HENRICI CORNELII

AGRIPPÆ AB NETTESHEYM,

ARMATÆ MILITIÆ EQVITIS AVRATI, ET IVRIS VTRIVSQVE ac Medicinæ Doctoris,

OPERVM PARS POSTERIOR.

Quorum Catalogum exhibebunt tibi paginæ ſequentes.

VNA CVM RERVM ET VERBORVM HOC tomo memorabilium INDICE & locuplete & certo.

Huic acceſſerunt Epiſtolarum ad familiares libri ſeptem, & orationes decem ante hoc ſeorſim editæ.

LUGDUNI
PER BERINGOS FRATRES.

OPERVM HOC ALTERO TOmo contentorum Elenchus.

SPECTA-

SPECTABILI VIRO, DOMINO AVGVSTINO FVRNARIO,

Civi Genuenſi.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA AB NETTESHEYM,

S. P. D.

Ogitanti mihi, Integerrime Auguſtine, qui bene merendi ſtudio me tibi perpetuò debēdæ gratiæ reum effeciſti, quo cultu, qua veneratione, quo pignore, quave ingenii induſtria tibi hanc animi mei obſervantiam teſtarer, animus erat te pulchro aliquo & magno (quando tu pulcherrimis maximisq́; digniſſimus) munere adornare, ac cùm ornatiſſima ſermonis integritate, tum locupletiſſima rerum dignitate, graviſſimarumq́; ſententiarum pondere, tibi de penitiſſimis vtriusq́; divinæ & humanæ literaturæ Libros offerre: verùm cùm ego tanto animo meo cum doctrina & ingenio longe ſim inferior, tum dicendi facundia, ſermonisq; elegantia illum remoto greſſu ſequar, non habeo in mei ingenii ſupellectile, quod præſtare poſſim præter inſignem ignorantiam, ipſumq́; jacet ingenium, fortunæ meæ indignatione dejectum, adeo ut ex ipſa indignatione ferme cum Trojana illa Hecuba verſus ſim in canem, ac nullarum virium ſim ad benedicendum, nil amplius memini, niſi mordere, oblatrare, maledicere, convitiari: atq́; ſic adfectus, ſcripſi his diebus volumen ſatis amplum, cui De incertitudine & vanitate ſcientiarum titulum feci, in

quo

quo sic in universam illã scientiarum atq; artium gigãtomachiam oblatravi, sic omnes illos scientiarum & artiũ robustissimos venatores validissimis morsibus perstrinxi, ut quoties opus ipsum reviso, ipse ego me dimirer talẽ in homine canẽ, & cui nihil caninũ desit præter unam adulationem, licet aulico admodũ necessariam. Ne igitur observantiæ tuæ desertor esse videar, dum cõdigna te & ex sciẽtiarum deprompta thesauris fœcunda munera impẽdere nequeo, saltem ex eadẽ ignorãtiæ & indignationis mea officina hãc Cynicam declamationẽ in observantiæ in te meæ argumẽtum tibi nunc offero, hac te dono, hanc tibi dedicatam cõstituo, magnitudinem animi erga te mei libenter ostensurus, atq; quam vigilem custodem, quã oculatum speculatorem, quã audacem militem, quã magnanimũ ducem in me tibi acquisieris: qui cũ velut è sublimi specula hostes procul denuncio, quo se divinarũ literarum cives in loca recipiãt tutiora, tũ pro eorundem omnium salute omnib. me lacerãdum objiciens, primùm comminusq; in acie propugno: quo facinore tantũ abest, quod metuã invidiam, ut gratiã ab omnib. mihi deberi putẽ, qui ad operã publicæ utilitatis simul speculator & miles denũtiem & impugnẽ, quib. salus periclitatur humana, atq; insuper ducem me præbeã iis, qui egrediẽtes humanarũ scientiarum labyrinthũ, in arcem tendunt veritatis. Accipe igitur nũc, August. colendissime, hãc qualiscunq; est, declamationem, atq; illã tibi tuo jure habe. Scio enim, si venatores & canes amas, non poterit illa tibi nõ esse gratissima. Verum ego nunc è cane in crocodilum, aut draconem, alium ve ignivomum serpentem

migrabor, & Pyrographiam (opus quale hactenus non viderit ætas, sed non nisi famoso cuiquã orbis vastatori profuturũ) protinus absolvàm: tũ sacra me spargam lympha, & flumine vivo abluam, quò tandem fatalib. his larvis exutus, rursus in hominem revertar, ne quãdo nimium pythagorizãs, & in tam varias belluas demigrans, tandẽ Luciani & Apuleij instar, in philosophantem asinum vertar. Sed tu nunc felicissime vale: memineris q́ꝫ, cùm hæc nostra legeris, quia nihil scire fælicissima vita.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA ad Lectorem.

AN non tibi, lector studiose, magnanimũ præaudaxque ac pene Herculeum hoc meum facinus videbitur, contra universam illam scientiarũ omnium atq; artium gygantomachiam arma sumere, ac universos illos scientiarũ artiumq; robustissimos venatores in arenã provocare? Infremẽt adversum me Doctorum supercilium, Licentiarum eruditio, Magistrorum autoritas, Baccalaureorum conatus, & scholasticorum omnium zelus, mechanicorum seditio: quos si confecero, nonne aut par aut majus erit, atq; leonem Nemeum clava percutere, hydrã lernæã igne interimere, aprũ Erymantheum occidere, cervã in Mænalio nemore aurea cornua gerẽtem capere, Stymphalidas aves in nubibus sagittis confodere, Antæum intra ulnas opprimere, columnas in Oceano figere, Gereonem tricipitẽ vincere, boves abigere, taurũ perimere, Acheloũ monomachia superare, Diomedis equos abducere, Cerberum vinctum catena trahere, aurea Hesperidum mala rapere, ejusq; generis plura quæ ab Hercule & magnis laborib. nec minori periculo gesta sunt: cũ non minoris laboris, periculi autem quã maximi sit, hæc gymnasiorũ atq; palæstrarũ mõstra superare? Neq; n non video, quã cruẽta pugna hic mihi cominus ineũda est, atq; quã plenũ periculo bellũ, cũ sim tã potẽtissimorũ hostiũ vallat9 exercitu. Hei quot me machinis oppugnabũt, quot me

impetent moliminibus, quot me persequentur ignominiis? obstrepent imprimis pediculosi Grammatici, atque etymològiis suis ex Agrippa nomen indēt podagricum. Attoniti poetæ pro Momo, vel hirco Aesopico, traducēt carminibus. Nugiuendæ Historiographi super Pausaniam & Herostratū profanabunt. Magnicrepi Rhetores iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis vocibus dirisque gesticulationibus perduellionatus acusabūt. Monstruosi Memoriographi larvis cerebrū obtundēt. Pugnaces dialectici innumera syllogismorum tela in me conjiciēt Flexiloqui Sophistæ verborum laqueis suisque indissolubilibus, ceu injecto freno, obturabunt. Barbarus Lullista absurdis verbis ac solœcismis dementabit caput. Terra celoq; proscribent impii Mathematici. Atomographi Arithmetici. cōcitatis in me fæneratorib. ad alieni æris rationem cogent. Ad laqueum adiget pervicax Aleator infaustos numeros supputabit sortilegus Pytagorista. carcerem tristitiamque infœlices figuras projiciet punctator Geomantes. canent me in triviis vulgi fabulā multitoni Musici, ac stridulis ronchis dissonisque cōcharum, pelvium, patinarumque strepitibus, plusquam solent, digamorum sponsalitiis, obthurabunt. excludent choreis pomposæ Matronæ. oscula negabūt blandulæ Puellæ: camelum saltantem subsannabunt garrulæ Anchillulæ. saltator Histrio ludet in me turpi scena tragediā. dextera lævaq; impetet centimanus Gladiator. perplexi Geometræ, injectis triquetris tetragonisq; circulis, tanquā Gordionis nodis irretitum, captivabunt. simia, vel ipso Thersite deformiorem pinget sculpetq; inanis opticus ultra Sauromatas glacialem relegabunt vagi Cosmimetræ. dædaleus Architectus inexpugnabilibus machinis clandestinè subcuniculabit, correptum in observabilibus labyrinthis errare coget. ad arrugias condemnabit stygius Metallarius. suspendiū comminabuntur fatales Astrologi, cælorumque labili vertigine concensum ad superos cohibebunt: ominabuntur omne malum minaces Divinatores. frigidum invenerem invalidique femoris diffamabit importunus Physiognomus. cerebriosū asellum pronunciabit delirus Metoposcopus. divinabit omnia sinistrè fatidicus Chiromātes. tristi auspicio exaugurabit præsagus aruspex. Mittet ultrices flammas Iovis, & præsagi fulminis ignes portētosus Speculator. Nocturnis terrebit lemuribus tenebricosus Oniropola. furens Vates ambiguo decipiet oraculo. prodigiosi Magi tanquam alterum Apuleium, aut Lucianum in asinum, nō tamen aureum, sed fortè stercorarium

rarium transformabunt. Spectris atque manibus prosequetur ater Goëticus. Sacrilegus Theurgus caput consecrabit εἰς κόρακας vel fortè in cloacas. imprecabuntur suam detractim dementulati Cabalistæ. Acephalum spadonemve repræsentabit anilis Præstigiator. discrepent pugnacissimis opinionib. contentiosi Philosophi. Nosque inter canem & crocodilum migrare faciet circulatores Pythagorici. dolio aut sepulchro recludent fœdi mordacesq; Cynici. uxorem communicandam clamabunt pestilentes Academici. enecabunt crapula glutones Epicurei. mortificabunt animam excludentq; Paradyso impii Peripatetici. severi Stoici ademptis humanis affectibus in silicem permutabunt. vaniloqui Metaphysici velut ex chao Demogorgoneo eorum quæ nusquam sunt, nec erunt, nunquam nō paradoxis mentem evertent. censores Ethici in centum referent tabulas. interdicet muneribus Legislator politicus. abdicabit aula voluptuarius Princeps, fissitiis propellent ambitiosi Optimates. Insensatus Populus vicatim affliget opprobriis Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis Tyrānus. in exilium agent factiosi Oliarchæ. Plebs impetuosa, & multorum capitum mala bestia, indicta causa, rapiet in exitiū. Proditionis insimulabit afflicta quævis Respublica. Aris interdicent avari Sacerdotes. a pulpito lacessent larvati Cuculliones, cōtumeliosiq; Hypocritæ. peccata reservabunt æternis ignib. plenipotētes Pontifices. Gallicam scabiem comminabuntur fallaces meretriculæ. rapax Leno lenaq; temulēta obstetricabunt loculos. excludent Xenodochiis hulcerosi Mendicantes. sacrum incendium rapidosque morsus offerent, Gyrovagi quæstuarii, suisq; destituent indulgentiis. obærabit macello infidus dispensator Oeconomus. impinget in Scyllas blasphemus Nauta. Mercator improbus usuris oppignoratum absumet Furax quæstor cōpilabit stipendium. prohibebunt amœnis hortulis duri Agricolæ Lupis me devovebunt otiosi Pastores. Hamum subjiciet latentem undivagus Piscator. Canes accipitresque immittet clamabundus Venator. deprædabit armipotens Miles. submovebunt ordine purpurati Nobiles. exuent majorum imaginib. paludati Heraldi indictisq; equitiis, quæ torneamenta vocant, pro rustico exactionario inclamabunt lotio & tetrimentis scatophagi Medici perfundēt. è quibus loquax Logisticus disputādo de morbo, tempestivum subtrahet remedium. temerariusq; Empyricus dubio experimento mortis exponet periculo. fallax Methodicus procrastinādo remedia, ægritudinē producet suum

ad compendium. exugent clyſteriis ſordidi Pharmacopolæ. dentibus ac teſtibus inſidiabuntur emaſculatores Chirurgi, diſſecandum poſtulabunt crudeles anatomiſtæ. Angario recludet immundus Veterinari9,ac quadrigario pulvere occæcabit oculos. fame conficiet prævaricator Diætarius. Offenſam inſulſam ſiticuloſus obtrudet Coquus. Divitiis interdicet prodigus Alchimiſta,ablegabitque fornaculis. vaſtiſſimis gloſſarum voluminibus obruẽt inexpugnabiles Iuriſtæ. Majeſtatis reum agent faſtuoſi Legulei. excommunicabunt diris execrationibus arrogantes Canoniſtæ. ſexcentas calumnias intentabunt litigioſi Cauſidici. colludet cum adverſario deſerta cauſa ſubdolus Procurator. ſubſcribet falſum dubius tabellio. condemnabit actionis inexorabilis Iudex, negabitq; (quos vocant) appellandi Apoſtolos. deſtituet reſcripto imperioſus Archiſcriba cãcellarius. Hæreſeos inclamabunt obſtinati Theoſophiſtæ,aut ad idola ſua ſectari compellent. ad Palinodiam vociferabunt ſupercilioſi Magiſtri noſtri, magniſq; ſigillis proſcribent Sorbonici Atlantes. Vides nunc Lector, quanta obeam pericula? Facilé tamen hos inſultus evadendi ſpes eſt,ſi tu modo veritatis patiens,poſito livore. candito animo ad hæc legenda acceſſeris. Habeo præterea quo me tuear, verbum Dei, quod ego his pro clypeo ſcutoque intrepidus opponã. Et ſi n. qui pro illo lubens tantos in me cõcitavi hoſtes, libens etiam occumbam, priuſquam deſeram, Et te ſcire volo, me non odio, non ambitione,non dolo, non errore inductum, hæc ſcripſiſſe, nec me ſacrilega cupiditas, nec improbæ mentis arrogantia ad hoc impegit, ſed cauſa omnium cùm juſtiſſima, tum veriſſima, quod videlicet videã, multos humanis diſciplinis ſcientiiſque usque adeo inſoleſcere, ut ſacrarum literarum eloquia, & Canonicas Spiritus ſancti ſcripturas (quia careant ornamentis verborum, viribus ſyllogiſmorum, affectiſque ſuadelis, & peregrina philoſophorum eruditione, ſed ſimpliciter in operatione virtutis, & nuda fide ſirmatæ ſunt) idcirco tanquam ruſticas & idiotas nõ modo deſpicere & aſpernari, ſed & velut contemptu quodam inſuper inſectari. Alios etiam videmus, licet ſibi magis pii videantur, qui Chriſti leges probare & confirmare nituntur, decretum philoſophorum, illis plus tribuentes, quam ſanctis Dei Prophetis, Evangeliſtis & Apoſtolis. cum tamen hi ab illis plus diapaſon abſunt Præterea in multis ac fermè omnibus gymnaſiis perverſus mos, ac damnabilis conſuetudo inolevit, initiandos diſcipulos jureiurando adigunt Ariſtoteli

ristoteli, aut Boëthio, aut Thomæ, aut Alberto, seu alio cuius suo scholastico, Deo nunquam sese repugnaturos: à quibus si quis latum unguem diversum senserit, hunc hæreticum scandalosum, piarum aurium offensivum, igne flammisque absumendum proclamant. Hi igitur tam temerarii gigantes, & sacrarum literarum hostes aggrediendi sunt, illorum castra & arces expugnanda sunt, ostendendumque, quanta sit hominum cæcitas, cum tot scientiis & artibus, cum tot insuper singularũ magistris & autoritatibus, semper à veritatis cognitione aberrare: quanta etiam temeritas, quam arrogãs præsumptio, Philosophorum scholas præferre Ecclesiæ Christi, opinionesq; hominum præponere, aut adæquare verbo Dei. Denique quam impia tyrannis, captivare ad præfinitos autores studiosorum ingenia, & adimere discipulis libertatem indagandæ, & sequendæ veritatis. Quæ omnia cum tam manifesta sint, ut inficias iri non possint, venia danda erit, si liberius ac fortè amarulentius in aliqua disciplinarum genera, earundemve professores videar perorare.

Vale.

DECLA-

DECLAMATIONIS

DE INCERTITVDINE ET VANITATE SCIENtiarum atque artium, Loci communes seu capitum argumenta.

I. *juxta ordinem tractandorum.*

32 De

II. *Ordine alphabetico.*

Aruspicia

CAPITA.

Pictura.

Inter Divos nullos non carpit Momus.
Inter heroas monſtra quæq; inſectatur Hercules.
Inter dæmones, Rex Herebi Pluton iraſcitur omnibus umbris.
Inter philoſophos ridet omnia Democritus.
Contra deflet cuncta Heraclitus.
Neſcit quæq; Pyrrhias.
Et ſcire ſe putat omnia Ariſtoteles.
Contemnit cuncta Diogenes.
Nullis hic parcit Agrippa.
Contemnit, ſcit, neſcit, flet, ridet, iraſcitur, inſectatur, carpit omnia.
Ipſe Philoſophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

NOBI-

NOBILIS VIRI,

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,

EQUITIS AURATI, ET UTRIUSQUE JUris Doctoris, Sacræ Cæsareæ Maiestatis à Consilio & archivis iudiciarii.

DE INCERTITUDINE ET VANITATE scientiarum atque artium,

DECLAMATIO.

De scientiis in generali. CAP. I.

VEtus opinio est, & fermè omnium Philosophantium concors & unanimis sententia, qua arbitrantur scientiam quamlibet homini ipsi pro utriusque captu ac valore nonnihil divinitatis adferre, ita ut sæpè ultra humanitatis limites in Deorum beatorum choros eos referre possint; hinc varia illa & innumera scientiarum encomia prodierunt, quibus unusquisque eas artes atque disciplinas, in quibus iam diuturno exercitio ingenii sui vires exacuit, non minus ornato, quàm longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra cœlos ipsos extollere. Ego verò alius generis persuasus rationibus, nil perniciosius, nil pestilentius hominum vitæ, animarumq; nostrarum saluti posse contingere arbitror, quàm ipsas artes, ipsasq; scientias. Ideoq; converso ordine agendum censeo, & scientias ipsas nō tantis præconiis extollendas, sed magna ex parte vituperandas esse, mea opinio est, nec ullam esse, quæ careat iusta reprehensionis censura, neq; rursus, quæ ex seipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam à possessoris probitate mutuatur, ea autem modestia hanc sententiam meam à vobis accipi volo, ut me nec alios reprehendere, qui diversum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaq; mihi in hoc à reliquis dissentienti veniam dabitis, donec à singulis per ordinem literarum facultatibus, hanc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerum viscerib. eductis, non illa Demosthenis aut Chrysippi argumentosa eloquentia, quæ mihi

ſacras literas profitenti opprobrio eſſet futura, tanquam adulationes amanti, ſi fucos dicendi ſequar. Nam loqui propriè, non eloqui: & rei veritatem, non ſermonis ornatum, ſacrarum literarum poſſeſſorem intendere decet. Non enim in lingua, ſed in corde veritatis ſedes eſt. Nec intereſt in dicendis veris quali ſermone utamur. Mendacium enim eloquentia, verbiſque phaleratis indiget, ut ſe poſſit hominum mentibus inſinuare; veritatis autem ſermo, ut ſcribit Euripides, ſimplex exiſtit, non querens fucum, nec pigmenta. Quod ſi ergò aſſumptum negotium abſque omni eloquentiæ flore (quæ ea ipſa quoq; nunc à nobis, etiã non tam negligenda, quàm damnanda erit) veſtris delicatiſſimis auribus offundam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille Imperator, quondam cum exercitu conſtitit, ut audiret mulierculam; atque Archeſilaus Rex interdum audire voluit raucos & inamœnæ vocis homines, quò audiens poſtea eloquentes plus caperet delectamenti. Memineritis illius Theophraſti ſententiæ apud maximos quoſq; & elegantiſſimos Viros etiam rudes loqui poſſe, dummodo fide & ratione loquantur; atque ne quaſi oſcitantes vos auribus pendere ſinam, quibus veſtigiis & indiciis veluti canibus hanc narratam opinionem meam venatus deprehenderim, nunc proferam in medium; ſi modò id vos priùs commonuero, ſcientias omnes tam malas eſſe quàm bonas; nec aliam nobis ſupra humanitatis metam afferre Deitatis beatitudinem, niſi illam fortè, quam antiquus ille ſerpens pollicebatur primis parentibus, inquiens. Eritis ſicut Dii ſcientes bonum & malum. In hoc itaque ſerpente glorietur, qui gloriatur ſe ſcire ſcientiam, quod probè factitaſſe legimus Ophitos hæreticos, qui ſerpentem in ſacris ſuis colebant, dicentes, Ipſum in Paradyſo virtutis cognitionem induxiſſe. Aſtipulatur iſtis Platonica hiſtoria, Theutum quendam humano generi infenſum dæmonem ſcientias primum excogitaſſe, non minus offenſivas, quàm utiles, ut prudentiſſimè diſſeruit ille totius Ægypti Rex Thamus, de ſcientiarum ac literarum inventoribus. Hinc eſt, quod Grammatici pleriq; dæmones quaſi ſcientes exponunt; ſed eſto, has fabulas ſuis Poëtis Philoſophiſque relinquamus, & non ſint alii ſcientiarum inventores, quàm homines, atque illos ſcimus fuiſſe peſſimæ generationis filios, filios inquam Cain, & de quibus verè dictum eſt. Filii hujus ſæculi prudentiores ſunt filiis lucis in generatione hac. Si itaque nunc ſcientiarum inventores homines ſunt, nonne omnis homo mendax, nec eſt qui faciat bonum uſque ad unum. Sed

eſto;

esto; rursus sint homines aliqui boni nihil scientiæ ipsæ bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inventoribus vel possessoribus mutuantur, vel acquirunt. Nam si in malum quempiam inciderint noxę erunt, illumque ex malo reddent deteriorem ut perversum grammaticum, vaniloquum Poëtam, mendacem historicum, rhetorem palponem, memoriographum ostentatorem, litigiosum dialecticum, sophistam perturbatorem, linguacem Luilistam, arithmeticum sortilegum, lascivum musicum, impudicum saltatorem, geometram jactatorem, cosmographum erronem, architectum perniciosum, nautam piratam, astronomum fallacem, magum flagitiosum, perfidum caballeum, physicum somniatorem, portentosum metaphysicum, morosum ethicum, iniquum politicum, Principem tyrannum, Magistratum oppressorem, populum seditiosum, Sacerdotem schismaticum, Monachum superstitiosum, prodigum œconomum, mercatorem falsijurum, quæstorem compilatorem, segnem agricolam, pastorem abigeum, piscatorem maledicum, venatorem latronem, militem prędonem, nobilem exactorem, medicum occisorem, pharmacopolam veneficum, coquum helluonem, alchimistam impostorē, Jurisconsultum versipellem, causidicum mille scelerum protectorem, tabellionem falsarium, judicem venalem, & è sublimi tribunali latronem, Theologum hæreticum, & universæ multitudinis seductorem. Nihil autem inauspicatius quàm ars, quàm scientia impietate constipata, & malarum rerum perniciosissimus est maximus quisque artifex & doctissimus author. Quod si etiā in non tam malum, sed stultum aliquem incidat, nil illo insolentius ac importunum magis, nā præter id, quod illi de cognata stultitia superest tuetur illum doctrinę authoritas, habetq; literarum instrumenta quib. suam defendat amentiam, quibus cæteri stulti carentes mitius insaniunt, quemadmodum de Rhetore ait Plato: Nam quò erit (inquit) ineptior atque indoctior, hoc plura narrabit, imitabitur omnia, nihilque se indignum existimabit. Nihil igitur exitialius, quàm cum ratione insanire. Si quis autem Vir bonus & sapiens possideat, fortassis bonę erunt scientiæ ac Reipub. utiles, possessorem autem suum nihilo reddent beatiorem: non enim (ut ajunt Porphytius & Jamblicus) verborum accumulatio disciplinarumque multitudo beatitudo est, quæ nec ullum insuper pro rationum ac verborum qualitate accipit incrementum: quòd si ita esset, nihil prohiberet illos, qui omnes congregaverunt disciplinas, esse beatos: hunc verò

qui his careat, nequaquam: essentque Philosophi sacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo non consistit in bonorum cognitione, sed in vita bona: non intelligere, sed in intellectu vivere: neque enim bona intelligentia, sed bona voluntas conjungit homines Deo, nec aliud efficiunt disciplinæ foris adhibitæ, nisi quia conditionem nobis quandam purgatoriam adhibent, ad beatitudinem aliquid conducentem, non tamen rationem ipsam, qua nobis beatitudo compleatur, nisi eis adsit & vita in ipsam bonorū translata naturam: sæpissimè enim est compertū, ut ait Cicero pro Archia, ad laudem atque virtutem naturam sine doctrina, quam doctrinam sine natura valuisse. Non igitur tàm longa, tàm difficili, & vix unquam perscrutabili (ut Averroistæ contendunt) scientiarū omnium disciplina animum imbuere opus erit, quam ipse etiam Aristot. beatitudinem ait valdè communem, & quam cuncti facilè adipisci queant per disciplinam quandam & diligentiam, quam scilicet ait facilē, & quasi communem facultatem contemplandi objectum omnium nobilissimum, scil. Deum: qui quidem tam facilis omnibus communis contemplandi actus, non syllogizando & demonstrando perficitur, sed credē-do & colendo. Quæ ergo nunc scientiarum felicitas? quæ sapientum philosophorumque laus & beatitudo, quibus scholæ omnes perstrepunt, resonantque encomiis eorum, quorum animas diris cruciatibus distrahi audiunt, videntque inferi? Vidit hæc August. & timuit, exclamans illud Pauli: Surgunt in docti & rapiunt cœlos, & nos cum scientia nostra mergimur in infernum. Quod si audendum est verum fateri, tam est scientiarum omnium periculosa, inconstansque traditio, ut longè tutius sit ignorare, quàm scire. Adam nunquam è beatitudinis paradyso pulsus fuisset, nisi serpente Magistro didicisset scire bonum & malum. Et Paulus ejiciendos censet de Ecclesia, qui plus scire volunt quàm oportet. Socrates, dum omnes fermè disciplinas perscrutatus esset, tunc primum ab oraculo sapientissimus omnium judicatus est, cum se nihil scire palàm fateretur. Tam est scientiarum omnium cognitio difficilis, ne dicam impossibilis, ut prius vita tota hominis deficiat, quam vel unius disciplinæ minima ratio perfectè investigari possit. Quod mihi hìc affirmare videtur Ecclesiastes, dum ait: Intellexi, quòd omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt sub sole, & quantò plus laboraverit ad quærendum, tantò minus inveniat, etiamsi dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire. Nihil homini

mini pestilentius contingere potest quàm scientia: hæc est vera illa pestis, quæ totum ac omne hominum genus ad unum subvertit, quæ omnem innocentiam expulit, & nos tot peccatorum generibus, mortique fecit obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas conjiciens tenebras, quę veritatem damnans, errores in altissimo throno collocavit. Quare jam non vituperandi mihi videntur, Valentinianus ille Imperator, quem acerrimum literarum hostem extitisse ajunt atque Licinus Imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictabat: quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum refert Valerius tandem literas contempsisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaque amplitudo, ut nullius scientiæ speculationibus, non ullo sensuum urgenti judicio, non ullis logici artificii argumẽtis, nulla probatione evidente, nullo Syllogismo demonstrante, nec ullo humano rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Aristot. in priorum resolutionum lib. dicitur melius dispositus, quàm si esset sciens: quod exponens Philoponus, ait, id esse melius cognoscentem, quàm per demonstrationem, quæ per causam fit. Et Theophrastus in suis Transnaturalibus sic ait. Vsque ad aliquid quidem possumus per causam speculati, principia à sensibus sumentes: quando autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus scire, sive quia non habemus causam, sive propter intellectus nostri infirmitatem. Et Plato in Timæo ait, quod illa explicare plus est, quàm vires nostræ sufficiunt, sed credi jubet iis qui antè dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur: fuerunt enim Academici Philosophi in precio, qui dixerunt: Nihil posse affirmari: fuerunt Pyrronici, & alii multi, qui quidem nihil affirmabant. Nihil itaque præcipuum habet scientia supra ipsum credere, ubi videlicet probitas authoris movet discipulorum liberam credendi voluntatem. Hinc Pythagoricum præsumptum illud de Magistro responsum, Ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum Proverbium, unicuique perito in arte sua credendum est. Sic creditur Grammatico de verborum significationibus, Credit Dialecticus de parte orationis à Grammatico accepta. Assumit à Dialectico Rhetor argumentationis locos. Poëta mensuras mutuatur à Musico, Geometra proportiones sumit ab Arithmetico. Astrologus utrisque fidem dat. Deinde transnaturales conjecturis utuntur naturalium, & quisque artifex rectè præsumit de statutis alterius. Habet enim quævis scientia certa

quædā principia, quæ credere oporteat, nec ullo modo queant demonstrari: quæ si quis pertinacius negare velit, non habent Philosophi illi, quod contra illum disputent, moxque dicent contra negantem principia non esse disputandum, aut ad alia, quædam extra scientię metas relegabunt, ut si quis (dicunt) neget ignem esse calidum, projiciatur in ignem, & quæratur ab eo quid sentiat, ita demum ex Philosophis tortores fiunt & carnifices, volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerant docere. Proinde nil Reip. infensum ac perniciosum magis quam literæ, quàm scientiæ; in qua si qui eruditione & scientia præditi sunt homines, eorum arbitrio, veluti plus sapientium plurimum res geruntur, ac plebis simplicitate, multitudinisq; imperitia freti, omnem Magistratus authoritatem sibi soli usurpant, unde Reip. status à populari in oligarchiam migrat, atque exinde in factiones divisa, in tyrannidem facile transit, quam nemo unquam uspiam terrarum obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, sine literis, præter unum L. Syllam Dictatorem, qui solus sine literis Rempublicam occupavit, in quo tamen literarum ignorantiæ vel hoc Respublica maximè debet, quod tyrannidem spontè tandem deposuerit. Præterea omnes scientiæ nil nisi decreta & opiniones hominum sunt, tam noxiæ, quàm utiles, tam pestiferæ, quam salubres, tam malæ, quàm bonæ, nusquam completæ, sed & ambiguæ plenæ erroris & contentionis, atque id nunc ita esse per singulas scientiarum disciplinas progrediendo ostendemus,

De literarum elementis. CAP. II.

NAm in primis quis non videt benè dicendi artes, dico Grāmaticam, Logicam, Rhetoricam, quæ solum vestibula ac fores scientiarum sunt, non autem scientiæ, sæpè non minus pestilitatis adferre, quàm voluptatis: quibus tamen nulla alia veritatis regula est quam primorum quorumcunq; instituentium placita atque voluntas, quod ab ipsis usque literarum inventis, quæ prima artium illarum elementa instrumentaque sunt, plenissimè constat; quarum primæ fuerunt Chaldææ, inventore Abrahamo, ut ait Philo, quibus Chaldæi, Assyrii, & Phœnices usi sunt; sed sunt qui ajunt, Assyriis primum literas dedisse Rhadamanthum Post has Moyses literas tradidit Iudæis, fortè non quidem his characteribus. quibus hodie utuntur, quæ inventum putantur Ezræ, quem omnium ferè veteris instrumenti librorum scriptorem existimant. Porrò quidam Linus Chalcides literas ex Phænice tulit ad Græcos, sed phæniceas,

niceas, donec Cadmus Agenoris filius alio charactere illis novas literas daret numero sexdecim, quibus Trojano bello quatuor addidit Palamedes. Postea totidem Simonides Melicus. Ægyptiis autem primum scribendi usum tradidit, quidam nomine Memmona per animalium effigies, ut in obeliscis cernitur, sed literas illis primum dedit Mercurius, ille videl. quem Lactant. ait quintum Mercurium fuisse, cui Vulcanus Nili filius successit in regnum. Latinis verò literas tradidit mulier Nicostrata, cognomento Carmentæ. Septem itaque literarum genera antiquitus præcellebant, Hebrææ, Græcæ, Latinæ, Syriæ, Chaldææ, Ægyptiæ, & Geticæ, de quibus in pervetusto Codice hos sequentes versiculos sese legisse refert Crinitus.

Moyses primus Hebraicas exaravit literas.
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas.
Quas Latini scriptitamus, edidit Nicostrata.
Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas.
Isis arte non minore protulit Ægyptias.
Galfila prompsit Getarum quas videmus ultimas.

Cæteræ verò gentes & barbaræ nationes recentioribus temporibus novas literas invenerunt. Nam Gotthis Cardanus Episcopus literas dedit, & antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias devicerunt, suos habuere literarum characteres à Græcis parum distantes, quibus Vuastaldus eorum patrio sermone descripsit historiam, sed inventore illarum literarum incerto. extant etiam aliæ Francorum literæ, quarum inventor quidam nomine Doracus, sed à Vuastaldi charactere longè diversæ: & adhuc aliæ inventore Hicho Franco, qui cum Marcomiro ad ostia Rheni venit è Scythia. Quin & Beda aliquas descripsit, sed incerto inventore, aliquorum Normanorum literas. Et multæ aliæ gentes simili modò vel novos sibi literarum characteres constituerunt, vel ab antiquis acceptos pro parte aut immutarunt, aut corruperunt, ut Dalmatæ Græcas, & Armenii Chaldæas: at Gothi, Longobardique Latinarum literarum characteres dehonestaverunt. Multæ præterea antiquæ literæ perierunt, sicuti veterum Hetruscorum, quæ tamen olim Plinio, Livioq; testibus, magno in precio fuerunt apud Rom. & adhuc cernuntur in antiquis monumentis harum effigies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim orbem terrarum vastantibus, obsoletis antiquis & cujusque nationis propriis, suarum usum literarum illis violenter imponebant: Sic Hebræorum literæ sub captivitate Babylonis perierunt, & lingua eorum à Chaldeis corrupta est. Sic antiqua Germanorũ,

Hiſpanorum, & aliarum nationum literæ introductis Romanis characteribus petierunt, linguæque earum gentium corruptæ ſunt. Contra Romanorum & literæ & linguæ à Gothis, Longobardis, Francis, aliiſque barbaris gentibus vice verſa corrupta ſunt & immutata: neque enim Latina lingua, ea ipſa eſt hodie, quæ olim: de Hebræa lingua & charactere inter ipſos Thalmudiſtas non modice diſſenſio eſt: nam Rabbi Jehuda ait, protoplaſtum Adamum Aramæo idiomate locutum. Marſutra ait, traditam à Moyſe legem charactere, qui dicitur Hebræo, idiomate verò ſancto, quæ ab Eſdra in Aramæum idioma, Aſſyrioſque characteres mutata, paulò pòſt characteres retinens Aſſyrios, ſanctum idioma reſumpſit. Hebræo charactere cum Aramæo ſermone relictis Chuſi, hoc eſt, iis, qui ſimul legem ſuſceperunt, & idola colunt, ut Samaritæ. Alii dicunt, nō aliis à primordio, quàm nunc characteribus ſcriptam fuiſſe legem: propter prævaricationem autem aliquando mutatum fuiſſe characterem, ſed poſt pœnitentiam reſtitutum. Rabbi Simon Eleazaris filius, & ſermonem & characterem nullo tempore mutatum putat adeò de Hebraicis, ne apud ipſos Hebræos quidem aliquid habetur certi. Atque hæc eſt temporum viciſſitudo, ut nullæ ſint literæ, nullæ linguæ, quæ hodie formam antiquitatis ſuæ agnoſcant, aut intelligant.

De Grammatica. CAP. III.

AT ex his tam inconſtantibus & ad omne tempus mutabilibus principiis, literarum dico & linguarū, prior Grammatica, deinde cæteræ, quas diximus, benè dicendi artes prodiere. Nam cum parum viſum eſſet literas ſcire, niſi certo gradu formaque jungerentur, atque ex literis ſyllabæ, ex illis tandem verba & dictiones formarentur, ſibique ad intelligentiam ſermonis jungerentur, auſi ſunt ingenioſi homines loquendi regulas, videlicet conſtructus, regiminis & ſignificatorum ponere, ac velut linguæ frænum injicere, ut quicquid ſecundum illas diceretur, benè dictum eſſet, eſſetque ars bene dicendi, vocâruntq; artem hanc Gramaticam. Ejus inventor apud Græcos primus traditur Prometheus Romam primus intulit Crates Mallotes, miſſus ad Senatum ab Attalo, inter ſecundum & tertium bellum Punicum: quam poſtea magno faſtu profeſſus eſt Palæmo, adeò ut nomen arti indiderit, voceturq; Grammatica ars Palæmonia, vir admodum arrogans, ut jactaret ſecum & natas literas, & interituras, tamque ſuperbus, ut omnes ævi ſui doctiſſimos viros contemptui haberet: etiam ipſum M.

Var-

Varronem porcum appellare ausus sit. Veruntamen ipsa Latina Grammatica tam egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia, ut qui hanc non calleat, is è Grammaticorum numero protinus sit ejiciendus. Omnis itaque Literaturæ seu Grammaticæ ratio, non nisi in solo usu Majorum, authoritateque consistit: quibus placitum est, ita rem vocari, sicque scribi, verbaque sic & sic componi & construi. quod ipsi tunc bene dictum vocant. Unde Grammatica se recte loquendi artem jactat, sed falsò, cùm idipsum longè melius discimus à matribus, aut nutricibus mulierculis, quam à Grammaticis. Gracchorum linguam (qui eloquentissimi sunt habiti) mater Cornelia formavit. Silem Aripithis, Schythiæ regis filium Istrine mater Græcam linguam docuit. Notum est in multis provinciis exterarum gentium colonias inductas, natos filios matrum sermonem semper tenuisse. Hinc Plato atque Quintilianus de deligenda pueris nutrice idonea, tam solicitè statuerunt. Absit ergo ut rectè loquendi rationem ab illis in Grammatistas transferamus; qui cùm nihil præter unam Grammaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit; & Didymus de ea quatuor, sive, ut alii dicunt, sex millia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudium Cæsarem ita fuisse Græcis literis deditum, ut tres literas novas illi linguæ adinvenerit, quas postea Princeps non omisit. Et Carolus ille Magnus Germanicæ linguæ Grammaticam commentus est, mensibusque ac ventis nova nomina indidit. Et in hunc usque diem dies noctesque laboratur, scribuntur Commentaria, elegantiæ, quæstiones, annotationes, scholia, observationes, castigationes, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrationes, iteratæ ac reiteratæ editiones. Atque interim parturiuntur nobis totidem Grammaticæ, quot sunt Grammatici. Neque tamen quispiam illorum, sive Græcus, sive Latinus fuerit, rationem reddidit, quomodo orationis partes distinguendæ sunt, quis illarum in constructione servandus ordo; an quindecim duntaxat sint pronomina, ut sentit Priscianus, an plura, ut Diomedes & Phoca voluerunt; an participium per sese positum remaneat aliquando participium, utrum gerundia nomina sint an verba; cur Græcis neutri generis pluralia nomina cum verbo singularis numeri conjungantur. Qua ratione liceat Latinis nomina terminata in a & in us proferre in um, sicut pro margarita margaritum, pro punctus punctum; quo modo nominativus Jupiter producat genitivum Jovis.

Atque, qua ratione verba neutralia admittunt, alii excludunt. Cur plerasque Latinas dictiones alii cum Græca diphthongo scribunt, alii non, ut felix, quæstio, Atque, an Latinæ æ, & œ diphthongi scribantur tantum, & non proferantur, aut ambæ vocales; sicut scribuntur, ita sub una syllaba exprimantur. Similiterque, cur in Latinis plerisque vocabulis, aliqui y Græco, alii i Latino solummodo utantur, sicut in Considero. Item in aliquib. quidam duplicant literas, quidam non, ut in caussa, relligio. Cur caccabus, cum habeat primam syllabam positione geminati cc productam, nihilominus à plerisque Poetis ut plurimum corripiatur. Item, utrum Aristotelis anima scribi debeat endelechia per delta, vel entelechia per tau. Prætereo infinitas & nunquam cessaturas eorum contentiones de accentibus, de orthographia de pronuntiatione literarum, de figuris, de etymologiis, analogiis, deque cæteris præceptionibus & regulis, inflexionibus & modis significandi; de mutatione casuum, varietateque temporum, modorum, personarum, numerorum, deque variis impedimentis, & ordine constructionis; denique de ipso literarum Latinarum numero ac genealogia; & utrum H, sit litera, nec ne, & huiusmodi plura. Ita nõ solum in dictionib. & syllabis, sed & in elementis nulla ratione reddita à se invicem dissentiunt. Cujusmodi pugnam Lucianus Samosatensis de S, T, consonatib. lepidissimo libello derisit, cujus exemplum esse potest in halassa & thalatta. Quidam etiam Andreas Salernitanus de ea re grammaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & majora de nominum depravatis interpretationibus dicere possemus, quibus universo orbi plurimum imponunt, è quib. primum in repub. non minima mala procedunt, dum legibus subiici, servitutem exponunt; civium autem libertatem interpretantur eam, ubi unicuique licet, quod libet; ac isonomiam, hoc est, juris æqualitatem dicunt, ubi omnibus indiscretim idem jus, idem præmium. Simili modo tranquillum imperium ajunt, ubi omnia Principis libidini obsecundant; felicissimum, ubi populus luxu defluit & otio. Similibusque admodum multis & medicina, & leges, & canones corruptæ sunt expositionibus, quibus cogunt ipsas etiam sacras literas ipsumque Christum à se dissentire, contorquentes illas non ad sensum Spiritus Sancti, nec ad communem hominum salutem, sed ad suum ipsorum compendium. Ex qua re sæpe gravissima imminuerunt pericula, ut solet error in vocabulis errorem parere in rebus. Cujusmodi deceptus quondam Rex primus Hebræorum Saul in verbo Zachar, quod & mas-

culum

culum significat & memoriam, cum dixisset Deus; Delebo memoriam Amelech,, ipse Saul putabat, si mares abstulisset, se satis fecisse prœcepto. Contigit & Græcis & Italis similis error in verbo Phos, quod & hominem significat & lumen. Vnde quondam Saturnalium cultores verbi ambiguitate decepti, hominẽ quotannis Saturno immolarunt, dum illũ accensis luminib. æque placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipuit. Tandem etiam Theologi & fratres cucullati, sese Grammaticis inserentes, de verborum significationibus cum multis hæresum appendicibus digladiantur, evertentes scripturas occasione Grammaticæ, interpretes mali effecti eorum, quæ bene dicta sunt, homines vani, & vere infelices, per artem suam semetipsos excæcantes fugientes lumẽ veritatis: & dum virtutem dictionũ curiose nimis scrutantur. sensum scripturarum nolunt intelligere, sed nuda vocabula tenentes circa illa morantur, subvertentes & amittentes verbum veritatis. Sicut narratur de sacrificulo illo, sive verum sive fabula sit, qui cum plures haberet hostias, ne in Grammaticam committeret, in hæc verba consecravit : Hæc n. sunt corpora mea. Vndenam orta est illa Antidicomarianitarum & Elvidianorum execranda hæresis, divæ Christi matris perpetuam virginitatem negantium, nisi ex hoc unico vocabulo Donec: ubi legitur in Evangeliis, Quoniam Ioseph non cognoscebat eam, donec peperit filiũ suum primogenitum. At quantam Latinæ cum Græca Ecclesia contentionem concitarunt duæ illæ dictiones, Ex & Per, Latinis asserentib. Spiritum S. procedere ex Patre & ex Filio, Græcis autem dicentib. non ex Filio, sed ex Patre per Filium? Quantas rursus Tragœdias movit dictio illa Nisi, in consilio Basiliensi? Bohœmis utriusq; speciei communionem necessariam affirmantibus, quia scriptum sit: Nisi mandncaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Undenam illa Vualdensiũ & sequacium recentiorumq; circa Eucharistiam hæresis ? nisi ex illa dictione est, quam illi symbolice ac significative duntaxat dictam volunt, tropumq; subesse verbis: Romana Ecclesia illã essentialiter exponẽte? Sunt adhuc aliæ grammaticorũ perniciosæ hæreses, verum tam occultæ, tamq; subtiles, ut nisi Oxonienses acutissimi Anglorum Theologi, atq; Parisiensium Sorbonistæ, lynceis oculis has perspexissent, magnisq; sigillis cõdemnassent, vix aliquis posset præcavere. Ejusm. sunt, si quis æque bene dictum senserit, Christus prædicas: Christus prædicat, Ego credis, Tu credit, Credens est ego. itẽ; quod verbum,

manens

manens verbum, potest privari omnibus accidentibus. Item quòd nullum nomen est tertiæ personæ, & his similia. Quæ profectò si hæretica dici debeant, heretici erunt in primis propheta Esaias & Malachias quorum uterque inducit Deum de se ipso loquentem; prior ad Ezechiam his verbis; Ecce ego addet super dies tuos, &c. non enim dicit addam, sed addet, Alter sic; Et si domini ego, ubi est timor meus? quo in loco facit Deum plurative se appellare dominos; sed multò magis heretici erunt omnes qui nunc per universum Romanum orbem habentur Theologi, quatenus universam orthodoxæ Ecclesiæ doctrinam novitate pronunciationis contra omnem Grãmaticorum artem ac usum ad confictas voces monstrosa vocabula, & perplexa sophismata protraxerunt, ausi insuper docere, Theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sunt infinita horum similia; & miserandum est ætate nostra, quantas contentiones & errores moveant pertinaces Grammatici, & superbi sophistæ suis perversis vocabulorum interpretationibus, dum alii ex verbis colligunt sententias, alii contra ex sententiis colligunt verba. Hinc in Medica arte, in utroque Iure, in philosophia & Theologia, cæterisque facultatibus literarum infinitæ contentiones erroresque quotidie insurgunt, Nihil enim demonstrant Grammatici, sed solis nituntur authoritatibus, quæ sæpissimè inter se tam variæ sunt atque discordes, ut necessarium sit plurimas illarum esse mendaces, quarum præceptionibus qui maxime confidunt, hi rectè loquuntur omnium minimè. Omne enim sermonis jus non apud Grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari consuetudine benedicendi usum sortitur Latini autem sermonis vigor postquam invalescentibus barbaris apud populum esse desierit, ejus ratio tamen non à Grammaticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, ut à Cicerone, Catone, Varrone, utròque Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Curtio, Tito Livio, Sallustio, similibusque est petenda: quos penes solos restant antiquæ deliciæ Latinitatis, ususque rectè loquendi, non apud Grammaticos literatores, qui suis regulis de verborum & casuum inflexionibus, & deponentiis ipsi Latinitati plurimum imponunt, ac talia sępissime construunt vocabula, quæ fas non sit homini Latino usurpare, nisi forte Parisiensis Sorbona inter articulos referat. Si quis dicat, de veritate sermonis Latini fidem Grammaticis non habendam, atque tamen hi literatores Grammatici sese solos scriptorum omnium censores, judices & interptetes constituunt, ac authores

thores omnes librosque in ordinem redigere, aut è canone submovere sibi arrogant, nullus unquam tam excellentis ingenii author extitit, qui maledicam istorum linguam evaserit, quem non taxaverint, aut in quo non plurimum culpaverint. Criminantur in Platone confusionem, & ordinem desiderant, de cujus vitiis Georgius Trapezuntius libros composuit, qui ab aliis idcirco Conotimon & Erynim vocatus est, ut narrat Crinitus. Quærunt in Aristotele dilucidam perspicuitatem, arguunt tenebrosam ejus obscuritatem, & sepiam vocant: taxant Vergilium, ut pauci ingenii, & compilatorem, aliorumque usurpatorem criminantur. Tullio non satisfacit Demosthenes, & ille summus Latinorum rhetor à Græcis repetundarum petitur, & multis notis accusatur, timidus, superfluus in repetitionibus, frigidus in facetiis, lentus in principiis, ociosus in digressionibus, rarò incalescens, tarde assurgens; quin & à nostris etiam reprehensus, à M Capella tanquam turbato numero locutus, ab Apollinari flaccidus & supinus notatus est; jamque etiam Livianas orationes Trogus pro fictis damnat, & Horatio non placet Plautus, idem ab incompositis versib, damnat Lucilium, ut turbidum flumen nullis bene digestis; multa dicitur involvere Plinius, nimium fertur indulgere genio Ovidius, ab Asinio Pollione pro affectatore reprehenditur Salustius; furta & aliena prorsus recitasse; & à Labeone & Scipione adjutus arguitur Terentius; Seneca calx sine arena vocatus est, quem his verbis taxat Quintilianus; Si nullum æqualium contempsisset, si partim non concupisset, si nō sua omnia amasset, si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset, sensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobaretur. Sed M. Varro procus appellatus est, & Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus; Macrobius homo eruditissimus, impudentis & ingrati ingenii taxatus, & ab Laurentio Valla Grammaticorum omnium eruditissimo, nullis eorum, qui unquam Latine scripserunt, indultum est, & illum laniavit Mancinellus. Erat olim inter Grammaticos de lingua Latina bene meritus Servius, & hunc impugnavit Beroaldus; tandem & hunc posteriores Grammatici veluti barbarum omnino aversantur. Sic Grammatici omnes alter in alterum furere soliti sunt; denique horum opera factum est, ut sacrę Scripturæ traductio correctionis prætextu, toties immutata, jam tota à seipsa dissonet; horum censuris de Apocalypsi Joannis Apostoli, de Epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Judæ, & aliis plerisque novi Testamenti capitulis diu dubitatum

bitatum est: quin & Evangelia ipsa ad problemata revocare conati sunt. Sed jam ad Poetas.

De Poesi. Cap IV.

POesis ipsa, authore Quintiliano, altera Grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum superba, quod olim theatra & amphitheatra, augustissima hominum ædificia, non philosophis, non jurisconsultis, non medicis, nō rhetoribus, non mathematicis, non theologis, sed ipsis Poetarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inventa, nisi ut lascivientibus rhythmis, syllabarum numeris, ac ponderibus, nominumque inani strepitu, stultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumqne centonibus decipiat animos Quocirca architectrix mendaciorum, & cultrix perversorum dogmatum dici meruit, atque ut, quod ad furorem, & temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certe interritam illam mentiendi fiduciam, quis æquo animo ferret? quem enim angulum insanis nugis fabulisque reliquit vacuum? Jam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum, narrat cœli sectiones Veneris partus, Titanum pugnam, Jovis incunabula, Rheæ fraudes, & Japigis suppositiones, Saturni vincula, gigantum rebellionem, Promethei furtum atque supplicium, Deli errores, Latonis labores, Pythonis cædem, Tyri insidias, Deucalionis inundationes, hominumque ex lapidibus ortū, Jachi dilaniationes, Junonis dolum, Semelis conflagrationem, Bacchi utranq; stirpem, & quęcunq; de Minerva, Vulcano, Erichthonio, Boria, Orichia, Theseo, Ægeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hyppoliti in fabulis Atticis referuntur. Præterea errationem Cereris, raptam & inventam Proserpinam, & quæcunque de Minoe, de Cadmo & Niobe, de Pentheo, Atthæo, Oedipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Jo in vaccam mutata, & ejus custode Argo a Mercurio perempto, & quæ de Vellere aureo, Peleo, Jasene, Medæa, item de Agamemmonis morte, & Clitemnestræ supplicio, & quæ de Danae, Perseo, Gorgone, Cassiopæa, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Æneæ & Ulyssis erroribus, de Circe, Thelagonio, & Æolo, Palamede, Nauplio, Ajace, Daphne, Ariadne, Europa, Phædra, Pasiphae, Dedalo, Icaro, Glauco, Athlante, Geryone, Tantalo, de Pane, Centauris, Satyris, Syrenibus, & reliquis hujusmodi insignibus mendaciis memoria prodidit. Nec interim humanis rebus con-

contenta, ipsos denique deos in fabularũ suarum partẽ vocat, eorum ortus, interitus, lites, jurgia, odia, iras, prælia, vulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum hominib. & bestiis concubitus, & quæ his absurdiora & nefanda magis, venenosis verborum leporib. & noxia carminis suavitate texens, non præsentes tantũ fallit ac inficit, sed furiosa hæc venefica pulchris versiculis metrisque servata ẽt posteris communicat, & tanquam rabidi canis morsu quoscunque dogmatibus suis mendaciisque semel infecerit, consimili rabie furere compellit. Tanta n. arte mendacia ejus conficta sunt, ut non raro veris præjudicent historiis. Quemadmodum de ementito Didonis cum Ænea adulterio, atque capto à Græcis Ilio, manifestum est. Sunt tamen, qui ad tantum insaniæ furorem devenerint, ut illi nonnullas divinitatis sortes inesse putent, quia dæmones olim poeticis versiculis responsa dederunt: hinc illos prophetas ac vates, divinoque spiritu afflatos vocat, ac poetarum nugacissimis versiculis tanquam oraculis ad divinandum utuntur. Hinc apud priscos sortes Homericæ cognominatæ sunt, ab Homeri versiculis: sicut à Virgilij carminib. sortes Vergilianæ, quarum in vita Adriani meminit Spartianus. Quæ superstitio hodie & ad Sacras Literas, & Psalmorum versiculos translata est, etiam non improbantibus plerisque nostræ religionis Magistris nostris. Sed ad Poesim revertamur, hanc August. à civitate Dei exulare jubet, Ethnicus Plato à sua Respublica expellit, Cicero admitti vetat, Socrates admonet, si cui fama maxime curæ est, illamque servare cupiat illæsam, is caveat, ne poetam aliquem inimicũ habeat, quia non tam magnam in laudando, quam in maledicendo & vituperãdo vim habent. Minos rex justissimus ab Hesiodo & Homero celebratus, quia Atheniensib. bellum intulit, tragicos poetas in se concitavit, qui illum ad inferos relegârunt. Penelopem ab Homero singulari pudicitia illustratam, Lycophron aliquot procis concubuisse scribit. Didonem Carthaginis conditricem continentissimam viduam, Ennius Poeta, Scipionis gesta decantans, primus Æneam adamasse finxit, quem tamen ex ratione temporum vidisse unquam non potuit: quod mendacium Virgilius deinde sic ornavit, ut pro vera creditum sit historia. Tandem eousque hæc mentiendi licentia, maledicendique improbitas processit, ut necesse fuerit legem illis per Censores præscribere, qua ejusmodi Poetarum probra atque mendacia reprimerentur. Sed & apud priscos Romanos ipsa Poesis palam probro habeba-

bebatur, atque adeo, ut (Gellio & Catone testibus) qui in illa studeret, publicus grassator vocaretur; quin & à M. Catone ob id taxatus fuit Q. Fulvius, quòd Proconsul missus in Ætoliam, Ennium Poetam secum assumpserit; & Imperator Justinianus illius Professores nulla prorsus immunitate dignatur; Homerum etiam, quem omnium Poetarum Philosophum, & omnium Philosophorum Poetam vocant, veluti insanientem quinquaginta drachmis Athenienses mulctaverunt; & Tichetum Poetam veluti mentis inopem deriserunt: quin & Lacedæmonii Archilochi Poetæ libros è civitate sua exportari jusserunt. Sic Poesim ipsam probissimi quique tanquam mendaciorum parentem aspernati sunt; Poetis adeo monstrose mentientibus; quippe quibus studium est nihil sani dicere, aut literis prodere, sed consarcinatis versiculis, stultis auribus cantillare, & fabularum involucris perstrepere, & super fumo machinari omnia, sicut alicubi cecinit Campanus.

Vivunt carmine insani Poetæ,
Si nugas adimas, fame peribunt.
His mendacia sunt opes & aurum,
Fingunt quæque volunt, putantq; palmam
Mentiri bene gloriosiorem.

Sunt præterea apud Poetas acerrimæ contentiones, non solum de carminis charactere, de pedibus, de accentibus, & syllabarum quantitatibus, (nam de iis etiam triviales quique Grammatici concertant) sed de iis ipsis suis nugis, figmentis atque mendaciis, utputa de nodo Herculis, de casta arbore, de literis Hyacinthi, de filiis Niobe, de arboribus apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria, deque ejus sepulchro atq; utrum Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scytha dormierit, cur Homerus nõ honoraverit carmine Palamedem, utrũ Lucanus inter Poetas aut Historicos reponendus sit. Item de furtis Vergilii, & quo anni mense mortuus fuerit, &, Quis exiguos elegos emiserit author, Grãmatici certant, & adhuc sub judice lis est. Omnia autem Poetarum carmina plena fabulis sunt, non nisi sub adulationis, aut detractionis pessimorum vitiorum prætextu ad stultorũ delectationem decantata. Quicquid agunt Poetæ, narrent, laudent, invocent, fabulis suis adulantur. Rursus invehant, mordeant, accusent, fabulis debacchantur, semper verò insaniunt. Rectè igitur Democritus hanc non artẽ, sed insaniam

vocat,

vocat. Et Platonis sententia est, frustà Poëticas fores compos sui pepulit. Tunc siquidem admiranda canunt Poetæ, quando videlicet insaniunt, aut temulenti sunt. Hinc Augustinus Poesim vocat vinum erroris, ab ebriis Doctorib. propinatum. Hieronymus eam dæmonum cibum appellat. Ars insuper pertenuis & nuda, quæ per se quidem tota insulsa res est, nisi alia quavis disciplina vestiatur, condiaturque: ars esuriens, semperq; famelica, & tanquam mures alienum panem comedens, atque tamen nescio quam inter nugas & fabulas cum Tithonis cicadis, Lyciorum ranis, & Myrmidonum formicis polliceri audet immortalē gloriam nominis, ac dicere:

Vivite felices, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo.

quæ revera aut nulla est aut nihil profutura. Sed hoc munus docent Historici, non Poetarum sed suum esse.

De Historia. CAP. V

EST autem Historia, rerum gestarum cum laude & vituperio narratio, quæ magnarum rerum consilia, actiones, exitus regumq; & magnorum virorum actus, cum temporum & locorum ordine ac descriptione, tanquam viva quadam pictura ante oculos exponit, ideoque hanc tanquam vitæ magistram, & ad ejus institutionem utilissimam censent ferè omnes, eò quòd multarum rerum exēplis, cum optimos quosque ob laudis, nominisq; immortalem gloriam, ad præclara quæque facinora accendat, tùm quod impios quosque ac pravos perpetuæ infamiæ metu à vitiis deterreat, quāvis res hæc sæpissimè in diversum cesserit, & multi, quod Livius dixit de Manlio Capitolino, malint esse famæ magnæ, quam bonæ & plerique, quod virtutibus nequeunt, sceleribus innotescere volunt, inscribiq; Historiis quemadmodum de Pausania Macedone adolescente Philippi Regis parricidio illustri, ex Trogo recitat Justinus, atque de Herostrato, qui Dianæ Ephesiæ templum, opus omnium præclarissimum, à tota Asia annos ducentos ædificatum incendit, narrant Gellius, Valerius atq; Solinus. Et quanquam severissimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scriptove nominaret, finem tamen, cujus gratia perpetravit scelus, adsecutus est, fama videlicet & nomine ejus per tot secula ad nos usque deductis. Sed ad historiam revertamur. Hæc cum maximè omnium rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatemq; exposcat, illa tamen

minimè omnium præstat: tam inter se diſſētiunt historiographi, tam varia & diversa de eiſdem tradunt, ut impoſſibile ſit plurimos illorum non eſſe mendaciſſimos: non dico ſolum de principio mundi, de diluvio univerſali, de urbe cōdita, à quib. exordiis res geſtas ſeſe ſcribere profitentur, cum primum illorum omnes ignorent, alterū non omnes credant, tertiū penes eos incertum ſit. Quare cum hæc remotiſſima ſint, nec æqua ratione ab omnibus recepta, habeant erratorum illorum veniam. Sed de poſterioribus temporibus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa: cauſæ autem tantę illorum diſſonantiæ multæ ſunt. Nam plerique eo quod narratorum temporibus, locis, perſonis, geſtis non adfuerunt, ex aliorum relatu populares ſermones colligentes, nihil certum, nihil conſtans ſcribunt: quo vitio à Strabone taxantur Eratoſthenes, Metrodorus Sceptius, Poſſidonius, & Patroclus geographus. Sunt alii, qui cum partem rerum viderint, quaſi in tranſitu militari, aut prætextu votorum mendaci per xenodochia provincias tranſcurrentes conſcribere audent hiſtoriam: cujuſmodi quondam Onoſicritus, & Ariſtobulus ſcripſerunt de India; Sunt qui delectationis cauſa rebus veris nonnihil admentiuntur, ſæpe etiam veritatem omittentes, de quo Herodotum notat Diodorus Siculus, ac Trebellium Liberianus & Vopiſcus, atq; Tacitum Tertullianus & Oroſius, in quorum numerum ēt Danuoem & Philoſtratum reponemus. Sunt etiam, qui res veras ad fabulas convertunt; quales Gnidius Cteſias, Hecatæus, & plures alii antiquorum hiſtorici. Sunt & multi, qui impudenter Hiſtoriographorum nomine ſe jactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab aliis retuliſſe, dum de ignotis & inacceſſis provinciis verboſa novitate ſcribere præſumpſerunt, nil niſi elegantes nugas, & monſtroſa mēdacia tradiderunt; cujuſmodi ea, quæ de Arimaſpis, Gryphis, Pygmæis, & Gruibus ac de Cynocephalis, & Aſtromoris, Hypopodibus, Phanniſiis, Troglodytis legimus; quorum erroribus proximi ſunt, qui ſub arctico mare congelatum affirmārunt, atque tamen inveniunt ſtultos, & ſine judicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant; at ex horum numero ſunt Ephorus, qui unam duntaxat civitatem eſſe Hybernis tradidit, cum illi tantam Heſperiæ partem inhabitare noſcuntur. Et Stephanus Græcus, qui Francos Italiæ populos, & Viennam oppidum eſſe Galileæ, pro Galatiæ dixit. Et Arianus Græcus, qui Germanorum ſedes non procul ab Jonio aſſerit, quibus accedit & Dyoniſius in his, quæ falsò tradidit de-

Pyre-

Pyrenæis montibus. Præterea quæ Cornelius Tacitus, Marcellus, Orosius, Blondus de Germaniæ locis differunt, magna ex parte à veritate discrepant. Similiter falso scribit Strabo, Istrum, hoc est, Danubium, non procul ab Adriatico oriri. & Herodotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europa extremi sunt, oriri, & ad Scythiam, ingredi, & iterum Strabo Lapum ac Visurgum fluvios ad Hanasum ait deferri, cum Lapus Rheno misceatur, Visurgus autem mari exoneretur. Sic & Plinius Mosam fluvium in Oceanum properare tradit, cùm se non Oceano, sed Rheno immergat. Consimilibus erroribus ex recentioribus Historicis ac Geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis falso derivat: quin Gothos & Getas Scytas ait, & Danos cum Dacis confundit, ac D. Ottiliæ montem in Bavariam locat, cum non procul sit ab Argentorato. Volaterranus etiam Austerianam & Austriam, Avaros & Savaros, Lucernam quoque & Nausium confundit, & Plinium dicit Bernensium Helvetiorum mentionem fecisse, cum illi longe posterioribus temporibus à Bartholdo duce Zaringiorum primum conditi fuerunt. Similiter Conradus Celtes Dacos eosdem cum Cimbris existimat, & Ceruscos eos, quos Cerusos, quin & Riphæos montes in Samaria sitos putat, & electrum gummam ex arbore defluentem tradit. Sunt & adhuc alii inter Historicos longe majorum mendaciorum culpam habentes, qui cum aut rebus interfuerunt, aut aliter res ipsas, ut sunt, vel gestæ sunt, cognoverunt, tamen benevolentia & obsequio victi suis adulantes, contra fidem confirmant. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendendas alienas causas, historias narrare aggressi, ea sola quæ suo argumento conducunt, narrantes, cætera vero dissimulantes, prætereuntes, aut extenuantes, mancas & corruptas Historias scribunt, de quo vitio Blondus taxat Orosium, quod ingentem illam Italiæ cladem, qua Gothi Ravennam, Candanum, Aquilejam, Ferrariam, ac totam fere Italiam diripuerunt, conticuerit, suum ne attenuaret propositum argumentum. Sunt præterea, qui metu aut simultate, aut odio aliorum corrupti, detrahunt veritati. Alii dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant, & in humilitatem dejiciunt, scribuntque non quod est, sed quod cupiunt, quod volunt, quodque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorum comites atque patronos, testesque eos, quibus egreditur, palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie

verò fermè omnis nationis Chronographi eo ipso laborant, ut Sabellicus, & Blondus in rebus Venetorum, Paulus Æmilius, ac Gaguinus in gestis Francorum, quos non ob alium fructum alunt Principes, nisi, quod ait Plutarchus, ut famulante ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocantes, illorum facta nugis ac figmentis pro historica majestate attollant. Sic Græci Historici de rerum inventorib. scribentes, omnia sibi, sed non sua vendicare voluerunt. Est & aliud corruptissimum adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque reges extendere conentur, cum in suo genere eò nequeant pervenire ad externas origines fabulasque recurrunt, & Regum, & locorum nomina confingunt, & nihil non commentiuntur. Huius generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum Historias conscribens, Scythicam, Sicambriam, & Priamum juniorem, aliaque locorum ac Regum nomina commentus est, quorum nullus unquam priorum meminit Historicus atque tamen illius nugas consimilis ingenii homines secuti sunt, videlicet Gregorius Turonensis, Rhegino, atque Sigisbertus, & plerique alii. Huius furfuris est & Vitichindus, qui Saxones antiquissimos & primores Germaniæ incolas, Macedonum sobolem ait, & ab Alexandri Magni reliquiis derivat: quem in hoc errore sequuntur plerique alii. Multi præterea scribunt historias, non tam ut vera referant, quàm ut delectent, ut egregii Principis imaginem in quovis lubeat, exprimant, aut effingant. Quos si quis arguat mendacii, dicunt se non tam ad rem gestam, quam ad posteritatis utilitatem & famam ingenii intueri: ideoque non omnia narrare ut acta sunt, sed ut narrare expedit: nec se veritatem pertinaciter velle tueri, sed ubi figmentum falsitatemve communis postulat utilitas, citantes testem Fabium, dicentem; Non esse vituperandum tale mendacium, quod ad honestatis persuasionem conducit: Præterea cùm posteris ipsis scribant, non magni referre, cujus nomine, quave serie boni principis exemplum proponatur in publicum. Tale profecto Xenophon de Cyro, non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi Principis exemplar, & archetypum, scitam elegantemque, sed absque veritatis fide Historiam descripsit. Hinc tandem factum est, ut multi & natura, & industria ad mentiendum apti, confictis argumentis, fabulosas describant historias, ut sunt illa Morgonæ, Magdalonæ, Melusinæ, Amadisi, Florandi Tyranni, Conamori, Arcturi, Dietheri, Lanceloti, Tristanni, illa, inquam, prorsus fabulosa, ac

simul

simul inerudita deliramenta, Poetarum Comœdiis ac fabulis fabulosiora: inter eruditos vero principatum in istis obtinuerunt Lucianus atque Apulejus: quin & apud Herodotum historiæ patrem, apud Diodorum, & apud Theopompum, quod ait Cicero, innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendaciis. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum Athon legimus,

Et quidquid Græcia mendax
Audet in historia.

Atque hæ sunt causæ, cur nusquam vere exacta fides reperiatur historiæ, etsi hanc in ea maxime quæramus: judicium autem, quo in discernendo opus esset, difficillimum est consequi. Cum enim publice rerum gestarum conscriptiones non fierent, quæ rerum docerent veritatem, & mentientes arguerent, sed suæ opinioni quisque permissus est, hinc nacti sunt errandi mentiendiq; potestatem: unde tanta apud historiographos discordia nata est, ut etiam (quod ait Josephus contra Apionem) libris suis alterutros arguant, & valde contraria de reb. eisdem conscribant, quantis quidem locis (idem ait) Hellanicus ab Agesilao de Genealogiis discrepat, & in quantis Herodotum corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidem Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum vero Timæus, Timæum, qui post eum fuere, Herodotum vero cuncti. Sed neque de singulis cum Antiocho & Philisto aut Callia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucydides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam historiam conscripsisse videatur. Hæc de aliis scribit Josephus, atq; hunc noster corrigit Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed non omnia probanda, & quidam probant haudquaquam probanda, plerique pessima exempla imitanda proponunt. Nam qui Herculem, Achillem, Hectorem, Theseum, Epaminondam, Lysandrum, Themistoclem, denique Xerxem, Cyrum, Darium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionem, Pompejum, Cæsarem, miris laudib. depingunt: quid nisi magnos & furiosos latrones famososque orbis prædones descripserunt? Esto, fuerint Imperatores optimi, certe viri pessimi scelerosissimique. Quod si quis dicat mihi, ex historiarum lectione præcipuam nancisci prudentiam, non negaverim, modo id quoque concedat, ex iisdem etiam summam hauriri perniciem, atque, ut alicubi canit Martialis: Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

De Rhetorica. CAP. VI.

RHetorica vero, quæ iis proxima est, ars sit, necne, inter gravissimos viros certatur, & adhuc sub judice lis est. Ipse siquidem Socrates apud Platonem firmissimis rationibus eam nec artem, nec scientiam contendit, sed sagacitatem quandam, ipsamque nec præclaram, nec honestam, quinimo turpem, illiberalem ac servilem adulationem. Sed & Lysias & Cleanthes, & Menedemus censuerunt eloquentiam nulla arte posse contineri, sed à natura duntaxat proficisci, quæ quemlibet doceat dum opus sit, blandiri, & res suas enarrare, argumentisque firmare, atque veram pronunciationem, memoriam, pulchrumq; inveniendi modum, non nisi à natura proficisci: quod ipsum in Antonino Romanorum Oratorũ Principe visum est. Quin & cum ante Thysiam, Coracem, & Gorgiam nullus adhuc Rhetoricæ artem scripserit, aut docuerit, multos tamen ingenii bonitate fuisse eloquentissimos. Præterea cum ars definiatur esse collectio præceptorũ ad unum finem tendentium, adhuc certant rhetores, quis illius finis sit, an persuadere, an bene dicere: nec contenti veris causis, novas & fictas etiam excogitant. Præterea tot theses, hypotheses, figuras, colores, ductus, characteres, suasorias, controversias, declamationes, procemia, insinuationes, benevolentiæ captiones, artificiosissimas narrationes invenerunt, ut vix numerare sufficiat, & tamen rhetoricæ finẽ factum esse inficiantur. Hanc Lacedæmonii omnino reprobarunt, æstimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed à pectore proficisci oportere. Antiqui etiã Romani sero admodũ rhetores in urbem admiserunt: cumq; post multam controversiam ostendere Cicero conatus esset orandi facultatem non tam ab arte, quam à prudentia proficisci, atque idcirco opus de perfecto Oratore scripsisset, tamen ille orator, quem ipse velut exemplar ibi fabricat, nõ omnib. probatus est: quin & Bruto ipsi singularis integritatis viro admodum suspectus visus est, semperq; vicit sententia Rhetorum, bene dicendi præcepta hominum vitæ plus officere, quam prodesse: atq; ut liceat verum fateri, constat totam illam ac omnem rhetoricæ disciplinam nihil aliud esse, quam assentationis adulationisq; (& ut quidam audacius dicunt) mentiendi artificium, ut quod rei veritate efficere non possit, persuadeat fuco orationis, quemadmodum de Pericle sophista ait Archidamus, (ut author est Ennapius) qui interrogatus, nũ esset illo potentior, respondit: Etsi Pericles in bello à me victus sit, ea tamen præditus est dicendi

cendi facundia, ut cum de iis ratiocinetur, non victus, sed victor appareat: atq; de Carneade ait Plinius, quod ipso argumẽtante, quid veri esset, haud facile discerni poterat: de eodẽ traditũ est, quod cùm pro justitia multa publicè eleganter & sapienter disseruisset, postridie non minore doctrina atq; copia contra justitiã perorasse. Erat apud Syracusas Corax, Rhetor, vir acuti ingenii & linguæ promptioris, qui hanc artem mercede docebat: ad hunc accessit Thysias, qui cũ promtam mercedem non haberet, pollicitus est duplicem, postquam ille eũ docuerit rhetoricam, quem Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tysias cum didicisset, de pretio magistrum circumvenire studens, interrogavit Coracem, quid esset rhetorica: quo respondente, effectricem persuasionũ, in præceptorem sic argumentatus est: Quodcunque igitur de mercede dixero, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuasero, non debebo ẽt, quia me scire persuadere nõ docuisti. Tum Corax hoc argumentũ in Thysiã retorquere nisus, Quodcunq; ait, ego quoq; de mercede dixero, si me accepturũ persuasero, accipiam, quoniam persuasi: si non persuasero, ẽt accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudivi, qui præceptorẽ superaret. His antistrophis argumentis eos contendere audientes Syracusani, exclamaverunt: Mali corvi malum ovum, significantes mali præceptoris pejorem discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protagora sophista, & Euathlo ejus discipulo. Atqui scire exacte, ornate, graviter & copiose dicere, pulchrũ & delectabile, ac semper utile est, nonnunquam tamen turpe & importuuũ, sępissime vero periculosum, semper autem suspectum est: quocirca Socrates ipse Rhetores nulla æstimatione dignos censet, nec qui ullam in bene instituta repub. debeant potentiam obtinere: & Plato illos à sua repub. cum tragicis histrionibus & Poetis simul excludendos censuit, nec injuria. Nam hoc artificio nihil periculosius civilib. officiis; ab hoc prævaricatores, tergiversatores, calumniatores, syncophantæ, & cætera hujusmodi sceleratæ linguæ hominum nomina descendunt. Hoc n. præditi homines in civitatibus plerumq; conjurant, ac seditiones movent, dum hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent; alios cavillant, blandiuntur aliis, ac in innocentes tyrannidem quandam sibi usurpant. Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quoddam esse multa scire dicere; & Æschilus ait, Malum omnium turpissimum esse dico compositos sermones, & Raphael Volaterranus, historiarum & exemplo-

emplorum studiosissimus, fatetur, collatis quæcunque audiverit, quæque legerit, veterum & recentiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperiri eloquentes. Nonne eo ipso ingentes respub. sæpe graviter vexatæ, sæpe penitus deletæ sunt? Exemplo sunt ejus rei Bruti, Crassi, Gracchi, Catones, Cicero Demosthenes, qui ut omnium habiti sunt eloquentissimi, ita semper fuere omnium seditiosissimi. Nam Censorius Cato quadragesies accusatus, ipse septuagesies ac ultra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus reip. tranquillitatem perturbans. Alter Uticensis provocato Cæsare, libertatem Romanam funditus subvertit. Non minus Cicero Antonium in reipub. perniciem provocavit, & Demosthenes Philippum in detrimentum Atheniensiũ. Nullus deniq; reip. status ab hoc artificio non est aliquando eversus, nullus ab eloquẽtiæ vitio, si aures præbuit, perstitit illæsus. Perinde multum potest in judiciis fiducia eloquentiæ: hac potrona defenduntur malæ causæ, & nocens reus eripitur legis periculo: hac accusante sæpe innocens damnatus est, nec ullus unquam eo artificio tã defensus extitit, quin læsus sit, qui ex diverso erat. M. Cato Romanorum prudentissimus vetuit tres illos Atheniensium oratores Carneadem, Critolaum, Diogenem in Romanam urbem publice audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquentia præditi essent, ut facile possent æqua & iniquia persuadere. Constat de hoc gloriatũ apud amicos olim Demosthenẽ, sese quando liberet, posse judicum sententias ad suam voluntatem convertere artificio sermonis, ad cujus arbitriũ Atheniensib. cum Philippo sæpe bellũ sæpe pax fuit. Tanta illi vis erat eloquentiæ in concitandis sedandisque animorum ac voluntatum affectibus, ut tanquã civium suorum imperium habens, illos, quo voluerat, verteret dicendo. Consimilem ob rationem Cicero Romæ à plerisq; rex vocatus est, quia Senatum, quovis vellet, verteret dicendo oratione sua omnia regens. Hinc apparet, Rhetoricã non aliam esse, quàm persuadendi & movendorum affectuum artẽ, subtili eloquio, exquisito fuco, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorũ, eosq; ducentẽ in captivitatẽ erroris, pervertendo sensum veritatis. Quod si naturæ beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quod pestilentius quã verborum fucatorũ studium? Veritatis sermo simplex est, sed vivus & penetrans, & discretor intentionum cordis & tanquã securis ac gladius anceps omnia artificiosa rethorum enthymemata facile dissecans & abscindens. Hinc Demosthenes

quum

quum reliquos quoscunque ex arte dicentes facilè contemneret, unum Phocionem vera ad rem pertinentia simpliciter & breviter dicentem metuebat, ideoq; orationum suarum securim nuncupare solebat; fortè noverant hæc prisci Romani, qui (teste Suetonio) Rhetores bis Roma civitate semel sub C. Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus semel, iterum sub Cn. Domitio Ænobardo, & L Licinio Crassio Censorib. publico edicto ejicientes, tertio sub Domitiano Imperatore universali senatus consulto & urbe Roma, & tota insuper expulerunt Italia Athenienses eos, tanquam justitiæ perversores, foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quòd inter officia salutationis Dario Regi more gentis illius adulatus fuisset, capitali supplicio affecerunt. Pepulerunt Lacedæmonii Ctesiphonem, eo quod se jactarat de re quavis totum diem posse dicere. nihil enim apud illos magis invisũ quam curiosum hoc linguæ artificium eorum, quibus veritatis proferendæ nulla cura est, sed opus modicum proponentes, illud orationis lenociniis & verborum ampullis excolere & dicendi dulcedine decipere animos auditorum, illosq; lingua sua revinctos ducere ab auribus, jamq; palam est nullos hoc artificio factos meliores complures autem deteriores reddi, qui etsi de virtutibus comptius dicere possent, longè tamen videmus elegantiores esse feliciorisque eloquentiæ ad defendendos errores, ad seminandas lites, ad excitandas factiones, ad congerēda convicia, maledicta, calumnias, quàm ad reconciliandam pacem, concordiam tranquillitatem atque ad prædicandam charitatem, fidem, religionem. Porrò hoc artificio confisi plurimi, ab orthodoxa fide desciverunt, sectæq; ac schismata, superstitionesq; ac hæreses hinc pullularunt, dum nonnulli Scripturam sacrã, eo quod eloquentia Ciceronianoq; lepore careat ita aspernantur. ut cũ ethnicorum fucatis argumentorũ persuasionibus contra Catholicam interdum veritatem sētirent. Quod de Tacianis hereticis inprimis manifestum est, & iis, quos Libanius sophista, & Symmachus orator idololatriæ defensores, atq; Celsus Africanus & Julianus apostata, contra Christum magnis rhetorismis insultantes seduxerunt; è quorum pernicioso ac blasphemo eloquio multas persuasionum argumentationes acceperunt hæretici, quas in aures hominum simplicium immittentes, totos seduxerunt à verbo veritatis. Sed quid veterum hæreticorũ exemplis insistimus? nostra tempora spectemus. Qui sunt duces Germanicarum hæresum, quæ ab uno Lutheroso suscepto exordio, hodie tam multæ sunt, ut ferè singulæ ci-

vitates suam peculiarem habeant hæresim? nonne authores illorum homines disertissimi, linguæ eloquentia, & calami elegantia instructi? & quos ante annos aliquot à linguarum peritia, à sermonis ornatu, à dicendi scribendique promptitudine sic laudatos vidimus, ut nihil illorum laudibus potuisset adiici, hodie videmus capita & principes hæreticorum ; ita sunt adhuc multi, qui eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri, efficiuntur Pagani ; & qui Aristoteli & Platoni impensius student, fiunt illi quidem superstitiosi, hi vero impii. Omnes autem illi, quicunque præter simplicia veritatis verba, ociosos sermones in aures hominum effundunt, assistent in judicio, rationem reddituri de iis, que vane conjecerunt, & mentiti sunt adversus Deum.

De Dialectica. CAP. VII.

SUccedit istis in subsidium Dialectica ; & ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quam reliquæ omnes scientiæ obscuriores, ac cognitu difficiliores redduntur; atq; hæc etiam sese, Logicam, videlicet dicendi & ratiocinandi scientiam vocat. Miserũ profecto & irrationale hominum genus, si absque hac disciplina nesciat ratiocinari; hanc tamen Servius Sulpicius omnium artium maximam esse dixit, & quasi lucem ad ea quæ ab aliis doceantur; cum ipsa (ut ait Cicero) rem universam doceat destribuere in partes, & latentem definiendo explicare, interpretando obscuram explanare ambiguam contemplari & distinguere, atque regulam de iis omnibus tradat, qua vera & falsa judicentur. Præterea pollicentur Dialectici, se cujusque rei essentialem, ut ajunt, definitionem posse invenire; tamen hanc nullis unquam verbis præstare possunt tam lucidam, quin æque nescius maneat animus, quin dicat, quis idiota pro homine animal rationale mortale, minus intelliget, quam si dixisset hominem? Plura de his scripsit inter Latinos Boetius. cujus opera non habentur; sed præstant omnibus, quæ scripsit Aristoteles, Prædicaměta, Elěchos, Topica, Perihermenias, Analytica, & reliqua; quem secuti Peripatetici, opinantur nihil stare, aut scire posse, nisi quod syllogizando probetur per Demonstrationem, eam videlicet, quam depingit Aristoteles, sed nunquam in dogmatibus suis observavit, cũ omnes suæ argumentationes ex præsuppositis ab eo deducantur, quem secuti omnes isti scientiarum pollicitatores, hactenus nullas, aut paucissimas veras demonstrationes dederunt, ne dum in naturalibus ; sed omnes

dedu-

deducunt illas ex præacceptis, aut ab suo Aristotele, aut abs alio, qui illa prior dixerit, quorũ authoritatem servant sibi pro principiis demonstrationis: veram autem demonstrationem, quæ facere debeat scientiam, docet Aristoteles eam esse, quæ fit per quidditates, (ut loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias nobis occultas & ignotas. Ait insuper, demonstrationem ex causis fieri, ex iis quæ sunt De, Per, Se. & secundum quod ipsum: quæ quidem enunciationes cum sint convertibiles, se ad invicem inferentes, tamen ait non dari, nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaque nunc principia demonstrationis plurimum ignota sunt, & circulatio non admittetur, certa nulla inde aut paucissima, eaque incerta haberi potest scientia, credere enim oportebit demonstratis perfragilia quædam principia, quibus aut propter præcedentem prudentium authoritatem, veluti notis terminis assentimur, aut quos ex experientia comprobamus per sensus. Omnis enim notitia (ut ajunt) ortum habet à sensibus: & experimentum sermonum verorum, ut ait Averroes, est ut concordent sensatis. Et illud notius est & verius, in quod plures sensus conveniunt. Ex sensibilibus itaque, eorum scientia manu ducimur ad omnia ea, quæ à nobis sciri possunt. Jam enim quum sensus omnes sæpe fallaces sunt, certe nullam nobis synceram probare possunt experientiam. Præterea quum sensus intellectualem naturam nequeant attingere, & rerum inferiorum causæ, ex quibus illarum naturæ effectus & proprietates seu passiones demonstrari deberent, sint omnium consensu nostris sensibus penitus ignotæ, nonne convincitur veritatis via sensibus esse præclusa? quare etiam omnes illæ deductiones & scientiæ, quæ in ipsis sensibus radicitus fundatæ sunt, omnes incertæ erunt, & erroneæ, & fallaces. Quæ ergo nunc utilitas Dialecticæ? quis fructus scientificæ illius Demonstrationis ex principiis & experimentis, quibus cum veluti notis terminis assentire necesse erit, nonne iam ipsa principia & experimenta magis scientur, quam demonstrata? Sed hæc ars nunc paulo remotius nobis repetenda est. Dialectici decem numerant prædicamenta, quæ vocant genera generalissima: hæc sunt, Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Quando, Ubi, Situs, Habitus, Actio, Passio, quibus omnia constare putant, & intelligi, quæcunque in toto universoque orbiculari mundo continentur, Tradunt insuper, quæ de iis ipsis ac earum partibus prædicentur: quinque videlicet, Genus,

nus, Speciem, Differentiam, Proprium, Accidens, quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porrò invenerunt quatuor cujuslibet rei causas, Materialem, Formalem, Efficientem, & Finalem, ex quibus omnium rerum veritatem & falsitatem sese invenire posse arbitrantur quadam infallibili (ut putant) demonstratione, hoc est syllogismo, quem altero trium ordinum ut vocant figurarum supra undeviginti modos esse oportebit. Componunt autem omnem syllogismum, sive demonstrationem, ex tribus terminis, qui sunt subjectum quæsiti, & dicitur Major; tertius est medium inter utrumq; participans; & juxta hos duas formant propositiones, quas præmissas appellant, Majorem & Minorem: ex illis tandem nascitur conclusio scilicet de altero ad extremum, alterum tanquam à limine ad metam procurrentes. Hoc totum est egregium illud artificium; hæc ejus sunt extrema confinia, quibus omnia combinare, dividere, & concludere opinantur, per quædam, quæ refelli posse impossibile putant, axiomata atque hæc sunt Logici artificii portentosa & alta mysteria, magnoque labore exquisita à magistris fallacibus, quæ tanquam occulta quædam & arcana non omnes profiteri licet, nec discere, nisi illos, qui grandes mercedes pro illis præstare possunt, magnisque sumptibus authoritatem hanc sibi inter scholasticos coemerint. Denique ij sunt eorum canes, hæc illa retia, quibus (illorum opinione) rerum omnium sive naturæ subjectarum, ut Physica, sive naturam ipsam comitantium, ut Mathematica, sive naturam ipsam quodammodo superantium, ut Metaphysica, venantur veritatem, quam tamen artificio juxta P. Clodii, atque Varronis proverbium, nimium altercando amittunt: atque hæc sunt duntaxat veterum Dialecticorum confinia.

De Sophistica. CAP. VIII.

SEd longe plura prodigia majoraque portenta iis addidit recentior Sophistarum schola de terminorum passionibus, de infinito, de comparativis, de superlativis, de differt aliud ab, de incipit & desinit, de formalitatibus, hæreditatibus, instantibus, ampliationibus, restrictionibus, distributionibus, intentionibus, suppositionibus, appellationibus, obligationibus, consequentibus, indissolubilibus, exponibilibus, reduplicativis, exclusivis, instantiis, casibus, particularisationibus, suppositis, mediatis & immediatis, completis, incompletis, complexis & incomplexis, & cæteris intolerandis, vanisque vocabulis, quæ traduntur in parvis Logicalibus, quibus omnia,

omnia, quæcunque re ipsa falsa sunt, & impossibilia, vera esse facilè convincent; & è contrariò, quæcunque vera sunt, velut ex equo Trojano erumpentes, iis machinis subitò verborum incendio atque ruina vastabunt. Sunt rursus, qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duas Syllogismorum figuras, & tantùm octo illorum modos probant: modales autem propositiones, concretos insuper & abstractos terminos rideant. Nec desunt, qui undecimum numerent prædicamentum, & quartam Syllogismorum figuram, augeantque prædicabilium & causarum numerum, totque invictas & Stoicas subtilitates invexerunt, ut Cleanthis Chrysippique argutiæ cum Daphidæ, Euthydemi, Dionysiodori circunventiunculis, penitus crassæ, rusticanæq; futuræ sint, si cum iis novis Sophistarum nostrorum inventis conferantur, in quibus nunc passim ferè omnis Scholasticorum turba, cum misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videtur, nisi ut discat errare, ac perpetuis digladiationibus explicandam veritatem obscuriorem reddere vel amittere, quorum tota disciplina non aliud quicquam est, quàm captio quædam ex depravatis verborum dictionibus subdola quadam cavillatione pervertens usum loquendi & vim inferens linguæ, quam ignorat, transvertens veritatem secundum verisimilem expositionem, quorum gloria non nisi in convitiis & strepitu sita est, ut qui non tam victoriam appetant, quam certamen, nec veri inveniendi, sed altercandi propositum sit, adeò ut inter hos primas partes teneat, quicunque clamosissimus est, & impudentissimus, & linguæ fremitu audacissimus: de quibus ait Petrarcha. Sive is styli pudor, sive ignorantiæ confessio est, lingua implacabiles sunt, calamo non contendunt, nolunt apparere, quia frivola sunt, quibus ornantur: ideoque more Parthico fugitivam pugnam exercent, & volatilia verba jactantes, quasi ventis vela committunt. Hi sunt enim, quos Quintilianus dicit in disputando mirè callidos: cùm autem ab illa cavillatione discesserint, non magis sufficere in aliquo graviore actu, quàm parva quædam animalcula, quæ in angustiis mobilia, campo deprehenduntur: itaque campum timent: verumque est illud, diverticula & anfractus suffugia esse infirmitatis, ut qui parum cursu valent, flexu eludant. Sic & Sophistæ metuunt sub Notariis, & collatis libris, & authoribus pugnare, se solius memoriæ & linguæ viribus & fugitivis clamoribus, non ad calamos, sed ad obliviosas aures concertare volunt: nec referre putant, qua quisque ratione utatur, dum modo instan-
tiam

tiam det:nec curandum, quicquid ſentiat, aut dicat, modo loquatur, & ſtrenue contendat. Nam qui verboſior eſt, is inter eos vadetur doctior, iis præſtigiis circumeant ſcholas & plateas & menſas, quærunt æmulos, quos ut congrediantur, invitant, inſtant, inſiliunt: ſi congreditur & urget, ad diverticula prolabuntur, & latebras quærunt, & ad uſitata recurrunt; tot facientes anfractus, ac ſi labyrinthum circumiri oporteat: quod ſi quis nolit, aut pigeat cum illis decertare, ſubdola aliqua interrogatione, & quam quis non optima cognitione inquiſivit, aggrediuntur, ut ſi vel ex improviſo reſpondentem de errore convincant, aut ſcire ſe negantem verecundiæ reum faciunt & explodant, atque ipſi in utramque partem doctrinæ vendicent gloriam. Sed quos fructus nobis in Eccleſia Chriſti peperit, pariatque Dialectica cum ſuis Sophiſtis, ſpectemus, qui non aſſentientes divinæ traditioni, illam compoſitis, & ex fallacibus ſenſibus, deductis rationibus confundunt; quibus dum nimium credunt, recedente luce veritatis, ſuccreſcunt tenebræ, quibus obvoluti & excæcati, factique magiſtri & duces cæcorum, multos ſecum iis falſis argumentationibus & apparentibus rationibus trahunt in foveam, ſemperque ignorantiæ profundum, errorumque pelagus innatantes, ſerpentum more lubrici, fraudulentiæ & ſeductionis verbis ſubinvolantes, imperitiores ſeducunt ad credendum figmentis ſuis & extollentes ea, perſuadere audent ſacratiſſimam Theologiam ſine Logica, ſine Dialectica, ſine rixa, ſine altercatione: ſine ſophiſmatibus conſtare non poſſe. Non inficior. Dialecticam ad ſcholaſticam exercitationem, conferre, ſed ad theologicam contemplationem quid conferat. non video, cujus ſumma Dialectica eſt in oratione conſtituta. Neque enim vana promiſſione pollicitus eſt nobis Chriſtus, inquiens; Petite, & accipietis. Itaque priuſquam contentioſi ſcholaſtici ſuam Dialecticam diſcant, iſti Chriſti fideles ab ipſo Magiſtro veritatis impetrant omnem neceſſariam veritatem. Præterea Dialectica per varias ambages tandem non altius pertingere poteſt, quam ad Philoſophiam; ſed per fidelem orationem recta & certiſſima via conſcenditur ad ſummam divinarum atque etiam humanarum rerum ſapientiam. Errant igitur, quicunque dicunt, Dialecticam hanc eſſe evertendorum hæreticorum machinam omnium potentiſſimam, quum revera ipſa ſit robur omnium hæreticorum; hac arte freti quondam Arrius & Neſtorius hæretici tam impudenter deſipuerunt, ut ille diverſas per gradus & tempora in Trinitate ſub-

te substantias assereret; alter Mariam virginem theotocon esse negaret, quia divinas operationes logicis sophismatibus metiri præsumpserunt, plus Aristotelis observantes Dialectica sophismata, quam divinæ Scripturæ animadvertentes verba. Omnia namque (ut ait Hieronymus) hæreticorum dogmata sedem sibi & requiem inter Aristotelis & Chrysippi spineta repererunt. Inde Eunomius profert, quod natum est, non fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus, ut Deum liberet à conditione malorum, alterum mali inducit authorem. Inde Novatus subtrahit veniam, ut tollat pænitentiam. De illis fontibus universa hæreticorum dogmata argumentationum suarum rivulos trahunt. Nam cum nullus sermo sit, qui non recipiat contradictionem, nec ulla argumentatio, quę non possit per aliam subverti; inde est, quod ad nullum finem scientiæ, ad nullam cognitionem veritatis per dialecticas disputationes homines pervenire possunt; sed & multos contingit declinare à veritate in hæreses, dum speciem sibi validioris veritatis logicis argumentationibus reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, ut ipsi nihilo saniora restituant; quare Plato ipse sero admodum voluit dialecticam attingi à veritatis custodibus, eo quod hæc in utranque partem disserat, & minus firmas reddat de honesto aut inhonesto rationes. Hæc de Dialectica hactenus.

De Arte Lulli. CAP. IX.

INvenit autem Raymundus Lullus recentioribus temporibus dialecticæ haud absimilem prodigiosam artem, per quam, tanquam olim Gorgias Leontius, (qui primus in conventu literatorum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire vellet) de quovis subjecto sermone abunde quis valeat differere, atque invenire quadam artificiosa nominum ac verborum perturbatione, atque in utramque partem de omni sermone curioso hoc plus quam eleganti artificio garrula loquacitatis ostentatione disputare, neque ullum vincendi locum aliis relinquere & res minutissimas & pusillas in immensum dilatare. Sed hæc altius repetere non est necesse; nos ampla satis commentaria in hanc artem dedimus alibi; verum nolo hæc alicui fucum faciant in artificio admodum levi, quod etsi eisdem extollere visi sumus tamen res ipsa palam se faciet, ut opus non sit circa hanc magnopere depugnare. Hoc autem admonere vos oportet, hanc artem ad pompam ingenii & doctrinæ ostentationem potius, quam ad compa-

comparandam eruditionem valere, ac longè plus habere audaciæ, quàm efficaciæ. Esse præterea totam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literatura adornetur.

De Arte Memorativa. CAP. X.

HIs artibus adnumeratur etiam memorativa, quæ (ut ait Cicero) nihil aliud est, quàm inductio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus tanquam membrana constans, & characteribus, à Simonide Melitone primùm excogitata, deinde per Metrodorum Sceptium perfecta. ipsa tamen, qualis qualis sit, sine naturali memoria, persistere minimè potest, quam tot sæpissimè monstrosis obtundit imaginibus, ut pro memoriæ tenacitate maniam & phrenesim nonnunquam inducat, dum videlicet naturalem memoriam innumerabilium rerum ac verborum imaginibus prægravans, naturæ finibus non contentos, arte insanire facit. Hanc itaque cum Simonides, aut alius quivis Themistocli obtulisset, ait ille. Oblivionis mallem, nam multa memoro, quæ nollem: oblivisci non possum, quæ vellem. Et Quintil. de Metrodoro: Vanitas; inquit, nimirum fuit, atque jactatio, circa memoriam suam potius arte quàm natura gloriantis. Scripserunt de ea Cicero lib. Rhetoricorum novorum, & Quintil. in Institutionibus, & Seneca: & ex recentioribus Franciscus Petrarcha, Mareol. Veronensis Petrus Ravennas, & Hermannus Buschius, & alii, sed indigni Catalogo, obscuri homines permulti, & multi hanc quotidie profitentur, sed non reperitur, qui in ea multum proficiat, & magistri ejus pro lucro infamiam sæpè reportant. Solent enim in gymnasiis plerunque hujus artis professione nebulones quidam scholaribus imponere, ac rei novitate pecuniolam ab incautis emungere; denique puerilis gloria est, ostentare memoriam; turpe & impudentis est, multarum rerum lectionem instar mercimoniorum ante fores explicare, cum interim vacua domus sit.

De Mathematica, in genere. CAP. XI.

SEd tempus est nunc de mathematicis disciplinis dicere, quę multo omnium certissimæ putantur, omnes tamen non nisi in Doctorum suorum quibus plurima fides datur, opinionibus consistunt: qui etiam in illis non parum errârunt, quòd & Albumasar unus eorum nobis attestatur, inquiens: Antiquos etiam usque post Aristotelis tempora non planè mathematica

matica scivisse, cumque omnes hæ artes circa sphæricam seu rotundam, sive figuram, sive numerum, sive motum potissimè versentur, fateri tandem coguntur, perfectè rotundum seu sphæricum nusquam, neque secundum artem reperiri, neque secundum naturam. Atque hæ disciplinæ licet vel paucas, vel nullas in Ecclesia hæreses dederint, tamen, quod ait Augustin. nihil ad salutem pertinent, sed magis in errorem mittunt, & à Deo avocant, atque (ut ait Hieronymus) non sunt scientiæ pietatis.

De Arithmetica. CAP. XII.

INter has prior est Arithmetica, hoc est, numerorum disciplina, quæ matris quodammodo ad cæteras obtinet vicem, non minus superstitiosa quàm vana, ac propter vilem numerandi practicam non nisi à mercatoribus avaritiæ causa in precio habitam: tractat enim de numeris & eorum divisionibus, quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis superfluus, quis diminutus, quis perfectus, quis compositus, quis incompositus, quis per se: quis ad alium. Item de proportione & proportionalitate, earundemque speciebus; de numeris harmonicis & geometricis, deque variis numerorum passionibus & minutiis, atque modo supputandi.

De Geomantia. CAP. XIII.

DEnique Arithmetica hæc nobis geomanticam divinationem, & prænestinas tesseras, & talos, & aleas, & quicquid est ejusmodi numeralium sortilegorum progenuit: quamvis Geomantiam omnes fermè Astrologiæ adaptent, ob parilem judicandi rationem, tum quia vires ejus non tam ex numero, quam ex motu eliceant, juxta illud Aristotelis dictum in primo Metheor. Motus cæli est perpetuus, & est principium & causa omnium motuum inferiorũ. Scripserunt autem de hac ipsa ex antiquioribus, Hali: ex recentioribus, Gerardus Cremonensis, Bartholomæus Parmensis, & quidam Tundinus: scripsi & ego quandam Geomantiam ab aliis longè diversam, sed non minus superstitiosam fallacemque, aut si vultis, dicam etiam mendacem.

De Aleatoria. CAP. XIV.

ARs item Aleatoria & ipsa tota sortilega est: cujus quantò quis studiosior, tantò erit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonii ullam reverentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, perjuriorum, fur-

torum,litium,injuriarum,homicidiorumque mater, est vere malorum dæmonum inventum: quæ, exciso Asiæ regno inter eversæ urbis manubias varia sub specie migravit ad Græcos. Hinc tesseræ, calculi, trioculus, lenio, monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea octocedron, duodecacedron, quibus nonnihil divinationis inesse putatur. Sunt & qui dicant, Attalum Asiaticum artem hanc invenisse, & ab artificio numerandi excogitasse: è Romanis vero memoriæ proditum est, Claudium Imperatorem de illa librum composuisse, cujus ipse atque ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimique extiterunt. Ars tota infamis, & omnium gentium legibus interdicta: quin & Cobilon Lacedæmonius jungendæ societatis causa Corinthum legatus missus, cum duces, ac seniores Corinthorum invenisset in alea ludentes, infecto negotio rediit, dicens: Nolle se Spartanorum gloriam hac infamia maculare, ut dicerentur cum aleatoribus societatem contraxisse. Tanto propro apud maximos quosq; habita est, ut regi Demetrio in levitatis opprobrium taxilli aurei a Parthorum rege missi sint: atque tamen hodie regum & nobilium hic exercitatissimus ludus est: quid ludus? imo sapientia eorum; qui fuerint in hac ad fallendum damnabilius instituti.

De Sorte Pythagorica. CAP. XV.

NEc illud prætereundum censeo, quod asserebant Pythagorici, & quod alii putant, ipse etiam credidit Aristoteles, literarum elemenia certos suos possidere numeros, ex quibus per propria hominum nomina divinabatur, collectis in summam cujuslibet literarum numeris; quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cujus summa alteram excesserat, sive de bello, sive de lite, sive de conjugio, sive de vita, aut alia consimili re quæsitum foret; eaque ratione dicunt Patroclum ab Hectore victum, illum vero ab Achille superatum; quam rem Terentianus tradit iis versibus, & nomina tradunt ita literis facta;

Hæc ut numeris pluribus, illa sint minutis.
Quandoq; subibunt dubia pericula pugnæ.
Major numerus qua steterit favere palmam.
Præsagia lethi minima, patere summa.
Sic & Patroclem Hectoris manu perisse.
Sic Hectora tradunt cecidisse mox Achilli.

Et sunt, qui simili computo promittunt sese horroscopia inventuros, sicut de iis tradidit, nescio quis, nomine Alchandrius,

drius, obſcurus philoſophus, quem ferunt diſcipulum fuiſſe Ariſtotelis. Et narrat Plinius, Pythagoræ inventis etiam illud attribui, propriorum nominum imparem vocalium numerum, orbitates oculorum, claudicationes, conſimileſve caſus portendere.

Adhuc de Arithmetica. CAP. XVI.

SEd ad Arithmeticam redeamus; hanc Plato à malo dæmone una cum talorum & alearum ludo primum monſtratam ait. Et Lycurgus, magnus ille Lacdæmoniorum legislator, illam ceu turbulentam è Repub. ſua ejiciendam cenſuit. Vacuum enim & inanem laborem depoſcit, & ab utilibus honeſtisque negociis homines abſtrahit, ac de rebus futilibus ſæpe magnis jurgiis contendit. Hinc illud Arithmeticorum irreconciliabile bellum, uter numerus, par an impar, præferendus ſit; quis inter ternarium, ſenarium, denarium, numerus ſit perfectior. Item quis numerus dicitur pariter par, circa cujus definitionem Euclidem, ipſum Geometriæ principem, non parum erraſſe contendunt. Præterea non facile dixerim, quæ Pythagorica myſteria, quas magicas vires numeris ineſſe ſomniant, etiam ab ipſis rebus nudatis; dicereque audent, niſi illis inſtrumentis exemplaribuſque mundum à Deo creatum iri non potuiſſe, ac divinorum omnium cognitionem in numeris, tanquam in regula omnium certiſſima, contineri. Hinc orti ſunt Marci magi, & Valentini hæreſes in numeris fundatæ & ex numeris progreſſæ, qui divinam religionem & innumerabilia divinæ veritatis ſecreta, ſeſe per frigidiſſimos numeros poſſe invenire & enunciare præſumebant. Accedit iſtis Pythagorica retractis inter ſacramenta habita, & alia plura iis ſimilia, quæ omnia vana, ficta & falſa ſunt, nec quicquam veri ſupereſt arithmeticis illis, niſi inſenſatus ac inanimatus numerus; atque tamen hinc ſeſe divinos homines agere arbitrantur, quod ſciant numerare; ſed hoc ægre illis concedunt Muſici, hunc honorem ſuæ harmoniæ libentius deferentes.

De Muſica. CAP. XVII.

DE Muſica igitur jam nobis ſermo eſto; de qua ex Græcis copioſe ſcripſit Ariſtoxenus, qui & animam muſicam eſſe dixit, cujus documenta Boetius deinde latinis tradidit; dico autem illam, quæ in vocum ac ſonorum modulatione conſiſtit, non eam quam de metris & rhythmis ac carminum fictionibus nuncupant, quæ Poeſis eſt; quæ authore Alpharabio,

 non

non tam ſpeculatione ac ratione, quam furoris inſania fertur, de qua ſuperiùs diximus; verùm eam, quæ de modulationibus eſt, qui eſt concentus nervorum, aut vocum in ſuos modos ſine aurium offenſione conſonantium; agit enim de ſonis, de intervallis, de ſiſtematis genere, de tono, de commutationibus ac modulationibus. Hanc veteres diviſêre in enharmoniacam, chromaticam, diatonicam; priorem autem (videlicet enharmoniacam) ob nimis reconditam difficultatem pro impoſſibili ejus indagine deſeruêre; alteram verò ob laſciviæ infamiam aſpernati ſunt atque abdicârunt; tertiam verò ſpeciem duntaxat (tanquam mundanæ compoſitioni conformem perſuaſi) admiſerunt. Sunt etiam ex veteribus, qui Muſicos modos ex gentium vocabulis diſtinxerunt, ut in Phrygium, Lydyum, Dorium, quos apud Polymeſtorem, & Saccadam. Argivum genere fuiſſe antiquiſſimos conſtat, quibus Sappho Lesbya, (ut inquit Ariſtoxenus) quarum videl. myxolydium, ſuperinſtituit, cujus inventorem alii Terpandrum, alii Pythoclidem tibicinem putant, Lyſias Lamprodem Athenienſem authorem poſuit, atque hos quatuor modos veterum authoritas celebres notavit, totamque aſtructionem encyclopædiam vocaverunt, quaſi ſcientiarum orbem, quòd Muſica omnes amplectatur diſciplinas, ſicut ait Plato in primo de legibus; Muſicam ſine univerſa diſciplina tractari non poſſe. Inter hos verò quatuor modos Phrygium, quia diſtrahit & rapit animum, non probant, ſed barbaricum Porphyrius illum vocat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantum commodum. Alii idcirco Bacchicum vocant, uti furibundum, impetuoſum, & perturbatum, cujus modulatione, quàm anapæſto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenſes ad arma concitatos legimus; eodem Timotheus Alexandrum Regem ad arma excitavit, & Taurominitanus juvenis, narrante Boëthio, domum, in qua ſcortum latitabat, Phrygio ſono excitus comburere feſtinavit. Lydium etiam Plato reprobat, ut qui acutus ſit, & à modeſtia Dorii recedens, lamentationibus accommodus; verùm (ut quibuſdam placet) etiam iis, qui natura hilares & jucundi ſunt, congruus. Hinc Lydos hilares & perjucundos populos iis modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tuſci Lydorum progenies choricis ſaltationibus adhibebant. Dorium autem tanquam graviorem honeſtioremque, & omnibus modis modeſtum, ad graviores animi affectus, & motus corporis aptum, & ad rectè ac benè vivendum utilem, omnibus prætulerunt; ideò apud Cretenſes, Lacedæmonios, Arcades, in magna ve-

gna ve-

gna veneratione habitus Imperator quoque Agamemnon ad bellum Trojanum profecturus, Doricum domi reliquit musicum, qui spondæo pede mulierem Clytemnestram in pudicitia probitateque conservaret, quare non prius ab Ægystho vitiari potuit, quam is musicum prius è medio impiè sustulisset. Mixolydium verò Tragædiis & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere & mæroris imperium tenere dicunt. His quatuor modis sunt qui alios superadinvenerunt; ut quos collaterales vocant, videl. Hypodorium, Hypolydium, & Hypophrygium, ut sint septem totidem Planetis correspondentes, quibus Ptolemæus addit octavum hypermixtolydium omnium acutissimum, firmamento attributum; verùm Lucius Apulejus primo Floridorum quinque modos describit, Æolium, hyastium, varium, Lydium, querulum. Phrygium bellicosum. Dorium religiosum. His addunt alii Jonicum jucundum & floridum. A Martiano etiam, juxta Aristoxeni traditionem, quinque numerãtur modi principales, & decem collimitii. Et licet hanc artem suavitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam vilium ac infelicis intemperantisque ingenii hominum exercitium, & qui nec incipiendi, nec finiendi rationem teneant; sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat, ut defineret, quàm conducendus, ut caneret. De quibus tam importunis Musicis ait Horatius:

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Vt nunquam inducant animum cantare rogati,
Injussi nunquam desistant.

Hinc Musica ipsa ad precium & stipem semper vagabunda extitit, & lenociniorum clientela, quam nullus unquam professus est Vir gravis, modestus, pudicus, fortis; ideoque Græci illos communi vocabulo Liberi patris artifices, sive (ut Aristoteles) Dionysiacos technitas, hoc est, artifices bacchanales, appellàrunt, qui improbis esse moribus magna ex parte consueverunt, vitam plurimùm traducentes incontinenter, partim etiam cum inopia; quæ quidem vitia & gignit, & auget. Persarum ac Medorum Reges, Musicos inter Parasitos & Histriones referebant, videlicet ex opere illorum voluptatem sibi capientes; ipsos autem actores contemptui habentes, atque Antisthenes ille sapiens cùm audisset Ismeniam quendam optimum habere tibicinem, homo nequam est, inquit; non enim, si probus foret, tibicen esset; nòn enim, ut dicitur,

ars est illa viri sobrii & probi, sed otiosi & jocantis. Hanc Scipio Æmilianus & Cato, tanquam à Romanis moribus alienam aspernabantut. Hinc Augusto atq; Neroni probro datum est, quod Musicam avidius sectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit: Nero autem peramplius insequutus, ob hoc contemptui, ludibrioque habitus est. Philippus rex cum audisset filium quodam loco suavius cecinisse, objurgatus est: Nonne pudet, inquiens, quod tam benè scias canere? satis enim est superque Principi viro caventibus aliis audiendi otium superesse. Non canit apud Græcos Poetas Jupiter, nec pulsat cytharam, docta Pallas detestatur tibias. Apud Homerum pulsat citharœdus, præbent aures Alcyones, & Ulysses, Apud Vergilium sonat & cantat Jophas, auscultant Dido & Æneas. Alexandro Magno quondam canente Antigonus pædagogus citharam fregit, abjecitque, inquiens, Ætati tuæ jam regnare convenit, non canere. Sed & Ægyptii, teste Diodoro, musicam, tanquam virorum animos effœminantem, prohibebant adolescentes suos perdiscere: Et Ephorus, teste Polybio, eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines inventam tradidit. At revera quid inutilius, quid contemptibilius, quid fugiendum magis istis tibicinibus, cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcinentium, decinentium, intercinentium, occinentium, & concinentium universarum avium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velut Sirenes hominum animos lascivientibus vocibus, gesticulationibus ac sonis præstigiat, atque corrumpunt? Quapropter Ciconum matres atque nurus Orpheum ipsum ad Parcarum usque invidiam persecutæ sunt, quod modulis suis mares effæminaret. Quod si fabulis quædam authoritas est, centum luminibus cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen unius fistulæ modulo sopita sunt & extincta. Atque tamen hinc plurimum gloriantur musici isti, quasi ipsi supra Rhetores habeant movendorum affectuum imperium: quos insuper eo ipsa evexit insania, ut ipsos etiam cœlos canere affirment, vocibus tamen à nullo unquam mortalium auditis, nisi forte quod musicis istis per suum Evovae, semper temulentiam vel insomnium innotuerunt. Nullus tamen musicorum interim è cœlo descendit, qui vocum consonantias omnes noverit, quique proportionum inductiones omnes invenerit. Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine universa disciplina tractari posse, etiam divinationis vim illi tribuentes,

entes, qua corporis habitudines, animique affectus & mores hominum per ipsam judicentur: sed & dicunt artem esse infinitam, nec ullo ingenio exhauriri posse, sed indies illam pro cujusque captu novos dare modulos. Propterea que non male Anaxillas: Musica per deos, inquit, perinde atque Lybia semper quotannis novam quampiam feram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit Ecclesiis: sed Ambrosius cæremoniarum & pompæ appetentior, Ecclesiis instituit canendi & psallendi usum. Augustinus vero in medio hærens, inde sibi haud non difficile dubium ortum esse in Confessionibus suis meminit: hodie vero tanta in Ecclesiis Musicæ licentia est, ut etiam una cum Missæ ipsius canone obscœnæ quæq; cantiunculæ interim in organis pares vices habeant, ipsaq; divina officia, sacræ & orationum preces conductis magno ære lascivis musicis, non ad audientium intelligentiam, non ad spirttus elevationem, sed ad fornicariam pruriginem, non humanis vocibus, sed belluinis strepitib. cantillant, dum hinniunt discantum pueri, mugiunt alii tenorem, alii latrant contrapunctum, alii boant altum, alii frendent bassum, faciuntque, ut sonorum plurimum quidem audiatur, verborum, & orationis intelligatur nihil, sed auribns pariter & animo judicii subtrahitur authoritas.

De Saltationibus & Choræis. CAP. XVIII.

AD Musicam spectat etiam saltationum, sive choræarum artificium, puellis amatoribusque longe gratissimum, & quod magna cura discunt, & in medias noctes sine facietate protrahūt, summaq; diligentia observant, ut ad lyræ tympanique ac tibiarum numeros compositis gestib., moderatisq; incessib. saltent, ac rem omnium stultissimam, & ab insania quadam haud absimilem, prudentissime, ut putant, sciētissimeque peragant: quam nisi tibiarum cōcentus temperaret, &(ut dicitur)vanitas vanitatem commendaret, nullum choræis spectaculum ridiculum ac inconditum magis: hæc laxamen petulantiæ, amica sceleris, incitamen libidinis, hostis pudicitiæ, ac ludus probis omnibus indignus: sæpe ibi matrona, ut ait Petrarcha, diu servatum decus perdidit, sæpe infelix virguncula ibi didicit, quod melius ignorasset, multarum ibi fama periit pudorque. Multæ inde domum impudicæ, plures ambiguæ rediēre, castior autem nulla: pudicitiam choræis sepe stratam, semperq; impulsam, oppugnatamque videmus: laudârunt tamen hanc nonnulli Græcorum scriptores, sicut pleraque alia

fœda ac perniciosa, ipsaque saltationum exordia è summis cœlis, è stellarum siderumque lationib. eorumq; gressu & regressu, complexu ad ordine tanquam harmonica quadam cœlestium chorea, una cum mundi generatione divinitus prodiisse dicunt. Alii inventum esse Satyrorum: Bachum quoque hac arte Tyrrhenos, Indos, & Lydos bellicosissimos populos devicisse ajunt. Hinc tandẽ saltatio ipsa in religionem relata est, & à Corybantis in Phrygia, à Curetis in Creta, abs dea Rhea fieri jussa est, & in Delo nulla sacra peragebantur, cui saltatio non fuisset adhibita, nec ullæ unquam celebratæ festivitates & ceremoniæ citra saltationem. Indorũ quoq; Brachmanni mane & vespere ad solem conversi, saltantes illum venerabantur. Apud Æthiopas ẽt, & Ægyptios, & Thraces, & Scytas saltatio inter sacrorum cæremonias habita est, quppe quæ ob Orpheo & Musæo optimis saltatoribus constituta fuisset. Erant etiã apud Romanos sacerdotes Salii, qui in honorem Martis saltabant. Lacedæmonii Græcorum præstantissimi, cum à Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationib. peragere soliti sunt. In Thessalia tanto in precio habita est, ut populi præsides & antesignani præsaltatorum nomine honorarentur. Ipse & Socrates, vir omnium sapientissimus ab oraculo judicatus, illam jam natu grandior discere non erubuit: quin & sumis laudib. extulit, & inter serias disciplinas numeravit, visaque illi res gravior, quam ut de ea recte pronunciari possit, quæ tota divina cum mundi generatione nata esset, & cum Amore Deo vetustissimo in lucem prodierit. Sed quid mirum, sic à Græcis philosophari, qui adulteria, qui stupra, qui parricidia, deniq; nullum non facinus in deos referunt authores? Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera ejus & species, numerosque comprehenderunt, earundemque nomina percensuerunt, & cujusmodi unaquæque illarum esset, à quo authore inventa: quare de illis plura hic dicere supersedeo Romani veteres, viri prudentia & authoritate graves, saltationes omnes repudiârunt, nec ulla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hinc Sallustius improperat Semproniæ, quod cantasset saltassetque doctius, quam conveniret probæ: quin & Gabinio viro consulari, atque M. Cælio nimia saltandi peritia probro data est: & M. Cato L. Murenæ, quod in Asia saltasset, pro crimine objecit, cui patrocinatus Cicero, id ut recte factum defendere non est ausus, sed constanter factum pernegavit: Nemo, inquiens, saltat sobrius, ni forte insaniat, neq; in solitudine, neq; in convivio moderato, atque honesto: intem-

pestivi

peſtivi convivii, immoderati joci, turpium deliciarum comes eſt extrema ſaltatio. Itaq; ſaltationem neceſſe eſt omnium vitiorum eſſe poſtremum: neque vero facile dictu, quæ mala hic viſus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis geſtibus & monſtroſo pedum ritu, ad molles pulſationes, ad laſcivas cantilenas, ad obſcœna carmina, contrectantur puellæ & matronæ impudicis manib. & baſiis, meretriciiſque complexibus, & quæ abſcondit natura, velavit modeſtia, ipſa laſcivia tunc ſæpe nudantur, & ludi tegmine obducitur ſcelus. Exercitium profecto non è cœlis exortum, ſed à malis dæmonibus excogitatum in injuriam divinitatis, quando populus Iſrael erexit ſibi vitulum in deſerto, cui cum ſacrificaſſent, cœperunt edere & bibere, & poſtea ſurrexerunt ludere, & cantantes ſaltabant in chorum. Hæc de chorearum ſaltationibus ſatis.

De Gladiatoria. CAP. XIX.

NEque tamen me præterit hoc loci eſſe adhuc alia pleraq; ſaltationum genera à priſcis ſcriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obſoleta eſt, pars adhuc in uſu eſt, ut ſaltatio armata, gladiatoriæ, chironomiæ ac militiæ accommodata, tragicum profecto artificium, quo hominem innoxium occidere ludus eſt: ac lethale vulnus excepiſſe paulo cũctantius, ſumma infamia. Execrandum omnibus artificium, cujus ſtultitiæ juxta eſt impietas, & omnia ejuſmodi ſaltationum genera, ut ſunt vanitatis & impudentiæ plena, non tam vituperanda ſunt, quam execranda, eo quod non aliud doceant, quã mirificos quoſdam ritus, quomodo inſanire oporteat.

De Hiſtrionica. CAP. XX.

HIſtrionica autem ſaltatio imitationis & demonſtrationis artificium eſt, res mente conceptas decenti geſticulatione explicans: tam clare & perſpicue mortes & affectus omnes repræſentans, ut ſpectator omnis hiſtrionem, quamvis nihil loquentem, ex plurimis motib. & geſticulationib. clare intelligat. Tantum præſtat hiſtrionica, ut nullis prorſus opus ſit interpretibus: tam apte n. ſenem, puerum, mulierem, ſervum, ancillam, temulentum, iracundum, omniumque perſonarum differentias & affectus jucunda geſticulatione repræſentat, ut etiam è longinquo ſpectator non audiens fabulam, ex ſola hiſtrionis ſaltatione, illius intelligat argumentũ. Hinc hiſtriones non parũ in precio habitos legimus, conſtatq; referente

Macrobio Ciceronem cum Roſcio hiſtrione, qui etiam Syllæ dictatori chariſſimus fuit, contendere ſolitum, utrum ille ſæpius eandem ſententiam variis geſtibus efficeret, an ipſe per eloquentiæ copiam ſermone diverſo pronunciaret, quæ res Roſcium induxit, ut librum conſcriberet, in quo eloquentiam compararet cum hiſtrionica. Verum maſſilienſium civitas, teſte Valerio, tantæ gravitatis cuſtos extitit, ut nullum aditum hiſtrionibus daret: nec mirum, quia eorum argumenta magna ex parte ſtuprorum continent actus, ne talia ſpectandi conſuetudo, imitandi etiam licentiam faceret. Proinde vero exercere hiſtrionicam non ſolum turpis & ſceleſta occupatio eſt, ſed etiam conſpicere & delectari, flagitioſum: ſiquidem & laſcivientis animi oblectatio cadit in crimen. Nullum deniq; nomen olim fuit infamius, quam hiſtrionum, ac legibus ipſis arcebantur ab honoribus, quicunque fabulam ſaltaſſent in theatro.

De Rhetoriſmo. CAP. XXI.

ERat & ſaltatio Rhetorica, hiſtrionicæ non diſſimilis, ſed remiſſior: quam Socrates, Plato, Cicero, Quintilianus, ac Stoicorum plurimi, admodum utilem, ac oratori perquam neceſſariam arbitrati ſunt, quatenus apto quodam corporis geſtu, vultus & corporis compoſita adformatione conſtat: tum vigore oculorum, pondere vultus, accommodatoque ſingulis verbis ac ſententiis ſono vocis, cum efficaci corporis motu ad ea, quæ exprimuntur, ſed geſticulatione tenus. Hæc autem ſaltatoria, ſive hiſtrionica rhetorica, porro apud quoſque oratores tandem exulare cœpit, admonente Tiberium Auguſto, ut ore, non digitis loqueretur, & jam in totum ſublata eſt, duntaxat à ſcenicis aliquot fraterculis adhuc colitur, (quamvis olim ab Eccleſia hiſtriones etiam ſacro Communionis ſacramento illis denegato depulſi eſſent) quos hodie aliquos videmus mira vocum contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, jactatis brachiis, ſaltantibus pedibus, laſcivientibus lumbis, ac variis motibus, inverſionibus, circunductionibus reſupinationibus, ſaltibus, geſticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipſum ſecum volvente, populares conciones ad plebem è ſuggeſto proclamare, memores fortaſſis Demoſthenis ſententiæ, qui (ut eſt apud Valer.) interrogatus, quidnã eſſet in dicendo efficaciſſimum, reſpondit, Hyprocriſis: iterum deinde, & tertio interrogatus, idem dixit, ac pene totam dicendi vim huic deberi. Sed ne à matheſi longius progrediamur, ad Geometriam nunc properemus.

De

De Geometria. CAP. XXII.

IPſa Geometria, quam Philo Judæus principem & matrem omnium diſciplinarum appellat, hanc præ cæteris diſciplinis laudem habet, quod, cum inter omnium ferme diſciplinarum ſectas magna & innumera ſunt certamina, Geometriæ omnes undiq; ſibi conſonant: nec aliqua unquam de illa inter ipſos eſt contentio, niſi quod de punctis, de lineis, de ſuperficiebus adhuc diſputant, ſintne hæc diviſibilia, an indiviſibilia: cæterum non diſcrepant ab invicem, nec doctrina, nec traditione, ſed quiſque alterum novis vel ſubtilioribus inventis, & quæ nunquam quiſquam excogitavit, nititur ſuperare. Nullus tamen Geometra adhuc circuli veram quadraturam invenit, nec coſtæ æqualem lineam dedit: licet Archimedes Syracuſanus hæc ſe quondam inveniſſe putabat, & multi poſteri uſque in hæc tempora idipſum, ſed fruſtra, quodãmodo conati ſunt, licet proxima dixiſſe videantur. Ea tamen eſt eorũ ambitio, ut priorum traditionibus nunquam acquieſcant, ſed in talibus amplius aliquid, quam magiſtri eorum, invenire putantes, ſeipſos in tantam inſaniam agunt, quam univerſæ terræ elleborum non ſufficiat expurgare. Ab ipſa autem Geometria ultra hoc, quod lineamenta, formas, intervalla, magnitudines, corpora, dimenſiones atq; pondera rimatur, dependet, quæcunq; organica ingenioſa opificia, artificioſaq; inſtrumenta maganaria, machanopoetica, polioreticatam bellorum, quam architecturæ, cæterorumque uſibus accommoda, ut arietes, teſtudines, cuniculi, catapultæ, ſcorpiones, exoſtræ, ſambucæ, ſcalæ, tolleones, turres ambulatoriæ, heliopoles, naves, triremes, pontes, molæ: itẽ bigæ, trigæ, quadrigæ, trocleæ, clyclocleæ, rotæ, veſtes, & quibuſcunq; immania pondera vi minima trahuntur, aut attolluntur. Præterea quæcunque aut pondere, aut aqua, aut ſpiritu, aut nervis & funiculis conſtant, ſicut horologia, quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorum impulſu reſonant organa, ēt quæcunq; hydrauſica & ſpiriſtica inſtrumenta, & quæ ex his etiam non niſi ad voluptatem admirationemq; fabricata ſunt, ut pilæ ſponte ſaltantes, lucernæ ſuas ſibi producentes ſtupas, & oſcula ſeu cucurbitæ ſponte ignẽ ſufflantes, & quale Politianus narrat animal, quod dum ſecatur in menſa, bibit interim, viventiſq; repræſentat motus atq; voces. Cujuſmodi forte artificio narrat Mercurius Ægyptios Deorũ confinxiſſe ſimulachra, ut articulatam promerent vocem, atq; progrederentur. Ille etiam Archytas Tarentinus ligneam columbam

lumbam sic geometricis rationibus construxit, ut surgeret in altum & volitaret. Jamvero & Archimedes primus æneum cœlum tanto artis opificio fabricasse legitur, ut inibi planetarum omnium motus planissime deprehenderentur, simulque singularum cœlestium sphærarum vertigines, cujusmodi etiam proximis his diebus, fabricatum vidimus. Ex hac arte simul prodeunt tormentorum varia genera, & bombardæ. cæteraque instrumenta ignivoma: de quibus ego nuper sub titulo pyrographiæ specialem librum composui, cujus nunc tandem pœnitet, quam nihil nisi perniciosissimum magisterium doceat. Denique quicquid artificii est in pictura, in cosmimetria, in agricultura, arte bellica, in fusoria, in plastica, in statuaria, in fabrili, in arthitectura, in metallica, totum hoc vel potissimum à Geometria est.

De Optica, vel Perspectiva. CAP. XXIII.

A Geometria itàque proxima est Optica, quam vocant Perspectivam: deinde cosmimetria, atque architectura. Perspectiva autem, sive optica hæc triplicem videndi rationem, directã, reflexam, refractamq; pertractat: quid lux, quid umbræ, quid intervalla, edocet: causasq; visibilũ, quæ per intervalla falsa videntur, deprehẽdit: radiorumq; projectiones inquirit, per unum seu plura perspicua super diversas corporũ figuras: tum umbrarum, & lucis figurationes, atq; quæ rebus, quæ visui, quæ modice accidant, atq; quomodo res & visio ex medii diversitate vano modo afficiantur, commonstrat. De ratione autem videndi variæ & dissonæ opiniones sunt: nam Plato secundum conclaritatẽ visum fieri arbitratur, videlicet ea, quæ ex oculis est, luce defluente ad unum extrinsecũ aerẽ, ea quæ à corporibus est luce obviam relata; ea vero, quæ circa aerem media est, facile effusibilium vertibiliq; coextensę igniformi visus virtuti. Galenus concorditer sentit cum Platone; verum Hipparchus ait, radios ob oculis extensos usq, ad corpora ea quasi palpitatione quadam tangentes, susceptionem eorum ad visum reddere. Epicurei autem simulachra eorum, quæ apparent, sese oculis ingerere affirmant. Aristoteles autẽ simulachra non quidem corporea, sed secundum qualitatem per alterationem aeris, quæ in circuitu est, a visibilibus usque ad visum devenire censet. Porphyrius vero neque radios, neque simulachra, neque aliud quicquam videndi causam ait, sed animam ipsam seipsam cognoscentem visibilẽ, & quæ est una omnium, seipsam in omnibus, quæ sunt, cognoscere. Verum

rum geometræ & optici Hipparcho quodammodo accedentes, conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscribunt, quæ per oculos emittuntur; unde multa simul visibilia comprehendere visum, sed illa certissima, ubicunque radii coinciderint. Sed enim Alchindus de aspectibus omnino docet aliud; verum Augustino videtur, animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à sapientiæ studiosis necdum sit pervestigatum. Hæc itaque scientia ad deprehendendum cœlestium corporum varietatem, distantiam, magnitudinem, motum, eorumque reflexiones & refractiones, permultum conducit; architecturæ etiam in metiendis ædificiis inservit. Proxime tamen pingendi artificio, atque speculorum fabricæ plurimum confert ornamenti, ut sine ipsa hę artes perfici non possint. Monstrat enim, qua ratione nec abnumera, nec deformia fingamus in imaginibus, quæ cernuntur, intervallorum & altitudinum causa.

De Pictura. CAP. XXIV.

PIctura itaque ars monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratissima, lineamentorum descriptione, & colorũ debita appositione constans; hæc olim tanto in precio fuit, ut primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa vero non minus libera est, atque poesis, sicut bene cecinit Flaccus;

Pictoribus atq; Poetis
Qualibet audendi semper fuit æqua potestas.

Dicitur enim pictura non aliud, quam poesis tacens; poesis verò, pictura loquens; tam sunt sibi invicem affines. Nam sicut Poëtæ, sic Pictores historias & fabulas fingunt, omniumque rerum imagines, lumen, splendorem, umbras, eminentias, depressiones exprimunt. Illud præterea ex ipsa optica habet pictura ut visum decipiat, ac in una imagine vario situ, plures species intuentium oculis obfundat; & quo statuaria pertingere non potest, ipsa pervenit; pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas hominisque affectus, sensus animi ac pene vocem ipsam exprimit, & mentitis dimensionibus, commensurationibus, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt, aut quæ non ità sunt, ita tamen videri facit. Quemadmodum de Zeuxi & Parrhasio pictore narrant Historici; qui quum de artis prærogativa venissent in certamen, & prior detulisset uvas pictas tanta similitudine ut aves advolarent, alter detulit pictum velũ, sic veritatem mentiens, ut ille avium judicio tumens postularet,

ret.deducto velo oſtendi picturam:tandem agnito errore, coactus eſt illi palmam deferre, quum ipſe aves fefelliſſet, Parrhaſius vero artificem. Et narrat Plinius in ludis Claudii fuiſſe picturæ admirationem, quum ad regularum ſimilitudinem corvi decepti imagine advolarunt. Jam veto & celebri Triumviratu, narrante Plinio, experimento compertum eſt, aviũ cantus depicto dracone cohibitos. Habet inſuper hoc pictura ut in omnibus ſuis operibus plus ſemper intelligatur, dijudiceturque quam conſpiciatur ſicuti diligentiſſime hæc ſcrutatus eſt Plutarchus in ſuis Iconibus, quumque ars ſumma ſit, ingenium tamen ultra artem eſt.

De ſtatuaria & Plaſtica. CAP. XXV.

PIcturam comitatur ſtatuaria & Plaſtica, fuſoria & criptica, importuni ingenii artificia, quæ tamen etiam ſub architectura comprehendi poſſunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerum idola fabricat, eademq; ex gleba fingit plaſtes. Ars autem fuſoria, hæc in proplaſte, ex ære aliiſq; metallis exprimit, cripticus vero lapidibus & gemmis inſculpit. Scripſit de iſtis è recentioribus Pomponius Gauricus. Verum omnes hæ artes pariter cum pictura ad oſtentationem & libidinem, ſuperſtitionemq; à malis, puto, dæmonibus repertæ ſunt: cujus artifices fuerunt, qui primi juxta verba Pauli commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & ſerpentum: qui contra divinum præceptum vetans idolum ſculptile & ſimilitudinem, tam eorum quæ in cælo ſurſum, quam quæ in terra deorſum, fieri odioſiſſimam Deo idololatriam introduxerunt: de quibus ait ſapiens, Idolum ipſum maledictum eſt, & qui fecit illud, & quod factum eſt, tormenta patientur. Vanitas n. hominum, ut ait idem, invenit artes iſtas in tentationem animæ hominum, & in decipulam inſipientium: & adinventio illarum, corruptio vitæ eſt. Nihilominus tamen nos Chriſtiani præ ceteris gentibus ſic deſipimus, in hanc vitæ, & morum corruptelam, ut ubique in atriis, in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo laſcivis imaginibus noſtræ matronæ filiæque ad laſciviam invitentur: quin etiam hæc in templa, in ſacella, in aras Dei, magnis venerationibus traducimus, non abſq; idololatriæ periculo, ſed hoc latius in Religione diſputabimus. Verum ineſſe Picturis atque ſtatuis non contemnẽdam authoritatem, ego olim in Italia didici: nam cum fratres Auguſtini cum Canonicis regularibus coram Romano Pontifice

tifice de B. Augistini habitu, videlicet nigram ne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarent, atq; ex Scripturis, quod in hanc litem dirimẽdam faceret, nihil compertum haberetur, visum fuit Romanis judicibus, rem omnem ad pictores & statuarios delegare, ut quod illi ex vetustis picturis atque statuis adsererent, sententiæ haberet vigorem. Hoc exemplo confirmatus ego, quum aliquando in difatigata diligentia monachalis cuculæ originem investigarem, nec quicquam inde ex Scripturis invenire potuissem, tandem ad pictores me contuli, atq; in istis fratrum procœstriis atq; porticibus, ubi utriusq; Testamenti historiæ ut plurimum depictæ cernuntur, rem perquisivi. Cumque in toto veteri Testamento nullum ex Patriarchis; neq; ex Sacerdotibus, neque ex Prophetis, neque ex Levitis neq; Heliam ipsum, quem licet Carmelitæ sibi faciunt Patronum, invenissem, cucullatum: novum Testamentum adgressus, inveni illic Zachariam, Simeonẽ, Joannem Baptistam, Joseph, Christum, Apostolos, Discipulos, Scribas, Phariseos, Pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum & plerosque alios, nullam usquam conspexi cucullam: rursusque ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipsa fronte historiæ sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet qui erat Christum tentans in deserto. Gavisus sum plurimum reperisse me in picturis, quod hactenus nequivi in literis, diabolum scilicet fuisse primum cuculæ authorem, à quo deinceps, puto cæteri monachi & fratres hanc sub diversis coloribus mutuarunt, aut forte velut hæreditario sibi relictam acceperunt.

De specularia. CAP, XXVI.

SEd nunc ad Opticam revertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adjumento, omnium illorum affectiones & imposturas indicans: quorum experimenta patent in variis speculorum generibus, ut sunt cava, cõvexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, universa, eversa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus narrante id Cælio Antiquis lectionib. Augusti temporib. Hostium virium quendam, sed obscœnitatis facile principẽ, fecisse ejus notæ specula, quæ imagines longe majores redderent, ut digitos brachii mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoq; speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suam. Et aliud quod in certo loco positum, nihil imaginetur: aliorsum vero translatum facit

imagi-

imagines. Item, quod universas reddat imagines, & quod unius rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorum morem dextrum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et fiunt specula comburentia anterius & posterius, atq; aliud quod susceptam imaginē non intra se repræsentat, sed remotius extra se in aëra rejicit, ibique tanquam aereum simulachrum apparere facit, ignemque collectis in se Solis radiis per remota spatia in quodcunque combustibile potenter incutit, & ejusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare novimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet, ut rem magnam apparere faciant parvam; & contra quæ minima sunt apparere magna; & quæ remota sunt, propinqua; aut quæ propinqua sunt; videantur remota; quæ infra pedes, sursum; & quæ supra nos sunt, hæc infima, aliove situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ una res videtur plures, & alia, quæ res ipsas diversis coloribus, ut in Iride, aut sub diversis dissimilibusque figuris decepto visu repræsentant, & iis similia. Et novi ego fabricare specula, in quibus lucente Sole, omnia quæcunque illius radiis illustrantur per remotissima spatia, puta trium aut quatuor miliarium, plenissime conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirandum, ut quanto minora sunt, pro eorū modulo rem repræsentent se ipsa minorem; quantumcunque autem maxima, nunquam tamen rem ipsam se ipsa reddent majorem; quod considerans Augustinus, ad Nebridium scribens, aliquid occultum illic latere putat, atque tandem omnia vana & supervacua sunt, nec nisi ad ostentationem & otiosam delectationem adinventa. Scripserunt de speculis cum Græci, tum Latini perplures; præstat autem omnibus unus Vitellius.

De Cosmimetria, CAP. XXVII.

DEinceps nunc cosmimetriam paucis discutiamus; atque hæc in Cosmographiam, Geographiam dividitur, utraque orbem mensurat atq; distinguit, sed prior juxta cœlestium rationem, ex illorum distinctione, terrarum & locorum illis subjectorum situs per graduum & minutorum mensuras commensurat, rationesque climatum, dierumque & noctium discrimina, ventorum cardines, siderum varios exortus, polorum elevationes, parallelos & meridianos, gnomorū umbras, & quæ adhæc reliqua sunt, ad singula loca Mathematicis rationibus edocet. Altera vero nulla adhibita cœlestium ratione orbem per stadia & milaria mensurat, ac per montes, sylvas,

lacus,

lacus, flumina, maria & littora distinguit: gentesque ac populos, regna, provincias, civitates, portus, & quæ inter cætera memorabilia sunt, commonstrat.

Ac patrios omnes cultus, habitusq; locorum,
Et quid quaq; ferat regio, & quid ferre recuset.

explicat: ac imitatione quadam picturæ, juxta Geometræ & Perspectivæ rationes orbem omnem in globo, vel plana tabula effingit

Pingens in parvo totum volumine mundum.

Sub iis generibus quidam chorographiam numerant, quæ partialia quædam loca seorsum explorando, perfectiora insuper, & quasi consummata effigie depingit:

Ornatu vario partes distincta per omnes,
Vitibus & sylvis pratorum fontibus agris,
Æquora quaq; rigant humentia flumina, corpus,
Inq; humiles premitur valles ubi surgit in altum,
Verticibus celsis tollens ad sidera montes.

Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis Cosmimetria pollicetur. Sed qui nos illam docturi sunt authores, inter se tantum non una discordia pugnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantiis, climatibus, eorundem habitudinibus, admodum à se invicem discrepantes, quæ aliter Eratosthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter Juniores distinxêre. Nec de terræ umbilico inter eos convenit, quem Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum Græciæ montem credidit: cui assentiunt Plutarchus & Lactantius Grammaticus, putantes illum Cataclysmi tempore, aquarum cœlique fuisse discrimen: quemadmodum de hoc canit Lucanus;

Hoc solum, fluctu terras mergente, cacumen
Emicuit, pontoq; fuit discrimen & astris.

Quod si hæc ratio ad renunciandum satis est, erit umbilicus terræ non in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte; qui teste Beroso, primus à diluvio emicans, arcam Noe excepit. Alii alia adferunt, & quomodo aquilarum volatu medium terræ inventum sit. Sunt etiam & Theologi, qui falcem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per Prophetam; Deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc mensuram Lucretius, Lactantius & Augustinus, qui Antipodas tam constanter negârunt, atque illi insuper, qui extra Europam, Asiam,

Africam, alium habitabilem orbem inficiârunt: quæ tamen Hispanorum, Lusitanorumq; navigationibus, posteris nobis secus comperta sunt, qui etiam totam sub Zodiaco Zonam, contra Poetarum nugas, ac Aristotelis falsam opinionem habitatam monstrârunt. Alios præterea Geographorum plerosque errores superius inter Historicos recitavimus. Verum hæc ars, dum terram immensam, & inscrutabilia maria, insularumque & regionum omnium situs, limites, & insignia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores discrimina nos docere conatur, nullum alium fructum inde percipimus, nisi quod aliena avidius scrutamur, nos ipsos discimus ignorare: &, ut ait Augustinus in Confessionibus, eunt homines admirare alta montium, & ingentes fluxus maris, & altissimos lapsus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros siderum, & relinquunt seipsos. Plinius quoque insaniam esse dicit, metiri terram, quamdiu metimur, sæpissime mensuram egredimur.

De Architectura. CAP. XXVIII.

ARchitectura autem non dubium, quin permultum commodi ornatusque adferat, & publicis, & privatis ædificiis; hæc parietes & tecta, pistrinas & vehicula, pontes & naves, phana, templa, delubra, mœnia, turres & omnis generis machinas, quibus res hominum tam publicæ, quã privatæ tuentur, ornanturque, nobis largitur, disciplina alioqui pernecessaria & honesta, si non admodũ fascinaret mortalium animos, ut nemo ferme reperiatur, modo facultates non desint, qui non totus cupiat etiam bene constructis semper aliquid coædificare. Quo insatiabili ædificandi studio desiderioque effectum est, ut hujus rei nullus statutus sit modus, neque finis: hinc abscissæ rupes, completæ valles, acti in planum montes, perfossa saxa & adaperta maris promontoria, excavata terræ viscera, deducta flumina, juncta maribus maria, exhausti lacus exiccatæ paludes, coercita æquora scrutataque maris profunda, factæ novæ insulæ, rursusque alię restitutæ continenti, quæ omnia & his plura, cùm cum natura ipsa pugnent, sæpe tamen non modicam universo orbi commoditatem attulerunt. Sed comparemus his, quæ nullo prorsus alio mortalibus sunt usui, quam quod admirandum spectandumque, &, ut ait Plinius, ad otiosam, & stultam pecuniæ ostentationem ingentibus sumptibus constructa sunt; cujusmodi sunt Ægyptiorum, Græcorũ, Hetruscorum, Babyloniorum, ac cæterorum

rum aliquot gentium superstitiosa operum miracula, labyrinthi, pyramides, obelisci, colossi, mausolaï, Rapsinatis, Sesostris & Amasis monstrosæ statuæ, atq; Sphynx illa miranda, in qua rex Amasis conditus putatur. Erat enim, ut ait Plinius, à saxo naturali elaborata & rubrico; capitis monstri ambitus per frontem centum & duos pedes collegit; longitudo centum quadraginta tres. Sed & sunt his majora, opus Memnonis atq; Semiramidis, in Bagisiano Mediæ monte, vastæ stadiorum septem & decem effigies; quæ tamen longe superasset quicunque ille architectus fuit, sive Stesicrates, ut refert Plutarchus, sive Democrates, ut refert Vitruvius qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum se pollicebatur, in cujus manu civitas assideret decem millium hominum capax. Adnumeremus istis Babylonicam speluncam, cujus basis, (teste Herodoto) quaq; versus stadium adimplevit, atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancris superextructa memoratur. Accedunt etiam Gordianæ ædes, & arcus triumphales, deorum templa, & præcipue illud Dianæ Ephesiæ per annos ducentos à tota Asia fabricatum, & quod in Ægypto ad Latonæ templum constructum uno lapide sacellum, latum fronte cubitos quadraginta, id ipsumque uno etiam lapide contectum; ac Assyrii regis Nabuchodonosor statua ex auro LX. cubitorum magnitudine, quam non adorasse capitale fuit, atq; alia cubitorum quatuor ex ingenti Topasio Ægyptiæ reginæ facta. Huc spectant & nostris divis templa superbissimis fastigiis extructa, & in miram altitudinem congesta ingenti saxorum mole, erecta campanilia multis admodum sacris pecuniis & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Christi, vera Dei templa & imagines, interea fame, siti, algore, ægritudine, egestateque periclitantia, rectius ædificari & sustentari potuissent, deberentque. Cæterum vero quantam perniciem hæc ars sæpissime adferat hominibus, ipse hostiles arces, bellorumque machinæ, cataphrattæ, scorpiones, basilistæ, cæteraque subvertendæ mortalium vitæ instrumenta, devicti horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modo, quum etiam naves, castrorum ac artium instar, fabricare docuerit; quibus periculosa maria non tam navigamus, quam habitamus, & cum natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his navigiis reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solida terra latrocinantes, bellaque gerentes. Scripserunt de architectura primus Agatarchus Atheniensis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimeides, Aristoteles Theo-

phraſtus, Cato; Varro, Plinius; demum Vitruvius, Nigrigentus; ex recentioribus autem Leo Baptiſta, frater Lucas, Albertus Duterus.

De Metallaria. CAP. XXIX.

ARchitecturæ quoque ſubeſt ars metallica, ars revera non modici ingenii. Primum ſiquidem ex telluris montiumque ſuperficie, quæ quoquo loco venæ intus ſitæ ſint, quæ illarum extenſiones, exitus, fibræ, cognoſcere docet, & quomodo excavatis terræ viſceribus, montium moles ſubſtruendæ ſunt; de quibus ſcripſit apud veteres Strato Lampſacenus librum, quem de Machinis metallicis intitulavit Porro quemadmodum ex erutis minerarum lapidibus ignis liquamine pura metalla excoquantur, eaque ſi mixta ſunt, à ſe invicem diſcernantur, aut nulli, aut pauciſſimi hactenus integre tradiderunt; forte quod ars hæc veluti mechanica & ſervilis, à doctis quibuſque & liberis ingeniis deſpecta ſit. Verum cum ego ante aliquot annos à Cæſarea Majeſtate aliquot mineris præfectus eſſem, omnia quantum potui, indagatus, cœpi de illis ſpecialem librum ſcribere quem adhuc uſque in manibus habeo, continuo pro majore rerum notitia adaugens, & corrigens, ſperans me, quod tum ad metallorum inventionem, tum cognitionem, tum venarum examinationem & conflationem, montium que ſubſtructionem, & tractoriarum machinarum, cæterarumque artificia hactenus incognita pertineat, nihil omiſſurum. Hac arte omnes humanæ conſtant opes, quarum avaritiæ tanta mortales libido invaſit, ut vivi ad inferos uſque penetrent, & magna naturæ ruina in ſedibus manium quærant divitias, ut canit Ovidius;

Itum eſt in viſcera terræ,
Quasq; recondiderat, ſtigiis admoverat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum;
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat, cujus diraq; cupidine tandem
Omne nefas fugêre pudor, verumq; fidesq;,
In quorum ſubiêre locum fraudesq; doliq;.
Inſidiaq; & vis, & amor ſceleratus habendi;

Et, ut alius Poëta inquit;

Auro pulſa fides, auro venalia jura.

Peſſimum igitur vitæ ſcelus invenit, quicunq; primus aurifodinas cæteraſque metallorum venas reperit, & (ut ait Plinius) tantò nocentiores fecerunt illi terras, ut non minus temerarii

merarii sint, quam qui è profundo maris petunt margaritas. Inventum autem multis quidem, sed dissonantibus historiographis attribuitur. Præcipue vero plumbum in insulis, quæ Cassiderites dicuntur, contra Celtiberiam sitis primo inventum tradunt; æs autem in Cypro; ferrum in Creta; sed aurum & argentum apud Pangeum Thraciæ montem, demum orbem omnem infecerunt. Soli Scythæ, ut refert Solinus, usum auri & argenti damnârunt, in æternum sese à publica avaritia abdicantes. De aurii superfluitate apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratque lex censoria victimaliarum aurifodinæ, qua, ut ait Plinius, in Vercellensi agro cavebatur, ne plus quinque hominum publicani haberent. Atq; utinam homines eo studio ferrentur in cœlum, quo scrutantur terræ viscera, sola divitiarum vena allecti, quæ beatum hominem adeo facere non possunt, ut multos admodum, idque non raro pœniteat insumptæ operæ.

De Astronomia. CAP. XXX.

SUpremo jam loco sese offert astrologia, quę & astronomia, tota prorsus fallax, poetarumque fabulamentis multo nugacior; cujus magistri audaces profecto homines, & prodigiorum authores, impia curiositate, pro eorum libito supra humanam sortem, (tanquam Basilides hæretici Abraxas, fabricant orbes cœlorum, siderum mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, concentusque tanquam nuper è cælis delapsi, ac in illis aliquandiu versati, depingunt, quibus omnia stare, ac fieri atque sciri posse arbitrantur, de iis ipsis tamen admodum inter se diffidentes, contrarii & adhuc pugnantes, ut cum Plinio dicere non dubitem, hujus artis inconstantiam palam arguere, ipsam esse nullam; cum de ejus etiam principiis aliter sentiunt Indi, aliter Chaldæi, aliter Ægyptii, aliter Mauri, aliter Judæi, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero sphærarum tractantes Plato, Proclus, Aristoteles, Averroes, ac omnes ferme ante Alphonsum Astrologi, præter paucos, octo duntaxat sphæras numerarunt Hermeten tamen & aliquot Babylonios dicunt Averroes & Rabbi Isaac nonum orbem posuisse; cui opinioni adhæret Azarcheles Maurus, atque Tebith, & idem doctus Rabbi Isaac, & Alpetragus, quibus adstipulantur Albertus Teutonicus suo ævo, nescio quo facinore magnus, & omnes, qui motum accessus & recessus probaverunt Juniores autem Astrologi nunc decem orbē censent, quos ipse Albertus

etiam Ptolomæum tenuisse putat. Averroes quoque novem illum censere arbitratur, cum tamen revera non plures octo adfirmet Ptolomæus. Sed & Alphonsus sequutus aliquando judicium Rabbi Isaac cognomento Bazam, novem sphæras tenuit; sed post quatuor annos ab editione Tabularum suarū, adhærens sententiis, Albuhassen Mauri atq; Albategni, sese revocavit ad octo. Ipse etiam Rabbi Abraam, Abenazra, & Rabbi Levi, ac Rabbi Abraam Zacutus, nullū orbem mobilem supra octavum esse autumant. Sed & de motu octavi orbis ac stellarū fixarum admodū inter se variant. Chaldæi n. atq; Ægyptii illū unica duntaxat latione ferri adfirmant, quib assentiunt. Alpetragus, & ex recentiorib. Alexander Aquilinus; cæteri autem Astronomi ab Hipparcho ad nostra usq; tempora, illum pluribus motib. circumagi dicunt. Judæi Talmudistæ illi duplicē motum assignāt. Azarcheles atq; Tebith, & Joannes de monte regio motum Trepidationis, quem dicunt accessus & recessus, super parvis circulis circa capita Arietis & Libræ illi adscripserunt, sed in hoc à se invicem differentes quod Azarcheles ait, caput mobile à fixo non plus decem partibus distare posse; Tebith autem, non plus partibus quatuor cum decem & novem ferme minutiis; Joannes de Regio monte, non plus partibus octo, atque idcirco stellas fixas non semper ad eandem mundi partem vergi sed quandoque reverti unde cœperunt, arbitrātur; sed Ptolomæus, Albategni, Rabbi Levi, Abenazra, Zacutus, & inter recentiores Paulus Florentinus, & Augustinus Ritius, mihi in Italia summa familiaritate devinctus, stellas juxta signorum successiones semper & continuo moveri affirmant. Recentiores autem astronomi triplicem octavæ sphæræ motum attribuunt, unum proprium, quem Trepidationis diximus, qui in septem millibus annis semel compleatur; alterum, quem gyrationis dicunt, à nona sphæra, cujus circumvolutio non minus, quam quadraginta novem millibus annis finiatur; tertium à decimo orbe, quem vocant motum primi mobilis sive motum raptus, sive diurnum, qui intra diem naturalem ad principium suum quotidie revertitur. Præterea qui duplicem motum octavæ sphæræ attribuerunt, non omnes inter se conveniunt. nā recentiores ferme omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam à superiori sphæra rapi argumentantur, sed Albategni, Albuhassen, Alfraganus, Averroes, Rabbi Levi, Abraam Zacutus, Augustinus Ritius motum diurnum, quem alii motum raptus putant, arbitrantur non esse alicuius sphæræ proprium, sed à toto fieri cœlo.

lo. Ipse etiam Averroës ait, Ptolomæum in libro suo, quem Narrationum inscripsit, negare motum gyrationis, & Rabbi Levi ait, illum cum Averroe sensisse motum diurnum fieri à toto cœlo. Rursus nunc de mensura motus octavi orbis, & stellarum fixarum non magis conveniunt. Nam Ptolemæus arbitratur, stellas fixas moveri in centum annis uno gradu. Albategni hoc fieri contendit in sexaginta sex annis Ægyptiis: cui adsentiunt Rabbi Levi, Rab, Zacutus, & Alphonsus in correctione Tabularum suarum. Azarcheles Maurus ait, in septuaginta quinque annis uno gradu moveri. Hipparchus in septuaginta & octo. Hebræorum plures, ut Rabbi Josue, Moyses, Maymonus, Rabbi Avenazra, & post illos Haly Benrodam, in septuaginta annis. Joannes de Monte regio in octoginta. Augustinus Ritius medium tenet inter opiniones Albategni & Hebræorum, sentiens stellas fixas unam cœli partem non citius, quam sexaginta sex, nec tardius, quam septuaginta annis moveri: sed & Rabbi Abraam Zacuti (ut narrat Ritius) testatur ex Indorum traditione, esse adhuc in cœlo duas stellas sibi diametraliter oppositas, quæ cursum suum contra signorum ordinem, non nisi in centum & quadraginta quatuor annis compleant. Ipse etiam Alpetragus arbitratur, esse adhuc in cœlis varios motus hominibus ignotos: quod si ita est, possunt & inibi esse stellæ & corpora, quibus motus illi conveniāt, quæ aut cernere homines non possunt propter exuberantiam altitudinis, aut hactenus nulla adhuc artis observatione deprehenderunt: cui assentit etiam Phavotinus Philosophus apud Gellium in oratione adversus genetliaclos. Restat igitur, nullum adhuc astronomum è cœlis descendisse, qui vel motum aplanes verum certumq; nos docere potuerit, nec ipse etiam Martis verus motus hucusque cognitus fuit: quod etiam conqueritur Joannes de monte regio in epistola quadam ad Blanchinum, ejusdemque motus errorem etiam quidam Gulielmus de sancto Clodoaldo insignis astrologus, in suis observationibus ante ducentos & plures annos scriptum reliquit, nec posterorum quispiam hunc hactenus correxit. Quin & verum Solis ingressum in puncta æquinoctialia invenire impossibile est, quod Rabbi Levi multis rationibus probat. Sed quid dicemus de postea cōpertis, quomodo circa illa aberrarunt priores? Nam multi cum Tebith maximam solis declinationem continuo variari arbitrati sunt, cum tamen una semper mensura feratur: aliter tamen de illa opinatus est Ptolomæus, aliter compertum est per Albaten, Rabbi Levi,

Avenazram,& Alphonſum. Similiter etiam de motu ſolis & anni menſura, aliter illi compertũ habent, quàm Ptolomæus & Hipparchus tradiderunt. Similiter de motu augis Solis aliter Albatechni ac cęteri ſentiunt De cœli inſuper imaginibus, ac ſtellarum fixarum conſiderationibus aliter Indi, aliter Ægyptii, aliter Chaldæi, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timothæus, aliter Arſatilis, aliter, Hipparchus, aliter Ptolomæ9, aliter recentiores tradiderunt. Tranſeo hic de cœli principio, dextro atq; ſiniſtro, quam deſipiunt, narrare: de quibus tamen S. Thomas Aquinas & Albertus Teutonicus, ſuperſtitioſi Theologi, dum aliquid feriò ſe dicere conatentur, nihil invenire potuerunt, quod oſtenderent, nec ullus certè invenire poterit unquam Quin & galaxias, hoc eſt lacteus circulus, quid ſit, adhuc ab Aſtrologis ignoratur. Tranſeo etiam de excentricis, concentricis, epicyclis, retrogradationibus, trepidationibus, acceſſibus, receſſibus, raptibus, cæteriſque motibus, & motuum circulis, ſermonem prorogare, cùm omnia hæc non ſint nec Dei, nec naturæ opera, ſed Mathematicorum monſtra, & fingentium nugæ, à corrupta Philoſophia & Poëtarum fabulis derivata: quibus tamen, veluti rebus veris, & à Deo creatis], aut à natura firmatis, non pudet magiſtros illos tantum attribuere fidei, ut in has nugas, veluti cauſas, referant, quæcunque in iſtis fiunt inferioribus, illoſque confictos motus dicunt eſſe principia omnium motuum inferiorum. Aſtronomos iſtos Anaximenis ſerva non ſpernendo dicto opportunè caſtigavit. hæc enim conſueverat unà cum hero Anaximene ambulare: qui cùm quodam die ſidera inſpecturus, domo maturiùs exiviſſet, immemor ſitus loci: dum ſecuriùs cœlum intuendo explorat aſtra, in ſubjectam cecidit ſoveam, dixitque tunc ancilla: Miror, here, qua ratione, quæ in cœlo ſunt, præſcire exiſtimas, cum, quæ ſunt ante pedes, nequeas prævidere. Legitur eadem facetia Thales Mileſius ab ancilla Treſſa correptus. Haud abſimile de illis ait Tullius, inquiens: Aſtrologi dum cœli ſerutantur plagas, quod ante pedes eſt, nemo eorum ſpectat. Ego quoque hanc artem à parentibus puer imbibi: deinde non modicum temporis & laboris in ea amiſi: tandem didici, totam hanc & omnem nullo alio fundamento inniti, niſi meris nugis & figmentis imaginationum, tædetq; & pœnitet inſumptæ olim operæ, cuperemque omnem illius memoriam, uſumque expoliare, abjecique jamdudum ex animo, nec reaſſumerem unquam, niſi me potentum violentæ preces (qui ſolent nonnunquam ad indigna artificia etiam magnis,

magnis probisque ingeniis abuti) sæpe rursus impingere compellerent, suaderetque domestica utilitas me aliquando illorum frui debere stultitia, & nugas tantopere cupientib. nugis obsequi: dico quidem nugis: quid enim habet Astrologia, nisi meras Poetarum nugas, & fabulas, portentosaque figmenta, quibus cœlum ipsum refertissimum commenti sunt? Neque vero ulli hominum generi plus inter se convenit, quam Astrologis cum Poetis, nisi quod de Lucifero, & Vespere inter se dissentiunt, Poetis asserentibus, quo die Lucifer ante orientem Solem apparuerit, eodem occidentem Solem subsequi, quod eodem die fieri posse Astrologi negant fere omnes: præter illos, qui Venerem supra Solem locant, quia Stellæ, quæ longe ulteriores sunt, nobis in ortu citius oriri, & in occasu serius recidere videntur. Sed hanc Astrologorum de situ Stellarum, sive Planetarum discordiam, nisi nunc recordatus, præteriissem, siquidem non tam Astrologorum, quam Philosophorum est. Nam Plato post Lunam, secundam sphæram Solis locat, idem faciunt Ægyptii, inter Lunam & Mercurium Solem collocantes. Archimedes autem & Chaldæi Solem in ordine quartum collocant. Anaximander, & Metrodorus Chius, & Crates, Solem omnium supremum constitutum dicunt, post quem Lunam infra has cæteras errantes inerrantesque. Xenocrates omnes una eademque in superficie stellas moveri putat. Non minus de Solis & Lunæ, cæterarumque stellarum magnitudine & distantia discordant, nec ulla inter eos de cœlestibus opinionum constantia, nec veritas: nec mirum id, cum cœlum ipsum, quod scrutantur, omnium sit inconstantissimum, nugisque & fabulis repletissimum; nam ipsa duodecim signa, reliquæque & boreales, & australes imagines, non nisi fabulis in cœlum ascenderunt, atque tamen in his fabulis vivunt, imponunt, lucrantur Astrologi. Poetis interim eorundem inventoribus egregie esurientibus.

De Astrologia judiciaria. CAP. XXXI.

Restat adhuc altera Astrologiæ species, quā Divinatoriam vocant, seu Judiciariam, quæ agit de revolutionibus annorum mundi, de nativitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus, & cogitationibus, de virtutibus, ad omniū futurorum ēt, vel divinæ providentiæ arcanarum dispositionum eventus prædicendos, evocandos, devitandos, vel repellendos. Hinc Astrologi cœlorum siderumq; effectus à remotissimis annis, ac ante omnem rei memoriam, aut Pro-

methei tempora, à magnis, ut ajunt, & ante diluvianis conjunctionibus nundinantur, omniumq; animantium, lapidum, metallorum, herbarum, & quæcunq; in his inferiorib. creata sunt, effectus, vires ac motus, ab his ipsis cœlis sideribusque defluere, omninoque dependere ac indagari posse affirmant: homines profectò increduli, nec minus impii, vel hoc unum non agnoscentes, quod Deus jam herbas, plãntas, arbores, ante cœlos & stellas condiderat. Quin gravissimi quinq; Philosophi, ut Pythagoras, Democritus, Bion, Favorinus, Panætius, Carneades, Possidonius, Timæus, Aristoteles, Plato, Plotinus, Porphyrius, Avicenna, Averroes, Hippocrates, Galenus, Alexander Aphrodisius, præterea Cicero, Seneca, Plutarchus, & alii multi, qui ab omni arte, & sciẽntia rerum causas scrutati sunt, nusquam nos in has Astrologicas causas remittunt. quę etiamsi causæ essent, tamen quia stellarum cursus, & earum vices non plane cognoscunt, quod omnibus sapientibus notissimũ est de eorum effectibus certum judicium dare non possent. Nec vero desunt inter ipsos, ut Eodoxus, Archelaus, Cassandrus, Hoychilax Halicarnassæus, peritissimi Mathematici & multi alii recentiores, gravissimiq; authores, qui fatentur, impossibile esse, posse quicquam certi de judiciorum scientia inveniri, cũ propter innumeras cooperantes cum cœlo alias causas, quas simul attendere oportet, jubetq; sic ẽt Ptolomæus: tum, quia obstant illis occasiones quamplurimæ, ut putà consuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, sanguis, cibus, animiq; libertas & disciplina, cum influxus illi non cogãt, ut ajunt, sed inclinent. Præterea, qui judiciorum regulas perscripserunt, tam diversa plurimumq; pugnantia eadem de re statuunt, ut impossibile sit Prognosticatorẽ ex tot, tam variis, dissonisq; opinionibus aliquid certi posse pronunciare, nisi insit illi intrinsecus quispiam futurorum, occultorumq; sensus, ac præsagii instinctus, sive potius occulta & latens dæmonis inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio quovis modo nunc illi, nunc alteri opinioni adhærere inducatur quo instinctu si quis careat, is in Astrologicis judiciis (ut ait Hali) veridicus esse non potest; quare iam non tam arte, quam obscura quadam rerum sorte Astrologica constat prædictio; & sicut non arte, sed sorte ex ludorum codicillis versus exit non nunquam verum pronuncians, si etiam ex animo Astrologi non arte, sed sorte prodeũt vaticinia; cui attestatur etiam Ptolemæus: Scientia, inquiens, stellarum ex te & illis est, indicans futurorum occultorumq; prædictionem non tam esse ex observa-

serva-

ſervatione ſtellarum, quam ex animi affectibus. Nulla igitur eſt certitudo huius artis, ſed convertibilis eſt ad omnia, ſecundum opinionem, quæ conjecturis, aut exiſtimatione, aut imperceptibili dæmonum afflatu, aut ſuperſtitioſa ſorte colligitur. Nihil igitur aliud eſt hæc ars, quam ſuperſtitioſorum hominum fallax conjectura, qui ob multi temporis uſum de reb. incertis ſcientiam fecerũt, in qua emungendæ pecuniæ gratia decipiant imperitos, atq; ipſi ſimul decipiantur. Quod ſi ars iſtorum vera eſt, & ab illis intelligitur, unde tot & tanti errores ebulliunt in eorũ Prognoſticationibus? ſin minus nonne fruſtra, & ſtulte, & impie de rebus nullis, aut non intellectis, ſciẽtiam profitentur? Sed cautiores illorum de futuris non niſi obſcura pronunciant, & quę ad omnem rem, & tempus, & principem, & nationẽ adplicari poſſunt, ambigua Prognoſtica artificioſa verſutia confingunt. Poſtea vero quam aliquid horum acciderit: tunc illius colligunt cauſas, atque poſt factum vetera vaticinia novis rationibus ſtabiliunt, ut videantur prævidiſſe, quemadmodum ſomniorum interpretes, ubi ſomnium viderint, nihil certi intelligunt: ubi autem poſt aliquid eis evenerit, tunc ad id, quod accidit, aptãt etiam ſomnium viſum. Præterea cum impoſſibile ſit, in tanta ſtellarum varietate non ſemper invenire quaſdam bene, quaſdam male poſitas, occaſionem capiunt ex his dicendi quod volunt: & quib. volunt vitam, ſalutem, honores, opes, potentiam, victoriam, ſanitatem, ſobolem, amicos, conjugia, vel ſacerdotia, magiſtratus, ſimiliaq; prædicunt. Quod ſi quib. ſint male propitii, iis mortes, ſuſpendia, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores, calamitateſque renunciant non tã ex ſcelerata arte, quã ex ſceleratis affectib., huic impiæ curioſitati credulos homines pertrahentes in exitiũ, populos ac Principes ſæpe funeſtis ſeditionib. ac bellis inter ſe committentes. Quod ſi cũ Prognoſticis illorum fortuna concidat, ut inter tot ambigua, unum aut alterum verum evenerit, mirum, quam tunc criſtas efferunt, quam id inſolentiſſime prædicant. Quod ſi aſſidue mentiuntur, convincantur mendacii, id tunc excuſant blaſphemia, vel mendacium mendacio tegunt, inquientes: Sapientem dominari aſtris, cum revera nec aſtra ſapienti, nec ſapiens aſtris ſed utriſque dominetur Deus: aut ajunt, Ineptitudinem recipientis cœleſtibus influxibus obſtitiſſe, ulteriorem autem fidem requirentibus iraſcuntur, & inveniunt circulatores illi interim principes & magiſtratus, qui illis credant omnia, ac ornent publicis ſtipẽdiis, quum revera nullum genus hominum Reipu. ſit peſtilentius,
quam

quàm istorum, qui ex astris, ex inspectis manibus, ex somniis, consimilibusque divinationum artificiis futura pollicentur, & vaticinia spargunt, homines insuper & Christo, & omnibus in illum credentibus semper offensi: de quibus Cornelius Tacitus conqueritur; Mathematici, (sic enim eos vulgo nominant) inquiens, genus hominum Principibus infidum, credentibus fallax, à civitate nostra semper prohibentur, sed expelluntur nunquam. Quin & Varro, author gravis, omniũ superstitionum vanitates ex Astrologiæ sinu profluxisse testatur. Erat enim in Alexandria vectigal, quod Astrologi persolvebant, blacenominon, à stultitia sic nuncupatum quia ex ingeniosa stultitia quæstum facerent, nec, nisi stulti & temerarii homines illos consulere soleant; quippe si ab Astris est hominum vita atq; fortuna, quid timemus; quid solicitamur? quin Deo hæc & cœlis, qui nec errare, nec malum agere possunt, relinquamus atq; homin[illegible]s cum simus, non plus, quam oportebat, ultra vires nostra[illegible]ltum, sed humana duntaxat sapiamus; quin & Christiani cum simus, Christo linquamus horas, & momenta Deo Patri, qui ea posuit in sua potestate. Quod si vero vita nostra atq; fortuna ab Astris non sunt, nonne in vacuum currit omnis Astrologus? Sed est hominum genus adeo timidulum, credulumque qui tanquam pueri ad lemurum fabulas plus timent, creduntq; tam ea, quæ non sunt, quam ea, quę sunt, atq; quo res est minus possibilis, hanc eo timent magis, atque quo est verisimilis minus, hanc eo firmius credunt; qui ptofecto, si non essent Astrologi & divinatores, perirent fame, atq; horum stulta credulitas peræteritorum oblita, præsentium negligens, in futura præceps, sic deceptorib. illis favet, ut cum in cæteris hominibus uno mendacio tam suspecta fides reddatur dicentis, ut reliqua omnia vera obscurentur, contra in his mendaciorum magistris una fortuita veritas etiam publicis mendaciis faciat fidem. Quib. profecto, qui maxime confidunt, maxime omnium redduntur infelicissimi, ut solent superstitiosæ illæ nugæ perniciem suis adferre cultoribus, quod in Zoroaste, Pharaone, Nabuchodonosor, Cæsare, Crasso, Pompejo, Dejotaro, Nerone, Juliano apostata testatur antiquitas, ut his nugis fuere deditissimi, sic earundem cõfidentia periere infelicissimi, & quibus læta cuncta promiserant Arologi, mœsta provenerunt omnia, ut Pompejo, Crasso, & Cæsari, quibus neminem eorum, nisi jam senem, nisi domi, nisi cum gloria moriturum promiserunt, attamen quisque eorum male & immature periit. Pertinax profecto & præposterum

ſterum hominum genus, futura ſe præſcire qui profiteantur, præteritorum & præſentium ignari: & cum omnibus omnia occultiſſima ſe dicturos profiteantur, quid in propria domo, quid in thalamo ſuo fiat, ſæpiſſime neſciunt: cujuſmodi aſtrologum Motus Angelicus hoc Epigrammate perpulchro taxavit:

Aſtra tibi æthereo pandunt ſeſe omnia vati.
Omnibus & quæ ſint fata futura, monent.
Omnibus aſt uxor quod ſe tua publicat, id te
Aſtra, licet videant omnia, nulla monent.
Saturnus procul eſt, jamq; olim cæcus, ut ajunt,
Nec prope decernens à puero lapidem,
Luna verecundis formoſa incedit ocellis,
Nec niſi virgineam virgo videre poteſt.
Iuppiter Europem, Martem Venus, & Venerem Mars.
Daphnem Sol, Hercen Mercurius recolit.
Hinc factum aſtrologe eſt, tua cum capit uxor amantes,
Sydera ſignificent ut nihil inde tibi.

Præterea quàm inter ſe de his ipſis judiciorum regulis diſſentiant Judæi, Chaldæi, Ægyptij, Perſæ. Græci, Arabes, omnibus notum eſt; & quomodo omnem antiquorum aſtrologiam abjicit Ptolemæus, & hunc ut defendit Abenrodam, ita laceſſit Albumaſar, atque omnes hos lacerat Abraam Abenazara Hebræus; denique Dorotheus, Paulus Alexandrinus; Ephæſtion, Maternus; Aomar, Tebit, Alchindus, Zahel, Meſſaballa, & fere omnes alii aliter ſentiunt & opinantur, & cum quæ dicunt probare vera nequeunt, ſola experimenti ratione ſeſe tuentur, nec ſuper ea quidem omnes unanimiter conveniunt; neq; minus de domorum proprietatibus, ex quibus omnium eventuum prædictionem venantur, diſcrepant; quas aliter aſſignat Ptolemæus, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Manlius aliter Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, aliter Ægyptii, aliter Arabes, aliter Græci & Latini, aliter veteres, aliter recentiores. Quandoquidem etiam initia fineſq; domorum, quonam modo conſtituere oporteat, inter eos nondum liquet, cum hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolemæus, aliter Campanus, aliter Joannes de Regio monte; unde fit, ut ſuis ipſimet obſervationibus ſibi fidem adimant, cum locis eiſdem diverſi diverſas adſcribunt proprietates, initia atq; fines. Impium hominum genus, qui quæ ſolius Dei ſunt, tribuunt aſtris, & nos liberos natos, ſiderum ſervos faciunt; & cum ſciamus Deum creaſſe omnia bona, illi

ſtellas

ſtellas aliquas malevolas & ſcelerum authores & malorum influxuum tradunt, non abſq; maxima Dei cœlorumq; injuria, ſtatuentes, in cœleſtibus, in illo divino ſenatu mala & ſcelera facienda decerni, & quicquid à nobis voluntatis culpa perpetratur, quod vitio materiæ in natura præter ordinem accidit, totum imputant ſyderibus. Jam vero & hæreſes, & infidelitates pernicioſiſſimas docere non verentur, videlicet dum domū prophetiæ, vim religionum, arcana conſcientiæ, imperium in dęmones, virtutem miraculorum, efficaciam ſupplicationum, futuræ vitæ ſtatum omnia pendere ab aſtris, ab illis largiri, ex illis cognoſci impia temeritate fatentur. Dicunt enim, aſcendente Geminorum ſydere, idque Saturno Mercurioq; ſub Aquario junctis, in nona cœli plaga naſci Prophetam: ideoque Chriſtum Dominum tot claruiſſe virtutibus, quia eo in loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum etiam ſectas, quibus Jovem præcipuum præficiunt patronum, per cæterarum ſtellarum commixtiones diſtribuunt, ita ut Jupiter ille cum Saturno religionem faciat Judæorum, cum Marte Chaldæorum, cum Sole Ægyptiorum, cum Venere Saracenorum, cum Mercurio Chriſtianorum, cum Luna eam, quam futurā dicunt Antichriſti: atque Moyſen Judæis ſabbathi diem ex aſtrologicis rationibus inſtituiſſe religioſum, ideoque errare Chriſtianos, qui diem ſabbathi Judæorum ritu operibus vacantes non feriantur, cum ſit illa dies Saturni; Fidelitatem autem cujuſq;, cum ad homines, tum ad Deum, profeſſamque religionem, conſcientiæ etiam arcana à parte ſolis, ac tertia, nona, undecimaq; cœli domiciliis deprehendi poſſe putant, prænoſcendiſq; hominum cogitationibus, & ut ajunt, intentionib. multi multas admodum regulas tradunt, ipſiſq; divinę omnipotentiæ miraculoſis operibus, puta univerſalis diluvii, & datæ per Moyſen legis, ac Virginis puerperio, cœleſtium configurationes cauſas præficiunt, ac Chriſti redemptricem humani generis mortem, Martis opus fuiſſe fabulantur. Quin & Chriſtum ipſum in miraculis ſuis horarum electione uſum, quibus illum Judæi lædere non poſſent, dum aſcenderet Hieroſolymam: ideoq; vetantibus diſcipulis dixiſſe: Nonne duodecim horæ ſunt diei? Dicunt præterea, ſi cui Mars in nona cœli domo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab obſeſſis ſola præſentia expulſurum: qui vero Luna atque Jove cum capite draconis in medio cœli conjunctis, Deo ſupplicaverit, omnia illum quæcunq; petierit impetraturum: porro futuram vitæ felicitatem à Jove Saturnoque largiri. Quod ſi quis Saturnum

turnum in Leone feliciter constitutum habuerit in Genesi, ejus animam post hanc mortalem vitam innumeris angustiis liberatam, ad cœlum & originis suæ primordia, applicatam diis, transituram. Atq; tamen istis execrandis nugis, perniciosissimisque hæresibus, Petrus Apponensis, Rogerius Bacon, Guido Bonatus, Arnoldus de Villa nova, philosophi: Alyacensis Cardinalis & Theologus, & pleriq; alii Christiani nominis doctores, haud absq; hæreseos infamia subscribunt, & sese vera hæc expertos esse testari atq; tueri audent. Scripsit autē adversus Astrologos recentioribus annis duodecim libris Joannes Picus Mirandula, copia tanta, ut vix ullum perierit argumentum: tanta autem efficacia, ut hactenus nec Lucius Balantinus acerrimus Astrologiæ propugnator, nec alius quisquā hujus artis defensor, hanc ab adductis à Pico rationib. potuerit salvare. Is n. probat validissimis argumentis, illam non hominum, sed malorum dæmonum fuisse inventum quod idem etiam Firmianus ait, per quam illi omnem Philosophiā, medicinam, leges atque religionem in humani generis exterminium nisi sunt abolere. Nam primum quidem religioni fidem adimit, miracula extenuat, providentiam tollit, dum omnia constellationum vi provenire, & à syderibus fatali necessitate pendere docet: insuper vitiis patrocinatur, excusans quasi cœlitus in nos descendentib. bonas quascunq; artes contaminat atque evertit, inprimis Philosophiam, rerum causas à veris rationibus ad fabulas traducens, deinde Medicinam à naturalibus efficacibusque remediis ad vanas observationes, perversasque & corpori & animo exitiales superstitiones convertens. Porro leges, mores, & quascunque humanæ prudentiæ artes in totum pessundans, cum quo tempore, qua ratione, quibus mediis quid agendum, sola Astrologia consuleretur, solaque vitæ & morum & rei publicæ & privatæ sceptra teneret, tanquam de cœlo omnium trahens authoritatem, vanaq; putarentur cætera omnia, quæ hanc non agnoscerent patronam. Dignissima profecto ars, quam olim ēt dæmones profiterentur in fallaciam hominum, & in injuriam divinitatis. Jam vero & Manichæorū hæresis arbitrii libertatem in totum tollens & auferens, non aliunde emanavit quā ex astrologorum de fato falsa opinione atq; doctrina. Ex eodem fonte & Basilidis hæresis emanavit, qui trecentos sexaginta quinque cœlos, per successionem & similitudinem ab invicem factos pronunciavit, & horum ostensionem esse numerum dierum anni, atque singulis eorum certa principia, &

virtu-

virtutes, & angelos assignans, atque illis nomina adfingens; esse autem omnium principem Abraxas, quod nomen juxta Græcam literaturam, continet in se tercentum sexaginta quinque, quot videlicet sunt illorum cœlorum locales positiones ab illo commentæ. Hæc ideo narrata sunt, ut cognoscatis, Astrologiam etiam hæreticorum progenitricem esse. Porro Astrologiam hanc divinatoriam, sicut splendidissimi quique explodunt Philosophi, sic Moyses, Esaias, Job, Jeremias, cæterique antiquæ legis detestantur Prophetæ, & è Catholicis Doctoribus Augustinus, illam, à Christiana religione expellendam censet. Hieronymus hanc Idololatriæ genus esse disputat. Rident eam Basilius & Cyprianus; refutant Chrysostomus, Eusebius & Lactantius; invehuntur Gregorius, Ambrosius, atque Severianus, sanctumque Toletanum Concilium eam prohibet atque damnat; etiam in synodo Martini, & abs Gregorio juniore, & Alexandro tertio Pontificibus anathematizata, & a civilibus Imperatorum legibus punita. Apud veteres Romanos sub Tiberio Vitellio, Diocletiano, Constantino, Gratiano, Valentiniano, Theodosio Imperatoribus urbe prohibita, ejecta atque punita; ab ipso etiam Justiniano capitis supplicio percussa; quod ex Codice ejus manifestum est.

De Divinationibus in genere. *CAP. XXXII.*

Admonet hic locus etiam de cæteris divinationum artibus dicere, quæ non tam observatione cœlestium, quam rerum inferiorum quandam cœlestium umbram & imitationem habentium, vaticinia præbent, ut illis intellectis melius cognoscatis, hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atque abs qua velut Lernæa hydra, multorum capitum fera generata est. Inter artes itaque ad divinandum quæstum properantes, physiognomia, metoposcopia, chiromantia, (de qua etiam supra diximus) aruspicia, speculatoria, & onirocritica; quæ est somniorum interpretatio, ac furentium oracula hic sedem sibi vindicarunt Omnia autem hæc artificia nullius solidæ doctrinæ sunt, nec ullis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agitatione, aut apparentibus quibusdam conjecturis inquirunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt observationibus. Solent enim omnes illæ divinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere & se objectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidem

ac præ-

ac præter rationem doceant polliceanturque de quibus omnibus sic in lege præceptum est. Non inveniatur in te, qui collustret filium, ducens per ignem, & ariolos sciscitetur: aut observet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, quoniam hæc abominabitur Dominus.

De Physiognomia. CAP. XXXIII.

HArum itaq; Physiognomia naturam (ut ait) ducem secuta, ex totius corporis inspectione, quæ sunt animæ & corporis affectiones, quæ hominis fortuna, probabilibus signis se assequi posse præsumit, quatenus hunc Saturnium aut Jovistã, illum Martium aut Solarem, alterum Venereum, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat: & ex corporis habitudine illorum horoscopia colligit: ex affectibus paulatim (ut ajunt) ad causas videlicet astrologicas transcendens, ex quibus postea nugatur, quicquid lubet.

De Metoposcopia. CAP. XXXIV.

MEtoposcopia autẽ ex solius frontis inspectione omnia hominum initia, progressus & fines sagacissimo ingenio ac docta experientia se præsentire jactat, ipsa se etiam Astrologiæ alumnam faciens.

De Chiromantia. CAP. XXXV.

Chiromantia autem in vola manus pro numero planetarum septem montes effingit: atque ex lineis, quæ ibi conspiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ vita, quæ fortuna, sese posse cognoscere arbitratur per linearum harmonicam correspondentiam, ceu per cœlestia quædam stigmata nobis à Deo & natura illic impressa, & quæ Deus, authore Job, posuit in manibus hominum, ut inde noscat unusquisque opera sua, quamvis reverà divinus propheta illic non de chiromantica vanitate, sed de arbitrii libertate locutus fuerit. Præterea tuentur se prædicti divinatores, quòd licèt non per rerum causas, tamen per signa ab eisdem, similibusve causis impressa, quæ semper sint eadem rebus eisdem, similiaque similibus de effectibus possent judicare: dicuntque: iis artibus usum quondam Pythagoram, qui adolescentum mores, naturas, ingenia, ex oris & vultus, totiusq; corporis filo ac habitu conjectabatur: quemque idoneum judicabat, hunc in disciplinam recipi jubebat. Idem consuevisse Pharaotem Indorum regem, narrat Philostratus: verùm harum omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est,

nisi ea ipsa, quod deficiunt videlicet omni ratione. Scripserunt tamen de istis permulti ex antiquis viri gravissimi, Hermes, Alchindus, Pythagoras, Pharaotes Ind9, Zophyrus, Helenus, Ptolemæus, Aristoteles, Aspharabius: præterea Galenus, Avicenna, Rasis, Julianus, Maternus, Loxius Phylemon, Palæmon Constantinus, Africanus: ex Romanis deniq; Principibus, L. Sylla, & Cæsar dictator ejus studiosissimi fuere. Ex posterioribus vero Petrus Apponensis, Albertus Teutonicus, Michaël Scotus, Antiochus Bartholomæus, Coclitis, Michaël Zavonarola, Antonius Cermisonus, Petrus de Arca, Andreas Corvus, Tricassus Mantuanus, Joannes de Indagine, & pleriq; alii illustres Medici: omne, tamen ultra conjecturas, & experientiæ observationes tradere queunt nihil. Non esse autem conjecturis illis, & observationibus ullam veritatis regulam, ex eo manifestum est, quia figmenta sunt voluntaria, & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ, & authoritatis illarum Doctores non concordant. Quare vehementer delirant, errantque omnes, qui per hæc signa, ultra corporis complexionem, & naturæ dispositionem, mores quoque ipsos & fortunæ, animique affectus prædicere volunt: quod in Zopyri judicio de Socrate, satis comprobatum est. Nec vobis fidem faciat, quod Appion Grammaticus scriptum reliquit, Alexandrum quendam tam disertè imaginum similitudines pinxisse, ut ex his Metoposcopus futuræ aut præteritæ mortis annos dixerit: quod quidem posse iis artibus sciri, non tam incredibile est, quàm impossibile: sed solet hoc nugivendum hominum genus, instinctu malorum dæmonum sic delirare, trahentium illos ab errore in superstitionem, & ab hac paulatim in infidelitatem.

Iterum de Geomantia. CAP. XXXVI.

GEomantia etiam (de qua & in Arithmetica locuti sumus) quæ projectis punctis, vel casu, vel vi quadam deductis, ex quibus per pares & impares numeros, figuras quasdam cœlestibus attributas componit, per quas divinatur, idcircò omnes illius scriptores Astrologiæ filiam testantur. Est & alia Geomantiæ species, quam Almadal Arabs introducit, quę ipsa per conjecturas quasdam à similitudinibus sumptas ex terrę crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab ęstu & caumate, aut tonitruis provenientibus divinatur, quæ ipsa etiam inani Astrologię superstitione fulcitur, horas, & lunationes, & syderum ortus, figurasque coobservans.

De Aru-

De Aruspicia. CAP XXXVII.

AUgurium verọ,cujus multæ admodum ſunt ſpecies, ars ipſa priſcis temporibus in magna obſervatione fuit,ac tãta, ut nihil eorum,quæ ad publica, vel ad privata pertinerent, inauſpicatè perfecerint. Hæc ars antiquiſſima eſt , ut tradit Pomponius Lætus,à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiareus Tyreſias,Mopſus Aphilotes,& Calchas ſummi augures habiti ſunt,à Græcis ad Hertruſcos venit,ab illis ad Latinos. Et ipſe Romulus augur fuit, & magiſtratus inſtituit auguriis cõfirmari: & Dionyſius tradit antiquam augurandi artem fuiſſe,etiam Aboriginum : & Aſcanium , priuſquam aciem contra Mezentium educeret, augurium captaſſe: quod ubi felix conſpexit,pugnavit,atque vicit. Denique Phrygii, Piſidæ,Cilices, Arabes ,Umbri,Thuſci , & multi alii populi auguria ſecuti ſunt. Laçedæmonii etiam Regibus ſuis augurem aſſeſſorem dederunt , & publico intereſſe concilio voluére & apud Romanos augurum collegium. Huic arti fidem fecerunt, qui docuerunt , à cœleſtibus corporibus quædam præſagiorum lumina ſuper animantia quæque in hæc inferiora deſcenderet velut ſigna quædam in eorum motu, ſitu, geſtu, inceſſu , volatu,voce, cibo, colore, opere, eventu conſtituta, quibus tanquã inſita quadam vi occulta , ac tacito quodam conſenſu cum cœleſtibus corporibus quorum viribus afficiuntur, ſic conveniant, ut poſſint omnia hæc præſagire , quæcunque cœleſtia corpora cogitârunt facere. Ex quo patet, hanc divinationem non niſi conjecturas ſequi,partim à ſiderum,ut ajunt,influentiis, partim à parobolicis quibuſdam ſimilitudinib. ſumptas, quibus nihil eſt fallacius Quare rident eam Panætius, & Carneades,Cicero,Chryſippus,Diogenes, Antipater Joſephus, & Philo : damnant Lex & Eccleſia. Atque hujuſcemodi ſunt illa Chaldæorum,Æpyptiorumque myſteria , quæ quondam Hetruſci,deinde Romani , & hodie adhuc ſuperſtitioſum hominum vulgus, velut oracula adorat.

De Speculatoria. CAP. XXXVIII:

EX eodem fundamento prodit Speculatoria, quæ fulmina, & fulgura,cæteraſque elemẽtorum impreſſiones , inſuper oſtenta,portenta,prodigia interpretatur , non tamen alia via, quàm conjecturæ & ſimilitudinis , quam equidem plurimum errare manifeſtum eſt,quòd hæc omnia naturalia opera ſunt, non prognoſtica.

De Somnispicia. CAP. XXXIX.

ACcedit Onirocritia, quæ est somniorum interpretatio, quorum interpretes propriè Conjectores vocantur: quemadmodum canit Euripides:

Qui benè conjectat, is vates optimus esto.

Cui artificio etiam, & quidem magni Philosophi haud parum tribuerũt, præcipuè Democritus, Aristoteles, & ejus sectator Themistius, atque Synesius Platonicus, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, ut inde nihil frustrà somniari suadere conentur. Dicunt enim, quod quemadmodum cœlestis influxus in corporali materia formas producat diversas, sic ex eisdem influxibus in potentia phantastica, quæ organica est, phantasmata imprimi cœlesti dispositione; effectui cuipiam producendo consentanea: maximè verò in somniis, quia animus tunc à corporeis, exterisq; curis relaxatus, liberius divinos illos suscipit influxus: unde multa dormientibus in somniis innotescunt, quæ latent vigilantes. Hac itaque potissimùm ratione ipsis somniis veritatis opinionem conciliare nituntur. De causis tamen somniorum tam intrinsecis quàm extrinsecis, non omnes in unam sententiam conveniunt: nam Platonici illas referunt in species & notiones animi concretas. Avicenna in intelligentiam ultimam moventem lunam, medio illius luminis, quo irradiatur phanthasia hominum dum dormiunt. Aristoteles refert in sẽsum communem, sed phantasticum. Averroës in imaginativam. Democritus in idola à rebus decisa, Albertus in influxũ superiorũ, mediis tamen quibusdam speciebus, qua continuò defluunt à cœlo: medici in vapores & humores hæc referunt: alii in affectus & curas vigiliæ: aliqui Arabes in potentiam intellectualem: alii dicunt à potentiis animæ, & influxu cœli & simulachris simul dependere: Astrologi illa à suis constellationibus causari volunt: alii causas illorum in aëtem circundantem penetrantemque referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus & Arthemidorus, & circumferuntur libri sub Abraham nomine. quem Philo in libris de Gigantibus, & de civili vita asserit somniorum solutiones primum adinvenisse, & alii sub Salomonis & Danielis nominibus in hanc rem confictí, in quibus de somniis nihil nisi mera somnia traduntur. Sed ipse M. Tull. in suis divinationum libris adversus hanc vanitatem, eorumque stultitiam, qui somniis fidem habent, validissimis rationibus disputat, quas hîc enumerare omitto.

De Furore. CAP. XL.

SED (quod ferè præterieram) istis somniatoribus eos etiam adnumeremus, qui furentium vaticiniis divinitatis fidem præbent, eosque qui & præsentium notitiam, & præteritorum memoriam, omnemque humanum sensum perdiderunt, divinam futurorum præscientiam assecutos putant, & quæ sapientes, vigilantesq; nesciunt, videre insanos, & dormientes, ac si plus, quā sanis, vigilantibus, intelligentibus & præmeditantibus, Deus sit propinquior: infelices profectò homines, qui his vanitatibus credunt, illisque imposturis obediunt, qui hujusmodi pascunt artifices, illorumq; ventri ingenia sua, suamque fidem submittunt. Quid namque aliud putabimus furorem, quàm alienationem humani animi, ab ipsis malis dæmonibus exagitati, aut per astra, aut per inferiora instrumenta ab immundis spiritibus deducta? quod ita expressisse videtur Lucanus, dum inducit Arvum Thuscum vatem:

Fulminis edoctum motus, venasq; calentes
Fibrarum, & motus errantis in aëre pennæ.

Post lustratam urbem, post mactatam victimam, post inspecta exta, tandem figulum in hæc verba protulisse sententiam:

Quod cladis genus, ô superi, qua peste paratis
Sævitiam? extremi multorum tempus in unum
Convenêre dies, summo si frigida cœlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes,
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
Totaq; diffuso latuisset in æquore tellus.
Si sævum radiis Nemæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensusq; tuis flagrasset curribus æther,
Hi cessant ingens, Tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis, cauda Chelasq; peruris,
Quid tantum Gradive paras? nam mitis in alto
Iupiter occasu premitur, Venerisq; salubre
Sidus habet, motuq; celer Cyllenius hæret,
Et cœlum Mars solus habet, cum signa meatus
Deseruêre suos, mundoq; obscura feruntur,
Ensiferi nimium fulget latus Orionis,
Imminet armorum rabies, ferriq; potestas
Confundet jus omne manu, scelerisq; nefando
Nomen erit virtus, multosq; exibit in annos.

Omnia itaque hæc divinationum artificia in ipsa Astrologia suas radices & fundamenta habent. Nam sive corpus, vultus, manus,

manus, inſpecta ſint, ſive ſomnium, ſive prodigium viſum ſit, ſive auſpicium, ſive furor afflaverit, cœli figuram erigendam conſulunt, ex cujus indiciis, unà cum ſimilitudinum, ſignorũque conjecturis ſignificatorum venantur opiniones: ita divinationes omnes Aſtrologiæ artem uſumque ſibi depoſcunt, ut hanc veluti clavem, ad omnium arcanorum notitiam neceſſariam fateantur. Quare omnes hæ divinationum artes quantum abſint à veritate, palàm ſeſe offerunt ex eo, quod principiis utantur tam manifeſtè falſis, ac Poëtica temeritate confictis: quæ cum nec ſunt, nec fuerunt, nec erunt unquam, tamen cauſas & ſigna eorum eſſe ſolent, quæ ſunt rerum eventus, contra apertam veritatem in illa referentes.

De Magia in genere. CAP. XLI.

EXigit etiam hic locus, ut de Magia dicamus: nam & ipſa cum Aſtrologia ſic conjuncta, atque cognata eſt, ut, qui Magiam ſine Aſtrologia profiteatur, is nihil agat, ſed tota aberret via. Suidas Magiam à Maguſæis, & nomen, & originem traxiſſe putat. Communis opinio eſt, nomen eſſe Perſicum, cui adſtipulantur Prophyrius, & Apuleius, & ſignificare eorum lingua idem, quod ſacerdotem, ſapientem, ſive Philoſophum. Magia itaque omnem Philoſophiam, Phyſicam & Mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adjungit: hinc & Goëtiam, & Theurgiam in ſe quoque continet. Qua de cauſa Magiam plerique bifariam dividunt, in naturalem videlicet & cæremonialem.

De Magia naturali. CAP. XLII.

NAturalem Magiam non aliud putant, quàm naturalium ſcientiarum ſummam poteſtatem, quam idcircò ſummũ Philoſophiæ naturalis apicem, ejuſque abſolutiſſimam conſummationem vocant: & quæ ſit activa portio Philoſophiæ naturalis, quæ naturalium virtutum adminiculo, ex mutua earũ, & opportuna appelicatione opera edit, ſupra omnem admirationis captum. Magia Æthiopes maximè & Indi utebantur, ubi herbarum & lapidum, cæterorumque ad id ſpectantium facultas ſuppetebat. Ejus meminiſſe volunt Hieronymũ ad Paulinum, ubi ait, Apollonium Tyanæum fuiſſe magum ſeu Philoſophũ, ut Pythagorici. Ejus etiam generis fuiſſe Magos, qui Chriſtum natum muneribus inviſentes adoraverunt, quos Evangeliorum interpretes exponunt Chaldæorum Philoſophos: quales fuêre Hiarchas apud Brachmanas, Teſpion

apud

apud Gymnosophistas, Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos. Hermes apud Ægyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nam Indi, & Æthiopes & Chaldæi, & Persæ hac maximè præcelluère Magia; qua idcircò (ut narrat Plato in Alcibiade) imbuuntur Persarum regum filii, ut ad mundanæ Reipublicæ imaginem, suam & ipsi Rempublicam administrare, distribuereque condiscant; & Cicero in Divinationum libris ait neminem apud Persas regno potiri, qui prius Magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est, quæ rerum omnium naturalium atque cælestium vires comtemplata, earundemque sympathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in natura potestates ita in apertum producit; inferiora superiorum dotibus tanquam quasdam illecebras sic copulans per eorum mutuam applicationem adinvicem, ut exinde stupenda sæpè consurgant miracula, non tam arte quàm natura, cui se ars ista ministram exhibet hæc operanti. Nam Magi, ut naturæ accuratissimi exploratores, conducentes ea, quæ à natura præparata sunt, applicando activa passivis, sæpissimè ante tempus à natura ordinatum effectum producunt, quæ vulgus putat miracula, cum tamen naturalia opera sint, interveniente sola temporis præventione; ut si quis in mense Martio rosas producat, & maturas uvas, aut satas fabas, vel petroselinum intra paucas horas excrescere faciat in perfectam plantam, & iis majora; ut nubes, pluvias tonitrua & diversorum generum animalia, & rerum transmutationes quam plurimas, cujusmodi multas fecisse se jactat Rogerius Bachon pura & naturali Magia. Scripserunt de illius operibus Zoroastes, Hermes, Euantes rex Arabum, Zacharias Babylonius, Joseph Hebræus, Bocus, Aaron, Zenotenus, Kirannides, Almadal, Thetel, Alchindus, Abel, Ptolemæus, Geber, Zahel, Nazarabub, Tebith, Ærith, Salomon, Astrophon, Hipparchus, Alcmæon, Apollonius, Tryphon, & plerique alii, quorum aliqua opera adhuc integra, & pleraque fragmenta adhuc extant, & ad manus meas aliquando pervenerunt. Ex recentioribus verò scripserunt in naturali Magia pauci, & illi quidem pauca, ut Albertus, Arnoldus de Villa nova, Raymundus Lullus, Bachon, & Aponus, & author libri ad Alphonsum, sub Picatricis nomine editus, qui tamen unà cum naturali Magia plurimum superstitionis admiscet: quod quidem fecerunt & alii.

De Magia Mathematica. CAP. XLIII.

SUnt præterea alii naturæ sagacissimi æmulatores, inquisitores q; audacissimi, qui absq; naturalibus virtutibus ex solis mathematicis disciplinis, adscitis cœlorũ influxibus, sese naturæ operum similia producere posse pollicentur, ut corpora euntia, vel loquẽtia, quæ tamen non habeant virtutes animalis: qualis fuit columba Archytæ lignea, quæ volabat: & statuæ Mercurii, quæ loquebantur, & caput æneum ab Alberto Magno fabricatum, quod locutum perhibent. Excelluit in istis Boetius vir maximi ingenii, & multiplicis eruditionis: ad quem de istiusmodi scribens Cassiodorus, Tibi, inquit, ardua cognoscere, & miracula monstrare propositum est: tuæ artis ingenio metalla mugiunt, Diomedes in ære gravius buccinatur, æneus anguis insibilat, aves simulatæ sunt, & quæ vocem propriam nesciunt habere, dulcedinem cantilenæ probantur emittere, parva de illa referimus, cui cœlum imitari fas est. De istis puto artificiis dictum est, quod apud Platonem legimus in undecimo de Legibus: Ars data est mortalibus, qua res posteriores quasdam generarent, non quidem veritatis & divinitatis participes, sed simulachra quædam sibi ipsis cognata deducerent: atque eousque progressi sunt Magi homines audacissimi omnia perpetrare, favente maximè antiquo illo, & valido serpente scientiarum pollicitatore, ut similes illi tãquam simiæ, Deum & naturam æmulari conarentur.

De Magia venefica. CAP. XLIV.

ESt prçterea naturalis Magiæ species, quam veneficam, sive pharmaciam vocant, quæ poculis, philtris, variisque veneficiorum medicamentis perficitur: cujusmodi Democritus confecisse legitur, quo boni, felices, fortunatiqne filii gignantur: & aliud, quo avium voces ritè intelligamus, sicut de Apollonio narrant Philostratus, atque Porphyrius Vergilius etiam de quibusdam herbis Ponticis locutus dixit.

His ego sæpè lupum fieri, & se condere sylvis
Mœrim, sæpè animas imis exire sepulchris,
Atq; satas aliò vidi traducere messes.

Et Plinius narrat, quendam Demarchum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Jovi Lycæo humana hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, & in lupum se convertisse: propter quam hominum in lupos immutationem putat Augustinus

nus Pani Lycæo & Jovi Lycæo nomen esse impositum. Narrat idem Augustinus, dum esset in Italia, quasdam fœminas magas, Circes instar, dato viatoribus veneficio in caseo, eos in jumenta vertisse, cumq; portassent, quæ placuissent, onera, rursus in homines restituisse, idq; patri cuidam Præstantio tunc accidisse. Sed & ne quis hæc putet omnino deliramenta esse & impossibilia, is recordetur, quomodo Sacræ literæ narrant Nabuchodonosor Regem mutatum in bovem, & septem annis fœno vixisse, tandem Dei misericordia in hominem rediisse; cujus corpus post mortem illius filius Euilmerodach in escam dedit vulturibus, nequando resurgeret à mortuis, qui jam de bestia redierat in hominem: & hujusmodi plura de magis Pharaonis narrat Exodus. Verum de iis, sive magis, sive veneficis, loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos Deus, quia horribilia opera tibi faciebant per medicamina. Illud præterea vos scire volo, non solum naturalia scrutari hos magos, verum etiam ea, quæ naturam comitātur, ac quodam modo exuunt, ut motus, numerus, figuras, sonos, voces, concentus, lumina, & animi affectus atque verba. Sic psylli & Marsi convocabant serpentes, alii aliis deprimentes fugabant: sic Orpheus Argonautarum tempestatem hymno compescuit, & Homerus narrat Ulyssi sanguinem verbis restrictum: & in lege duodecim Tabularum iis qui messes excantassent, pœna constituta est, ut non dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus, aliisque similibus non in se ipsos modò, sed etiam in res extraneas sæpè mirum aliquem producere effectum. Quæ omnia non secus vim insitam in res alias profundere, illasque ad se trahere, vel abs se repellere, seu alio quovis modo efficere putant, quàm magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, sive adamas & alium magnetem ligant, sicque per hanc rerum gradariam ac concatenatam sibi sympathiam non solum dona naturalia & cælestia, sed etiam intellectualia & divina Jamblichus, Proculus, atque Synesus ex magorum sententia desuper suscipi posse confirmant: quod Proculus in libro de sacrificio, & magia fatetur, scilicet per hujusmodi rerum consensum magos etiam numina evocare solitos. Ad tantam enim quidam eorum devoluti sunt insaniam, ut ex diversis stellarum constellationibus, per temporum intervalla & quadam proportionum ratione ritè observatis constructam imaginem cælitum nutu vitæ intellectusq; spiritum accepturam putent, quo consulentibus illam, respondeat & occultę veritatis arcana revellet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunquam in

Goëtiam & Theurgiam reclinatam, sæpissimè malorum dæmonum vatramentis erroribusque obretiri.

De Goetia & Nicromantia CAP. XLV.

CÆremonialis autem magiæ partes, sunt Goëtia atque Theurgia, Goëtia immundorum spirituum commerciis inauspicata nefariæ curiositatis ritibus, illicitis carminibus & deprecamentis concinnata, omnilegum placitis est exterminata & execrata. Hujus generis sunt, quos necromanticos & maleficos hodiè nuncupamus,

Gens invisa diis maculandi callida cœli,
Quas genuit natura, mali qui sydera mundi,
Iuraq; fixarum possunt pervertere rerum.
Nam nunc stare polos & fulmina mittere norunt,
Æthera sub terras adigunt, montesq; revellunt.

Hi sunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi, quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & qui dæmones paredros circumferunt, quale quiddam de Socrate legimus, & qui, ut dicitur, spiritus pascũt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Et hi homines bifariam procedunt. Nam alii dæmones malos virtute quadam maximè divinorum nominum adjuratos advocare & cogere student, quippe cum omnis creatura timet & reveretur nomen illius, qui fecit eam, non mirum, si Goëtici & quique etiã infideles, Pagani, Judæi, Saraceni, & cujuscunq; prophani collegii sive sectæ homines, divini nominis invocatione dæmones astringant. Alii autem nefandissimi, detestando & omnibus ignibus plectendo scelere se dæmonibus submittentes, illis sacrificant & adorant, idololatriæ & vilissimæ dejectionis rei effecti sunt, quibus criminibus etsi priores non sunt obnoxii tamen manifestis periculis se exponunt. Nam etiam coacti dæmones invigilant, semper, quo ertantes nos decipiant. Ex horum verò Goëticorum anagyri profluxerunt omnes isti tenebrarum libri, quos improbatæ lectionis Vlpianus jurisconsultus appellat, protinusq; errumpendos esse statuit. Cujusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus, quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius, & hodie adhuc confictis titulis circumferuntur libri sub nominibus Adæ, Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis; item Pauli, Honorii, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronimi, & Eboracẽsis cujusdam, quorum nugas stultè secuti sunt Alphonsus rex Castellę, Robertus Anglicus, Bacon & Apponus, & plerique alii deplorati ingenii

nii homines. Præterea non homines modò, & sanctos & patriarchas, & angelos Dei tam execrabilium dogmatum fecerunt authores, sed & libros à Raziele & Raphaële, Adami & Tobiæ angelis traditos ostentant: qui libri tamen acutius inspicienti suorum præceptorum canonem, rituum consuetudinem, verborum & characterum genus, extructionis ordinem, insulsam phrasin, apertè sese produnt non nisi meras nugas, ac imposturas continere, ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris perditissimis perditionum artificibus esse conflatos, ex prophanis quibusdam observationibus nostræ religionis cæremoniis permixtis, insitisque ignotis multis nominibus & signaculis, ut perterreant rudes & simplices, & stupori sint insensatis, & his, qui nesciunt bonas literas. Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse, nam nisi revera essent, atque per illas multa mira ac noxia fierent, non tam arctè de illis statuissent divinæ ac humanæ leges, eas exterminandas esse de terra. Cur autem Goetici illi solis malis utantur dæmonibus, ea ratio est, quia boni angeli difficilè comparent, quia Dei jussum expectant, nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus congrediuntur: mali autem faciles se exhibent ad invocandum, falso faventes & divinitatem mentientes, semper præstò, ut astu suo decipiant, ut venerentur, ut adorentur. Et quia mulieres secretorum avidiores sunt, ac minus cautæ, atque in superstitionem proclives, faciliusque illuduntur, ideo illis se præbent faciliores, faciuntque ingentia prodigia; cujusmodi de Circe, de Medea, de aliis canunt Poëtæ; testantur Cicero Plinius, Seneca, Augustinus, & multi alii tum Philosophi, tum catholici doctores & historici, ipsæ etiam Sacræ literæ. Nam in libris Regum legimus Phytonissam mulierem, quę erat in Endor, evocasse animam Samuelis Prophetæ, licet pleriq; interpretentur, non fuisse animam prophetæ, sed malignũ spiritum, qui illius sumpserit imaginem. Tamen Hebræorum magistri dicunt, quod etiam Augustinus ad Simplicianum fieri potuisse non negat, quia fuerit verus spiritus Samuelis, qui antè completũ annum à discessu ex corpore facilè evocari potuit, prout docent Goëtici. Quin etiam magi necromantici illud naturalibus quibusdam viribus ac vinculis fieri posse autumant, sicut nos in libris nostris de Occulta philosophia tractavimus; ideoq; antiqui patres, rerum spiritualium periti, nõ sine causa ordinaverunt, ut corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro, & luminibus socientur, aqua benedicta aspergantur, thure incenso suffumigentur, & expientur orationibus,

quousque

quousque super terram extiterint. Nam ut ajunt magistri Hebræorum, omne corpus nostrum & carnale animal. quicquid in nobis super materia carnis malè disposita innititur, relinquitur in cibum serpenti, ut ipsi vocant, Azazeli, qui est dominus carnis, & sanguinis, & princeps hujus mundi, & vocatur in Levitico Princeps desertorum, cui dictum est in Genesi; Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Esaia: Pulvis panis tuus, hoc est, corpus nostrum creatum ex pulvere terræ, quàmdiu non fuerit sanctificatum & transmutatum in melius, ut non amplius serpentis, sed Dei effectum, videlicet ex carnali spirituale juxta verbum Pauli dicentis; Seminatur quod animale est, & resurget quod spirituale est. Et alibi; Omnes quidem resurgent, sed non omnes immutabuntur, quia multi remansuri sunt in perpetuum cibum serpentis. Hanc itaq; turpem & horridam carnis materiam, ac serpentis cibum mortem deponimus, illam aliquando in meliorem sortem, & spiritualem transmutatam reassumpturi, quod erit in resurrectione mortuorum. Etjam factum est in his, qui primitias resurrectionis degustarunt, & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt, Enoch, & Helias, & Moyses: quorum corpora transmutata in naturam spiritualem, non viderunt corruptionem, nec, sicut cetera cadavera, potestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disceptatio Diaboli cum Michaële de corpore Moysi, cujus meminit in Epistola sua Judas. Sed de Goëtia, & Necromantia hæc satis.

De Theurgia. CAP. XLVI.

THeurgiam verò plerique putant haud illicitam, quasi hæc bonis angelis, divinoq; numine regatur; quum sæpissime tamen sub Dei & angelorum nominibus malis dæmonum fallaciis obstingatur. Non solùm siquidem naturalibus viribus, sed etiã certis ritibus, ac cæremoniis cœlestibus, & per illas divinas virtutes nobis conciliamus, attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi editis voluminibus pertractant. Omnium autem cæremoniarum pars maxima in mundicia servanda consistit; primum quidem animi, deinde etiam corporis, & eorum quæ circa corpus sunt, ut in cute, in vestibus, in habitaculis, in vasis, in utensilibus, oblationibus, hostiis, sacrificiis quorum munditia ad divinorum consuetudinem & contuitum disponit, & in sacris summopere efflagitatur juxta verba Esaiæ, Lavamini & mundi estote, & auferte malum cogitationum vestrarum, Immunditia verò, quia aërem frequẽter &

ter & hominem inficit, mundissimum illum cœlestium & divinorum influxum disturbat, & mundos Dei spiritus fugat, Verum nonnunquam immundi spiritus & deceptrices potestates, ut venerentur, & adorentur pro diis, etiam hanc munditiam exquirunt: ideò hîc maxima opus est cantela, de quibus latè in libris nostris de Occulta philosophia disseruimus. Verùm de hac Theurgia, sive divinorum magia, plura disputans Porphyrius, tandem concludit, Theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi ad susceptionem spiritum, & angelorum, ad videndos deos: reditum verò ad Deum hac arte præstari posse inficiatur omnino Ejus itaque scholæ sunt ars Almadel, ars nototia, ars paulina, ars revelationum, & ejusmodi superstitionum perplura, quæ eo ipso sunt perniciosiora, quò apparent imperitis diviniora.

De Cabala, CAP. XLVII.

VErùm occurrunt hic mihi verba Plinii, qui, Est & alia inquit magices factio, à Moyse etiamnum & Latopæa Judæis pendens, quæ verba me de Cabala Judæorum commonefaciunt, quam in monte Sina à Deo ipso Moysi datam, penes Hebræos constans opinio est, ac deinceps per successionū gradus citra literarum monumenta, usque in Ezræ tempora posterioribus sola viva voce tradita: quemadmodum Pythagorica dogmata olim ab Archippo & Lysiade, qui in Græcia Thebis scholas habuere, tradebantur, in quibus discipuli memoriter doctorum præcepta tenentes, ingenio & memoria pro libris utebantur: sic & Judæi quidam literas aspernati, in memoria & observatione, ac vocali traditione hanc collocârunt: unde Cabala ab Hebræis, quasi solo auditu unius ab altero receptio nuncupata est. Ars ut refertur, pervetusta, nomen autem non nisi recentibus temporibus apud Christianos cognitum. Ejus verò duplicem tradunt scientiam, unam de Bresith, quam & Cosmologiam vocant, videlicet rerum, creaturarum, naturalium & cœlestium vires explicantem, & legis, Bibliæque arcana philosophicis rationibus exponentem, quæ profectò hac ratione nihil differt à magia naturali, in qua Salomonem Regem præstitisse credimus. Legitur namque in sacris Hebræorum Historiis, illum disputare solitum à Cedro Libani usque ad Hyssopum: item de jumentis, volucribus, reptilibus & piscibus, quæ omnia magicas quasdam naturæ vires præ se ferre possunt: ipse quoque inter Posterio-

res

res Moyses Ægyptius in expositionibus suis super Pentateuchum, & plures Thalmudistæ hanc insecuti sunt. Alteram verò ejus scientiam vocant de Marcana, quæ est de sublimioribus divinarum, angelicarumque virtutum ac sacrorum nominum, & signaculorum contemplationibus quædã quasi symbolica Theologia, in qua literæ, numeri, figuræ, res & nomina, & elementorum apices, ac lineæ, puncta & accentus nomina sunt profundissimarum rerum & magnorum arcanorum signivicativa. Hanc rursus bifariam secant, in Arithmantiam videlicet quæ notaria convocatur, de angelicis virtutibus, nominibus signaculisq; etiam dæmonum ac animarum conditionibus tractans: atque in Theomantiam, quæ divinæ majestatis mysteria, emanationes, sacraque nomina & pentacula scrutatur: quã qui norit, hunc ajunt admirandis pollere virtutibus, ita quòd dum velit, futura omnia præsciat, toti naturæ imperet, in dæmones, & angelos jus habeat, & miracula faciat. Hac putãt Moysen tot signa edidisse, virgam in columbrum, aquas in sanguinem vertisse: ranas, muscas, pediculos, locustas, bruchos, ignem cum grandine, vesicas, & tabes Ægyptiis immisisse, primogenitum omne ab homine usque ad pecus interemisse, suosq; deducentem mare aperuisse, fontem de petra, coturnices de cœlo produxisse, aquas amaras dolcorasse, fulgura & nubes per diem, columnam ignis per noctem suis præmisisse, vocem Dei viventis ad populum è cælis devocasse, arrogantes igne, murmurantes lepra percussisse, male merentes subita strage, alios terræ hiatu absorptos affecisse. populum cælesti cibo pavisse, serpentes placasse venenatos curasse, numerosam turbam ab infirmitate, vestes eorum à corrosione conservasse, & hostium victricem reddidisse: hac denique miraculorum arte & Josua stare solem præcepisse: Eliam ignem in adversarios è cœlo devocasse. puerum mortuum vitæ restituisse: Danielem leonum ora perstrinxisse, tres pueros in camino æstuantis incendii carmina succinuisse: porrò hac arte astruunt perfidi Judæi etiam Christum tam admiranda sæpè fecisse: Salomonem quoque hanc percalluisse, atque ex ea artem contra dæmones, eorundemque vincula, & conjurationum modos, ac contra morbos excantamenta tradidisse, ut author est Josephus. Verum ego Deum Moysi, cæterisque Prophetis multa, quæ continerentur sub cortice verborum Legis, prophano vulgo non communicanda mysteria retexuisse, ut non dubito, sic hanc, quam jactant Hebræi: cabali artem, quam ego multo labore aliquando scrutatus sum, non nisi

nisi meram superstitionis rapsodiam, ac theurgicam quandam magiam agnosco. Quod si (quod Judæi jactant) à Deo profecta, ad vitæ perfectionem, ad hominum salutem, ad Dei cultum, ad intelligentiæ veritatem conduceret, profectò spiritus ille Veritatis, qui repudiata Synagoga, venit ad nos docere omnem veritatem, hanc usque in hæc postrema tempora suam non celasset Ecclesiam, quæ profectò omnia novit, quæ sunt Dei, cujus benedictio, baptismus, cæteraque salutis Sacramenta revelata, & perfecta sunt omni lingua: uniuscujusque enim linguæ par est & eadem virtus, modò par sit & eadem pietas: nec est aliud nomen in cœlis, nec in terra, in quo oporteat nos salvos fieri, & in quo operemur virtutem: præter unum nomen JESU in quo recapitulantur & côticentur omnia. Hinc Judæi in divinis nominibus peritissimi, parum aut nihil post Christum operari possunt, sicut prisci illorum Patres. Quod autem experimur, & videmus, hujus artis, ut vocant, revolutionibus sæpè miras magnorum mysteriorum à sacris literis extorqueri sententias, totũ hoc nihil aliud est, quam lusus quidam allegoriarũ, quas otiosi homines in singulis literis, & punctis, & numeris occupati, quod hæc lingua, & scribendi ritus facile patiuntur, pro eorũ arbitrio fingunt atq; refingunt: quæ etsi nonnunquam magna sonent mysteria nihil tamen probare, nec evincere queũt: quin juxta verba Gregorii, eadem facilitate contemnere liceat, qua afferuntur. Cõfixit simili artificio pleraq; Rabanus monachus, sed latinis characteribus & versibus, insertis variis imaginibus, qui quaq; versus lecti, per quælibet superficiei, ac imaginum lineamenta sacrum aliquod enunciãt mysterium, depictæ illic historiæ repræsentativũ, quæ etiã ex prophanis literis extorqueri posse nemo ignorat, qui Valeriæ Probæ ex Virgilii carminibus cõpositos de Christo centones legerit: quæ omnia & ejusmodi sunt speculationes ociosorum hominum. Quod autem ad miraculorum operationem attinet, neminem vestrum puto tam stolidæ cervicis, qui de iis credat aliquam haberi artem, vel scientiam. Est itaq; nihil aliud hæc Judæorum cabala, quàm perniciosissima quædam superstitio, quę verba, & nomina, & literas sparsim in Scriptura positas, pro arbitrio suo, colligunt, dividunt, transferunt: & alterum ex altero facientes solvunt membra. veritatis sermones, inductiones, & parabolas hinc inde ex propriis fictionibus construentes: aptare illis volunt eloquia Dei, infamantes Scripturas & dicentes sua figmenta ex illis constare, calumniantur legem Dei per impudenter

denter extortas supputationes dictionum, syllabarum, literarum, numerorum, tentant violentas & blasphemas perfidiæ suæ inferre probationes. Præterea iis nugis inflati, ineffabilia Dei mysteria, & quæ sunt supra Scripturam arcana, sese invenire & scire jactant, per quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore, magnaque audacia mentiri non erubescunt. Sed accidit illis, quod cani Æsopico, qui pane relicto, & in umbram ejus inhians, perdidit escam: sic perfidum hoc, & duræ cervicis hominum genus, semper umbris scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa, sed superstitiosa cabala impetum faciens, amittit panem vitæ æternæ, & inanibus nominibus depastum perdit verbum veritatis. Ex hoc cabalisticæ superstitionis Judaico fermento prodierunt (puto) Ophitæ, Gnostici, & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoque cum discipulis suis Græcam quandam Cabalam commenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria pervertentes, & hæretica pravitate ad Græcas literas, & numeros protrahentes, ex illis construentes corpus, quod vocant veritatis, docentes, absque illis literarum, & numerorum mysteriis non posse in Evangelicis literis inveniri veritatem: quia variæ sunt, & alicubi sibi repugnantes, plenæque parabolis scriptæ, ut videntes non videant, & audientes non audiant, & intelligentes non intelligant, sed cæcis & errantibus juxta suæ cæcitatis & erroris capacitatem propositas: latentem vero sub illis synceram veritatem solis perfectis non perscripta, sed per vivę vocis successivam pronunciationem esse creditam, atque hanc esse illam alphabetariam, & Arithmanticam Theologiam, quam Christus secretò manifestavit Apostolis, & quam Paulus se loqui dicit non nisi inter perfectos. Cum enim hæc altissima sint mysteria, ideò nec scripta esse, nec scribi, sed in silentio servari apud sapientes, in abscondito secum illa custodientes. Sapiens autem apud eos nemo, nisi qui maxima hæreseos monstra fabricare novit.

De Præstigiis. CAP. XLVIII.

SEd redeamus ad magiam, cujus particula etiam est Præstigiorum artificium, hoc est illusionum, quæ secundum apparentiam tantùm fiunt, quibus magi phantasmata edunt, multaque miracula circulatoriis fraudibus ludunt, & somnia immittunt: quod non tam Goëticis incantamentis & imprecationibus, dæmonumque fallaciis, quam etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, phyltris, collyriis, alligationibus,

bus,& ſuſpenſionibus,præterea annulis, imaginibus, ſpeculis ſimilibuſq; magicæ artis pharmacis & inſtrumentis, naturali cœleſtique virtute perpetratur. Multa & manuum prompta ſubtilitate & induſtria fiunt: cujuſmodi ab hiſtrionibus & joculatoribus quotidie fieri videmus, quos idcirco chiroſophos, hoc eſt manu ſapientes, appellamus. Extant de hoc artificio libri pręſtigiorum Hermetis & quorundam aliorum: legimus quoq; Paſeten quendam præſtigiatorem refertiſſimum convivium hoſpitibus monſtrare ſolitum, idque, cum libuit, rurſum evanuiſſe, diſcumbentibus omnibus fame ac ſiti eluſis. Numam Pompilium etiam iſtiuſmodi præſtigiis uſum legimus. Sed & doctiſſimum Pythagoram id ridiculum aliquando factitaſſe, ut quæ collibuiſſet, ſanguine præſcriberet in ſpeculo, quo ad pleni luminis lunæ orbem obverſo ſtanti, à tergo res exaratas in diſco lunæ commonſtraſſe. Huc ſpectat ēt, quicquid de hominum tranſmutationibus legitur decantatum à poetis, traditum ab hiſtoricis, & à nonnullis Chriſtianis Theologis, inſuper à ſacris literis adſertum. Sic apparent homines aſini, vel equi, vel alia animalia oculis faſcinatis, aut perturbato medio, idque arte naturali. Nonnunquam etiam hæc fiunt à bonis & malis ſpiritibus, ſeu ad bonorum preces ab ipſo Deo, ſicut in ſacris literis legimus de Heliſæo propheta, obſeſſo ab exercitu regis Syriæ, vallantis Dothain: verum puris & apertis à Deo oculis iſta non poſſunt illudere Sic mulier illa, quæ à vulgo jumentum judicabatur, Hilarioni non jumentum, ſed, quod erat, mulier videbatur. Ea igitur, quæ hoc modo ſecundum apparentiam fiunt præſtigia, dicuntur: quæ autem fiunt permutantium aut transferentium, ut de Nabuchodonoſor, aut meſſibus ad alios agros traductis, de his diximus ſuperius. Verum de hac præſtigiorum arte ſic ait Jamblichus: Quæ præſtigiati ſeu faſcinati imaginantur, præter imaginativa nullam habent actionis eſſentiæ veritatem. Ejuſmodi namq; artificii finis eſt, non facere ſimpliciter, ſed uſq; ad apparentiam imaginamenta porrigere, quorum mox nullum compareat veſtigium. Jam itaq; ex his, quæ dicta ſunt, patet, non aliud eſſe magiam, quam complexum idololatriæ, aſtrologiæ, ſuperſtitioſæque medicinæ. Jamq; etiam à magis magna hæreticorum caterva in Eccleſia orta eſt, qui, ſic ut Jamnes & Jambres reſtiterunt Moyſi, ſic illi reſtiterunt Apoſtolicæ veritati Horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romæ ſub Claudio Cæſare propter hanc artem ſtatua donatus eſt, cum hac inſcriptione: Simoni ſancto Deo. Ejus blaſphemias

ſphemias copioſe narrant Clemens Euſebius, & Irenæus. Ex hoc Simone, tanquam ex hæreſium omnium ſeminario, per multas ſucceſſiones monſtroſi Ophitæ, turpes Gnoſtici, impii Valentiniani, Cerdoniani, Marcioniſtæ, Montaniani, & multi alii hæretici prodierunt propter quæſtum & inanem gloriā, mentientis adverſus Deum, utilitatem nullam, neq; beneficia hominibus præſtantes, ſed decipientes, & in perniciem & in errorem mittentes: & qui credunt illis, confundentur in judicio Dei. Verum de magicis ſcripſi ego juvenis adhuc libros tres, amplo ſatis volumine, quos de Occulta Philoſophia nuncupavi: in quibus quidquid tunc per curioſam adoleſcentiam erratum eſt, nunc cautior hac palinodia recantatum volo: permultum enim temporis & rerum in his vanitatibus olim contrivi. Tandem hoc profeci, quod ſciam, quem iis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicunque enim non in veritate, nec in virtute Dei, ſed in eluſione dæmonum, ſecundum operationem malorum ſpiritum, divinare & prophetare præſumunt, & per vanitates magicas, exorciſmos, incantationes, amatoria, agogima, & cætera opera dæmoniaca, & idololatriæ fraudes exercentes, præſtigia & phantaſmata oſtentantes, mox ceſſantia miracula ſeſe operari jactant, omnes hi cum Jamne & Mambre, & Simone mago æternis ignibus cruciandi deſtinabuntur.

De Philoſophia naturali. CAP XLIX.

CÆterum nunc ad ulteriora procedamus, ipſiuſque philoſophicæ placita, & quæ naturam ipſam ſcrutantur, rerumque principia & fines vafris ſyllogiſmis inquirunt, ſcientias inveſtigemus. Quæ profecto quam habeant certitudinem aliam à doctorum ſuorum fide, omnis homo ignorat. Hanc primo poetæ poſeſſi ſunt, è quibus Promethus, Linus & Muſæus & Orpheus, porro Homerus primi inventores numerantur. Philoſophia itaque nunc quam nobis veritatem præſtare poterit, quæ ipſa ex poetarum nugis fabuliſque progenita eſt? quod ita eſſe, maniſeſtis indiciis probat Plutarchus omnes videlicet philoſophorum ſectas ab Homero principium ſumpſiſſe: ipſe Ariſtòteles fateatur, etiàm Philoſophos natura philomythos, hoc eſt, fabularum ſtudioſos eſſe. Sectas philoſophorum alii novem, alii decem, ſed multo majori numero illa Varro partius eſt. Quod ſi quis etiam omnes philoſophos in unum congregaverit, adhuc inter eos conſtare non poterit, quæ ſecta potior dicenda ſit, quorum dogma-

dogmatibus potius parendum: adeo circa singula inter se pugnant atq; dissentiunt, perpetuamq; hanc per secula litem ajunt: & (quod ait Firmianus) unaquæq; secta omnes alias evertit, ut se suaq; confirmet, nec ulla alteri sapere concedit, ne se desipere fateatur. Cumq; de singulis philosophia disputat, & opinatur, de nullis certa est: unde philosophos an inter bruta, an inter homines numerem, plane nescio: brutis siquidem præstare videntur, eo quod rationem habeant & intelligentiam: homines autem quomodo erunt, quorum ratio nihil constans persuadere potest, sed semper in lubricis opinionib. vacillat, quorũ intellectus ad omnia incertus, non habet quod teneat, aut sequatur: idq; nunc ita esse, diffusius ostendamus.

De Principiis rerum naturalium CAP. L.

NAm inprimis de rerum naturalium principiis, super quibus tota hæc facultas fundatur, acerrima pugna inter gravissimos philosophos certatur, & adhuc sub judice lis est, quis eorum melius dixerit, admodum persuasibiles, invincibilesq; de contrariis adferunt rationes. Nam Thales Milesius, primus sapiens ab oraculo judicatus, ex aqua omnia constare voluit: ejus auditor & in schola successor Anaximander rerum principia dixit infinita: illius autem discipulus Anaximenes, infinitum aerem esse rerum principium astruit. Hipparchus, Heraclitus Ephesius ignem: his ambobus quodammodo assentit Archelaus Atheniensis, Anaxagoras Clazomenius, infinita principia tanquam particulas minutas & cõfusas, sed divina mente in ordinem postea redacta: Xenophanes unum esse omnia, neque idipsum motabile: Parmenides calidum & frigidum tanquam ignem qui moveat, & terram, quæ formet: Leucippus, Diodorus, Democritus plenum & vacuum: Diogenes Libertus aerem, divinæ tamen rationis compotem: Pythagoras Samius numerum statuit rerum principium, quem sequitur Alcmæon Crotoniates, Empedocles Agrigentinus litem & amicitiam, ac quatuor elementa: Epicurus atomos & inane: Plato ac Socrates Deum, Ideas materiam, Zeno Deum, materiam & elementa. Aristoteles materiam ad appetitum formæ per privationem, quam ipse inter principia tertium ponit, contra id, quod alibi docuit, æquivoca non debere annumerari: quare alii recentiores Peripatetici loco privationis motum quendam utraque cogentem posuerunt, qui cum sic accidens, quomodo erit principium substantiæ, aut quis erit ejus motus motor? Ideo

Hebræorum philoſophi materiam, formam & ſpiritum ſtatuerunt.

De Mundi pluralitate, & eius duratione. CAP. LI.

CÆterum cum de mundo diſputant, nihilominus diſſentiunt. Thales unum mundum cenſuit illumq; Dei facturam eſſerit. Empedocles ſimiliter unum, ſed Univerſi tantum exiguam eſſe particulam. Democritus & Epicurus contra, mundos eſſe innumerabiles, quos ſequitur Metrodorus horum diſcipulus, dicens innumerabiles eſſe mundos, quia cauſæ eorum innumerabiles ſint: nec minus abſurdum eſſe, tantum unum in Univerſo eſſe mundum, quam in agro unam duntaxat naſci ſpicam. De mundi autem duratione locuti Ariſtoteles, Averroës, Cicero, Xenophanes, illum æternum, omnis corruptionis expertem dicunt. Nam cum non poſſint intelligere, (ut Cenſorinus ait) ova ne an aves ante generatæ ſint, cum & ovum ſine ave, & avis ſine ovo gigni non poſſet, hinc arbitrati ſunt, mundum hunc, & uniuſcuiuſque geniti initium ſimul & finem perpetua revolutione ſempiternum. Pythagoras & Stoici à Deo genitum, & aliquando, quantum ex ſui natura eſt, corrumpendum: queis conſentiunt Anaxagoras, Thales, Hierocles. Avicenna, Algaſel, Alcmæus, & Philo Hebræus: ſed Plato aſſerit, à Deo illum ad ſui exemplar fabricatum, nunquam deſiturum, Epicurus contra plane interiturum. Democritus ſemel mundum genitum docet & interiturum, nec unquam reparandum. Empedocles & Heraclitus Epheſius non ſemel, ſed ſemper mundum generari & corrumpi aſſerunt. Agamus liceat de re quapiam quam illi cauſa naturali potiſſimum procedere dicunt, puta de terræ motu, adhuc ipſum unanimiter advenire nequierunt, ſed per multa vagati, cauſam ejus Anaxagoras æthera dixit; Empedocles ignem, Democritus & Thales Mileſius aquam, Ariſtoteles, Theophraſtus, & Albertus ventum, vel vaporem ſubterraneum; Aſclepiades caſum, vel ruinam. Poſſidonius, Metrodorus, Caliſthenes parcas; Seneca & alii in diverſa diſtracti, cauſam ejus effectus fruſtra inquiſiverunt; propterea veteres Romani, ubi terram tremuiſſe ſenſerant, nunciatumve eſſet, ferias quidem imperabant, ſed cui Deorum ſervari illas oporteret, non edicebant; quoniam qua vi, & per quem Deorum tremeret, adhuc incertum eſſet.

De

De anima. CAP. LII.

QUòd si de anima ab illis aliquid sciscitemur, multo minus conveniunt: nam Crates Thebanus nullam esse animam ait, sed corpora sic à natura moveri. Qui autem animam fassi sunt, plerique illam corporum tenuissimum opinati sunt, huic crasso corpori suffusum: sed illorum alii illud esse igneũ dixerunt, ut Hipparchus & Leucippus: quibus quodammodo consentiunt Stoici, dicentes animam esse spiritum fervidum: ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum atomis insertam. Alii dixerunt, esse aerem, ut Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes Cynicus, & Critias: quibus adstipulatur Varro inquiens, Anima est aer conceptus ore, defervefactus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus. Alii aqueum, ut Hippias. Aliter terreũ, ut Heliodorus & Pronopides, quibus quodammodo assentiunt Anaximander & Thales, ambo concives Milesii. Alii mixtum ex igne & aere spiritum, ut Boetes & Epicurus. Alii ex terra & aqua, ut Xenophanes. Alii ex terra & igne, ut Parmenides. Alii sanguinem, ut Empedocles & Circias. Alii spiritum tenuem per corpus diffusum, ut Hippocrates medicus. Alii carnem cum sensuum exercitio, ut Asclepiades. Multi autem alii arbitrati sunt animam non corposculum illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem, per illius particulas sparsam, ut Zeno Cithiens: & Dicæarchus animam definiens quatuor elementorum complexionem: atque Cleanthes, Antipater, Possidonius, dicentes, illam esse calorem, sive complexionem calidam: quibus adhæret Galenus Pergamenus. Sunt & alii, qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionẽ, sed tanquam ad ejus punctum aliqua certa corporis parte, ut corde, vel cerebro, residentem, & exinde totum corpus gubernantem: ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus & Heraclitus Ponticus, qui animam vocavit lucem. Sunt rursus alii, qui adhuc liberius quoddam opinati sunt animam ut punctum aliquem liberum, nulli corporis parti alligatum, sed ab omni determinato situ seclusum, & totum cuique corporis parti præsentem, quem sive complexio genuerit, sive Deus creaverit, tamen ex materiæ gremio eductus sit. Hujus opinionis fuerunt Xenophanes Colophonius, Aristoxenus & Asclepiades medicus, dicentes, animam esse sensuum coercitationem, & Critolaus peripateticus, dicens, eam esse quintam essentiam, ac Thales Milesius, dicens animam esse naturam

irrequietam sese moventem, & Xenocrates vocans eam se moventem numerum: quem sequuntur Ægyptii, dicentes, animam esse vim quandam in omnia corpora transmeantem:& Chaldæi,inquientes, eam virtutem absque determinata forma, omnes tamen exteras suscipientem; omnes quidem in hoc convenientes, quod anima sit vis quædam agilis ad movendum,vel esse partium corporalium sublimem quandã harmoniam sed tamen ab ipsa corporis natura dependentem. Atque horum vestigia sequitur dæmoniacus Aristoteles, qui invento vocabulo, animam vocat entelechiam, scilicet perfectionem corporis naturalis organici potentia vitam habentis, dantem illi principium intelligendi, sentiendi & movendi. Atque hæc receptissimi Philosophi animæ futilis definitio, quæ non essentiam,naturam,aut ejus originem declarat,seu Affectus.Porro supra hos omnes sunt àlii,qui dixerunt animam esse divinam quandam substantiam, totam ac individuam, ac toto ac cuique corporis parti præsentem, ab incorporeo authore taliter productam, ut ex sola agentis virtute,non ex materiæ gremio dependeat; Ejus opinionis fuerũt Zoroastes, Hermes, Trismegistus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Euminius, Hammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timęus, Locrus,& divinus ille Plato,dicẽs, animam esse essentiam sui motricem intellectu pręditam. Eunomius Episcopus partim Aristoteli, partim Platoni consentiens, definit, animam esse substantiam incorpoream in corpore factam;super qua definitione deinde reliqua sua dogmata fabricavit.Cicero,Seneca,Lactantius,quid sit anima,dicunt penitus ignorari. En videtis de animæ essentia quam inter se dissident.nec minus ridicule de ejus sede inter se variant; nam Hippocrates & Hierophilus in cerebri ventriculis illam ponunt;Democritus in toto corpore.Erasistratus circa membranam epicranidem;Strabo in superciliorum interstitio; Epicurus in toto pectore; Diogenes in cordis arteriato ventriculo; Stoici cũ Chrysippo in toto corde ac spiritu circa cor versante; Empedocles in sanguine, cui adstipulatur Moyses idcirco prohibens vesci sanguine,quia animalis animo sit in illo. Plato & Aristoteles, & reliqui nobiliores Philosophi in toto corpore,Galenus autem in quavis corporis particula suã esse animã putat;sic n.ait libro de Partium utilitate; Multæ animaliũ etiam particulæ,hæ quidem majores,illæ minores, aliæ vero omnivariam in animalium speciem indivisibiles, necessario autem iis omnibus anima quævis indiget; corpus n.hujus organum, & propterea multum à se invicem animalium parti-
cu-

culæ differunt, quia & animæ. Neque vero hic prætereundum censeo Bedæ Theologi sententiam, qui scribens super Marcũ. Animæ locus, inquit, principalis non juxta Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est. De animæ autem duratione, Democritus & Epicurus, una cum corpore interituram ajunt. Pythagoras & Plato omnino immortalem, sed egressam corpore ad sui generis naturam devolare. Stoici tanquam inter hos medii, animam corpus relicturam, sicut quę in vita hac nullis sublimata virtutibus infirmior sit, una cum illo emori: sin autem heroicis formata virtutibus, permanentibus illam naturis sociari, & ad sublimiores sedes evadere putent. Aristoteles quasdam animæ partes, quæ corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse unaq; cum illis interire dicit: intellectum autem, qui nullius sit corporei organi, velut perpetuum, à corruptibili separari, sed adeo nihil manifesti dicit, ut interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodisæus ait manifesto. eum mortalem posuisse animam: idem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus. Contra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas pro Aristotele digladiantur, illum de animę immortalitate recte sentire. Porro Averroes, eximius ille Aristotelis commentator, hominem quemq; propria anima pollere putat, sed mortali: Mentem vero humanam, seu intellectũ dicamus esse usque quaq; ab omni, tam anteriori, quam posteriori parte æternam, sed omnib. hominibus, seu humanæ speciei unam, qua tantum in vita uteremur. Themistius vero ait, Aristotelem mentem quidem agentem unicam, capacem aũt multiplicem posuisse, atq; utramq; perpetuã. Horum præterea Philosophorum opera factum est, ut etiã inter Christianorum Theologos de animarum origine ortum sit dissidium, quorũ aliqui à mundi origine factas in cœlo omnium hominum animas putant, inter quos est unus de multis doctissimus Origenes, August. quoq; primi parentis animam cœlitus ortam putat corpore antiquiorem, idq; postea, tanquam aptum sibi contemplatum domicilium voluntario mortu expetisse: quanquã ne hocquidem satis constãter affirmare videatur. Alii ex traduce animã propagari putant, sic animã ab anima generari quẽadmodum à corpore corpus: in qua opinione fuit Apollinaris Laodiceæ Episcopus, & Tertullianus Cyrillus, & Luciferian9, cõtra quorũ hæresim disputat Hieronymus. Alii à Deo animas quotidie creari tradunt: hos sequitur Thomas, eo Peripatetico argumento pugnans, quod, cum anima sit corporis forma, eam non seorsum, sed in corpore creari debere: quam opinionem

nem sequitur jam fere omnis recentiorum Theologorũ schola. Mitto gradus animarum, ascensiones & descensiones, quas Origenistæ inducunt, sed divinis Scripturis non corroboratas, nec Christianorum dogmatibus conformes; adeo nihil neque apud Philosophos, neque apud Theologos de anima certum. Nam Epicurus & Aristoteles mortalem putant. Pythagoras in gyrum ducit. Et sunt, (ut quodam loco ait Patrarcha) qui eam contrahunt ad suum corpus; sint, qui etiam spargunt in corporib. animantium; sunt, qui cœlo reddant; sunt, qui circa terras exulare cogant; sunt, qui inferos asserunt; sunt, qui negent; sunt, qui unamquamque per se, sunt, qui omnes simul animas creatas putent. hæc ille. Fuit & Averroes, qui mirabilius quiddam dicere ausus, unitatem, ut dixi, attulit intellectus Manichæi hæretici dixerunt, unam solam esse omnium seu universi animam, in singula corpora, tam animata, quam inanimata dispertitam; sed minus participare, quæ nobis videntur animæ expertia; magis autem quæ animata, maxime vero cœlestia; atque sic tandem concludunt, non nisi universali animę partes esse singulares animas. Plato etiã unam quidẽ universi animam astruit; particularium vero alias, quasi separatim universum sua anima existat animatum, divisim item particularia Præterea alii unam animarum speciem, alii non unam, sed duas, rationalem & irrationalem; alii multas, & tot, quot sunt animalium species, affirmant. Galenus medicus diversis juxta speciem, diversas item esse animas sentit; insuper & multas in eodem corpore animas ponit. Sunt &, qui in homine duas animas ponunt, unam sensitivam à generante, aliam intellectivam à creante; inter quos est Occam Theologus. Plotinus aliam esse animam, & alium asserit intellectum; quem sequitur Apollinaris. Quidam non distinguunt ab anima intellectum, sed illum substantiæ animæ principalem partem esse dicunt; verũ Aristoteles hunc potentia adesse hujusmodi, atque actu de foris illi supervenire opinantur, neque ad naturã hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplationis; ideoque paucos homines, & solos Philosophos illum, qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quippe ẽt gravis inter Theologos disputatio est, an (quæ Platonicorum opinio est) in animabus exutis eorum quæ in vita gesserint, reliquerintque, memoria, sensusq; supersint, aut istorum cognitione omnino careant; quod Thomistæ cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusiensis exemplo confirmant, de Parisiensi illo Theologo ab inferis reverso, qui inter-

terro-

terrogatus, quid illi restaret de scientia sua? respondit, nihil se scire nisi pœnam; &, citato Salomonis verbo, Non est ratio, non scientia, non opus apud inferos, conclusisse illis videbatur, nullam mortuis superesse cognitionem; quod tamen manifeste est, non tam contra Platonicorum assertionem, quam contra Scripturæ authoritatem, veritatemque, cum dicat Scriptura, Visuros, & scituros impios, quia ipse Deus est; quin & omnium, non modo factorum, sed & verborum ociosorum, & cogitatuum rationem reddituros, sunt etiam, qui de animarum separatarum apparitionibus plura scribere, & referre audent, eaque non raro ab Evangelica doctrina, & sacro Canone aliena; atque, cum præcipiat Apostolus, nec angelis de cœlo credendum esse, si quid renunciarent aliud, quam quod traditum est, adeo penes istos antiquatū est Evangelium, ut citius, magisque credant uni ex mortuis renuncianti, quam Prophetis, quam Moysi, quam Apostolis, quam Evangelistis. Talis profecto fuit doctrina atq; sententia divitis sepulti in inferno, qui putabat tunc credituros superstites fratres, si quis ex mortuis iret, & testificaretur illis. Cui sic opinanti in Evangeliis contradicit Abraham, inquiens; Si Moysis & Prophetis non credant, neque si quis ex mortuis mittatur, credituros. Neque tamen propterea pias defunctorum apparitiones, admonitiones & revelationes omnino inficior, sed valde suspectas esse admoneo, Sathana sese sæpissime in lucis angelum, & animarum effigiem transfigurante. Quocirca credendi anchora in illis non est figenda, sed ad ædificationem pie acceptanda sunt, sicut alia, quæ extra sacrum Canonem, vel inter Apocrypha sunt. Circumferuntur de his nugis multi fabulosi libelli, Tundali, & qui Consolationis animarum inscribitur; & alii, quorum exemplis concionatores quidam imperitam plebeculam territant, & munuscula contorquent. Scripsit etiam recentib. diebus de spiritu quodam Lugdunensi fabulam Protonotarius quidam Gallus, homo nequam & impostor. Ex laudatis autem Scriptoribus agit de istis Cassianus & Jacobus de Paradiso Carthusianus; verum nihil unquam solidæ veritatis, aut abditæ sapientiæ, quæ veram charitatem & animarum nostrarum salutem ædificarent, ab his animarum apparitionibus revelatum est, sed duntaxat eleemosynæ, peregrinationes, orationes, jejunia, & reliqua popularis pietatis opera persuasa sunt, quæ tamen multo melius salubriusque docent Sacræ literæ, præcipitq; Ecclesia. Verum de his apparitionibus late scripsimus in Dialogo nostro de Homine, & in libris de occulta

Philoſophia: ſed modo redeamus ad Philoſophos. Ethnici omnes, qui animam immortalem aſſeruerunt, animarum transſmigrationem communi conſenſu aſtruunt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, ad plantas uſque transmeare per temporum quaſdam periodos, vel ut aliter contigerit: harum transmigrationum authorem ferunt Pythagoram, de quo in Transfigurationibus ſic cecinit Ovidius:

Morte carent animæ, ſemperq; priore relicta
Sede, novis domibus vivant, habitantq; receptæ.
Ipſe ego, nam memini, Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Hæſit in adverſo gravis haſta minoris Atridæ.
Cognovi clypeum lævæ geſtamina noſtræ,
Nuper Abantæis templo Iunonis in Argis.

Multo plura de hac Pythagorica migratione ſcripſerunt Timon, Xenophanes, Cratinus. Ariſtophon, Hermippus, & Lucianus, & Diogenes Laertius: verum Jamblicus & plerique alii cum Triſmegiſto, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neq; ab illis item ad homines, ſed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines tranſmigrationes duntaxat fieri conſentiunt. Sed & ſunt Philoſophi, ex quorum numero Euripides Anaxagoræ conſectator, & Archilaus Phyſicus, atque poſt eos Avicenna, qui primos homines olerum more ex terra natos tradant, eo ipſo non minus ridiculi Poetis, qui homines quoſdam ſativos ex ſerpentum dentibus progerminaſſe fabulantur. Sunt, qui generationem omnino negent, ut Pyrrho Elienſis: ſunt & qui negent motum, ut Zeno.

De Metaphyſica. CAP. LIII.

SEd ad ulteriora progrediamur, oſtendamuſq; Philoſophos illos non ſolum de iis, quæ in rerum natura videntur, ſed etiam de figmentis cogitationum ſuarum digladiari, atque de iis rebus, quæ nullis principiis firmantur, neque certum eſt, an ſint, vel non ſint, ut quas abſque corpore & materia ſubſiſtere opinantur, quaſque Formas ſeparatas vocant; quæ, quoniam in rerum natura non ſunt, ſed ſupra illam eſſe putantur, idcirco Transnaturalia ſeu Metaphyſica vocant. Hinc illæ innumerabiles de diis, & undiq; ſibi repugnantes, nec minus impiæ, quã indoctę opiniones prodierunt; nã Diagoras Mileſius, & Theodorus Cyrenaicus nullum prorſus Deum eſſe dixerunt; Epicurus autem, eſſe quidem Deum aſſeruit, ſed nulla inferiorum cura teneri. Protagoras, eſſet, nec ne, nihil ſcire poſſe dixit. Anaximander nativos deos putabat, longiſque intervallis orientes oc-

tes occidentesque. Xenocrates octo esse Deos dixit; Anthistenes multos quidem deos populares, sed unũ naturalem summum totius artificem. Sed in tantã insaniã multi eorum prolapsi sũt, ut quos adorarent deos propriis manib. ipsi sibi fabricarent; ut erat statua Beli apud Assyrios, quos tamen factitios deos mirum quã extollat Hermes Trismegistus in suo Æsculapio. De divina autem essentia locuti. Thales Milesius mẽtem dixit Deum, qui ex aqua cuncta formaverit; Cleanthes & Anaximenes aera Deum dixerunt; Chrysippus naturalem vim ratione præditam, seu divinã necessitatem; Zeno divinam naturalemq; legem; Anaxagoras, infinitam mentem per se mocilem; Pythagoras animum per naturam rerum omnium intentum commeantem, ex quo omnia vitam capiunt; Crotoniates Alomęon solem, lunam, cæterasq, stellas deos dixit. Xenophanes omne, quod esset, Deũ esse voluit; Parmenides continentem quẽdam lucis orbem, quem Stephanon, hoc est, coronam pro Deo statuit; Aristoteles quasi ex cœlorũ motu satis explorata Deorum cognitio haberi posset, ex illorum natura deos commentus est, ac divinitatem modo menti tribuit, modo cœli authorem Deum dicit, modo mundum ipsum Deum statuit, modo alium illi Deum præficit. Hunc eadem inconstantia sequitur Theophrastus. Transeo, quid Strato, Perseus, Aristo Zenonis discipulus, Plato, Xenophon, Speusipp9, Democritus, Heraclitus, Diogenes Babyloni9, Hermes Trismegistus, Cicero, Seneca, Plinius & reliqui censuerunt, quorũ opiniones tamen a priorib. illis, & jam recitatis non longe discedunt. Possum etiã reliquas illorum lites, & verborum portenta percurrere de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate de fato, de transcendentibus, de introductione formarum, de materia cœli, an ex elementis sidera constent, an ex quinta essentia, quẽ Aristoteles introducit, deq; similibus, quę insanis hominib. opinandi ac dubitandi contendendique materiam prębent; sed satis me indicasse arbitror, quam nihil inter Philosophos de veritate ipsa conveniat, quib. quo quis redditur propinquior, eo magis à vero ipso lõgiusq; abest & Catholica religione aberrat. Hinc errasse scimus Joannem XXII. Romanũ Pontif. volentem animas beatas non visuras faciem Dei ante diem judicii. Scimus Julianum apostatam Christum abnegasse non alia causa, quam quod Philosophiæ studiosior, humilitatem fidei Christianæ irridere ac contemnere cœpit. Eadẽ causa Cœlius, Porphirius, Lucianus, Pelagi9, Arrius, Manichæus,

Aver-

Averroes,multiq; alii tanta rabie adversus Christum & Ecclesiam ejus oblatrarunt. Hinc natum illud apud vulgus Proverbium: Maximos quosq; Philosophos, maximos esse hæreticos solere: sed & Hieronymus vocat eos patriarchas hæreticorum, & primogenita Ægypti, & vestes Damasci, nimis vere dicta, nam quicquid hæresum unquam fuit, totum hoc & omne ex Philosophiæ fontibus,ceu primo seminario scaturiit. Ab hac ferme tota Theologia adulterata est, ac pro Evangelicis Doctoribus Pseudoprophetæ, hæretici ac philosophi nati sunt, qui divina oracula humanis inventis æquârunt, ac mirabilib. hominum dogmatibus polluerunt, ipsamq; simplicem Theologiam (ut ait Gerson) ad verbosam & sophisticam loquacitatem,ac Chimerinam Mathematicam reduxerunt,quod prævidens Paulus Apostolus,toties nos hortatur,ac cavere jubet, ne quis nos per Philosophiam deprædetur,vel seducat. Augustinus Civitatem Dei ab illa tuetur atque defendit: reliqui ferme omnes Theologi & sancti Patres eã à Christianis scholis procul propellendam,penitusq; extirpandam censuerunt. Nec desunt etiam ethnicorum exempla, quibus aliquando factitatum legimus, nam sustulerunt Athenienses Socratē Philosophiæ parentem: ejecerunt urbe philosophos Romani, Messaniq; & Lacones,nec admisêre unquam: quin etiam sub Domitiano urbe exacti sunt, & tota insuper Italia interdicti. Extat enim Antiochi regis decretum in adolescentes, qui philosophari ausi sunt,atque etiam in parentes, qui liberis id admittebant. Nec modo ab Imperatoribus regibusque damnati pulsique, sed à doctissimis viris editis libris reprobati: è quorum numero sunt Phliasius Timon,qui opus nomine Syllos in derisionem Philosophorum scripsit: & Aristophanes, qui in eos Comœdiam scripsit, cujus nomen Nubes, & Dion Prusæus orationem scripsit contra Philosophos omnium eloquentissimam. Scripsit etiam orationem Aristides contra Platonem, pro quatuor Atheniensium procerib. multo eloquentissimam sed & Hortensius Romanus, vir nobilissima familia, & eloquentissimus, validissimis rationibus philosophiam insectatus est. Sed de iis hactenus.

De Morali Philosophia. CAP. LIV.

Reliquum vero, si qua de moribus (ut aliquibus placet) Philosophia sive disciplina est, hanc arbitror ego non tam Philosophorum ratiunculis,qui vario usu,consuetudine, observatione, ac communis vitæ conservatione constare, ac pro

pro temporum, locorum, hominumque opinione mutabilem esse, quam minæ ac blandimenta pueros, leges atque vindicta majores docent, Nonnulla hominibus nativa addit industria, quæ doceri nequeunt, sed pro temporum usu hominumque conspiratione per fas vel nefas inolescunt: quo fit, ut quod aliquando vitium fuit, modo virtus habeatur: & quod hic virtus est, alibi vitium sit: quod uni honestum, alteri turpe: quod nobis justum aliis injustum sit, pro cujusque temporis, loci, status hominum opinionibus, vel legibus. Apud Athenienses licuit viro sororem germanam habere in matrimonio: atid quidem apud Romanos nefas habebatur: quondam apud Judæos, & hodie apud Turcas licet viro plures habere uxores: insuper & pellices concubinas: hoc apud nos Christianos non tam nefas est, quam damnabile scelus. Laudi in Græcia ducitur, adolescentulos quam plurimos habere amatores. Denique tam fœminas quam viros in scenam prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini; quæ tamen apud Latinos Romanosque humilia, infamia, & ab honestate remota consebantur. Neque tamen pudebat Romanos uxores ducere in convivia, illasque in celebritate versari, ac primas tenere partes ædium; in Græcia vero neque in convivium adhibetur uxor, nisi propinquorum, neque versatur nisi in interiore parte ædium, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione conjunctus. Furari apud Ægyptios & Lacedæmonios honorificum erat, apud nos fures furca suspensi strangulantur: inquit Julius Firmicus in Astrologicis suis ad Lollianum scribens; Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, ut propria sint morum unitate perspicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali fuerunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati, Hispani elata jactantiæ animositate præpositi. Habent singulæ nationes à superis agnata sibi morum discrimina, per quæ facile à se invicem discernantur, ut cujus quisq; natione sit oriundus, à voce, à sermone, ab oratione à consilio, à conversatione, à victu, à negotio, ab amore & odio, ab ira ac malitia, similibusque exercitiis facile cognoscatur. Quis enim videns hominem ingredientem incessu gallinaceo gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto, laciniatove, non mox judicet esse Germanum? nonne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcinosa, sermone facili, moribus

modestis

modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu & moribus, gestibusq; festivis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti habitu exquisito? Italos vero videmus incessu tardiusculos, gestu graves, vultu inconstantes, voce remissos, sermone captiosos, morib. magnificos, habitu compositos. Jamque scimus ēt, quia in cantu balant Itali, gemunt Hispani, ululant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graves, sed versuti Itali; culti, sed jactabundi Hispani: prompti, sed superbi Galli: duri, sed simplices Germani. In Consiliis est providus Italus, astutus Hispanus, inconsideratus Gallus, utilis Germanus. In victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus. inconditus Germanus. Sunt erga exteros officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli; agrestes inhospitalesq; Germani. In conversationib. sunt prudētes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi intolerabilesq; Germani. Sunt in amorib. zelotypi Itali, impatientes Hispani, leves Galli, ambitiosi Germani. In odiis vero sunt occulti Itali, pertinaces Hispani, minaces Galli, ultores Germani. In gerendis negotiis sunt circumspecti Itali, laboriosi Germani, vigiles Hispani, solliciti Galli. In militia sunt strenui, sed crudeles Itali: Hispani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi, sed præcipites. Insignes sunt literatura Itali, navigatione Hispani, civilitate Galli, religione & mechanicis artificiis Germani. Et habet unaquæq; natio, quantulacunq; ēt, sive civilis, sive barbara, peculiares mores ritusq; sibi à cœli influxu à cæteris diversos, qui sub nullam artem philosophiãq; cadere queūt, sed sola naturali virtute, absq; omni disciplina, hominibus adgenerantur. Sed cōvertamus sermonem nostrum ad eos, qui nobis harum rerum disciplinam scriptis tradidere. Hi certe fūcti serpentis officio, eum nobis fructum dedere, cujus pastu discamus scire bonum & malum. Hæc n. prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum non esse ignoranda: ita demum ajunt melius virtutem homines sequuturos, & vitia fugituros. At quando certius & utilius, quanto ēt felicius foret, mala non modo non facere, sed & penitus ignorare? Quis nescit eo ipso nos omnes miseros factos, cum primi humani generis parentes, quid bonum esset, quidque malum, didicerunt? ac idcirco forte condonatus esset Philosophis hic error, si non etiam sub virtutum ac bonorum nomine, nos pessima mala turpissimaq; vitia docerent. Sectæ autem illorum, qui Ethica tractârunt, haud paucæ sunt, ut Academia, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica, Peripatetica, & pleræque aliæ. De
his

his inter cæteros ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncupatum esse Deum memorant Scriptores, videlicet furto & adulterio, sacrilegio quoque cum tempestivum erit, dabit operam sapiens: nihil quippe horum turpe natura est, sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio quæ à stultorum imperitorumque plebecula conflata est, sapientem publice absq; ullo repræhensionis rubore scortis congressurum. Talia sunt divini hujus philosophi placita, quibus nescio an quid tradi posset turpius, nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lata quoque legi permissam masculam venerem: quam & Hieronymus Peripateticus ea ratione celebrat, inquiens, quia ejus causa multæ tyrannides sublatæ fuerunt. Aristotelis autem verba in politicis, ubi censet utilem esse Reipublicæ, ne sit plebeis hominibus numerosa soboles, hæc sunt: ad cibi temperantiam, velut perutilem, multa legislator sapienter ac studiose constituit, & de mulierum divortiis, siquidem ne superfluam parerent multitudinem, cum masculis indixit concubitum. Hic est ille Aristoteles, cujus mores à Platone reprobati: unde exortum illius in magistrum odium ingratitudo, qui scelerosæ vitæ judicium veritus, Athenas clam raptimque profugit, qui in benefactores ingratissimus, etiam Alexandrum illum Magnum, à quo ample magnificeque ornatus extitit, quique illi vitam, corpus animamque credebat, ac patriam restituit, Strygiæ aquæ veneno peremit: qui etiam de anima male sentiens, locum gaudii post mortem negavit, qui veterum dicta compilatus, maligneque interpretatus est, ingenii laudem furto ac calumnia quæsivit: quin jam inveteratus dierum malorum, ex scientiæ moderata cupiditate, in rabiem versus sibi ipsi intulit necem, ipsis dæmonibus dignum factus sacrificium, qui docuerunt illum scire. Dignissimus profecto hodie Latinorum gymnasiorum doctor, & quem Colonienses mei Theologi etiam divis adnumerârunt, librumq; sub prælo evulgatum ederent, cui titulum facerent de salute Aristotelis, sed & alium versu, & metro de vita & morte Aristotelis, quem theologica insuper glossa illustrarunt, in cujus calce concludunt, Aristotelem sic fuisse Christi præcursorem in Naturalibus, quemadmodum Joannes Baptista in Gratuitis. Sed ne longius digrediamur à proposito, quid de felicitate, ac summo bono sentiant philosophi, audiamus; hanc namque alii in voluptate posuerunt, ut Epicurus, Aristippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes, & Cyrenaici; alii cum voluptate honestam copulârunt, ut Dinomanchus & Calipho; alii id in pri-

in primogeniis naturæ collocârunt, ut Carneades, & Hieronymus Rhodius; alii indolentia, ut Diodorus, alii in virtutibus, ut Pythagoras, Socrates, Ariston, Empedocles, Democritus, ZenoCiticus, Cleantes, Hecaron, Possidonius, Dionysius Babylonicus, & Antisthenes, & Stoici omnes, multiq; ex nostris Theologis, illis quodammodo absentientes, adhuc disputant de connexione virtutum, & quod si illud commune felicitatis fundamentum, in quod virtutes convenire debent. Nisi enim omnes in unum confluxerint, nequaquam facient hominem felicem, etiamsi una sola defuerit. Cum itaque dispares & quodammodo pugnantes virtutes sunt, liberalitas & parsimonia, magnanimitas & humilitas, misericordia & justitia, contemplatio & sollicitum opus in frequenti ministerio, & hujusmodi multæ, nisi omnes in uno conveniant concordes, jam non virtutes, sed vitia censeri possent. Illud autem, in quod convenire omnes debent, Ambrosius & Lactantius cum Macrobio, Platonem in sua Rep secuti justitiam putant; alii temperantiam modum omnibus imponentem, alii pietatem, ut Plato in Epinomide; alii charitatem, sine qua nullus est perfectus in virtutibus, ut sentit Paulus, & adhuc super istis argumentatur Thomas, Henricus, & Scotus, & alii. Sed modo revertamur. Felicitatem adhuc posuerunt alii in fortuna, ut Theophrastus; sed Aristoteles in fortuna cum primigeniis, virtutibusque conjuncta; quinimo in voluptate, sed virtutum bonis fucata, quasi non eisdem etiam Epicurus suam voluptatem tueatur; cæteri denique Peripatetici in speculatione Herillus philosophus, Alcidamus & Socratici multi summum bonum putabant scientiam; verum Tiberini populi Chalybibus vicini, quorum meminerunt Apollonius & Pomponius luxum risumque summam esse felicitatem dixerunt. Sunt & qui summum bonum in silentio posuerunt. Platonici vero cum suo Plotino divina semper redolentes in unione cum summo bono felicitatem locaverunt; Bias Prienæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum congerie, Pittacus Mitylenæus in beneagere, Cicero in omnium rerum vacatione; sed hæc nisi in solo Deo inveniri potest. Transeo reliquos plebejos philosophos qui omnem felicitatem sustulerunt; ut Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes, & qui summam felicitatem in gloria, honore, potentia, otio, divitiis, & similibus locárunt, ut Periander Corinthius, & Lycophron, atque illi, de quibus Psalmista; Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum

rum dextera iniquitatis:quorum filii, sicut novellæ plantationes, in juventute sua: filiæ eorum compositæ circumornatæ, ut similitudo templi: promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud: oves eorum fœtosæ, abundantes in egressib. suis: boves eorum crassæ. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Jam & de voluptate itidem diversum sentiunt, quam (ut superius audistis) Epicurus summum bonum arbitratur: contra Archytas Tarentinus, Antisthenes, Socrates hanc summum malum dicunt: Speusippus autem, & aliqui veteres Academici, dixerunt, voluptatem & dolorem esse duo mala inter se opposita: bonum autem hoc, quod inter illa medium esset Zeno censuit voluptatem neq; bonum, neque malum, sed esse indifferens. Critolaus Peripateticus & Plato voluptatem dicunt malum, multorumq; malorum escam atque parentem. Longū nimium esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his, quibus alii quamplurimos libros complevére, nam octo supra ducentas, & octoginta de istis à M. Varrone collectas opiniones meminit Augustinus, quarum famosiores hic nos recitasse putamus. Sed videamus nunc, quomodo hæc cum Christo conveniant, apparebitq; felicitatem beatitudinemque nobis non acquiri per virtutem Stoicam, nec per purgationem Academicam, nec per speculationem Peripateticam sed per fidem & gratiam in verbo Dei. Audistis enim, quomodo felicitatē, seu beatitudinem philosophorum alii ponunt in voluptate, sed Christus in fame & siti: alii in honestate & fama, & amplitudine nominis, sed Christus in maledictione, & odio hominum: alii in primogeniis, sanitate, lætitia, & indolentia: sed Christus in fletu & luctu: alii in prudentia & scientia, ac virtutib. moralibus, sed Christus in innocentia & simplicitate & munditia cordis: alii in fortuna, sed Christus in misericordia: alii in gloria belli, & subactione terrarum, sed Christus in pace: alii in honore & pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alii in potentia & victoria, sed Christus in persecutione: alii in divitiis, sed Christus in paupertate. Docet Christus absolutam virtutē, non nisi gratia desuper data acquiri, Philosophi hanc propriis viribus, & assuetudine parari: docet Christus omnem concupiscentiam esse peccatum, contra Philosophi intermedias res numerant, quæ nec virtutis, nec vitii censeantur: evadere autem virtutes, si quis eis mediocriter afficiatur. Docet Christus de omnibus bene merendum esse, etiam inimicos

diligendos, libere mutuum dandum, de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendum: contra philosophi, non nisi his, qui beneficium compensant beneficio: cæterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerari, fœnerari, Porro ii nobis cum suo libero arbitrio, ac rectæ rationis dictamine, atq; naturali lumine, Pelagianos hæreticos dedêre. Tota autem moralis philosophia (teste Lactantio) falsa est & inanis, nec instruens ad justitiæ munera, nec officium hominis rationesque confirmans. Tota denique divinæ legi, ipsique Christo repugnat, ut ejus gloria nulli alii debeatur: quam Sathanæ.

De Politica. CAP. LV.

AD hanc philosophiam pertinet etiam Politica, quę est ars administrandæ Reipub. Ejus vero tres sunt species, videlicet Monarchia, quæ est unius regimen: Aristocratia, quæ est paucorum, sed nobilium, divitum, seu optimatum; Democratia, quæ est plebis, sive popularis. His affines sunt tyrannides, Oligarchia & Anarchia; verum quæ istarum præferenda sit, inter scribendes nondum convenit. Nam qui Monarcham antecellere disputant, naturæ exemplis opinionem suam muniunt, dicentes, quod, sicut in universo unus est summus Deus, in stellis unus sol, rex unus in apibus, dux unus in gregibus, in armentis rector unus, & grues unum sequuntur, sic in Repub. oportere unum esse regem tanquam caput, à quo nequaquam membra dissentiant. Hanc præ cæteris probârunt Plato, Aristoteles, Apollonius; quibus subscribunt ex nostris Cyprianus & Hieronymus. Qui vero Aristocratiam extollunt, ajunt nihil melius rebus magnis administrandis, quam plurimum optimorumq; in unum consentientium consultationes. Nam ex pluribus optimis necesse est optima constare consilia; neminem autem solum satis sapere; solius Dei hoc munus esse. Huic quoque opinioni subscribunt Solon Lycurgus, Demosthenes Tullius, & ferme omnes illi veteres Legislatores etiã Moyses; quibus consentit etiam Plato, eam Rempublicam & civitatem inquiens, in optimo felicissimoque statu videri constitutam, quæ à sapientibus regeretur; cui si placet, adjiciamus etiam à nobilibus, siquidem hæc est opinio multorum consensu firmata. Qui autem popularem Rempublicam prætulerunt, hanc omnium pulcherrimo nomine appellârunt Isonomiam, hoc est, juris æqualitatem. Nam omnia illis in commune referuntur, & consilia omnia á multitudine, cui haud dubie omnia insunt, capiuntur certiora, Denique vox populi,

vox Dei : hinc quicquid omnibus placet, quicquid communis populi consensu statuitur, hoc tanquam à Deo ipso ordinatum, optimum atque justissimum esse præsumatur, necesse est. Hoc denique regimen tutius esse ajunt, quam optimatum, ex eo quod minime subjacet seditioni : populus enim nunquam vel raro, inter se dissidet, optimates autem maxime & sæpissime. præterea in populare regimine omnis inest æqualitas atque libertas nullorum tyrannide oppressa, ubi pares honorum gradus: nec quisquam vicino præstat, sed unusquisque & omnis multitudo per vices imperat, & imperatur. Hanc igitur præ cæteris laudârunt Othanes Persa ; Eufrates, & Dion Syracusanus : & nos videmus, hodie hac democratia Venetos & Helvetios præ omnibus Christiani orbis principatibus maxime florere, prudentiæq; & potentiæ, divitiarum & justitiæ laudem, atque victoriæ palmam obtinere : quin & Atheniensium Respublica olim latissime potentissimeque imperans, sola democratia regebatur, omniaque agebantur à populo & apud populum. Atq; Romani olim omnes has administrationes perpessi, maximam imperii partem sub populari democratia adepti sunt, nec unquam pejus habuere, quam sub regibus & optimatibus, pessimeque sub Imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaque quæ istarum trium melior, potiorque non facile dijudicari potest, cum quæque suos assertores habeat, & impugnatores. Reges enim, quibus pro libidine omnia licet impune facere, rarissime bene imperant, nec unquam sine bellorum strepitu regnant. Habet quoq; hoc in se regalitas pestiferum malum, ut etiam ij qui olim fuerint viri optimi, omniumque consensu probati, mox regiam adepti, tanquam peccandi licentiam, insolentes pessimique evaderent; quod in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisque aliis visum est; quin etiam in Saule, Davide, Salomone, electis à Deo regibus, Sacræ literæ produnt, atque ex omnibus regibus Judæ vix pauci sunt probati, ex Samariæ regibus nullus. Sed qui hodie Reges & Imperatores & Principes habentur, non pro populo, pro civibus, pro plebe, pro justitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaque nati constitutique sibi videntur ; atque sic regunt, ut non eorum custodiæ traditæ, sed rapinæ, & depopulationi datæ civium omnium fortunæ videantur, omnia ab omnibus auferentes ; ac subjectis utuntur pro arbitrio, interdum etiam pro placito, & concessa eis desuper potestate in subditos abutuntur, cives mutationibus, plebem indictio-

nibus, alios exactionibus, cæteros vectigalibus aliis super aliis sine modo, sine fine onerantes. Quod si qui modestiores hæc remittant, tamen non in commune bonum, sed in sua commoda illud faciunt, permittentes subditis bene esse, quo ipsis bene sit, habeantque, cum velint, quod rapiant; quin & quo justitiæ laudem aucupentur, leges arcte sanciunt, sed avaritiam & crudelitatem justitia vestiunt; prævaricationis reos terribilibus suppliciis, bonorum proscriptionibus & mulctis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis non meliores, quo cupiunt quamplurimos esse prævaricatores. Nam ut scelera delinquentium vires sunt tyrannorum, sic multitudo transgressorum divitiæ sunt Principum. Erat mihi olim in Italia cum potente Principe consuetudo admodum familiaris, quē cum hortarer aliquando, ut Gibellinorum ac Guelforum factiones in dominatu suo compesceret, fassus est mihi, illius factionis occassone ad duodecim millia ducatorum in multis fisco suo quotannis inferri. Verum de hoc latius in libro de Nobilitate Politica differemus. Ubi autem Reipub. regnum optimates tenent, in eadem cum ipsis Repub. degunt ira, odium, æmulatio. Quapropter rarissime inter se concordes regnant, & dum unusquisque suam sententiam præferri, ac primus esse vult, odia inter se privata excitantur; unde sæpe factiones, seditionesque & cædes & civilia bella in Reipub. perniciem exoriuntur. Cujus mali infinita exempla & Græcorum & Latinorū historiæ commemorant, & hodie adhuc plures Italiæ civitates misera illorum spectacula præbent. Administrationem vero popularem, perinde ac pessimam, censent fere omnes. Hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apolloninus; & Cicero ait, non esse rationem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam, ut Poëta canit;

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et Othantes Persa ait, populari multitudine nihil esse insolentius, nihil insipientius, propriumq; plebi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine consilio pręcipites ruere, torrenti flumini similes. Demosthenes quoque populum malam bestiam vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum nominat, cujus meminit Horatius, & Phalaris ad Egesigpum scribens; populus omnis, inquit, temerarius est, demēs, desidiosus, promptissimus in quodcunque contigerit mutare sententiam, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum utilis, & ad iram & laudem facilis. Hinc est, ut qui in agenda

Republica

Republica populo placere annititur, honestis pereat contumeliis. Sed & Lycurgus legislator Lacedæmonius interrogatus aliquando cur in Republica statum popularem non constituisset, respondet interroganti; Tu prius in domo tua efficito principatum popularem. Aristoteles quoque in Ethicis censet, administrationem populi esse pessimam, unius vero optimam. Est enim plebs errorum princeps, & parvarum consuetudinum magistra, ingensque malorum cumulus. Nec rationibus, nec authoritatibus, nec suasionibus flecti potest, quum illas non intelligat, has aspernatur; ad persuasiones vero indocilis est & obstinata, cujus mores inconstantissimi, semper nova cupiens, & odiens præsentia, nec sapientum doctrina nec patrum disciplina, nec magistrum authoritate, nec majestate principum contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt, semper fere multitudinis stultitia prævalente; sicut notum est in Socrate de Deorum opinione ad Athenienses, in Capy Trojano, de equi introductione; in Magio Campano, ne Hannibal in urbem reciperetur, consulenti; in Pauli Æmilio, pugnam Cannensem detrectanti; denique in tot prophetarum Domini prædictionibus, à populo Judaico minime exauditis. Proinde populi statuta ac plebis placita quomodo poterint esse bona, cum popularis illa multitudo fere semper quæ optima sunt, ignoret? cum major illius pars manuarii sint opifices, tum quia non in justitiæ & æquitatis ratione, sed in numero consistant, in quo semper plures sunt mali, quam boni; nec exactor rerum ducitur judicio, sed studio multitudinis & numero, sicut ait Plinius ille junior; numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Non enim quod prudentioribus, sed quod pluribus visum est, in populari consultatione majores obtinet vires. Inter quos cum omnes sibi æquales, nihil est tam inæquale, quam inæqualitas ipsa. Promiscuo itaque plebis impetu nihil salubriter iustituitur, nihil eorum, quę in pejus collapsa sunt, in melius restituitur, qui, quæ optima instituta sunt, plebis licentia potius conturbantur, tolluntur que. Inter has autem tam diversas Reipub. administrationes plerique mixtam ex duabus specieb. politiam delegerunt; ut qualem Solon ex optimatibus & populo instituit, omnibusque eo modo suos honores communicavit. plerique etiam mixtam ex omnibus, cujusmodi erat Lacedæmoniorum. Rex enim apud eos erat perpetuus, sed qui tantum bellorum tempore dominaretur, eratque optimatum senatus è potentioribus &

ditioribus. Ephoros quoque ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitæ necisque haberent potestatem, statum plebis repræsentantes. Apud Romanos olim democratiæ propter senatus authoritatem mixta erat aristocratia, (multa enim apud populũ, nonnulla apud senatum imperebantur;) hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamen optimates provinciarum ac magistratus consiliis rebusque gerendis adhibent. Atque hinc oritur quæstio, quæ Resp. tutior sit, an in qua princeps malus & consiliarii boni, sive ubi princeps bonus probusq;, sed consiliarii pravi. Marius Maximus & Julius Capitolinus, ac multi alii priorem eligunt; quibus tamen alii multi graves authores non adsentiunt, cum experientia ipsa videamus sæpe à bono principe malos corrigi, quam malum principem à bonis emendari. Tandem vero ut Resp. optime administretur, nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia præstat, sed probitas rectorum. Optime enim unus, optime pauci, optime populus imperant, si probi sint; pessime autem si sint improbi. Sed, quod omnem vincit improbitatis temeritatem cum agrum colere, gregem pascere, navim regere, familiam gubernare, filios educare, multi se aut ignorare, aut nescire, aut non posse fateantur, tamen magistratum in urbibus agere, regem & principem se gerere, & quod difficilimum est, populis & nationibus imperare, nemo sibi à natura negatum putat. Cæterum, quod spectat hic ad civilium legum scientiam, quibus omnes Respublicæ & civitates constant, reguntur, augentur, ttque servantur, dicemus inferius.

De Religione in genere. CAP. LVI.

AD Reip. integritatem pertinet etiam religio, quæ est disciplina quædam exteriorum sacrorum ac cæremoniarũ, quam rerum internarum & spiritualium, tanquam per signa quædam, admonemur, quam Cicero definit disciplinam, per quam reverenti famulatu cæremoniæ divini cultus exercentur; quam quidem civitatibus maxime utilem & necessariam esse testatus est cum Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in politicis; Oportet principem præ aliis deicolam videri. Minus enim putant subditi talibus pati aliquid iniquum, & minus machinantur contra talem, tanquam habeat propugnatores etiam deos. Religio autem à natura sic hominibus insita est, ut plus illa quam rationalitate, à cæteris animantibus discernamur. Quod autem nobis naturaliter insita sit religio, ipse fatetur Aristoteles, tum ex eo liquet, quod, quoties in subita-

bitaneis periculis & timoribus aliqua perturbatione obruimur, confestim, antequam aliquid perscrutemur & ante omnem electionem, ad divinam invocationem confugimus, natura videlicet nos absque alio præceptore divinum auxilium implorare edocente jamque ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi Deo religiose sacrificarunt; sed & Enoch primus fuit, qui, quo ritu Deus invocandus esset, instituit. Quare de eo dicit Scriptura; Tunc tandem cœpit invocari nomen Domini. Post diluvium à multis multæ quam multis gentibus religionum leges datæ sunt. Nam Mercurius & Menna Rex Ægyptiis; Melissus Jovis nutritor, Cretensibus; Faunus & ante illum Janus Latinis; Numa Pompilius, Romanis; Moyses & Aaron, Hebræis; Orphæus, Græcis; tum Cadmus Agenoris filius, ex Phœnice mysteria & solemnitates Deorum, simulachrorum consecrationes, & hymnos, cæteraque sacra, pompas & celebritates, quibus diis honores impenderentur, Græcis primum tradidisse legitur. Quin etiam furtorum & scelerum numina esse tradiderunt. nec tantum nomina Deorum dederunt, sed etiam instaurârunt sacra. Coluerunt Romani Jovem adulterum & stupratorem, & Febri publicum phanum in palatio dedicarunt, & arã malæ Fortunæ in Exquiliis. Quin etiam apud inferos invenerunt quos colerent, Deos, ipsum infernorum principem omnium infimum & miserimum Sathanam sub Ditis, Plutonis & Neptuni nominibus venerantes, assignantes illi custodem Cerberum, hoc est, carnivorum, qui semper circuit quærens quem devoret, nulli parcens, omnibus nocens, omnes accusans; hinc diabolus, quasi criminator, appellatus. Vnde Poëta canit;

Dux Erebi populo poscebat crimina vitæ.
Nil hominum miserans, iratus omnibus umbris,
Stant furiæ circum, variæq; exordia mortis,
Sævaq; multisonans exercet pœna catenas.

Coluerunt quondam Ægyptii cum diis suis etiam animalia bruta & monstra, & sunt adhuc hodie, qui Idola & simulachra colunt. Quin Turcæ, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetum colunt, absurdissimæ religionis cõditorem; & Judæi in sua perfidia adhuc perseverantes, venturum eorum Messiam pertinaciter expectant. Et nobis Christianis diversi diversis temporibus & religionibus pontifices nostri religionum mores præscripserunt, nimirum quod legibus inter se dissidentes circa cęremonias, circa cultum, circa cibos,

 circa

circa jejunia, circa vestitum, circa quæstus, circa pompas, circa mitras, circa purpuram, & ejusmodi. Sed unum admirabilium vincit admirationem, quod illi his ambitiosis moribus se cœlum posse ascendere putant, quibus Lucifer olim cœlo deciderit. Ac tandem omnes istæ religionum leges nullo alio fundamento incumbunt, quam suorum instituentium placitis: nec aliam in super certitudinis regulam habent, nisi ipsam credulitatem. Considerate ab initio mundi, quot sunt, quot fuerunt in religione studia, quot cæremoniæ, quot cultus, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum à tot seculis homines ad rectam fidem producere potest religio absque verbo Dei? quo incarnato, & in cruce de hostibus triumphante, dejecta sunt templa & idola, & deorum potestates ablatæ, defecerunt oracula:

Ablata est Pithij vox haut revocabilis ulli.
Temporibus longis etenim iam cessat Apollo,
Clavibus occlusis silet: ergo rite peractis,
Discedas, patria & redeas ad limina, sacris.

Ex quo enim verbum Dei per Evangelii nuncium elucescere cœpit mundo, omnes dii gentium, veluti fulgure tacti, corruerunt, sicut apud Lucam ait Christus; Vidi Sathanam, sicut fulgur, de cœlo cadentem. Verum quod hic ad fidem, & ad Theologiam, & ad canonum decreta pertinet, discutiemus inferius; nos hic de religione loquimur, quantum ad eas artes, quæ ad sacerdotum quæstum, & rempublicam suis simulachris, statuis, imaginibus, templis, phanis, sacellis, fastis, põpis, & sacerdotiorum magistratib. ornandam attinet; de quibus alibi inter placita theologica anno millesimo quingentesimo decimo per me Coloniæ declamata amplo sermone disputaui. Quocirca ea istic brevissimo sermone transigemus, ostendentes etiam in illis, quæ honestandæ religionis causa, & ad hominum salutem inventa sunt, sæpe non minimam inveniri cum vanitate malitiam, quod ita esse, nunc per singula discurrentes, monstrabimus.

De Imaginibus. CAP. LVII.

IMaginum itaque cultum jam ab antiquo non omnes populi admiserunt. Siquidem Judæi (ut narrat Josephus) nihil magis exhorruerunt, quam simulachra; nec aliquam effinxerunt imaginem ejus, quod coluerunt, neque eorum, quorum memoriam tenuerunt. Lex siquidem Dei per Moysen prohibuit illis simulachra fieri, aut in templis poni, aut adorare corã eis.

Apud Seres populos (teste Eusebio) etiam lege cautum erat, ne simulachra venerarentur. In Romanorum quoque templis apud Clementem & Plutarchum, ex decreto Numæ annis centum & septuaginta ab urbe condita, nullam imaginem, neque fictam, neque pictam esse conspectam legimus. Augustinus quoque idem testatur authore Varrone. Cuius, inquit, verba clarissimè testantur, nullum fuisse in urbe simulacrum Deorū per annos centum sexaginta, factumque deinceps, ut ex imaginum ac statuarum multitudine religionis cultus negligeretur atque contemptui haberetur. Persæ etiam (testibus Herodoto & Strabone) statuas non extruebant. Ægyptiorum autem in istis summa erat impietas & stultitia, exinde in omnes gentes dirivata. Qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio, cum ipsi ad Christi fidem converti cœperunt, nostram quoq; religionem infecit, & in nostram Ecclesiam simulachra & imagines, multasque pomparum steriles cæremonias introduxit, quorum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Christianos. Nec dici potest, quanta superstitione, ne dicam idololatria penes rudem & indoctam plebē alatur in imaginibus conniventibus ad ista sacerdotibus, hincnon parvum lucri quæstum percipientibus. Atque hic tuentur se Georgii verbis dicentis, imagines esse libros vulgi, ut possit rerum memoria retineri; atque in his legant, qui literas non didicerint, illisque conspectis ad Dei contemplationem trahantur. Verum hæc sunt excusantis Gregorii humana commenta, licet sanctus ille vir imagines, probet, non cultum. Non enim decet nos ex vetito imaginum libro discere, sed ex libro Dei, qui est liber Scripturarum. Qui vero cupit Deum esse, non requirat ab imaginibus pictorum & statuariorum, sed (ut inquit Joannes) scrutetur Scripturas, quæ testimonium perhibent de illo; qui autem nesciunt legere, ii audiant verbum Scripturæ. Fides enim eorum (ut ait Paulus) ex auditu est. Et Christus apud Joannem ait Oves meæ vocem meam audiunt. Jamque etiamsi (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum, nisi pater traxerit illum, & nemo venit ad patrem, nisi per ipsum Christum; cur auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem Dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus immoderatus. Fatemur enim nec quisquam negare poterit, sanctas esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquando; ideoque à nobis summa reverentia colendos fateamur, etiam sanctos ipsos, licet in omnibus locis exaudiant pie invocantes, magis tamen,

ubi aliquid reliquiarum suarum velut pignus habent; sed quia non omnium certitudo eadem est, cum variis in locis putantur sanctorum eorundem eadem retineri figura, necesse est horum aut illorum stultam confidentiam esse oportere. Ne igitur in idololatriam, vel superstitionem incidamus, tutius est, fidem rebus visibilibus non affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate per Dominum nostrum Jesum Christum, illorum opem implorantes. Certiores itaque & digniores non habemus Sacramento corporis Christi, quod unicum Sanctum Sanctorum in omnibus templis nostris servatur, quia coram Christum veneramur, & adoramus præsentem; qui licet ubique præsens sit, ibi tamen etiam corporaliter præsens est. Sed avarum sacerdotale genus, avari homines, non modo ex ignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus, & sanctorum martyrum reliquiis materiam avaritiæ suæ captantes, suæ rapinæ instrumenta fecerunt; attollunt sepulchra Confessorum, exponunt reliquias Martyrum, vendentes illorũ contactus & oscula, exornant illorum simulachra, & festa illorum magnis pompis decorant, prædicant illos sanctos, & extollunt magnis præconiis vitam illorum, quo tantopere laudant, longissime fugiunt. Nonne istis loquutus est Salvator, Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, similes illis, qui occiderunt eos? Proinde gentilium more sanctis ipsis officia distribuunt, & hunc cum Neptuno aquarum periculis subvenire, illum cum Jove fulmen incutere, aut cum Vulcano ignem, alium messes curare cum Cerere, alium præesse vitibus cum Baccho. Et habent mulierculæ suas Divas, à quibus, ceu à Lucina, aut Venere, liberos petant, & quæ cum Junone iratos placant, vel vindicant maritos. Jam verò etiam sunt, qui furta & amissa seu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi genus est, quod inter divos non habeat suum medicum; quæ causa est, quo minus lucrentur medici, quam causidici, cum nulla sit lis tam pusilla, tam justa, quæ divum aliquem habeat patronum. Verum sicut anima nostra per diversa membra diversos explicat actus, & illa, pro diversitate dispositionũ suarum, diversas suscipiunt potentias, ut oculi visum, aures auditum, ita Dominus noster Jesus Christus in corpore suo mystico, cujus ipse anima est, per diversos sanctos suos velut accommodata ad hoc membra, diversa suæ gratiæ munera, in istis inferioribus administrat atque distribuit, & singuli sancti peculiare cooperandi munus sortiuntur, & singuli certas gratias impartiuntur; juxta quam multiformem gratiarum distributio

ſtributionem, partim hominibus revelatam, partim piis conjecturis adſerutam, variis precibus, & invocationibus ſanctos imploramus. Putamus equidem, quemadmodum Chriſtus morte ſua mortem noſtram redemit, in cujus morte cœperunt ſanctæ mortes, omniumq; fidelium mortes ſanctificantur, ſic martyres eos, qui certo quodam morborum genere, aut huic ſimili tormento cruciati perierint, ab illo ipſo, tanquam id pro nobis paſſi, nos liberare: & habet id quidem rationem non invalidam. Sed ridendi ſunt, qui à nominis ſimilitudine, & vocum confuſione, & per ſimilia futilia inventa ſanctis illa adſcribunt: ut Germani caducum morbum Valentino, quia hoc nomen cadere ſignificat, Et Galli Etropio addicant Hydropicos, ob vocis conſimilem ſonum. Nihil ergo hic divinæ potentiæ, & Sanctorum meritis derogatum volo. Impius enim eſt, quiſquis de pietate Chriſtiana ac Sanctorum miraculis perperam ſentit: ſed ſuperſtitioſus & improbus eſt, qui pro miraculis prodigioſa quæque mendacia, ceu portica nugamenta vertunt in hiſtoriam, & ſimplicibus oraculi loco credenda proponunt, magniſque clamoribus inculcant: ſtultiſſimi quoque ſunt, qui iis fabulis & ſomniis fidem habent. Atque hic vos ſcire volo, quod, quemadmodum imaginum exuperans cultus, idololatria eſt, ita illarum pertinax deteſtatio, hæreſis eſt, de qua olim Philippus & Leo tertius Imperatores damnati ſunt. Sic etiam quemadmodum reliquiarum abúſus execrabile ſcelus eſt, ita earundem irreverentia, deteſtanda hæreſis eſt: quæ quondam à Vigilantio Gallo progenita, ab Hieronymo profligata, nunc rurſus una cum imaginum expugnatoribus à proximis annis apud Germanos repullulaſcere cœpit.

De Templis. CAP. LVIII.

CÆterum nunc de Templis ſcimus hanc maximam olim fuiſſe gentilium ſuperſtitionẽ ſingulis diis, ſuis ſua templa fabricantium: quorum imitatione cœperunt deinde Chriſtiani ſuis divis templa inſcribere. Multæ tamen gentes tẽplis omnino carebant, & Xerxes quondam ſuadentibus Magis omnia templa per totam Græciam combuſiſſe traditur, quia impium & nefarium eſſet deos ipſos parietibus includere. Verum de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philoſophatus eſt, inquiens: Sacella ac templa conſtituere, nihil quidem neceſſe eſt, nihil enim ſacrum jure exiſtimandum, neque pro ſancto habendum, quod ipſi homines cõſtruxerint. Apud

Per-

Persas nulla olim templa erant. Hebræis autem in tota natione, non nisi unicum templum religiosum erat, à Salomone Hierosolymis extructum, de quo tamen legitur apud Esaiam: Hæc dicit Dominus, Cælum sedes mea, Terra autem scabellum pedum meorum, quæ est ista domus, quam ædificas mihi? Et Stephanus Protomartyr ait: Salomon ædificavit illi domum, sed Excelsus in manu factis non habitat. Et Paulus Apostolus ait Atheniensibus, Deus non in manufactis templis habitat: qui, cum sit Dominus, cœli & terræ, manibus hominum non colitur, tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam, ipsosque homines, sed puros, pios, sanctos religiosos, Deoque devotos, esse acceptissima Deo templa: quemadmodum scribens Corinthiis, inquit: Templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis, templum Dei sanctum est, quod estis vos. Præterea in prima illa nostra religione ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum non fuisse nostris sacris templa cõstructa, fatetur ipse Origenes contra Celsum, docens multis rationibus, Christianis illa ad verum Dei cultum, veramq; religionem nihil convenire. Et Lactantius ait, Non templa Deo congestis in altitudinem saxis struenda sunt. sed suo cuique conservandus est pectore, in quod se conferat, cum adorat Deum:

Non habitat templis manuum molimine factis
Omnipotens, ædes aurea verus homo.

Et Christus suos adoraturos non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in abscondito. Atque ipse, quod legitur apud Lucam, nunquam ad turbas, ad urbes, ad templum, ad synagogas accessit orare, sed exivit in montem orare, & ipse erat pernoctans in oratione. Verum Ecclesia, quæ nihil agit, nisi acta spiritu Dei, cum, multiplicato Christiano populo, Ecclesiam jam ingressi essent cum fidelibus peccatores, cum firmis infirmi, &, tanquam in arcam Noæ, cum mundis animalib. simul & immunda, sacras quasdam ædes, & templa, & basilicas. loca sacrata, ab omni prophano commercio libera, instituit, in quibus Christianæ multitudini verbum Dei publice prædicaretur, ceteraq; religionis sacramenta, & commodius & castius administrarentur: quæ à populo Christiano summa semper in veneratione habita, etiam à Principibus immunitate munita, nunc in tantã excrevere multitudinem, accedentibus illis tot fratrum oratoriis, privatisq; sacellis, ut maxime necessarium foret, multa ex illis

ex illis, tanquam superflua & indebita membra, resecari. Accedit ad hæc structuræ superba magnificentia, in quam multæ admodum sacræ pecuniæ & eleemosynæ indies profunduntur: quibus, quod & superius dixímus, multi Christi pauperes, vera Dei templa: imaginesque, fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate periclitantia, sustentari deberent.

De Festis. CAP. LIX.

FEstorum etiam dies tam apud Gentes, quam apud Judæos magna religione semper celebres fuere: qui omnes distributim, per certa anni tempora, per certos & statutos dies Deum colebant: quasi liceret aliquando à divino cultu discedere, aut forsan Deus, plus alio, quam alio tempore se coli velit. quod idcirco, ut probrum, Paulus objecit Galatis, ad eos sic scribens: Dies observatis, & menses, & tempora; & annos; timeo, ne vobis frustra & sine causa laboraverim. De qua re etiam Collossenses admonens, præcepit illis dicens; Nemo vos judicet de cibo & potu, in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierum differentia, qui sunt, semper in festivitate, semper conquiescentes in Deo, & sine intermissione verum Sabbatum agentes; sicut vaticinatus erat Esaias ad patres Judæorum, Fore aliquando, ut Sabbatum eorum tolleretur, cumque venerit Salvator, futurum Sabbatum perpetuum, perpetuasque neomenias; rudiori autem populo, ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori Ecclesiæ partim à sanctis Patribus ejusmodi dies statuti sunt, quibus conveniant ad sacram verbi Dei concionem audiendam, & ad cultum divinum celebrandum, ac communicandorum sacramentorum causa; ita tamen, ut non Ecclesia diebus serviat, sed dies inserviant Ecclesiæ. Sunt itaque constituti dies à Patribus in Ecclesia, quibus ab omnibus externis negotiis, atque corporeis actib. plebem abstinere deceat, quo liberius serviat Deo, vacet orationibus & contemplationibus, intersit divinis officiis, & verbi Dei concionibus, & quæcunque ejusmodi sunt. quæ tunc ob æternæ salutis commodum fiunt. Sed ille distortor æquitatis, labefactator omnis ordinis & pulchritudinis author omnium malorum Diabolus, quidquid Spiritus sanctus ædificat, assidue demoliri nitens, etiam hanc artem prope diruit. Adeo maxima pars Christiani populi sacrum hoc dierum Festorum otium non orandum, non ad Dei verbum audiendum, non ad cætera, quorum causa institata sunt,

impen-

impendit, sed ad omnivariam bonorum morum ac Christianæ doctrinæ corruptelam, in choræis, in Comœdiis, in Histrionibus, in cantilenis, in ludis, in compotationibus, in pompis, in speculis, in quibuscunque mundanis, carnalibus, spiritui sanctitatique contrariis operibus consumit. & (quemadmodum inquit Tertullianus de Cæsarum solennibus) solent tunc grande officium agere, focos & choros in publicum ducere, vicatim epulari, civitatem tabernæ habitu obolesfacere, vino gulam cogere, certatim cursitare an injuria, ad impudentias, ad libidinis illecebras: sic exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus. Nonne ergo merito damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & Sanctorum ejus solennitates celebramus? Cæterum à diebus festis, præter Manichæorum insanam Blasphemiam, & Cataphrygum pestifera dogmata, aut nullas, aut paucissimas hæreses compertas habemus: verumtamen maxima in Ecclesia schismatis occasionē præstiterunt, cum Victor Romanus Pontifex omnes ferme Orientales & Australes Ecclesias à communione amputasset ea sola de causa, quod in diei Paschatis observatione morem à Romana consuetudine sequerentur diversum: cui tunc inter cæteros excellentissimos viros restitit Polycrates Asiæ episcopus. Preterea Irenæus Lugdunensis Episcopus, quamvis ipse Romano ritu Pascha celebravit, magna tamen libertate Victorem Pontificem objurgare ausus est, quod præter exemplum prædecessorum suorum pacis perturbator abscidisset Ecclesias non in fide errantes, sed in solis ritibus quibusdam à Romana Ecclesia dissidentes. Multa deinceps super hac Paschatis observatione Conciliorum & Pontificium decreta, ac Patrum rationes, & quæ vocantur Ecclesiastica computa, emanarunt: neque tamen in hunc usque diem veram, atque per universum orbem eandem Paschatis diem constituere potuerunt: & in hunc diem usque consultis Astrologis de Calendarii reparatione, sed de indeciso negotio disputatur. Digna profecto res, pro qua ob unius Romani Pontificis pertinacem religionem tantum Ecclesia pateretur neufragium.

De Ceremoniis. CAP. LX.

Ex membris deniq; religionis non minima sunt rituum & cæremoniarum pompæ in vestibus, in vasis, in luminibus, in campanis, in organis, in concentu, in odoribus, in sacrificiis, in gestibus, in picturis preciosis, in ciborum, & jejuniorū delectu, ac similibus magna cum admiratione, tum veneratione

tione ab imperita plebe & hominibus , qui nihil advertunt, quam quæ ante oculos obversantur, receptis ejusmodi. Numa Pompilius primum Romanis ceremonias induxit, quarũ pretextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & injuria imperium occupaverat, ad pietatem, fidem, justitiam, & religionem invitaret, feliciusque gubernaret. Testantur hæc ancylia ac palladium, sacra imperii pignora, Janus bifrons belli & pacis arbiter, ignis Vestæ, cui flumina custos imperii jugiter vigilaret, ipseq; annus fastorum & nefastorum dierum veritate per duodecim menses divisus, sacerdotiorumque magistratus in Pontifices & augures partitus, variiq; sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum & officiorum ritus, quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostram quoque religionem migravit. Verum Deus ipse, quem non delectant caro, & cor, & sensibilia signa, has exteriores carnalisque cæremoias despicit, atque contemnit. Non enim in corporalibus actionibus, & sensibilibus operibus, cultuq; carnali vult coli Deus, sed in spiritu & veritate per Jesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum, & occulta hominum, scrutator cordium, qui intuetur intima mentis. Quapropter carnales illæ & externæ cæremoniæ nequeunt homines promovere ad Deum, apud quem nihil est acceptum præter fidem in Jesum Christum, cum ardenti imitatione illius in charitate, ac firma spe salutis & præmii. Hic enim est verus, & nulla externorum carnaliumque rituum inquinatione violatus Dei cultus: quod nos instruens Joannes, ait: Spiritum esse Deum, & eos, qui volunt adorare, in spiritu & veritate oportet adorare. Cognoverunt hoc aliqui gentium Philosophi: hinc Plato in veneratione summi Dei exteras omnes cæremonias auferri jubet. Nihil enim deest ei, qui est omnia aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus. Hæc enim sunt summæ incensiones Dei, quando aguntur gratiæ & mortalibus Neque præterea habemus quicquam aliud, quod reddamus Deo magis acceptum, quam laudem, gloriam, & gratiarum actionem. Neque vero hic quisquam objiciat Mosaicæ legis sacrificia, ritus & ceremonias, quasi Deus in illis delectatus sit: non propter hoc eduxit eos de Ægypto, ut sacrificia illi offerrent, & adolerent incensa sed ut obliti idololatriæ Ægyptiorum, audirent vocem Domini, & obedirent illi in fide & justitia propter illorum salutem. Quod autem Moyses illis sacrificia & cæremonias instituit, morem gessit infirmitati & duriciei cordis eorum aliquid indulgens

dulgens errori, ut eos ab illicitis revocaret, ne gentium ritu ſacrificia immolarent dæmonibus, & non Deo. Non enim principaliter hæc, ſed ſecundum conſequentiam conceſſa ſunt, nec aliter eos obligare potuit lex illa, niſi quatenus populi conſenſu fuerat comprobata. Quin & Moyſes ipſe laturus has cæremoniarum leges, ſeniorum & populi collegit ſuffragia, quo illos ſibi magis haberet obnoxios; ideoque lex illa pro temporum & rerum viciſſitudine potuit immutari, & aliquando in totum erat abroganda; lex autem Dei, quæ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua eſt. Sic enim locutus eſt Dominus per Jeremiam. Quod mihi thus de Sabba affertis, & cinnamomum de terra longinqua? Holocauſtomata & ſacrificia veſtra non delectaverunt me. Et iterum per eundem ait. Hæc dicit Dominus, Holocauſtomata veſtra colligite cum ſacrificiis veſtris, & manducate carnes, quia non ſum locutus ad patres veſtros, nec de Holocauſtomatibus, nec de ſacrificiis præcepi eis, qua die eduxi vos de Ægypto, ſed ſermonem hunc præcepi eis, dicens; Audite vocem meam, & ero Deus veſter & vos eritis populus meus; ambulate in omnibus viis meis, quæcunque prçcepero vobis, ut bene ſit vobis. Et iterum apud Eſaiam ait Dominus; non obtuliſti mihi oves holocauſtomatis tui, nec in ſacrificiis tuis clarificaſti me, non ſerviviſti mihi in ſacrificiis, nec aliquid laborioſe feciſti in thure, nec mercatus es mihi argento incenſum, nec adipem ſacrificiorum tuorum concupivi, ſed in peccatis tuis ante me ſtetiſti. Super quem igitur, ait, aſpiciam, niſi in humilem & quietum & trementem ſermones meos? Non enim adipes & carnes pingues auferent ante injuſtitias tuas; hoc enim eſt jejunium, quod ego elegi, dicit Dominus. Solve omnem nodum injuſtitiæ, diſſolve connexus violentorum commerciorũ, dimitte quaſſatos in requiem, & omnem conſcriptionem injuſtam conſcinde. Frange eſurienti panem tuum ex animo, & peregrinum ſine tecto induc in domum tuam. Si videris nudum, adoperi eum, & domeſticos ſeminis tui ne deſpicias, tunc erumpet matutinum lumen tuum, & ſanitates tibi cito orientur, & præcedet ante te juſtitia, & gloria Dei circundabit te; & adhuc te loquente, dicam, Ecce adſum. Non inficior quemadmodum olim in ſynagoga Moyſes & Aaron, & per ſucceſſionem cæteri põtifices, judices, Prophetæ, uſque ad ſcribas & Phariſæos, ſic poſtmodum in Eccleſia ab Apoſtolis, Evangeliſtis, Pontificibus, ſacerdotibus, & doctoribus factum, ut illam piis quibuſdam cæremoniis, elegantibuſque ritibus & inſti-

tutis, tanquam sponsam ornatam viro suo, decorarent: multa insuper statuta & decreta ediderunt posteriores, juxta hominum imbecillitatem: sed, quod solet sæpe contingere, ut; quod provisum est ad remedium, tendat ad noxam, sic accidit, ut crescentibus iis cæremoniarum legibus, pluribus constitutionibus hodie onerentur Christiani, quàm olim Judæi: quodq; magis dolendum est, cum ipsæ per se nec bonæ sint, nec malæ, plus illis fidat populus, arctiusque observet, quam tradita à Deo præcepta, dissimulantibus illa nostris Episcopis & Sacerdotibus, & Abbatibus, & Monachis, ac suo ventri interim egregie consulentibus. Cæremoniæ autem etsi nullas contra fidem hæreses dederint, innumeras tamen in ecclesiam sectas introduxerunt, maximorumq; schismatum semina fuerunt. Hinc primum Græca Ecclesia a nostra abscissa est; quod illa non in azymo consecraret; sed in fermento, cum tamen illam vere consecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorum Ecclesia separata est, quia sub utraq; specie communicaret Eucharistiæ: nam, ut ait Apostolus, circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei: sic & cæremoniæ nihil sunt, nisi observatio præceptorum Ecclesiæ. Nefas ergo est utrobique propter modicas & quaslibet causas, quę Christianæ Fidei nihil officiunt, unitatem Ecclesiæ scindere, & corpus Christi dividere, &, quod Pharisæis Salvator improperat, excolare culicem, & camelum glutire, atque, turbata pace Ecclesiæ, in illis pugnare, unde plus obsit schismatis pernicies, quam prosit correptio. Potuissent Romani Pontifices multa mala sustulisse, pacatamque & integram servare Ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicem. Neque vero majora hæc sunt, quam quod Innocentius Octavus (Volaterrano teste) concessit Norwegiis, ut liceret illis sine vino sacrificare calicem.

De Magistratibus Ecclesiasticis. CAP. LXI.

IAm vero & Magistratus, & variæ hominum sectæ sunt in Ecclesia, cum ad ornamentum religionis, tum pro conservando sacrorum ordine, ne fiat confusio. Quidquid autem agitur in Ecclesia, sive ad ornamentum, sive ad ædificationem religionis, tam in deligendis magistratibus, quam in instituendis ministris Ecclesiæ, nisi id fiat divini spiritus instinctu, qui quasi anima est Ecclesiæ, vanum est & impium. Quicunq; enim ad magnum Dei officium, & Apostolatus dignitatem à spiritu Dei vocatus non fuerit, sicut Aaron, & qui non ingres-

ſus fuerit per oſtium, quod eſt Chriſtus, ſed aliunde in Eccleſiam aſcenderit per feneſtram, per favores hominum, per emptitias voces, per imperium Principũ, certe hic non eſt Chriſti Vicarius & Apoſtolorum, ſed fur & latro, & vicarius Judæ Iſcariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis Patribus de electione Prælatorum (quod ſacer Dionyſius vocat Nominationis ſacramentum) tam arcte ſtatutum eſt, quod Pontifices & Apoſtoli, qui præeſſent miniſteriis in Eccleſia, nominarentur viri moribus & vita integerrimi, potentes in doctrina ſana de omnibus rationem reddere: ſed antiquis patrum conſtitutionibus paulatim à ſua majeſtate cadentibus, ac recentiore Pontificio jure cum damnabili conſuetudine invaleſcẽte, tales pleriq; ſuper ſedem Chriſti conſcendunt Pontifices & Apoſtoli, quales olim ſuper ſedem Moyſi ſedebant Scribæ & Phariſæi. qui dicunt, & non faciunt, alligantes onera gravia in humeris populi, ipſi autem nolunt digito movere. Hypocritæ ſunt, omnia opera ſua faciunt, ut videantur ab hominibus, oſtentantes religionem ſuam in ſcenis: cupiunt primas ſtationes in choro, in gymnaſiis, in ſynagoga, & ubique in foro: in plateis Rabbi, & Magiſtri, & Doctores vocari volunt. claudunt viam cœlorum, & ipſi non introeuntes, etiam alios excludunt, nec ſinunt intrare: comedunt domos viduarum, orationes longas factitantes, circumeuntes mare & aridam, ſeducunt, & furantur pueros, ut nacto uno proſelyto, exaugeant perditum eorum numerum, ut ipſi perditi & addicti gehennæ igni, alios ſimul ſecum multo magis deſperdant: ſuis commẽtis & traditionibus piiſſimas Chriſti leges labefactant, verum Dei templum, ac vivas Chriſti imagines, & ars animarũ populi negligentes: aurum & oblationes avaro oculo curant, leviora, & quaſi ſiniſtra legis facientes: de decimis, collectis, oblationibus & eleemoſynis accurate nova cudunt, & leges cæremoniarum arcte ſanciunt, decimantes fruges, pecora, pecunias & etiam quævis minima, mentham, anethum, cuminum, & de his canum more collatrãtes à ſuggeſto confligunt cum populo. Quæ vero graviora & dexteriora ſunt opera Evangelii, & Legis, & juſtitiæ Chriſtianæ, judicium, miſericordiam, & fidem omnino negligunt, excolant culicem, deglutiunt camelum, ceſpitant ad lapidem, ingens ſaxum tranſiliunt, duces cœci, falſi & doloſi, genimina viperarum, terſi calices, ſepulchra dealbata, foris in mitris, in pilis, in habitu, in cuculla oſtentantes ſanctimoniam, intus pleni ſpurcitia, hypocriſi, iniquitate, ſcortatores, ſaltatores, hiſtriones, lenones,

nes, aleatores, helluones, temulenti, venefici, qui jam antea (quot notat Camotensis Episcopus) non ex virtutum meritis, sed aut per turpe obsequium, aut intuitu munerum, aut favore Principium, aut vi armorum ad sacerdotia, ad beneficia, ad episcopatus conscenderũt, aut sub hypocrysis fuco hæc ad se traxerunt. ex bonis Ecclesiæ, quæ pauperum sunt, sibi privatas divitias cumulantes, monopolia, & nundinas constituentes in eleemosynis parentum nostrorum, abutentes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu & spurcitia.

Gaudent equis canibusq; & aprici gramine campi.

Concutiunt populos, vexant regna, sollicitant bella, diruunt ecclesias, quas religiosorum Patrum construxit devotio, ipsi extruentes palatia, incedentes in vestibus purpuratis & deauratis, magno plebis detrimento, & religionis infamia, ac Reipub. insupportabili onere: quos non mercenarios pro pastoribus, non lupos pro mercenariis, sed pro lupis diabolos, beatus ille Clarevallensis Bernardus in sermone ad generalem Remensem Synodum, præsente Romano Pontifice, definivit. Jam etiam ipse Romanus summus Pontifex (quod idem sanctus Episcopus Camotensis conqueritur) omnibus gravissimus & intolerabilis est, cujus pompam & fastum nullus unquam tyrannorum æquavit: atque ii interim in se solis jactant religionis & Ecclesiæ statum consistere, cum religionis onera, & verbum Evangelii, quod verum Pontificium munus est, in alios rejicientes, ipsi in condendis propriis legibus occupati, Ecclesiæ accipiunt emolumenta, otiosi simul & flagitiosi: & quia, ut ajunt, sedes ipsa Pontificia, aut sanctos recipit, aut sanctos facit, hanc sibi nihil non licere putant, adeo ut etiam sacris Ecclesiæ cæremoniis, quas sancti Patres ad instruendos mortalium animos, & pro conferenda nobis Dei gratia magna observantia instituerunt, nefaria voluptate sua libidine impudenter flagitiosissimeque abutuntur: cujusmodi exemplum de Bonifacio octavo Pontifice in Porchetum Cardinalem legimus apud Crinitum. Hic est ille magnus Bonifacius, qui tria magna & grandia fecit: primum, falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cedere Apostolatum: secundum, condidit sextum Decretalium, & Papam asseruit omnium dominum: tertium, instituit Jubilæum, indulgentiarum nundinas, illasque primus in Purgatorium extendit. Transeo cætera illa Romanorum Pontificum monstra, quales Formosus Papa, & novem sequentes, olim Ecclesiæ turpiter præfuerunt;

runt;taceo etiam posteriores illos, Paulum, Sixtum, Alexandrum, Julium, famosos Christiani orbis perturbatores. Prætereo Eugenium, qui ob violatum Turcæ jusiurandum Christianam Rempubl. in tot funestissima bella conjecit, ac si non etiam hosti fides servanda sit. Alexander VI quanto Christianæ Reipub.damno Zizimum Pajazaithæ, Turcæ fratrem, veneno sustulerit, omnibus notum est. Jamque ipsi etiam Romanorum Pontificum Legati (quod ait Camotensis, & quotidiana experientia notissimum est) sic interdum in Provinciis debachantur, ac si ad flagellandum Ecclesiam egressus sit Sathan à facie Domini;commovent & conturbant terram, ut videantur habere, quod oporteat sanare; lætantur, cum mala fiunt, exultantes in rebus pessimis, vixque tenent lachrymas, cum nil lachrymabile cernunt. Siquidem peccata populi cōedunt, & vestiuntur & nutriuntur, & luxuriantur in eis. Sed habent vitiorum suorum efficacissimos titulos, nec quicquam illis objici potest, quod non alicujus Sanctorum exemplo cōstantissime excusent, aut tueantùr. Nam si improperetur illis, quia indocti & illiterati, dicent tales Christum delegisse Apostolos, qui nec Magistri Legis, nec Scribæ fuerint, nec Synagogas, nec Scholas unquam frequentaverint; si linguæ barbaries objicitur, dabunt Moysen impeditæ linguæ, & Jeremiam nescientem loqui;quin & Zachariam, quod mutus esset, à sacerdotio non exclusum. Quod si etiam sacratum literarum ignorantia, aut infidelitas, aut error, aut hæresis objiciatur, dicent, Ambrosium nondum Christianum, sed Catechumenum adhuc, in Episcopum electum; & Paulum non ex infideli modo, sed ex persecutore ad Apostolatum vocatum; Augustinum quoque aliquando Manichæum fuisse, & Marcellinum martyrem in Papatu idolis thura adolevisse, Quod si objiciatur illis ambitio, exemplo illis erunt filii Zebedæi; si timiditas, timidi erant Jonas & Thomas, ille ad Ninivitas, hic ad Indos accedere metuentes; si perfidia, Petrus perfidiæ addidit perjurium; si fornicatio, Oseas meretricem, & Sampson scorta amplexi sunt; si percussio, si homicidiū, si militia, Petrus Malcho auriculam amputavit, Martinus Juliano militavit, & Moyses Ægypticum interfecit, & abscondit in stabulo. Adeo nihil penes eos refert, qualis quisque sit, qui accedit ad sacerdotia, atque tunc horum magistrorum gladio oportet, ut quisq; cervices suas supponat; gladio horum, inquam, non gladio verbi Dei, cujus illi custodes & ministri esse debent, sed gladio ambitionis, gladio avaritiæ, gladio mulctæ & extorsionis,

gla-

gladio mali exempli, gladio ſanguinis & occiſionis, quo armantur contra omnem veritatem, & juſtitiam & honeſtatem.

Sceptrorum vis tota perit, ſi pendere juſta
Incipit, evertetq; aras reſpectus honeſti;
Libertas ſcelerum eſt, quæ regna inviſa tuetur;
Sublatusq; modus gladij facere omnia ſævè.

Non impune licet eorum placitis contradicere, nec libidini eorum reſiſtere, niſi quis paratus ſit martyrium ſubire pro Chriſto; hoc erit excremari pro hæretico. quemadmodum Hieronymus Savonarola Prædicatorii ordinis Theologus, ſimul ac Propheticus vir, olim apud Florentiam exuſtus eſt. Verum quoniam omnis poteſtas bona eſt, quia à Deo eſt, à quo ſunt omnia, & omnia bona, & licet utentibus, aut patientibus aliquando mala ſint, univerſitati tamen ſemper bona ſunt, providente ſic illo, qui bene utitur malis noſtris Propter multitudinem enim delinquentium ſuperinducit Deus tyrannos, & peccata populi faciunt regere Hypocritam. Quicunque igitur à Domino conſtitutus eſt Epiſcopus in Eccleſia, dignum & juſtum eſt obedire illi, & in nullo contradicere. Qui enim Epiſcopo, & Sacerdoti obedire contemnit, non illum, ſed Deum contemnit, quemadmodum de contemptoribus Samuelis ipſe locutus eſt, inquiens; Non te ſpreverunt, ſed me. Et Moyſes adverſus murmurantem populum ait; Non adverſus nos murmuraſtis, ſed adverſus Dominum Deum. Non igitur inultus permanebit à Domino, qui ſe contra Epiſcopum, & prælatum ſuum poſuerit. Dathan & Abiron reſtiterunt Moyſi, & terra vivos abſorbuit. Multi cum Chore conſpiraverunt adverſus Aaron, & igne conſumpti ſunt. Achab & Jezabel perſecuti ſunt Prophetas, & canes comederunt eos. Egreſſi ſunt pueri, ut illuderent Heliſæo, & urſi dilaniârunt illos, Ozias rex contra ſacerdotes, ſacerdotium arrogare auſus, leproſus factus eſt. Saul, quia præter Samuelem, ſacerdotum principem, ſacrificare præſumpſit, regia unctione ſimul & prophetico ſpiritu, privatus à Deo, datus eſt ſpiritui malo. Infidele eſt Scripturis ſacris non credere, impium eſt ſacerdotes ſpernere; boni ſunt ſacerdotes, melior Epiſcopus, ſuper omnes ſanctiſſimus ſummus Pontifex, & Princeps Sacerdotum, cui creditæ ſunt claves regni cœlorum, & commiſſa ſunt ſecreta Dei, princeps quidem ſecundum Deum, Pontifex ſecundum Chriſtum: quem qui honorat, honorabitur à Deo,

qui inhonoraverit, inhonorabit illum Deus, & ultionem evadere non poterit.

De Sectis Monasticis. CAP. LXII.

SUnt adhuc in Ecclesia diversarum sectarum populi, Monachi, & Fratres anachoritæ, quibus vetus Lex omnino caruit. Caruit etiam Ecclesia eo tempore, quo fuit optima, nec tot cæremoniarum retibus implicata. Qui hodie religiosorum nomen sibi soli vendicant, arduas profecto vivendi regulas, & officia sanctissima professi, laudabiliumque virorum, sanctissimorumquē Patrum nomina, putà Basilii Benedicti, Bernardi, Augustini, Francisci, & similium præ se ferentes: sed hodie est inter eos ingens malorum turba. Siquidem huc, tanquam in malorum omnium asylum, confluunt, quoscunque scelerum conscientia terret, qui ob legum vindictam nusquam alibi tuti sunt, qui crimina commiserunt supplicio expianda, quos vitæ turpitudo abstraxit ab infamia, quos, rebus suis scortis, alea, ingluvie profusis, æs alienum ac turpis egestas mendicare compellunt, & quos laborem subterfugientes, spes otii, ac fraudatæ cupidinis impatiens desperatio, aut circumventa juventus, aut injusta noverca, aut iniqui tutores huc impegerunt: quorum omnium agmen jungit simulata sanctimonia, cucullatus habitus, & valida mendicitas. Atque illud mare magnum, in quo cum cæteris piscibus habitant Leviathan & Behemoth, cæte grandia, belluæ & reptilia, quorum non est numerus: de quo exiliunt tot Stoicæ simiæ, tot insolentissima poscinummia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monstra, barbigeri, funigeri, restiferi, saccogeruli, loripedes, lignipedes, nudipedes, atrati, nigritæ, grissones, albichlamydes, versicolores, multipelles, linostolii, retiarii, palliati, chlamydati, pullati, paludati, præcincti, brachati, ac id genus aliorum turba histrionum, qui cum de rebus humanis nullam fidem habeant reliquam, ob monstrosæ vestis habitum creduntur illis divina. hodieque sacrum religionis nomen sibi soli usurpant, ac se Christi sodales, Apostolorumque contubernales jactant: quorum vita sæpe scelestissima est, avaritia, libidine, gula, ambitione, temeritate, petulantia, & omni scelere referta, sed religionis prætextu semper inulta. Romanæ enim Ecclesiæ privilegiis muniti sunt, & à jurisdictione omnium Ecclesiarum exempti sunt, quo plura illis impune liceant: quumq; ipsi pro foro rei alios quosque ubiq; conveniant, ipsi tamen conveniri non possunt, nisi aut Romæ, aut Hierosolymis. Horum vanitates &

tes &

tes & errores si mihi calamo explorandi forent, non caperent omnes pelles Madian:eorum,inquam, qui non pietatis causa professi sunt religionem, sed ventris gratia cucullam induerunt. Neque vero bonos offendet hic sermo,quem de solis improbis dictum volo, qui sub pellib. agninis sunt lupi rapacissimi, & in vestibus ovium astutam gerunt sub pectore vulpem, adeo dissimulantes artes fallaciȩ suæ,ut nihil aliud professi videantur,quam scenicam quandam hypocrysim, & merũ quæstum pietatis imagine personatum, dum pallido vultu mentiuntur jejunia,& obsequentibus lachrymis profunda à pectore trahunt suspiria, & mobilibus labiis frequentes orationes simulantes & gressu incessuque composito, gestib. tranquillis.

Obstipo capite figentes lumina terræ.

Modestiam sibi vendicantes, fucato habitu humilitatem, & suspẽsa à collo cuculla, sanctimoniam foris professi, intus autem detestãdos mores secum ferentes: atq; cum inter hæc sceleratissima,quæq; nonnunquam committant,servantur, vincuntq; religionis titulis,cuculla,veluti clypeo,cuncta fortunȩ spicula re percutientes,& ab omnibus mundanis periculis,civilibusque molestiis securi,panem ociosum, & emendicatum pro eo qui laboribus acquiritur,vescentes,securi, & sine sollicitudine dormientes: hancq; tamen Evangelicã paupertatem putant,in otio & mendicitate vesci alienis laboribus. Cumque summam humilitatem profiteantur,incedentes vili vestitu,ut rustici,nudipedes ut histriones retiarii,cincti funib9,ut capti latrones,raso toto capite, ut fatui,cuculla, auriculis ac tintinabulis tenus morionibus ac larvis carnisprivialibus quam simillimi,cæteraque,quæcunq; contumeliæ & abjectionis signa propter Christum & religionem sese suscipere fateantur, vincuntur ambitione, & omnẽ instituti sui rationem in arrogantissimos titulos referunt, ac paranymphi, rectores, gardiani, præsides,priores,vicarii,provinciales,archimandritæ generales vocari gloriantur, ut nullum hominũ genus tam videatur primi loci appetens,quam istud. Non desunt, quæ de istis perplura mala maledici possent: sed jam præcesserunt qui de iis amplissimis maledictis concionati sunt, adeo ut non solum multos probos & integræ vitæ vere religiosos Patres, sed etiam sanctorum Patrum bene vivendi instituta & regulas contemptui exposuerint. Quocirca nihil ego hic in sugillationes eorum dixisse volo, qui recte in professionibus suis ambulantes, sanctorum illorum Patrum vestigia sequentes, ad cumulum aspirant perfectionis Fateor regulas & professiones illo-

rum ſanctas: fateor eſſe in hunc diem ſanctos monachos; ſanctos fratres mendicantes: ſanctos anachoritas: ſanctos canonicos regulares; tamen inter hos plurimos infideles & reprobos, & apoſtatas, quibus religionis profeſſio deformatur. Atque hoc eſt propoſitum noſtrum, oſtendere nullam unquam cujuſvis religionis profeſſionem tam caſtam extitiſſe, in quam non irrepſerit erroris & malitiæ macula. Siquidem & Angelos apoſtatas legimus; & primos fratres parricidas; Prophetas reprobos; Apoſtolos proditores; & diſcipulos Chriſti perfidos; atque inter Romanos Pontifices ſupra multos ſchiſmaticos & reprobos, & etiam hæreticos; aliquando etiam mulierem ad tanti apicis culmen conſcendiſſe, quæ vocata eſt Joannes octavus, rexitque ſedem Apoſtolicam, laudata ab omnibus, annos duos cum aliquot menſibus atque diebus; & quod mulieribus in Eccleſia negatum eſt, contulit ſacros ordines, promovit Epiſcopos, miniſtravit Sacramenta, cæteraque Romanorum Pontificum exercuit munera; & facta ejus in Eccleſia non fuerunt irrita, communi videlicit errore faciente jus; quo prævalente, puto Eccleſiam tunc coactā multa diſſimulare, quæ religionis rigor alias non tuliſſet; adeo nec in religionibus quicquam integrum, ſtabile & perpetuum reperiri poteſt. Quicunque autem in Eccleſiam Dei ſectas introducunt, & tanquam ſibi placentes, quæſtus cauſa, aut fictæ ſanctitatis gloria ſecedunt à Principe Romana Eccleſia, ii tanquam Nadab & Abiu, alienum ignem offerentes ad altare Dei, ab eo comburuntur; qui vero elati & perverſæ ſententiæ, excogitatis hæreſibus, exurgere audent adverſus Eccleſiam Dei, cum Dathan & Abiron, voragine terræ abſorpti vivi, deſcendent in infernum; qui autem ſcindunt unitatem religionis, & Chriſti membra dividentes, affligunt Eccleſiam Dei, eadem pœna, qua Jeroboam, exterminabuntur.

De Arte Meretricia. CAP. LXIII.

RELiquum nunc, quia Apud Ægyptios primos religionum authores, neminem olim ſacerdotem fieri licebat, qui Priapi ſacris non prius initiatus fuiſſet; atque in noſtra Eccleſia receptum ſit, quod carens teſtib. Papa eſſe non poſſit, prohibeanturq; ſpadones, eunuchi & caſtrati in ſacerdotes ordinari, palamque videmus, ubicunq; ſunt magnifica iſta templa, & ſacerdotum monachorumq; collegia, ut plurimum in proximo eſſe lupanaria; quin & plurimæ monialium & veſtalium ac beguinarum domus, privatæ quædam meretricularum fornices

nices sunt, quas etiam monachos & religiosos (ne diffametur eorum castitas) nonnunquam sub monachali cucullа, ac virili veste in monasteriis aluisse scimus; visum est non præter ordinem de arte meretricia sermonem hic subnectere, quam equidem ad bene institutæ Reipub. rationem non solum utilē, sed & necessariam esse pleriq; sapientissimi arbitrati sunt. Nam *Solon*, ille magnus Atheniensium legislator, atq; unus de septem sapientibus Apollinis oraculo judicatus (ut testes sunt Philemon & Menander) emptas juventuti meretriculas comparavit, & primus Veneris Pandemi templum ex prostitutarū capturis dedicavit, lupanariaque instituit, legem sancivit, immunitate etiam meretricib. concessa roboravit. Tantæ quoque reverentiæ habitæ sunt meretrices in Græcia, ut cum Perses in Græciam expeditionem faceret, Corinthiæ meretrices pro salute Græciæ in templo Veneris supplicarent. Mos quoque is erat apud Corinthios, ut de re magna supplicaturi Veneri, meretricibus id committeretur. Meretricum templa constructa plurima apud Ephesum, & aliud celebre ædificarunt Abydeni, quod libertatem sibi ademptam meretricis opera recuperarunt. Ipse præterea sapiens Aristoteles non dubitavit etiam meretrices divinis honoribus dignas, quando Hermiæ pellici, sicut Eleusinæ Cereri, sacra fecit. Inventum autem hujus artis Veneri tribuitur, quæ idcirco etiam inter deas relata est. Hæc enim impudica, omnibusque prostituta libidinibus, author mulieribus in Cypro fuit, ut vulgato corpore quæstum facerent; unde apud Cyprios, narrante Justino, mos inolevit, ut virgines eorum ante statutas nuptias in quæstum ad littus maris prostituerent dotem lucraturas, & pro reliqua pudicitia Veneri libamenta soluturas. Apud Babylonios etiam, teste Herodoto, consuetudo fuit, ut qui rem domesticam consumpsissent, filias suas adigerent ad quæstum corpore faciendum, Verum Aspasia Socratica meretrix, universam Græciam (ut scribit Athenæus) meretricibus implevit; ob cuius amorem, ejusq; ministras à Megarensibus raptas, ait Aristophanes, bellum Peloponnesiacum à Pericle susceptum. Extulit autē hanc meretricandi artem permultum. Imperator ille Heliogabalus qui (ut testis est Lampridius) lupanaria domi amicis, clientib. & servis exhibuit, convivia dedit ad vinginti duo fercula ingentia epularum, sed ut per singula convivæ coirent & lavarent; juramentoque adigebantur, quod voluptatem hanc perficerent; sæpe etiam meretrices à lenonib. cunctis redemit, & manumisit, è quib. meretricem quandam notissimam & pul-

cherrimam triginti argenti libris redemisse legitur: fertur & una die ad omnes circi, & theatri, & amphitheatri, & omnium urbis locorũ meretrices ingressus, & singulis aureũ donasse. Aliquando ẽt omnes de circo, de theatro, de stadio, & omnibus locis & balneis meretrices collegit in ædes publicas, & apud eas concionem habuit quasi militarem, vocans commilitones, disputavitque de generibus schematum & voluptatum: post concionem pronunciavit iis, quasi militibus ternos aureos donantium. Etiam matronis Romanis meretricari volentib9 non solum impunitatem, verum etiam immunitatem concessit, salariaque ex publico ærario meretricibus statuit. Etiam senatusconsulta quædam amatoria & meretricia, sive futuaria, invulgavit: eaque de nomine matris sive conjugis suæ, Semiramida jussit appellari: insuper & genera quædam libidinum adinvenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ Dodecamechana, quoniam in venereo usu duodecim excogitasset modos, quibus inscensori jucundius redderetur, libidinis proluvium cognominata est) numeros superat, ac veteres omnes, Tribades, Hostias, Aphias, Spinctrias, Gasalvadas, Casaritas, prostibulas, cæteraque scortilla vinceret. Transeo Judã Isralitam patriarcham scortatorem, & Sampsonem populi Dei judicem, qui non, nisi scorta duxit uxores: ac Salomonem Judæorum regem sapientissimum, qui greges meretricum pene innumerabilium habuisse proditur: quin & cum Cæsarem dictatorem virum strenuissimum hanc ob causam omnium mulierum virum nuncupatum, tum & Sardanapalum Babyloniorum monarcham, cæterosque innumeros meretricum potentissimos patronos: ipse etiam Proculus Imperator in hac arte non postremam gloriam importavit, qui (ut testatur ejus ad Metianum epistola) ex capitis centum Sarmaticis virginib. decem prima nocte inivit, omnes autem intra quindecim dies constupravit, Sed maius illo est, quod poetæ narrant de Hercule, illum quinquaginta virgines una nocte omnes mulieres reddidisse. Narrat ẽt Theophrastus, gravis author, herbulam quandam Indicam tantæ virtutis, ut quidam ea comesta, ad septuagesimum coitum proeesserit Reliquum vero, non parum hanc artem ornarunt Sappho poetes Phaonis adamatrix, & Leontium Methodori scortum in philosophia eruditissima, adeo ut adversus Theophrastum contra conjugium pro tuendo meretricatu libros ediderit. Accedit Sempronia Græce & Latine elegantissima: nec prætereunda hic est Leæna Aristogitonis Atheniensis probatissimæ fidei scortum, quæ tor-

ta à tyrannis ut amicum proderet, tormenta omnia cum conſtanti ſilentio perpeſſa eſt. Nobilitârunt præterea hanc artem Rhodope meretrix, Æſopi fabulatoris conſerva quondam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæſtu conſecuta eſt, ut inter mundi ſpectacula tertiam ordine condiderit Pyramidem. Sequitur hanc Thais Corinthia, quæ prærogativa pulchritudinis inſignis, regum duntaxat & principū dignabatur amplexus Maxime vero hanc artē extulit Meſſalina Claudii Cæſaris uxor, quæ lupanaria circumiens, etiā ancillam nobiliſſimam è proſtitutis, die ac nocte quinto & vigeſimo concubitu ſuperavit, & laſſata viris, ſed non ſatiata receſſit. Quibus adjungere poterimus ex recentiori memoria Joannam Neapolitanorum illuſtrem reginam, & pleraſque alias principes meretrices, & palatina ſcorta, ſi nuncupare eas tum foret, quamvis vulgata fama notiſſimæ ſint: hoc ipſo tamen à cæteris meretricibus diſcretæ, quod contra Heliogabali legem nō in publicis lupinaribus, ut Meſſalina illa Imperatrix, ſed intra limina clanculum ſutuunt, & quaſi per inſidias meretricantur. Adſcribamus licet etiam Octaviani Auguſti utranque Juliam, filiam & Neptem, tum & Populeam & Cleopatram Ægypti reginam, & alias nobiliſſimas meretrices: quin etiam Semiramidis monarchæ, & paſiphae vetuſtiſſima libidinis exempla, quarum hæc tanta libidine ardebat, ut non modo filium proprium in complexum ſolicitaret, ſed etiam equum uſque ad coitum adamârit: illa vero Minois regis uxor ſe tauro ſuppoſuerit. Nolumus autem hoc loco illuſtrium meretricum catalogum degere: ſed illud prætereundum non eſt, meretricios & adulterinos concubitus germinaſſe nobis ſplendidiſſimos heroas, puta Herculem, Alexandrum, Iſmaelem, Abimelech, Salomonem, Conſtantinum, Clodoueum, Francorum regem, & Theodoricum Gothum, Guillermum, Normannum, Raymirum Arragonenſem. Sed & qui hodie regnant & imperant reges, pauci admodum ex legitimis matribus nati ſunt. Tam levia habentur penes eos matrimonii jura, ut pro libito deſponſatas, juſtas veraſq; uxores repudiēt, mutent, atque permutent. Similiter & filios filiaſq; tot nuptiis & ſponſalitiis copulant & recopulant, ut neſcire cogamur, ubi verum cohæreat illorum matrimonium. Exempla hujus plura ſuppetunt, ſed pauca, quæ à proximis annis ſeſe offerunt, pro omnib. faciunt. Nonne Ladislaus Polonus accepta in uxorem Beatrice, cujus nutu Hungariæ regnum obtinuit, tandem, repudiata illa, ſuperinduxit aliam ex Gallis pellicem?

Nonne

NonnneCarolus octavus, rex Francorum, repudiata Margarita, Maximiliani Cæsaris filia, illius sponsam rapuit, & uxorem sibi copulavit? quam eandem postea Ludovicus duodecimus, repudiata sua, sibi consimili thoro conjunxit, consentientibus illis & juvantibus regni Episcopis & Pontificibus, quibus visum est, pluris facienda jura acquirendæ Brutanniæ, quam jura observandi legitimi matrimonii. Et hodie adhuc nescio cui regi persuasum audio, ut liceat sibi jam plus viginti annorum uxorem dimittere, & nubere pellici. Sed ad meretrices revertendum est. Harum artes qui nosse velit, videlicet quo ritu suam prostituant pudicitiam, qua oculorum lascivia, quo nutu faciei, quo corporis gestu, queis sermonum blanditiis, queis impudicis contrectationibus, quo exteriori habitu ac fuco sollicitent corruptores, cæterasque meretriciæ artis vafricias, illices, laqueos, stratagemata, apud comœdiarum poetas hæc requirat. Qui autem scire cupit, quo ritu, quo delinimento, quo contuitu, quo affatu, quibus basiis, quibus suaviis, quibus contactibus, quibus oppressiunculis, quibus affrictionibus, quibus luctis, quo accubitu, quo constrictu, quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris procelatione, qua reciprocatione, qua instauratione meretricius ludus sit explendus, in medicorum voluminibus traditum inveniet: Scripserunt præterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus; particulatim vero Laidis meretricis laudes scripsit Cephalus Rhetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidamus. Scripserunt præterea de fornicariis amorib. tam Græci, quam Latini, Callimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alcæon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Juvenalis, Martiales, Cornelius Gallus, & multi alii, non tam Poetarum, quam lenonum officio functi, sed hos omnes vincit Ovidius in epistolis heroicis ad Corinnam dictatis, maxime vero de Arte amandi, quam verius de arte meretricandi, aut lenocinandi intitulasset; ob quorum eruditionem, quod juventutem impudicis documentis corrupisset, ab Octaviano Augusto in meritum exilium ad Getas usque relegatus est. Ipse etiam Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros jussit excremari; & tamen hæc ars hodie adhuc à nobis legitur, & ludimagistri hanc suis prælegunt discipulis, & editis in eam scelestissimis commentariis exponunt; quin & vidi ego nuper atque legi sub titulo Cortosanæ Italica lingua editum & Venetiis typis excusum de arte meretricia dialogum, utriuſ-

utriusque Veneris omnium flagitiosissimum, dignissimumque qui ipse cum authore suo ardeat. Prætereo hic, & consulto quidem, cynœdorum & prædiconum detestandam libidinem referre, etsi illã magnus probet Aristoteles: ac Nero imperator publico thoro honestavit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos, indignationem omnipotentis Dei illis indicit: Pluet enim super eos Dominus laqueos. ut non effugiant: ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum. In hos jubet Imperator insurgere leges, & armari jura, & exquisitis pœnis ultore gladio pœnam irrogari capitalem: sed hodie igne excremantur, quam Moyses in legibus suis crudelibus suppliciis extirpandam censuit, & Plato à sua republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani hanc (teste Valerio & aliis) severissime punierunt. Exempla hujus fuerunt Q. Flaminius, atq; tribunus ille à Cælio occisus. Sed nos honestis auribus parcentes, ab hac monstrosa libidine & brutali spurcitia, ad meretrices redeamus. Siquidem omnibus hæc libido infesta est: & non est, qui ignem illius aliquando non senserit: sed aliter uruntur fœminæ, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter proceres, aliter pauperes, aliter divites, quodque mirabilius est, pro nationum & terrarum varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani: ita libidinis incendio pro cujusque sexus, ætatis, dignitatis, fortunæ atque nationis differentia sibi varios insaniendi ritus deligente: virorum amor ardentior, sed fœminarum pertinacior: amor juvenum lascivus est, & senum ridiculus: placere studet pauper obsequio, dives muneribus: plebei conviviis, proceres pompa & ludis. Adoritur pathicam ingeniosus Italus dissimulato ardore, quadam adornata lascivia, illamque editis laudat carminibus, omnibusq; præferens extollit: si potitur zelotypus, illam perpetuo recludit ac veluti captivam observat: si amore frustratus de recuperanda pathica desperaverit, ad male dicta conversus, illam infinitis conviciis detestatur. Præceps Hispanus, ardoris impatiens, furibundus, irrequieta lascivia irruit, miserabilibusque lamentis incendium suum deplorans pathicam invocat & adorat: si potitus fuerit, tandem aut zelotypus perimit, aut satiatus ad mercedem prostituit: si frui desperare cogatur, seipsum excruciat, & morti destinat. Lascivius Gallus obsequio nititur, cantibus, & jocis Pathicam oblectat: si capitur zelotypia, mœstus luget, si frustratus, lacessit contumeliis, vindictam minatur, vimque intendit, si potitus fuerit, tandem negli-

negligit,& aliam urit. Frigidus Germanus lente inardeſcit, accenſus arte inſtat, & donis provocat, zelotypus liberalitatem continet, fruſtratus contemnit, potitus reſrigeſcit. Fingit ſeſe amare Gallus, ardorem diſſimulat Germanus, amatum ſeſe ſibi perſuadet Hiſpanus, amare neſcit abſque zelotypia Italus. Amat jucundam licet deformem Gallus, præfert pulchram licet inertem Hiſpanus, mavult timidulam Italus; cupit audentiorem Germanus; fit è ſapiente ſtultus pertinaciter amando Gallus, rebus omnibus amando profuſis è ſtulto tandem, ſed ſero fit ſapiens Germanus, ob placandæ amatæ deſiderium magna aggreditur Hiſpanus ut amata fruatur, maxima quæque contemnit Italus. Quin hujuſmodi amorum libidinūq; paſſionibus irretiti etiam maxima viri, multa præclara facinora ſæpiſſime negligunt & poſt terga relinquunt; cujuſmodi quondam in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæſar, in Græcia Demetrius, in Ægypto Antonius: ceſſat olim ab opere Hercules propter Jolem, Achilles pugnam detrectat propter Briſeidem, moratur Circe Ulyſſem, moritur in carcere Claudius propter Virgineam, retinetur Cæſar per Cleopatram, eademque exitio fuit Antonio. Produnt Sacræ literæ, propter fornicationem Seth cum filiabus Cain prope univerſum humanum genus diluvione extinctum. Propter fornicationis impetum deletæ ſunt Sichen, & domus Emor, & pene tota tribus Benjamin: populus Iſrael propter fornicationem externarum fœminarū quoties percuſſus eſt, & in ſervitutem datus? Jamque propter unius David regis adulterium quanta ſtrages peſte, fame, & gladio facta eſt? propter fornicarios amores, fœminarumque raptus, Thebani, Phocenſes, Circei expugnati atque deleti ſunt, ipſumque ut diximus Peloponneſiacum bellum à Pericle ſuſceptum eſt. ac decennali bello expugnatum Ilium, maximo totius Græciæ atque Aſiæ detrimento. Similes ob cauſas Tarquinius, Claudius: Dionyſius, Hannibal, Ptolomæus, M. Antonius, Theodoricus Gothus, Rodoaldus Longobardus, Childericus Francus, Advincelaus Bohemus, atq; Manphrodus, Neapolitanus mortem, & patriæ ruinam paſſi ſunt, propter Canam Juliam Tingitanæ provinciæ præfecti filiam, per Rodericum repem ſtupratam, pulſis Gothis, Saraceni omnem Hiſpaniam occuparunt. Henricus ſecundus, Anglorum rex, ob ſtupratam nurum ſuam Philippi Francorum regis ſororem, à filio ſuo regno pulſus eſt. Propter virorum fornicationes indignatæ uxores Clytemneſtra, Olympia, Laodicea,

dicea, Beronica, Frigiobunda, & Blancha, ambæ Francorum reginæ, & Joanna Neapolitana, & pleræque aliæ maritos occiderunt. Eadem causa Medeam, Prognen, Ariadnen, Altheam Heristillam, materno amore in odium verso, in crudelem filiorum cædem adegit. Et posteris temporibus multæ adhuc mulieres maritorum stupra in natos filios vindicarũt, atque ex mitissimis matribus crudelissimæ Medeæ, furibundæ Altheæ, & impiæ Heristillæ factæ sunt.

De Lenonia. CAP LXIV.

VErum quia Leonum & Lenarum suasu, consilio & opera committunt meretrices & scortatores ut plurimum scelera sua, ipsam lenociniorum artem prosequamur: Nã sicut meretricatio ars est prostituendæ propriȩ pudicitiæ: sic lenocinium ars est oppugnandæ, & prostituendæ pudicitiæ alienæ, quæ tanto quidem major est meretricia, quanto sceleratior: tanto potentior, quanto ipsa res plurium artium satellitio constipata: tanto autem perniciosior, quanto ipsa plures cæterarum artium, ac scientiarum disciplinas amplectitur, quas aranearum instar irrepens, quidquid in singulis artibus & disciplinis uspiam est veneni, id totum e singulis haurit, in sua tela contexens: non quidem quales aranearum telæ, quæ, dimissis avibus, non nisi muscas capiunt, nec etiam cujusmodi illa venatorum ingenia retia, quæ grandiores belluas retinent, pusillas astutioresque bestiolas elabi sinunt: sed vincula nectit tam fortia, tamque solida, ut nulla puella, nulla mulier tam sit simplex sive prudens, tam constans sive pertinax, tam verecunda seu timidula, tam potens sive pusilla, ut si semel aures præbeat lenæ, non illico capiatur & hæreat. Astutia vero ea est, quam nulla vincit muliebris prudentia, à quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestalis evadat indemnis: cujus inermis militia plurium mulierum pudicitiam prosternit, quam ullus unquam, quantumcunq; maximus exercitus: illius technæ, fraudes, doli, versutiæ, astus ejusmodi, qui tradere nullus stylus sufficiat, nullum æquare possit ingenium. Quumque hæc ars plurimos utriusque sexus habeat professores, tamen paucos admodum consummatos dedit magistros: nec mirum. Nam licet tot sint lenociniorum genera, quot artium & disciplinarum, idcirco absque omnium cognitione perfici non potest. Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenamve omniscium esse, nec ad unam solam disciplinam, velut ad Arcticam stellam

lam tantum respicere, sed omnes amplecti, eam artem professus, cui cæteræ omnes disciplinæ serviunt, & famulantur. Est enim certa quædam omnium scientiarum servitus lenocinio famulantium. Nam huic inprimis Grammatica scribendi & loquendi disciplina amatorias largitur epistolas, illasque effectis amatoriis salutatiunculis, precatiunculis, lamentatiunculis, allectatiunculis, dictare docet: quarum exempla pleraque ex recentioribus Æneas Sylvius, & Jacobus Caniceus, & plerique alii reliquerunt. Verum est alia quædam Grammaticæ ratio de modo occulte scribendi, ceu de Archimede Syracusano legimus apud Aulum Gellium: de quo artificio ante paucos annos scripsit Trithemius Abbas Spanheimensis duo ingeniosa volumina, quorum unum nuncupavit Polygraphiæ, alterum Steganographiæ, in quo posteriore tam securos secretosque ad quantamcunque etiam distantiam explicandi animi ritus modosque tradidit, quibus nec Junonis omniscia zelotypia nec Danaës arctissima custodia queat resistere, neque omnia pervidens centoculi Argi vigilantia queat explorare: ars profecto non tam necessaria regibus, quam lenonibus & amantibus omnibus commodissima. Succedit huic proxime poësis, quæ suis lascivis rythmis atque fabulis, ac amatoriis bucolicis, epigrammatibus, epistolis, & pręceptiunculis, comœdiis atque expenitissimis Veneris armariis depromptis, lascivis carminib lenocinio functa, pudicitiam omnem subvertit, ac adolescentiæ bonam indolem moresque corrumpit. Unde Poetæ inter lenones principatum facile obtinuerunt, è quorum numero apud Priscos peritiores extitere illi, quos superius in arte metricia nuncupavimus; Callimachus, Philetes, Anacreontes, Orpheus, Pindarus, Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Ovidius, Juvenalis, Martialis. & hodie adhuc sunt poetæ, qui pestilentissima carmina scribunt. Post istos vero non infimum inter lenones locum sibi vendicant Rhetores, fraudulentarum blanditiarum & persuasionum artifices, illaque lenarum felicissima, qui propitia est dea Suadela. Superiorem tamen istis locum possident Historici, illi præcipue, qui amatorias illas Historias contexuerunt: Lanceloti, Tristami, Eurealis, Pelegrini, Calisti, & similium, in quibus fornicationi, & adulteriis à teneris annis puellæ instituuntur, & assuescunt. Neque vero machina quævis ad oppugnandum cum matronarum pudicitiam, tam virginum ac viduarum castimoniam validior, quam lectio lascivæ historiæ: nulla tam bonæ indolis

lis fœmina, quæ hac ipſa non corrumpatur, mirumque purâ-rim, ſi aliqua reperiatur, aut mulier, aut tam exactæ caſtitatis ſive pudicitiæ, quæ ejuſmodi lectionibus, & hiſtoriis peregrina libidine, non ſæpè ad furorem uſque accendatur. Atque tamen, quæ in his libris plurimum edocta puella eſt, quæque horum jacere ſcit dicteria, & ex horum diſciplina cum procis in multas horas facundè confabulari, hæc demum eſt probè aulica. Permulti autem Hiſtorici lenones extitêre, quorum nomina obſcura ſunt: multi etiam inter præclaros Scriptores iſtis operam navârunt: cujuſmodi ex recentioribus Æneas Sylvius, Dantes, Petrarcha, Bocatius, Pontanus, Baptiſta de Campo fragoſo, & alter Baptiſta de Albertis Florentinus: item Petrus Hœdus, & Petrus Bembus, Jacobus Caniceus, & Jacobus Calandrus, Mantuanus, & multi alii, inter quos tamen Joannes Bocatius; ſuperatis omnibus, lenonum palmam ſibi lucratus eſt, in iis maximè libris, quos Centum novellorum intitulavit: cujus exempla, & traditiones nihil aliud ſunt, quàm calliđiſſima lenociniorum ſtratagemata. Jam verò quădo honeſtatis, ac religionis verecunda, timidulaque fœmina expugnanda eſt, quantum tunc Dialecticæ argutiæ lenociniis adjumenti præſtant, ipſa apud Ovidium Myrrhæ fabula fecit. Proinde nunc ex Mathematicis diſciplinis Arithmetici ludi lenociniis commodi ſunt, & Muſica ipſa non minima lenociniorum clientula eſt, quæ vocis gratia & peſtilentibus cantionibus, inſtrumentorumque voluptariis modulis libidinis incentiva, in omnem laſciviam & corruptionem animum emollit, mores ſubvertit, luxuriæ concupiſcentiam affectuſq; validiſſimé incutit: cui accedit chorearum & ſaltationum cōmoditas, ubi cum pathicis liberè loqui licet, & palphitare oſcula, baſia & ſuavia figere, & impudicis manibus quam velis contrectare, & non rarò ad latebras confugere. Nec deeſt à lenociniis geometricus architectus, quî ſcanſili machinula per impluvium, vel feneſtram ſub noctu congrediatur amatæ, quique adulteratis clavibus, ſimilibuſque, ceu quale Dædalus fabricavit Paſiphaæ, ingeniis adulteris obſequatur. Jamque etiam in picturis legunt, quæ literas neſciunt, mulieres, pluſq; ex iſtis intelligunt, quàm alię ex literis conſpiciunt, dum intra cubilia nuſquam non videant, quod cum ſcelere & flagitio æmulentur, nec minus per oculos, atque per aures animus corrumpitur, tam enim hi ad animum penetrant, atque illæ: nec minus laſcivis carminibus, quam rerum præſentia homines ad libidinem invitantur: cujus rei argumenta ſunt Venus

Gnidia, Praxitelis in templo ſtuprata, ejuſdemque artificis Cupido abs Alchida Rhodio adoleſcente corrupta, & quæ refertur ab Æliano Fortunæ ſtatua abs Athenienſi juvene tam ardenter adamata, ut cùm emere prohiberetur, apud eandem expirârit. Terentius etiam in Eunucho introducit adoleſcentem ad libidinem incenſum, cùm vidiſſet tabulam, in qua depictum fuerat, quomodo Jupiter per aureum impluvium corruperit Danaen: ideoque non immeritò Ariſtoteles pœnam publicam ſtatuit pictoribus, qui talia proponunt oculis multitudini: quibus libido inflammetur. Neque verò ſine cauſa dicit Sapiens, Picturæ ac ſtatuariæ artes inventas eſſe in tentationem animæ hominum, & in decipulam inſipientium, & corruptionem vitæ. Occurrunt nunc Aſtrologi, chiromantes, geomantes, ſomniatores ominatores, aruſpices, augures, reliquuſque divinatorum populus, qui omnes lenonum officio fungentes, ſuis fallacis ac verſipellis aſtutiæ fraudibus ſpondent illicitos amores conciliantque, non rarò ſceleſtiſſimas conglutinant nuptias, nimis raro benè pactas dirimunt in adulteria: ab iis lenonibus non modò mulieres, ſed, quod pudendum eſt, viri etiam amorum & conjugiorum ſuorum auſpicia petunt, & ſpem potiundæ pathicæ puellæ capiunt, & pro illorum non tam ſtulto, quàm impio hortatu ſeſe connubiis jungunt, vel eximunt. Cæterùm etiam ad tam inſanam credulitatem plerique inducti ſunt, ut putent Aſtrologicis imaginibus, & horarum obſervationibus amorem cogi poſſe, ſicut de iſtis Theocritus, Virgilius, Catullus, Ovidius, Horatius, Lucanus, & multi alii nugaces Poëtæ cecinerunt, atque ipſi Aſtrologi, Poëtis non minus mendaces authores, in ſuis electionum libris ſtatis Canonibus tradiderunt: quo uno profectò lenociniorum obſequio Aſtrologi omnes, & divinatores non minimum faciunt quæſtum, quibus in adjutorium proximè ſeſe offert Magia.

Quæ ſe carminibus promittit ſolvere mentes,
Quas velit: aſt alii duras immittere curas.

De qua etiam apud Lucanum;

Carmine Theſſalidum dura in præcordia fluxit
Non ſatis adductus amor.

Et apud Horatium Candidia, apud Apulegum Pamphilæ maleficæ ſuos amatores aſtringunt, ut, & in Calliſti tragica Comœdia Cæleſtina lana Melibœam puellam accendit. Accendunt iis etiam veneficia, & philtra, amatoria pocula, ſed admodum periculoſa, ut pro amore nonnunquam morbum, aut gravem

gravem aliquam mortem inducant, Horum haustu motus est Lucullus; Lucretius, sed dilucidis intervallis, sensum, mentẽque amisit. Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis absolutam, quia amoris causa hoc commiserat. Sed nulla lenocinii accõmodatior ars, quam medicina, quæ concupitam Venerem à quavis pathica puella facilè obtinet, dum pollicetur, resarcinato hymenæo, amissam virginitatem restituere, papillas ne excrescant cohibere, uterum prohibere, sterilitatis venena in longam securamque libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen ejicere docens, ut canit Lucretius;

Idque sui causa consuẽrunt scorta moveri,
Ne complerentur crebrò, gravidæq; jacerent;
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset.

Quo uno medicorum beneficio jam multæ matronæ simul & puellæ aulicæ etiam dominæ securè fuerunt. Faciũt ad hanc rem etiam vetularum incrustationes, & reliqni meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur: docenturque, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idcirco Sacræ literæ vocant unguẽta meretricia, & cum istis alia permulta pharmaca libidinum incentiva; cujusmodi ope gloriatur Ovidius ad novenarium numerum se inscendisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam quandam ad septuagesimum coitum vires extendentem. Jam vero nullum lenocinium opportunũ tempestivumque magis, quàm quod medicinæ prætextu peragitur, nullæ siquidem domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæve excludant lenonem medicum: è quibus, teste Plinio, etiam in principum domibus adulteria perpetrata sunt, ut Eudemi in Livia Drusi & Vectii Valentii in Messalina Claudii Et ne quis philosophos lenocinio inutiles putet, ipse Cyrenaicorum magister prohibet Aristippus, cui quum esset apud Thaidem nobile scortum frequens cum aliis rivalibus cõsuetudo, gloriabatur, quod ipse haberet Thaidem, quum alii à Thaide haberentur, quumq; illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix philolophum illum habuit pro lenone, cujus exemplo & authoritate omnem juventutem ad se traheret; nec satis fuit Aristippo, sese meretrici lenonem exhibere, sed etiam docere publicè libidines cœpit, illasque de lupanari in scholas transtulit. Reliquum nunc & mechanicæ artes perplures lenociniorum vicem obtinent, inter quas

Phrygia artificia, nendi, texendi, suendi, cæteraque muliebria exercitia principatum tenent: quorum prætextu lenæ, dum linum, filũ, vittas, tiaras, corollia, vestes, loculos, chirothecas circumferunt, ex juvenculis olim meretricibus jam vetulæ mercatrices effectę, pathicas puellas his rebus facilè allectant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tum adsunt subsidio lotrices, quibus permissum est domos liberè ingredi, & filias ancillulasque absentibus matribus ad lintea abducere: adsunt etiam mendicæ, quæ eleemosynarum pietate observant januas, deferunt, referuntque plena lenociniorum & nuncia, & literas.

Et ferunt ad nuptam dona, qui mittit adulter.

Proinde etiam & virilia nobilum exercitia lenociniis accommoda sunt, ut equitia, quæ torneamenta vulgo vocant, ludique militares, quorum astu Romulus olim rapuit Sabinas. Jamque etiam venatio ô quoties in sylvarum latebris nobilium potentumque adulteria conciliavit. Lusit hoc pulchrè Virgilius in Ænea & Didone, à venandi opportunitate delapsu comitum occasione capta. Ipse etiam Jupiter usus est lenonibus pastoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenociniis, ipsæ Venetiæ testabuntur. Quin etiam lautæ coquinarum epulæ opiparaque convivia lenociniorum vicem tenent, ut eleganter in suis Æneadibus expressit Virgilius:

Postquam prima quies epulis, mensæ que remota,
Crateras magnos statuunt & vina coronant,
Hîc regina gravem gemmis auroque poposcit,
Implevitque mero pateram: Celebrate faventes,
Dixit: & immensum laticum libavit humorem,
Primaque libato summo tenus attigit ore.
Tum Biciæ dedit increpitans: ille impiger hausit
Spumantem pateram, & pleno se proluit auro:
Post alii proceres Tyrii, Troesq; sequuntur.
Nec non & vano noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumq; bibebat amorem.

Sunt adhuc, quæ prætereo, permulta lenociniorum ædificia, sed hæc omnia vincit aurum: quo si Alchimistæ nobis, ut pollicentur, satisfacere possent, ipsi profectò lenonum futuri sunt omnium invictissimi. Potentissimum enim lenocinium in auro atque pecunia est,

Scilicet uxorem cum dote, fidemque & amicos,
Et genus & formam regina pecunia donat.

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollitur inexorabilis

bilis

bilis rivalis, auro accuratiſſimi vincuntur cuſtodes, auro quæque janua panditur, auro omnis thalamus conſcenditur, auro vectes & ſaxa, & inſolubilia matrimonii vincula franguntur. Quid mirum, quòd auro virgines, puellæ, matronæ, viduæ veſtales veneunt, ſi auro Chriſtus ipſe venditur? Denique hac lenociniorum duce plurimi ab infima ſorte ad ſummum propè nobilitatis gradum conſcenderunt. Proſtituit hic uxorem, factus eſt ſenator; proſtituit ille filiam, creatus eſt comes; hic aliam quamvis matronam in adulteri principis ſollicitavit amplexum, mox amplo ſtipendio dignus, fit regius cubicularius; alii ob deſponſata regia ſcorta ſpectabiles facti ſunt, publicisque muneribus præfecti, eiſdem artibus abs Cardinalibus & Pontificibus multi multa perpinguia venātur beneficia; nec eſt via ulla compendioſior. Quantum autem lenociniis ipſis conducat religio, ipſa Paulinæ caſtiſſimæ inflexibiliſque matronæ hiſtoria ab Hegeſippo deſcripta teſtatur, quam Iſidis ſacerdotes cuidam equeſtris ordinis adoleſcenti pro Anube Deo proſtituerunt. Quid etiam in iſtis poſſet auricularis noſtra confeſſio, ipſa Tripartita indicat hiſtoria; Nec deſunt mihi, ſi referre velim, cognita recentia exempla. Habent enim ſacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, & quas vocant ſorores, ſpecialem lenociniorum prærogativam, quū illis religionis prætextu liberum ſit quocunque pervolare, & quibuſcunque, quantum, & quoties libet, ſub ſpecie viſitationis & conſolationis, aut confeſſionis ſecretò ſine teſtibus loqui; tam piè perſonata ſunt illorum lenocinia, & ſunt ex illis, quibus pecuniam tetigiſſe piaculum eſt, & nihil illos movent verba Pauli dicentis; Bonum eſt mulierem non tangere, quas illi non rarò impudicis contractant manibus, & clanculum confluunt ad lupanaria, ſtuprant ſacras virgines, vitiant viduas, & hoſpitum ſuorum adulterantes uxores, nonnunquam etiam, quod ego ſcio & vidi, Iliaci prædonis inſtar abducunt, & Platonica lege cum popularibus ſuis communes proſtituunt, & quarum animas lucrari debent Deo, illarum corpora ſacrificant diabolo, aliaque his multò ſceleratiora, & quæ nefas eſt eloqui, inſana libidine perpetrant, interim caſtitatis voto abundè ſatisfacientes, ſi libidinem, ſi luxuriam, ſi fornicationem, ſi adulteria, ſi inceſtum verbis acerrimè inceſſent deteſtenturque, & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitioſiſſimi lenones, ſceleſtiſſimæque lenæ ſæpè ſub illis religionum pellibus deliteſcunt. Tales habent aulicæ dominæ plerumque ſacrorum ſuorum myſtas, & aulicarum nuptiarum ſcortationumq;

consultores. Extabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exsculptum senatus cōsultum, & lex futuaria scortatoribus & lenonibus admodum favorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc verba latam legimus: in prima tabula continebatur: Jura visundi, consectandi, susurrandi, gestiundi, subtrudendi, salutandi, cōfabulandi, præcandi, perpetuo interdiu futuariis permissa ex me sunto, ex æde; foramine, horto, postico, impluvio, cuncta hæc commoda nemini homini prohibēto, consilia ferunto, fidem servanto, auxilium operamve danto. In altera tabula erat: Sub noctu vota tractando, percussa juramenta lamento, admiscento, solicitanto, verecundiam timoremque amovento, tristitiam supprimento, tempori locove obsecundanto, occasioni ne unquam cedunto, internuncias epistolas succiduunto: iis spem, voluntatem, expectationem, necessitatem misericordiam adfectanto, inferunto: fraude, vi, dolo, ostentatione attemperatè utunto, prudentiam fatuitatem habento, tenento, gestanto: ex pathica quicquam sempiternè quasi stipem & pignus capiunto, ejus permisso advehūto, novam quærunto, astu, pompave grandianimem nobilem insectanto notas conjecturas tacitus novanto. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate provectior ac nuptiis intempestivior puellulam primæ pubis duxisset, huic integrum esset ex adolescentibus aliquem deligere, qui Venere potentior præcurrens feracem uterum generoso semine impleret, modo ipsum quod natum esset, mariti asseretur. Erat & Solonis lex, quæ similiter permittebat uxoribus, si mariti in rem Veneream ignaviores essent, ex necessariis unum aliquem sibi despicere, qui cum colluctarentur, nec idcirco alienum dici, quod nasceretur. Mitto, quod sunt & cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus, quæ quotannis externo semine gravidę, nothos filios maritis supponunt, rursusque post partum redeunt ad alternam adulterorum satietatem, nequiores M Agrippæ Julia, quæ nisi plena navi vectorem non recipiepat, Atq; surrexit his temporibus ex Theologorum schola invictus hæreticus, qui has Lycurgi & Solonis leges assereret licere etiam in Ecclesia (quod vos ideo scire volo, ne putetis non etiam Theologos esse lenones) Ipsa siquidem sacra bibliorum eloquia (si fas est dicere) lenociniorum stratagemata habent in socru Ruth, & in Jonadab, quem vocat Scriptura virum prudentem, atque in Achitophel potenti consiliario manifestum est. Quin & Abraham cum esset illi uxor Sara pulchra & juvenis, & peregrinarentur apud Ægyptios, ait illi: Novi, quod

vi, quod pulchra sis mulier, & cum viderint te Ægyptii, dicent, Vxor illius est, & interficient me, & te reservabunt: dic ergo, obsecro, quòd soror mea sis, ut benè fit mihi propter te, & vivet anima mea ob gratiam tui: & ita tandem sublata est Sara in domum Pharaonis & Abraham benè usi sunt propter illam. Eodem stratagemate apud regem Palæstinorum Abimelech usus est utrisque regibus, sed diversis temporibus conjugem suam ad concubitum usque permittens. Fecit idem Abrahæ filius Isaac, atque ita etiam sanctorum exemplis ars lenociniorum illustrata est. Proinde à diis, abs heroibus, à legislatoribus, à Philosophis, à sapientissimis viris & theologis, à principibus ipsisque religionis capitibus culta & cohonestata. Lenones fuerunt Pan Deus atque Mercurius, ipseq; puer Cupido; leno fuit heros ille Vlysses, leno fuit legislator Lycurgus, & sapiens ille Solon, qui prius lupanaria ædificavit, & meretriculas, juventuti prostituit. Sed & recentioribus temporibus Sixtus Pontifex Maximus Romæ nobile admodum lupanar extruxit. Imo fuit imperator ille Heliogabalus, qui domi suæ meretricum cohortes aluit, amicisque & servis exhibuit. Jam verò etiam reginarum cæterarumque principum & dominarum nonnunquam ea cura est, atque regum matres, nonnunquam filiorum suorum lenæ sunt. Neque præterea optimates magistratusque id officii abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthii, Ephesii, Abydeni, Cyprii, Babylonii, & multi alii magistratus, qui in civitatibus suis lupanaria construunt foventque, nonnihil ex meretricio quæstu etiam ærario suo accumulantes emolumenti: quod quidem in Italia non rarum est, ubi etiam Romana scorta in singulas hebdomatas Julium pendent Pontifici, qui census annuus nonnunquam viginti millia ducatos excedit, adeoque Ecclesiæ procerum id munus est, ut unà cum Ecclesiarum proventibus etiam lenociniorum numerent mercedem. Sic enim ego illos supputantes aliquando audivi; Habet, inquientes, ille duo beneficia, unum curatũ aureorum viginti, alterum prioratum ducatorum quadraginta, & tres putanas in burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus Julios viginti. Jam verò nihilominus lenones sunt Episcopi illi & Officiales, qui censum pro concubinatu à sacerdotibus quotannis extorquent, idque tam palam, ut apud plebem ipsam in proverbium abierit illa eorum concubinaria exactio, sive lenocinium, quod dicunt, Habeat, vel non habeat, aureum solvet pro concubina, & habeat, si velit. Sed in regno avaritiæ nihil turpitudini adscribitur, quod lucrum pariat, Mitto toleran-

lerantiæ commentum, quo certa pecunia Episcopis soluta absentis mariti uxor præter adulterii, ut dicunt, offensam alteri cohabitare permittitur. quæ omnia tam manifesta sunt, atque frequentia, ut nescire cogamur, Episcoporumne impudentia, an plebis patientia hactenus fuerit ineptior, ut tandem opus fuerit Germaniæ Principibus, inter cætera nationis illius gravamina hæc quoq; deferre, ex quibus quę hîc silentio premuntur, elicere poteritis. Ejusmodi itaq; patronos habet ars Lenonia, quiq; tueãtur artem meretriciã: cui in hunc usq; diẽ (proh dolor) in Christiana Rep. locus est: & in civitatib. publica theatra, immunitates & stipendia cõcessa sunt, unica illa cõtra divinas leges, atque ipsum Dei verbum humana ratiuncula, sive potiùs lenonio cemmento militante, qua inquiunt, Ut juventus, egesto illic libidinis impetu, pejora conari desistat; Tolle, ajunt, è Rep. meretrices, cũcta stupris, incestis, adulteriis permiscebuntur, nulla matrona integra remanebit, nulla vidua pudicitiã incolumis persistet, vix virgines ac vestales inviolatæ servabũtur. Hinc tandẽ impossibile esse concludunt, Reip. tranquillitatem sine meretricibus posse consistere; sine quib. tamen populus Israël olim per tot sæcula continentissimè duravit, sicut præcipit illis Deus; Non erit meretrix, neq; scortator in filiis Israël. Atq; præterea hæc spurcitia olim etiã sub religionis specie Ecclesiã insiliit, ac Nicolaitarum hæresim propagavit, qui ob vitandam zelotypiam uxores prostituebant, ac veluti Platonica lege communes habendas docebant. Quicunque autem Principes, Judices, & Magistratus lupanaria fovẽt, sive quovis modo permittunt, etiam licet ipsi non scortentur, dicetur eis à Domino, quod ait Psalmista; Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas, hæc fecisti & tacui, existimasti iniquè, quod ero tui similis, sed arguam te & statuam contra faciem tuam.

De Mendicitate. CAP. LXV.

PErtinet ad Remp. atque religionem, etiam pauperum & ægrotantium rationẽ habere, ne quis delinquat propter paupertatem, & furetur, aut mendicando circumiens, contagiosæ pestis calamitate cives inficiat, aut fame pereat in opprobriũ humanitatis. Quapropter pauperum Xenodochia publico ære insigni pietate pluribus in locis instituta sunt, & privatis divitum eleemosynis indies locupletata. Publicè enim mẽdicitate, & circumire civitates, ab initio semper ubique gentium omnium legibus prohibitum fuit, Nam in vetere Lege Judæis

à Moyse

à Moyse præceptum est. Omnino egenus & mendicus non sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus arctè statuit Justinianus Imperator, ut si quis laborare potens, eleemosynis se immisceat, captivandus sit, & in servitutem redigẽdus. In lege autem Evangelica præcepit Christus, Quod super est, dandum pauperibus, ut nullus mendicus, nequè egenus in plebe remaneat, sed fiat æqualitas, sicut scribit Paulus Corinthiis, inquiens: Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut & illorum abundãtia vestræ inopiæ sit supplementũ, & fiat æqualitas, sicut scriptum est, Qui multum habuit, non abundavit: & qui modicum, non minoravit. Et ad Ephesios scribens, ait: Qui furabatur, jam non furetur, magis autem laboret operando manibus, quod bonum est, ut habeat, unde tribuat necessitatem patienti. Idem & Thessalonicenses jubet laborare manibus, & operam dare ut abundent, tanquam decretum illis statuens, ut qui nolit operari, non manducet; secus autem agentibus, communionem fidelium præcipiens subtrahendam; atquè in Epistola ad Timotheum condemnat eos, qui mendicitatis quæstum arbitrantur pietatem. Ipsa etiam Canonica Pontificum decreta solis illis pauperibus erogandas eleemosynas decernunt, qui laborare non possunt: quoscunque alios illas accipientes inter predones, fures, latrones, & sacrilegos connumerant. Iis itaque authoribus docemur, non tam paupertati condolendum, quàm mendicitatem ipsam detestandam: Artes verò quas pro explendo mendicitatis quæstu excogitaverunt, ab omnibus execrandæ sunt, dum malunt ante templorum fores in humanæ naturæ injuriam & contra divinam legem lethale frigus, dentium stridores, urentes æstus, ingentesque cruciatus, ut vix mortem ipsam excludant spontaneè perpeti, quam in Xenodochiis pauperum stipe contenti degere, & malis suis mederi: quodque magis execrandum est inter hæc malorum tormenta insuper blasphemi, maledici, contumeliosi, temulenti, dejerantes, nonnunquam autem simulatè ornantes, sacra omnia aut negligentes, aut contemnentes, ne Christum quidem ulla veneratione colentes, ut spectantibus non Christi martyrum præ se ferant imaginem, sed infernalium manium, damnatorumque repræsentent cruciatus. Est aliud mendicantium scelestissimum genus minimè miserandum, eorum videlicet qui visco, farina, cruore, tabe, superincrustatis vulneribus, & superinductis stigmatibus sese totos ulcerosos, cancrososque pingunt. Alii aliis confictis morbis, variis præstigiis, spectantibus se misera-

biles mentiuntur. Sunt alii, qui votorum & peregrinationum prætextu provincias obambulant, laborem ex industria fugientes, otiosa paupertate ostiatim mendicantes, atque ii interim, ne cum regibus quidem vitam suam commutare velint, modò illis liberum est, quòd libet & velint, vagari, quodcunque collibitum est, facere bello & pace: ubique tuti ab exactionibus, à publicis oneribus, à servitutibus, censuris civilibus undique & ubique liberi, nec fraudibus, dolis, imposturis, furtis, injuriis in jus vocati, & velut diis sacri ab omnibus inoffensi: atque tamen ex illorum ordine non minima nascitur pernicies, ingentiaq; prodeunt facinora, dum prætextu mendicitatis civitatum & provinciarum explorant secreta: fraudibus & dolis exercitati, hostiles deferunt referuntque tabellas, ad omnium proditionum genera instructi. Ab iis nonnunquã incensæ urbes, quod proximis annis ipsa Gallia, atque Trevirensis experta est, nonnunquam ab iis corruptæ aquæ, infectæ fruges, venenata pabula, &, seminata peste, ingens hominum strages facta est. His adnumerandæ sunt gentes illæ, quas Cynganos vocant,

Quas aliena iuvant, propriis habitare molestum.
Festidit patrium nen nisi nosse solum.

Hi enim ex regione inter Ægyptum & Æthiopiam oriundi, de genere Chus filii Cham, filii Noë, adhuc usque progenitoris maledictionem luunt, per universum orbem vagantes, in triviis tentoria erigẽtes latrociniis, & furtis deceptionibus & permutationibus, atque ex chiromantica divinatione oblectantes homines, iis fraudibus victum mendicant. Volaterranus hos Vxios esse putat Persidis populos, secutus Scilatem, qui Constantinopolitanam scripsit historiam. Hic enim dicit Michaelem Traulum Imperatorem ex vaticinio Vxiorum adeptum fuisse imperium, quæ secta per Mœsiam atque Europam sparsa, passim omnibus futura prædicebat. Polydorus Assyrios atque Cilices affirmat. Jam vero hæc variæ mendicitatis lues, nõ inter prophanos modo & extremæ fæcis vilissimos nebulones hospitatur, sed in religionem, in monachorum & sacerdotum usque ordinem conscendit. Hinc illæ fratrum, monachorum, cæterorumque quæstuariorum sectæ natæ sunt: è quorum numero sunt, qui maleficia religionis specie divorum, ut ajunt, reliquias circunferentes, aut insidiosa sanctitate pietatem præ se ferentes, cum multis confictorum miraculorum appendicibus divorum iras comminantes, indulgentias & dispensationes pollicentes, eleemosynarum prætextu venantur divitias: atque

atque provincias peragrantes, ab incautis rusticis ac crudelis mulierculis superstitiose attonitis, ovem, agnum, hœdum, vitulum, porcum, pernas, vinū, oleum, butyrum, triticum, legumina, lac, caseos, ova, gallinas, lanam, linum, etiam pecunias corradentes, universam regionem deprędantur, ac onusti opimis spoliis domum redeunt; ubi à suis magno omniū applausu accipiuntur, collaudanturque, quòd simplici plebi piisque mulierculis tam religiose imposuerunt, putantque, per hujusmodi mendicitatis artes, insignesq; fraudū versutias sese Deo, atq; sanctis gratissima offerre sacrificia, quoties ad istum modum onusti præda, magno populi dispendio, ac Reipub. detrimento, sui famulitii satellites saginent otiosos, ipsa misericordiæ opera, quorū prętextu tanta donaria illis conferuntur, penitus posthabentes, negligentes & contemnentes. Lusit olim istorum fabulam Apulejus in suo Asino de sacerdotibus deæ Syriæ. Accedunt istis multæ admodum ex fratrum mendicantium atque beguardorum, ut vocant, numero, qui postergata professionum suarum sanctimonia, quæstum cum pietate cōmutârunt, ac si non in aliud religionem professi sint, quam ut sub paupertatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quocunque pervolare, & perfricata fronte, importuna hypocrisi undique pecunias corradere, nullius quæstus pudere, ac insigni sycophantia in choro, in foro, in templis, scholis, in aulis, in palatiis, in publicis & privatis colloquiis, in confessionibus, in disputationibus, in concionibus, è subselliis, è cathedris, è pulpitis, è suggestis, impudentiæ suæ arcibus, spargere in vulgus, indulgentiarum merces vendere; sua benefacta emetiri cæremoniis, & à mercatoribus, usurariis, & à nobilibus prædonibus malè partorum, prædam extorquere, & à crassis civibus & indocta plebecula superstitiosisq; aniculis emungere nummos, ac serpentis exemplo stultas mulierculas primum allicere, & per illas sibi aditū parare ad fallendos viros; qui cùm, affectata vestium vilitate, ostentant paupertatem, & vociferando prædicant spernendam pecuniam, fugiendā ambitionem, ipsi nihil magis curant, quā ut plurimum pecuniæ possideant, atq; ob id causæ mare & aridam circumeunt, & omnium domos & tabernas penetrāt, nec sacra nisi pro mercede ministrāt, eleemosynas quàm tyrannice, tanquam tributum, postulant, omnium negotiis se miscent, compingunt matrimonia malè cohærentia, intervertunt testamenta, componunt lites, reformant sacras virgines; sed omnia hæc nisi suo compendio. Hęc sunt artes fratricæ, quibus pleriq; illorum in tantam excreverunt

runt authoritatem, ut timori sint ipsis Pontificibus & monarchis, divitiasque plus quàm mercatorum opes, ac Principum thesauros congesserint, & multis aureorum millibus mitras & capella mercati sint, summumq; Pontificatum ingentibus pecuniis ambierũt Tanta potest religiosa illa mendicitas. Cumque ingentes possideant pecunias, plerique interim severam paupertatem plus quàm Evangelicam perfectionem præstare ostentant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeant suum judam, qui illorum gerat loculos, & rationes reddat: interea dicere ausi, sicut Petrus & Johannes: Argentum & aurum non est mecum. Quòd si hic non mentirentur, & fidelis sit sermo illorum, haberent etiam jus dicendi, Surge & ambula, & cum beato patre Francisco à pecuniis pariter & vitiis nudato, imperarent creaturis, & obedirent, aquam in vinum converterent, flumina siccis pedib. transirent, rapidos lupos mansuetos redderent, hirundinum garritum solo jussu compescerent, falconem veluti gallum excitatorem redderent, igni præciperent, & multa ejus generis, quæ sanctus ille vir miracula fecit, peragerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt, Domine, Domine, & velut Stoicæ simiæ exterius duntaxat Christi & Francisci insignia & vestes gerunt, voluntatem autem & testamentum illorum non observant. Scripserunt contra istos quondam Richardus Episcopus Armachanus, & Malleolus Præpositus Tigurinus, & Joannes Episcopus Camotensis, & plerique alii commeminerunt, quorum scripta tolerabiliora forent, si non adeò religiosam hanc mendicitatem, sed illius abusum duntaxat damnassent. Verùm de his modò satis, ut ad ulteriora progrediamur.

De Oeconomia in genere. CAP. LXVI.

SUB Reipublicæ administratione continetur etiam Oeconomia, quæ est domestica quædam Respublica, & non nisi monarchia quædam privata: sed ejus species plures sunt. Nam quædam regia, sive aulica, alia satrapica, sive castrensis: rursus alia publica, seu communitatis sive convẽtualis, sive sodalitia, alia denique privata, seu monastica. Hæc itaq; docet, quomodo uxor, filia, affines, familia, servi regendi sunt: quomodo tuenda, ampliandaq; domus ac possessio: unde sumptus corradendi: præterea, quidquid est astutiæ de proventibus, moneta, portoriis, vectigalibus, decimis, usuris, fœnoribus, monopoliis, & quidquid est comparandi lucri & vectigalis novarum artium & inventionum: insuper quoque de sodalitiis, fœderibus,

bus lltibus& bello: quæ omnia cùm nec modum habeant, nec regulam, idcirco anomala dicuntur. Quocirca œconomia nec verè ars, neque ſcientia dici poteſt, ſed quædam ex hominum opinione, uſu, conſuetudine, prudentia, ſeu etiam aſtutia conſtans domeſtica diſciplina, ad quam ſelluaria opificia & artes mechanicæ omnes referũtur quæ in lino, lana, ferro, ære, metalliſq; variis cõſiſtunt: ſerviles quoq; obſecundationes tonſorũ, balneatorum, cauponum & multiplices victus acquirendi, & rem privatã amplificandi formæ, quæ nec ad præſidendi pertineat authoritatem, nec reipub. regimini uſque quaq; cõducunt, nihil divinum, nihil liberale, nihil heroicum ſpeculãtes: quorum tantæ ſunt, ut numerari nequeant, & hæ omnes quidem ſerviles ſunt. Pleræq; etiam ſunt cognatis quibuſdam vitiis infames, ſicut aurigæ, naturæ, caupones, loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent, & rumores ſpargunt; ſimiliter & tonſores & balneatores & paſtores; nam hos Midæ fabula, & Syllæ Athenas obſidentis hiſtoria, illos verò Batti fabella infames fecerunt. Sic etiam cantores & tibicines & citharœdi, homines mercenarii, qui in conviviis in aliorum oblectamentum muſica inſtrumenta ſonant, infames ſunt. ſed naturam vita omnium cùm infœliciſſima, tum peſſima, quorum habitatio inſtar carceris eſt, victus aſperrimus, idẽ & immundiſſimus, indumenta ſpurca, & rerum omnium incommoditas, perpetuũ exilium, ſemper vagi, profugi, neſcii quietis; ſemper ventorum rabie, incertis undis jactati, æſtus, frigoris, imbrium, fulgurum, famis, ſitis, ſqualoris ſemper obnoxii: Accedunt ad hæc Scyllæ, Charybdes, Syrtes, Symplegades, tot infeſta maris pericula; præterea tempeſtates, quibus nihil eſt triſtius & horribilius, & cum his omnibus pluribuſq; aliis malis continuum vitæ diſcrimen; cumque nautę hominum omnium ſint infeliciſſimi, ſunt ſimul omnium mortalium ſceleſtiſſimi. Sed inter tam multas mechanicas artes mercatura, agricultura, militia, medicina, cauſidica, potiores partes tenent; de quibus inferius per ordinem dicemus. Sed prius generalia œconomiæ fundamenta diſcutiamus.

De Oeconomia privata. CAP. LXVII.

PRivatæ Oeconomiæ vis tota in conjugio eſt; unde Metellus Numidicus cenſor, cùm Populum Romanum ad matrimonia capeſſenda adhortatur; Si ſine uxore poſſemus Quirites eſſe, inquit, omnes ea moleſtia careremus; ſed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis ſatis commodè, nec

ſine

ſine illis ullo modo vivi poſſit, ſaluti perpetuæ potius, quàm brevi voluptati conſulendum eſt: hæc ita narrat aulus Gellius, Neque enim ſine uxore ulla domus, aut res domeſtica ſtare & durare poteſt: nā ſine uxore nec extendi progenies, nec vocari hæres, nec appellari hȩreditas, nec eſſe propinqui, nec familia, nec paterfamiliâs dici poteſt. Qui uxorem non habet, domum non habet, quia domum non figit: & ſi habet moratur in ea, ut peregrinus in diverſorio. Qui uxorem non habet, etiamſi locupletiſſimus ſit, nihil fere habet, quod ſuum ſit, quia non habet cui poſſet relinquere, nec cui confidere: omnia ſua patent inſidiis, furantur illum ſervi, defraudant ſocii, contemnūt vicini, negligunt amici, inſidiantur propinqui: filii, ſi quos habet extra conjugium, ſunt ſibi ignonomiæ, neq; nomen familiæ, neq; avorum imagines, neq; opes ſuas vetantibus legibus illis relinquere poteſt: ipſiuſq; ſimul ab omnibus publicis muneribus, & honorib. legislatorum omnium conſenſu propulſus eſt. Neq; enim dignus eſt regere civitatem, qui domum regere non didicit: nec gubernare rempublicam, qui rem privatam & familiarem nunquam cognovit, quæ eſt illius veriſſimū exemplar & imago. Noverant hoc Græci, qui, cùm Philippus Macedo diffidentes eos pacare ſtuderet, & Leontinus Gorgias de Græcorum concordia librum recitaſſet in Olympia, utrumque reſpuentes irriſerunt, quod alios concordare ſtuderent, qui domi ſuæ nullam concordiam ſtabilire poſſent. Erant enim Philippo domi diſſidentes filius & uxor: Gorgiæ autem uxor & ancilla: quorum ergo præſumpta prudentia & authoritas domeſticas rixas ſedare non poterat, nec illos exteriores diſcordias ſapienter poſſe componere putabant. Qui igitur civitati & reipublicæ præficitur, niſi ſeipſum & domum ſuam, remq; privatam regere ſciat: is planè inauſpicatò præficitur. Deniq; hic unicus vitæ ſtatus eſt, in quo homo in diligenda uxore, educandis liberis & regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam omnium ducere poteſt feliciſſimam: in qua ſi quid cadat oneris & laboris; (cadunt autem permulta, neq; vero vita ulla ſua cruce caret) certe hoc unicum illud onus leve, & ſuave jugum eſt, & quod in conjugio eſt, ſi modo tales ſint conjuges, quos non avaritia, non faſtus, non dolus, non fraus, non inſana libido, ſed Deus ipſe conjunxerit, ut relinquat homo patrem & matrem, & filios, & fratres, & affines, & adhæreat uxori ſuæ, cujus amor omnium aliorum dilectionem ſuperare debet. Sic Hector videns excidendum Ilium, non parentum non fratrum, non ſui ipſius

ipſius ſolicitudine angitur, quantum charæ conjugis. Sic enim apud Homerum:

Haude quidem dubito, quin concidat Ilion ingens,
Et Priamus Priamiq; ruet plebs armipotentis.
Sed mihi nec populi, nec chara cura parentis,
Nec priami regis tantum præcordia rodit.
Nec germanorum, quamvis multiq; probiq;
Enſe ſub hoſtili vitas in pulvere ponent,
Quàm me cura tui coniunx chariſſima vexat.

Fateor perverſas nuptias multas comitari anguſtias, & mala multa, cujuſmodi quondam recenſuit Socrates, perpetuam ſolicitudinem, excruciantem zelotypiam, contextum querelarum, exprobrationem dotis, grave affinium ſupercilium, alieni matrimonii ſubcenſuras, varios ſumptus, incertos liberorum eventus, nonnunquam orbitates, interitum generis, hæres alienus, & dolores innumeri; adde nullam uxoris electionem, ſed qualiſcunque evenerit, habenda: ſi jucunda, ſi ſtulta, ſi perverſis moribus, ſi ſuperba, ſi ſordida, ſi deformis, ſi impudica, quocunque vitii eſt, poſt nuptias diſcitur, vix, aut nunquam emendatur. Sunt perverſarum nuptiarum non modica exempla M. Cato Cenſorius, ætate ſua Romanæ Reipublicæ facilè princeps, & qui bello & pace parem vix habebat, cum jam ſenex Salomonis cujuſdam viri inopis & obſcuri filiam adoleſcentulam duxiſſet uxorem, illa ſe contumaciter gerente, domi ſuæ omni authoritate carebat. Tiberius cum Juliam Auguſti filiam manifeſtis adulteriis infamem haberet uxorem, eamque nec caſtigare, nec deferre, nec repudiare, nec detinere auderet, Rhodum ſecedere, non ſine famæ ignominia, vitæque periculo coactus eſt M. Antonius Philoſophus, Antonii Pii filia Fauſtina in uxorem accepta, adulteram illam ne de dote & imperio in certamen veniret, retinere coactus eſt. Verùm omnia hæc incommoda non tam uxorum, quàm maritorum culpa proveniunt, nullis enim niſi malis maritis uxor contingere ſolet improba. De iis ita philoſophatus eſt Varro apud Gellium, inquiens: Vxoris vitium aut tollendum aut ferendum eſt, qui enim tollit, hanc ſibi commodiorē præſtat: qui fert, ipſe ſeſe meliorem reddit. de iis in declamatione noſtra de Sacramento Matrimonii latius locuti ſumus. Jam verò & filiorum educatio non omnibus rectè cedit: quorum plurimi male audientes, vel rebelles parentibus, alii eiſdem etiam infeſti, alii inſani, & vecordes contingunt, & alibi hebetes & craſſi, alii per vitiorum omnium præcipitia vitam agunt,

gunt, patrimonia luxu, libidine, & alea evertunt, alii parricidæ, quales Alcmæon & Orestes, & P. Malleoles, qui matrem occiderunt. Ipse etiam Artaxerxes Mnemon susceptis centum & quindecim liberis, magnam eorum partem, illi insidias parantem de medio sustulit. Quocirca non nescire Euripides ait, & noster Bernardus assumpsit, bonum esse incognitum carere liberis. Ipse etiam Augustus, felicissimus Imperator, propter filiā & neptē sæpè Homericū versiculum exclamare coactus est:

Coniuge non ducta, natis utinam caruissem.

De servis etiam ait Euripides, Domi nullas major inimicus, neque peior, neque inutilior servo. Et Democritus inquit: Servus necessaria possessio, non autem dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit: Sciebam me cum canibus vivere, verum venatorem esse, nisi admonitus, nesciebam, Servi vocantur canes, sunt mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in Pseudolo naturas eorum iis verbis exprimit: Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit, ut rectè faciant: at cùm est occasio data, tene, clepe, rape, hoc est eorum opus, ut malis lupos apud oves relinquere, quam hos domi custodes. Et Lucianus in Palinuro ait: Servorum in dominos semper prompta maledicta, furta, impositiones, fuga, arrogantia, negligentia, temulentia, edacitas, somnolentia, tarditas, ignavia. Hinc jactatum illud proverbium, Totidem domi hostes habemus, quot servos. Sed nos illos sæpè non tam hostes habemus, quàm facimus, cùm in illos superbi, avari, contumeliosi, & crudeles sumus, & domi induimus animos tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum lubet, exercere volumus in servos. De iis ita loquitur Strophilus servus apud Plautum in Adulularia:

Inique domini servis utuntur suis,
Et servi inique dominis nunc parent suis.
Sic fit neutrobi, quod fieri iustum foret.
Penum, popinas, cellas, promptuaria,
Occludunt mille clavibus parci senes,
Quæ vix legitimis concedi natis volunt.
Servi furaces, versipelles, callidi,
Occlusa sibi mille clavibus reserant,
Furtimq; raptant, consumunt, liguriunt,
Centena nunquam furca dicturi cruce.
Sic servitutem ulciscuntur servi mali.
Risu, iocisq; Sic ergo concludo, quod
Servos fideles liberalitas facit.

Multæ

Multæ Reſpublicæ olim à ſervis ingentia mala perpeſſæ ſunt: teſtantur id ſeruilia bella à multis Hiſtoricis deſcripta, ſed Volſinenſium urbs opulenta divitiis, ornata moribus & legibus, olim ſervorum inſolentiæ miſerabile ſpectaculum præbuit. quæ cum ſervis laxis frenis familiarius egiſſet, nonnunquam etiam conſiliis admiſiſſet, tandem ſenatorum admodum pauci ordinem intrare auſi, mox univerſam Rempublicam occupârunt, teſtamenta ad arbitrium ſuum ſcribi juſſerunt, convivia cœtusq; ingenuorum fieri vetebant, ducebant filias dominorum: poſtremò lege ſanxerunt, ut ſtupra ſua in viduis pariter atq; in nuptis impunita eſſent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus caſtitatem non antè aliquis de numero ipſorum delibaſſet. Sic opulentiſſima urbs, & quæ caput Cariæ habebatur, ob nimiam in ſervos indulgentiam clementiamque in profundum injuriarum & turpitudinis decidit, Sublata enim ſervorum diſciplina, (ut inquit Ariſtoteles, in politicis orationibus) domini in inſidias veniunt, ſicut Hilotæ in Lacedæmonios, & Præneſtæ in Theſſalos fecerunt.

De Oeconomia regia, ſive aulica. CAP. LXVIII.

SUpereſt. ut regiam œconomiam, hoc eſt, aulicam, breviter explicemus, Eſt igitur revera aula nihil aliud, quàm collegium gigantum, hoc eſt, nobilium famoſorumq; nebulonum conventus, theatrumq; peſſimorum ſatellitum, morum, corruptiſſimorum ſchola, & execrabilium ſcelerum aſylum, ubi ſuperbia, faſtus, tumor, rapacitas, libido, luxus, livor, ira, crapula, violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudelitas, & quæcunq; uſpiam ſunt vitia moreſq; corruptiſſimi habitant, imperant atq; regnant: ubi ſtupra, raptus adulteria, fornicationes principum & nobilum ludi ſunt, ubi etiam principum regumq; matres nonnunquam filiorum lenę ſunt: ibi ſcelerum omnium procellæ, virtutumq; omnium inenarrabile naufragium: probus quiſq; illic opprimitur, peſſimus quiſque provehitur, ſimplices irridentur, juſti perſequuntur, audaces & impudentes eriguntur: ſoli illic proſperantur adulatores, ſuſurrones, detractores, renūciatores, calumniatores, ſycophantæ, pſeudoli, famicidæ, ſupplātatores, invētores malorum, cæterique tempeſtatum populi, quibus perverſiſſima quæque facinora in profeſſo ſunt: quorum vita omnis turpiſſima, quicquid uſpiam eſt teterrimarum belluarum perverſitatis, tota hæc & omnis in aulicum gregem, quaſi in unum corpus, confluxiſſe videtur. Illic ferocitas leonis, ſævitia tigri-

dis,truculentia ursi,temeritas apri,superbia equi,rapacitas lupi,obstinatio vituli,fraudulentia vulpis,versutia chamæleontis, varietas pardi,mordacitas canis,desperatio elephātis,vindicta cameli, timiditas leporis, petulantia hirci,immunditia suis:fatuitas pecudis,stoliditas asini, scurrilitas simiæ. ibi furentes Centauri,ibi perniciosæ Chimeræ, ibi insanientes Satyri,ibi fœdæ Harpyiæ, ibi improbæ Syrenes, Scyllæque biformes,ibi horridi strutiones,ibi voraces griphi avidiq; dracones,& quicquid fatalium monstrorum, infelicisque portenti uspiam stupet coacta natura, illic habitat atque visitur: ibi omne genus suos patitur carnifices atque tyrannos: in summa aut nequitiæ,malitiæ,impietati insistendum, aut aula cedendum. Non impunè licet,nisi cum satis:exeat aula, qui vult esse pius. Nullum civitatibus exitialius malum contingere potest.quam potentis aula. Hæc ubi movetur, tanquam Cometes malorum omnium prænuncia, ac veluti contagiosissima pestis,quocunque applicat, perniciosissimam cladem secum fert,undecunque migrat insanabilia;veluti eorū, quos rabiosus canis momorderit, relinquit veneni sui vestigia: Comitatur illam perpetua rerum caritas, dum quisque ex ea lucrum captare nititur, exaucto rerum precio, quod nonnunquam postea remitti potest magno detrimento: comitatur & luxus cibariorum, quo introductis peregrinis epulis populus ipse patrios cibos fastidire incipit, passimq; popinæ & gulæ indulgens,res suas turpiter assumit: comitatur & fastus,quem dum cives mulieresque imitari conantur, & singulæ domus dispositionis suæ formulam,habitumque inde mutuantur, omnia sua in vestes & pompam profundunt. Sequitur corruptio morum, introductis pessimis vitiis, perniciosissimum malum. Jam verò recedens à civitate aula, heu quàm fœdam caudam post se relinquit? hi adulteras comperiunt uxores, illi stupratas & vel abductas in scorta filias: alii supplantatos filios: alii corruptos servos & ancillas. Quid multa? fit luctus ingens, totaque civitatis facies immutata, facta est sicut facies meretricis. Scio ergo famosam Galliarum urbem ea causa sic perversam, ut vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filiæ nubant virgines: quin & Palatinum scortum fuisse, summi honoris est,& seniores matronæ juniorum lenæ sunt, eaquè turpitudo sic invaluit, ut nullius verecundiæ locus sit, vix maritis ipsis uxorum meretricatus curæ est, modo (ut ait Abraham ad Saram) benè sit illis propter illas, vivantq; ob gratiam illarum.

De

De Nobilibus aulicis. CAP. LXIX.

AUlicus populus duplex eſt:Priores partes tenent ſatrapæ: nobiles,inquam,illi Thraſones,qui faſtu,luxu& pompa, inſaniunt, induti purpura& byſſo & opere plumatio, veſtibus deauratis,& circumdatis varietate,quibus

Scorta placent,fr acti curvique è corpore greſſus,
Et laxi crines,& tot nova nomina veſtis.

Hi vires omnes in Venerem frangunt, tum illorum ingenioſa gula eſt & guſtus, per omnia cultum quærunt, epulantur ſplendidè, dant & accipiunt convivia Inter hos laudi plerumquè ducitur,ſi illuſtri convivio ſic ſua prodigant ſemel,ut trimeſtri toto impudenter menſas circumeant alienas. Ad iſtos undique confluunt citharœdi, tibicines, & omne genus muſicorum.mimi,hiſtriones, paraſitæ, meretrices, lenones, ſaliatores,venatores,& hujuſmodi prodigia hominum: aluntur que canes,equi,lupicervarii,accipitres,cæteræque armatæ aves.ſimiæ, pſitaci, & ſi qua monſtra ſunt, ac naturæ probra, urſi,leones, leopardi,tigrides, Colloquia eorum meræ nugæ, & otioſæ ſabulæ:obtrectant, deferunt, effutiunt, mentiuntur, ac vera falſis commiſcent. Hi de canibus, de venationibus, de ſylvæ ambitu, de ambage luſtorum, de venationum eventibus multa fabulantur:illi de equis, de malitia, & fortiter ab ſe factis multa mentiuntur. Si adeſt qui invideat æmulus, aliorum ſermones obſtrependo diſcutiat, alias inſerendo nugas, & quæ ſibi putet laudem gignere, ſua inſolenter narrabit facinora:hunc alius ſæpè de mendacio convincit, & variis ſcommatibus explodit. unde totum tunc convivii colloquium frequenter in iram & contumeliam deſinit. & veluti in Centaurorum conviviis Bacchi munera non ceſſant, donec eliciant ſanguinem. Ita & in iſtorum aulicorum conviviis ſæpè hoſpites redeunt cum ciatricibus, ac ſi edicto invitati videantur.

Quod ſupereſt, læti benè geſtis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam ſperate parati.

Proinde verò ſumma iſtorum diſciplina eſt obſervare tempora principum,ne quid intempeſtivè illis ingerant: eaq; non ab aſtris, cœlis, ac ephemeridibus, captant, ſed à vino, à prandio, à convivio à venatione, ab accubitu, dum exhileratus eſt princeps, & voluptatis alicujus compos; & quos alios molles aditus & tempora norunt: tunc novitatum rumuſculos primùm aſpergunt. quibus Principis aures titillant: deinde

paulatim ad ea, quæ cupiunt, procedunt, inscriptum à natura sua habentes Aristotelis ad Calisthenem discipulum consilium; hortantis, ut cum Rege aut nunquam, aut jucundissimè loqueretur, quo scilicet apud regias aures vel silentio tutior, vel sermone esset acceptior. Quod si tunc cuivis illorum Princeps, aut Rex arriserit, & ad id quod loquitur, annuat, si gratum quid quod dixerit, aut fecerit, si illi quid crediderit, si illum confabulatorem secum secretò abduxerit, atque aliis non ita, profectò magnus tunc erit ille in oculis hominum, jamq; omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes, floccipendet omnes, detrahet clanculum, reprehendet palàm, loquetur grandia, nihil non audebit quo metuant eum omnes, conculcabit inferiores, contemnet pares, superiores dedignabitur, honorem & adorationem exiget etiam per contumeliam, totus tumet & effertur, & potentiam affectat,

Libertas scelerum est virtus, & summa potestas.

Quisquis illi non arridet, non applaudit, etiam cum male fecerit, illico reus: nam aut fortunæ eius inuidere, aut officio ejus non deferre judicabitur, neq; tunc solum paribus inferioribusque infesti sunt, sed & principibus ipsis sæpè perniciosissimi, quibus seueritatis, prudentiæ, correptionis & consiliorum imagine perditissimè adulantur, & in nefanda scelera sæpissimè impellunt: quemadmodum apud Lucanum Curio instigat Cæsarem:

Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires,
Conquerimur, deeratne tibi fiducia nostri?
Dum manet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiêre togam, regnumque senatus.

Similes Alexander Magnus habuit instigatores, qui illum suaptè natura insanientem magis magisque in bella & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Salomonis filius consultores, tales habent & nostri sæculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne scelus parent, hortanturque, aut sic dissuadent, ut fortius impellant, dum rationes suas tam futiles & infirmas opponunt, ut sic se convictos passi, credulorum principum confirment errorem, utrobique sic decipientes, ut nō posint argui, sed de proditionis perfidia insuper gratiam mereantur. Tales hodie habet Gallorum rex Franciscus, ad mala consilia nimium promptos, qui illum contra Cæsarem in omnem perfidiam ac tyrannidem liben-

ter

ter impellerent, atque ii interim optimi habentur atque fideles. Hæc de nobilibus aulicis hactenus, quorum qui unum offenderit, omnium cæterorum reus est.

De Plebeis aulicis, CAP. LXX.

SUnt adhuc quidam plebei aulici, homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi subjectione continua gaudent; ii circumeunt nobilium domos, illisque parasitantur, mensis viventes alienis;

Et bona summa putant aliena vivere quadra.

omnibus idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parasitantur, & omnibus omnia fieri student, plures, quàm Proteus, species mentientes, atque in plures formas sese vertentes, quò potentiorum favorem sibi concilient, convivarum sermones explorare student, ut habeant quod renuncient; dissidentium autem secretos rumusculos vulpina astutia inquirunt, eosdemq; nunc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt, utrisque se gratos præbentes, dum sunt utrisque perfidi, eoque magis proditionibus idonei, quo ob imaginem simplicitatis minus habeantur suspecti. Quumque nullum facinus sceleratius habeatur, quam proditio, nullum tamen ad divitias & dignitates in aula comparandas utilius ac compendiosius, ipsisque aulicis, etiam regibus, acceptum gratumque magis; adhærent itaque nobilium liminibus, &c. Scire volunt secreta domus atque inde timeri. Quod si semel fuerunt turpitudinis aut proditionis alicujus conscii, jam evaserunt, jam caput extulerunt. Nam

Charus erit Verri, Verrem qui tempore quovis
Accusare potest.

Jam familiaritas, imo necessitudo quædam nobiliorum contracta est, qua freti, ad ea quæ desiderant, facile accedunt. Primum itaque quærunt, ut in matricula aulicorum inscribantur, idque illis, vel sine stipendio satis est; siquidem sola inscriptio, etiam absque solario quæstuosa est, & suam prædam habet, deinde potentes quoscunq; captare non diffidunt, quos tunc sollicitant blanditiis, instant obsequiis, & se muneribus ingerunt ratione consortii, aut alia quavis arte, & quæcunque ab aliis aut periculorum metu, aut laborum intolerantia, aut lucri penuria relinquuntur, isti avidissime quærunt, vigilant dies ac noctes, peregrinantur & susceptas ferunt referuntque legationes & literas, labores immensos aggrediuntur, & perferunt, & audent quid brevibus Gyaris & carcere dignum,

doneciis meritis aut scriniis præficiantur, aut consignandi suscipiant officium, aut ærarii custodiam obtineant, aut census varia ratiocinatione illis committantur: jamque egressi laborum angustias, nullum obsequium eorum amplius gratuitum est, sed omnia deinceps ad precia venalia habent: & cum novo honore mutatis morib. omnium, quæ retrò sunt obliti, in anteriora tendentes, priora sua contemnunt, ulteriora concupiscunt, avaritiaque contracti ad prædam strepitumque lucri omnia vertunt, fide parci, verborum prodigi, blandi pariter & insidiosi, sermone obscuri, & oraculorum instar ambigui, quidquid vident, quidquid audiunt, quidquid agitur, conjectant omnia in pejorem partem: sibi soli fidunt, se solos amant, sibi soli sapiunt, nullius fidei, aut amicitiæ credunt, sodalitatē nullam nisi lucri causa colunt, commodum proprium omnibus præferunt: amicos, hospites, propinquos socios, quicunq; lucrum non adferunt, tanquam steriles arbores despiciunt: pristinos sodales, si quis eorum occurrat, prętereunt, quasi ne norint quidem. Si quis illorum implorat opem, hunc verbis & promissis abunde pascunt, plusque promittunt, quàm præstāt; si nihil attulerit, auxilio destituunt, vel causa spoliant. Gratiā omnem venalem habent, virtutem omnem contemnunt, aliorumque laudes diversis sententiis frangunt, & post terga artificiose cuilibet detrahunt, ipsi neminem sine exceptione laudant, quemadmodum orator ille, Julium fortunatum, ajebát, fateor virum fortem, & quem constat strenuè egisse quam plurima; quo tamen pacto judicium repetundarum apud judices justos evaserit, mirarer quidem, si vis eloquii ejus mihi esse incognita. Et alius;

Felix & nato, felix & conjuge Proteus,
Et cui, si demas jugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant.

Præterea aulicis muneribus vulturum instar semper inhiant, undecunque venantur prædam, eamque quibus possunt, veluti Phineo obsonium, vel ipsis è faucibus, Harpiarum instar pręripiunt. Ac multorum calamitatibus gaudent, nullius malo compatiuntur, nulla promissa se debere putant, nisi pro sua libidine, nulli gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio indignos judicant, aut negligentia prætereunt, nonnullos odio compensant. Sed in odio gratiam fingunt, & dissimulant iram; præter principem, aut regem, nullum alium observant, aut verentur; sed ne hos quidem, nisi aut metu, aut pro compendio; cumque jam ad canos usq; in proditionibus, in fraudibus,

dibus, in ærumnis & laboribus versati, anxiis his sordibus ingentes opes sublimesque honores corripuerunt, tunc fasque nefasque confundunt, ut filios non tam honoris, quam rapinæ simul & iniquitatis relinquant hæredes.

Sic serpenti ciconia pullos
Nutrit, & inventa per devia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt animalia pennis.
Si leporem aut capream famulæ Iovis, & generosæ
In saltu venantur aves, tunc præda cubili
Ponitur; inde autem, cùm se matura levavit
Progenies, stimulante fame festinat ad illam,
Quam primum rupto prædam gustaverit ovo.

Atque hæc sunt plebeiorum aulicorum artes, quibus multi ex infima hominum fece ad amplissima munera, quæsturas, dignitatesque conscendunt, proximamque apud principes & reges suos authoritatem adepti, divitias principibus pares conflant, regiaque extruunt palatia, dum interim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, in equitia, in convivia, in pompas, in vestes, in fastum profundunt, terras, castra, possessiones, patrimonia decoquentes, quæ tunc plebeis isti, emunt, in nobilium locum his suis scelestissimis atribus succedentes.

De mulieribus aulicis. CAP. LXXI.

HAbent & aulicæ mulieres sua vitia. Omninò enim nō paucas videmus corporis dotibus, & formæ elegantia spectādas, scitulas & nitidas & venustas, insuper vestimentis purpureis & aureis, & gemmeis monilibus exornatas: sed non omnibus est cernere, quam turpissima monstra sub formosis illis pellibus sæpè latitent. Hinc aptissimè Lucianus illas Ægyptiis templis comparat. Illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simulatque maximum, sumptuosis lapidibus extructum, atque compositum: cæterum si intus Deum requisiveris, aut simiam invenies, aut cinonimum, aut hircum, aut felem. Ita est de illis aulicis puellis atque dominabus, quæ à prima ætate, in teneris annis in molli ocio, saltationibus, & omni luxu enutritæ, pessimisq; disciplinis ex aulicis illis amorum libris, pravissimisque luxus, libidinū, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historiis, comœdiis, novellis, facetiis, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice perniciosissimos mores suxerunt, levitatem, insolentiam, arrogantiā, morositatem, impudentiam, obscœnitatem, contentionem, contradictionē,

pertinaciam, ultionem, astum, vafriciem, petulantiam, loquacitatem, procacitatem, & turpem concupiscentiam: habẽt linguas, quibus silentium pœna est: habent labia ad omnem loquacitatem armata, quibus sermones producunt otiosissimos ineptissimosq; & non raro iis, qui audire coguntur, molestos. Quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putabimus, nisi stulta & ociosa? puta quomodo componenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualiter complicanda vestis, qua pompa incedendũ, assurgendum, decumbendum: quibus quo vestitu fas sit incedere, quæ quibus loco cedere debeant, quot inclinationibus salutare, quæ ad quorum oscula venire fas aus nefas sit, quæ asino, quæ equo, quæ sella, quæ curru, quæ lectica vehi debeãt, quæ aurum, quæ gemmas, quæ corallia, quæ torques, quæ inaures, quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferre possint, cæteraque Semiramidârum legum nugamenta. Nec desunt seniores matronæ, quæ narrent, à quot procis olim adamatæ, quibus muneribus dignatæ, quibus blanditiis ambitæ; hæc de eo loquitur, quem amat; altera ægrè sidet de illo quem odit; & quævis putat se cum aliarum admiratione dicere; nonnunquã intempestivis dicteriis, aut impudentissimis mendaciis sermonem infulciunt. Nec desunt inter illas intentissima odia, & acerrima jurgia, calumniæ, detractiones, sycophantiæ, & quæcunque sunt malæ linguæ vitia; habent ocellos, habent vultus, habent visus plena illecebris, habent nutus, habent gestus plenos lascivia, habent astus, habent verba, quibus decipiendos procos sollicitant & munuscula extorquẽt: si illis annulus est, si gemma, si monile, si catenula, quidquid est, subtrahunt blanditiis aut extorquent precibus, redduntq; pro illis basia, suavia, oscula, amplexus, contactus, cõfabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimenta sunt. Pudet referre, quæ secreta intra cubile probra sæpè gerantur, consecrato Hymenæo naturæ contumelia, quæ cum vestem induerunt, omnia contexisse & occuluisse existimant. Tales itaque qua fide & integritate postea erga maritos putabimus futuras uxores? O quanto dolore afficiunt bonos conjuges, dum genus, dum dotẽm, dum formam, dum aliena matrimonia continuò objiciunt & jurgiis ac contumeliis obtundunt viros, conqueruntur semper, dum domesticam, & frugalem mensam spernunt, & aulicum luxum viris exprobant, ac deliciis & pompa assuetæ ornamentorum ambitione exhauriunt illorum opes, labefactant domos, nonunquam ad turpes & malos quæstus miseros

maritos

maritos impellunt, quibus dies noctesque insidiantur mille fraudibus, simulatione, proditione, hypocrisi. Taceo externos amores, occulta adulteria, supposititios partus & alieno semine conceptas proles: quod si semel ad odium vertantur, zelotypiam parabunt, aut venena. Familiares enim (ut ait Hieronymus contra Jovinianum) malarū fœminarum artes sunt doli, fraudes, veneficia, mala medicamenta & magicæ vanitates, Sic Livia virum suum interfecit, quem nimis odit Lucilia suū peremit, zelotypia illa sponte miscuit aconitum, hæc improba furorem pro amoris poculo propinavit. Adeò tutius est, quod ait Ecclesiasticus, commorari leoni & draconi, quàm cū muliere nequam. Quisquis morigeram cupit habere uxorem, ne ducat talem aulicam. Quæcunque mulier probum velit hapere maritum, ne nubat aulico. Sed jam nimium progressus est cum lingua sermo; dixi tamen & jam non dixisse non possum. Cæterum autem ponam manum meam super os meum, & iis alia non addam; quin de aula modò egredientes, reliquas œconomiæ partes, & quas diximus mechanicarum potiores disciplinas mercaturam, agriculturam, militiam, & reliquas examinemus.

De Mercatura. CAP. LXXII.

MErcatura ipsa quidem latentium lucrorum astutissima indagatrix, manifestæ prædæ avidissima vorago, nunquam habendi fructu felix, semper autem quærendi cupiditate miserrima; hāc tamen non modico reip. auxilio esse, & ad externorum regum, populorumq; amicitias contrahendas accōmodam, atq; etiam privatæ hominum vitæ perutilē ac quodammodo necessariam plerique arbitrati sunt; quin & Plinius illam victus causa inventam putat. Quocirca etiam multi illustres simul ac sapientes viri hanc exercere sunt aspernati; cujusmodi, teste Plutarcho, fuere Thales Solon, Hippocrates. Verum sicuti quascūq; scientias & artes, alias propter voluptatem admittimus, alias propter laborem æstimamus, alias propter virtutem honestatemque sectamur, alias propter veritatem justitiamque veneramur; non tamen omnes illę, quamvis necessariæ, lucrosæ, jucūdæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ, laudabilesq; ac justæ sunt. Sic & mercatorum, institorum, fæneratorum, trapezitarum, colybistarum exercitia necessaria, utilia & laboriosa sunt, tamen illiberales, sordidi & improbi quæstus vocantur; quia illorum operosæ fraudes, nou artes venduntur emunturque; quod quidem, ut ait Cicero, non apti

non simplicis, non ingenui, non justi, non boni viri, sed versuti obscuri, astuti, fallacis, & callidi officiū est. Mercatores enim omnes & institores hîc emunt, ut alibi carius & supra sortem vendant; atq; ille melior, qui lucratur magis, quibus passim peculiare est mentiri, peierare, fraudare & imponere, nec ulla illis lucrandi ratio turpis: quin & legibus id sibi licere dicunt, decipere secum contrahentes ad dimidium justi precii. Nec dubium esse potest, cum omnis eorum vita ad quæstum, ad lucrū, ad divitias adornata sit, illos earundem occasione turpia plurima & dignas supplicio fraudes committere. Nulli enim sine fraude ditescunt, &, ut ait Augustinus, lucrum habere non poterit, nisi fraudem fecerit. Et plenius æquo laudat venales, quas vult extrudere merces. Et alius poëta canit;

Periurata suo postponit numina lucro
Mercator Stygiis non nisi dignus aquis.

Hinc emit ille, vendit alter: hic portat, ille asportat, hic creditor, ille debitor, hic solvit, ille recipit, alter rationes scribit, omnes autem peierant, fraudant, fallunt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ ullum periculum excludunt, modò lucrum sperant, nec cognationes, nec affinitates nec amicitias ulla fide, nisi sola utilitate, colunt, sicque omnes per omnem ætatem post lucrum, post divitias currunt, ac si alibi laborum requies vitæque solatium nequeat inveniri:

Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.

At vero cujus modi fraudes committant mercatores in lana, in lino, in serico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera, in oleo, in vino, in frumento, in equis, in animalibus, denique in omnium mercium genere, nemo est qui nesciat, qui non videat, qui non palpitet, nisi qui forte illorum damna non senserit. Atque hæc minora mala sunt: longè his majora supersunt. Ipsi sunt, qui invectis damnosis mercibus, & quæ ob raritatem vel delicias à mulieribus & pueris appetuntur, quæ ad nullam vitæ faciunt necessitatem, sed duntaxat ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollitiem, ad voluptatem, ab ipsis usque terræ finibus, veluti laqueos importantes. Provincias ac regna quotannis immensa spoliant pecunia, corrumpunt bonos mores introductis peregrinis vitiis: ac sublato patrio ritu, semper novis & externis rebus studentes, eam perditissimis implicant consuetudinibus. Ipsi sunt, qui initis sodalitiis cōtra jus, fas & leges monopolia exercent, omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus mul-

titudinis

titudinis opes ad se contrahant, dum collectis pecuniis alios vincunt, alios praeveniunt, alios exaucto rerum precio deterrent ac soli emunt omnia, quae deinceps pro suo libito soli vendunt quàm maximi. Ipsi non raro ingenti aere alieno consarcinato, cõstituto alibi domicilio, inde vero prostituta fide, verso solo profugi, & sero aut nunquam redeuntes, creditores fraudant, & ad desperationem ac laqueum adigunt. Ipsi sunt qui chirographis & objurgationibus implicant & explicant cives, debitorumque radices adeo profundas, laboriosas, funebres & inevitabiles plantantes, ut evelli nequeant: sed in gyrum pullulantes, & ex debitis debita germinantes, civitates suffocant & evertunt, ipsi interim foenori & usuris incessanter dediti totius plebis substantiam devorant, ipsi nonnunquam numismata praecidunt, semper autem monetae valorem, utcunque suo lucro conducere visum est, nunc intendunt, nunc demittunt, non absque totius reipub. detrimento. Ipsi explorata principum secreta, civitatumque consilia, & patrios rumores hostibus renunciant, nonnunquam etiam pacta mercede principum vitae insidiantur, ac nihil non pecunię studio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum institutum non nisi mendacia, fuci, sermonum nebulae explorationes, insidiae, fraudes, deceptionesque manifestae. Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt diversoria, nec ea illis cum civibus volebant esse communia; caeterum patebat illis in forum via, ad navalia autem & secretiora urbis loca ne aspectus quidem concedebatur. Graeci autem nequaquam intra urbes recipiebant, sed quo cives à periculi suspicione essent immunes, à pomoeriis non longè forum venalium statuebant. Pleraeque aliae gentes mercatores ad se accedere prohibuerunt, quod mores depravarent. Epidaurii, teste Plutarcho, cum cives suos Illicorum commercis improbos fieri animadverterent, veriti à peregrinorum contagione, corruptis civium suorum moribus res novas civitati suae excitari, unum in primis gravem & circumspectum ex omni civium multitudine virum in singulos annos eligebant, qui ad Illyricos accederet, & quae quisque suorum mandasset, mercaretur atque contraheret. Vituperat mercatores Plato, quod optimos inquinent mores, & apud bene constitutam Remp. lege cavendum censet, ne externarum gentium deliciae in urbem comportentur, ac ne quis è civibus, minor quadraginta annis, peregrè proficiscatur, exteri autem ad suos remittantur, eo quod istius-

istiusmodi peregrinorum contagiis cives veterē patrum parsimoniam, priscosque mores dediscant, & odisse incipiant: ex quo uno urbes plerunque redduntur deterrimę, omnique fornicationum, adulteriorum, luxus & libidinum genere inquinatissimæ: cujusmodi Lugdunum & Antuerpia, famatissima hodie mercatorum emporia, de se exempla præbent. Ipse etiam Aristoteles jubet omninò curam habendam, ne quid civitates adventitiorum admixtione vitientur: mercatores autem etsi sunt necessarii, non tamen in civium numero recipiendos: quos ideo etiam detestatur maximè, quod gaudeant mendaciis, & in civitatibus fora vexant, tumulus excitant, feruntque discordias. Quin apud plerasq; Resp. antiqua lex erat, ne quis mercator magistratum gereret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur. Porrò mercatura á theologicis sententiis planè damnata est, & à canonicis decretis (authoribus Gregorio, Chrysostomo, Augustino, Cassiodoro, Leone) omnibus verè Christianis interdicta: nam, ut ait Chrysostomus, Mercator Deo placere non potest. Nullus ergo Christianus sit mercator; aut si esse velit, projiciatur ab Ecclesia. Augustinus quoque mercatores pariter ac milites, ait, veram pœnitentiam agere non posse.

De Quæstura. CAP. LXXIII.

MErcatoribus non multò meliores sunt Quæstores, furax quoddam hominum genus, & ut plurimum servile, ac mercenarium, aut quod sub stipe operam locârit, rude ac ignavum, sed audax, ac impudens, nec nisi tenuia quædam artificia, qualia par est tales homines nosse, didicit, scribendi videlicet & supputandi: maxime autem furandi formulas haud inscitas, ingeniosioresque, quæ in vulgares cōpetant latrones: ideoque omnium, qui vivunt, hominum furacissimi sunt, & à solis digitis, quibus talenta & milliones supputant, opulenti, quos adeo viscosos habent, ac infinitis uncis hamis sic imbutos, ut pecunia omnis, quantumcunq; levis, fugax, labilis, anguillarum & serpentum instar lubrica, ab his contacta illicò hæreat, neque facile queat avelli. Hoc ipso tamen minus mali sunt, cum quod non nisi regum, principumque ac potentum ærariis insidiantur, tum quæ inde suffurantur in scorta, in aleas, convivia, ædificia atque alendis parasitis, equis, canibus, histrionibus, non libenter expendunt: aut seniores, prudentioresq; facti non rarò filios nobis tales relinquunt, qui, quæ isti multis ex perjuriis, rapinis, furtis, flagitiis paulatim & minutatim

tatim corrafserunt, convivando, scortando, venando, aucu-
pando, vestiendo, & nequicquam ad explendas voluptates o-
mittendo rursus in multa fragmenta dissecantes, simul omnia
infeliciter profundant. Cæterùm vero & quæstores ipsi fœnus
accipiunt, & dona extorquent procrastinando, debita compi-
lant, cum capitaneis colludunt, falsum supputant, chirogra-
pha adulterant, & literas afflictis sigillis resignant, numismati
non nihil detrahunt, nonnunquam fucato metallo vitiant;
ideoq; alchimistis plurimum amici sunt, artisque illius ut plu-
rimum sectatores; aut, si desit ingenium, saltem fautores sunt.
Verum cùm dicat Cicero, mercaturam ipsam, si magna sit &
copiosa, multa undique apportans, & sine vanitate importans,
non esse admodum vituperandam, mercatores autem & quæ-
stores tunc posse optimo jure laudari, si aliquando satiati
quæstu, tandem ad colendos agros, possessionesque contu-
lerunt; ideoque de Agricultura quid sentiendum sit, hîc sub-
jungemus.

De Agricultura. CAP. LXXIV.

AGricultura itaque, cui & pastio annexa est, & piscatio atq;
venatio, tanto apud priscos in honore fuit, ut nec Roma-
nos Imperatores, potentissimosq; Reges, & Duces puduerit
agros colere, semina tractare, arbores inserere. Ad hanc se
contulit, deposito imperio, Diocletianus, & dimissa regni ad-
ministratione, Attalus. Cyrus quoque magnus ille Persarum
Rex, gloriari plurimum solebat, cum venientibus ad se amicis
hortum ostenderet suis manibus consertum, & arbores sua
manu in ordinem positas. Sed & Seneca plantauit platanos,
sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi lubentius
erat quàm in agris. Hinc illa nobilissimarum familiarum co-
gnomenta Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, Pisonum, à
multitudine videlicet horum leguminum.

De Pastura. CAP. LXXV.

SImili ratione à pecorum pastionibus Junii, Bubulci, Stati-
lii, Tauri, Pomponii, Vituli, & Vitelli, Porci, Catones,
Annii, & Capræ orta sunt. Pastores fuerunt Romulus & Re-
mus, Romanæ urbis conditores. E pastoribus ad imperium
assumptus fuit Diocletianus. Pastor ipse Romanæ potentiæ
tremendus Spartacus. Pastores erant Paris, & pater Æneæ
Anchises, & à Venere dilectus formosus Endymion, Polyphe-
mus etiam, & centum oculorum Argus. Ex ipsis denique diis
Apollo

Apollo Admeti Thessaliæ armenta pavit, & Mercurius fistulæ inventor, pastorum princeps fuit, atque ejus filius Daphnis. Pan quoq; pastorum Deus, & Proteus pastor atque Deus. Atque ut Hebræorum Patriarchas, Judices, ac Reges aliquos recenseam) maximi inter eos viri, & Deo gratissimi pastores fuerunt: sicut Abel justus, Abraham pater multarum gentium, & Jacob pater populi electi, item Moyses legislator & Propheta Deo familiaris, ac David Rex, secundum cor Domini electus. Quin etiam apud veteres Græcos, illustrissimus quisq; pastor erat: hinc alios Polyarnas, alios Polymedas, alios Polybutas appellarunt, videlicet à multitudine agnorum, ovium & boum nomina illis imponentes. Sic etiam Italiam à vitulis nuncupatam, (quos antiqui Græci Italos vocabant) nemo ignorat. Atqui uterque Bosphorus, Cymerius & Thracius, atque Ægæum mare, & Argos, Hippion, nonne à bovis transitu, à capris, ab equis, dicta sunt? Et Numidia Aphricæ provincia, à pascuis hoc nomen habet. Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita fuit pastoritia: hæc nobis præter pecudum carnes varias, etiā lac, caseum, butyrum, in cibum, ac pro vestitu lanam, pelles & coria, omnia profecto humanæ vitæ cùm necessaria, tum utilissima largitur: quæ omnia, sed post casum homini concessa sunt, cum antea, iis solis, quæ à terra sponte prodibant, fructibus Deus illum in Paradiso vesci jusserat.

De Piscatione, CAP. LXXVI.

ACcedunt ad hæc Piscatio atque Venatio. Piscationis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate habitum est, ut peregrinos & Italis littoribus ignotos pisces è longinquis provinciis advectos, navibus in mari Italico, tanquam in terra fruges, seminarent, arbitrantes non modicam in his Reipublicæ utilitatem versari. Præterea piscinas & vivaria preciosissimis piscibus referta, magnis sumptibus instruxerunt, è quibus demum plerique Romani principes, familiæque agnomina traxère, ut Licinii, Murenæ, Sergii, Oratæ. Hinc Cicero Lucium, Philippum atq; Hortensiū piscinarios appellavit; videlicet à Piscinis. Legimus divū Octavianū Augustum hamo piscari solitum, & Neronem (scribit Suetonius) piscatum reti aurato, è purpura & cocco nexis finibus. Modi autem piscationum non admodum multi, nam retibus, hamo, nassa jaculis, rastro, veneno, quotquot sunt pisces, capiuntur. Verum piscatio eo minus laudis habet, quo pisces duri ali

ri alimenti, ne stomacho quidem utiles, nec deorum oblationibus accepti sunt. Nemo enim unquam piscem in sacrificiis immolatum esse audivit.

De Venatica & aucupio. CAP. LXXVII.

SImilibus quoque, quibus Piscatio, ingeniis, cōstant venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis, & indagine variisq; laqueorum, pedicarum, decipularumq; ingeniis, adhibitis etiam visco, aquilis, accipitre, canibus, ac Lupo cervario, & plerisque aliis mansuetis feris rapinæ venationiq; aptis. Ars profecto detestabilis, studium vanum, certamen infœlix, tantis laboribus & vigiliis de nocte ad noctem pugnare, & sævire in bestias. Ars crudelitatis, & tota tragica: cujus voluptas est in morte & in sanguine, quam ipsi refugere deberet humanitas. Hæc ab initio sæculi semper pessimorum hominum, peccatorumq; præcipuum exercitium fuit: nam Cain, Lamech. Nimbrotum, Ismaelem, Esaum, robustos venatores Sacræ literæ prodiderunt, nec ullos in veteri Lege venaticam exercuisse legimus, nisi Ismaëlitas, Idumæos, & gentes quæ non cognoverunt Deum. A venatione tyrannidi initium fuit, quia commodiorem non repperit authorem, quàm eum, qui in cæde & carnificio ferarum, & volutabro sanguinis Deum naturamque contemnere didicisset. Hanc tamen Persarum reges tanquam verissimam rerum bellicarum meditationem, coluerunt: quia habet in se venatica bellicum quiddam & truculentum, dum rapacibus canis objecta fera, effuso sanguine, laniatis visceribus, voluptatem præstat, acerbissimamque mortem, tanquam jocum, summa cum voluptate spectat: interimque ridet crudelis venator, prostratamque canum exercitu, aut laqueorum fraude, infelicem prædam, triūphantis instar, magna comitatus caterva domum reducit, ubi tunc feralis instruitur carnificina, solennique chironomia, præscriptisq; vocabulis, neque enim aliter fas est, bellua laniatur. Insignis profecto venatorum stultitia, insigne bellum, cui dum nimium insistunt, ipsi abjecta humanitate feræ efficiuntur, morumq; prodigiosa perversitate, tanquam Actæon, mutātur in naturas belluarum. In tantam quoq; plurimi illorum prorupére insaniam, ut hostes naturę fierent quemadmodum de Dardano narrant fabulæ. Inventores tam infelicis artificii extitisse narrantur Thebani, gens fraude, furtis, perjuriis insignis, parricidiis, & incestibus detestanda: à quibus ejus exercitiis præcepta ad Phrygios transmissa sunt, gentem æquè impudi-

impudicam, sed stultam atque levem; quos idcircò contempserunt Athenienses, & Lacedæmonii, populi graviores. Postea verò, quam Athenienses interdictæ venationis legem solvissent, artemque cum exercitio publice admittens, in Rempublicam suam introduxissent, tunc primum Athenæ captæ sunt. Hinc miror, venationem à Platone ipso, Academiarum principe, commendatam, nisi forte, quod eventus, aut propositi honestas, necessitasve hanc commendat, non voluptas; quemadmodum aprum Calydoniæ vastatorem confixerit Meleager non voluptati suæ, sed utilitati Reipublicæ, patriām abs vastatrice bellua liberans. Et Romulus venabatur cervos non voluptatis causa, sed necessitate alendi se & socios. Est & aliud venandi exercitium, quod Aucupium dicunt, minoris quidem crudelitatis sed non minoris vanitatis; hinc aucupes dicti, qui videlicet aut aves venantur, aut per aves ludentes, (quemadmodum ait Baruch Propheta) in avibus cœli. Authorem illius ferunt Ulyssem, quem primum post captum Ilium armatas edoctasque in venationem aves Græciam intulisse narrant, ut videlicet essent novæ voluptatis solatia his, qui, amissis parentibus, Trojani belli damna sentirent; tamen filium Telemachum ab hac vivere jussit expertem. Tandem hæc exercitia in se revera servilia & mechanica, eo usq; evecta sunt, ut positis quibusq; liberalibus studiis, hodie prima nobili[...]tis elementa sint atque progressus, illis ducibus ad summ[...] nobilitatis gradum perveniatur; hodieque ipsa Regum & Principum vita, ipsa etiam (proh dolor) Abbatum, Episcoporum, cæterorumq; Ecclesiæ perfectorum religio, tota, inquam, venatio est; in qua se potissimum experiuntur, virtutemque suam extenduot,

Spumantemq; dari, pecora inter inertia, votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.

Et quos decet esse exempla patientiæ, quotidie quærunt habere, quod vincant & venentur; & quæ natura libera sunt animantia, & decernente jure occupantium fiunt, nobilium tyrānides sibi temerariis interdictis usurpārunt; à novalibus suis arcentur agricolæ, subtrahuntur prædia rusticis, agri colonis, præcluduntur sylvæ & pratā pastoribus, ut augeantur pascua feris, in sagimen & delicias nobilium, quos solos has edere licet; de quib si colonus quispiam gustavit, aut agricola, is majestatis reus factus, simul cum belluis illis fit præda venatori. Scrutemur Scripturas; certe in Sacris literis, etiam in Gentiū historiis, nullum sanctum, nullum sapientem, nullū Philosophum

phum legimus venatorem: paſtores vero plurimos, & aliquos piſcatores. Et Auguſtinus artem hanc dicit omnium nequiſſimam, ſacraque Elibitanum & Aurelianenſe Concilia, hanc in clero prohibuerunt damnâruntque, in ſacriſque Canonibus non modo prohibetur venatoribus aſcenſus ad ſacros ordines, ſed etiam ſummi ſacerdotii gradus adimitur jam adeptus. In eiſdem legitur: Eſau venator erat, quoniam peccator erat. Neque vero uſpiam venationis vocabulum Scriptura ſacra in bonum aſſumit. Quare venationem ipſam reprobam eſſe, jam nemini in ambiguo ſit, quæ omnium ſapientum atque ſanctorum tuba exploſa eſt atque damnata Antiquitus etiam, cum in innocentia viverent homines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infeſta erant, nulla noxia, omnia illi ſubdita obedientiam præſtabant: cujus exempla etiam poſteriorib. temporibus, in his, qui optimam vitam agerent, manifeſta ſunt: quomodo ferarum inſidiis ſuperiores extiterunt, ſicut Daniel leonibus, & Paulus Apoſtolus viperæ. Heliam Prophetam, Paulum & Antonium eremitas nutrivit corvus, & Ægidium cerva. Helenus Abbas præcepit onagro, & paruit belua, & ſancti viri onera portavit: præcepit etiam Crocodilo, & ab eo flumen tranſvectus eſt. Anachoritæ multi habitabant in deſertis, & ſtabant in ſpeluncis & cavernis ferarum, non timentes nec leones, nec urſos, nec ſerpentes. Cum peccato enim animalium noxa ſimul & perſecutio & fuga ſubintravit, & artes venationum excogitatæ ſunt. Non enim (ut ait Auguſtinus 3. ſuper Geneſ.) animalia fuêre à principio producta venenoſa, inimica & moleſta humano generi, ſed poſt peccatum infeſta inimicaque conſtituta ſunt: quod ex divina ſententia in pœnam injuſtæ rebellionis primorum parentum factum eſt, cujuſmodi ſententia lata eſt ad ſerpentem, dum diceret Deus: Ponam inimicitias inter te & mulierem & inter ſemen tuum & illius. Ex hac ſententia venationum orta eſt pugna, hominum ſcilicet cum cæteris animalibus.

De Agricultura reſiduum. CAP. LXXVIII.

SEd modo revertamur. Scripſerunt de his jam dictis agriculturæ, paſtionis, piſcationis, venationis, aucupii artibus, Hiero, Philometer, Attalus & Archelaus reges: Xenophon & Mago duces & Oppianus poeta: præterea Cato, Varro, Plinius, Columella, Virgilius, Creſcentius, Palladius, & plerique his recentiores: Cicero his nil melius, nil uberius, nil dulcius, nil liberto homine dignius arbitratur. Non pauci ſummũ bo-

num,summamq; beatitudinem isthic collocârunt. Hinc agricolas fortunatos Vergilius, Horatius beatos vocant. Hinc Delphicum oraculum Aglaum quendã felicissimum pronunciavit, qui in Arcadia parvum prædium colens, nunquam degressus est, sicq; minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit: sed miseri homines tam altum de agricultura sapientes, ignorant hanc esse effectum peccati, ac summi Dei maledictionem. Ejiciens enim hominem de paradiso voluptatis in agros misit, ad prævaricatorem Adam sic dicens; Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumtus es. Sed nulli hoc magis sentiunt, quam agricolæ & villici, qui, dum arant, seminant, occant, putant, pastinant, messant, metunt, vindemiant, pascunt, tondunt, venantur, piscantur; post multos labores, hic agris à grandine tempestateq; vastatis, amittit panẽ, huic oves moriuntur, aut boves, aut à militib. abiguntur, ille perdit feram, alter piscem, & domi plorat uxor, illachrymantur filii, & tota esurit familia; rursusq; spe incerta dubiũ redeunt in laborem. Ante hanc maledictionem nulla fuisset opus artificiosa telluris cultura, non pastione, non piscatione, non venatione, non aucupio; nam sponte omnia productura erat terra hybernis, æstivisque frugibus, odoris suavitate, pratorumque vestitu semper florescens. Denique nihil noxium terra progerminasset, non herbam ullam veneno pestilentem, nullam arborem sterilitatis vitio inutilem, sequestrataq; et natricum & viperarum, cæterorùmq; reptilium virulentia (author nobis Beda) ipseque homo animantium omnium adeptus principatum, ipsis etiam feris, ut jumentis pecudibusq; onera impositurus, imperasset piscibus maris, aves ad nutum advolassent; moxque natus homo, omnium membrorum usum exercitiumque consecutus fuisset, ac sine corporis tegumentis, sine tectis, sine conditis obsoniis, sine medicamentis felicissimam vitam egisset, cum sponte sua illi suppeditura essent, ut ait Poeta ille;

Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile,

Sed peccati noxa, mortisq; necessitas, omnia nobis infesta fecit; jam non terra quicquam citra labores sudoresque nostros producit; quin & lethifera, & venenosa, ceu palam nobis, quod vivimus, exprobrans generat, nec reliqua elementa nobiscum mitius agunt, multos mare sævientib. procellis obruit, monstrosæque belluæ absorbent; tonitruis fulgure, tempestati-

bus

bus contra nos pugnat aer: & pestilentiarum lue cœlum quoque in nostrum interitum conspirat. Jamque etiam animantia ex professo nobis infesta sunt, & ipse etiam homo (ut est in proverbio) homini lupus est, circumsistunt nos iñumeris scelerum illecebris tentantes immundi spiritus, quo nos in suppliciorum tenebrosa conceptacula protrahant, æternis ignibus ac diris cruciatibus perpetuo cruciandos. Atque hinc patet, non, nisi optimarum rerum jacturam, malorum inventionem, ac vitæ incommoda esse agriculturam, cum cæteris illi adhærentibus pascendi, piscandi, venandique exercitiis, quo telluris infœcunditatem, & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quibus mortis fata admonita humanitas, saltem pro tempore effugeremus, vel potius mitigaremus. Haberet autem agricultura hanc necessitatis seu calamitatis nostræ laudem non modicam, si inter hos mansisset terminos, nec prætergressa doceret tot prodigiosas plantarum fabricas, tot portẽtosas arborum insitiones ac metamorphoseos. Quin & equos asinis jungere, & canibus lupos, sicque mulas & lycyscas, aliaque præter naturæ legem monstrosa animalia procreare. Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras libera assignavit, aviariis, piscinis, vivariis & carceribus coercere etiam exemptis luminibus, mutilatisve membris in ergastulo saginare: tum in lino, lana, pellibus, bombyce, & quæ natura ad hominis vestitum largitur, tot textuarum, infectionum, & similia non nisi ad luxum & fastum artificia, sæpissime etiam ad hominum perniciem, excogitata Quod de uno lino conqueritur Plinius, tam parvo semine nato, quod nunc planta, mox velum, levissimo ventorum flatu orbem terrarum ultro citroque portat, hominesque ipsos, ac si parum sit in terra etiã perire, cogat in aquis, ac à marinis belluis vocari. Præterea mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum, observantiarum decreta, non tam stulta & ridicula, quam superstitiosa, & divinæ legi adversa: quibus tempestates avertere, sementa fœcundare, noxia quæque propellere, lupos & feras abigere, fugacia animalia sistere, pisces avesque manibus prehendere, morbos pecudum incarminare se posse autumant; de quibus cum magna credulitate, & seriose scripserunt sapientes illi viri, quos supra nominavimus.

De Arte Militari. CAP. LXXIX.

SEd jam ab agricolis ad milites transeamus, quos ex agris delectos, aptiores pugnæ, ait Vegetius, ex quibus etiam

Cato viros fortissimos, & milites strenuissimos gigni asserit. Quin & testibus sacris literis, primus ille pugnator Cain, agricola fuit atque venator. Et Janus atque Saturnus pugnacissimi dii antiquissimi, hanc simul cum agricultura vitam in terris egerunt. Ars itaq; militaris minime contemnenda videtur, quæ (ut ait Valerius) principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarum urbium, magnorumque regum, validissimarum gentium regnum largita est, fauces Ponti, marisq; sinus patefecit, Alpium, Taurique montis convulsa clustra tradidit. Ipse Africanus Scipio apud Ennium gloriatur, quod per sanguinem hostium atque cædes viam sibi ad cœlum aperuit. Cui & Cicero adsentit, inquiens, & Herculem eadem via cœlos conscendisse. Hanc Lacedæmonii primum tradidisse dicuntur: hinc Hannibal Italiam petiturus. Lacedæmonē quæsivit armorum ducem. Hac duce constituta sunt regna & imperia, illaque neglecta potentissima quæque rursus demolita. In manibus enim temerariorum ducum ceciderunt bellicosa Numantia, ornatissima Corinthus, superbæ Thebæ, doctæ Athenæ, sancta Jerusalem, ipsaque Romani imperii æmula Carthago, tandem etiam potentissima Roma. Hæc ars plurimo, & plus quam Draconis leges, humani generis sanguine scripta, docet pugnæ ordinem eleganter constituere, aciem commode instituere, adoriri hostem, instare, premere, circumvenire, læva dextraque ferire, ad ducum signa dimicare, proferre gradum, sustinere impetum, resistere urgentibus, premere cedentes, ictus incutere, incussos evitare, aut clypeo excipere ac contemnere, acriusque in hostem consurgere, invehi equo, urgere stimulis, moderari frenis, & omnem in partem circumflectere, ingerere tela, vibrare lanceas, torquere hastas, hostium vultus latera, terga, pro loco & tempore adoriri, nec prius quam desperata victoria de fuga cogitare: fugientes autem insequi, mactare, capere, exarmare, diripere, profligere, suos reducere, recolligere, exercitum instaurare, & desperata victoria ad spem vindictæ animum succendere, & quæ reliqua sunt militum ducumque officia. Instruit quoque de apparandis classibus, extruendis arcibus, muniendis castris, locandis præsidiis, extruendis vallibus, compingendis aggeribus, evacuandis fossis, suffodiendis cuniculis, fabricandis machinis, deligendis armis, oppugnandis mœnibus, cōportandis commeatibus, confingendis dolis, locandis insidiis, variisque scire uti stratagematibus Præterea obsidere civitates, jacere tela, fremere tormentis, admovere machinas, perfodere muros,

concutere turres, occupare mœnia, parare incendia, diruere arces, ſpoliare templa, diripere urbes, ſubvertere oppida, vaſtare agros, conculcare leges, adulterari matronas, ſtuprare viduas, rapere virgines, cives alios vulnerare, alios incarcerare, alios deportare, alios trucidare. Tota deniq; diſciplina hæc non niſi in hominum pernicie occupata, hunc finem quærit, ut famoſos urbis everſores, ſtrenuoſq; homicidas faciat, transformet homines in ritus ferarum moreſq; belluarum. Hinc bellum nihil aliud eſt, quam commune multorum homicidium, ac latrocinium, nec aliud milites, quam ſtipendiarii, & in reip. exitium armati latrones Pręterea cum bellorum eventus ſemper ſint incerti, & fortuna, non ars largitur victoriam, quid proſunt ſtratagemata, & inſidiæ, & reliqua artis militaris præcepta? nunquid omnis ars inanis eſt ubi fortuna dominatur? Atque nihilominus laudavit hanc divinus ille Plato, & pueros hanc diſcere, adultoſque ſtatim armatæ militiæ tradi jubet. Et Cyrus inclytus ille rex, illam non ſecus atque agriculturam ſumme neceſſariam ajebat. Ipſeque Auguſtinus atque Bernardus Catholici in Eccleſia doctores, hanc alicubi probaverunt, & pontificia decreta illam non improbant, licet Chriſtus & Apoſtoli longe aliter ſentiant. Tandem vel repugnante Chriſto non infimum in Eccleſia gradum obtinuit, obortis tot ſacrorum militum ſectis & ordinibus quorum omnis religio in ſanguine in cædibus; in rapinis, & piratica ſita eſt, prætextu defendendæ & ampliandæ fidei: ac ſi Chriſtus Evangelium ſuum non prædicatione verbi, ſed armis, non Confeſſione cordis & marthyrio, ſed oſtentatione & comminatione armorum, vi bellorum, & hominum cædibus ac ſtrage voluerit innoteſcere. Nec ſatis iſtis militibus in Turcas, in Saracenos, in Paganos arma ferre, niſi etiam contra Chriſtianos pro Chriſtianis claſſes ducant. Denique bellum & militia multos gignunt Epiſcopos, & non raro pro ſummo pontificatu pugnatum eſt, & (ut ait ſanctus ille Camotenſis Epiſcopus) nō ſine fratrum ſanguine ſancta ſanctorum ingreſſus eſt Pontifex: atque hoc tunc vocatur conſtantia martyrii, ſi pro cathedra magna Chriſtianorum cęde fortiter fuerit dimicatum. Scripſerunt de arte militari Xenophon, Xenocrates, Onozander, Cato Cēſorius, Cornelius Celſus, Iginius, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modeſtus, & antiquiores multi: ex recentioribus Volturius, Nicolaus Florentinus, Jacobus Comes Puliliarum, & alii pauci. Hi artis Doctores, ſed ſpeculativi, non tam periculoſi, ut ſūt practici. Tituli vero ac dignitates, diſci-

pulorumque gradus non sunt baccalaureatus, magistratus, doctoratus: nec modo etiam sunt, quibus dicuntur Imperatores, Duces, Comites, Marchiones, equites, Capitanei, Centuriones, Decani, Signiferi, & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione, aut injuria nata, sed latrones, perfossores, raptores, sicarii, fures, sacrilegi. gladiatores, stupratores, lenones, scortatores, adulteri proditores, peculatores, abigei, aleatores, blasphemi, venefici, parricidæ, incendiarii, prædones, piratæ, tyranni, & ejusmodi. Quos omnes, qui uno nomine velit exprimere, dicat milites, hoc est, revera barbaricas sceleratorum hominum feces, quos mala mens, malus animus ad facinus extimulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen habet licentia delinquendi & latrocinandi, undique quærentes, ut noceant, ipsamque innocentiam, veluti mortis quandam imaginem odientes, omnesque quasi unum corpus sunt ex patre diabolo, cujus illi sunt membra, de quo ait Job: Corpus illius quasi scuta fusilia, & compactum squamis se prementibus: una uni conjungitur, & ne spiraculum quidem incedit per eas, una alteri cohæreat, tenentes se nequaquam separabuntur: assistūt sibi, quia convenerunt in unum adversus Dominum, & adversus Christum ejus. Insignia autem militiæ sunt non purpura, torques, annuli, tiaræ: sed adverso pectore vulnera, & deformata cicatricibus corpora. Exercitium non nisi cum plurimorum exitio, doloreque conjunctum, morum, legum ac pietatis pernicies, cum Christo, cum beatitudine, cum pace, cum charitate, cum innocentia, cum patientia, ex diametro pugnans Præmia ejus sunt, gloria nobilitatis, humani sanguinis effusione parta, imperii propagatio libidine dominandi & possidendi, cum multarum animarum perpetua damnatione. Nam cum omnis belli finis sit victoria, nemo potest esse victor, nisi homicida, nemo contra victus, nisi male perierit. Mors igitur militum pessima, malum epitaphium sibi inducente peccato. Qui autem occidunt, iniqui sunt, etiamsi justum sit bellum. Non enim propter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia militârunt, impii homicidæ, in eos, quos male occidunt. Si qui autem juste ab illis perimuntur, ipsi qui occiderunt, in carnificum ordinem seipsos statuentes, nobilitatem hanc commeruerunt: quumque leges alioqui in prædones, incendiarios, raptores, homicidas, sicarios, pœnis sæviant, tales nomine militiæ habentur nobiles & honesti.

De

De Nobilitate. CAP. LXXX.

EX militia itaque ortum habet nobilitas gentilitia, videlicet claritas, ex cruore hostium, & cædibus strenua carnificina acquisita, & publicis honorum insigniis cohonestata. Hinc apud Romanos tot coronarum genera civilium, muralium, obsidionalium, navalium, tot militaria dona, armillæ, hastæ, phaleræ, torques, annuli, statuæ, imagines nata sunt, quibus prima nobilitatis initia auspicabantur. Apud Carthaginenses tot donabantur annulis, quot interfuissent præliis. Iberi tot circa defuncti sepulchrum erigebant obeliscos, quot ille interemisset ex hostibus. Apud Scythas in celebri convivio iis tantum circumlatam pateram accipere licitum erat, qui hostem occidissent. Apud Macedonas lex erat, qui nullum hostem interemissent, capistro cingi, in opprobrium ignobilitatis. Apud Germaniæ populum neminem uxorem ducere licebat, qui non prius caput hostis occisi ad regem detulisset, ipsaq; indignatio non dati debiti honoris iis, qui strenue militàrunt, contra patriam multos induxit, ut subverterent ejus libertatem. Exemplo sunt Coriolanus, Gracchi, Sylla, Marius, Sertorius, Catilina, & Cæsar. Si itaque nunc nobilitatis primordia requiramus, comperiemus hanc nefaria perfidia & crudelitate partam: si ingressum spectemus, reperiemus hanc mercenaria militia, & latrociniis auctam: quod si etiam regnorum & imperii originem quæramus, occurrunt impia fratrum parentumve parricida, funesta conjugia, & pulsi regno patres à liberis, aut trucidati principes, in cujus verba juratum erat. Sed ipsam nobilitatem jam à primis unguibus exploremus. Ipsa revera nihil aliud est, quàm robusta improbitas atque dignitas, non nisi scelere quæsita benedictio, & hæreditas pessimorum quorumcunque filiorum. Quod ita esse, primum nobis Sacræ Literæ, deinde etiam antiquæ Gentium, & recentiores historiæ notum faciunt. Nam cum ab initio creationis mundi genuisset transgressor Adam primogenitum suum Cain agricolam, & alterum Abel pastorem ovium, in quibus humana familia bivium fecit, videlicet in Abel plebis, in Cain nobilium, qui cum secundum carmen crudelis & superbus esset, de more persequens eum, qui secundum spiritum humilis erat, interfecit Abel: sed reparata fuit plebeia familia Seth tertio filio Adæ, ipse itaque Cain parricidio fratris primus militiæ & nobilitati initium dedit, ac contemptis Dei & naturæ legibus, confidens autem in propriis viribus, usurpans sibi domina-

dominationem primus condidit urbes, constituit imperium, ad creatos à Deo liberos homines, & filios generationis sanctæ, vi, rapina servitute, & iniquitatis legibus opprimere cœpit, donec illi etiam contempto Dei judicio, & corrupta omni carne, promiscua libidine inquinati, genuerũt gigantes, quos interpretatur Scriptura potentes à sæculo, viros famosos. Atque hæc est vera, & commodissima nobilium definitio. Opprimebant enim inopes, extollentes se latrociniis, & superbientes opibus, celebrantes nomina sua, imponentes ea regionibus, & urbibus, & montibus, & fluminibus, & aquis, & mari, quorum primus parens Cain natura malignus, intestino odio invidus, à divina correptione incorrigibilis, dissimulata ira proditor, in proprium sanguinem parricida, maledictione vagus & profugus, etiam maledictioni superaddens blasphemiam. Atque hæc sunt illa antiquissima & primæva nobilitatis munia, hæ virtutes, hæc ingenia, quibus usq; in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cujus architectus pater ille gigantum, quos delevit Dominus in diluvio aquarum, uno solo reservato Noha, viro justo in generationibus Seth, cum sua familia: cui cum tres essent filii, Semus, Japetus, & Chamus, atque illi instaurato post diluvium sæculo, priscorum gigantum exemplo etiam urbes conderent, & regna constituerent: idcirco Scriptura à Noha usque ad Abrahamum nullam facit mentionem justorum: omnes siquidem ad Abrahamum usque nobilitatis artifices extiterunt, robustæ videlicet improbitatis, impietatis, confusionis, potentiæ, militiæ, violentiæ, oppressionis, venationis, luxus, pompæ & vanitatis, & similium nobilitatis stigmatum, quæ Nohæ filii huic impresserunt: è quorum numero Chamus, eo quod cæterorum esset nequissimus, atq; in parentem impius primum, & super omnia regna dominatricem monarchiam promeruit. Ipse genuit Nimbrotum, quẽ Sciptura describit potentem in terra, & robustum venatorem adversus Dominum, hic ædificavit Babylonem illam magnã, & linguarum confusioni initium fuit, tradiditque regnandi disciplinam, nobilitatumque gradus, honores, dignitates, officia, imaginesque discrevit. Exinde in plebem leges sancitæ, introducta servitus & exactiones à populo, conscripti exercitus, gestaque crudelia bella. Abs eodem Chamo processerunt Chus, à quo Æthiopes: & Mizraim, à quo Ægyptii, & Chanaan, à quo Chananæi, nobilissimæ quidem gentes, sed deterrimæ, reprobatæ, & à Deo maledictæ. Exacto tandem multo tempore, rursus elegit Deus hominem justum, Patriarcham illum

illum Abrahamum, ex quo suscitaret sibi semẽ, ac populũ sanctum, quem circumcisionis signaculo ab aliarum gentiũ multitudine distinxit. Hic duos ab initio genuit filios, unum ex ancilla, spurium, Ismaëlem: alterum ex uxore legitimum, cui nomen Isaac. Factus est aũt Ismaël homo ferus, & sagittarius, vir nobilis & potens, princeps Ismaëlitarum, genti nomen suũ perpetuum relinquens, benedixitq; illi Deus & confirmavit nobilitatẽ ejus in rapina & militia, inquiens: Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum. & è regione fratrũ suorum figet tabernacula. Isaac aũt perseverans in justitia patris sui, illius gregem pascebat, atq; hic ex Rebecca sua duos genuit filios, Esau, & Jacob. Esau itaque odiosus Deo, homo rufus & hispidus, venator, & sagittarius, helluo, & ventri deditus, adeo ut pro uno pulmento vendiderit primogenita, factus est vir potens, atq; princeps Idumæorum, benedictionem accipiens nobilitatis in pinguedine terræ, & rore cæli, in gladio & excussione jugi. Jacob aũt justus, profugus apud avunculum suum Laban, oves illius pascebat, cujus utrasq; filias 14. annorum servitute cum promeruisset uxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatumq; est nomẽ illius Israël, quod posteris suis deinceps reliquit, ut vocaretur populus Israel. Erãt Jacob (quod diximus) duodecim filii, videlicet Ruben, Symeon, Levi, Juda, Isachar, Zabulõ, Joseph, Benjamin, Dan, Nephthalim, Gad, & Aser, ad quorum numerum, duodecim trib. Israel numeratæ sunt. Verum Joseph à fratribus suis venditus in Ægyptum, omni Ægyptiorum disciplina imbutus est, & factus est somniorum interpres peritissimus, & augurabat in calice: œconomicæ disciplinæ adeo peritus erat, ut ingenii calliditate novas artes parandarum divitiarum, & vectigalis augendi inveniret, quam ob causam Pharaoni regi gratissimus, constitutus est ab eo princeps super omnem Ægyptum, atque ex servili mancipio, solenni Ægyptiorum ritu nobilis creatus est. Posuit enim rex annulum in manu ejus & torquem in collo ejus auream, & induit eum purpura, fecitq; ascendere currum, clamante præcone, ut omnes deinceps tanquam nobilem & principem revererentur illum Similis per omnia nobilitãdi mos erat apud Persas, sicuti de Mardochæo Hebræo nobilitato ab Artaxerxe rege, legimus in libro Hester Inde in hunc usq; diem hæc nobilium creandorum consuetudo permansit penes Reges & Cæsares, à quibus alii pro pecunia emunt nobilitatẽ, alii illam lenocinio, alii veneficiis alii parricidiis hanc commeruerunt, Multis proditio nobilitatem conciliavit, si

ſimul atque divitias peperit, quemadmodum de Euthícrate, Philocrate, Euphorba: & Philagro hiſtoriis proditum eſt. Plerique adulatione, detractione, calumniis, ſycophantia: plures ob proſtitutas regibus uxores & filias, nobiles facti ſunt, multos venationes rapinæ, cædes, præſtigia, & aliæ malæ artes ad nobilitatem promoverunt. Sed ad Joſeph revertamur. Hic cũ potens eſſet in domo regis, & ſuſcepit filium primogenitum Manaſſen, elatus eventitia hac nobilitate, injuriam & contemptum paternæ domus, non ſine culpa locutus eſt dicens: Oblivíſci me Deus fecit laborum meorũ, & domus patris mei, quapropter in benedictionibus poſtpoſitum fuit Manaſſe, & prælatus illi junior Ephraim. Ipſe denique Joſeph licet eſſet filius Jacob, tamen propter hanc nobilitatis Deo odibilem conditionem, non meruit ferre nomen tribus in Iſrael, ſed datum eſt filiis ſuis Ephraim & Manaſſe. Neq; illi in tribubus ſuis habuerunt Prophetam, & omnium minima benedictione benedicuntur, videlicet in fortitudine & multitudine familiæ ſuæ. Habitavit autẽ populus Iſrael in Ægypto annis multis, erantque paſtores pecorum in terra Goſſen: cum vero creſcerent in gentem magnam & potentem, ſuſpecti & odibiles facti ſunt nobilibus & Regibus Ægyptiis: quare affligebant eos operibus duris, luti & laterum, & omni ſervitute operum terræ, & pueros eorum maſculos occiderunt, mergentes in flumine, ut non ſupereſſet illis ſemen in terra. Horum itaq; unus, eo quod eſſet puer elegans, ſalvatus eſt à filia regis, quę adoptavit illum in filium, & vocavit illum Moyſen quia de aquis eripuiſſet eũ. Crevit itaq; Moyſes in domo regis, omnique Ægyptia doctrina imbutus, tanquam regis filius habitus, potens factus eſt, & dux militiæ Pharaonis contra Æthiopes. Deſponſavit autem ſibi filiam regis Æthiopum, in conjugem, unde contracta Ægyptiorum invidia & odio, exulare coactus, profugit in Madian, ubi apud puteum quendam contra regionis illius paſtores, pro puellis quibuſdam certamen ſuſcipiens, eo beneficio unam ex illis meruit habere uxorem filiam ſacerdotis. Tandẽ provectus ætate & ſapientia, agnoſcens genus ſuum de gente Hebræorum, reverſus eſt in Ægyptum, & renunciata Ægyptia nobilitate, confortatus à Deo, ducem ſe præbuit populo Iſrael, & multis miraculis eduxit illum de Ægypto, cumque peccaſſet populus adverſus Deum in vitulò aureo, iratus Moyſes junxit ſibi viros fortes filios Levi, & præcepit illis, inquiens: Ponite gladios ſuper femur veſtrum, & euntes & redeuntes, occidat unuſquiſque fratrem & amicum & proximum

ſuum,

ſuum, factaque hac memorabili cæde, quaſi viginti trium millium hominum benedixit illis, inquiens : conſecraſtis manus veſtras hodie in ſanguine, unuſquiſque in filio & fratre ſuo, completaque eſt benedictio Jacob & Simeon & Levi, vocantis eos vaſa iniquitatis bellantia, quorum furor maledictus & pertinax, & indignatio dura. In hoc itaque inſigni parricidio initium cepit nobilitas in Iſrael: tunc enim conſtituit illis Moyſes principes & duces, & capita exercitus tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros bellicoſos, & pugnatores egregios per tribus & cognationes ſuas: è quibus, qui bello & fortitudine alios præcellere videbatur, huic tribuerunt principatum, judicandique poteſtatem. Regem enim nō habebant, ſed judicibus regebantur, à quibus Joſue vir nobilis, robuſtus & bellicoſus, victor regum, & non timens quenquam, poſt Moyſen tenuit principatum, poſt cujus obitum ſine principe ſub democratia vixerunt, ſed ſeditioſi facti pugnârunt in ſe invicem, & prope deleverunt tribum Benjamin, ut non ſupereſſent niſi ſexcenti viri. Cumque abjuraſſent illis filias ſuas, datæ ſunt illis quadringentæ virgines captivorum Jabis Galaad, reliquis ducentis permiſſum eſt rapere virgines à Silo. Atque hoc modo impleta eſt benedictio nobilitatis Benjamin, in imagine lupi mane rapientis prædam, & veſpere dividentis ſpolia. Poſt hæc rurſus ad ariſtocratiam, & principum regimen converſi ſunt, è quibus tandem Abimelech ſpurius Hieroboal de tribu Manaſſe, interfectis ſolenni parricidio ſuper uno lapide ſeptuaginta fratribus ſuis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem. Porro univerſo populo Iſrael petente ſibi regem, in furore Domini dati ſunt illis reges, pauciſſimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enim eſt Dominus, & dixit illis jus regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens ſibi aurigas, panificas, & agros & greges & prædia & ſervos & ancillas & optima quæque illorum pro libito addecimaret ſibi, & diſtribueret ſervis ſuis, populumque totum ſervitutis premeret jugo, & quoties rex peccaverit, & inique egerit, populus plecteretur pro eo. Conſtituit autem illis Regem adoleſcentem de tribu Benjamin, nomine Saul, virum fortem robore, ſtatura procerum, adeo ut ab humero ſurſum, altior eſſet omni populo, incuſſitque Deus timorem omnibus, ut eum quaſi miniſtrum Domini venerarentur. Hic antequam regnare cœpiſſet, tanquam filius unius anni innocens erat, & optimæ indolis: adeptus autem Regni nobilitatem, effectus eſt vir nequam, & filius Belial. Suſtulit ergo

Deus

Deus regnum de domo Saul, & dedit illo David filio Isai de tribu Juda. Atque hic è pastore ovium constitutus rex, eadem nobilitatis pestifera contagione infectus, jactus est homo peccati, sacrilegus, adulter & homicida, tamen non declinavit misericordia Dei ab illo. Regnavit autem ab initio in Hebron, quum Hisboseth filius Saul regnaret post Jordanem: tandem confirmatum est illi regnum universi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israelitarum monarchiam non obtinuit. Nam eo vivente, filius ejus Absolon regnum invasit in Hebron quo occiso, rursus invasit in regnum Siba filius Bochra. Porro ambivit regnum filius David Adonias. Ipse aũt David moriturus hæredem instituit minorem natu Salomonẽ filium Bethsabeæ adulteræ, atque hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratris natu majoris parricidio confirmavit, adeptusque rerum summam etiam ipse à via declinavit post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem Dei: successitque illius malus Roboam, ẽt ille nequam & peccator adversus Deum: ideoq; scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decem tribus, & constituerunt sibi regem Hieroboam virum nequissimum de tribu Dan, qui venenavit totum Israel, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, ut impleretur benedictio, inquiens: Dan coluber super viam, cerastes super semitam, mordens calcaneum equi, ut cadat cessor ejus retrorsum. Tribus autem Juda quievit sub semine David, quemadmodum benedixit illi Jacob, non auferendum sceptrum à Juda, donec veniret Messias. Erat autem ille Judas filiorum Jacob pessimus, & in nurum suam incestuosus: erantq; illi filii nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionem nobilitatis accepit in sceptro regni & fortitudine leonis. Tandem quoque recesserunt à regib. Israel populus Edom & Lobne, & constituerunt sibi reges arbitrio suo, quemadmodum benedixit Deus Esau de excutiendo jugo. Inter omnes autem reges Juda & Israel, vix quatuor inventi sunt boni. Exactis itaque regibus cum tota nobilitate, Judæi in captivitatem & servitutem in Babyloniam traducti sunt: iterumque post multa tempora miserante Deo reducti in Hierosolymam aliquandiu sub sacerdotibus & optimatibus & populari magistratu Rempublicam suam feliciter administrârunt, donec Aristobulus Hircani filius diadema sibi imposuit, regnumque Judæorum & matris & fratrum parricidio refecit, quod deinceps per plures reges, postremo sub Archelao insolenti & obscœno

ſcœno rege finivit, Judæa tota in Romanorum provinciam redacta, ac tandem ſub Tito & Veſpaſiano deleta, univerſo populo per univerſum orbem ad hunc uſque diem in perpetuam ſervitutem relegato. Hæc itaque ex ſacris literis proſequi libuit, ut oſtenderem ab initio mundi nullam fuiſſe nobilitatē, quæ non ſceleratum habuerit initium: etiam in populo Dei, nec aliud eſſe nobilitatem, quam gloriam & præmium publicæ iniquitatis: in qua quò pollutior vita, eò præclarior: quò plus ſcelerum, eò plus præmii & gloriæ, ſicut non inſcite comprehenſus Diomedes pirata ille ad Alexandrum, inquiens: Ego, quia uno navigio latrocinor, accuſor pirata: tu quia ingenti claſſe id agis, vocaris Imperator: ſi ſolus & captivus eſſes, latro eris, ſi mihi ad nutum populi famularentur, vocarer Imperator. Nam quo ad cauſam, non differimus, niſi quia deterior eſt qui capit improbius, qui juſtitiam abjectus deſerit, qui manifeſtius impugnat leges. Quos enim ego fugio, tu perſequeris, quos ego utcunque veneror, tu contemnis, me fortune iniquitas & rei familiaris anguſtia, te faſtus intolerabilis & inexplebilis avaritia furem facit. Si fortuna mea manſueſceret, fierem forte melior: at tu quo fortunatior, nequior eris. Miratus Alexander hominis conſtantiam juſſit adſcribi militiæ, ut poſſet deinde ſalvis legibus militare, hoc eſt latrocinari. Jam vero progredientes ad ethnicorum hiſtorias, ſimiliter oſtendamus ipſam nobilitatem non aliud eſſe, quam improbitatem furorem, latrocinium, rapinam, homicidium, luxum, venationem, violentiam à peſſimis ubique principiis ortam, prioribus proſequutam, turpiſſimum ſemper habuiſſe exitum: quod in illis quatuor famatis monarchiis, deinde in cæteris quoque nobilium regnis conſtabit. Prima itaque poſt diluvium monarchia fuit Aſſyriorum, cui initium dedit Ninus primus, qui prior omnium non contentus ſuis limitibus, propagandi imperii libidine arma foras extulit, & cruenta bella vicinis inferens, totius Orientis populos ſubegit, magnitudinemq; ſui imperii, ſequentibus ſemper novis victoriis, continua prouinciarum acceſſione, adauxit, ſubacta Aſia, perdomito Ponto. Porro Zoroaſten Bactrianorum regem parricidiali pugna oppreſſum interfecit. Uxor erat Nino nomine Semiramis, hæc (ut refert Dion hiſtoricus) petit à viro, ut quinque dies imperaret: quo conceſſo impetratoque, ſtolam ac coronam ſibi aptavit, ac in ſellam regiam conſcendit imperavitq; ſatellitibus ut Ninum virum ſuum regiis ornamentis ex-

utum interficerent:quo sic extincto, ipsa successit in imperio: nec contenta regni terminis, Æthiopiam imperio suo adjecit, In Indiam bella extulit, Babyloniam muro augustissimo cinxit: postremò à filio Nino secundo, quem flagitiosè conceperat, impie exposuerat, incestuose cognoverat, occiditur. His itaq; parricidiis Assyriorũ monarchia obtinuit principatũ, donec sub Sardanapalo rege viro omni muliere corruptiore deficeret, quem Arbactus Mediæ præfectus inter scortorum greges comprehensum interfecit, ipseq; se constituens regem, imperium omne ab Assyriis transtulit ad Medos, idque Cyrus tandem detulit ad Persas, penes quos filius ejus Cambyses novæ Babylonis conditor, adjectis multis regnis, secundam monarchiam obtinuit, quam & fratris & filii parricidio consecravit: hæc tandem in Narso Ochi filio inclinavit, cui interfecto eo abs Bageo Eunucho, surrogatus est Darius Persa Arsoi filius, Gademanus antea vocatus, qui abs Alexandro Magno devictus, Persarum Monarchiã simul cum vita finivit, quã idem Alexander paternæ cædis una cum adultera matre conscius & consultor, hoc ipso famoso parricidio transtulit in Macedonas, atque hæc tertia fuit monarchia, quæ extincto Alexandro mox & ipsa corruit. Successit quarta monarchia Romanorum, qua nulla in rebus humanis potentior, sed si temporum series abs urbe condita repetatur, illam invenimus ab pessimis initiis ortam & à pessimis frequentius gestam, ideoq; hæc nobis paulo altius, & à primis urbis conditoribus repetenda est. Urbs Roma à geminis fratrib Remo & Romulo ex incestuosa Vestali genitis, à meretrice educatis, in Italia primũ condita est: cujus regnum Romulus parricidio fratris instar Cain initiavit. Cumque se deorum filium dici pateretur, collecta sceleratorum satellitum manu, promissa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum & constituens illis uxores ex omnib. quas elegerunt, genuerunt gigantes, illos inquam, Romanæ nobilitatis reges atque proceres toto orbi formidabiles. Jamq; Sabinorum fœminis & filiabus fraudulento fœdere proditorioque ludo pellectis, nefarie raptis, crudelibus nuptiis sibi suisq; sociatis, parentum ac maritorum nece obtentis, novis insuper parricidiis defendit: Nam soceri sui sanguinis incontinens, etiam Titum Tatium pium senem, Sabinorum honestissimum ducem, in societatem regni assumptum miserabiliter occidit. Hæc fuere Romani regni primordia, quoo per ducentos quadraginta tres annos sub crudelibus regibus rectum, sub Tarquinio Superbo flagitio stupratæ Lucretiæ desiit. Et quemadmodum

dum succeſſio Cain in ſeptenaria generatione periit ſub diluvio aquarum: ſic & iſti Romuli ſucceſſores in ſeptenario regum numero à populari tumultu obruti ſunt: & licet Romana urbs regum exuiſſet imperium, non tamen evaſit tyrannidem. Exactis namque regibus, cum poſt tumultuantis populi inundationes. regnum ad optimatum translatum eſſet Brutus quidam vir nobilis, primus Romanorum conſul deſignatus eſt. Hic quò tantum ſtabiliret imperium, primum illis conditorem regemq; Romulum, non ſolum exæquare parricidio, ſed & vincere ſtuduit, quippe duos filios ſuos adoleſcentes, totidemq; uxoris ſuæ fratres Vitellios, medio foro virgis cæſos ſecuri percuſſit. Cumque imperium hoc ſub optimatibus & plebe, per diverſos magiſtratus privataſque tyrannides, per multa ſæcula ſtetiſſet ſub Julio Cæſare, viro difficile dictu an bello fortiore, aut libidine corruptiore, atq; deinceps ſub Antonio idẽtidem libidinis mancipio terminavit, totaque Romani imperii ſumma uni Octaviano Auguſto Imperatori collata eſt, in hoc quarta illa orbis monarchia initium cepit. Neq; vero abſq; parricidio quamvis Auguſtus hic Principum omnium mitiſſimus haberetur, tamen avunculi Cæſaris, à quo adoptatus fuerat in imperium & hæres inſtitutus, filium atque puellam ex Cleopatra ſuſceptas proles interemit, neque nomini, neq; beneficio. neq; affinitati, neque pueritiæ parcens. Jamque Romanorum principes orbis monarchiam tenuerunt, atque Neronem, Domitianum, Caligulam, Heliogabalum, Galienum, aliaq; crudelitatis & turpitudinis monſtra produxerunt, ſub quib. totus orbis concuſſus eſt, quouſq; Magnus illi Conſtantinus interfecto Maxentio, qui ob libidinem & crudelitatem Romano populo infenſus erat, à Senatu Auguſtus declararetur. Hic cum Byzantium inſtauraret, urbemque Romæ æmulam faceret, atque exinde novam Romam & ex nomine ſuo Conſtantinopolim vocari juberet, hanc imperatorum ſedem eſſe voluit, Romanumq; imperiũ tranſtulit ad Græcos, ipſumque Conſtantinopoli, quemadmodum Romæ Romulus, duorum Liciniorum, ſororis ſuæ viri, & filii, propriæque prolis & uxoris parricidiis ſacravit: perſtititque imperiũ apud Græcos uſque ad tempora Caroli Magni, in quem nomen dũtaxat imperii translatum eſt ad Germanos. Sed hæc de monarchiis hactenus. Cæterorum aliquot regnorum initia, fineſq; perſcrutemur & comperiemus auſpiciis non melioribus incepta, nec inferioribus flagitiis parta, nec minori luxu rurſus diſſoluta. Præteream Dardani parricidia, quo facinore ille perſuaſus in

ſcelus Achivis Græcorum regni initia dedit. Taceo etiam mulierum imperia, virorum parricidiis parta, quemadmodum de Amazonibus narrant hiſtoriæ. Ad recentiora tempora, noſtraque confinia vadamus. In Hiſpania tempore Theodoſii Imperatoris, primus regnavit Atanaricus Gothus, ſed eo tempore etiam Alani,& Wandali Hiſpaniam poſſidebant. Primus autem ex Gothorum regibus Hiſpaniæ monarchiam adſecutus eſt Suytilla, quam poſtremo Rodericus rex, quod filiam Juliam Tingitanæ provinciæ præfectus ſtupraſſet, amiſit, finem adferens Gothorum imperio, Saracenis Hiſpaniam occupantibus, deinde ſub Pelagio rege, recuperatis aliquot locis, tunc primum Hiſpaniæ reges; at non ultra Gothorum dici cœperunt, titulo regni apud Legionem oppidum manente, uſque ad tempora Ferdinandi Sanctii filii, qui primum ſe Caſtellæ regem pronunciavit, ac interfecto fratre Garſia, eo parricidio etiam Navarræ regnum adjecit. Illorum autem frater Romanus, quem pater illorum ex concubina genuerat, vir bellicoſus, & ferus primus Arragonenſium rex evaſit. Luſitanorum autem rex primus fuit Alphonſus, Henrico Lotharingo, & Tyreſia Alphonſi Caſtellæ regis notha filia genitus, vir in armis ſtrenuus, & qui quinque Saracenorum regulos uno prælio ſuperavit, hinc quinq; ſcutorum inſigne Luſitanorum reges ferunt in clypeis: fuit tamen Alphonſus hic in matrem parricidialis animi, quam propterea, quod ſecundario nupſiſſet in perpetua vincula conjecit, nec ut dimitteret ullis precibus flecti, nec Eccleſiaſticis cenſuris impelli potuit. Denique omnia hæc Hiſpaniarum regna, aut ingentibus ſceleribus parta ſunt, aut illis artibus confirmata. Jam vero & Anglorum regni pia initia fere fabuloſa ſunt. Deinde hæc inſula variis ſub regibus, & à multis gentibus, Pictis, Scotis, Danis, Saxonibus, paſſim habitata, & ſubacta. Poſtremo ſub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atolli regis Weſtoſaxonum conſanguinei ſui parricidio, ſibi poſteriſque ſuis confirmavit, cujus ſucceſſio manet in huncuſq; diē, ſemper famoſis parricidiis admodum inſignis. Tranſeo Burgundionum & Lombardorum regna, expeditiſſimis Germaniæ populis in Gallia,& Italia, hinc rege Gondiaco, inde vero Alboyno primum incepta, crudeliſſimiſque parricidiis propagata; Francorum in Gallia potentiſſimum regnum ſpectemus. Hujus prima initia à Pharamundo Merovei Ducis filio ortum habent, qui primus è Germania in Galliam migrans, primus rex conſtitutus eſt Francorum, omni crudelitate & truculen-

tia ſu-

tia superior. Hujus series duravit usque ad Childericum tertium, qui ob segnitiem in administranda Republica, & propter libidinem in matronas dejectus regno, in cœnobium monachorum detrusus est, Pipino majore domus in regnum surrogato, quod ille sibi, posterisque suis proditione partum; insuper Grifonis fratris parricidio stabilivit, usque ad Ludovicum sextum Lotharii filium, qui ob adulterii crimen à Blancha conjuge veneno sublatus est, invadente Francorum regnum Hugone Capeto, viro gladiatore & sanguinolento, strenuoq; pugnatore, & qui his artibus apud Parisiensem populũ magnus habitus est, alias vero ignobilis, atque è lanione progenitus. Hic contra Carolum Ludovici patruum ac verum regni hæredem rebellis, collecta sceleratissimorum nebulonum manu, acieq; pessimorum satellitum, dictum Carolum apud Aurelianum sibi in manus proditum, in carcerem conjecit, ibiq; mori compulit: quo nefandissimo in regem & principem suum perpetrato parricidio; & ipse sibi diadema imposuit, & carnificina pro regno commutata, Gallis deinceps, cum posteris suis imperavit: Cujus successio in hunc usq; diem durat, donec illa rursus in aliquo meretricum libidinis mãcipio ruitura sit. Nimis longum foret hoc loci, regnorum omnium initia recensere, & per omnes antiquitatum historias discurrere. Ego hanc rem, quam hic summario conceptu tetigi, ampliore volumine descripsi alibi, ipsam nobilitatem suis coloribus & lineamentis exacte expressi, ostendique non fuisse, nec esse aliquod in orbe regnum, insignem ve principatum, quæ non incœperint parricidio, proditione, perfidia, crudelitate, strage, cædibus, aliisque horrendis sceleribus, artibus inquam nobilitatis, cujus cum talia sint capita, facile cognoscere poterimus, cujusmodi sint reliqua belluæ illius membra, eaque omnia ad violentiam, ad rapinam, ad cædem, ad venationem, ad libidinem, & omni generis luxum prona & exercitata. Velit quis nobilis fieri, primum venator fiat, hoc primum elementum est nobilitatis, deinde miles mercenarius, & precio locet homicidia, hœc vera nobilitatis virtus, in qua si se fortem latronem exhibuerit, nulla major nobilitatis gloria. Qui ad hæc ineptus est, hic nobilitatem emat pecunia; siquidem & ipsa etiam venalis est; aut si id non poterit, parasitetur regibus, aut alia quavis aulica fraude se intrudat, & palatinarum meretricum lenonem agat, aut principi prostituat uxorem vel filias, aut ipse dominarum expleat libidinem, aut regio scorto nubat, aut eorundẽ spurias filias ducat uxores, hic summus est

nobilitatis gradus: unum ſiquidem corpus efficitur cum illis. Hæc ſunt itinera, hæc ſcalæ, hi gradus, quibus ad nobilitatis apicem compendioſo tramite conſcenditur. Qui vero cæteris generoſiores, & in genere ſuo nobiliſſimi omnium videri volunt, progenitores jactant ejuſmodi, cujuſmodi nemo non contemneret, videlicet homines alienos, Trojanos, & Macedones, incertis ſedibus vagabundos, ac transfugos, & mille ſceleſtiſſimis facinoribus coopertos, adque adhuc (ſi diis placet) laudare oportet, & extollere hanc eorum nobilitatē, quæ tam ſceleſtiſſimos habuit ortus. Alii cum à meretriculis, & ſcortis ortum habuerunt, turpitudinem hanc fabulis tegunt, qualem de Meluſina legimus. Sunt qui alios ſceleratos habuère ortus, inceſtus, ſtupra, raptus, adulteria, & ejuſmodi. Sic Balduinus, ob raptam Judith filiam, à Carolo Calvo primus Flandriæ comes creatus eſt. Sic Marchiones illi Pedemontiū, videlicet Montis Ferrati, Salutiarum, Senæ, & cæteri multi ab Othone Imperatore, ob raptam filiam inſtituti ſunt. Solent enim nonnunquam reges & Imperatores, quaſi ſine ſumma verecundia injurias ulciſci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriam. Porro quatuor principalia ſunt nobilium iſtorum munera, in quibus omnis eorum ſita eſt felicitas. Primum illorum rapacitas, qua præter fas & æquum habent, capiunt, & poſſident, alterum voluptas, qua omni luxus & libidinis genera inſoleſcunt: tertium libertas, qua contemptis legibus violentiæ viribus ſtipati, omnia pro libitu agunt: quartum ambitio, qua intumefacti ſupra ſortem & ſtatum ſuum nullo non ſcelere altiora petunt. Omnium denique nobilium ſufficientia in eo probatur, ſi venaticam noverint, ſi in alea fuerint damnabilius inſtituti, ſi corporis vires ingentibus poculis commonſtrent, ſi naturæ robur numeroſiore Venere comprobent, ſi audacter ſtrenueque profundant, ſi faſtu, ſi luxu omnique intemperantiæ dediti, virtutumq; hoſtes, obliviſcantur quod nati, quodque morituri ſint. Nobiliores autem, ſi hæc pernicies à patribus emanârit in filios magniſq; ſubintrârit authoribus: ut

Si damnoſa ſenem juvat alea, ludit & hæres
Bullatus, parvoq; eadem movet arma fritillo.

Hæc ſunt nobilium inſignes virtutes. Sed habent præterea alias quaſdam nobilitatis artes, quibus cum maxime omnium nocentiſſimi ſint, id agunt, ut viri probi, atque boni eſſe videantur, & prudentia, libertate, pietate, juſtitia, inſignes appareant,

adeo

adeo se præbent faciles,beniloquos, affabiles, & omnium virtutum hypocrisi claros,molliunt sermones suos supra oleum, & ipsi sunt jacula, conquisitis quotidie conviviis, epulantur splendide, in sermone & colloquiis liberiores disputant de Republica, aliorumque sententias captantes, ex illis sapientiæ prudentiæque famam, in principum conciliis sibi aucupantur, liberalitatis etiam famam sibi ex avaritia usurpant, dum quod auferunt uni, dono dant alieri, munifici prædones, & quod veteres de Sylla scribunt, alios per aliorum injuriam locupletare studentes, ipsi inter quotidianas rapinas semper inopes. Proinde justitiæ & pietatis nomen sibi venantur, dum pauperum quæstiones libenter suscipiunt, foventque eorundem causas contra ditiores, sed eo usque duntaxat afflictis illis succurrunt, donec interim exhauriant loculos pleniorum: Neque enim animus est, prodesse pauperibus, sed nocere divitibus, quod cuivis illorum facilius est, quam prodesse, atque hæc justitiæ pietatisq; umbra tantam sæpe licentiam sibi arrogant, ut civitatibus & potentioribus vim inferant, & publica hostilitate vexent, & unde legum authoritate nullis sperare licet veniam, isti nobilitatis prætextu assequuntur gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriantur in peccatis suis, & cum veluti mali dæmones undiq; quærunt ut noceat, tunc maxime prodesse putantur, quando solum nocere desistunt, agentes ut omnibus sint terrori, amentur à nullo, cum sceleratis & flagitiosis omnibus ponentes portionem, & qui se custodiæ eorum tradunt, depopulantur & opprimunt: nec ullum hominum genus civitatibus pestilentius, quam nobiles isti, qui sibi ipsis placentes, quasi cæteris generosiores, semper superbo spiritu turgent. De quibus idcirco non male consulit Aristophanes, inquiens, non oportere in urbe nutrire leones, sin autem alti sunt, obsequi illis oportere. Horum tyrannide oppressi olim Helvetii, nobiles omnes occiderunt, & totam eorum progeniem patria extirpaverunt, hac insigni nobilium strage, nomen sua virtute celebre cum libertate adepti sunt, qua plus quadragentis annis, in hunc diem feliciter imperant, atque regnant, semperque hoc nobilium hominum genus oderunt. Olim nulli erant populis gratiores, nec majoribus præmiis digni censebantur, quam qui tyrannos, eorumque stipatores, & satellites etiam, vel innoxios liberos interemerunt, quin & Jurisconsulti docent, nonnunquam innoxios recte occidi posse, si id magnopere prosit Reipublicæ, ut extincto tyranno, & liberos trucidare, ne repullulet nova

 tyrannis:

tyrannis:quemadmodum & Græci, post eversum Ilium, occiderunt Hectoris filium Astyanactem, ne novi belli instaurandi occasio superesset. Legamus liceat veterum temporum historicos, Titum Livium, Josephum, Egesippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum Tranquillum, & reliquos, semper licuit tyrannis insidiari, licuit decipere, honestissimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cujusmodi Tiberius à Julio tertius Imperator peremptus est: sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse vitale. Attestantur istis etiam sacræ litteræ in Eglon, in Sisara, in Holoferne, quos interemût Ajoth, Jael, Judith, quod etiam coram Deo licuit, occisis quoque facinore tyrannis jugum excutere, omnesq; illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, Sacris Bibliorum annalibus pro ministris Dei honorati sunt. Jam vero nobilitatem, non tam usu & consuetudine, quam etiam natura malam esse non ambigimus: siquidem inter aves, & quadrupedia nulla alia nobilitatis prærogativam habent, præter illa, quæ cæteris animantibus etiam hominibus non tam infesta, quam exitio sunt, cujusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corvi, milvi, struthiones, & fabulosæ harpyæ, gryphi, syrenes, & hujusmodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, lupi, pardi, ursi, apri, dracones, serpentes, bufones. Ex arboribus vero nullæ, aut paucæ diis sacræ & nobiles habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nullum hominibus edibilem fructum ferunt, ut quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullum hominibus utilitatis usum præbent, habentur nobilissimæ. Sic & in metallis, argentum admodum perniciosum, & ferro nocentius aurum: nobiliora sunt, & digna habita, pro quibus tot cædibus, & humani sanguinis dispendio populi dimicent.

De Arte Heraldica. CAP. LXXXI.

ATque hinc processit heroica illa Heraldorum ars, Philosophia in censendis distribuendisq; istis nobilium clypeis admodum occupata: quos aut jumentum, aut vitulum, aut ovem, aut agnum, aut caponem, aut gallinam, aut anserem, aut aliquod horum animantium, quæ hominibus servitute vel usu necessaria sunt, in armis gestare nefas est, & infame, sed omnes à crudelibus belluis & rapacibus feris nobilitatis suæ insignia auspicari oportebit, Sic Romani aquilã vivum omnium

omnium rapacissimam sibi delegerunt. Phrygii suem perniciosum animal; Thraces Martem; antiqui Gothi ursam; Alani Hispaniam invadentes, catum rapax simul & fraudulentum animal; Franci veteres leonem, eundem etiam Saxones; sed deinde sumserunt Franci in Gallia commorantes bufones; Saxones vero equum, bellicosum animal; Cymbri taurum ferebant. fortitudinis & roboris signaculum. Antiocho Regi aquila draconem unguibus deferens in signaculum erat; Pompejo autem ensifer Leo; Attilæ coronatus astur; Quin & Romani ipsi, quib. anseres pro capitolio vigilantes salutem contra Gallos præstiterunt, ne tanto quidem beneficio induci potuêre, ut anserem inter insignia referrent. Forte gallum & hyrcum, sunt qui admittunt clypeis, siquidem hæc animalia constat superba & luxuriosa esse, quæ etiam præcipuæ nobilium dotes sunt. Eadem ratione & pavonem recipiunt propter fastum; & upupam, quæ ipsa etiam quid regium habere videtur, & coronam gerit; nec obest nobilitati, quod nidificat in excrementis, nam ipse quondam Vespasianus Imperator etiam ex lotio vectigal accepit, inquiens; Lucri non esse malum odorem. Jamque etiam pleraque minuta animalia in istis nobilium imaginibus prærogativam habent, si modo exitii alicujus documenta sunt, alias non admittenda. Ex horum numero sunt cuniculi, talpæ, ranæ, locustę, mures, serpentes, salpegæ, scolopendræ, à quibus (Plinio authore) aliquando abactos populos, & deletas civitates creditum est, atque eisdem rationibus non illis etiam culices, cimices, muscas, quin & si velint vesicas, tabes, hulcera, pestes libentissime concedemus; quippe istis olim Ægyptus sub Pharaone & Moyse, flagellata est, & hodie etiam nobiliores habentur, qui præ ceteris ornantur scabie gallica. Sunt etiam qui enses, pugiones, machæras, bipennes, scorpiones, turres, arces, machinas, & quævis alia homicidiorum & perniciei instrumenti clypeis suis ingerunt. Quin & Scytharum fulmen, Persarum arcus & pharetræ, Corallorum rotæ insignia fuerunt. Similiter inter divos, Juppiter fulmen, Neptunus tridentem, Mars frameam, Bacchus thyrsum, Hercules clavam, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atque hæc armorum insignia quæque pro suæ crudelitatis, rapinæ, violentiæ, turpitudinis, temeritatis, cæterarumque nobilitatis virtutum expressione (heraldis decernentibus) alia aliis censentur nobiliora. Quæ vero clypea iis carent, & mitiora quædam, ut arbores, flores, stellas, & ejusmodi, exprimunt, ut Apollinis cythara, & Mercurii caduceus, aut

ſola colorum varietate diſtincta ſunt, hæc prioribus illis multo recentiora minuſque nobilia ſunt, quia non cenſentur hæc ulla militiæ fortitudine, aliove ſanguinis aut exitii artificio fuiſſe conquiſita, mirum tamen quam ſtulta ſapientia in iſtis aſtrologicantur, philoſophantur etiam & theologizant paludati iſti heraldi, dum fuſcum & nigrum Saturno aſſignant: idcirco perſeverantiam, taciturnitatem & patientiam illi adſcribentes, ſaphyreum autem & azurinum Fidem, ac juxta Gallorum opinionem, cœlum ſignificare volunt, Jovem illi præponentes. In rubro iram vindictamque exponunt, ob furibundi Martis dominium. Auri flavus color Soli dicatus, hunc ob ſui metalli precium, atque Solis lucidiſſimum ſplendorem, deſiderium ac lætitiam ſignificare dicunt. Venerem præficiunt purpureo ac viridi, purpureum roſeo nitore arridentem amorem ſignificare dicunt, ſed Galli proditionis aſturiam illi adſcribunt. Viridis autem omnium conſenſu ſpem denotat: vireſcentibus enim agris, fructus ſperatur. Albus color Lunæ adſcribitur, qui cum ſine mixtione ſimplex ſit, omnis tamen mixtionis facile ſuſceptivus: puritatem, ſimplicitatem, aptitudinem ſignare volunt. Cæteros omnes mixtos colores, adjudicant Mercurio, qui ut ipſe vagus eſt & varius, ita omnes illos varietatem animi exprimere, nam cineritius nigro vicinior, anguſtiam: carneus quaſi remiſſi ſanguinis, occultum animi dolorem, vel ſecretum abſconditumque cogitatum: palearis vero & clarus & obſcurus velut decidentium foliorum, & areſcentium herbarum, deſperationem & ſuſpicionem pro ſignificatis habent. Longum eſſet referre, ejuſmodi nænias ex humoribus & complexionibus & temporibus anni, menſibus & diebus, mundi angulis ac ventis, ſignis, planetis, lapidibus, ipſiſque Eccleſiæ Sacramentis & myſteriis, huc affingunt, & fere totam Apocalypſin ad has fabulas ſuas demigrare coguntur. Atque hæc eſt illa heroicorum heraldorum heroica Philoſophia. Hic finem facturus eram hujus negocii, niſi occurriſſet mihi præteriſſe me heraldorum originem: hunc itaque ſermoni huic appendere libet. Heraldos ab heroibus deducit Æneas Sylvius. Erant autem Heroes veterani milites, quos ſolos heraldos eſſe deceat, atque ſic, herald, Teutonicum vocabulum ſignificat, videlicet, ſenem in armis, ſive veteranum militem. Sed hodie ſerviles quidam homines, caduceatores & nuncii feriales, etiam qui nunquam militaverunt, id officii aſſequuntur. Privilegia autem officiaque heraldorum ex antiquiſſimis ſeculis in hunc uſque diem

durant

durant. Primus eorum autor fuit Liber pater, qui subacta India illos in hæc verba initiavit: Ego vos hodie militia laboribusque absolvo, veteranos milites esse volo, heroasque vocari: munus vestrum erit reipublicæ consulere, sontes arguere, laudare probos: cæteris muneribus vacabitis, quocunq; gentium terrarumque veneritis, victum vobis reges vestitumque dabunt, honoratiores apud omnes eritis, xenia vobis principes offerent, suasque vestes condonabunt, stabit fides dictis vestris, mendacia horrebitis, proditores judicabitis: qui fœminas male habent, infames hos asseverabitis: in omni terra libertas vobis esto, securusque vobis transitus & incolatus. Si quis vos, vestrûmque verbo factove angariaverit quempiam, gladio ferietur. Adjecit post multa tempora istis heroum privilegiis Alexander Magnus, ut auro, purpura, coccineisque vestibus & paludamentis uti possent: quin & arma regia & insignia deferre, quovis gentium terrarumq; loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo læsisset, eum proscriptis bonis etiam capitis reum esse. Sic Thucydidem, Herodotum, Didymum, Megasthenem, & Xenophontem tradere, idem Æneas refert. Tertio deinde Octavianus Augustus, constituta Romana monarchia, illos hac lege decoravit: Quisquis es, qui per decennium nobiscum militaveris, si modo quadragenarius fueris, sive eques, sive pedes stipendia merueris, militia posthac vacato, heros esto veteranusque miles: nemo te civitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat: nemo tibi crimen adscribat, onus imponat, pecuniam ex te quærat; si quid peccaveris, solam Cæsaris vindictam expectato; quicquid turpitudinis admiserint homines, te judicem propalatoremque timeant, seu privati seu principes fuerint; quod dixeris affirmaverisque nemo falsum arguet, libera & aperta tibi omnia itinera locaque sunto, in ædibus principum mensa tibi cibi potusque esto, stipendia quibus te tuamque domum serves, ex publico quotannis habeto; quam legitima facie duxeris uxorem, cæteris fœminis præferatur; quem exprobaveris infamemque dixeris, hic reprobatus homo & infamis esto, arma insignia, nomina & ornamenta heros ferto, quæ reges decent. quæ dicere aut facere velis, ubivis gentium, locorum nationumque facito. Si quis injurius fuerit, cervice careto. Postremo Carolus Magnus translato ad Germanos imperii nomine post devictos Saxones & Longobardos Cæsar & Augustus appellatus, illos hoc honore donavit, inquiens; Milites mei vos heroes vocabimini, socii regum & judices criminum, vivite

posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corrigite, fovete fœminas, juvate pupillos, concilio circundate principes, ab his victum, vestitum, stipendiumque petite; si quis negaverit, inglorius, infamisque esto; si quis injuriam vobis intulerit, reum se læsæ majestatis agnoscat; Vos autem caveritis, ne tantum decus, tantumq; privilegium justo bellorum labore partum, aut ebrietatis, aut scurrilitatis, aut alio quovis vitio maculetis, ne, quod vobis largimur ad gloriã, redundet ad pœnam, quam de vobis sumendam, si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum regibus, perpetuo reservamus Atque hæc est Heraldorum magnificentia, quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese æstimant, quia impune maximis obtrectare illis permissum est.

De Medicina in genere. *CAP. LXXXII.*

SEd jam à militia & nobilitate ad medicinam properemus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorum ars est, prorsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra juris prudentiam proximas theologiæ sedes ambiat, unde maxima inter medicos & juristas contentio est. Argumentantur enim medici; Cum triplicia sint bona ex ordine, animæ, corporis, & fortunæ; priora curat theologus, secunda medicus, tertia jurisconsultus, hinc medicis medias quoque sedes deberi supra jurisconsultos, quantum corporis robur & sanitas, fortunæ divitiisque præstat. Sed hanc litem nescio quis prætor levi interrogatione diremit, quæsivit enim ex litigantib. illis, quis mos & ordo servaretur in educendis ad supplicia reis, uter præcederet & sequeretur, latrone an carnifex? Cum responderent, praecedere latronem, sequi autem carnificem, dedit ille sententiam; præcedant ergo juristæ, sequantur medici; horum insigne latrocinium, istorum temeraria homicidia notans. Sed ad medicinam redeamus, ejus plures hæreses sunt; Nam est una, quam rationalem, sive sophisticam, sive dogmaticam vocant, eamq; Hippocrates, Diocles, Chrysippus, Caristinus, Paraxagoras, & Heresistratus secuti sunt, quam etiam Galenus his longo tempore posterior approbavit, qui præ cæteris in sequutus Hippocratem, totam medendi artem ad causarum agnitionem, signorum notitiam, rerum qualitates, & corporũ diversas habitudines gradusq; revocavit. Sed hæc hæresis cum circa voces potius, quam circa res ipsas versetur, naturalis philosophiæ fateor non infima pars est, medendis tamen ægrotantibus non admodum necessaria, ne dicam vel perniciosa, ut

ut quæ hominum salutem sanitatemque ad contorta quædam sophismata relegat potius, quam ad sincera, qubus morbis mederi possit, medicamina, & scholasticis syllogismis occupata, solitudinum & saltuum hortorumque nescia, ignorat herbas & medicinam: quocirca Serapion hanc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere professus est. Est itaq; alia medicorũ factio prorsus quæstuaria & mechanica, à qua usque in hunc diem medici suum nomen habent. Hanc idcirco operatricem vocant, in empiricam & methodicam dispartitã, de hac nobis hic sermo est. Empiricam itaq; ab experimentis appellant, cujus principes Serapion, Heraclides, & ambo Apollonii fuêre, quos postremo ex Latinis Marcus Cato, C. Valgius, Pomponius, Leneus, Cassius, Felix: Aruntius, Cornelius Celsus, ac Plinius & pleriq; alii secuti sunt. Ex hac deinde methodicam construxit Hierophilus, Chalcedonius, & ex longa rerum omnium magistrata experientia ad certas regulas adegit, quam postea validissimis argumentis probarunt Asclepiades, Themision, ac Archigenes: complevit autem Thessalus Italus, qui (ut author est Varro) cuncta superiorum placita sustulit, ac velut rabie quadam in cunctos prioris ævi medicos peroravit. Post istos vero complures externarum gentiũ barbari philosophi de ea scripsere, inter quos adeo crevit Arabum gloria, ut hujus artis inventores plurimis visi sint, facileq; id se posse contendere videantur, nisi ipsa originalia Græca & Latina nomina ab illis usurpata, aliam artis originem indicarẽt. Hinc Avicennæ, Rasis, & Averrois volumina pari cum Hippocratis & Galeni libris authoritate recepta sunt, tantamque fidem adepta, ut si quis sine eorum placitis cuiquã mederi præsumat, is publicam salutem palam decoquere videatur. Hæ autem medicorum factiones licet paucæ sint, non tamen minor inter eos contentio est & opinionum pugna, quam inter philosophos. Nam de spermate, quod genitale semen est, audite quibus anilibus ratiunculis certant: Pythagoras illud utilissimi sanguinis spumam, sive cibi utilissimum excrementum dixit, Plato autem spinalis medullæ defluxum, quia nimium coëuntes dorsum & renes dolent. Alcmeon autem cerebri partem adseveravit, ex eo quod coeuntibus oculi dolent, qui sunt partes cerebri. Democritus autem ipsum ab omnibus corporis partibus derivatum ait, & Epicurus à corpore & anima convulsum. Aristoteles alimenti sanguinei excrementum, quod ultimum in membra digeritur. Cæteri putant sanguinem esse testium calore decoctum, & dealbatum, ea duntaxat moti

ratione, quòd ultra vires coeuntes, sanguinis guttas ejiciunt Porrò Arist. & Democr. nil dicunt mulieris semen ad generationē conferre, neq; germen illas, sed particularem quendā sudorē emittere. Galen. illas & sperma, licet imperfectum germen emittere ait, & utrorumq; viri & mulieris semen fœtum cōstituere. Cęterum, Arist. corpora animaliū ex sanguine proximè vult generari & immediatè nutriri, sperma quoq; ex sanguine generationem habere. Hippocrates contrà, corpora animalium, ex quatuor humorib. primo coagulari. Sed & multi ex Arabibus putârunt animalia perfecta posse absque maris & fœminæ permixtione generari, ac sine semine produci: & propterea dicebant, matrices non esse necessarias nisi per accidens. De causis autem morborum originalibus agentes, Hippocrates illas in flatu sive spiritu collocat, Hierophilus in humoribus, Erasistratus in arteriarum sanguine, Asclepiades ex atomis per corporis invisibiles poros illapsis illas rimatur, Alcmeon ex corporalium potentiarum exuberantia vel inopia. Diocles, ex inęqualitate elementorum corporalium, aërisque halitu. Strato ab alimenti exuberantia cruditateque & ejus corruptione omnes morbos fieri solummodò putat. De ciborum autem conversione non minùs discrepant. Nam Hippocrates, Galenus, Avicenna, in stomacho, cibos per calorem concoqui affirmant, Erasistratus hęc in ventre fieri contendit, Plistonicus, & Paraxagoras non cōcoqui modò, sed putrescere ajunt: quin etiam Avicenna, & ejus expositores, Gentiles, & Jacobus de Forlino, non sine insigni errore, stercus in stomacho generari tradunt Asclepiades autem & ejus æmuli non concoqui cibos, sed crudos in corpus omne dividi putant, qui insuper omnium superiorum dogmata vanua & supervacua esse dicunt. Transeo urinarum judicia, ab illis necdum perfectè cognita, pulsuumque dieses incomprehensas. Jam verò & Hippocrates, quem ipsi pro Deo colunt, ab aliis in plerisque non tam diversum sentit, quàm turpiter erravit. Nam in libro de natura infantis ait: Generatur ex luteo ovi avis nutrimentum autem & augmentum habet album, quod in ovo est: quod falsum probat Aristoteles in libro De animalibus, & in libro De generatione animalium, disputans contra Alcmonem, qui cum Hippocrate sentiebat, concludit: origo pulli in albumine est, cibus per umbilicum ex luteo petitur. cui sententiæ adhæret etiam Plinius, inquiens: Ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur, cibus ejus in luteo est. Nonne etiam ille Hippocratis aphorismus mendax est? Mulier non podagrizat, nisi men-

menſtrua illi defecerint: cum multæ fœminæ, quibus menſtrua fluunt, podagras patiantur.

De Medicina Operatrice. CAP. LXXXIII.

TOta preterea medendi operatrix ars nullo alio fundamento quàm fallacibus experimentis ſuperextructa eſt, ac tenui ægrotantium credulitate roborata, non minus venefica, quàm benefica, ut ſæpiſſimè, & ferè ſemper plus periculi ſit à Medico ac medicina, quàm ab ipſo morbo: quod quidem & ipſi hujus artis principes ingenuè fatentur, videl. Hippocrates, dicens artem hanc eſſe difficilem, & experimento fallacem: & Avicenna, inquiens, fidem ac ſpem ægri erga Medicum & medicinam, ſæpè plus efficere, quàm ipſam cum Medico medicinam: & Galenus, difficilè poſſe reperiri medicamen, quod plurimum proſit, ac non ſimul in aliquo obſit: atque alius quidam ex illis ait, medicinarum notitia delectabilis eſt, ut reliquorum omnium, quæ arte, & regulis conſtant, operatio autem ſecundum medicinam à caſu eſt. Eam igitur nunc fortunati ægri, ac periculoſis experimentis, & caſui fidem habeant, ſed tam blanda eſt cuique pro ſe ſperandi dulcedo, ut ait Plinius, ut cuicunque ſe Medicum profitenti ſtatim credatur, cum ſit periculum in nullo mendacio majus. Hinc eſt quòd ſæpiſſimè illic quæritur ubi mors eſt: quippe medicorum hic optimus creditur, quem particeps lucri commendat pharmacopola, qui cum illo colludit, cujus ſervulos etiam Medicus ſibi ſub ſtipe devincit, qui lenocinio fungentes, illum apud miſeros ægros collaudando præferunt: magnæ quoque præſtantiæ Medicus eſt, quem uſurpata pompoſa veſtis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti commendant, & cui remota patria vel longa peregrinatio, aut diverſa religio (ceu Judæus vel Maranus) ad fallendum efficaciſſima frontis impudentia, magnorumque remediorum conſtans inconcuſſis mendaciis jactantia, authoritatem, famam, fidemque conciliàrunt. Et cui pertinax contentio, ac multæ ſemper in ore cùm ſemigræculæ, tum barbaræ voces: & multa authorum ſuorum nomina doctrinæ fecerunt opinionem: atque ſic inſtructus, plus quàm plumbea gravitate, ſed audacia penè militari, medendi practicam tunc hac hypocriſi aggreditur. Primùm inviſit ægrum, reſpicit urinam, tangit arteriam, inſpicit linguam, palpitat latera, explorat excrementa, ſcire vult victus conſuetudinem, & ſi qua etiam ſecretiora ſunt, inquirit, ac ſi per hæc

libret

libret elementa, & velut in ſtatera expendat humores ægrotantis, fabulaturque egregie: deinde magna jactantia præſcribit medicamina, recipe catapotia, mitte ſanguinem, fiant clyſteria, fiant peſſi, fiant unciones, fiant cataplaſmata, dentur elinctoria, dentur maſticatoria, gargariſmata, fiant ſacculi, fiant fumi, dentur condita, dentur ſyropi, dentur aquæ, exhibeantur teriacalia, quod ſi leviuſculus ſit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quæcunq; mulierculis effœminatiſq; viris grata atq; jucunda putat, magna authoritate præcipit; jam ſuſpenſo molli grabatulo, aut fontalis aquæ in pelvim ſtillantibus guttis, ſomnos allicit; jam fricationibus, ſtufis, cucurbitulis, morbum extenuat; jam balneis, thermis, cibiſque delicationibus, ac cœli mutatione, extenuatum ægrũ reficit; ut autem magnæ authoritatis habeatur, & ſimul admirationi ſit, horas obſervando, phyſicas allegationes ſuſpenſioneſque adnecti facit, nec niſi ephemeride mathematica pharmaca potioneſque miniſtrat, quin & in pharmacopolam ſibi imperium arrogat, & ſe coram omnia diſpenſari jubet, ſeſeque meliora aromata deligere ſimulat, cũ ſæpe neſciat ſophiſticata à veris diſcernere, reſque ipſas nomine tenus penitus ignoret. Si vero dives ſit æger, aut magnæ authoritatis, tunc quo plus ſibi compendii atque famæ acceſſurum ſit, morbum quantum poteſt protrahit, ac non niſi paulatim reſtituit, etiamſi poſſet ſemel uno pharmaco morbum depellere, nõnunquam vero medicamentis ſuis exagitato morbo, priuſquam illum tollat, hominem ad extremum vitæ diſcrimen adducit, quo illum tunc abs graviſſima & periculoſiſſima ægritudine liberaſſe prædicetur. Quod ſi quandoque in manus ſuas æger incidat graviori morbo conflictans, cognoveritque perniciosum eſſe malum, & cujus dubius ſit eventus, tunc iſtis ingreditur ſtratagematibus auſtero vultu vivendi leges præſcribit, jubet inſolita, prohibet conſueta, arguit oblata, execratur exhibita, comminatur exitium, & vitam pollicetur, magnaque poſcit præmia. Si dubitat de eventu, ſuadet convocari collegium, & poſtulat ſocium, quo ſecurius medeatur, aut non raro cautius perimat, ne ſuperveniens alius, qui ægrum ſolus reſtituat, famam ſibi atque laudem cum lucro præripiat. Si ægro quid male ceſſerit, ſive illum præter ſpem, per inſignem imperitiam occiderit, hic ſe aut per catharri præſocativum defluxum, aut aliquod aliud ſimile ſubitaneum accidens, immedicabilemque caſum apparenter excuſat, & ægri inobedientiam, aut cuſtodum negligentiam acriter accuſat, aut incuſat collegas,

legas, aut in pharmacopolam culpam protrudit: sic enim efficit, ut nemo ægrotus, nisi propria culpa periisse, nemo nisi Medici beneficio restitutus videatur. Jam vero Medicos plerumque nequam esse, suorummet testimoniis comprobabimus. Aitenim eorum conciliator Petrus Apponius, artem Medicinæ Marti esse adscriptam, qui Planetarum omnium odiosissimus est, & qui ingratitudinis, jurgiorum, omnisque iniquitatis, & malitiæ author existat. Ideoque etiam Medicos ut plurimum malorum esse morum, tum ad Martis Scorpionisq; influxum, tum quod ait, quia ex vili stipite & sterili originem contraxerunt, intumescentes demum & contumeliosa facti, cum fuerint incrassati. Hæc ille, edoctus forte Æsculapii exemplo, quem primum Medicinæ repertorem ex mente Jovis genitum, & per Solis viam in terris destinatum fabulatur antiquitas. Celsus vero hominem fatetur, sed in deorum numerum receptum. Complures alii asserunt, illum meretricio incestu ex Coronide, venusta muliercula genitum, quam Sacerdotes in Apollinis templo adulterinis amplexib. sæpe subegerunt, qui finxerunt, illum Dei filium. Omnes autem in hoc conveniunt, tam scelestum fuisse hunc Deum, ut Jovis fulmine in eo coercendo opus fuerit, de quo Lactantius ad Constantinum Imperatorem sic scripsit: Æsculapius & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum nisi quod sanavit Hyppolitum? Mortem sane habuit clariorem, quod à Deo meruit fulminari: hæc ille. At sunt revera medici homines omnium scelestissimi, discordantissimi, invidentissimi, mendacissimi. Sic enim omnes à se invicem dissentiunt, ut nullus reperiatur medicus, qui citra exceptionem, additionem, vel permutationem, præscriptum ab alio pharmacum comprobet, quin immo qui laceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medicus videatur, si alteris vel optimo consilio nihil detraxerit, vel his, quæ etiam sępe nimis multa sunt, non aliquid addiderit: unde tandem in Proverbiũ abiit medicorum invidia & discordia. Nam quicquid probat unus, ridet aliter: nec quicquam apud eos certi, sed omnia promissa eorum nugæ volatiles & mera mendacia: hinc vulgus cum vult aliquem insigniter mendacem ostendere, ait illi, mẽtiris ut medicus. Summumque ingeniorum suorum opus in his versatur, ut in cogitandis novis, veterum recte facta negligantur, contemnanturque: tum quæ pauca sciunt: recondunt, aut monstrare nolunt, quasi neminem docere authoritate scientiæ sit, invidentesq; aliis, etiam vitam nostram frau-

dant

dant alienis bonis. Sunt insuper plurimùm superstitiosi, arrogantes, malæ conscientiæ, superbi, avari, quibus hoc semper in ore versatur, dum dolet, accipe, facientes etiam, si suum ad compendium expedire crediderint, ut doleat quod sanum est, sicut legimus Petrum illum Apponium (quem Conciliatorem vocant) cum Bononiæ artem Medicam profiteretur, tantæ avaritiæ & arrogantiæ extitisse, ut extra urbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureis in singulos dies se conduci pateretur, vocatusque aliquando ad Honorium tunc Pontificem, quadringentos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Æsculapium, medicinæ parentem, ait Pindarus, à Jove fulmine adactum avaritiæ meritò, eò, quòd medicinam nocenter, & in damnum Reipublicæ exercuisset. Jam vero si casu quovis fortunatus æger in manibus eorum evaserit, fit plausus intolerabilis, nemo sufficiet gloriam tanti miraculi decantare, Lazarum è mortuis resuscitatum narrabunt, illius vitam suum munus esse, sibi deberi: sese illum ab orco revocasse (usurpantes sibi, quæ solius Dei sunt) continuò jactant, nec ullo præmio se compensari posse, ajunt. Nonnulli illorum in id tumoris evecti sunt, ut se pro diis coli paterentur, atque Joves sese nuncuparent, sicut Menecrates Syracusanus Medicus, qui quandoq; ad Agesilaum Spartæ regem in hæc verba scripsisse legitur: Menecrates Jupiter Agesilao regi salutem. Sed illius stultitiam subridens Agesilaus, respondit: Agesilaus Menecrati sanitatem. Quòd si verò ægrotorum quispiam infelicior (quòd plurimùm fit) inter Medicorum manus expiraverit, tunc naturę inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobedientiam inculpant, ac artis suæ remedia ad hoc naturæ sævientis arcanum non extendi, sese Medicos esse, non deos, curare posse sanabiles, non suscitare moribundos, nec quicquam se debere ægris præter experientiam: & hujusmodi verbis etiam in sinistris eventibus superbiunt, & ultrò, qui periêre, arguunt intemperantiæ, & simul precium poscunt, cum occiderint suis pharmacis, qui sine illis vivere potuissent, ægros pariter & fama, & pecunia, & sanitate, & vita spoliantes, secura interim conscientia: cùm, quia error eorum (quod ait Socrates) terra tegitur: tum, quia irremeabilis est mortuorum regio, quo minus redire possunt, quos illi illusos manibus: verbis & medicamentis noxiis infectos, ante diem in tartara præmittunt, ne contra illos spoliatæ vitæ & pecuniæ repetundarum agant. Sunt præterea Medici plerumque contagiosi, ab objectis urinis & stercoribus fœtulenti,

lotiolenti, ſterculenti,&ipſis obſtetricibus ſordidiores,ac ſenſibus omnibus infecti, dum oculis obſcœna quæque & fœdiſſima conſpiciunt,auribus pariter & naribus ægrotorum ructus,ventriſquè crepitus, & infecti aëris halitus, flatus pedoreſque excipiunt, labris ac lingua atras letheaſque potiones prægustant,manibus ſtercora & purgamenta explicant, egrotorumque horridæ imagines & umbræ nocte dieque phantaſiæ eorum obverſantur, innumeraq; homicidia conſcientiam eorum perturbant, totum deniq; illorum ſtudium,ſermo,ratio,oratio,ſpiritus & ingenium non niſi circa triſtia, fœda, tabida, horrida mortis & morborum genera verſatur: totumq; eorum exercitium eſt in locis fœtidis,ſquallidis, & vilibus curis,& obſcœno artificio conſtat, ſemper ægrotorum maculas, cloacas & latrinas infamis lucri cauſa ambientes, atque tanquā upupa avis ſordida ex humanis ſtercorib. nidificantes. An non videris illos quotidie,quomodo obvinctis digitis, lutoſus latifundiis,vultu turbulento aut pallenti, continuo obambulant civitatem ac præcipiti inceſſu,viliſſimiſque lucelli diſcurrunt ab apotheca in apothecam,quærentes &mendicantes ſicubi quis lotium inſpectandum, vel concham offerat ſtercorariam,atque ut cucullati vultures ad cadavera, ſic iſti ad excrementa homines omnium ſunt naſutiſſimi:quæ etiam prægustare ſolitum ajunt Hippocratem, ut inde morbi naturā melius perſentiret:quod plerique etiam Æſculapio adſcribunt,quē Ariſtophanes idcirco ſcatophagum vocat, quo verbo ſignificantur,qui ciborum veſcuntur ſuperfluitatibus,quod nomen deinde ad medicos omnes dirivatum eſt, ut eos ſcatophagos & ſcatomantes, hoc eſt, merdivoros, & merdarū inſpectores vocemus. Hinc ſcatomantia, oromantia, drymimantia dicuntur divinationes ſeu prognoſtica medicorū ex ſtercorib. & urinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici iſti Medici olim infames habebantur, atque adeò, ut(teſte Seneca) etiam graviſſima infamia haberetur Medici opus quærere: & hodie adhuc pleriq; populi Medicos pariter & obſtetrices & carnifices à menſis & conviviis excludunt, aut non niſi ſecretis ſeparatiſq; patinis caliciburſq; excipiunt: quocirca ſtomachari hic licet deteſtabilem illum multorum Principum morem, qui tam peſtilentes homines nedum ad matutina cubicula, ſed & quotidianis ægrotantium congreſſibus, recentibus ſemper peſtilitatis vaporibus infectos,etiam menſis admittunt,quin adhibeat quis Medicum convivio, inter ipſos cibos & pocula de ſtercore,urinis, ſudoribus, ſanie ,vomitu, menſtruis diſſeret,

atque

atque epilepsias,lepras,hulcera,scabies, & pestes tractabit, totumq; alioqui lautissimis obsoniis paratissimum convivium, sermonum suorum impuritate in nauseam convertet. Adhibete etiam medicum, si vultis, civilibus consultationibus, nihil illo ineptius insulsiusque, idque forte,cum quia medicorũ disciplina (quod eorum ait conciliator) non est de virtutibus nec bonis moribus, tum quod (ut idem ait) naturaliter probus medicus, malorum morum debeat: & nos scimus apud multas civitates decretis publicis & plebiscitis cautum esse,ne medici in concilium admittantur, nec magistratum gerant; forte non tam,quia inepti,leves, male morigerati, quam quia semper sordidi, & ægrotantium retrimentorumq; assidua attrectatione adeo contagiosi,ut non solum propinquantes sibi homines, sed etiam subsellia inquinent, & marmoria inficiãt, ut eleganter de quodam medico cecinit Lucillus Græco epigrammate,ab Ausonio sic Latine reddito:

Alcon gesterno signum Iovis attigit, ille.
Quamvis marmoreus vim patitur medici.
Ecce hodie jussus transferri ex æde vetusta,
Effertur, quamvis sit Deus atq; lapis.

Quando vero in suam medicam consultationem coeunt,quid ea nocte minxerit & cacaverit æger, examinatur, ac tanquam Laconum Ephori de vita ac nece pronunciaturi sententiam, mirum, sed dolendum, quam tunc miseris altercationibus, nullo idem censente,circa ægri lectulum concertãt,quasi non ad curandum,sed disputandum conducti sint, atq; ægro ipso, cui (juxta Græcum Menandri versiculum, Latine autem inquientis: Medicus garrulus ægrotanti alter morbus) fere sermo molestus est, illorum oratione non opera opus sit,ac productis ad ostẽtationem suam scholastico more aliquot aphorismis, quos ad omnem usum semper eosdem paratos habent, invocatisq; Hippocrate,Galeno, Avicẽna,Rasi, Avertoe, Cõciliatore cæterisq; suis diis, quorum nomina & tituli illis pro doctrina satis sunt,ad conciliandum sibi apud imperitum vulgus fidem doctrinæq; æstimationem, ubi de causis, de signis, de affectibus.de humoribus, de die critica, aliquandiu seriose, sed in decisa discordia digladiatum est, tandem de adhibendo remedio, quod caput & cauda totius negotii esse debuerat, frigidissimo decreto transigunt: atq; ut est eorum inter se mutua invidia,nullo illorum sua decreta (ut vocãt)æmulis suis communicare volente, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis, ad communem methodicam recurrunt, quæ si illos desti-

destituat, ad empiricam, tanquam ad sacram anchoram confugiunt, ut quem ratio non restituit, adjuvet temeritas, satius esse inquientes anceps experiri auxilium, quam nullum: vel ægrum ipsum, si minus sunt illi propitii, atq; illos (ut ait Ecclesiasticus) languor prolixior gravet, prognosticis relinquũt: dicentes quia desperatis Hippocrates vetat adhiberi medicamina: aut si paulo religiosiores sunt, morbum in divorum aliquem rejiciunt, vel extremum præscribunt pharmacum, quod erit: Recipe tabellionem unum, testes numero septem, adde sacerdotem cum aqua & oleo benedictis quantum sufficit, & dispone domui tuæ, quia morieris. Hinc Rasis conscius profecto ægrotantium credulę stultitiæ, tum medicorum contentiosæ inscitiæ, utrique & ægro & medico non incaute consulens, suadet in aphorismis suis, tantum unum medicum fore eligendum, quia unius (inquit) error, magnam infamiam non inducit: & unius utilitas, quam in ægro efficit, collaudatur: qui autem quam plures medicorum adhibuerit, is in errorem incidit plurimum hæc Rasis. Attestaturque huic vetusta illa monumenti inscriptio, turba se medicorum periisse: atq; illud Græcum proverbium: multorum medicorum introitus, ægrum perdidit: illud etiam moribundi jam Adriani Imperatoris dictum: Medicorum turba Principem perdidit. Nullum igitur pro conservanda vita sanitateq; utilius consilium, quam abstinere à medicis. Corporis enim sanitas Deo debetur, non medicis. Ideoque Assa rex Juda corripitur à Propheta Domini, quia in infirmitate sua non quæsivit Dominum, sed in arte medicorum confisus est: quorum quidem consiliis, qui se tradiderint, sani esse non poterunt: nec enim vita ulla misera magis quam quæ sub eorum auxilii fiducia ducitur. Esto vero, sciant medici, atque utinam scirent, omnes vires & potestates elementorum, radicum, herbarum, florum, fructuum, seminum, etiam animalium & mineralium, omniumque, quæ parens natura producit, tamen non possunt omnibus iis virtutibus hominem, ne dum immortalem facere, sed quod minus est nec levi quovis morbo ægrotantem semper sanare. O quoties medicamen quod prodesse debuerat, non profuit, & quod debuerat excernere non excrevit? quoties recidente ægro remedicatum est, & tandem, post multos labores & sumptus, vel tunc vel paulo post, etiam vel astantib. medicis moriendum est? Quæ ergo nunc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse eorum scit Hippocrates) experientia fallax sit? Quid certi possunt promittere medici, si verum est, quod Plinius

nius scribit, nullam artem medicina inconstantiorem esse, etiamnum sæpius immutari? Multæ gentes olim fuerunt & adhuc sunt absque medicis degentes, quas videmus ultra decrepitam ætatem robustas, supra centenarios annos vivere: contrarie istos delicatiores populos, qui medicorum promissis & opera vivunt, ut plurimum media ætate senescere & occumbere, quin & ipsosmet medicos plus cæteris hominibus, & quasi semper ægrotare, ac immaturiore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidam dicens, nihil mali habes? respondit, quia non utor medico. Illoque iterum dicente, senex factus es, respondit, quia nunquam usus sum medico ostendens nullam esse ad sanitatem & senectutem certiorem viam quam medicis caruisse. Quod si dicat quis, multos medicorum auxilio convaluisse, respondebimus illi, contra plures etiam occubuisse, quibus medicorum opera nihil profueêre, objiciemusque illum Ausonii versiculum, inquientis:

Evasere fati ope, non medici.

Olim enim Arcades non medicaminibus, sed (quod narrat Plinius) vreno lacte utebantur, quoniam tunc maxime succis herbæ turgerent, mederenturque uberiores pascuæ: eligebant autem præ cæteris lac vaccinum, quia illæ omnivoræ sunt in herbis. Lacones etiam, Babylonii, Ægyptii, Lusitani, Herodoto ac Strabone testibus, medicos omnes respuebant: languentes vero in forum & plateas efferebant, ut qui simili morbo tentari effugissent, aliumve evasisse nossent, illis expertis in se consulerent remediis: arbitrantes, quod etiam Cornelius Celsus adserit, ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre, quam experientiam, qua constat doctissimos medicorum abs rustica anu sæpissime victos, illamque unica planta seu herbula illa perfecisse, quæ famatissimi medici non potuerunt cum omnibus suis preciosis elaboratisque pharmacis Nam illi dum inexplicabilibus mixtionibus (cum tot dederit natura, quæ singula sufficiant remedia) confidentes per compositam diversarum rerum complexionem morbos pellere nituntur, conjectura magis, quam causa aut ratione incedunt, totamque medendi artem, non nisi casum aut conjecturam faciunt. Hæc autem unius simplicis medicinæ vim & qualitatem cognoscens, solidis expertisque naturæ viribus difficiles solvit ægritudines Rursus illi per preciosa & ab extremis Indis aut Gadibus quæsita, persuadentes nisi preciosa non prodesse, magno impendio venalem sanitatem promittunt hæc inventu facillimis, vulgoque paratis, & quas in hor-

tis suis quisque facile habet, domesticis plantis, sanitatem non tam promittit, quam restituit. Præterea hi ex fallacibus libris, & pictis codicillis edocti difficillimam medicandi operam, audaci quadam temeritate, cultaque garrulitate ad quæstum usurpant. Hæc à terris & agris singulas plantas, earumq; colores, figuras, sapores, odores, varietates contemplata & edocta, & quid in morbis reliquisq; casibus possint, experta, gratis cuique certissima dat remedia. Ipsi etiam medicorum præcipui confitentur se à mulierculis plurima excellentissima remedia didicisse, & digna quæ ipsi libris insererent, & veluti potiora posteris communicarent, quale contra capitis dolorem extollit Avicenna medicamentum. Quod si medicina, quæ sanitatis temperamentum afferre debet, consistit in proportione & temperamento rerum ad invicem, cùm inter se, tum etiam cum quantitatibus corporis cui tribuuntur, atque iniquorum medicorum hæc diligentissima cura fuit in proportionandis & contemperandis medicaminibus, per justa & harmoniaca pondera, reliquentes posterioribus hæc deinceps proportionanda ægrotorum corporibus: quæ est ista audacia atque impudentia hæc non solum immutare, sed illis etiam superaddere, penitusque negligere aut ignorare? Unde fit, quod sicut consonans pharmaci temperamentum sanitatem adferre deberet, ita illius dissonantia dolorem, horrorem, exasperationem morbi, & nonnunquam mortem inducit, ideoque tutius medetur rustica anus, uno aut altero hortensi & naturæ opera absoluto medicamine, quam medicus ille cum suis prodigiosis, sumptuosis, & dubia conjectura conflatis pharmacis. Fuerunt illius sententiæ multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendum esse. Hinc simplicium vires perscrutati expertique de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de brassica, Pythagoras de scylla, Marchion de raphano, Diocles de rapo, Phanias de urtica, Apulejus de betonica, & multi alii antiqui de aliis conscripserunt. Sed hos illi officinarum medicini non solum non curant, sed etiam irrident, simplices appellantes, qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem, qui per simplicia medentur) non tam consulendos, quam etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verum illos officinarum cultores, tanquam sortilegos & maleficos, consulo fugiendos & propellendos, qui suis prodigiosis compositionibus, de malis nostris negotiantur, & super vitam nostram

mittunt sortes. Nam cum composita medicamenta ex multis disparibus & pugnantibus speciebus conflari necesse sit, impossibile aut saltem difficillimum est in illis aliquid certi posse statuere medicum, nisi sola opinione, æstimatione, conjectura: cumque innumeræ sæpe res sint, quæ singulæ prodesse posse videntur, ea sola congerit medicus, quæ sors vel casus memoriæ suæ tunc obtulerit, aut in quæ alio quovis intrinseco, sive occulto instinctu fuerit propensior, unde fit, ut compositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quam à medici fausta vel infausta effectione sortiatur virtutem & effectum, quatenus ille occulto quodam influxu, sive naturali, sive cœlesti, sive dæmoniaco, sive fortuito plus ad hæc, quam ad alia eligenda, inducitur. Atq; hoc est, quod communiter dicitur, atque ipsi fateantur, medicum unum esse alio fortunatiorem, ac sæpissime indoctum docto feliciorem. Quin & vidi ego, & novi medicum virum literatissimum tam infelicem, ut è multis ægris vix paucissimi è manibus ejus salvi evaderent: Novi & alium semisciolum, qui omnes ferme ægros suos, plerosque etiam ab aliis pro deploratis derelictos, feliciter sanaret. Quin & memini me legisse de medico, in cujus manus quicunq; nobiles & magnates incidissent, evaderent, plebei omnes & rustici perirent, aut periclitarentur. Videre igitur nunc facile est, hanc officinariam, in qua pluris potest medici fortuna, quam doctrina, totam, aut pro maxima parte sortilegam esse: ideoque procul pellendam, atque tanquam veneficam & sicariam esse damnandam. Proinde Romani quondam sub Catone Censorio medicos omnes & urbe tota, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia, crudelitatemque aversati, quod videlicet multo plures occiderent, quam sanarent: tum quod venenorum peritissimi, odio, ambitione, aut lucro facile adduci possent: ut venenum ministrent pro remedio, & pacta mercede hominum vitæ insidientur: sicut Pyrrhi medicus, sive is Timocharis fuerit (ut vult Gellius) sive Nicias, ut alii, qui Fabricio promiserat, se Dominum interfecturū medicina, quod facinus aversatus Fabricius, Pyrrhum, quamvis inimicum, monuit per epistolam, caveret à medico, de quo Claudianus ita inquit:

Romani scelerum semper sprevêre ministros,
Noxia pollicitum domino miscere venena,
Fabricius regi nudata fraude remisit,
Infesto quem Marte petit, bellumq; negavit
Per famuli patrare nefas.

Simi-

Similiter de Græcorum medicis apud Plinium Cato scribit ad filium inquiens: Jurarunt inter se barbaros omnes necare medicina: sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides eis sit, & facile disperdant. Et paulo post subjungit. Unde testamentorum plures insidiæ, jam vero & adulteria in principum domibus etiam, ut evidens Eudemi in Livia Drusi Cæsaris: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem vetuit, ne medici in civitate multiplicentur. Expediret & in hunc diem Reipub. nullos esse, aut paucissimos medicos, quodque lex extaret, quæ eorum puniret cùm inscitiæ tùm negligentiæ malitiam. Capitale enim est, neque refert, imperitia an negligentia, stultitia an malitia, perperam an studiose medicus pro pharmaco venenum porrexerit, hominemque in vitæ discrimen adduxerit, atque non (quod Plinius ait) medico hominem occidisse summa esset impunitas: qui certe unus illis atq; communis cum carnifice honos est, homines scilicet accepta mercede occidere; atque ex homicidio, unde supplicium cunctis lex statuit, nulliq; concessa impunitas, ii soli capiunt præmia. Hoc tamen interest, quod carnifex non nisi ex judicum sententia necat noxios; Medicus autem præter omne judiciũ perimit etiam insontes. Non ergo insalubriter Pontificum constitutiones arcent à medicando clericos, cum ars medica res sit adeo cruenta, ut si fas sit sacerdotibus & clericis medicum agere, liceat etiam agere carnificem. Neq; imprudenter Porcius Cato medicis quondam interdixisse putandus: Cum, quia scientiæ hujus famam semper novitate aliqua aucupantur: tum, & dum pudet, novi nihil adferentes, aliorum inhærere vestigiis, experimenta per mortes agunt, & artem suam nostris periculis discunt, qua de vita nostra negotiantur malaque hominum quæ brevissimo tempore tolli possenr, producunt, non raro etiam adaugent majori pro compendio: cui fraudi ut obviaretur apud Ægyptios, medici ante diem tertium ægrotorum corpora eorum periculo curabant, post triduum autem suo.

De Pharmacopolia. CAP. LXXXIV.

IAmque etiam à cocis suis (Apothecarios & Pharmacopolas vocant) quorum (ut est in proverbio) tituli remedia habent, pixides venena: sive (ut canit Homerus.)

Pharmaca mixta salubria multa, & noxia multa.

Quibus cùm damno esse minime volunt, nos mortem nostram magna emere pecunia compellunt, dum illi aliud pro alio propinantes, seu putridum inveteratumve, & evanidum pharmacum miscentes, sæpe mortiferam potionem dant pro salutifera, dum facta jampridem emplastra, collyria, unguenta, pastillos & alia pharmaca, non nisi in officinarum compendia ex ipsa specierum fece ac tabe conflata mercantur: atque hæc omnia nescientes discernere, credunt barbaris mercatoribus, omnia fraudibus ac sopisticatione corrumpentibus Possem etiam hic ostendere perniciosas illorum discordias de simplicium, quibus utuntur, medicinarum cognitione, erroresque eorum circa medicinalium rerum nomina, ab illis male intellecta, pessimeque usurpata: quæ plurima Nicolaus Leonicenus amplo volumine ostendit. Transeo etiam docere de prodigiosis compositionibus, multarumque externarum rerum mixturis, quibus dum omnia confundentes, unum, quod omnibus naturis quadret, medicamentum sese effecturos nobis persuadere volunt (sicut de compositione theriacæ ac tyri fabula, deque illo antidoto Mithridatico statuerunt) nihil aliud efficitur, quam poeticum ilud chaos:

-------Rudis indigestaq; moles,
Nec quicquam, nisi pondus iners, congestaq; eodem
Non bene iunctarum discordia rerum.
Vbi corpore in uno
Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

Esto, sint quædam compositiones ab antiquis medicis excogitatæ, & utiles inventæ, quæ tanquam experta liceat recipere, tamen à vera illa methodo sunt aliena, & ab ipsismet medicis propria conscientia coactis damnata, & omnibus modis explosa, à Plinio, à Theophrasto, à Plutarcho, ab Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scribonio, Avicenna, quorum verba hic subscribere nimis longum esset, nec ab antiquis illis solum, sed etiam à multis recentioribus, è quibus unus Arnoldus de Villa nova in Aphorismos ait, ubi in promptu habentur simplicia, dolum esse, si quis compositis utatur. At hodie neglectis & ne cognitis quidem simplicibus, non nisi ex duobus illis apothecariorum luminariis, ac aromatariorum thesauro, tum Mesue, & Nicolai, cæterorumque antidotariis, picturatis & inauratis titulis medicamina promuntur: atque hinc fit, ut dum medici isti suo ocio consulentes, vitas hominum apothecariorum fiducia gubernant:

bernant:atque illi fine literis, fine cognitione, barbaris mercatoribus confisi, pro officinæ compendio res permiscent, ut multo plus periculi sit à medicamine, quam à morbo. Jamque etiam dicamus de preciosorum medicinalium sophisticatione, quæ tanto ingenio sæpe adsimulata sunt, ut industrios etiã homines decipiat: plurimumq; conduceret saluti hominum, ac Reipublicæ, peregrinis omnibus, exoticisque pharmaciis, quætanto præterea precio à prædonibus mercatorib. in Reipublicæ detrimentum adductæ sunt, omnino interdicere, ac medicos omnes in ordinẽ cogere, pharmacopolasq; adstringere, ac legem illis præscribere, cujusmodi olim Romæ (dum adhuc melior esset) Nero tulisse legitur, qua iis duntaxat, quæ noster gignit orbis pharmacis uti compellantur, cum hæc nostræ cujusque naturæ conveniant magis, tum longe recentiora, electiora, minorique difficultate ac sumptu haberi possunt, minorique periculo, quam peregrina, quorum maxima pars suspecta est, ut quæ sæpissime sophisticata, adulterata, rejectitia, vel in navi suffocata, vel immersa lacunæ, vel vetustate corrupta, vel non debito tempore & loco (unde sæpe plurimũ imminet periculi) collecta sunt. nam coloquintida non matura sanguinem educit & interfecit, & quæ sola vel unica nascitur, venenum est: similiter & agaricum masculum mortiferum est, & quo antiquius, eo perniciosius: scamonea omnis sophisticata est similiter & terra Lemnia: & fides sigillorum periit. Jam quæso quæ necessitas est iis uti peregrinis, si eadem, similisque consilii & efficaciæ nostra terra producit? Annon egregie stultũ est, malle ex India petere, quod domi habemus, existimantes propriam neq; terram, neq; mare sufficere, patriisque rebus peregrina, frugalibus sumptuosa, ac facile acquisibilibus difficilia & ab ipsis usque terræ finibus importata præferentes? An sine armoniaco spleni nemo mederi poterit, nec epati absque sandalis? An si caremus bedellio, hulcera interiorum nemo curabit? nec capiti quis medebitur sine musco & ambra, nec stomacho sine mastice & corallis? Si hæc peregrina nostris corporibus convenirent medicamina, proculdubio natura factum esset, quæ omnib. providit abundanter, ut hæc apud nos quoq; nascerentur Nonne absq; illis & salubrius vixerunt patres nostri? Sunt ergo hæc desidiosorum, qui nostra non inquirunt nugamenta, & pharmacopolarum commenta, qui non communem salutem, sed suæ negociationis compendium quærunt, persuadentes nobis non nisi preciosa quæque plurimum prodesse, quibus idcirco improbatur per

Jeremiam: Nunquid non resina in Galaad, aut medicus non est ibi? Suis quisque terris & regionibus, suæ genti, suo climati, suo cœlo, suo seculo natura herbas producit atq; contemperat: esto, quædam aliis atque aliis locis temporibusque acriores habeant vires, in quolibet tamen tempore & climate, pro suo hominumque temperamento, eadem operantur, habeant licet preciosa illa & exotica nostris plantis majores vires, sed has non nisi in sui climatis hominibus, quibus creata & producta sunt, putabimus salubres. At sunt etiam empiricorum, rapinæ, persuadentium nobis monstrosa quædam pharmaca, & à medendi usu exotica, plurimum posse conferre, & sine iis salutem nostram non posse constare, impendio miserorum sua commentaria experiuntes. Hinc viperas, & serpentes, & nocentissima quæquæ reptilia antidotis admiscent, & veluti deficientibus remediis humanam adipem in unctiones subigunt, humanasque carnes aromatibus adservatas (quam mummiam nuncupant) nefario naturæ piaculo hominibus edendas præbent.

De Chirurgia. CAP. LXXXV.

RESTAT Chirurgia, altera medicinę pars, quæ excutanea corporis vitia curat, cujus opera manifesta & securiora sunt remedia, nam reliquorum medicorum cęca consilia sunt. Chirurgi vident & palpitant, quod agunt, ac pro oportunitate mutant, applicant & auferunt: hæc inter omnes medicandi artes prima in usum venit. Nam cum homines ab antiquo sese bellis exercerent, & vulnera sibi invicem infligerent, cœperunt illorum quærere remedia. Nam quæ homo homini mala inflixisset, ab hominibus quoque curari posse putabant. Cæteros autem morbos, & interiorum cruciatus, tanquam ira Deorum genitos, incurabiles naturalibus virib. æstimabant: Primus itaque chirurgiæ inventor fuit Apis Ægyptiorū rex, sive ut vult Clemens Alexandrinus, antiquior illo Mizria filius Cain, nepos magni Nohæ. Scripsit autem primus medicinam vulnerum Æsculapius, deinde excellentes in ea extiterunt Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Pæon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum Peloponensem, illumq; ob secandi urendique sævitiam Vulnerarium publice vocatum, mox transisse nomen in carnificem, deniq, universam artem tædio habitam & explosam. Est itaq; Chirurgia non minus reliquorum medicorum factionibus, excellentium virorum authoritate clara, sed

ſed virulentarum ſordium immunditia & ſanguinolenta crudelitate infamis.

De Anatomiſtica. CAP. LXXXVI.

HAnc tamen crudelitate ſuperat anatomia, utrorumque pharmaceuticorum & chirurgorum theatrica carnificina, qua damnatos publice morti reos, quondam vivos & remanente ſpiritu, truculentiſſimis cruciatibus reſecarunt. Sed hodie ob Chriſtianæ religionis reverentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipſorum vel lictoris manu, in mortui cadaver, deinde his piaculis graſſantur, humanumque corpus dilaniantes, membrorum ſingulorum ſitum, ordinem, menſuram, opera, naturam & abdita quæque perquirunt ac rimantur, ut inde quomodo & quibus locis curandum ſit, addiſcant: crudeli hac diligentia atque ſpectaculo horrendo & abominabili, nec minus impio.

De Veterinaria. CAP. LXXXVII.

ESt adhuc alia medicinæ praxis quam Veterinariam vocāt, quæ brutorum morbis medetur, cæteris longe certior & utilior, a Chirone Centauro, ut fertur inventa, & à Columella, Catone, Varrone, Pelagiano, Vegetio, nobiliſſimis ſcriptoribus illuſtrata: Hanc tamen annulati iſti medici, non tam verecundiæ ſibi ducunt quam penitus quoque ignorant & aſpernantur, admodum delicatuli, ut tanquam upupa avis, non niſi humanis ſtercoribus oblectentur. Unde ſi quis ab illis pro aſino aut bove ſuo medicamen requirat pro remedio mox injuriam accepturus ſit: quaſi ad eos non pertineat ſcire non ſolum hominibus, ſed etiam cæteris animalibus (præcipue quæ hominibus commoda referunt) mederi: pro qua re Alphonſus Aragonum rex olim duos experitiſſimos medicinæ doctóres, pro equis & canibus amplo conduxit ſtipendio, juſſitque ſollicitos ſcrutari, quæ remedia, & quis medendi modus, ſingulis beſtiarum morbis conveniret, quod illi facientes, librum de his rebus utiliſſimum ediderunt. Fecit idem his temporibus Joannes Ruellus Pariſiēſis, vir in utraque lingua peritiſſimus ac phyſicus primarius, qui de morbis equorum eorundemque remediis, ex vetuſtiſſimis authorib. Apſircho, Hierocle, Theomneſto, Pelagiano, Anatolio, Tiberio, Eumelo, Archedamo, Hippocrate, Hemerio, Africano & ex Æmilio Hiſpano & Litotio Beneventano confectum volumen tranſtulit, veterinatiis omnib. magna cum reipublicæ cōmoditate profuturū.

De Diætaria. CAP. LXXXVIII

SUperest adhuc medicina diætaria, cujus Princeps præ cæteris extitit Asclepiades, qui sublato magna ex parte pharmacorum usu, totam medicinæ artem ad victus rationem, ad quantitatem & naturam ciborum, obsoniorumq; condimenta reduxit: à quo cæteri Medici non omninò dissentiunt, sed ita putantes, quod alterum altero indigeat, victus quandoque pharmaciis, ac illa pariter victus ratione atque mensura. Hinc jubent, inhibent, execrantur, accusant cibos & potus, quos Deus creavit, inobversabilesque victus regulas condunt: & quas aliis escas vel modestè delibare prohibent, ipsimet, tanquam porci glandes, devorant: & quas aliis vivendi leges præscribunt, ipsi omnium primi prævaricantur, non tam negligenter, quam consultè. Nam si ipsi juxta hæc sua diætaria decreta vivere deberent, sanitatis non modicam jacturam facerent: si verò ut ipsi vivunt sic ægros quoque naturæ legibus vivere permitterent, pecuniæ damnum sentirent. Verum de his diætariis ita ait Ambrosius: Contraria divinæ conditioni præcepta medicinæ sunt, quæ à jejunio revocant, lucubrare non sinunt, ab intentione meditationis abducunt, ita, qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat Et Bernardus scribens super Cantica, ait: Hippocrates & Socrates docent animas salvas facere in hoc mundo, Christus & discipuli ejus perdere: quem vos è duobus sequi vultis magistrum? Manifestum se facit, qui disputat: hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet, legumina vetosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, potum aquæ pectus non sustinet: quare hoc est, ut totis fluviis, agris hortis & cellariis vix invenire possis, quòd comedas. Sed esto, hæc Ambrosii & Bernardi verba ad solos monachos dicta sint, quorum fortè non est debere tantam rationem habere de valetudine, quàm de professione: at civiles homines non decet cum valetudinis ratione, etiam victus & obsoniorum varietas atque mensę lautities. Primum diætaria medicina pollicetur, alterum præstat coquinaria præparandorum ciborum & potuum disciplina quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat. plerique etiam diætariæ medicinę partem adnumerant: quamvis Plinius & Seneca, & residua Medicorum schola fateantur, ab exquisitorum ciborum varietate multijugos morbos generari.

De arte

De Arte Coquinaria. CAP. LXXXIX.

ARs itaque coquinaria percommoda eſt,nec inhoneſta, ſi modò diſcretionis limites non egrediatur. Atque hæc ratio etiam ſummos & continentiſſimos Viros induxit, ut de Coquinaria & obſoniorum condimentis, ſcribere non erubeſcerent. Ex Græcis Pantaleon, Mithecus, Epiricus, Zophon, Egeſippus, Pazanius, Epenetus, Heraclides Syracuſanus, Tyndaricus, Sicyonius, Symonactides, Chius, Glaucus Locrenſis: ex Romanis Cato, Varro, Columella, Apicius: & ex recentioribus Platina: Aſiatici autem in his rebus tam luxurioſi atque intemperantes ſemper extitêre, ut ipſum nomen eorum in heluonum ac gulonum tranſierit cognomentum: Quos inde Aſotas nuncupamus. Hinc (quod refert Titus Livius) poſt Aſiaticam victoriam peregrinæ luxuriæ in Romanam urbem defluxerunt, tunc enim primum epulæ cura & ſumptu majore apparari cœptæ: tunc coquus antiquus viliſſimum mancipium, & in æſtimatione, & in uſu, & in precio eſſe è culina adhuc jure madens, fuligine tinctus, cum ollis, patinis, tunſtillo, mortario, veru, in ſcholas receptus, & quod vile miniſterium fuerat, ars haberi cœpit: cujus tota ſolicitudo eſt undecunque conquirere invitamenta gulæ, eduliaque ciborum ad profundam ingluviem ſatiandam undecunque locorum inveſtigare: cujuſmodi plura ex Varrone enumerat Gellius, videlicet pavonem è Samo, Phrygiam attagenem, grues Melicas, hœdum ex Ambracia, Pelanum Chalcedoniam, murenam Tarteſiam, aſellum Peſſinuntium, oſtreas Tarentinas, pectunculum Chium, helopem Rhodium, ſcaros Cilices, nuces Taſias, palmas Ægyptias, glandes Ibericas, quæ omnes edendi inſtitutiones ad improbam ſatietatis luxuſque laſciviam reperta ſunt, Ejus autem artis gloriam & famam ſibi præ cæteris vendicavit Apicius, ut ex ejus nomine (teſte Septimo Floro) cognomentum in coquos, quo Apiciani dicerentur, quadam Philoſophorum imitatione propagatum ſit: de hoc Seneca ſic ſcriptum reliquit: Apicius, inquiens, noſtra memoria vixit, qui in ea urbe (ex qua aliquando Philoſophi velut corruptores juventutis abire juſſi ſunt) ſcientiam popinæ profeſſus, diſciplina ſua ſæculum infecit. Plinius quoque illum nepotum omnium altiſſimum gurgitem ſeveriſſimè nuncupavit. Tot denique gulæ inſtrumenta, tot irritamenta libidinum, tot obſoniorum varietates Apicianorum illorum ingenio excogitata & conficta ſunt, ut tandem opus fuerit præſcriptis legibus popinæ luxus coërcere. Hinc veteres

illæ

illæ ſumptuariæ & cibariæ leges latæ, videlicet Archia, Fannia, Didia, Licinia, Cornelia, lex Lepidi, lex Antii Reſtionis: ſed & Lucius Flaccus & collega ejus cenſores, Durionium ſenatum moverunt, quod legem de coercendis conviviorũ ſumptibus latam Tribunus plebis abrogare vellet, quam impudenter enim Durionius roſtra conſcendit, illa dicturus: Freni ſunt injecti vobis. Quirites nullo modo perpetiendi, alligati & conſtricti eſtis amaro vinculo ſervitutis: lex enim lata eſt, quæ vos frugi eſſe jubet: Abrogemus igitur illud horrida vetuſtatis rubigine obſitum imperium: etenim quid opus libertate eſt, ſi volentibus luxu perire, non licet? Erant & pleraque alia edicta, quæ nunc omnia antiquata ſunt, penituſque ſublata, adeo ut nulla ætas unquam majori gulæ cura ac luxu indulſerit, quam hæc noſtra, qui ejus cauſa (ut ait Muſonius, & poſt illum noſter Hieronymus) terram percurrimus & maria, & ut mulſum, vinum precioſuſque cibus fauces noſtras tranſeat, totius vitæ opera deſudamus, tot modò apud nos popinæ, tot ganeæ, tot gnatonum & luparum tabernæ, ubi homines edacitate, ebrietate & libidine perduntur, ut ſæpe non abſque magno reipubl. detrimento tota devorent abſumantque patrimonia, tot modò reperta ferculorum genera, tot obſoniorum condimenta, tot menſarum leges, ritus & cæremoniæ, ut aſotorum Mileſiorum, Sybaritarum, Tarentinorum: præterea Sardanapali, Xerxi, Claudii, Tiberii, Vitellii, Heliogabali, Galieni Imperatorum aliorumque illorum veterum heluonum (quos omnes deliciis luxu ac voluptate popinæ cæteris nationibus ac hominibus præſtitiſſe narrant hiſtorici) opipara convivia penitus ſordida, incondita, ruſticanaque evaſura ſint, ſi cum iis noſtris conviviorum apparatibus conferantur. Præterea nihil actum eſt cibi & potus elegantia niſi ſimul etiam adſit abundantia uſque ad faſtidium, & quæ vel Herculem inebriet, qui eadem ſæpius navi & vehebatur & potabat, ac cibi ſacietate Crotonienſem Milonem & Aureliani phagonem expleat, quorum ille triginta panes una cœna præter reliquos cibos comedere ſolitus erat, alter uno die ante Aureliani Cæſaris menſam aptum integrum, centum panes, vervecem & porcellum devoravit: bibit autem in infundibulo appoſito plus orca: hæc hodie apud nos receptiſſima ſunt in ruſticanis illis publicis conviviis, & templorum dedicationibus cæteriſq; eorum feſtis: diceretis Orgia Bacchi celebrari, tam ſunt illic omnia furore, cruore, & multiplicibus gulæ ebrietatiſque flagitiis commaculata: tum Centaurorum convi-

convivia à quibus sine cicatrice nemo revertitur, illic spectaretis, & qualem de Erisichthone voracitatem describit Ovid. hoc carmine:

Nec mora quod pontus, quod terra, quod educat aer,
Poscit, & oppositis queritur ieiunia mensis.
Inq; epulis epulas quærit, quodq; urbibus esse,
Quodq; satis poterat populo, non sufficit uni,
Plusq; capit, quo plura suam demittit in alvum.
Utq; fretum recipit de tota flumine terra,
Nec satiatur aquis, peregrinosq; ebibit amnes,
Viq; rapax ignis non ulla alimenta recusat,
Innumerasq; faces cremat, & quò copia maior
Est data, plura petit, turbaq; voracior ipsa est:
Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophani
Accipiunt poscunq; simul, cibus omnis in illo
Causa cibi est, semperq; locus fit inanis edendi.

Erant olim apud Græcos, deinde etiam apud Romanos athletæ homines voracissimi, sed horum infamia tandem etiam à viris consularibus & imperatoribus victa est: nam Albinus, quondam rerum potiebatur in Gallia, centum persica, denos pepones, quingentas ficus passurias, trecentas ostreas una cœna devoravit; & Maximinus Imperator, qui Alexandro Mammeæ filio successit, quadraginta libras carnis una die comedit, bibitque vini amphoram; continet autem amphora quadraginta octo sextarios. Geta etiam Imperator tam perditi luxus traditur, ut dapes per alphabetum inferri jusserit, sese que triduanis epulis ingurgitarit. Jam vero (quod scelus impium magis) cum Deus & natura cibum nobis potumque salutis ac fortitudinis causa præparent, nos contrà variis obsoniorum artificiis illis abutimur ad voluptatem, & supra humanæ naturæ capacitatem ingurgitamus corporibus nostris, immedicabiles morbos inde contrahentes, quo palam videmus verum esse quod ait Musonius, dominos servis, urbes rusticis, inopes opulentioribus & quosque qui vilioribus obviisque utuntur alimentis, cæteris esse robustiores, valentiores, fortiores, labores melius tolerantes, minusq; in iis defatigari, ægrotare autem rarissime, neque ullos magis vexant graves illæ ægritudines, puta hydrops, podagra, morphæa, colica, & consimiles, quam qui simplicem victum contemnentes, ex coquinarum officinis vivunt; contra vero, qui simplici contenti victu, magis incolumes cernimus, adstipulatur isti etiam Cornelius Celsus, qui homini, inquit, utilissimus cibus

bus est simplex, acervatio saporum pestifera, & condita omnia duabus de causis inutilia sunt, quoniam & plus propter dulcedinem absumitur quàm modò par est, tum ægriùs digeritur. Multi præterea gravissimi viri authoresque, hæc gulæ irritamenta, observatorumque artificiosam voluptatem detestati sunt: sed & alii, qui Religionis nomine, nedum gulam, nedum luxum, sed & cibos nonnullos, quos Deus creavit ad vescendum, detestantur, abstinentes carnibus, vini autem, in quo, ut ait Apostolus, luxuria, ipsis Epicureis capaciores, abstinere & jejunare se dicentes, cum se omnium pisci um genere, & optimo quovis vino oppleverint, ad quæ labra & linguas & dentes & ventres armata circumferunt, non tamen loculos: sed de his satis, quin à cibaria ad gebericam, hoc est, alcumisticam coquinam, quæ non minores decoquit opes quàm popina, modò vadamus.

De Alcumistica. XC.

ALcumistica itaque, sive ars, sive fucus, sive naturæ persecutio dici debeat, profectò insignis est, eademque impunis impostura, cujus vanitas eo ipso se facilè prodit, cùm polliceatur, quæ natura nullo modo pati potest, nec attingere: cum tamen ars omninò non possit naturam superare, sed illam imitetur, & longis passibus sequatur, & multò fortior sit vis naturæ, quàm artis. Alcumistica autem

Ars suspecta probis, ars ipsa invisaq; multis,
Invisos etiam cultores efficit artis.
Mendaces adeò multi manifestè videntur,
Qui seipsos, aliosq; simul frustrantur inertes,

Dum rerum vertere species tentant, ac benedictum quendam Philosophorum, ut vocant, lapidem fabricare præsumunt, quo, Midæ instar, contacta omnia corpora, ilicò in aurum argentumvè permutentur, quin etiam è summis inaccessisque cœlis quintam quandam essentiam deponere nituntur, quæ jam non solùm plures quam Crœsi divitias, sed & depulso senio rejuvenescentiam, perpetuamque sanitatem, ac tantùm non immortalitatem, unà cum ingentibus opibus nobis pollicentur.

At nusquam totos inter qui talia curant,
Apparet ullus, qui re miracula tanta Comprobet.

Sed medendi aliquot experimentis, tum ex cerussa, purpurissa, stabio, sapone, consimilibusque pigmentis, ac muliebribus fucis, vetularumque incrustationibus, & cujusmodi sacræ lite-

literæ vocant unguenta meretricia, ſtipem colligunt, quo gebericam inſtituant officinam, unde in proverbium demum abiit: Omnis Alcumiſta, vel Medicus vel ſaponiſta: credulorum hominum aures verbis ditant, pecunia inanes ut reddant loculos. Et quibus ipſi ſpondent divitias, ab his drachmas petunt. Hinc ſe palàm prodit hanc artem eſſe nullam, ſed ingentes nugas, & inſanæ mentis inania commenta. Inveniunt tamen tantæ felicitatis percupidos homines, quibus miro ingenio ſeſe majores divitias conſecuturos in hydrargyrio, quam natura præſtet in auro, perſuadeant, & quos jam terque quaterque deceptos, ſemper novis præſtigiis incautos denuò fallant, & prodigioſa hac impoſtura cogant follibus aurum impellere fornacibus, nulla dulcior inſania, quàm fixum volatile, tum volatile fixum fieri poſſe credere: ſic deterrimi carbones, ſulfur, ſtercus, ac venena, lotia, & omnis dura pœna eſt vobis melle dulcior, donec prædiis, mercibus, patrimoniis omnibus decoctis, & in cinerem, & in fumum converſis, dum longi laboris præmia & naſcituros fœtus aureos, perpetuamque cum rejuveneſcentia ſanitatem ſibi molliter pollicentur, devoratis multo tempore & ſumptibus, tum primùm veteli annoſi, pannoſi, eſurientes, ſemper ſulſurolentes, & inter carbones atra fuligine ſordidi, aſſiduaque argenti vivi contrectatione paralytici, ſolius naſi affluentia divites: cæterùm adeò miſeri ut pro tribus aſſibus etiam animam venalem habeant: quam metallis inferre conabantur metamorphoſim in ſeipſis experiuntur, effecti jam ex alcumiſtis cacochimici, ex Medicis mendici, ex ſaponiſtis cauponiſtæ, ludibriumque populi, ſtultitiaque patens & fabula vulgi, & qui juniores in mediocritate vivere contempſerunt, per omnem vitam alcumiſtarum fraudibus expoſiti, jam ſenes facti, in ſumma paupertate mendicare compelluntur, ac in tanta calamitate conſtituti, pro favore & miſericordia, inſuper contemptum, riſumque reportant, paupertateque coacti ſæpè ad malas artes, & monetæ adulterationem, aliaque falſificia degenerant: ideoque hæc ars non modo a Repub. Romanis legibus pulſa, ſed etiam ſacrorum Canonum Decretis in tota Chriſtiana Eccleſia prohibita eſt. quod ſi & hodie omnibus, qui abſque ſingulari Principis indulto alcumiſticam exercent, regno ac provinciis interdiceretur, addita etiam bonorum proſcriptione, corporiſque afflictione, profectò non tot adulterinos nummos haberemus, quibus hodie fraudantur fermè omnes magno Reipublicæ detrimento. Hanc ob cauſam puto Ama-

Amasim Regem Ægyptiis olim legem tulisse, qua cogebatur unusquisque destinato magistratui rationem reddere, quo se foveret artificio, quod qui non faceret, pœna illi erat extremum supplicium. Permulta adhuc de hac arte [mihi tamen non admodum inimica] dicere possem, nisi juratū esset [quod facere solent, qui mysteriis initiantur] de silentio. Eoque præterea à veteribus Philosophis, atque scriptoribus, tam constantissime religioseque observato, ut nullus uspiam probatæ authoritatis Philosophus, ac fidus scriptor comperiatur, qui hujus artis alicubi, vel solo verbo meminisset; quæ res plerosque induxit, ut crederent omnes ejus artis libros, recentiori ævo jam pridem confictos; cui non modicum adstipulatur ipsa authorum Giberis, Morieni, Gilgildis, ac reliquæ eorum turbæ obscura, & à nullis aliis celebrata nomina, cum rerum quibus utuntur absona vocabula, tum sententiarum ineptitudo, philosophādique ratio perversa. Sunt tamen qui aurei velleris pellem interpretentur fuisse librum Alcumisticum, veterum more in pelle conscriptum, in quo auri cōficiendi scientia contineretur, ejusmodi libros apud Ægyptios, qui hujus artis peritissimi fuisse dicebantur, cùm Diocletianus magna diligentia conquisisset, omnes exussisse legitur, ne comparatis divitiis, aurique copia fidentes Ægyptii, Romanis aliquando bellum inferre auderent, atque exinde hanc artem publico Cęsaris edicto, semper habitam flagitiosam. verum nimis longum foret, narrare omnia hujus artis stulta mysteria, ac inania ænigmata, de leone viridi, de cervo fugitivo, de aquila volante, de stulto saltante, de dracone caudam suam vorante, de bufone inflato, de capite corvi, deque illo nigro nigrius nigro, de sigillo Hermetis, de luto stultitiæ (sapientiæ dicere debui) ac similibus nugis innumeris. Denique de illo unico solo, præter quod nō est aliud, ubique tamen reperies, benedicto, sacratissimi Philosophorū lapidis subjecto, videlicet, pene nomen rei effutivi, cum perjurio sacrilegus futurus, dicam tamen circumlocutione, sed obscuriore, ut non nisi filii artis, & qui hujus mysteriis initiati sunt, intelligant. Res est quæ substantiam habet, nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtusissimam qualitatem, sed mediocrem & tactu levem, & quodammodo mollem vel saltem non duram, non asperam, quin & gustu quodammodo dulcem, olfactu suavem, visu gratam, auditu blandam atque jucundam. cogitatu latam. plura dicere non conceditur, atque sunt tamen iis majora; sed ego hanc artem [ob eam, qua se

cum

cum mihi familiaritas est)illo honore potissimè dignam censeo, quo probam mulierem definit Thucydides, illum,inquiens optimam esse, de cujus laude vel vituperio minimus esset sermo. Illud duntaxat addam, Alcumistas omnium hominum esse perversissimos, siquidem cùm præcipiat Deus, in sudore vultus vescendum esse pane suo, & alicui dicat per Prophetam: Labores manuum tuarum quia manducabis, ideò beatus es, & benè tibi erit:hi divini præcepti promissæque beatitudinis contemptores procul labore, &, ut ajunt, in operum mulierum & ludo puerorum aureos montes moliuntur. Non inficior ex hac arte multa admodum egregia artificia ortum habere traxisseque originem. Hinc acieri, cinnabrii minii, purpuræ, & quod aurum musicum vocant, aliorumque colorum temperaturæ prodierunt, huic aurichalcum & metallorum omnium mixtiones, glutimina, & examina & sequestrationes debemus, bombardæ formidabilis tormenti inventum illius est, ex ipsa prodiit vitrificatoria nobilissimum artificium, de qua Theophilus quidam pulcherrimum librum conscripsit. Narrat autem Plinius, Tiberii Cæsaris tempore excogitatum vitri temperamentum, quo flexibile & ductibile fieret, sed ejus officinam à Tiberio abolitam, quin ipsum quoque tantæ industriæ artificem (si Isidoro creditur) neci datum, idque factum ne aurum præ vitro vilesceret, & argento atque æri sua præmia detraherentur. Sed de iis satis.

De Iure & Legibus. CAP. XCI.

Restat nunc de juris scientia dicere, quæ sola se jactat inter verum & falsum, æquum & iniquum, fas & nefas scire discernere, cujus facultatis hodie Principes sunt Papa, & Imperator, qui gloriantur se habere jura omnia in scrinio pectoris sui recondita, quibus pro ratione sufficit sola voluntas, cujus arbitrio omnes scientias, & artes, & scripturas, & opiniones, & quæcunque hominum opera judicare, & regere præsumunt. Hinc firmiter præcipit Leo Papa omnibus Christi fidelibus, ut nemo in Ecclesia Dei quicquam vel quenquam judicare, justificare, aut aliquid discutere præsumat, nisi sanctorum Conciliorum, Canonum, & Decretalium (quorum caput est Papa) authoritate: atque nobis uti liceat, nec doctissimorum, nec quorumcunque etiam sanctissimorum Theologorum determinatione, nisi in quantum Papa permittit, & suis Canonibus authorizaverit: sed & alibi adhuc præcipit Canon, ne aliud volumen, vel quicunque liber per Theologos (imò

per universum mundum ait) recipiatur: nisi ille, qui per Ecclesiam Romanam Papæ Canonibus comprobetur. Simile jus prætendit imperator in Philosophiam, ac Medicinam, cæterasque scientias, nulli disciplinæ permittens aliquid authoritatis, nisi quantum illis conceditur per sui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot sunt scientiæ & artes, si comparentur, sunt tanquam viles, & parum utiles. Hinc Ulpianus ait: Lex est Rex omnium humanarum, & divinarum rerum, cujus virtus est, ut ait Modestinus, imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus majus invenitur: & Pomponius in Legibus definit eam esse inventum & donum Dei, & dogma sapientum omnium: quia prisci illi legislatores, quo Decretis suis apud rude vulgus authoritatem conciliarent, finxerunt, se diis edoctos illis præscribere. Sic Ægyptiis Osiris à Mercurio, Zoroastes Bactrianis & Persis ab Oromazo, Charundas Carthaginensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerva, Zantrastes apud Arimaspos à bono numine, Zamolxis Scythis à Vesta, Minos Cretensibus à Jove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ægeria. En videtis modò cujusmodi hæc juris scientia in omnes alias sibi imperium arroget, exerceatque tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tamquam viles ac inanes aspernatur, cùm tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis infirmissimisque hominum commentis & placitis constituta, omnium quæ sunt tenuissima & ad omnem temporis, status, Principis mutationem, convertibilis existat: quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quòd jus naturale dicunt) prima prodiit, cujus egregia illa decreta: Vim vi repellere licet. Frangenti fidem, fides frangatur eidem. Fallere fallentem non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum culpa compensari potest. Malè meriti nulla debent justitia nec fide gaudere. Volenti non fit injuria Licitum est contrahentibus se decipere. Tantum valet res quantum vendi potest. Item, ut liceat sibi consulere cum damno alterius. Ad impossibile neminem obligari. Item, si te vel me confundi oporteat, potiùs eligam te confundi quàm me. Et ejusmodi plura, quæ postea scripta inter leges relata sunt. Denique lex naturæ est, non esurire, non algere, non vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem Religionis pœnitentiam, pœnitentiæque opera depellens,

lens, Epicuream voluptatem pro summa statuit felicitate. Exinde verò jus gentium emersit, ex quo primum bella, cædes, servitutes orta, distinctaque rerum dominia sunt. Porrò jus civile prodiit seu populare, quòd populus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot emanârunt in homines litigia, ut testibus ipsismet legibus, plura facta sint negotia, quàm rerum habentur vocabula. Nam cum homines proni essent ad dissentiendum, necessarium, ut dicunt, erat justitiæ obversandæ per leges promulgatio: ut malorum sic coërceretur audacia, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni quietè viverent inter malos. Atque hæc sunt illa tam insignia juris principia, in quo legislatores fuêre penè innumeri. Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Judæis; quo tempore etiam Ægyptiis leges tulit Cecrops: post Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis: rursus Ægyptiis leges dedit Mercurius Trismegistus: deinde Dracon & Solon Atheniensibus, & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes primus leges tulit bellorum, ad judicandum exercitium Romanis verò leges tulit Romulus, quæ Curiatæ appellatæ sunt, post quem Numa Pompilius leges tulit Religionum, & cæteri per successum Romani Reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrii libris postea descriptæ fuerunt, unde jus civile Papyrianum nomen sumpsit. Post hos jus duodecim tabularum prodiit. Item jus Flavianum, jus Helianum, lex Hortensia, Honorarium jus prætoris, item plebiscita, Senatusconsulta, jus Magistratuum & consuetudinis, denique vis juris costituendi Principi data: prætereo Jurisconsultos illos innumeros, quorum bonam partem recenset lex secunda de origine juris. Qui verò jus civile in volumen redigere conati sunt, ex his primus hoc attentavit Cn. Pompejus, deinde Cajus Cæsar: sed præventus uterque bellis civilibus, immaturaque morte, non potuerunt perficere. Tandem veteres illas leges innotavit Constantinus, sed & Theodosius minor in Codicem ab eo nuncupatum redegit: tandem Justinianus hunc, qui hodie in usu habetur, Codicem edidit. Juris autem civilis tota authoritas penes populum ac Principes est, neque aliud est jus civile, quàm quod homines communi consensu volunt. Hinc Julianus ait, leges non alia de causa nos ligare, quàm quòd judicio populi receptæ sunt: qui communi consensu omne imperium ac potestatem in Principem contulit, unde si quid populo ac Principi placuerit, hoc tum per consuetudinem, tum per constitutiones juris habet vigorem, etiamsi

error videatur vel fallitas: nam communis error facit jus, & res judicata veritatem. Quod Ulpianus nos docuit his verbis, videlicet, ingenuum accipi debere etiam eum, de quo sententia lata est, quamvis reverà fuerit libertinus, quia res judicata pro veritate accipitur. Apud eundem legimus, Barbarium quendam Philippum, cùm servus fugitivus esset, Romæ præturam petisse, qua functus, ac tandem agnitus, receptum fuit, nihil eorum immutari, quæ servus in tantæ dignitatis velamento gesserit. Et alibi senex rusticus Imperatoris authoritate in tantum veneratur, quòd Jurisperitus ex verbis illius argumentari jubetur Paulus quoque Romanorum Jurisconsultissimus: hodie, inquit, propter usum Imperatorum, si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti quoque esse, non autem supellectilis, quoniam error jus facit. Idem de legibus & Senatusconsultis palàm fatetur, non omnium, quæ a majoribus constituta sunt, rationem reddi posse. Hinc ergò scimus jam omnem juris civilis prudentiam, ex sola hominum opinione voluntateque dependere, nulla alia ratione urgente, quàm vel honestate morum, vel commoditate vivendi, vel authoritate Principis, vel vi armorum: quæ si conservatrix bonorum & malorum vindex existat, bona disciplina est, finaliter, pessima res, propter iniqua, quæ Magistratu ac Principe negligente vel tolerante, vel probante fiunt. Quin imò Demonactis sententia erat, leges omnes inutiles & supervacuas esse, ut quæ nec bonis nec malis rogentur, cùm illi non egeant legibus, hi verò per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cùm apud Livium fatetur Cato, vix ullam legem ferri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sæpissime contingat æquitatem cum rigore juris pugnare, ipse etiam Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem, vocat illam correctionem justæ legis, qua parte deficit, quòd generatim lata est, nonne ergò jam hoc ipso satis ostenditur, totam juris justitiæque vim non tàm à legibus, quàm à judicis probitate æquitateque dependere?

De Iure Canonico. CAP XCII.

A Jure Civili dimanavit jus Canonicum sive Pontificium, quod plerisque sacrosanctissimum videri posset, tam ingeniosæ avaritiæ præcepta ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat, cùm tamen paucissima in eo statuantur ad pietatem, Religionem ac Dei cultum, sacramentorumque ritus spectantia, taceo, quòd nonnulla Dei verbo contraria aut repugnan-

pugnantia. Cætera omnia non nisi jurgia, lites, fastus, pompæ, tum quæstus ac lucri negotia, Pontificumque Romanorum placita, quibus neque satis sunt, qui olim à sanctis Patribus conditi sunt Canones, nisi his continuè accumulent nova decreta, paleas extravagantes, declaratorias, cancellariæ regulas, ut nullus sit condendorum Canonum finis, neque mensura, quæ una omnium Romanorum Pontificum ambitio atque libido est, condendorum scilicet novorum Canonum, quorum eousque excrevit arrogantia, ut Angelis cœlorum præciperent, ut ex inferno sublata præda rapinam facere præsumerent, & in mortuorum manes manum mitterent: etiam in divinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquam tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ posset deesse aut derogari. Nonne Clemens Papa in Bulla, quæ hodie adhuc Viennæ, Limonis, Pictavii in privilegiorum scriniis plumbata servatur, præcipit Angelis de cœlo, quòd animam peregrinantis Romam pro indulgentiis, & decedentis, à purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant? insuper, inquiens, nolumus, quod pœna inferni sibi aliquatenus infligatur, concedens insuper cruce signatis ad eorum vota, tres aut quatuor animas, quas vellent, è purgatorio posse eripere: quam erroneam, intolerabilemque temeritatem, ne dicam propè hæresim, tunc Parisiensis schola palàm detestata est atque corripuit, sed & fortassis pœnitens hodie, quòd non hyperbolicum illum Clementis zelum, pio aliquo commento interpretati sunt, ut res valeret potiùs quàm periret, cùm propter eorum affirmare vel negare nihil mutatur in re & authoritate summi Pontificis, ad cujus Canones & decreta ipsam Theologiam totam sic adstrinxerunt, ut nullus quantumcunque contentiosissimus Theologus, quicquam audeat statuere, nedum opinari aut disputare à Pontificum Canonibus diversum, absque protestatione & venia, ceu de Ruso canit Martialis:

Quicquid ait Rufus, nihil est nisi venia Rufo,
Si gaudet, si flet, si tacet, aut loquitur.
Cœnat, propinat, poscit, negat, innuit, una est
Venia, si non sit venia, mutus erit.

Ex horum præterea Canonibus & Decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, astra, donationes, fundationes, allodia, opes & possessiones, ac sacerdotium Christi Ecclesiæque primatum esse imperium, regnum: & gladium Christi esse jurisdictio-

risdictionem ac potestatem temporalem : & petram Ecclesiæ fundamentum esse personam Pontificis : Episcopos esse Ecclesiæ non Ministros modò, sed capita: & bona Ecclesiæ esse non modò doctrinam Evangelicam, ardorem fidei, contemptum mundi, sed vectigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argentum, gemmas, prædia, pecunias, potestatem, summi Pontificis esse gerere bella, dissolvere fœdera, solvere juramenta, absolvere ab obedientia, & domum orationis facere speluncam latronum, ita quòd Papa potest deponere Episcopum sine causa, quòd potest dare rem alienam, quòd non potest committere Simoniam, quòd potest dispensare contra votum, contra juramentum, contra jus naturale, & nemo debet illi dicere, cur ita facis? posse insuper gravi, ut dicunt, aliqua de causa dispensare contra totum novum Testamentum, etiam ad tertiam partem & ultrà fidelium animas in infernum protrahere. Episcoporum verò officium esse jam non prædicare verbum Dei, sed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, consecrare aras & calices, benedicere vestes & imagines : quibus verò super hæc altius ingenium est, ii relinquentes illa nescio quibus titularibus Episcopis, ipsi regnum funguntur legationibus, illorum præsunt oratoriis, aut comitantur reginas, magnam satis & grandem ob causam excusati, ne serviant Deo in templis, si magnificè venerentur Regem in aulis. Ex iisdem fontibus prodierunt cautelæ istæ, quibus hodie citra Simoniam Episcopatus & beneficia emuntur venduntur que, & quicquid præterea est nundinationum & monopoliorum in gratiis, in condonationibus, in indulgentiis, in dispensationibus, & similibus rapinarum formulis, à quib. etiam in gratuitis ab ipso Deo factis peccatorum remissionibus, precium statutum est, & inferorum pœnis inventum est lucrum. Insuper huic juri debetur illa ementita Constantini donatio, cùm reverà atque contestante verbo Dei, nec Cæsar sua relinquere, nec Clerus quæ Cæsaris sunt sibi debeat usurpare. Sed ex multis admodum ambitionis, superbiæ ac tyrannidis legibus duntaxat aliquas vobis referam, quæ iis, quæ nunc diximus, faciant fidem. Scrutamini igitur, si libet, in antiquis Decretalibus cap. Significasti, & cap. venerabilem de elect. c. solite de ma. & obed. cap. cùm olim de privileg. cap. si summus Pontifex de sent. excom. c. inter cætera de offic. jud. ord. Deinde in sexto Decretal. quem compilavit Bonifacius octavus, videte quid loquatur in illius Prologo: & in cap. 1 de immu-

immunitate Ecclesiarum. neque cedit istis illa arrogantissima Clementina pastoralis de sent. & re jud. cum extravagante Joan. 22. quæ incipit : Ecclesiæ Romanæ, & alia ejusdem super gentes & extravagans Bonifacii. 8. unam sanctam : Ex compilatione denique Gratiani occurrunt nobis c. Si cujus, d. 14. c. Si omnis de 18. c. Sic omnes, & c. enimverò, c. In memoriam, c. Si Romanorum, d. 19.. c. Omnes, d. 22. c. tibi domino, d, 60. c. Constantinus. d. 69. &c. Quando, d. 86. & gloss. ibid &c. Si Papa, d. 50. Porrò etiam accedunt istis 9. q. 3, c Cuncta, &c. Conquest. 15. q. 6. c. Authoritatem, 17. q. 4. c. Nemini, 22. q. 3. Sunt qui, 23. q. 5. Omnium & q. 8. c. Omni, 30. q. 1. c. Omnia. Hos & horum similes Canones qui diligenter examinârit, comperiet, cujusmodi sint illa magna & admirabilia & abscondita mysteria, quæ aliqui Romani Pontifices in suis Canonibus fructificant, etiam ea, quæ alicubi dicũtur in Scripturis sacris, convertentes & nonnunquam adulterantes, atque illis suis figmentis adsimulantes & adaptantes. hinc illæ, quas vocant concordãtias Bibliæ & Canonum natæ sunt. Accedunt istis tot rapinarum tituli de palliis, de indulgentiis, de bullis, de confessionalibus, de indultis & rescriptis, de testamentis, de dispensationibus, de privilegiis, de electionibus, de dignitatibus, de præbendis, de religiosis domibus, de sacris ædibus, de immunitatibus, de foro, de judiciis, & ejusmodi reliquis, denique totum ipsum jus Canonicum omnium est inconstantissimum, ac ipso Proteo atque Chamæleonte mutabilius, ac Gordio nodo magis implicitum, ipsaque Christiana Religio, a cujus origine Christus finem imposuit cæremoniis, nunc hoc Canonũ jure plures habeat, quàm unquam olim habuerunt Judæi, quorũ pondere addito ipsum leve ac suave Christi jugum nunc redditum sit omnium gravissimum, coguntur que Christiani plus ex Canonũ præscripto, quam ex ipso vivere Evangelio. Tota autem utriusque juris peritia, nõ nisi circa caduca, fragilia, fluxa, inania, ac profana negotia, vulgique commercia atque contumelias, tum circa hominum cædes, furta, compilationes, grassationes, factiones, cõspirationes, injurias, proditiones versatur. Accedunt ad hæc periurationes testiũ, falsificia scribarum, prævaricationes causidicorum, corruptiones Judicum, ambitiones Consiliariorum, rapinæ præsidum, quibus opprimuntur viduæ, prosternũtur pupilli, exulant probi, proculcãtur pauperes, damnantur innocentes, atque ut est apud Juvenalem:

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Et cæci homines, quæ putaverunt se per leges & canones posse

evitare, sibi protinus paraverunt & incurrerunt, quia non sunt hæ leges & Canones à Deo nec ad Deum, sed à corrupta hominum natura ingenioque profecta, & ad quæstum, & avaritiam excogitata.

De Arte Advocatoria CAP. XCIII.

JUris autem adhuc aliud est exercitium, quam artem vocant placitatoriam sive advocatoriam, ut ajunt, maximè necessariam, ars vetustissima & fraudulentissima suasorio cooperimento subdolè adornata. Quæ non est alia, quàm scire judicem persuasione demulcere, & ad omne arbitrium uti, scire juribus vel inventis glossis, ac commentis leges quascunque pro libidine fingere & refingere, vel iniquis quibusque diverticulis illas subterfugere, aut fraudulentam litem prorogare, sic citare leges, ut pervertatur æquitas, sic glossatorum adstruere authoritatem, ut subvertatur sensus legis, mensque legislatoris. In hac arte plurimum momenti habet altum vociferari, audacemque, & in litigando clamosum & improbum esse. Isque habetur advocatorum optimus, qui plures allicit ad litigandum, & promissa spe vincendæ litis in judicium impellit, stimulatque impiis consiliis, qui venatur appellationes, quique est egregius rabula, ac jurgiorum author, qui garrulitate, ac linguæ viribus nihil non possit clamare: sed & quamvis causam alteri judiciorum præstigiis præferre, ac vera & justa isto modo dubia & iniqua facere, justitiamque ipsam suismet armis profligare, pervertere, prosternere, apud quos Justitia nihil & nisi publica merces: at judex in causa qui sedet, empta probat. Sed & ea etiam quæ non sunt rerum, scilicet privationes & silentia, precio exponunt, nam ut nullus eorum loquitur, nisi ad mercedem, ita nec tacet nisi ad præmium, exemplo puto Demosthenis, qui cùm Aristodemum fabularum authorem interrogasset, quantum mercedis uti ageret, accepisset, & responderet ei, talentum: At ego, inquit Demosthenes, plus accepi, ut tacerem Causidicorum siquidem lingua, tam damnifica est, ut nisi vinciatur muneribus, fieri non potest, ut non noceat.

De Arte Notariatus & Procuratoria. CAP. XCIV.

QUibus tum ad hoc ipsum adsunt Procuratores, & Notarii, quos vocant tabelliones, quorum injurias, & damna, & nequitias & falsificia, omnes patienter ferre oportet, cùm omnium fidem, & licentiam, ac potestatem Apostolica & impetiali authoritate se obtinuisse videntur. Atq; inter hos illi sunt præci

præcipui,qui nôrunt forum egregie perturbare, miſcere lites, confundere cauſas, ſupponere teſtamenta, inſtrumenta, reſcripta, diplomata; tum egregie fallere, decipere, & ubi opus eſt peierare,& falſum ſcribere. Omnia audere, & conſtruendis dolis,fraudibus,technis, calumniis, laqueis, captiunculis, inſidiis,tricis, ambagibus, circumventionibus, Scyllis & Charybdibus ſe à nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant inſtrumentum præſcribere poteſt, quin rurſus litem conteſtari neceſſe ſit, ſi quis velit contradicere adverſarius. Nam aut aliquid omiſſum dicet, aut falſum, aut fraudem ſubeſſe, aut aliam exceptionem opponet, qua inſtrumenti, aut notarii fidem impugnet. Atque hæc ſunt alia juris remedia, ad quæ litigentibus confugiendum eſſe docent: hæ illæ vigiliæ, quibus jura ſubvenire dicunt, niſi ſit qui malit pugnare, quam litigare. Is enim tantum juris habebit, quantum potentia ſua poterit defendere, dicente lege, quoniam potentioribus pares eſſe non poſſumus.

De Iurisprudentia. CAP. XCV.

HUc ſpectant etiam vaſtiſſimi illi gigantes. qui nobis contra Juſtiniani edictum, tot gloſſarum, commentariorum, expoſitionum, ingentia innumeraque volumina, uno quoque illorum aliter & aliter interpretante genuerunt. Præterea tot opinionum procellas, tot vaferrimorum conſiliorum ac cautelarum ſylvas infeliciſſima fœcunditate parturierunt, quibus advocatorum inſtruuntur nutriunturque nequitiæ, qui tam celebri illorum juriſperitorum per ſingulas periodos, & (ut vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem ſuum obſtringunt, ac ſi non potius rationibus conſtet veritas, quam confuſis teſtimoniis, ex tam nugantium opinatorum colluvie adductis, penes quos tanta laus eſt contentio atque diſcordia, ut qui non diſſenſerit ab aliis, qui neſcierit novis opinionibus aliorum dictis contradicere, ac judicata omnia in dubium revocare, & bene inventas leges per ambiguas expoſitiones ad ſua figmenta adaptare, is parum vel nihil doctus habeatur. Hinc tota illa Jurisprudentia facta eſt conſilium perverſum & ſubdolum rete iniquitatis: hæc ſunt ingenia, hæ artes, quibus hodie regitur orbis Chriſtianus, quibus conſtituuntur imperia & regna,& principatus populorum, atque ex his nebulonibus deliguntur Principum, Pontificumque officiales, atque parlamentarii, ſenatores & præſides, ac ſi qui iniqui hactenus fuerint advocati, æquiores futuri ſint judices, atq; tandem ca-

pira regnorum sunt. Hi etiam regibus suis, ut Jovi quondam Titanes, formidabiles. Porro ex his prodeunt tandem Cæsarum, Regumq; ventricosi isti archiscribæ, ac circumpurpurati cancellarii, quibus rerum summa commissa est, qui Principum placita, dona, beneficia, officia, dignitates, rescripta, diplomata: præterea jus, fas, leges, æquum, & honestum, omnia venalia habent, & abs se mercari compellunt. Ex quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici, quos pro libidine sua nunc fœderibus jugunt, nunc rursus funestis bellis committunt. Atque cum ipsi ex infimia plebis fece sordidissima vocis prostitutione, ad tantum dignitatis culmen conscenderint, ad tantum simul audaciæ scelus evehuntur, ut audeant nonnunquam proscribere Principes, & vel absq; senatus consulto, vel indicta causa dānare capitis, mutandisq; regnorum statib. authores sunt, ipsi interim tumentes furtis & latrociniis suis.

De Arte Inquisitorum. CAP. XCVI.

SPectant ad hunc cœtum etiam ordinis prædicatorum hęreticorum inquisitores, quorum jurisdictio cum tota in theologicis traditionibus, & sacris Scripturis fundata esse deberet, ipsi tamen hanc omnem ex jure Canonico & Pontificis decreto, ac si Papam errasse impossibile sit, crudelissime exercent, ipsam Scripturam sacram, velut mortuam literam, & non nisi umbram veritatis à tergo relinquentes, quin & veluti hæreticorum, ut ajunt, scutum & propugnaculum procul rejiciunt. Neque etiam antiquorum doctorum, Patrumq; traditiones recipiunt, dicentes quia falli possunt & fallere, sed unam Romanam Ecclesiam, quæ, ut dicunt, errare non potest, cujus caput Papa est, ejusq; curiæ stylum sibi scopum fidei præfigunt, non aliud cum inquirendo expostulantes, quam si credat in Romanam Ecclesiam, quod si affirmarit, illico dicunt, Ecclesia Romana hanc propositionem, aut hæreticam, aut scandalosam, aut piarum aurium offensivam, aut Ecclesiasticæ potestatis derogativam damnat, moxque ad palinodiam, & revocationem compellunt. Quodsi tunc inquisitus opinionem suam Scripturæ testimoniis aliisve rationibus tueri conetur, interrumpentes strepitu, iratis buccis, dicunt non esse illi negociū cum baccalaureis & scholaribus ad cathedram, sed cum judicibus ad tribunal, non esse ibi litigandum & disputandum, sed simpliciter respondendum, si velit stare decreto Romanæ Ecclesiæ, & opinionem suam revocare: sin minus, fasciculos & ignem ostendunt, inquientes, cum hęreticis non argumentis

&Scri

& Scripturis, sed fasciculis, & igne decertandum, hominemq; nec pertinaciæ alicujus convictum, nec meliora edoctū contra conscientiam suam sua abjurare compellunt: quod si nolit, veluti Ecclesiæ desertorem seculari foro tradunt, ut comburatur, dicentes cum Apostolo: Auferte malū de medio vestri. Tanta olim fuit Ecclesiæ mansuetudo, Pontificumq; clementia, sicut in quarta distinctione de consecratione compilavit Gratianus, ut nec relapsos in Judaismum capite punirent, nec blasphemos supplicio afficerent: ipseque Berengarius in abominabilem hæresim relapsus, non solum non occisus est, sed nec archidiaconi dignitate privatus est. At hodie in minimum errorem prolapsus, plus quam capitis reus agitur & ab istis inquisitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio: forte expedit hodie Ecclesiæ tam severa animadversio, modo interea non occidat germana pietas: sunt hæreticæ pravitatis inquisitores nonnunquam ipsimet pravi, possuntq; etiam esse hæretici, quæ res novæ constitutionis Clementi occasionem præbuit. Debent ergo inquisitores contra hæreticos, non per tenebricosa argumenta, & rixosos syllogismos, sed per verbum Dei, de fide Catholica disputare, & hæreticum per Sacras literas convincere, deinde juxta Canonum documenta, & Sacrorum Conciliorum constitutiones negotium terminare, & inquisitum ad fidem orthodoxam reducere, aut hæreticum declarare, neq; enim hæreticus est, qui temerarius non est, nec fautor hæreticorum censendus est, qui innocentem criminis, & indamnatum hæreseos defendit, quo minus ad iniquorum aliquot inquisitorum, imo rapacium authorum tribunal, & in locum non tutum tradatur, dilacerandus. Jam vero etiam cum Jure expresse cautum sit, inquisitores nec cognoscendi potestatem, nec jurisdictionem ullam habere super quavis hæresis suspicione, defensione, receptatione vel favore, ubi, & quomodo, non constat manifeste, quod ibi sit hæresis expressa, & explicite condemnata, tamen isti sanguisitibundi vultures, ultra privilegia officii inquisitionis sibi concessa, contra jura & canones, sese jurisdictioni ordinariorum ingerunt, arrogantes sibi jurisdictionem Pontificum, in ea quæ non sunt hæretica, sed duntaxat piarum aurium offensiva, aut scandalosa, aut alio quovis modo citra hæresim erronea, & in rusticas mulierculas crudelissime sæviunt, quas sortilegii, aut malificii accusatas, denunciatasve, sæpe nullis juridicis judiciis præcognitis, atrocibus enormibusq; tormentis exponunt, donec extortis nunquam cogi-

cogitatis confeſſionibus, habeant quod condemnent, & tunc vere inquiſitores ſeſe agere putant quando non deſiſtunt ab officio, donec miſera aut combuſta, aut inquiſitori manum inaurârit, quo miſereatur, & tanquam tormentis ſufficienter purgatam, abſolvat: poteſt enim inquiſitor non raro pœnas mutare, de corporali in pecuniariam, & ſuo inquiſitionis officio applicare, unde illis non modicum lucrum eſt, habentq; ex miſeris illis non paucas, quæ annuũ cenſum illis pendere coguntur, ne denuo rapiantur ad inquirendum: præterea cum bona hæreticorum Fiſco proſcribuntur, etiam inde non parva præda eſt inquiſitori, ſola denique accuſatio aut denunciatio, vel læviſſima etiam ſuſpicio hæreſis, aut ſortilegii, ipſaque inquiſitoris citatio, infamiam annexam habent, cujus integritati non niſi data inquiſitori pecunia, conſulitur, atque illud nonnihil eſt. Hac cautela, dum eſſem ego in Italia, plerique inquiſitores in Ducatu Mediolanenſi multas honeſtiſſimas matronas, etiam ex nobilioribus vexârunt, ingentemque pecuniam à timidulis territiſque clam emunxerunt. Tandem cognita fraude, à nobilioribus male mulctati ſunt, vixq; gladium & ignem evaſere. Fuit mihi olim cum apud Medio. matricos Reipublicæ à conſiliis advocatus præeſſem, gravis admodum cum inquiſitore pugna, qui ruſticam mulierculam ob ſutiles quaſdam & iniquiſſimas calumnias in ſuam carnificinam, & in locum non debitum homo nequam nequiter traxit, non tam inquirendam, quam trucidandam: hanc ego cum tuendam ſuſcepiſſem, oſtendiſſemque in ipſis actis nihil eſſe indicii, quod ad quæſtionem faceret, ille in faciem reſiſtens: Eſt, inquit, unum ſufficientiſſimum, nam mater hujus quondam pro ſortilega excremata eſt: hunc articulum ego cum impertinentem, & de facto alieno citatis juribus etiam ex judicis officio rejiciendum eſſe oſtenderem: ille mox contra, ne ſine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarum penetralibus, & peripateticæ Theologiæ fundamentis, talem eduxit inquiens: ideo id eſſe, cùm quia ſolitæ ſint maleficæ mulieres fœtus ſuos ilico natos ſacrificare dæmonibus, tum quia ſolent illos ex incuborum dæmonum concubitu plurimum concipere: quocirca contingit, tunc in hac prole veluti ex hæreditario morbo radicatam remanere malitiam. Infero ego, ſiccine perverſe pater ut theologizas? hiſce figmentis ad torturam protrahis inſontes mulierculas, iſtis ſophiſmatibus alios judicas hæreticos, tu ipſe Fauſto Donatoque hæreticis ea ſententia non inferior? eſto ita ut dicis, nonne evacuas gratiam

tiam Baptismi? ac frustra dixerit sacerdos: exi immunde spiritus, da locum Spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ parentis proles remansura sit diabolo: quod si tibi libeat etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmones generare posse fatentur, certe nullus eorum, qui hoc asserunt, adeo desipuit unquam, ut sentiret dæmones illos una cum suffocato semine, aliquid de natura sua extra mittere in genitum: quin ego tibi dico, inquam, ex fide, quod ex propria natura humanitatis nostræ sumus omnes nati una massa peccati & maledictionis æternæ, filii perditionis, filii diabolii, filii iræ Dei, & hæredes inferni, sed per gratiam Baptismi ejectus est de nobis Satanas, & effecti sumus nova creatura in Jesu Christo, à quo nemo potest, nisi per peccatum proprium separari, tantum abest ut obsit illi factum alienũ. Vides nunc, quam sit hoc tuum, quod ais sufficientissimum, judicium jure irritum, & ratione vacuum, & adsertione etiam hæreticum? Incanduit super iis hypocrita, & comminabatur sese adversum me, ut contra fautorem hæreticorum, causam acturum: ego misellam illam defendere non destiti, ac tandem juris potentia ab ore leonis illius salvam eripui, restititque sanguinolentus ille monachus coram omnibus confusus, & crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiam calumniatoribus illis, qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis Ecclesiæ capitolio, cujus subditi erant, insigni mulcta condemnatis.

De Theologia Scholastica. CAP. XCVII.

POstremo nunc restat de Theologia dicere. Præteribo autem Gentilium Theologiam à Musæo, Orpheo, Hesiodo, quondam descriptam, quam omnino poeticam & fabulosam esse in confesso est: quam Eusebius & Lactantius, & aliorum Christianorum doctores jam dudum validissimis rationibus profligarunt, neque etiam de Platonis cæterorumque Philosophorum, quos omnes errorũ magistros ostendimus superius: Sed de Christianorum Theologia nobis duntaxat hic sermo esto, hanc, certum est non nisi à doctorum suorum fide dependere, cum nullam sub artem cadere queat. Primum autem dicamus de Theologia Scholastica, quæ à Parisiensium sorbona mixtione quadam ex divinis eloquiis & Philosophicis rationibus tanquam ex Centaurorum genere biformis disciplina conflata est: insuper & novo quodam ac ab antiquorum usu alieno tradendi genere per quæstiunculas & argutos syllo-

ſyllogiſmos abſque omnis ſermonis elegantia conſcripta, alioquin tamen judicio & intellectu pleniſſima, & quæ ad revincendos hæreticos non modicum attulerit Eccleſiæ emolumentum, ejus authores, & qui in ea excelluerunt, fuerunt Magiſtri ſententiarum, Thomas Aquinas, Albertus cognomento Magnus & multi alii excellentes viri: Porro Joannes Scotus doctor intellectu ſubtili, ſed in contentionem proclivior. Hinc tandem ſcholaſtica theologia in ſophiſmata paulatim delapſa eſt, dum recentiores iſti theophiſtæ, ac verbi Dei cauponatores, qui non niſi empto titulo theologi ſunt, ex tam ſublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes ſcholas, moventes quæſtiunculas, fabricantes opiniones, & ſcripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum ſenſum illis obducentes, paratiores ventilare quam examinare, multa admodum jurgiorum ſeminaria excogitare auſi, quibus litigioſis ſophiſtis contendendi materiam præbent, dum formas abſtrahunt, dum diſcutiunt intellectus, dum voces ipſas genera dicunt & ſpecies, dum alii rebus, alii ſolis nominibus inhærent, & quod uni ſubtrahunt alteri inſcribunt, alii indifferenter hoc accipiunt & ſtudent, quiſque quibus ſuam hæreſim poſſinr confirmare. Atque ipſam fidem noſtram ſacroſanctam apud ſapientes hujus ſæculi (quod etiam Thomas Aquinas conqueritur) riſui ac diffidentiæ exponunt, dum relictis poſt terga canonicis Spiritus ſancti ſcripturis, multas admodum aptas jurgiis de divinis quæſtiones ſibi delegerunt, in quibus ingenium ſuum exercentes, & ætatem conſumentes, totius theologiæ doctrinam in illis ſolis collocarunt, quibus ſi quis ſacrarum literarum authoritate reſiſtere velit, mox auditurus eſt: litera occidit, pernicioſa eſt, inutilis eſt, ſed quod latet in litera inquirendum dicent, moxque ad interpretandum, ad exponendum, ad gloſſandum, ad ſyllogizandum converſi quemvis potius alium, quam proprium literæ ſenſum illi induunt, ſi inſtas acrius: ſi urges, contumelias recipies, & aſinus diceris, quidquid latet in litera nō intelligas, ſed tanquam ſerpens ſola terra veſcaris, adeo nulli penes eos pro theologis habentur, niſi qui norint egregie contendere, & ad omne propoſitum inſtantiam dare, prompte fingere & novos ſenſus invenire, ac monſtruoſis vocabulis ſic obſtrepere, quo non pro rei difficultate, ſed præ verborum portentis intelligantur à nemine. Atque hi tunc doctores vocantur, cum id effecerint, ut intelligantur quam minime: his tunc auditorum circumſtrepit multitudo, qui quidquid ex i-

ſtis

ſtis hauſerint, ex intimis theologiæ abditis depromptum putant, juramque in verba magiſtri, & inopinabile putant, ſi quid illi fuerit ignotum, illiuſq; opinionib ſic captivantur, ut nullis adverſis rationib. vincantur, nullis ſcripturis acquieſcant, ſed ad ſinum matris ſuæ in quo geniti ſunt, more Antæi vires reparare contendunt, ſuoſque doctores in ſubſidium vocant:

Tunc vultur iumento canibus trucibusq; relictis
Ad ſuos properat, partemq; cadaveris adfert.
Hic eſt ergo cibus magni quoq; vulturis, & ſe
Paſcentis, propria cum facit arbore nidum.

Hinc effectum eſt, ut ſcholaſticæ theologiæ ſublimis gymnaſiorum facultas, ab errore malitiaque non ſit immunis, tot ſectas, tot hæreſes introduxerunt pravi hypocritæ temerariiq; ſophiſtæ, qui (ut inquit Paulus) non propter bonam voluntatem, ſed proter contentionem Chriſtum prædicant, ut facilius inter philoſophos conveniat, quam inter theologos, qui omnem illam antiquæ theologiæ gloriam humanis opinionibus noviſque erroribus extinxerunt, ac variis exponendi inſtitutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis deteſtandam doctrinam profeſſi, ſacræ theologiæ nomen ſibi furto & rapina uſurpant, ac ſanctorum doctorum nominibus & inſtitutis abutentes ſectas introduxerunt, ſicut olim in Eccleſia dictum: Ego Apollo, ego Pauli, ego Cephæ, prætendentes ſtudia eorum, quorum opera initiati ſunt doctrinis, & jurantes in verba magiſtri, cæteros ſpernunt, & non quid, ſed à quo quid dicatur attendentes. Atque hi ſectatores inſuper inter ſe multifariam ſecti ſunt. Nam aliqui eorum quibus ſublime ingenium eſt, quique peritiores prophetis & apoſtolis videri volunt, ea quæ ſola fide creduntur, etiam ſuis ſyllogiſmis ſeſe invenire & demonſtrare poſſe præſumunt, atque de divinis philoſophantur deploratis quæſtionibus, contenduntq; prodigioſa confidentia, variis, nonnunquam etiam abſurdis opinionibus, ut cum divinam eſſentiam à relationibus alii re ipſa, alii duntaxat ratione diſtinguunt, alii infinitas (ut loquuntur) realitates tanquam Platonicas ideas adſtruunt, illas rurſum alii negant atq; rident, tot præterea de Deo portenta, tam varias divini numinis formas, tot phantaſmatum cogitationumque ſuarum de divinis idola fabricant, Chriſtumque ſalvatorem opinionum ſuarum pravitate diſcerpunt: atque tam variis ſophiſmatum larvis veſtiunt, ac tanquam cereum idolum in quamvis volunt figuram, ſuis abſurdis ſuppoſitionibus formant atque reformant, quo eorum doctrina mera videri poſſet idololatria.

Cæteri

Cæteri vero quibus ad tam alta non est ascensus, hi divorum construunt historias, pie nonnihil admentientes, supponunt reliquias, fabricant miracula, confinguntque (quæ exempla vocant) vel plausibiles vel terribiles fabulas, numerant preces, ponderant merita, mentiuntur cæremonias, nundinantur indulgentias, distribuunt venias, vendunt sua benefacta, ac medicandi populi devorant peccata. Atq; de apparitionibus, adjurationibus, responsisque defunctorum veluti certa lege pronunciant, atque ex Tundali Brandariique libris, aut ex Patricii antro educti, ludunt purgatoriorum tragœdias, & indulgentiarum comœdias, & à suggesto veluti scena, tam militari audacia, tam Thrasonica jactantia, tam arrogantibus oculis, commutato vultu, protensis brachiis, multiformibus gestibus, cujusmodi Proteum describunt Poetæ sese transformantes, ventosa lingua, ac Stentorea voce ad plebem denotant. Qui vero ex his ambitiosiores, cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiæ decorem sibi arrogant, hi inclamando (declamando dicere putavi) canunt poemata, narrant historias, disputant opiniones, citant Homerum; Virgilium, Juvenalem, Persium, Titum Livium, Strabonem, Varronem, Senecam, Ciceronem, Aristotelem & Platonem, atque pro Evangeliis, pro verbo Dei meras nugas & humana verba crepant, prædicantes Evangelium novum, adulterantes verbum Dei, quod annunciant non ad gratiam, sed ad quæstum & ad precium: viventes autem non ad veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis: & cum interdiu è suggesto de virtute, vario errore loquuti sunt, sero in latibulis clunes agitant labore nocturno. Atque hæc est via eorũ, qua itur ad Christum. Deniq; ubi vitia reprehendenda occurrunt, mirum qua linguæ maledicentia irascãtur, qua gestuum insolentia debacchentur, qua sermonis turpitudine incandescant, qua vocis impudentia exclament, ac si Christus sui verbi præcones non attrahentes à dextris molli reticulo piscatores, sed persequentes à sinistris sagittarios ac vulnerarios venatores esse voluerit: aut ipsi etiam non homines sint, atq; iis ipsis vitiis, quæ insectantur, vel majoribus obnoxii sint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxii fieri possint: ita isti piscatores hominum, quibus lingua pro reti est, ut trahant malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bonorum in exitium, os habent quasi arcum mendacii, sagitta vulnerans lingua eorum, sed dimissis istis ad veram theologiam nunc properemus, atq; hæc ẽt bifariam partita est: nam una prophetica est, altera interpretativa est, de posteriore prius dicemus.

De

De Theologia interpretativa. C A P. XCVIII.

PUtant enim interpretativi Theologi, quod quemadmodũ naturæ liberalitate, uvæ, olivæ, frumenta, linum, & hujusmodi plura crescunt & maturantur; è quibus tandem hominum ingenio & adjumento formantur vinum, oleum, panes, tela, & sic reliqua naturæ opera humanis artibus complentur: ita etiam divina oracula admodum obscura & abscondita, data nostris interpretationibus explicanda, non quidem ex nostris viribus aut adinventionibus, quasi Dei oracula sicuti naturæ opera opus habeant nostro adjumento, sed ex ipsomet scripturarum illarum sancto Spiritu, qui distribuit dona sua omnibus secundum quod vult & ubi vult, faciens alios quidem prophetas, alios prophetarum interpretes. Hæc itaque divinorum interpretandi Theologia, non peripateticorum more definiendo, aut dividendo aut componendo, quorum modorum nullus ad Deum attingit, cum ille nec definiri nec dividi nec componi possit, progreditur: sed alia constat cognoscendi via, quæ inter hanc & propheticam visionem media est, quæ est adæquatio veritatis cum intellectu nostro purgato; veluti clavis cum sera, qui ut est veritatum omnium cupidissimus, ita intelligibilium omnium susceptivus est, atque idcirco intellectus passibilis vocatur, quo etsi non pleno lumine percipimus ea, quæ depromunt prophetæ, & hi qui ipsa divina conspexerunt, aperitur tamen nobis porta, ut ex conformitate veritatis perceptæ, ad intellectum nostrum, & ex lumine, quod ex ipsis penetralibus apertis nos illustrat, multo certiores reddamur, quam ex philosophorum apparentibus, demonstrationibus, definitionibus, divisionibus & compositionibus, daturq. nobis ut legamus & intelligamus non oculis & auribus exterioribus, sed percipiamus melioribus sensibus & ablato velamine & revelata facie hauriamus veritatem, à medulla sacrum literarum emanantem, quam sub velaminibus tradiderunt hi: qui vero intuitu conspexerunt, quæ à sapientib. hujus mundi & philosophicis cognitionib. abscondita est, eamque nos tanto certitudinis judicio apprehendimus, ut omnis amoveatur perplexitas. Atque cum hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, hinc sancti & spirituales viri varias & multiplices sacrarum literarum expositiones adorti sunt. nam alii per corticem literæ leni decursu incedentes, scripturas concordantes, & literam per aliam literam exponentes, ex verborum ordine, & etymologiis, proprietatibus,

atque ex vocabulorum viribus & similibus sensum aliquem convincentes, scripturæ veritatem venantur, quam expositionem idcirco literalem vocant. Alii quæcunque scripta sunt, ad animæ negotium & justitiæ opera referunt, quorum expositio idcirco moralis dicitur. Alii hanc per varios tropos, sive figuras ad Ecclesiæ arcana revocant, quorum sensus propterea tropologicus vocatus est. Alii supernæ vitæ contemplationi dediti, omnia ad cœlestis gloriæ arcana referunt, quam expositionem Anagogicam nuncupant. Atque hæ sunt quatuor in Ecclesia exercitatæ Theologorum expositiones: præter has sunt adhuc aliæ duæ, quarum una ad temporum vicissitudines, regnorum mutationes & sæculorum restitutiones omnia referens: idcirco typica dicta est: in qua excelluerunt Cyrillus, Methodius, & Joachim Abbas, atque ex recentioribus Hieronymus Savonarola Ferrariensis. Altera in ipsis sacris literis ipsius universi, & sensibilis mundi, totiusque naturæ, ac mundanæ fabricæ vires virtutesque exquirit, quam expositionem inde physicam, sive naturalem appellant, in hac excelluit Rabbi Simeon, Ben Ioachim, qui super Leviticum amplissimum volumen scripsit, in quo pene omnium rerum naturas discutiens, ostendit quomodo Moyses secundum triplicis mundi convenientiam & rerum naturam arcam, tabernaculum, vasa, vestes, ritus, sacrificia, & reliqua mysteria ad Deum & virtutes cœlestes placandas, & ad explicandam horum imaginem, hominem ordinavit, & hanc expositionem multi cabalistæ sequuntur, illi videlicet, qui de Beresith, hoc est, de creatis tractant. Nam illi qui de mercana, hoc est, de tribunali Dei differentes per numeros, per figuras, per revolutiones, per symbolicas rationes omnia in ipsum referunt archetypum, hi anagogicum sensum scrutantur. Hi igitur sunt sex famosissimi sacrarum literarum sensus, quorum authores, expositores, & interpretes omnes communi vocabulo Theologi nuncupati sunt. Ejusmodi itaque ex nostris fuerunt Dionysius, Origenes, Polycarpus, Eusebius, Tertullianus, Irenæus, Nazianzenus, Chrysostomus, Athanasius, Basilius, Damascenus, Lactantius, Cyprianus, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, Ruffinus, Leo, Cassianus, Bernardus, Anselmus, & multi alii sancti Patres, quos illa prisca tempora protulerũt: nonnulli alii posteriores, ut Thomas, Albertus, Bonaventura, Ægidius, Henricus Gandavensis, Gerson, & plerique alii: verum omnis hi interpretativi Theologi, homines cum sint, humana quoque patiuntur, alicubi errant, alicubi contraria aut

aut pugnantia ſcribunt, nonnunquam à ſe ipſis diſſentiunt, in multis hallucinantur, nec omnes omnia vident. Solus enim Spiritus ſanctus plenariam divinorum ſcientiam habet, qui diſtribuit omnibus ſecundum certam menſuram, multa ſibi reſervans, ut ſemper nos habeat ſibi diſcipulos, omnes enim (ut ait Paulus) non niſi ex parte cognoſcimus, & prophetamus. Tota igitur hæc interpretativa Theologia in libertate Spiritus verſatur, & ſeparata quædam à Scriptura ſapientia eſt, in qua unicuique juxta ſuum ſenſum abundare datum eſt, per multiplices illas quas recitavimus expoſitiones, quas Paulus unico vocabulo myſteria, ſive myſteriorum locutiones vocat, ubi Spiritus loquitur myſteria. unde Dionyſius hanc myſticam & ſignivicativam Theologiam vocat, è ſanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus tractatam. Neque vero illis per omnia credatis, nam multi illorum perſeverârunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per Eccleſiam pro hæreticis reprobatæ ſunt. Sicut manifeſtum eſt de Papia Hieropolitano Epiſcopo, de Victorino Pictavienſi, de Irenæo Lugdunenſi, de beato Cypriano, de Origene, de Tertulliano, & multis aliis, quos conſtat in fide erraſſe, & opiniones illorum pro hæreticis damnatas, cum tamen ipſi habeantur in canone ſanctorum. Hic tamen altiore opus eſt ſpiritu, qui dijudicet atque diſcernat, qui videlicet non ex hominibus, nec ex carne & ſanguine, ſed deſuper datus ſit à patre luminum: de Deo enim ſine ejus lumine nemo rite quicquam effari poteſt, lumen autem illud eſt verbum Dei, per quod omnia facta ſunt, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, dans illis poteſtatem filios Dei fieri, quotquot receperunt, & crediderunt ei: neque vero alius eſt qui poſſit enarrare, quę ſunt Dei, niſi proprium ipſius verbum: quis enim alius cognovit ſenſum Domini? aut quis alius conſiliarius factus eſt, niſi filius Dei verbum patris? De hoc nunc mox dicturi ſumus, ſi propheticam Theologiam prius abſolverimus.

De Theologia Prophetica. CAP. XCIX.

QUemadmodum Prophetia eſt ſermo Prophetarum, ſic Theologia non eſt aliud, quam traditio Theologorum, hoc eſt, cum Deo loquentium: neque enim qui Prophetiam aliquam memoraverit, ſive interpretari noverit, is protinus Propheta eſt, ſed ille, qui in divinis cum ſcientia pietatis, virtute ac ſanctitate eſt prædituus, qui cum Deo loquitur,

& in lege ejus meditatur die ac nocte: sic namque Joannes author Apocalypsis, in literis Dionysii nominatus est Theologus, à divina scilicet locutione, quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit: quod verbum non ad contentiosos Theosophistas dictum est, sed ad veros Theologos, ad Apostolos, ad Evangelistas, ad nuncios verbi Dei, qui dicunt: non audeo aliquid loqui, quod per me non efficit Christus. Horum itaque Theologorum de fide, & pietate sanctæ traditiones, theologica sunt: horum dictis atque scriptis creditur, tanquam fundatis, non in contentionibus syllogismorum, aut opinionibus hominum, sed in doctrina sana (ut ait Paulus) divinitus inspirata: non Philosophorum more dividendo, definiendo, componendo, speculando acquisita, se essentiali quodam divinitatis contactu, per claram in ipso divino lumine visionem comprehensa: cujus visionis plures admodum species in sacra Scriptura deprehendimus, juxta Prophetarum diversas recipiendi dispositiones: nam quosdam legimus Deum sive Angelos in forma hominis vidisse, alios in forma ignis, alios in forma aeris ac venti, alios in forma fluvii & aquæ, alios in forma volucrum, alios in forma lapidum preciosorum & metallorum, alios in forma literarum ac characterum aut manus scribentis, alios in sonitu vocis, alios in somniis, alios in spiritu quodam habitante intra se, alios in energia intellectus: quocirca Scriptura sacra prophetas omnes videntes vocat. Sic legimus: Visio Isaiæ, visio Jeremiæ, visio Ezechielis, & reliquorum. Et in nova lege Joannes ait. Fui in spiritu, in illa dominica die, in qua subvectus vidi thronum Dei Et Paulus testatur, se vidisse quæ non licet homini loqui. atque hic intuitus à plerisque raptus vocatur sive extasis, sive mors spiritualis: fit enim tunc separatio quædam animæ à corpore, sed non corporis ab anima: De hac morte dictum est: Deum non videbit homo & vivet. Et alibi: Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et clarius adhuc per Apostolos expressa est, ubi ait: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. hac igitur morte mori oportet, quicunque ingredi cupit ad prophetiæ Theologiæ penetralia. Hujus autem tam Deificæ visionis duplex est intuitus: Unus quo videtur Deus facie ad faciem, atque tunc vident Prophetæ (quod ait Paulus) quæ non licet homini loqui atque quæ nulla nec hominum nec angelorum lingua potens est exprimere, nec calamus referare. Est siquidem quidam divinæ essentiæ contactus & unio, & sine omni imagine,

&simi-

& similitudine puri, & separati intellectus illustratio: ideoq; interpretantur hanc Theologi visionem meridionalem, sicuti de iis late differunt Augustinus super Genesim, & Origenes contra Celsum. Alter intuitus est, quo videntur posteriora Dei, quando videlicet claro intuitu intelliguntur creaturæ, quæ sunt creatoris posteriora & effectus, per quarum cognitionem cognoscitur creator opifex, & prima causa agens omnia, sicut ait Sapiens: A magnitudine speciei, & creaturæ, poterit cognosci eorum creator. Et Paulus de eodem inquit: Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta cognoscuntur, quin & apud Peripateticos usitatus dicendi modus est, ut arguentes ab effectibus ad causas, dicantur arguere à posteriori. Utraque hac visione fruebatur Moyses, testantibus id sacris literis. Nam de priore legimus, quia vidit Moyses Dominum facie ad faciem: de altera legimus illi dictum à Domino: Videbis posteriora mea. & juxta hanc posteriorum visionem condidit Moyses legem, & instituit sacrificia, & cæremonias, & ædificavit arcam, cæteraque mysteria ad ipsius universi exploratissimum exemplar, omniaque Dei hæc & naturæ operum secreta in illis complexus est. atque hæc visio rursus bifariam incedit: nam aut creaturas in ipso Deo intuetur, & vocatur à Theologis visio matutina, aut Deum ipsum conspicit in creaturis, & vocatur visio vespertina. Est præterea alia quædam prophetica visio, videlicet quæ in somniis fit, sicut legimus apud Matthæum, quia apparuit angelus Dei in somniis Joseph: & alibi: quia Magi adorato Christo in somniis admoniti sunt, ut per aliam viam reverterentur in regionem suam: Sunt & in veteri Testamento multa illius exempla, qualis denique sit hæc visio, exponit ipse Job, ubi dicit: In horrore visionis nocturnæ, quando cadit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures, & erudiens instruit eos disciplina. Et hæc tanquam quarta visionum species, vocatur nocturna. Sunt adhuc alia duo prophetiæ genera, unum quod expressa voce recipitur, quo genere illustrati, & docti fuerunt Moyses in monte Sinai, Abraham, Jacob, Samuel, & plerique alii veteris legis prophetæ: in nova autem lege Apostoli & Christi discipuli omnes, viva & vera voce à Christo edocti fuerunt. Alterum genus prophetiæ fit agitatione spiritus, quãdo videlicet anima à numine aliquo correpta, illi tunc annexa, & ab animali homine abstracta, & ab eo sapienti & cognitione ultra humanum ingenium & vires repletur, quæ quidem correptio provenit, non solum ab angelico numine, sed non-

nunquam etiam à Spiritu Domini, ſicut legitur de Saul, quia inſiluit in eum Spiritus Domini & prophetavit, & mutatus eſt in virum alterum, & numeratus inter prophetas. Et in actis Apoſtol. Spiritus S. inſiluit in baptizatos in flamma ignis. atq; hic Spiritus ſæpe ẽt corripit homines peccatis obnoxios quin multi Gentilium vates, ut Caſſandra, Helenus, Chalchas, Amphiareus, Tireſia, Mopſus, Amphilochus, Polybius, Corinth9: Item Galanus Indus, Socrates, Diotima, Anaximander, Epimenides Cretenſis: Item Magi Perſarũ & Aſiatici Brachmani: Æthiopum gymnoſophiſtæ & Memphitici vates: Gallorum Druides, & Sybillæ eo ipſo excelluerunt. Ad quam quidẽ Propheticam ſpiritus correptionem nonnunquam præviæ quædam cæremoniæ, & officii authoritas, ſacrorumq; communio plurimum præſtant: ſicuti de Balaam exemplificat Scriptura. Et alibi de applicatione ephod, & Evangeliſta teſtatur de Caipha, quia prophetavit, cum eſſet Pontifex anni illius. Atq; hinc Hebræorum Mecubales etiam prophetandi artificium commentari auſi ſunt. Tranſeo quæ circa iſta Hebræorum Theologi de triginta duabus ſemitis intelligentiæ profunda contemplatione tractant, & quæ Auguſt. de gradibus tetigit. Albertus de receptionibus formarum, quarum ille ſeptem modos refert in ſomniis, & totidem in vigilia apparitiones. De quibus unum hoc duntaxat admonemus conſiderãdum: Non ſemper divina numina prophetis forinſecus occurrere in conſpectum aut colloquium, ſed ſæpiſſime illa intrinſecus cauſari, cum videlicet mens Prophetę divinum lumen concipit, cujus illuſtratio effuſa radiis ſuis per ſingula media, uſque in hoc craſſum corpus, ẽt ſenſus ipſos ſuæ felicitatis reddit participes, & ex intellecto per rationem & imaginationem, ac paſſim per totam animam uſq; ad ſenſuum inſtrumenta intrinſecus progrediens, in illis evadit objectum, ut nox vel lumen, vel viſio, vel ſermo, unumquemque ſenſum propria ſua conditione movens: & id quidem multis Prophetis contigit, aliis quidem in vigiliis, aliis vero in ſomniis, Sic legimus apud Platonem & Proculum de Socrate, illum non ſolum intelligibili influxu, ſed etiam per vocem & colloquium inſpiratum fuiſſe: multo tamen facilius hæc in ſomniis proveniunt. ſed de hoc hactenus, quin ad propoſitum noſtrum revertamur. Eſt itaq; prophetica theologia, quæ ex intuitiva inſpiratione inconcuſſum verbum Dei docet. Authoritas autem & argumenta, quib. corroboratur illius veritas. non ſunt hominum placita non longi temporis uſus, non ſapientum excogitata commenta, non

ta, non sectarum magnifica decreta, non syllogismi, nō enthymemata, non inductiones, non obligationes, non solubiles consequentiæ, sed divina oracula sibi in invicem consonantia, in universa Ecclesia unanimi ac stabili consensu recepta, miraculis, prodigiis, portētis, ac omnimoda sanctitate vitæq; discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio probata: doctores autē hujus propheticæ theologiæ habemus Moysen, Job, David, Salomonem, & plerosq; alios veteris Testamenti canonicos scriptores & prophetas. Novi autem Testamenti doctores habemus Apostolos & Evangelistas, atq; vero hi omnes licet Spiritu sancto repleti fuerint, omnes tamē alicubi veritate defecerunt, & secundū quid fuerunt mendaces, non quod scienter, quod astu aliquid mentiti sint, hoc n. dicere perniciosissimum, atq; Arrii ac Sabellii hæresib. major & periculosior error est totius canonicæ scripturæ subvertens, authoritatem, in quo tamen tā maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus, de reprehensione Petri disputans adversus Augustinum. dixerat enim Hieronymus, Paulum astu mentitum. Quod si concessum fuerit, & in sacra Scriptura tale mendacium admissum fuerit, mox (ut ait Augustinus) tota sacrarum literarum certitudo corrueret. Cur sic monenti post plures contradictiones & erroris sui defensiones, tandem agnito errore, & cognita veritate cessit Hieronymus. Quod ergo dico, sacros scriptores secundum quid alicubi fuisse mendaces, intellig[illegible]lo, non sponte errantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata Dei sententia deficientes. Sic defecit Moyses, qui pollicitus erat populo Israel, ut educeret eum de Ægypto, & introduceret in terram promissam, & eduxit quidem de Ægypto, sed ad terram promissam non perduxit: defecit Jonas, Ninivitis cladem in quadragesimum diem pronuncians, quæ tamen dilata est: defecit Helias, prædicens mala ventura diebus Achab, quæ etiam usque in obitum Achab dilata sunt: defecit Esaias, prædicens mortem Ezechiæ in crastinum, quæ usque ad annos xv. prorogata est: defecerunt & alii Prophetæ, & ipsorum etiam vaticinia reperiuntur aliquando sublata aut suspensa: defecerunt etiam Apostoli & Evangelistæ: defecit Petrus quando reprehensus est à Paulo: defecit Matthæus quando scripsit Christum nondum mortuum: dum lancea latus ejus aperuit. Verum istic defectus, non est defectus Spiritus Sancti, sed aut defectus prophetæ, non bene percipientis quid suggerat spiritus vel indicet visio, aut ex aliqua mutatiōe

facta in iis,de quibus vaticinabatur, unde contingit oraculi sententiam, aut mutari aut differri. Hinc contingit omnes prophetas & scriptores in aliquib. videri mendaces juxta Scripturā dicentem: omnis homo mendax. Solus autem Christus Deus & homo nunquam repertus est, nec reperietur mendax, nec verba ejus mutabuntur aut deficient, qui solus expers mēdacii & erroris, oracula nunquam irritanda protulit, sicut ipse dixit: cœlum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt: & quia omnis veritas est per Spiritum sanctum, solus Christus hunc Spiritum sanctum firmiter possidet, & nunquam dimittetur ab eo, sed requiescit in illo. Non sic est de aliis: nam venit Spiritus super Moysen, sed in percussione petræ ablatus fuit. Venit super Aaron, sed in peccato vituli recessit: Venit super Mariam sororem illorum, sed in murmuratione contra Moysen reliquit illam: Venit super Saulum, David, Salomonem, Esaiam, & reliquos, sed non requievit in illis Neque vero prophetæ semper sunt prophetæ sive videntes prævidentesque, neque habitus continuus est prophetia, sed donum, & passio & spiritus transiens, & cum nullus sit, qui non peccet, nullus est à quo non recedat spiritus, aut ad tempus saltem relinquat, nisi à solo filio Dei Jesu Christo, de quo ideo dictum fuit ad Joannem: super quem videris spiritum descendentem & manentem in eo, hic est filius Dei, qui baptizat in Spiritu sancto, potens illum etiam aliis impartiri. Unde quemadmodum ait Symonides: solus Deus habet hunc honorem, quod sit metaphysicus: ita & nos vere dicere poterimus: Solus Christus habet hunc honorem, quod sit Theologus neque tamen propterea quis putet, veteris Testamenti scripturas post natum ex illis divino partu Christi Evangelium idcirco tanquam effœtas & mortuas: vivunt enim semper summa in authoritate: ex illis Apostoli sua probârunt dogmata, & sine illarum testimonio loquuti sunt nihil, ad illas nos remittit ipse Christus scrutandas, cujus Evangelium scripturas illas non solvi, sed adimplevit usque ad minimum jota & apicem, Sed de hoc latius disseremus inferius Illud adhuc advertendum est etiam, ipsam sacram Scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile convincitur. Nam Moyses citat libros bellorum domini, & Josue librum Justorum, Hester libros memorabilium, & Machabæorum liber citat libros sanctos de Spartiatis, & Paralipomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis videntis, libros Nathan, Gad, Semeiæ, Haddo, Ahiæ Silonitis, & Jesu filii Hammoni

Hammoni prophetarum. Citat Judas in Epiſtola Canonica librum Henoch. Citatur à fide dignis liber Abrahæ patriarchæ, qui omnes periere & nuſquam ſunt. Jam verò & qui habentur in manibus, non omnes æqua lance recepti ſunt. Nam Dionyſius Evangelium Bartholomæi, & Hieronymus meminit Evangelium ſecundum Nazareos, & Lucas in præfatione Evangelii ſui plures ait Evangelium ſcribere aggreſſos, quæ omnia perierunt & amplius non ſunt, & plura illorum, quia ab Hæreticis depravata ſunt, aut incertis authoribus invulgata, nec à Patribus recepta ſunt, nec ab Eccleſia approbata. Taceo interim Pſeudoprophetas, qui ſubintroierunt propter vanam gloriam prophetantes, quæ Spiritus ſanctus non ſuggeſſit, ſed inaudita quædam mendacia, quæ non ſunt de veritate Scripturæ, nec ad unitatem ſpiritus, nec ad pacem Eccleſiæ, ſectas introducunt, & quaſi Dei Conſiliarios ſeſe procaci temeritate conſtituentes, audent teſtamentum Domini aſſumere per os ſuum & ſcribere vaticinia & Evangelia, quæ omnia aut hæretica ſunt, aut apocrypha, nec ſacro Canoni inſerta, quemadmodum de Apoſtolorum Canonibus manifeſtum eſt. Sed ipſa Salomonis Cantica in ſacro Hebræorum Canone inſerta non fuerunt, niſi prius caſtigata & comprobata ab Eſaia Propheta Jam ex his facilè patet quomodo ipſa etiam vera Theologia, ſacra videlicet Scriptura, multis voluminibus ſuis privata & quodammodo manca videri poſſet, ac pauci admodum ex multis veri ac certi ſuperſit, qui tanquam libri vitæ ſacrum Canonem conſtituant.

De verbo Dei CAP. C.

EN audiſtis modò quàm ſint omnes diſciplinæ ambiguæ, quàm biſulcatæ, quàm incertæ, quàm plenæ periculo, ut quantum ex ipſis eſt, neſcire cogamur ubinam quieſcat veritas, etiam in Theologia, niſi ſit, qui habeat clavem ſcientiæ & diſcretionis, (clauſum enim eſt veritatis armarium, variiſque obductum myſteriis, atque ipſis etiam ſapientibus & ſanctis præcluſum) qua ad tantum, tam incomprehenſum theſaurum nobis paretur ingreſſus. Clavis autem hæc ſola eſt, nec quicquam aliud quàm verbum Dei, hoc ſolum diſcernit omnem vim ſpeciemque verborum, & quis ſermo ex arte ſophiſtica veniat, non veritatem, ſed ejus quandam præferens imaginem: & quis ſermo veritatem non in ſpecie & in fuco, ſed in eſſe & ratione poſſideat, dijudicat, in ipſo omnis ars malitiæ & mendaciorum ſuperatur, neque argumentationes, neque

Syllogismi,neq; ullæsophismatum versutiæ contra ipsum stare possunt. Qui illi non acquiescit, vel ab illo dissentit, is, ut inquit Paulus, superbus est, nihil sciens. Igitur ad ipsum verbum Dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones, tanquam ad Lydium lapidem aurum examinare, atque in omnibus eo ceu ad solidissimam petram confugere, atque ex eo solo omnium rerum veritatem venari, ac de omnibus disciplinis, de omnium opinionibus & commentis judicare. Quodcunque enim, ut ait Gregorius, ab eo authoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur: hujus autem verbi scientiam nulla schola philosophorum, nec quorũcunq; scholasticorum gymnasia nobis tradidêre, sed solus Deus atq; Jesus Christus per Spiritum S. in illis Scripturis, quæ Canonicæ vocantur, quibus juxta divinum præceptum nihil addere licet, nihilque detrahere. Quisquis enim etiam si Angelus de cœlo id egerit, anathema est, & à lege Domini maledictus est. Hujus Scripturæ tanta majestas est, tanta energia, ut nulla externa commentaria, nullas humanas, nec angelicas glossas patiatur: nec tanquam cerea ad humanorum ingeniorum placita se flecti permittat, nec more humanarum fabularũ in varios sensus se tanquam Proteus aliquis poëticus transformari, aut transfundi patiatur, sed sibi ipsi sufficiens, seipsum exponit & interpretatur: & omnes judicans, à nullo judicatur. Major enim est ejus authoritas, ut ait August. quàm omnis humani ingenii perspicacitas, unum enim cõstantem, simplicem, & sanctum sensum habet, quo solo constat veritas, quo solo pugnatur & vincitur. Cæteri verò extra hunc sensus morales, mystyci, cosmologici, typici, anagogici, tropologici, & allegorici, quibus plerique illam variis ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & persuadere ad plebis ædificationem rectè, & verè aliqua possunt, verùm ad authoritatem verbi Dei confirmandum probare aliquid vel impugnare sive reprobare non possnnt. Nam adducat quis in certamen horum aliquem sensum, citet etiam ejus quantumcunque gravem authorem, citet interpretem, citet glossam, citet expositionem quorumlibet sanctorum Patrum, non ita nos adstringunt, quin liceat reluctari. Ex litera autem Scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula nectuntur, quæ nemo perrumpere, nemo evadere potest, quin omnes argumentationum machinas elidens ac dissipans, dicere ac fateri compellat, quin digitus Dei est, quin nunquam sic locutus est homo, quia non ut Scribæ & Pharisæi loquitur, sed ut potestatem habens. Ejus

verò

verò authores divinitus inspirati canonem nobis saluberrima authoritate fecerunt, cujus ea magnificentia est, ut cuncta ei reddamus oportet. & quicquid pronunciaverit & docuerit, hoc absque ulla retractione firmum & sanctum teneatur. Sicut de hoc locutus est Augustinus se solum eis libris, qui canonici appellãtur, hunc honorem deferre, ut nullum scriptorum eorum errasse firmissimè credat. Cæteris autem quanta libet doctrina sanctitateque polleant, se nolle credere, nisi evidenti ratione ex divinis literis, quòd a vero non abhorreat, persuadeant. Ad has nos relegat Christus, docens ut scrutemur Scripturas. Ex illis jubet nos Apostolus omnia probare, ut teneamus quæ bona sunt, atque probare spiritus utrum ex Deo sint, ac in illis potentem esse de omnibus rationem reddere, & contradicentes redarguere, & sic spirituales effecti, omnia dijudicemus, à nullo dijudicemur. Harum autem Scripturarum (dico Canonicarum) veritas & intelligentia à sola Dei revelantis authoritate dependet, quæ non ullo sensuum judicio, nulla ratione discurrente, nullo Syllogismo demonstrante, nulla scientia, nulla speculatione, nulla contemplatione, nullis denique humanis viribus comprehendi potest, nisi sola fide in Jesum Christum, à Deo Patre per Spiritum S. in animam nostram transfusa. Quæ tantò quidem superior est atque stabilior omni humanarum scientiarum credulitate, quantò Deus ipse hominibus est sublimior & veracior, sed quid veracior? Imò solus Deus verax, omnis homo mendax: omne igitur, quod ex hac veritate non est, error est, sicut quod ex fide non est, peccatum est. Deus enim solus fontem veritatis continet, à quo haurire necesse est qui vera dogmata cupit, cùm nulla sit nec haberi possit de secretis naturæ, de substantiis separatis, deque ipsorum authore Deo scientia, nisi divinitùs revelata: divina enim humanis viribus non tanguntur, & naturalia quovis momento sensum effugiunt, quo fit ut quam nos de his scientiam putamus is error sit & falsitas, quod ita Esaias improperat Chaldæorum Philosophis & sapientibus, ad eos dicens: Sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine adinventionum tuarum. Cavet summa vigilantia Grammaticus, ne quid peccet in sermone, incultumque ac barbarum verbum proferat, vitæ autem sordes atque peccata interim contemnit: similiter & Poëta mavult vita claudicare, quam carmine, & Historicus Regum & populorum gesta, temporumque series, literis & memoriæ mandat, propriæ vitæ nullam tenet rationem: & si teneat, nolit, pudetve confiteri,

fiteri. Rhetor plus horret orationis inelegantiam, quàm vitæ deformitatem. Dialecticus mavult manifestam veritatem abnegare, quàm ab adversario una Syllogistica conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geometræ omnia numerant, & metiuntur, animæ autem & vitæ numeros mensurasque negligunt. Musici quoque sonos atque cantus tractant, contemptis moribus, animique dissonantiis, ejusmodi Diogenes Sinopeus citabat, qui lyræ chordas ad harmoniam congruè aptitarent, animi autem mores inconcinnos & incompositos habuissent. Lustrant cœlos & sydera Astrologi, & quid venturum sit in mundo, prædivinantur alii: quæ autem sibi ipsis quotidiè præsentia imminent, non attendunt. Cosmimetræ notitiam dant terrarum, formas montium, cursus fluminum, limites provinciarum: cæterum neque meliorem hominem faciunt, neque saniorem. Philosophi rerum causas & principia magna jactantia investigant, ipsum autem Deum omnium Creatorem negligunt, & ignorant. Inter Principes & Magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur levi compendio. Curant ægrotorum corpora Medici, & proprias negligunt animas. Juristæ humanarum legum observantissimi, divina præcepta transgrediuntur, quocirca Proverbio cessit: Nec Medicum benè vivere, nec Juristam benè mori: quod Medici genus hominum sint intemperantissimum, Juristæ autem omnium qui vivunt nequissimi, atque, quod continuè videmus, & unus illorum non infimæ famæ Baldus juris interpres testatur, subitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi autem Dei mandata, sacraque dogmata nobis clamando prædicant, vivendo autem longè destituunt, maluntque Dei cognitores videri, quàm esse amatores. Nunc igitur qui cætera novit omnia rectè loqui & scribere, carminisque vires, sæculorum vices, argumentandi rationes, orationisque ornatus, rhetoricosque colores, & multarum rerum memoriam teneat, numerorum proportiones atque sortes, vocum omnium harmoniam, saltationumque modos, quantitatum omnium mensuras, radiorum omnium inflexus, atque reflexus, terræ marisque situs, ac magnitudinis ædificiorum omnium, machinarumque varias structuras, bellorum certamina, arvorum cultus, animalium capturas, pastiones & sagimina, & omnem speciem rusticationis, omnem mechanicarum artium, & opificum industriam, picturam, statuariam, fusoriam, fabrilem, institoriam, & navigatoriam, astrorum cursus atque in hæc inferiora influxus, fatorumque ingeniosas præ-

ſas prædictiones, & quæcunque futurorum occultorumque divinacula, & inexpugnabilia magicarum artium portenta, & pluſquam magica, cabaliſtica, arcana, rerumque omnium naturalium cauſas, tranſcendentiumque altiſſimas ſedes & naturas, morum cenſuras, Reipublicæ varias adminiſtrationes, domeſticaſque diſciplinas, remedia morborum, medicaminum vires, illorumque agnitionem & mixtiones, obſoniorumque latiſſimos apparatus, vertere rerum ſpecies & ex omnibus elicere mundi ſpiritum: Sciat etiam utraque jura advocationumque forenſes tragœdias, & ſanctorum Patrum pias de divinis traditiones, is inquam, qui hæc & ſi qua reliqua ſunt omnia norit, tamen nihil ſcit, niſi ſciat voluntatem verbi Dei, & fecerit illam: qui omnia didicit, & hoc non didicit, fruſtrà didicit, fruſtrà ſcit omnia. In divino verbo via, in illo norma eſt, in illo meta eſt, quò tendere oportet qui nolit errare & veritatem attingere, omnes reliquæ ſcientiæ tempori & oblivioni ſubjectæ ſunt, quin non ſolum hæ ſcientiæ & artes, ſed hæ literæ, & characteres & linguæ, quibus utimur, peribunt, & reſurgent aliæ, & fortaſſe jam ſæpius extinctæ fuerunt, & ſæpius iterum reſurrexerunt. Neque ipſa ortographiæ ratio ſemper eadem fuit, nec ſimilis apud omnes, vel eodem ſæculo: & Latinæ linguæ genuina pronunciatio hodie nuſquam eſt. priſci Hebræorum characteres perierunt, & non eſt eorum memoria, ſed quos novos adinvenit Eſdras: & lingua eorum à Chaldæis corrupta, quod omnibus ferè linguis contigit, ut nulla hodie ſit, quæ ſuam antiquitatem agnoſcat, vel intelligat, ſubnaſcentibus viciſſim nobis vocabulis, dejectiſque veteribus, illiſque porrò rurſum reſtitutis: adeò nihil ſtabile, nihil diuturnum. Denique Terentiana ſententia eſt, nihil eſſe jam dictum, quod non ſit dictum prius, ita fortè nec factum, quod non ſit factum prius, quin & bombardam, cujus recens Germanorum inventum putant ferè omnes, nonnulli (inter quos eſt Volaterranus) priſco ævo uſitatam fuiſſe, vel ex Virgilii verſiculis convincere volunt:

Vidi & crudeles dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, & lampada quaſſans
Per Grajum populos, mediaq; per Elidis urbem
Ibat ovans, divumq; ſibi poſcebat honorem
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aëre & quadrupedum curſu ſtimularet equorum.

Nonne de hoc locutus eſt Eccleſ. inquiens: Quid eſt, quod fuit

fuit ipſum quod factum eſt? Ipſum quod faciendum eſt ? Nihil ſub Sole novum, nec valet quicquam dicere: Ecce hoc recens eſt, jam enim præceſſit in ſæculis, quæ fuerunt ante nos, non eſt priorum memoria, ſed nec eorum, quæ poſtea futura ſunt, erit recordatio apud eos, qui futuri ſunt in noviſſimo. Et paulò inferius ait: Moritur doctus ſimul & indoctus, quid ergò hîc dicemus ? niſi quia omnes ſcientiæ & artes oblivioni & morti ſubjiciuntur, ne perpetuò manebunt in anima, ſed unà cum morte tranſibunt in mortem, dicente Chriſto: Quia omnis plantatio quam non plantavit, pater cœleſtis, eradicabitur, & in ignem æternum mittetur, tantum abeſt ut ſcientia conducat immortalitati, ſolum autem verbum Dei manet in æternum. Cujus quidem cognitio nobis tam neceſſaria eſt, ut qui contempſerit qui neglexerit, qui non audierit (teſte ipſomet verbo in Scripturis ſacris) inducet ſuper illum Deus maledictionem, & perditionem, & judicium æternum. Non eſt ergò ut putetis ipſum ad ſolos Theologos pertinere, ſed ad omnem hominem, omnes ad ejus cognitionem pro data ſibi capacitatis gratia, obligari, & ab illo ne feſtucam diſcedendum. Hinc in veteri lege præcipitur: Erunt verba hæc in corde tuo, cunctis diebus vitæ tuæ, & narrabis, & mandabis ea filiis tuis, & nepotibus cuſtodire & facere ea, meditaberis ea, ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac conſurgens, & ligabis ea tanquam ſignum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, ſcribeſque ea in limine, & oſtiis domus tuæ Sic Joſue legit omnia verba, & cuncta quæ ſcripta fuerant in legis volumine, coram omni multitudine, mulieribus & parvulis, & advenis. Et Eſdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere, & legit in eo apertè in platea. Et Chriſtus jubet Evangelium ſuum prædicari omni creaturæ, per univerſum orbem terrarum, idque non in tenebris, non in aurem, non clanculariè, non in cubiculis, non ad aliquos ſegregatos Magiſtros & Scribas, ſed palàm, in lumine, ſuper tecta, ad populum, ad turbas. Sic enim ait ad Apoſtolos: Quod vobis dico, omnibus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aurem auditis, prædicate ſuper tecta. Et Petrus in actis ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus jubet educari pueros in inſtitutione, & admonitione Chriſti, quin ipſe Chriſtus increpavit diſcipulos, prohibentes parvulos ad illum accedere, & quorum ſimplicitatem, & humilitatem, ut nullis pravis opinionibus præventum, nec ullis humanis

manis scientiis inflatum habentes animum, divinorum verborum auditori adeò necessariam esse docet, ut nisi quis sicut parvulus effectus sit, omninò ineptus sit regno Dei. Hinc Chrysostomus in quadam Homilia vult, pueros præcipuè divinis literis occupari debere, quin etiam domi, atque privatim viros, cum uxoribus & liberis invicem de sacris literis disputare ac ultrò citroque, & ferre, & inquirere sententiam. Et Nicena Synodus Decretis suis cavit, ne quis è numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret. Scitote ergò nunc nihil esse in sacris literis tam arduum, tam profundum, tam difficile, tam absconditum, tam sanctum, quod ad omnes Christi fideles non pertineat: quin tota ipsa Theologia omnibus fidelibus communis esse debet, unicuique autem secundùm capacitatem & mensuram donationis Spiritus S. Boni itaque doctoris est, unicuique secundùm id quod confert, quantum capere potest, distribuere, illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo, neminem necessariæ veritatis pastu defraudare.

De Scientiarum Magistris. CAP. CI.

Tandem ut me aliquando recolligam, audistis ex his, quæ ab initio hucusque dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes, quàm hominum traditiones, à nobis bona in illos credulitate receptas, easque omnes constare non nisi ex rebus dubiis & opinionibus, per apparentes demonstrationes: esseque omnes non tam incertas, quàm fallaces, quàm simul etiam impias: quocirca credere omninò impium est, illas posse nobis aliquam divinitatis adferre beatitudinem. Gentium hæc olim superstitio erat, qui rerum inventores, & quos scientia, vel arte aliqua præstare reliquis intuebantur eos divinis honoribus venerabantur, atque in Deorum suorum referebant numerum, templa, aras, & simulacra illis dedicantes, & sub variis imaginibus eos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Ægyptios, cùm esset primus Philosophus, & naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est: & Æsculapius (ut ait Celsus) quia rudem adhuc medicinam paulò subtilius exercuisset, in Deorum numerum ob id receptus est. Atque hæc est illa, nec ulla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens, hujusmodi Deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquiens: Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum. In hoc serpente glorietur, qui glo-
riatur

riatur in ſcientia. Nemo ſiquidem poſſidere poterit ſcientiam, niſi favore ſerpentis, cujus dogmata non niſi præſtigia ſunt, & finis ſemper malus eſt, ut etiam apud vulgus in Proverbium ceſſerit: Omnes ſcientes inſanire, cui adſtipulatur etiam Ariſt. dicens: Nullam magnam eſſe ſcientiam abſque mixtura dementiæ. Ipſeque Auguſtinus teſtatur, multos ſciendi deſiderio amiſiſſe ſenſum. Nulla res Chriſtianæ religioni atque fidei tam repugnat, quàm ſcientia, minuſq; ſe invicem compatiuntur. Scimus enim ex Eccleſiaſticis hiſtoriis, etiam experientia ipſa edocti, quomodo invaleſcente fide Chriſti, ceciderint ſcientiæ, ita quòd maxima, & potior earum pars penitùs perierit, nam magicæ illę potentiſſimæ artes ſic abierunt, ut ne veſtigia ſuperſint: è tot Philoſophorum ſectis vix una rèſtitit Peripatetica, nec ea quidem integra. Neque vero unquam melius habuit, ſecuriuſque quievit Eccleſia, quàm dum ſcientiæ illæ omnes in arctum deductæ erant, cùm Grammatica non eſſet, niſi apud unum Alexandrum Gallum, Dialecticæ præeſſet Petrus Hiſpanus, Rhetoricæ ſufficeret Laurentius Aquilegius, hiſtoriis faſciculus temporum ſatisfaceret, pro Mathematicis diſciplinis Computus Eccleſiaſticus, reliquis omnibus unus ſatis eſſet Iſidorus. Nunc verò ubi linguarum peritia, dicendi ornatus, & authorum numerus reviviſcunt, invaleſcuntque ſcientiæ, turbatur Eccleſiæ tranquillitas, & novæ inſurgunt hæreſes. Neque verò eſt ullum hominum genus ſuſcipiendæ Chriſtianæ doctrinæ minús idoneum, quam qui ſcientiarum opinionibus mentem jam imbutam habent. Hi enim tam pertinaces & obſtinati in ſuis opinionibus ſunt, ut Spiritui S. nullum locum relinquant, ac propriis viribus proprioque ingenio ſic innituntur atque confidunt, ut nulli veritati cedant nec admittant, niſi quam ſyllogiſticis rationibus poſſunt oſtẽdere: quæ autem propriis viribus & induſtria inveſtigare, aut intelligere nequeunt, rident atque aſpernantur. Ideoque Chriſtus abſcondit hanc à ſapientib. & prudentibus, & revelat eam parvulis, qui videl. ſunt pauperes ſpiritu, nullos ſcientiarum theſauros poſſidentes, qui ſunt mundi corde, nullis ſcientiarũ opinionibus inquinati, qui ſunt pacifici, non ſectatores, non contentioſi, nec rixoſis Syllogiſmis veritatem expugnantes & qui perſecutionem patiuntur propter veritatem & juſtitiam. Sic Athenis olim Socrates veneno ſublatus, Anaxagoras ultimo ſupplicio adjudicatus, Diagoras capitis libello accuſatus, ſed ille inſtantem necem celeri fuga evaſit. Inter Hebræorum etiam Prophetas, Eſaias in partes diſſectus, Hieremias lapidi-

bus

bus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fuste occisus, Micheas in precipitium datus, Zacharias apud aram trucidatus, Helias ab Jezabele persecutus, quæ & ipsa plurimos occidit Prophetas: Quin & sanctus ille Patriarcha Abraham in Chaldaicam fornacem projectus: Sic & Christi Apostoli, infinitiqui Martyres divinitatis Christi testes multiplicibus tormentis occisi sunt. Omnes autem isti non alia ex causa, quam quòd isti sanctius de Deo sentirent, quàm isti mundi sapientes. Ecce hi qui sic in paupertate spiritus, puritate cordis, & pace conscientiæ parvuli, & humiles sunt, parati etiam sanguinem pro veritate effundere, hi inquam sunt quibus solis datur illa vera & deificans sapientia, quæ nos in deorum beatorum choros refert, ac in similes beatos deos trãsformat. Sicut hæc nos clarè docet Christus, inquiens: Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum Dei Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Meliùs est ergò & utilius idiotas, & nihil omninò scientes existere & per fidem & per charitatem credere, & proximum fieri Deo, quàm per subtilitates scientiarum elatos, & superbientes cadere in possessionem serpentis Sic legimus in Evangeliis, quomodo Christus ab idiotis, à rudi plebecula, & simplici populorum turba susceptus est, qui à principibus Sacerdotum, à legisperitis, à Scribis, , à Magistris & Rabbinis respuebatur, condemnabatur, & ad mortem usque persecutus est: hinc & Christns ipse Apostolos suos non Rabbinos, non scribas, non Magistros, nec Sacerdotes elegit, sed è rudi vulgo idiotas, omnis literaturæ expertes, inscios & asinos.

Ad Encomium asini Digressio. CAP. CII.

Sed ne quis me calumnietur, quòd Apostolos vocârim asinos. ipsius asini mysteria paululùm quidem, sed non extra propositum digredientes, paucis explicabimus. Hunc enim Hebræorum Doctores fortitudinis ac roboris excelsi, patientiæque & clementiæ symbolum esse exponunt. ejusque influxum à sephiroth, quod hochma, hoc est, sapientia dicitur dependere. Ejus namque conditiones sapientiæ discipulo necessariæ maximæ sunt, vivit enim exiguo pabulo, eòque qualicunque contentus tolerantissimus penuriæ famis. laboris, plagarum, negligentiæ, omnisq; persecutionis patientissimus, simplicissimi ac pauperrimi spiritus, ut ne inter lactucas & carduos

carduos discernere sciat: corde innocenti ac mundo, ac bile carens, cum omnibus animantibus pacem habens, omnibusq; oneribus patienter dorsum supponẽs, in quorum remunerationem caret pediculis, rarò morbis afficitur, tardiusq; quàm ullum armentum deficit. Plurima inquit Columella, & necessaria opera supra portionem respondent, cum & facilem terram aratro proscindat, & non minimo pondere vehicula trahat. Jam vero molarum & conficiendi frumenti penè solennis est hujus pecoris labor, omne rus tam necessarium instrumeutum desiderat asellum, qui pleraque utensilia & vehere in urbem, & reportare collo vel dorso commodè potest. In augurio etiam quàm salutaris nuncius sit asinus, testatur Valerius de C. Mario, qui olim Austrii & Aquilonis domitor, tandem patriæ hostis declaratus, & à Sylla persequutus, consultore ac duce asino Syllæ minas evasit, asinum authorem fugæ & salutis habuit. Jamque etiam in veteri lege sic asinum Deus ipse honoravit, ut cum juberet omne primogenitum occidi in sacrificium, solis asinis cum hominibus pepercit, videlicet permittens hominem precio redimi, & pro asino ovem commutari: hunc quæ constans fama est, Christus suæ nativitatis testem esse voluit, in hoc è manibus Herodis salvari voluit, atque ipse asinus etiam contactu corporis Christi consecratus, crucisque signaculo insignitus: nam Christus ipse pro redemptione humani generis triumphaturus ascendens in Hierusalem, testibus Evangelistis, hunc vectorem conscendit, sicut magno mysterio per Zachariæ oraculum prædictum fuit: & ipse electorum pater Abraham asinis tantum equitasse legitur, ut non inane sit illud apud vulgus vetus Proverbium, quo dicitũr, Asinum portare mysteria. Quo nunc ego vos egregios illos scientiarum Professores, quinimo Cumanos asinos admonitos volo, quod nisi humanarum scientiarum depositis sarcinis, ac leonina illa (non quidem à leone illo de tribu Juda, sed ab illo, qui circuit rugiens & quærens quem devoret) mutuata pelle exuta, in nudos & puros asinos redieritis, esse vos portandis divinæ sapientiæ mysteriis omninò penitusque inutiles: neque verò Apulejus ille Megarensis ad Isidis sacra mysteria unquam admissus fuisset, ni prius è Philosopho versus fuisset in asinum. Legimus diversorum animantium miracula elephantem Græcos pinxisse characteres, eundem etiam Aristophani Grammatico rivalem Stephanopolidem puellam adamasse tradit Plutarchus: quin & draconem adamasse puellam Ætholidem apud eundem authorem legimus: eundem etiam

iam suum servasse nutritium, & ad agnitam vocem accurrisse à multis creditum est. Et apud Plinium legimus, aspidem ad mensam cujusdam quotidie venire solitam, cùm sensisset ab uno catulorum suorum hospitis filium interemptum, inviolati hospitii pœnam necem intulisse catulo, nec posteà præ pudore in tectum id reversam. Recenset idem pantheram ob eductos à foveo catulos retulisse homini gratias, & extra solitudines eductum in viam publicam restituisse. Jam verò & Cyrum à cane, & Romanæ urbis conditores à lupa nutritos, cùm essent expositi, celebratum est. Transeo delphinorum miracula, & leonum agnita beneficia, relatasque gratias. Taceo ursam Dauniam, ac bovem Tarentinum à Pythagora mansuefactos, horumque similia permulta: sed quod omnium prodigiorum vincit admirationem, Ammonius Alexandrinus, summus suo tempore Philosophus, D. Origenis & Porphyrii pręceptor, asinum sapientię auditorem illis condiscipulum habuisse legitur: quin etiam ex sacra Bibliorum historia scimus asinum aliquando prophetico spiritu donatum. nam cum Balaam vir sciens & Propheta exiret, ut malediceret populo Israël, Angelum Domini non vidit, vidit autem asinus, & humana voce ad sessorem Balaam locutus est. Sic inquam sæpissimè videt simplex & rudis idiota, quæ videre non potest depravatus humanis scientiis scholasticus Doctor. Nonne Samson in maxilla asini, in mandibula pulli asinarum percussit & delevit viros Philistæorum? sitiensque rogavit Dominum, qui aperuit molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt aquæ vivæ, quibus haustis refocillati sunt spiritus & vires ejus? Nonne Christus in bucca asinorum suorum simplicium & rudium idiotarum Apostolorum & discipulorum suorum vicit & percussit omnes Philosophos gentium & legisperitos Judæorum, omnemque humanam sapientiam prostravit atque confecit, propinans nobis ex illorum suorum asinorum maxilla aquas vitæ & sapientiæ æternæ? Jam verò in Ecclesiasticis historiis & sanctorum gestis varia & multa legimus illorum precibus in diversa animalia collata divino munere beneficia: verùm nullum unquam animal à mortuis suscitatum legimus, præter asinum illum, quem B. Germanus Britonum Episcopus in vitam revocavit, quo insigni miraculo ostensum videtur, asinum ipsum etiam post hanc vitam participare immortalitatis. Ex iis igitur, quæ jam dicta sunt, sole clarius liquet, nullum animal tam esse divi-

nitatis capax, quàm asinum, in quem nisi versi fueritis divina mysteria portare non poteritis. Proprium id olim apud Romanos Christianorum nomen erat, ut vocarentur asinarii, ipsamque Christi imaginem asininis auribus pingere solebant: testis horum est Tertullianus: quocirca jam non indignentur, nec sibi opprobrio dari putent nostri Pontifices & Abbates, si apud istos scientiarum giganteos elephantes asini sint atque vocentur, nec miretur Christianum vulgus, si apud istos Ecclesiarum præfectos, & sacrorum nostrorum mystas, quo quisque doctior est, tantò inter reliquos fiat paucioris: non enim faciunt ad asinorum aures lusciniarum cantus & moduli, atque nec asinorum insuavem & minimè musicum rugitum ad lyram consonare in Proverbio est, atque tamen ex asinorum ossibus exempta medulla omnium optimæ fiunt tibiæ, quæ spiritu inflatæ, sicut omnium avium eloquentissimam canoritatem, aut cujusque lyræ aut cytharæ elegantissimos sonos longissimè superant atque vincunt, ita religiosi isti idiotæ suo asinino clangore omnes loquacissimos Sophistas superant atque percellunt. Sic legimus nonnullos gentilium Philosophos ad Antonium visendum venisse disserendi gratia, & brevi sermone abs eo captos, cum rubore & verecundia abscedisse. Legimus etiam simplicem & idiotam hominem quendam in literis exercitatissimum ac versatissimum hæreticum paucis verbis devicisse, ac reduxisse ad fidem, quem doctissimi Viri & Episcopi, qui ad Nicænum Concilium convenerunt, diuturna & anxia admodum disputatione non poterant superare: interrogatus autem postea ab amicis, quomodo idiotæ cessisset, qui tantis restitisset doctissimis Episcopis, respondit se Episcopis facilè pro verbis verba dedisse: huic autem idiotæ, qui non ex humana sapientia, sed ex spiritu loquebatur, resistere nequivisse.

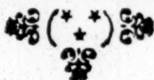
Operis peroratio.

VOs igitur nunc ô asini, qui jam pro vestris filiis subjugalibus jussione Christi per ejus Apostolos veræ sapientię nũcios prælectoresque in sancto ejus Evangelio soluti estis à caligine carnis & sanguinis, si divinam hanc & veram, non ligni scientiæ boni & mali, sed ligni vitæ sapientiam assequi cupitis, projectis humanis scientiis, omnique carnis & sanguinis indagine atque discursu, qualescunque illæ sint, sive in sermonum rationibus, sive in causarum perscrutationibus sive in operum & effectuum meditationibus vagentur, jam non in scho-

ſcholis philoſophorum & gymnaſiis Sophiſtarum, ſed egreſſi in voſmetipſos cognoſcetis omnia: concreata eſt enim vobis omnium rerum notio, quòd (ut fatentur Academici) ita ſacræ literæ atteſtantur, quia creavit Deus omnia valdè bona, in optimo videlicet gradu, in quo conſiſtere poſſent: is igitur ſicut creavit arbores plenas fructibus, ſic & animas ceu rationales arbores creavit plenas formis & cognitionibus, ſed per peccatum primi parentis velata ſunt omnia, intravitque oblivio mater ignorantiæ. Amovete ergò nunc, qui poteſtis, velamen intellectus veſtri, qui ignorantiæ tenebris involuti eſtis, evomite lethæum poculum, qui voſmetipſos oblivione inebriaſtis, evigilate ad verum lumen, qui irrationabili ſomno demulcti eſtis & mox revelata facie tranſcendetis de claritate in claritatem: uncti enim eſtis à ſancto (ut ait Joannes) & noſtis omnia & iterum: non neceſſe habetis, ut aliquis vos doceat, quia unctio ejus docet vos de omnibus: Ipſe enim ſolus eſt, qui dat os & ſapientiam. David, Eſaias, Ezechiel, Hieremias, Daniel, Joannes Baptiſta, multique cæteri Prophetæ & Apoſtoli literas non didicêre, ſed ex paſtoribus, ruſticis & idiotis effecti ſunt rerum omnium doctiſſimi: Salomon in unius noctis ſomnio omnium ſuperiorum & inferiorum ſapientia repletus eſt, ſimulatque rerum gerendarum prudentia, adeò ut nullus ei par extiterit. Et omnes hi homines fuerunt mortales ſicuti & vos eſtis, quin & peccatores. Dicetis forſan pauciſſimis admodum hæc contigiſſe. Et pauci quos æquus amavit Juppiter, aut ardens evexit ad æthera virtus. Diis geniti potuêre. Sed nolite deſperare, non eſt abbreviata manus Domini omnibus invocantibus eum, qui illi fidele præſtant obſequium. Antonius, & barbarus ille ſervus Chriſtianus, triduanis precibus plenariam dominorum notitiam (quod teſtatur Auguſtinus) conſecuti ſunt. Qui autem non poteſtis cum Prophetis & Apoſtolis & ſanctis illis viris claro & revelato intellectu ea intueri, procuretis intellectum ab his, qui verò intuitu ea conſpexerunt, hæc via quærenda ſupereſt (ſicut ait Hieronymus ad Rufinum) ut quod Prophetis & Apoſtolis ſpiritus ſuggeſſit, vobis ſtudio literarum quærendum ſit, earum inquam literarum, quæ divinis oraculis traditæ, & ab Eccleſia unanimi conſenſu receptæ ſunt, non quę humanis ingeniis excogitatæ ſunt, quia non hæ illuſtrant intellectum, ſed obtenebreſcere faciunt. Igitur ad Moyſen, ad Prophetas, ad Salomonem, ad Evangeliſtas, ad Apoſtolos recurrendum eſt, qui omnimoda doctrina, ſapientia, moribus, linguis, vatici-

niis.oraculis,prodigiis,& ſanctitate coruſcantes, de divinis ex ipſo,de inferioribus autem ſupra homines locuti ſunt omnia Dei, & naturæ ſecreta nobis clara luce tradiderunt. Omnia enim Dei & naturæ ſecreta,omnis morum & legum ratio, omnis præteritorum,præſentium & futurorum notitia,in ipſis ſacris Bibliorum eloquiis traduntur. Quò ergò præcipites ruitis vos,qui quæritis ſcientiam ab illis,qui ipſi in inquirendo omnem ætatem ſuam conſumpſerunt,& tempus & induſtriam perdiderunt,nec ullam veritatem invenire potuerunt? O ſtulti & impii, qui poſthabentes dona Spiritus S. laboratis, ut à perfidis Philoſophis, & errorum Magiſtris diſcatis ea, quæ à Chriſto & Spiritu S.ſuſcipere deberetis. An putabitis vos poſſe ex Socratis ignorantia haurire ſcientiam? Ex Anaxagoræ tenebris lucem?ex Democriti puteo virtutem? ex Empedoclis inſania prudentiam? Ex Diogenis dolio pietatem? Ex Carneadis Archeſilai ſtupore ſenſum? ex impio Ariſtotele, & perfido Averroe ſapientiam? ex Platonicorum ſuperſtitione fidem?erratis admodum valdè,& decipiemini ab his, qui fuerunt decepti. Sed revocate voſmetipſos qui veritatis cupidi eſtis,diſcedite ab humanarum traditionum nebulis, adſciſcite verum lumen.vox ecce de cælo, vox de ſurſum docens, & ſole clariùs oſtendens,quod vobis iniqui eſtis, & ſapientiam ſuſcipere cunctamini, Audite oraculum Baruch: Deus inquit eſt,& non exiſtimabitur alius ad illum, hic adinvenit omnem viam diſciplinæ,& tradidit eam Jacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo,dans legem & præcepta, atque ordinans ſacrificia: poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt, videlicet factus caro,& aperto ore docens,quæ in lege, & Prophetis ænigmaticè tradiderat. Et ne putetis ad divina duntaxat, & non etiam ad naturalia hæc referri, audite quid de ſeipſo teſtatur Sapiens:ipſe inquit, mihi dedit eorum, quæ ſunt, ſcientiam veram,ut ſciam diſpoſitiones orbis terrarum & virtutes elementorum,initium,conſummationem, medietatem, & viciſſitudines temporum,anni curſus, ſtellarum diſpoſitiones,naturas animalium,iram beſtiarum,vim ventorum, cogitationes hominum, differentias virgultorum, virtutes radicum, & quæcunque ſunt abſcondita & improviſa didici: omnium enim artifex docuit me ſapientiam. Indeficiens enim eſt divina ſcientia,cui nihil elabitur,nihil accedit ſed comprehendit omnia.Scitote ergò nunc, quia non multo labore iſtic opus eſt,ſed fide & oratione: non longi temporis ſtudio, ſed humilitate ſpiritus,& munditia cordis: non librorum multorum

rum sumptuosa supellectile, sed expurgato intellectu, & veritati veluti clavis cum cera coaptato: nam librorum turba onerat discentem, non instruit, & qui multos sequitur authores, errat cum multis. In uno sacrorum Bibliorum volumine omnia continentur, & traduntur: ea autem lege, ut non nisi ab illustratis percipiantur, cæteris sint parabolæ & ænigmata, multisque signaculis præclusa. Orate igitur ad Dominum Deum in fide, nihil hæsitantes ut veniat agnus de tribu Juda, ac librum vobis aperiat signatum, qui agnus solus est sanctus & verus, qui solus habet clavem scientiæ, & discretionis, qui aperit, & nemo claudit, qui claudit & potest aperire. Hic est JESUS CHRISTUS, verbum & filius Dei patris, & sapientia Deificans, verus Magister, factus homo sicut sumus nos, uti nos perficeret filios Dei, sicut est ipse, qui est benedictus in omnia sæcula. Sed ne diutius sermocinando ultra clepsydram, ut dicitur, declamem, hic orationis nostræ finis esto.

EPIGRAMMA AD DOMINUM AGRIPPAM, DE INCERTITVDINE ET VANITATE SCIENTIARUM ET ARTIum, atque excellentia Verbi Dei declamatorem, quin potius * artemalsticem, benigna sub interpretatione accipiendum * circa iniuriam aut invidiam aut invectivam longè absentem, simulque alienam Buscono, * veritatis alumno.

* Artemalsticem *novum vocabulum à Buscono, ex Latino & Græco compositum, nusquam apud cæteros Poëtas aut Grammaticos repertum: quia miserrimi ingenii esset semper uti inventis & ex ipso non invenire nova vocabula.*

* Citra injuriam *color est Rhetoricus, quo negat se facere, quod maximè facit, vocans me Ardelionem, insuper periurii & tergiversationis à Verbo Dei insimulans.*

* Veritatis alumno, *Si veritatis alumnus esset Busconus, non tam insigni ulcta punitus fuisset in iudicio apud Bruxellas damnatus de commisso crimine falsi.*

CLARA sub Agrippa * probantur dogmata vafro.
Et sua sulcat aquas scriptio stultiferans.
Censor enim rigidus nulli qui parcit honori,
Papa redarguitur, Cæsar & omne bonum.
Quos fert * erratus titulus benè * tutat eosdem
Declamans, vario fingere cuique licet.

* probantur, *pro exprobrantur, per figuram quæ dicitur ignorantia poëtica.*

* Erratus, *pro errata per locum ab auctoritate, quia sic loquutus est Reverendus pater, Frater Magister noster & Magister hæreticorum*

Fallere cuique nefas cur ſcribere quilibit audet
Audax eſt verbi copia vanitoni.
Probrifer eſt titulus * ſcitum qui * vanat amandum.
Eminet inſigni certius arte nihil.
Ars haut ſit damnans, multus licet artis abuſus
Fit nitidæ viuens crimine nemo caret.
Præſignis * bellam denigras quamlibet author
Artem, ſcis qui ſis, amplus es ardelio.
Nam noſcis, neſcis, rides, fles, omnia carpis.
Sic proprio ecce tuus codice verſus habet.
Sis gemini Doctor iuris grauitatis amicus.
At * iuramenti quæſo memento tui.
Quiſque tuum laudat librum quod verba tonantis.
Celſa Dei præfert quem decus omne decet.
Illa profecto vigent cedrinis digna tabellis.
Aeterniſque tuæ meſſibus hiſtoriæ.

rum Iac. Hochſtratus in libro ſuo contra Cabalam.

* Tutat, *Poetice & Buſconice: nam vulgus Grammaticorum dicit tutatur aut tuetur.*

* Scitum, *pro ſcientia, nouus lepos: & ſicut pueri in ſcholis dicunt comeſtum pro cibum meum.*

* Vanat, *nouum verbum, & Buſcono dignum. Sed admonitus pro illo poſtea ſuppoſuit. Pungit.*

* Bellamartem, *Venuſta & roſea elegantia in carmine tam ſpinoſo.*

* Amplus ardelio *appoſitum epithetum, quemadmodum dicitur. Ampliſſime pater.*

* Juramenti. *Non intelligitur de iuramento præſtito in baptiſmo, quo renunciatur Satanæ & artibus eius. Sed de extorto in ſcholis, quo iuratur in verba magiſtri.*

Quas reprobas artes, an-
jam complecteris ipsam.
Verba Dei laudas more
negata tuo,
Levior ô frater præsenti
parcito pennæ,
Recto forsan ego * nu-
mine motus agor.

Numine, *fortassis suo malo Genio. Quippe etiam mali dæmones nonnunquam à Poetis vocantur numina.*

REVERENDI PATRIS FRATRIS AURELII AB AQUAPENdente Augustiniani Epigramma in Busconum Lovan. versificatorem.

EST levis ardelio, currensq; per omnia nescit
Sistere, sed petulans fertur in omne genus
Busconis: at cunctas misereatur nescius artes,
Et sic Busconio carmine cuncta tonant.
Agrippam miseris decerpit morsibus, inde
Vir gravis esse sibi dicitur ardelio.
Quid quoque quod gracili volitat super omnia pœna:
Busconus est igitur maximus ardelio.

EJUSDEM AURELII EPIgramma in Lovanienses articulatores.

EXpectata diu vestra est censura per orbem
Artibus oppressis spem daret ut reditus.
Agrippæ hinc ignem gladiumq; minatur & undas,
Diis etiam invitis destinat ille stygem

Qui

Qui tandem exiguum potuistis gignere murem,
Res versa in risum est, gloria parq́ decus.
Sic docet indoctas, qui torquet spicula musas,
Vt cadat, ut toto fabula in orbe fiet,
Ite in Pigmæos convertite tela gruesq́;
His eritis Cæsar numina magna Deus.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ
Epigramma ad Cæsarem.

QVum me suspectum teneas de crimine Cæsar
Quod tibi persuasit Monachorum barbara turba.
Præcipis insontem, ut ingulet palinodia librum.
Sed detractorum ut noscas mendacia & artes
Siste gradum justum est, unam ut insontibus aurem
Exhibeas, quam iam primam concesseris hosti.

REVE-

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI GENEROSO DOMINO, DOMINO Laurentio Campego, tituli S. Mariæ trans Tyberim presbytero Cardinali, Sanctæ Romanæ ſedis, per Germaniam nuper à latere Legato, Domino & Patrono ſuo ſemper obſervandiſſimo, Henricus Cornelius Agrippa.

S. D.

QUum me tuæ ſublimitati (ob propenſum ejus erga me favorem, tum ob collata in me beneficia, tum ob patrocinium adverſus illos qui Cæſarem, totamque Cæſaris aulam in meam perniciem irritarunt, & propemodum perſuaſerunt) plurimis maximiſque nominibus obligatum eſſe cognoſcam (Pater reverendiſſime) veniam mihi dabis: ſi gravioribus quoque nominibus cupiam me tibi reddere obligatiorem: rurſuſque te Patrem virtute præſtantiſſimum, & literatura eruditiſſimum orem ut in tuendo Agrippa, jam vetere clientulo tuo tui ſimilis eſſe velis, eademque animi clementia me ſuſcipere digneris. Quod enim ad te iterum confugio, author mihi eſt ignara pudoris neceſſitas, qui juſſu Cæſaris, tuoque hortatu cogor me ab impietatis crimine vindicare, atque hanc pugnam aggredi, taleque certamen ſuſcipere, ut capitale impietatis crimen agnoſcam, ſi obticeſcam: nimiumque obfuturum ſit famæ meæ ſi negligam, nimiſque periculoſum, ſi detectem pugnare contra fortiter. Quod quum ſine adverſariorum dolore & vulneribus fieri nequeat, periculoſum mihi viſum eſt, abſque ſtrenuæ eruditio-

eruditionis, pariter & æquissimi iudicii patrono, in hanc arenam descendere. En prodit apologia nostra adversus Lovaniensium aliquot rabinorum calumnias, ad quas quanta cum celeritate respondi, nulli meliores testes sunt, quam vir ille ornatissimus Dominus Lucas Bonsius, tuæ sublimitatis secretarius, qui non immodicam apologiæ nostræ partem vidit legitque. Atque venerabilis Dominus Bernardus Paltrinerius tuæ amplitudinis Oeconomus, in cujus cubiculo dies noctesque importuno studio peregi omnia: ita quum datus esset mihi libellus adversariorum, ad diem decimum quintum Decembris, ego Apostologiam hanc reddiderim ante ultimas Calendas Februarii, tradidique Mechliniensis Senatus Præsidi, non editurus in publicum, nisi accepto prius Senatus illius decreto, à quo mihi transsumptum calumniosorum articulorum illorum transmissum esset: quamvis judicium, & sententiam ejus negotii jam pœna antecesserit, & incognita causa, ex sola suspicione damnatus essem ab his, qui posthabita senatus authoritate, sibi iudicandi libertatem usurpassent: quique accusatores quum essent & inimici, non tam judicandi, quam opprimendi mei causam quærebant. Quia igitur nunc supra annum & medium frustra expectavi senatus illius decretum, ne honoris mei prodigus, & famæ meæ crudelis, innocentiæque meæ desertor, tam crudelem hæresis, impietatis & scandali infamiam, quam mihi scelestissimi illi scriptorum meorum falsarii, & perfidi famicidæ impegerunt, silentio meo agnoscere videar, cogor illam vel ante judicium (paucis recognitam & nonnullis adjectis) in publicum edere. Idque sub tui nominis protectione. Quod quidem eo audentius facio, quo etiam tuo amplitudo me adhortata esset, ut responderem, & me de tam horribilibus criminibus purgarem, sed lenitatem mihi iniungens atque modestiam. Unde ego mihi non promisi tam libere loqui,

nec

nec tam vehementer respondere: quam perfide illi calumniatores mei commeruerunt. Qui (quod nosti) non istic articulis tantum contra me egerunt, sed innumeris aliis clanculariis insidiis, & capitalibus criminationibus, multisque subornatis sycophantiis, multo aconito conditis, tantum letalis veneni, in aula Cæsaris, apud principes viros, & in templariis concionibus, apud imperitam multitudinem, adversum me effuderunt, ut difficilimum sit mihi ad tam proditorias persequutiones, ubique habere bonum stomachum. Quorum calumniæ quædam ejus generis sunt, ut quemvis etiam excelsum animum possent à tranquillitate dimovere, & ad quas levis esse nec possim, nec admodum debeam. Sicubi ergo in hac Apologia paulo liberius in malos male loquor, sitque aliquid amaritudinis, meo jure id me facere puto mihique in illos licere arbitror, edito nomine meo, palam & præcipiente Cæsare, me defendere contra eorum calumnias, detractiones & maledicta, quæ ipsi præter auctoritatem, tacitis nominibus suis, clanculum & post terga, & proditoriè in me sibi licere promiserunt. Certe non ignorabam ab initio declamationis meæ, me invidiam eruditionis præmium recepturum, quodque mihi obviatura essent gymnasiarcharum ferocitas, sophistarum astus, scholasticorum insidiæ, magistrorum nostrorum furor, pseudomonachorum doli, & omnia mihi pulchre prædivinaveram, sed arbitrabar illos, eruditorum & proborum virorum more, aut diversam partem declamaturos, & adversus mea scripturos, aut disputationem publicam indicturos fuisse. non tot falsæ linguæ apparatibus insectaturos, non tot mendacibus calumniis apud Cæsarem capitis expetituros. Quod si scripsissent aut disputassent, quid tunc valiturus fuissem, non jacto. Certe eruditionem eorum, non vere-

verebar, violentiam autem pertimescere oportuit, non ignarus quanto periculo viverem in ea multitudine, queîs cum mihi æternum bellum esset susceptum, præsertim quum tanta sit tyrannidis eorum impunitas. Sed qui quondam disputationes indicere solebant scolarum magistri, nunc inscitiæ suæ conscientia confusi, illas exhorrent, violentiaque damnare prætendunt, quod deberent rationibus convincere. Scio à quorum judicio pendeat Cæsar, quales illli adsint Theologi, scio quam odiosa, quam periculosa sit veritas: sed justo sub judice vincet, nec terrebitur crimine innocens. At dicere causam apud eos, contra quos scripsissem, grave est. Quod si Cæsar nosset totius negotii circumstantias, & quas passus sum injurias, ac illi paterent, quæ ego scripsi, fortassis propensior esset illius in me animus, nec me inter postremos numeraret, nisi in aulis Regum plerumque plus valeret detractorum improbitas, quam bonorum favor. Sed quum non solum ille reus sit, qui falsum de alio profert, sed etiam is, qui aurem cito criminibus præbet. Non me admodum læsissent illæ calumniæ, nec cuiquam persuasissent malæ illæ linguæ si non invenissent sibi similes auriculas. Sed confido in innocentia mea, quo fit, ut non confundar, nec aliud cupio, quam æquum & intelligentem judicem, qualis tu es unus. Propterea nunc iterum atque iterum oro amplitudinem tuam, ut non graveris animum tuum, licet plurimis gravissimisque negotiis occupatissimum, mihi tantisper accommodare, nostraque scripta & responsa expendere velis, donec causam omnem perdiscas. Nec moleste feras, si te (quod forte plerique dicturi sunt) tam odioso argumento præficiam patronum. Non enim molesta nec odiosa tibi fore puto, quæ adversus perfidos falsarios, & impios sycophantas

fidei

fidei & pietatis negotia tueantur. Faxit Deus, ut Ecclesia ſua ab omni hæreticorum impietate & ſophiſtarum tenebris expurgata, in priſtinum ſplendorem reſtituatur, qui te proſperet, & incolumem conſervet & omnibus bonis impleat & repleat. Vale fœliciſſime.

NOBI-

NOBILIS VIRI, HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, ARMATÆ MIlitiæ Equitis aurati, ac Vtriusque Juris Doctoris, Cæsareæ Majestatis à Consiliis, & Archivis Judiciarii, Apologia adversus calumnias, propter declamationem de Vanitate scientiarum, & excellentia verbi Dei, sibi per aliquos Lovanienses Theologistas intentatas.

Nolite secundùm faciem iudicare, sed rectum iudicium iudicate.

GO Henricus Cornelius Agrippa, superiore anno edidi declamationem quandam, quam de incertitudine & Vanitate scientiarum, atque excellentia verbi Dei inscripsi. Præsagus revera, cum quantis monstrorum generibus propter illam forem depugnaturus, eoque quum non prodiret edendula, multos admodum esset offensura. Præ cæteris autem Theologos aliquos & Monachos superciliosum hominum genus. Hinc primum ex Lovaniensi Academia prodierunt, qui me hæreseos, impietatis & scandali, congestis aliquot articulis detulerunt, aliqui Magistri nostri (neque enim credo totius Theologici ordinis communibus suffragijs hanc rem actam esse: quum compertum habeam esse in illorum collegio nonnullos viros candidos, & quibus illa declamatio nostra non displiceat) volitârunt articuli illi clam me, per multo-

rum manus, & plerique aulici mystæ, ad hanc calumniam instructi, illos Cæsari non semel obtruserunt. Hinc ad privatum Cæsaris consilium remissi, inde ad Parlamentarum Senatum Mechliniam relegati, per annum fermè in judicum manibus versabantur, me inscio, & Cæsare adversum me, non sine causa, licet sine ratione, graviter indignato. Quod tandem ubi rescissem, supplicavi apud utrumque Senatum, impetratis etiam literis à Reverendissimo domino Archiepiscopo Panormitano, supremo privati Cæsaris consilii præside, ut mihi articulorum illorum daretur transsumptum quo illorum admonitione discerem, quid mihi vel explicandum, vel corrigendum, vel emendandum, vel revocandum esset, paratus cognito errore, illum Christiana modestia retractare. Datum itaque est mihi articulorum illorum transsumptum, die 15. Decembr. anni millesimi quingentesimi tricesimi primi, & per eundem Reverendissimum dominum Archiepiscopum Panormitanum, supremum privati consilij præsidem, edictum, velle Cæsarem, me horum articulorum publicam palinodiam canere. Verum ego cum in illis spectarem multa meorum non intellecta, multa item depravata, multa perversa, & perperam interpretata, non æquum duxi, eiusmodi abs me inaudito & indefenso palinodiam postulari, quodque debeam revocando agnoscere impietatis crimen, cuius mihi non essem conscius, de quo non essem convictus, quicquid sit de voluntate Cæsaris. Respondeo constanter cum Ambrosio, divina Imperatoriæ Maiestati non esse subiecta. Urgemur præceptis Regalibus, sed confirmamur scripturæ sermonibus. Potuit Cæsar credere adumbrata pietatis fuco mendacia deferentibus, atque ego non nescio, quanta Principum pestis sit lingua bonarum rerum, interpres mala. Potuit Cæsar obsequi importunè instigantibus, neque ego ignoro, quantum possit improbitas instigatorum fuco pietatis sese vendicantium. Divi

Athana-

Athanaſii deportatio clarè docet, quantum inſimulationes & calumniæ (maxime ſi ab his, qui fide digni habiti ſunt, inferantur) contra innocentes, valeant operari. Tunc etiam Imperatore (ſed alias eruditiſſimo, ſed æquiſſimo clementiſſimoque quippè Conſtantino Magno) per falſos ſacerdotes, ingeſtis callidè calumniis, ad tantum iræ atque furoris adverſus Athanaſium impulſo, ac ſceleris conſenſum agente. Scio Cæſarem hominem, & ſuis poſſe agi affectibus, qui mihi obſtare non debent, quo minus liceat mihi meam tueri innocentiam, præſertim de tam inexpiabili hæreſeos & impietatis crimine, quibus de cauſis hanc retractationis ſententiam, quam Cæſar mandaſſe dicitur, cenſeo non judicij, non deliberationis fuiſſe, ſed ſuſpicionis, atque ex inſidioſis adverſariorum meorum conſiliis, inconſiderata credulitate profectam, & me inauditum & indefenſum illa non teneri. Nam quæ inaudita parte geruntur, nunquam, pro judicio habebuntur, quod ſi etiam vel juſtiſſimam ſententiam, quis importunè, vel aliter vitioſe tulerit, tamen hæc nulla eſt, & pro ſententia non eſt habenda. Mihi ergo licet, ſemperque licebit, apud Cæſarem innocentiam meam tueri, calumnias repellere, malè conſulta contemnere, & quod olim licuit apud Philippum Macedonem, & hodie etiam apud Romanos Pontifices, à dormitante ad eundem vigilantem, à malè inſtructo ad eundem melius inſtructum appellare. Non enim Cæſar damnare poteſt, quem lex non prius iudicârit, ni fortè (ut in actis, ait Apoſtolus) Judicans me ſecundum legem, contra legem iubeat me percuti. At lex (ut eſt in Evangel.) non iudicat hominem, priuſquã interrogaverit ab illo, & cognoverit quid fecerit. Et in actis Apoſtolorum capite vigeſimo ſecundo: Hominem indamnatum non licet flagellare. Et in cap. vigeſimo quinto ait Feſtus Romanus: Non eſt conſuetudo damnare aliquẽ, priuſquam is

 qui

qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat, ad abluenda crimina quæ ei objiciuntur. Nihil enim temerè (ait Moses) judicandum, neq; æstimandum, neque credendum est, nondum audita altera parte, hinc ex Atheniensium legibus in duodecim tabulis à Romanis acceptum fuit, similiter ambos audire: Unde de requirendis reis Martianus consul scriptum reliquit, ne inaudita causa quenquam damnemus. Olim ne tyranni quidem judicarunt incognita causa. Laudatur Cajus Caligula, qui ambas aures delatori claudebat. Laudatur Alexander, qui alteram defensori servabat. Et divus Adrianus Aufidio Severo rescripsit, de suspicionibus non debere aliquem damnari. Non enim debet quis suspectus fieri, sed deprehendi. Et Imperator Constantinus ait: Iudex criminosum discutiens, non ante sententiam proferat, quàm ipse confiteatur, aut per innocentes testes convincatur. Et beatus Eleutherius Papa dicit: Nihil contra quemlibet accusatum absque idoneo & legitimo accusatore fiat: Deus ipse, cujus scientia non fallitur, priusquam judicaret protoplastum, loquutus est illi, & confessionem criminis extorsit: Idem judicaturus civitates Sodomorum ait: Descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint, an num est ita, ut sciam. Quod si mihi concedatur hæc respondendi facultas, ostendam me nihil unquam assertive scripsisse, credere, aut tenere, cujus contrarium asserit, credit, sentit, & tenet Ecclesia Catholica. Si scripta mea non pervertantur, aut in perversum sensum, & contra mentem meam interpretentur, quod sive inscitia, sive malitia fiat, non debeo ego pœnitentiam agere alienæ inscitiæ, aut malitiæ, quando ostendere potero meliorem sensum. Nonne Rex Abimelech, quod accepit sibi Saram uxorem Abrahæ, quia dixerat ille soror mea est, graviter reprehensus est à Deo, & non imputatur scandalum hoc vitio proferentis Abrahæ, sed præsumentis Abimelech; quia non fuerat scrutatus mentem verborum Abrahæ. Quo exemplo, Augustinus, ream linguam non

non facit, nisi rea mens sit, & habetur in c. quæritur. xxxij quæst. ij. Estque Iurisconsultorum communis sententia, non solũ in his, quæ sunt de foro animæ, sed etiam in his quæ sunt de quasi foro animæ, credendum esse declaranti se, & voluntatem suam confitenti. Unde Metiano authore, lex promulgata est. In ambiguis orationibus maxime sententiam spectandam ejus esse, qui eas protulisset, præsertim in meliorem partem, ut res valeat potius, quàm pereat. Et Vlpianus in libris digestorum de judiciis sic ait: Si quis intentione ambigua, vel oratione usus sit, id quod ei melius est accipiendum est. Et generalis Iurisperitorum sententia est, quod quando actus aliquis potest dici vel geri, eo modo, quo dicens vel gerens incidat in delictum vel pœnam, & eo modo quo non incidat, debet semper interpretari, ut non incidat. Et Hilarius ait, intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni res, sed rei est sermo subjectus. Et Occham Scholasticus Theologus, in suo Dialogo, multis rationibus falsum ostendit, quod vulgo dicitur, verba non ex opinionibus singulorum, sed ex communi usu accipienda esse, concludens quod in verbis ambiguis & multiplicis intelligentiæ, non sit recurrendum ad communem intelligẽtiam, sed potius ad intentionem loquentis. Fuit olim beatus ille Dionysius Alexandriæ Episcopus, Julio Papæ, de Ariana hæresi delatus, quia filium Dei dixisset creaturam, ille dictum negans, nec dogma defendens, sed mentem suam sinceram declarans, & à suspicione liberans, summa benevolentia & commendatione ab Ecclesiæ patribus receptus est, edita insuper (per Athanasium) apologia, pro defensione ejus contra detractores, docentem non verba, sed mentem & sententiam indicandam & explicandam esse ab ipso quicquid scripserit aut dixerit. Quis enim hominem scit, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in ipso? Quod si nunc mihi concessum erit, ostendã nihil meorum hæreticum aut impium, aut scandalosum esse adversus Ecclesiam Dei, si recte & candide fuerit intellectum, &

non hostiliter perversum, atque id facturus primum bona fide recitabo articulos quos continet libellus adversariorum, mihi à Mechliniensi senatu transmissus, supplicatione mea ad eundem clarissimum Senatum nuper missa, hic etiam præposita. Deinde ad singula respondebo, ne meo silentio, quasi culpæ conscientia, abuti possent nostri obtrectatores, numerisque in margine adiectis signabo, ad quæ adversariorum dicta quæque responsionis meæ verba referantur, ostendamque adiectis ad articulorum marginem brevibus scholijs, quibus calumniarum artibus utantur isti piarum aurium Theologi.

CLARISSIMIS VIRIS DOMINO PRAESIDI ET SENATORIBUS CÆSAREI Parlamenti apud Mechliniam.

QUoniam Lovanienses aliquod Rabini, ante annum fermè congestos scholastico odio, quosdam ex declamatione mea (de incertitudine & vanitate scientiarum & artium, atque excellentia verbi Dei) articulos produxerunt, quibus me clanculum, & post terga, erroris, impietatis, scandali, & fortè etiam hæreseos, Cæsareæ Maiestati, & eiusdem privato consilio, calumniati sunt. Deinde vero, sive veriti, judicium eius causæ sibi dedecus importaturum, sive satis illis visum sit, quod in exulcerato Cæsaris animo fictum de me crimen insideat, prosequutionem articulorum illorum hactenus deseruerunt. Ego autem qui neque famæ crudelis, neque honoris mei prodigus, nec innocentiæ meæ desertor esse, nec injurioso nomine apud Cæsarem & quoscunque claros & probos viros censeri volo nec debeo, quum articulos illos in vestris manibus jam per multos menses desertos, & veluti sepultos jacere eandem intellexissem, clatitudini vestræ supplico, & instanter peto, mihi articulorum illorum dari transumptum, vestrumque illis interponi decretum, paratus, si qua errata sunt, emendare, si qua perperam intellecta, declarare, meamque innocentiam & integritatem ab impietatis crimine, & calumniantium injuria vindicare, quod ut justum & æquum postulo, ita vos illud mihi minime negaturos puto, cæterum mihi in omnibus jugiter percipiendo.

SEQUUNTUR ARTICULI LOVANIENSIUM AUTENTICO TRANSUMpto, ſed abſque ullo interpoſito Senatus decreto tranſmiſsi.

ASSERTIONES *Agrippæ.*

Ex quodam libro de Vanitate ſcientiarum.

Prima aſſertio in fronte declamationum poſt Epiſtolam ad Lectorem : Ego inquit, aliis generis perſuaſus rationibus , nil perniciosius, nil peſtilentius hominum vitæ, animarumque ſaluti poſſe contingere arbitror , quam ipſas artes, ipſaſque ſcientias.

I. Falſo interpretantur pro Declamatione Aſſertiones.

II. Malitioſe detruncant titulum obſcurantes ſcopum totius declamationis.

III. Ignari Grammaticæ, pro genitivo alius legunt aliis.

Contra hanc aſſertionem videtur B. Auguſtinus in libris de doctrina Chriſtiana, & in ſcriptis contra Creſconium Grammaticum Donatiſtam.

IV. Argumentantur per verbum videtur.

Vbi varie demonſtrat artes liberales cuilibet Theologo Doctori aut eſſe neceſſarias aut maxime conducibiles.

V. Futilis argumentatio, vel ſic vel ſic vel neſcio.

Sunt

Sunt & ancillæ quas ipsa Dei sapientia, ut vocarent ad artem m sit Proverb. 9.

VI. Impertinens & detorta allegoria.

Qui igitur eas damnat, est is, de quo Apostolus dicit 1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei.

VII. Fratralis orthographia, videlicet dampnat eum p. Impertinenter citat Apostolum.

Unde cautum est ut diversis locis constituantur magistri & Doctores, qui studia literarum artiumque liberalium doceant.

VIII. Falsa argumentatio.

His artibus declaratur sacra scriptura & confunduntur hæreses.

IX. Falsa assumptio.

Unde Sapiens: Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

X. Falsa assumptio.

Non igitur apparet, quomodo nihil scire sit felicissima vita, cum dicat Apostolus: Qui ignorat ignorabitur. Et dominus inquit: Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.

XI. Malitiosa dissimulatio.

§ Alia assertio quæ loquitur de scientiarum inventoribus in eadem declamatione inquit.

Impudens mendacium.

Sunt homines aliqui boni, nihil tamen scientiæ ipsæ

XII. Crassa ignorantia nesciunt distinguere bonitatem

 boni-

bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inventoribus mutuant vel acquirunt. *operativam ab essentiali.*

Quasi vellet innuere nullam scientiam habere in se veritatem, sed tantum mutuata ab authore. *Divinatio per Quasi.*

Quod est contra Philosophum dicentem, scientiæ sunt de numero bonorum honorabilium. XIII. *Futilis applicatio.*

Et est contra c. Si quis artem xxxvii. dist. XIV. *Impertinens & sufficiens allegatio.*

§ Sequuntur aliæ propositiones piarum aurium offensivæ. XV.

Canones sacerdotes sublatis honestis nuptiis, turpiter scortari compellunt. XVI. *Ambiguum verbum in peiorem partem accipiunt.*

Volens innuere in effectu Sacerdotes posse contrahere, nisi obstaret iuris dispositio. XVII. *Improbitas in potestatem Ecclesiæ scandalosa.*

Cum tamen à morte Christi non est auditum Sacerdotem duxisse uxorem, nisi quod iam attemptarunt homines plurimum seducti. XVIII. *Mendacium malitiosum.*

In eodem fol. p. 2. habet hanc propositionem.

Surrexit his tempori- XIX. *Perverse accipiunt.*

bus

bus ex Theologorum Schola invictus hæreticus Lutherus.

Et ſequitur quod ideo vos ſcire volo, ne putetis non etiam Theologos eſſe lenones.

XX. *Moroſi ſunt.*

Et ibidem in fine concludens, quicunque principes Judices & Magiſtratus lupanaria fovent aut permittunt, dicetur illis à domino illud Pſalmographi: Si videbas furem, &c.

XXI. *Rejiciunt tropos & hyperboles.*

Quaſi permittentes ſeu tolerantes minus malum, ad vitandum maius, peccare cenſeantur contra ſententiam Auguſtini, quæ habetur xxxiii. q. ii. c. ſi quod verius dicitur. Si facturus eſt, quod non licet, faciat adulterium, & non homicidium.

Divinatio per Quaſi.

Turpi obſequio patrocinantur lupanaribus.

Sic ergo permittitur minus malum ut evitetur maius, licet faciens non excuſetur.

XXII. *Dignum patella operculum.*

Alia propoſitio ſub litera D. folio 3.

Mercatores & milites veram pœnitentiam agere non poſſunt.

XXIII. *Malitioſe diſſimulantes authorem, transferunt in me, quod eſt Auguſtini.*

Alia propositio sub lit. F.

Augustinus & Bernardus contra Christi sensum bella permittunt

Et Christo repugnante ordo militantium est in Ecclesia.

XXIV. Depravant verba mea & sensum.

XXV. Depravant verba mea & sententiam.

Alia Propositio sub litera I. folio 4.

Habere imagines in templis, non est absque Ydolatriæ vitio, sive periculo.

XXVI. Malitiose dissimulant, quæ de his Catholice concludimus.

Ydolatriæ per ypsilon, quia Græcum est vocabulum, tam sciunt etiam Græce Magistri nostri.

Alia Propositio sub lit. K.

Dialogus est author cuculle.

XXVII. Superciliosa morositate fabellam & jocum trahunt in calumniam.

Alia propositio sub lit. R.

Moses, David, Apostoli, Evangelistæ, Prophetæ, homines fuerunt, & à veritate in quibusdam defecerunt, & mendaces in quibusdam inventi sunt.

XXVIII. Depravant verba & sensum.

Quasi innuat scripturam sacram una cum aliis scientiis humanis esse ambiguam, incertam, & periculo plenam, nisi accedat verbum Dei.

XXIX. Divinatio per Quasi.

Asserens ulterius quod

XXX. Detrahunt verbo ver-

verbum Dei nullas humanas glossas.

Dei hanc impugnantes.

Nec Angelicas patitur, sed seipsam exponit.

XXXI. *Detrahunt Apostolo huic contradicentes.*

§ Contra has assertiones verbum Petri, 2. Pet. 1.

XXXII.

Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Item Prophetia est interdum comminationis & non eventus, sicut erat de Jona apud Ninivitas.

Malitiose argumentantur & sycophantæ sunt.

Subintelligebatur enim hæc conditio: Si Ninivitæ non pœniterent, ut dicit glossa,

Quare non oportet dicere Prophetam mendacem, quia semper est unus sensus verus à Deo intellectus subintelligitur semper, nisi Deus aliter disposuerit.

Alia propositio sub litera R. folio. 3.

Verbi Dei scientiam nulla Philosophorum Schola, nulla Theologorum sorbona, nec quorumcunque gymnasia Scholasticorum

XXXIII. *Huic contradicentes impij & blasphemi sunt.*

nobis

nobis tradidere , ſed ſolus Deus atque Chriſtus.

Cui nihil addere licet nihilque detrahere.

Nulla patitur externa commentaria, nullas humanas aut angelicas gloſſas.

Alia Propoſitio ſub lit. S. folio 3.

Nulla res Chriſtianæ fidei, & religioni tam repugnat quam ſcientia , minuſque ſe invicem compatiuntur:

Alia ſub lit. T. folio 3.

Diſcedite ab humanarum traditionum nebulis.

Alia ſub lit. V. folio 2.

Cæremonias exteriores deſpicit Deus, nec vult coli actionibus corporalibus, ſenſibilibus operibus.

Quia , ut inquit, nihil eſt apud Deum acceptum præter fidem, Contra illud Apoſtoli: Si fidem habeam : ut montes transferam, charitatem autem non habeam, factus ſum ſicut æs ſonans, &c.

Charitas igitur excitat &

XXXIV. *Huius oppoſitum aſſerentes plane hæretici ſunt.*

XXXV. *Qui huic contradicunt offendunt in Spiritum Sanctum.*

XXXVI. *Malitioſe ſegregant, quæ accipi debent coniunctim ad idem ſecundum idem ſimul & in eodem tempore.*

XXXVII. *Malitioſe interpretantur pro dogmatibus philoſophorum conſtitutiones humanarum legum.*

XXXVIII. *Malitioſa ſycophantia verba mea detruncant , & bene ac Catholice dicta diſſimulant.*

XXXIX. *Mutilant verba, pervertunt ſententiam , & crimen falſi committunt.*

Malitioſe citant has ſcripturas , ut videar illis contradixiſſe apud eos potiſſime qui noſtra non legerunt.

promo-

promovet ad corporales actiones & ſenſibilia opera.

Vlterius concludendo Vanitatem ſcientiarum, videtur aſſerere, quod ſcientiæ capiunt finem in hoc ſeculo cuius contrarium tenet Hieronymus in prologo, dicens: Diſcamus in terris quorum ſcientia nobis perſeveret in cœlo.

XL. *Divinatio per videtur.*

Falſa applicatio.

Et quanquam dicat Eccleſiaſticus: Vanitas vanitatum & omnia vanitas, oportet intelligere ſapientem interdum loqui ex ſua perſona, aliquando eius perſonam gerere, qui ea quæ in mundo ſunt attonitus admiratur, interdum in Perſona ſtultorum, interdum in perſona prudentum.

XLI. *Cur mihi quoq; non opitulatur iſta diſtinctio: O malitioſi ſycophanta.*

Quamvis igitur Eccleſiaſticus oſtendat, quæcunque ſunt in mundo vanitatem eſſe, non tamen omnia damnat, verum reprehendit conſilia hominum, qui in hoc mundo ſpem ſuam poſuiſſe videntur.

XLII. *Fratrica elegantia Dampnat.*

Et quia author ipſe aſſerit verſum in canem, ac

XLIII. *Moroſitas pluſquam ſtoica.*

quod nullarum virium ſit ad benedicendum, ſcripſitque volumen cui titulum fecit de incertitudine & Vanitate ſcientiarum, ſic etiam eius Indicio liber eſt famoſus & contumelioſus ac Piarum aurium offenſivus.

Caveat ambulare ſine fuſte, qui à cane impetitus eſt.

Inſolens præſumptio eius quod ignorat, videlicet quis in iure dicatur libellus famoſus.

Impudens mendacium: quum generalis ſermo, teſte Hieronymo, ad nullius contumeliam pertineat.

HIC FINIS ARTICVLORVM, FVERVNTQVE ſubſignati per protogrammateum Parlamentarii Senatus Lamberti Vanderex.

CHORUS.

TANTVM ergo firmamentum iſti continent articuli.
Vt quodcunque documentum illorum cedat ritui.
Præſtet dolus ſupplementum veritatis defectui.

RE-

RESPONSIO CORNELII AGRIPPÆ AD PRÆNARRATOS articulos.

I.

HÆccine ſunt illæ propoſitiones, quæ manifeſtam habituræ ſunt hæreſim, impietatem, blaſphemiam, & ſcandalum, quas Magiſtri noſtri Lovanienſes, quaſi hæreticas, impias, ſcandaloſas, & piarum aurium offenſivas damnarunt? Verum ego adduci vix poſſum, ut credam iſtas propoſitiones, ſive ut vocant articulos, totius Theologici Collegii communi conſenſu editos, ſed ſuſpicor inſciis Theologis per Buſconum aliquem poetaſtrum, cui fingere & mentiri in profeſſo eſt, aut per alium quempiam ſcholaſticum Paraſitum conſarcinatos, qui ſeſe exercere voluerit in hac harena ſub Theologorum Lovanienſium nomine. Non enim tantum ocii Theologis illis fuiſſe crediderim, ut dignarentur noſtras nugas legiſſe, quin ipſa etiam ordinis confuſio. & fruſtulata detruncatio, ac falſa applicatio, cum verborum & ſententiarum depravatione ipſa etiam occultatio nominis iſtius articulatoris: miſſaque ſubſcriptio, ſatis docent, hos articulos proborum Theologorum manibus non fuiſſe exceptos, quos nec ego tanta Grammaticæ inſcitia teneri arbitror, ut declamationem interpretarentur aſſertionem, quare tam imperito articulatori, qui hāc in me accuſationem inſtituit, antequam intelligere hujus caput negocii, pro reſponſione proponendus eſſet aliquis vocabularius: ex quo diſcat primum, quid ſignificet declamatio. Eſt namque declamationis proprium, in ficto themate, exercendorum ſtudiorum gratia, citra veritatis ſtatuendæ regulam, abrogata fide laborare. Qui enim declamationem ſcribere ſe profitetur, hoc ipſo ſibi fidem abrogat, nec quicquam aſſerit, non etiam ea, quæ vera & notoria ſunt, & quibus alias extra declamationem credere, & aſſentiri teneretur, & de quibus ambigere nefas eſt. Unde non puto tam iniquos fore Theologos, ut omnium illorum, quæ declamando diximus, aut ſcripſimus, rationes ad Theologicum rigorem exigere velint, ni forte ſubſcripſerint his articu-

lis,aliqui male auſpicati ingenii veluti Theologi,qui iniquitate temporum ſuorum, ab imperitis præceptoribus deluſi, amiſſis optimarum literarum ſtudiis, per omnem ætatem in ſordidis ſophiſmatibus educati, infenſi ſunt his ſtudiis, quæ ipſi olim juvenes non attigerunt, tam pertinaces veterum illorum ſordium amatores, quos perinde ac ſi Lydia gleba eſſent, aut formicarum in India auriferum opus, tam obſtinata religione colunt, ut offendat illos, etiam optimarum rerum novitas, ac præter propoſitiones & corollaria, aliud non admittant, hi forte decrepitis rationibus cæcutientes, declamationis titulum, interpretati ſunt pro concione Eccleſiaſtica, ſicut olim fecit adverſus Eraſmum, Lovanienſis Academiæ Procancellarius, Joannes Athenienſis, ſed ille tandem doctus qui eſſet declamatio, quæ ejus qualitates, quæ conditiones, quæ licentia, quæ libertas, errorem ſuum faſſus reſipuit, quod factum, non puto Lovanienſes Theologos ignorare, proinde quo major eſt Theologorum authoritas, hoc magis etiam oportebit illorum cenſuras eſſe candidas, juſtas, atque veras. Nam qui ad aliena ſcripta diſcutienda, non æquo judicio, non veritatis amore, non candido animo accedunt, velintque calumniandi anſam capere, non dubium, quin etiam Chriſto & Apoſtolis calumniam ſtruere poſſint, neque vero magni artificii eſt, in alieno opere, quantumvis circumſpecto, quantumvis pio & vero, reperire quod aliqua calumniæ ſpecie reprehendi poſſit. Utrumque igitur indigniſſimum eſt, ſi debeam ego pœnam dare alienæ ſive malitiæ, ſive inſcitiæ, quodque ego ab his, qui ſine Grammatica Theologi ſunt, impietatis reus poſtuler, propterea quod ipſi non didicerunt quid Latine ſignificet declamatio, neque vero æquum eſt, ut ego omnia illa, quæ in declamatione, ſub quocunqe genere argumenti, apparenti, veriſimili, jocoſo, aut violenter etiam contorto, vel traſſumpto dicta, vel quæſita, vel diſputata ſunt, ſic aſſeruiſſe judicet, ut hæc mihi meo periculo defendenda ſint, aut mea ignominia retractanda, ad Theologorum ſeria decreta. Certe liber declamationis noſtræ magno eruditorum applauſu exceptus, quorum plurimi etiam doctiſſimi & literatiſſimi Theologi, mihi & ſermone coram, & abſentes per literas gratulati ſunt, nec unus quidem illorum me, aut impietatis, aut hæreſeos, aut ſcandali notavit, niſi forte immodicæ cujuſdam & imperterritæ dicendi libertatis. Quod ſi vitium eſt, mihi cum multis commune eſt, idque magnis & ſanctis viris, nec ſine illorum exemplo id feci, nec fateri verebor hoc naturæ

meæ

meæ vitium, quod adulari nescius, locutus sum alicubi liberius, quam forte expediebat delicatis Mydæ auriculis. Multos fateor offendi, verum dicens, plerisq; curiosa nimis, inquisitione factus sum onerosus, & sunt forte adhuc aliæ causæ, quæ me subjiciunt invidiæ, quas adhuc aut ignoro aut ignorare volo, in aliud tempus explicandas reservans. si dicere cogar, alias celaturus haud segniter, ne nova veritas, novum mihi odium pariat, tamen in ea semper opinione sum, quod impiã mentem, in scriptis meis nullus inveniet: esto, sint multa, quæ moderatius, quæ circumspectius, quæ eruditius tractari potuissent, sic etiam à me alicubi nonnihil erratum, scio enim me hominem esse & labi posse, semper tamen syncerus animus est, & me Catholicum esse profiteor, nec usque adeo declamatoriæ licentiæ me indulsisse puto, quod ab orthodoxa fide desciverim, aut meo lapsu scandalum dederim Ecclesiæ, neque gravabor, sicubi erravi, magistrorum nostrorum subire censuram, & ex eorum monitis, errorem meum corrigere, modo meminerint ipsi, se quoque homines esse, & labi posse judicando, quemadmodum ego illis videor lapsus in scribendo. Æquum igitur est, ut ipsi me nunc vicissim audiant, permittantque me eorum expendere sententiam.

II.

Declamationem nihil asserere jam diximus, & latius de hoc in querela nostra disseruimus, unde licet false & calumniose assertionum titulus istis articulis præponatur, & ego me uno declamationis vocabulo ab his tuendis absolvere possem, licet tamen Theologico nomini hanc reverentiam habere, & eorum supercilio morem gerere, nec recusabo hac in parte serio respondere, & cum ipsa declamatione mea periclitari, exequarque quocunque modo, calumniosorum articulorum ordinem, sed prius mihi hoc unum cum illis expostulandum est, quod declamationis meæ titulum detruncârunt, inquientes: ex quodam libro de Vanitate Scientiarum, omittentes alteram partem, atque excellentia verbi Dei, ubi indicatur scopus, & finis & intentio, totius declamationis, admonenturque Lectores, scientias omnes incertas & vanas esse, si conferantur ad verbum Dei, licet secundum se considerata, certæ sint & utiles, sic homines justi, ad Dei justitiam collati negantur habere justitiam, sic Angeli purissimi, immundi dicuntur in conspectu Domini, cujusmodi hyperbolas multas frequenter obvias habemus in authoribus, quæ simpliciter positæ, non videntur probandæ, tamen condonan-

tur illis collatione aliorum, ficut condonatur Hieronymo, quod matrimonium dixerit malum, ad collationem virginitatis, quam gratiam fi nunc etiam mihi cum facris Doctoribus largiantur, nihil erit in hoc titulo, quod criminari queat, fi namque B. Thomas Aquinas in quodlibetis difputat, in Sacramento Eucharistiæ, corpus Chrifti potius repræfentãdum fuiffe carnib. pecudum, quam pane & vino eo, quod ille perfectius repræfentent id quod fignificant, funt ejus generis alia in eodem libro, quæ blafphemias & fcandalofa reprehendi poffent, nifi fanctus Doctor librum illum quodlibetarum (hoc eft latino vocabulo placitorum) titulo præmuniviffet, & hodie adhuc fervantur in plerifq; Academiis quodlibetarum feriæ, quibus cuique in fcholis difputare licet quodlibet, præter omnem fcandali aut impietatis imputationem, ubi etiam ftultiffimæ & abfurdiffimæ quæftiones, fæpe tractantur à graviffimis Theologis, nam licet ibi quod cuique libet loquatur, credere non eft neceffe; in omnibus igitur quæ fcribuntur & dicuntur, quorfum fpectet mens fcribentis dicentifve confiderandum eft, quæ fi feratur ad nullum perverfitatis fcopum, meretur fimplex & recta authoris intentio pofcitque publica utilitas, ut fi qua fint errata, etiam vel pauca perniciofa admixta; condonentur authoris eruditioni, aliifve meritis, nec protinus trahantur ad calumniam, fed ad rectum fenfum melioribus interpretationibus accommodentur, aut cautionis notula fignentur. Leguntur pro orthodoxis Lactantius & Tertullianus, & plerique alii, quos tamen à rectitudine fidei Catholicæ alicubi aberraffe conftat, leguntur cum reverentia in Hieronymo, quæ damnata funt in Tertulliano, legitur & veneratur Magifter fententiarum, non paucis locis prolapfus, neq; tamen protinus damnatur impietatis & fcandali. Divus Auguftinus & Innocentius Pontifex atque Zozimus, judicârunt infantes non poffe falvari, nifi poft Baptifmum accepiffent Euchariftiam, docet Thomas ingreffum religionis æquari baptifmo: idem cum fuis, docet neminem obligari ad fubveniendum proximo, nifi in extrema neceffitate, ita tamen ut liceat repofcere, cum ille ad pinguiorem fortunam provectus fuerit: idem contra Scotiftas, & ferme omnes Theologos, tenet quod humanitati Chrifti per fe fumptæ debeatur adoratio latriæ, & in 3. fententiarum dicit, quod cruci Chrifti in qua pependit, etiam ut rei inanimatæ, debeatur adoratio: dicit enim alibi, quod imagini Chrifti, in quantum eft imago, debetur eadem reverentia, quæ debetur ipfi Chrifto, quæ eft adoratio

ratio latriæ, eo quod dicat Ariſtoteles libro de memoria & reminiſcentia, motum animæ in imaginem in quantum imago, eſſe unum, & eundem cum illo, qui eſt in rem. Adeo profecit Doctor ille ſanctus, adjutorio male intellecti Ariſtotelis, cum ille ibi loquatur de motu recordativo, & conceptu definitivo, non de motu voluntatis, ſive identificativo: non diſſimile huic eſt Scoti commentum, imagines videlicet eadem adoratione adorandas, qua illi quos repræſentant. Tradit idem Scotus, non probari ex ſcripturis illum fidei articulum: Deſcendit ad inferos: tradit Ocham ex ſcripturis non probari, quod ad operandum bona, opus ſit divina gratia, atque iſti Doctores tam periculoſe opinantes, interim habentur Catholici: Jam vero etiam noſtro ſeculo dogmatiſarunt Colonienſes Theologi, Ariſtotelem ſic eſſe præcurſorem Chriſti in naturalibus, quemadmodum Joannes Baptiſta in gratutiis: Jacobus Hochſtratus in ſuo de invocatione Sanctorum libello, hæreticum pronunciavit ad ſcripturam confugere: & alius quidam Theologus palam concionari non erubuit, conſuetudinem potius ſequendam eſſe quam ſcripturam divinam, adhuc prænominatus Hochſtratus hæreticorum (ut vocant) Magiſter, in opere ſuo contra Lutheranos, inquit in hæc verba: *Scimus enim conſecratione ſuper debita materia facta Chriſtum eſſe in Sacramento, non autem quod ſub hac vel illa determinata hoſtia Chriſtus contineatur*, quia ut ſubdit, hæreticum eſt fidem infallibilem & infuſam ad talia particularia per certitudinem extendere, eademque ratione concludit, credendam eſſe remiſſionem peccatorum in generali, neminem autem in particulari ſibi eſſe peccata dimiſſa, an non eſt hoc vere Magiſtrum hæreticorum eſſe, veſtra hæc ſunt, & adhuc alios depoſcitis igni. Quoties erraſſe conſtat Scholaſticos Theologos, iſtis ſuis præcocibus articulationibus, & doctrinalibus damnationibus. Quot articulos velut impios damnavit olim Schola Pariſienſis, quos hodie pro veris & Catholicis defendit: eadem olim damnavit Occhanum pro hæretico, & excommunicatum proſcripſit Academia, at ille hodie receptus inter doctiores & acutiores orthodoxos: damnarunt poſterioribus annis Joannem Picum Mirandulæ Comitem, cujus concluſiones hodie ab omnibus venerantur Catholicè, eadem his recentibus annis determinavit. Papam non poſſe diſpenſare, ut frater ducat uxorem fratris mortui ſine liberis, atque propterea matrimonium inter Angliæ regem & Cæſaris amitam, veluti contra jus naturale & divinum, indi-

ſpenſabile,pro inceſtuoſo,abominabili, & ſacrilego adulterio damnarunt,magna Sorbonæ infamia.Cum non multis annis ante pro Auguſtino Furnario Civi ac Patricio Genuenſi determinaſſent oppoſitum.Cenſuit in ſua pro eodem divortio determinatione Schola Patavina, illa quæ ſunt juris divini, non ſubeſſe Romani Pontificis poteſtati, nec hunc in illis genere vicem Dei,ſed ſolum ſuper ea, quæ ſunt commiſſa jurisdictioni nominum.

Atque tamen hic unus eſt articulorum, pro qua Lutherus damnatus eſt hæreticus. Dicite mihi ô Lovanienſes & Colonienſes Magiſtri noſtri, quem honorem reportaſtis contra Capnionem, nonne appenſi in ſtatera juſtitiæ, inventi eſtis minus habentes, quam victoriam habuiſtis contra generoſum Comitem Hermannum Nuenarium, noñe calumnias veſtras publice revocare, & mendacia veſtra fateri coacti eſtis, ipſi & facto & jure notorie infames, ac omni veritatis fide deſtituti quid lucrati eſtis adverſus Eraſmum Roterodamum, Fabrum Stapulenſem, & Petrum Ravennatem, certe numerati ſunt dies veſtri & Dominus complevit illos, victoriæ veſtræ ceſſaverunt & ſcholæ veſtræ conticuerunt, & ſplendor ſophiſmatum obſolevit;declinaſtis ad interitum plane perituri,quia jam nimium toleravit mundus, inſanabilem inſcitiã veſtram, jam nimium cognovit fucos & technas veſtras,ideo obſoleverunt in vobis dignitatis inſignia, & contumelioſum factum eſt nomen veſtrũ,quod gloriabimini nuncupari MAGISTRI NOSTRI, nihil fidei vobis reliquum eſt, qui quoties deprehenſi eſtis probis viris palam falſam objicere, toties benedicta calumniari, toties non intellecta damnare, toties impegiſſe in manifeſtam veritatem, & tanta nominis, famæ, honoris jactura, nondum facti eſtis ſapientiores, propterea diviſum eſt à vobis regnum veſtrum,& datum eſt laicis,& mulieribus, & idiotis, qui pręcedunt vos in intelligentia ſcripturarum, abſcondit enim illam Deus à Sapientibus & Prudentibus veſtris, & revelavit illam parvulis ſuis. Nonne generoſus Dominus Gulielmus ab Iſenberg,licet homo laicus, & nullis ſcholaſticis diſciplinis imbutus,occluſit ora Theologorum Colonienſium, & ad deprecandum ulteriorem diſputationem adegit? Sed & quis crediddiſſet,Theologos in rebus fidei & conſcientiæ,non ſolum amore,odio,invidia perverti, ſed nonnunquã etiam flecti conviviis,& muneribus abduci à verò, niſi ipſi illius ſceleris fidem feciſſent in Anglicani matrimonii damnatione,ſed modo revertamur. Non tam rigide judicandum docet Ec-

cet Ecclesia, quæ quondam sub Gelasio Papa dijudicans scripta authorum inter cæteros de Eusebio Cæsariensi sic ait: Chronicon Eusebii Cæsariensis, & ejusdem Ecclesiasticæ historię libros, quamvis in primo narrationis suæ libro tenuerit & post in laudib. atq; excusatione Origenis schismati, unum scilicet sextum librum conscripserit, propter horum tamen singularē notitiam, quæ ad instructionem pertinet, usquequaq; non ducimus rejiciendos, ita namq; recitat Grat. in c. sancta Romana xv. ad hunc modum, si & hodie agerent Theologi, & non ex truncatis & frustulatis articulis, aut ex leviter erratis, eruditis viris tot struerent calumnias, minus haberent tragœdiæ, nec metuere cogerentur schismaticos & hæreticos, eos quos persecuti sunt adhuc Catholicos & Orthodoxos, quos cum neque schismatici neq; hæretici essent, ob eruditionis invidiam, rixis & contentionib. expulerunt ab Ecclesia, in castra schismaticorum & hæreticorum, sic Tertullianum refert Hieronymus clericorum invidia pulsum Ecclesia, sic Chrysostomus, sic Athanasius, viri Christianissimi, olim propulsi sunt, sic Arrius vir doctissimus, sic Sergius Monachus in Ecclesiæ perniciē excitati sunt, eisdem artib. hodie Lutheranum malum, ex modica scintilla in vastissimum incendium excrevit, quod ab initio facile sedari potuisset, si Lutherus tractatus fuisset aliquanto civilius, quando nō adhuc repugnaret Romanæ Ecclesię, sed quorundam monachorum indulgentiariorum intolerabili improbitati atque quorundam Prælatorum tyrannidi sese opponeret, qui illum tandem adversus hanc exagitarunt, melius quieturum, si per illos licuisset, sed revertar ad meum institutum.

III

Dico igitur, quam iste articulorum exceptor primam assertionem vocat, nequaquam esse assertionem, sed disputandorum inquirendorum & persuadendorum thema, totiusq; declamationis argumentum, expectans diversum, ab alio vel alio tempore declamari. Quod autem non sit assertio, ipsa quæ sequuntur verba palam faciunt, ubi ago: Ea aūt modestia hanc sententiam meam à vobis accipi volo, ut me nec alios velle reprehendere, qui diversum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis: in quib. verbis palam significo, me nequaquam omnia & singula, quæ in ea declamatione dicuntur, velle pro veris asserere, & adversus quæ nulli liceat repugnare, sed me de illis per modum opinionis, cum patientia oppositi, citra veritatis regulam probabiliter velle declamare. Non enim omnis qui dissentit disputanto, protinus damnat, neq; qui sibi

 nihil

nihil insolenter arrogat, adversus diversum sentientes, protinus asserit, aut pertinaciter defendit. Recentiores Theologi sexcentis locis diffident à dogmatibus veterum, & inter seipsos etiam contrariis opinionibus depugnant, neque tamen sic sua asserunt, quod adversariorum placita, veluti blasphemia & hæretica damnent, præsertim in illis conflictationum suarum thematibus, de quibus nihil in utramuis partem determinavit Ecclesia.

IV.

CUm igitur istud sit thema declamationis meæ, quod ego multis admodum rationibus, exemplis, & authoritatibus persuadere aggressus sum, si qui sunt, qui illud improbare volunt, ipsorum erit meas argumentationes primum destruere, non meum erit de novo causam dicere, nam dare instantiam non est solvere, sed objecta oportet diluere. Cuperem enim audire solutionem argumentorum illorum. quæ ibidem adfero, atque hic articulatores isti magis muti sunt quam pisces. Numerant thema hoc inter damnabiles assertiones, nempe detrahit lucro facultatis, quod timent ne omnia crescat, si persuasa fuerit hæc propositio, rationes autem illius relinquunt omnino intactas. At demus jam assertionem esse, & liceat mihi cum Sophistis sophisticari, tunc dico, esse propositionem indefinitam, ad cujus veritatem sufficit unam ejus singularem esse veram, neque enim negare poterunt. esse plerasque artes & Scientias animarum saluti nocivas, quod si deserta Logica sua, dicant mihi receptam apud juri speritos, indefinitiam æquipollere universali, verum fatebor, nisi non sit eadem ratio & conditio omnium singularium sub illo universali comprehensorum, quia tunc indefinita non æquipollet universali, sicut hoc declarat glossa magna in c. ut circa de electio lib. 6. & Dinus sub rubrica, de reg. jur. lib. 6.

V.

SEd cum turpe sit Theologis sine scriptura loqui, quas scripturarum machinas expugnando huic themati, (quam falso assertionem vocant) admoveant, nunc discutiamus, ut ita tandem manifesta fiant, illorum doctrina atq; voluntas. ajunt Augustinum demonstrare artes liberales cuilibet Theologo Doctori, aut esse necessarias, aut maxime conducibiles. Memini ego Augustinũ in principio operis sui adversus Cresconium Donatistam, longo sermone excusare Grammaticam eloquentiam, &

tiam, & Dialecticam sibi à Cresconio objectam, ostendendo multis persuasionibus, si quis illis rectè utatur, non officere Theologicæ veritati, conducere autem plurimum ad instructionem, si quis rationum suarum argumenta cùm eleganter & ornate, tum rectè & ordinate proponat. Idem etiam in doctrina Christiana disputat, non autem veluti fidei articulum statuit, à quo non liceat dissentire. Nam in libro secundo de doctrina Christiana expresse dicit: Absque jactura non perspici gentilium dogmata, nisi sanguine Christi tingantur quin & experiundi ejusmodi disciplinarum facultatem, vix his largitur, qui scientia sacrarum literarum sunt formati, & jam extra periculum positi, & in opere contra Academicos, palam fatetnr, verissimas Philosophiæ disciplinas, non esse Philosophiam hujus mundi, quam meritò nostra sacra detestantur, sed alterius intelligibilis, qua excitatæ animæ, in semetipsos redire & respicere patriam etiam sine disputatione possent. Quomodo enim Theologiam docuit Christus? quomodo docuerunt Apostoli? quomodo instituebantur Theologi tempore Martyrum? S. Antonius, S. Panutius, & plures Sancti anachoritæ, Theologi fuerunt: item Theologæ fuerunt, S. Agnes, S. Lucia, S. Anastasia, & pleræque aliæ Sanctæ Virgines & Fœminæ, tamen illas artes liberales, & gentilem Philosophiam non didicerunt; nec erat tunc illa Philosophica & contentiosa Theologiæ traditio, quæ hodie in Scholis recepta est, tantum ergò abest, quod artes liberales necessariæ sint ad Theologiam, ut qui illis se crediderit, verus Theologus esse non poterit, in quem qui cupit evadere, oportet instructum esse ad pietatem, non ad contentionem, parere Scripturis, non fidere Syllogismis, ignorare Aristotelem, & scire Christum. Jam verò ex quo articulator iste adversum me argumentatur disjunctive, inquiens aut necessarias, aut conducibiles, non potest me urgere, nisi ad alteram ejus partem, ut que liberum sit mihi utram velim eligere. Concedam itaque duntaxat esse conducibiles, sed necessarias constanter negabo, conducibiles autem, haud aliter, atque venenum in theriaca, quod tamen in se est perniciosissimum, neque aliter de illis sentit Hieronymus, exponens illud, Quomodo captiva ducenda est in conjugem: atque ego in capite de Scholastica Theologia, quæ est ex divinis eloquiis & Philosophicis rationibus composita, fateor illam & judicio, & intellectu plenam, & revincendis hæreticis non parum utilem, præsertim ubi decretis Philosophiæ & Dialecticis argutiis sic innituntur, ut sint aliqua inge-

niosa disputatione constringendi, & tanquam Golias proprio gladio jugulandi, cæterum nihil pertineant ad negocium fidei Catholicæ, neque quod adversus illos dicitur, decet odiosè pertrahere ad hæresim.

VI.

QUas autem huc adducit ex Proverbiis ancillas, his ego expono ex Genesi, ejice ancillam & filium ejus foras. sed jam receptum est apud Theologos, argumenta & rationes ex allegoriis deducta, non probare, vel improbare aliquid necessario, & ego de illis dicam paulò inferius.

VII.

PRoinde ex his tam bellè productis, infert iste articulator. Qui ergò eas damnat (puta artes liberales) is est, de quo Apostolus dicit: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei, cui ego respondeo verbo Christi: Vade retro Satanas, non intelligis ea, quæ sunt Dei. An soli Magistri nostri, & Scholastici Sophistæ, homines sunt, & spirituales, cæteri omnes, stipites sunt, aut fungi, aut asini quicunque non sapiunt, quod ipsi sapiũt. Paulus vocat animales homines, qui ducuntur humanis affectibus, unde Jacobus appellat animalem sapientiam, quæ tumet humanarum rationum & Syllogismorum fiducia, carens Spiritu Dei, quales sunt qui pro suo affectu citant & torquent, & interpretantur, & applicant Scripturas; ex humanis ratiunculis, & Philosophia gentium, quærentes quæ suæ sunt, non quę sunt Dei, non omnes ergo Magistri nostri, non omnes caputiati, & cucullati, spirituales sunt, si vitiorum quorumlibet genere fœdati, superba hypocrisi, insatiabili avaritia, impudenti calumnia, odio, ira, invidia, & tecta cuculla luxuria, prostergata imitatione Christi, affectiones sequuntur animales, quãtacunque licet contentiosa loquacitate prædíti sint, & humanarum scientiarum opinionibus inflati, sed qui ad sacras Scripturas, etiam vitæ, morum, ac fidei rationes accommodant. Nonne Ægyptii eruditissimi & scientissimi erant in omni genere disciplinarum, & tamen in Deuteronomio dicit Moyses, non intellecta ab illis miracula, quæ in Ægypto facta sunt, & mari rubro, quia Dominus non dedit eis cor intelligens opera sua: sic caro quia non suscipit verbum Dei, etiam non intelligit opera Dei, quæ solus credit & admiratur, qui sentit Spiritum Dei, in se operantem. Ubi ergò didicit iste articulator, artes liberales? & si quæ reliquæ sunt humanæ artes & scientiæ, esse Spiritus Dei, quum aut omnes, aut plurimæ illarum sint effectus peccati, nisi enim peccasset Adam,

dam, aut nunquam aut frustra futuræ fuissent illæ artes atque scientiæ, quæ ex carne atque sanguine sunt humano studio, & terrena diligentia conquisitæ, non à Spiritu Dei influxæ, quæ etiam licet non rarò aliquid rectè & verè de divinis differere queant, nullam tamen propterea merentur laudem divinitatis. Nonne confessio Nathanael, similis erat confessioni Petri, dum diceret Nathanael ad Christum: Rabbi tu es Filius Dei, tu es Rex Israël, & Petrus dixisset: Tu es Christus Filius Dei vivi, tamen solo Petro dicitur à Christo: Beatus es, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cœlis est. Nathanael autem redargutus est, sicut hæc dilucidè delarat Chrysostomus, Homilia quinquagesima quinta super Matth. Animalis igitur homo est, omnis qui ex carne & sanguine, & voluntate viri, natus licet in animam viventem, nondum tamen regeneratus ex Deo, Dei filius factus est, nec accepit inhabitantem in se Spiritum Dei. Hæc autem quæ ad scientias attinent, ut intelligantur etiam ab eis, qui in Theologica palestra non sunt admodum exercitati paucis verbis explicabimus, dicentes, duplex esse scientiarum genus, unum quod ex principiis naturali intelligentiæ notis eruitur, ut sunt Arithmetica & Geometria, sive quod ex præcedentis scientiæ principiis dimanat, ut Musica & optica ex Arithmetica & Geometria, & ille à Peripateticis propriè dicuntur scientiæ, ad quarum perceptionem opinabilia phantasmata opitulantur, quæ in sensu incipiunt, atque ea semper fuit omnium ætatum unanimis Scholasticorum sententia, ut humano intellectu non capiantur, quæ priùs in hominis sensu nō fuerunt. Quæ igitur intellectus non capit, de his neque ratio, neque illius discursus quicquam discernere, aut judicare potest, quæ ergò sensum omnino effugiunt, de his nulla potest esse propriè dicta scientia, quæ autē sensu percipiuntur, infrà scientiam sunt, sic quæ nec sensuum apprehensu, nec rationis discursu, nec Logici artificii argumentis acquiruntur, sed nobiliori quadam notitia, à mentis lumine supernę illabuntur hęc longè certiora & solidiora suprà propriè dictam scientiam sunt. Nam cum à natura prorsus, & ab omni materia & motu sint essentialiter absoluta, nulla erit eorum propriè dicta scientia, sed alius generis, firmior & validior notitia, cujus possessio, ut fatetur Aristoteles, videtur magis divinitùs illabi, quam humanitus acquiri, unde etiā in resolutionum posteriorum libro dicit, immediatorum scientiam indemonstrabilem esse, & B. Athanasius libro tertio contra Arrianos ait: Simplici-

plicitatis fides melius eſt, quam curioſitatis perſuaſiva ratio. Item in opere contra Græcos inquit: Ipſa quidem de cultu divino, & de univerſorum veritate cognitio, non tam inſtituta ab hominibus doctrina eget, ſed à ſuperis habet notorium ſuum, & Gregor. Nazianz. lib. 2. Theologiæ ait. Non comprehenſibile fore humano diſcurſui divinum, neque totum, quicquid contingit imaginari: & Lucius Aurelius Commodus, in oratione pro Chriſtianis, coram Marco Aurelio Antonio habita, oſtendit, divinis dogmatibus non eiſdem argumentis, quibus de humanis artibus poſſe perſuaderi.

Eſt enim (ut ait Job) Deus magnus, vincens omnem ſcientiam noſtram. Cognitio igitur ſupernaturalium & divinorum ab inenarrabili mente pendet, non è ratione, quæ poteſt errare quæ ut idem fatetur Ariſtoteles, non minus falſum ſuſcipit quam opinio, his ita prenarratis dico ſcientiam omnem, de qua ego in Declamatione mea loquor, & quam Ariſtoteles propriè dicit ſcientiam, ſcilicet habitum concluſionis per demonſtrationem acquiſitum, eſſe animalem, carnalem, & erroris admiſſivam, quæ non poteſt comprehendere, quæ ſunt Spiritus Dei. Scientia autem, de qua in allegatis per articulatorem Scripturis agitur, eſſe alius generis ſcientiam, videlicet ſpiritualem, & adeò influxam, de qua alibi ait Eccleſiaſticus: Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis & ingreſſus illius mandata æterna; quæ ipſa etiam duplex eſt, una contemplativa, in qua lumen Spiritus S. cadens ſuper intellectum noſtrum, moneat liberam credendi voluntatem, & hæc eſt, cujus veritas ſola eſt ab authoritate revelantis, & in qua nullus dominatur Syllogiſmus, & hæc dicitur ſapientia, & domina, & ſponſa. Altera eſt ſcientia actualis, quæ & activa ſive practica ſive ſcientia mandatorum dicitur, & ipſa quidem via eſt ad ſpiritualis ſcientiæ lumen, per emendationis gratiam, & opera charitatis, promovens intellectum, ſicut ſcriptum eſt: Beati mundo corde: quoniam ipſi Deum videbunt, & iſta bona opera, & virtutes morales & purgatoriæ, ſunt illæ ancillæ, de quibus loquitur Salomon, in loco ab articulatore citato, non illæ ſcientiæ carnales & mundanæ, quæ in eodem loco deſignantur per mulierem ſtultam & clamoſam, cujus convivæ ſunt in inferno, de quibus ſcientiis dictum eſt per Apoſtolum. In multa ſcientia multa indignatio, & quod ſcientia inflat. Et alibi per Eſaiam: Scientia tua, & ſapientia tua, ea ipſa decepit te: Et Eccleſiaſticus ait: qui addit ſcientiam, addit dolorem. & Hieremias ait: Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia, nihil ſiquidem

quidem ad fœlicitatem consequendam pertinet, (ut ait August. in Enchiridio) scire quæ in naturæ sinu occultantur, causas corporalium motionum, unde tremor terris, qua vi maria alta tumescant obicibus ruptis rursusque in seipsa residant. Quod si causæ corporalium motionum noscendæ nobis essent, nullas magis nosse, quam nostræ valetudinis deberemus, quia verò eis ignoratis, Medicos quærimus. Quis non videat, reliqua quæ de secretis cœli & terræ nos latent, quanta patientia sint nescienda, huc accedit etiam allegoria Jacob, qui ex ancillis, & uxoribus genuit populum Dei, nec adulteratur in ancillis, quia spontè illas obtulerunt uxores, dummodò ipsæ susciperent proles ex ancillis, ita etiam si in rebus creatis speculandis, & inquirendis delectatur homo, non peccat, modò omnia dirigat in Deum, & in ejus contemplationem.

VIII.

SCio in primitiva Ecclesia institutas fuisse Christianas scholas, in quibus utriusque sexus juventus, non in humanis artibus, quæ in prophanis Academiis tradebantur, sed in fidei disciplina erudiebatur à senioribus Ecclesiæ, ex quibus scholis deinde tot sacerdotum Collegia, tot Monachorum monasteria, tot fratrum sodalitia, saluberrima fœcunditate pullularunt, quæ nobis priscis illis temporibus, tot sanctissimos pariter & doctissimos Theologos acerrimosque fidei propugnatores dederunt, qui non in Dialectis contentionibus, & scientiis mundanis incumbebant, sed in doctrina Spiritus, & ostensione virtutis, ut Dii propè putarentur, ubi autem posterioribus temporibus, Collegiorum Præsides, & Monasteriorum Abbates, aucti opibus, ocio tepescerent, & cura temporalium distraherentur vetere instituto, cautum est à Romanis Pontificibus in suis Decretalibus; de Magistris in celebribus Ecclesiarum Collegiis conducendis. Verum non qui Poëtarum fabulas, aut Arist. contentiosos Syllogismos, & Mathematicos labyrinthos, & quæ prophanarum Academiarum professiones sunt doceant, sed qui Grammaticam & linguas doceant, Hebraicam, Græcam, Latinam, Arabicam, Chaldaicam, quod conducant ad intelligentiam Scripturarum, & plus quam omnes reliquæ artes & scientiæ, & in Decretis distinct. 9. recitantur Augustini verba, ut veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita novorum veritas Græci sermonis normam desiderat: hinc Augustinus contra

Cresco-

Creſconium Donatiſtam, jam per articulatorum ſuperiùs citatum, ſeſe excuſans oſtendit, ſermonis elegantiam, & Grammaticæ notitiam, rectamque rationandi diſciplinam, poſſe plurimum conferre, atque tamen hunc eloquentiæ ornatum, hancque linguarum peritiam, hodie Scholaſtici Theologi junctis phalangibus tanto odio proſequuntur, ut eas veluti omnium ſchiſmatum & hæreſum cauſas, ab omni loco exterminari velint, nec eloquentiam, nec quicquam elegantis diſciplinæ pati poſſunt, introductis vice illarum rixoſis ſophiſmatibus, nec ſe ullo modo niſi everſis bonis literis fore incolumes putant, & quum non admittatur ad Theologiam, qui ignorat parva Logicalia, admittitur qui neſcit Grammaticam, quam ſi iſte articulator didiciſſet, non fuiſſet interpretatus pro declamatione aſſertionem.

IX.

QUòd autem per artes liberales declaratur Scriptura, & confundantur hæreſes, hoc ego nunc primum edoctus, hactenus neſcivi, fateorque hanc meam profundam dormitantiam, fateor ingenii mei tarditatem, qui hoc non ſum aſſequutus. Heu me ter infelicem, qui credidi ſacram Scripturam à nullis humanis diſciplinis accipere lumen, ſed ipſam cęteras omnes illuminare, dijudicare & diſcernere, putavique hæreſes ſuum robur, & fundamentum habere in ſcientiis humanis, quod ego per totam illam Declamationem meam, multiplicibus argumentis, rationibus, authoritatibus, teſtimoniis, exemplis, demonſtrare conatus ſum. Nam Hieronymus in Pſalmum conteſimum ſcribens, ſyllogiſandi artem, Theologiæ applicatam, comparat plagis Ægypti, & in Pſalmum 143 interpretatur Dialecticam eſſe illam latam viam quæ ducit ad mortem, & ad Damaſum ait de Hebraicis diſputantem, non decet Ariſtotelis argumenta conquirere, quin & legi Ambroſium Letaniis addidiſſe, à Dialecticis, libera nos Domine. Nam garrula Logica, Theologiæ plus obeſt, quam confert. His & ſimilium authoritatibus perſuaſus, putavi non poſſe fidei Chriſtianæ robur, atque lumen, aliunde pendere, quàm ab ipſo verbo Dei, & Jeſu Chriſti, qui eſt gladius ſpiritus, & gladius oris Domini, quo ſolo confunduntur hæreſes & interficitur homo peccati.

X.

VErùm Doctores Scholaſtici, ſuper primum ſententiarum ſcribentes, ubi tractant eam quæſtionem, an Theologia ſit ſui gratia, & an cæteræ ſcientiæ ad eam ordinentur, communi

muniter concludunt, illam sui causa esse, & ad nullam scientiam externam constitutam, sed cætera omnia scientiarum genera sic ad eam statuta, ut ipsa sit dominatrix, & rectrix omnium, non quòd ipsa à cæteris instruatur, aut elucidetur, egeatque illarum ministerio. & Augustinus libro secundo, capite trigesimo primo, contra Cresconium Grammaticum, disserit de Scripturis sacris, quas Ecclesiæ Canon complectitur, omninò non licere judicare per humanas scientias, sed secundum eas de cæteris literis & infidelium judicandum, quod malitiosè dissimulavit articulator, qui Augustinum contra Cresconium hic pro se citavit, nunc si id præstare possunt artes liberales, ut per illas elucidetur Scriptura, & confundantur hæreses, longè ego aberravi à scopo, in ea hucusque opinione versatus, hanc esse unam Theologiæ pestem, ex humanis dogmatibus interpretari divina, vixque aliter sentire potuissem, ni iste articulator me revocaret, ostendens etiam sapientis & Apostoli testimoniis, quod artes liberales, quia elucidant Scripturam, vitam æternam habebunt, & qui eas ignorat ignorabitur, quodque propterea captivus ductus est populus, quia non habuit illarum scientiam. Annon suave quippiam est adeò esse divitem Scripturarum, qui non miretur sapientiam Lovaniensium Theologorum. quis tot ac tantis Scripturarum testimoniis, tam apposite citatis, non revinceretur hæreseos, & ad palinodiam adigeretur. Pudet me verè meorum lapsuum, qui hactenus nesciverim ejusmodi dogmata, certè non habeo, quod ad hæc respondeam, quia nihil in illis habetur responso dignum, quæ & lectione sunt indigna, sed sperabat isto articulator, solis barbaris & ignavis cerebellis loqui, non discreturis, quid veri in rebus, & quid falsi sit, atque ideò sibi licere omnia. Dico igitur quod intellectum sacrarum literarum pendere atque colligi ex artibus liberalib. nisi Grammaticam intelligamus accipi, error est, nec ostendi potest aliquis, qui Scripturam sacram per Dialecticam & artes liberales sit interpretatus, quodq; id illi licuerit, quod qui facere præsumserit, quemadmodum asina Balaam sonabit, & loquetur, ignorans, quid dicat, nihil enim commercii Christianæ fidei, cum artib. prophanis, nihil Dialecticis argutiis, cum divinæ sapiẽtiæ mysteriis. Christus illa docet, non Aristot. gratia hæc largitur, non ratiocinatio: non afflatus illa præstat, non Syllogismus, non à Logicis consequentis nomen habet Theologus, sed à divinis oraculis, ab ipso inquam verbo Dei. Ad scripturas autem contra me citatas, dico articulatorem esse hæreticum, siquidem hære-

hæreticus eſt quicunque aliter Scripturam intelligit, quam ſenſus Spiritus S. efflagitat, ut habetur 24. quæſt. 3. hæreſis ſecundum Hieronymum, atque eſt revera hæreticum, ſacram Scripturam obſtinatè ad hæreticum ſenſum detorquere, & non bona fide citare.

XI.

Ita ne tandem corruit, vetus illud & Græcanicum Proverbium: Nihil ſcire fœliciſſima vita: quod ſi à me repertum eſſet, erat fortaſſe, quod infelix articulator iſte contra me ſuccenſeret, ſed quum videar illius patrocinium ſuſcepiſſe, quia poſiti illud in præliminari pagina declamationis meæ, experiar ſi fortè commodiore interpretatione, potero illud, aut tueri, aut excuſare. Neque verò hic ingrediar diſputationem illam profundiſſimam; de nihilo ex quo cuncta creata ſunt à Deo, cujus ſcientia procul dubio fœliciſſima eſt. ſed obſequentes articulatoris hebetudini, ignorantiam tuebimur, facit igitur pro illo, inprimis quod ait alicubi Auguſt. Deum videlicet potius ignorantia quam ſcientia attingi. Atque quæ modo major fœlicitas, quam attingere Deum? Hinc Dionyſius ad Cajum, ignorantiam perfectiſſimam ſcientiam vocat, & de ipſa ignorandi ſcientia, paſſim in multis locis mentionem facit. Et Philo. Hebræus in quæſtionibus ſuper Geneſim ait: Finis ſcientiæ in Deo reconditus eſt; quem etiam teſtem anima vocat cum pura conſcientia confiteatur ſuam ignorantiam, ſola enim novit anima, quia nihil novit firmiter. Non eſt ergò vera & perfecta ſcientia (ut ait Nicolaus de Cuſa) qua quis credit ſe ſcire, quod ſcire nequit, ſed ubi ſcire eſt ſe non poſſe ſcire. Nonne cæcus aliquis audiens quempiam de Solis claritudine quanta ſit, multa docentem, arbitrabitur, per hæc ipſa quæ audierit, habere ſe aliquam ſolaris luminis ſcientiam, quod tamen ignorat, quia lux ſolo viſu attingitur, videns autem, quum viderit claritatem ſolis viſum ſuperare, fatetur ſe illam penitus ignorare, habetque cum luminis illius experientia, etiam ignorantiæ ſcientiam. Cæcus verò neque ignorantiæ ſcientiam habet, neque ullam illius, quod ſe ſcire putat experientiam, ſic multi Philoſophi & Magiſtri humanis ſcientiis clari, ſed oculo mentis cæci. & ſuæ cæcitatis ſcientiam non habentes, putantes ſe videre, obdurantur in aſſertionibus ſuis. Sic multi, qui ſe Theologos dicunt, cum habent Scripturam, in qua veluti in agro abſconditus eſt theſaurus regni Dei, ex ſola agri poſſeſſione, ſeſe divites putant, & Scripturarum prodi-

prodigi, quæcunque in partibus alicubi legerunt, ad suas opiniones illustrandas, pro lapidibus preciosis (tanquam de thesauris suis nova & vetera) sine judicio producunt, putantes se statuere articulos fidei, quum longissimè nonnunquam aberrent à scopo veritatis. Qui autem videt sibi thesaurum agri manere absconditum ab oculis suis, in hoc sapientior est cæteris, quia scit se pauperem, quod illi ignorant, unde Algazel in sua Metaphysica ait: Quisquis per probationem necessariò cognoscit, & apprehendit impossibilitatem suam, ipse sui est cognitor, & apprehensor, quoniam apprehendit scire ipsum à nullo posse comprehendi, & hæc est fœlicissima illa ignorantia, quæ longissimè superexcellit omnem humanam scientiam, quam professus mihi videtur Cotta apud Ciceronem, omnibus ferè, inquiens, in rebus, quid non sit, quàm quid sit dixero, & sacer ille Dionysius ait, tutiores circa Deum esse negationes quàm affirmationes, quod etiam Divus ille Plato in Parmenide inprimis observat, & in Epistola ad Dionysium Regem servari jubet, denique de hac ignorandi scientia, multi sancti & mystici Theologi, editis libris profundi locuti sunt, inprimis beatus ille Dionysius Areopagita, item Marius Victorinus ad candidum Arrianum. Item Theodotus in eo libro, quem inscripsit clavem Philosophorum. Item Joannes Scotigena in tomis paraphraseos, & Joannes Mosbacensis, in Commentariis Proculi. Item Maximus Monachus, Hugo de sancto Victore. Robertus Linconiensis, & prænominatus Scotigena. Commentatores in mysticam Theologiam Beati Dionysii supra dicti. Ex recentioribus verò Nicolaus de Cusa Cardinalis, de hac doctissimum librum conscripsit, quem de docta ignorantia intitulavit, tum etiam in aliis plerisque suis opusculis, de eadem commeminit. Sed condonemus huic articulatori, suam, non doctam, sed crassam ignorantiam, qui pauca legit, & minus quæ legit, intelligit, & ut sine judicio Patrum authoritate devoravit, ita incoctas, & indigestas, hic illas contra me evomuit, & impotenter depravando detorsit, ad firmandam calumniam, cui se addicavit, qui quum sit tam doctæ ignorantiæ incapax, melius imposuisset ori suo silentium, & quod intelligere nequit, admiraretur potius quàm morderet.

XII.

NVnc ad secundam assertionem mihi respondendum est, quę quum de rigore sermonis nullum contineat errorē,

addivinat ille argutulus articulator sensum, quem impugnet, inquiens: Quasi vellet innuere, &c. nec aliam Scripturam contra me producit, præter Aristotelem, & cap. si quis artem. 36. d. in quibus cardinem victoriæ locat, ac si obligarent nos tanquam articuli fidei. Hîc ego primùm respondeo, quod ad revincendum aliquem hæreseos, aut impietatis, non valet argumentum à quasi. sed ut inquit Hieronymus ad Cresiphontem, quod à nobis asseritur, sacrarum Scripturarum testimoniis asserendum est, in quibus quotidie credentibus loquitur Deus. Idem Psalmo 98. ait: Omne quod loquimur, debemus affirmare ex Scripturis sanctis. Et in Epistolam ad Titum dicit, sine authoritate Scripturæ, garrulitas non habet locum, quia ut inquit super 23. cap. Matth. quod de Scripturis non habet authoritatem, eadem facilitate contemnitur, qua probatur. Hinc Origenes super Hieremiam homilia prima: Necesse est (inquit) nobis Scripturas sanctas in testimonium vocare, sensus quippe nostri, & enarrationes, sine his testibus, non habent fidem. Deinde scire cupio, an hæreticus est, qui contradicit Aristoteli, aut non credit illius somniis. An periculum est, subversam in Religionem Christianam, si quis alicubi dissentiat ab Aristotele aut Gratiano, quum secundum Speculatorem, Joan. Andr. Panorm. Felin. Paul de Castr. & cæteros Jurisconsultos. Gratianus nunquam habuit authoritatem quælibet canonisandi, atque ipse Scotus, bonis rationibus motus, dicit, sibi non esse manifestum, quòd Canones per Gratianum collecti, omnes obstringant. ego hoc dico, & firmiter assero, non valere consequentiam, hæc propositio sive a Tertio est contra dicta Aristotelis, aut etiam Augustini, aut Gratiani, aut contra alium quemvis Doctorem Ecclesiæ ergò est hæretica, impia, aut scandalosa. Hæreticus nemo pronunciandus est, nisi qui Apostolicis authoritatibus, erroris contra fidem & Ecclesiam publicè convictus, mutare noluerit insana dogmata. Quod si quis etiam habeat erroneam opinionem, de rebus fidei, adhuc per Ecclesiam non determinatis, modò in voluntate ejus nulla sit macula, ille nec peccat mortaliter, nec dicendus est hæreticus.

XIII.

SI calumniandi passio, non incessisset hunc articulatorem, intelligere poterat, me loqui de bonitate operativa, quæ est habitus voluntatis, sive voluntas confirmata consuetudine, in operandis bonis, ad quam bonitatem parum aut nihil sci-

entiæ operantur, quod ipse verum fatetur Aristoteles, inquiens, scire parùm aut nihil operatur ad virtutem, siquidem in humana anima, voluntas Imperatoris vicem gerit, cui subsunt & parent omnia. Scientiæ verò, & artes, atque memoria, cæteræque apprehensivæ virtutes, consiliariorum vice funguntur, utilitates & pericula præmonstrantes, nunciantibus sensibus, cæterisque viribus exequentibus. Manifestum enim est, quod ut res vel benè vel malè administrentur, totum hoc à bonitate vel malitia Imperatoris illius (voluntatis inquam) pendere. Nam tollatur ab homine bonitas voluntatis, etiam datis & positis illi omnibus scientiis, malus homo dicetur, adsit bonitas voluntatis, etiam ablatis reliquis omnibus, homo bonus erit. Quod autem ad veritatem attinet, Petrus Apostolus non aliter probat fidei veritatem, quàm ex Doctoris certitudine. Cur non idem licebit de scientiis? & hanc fuisse intentionem meam, facilè intelligere potuisset, si iste Aristotelicus Theologus, Magistrorum nostrorum parasitus, amaret veritatem, & integram declamationem meam attentè legisset. Oportet enim, qui scribentis in re aliqua mentem investigare velit, ut omnia attentè legat, & in unam conformem sententiam conferat, facilè enim est ex truncatis Scripturis, aliquid reperire, quod offendat.

XIV.

VErùm minimè hac in re me refellere quibus, sed connectere nugas frustrà conaris, quum allegatus per te Canō, duntaxat benedicendi & ratiocinandi disciplinas se non improbare dicat, cæteras artes liberales dicat non esse scientias pietatis, esse autem scientias pietatis, nosse legere Scripturas, & intelligere Prophetas, Evangelio credere; Apostolos non ignorare. Et ibidem in cap. ideo prohibetur, interpretatur ex verbis Isidori, illud Apostoli: Qui ignorat ignorabitur, quod de eo intelligendum sit, qui noluit intelligere, ut benè ageret. Denique tota illa distinctio, cum sequenti, plus adversatur huic articulatori, quàm patrocinatur. Hæc est illa ignorantia, propter quam captivus ductus est populus, sic enim prosequitur hunc sermonem Propheta, inquiens: Abjecerunt enim legem Domini exercituum, & sermonem sancti Israël blasphemaverunt, propterea iratus est furor Domini in populum suum, non exprobratur in illis ignorantia artium liberalium, & Philosophiæ, sed ignorantia legis, & sermonum Domini, ipsius inquam verbi Dei.

XV.

POst hæc ſcientificus articulator, plenus aurarum buccis, colligit magnam congeriem aliarum propoſitionum, quas omnes uno homine damnandas, eodemque vaſe ſimul in barathrum detrudendas cenſet, vocans eas piarum aurium offenſivas, ex quo probabiliter conjicio, priores illas, quibus jam reſpondimus, cenſeri ab illo hæreticas, & blaſphemas, quum ea ſit doctrinalis inquiſitionis Scholaſtica conſuetudo. Primò hæreticas, & ſchiſmaticas, deinde ſcandaloſas, & piarum aurium offenſivas, per ordinem locare. Nunc ergò propoſitiones illas, quibus tam impiè pias aliquorum Arcadicorum Theologorum aures offendi, examinemus, ſi priùs illos admonuero, ut caveant, ne quando dum putant in meis Scriptis offendi, ſibi ipſis temerè judicando offendiculi ſint authores.

XVI.

HArum prima habet, Canones Sacerdotes ſublatis honeſtis nuptiis turpiter ſcortari compellunt. Hic puto offendit verbum compellunt, quod iſte articulator in pejorem partem interpretatur, ac ſi dixiſſem: Canones præcipere ſcortationem, ſive illius eſſe cauſam, quum hoc verbū compellunt, eo loci poſitum ſit occaſionaliter in ſubjecto, non cauſaliter in efficiente, aut ſi malint dicam Logico more, occaſionaliter in prædicato; non cauſaliter in ſubjecto, neque id citra conſuetudinem Latini ſermonis, etiam Scholaſticis Theologis uſitatum, ut quum aſſerunt Deum eſſe occaſionem mali, ſed eſſe cauſam mali negant, neque aliud ſonat hìc compellunt: quam incontinentes & urentes Sacerdotes matrimonio jungi non permittunt.

Loquor enim non de caſtis Sacerdotibus, ſed de concubinariis, & turpiter viventibus, quorum ubique nunc & publica, & magna admodum turba eſt, quos melius eſſet habere uxores, quàm tam impuro cœlibatu tenere publicas concubinas, convenientibus ad hæc aliquibus Pontificibus & Epiſcopis, & accepto in ſingulos annos nummo aureo, iſta permittentibus: nec deeſt huic turpitudini Canonici Juris privilegium, quo ſtatuitur concubinam Sacerdotis gaudere emunitate, & eſſe de foro Eccleſiæ, ne à ſeculari judice conveniri poſſit, ut habetur in cap. ſi concubinæ de ſent. & excom. & Dd. communiter tenent.

Atque

XVII.

ATque ad hanc propositionem, rursus infœlix articulator iste, temerè obstrepens, divinat sensum, quem sibi statuit impugnare, dum inquit, volens innuere, &c. Huic ergo sequimini dulcem parentem porci, sed liceat nunc etiam mihi contra divinare, quid hoc loci sentiat ipse. Nonne quod cœlibatus sacerdotum sit de jure divino, ita, ut nihil possit in illo humani juris dispositio immutare, atque hoc est falsissimum, & potestati Ecclesiæ derogativum, ac scandolosum. Quum cœlibatus sacerdotum, planè sit juris humani, sive positivi, qui per Pontificem, vel Concilium, pro ratione temporum, locorum, personarum, seu alia quavis gravi, seu rationabili causa, potest remitti, mutari, vel omninò tolli. Quinimò, Pium secundum, Romanum Pontificem, olim dixisse constat, ob graves causas, ereptas sacerdotibus uxores, sed ob graviores, illis fore reddendas.

XVIII.

QUòd autem dicit, à morte Christi nullum Sacerdotem duxisse uxorem, illa sunt adulantis & formidolosi Sophistæ deliramenta, quibus tota primitiva Ecclesia, multaque Romanorum Pontificum diplomata reclamant. Quod si Christus & Apostoli vetuissent Sacerdotibus matrimonium, non recepisset illa primitiva Ecclesia, nec indulsissent illa Pontifices, quum lex Evangelica, nec rejici possit, nec relaxari; sed ignoscendum huic desidioso articulatori, qui veterum historias non legit, neque etiam vulgatissimam Theologi Antonini summā consuluit. Nunc ergò quid periculi est, si dixissem, pro statu horum temporum, pro honestate Clericorum, melius esse, ut sublato rigore juris, permittantur illis honestæ nuptiæ, potius quàm sub certa mulcta concubinatus: quodque Sacerdotes in cœlibatu turpiter libidini servientes, honesti matrimonii permissione sublevarentur. Neque verò propterea probo: neque laudo, eos qui his temporibus Sacerdotes putant sibi licere, contrahere matrimonium contra statuta Pontificum & Ecclesiæ, propterea quod multi contra eadem statuta, publicè teneant concubinas: neque etiam assentior huic propositioni, quod Sacerdoti in sacris constituto, Papa non possit permittere nuptias, quum hęc per Scripturam efficaciter probari non possit, neque per Ecclesiam determinatam sit, illam infallibilem continere veritatem, & quæ ad hanc rem adduci possunt sacræ literæ, magis stant à sententia opposita. Et hodie adhuc Græcorum Sacerdotes ducunt uxo-

res, etiam post susceptum ordinem neque propterea habentur irregulares, aut impii, & Romanorum Canon, jubet Sacerdotem, qui uxorem duxerit, suspendi ab officio, & ministerio sacerdotali, non à laqueo, & arboribus, liberumque relinquit, ad officium posse reverti. Quin constat Romanum Pontificem aliquando Cardinali cuidam permisisse, ut nuberet, atque suscepta prole, rediret si vellet, ad pristinam Cardinalitiam dignitatem, non ergò habentur pro impiis, sed pro tempore duntaxat irregulares.

XIX.

PRoinde nunc atrox mihi crimen objicitur, quod Lutherum vocaverim invictum hæreticum. Nescio an fortè sint, aliqui tam superstitiosè Theologi, qui invideant Luthero nomen hæretici, tanquam illi cum Paulo Apostolo commune, qui in Actis Apostolicis, coram Felice Præside, confitetur se servire Deo, secundum sectam, quam hæresim Judæi vocant, verum ego non dubito, quin probent Magistri nostri Lovanienses, quod Lutherum vocaverim hæreticum, sed offendit fortè, quod dixerim invictum, quem ipsi cum Coloniensibus complicibus suis, primi omnium doctrinaliter condemnârunt. At ego Lutherum hæreseos damnatum non nescio, sed victum non video, quum ille in hunc diem adhuc proficiat in pugna, regnetque in animis populorum, quos penes tantam fidem authoritatemque conciliavit illi plurimorum Sacerdotum & Monachorum & Magistrorum nostrorum improbitas, inscitia, malitia, mendacia, de eventu loquor, non de dogmate, qui etiamsi scholasticissimè oppugnatus sit, si rigidissimè judicatus sit, si augustissimè damnatus sit, omnia tamen infeliciter adversus illum gesta sunt, nec profuerunt, quo minùs grassaretur hoc incendium, cui quo plus à Magistris nostris, etiam à principibus & pontificibus repugnatum est, hoc latiùs dilatatum est, & jam etiam plerique Principes & Episcopi, & eruditi, & Theologi quamplurimi, & quædam integræ Academiæ in illius dogmata discesserunt, & populus ferè plus favet Luthero, quàm Romanæ Ecclesiæ, atque Pontifici, quod si victus est Lutherus, quid conclamatur ad generale Concilium? Quid tantum negotii facessitur, non solum Magistris nostris (qui illum jam non minùs metuunt, quàm olim contempserunt) sed Pontificibus, & Cæsaribus, summis Christianæ Religionis Monarchis. Certè oppugnatum quàm validissimè Lutherum novimus, victum nondum vidimus.

Primò enim in arenam hanc descenderunt Prierias, Hochstratus,

ſtratus, Eckius. Sed ita pugnantes, ut nil præter riſum reportarent. Succeſſerunt Monachi, apud rudem plebẽ contumelioſè contra Lutherum vociferantes, quid egerunt, niſi quod ea quæ Latino ſermone à doctis intra ſcholarum parietes agebãtur, ſparſerunt in vulgus, & Lutherum Saxonicè ſcribere impulerunt, factaque eſt uberrima hæreſum ſementis. Prodierũt poſtea Academiæ Lovanienſis, Colonienſis, Pariſienſis, cum ſuis nudis articulis & doctrinalibus damnationibus, quæ dum fumis & librorum incendiis implerent omnia ac ſi poſſet ignis ignem reſtinguere, Lutheri libros deſiderabiliores vendibilioreſque reddiderunt. Tandem prodiit terrifica Leonis bulla, hæc adeò contempta eſt à Lutheranis, ut non dubitarint illam contumelioſis ſcholiis & gloſſematibus, ſub divo catamidiandam exponere. Additum eſt diploma Cæſaris nihilo fœliciùs ſucceſſit. Porrò ſævitum eſt hominum carnificina, quid aliud actum quam truncata Hydræ capita. An hoc eſt viciſſe Lutherum? De eventu loquor non de dogmate, atque utinam non etiam religioſius prædicaretur Chriſtus ab aliquibus hæreticis, quàm à magiſtris noſtris. An olim victus dicebatur Arrius, quando plures habebat Eccleſias quàm Orthodoxi: quando Romanus Pontifex & Imperator erant Arriani, quando vix tres Epiſcopi ſupereſſent Orthodoxi, quando in Concilio Arrianorum, plures ſederent Epiſcopi ſuum dogma probantes, quàm in Concilio Eccleſiæ, ubi fuerat damnatum? An victus dicitur Mahumetes, cujus ſecta in hunc diem latiùs patet, quàm Religio Chriſtiana? Iterum dico me de eventu loqui, non de dogmate. Quid ergò peccavi, ſi dixero Lutherum invictum hæreticum, utinam mentiar, & Luther ab iſtis doctrinalibus damnatoribus, tam feliciter fuiſſet devictus, quàm fortiter provocatus. Utinam non ſolum ſit invictus hæreticus, & non etiam hæreticorum victor, magno Magiſtrorum noſtrorum dedecore. Quis enim vicit Anabaptiſtas? Quis reſtitit Sacramentariis? Nonne unus Lutherus? Date vos vel unum ſcriptum Academiarum veſtrarum; quo illos vel digitum latum loco moveritis. Quæ utilitas veſtra in Eccleſia, an ſufficit dicere: damnamus, quia ſic determinavit Eccleſia? (ad cujus Decreta ſtrenuè fugiunt Magiſtri noſtri, quoties urgentur & hærent in cauſa, neſcientes producere Scripturam qua ſe tueantur) Certè idem ſciunt quicunque analphabeti ruſtici & idiotæ: idem potuiſſent ſuo tempore dixiſſe Hieronymus & Auguſtin. ſi id ſatis fuiſſet revincendis hæreticis, O nunc ſalutarem hæreticum Lutherum, qui dormien-

tibus Magistris nostris, & longum somnum stertentibus, solus vigilavit pro Ecclesia, illamque tam validis, tam violentis Anabaptistarum & Sacramentariorum hæresibus totam penè Germaniam occupaturis liberavit solus. Sed videor hic probare Lutherum, & in hoc quidem probo. Sed nolite irasci, probo non aliter quam serpentem in teriaca, qui quum ipse sit venenum, in hac etiam venenis est venenum: quòd si vos nunc tam expediti sitis, ad illum irrefutabilibus argumentis expugnandum, quam olim prompti fuistis, nudis sententiis condemnandum, & hactenus benè successerit, pergite cum Cæsare in Germaniam, & clamare fortiter Magistri nostri, per me non stabit, quo minus vincatur, sed illud vos amice admonitos esse volo, ut præstantioribus argumentis contra illum agatis, quam hic adversum me utimini, quem auctoritate Scripturæ, ut virtute verbi Dei victum esse oportebit. Quod si opinamini, cum Lutheranis nō aliis argumentis pugnandum esse, quàm fasciculis, & igne, videte, & cavete, ne ipsi vobis respondeant, & flammis, & ferro. Erumpatque illorum hæresis, in atrociorem tempestatem. Periculose fortassis ista dico, & Lutheranorum patrocinium suscipere videbor, quemadmodum accepturi sint Magistri nostri, horreo, verum ego me non Lutheranum, sed Catholicum profiteor, nec in illorum gratiam, nec in istorum odium, neq; ob quorumcunque metum fieri volo hæreticus, & si cecidero in errorem aliquem, quod humanum est, pertinaciter perseverare non intendo, sed ita cecidisse me fatebor, ut sciam me honestissime surgere posse.

XX.

SUccedit aliud crimen, quod Theologos vocarim Lenones, si ad hoc probandum, exempla adduxero, ex novellis Bocatii, mox dicturi sunt, illum lusisse jocis, ac si ego hæc dixerim seriò, nec liceat mihi, meum jocum alterius joco redimere, sed quod si ego hoc, de uno atque altero Theologo verum faciam, ostendamque qui lenocinio functi sunt, nonne stabit illius indefinitè veritas, etiam Theologos esse lenones? puto non negabunt, sed dicent Theologico nomini injurium esse, & piarum aurium (quæ de illis tam altum sentiunt) offensivum, fateor si serio, & injuriandi animo dictum esset, modò quod piaculum est, si Theologicum nomen admiscuerim argumento jocoso, quod in nullum hominum genus non ludit, quod neque Principibus, neque Pontificibus parcit, neq; sanctis Patriarchis & Prophetis, quo fortè non injuria reprehendere potuissent, me inepti-

ineptire ex verbis &exemplis sacræ scripturæ,& irreligiosiore joco ludere. Sed quia etiam ipsi Theologi id nonnunquam faciunt,& à multis fieri solet circa omnem impietatis notam, idcirco transilientes hoc saxum, ad hunc lapidem cespitant, illud in Theologos scandulose dictum, ita ut etiam si verum esset, tacuisse oportuerit, ne quid Majestatis Theologico nomini decederet. Est enim hodie receptum in scholis dogma, à Beda Parisiensi profectum, valde suspectum esse de hæresi, quicunque quocunque modo male senserit de Theologis & Monachis, aut de illis irreverentiore sermone loquatur. At quanto irreverentius isti Theologici Magistri nostri, nonnunquam loquuntur de Deo, de Christo, de intemerata Virgine Maria, quum disputant illum potuisse suppositare omnem naturam, puta Crocodili, Tortuce, Cynocephali, & illum secundum naturam suam, non minus esse in culina, aut cloaca, quam in cœlo? An mater Christi aliquando senserit primos naturæ motus, sive carnis pruriginem? & dum his obscœniora de Deo, de beatissima Virgine, disputare non pudet, offenduntur si quis inquirat. An Theologus possit agere lenonem? an Theologus possit esse non minus in prostibulo, quam in schola?

XXI.

VErebar ne post impassibiles offensionum Magistros nostros, tandem etiam prodirent adversum me meretrices atque Lenones, & sui scandali articulos producerent. Verum ab hoc metu præter spem liberatus sum, vicitque exspectationem meam, istius ficulnei Theologi pervicacia, (quis enim exspectasset, ut Lovaniensium Theologorum majestas, sese ad meretricum lenonumque patrocinia demitteret) qui pro illis acerrime pugnat, & magna authoritate lupanaria tuetur, dignus profecto, cujus deforme patrocinium, turpi compensetur præmio, qui gratis in Veneris Phano sacrificet, & in Cupidinis hortis donetur ficulnea statua. Olim jocatus Petrus Ravennas, dixerat, scholares Italos: non posse vivere sine meretricibus. Postularunt illum scandali Magistri nostri Colonienses. Declamavi ego, Rempublp osse stare sine meretricibus, & me impietatis postulant Lovanienses & quod illis tunc placuit, nunc istis displicet. Ita ne Magistris nostris, pro tempore, & loco, veritatem & hæresim, & scandala, præsumere licet? forte dicere illis poterimus, sicut ait Christus ad Pharisæos: Venit Joannes, neque manducans, neque bibens, & dicunt dæmonium habet. Venit filius hominis, manducans &

bibens, & dicunt; ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum & peccatorum amicus. Quis istis canibus; posset rite lectum sternere; qui accubituri, huc atque huc, sic in gyrum volvuntur, ut nescientes, quam in partem casuri sint, etiam nescire cogamur, ubi pulvinar illis collocandum sit. Dico autem iterum ego, quia omnis potestas desuper à Deo est, ad honorem & utilitatem ejus, à quo est, exercere debet, & non contra. Quare Principes & Magistratus, tenentur, eos qui in lege Dei palam & publice delinquunt, justis legibus coërcere, non publica authoritate fovere, tueri, & publicis theatris hospitari, quemadmodum de publicis usurariis non admittendis, neque hospitandis, statutum est, per Gregorium X. in concilio Lugdunensi, & habetur in c. usurarium, de usur. lib. 6. Simili ratione lupanaria, & scorta publica, fovere non licet, quum sint in Deuteronomio, atque etiam in Evangelio, utraque divina lege, vetita, quibus accedit etiam c. meretrices 32. q. 4. Nec urget me citatus per articulatorem c. si quod verius 33. q. 2. quum Augustinus ibi loquatur de malo deliberato, & inevitabili, de quibus alibi ait Gratian. d. 13. c. duo mala, & cap. nervi testiculorum, & 22. quæst. 2. cap. David & aliquot sequentibus. Deinde, licet tolerabilius malum sit adulterium quam homicidium, & meretricatus quam adulterium, tamen institutum prostibularum, atque ratio eam turpitudinē publicis indultis & privilegiis fovendi, damnabile est. Verum ego hanc sententiam nulla pertinacia defendere præsumo, sed inter illas referri volo, in quibus unicuique in suo sensu abundare concessum est, idque non veritatis diffidentia, sed servandæ modestiæ gratia. Neque quisquam in hoc scandalizari debet, ubi dissuadentur aut reprehenduntur vitia, si quis amarulentiore hyperbole utatur, quum ejusmodi in Hieronymo, in August. Bernardo, in cunctis fere sanctis Patribus legimus, & quotidie Ecclesiasticis concionibus graviora terriculamenta inoffensi audiamus.

XXII.

VErum, ut solet disputatio disputationem gignere, veniam mihi dabit articulator, ex hoc argumento suo, & citato per illum Canone, aliquid non extra propositum inquirere. Si è duobus malis, quod minus est, eligibili' est, tollerabilius est, & quod puto consequi, etiam mitius puniendum est. Quæro, quid faciet sacerdos incontinens, fornicabitur ne, an nubet? utrūq; peccatum est, utrumque vetitum est, hoc quidem lege divina, illud constitutione Romanæ Ecclesiæ, utrisque fidem juravit

juravit. Deo & Ecclesiæ, illi in Baptismo, huic in ordine. Quod si fides frangenda est, si jusjurandum solvendum est, si lex prævaricanda est, utrum illorum duorum malorum eligibilius est, utrum tolerabilius est, utrum mitius puniendum est, fornicari, an nubere? Scimus Paulum dixisse, qui non connet, nubat: Melius est nubere quam uri. Item, unusquisque uxorem suam habeat, propter evitandam fornicationem. Sed de sacerdote incontinente, quid dicit articulator, an ita, qui non continet sacerdos scortetur, minus malum est scortari, quam nubere. Accedat lupanaria, prostibula, meretrices, quarum non est numerus, ut non alligetur uni uxori, quoniam polluitur sacerdotium conjugiis, non polluitur meretricibus. Hoccine suum argumentum erit, quomodo evadet laqueum, forte est dare aliquod medium, quo neque meretricetur, neque nubat, sed soluto aureo habeat concubinam. Facient fortassis pro illo, ex Toletano concilio, & ex Isidoro, duo illi canones, quos posuit Gratianus 34. d. dicentes: Qui homini Christiano, qui non habet uxorem, loco uxoris liceat habere concubinam, dummodo unica concubina contentus. Neque desunt Theologi, qui opinantur, monachos & sacerdotes non abjurare incontinentiam, sed conjugium, quia non abjuratur, quod nulli permittitur: forte scandalizabit Magistros nostros, hunc casum hic illis propositum, neque ego serio proponerem, nisi articulatoris hujus ad hoc me adigeret argumentum. Sed ne ista rursus inter articulos referantur, ego hic nihil assero, sed inquiro: cupioque doceri hujus argumenti solutionem.

XXIII.

SEquitur alia tragica propositio: Mercatores & milites veram pœnitentiam agere non posse, quam non dubito, à fratribus aliquib. huc insertam, ut qui plurimum soleant à mercatoribus & militibus male partorum portiunculas corradere, dum participant illis sua beneacta & preculas, securas conscientias pollicentes, si illis plurimum prædæ in sinum effundatur, in quo habeant scientiam quæstuosam. Sed quum sit hæc sententia Augustini, in lib. de pœnitent. & ego illum authorem verborum illorum citaverim, non mecum, sed cum Augustino hanc propositionem delitigent.

Necesse enim est, ut aut illum mecum faciant scandalosum, & hæreticum, aut me cum illo pariter absolvant. Sed videamus si forte commoda aliqua interpretatione poterit nobis succurri,

curri, atque ego cum Augustino, ab hac sermonis scandalosa impietate liberari, ad quod nescio an opus erit mirifico illo, ex magistrorum nostrorum mysteriis sophismate, quo dicunt, hanc esse veram. Peccatores Deus non exaudit : contra falsam, si dicatur, Deus non exaudit peccatores. Quis Catholicorum dubitat, de nullius peccati pœnitentia desperandum esse? sed ea est patrum loquendi consuetudo, ut sæpe dicant peccatum aliquod impœnitibile, seu inexpiabile, quod difficile expietur. Quemadmodum Ambrosius dixit solutionem quadragesimæ, esse peccatum inexpiabile. Et Petrus ad Symonem inquiens : Age pœnitentiam, si forte remittatur tibi cogitatio cordis tui, soli namque Deo in manu est, dare resipiscentiam, sive pœnitentiam peccati. Potest etiam tanta esse malitia, tanta enormitas criminum, tanta continuatio & assuetudo peccandi, in homine, velut in naturam versa, ut Deus hominem illum nolit sua gratia vocare ad pœnitentiam, sicut legitur obdurasse cor Pharaonis. Legat igitur iste articulator Canones, quos Gratianus ex Leone, Chrysostomo, Gregorio, Augustino, Cassiodoro, adducit de mercatoribus, & quæ præterea præfati authores in operibus suis diversis locis tradiderunt, neque nodum in scyrpo quærat. Quod si dicat mihi, oportuisse hæc in Declamatione explicuisse, ego non dogma interpretabar, sed declamationem scripsi, cujus argumentum non in laude, sed vituperio, non in defensione, sed accusatione versabatur, nec concionabatur apud imperitam plebem, sed scripsi doctis & eruditis, quod si his offenduntur aliqui testamentorum venatores, licet Theologiæ titulo inflentur, imputent suæ infelicitati, qui non didicerunt tropos sermonum & scripturarum, necessarios ad eorum bonam intelligentiam, ac non mox damnent, quicquid suam avaritiam & rapacitatem offendit.

XXIV.

NOn sunt hæc verba mea, sed perfidus cavillator, suo more statuit sensum, quem impugnaret, & scripta mea, tam in sensu, quam in verbis depravavit. Ego in capite de arte militari sic scripsi. Augustinus atque Bernardus, Catholici in Ecclesia Doctores hanc alicubi probaverunt, & pontificia decreta illam non improbant, licet Christus & Apostoli longe aliter sentiant. Docet Thomas in quodlibetis, non obligari nos de necessitate salutis credere Ecclesiæ Doctoribus, neque etiam ipsi Ecclesiæ, nisi in his, quæ ad substantiam fidei pertinent,

quia

quia in illis Spiritus admonens, docet Ecclesiam omnem veritatem. Atque ipse Augustinus ad Vincentium: Hoc genus literarum, (inquit) ab authoritate canonis distinguendum est, non enim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium proferatur, ut contra sentire non liceat, sicubi forte aliter sapuerunt, quam veritas postulat. Sic ego Augustini, & Bernardi, & sanctorum Patrum omnium, & quorumcunque eruditorum authorum scripta, extra canonem Bibliæ posita, debita cum reverentia semper suscipio, non tamen ita authoritate illorum me obligari puto, quod non liceat illis contradicere, aut ab illis alicubi diversum sentire, aut circa eorum scripta dubitare, nisi prebentur per scripturam sacram evidenter expressa, aut per universalem Ecclesiam fuerit determinatum, illa firmam & indubiam continere veritatem, sicuti de Epistola B. Leonis ad Flavianum, factum legitur, in c. sancta Rom. 15. d. An igitur Augustin. & Bernard. de bello per omnia recte sentiant, ego adhuc dubito, Pontificiis decretis, debitam obedientiam exhibeo, conciliis generalibus plus tribuo, tamen ineffabilem veritatem, circa quam solam versantur, & fides & hæresis, illis non tribuo, quum hæc sint solius sacræ scripturæ, & sanctionum universalis Ecclesiæ, in his quæ ad substantiam fidei pertinent, in cæteris Ecclesiam errare posse, etiam scholastici fatentur Theologi, neque tamen omne quod à Christo & Spiritu sancto non est, hoc illico illi contrarium est. Multa in scripturis exposuerunt authores, aliena à sensu Spiritus sancti, & inter se pugnant contrariis opinionibus, nonnunquam à seipsis diffident, quum spiritus sibi repugnare, & secum dissidere non possit, tamen non protinus contrariantur Spiritui sancto, nec propterea reiiciendum est, omne quod à Spiritu sancto non est: cum teste Hieronymo, nulla interpretatio sit à Spiritu sancto, qui & septuaginta interpretum cellulas pro fabula ridet, tamen non protinus reiiciendæ sunt interpretationes, quantumcunque inter se variæ sint, & dissonantes, ita nec protinus damnantur per me Augustinus & Bernardus, si quid admittant adversus consilia Evangelica, ubi deest maliciosus illorum contemptus. Nonne Paulus Apostolus consilium dat, quod se dicit non habere à Domino, & habet Domini præceptum, quod tamen non exigit. Scimus quod olim Deus in veteri testamento permiserit bella, neque tamen sinebat suos principes adorare bellum, nisi prius obtulissent pacem, sicut legitur Deut cap. 22. In novo autem Testamento promissa est pax perpetuo fœdore conservanda, sicut in ejus recessu dixit testa-

teſtator Chriſtus: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, cujus doctrina tota eſt ad charitatem, ad fraternam concordiam, ad patientiã, & dilectionem, non admittens malevolentiam, odium, iram, bellum, ſed docens diligere inimicos, & tollenti tunicam pallium adjicere, & fraudem pati, ſicut de his ad Galatas tertio, & prima Corinthiorum ſexto, & Matthæi quinto, & pleriſque aliis locis docet Evangelica lectio. Nullum ergo inter veros Chriſtianos licitũ eſt bellum, quum omne bellum ex malo ſit, & contra Evangelicam perfectionẽ. Et Hieronymi ſentẽtia eſt, olim Judæis licuiſſe bellare, Chriſtianis autem non licere, unde dico illam propoſitionẽ, Chriſtiano ut Chriſtiano non licet bellare, citra omnem hæreſis & impietatis notam poſſe defendi, neq; per hoc calumniantur à me Auguſtinus, & Bernardus: & Ambroſius, & cæteri Doctores, & Pontifices, qui bella permiſerunt, quod cõtra Chriſtum agant, ſicut neque qui jure permittunt, illico contra Chriſtum permittunt, quod ille dixerit non jurandum omnino. Nam quæcunque pro perfectione Evangelica prohibentur, ſic prohibita intelliguntur, niſi rationabilis urgeat neceſſitas, ut ait, cap. ita ergo 22. quæſt. 1. Neq; Auguſtinus, Bernardus, & Ambroſius, bellum ſimpliciter & indiſtincte, quantumcunque juſta de cauſa ſuſceptum probant, niſi ſimul ex neceſſitate, atque cum fide, & religionis amore fuerit ſuſceptum. quanquam dicat Ambroſius, neque hoc eſſe Evangelicæ perfectionis, ipſeque Bernardus, mundi militiam expreſſe appellat malitiam, ubi qui cadit (inquiens) perit in æternum, qui occidit & vincit, vivit homicidia. Itaque licet à perfectis non ſit bellandum, docente Apoſtolo ad Romanos, nobis jam ultra bella non eſſe carnaliter peragenda, ſed animæ certamina, contra ſpirituales adverſarios deſudanda, quod idem ex verbis Gregorii, oſtendit Gratianus, in cap. niſi bella, 23. quæſtio. 1. Propterea tamen non plane prohibetur juſtis & neceſſariis cauſis belligerari, & ſi hoc non exceperit Chriſtus, qui nec litigandum coram judice, nec jurandum docuit, ſiquidem à Chriſto privata vindicta prohibetur, publica quæ legum officio ſit, ut judicia, ſimplicia, bella non ſic prohibetur. Quare non etiam pugnant cum Chriſto, qui quod ille pro perfectione Evangelica docuit, diverſa ratione tractant de ſtatu civili. Non ergo protinus damnatur princeps, qui bellum gerit, ſicut nec judex, qui pronunciat ſententiam, quod agat contra Chriſtum, & Evangelium, quum agat ex officio civili, non ut Chriſtianus,

nus, neque afflatus Spiritu sancto sed ut minister humanarum legum. Nonne Christus in totum vetat divortium, excepta sola causa fornicationis, tamen Romana sedes dirimit matrimonia, multas alias ob causas, à Christo non exceptas. Sic multa conceduntur de foro judiciali, de consuetudine, de authoritate monarcharum, quæ non sunt de perfectione Christianismi. Neque vero omne illud hæreticum est, quicquid extra Evangelium est, nec plane prohibitum est, quicquid infra concilium est. Quod si utrumque de hæresi suspectum est, utrum proprius accedit ad hæresim, dicere in totum esse abstinendum à bello, quod consonat Evangelio & Apostolis, an dicere licitum esse bellare, quod nusquam legitur in Euangelicis literis: certe Theologorum officium est, hortari ad charismata meliora ad pacem, & tranquillitatem, quæ Christi doctrina est, non ad bella, ad seditiones, ad effusionem sanguinis, quæ sunt Ethnicorum. Nec decet Theologos dissimulare tam aperta Christi & Apostolorum dogmata propter opiniones Augustini, Bernardi, Ambrosii, & aliquot cæterorum, qui licet alicubi bella probant, eadem etiam pluribus locis improbant, & detestantur. At cuperem videre, ut isti Theologistæ, qui tam religiose bello patrocinantur, vel unicum Christi verbum, aut Evangelii sensum producerent, bella hæc comprobantem, quod si fecerint, & non inique eo detorserint, victum me fatebor, & herbam illis dabo.

XXV.

NEque hæc mea verba sunt, nec mea intentio, quod Christo repugnante, ordo militãtium est in Ecclesia, sed quod sceleratissimum illud militiæ genus, de quo locutus ibi fueram, prætextu ordinum illorum irrepserit in Ecclesiam, quod siquis negare velit, non deerunt ad manum horum scelestissima exempla, quorum myriadibus vel obrui posset. Proinde quum bellum res sit crudelis magis quam pia, & necessaria, plus quam honesta, non adeo decet religiosos, Evangelicam perfectionem professos, quam tolerabile est in hominibus prophanis, nec ipsa eorum militum primordia, vacant reprehensione. Nam quum à Joanne Patriarcha Alexandrino, primum institutus esset ordo hospitalariorum, propter peregrinos Hierosolymam petẽtes, ita ut sacerdotes & fratres instructioni & sacrorum ministerio insisterent, cæteri autem barbati laici, quos conversos vocant, peregrinos ad spectanda

sacra

facra loca ducentes, interpretes agerent, illosque à Saracenorum contumeliis tuerentur, tum eleemofynarum collectas, dona, cæterasque monafterii temporalia, adminiftrarent. Sed ut folent ex bonis principiis peffima quæque fubfequi, quum in immenfum creviffent religionis illius divitiæ prędicti converfi, qui illarum negociationes & procurationes agebant, licet rudes & imperiti laici effent, in tantam ambitionem elati funt, quod fupra venerandum facerdotalis dignitatis ordinem, fefe extollentes, pro converfis & fervis totius ordinis Domini, & Præceptores facti funt, atque pro hofpitalitate, malitiam profeffi funt, gratiffimum Deo fervitium fefe præftare exiftimantes, fi fua manu quam plurimos infideles occiderent, & in tartara mittentes diabolo facrificarent, dum interea aut nullos, aut pauciffimos lucrati funt Chrifto, licet hodie longe plus verubus pugnent adverfus capos & perdices, quam lanceis contra infideles. Contra quos acerrime invehitur Divus Bernardus, & de quibus vere dici poteft, malum illud, quod Ecclefiaftes vidit fub fole, videlicet fervos in equis, & dominos quafi fervos ambulantes fuper pedes, quod confiderantes Carthufiani, licet contemplatiffimi, in hoc fuæ pofteritati & durationi fapienter confuluerunt: quod fuis barbatulis converfis: temporalium & proventuum fuorum negotiationes & procurationes, non committunt, fed fervos fervilia duntaxat curare permittunt.

XXVI.

IN capitulo de ftatuaria & plaftica, de imaginibus & ftatuis in hæc verba loquutus fum. Quin etiam hæc in templa, in facella, in aras Dei, magnis venerationibus traducimus, non absque idololatriæ periculo, fed hæc latius in religione difputabimus. Nonne ibi expreffe fateor, me non affertive, nec definitive, fed difputative, & inquifitive loqui, remittens lectorem, ad ejus rei ampliorem fermonem pofterius de religione requirendum, videlicet in capite proprio de imaginibus, in quo poft longam difputationem, tandem fic affertive concludo, inquiens: Atque hic vos fcire volo, quod quemadmodum exuperans imaginum cultus idololatria eft, ita illarum pertinax deteftatio hærefis eft, de qua olim Philippus & Leo imperatores damnati funt. Quis hic non videat hujus articulatoris malitiofam cavillationem, qui ifta odio malo diffimulans, obticuit. Quid enim fcandali eft, fi pro evitando fcandalo admoneo periculi, quod effe poteft, non ex imaginum natura,

fed ex

ſed ex immoderato, aut ſuperſtitioſo cultu, vel ex defectu conſilii rudis plebeculæ. (Quum nec hodie unanimiter, nec ſufficienter explicatum ſit à Theologis, quomodo cultus & veneratio, competant rei inanimatæ) vel ex hypocriſi & avaritia ſacerdotum, & monachorum nonnullorum, quibus quæſtus acceptior Chriſti gloriâ, quique ad ejuſmodi plebis errorem connivent propter lucrū, quod inde ſolet illis accreſcere Hinc Ægyptiorum more fere nihil non infertur aris, hinc videmus cum Joba & Bernardo, etiam diabolum traduci in aras Dei; ſimiliter cum Georgio crocodylum, cum Roccho canem, cum Antonio ſuem. Venerabile Euchariſtiæ ſacramentum, procul ab aris, ad angulum aliquem detruditur, ante quod vix una ardet olida lampas, dum inſenſata illa ſimulachra, colluſtrantur innumeris cereis. Quod ſi quis rem diligenter expendat, comperiet, fortaſſis in non minorem abuſum prolapſa noſtra ſimulachra, quam olim fuerunt idola Ethnicorum. Quis non cultus noſtris iſtis exhibitus eſt, dum alterum altero auguſtius adornatum, & appenſis omnis generis anathematibus, velut mercimoniarū taberna inſtructum, ac coemptitiis indulgentiis; magis propitium prædicatum admentitiſq; miraculis potentius & prope divinius confictum eſt, contra qua non contumelia affecta ſunt noſtra ſimulachra, ſi quando nobis minus propitia credita ſunt. Quoties vidiſtis, lætis viribus, Urbani ſimulachrum Bacchi inſtar frondib. coronatum, fidibus, tibiis, tympanis, præeuntibus; comitante ſacerdote, ſolenni gratulationis pompa, per civitatem humanis humeris delatū, peractiſq; bacchanalibus, in taberna quapiam vinaria, ſacerdote & reliquis bene potis, eadem pompa templo ſuo reſtitutum. Nonne etiam vidiſtis, ſi forte gelu, aut pruina, vites aruiſſent, idem ſimulachrum, per luta, per ſordes, per ſtercora, laqueo tractum, inſuper conſputum, conſpurcatum, & omni contumeliarum genere affectum. Taceo quid veſtri agant Hollandi, cum Paulino idolo, ſi quando in converſionis ejus feſto, aut nix ceciderit, aut pluvia, nonne hæc vidiſtis, & tacuiſtis, tacendo conſenſiſtis, elatis cacchinis arriſiſtis, & ſocii ſceleris facti eſtis? Quid ſocii, imo vos tam pernicioſi ſacrilegii, deteſtabiles auctores extitiſtis, aperuiſtis inſanæ plebi templa, tradidiſtis conſpurcāda ſimulachra, & caput abominationis fuiſtis, & cauda. Hîc mihi dicite magiſtri noſtri, dicite Pontificū fiſcales, dicite Chriſtianitatis decani, dicite hæreticorum inuiſitores, & magiſtri, quem illorum unquam aut hæreſeos, ut ſcandali poſtulaſtis, & nunc (ſi diis placet) cogar ego de

hæreſi cauſam dicere, ſi quid contra aliquod ſuperſtitioſa ſimulachra, illorumve abuſus, vel hiſcere auſus fuero, eo quod habetis in illis religionem quæſtuoſam, & quæ ad eruditionem rudis plebeculæ, pro ſignis, vix tandem recipit eccleſia, feciſtis vobis inſtrumenta avaritiæ veſtræ, & laqueos irretiendæ pecuniæ. Siquid ergo ex capitulo de plaſtica profertur quod accuſent, quia me oderunt, invenient in capite de imaginibus, unde me excuſent, qui me amant. Non enim improbo imagines, qua ad notitiam deducunt eorum, quæ in vero unius Dei cultu conceduntur; ſed quando à cultu latriæ unius Dei abducunt, quaſi in ipſis imaginibus & ſtatuis ſit aliquid divinitatis, aut illis alligetur, tunc quia decipiunt, & à veritate avertunt, merito damnandæ ſunt: non aliam ob cauſam, concilium Laodicenſe, & damnavit, & anathemate percuſſit, eos qui colerent Angelos, quaſi tales committerent idololatriam. Atque utinam plebs imperita hodie non periclitaretur in imaginibus, & non cum acceptione adoraret, quas, indifferenter pro ſignis colere deberet. Atque ſacerdotes non quærerent lucrum, à quibus Deus vitari juſſit periculum.

XXXVII.

HÆc eſt illa execrabilis propoſitio, nullo ſatis igne expiabilis, nec in hoc ſeculo, nec in futuro excuſabilis, & velut Erinnis in tragœdia, quæ ſi in hac declamatione ſcripta non fuiſſet, de reliquis omnibus nihil fuiſſet ſcandali, ſed in ſacroſanctam cucullam offendens, omnium cæterorum reus factus ſum. O facinus audax, iniquum, & impium, quale hactenus nemo omnium patravit. Sed invenirent hic forte Pilatus, & Herodes, aliquid quo me liberarent, niſi monachi & fratres omnes clamarent: Crucifige, crucifige, blaſphemavit, dicens Diabolus eſt auctor cucullæ, qua inſtar alterius baptiſmi, melius renaſcuntur Monachi quam priore, qua etiam mortui involuti, ſanctificari traduntur, præcipuè ſi in ſacroſancta Franciſcanorum cuculla ſepeliantur. Sed admiror & valde, ſi tam ſancta ſit cuculla, quomodo tot ac tantos operiat calumniatores, à quo ſolo vitio apud Græcos diabolo nomen eſt? De hac ergo, cum in capitulo de ſtatuaria & plaſtica, narraſſem lepidam fabellam, iſti ſic referunt in articulum, ac ſi ego theologum ibi agens, hanc ſerio credendam concionatus eſſem apud populum, nec liceat mihi ſcribere, quod pictoribus liceat palam pingere. Quis hic non videat, quanta calumniandi ſcabies, teneat iſtos articulatores, qui etiam à jocis, & ſalibus venantur, quod condemnent. Non puto aliquos theologos tam

ſtupidi

ſtupidi, tam inſenſati cerebri eſſe, aut adeo (vel extremo ſenio) deſipere, ut putent me ſerio probare jocum quem hic recito, quodque pro hoc ludicro, me ſerio reſpondere velint, quum dicat Auguſtinus, in quæſtionibus ſuper Geneſim, & habetur xxij. qu. ij. quod ait, videlicet, quæ non ſunt, ſi non ſerio, ſed joco dicantur, non deputantur mendacia, neque piarum aurium offenſiva. Quis non rideret magiſtros noſtros, ſi ad theologicum rigorem excutere velint, novellas Bocarii, & facetias Pogii. Forte ſunt aliqui, qui ob magnum aliquem fratralis relligionis (ne dicam ſtupiditatis) zelum, non poſſunt ferre jocum in cucullam, dicentque cum cuculla non fuiſſe agendum joco, fateor me ignoraſſe hunc articulum fidei. Doceat ergo hic me primum auctoritate ſcripturæ ſacræ periclitari fidem, ſi quis quid jocetur in cucullam, aut fortaſſis de illa minus benè ſenſerit. Hoc unum ſcio, Evangelium non docere, non præcipere, non conſulere, diſcrimina veſtium, neq; quod cultus veſtium, ſicut nec eſca, commendet homines Deo, cujus ſpiritu (ut ait Paul.) transformamur de claritate in claritatem, non de colore in colorem, de cingulo in funem, de calceis in callopodia, de toga in ſagum, de veſte in veſtem, de ruſtico cucullo in effœminatam cucullam fratralem, ac ſi perfectio Evangelicæ relligionis pendeat à veſte & cultu, quæ ſunt traditiones hominum. Narravit mihi his diebus, vir quidam pius juxta & eruditus theologus, ex Familia Franciſcanorum, & ex ejus ordinis primariis, Franciſcanos olim fuſca & ferè ſubnigra veſte uſos, quo colore adhuc moniales ejus ordinis multis locis induuntur, quumque propterea ab Auguſtinianis non ſatis diſcernerentur, qui ipſi nonnunquam etiam funiculis præcingebantur, orta lite, poſt multas tandem contentiones Auguſtiniani acceperunt latum illud, & longum pendens, pelliceum cingulum, oſſe bubalo, aut multis æres emblematibus adornatum, deinde etiã Franciſcani lucidiore colore ſeſe ab illis diſcreverunt. Cum eiſdem Auguſtinianis, quondam litigarunt Dominicani, coram (ſi recte memini) ſui ordinis Romano Pontifice, volentes Auguſtinianos albam ponere tunicam. Jamque ita fore decreverat Pontifex, comminatus Auguſtinianorum procuratori, ſeſe pronunciaturum, ubi rediiſſet in craſtinum (egrediebatur enim urbem) quumque procurator dixiſſet Pontifici, & ſi non redieris Pater ſancte. Reſpondit ille: Maneat vobis habitus veſter cum benedictione Dei, at Pontifex eodem die occidit, ſic Auguſtiniani fruũtur cum benedictione ſuo habitu invitis Dominicanis. Nõ minore diſcor-

dia, nuper ad Germanos contendebant inter se Franciscani, nam observantes adversus conventuales instabant, volentes illos in signum discretionis mutare habitum, quibus à conventualibus responsum fuit, sat discriminis inter illos fore, si observantes dimissis calceis, sua ex Italia assumerent callopodia. Has atque similes de vestitu, & cultu monachorum contentiones, si omnes recensere vellem, possem amplo volumine insignē cucullomachiam scribere, ad quod si me impulerint, nec ingenium, nec oratio nec materia mihi defutura sunt. At vero scimus Christum esse Deum pacis, non contentionis, omnes ergo cultus illos, qui ex contentione sunt, quid piaculi est, si dixerimus esse inventum diaboli? sed nolo hoc loci serio tueri, quod in declamatione serio non dixi, & ridiculæ fabellæ seriam interpretationem fabricare, sed ostendere volui, istis tam pie articulatis magistris nostris. Quod tametsi jocus sit, tamen non esse usquequaq; falsum, atque licet non sit necessario verus, tamen forte probabilem esse, & qui citra impietatem disputari, & defendi quoquo modo posset, in quodlibetis, ut mihi & in præsens, & in reliquum, de his & similibus, aliquid declamanti, aut scripturienti, æquior sit illorum morositas, & benignior sit illorum iniquitas. Neque iste loquendi modus, rursus offendat magistrorum nostrorum, ac latebricolarum monachorum pias auriculas, nam ego illum ex Thoma Aquinate, & magistro nostro, pariter & monacho accepi, ubi ait: Licet rationabilius sit credere, potentiam creandi, creaturæ communicari non posse, tamen defendi posse, quoquo modo, creaturam posse creare. Ad hujus ergo conclusionis imitationem, liceat mihi quodlibetare (ut vestro vocabulo utar) licet rationabilius sit credere cucullam ex zelo religionis instinctu Spiritus sancti institutam, tamen defendi posse, illam quoquo modo, & nonnunquam etiam à diabolo profectam. Utinam tanta esset cucullæ sanctitas, ut omnes monachos & fratres ad veram pietatem inflammaret, & à diabolico calumniæ spiritu emundaret. Utinam sacrosancta cuculla haberet tot professionis suæ imitatores, quod habet dignitatis suæ buccinatores. Ego nullos monachorum ordines, ritus, vestes, cæremonias, nullum probatæ vitæ genus insector. Ego ut non sum tam insolens, ut talia serio promittere, aut defendere velim, quæ alicubi in declamationibus, aut placitis, per jocum effutivi, ita nec graves viros decet, quæ joco dicta sunt, serio reprehendere, ego quantum monachorum ordinem venerer, quantum monastico instituto faveam, ipsa
nostra

nostra quam scripsi de vita monastica ostendit oratio, & in declamatione nostra, sub capite de sectis monasticis protestatus sum, quæ de malis monachis & eo nomine indignis loquor, me ad ordinum injuriam non referre. Similiter in querela mea, bonos semper excipio, ubi cum perversis mihi res est, qui nihil habent religionis monasticæ, præter cucullam, & quem vocant clypeum impudentiæ, ac solo cultu, & cæremoniis, sanctimoniam apud vulgus profitentur, quum eorum vita, & mores, minime respondeant ornatui, quos tamen utcunque ferendos censerem, si tantum male viverent, nec malos etiam alios facerent, & ut est in Evangelio, ipsi non ingredientes regnum cœlorum, etiam alios excluderent. Nemo ergo putet, à me taxari bonos monachos, dum reprehendo malorum mores, quos in illis etiam pii monachi detestantur, de quibus malo nunc tacere quam multa dicere. Vos autem quoscunque pios ac veros monachos, paulò hinc aures avertere jubeo, donec malis illis satisfecero, ne vos meo sermone læsi, quidpiam de me gravius æstimetis, quantò magis vestram sanctimoniam laudare quam exasperare velim.

XXVIII.

LEgitimi censoris (qui alterius scripta reprehendere aggreditur) officium est, primum bona fide citare verba & rationes, quæ continere putat aliquid hæresis aut impietatis. Deinde validis & nervosis argumentis refellere, quod in illis offendit. Sic Origenes contra Celsum, sic Cyrillus Alexandrinus contra Iulianum, sic antiqui Patres & Theologi librum aliquem reprehensuri, totum interserebant de verbo ad verbum sermonis contextum, nihil relinquentes, ut ab omni etiam specie mali abstinuisse probarentur. Contra iste versutus articulator, ex locis frustulatim decerptis, & mala fide recitatis, mihi struit calumniam, ubi quæ præcedunt & sequuntur, si candidè & integrè narrata essent, facilè submoverent errorem. Deinde astutus sycophanta, mutavit verba mea, traducens ea suam ad calumniam, non enim reperitur me dixisse, Prophetas & Evangelistas mendaces in quibusdam inventos, sed quod alicubi à veritate defecerunt, & secundum quid fuerunt mendaces, qui quidem loquendi modus, nihil habet impietatis, aut scandali, nisi quod forte alienus est à loquendi apud scholasticos Theologos consuetudine. Propterea dignum putavit, qui referretur in articulos, sed ego nunc ostendam huic molinariæ belluæ, doctorem, scholasticum pariter & mona-

chum, & Franciſcanum, ſed virum eruditiſſimum, & Theologum non vulgarem. Is eſt Franciſcus Georgius Venetus, qui in opere de Harmonia mundi, capite ſecundo, primi toni, ſecundi cantici, in hæc verba ſcribit. Defecerunt Prophetæ, ex aliqua mutatione facta in iis, quibus prophetaverunt, adeo quod ipſorũ omnium vaticinia reperiebantur aliquando conditionata, & viſi ſunt, & ſecundum quid fuerunt mendaces. Hunc & ego imitatus dixi Prophetas alicubi à veritate defeciſſe, & ſecundum quid fuiſſe mendaces, quæ etiam ſi dicta eſſent ſermone improprio, tamen ſenſu pio, ipſa monſtrat addita illis declaratiò, omne ſcandalum tollens, unde tenet domini de rota in deciſione DCCCLXXII. in antiquis, ſtandum eſſe intentioni, non verbis. Non enim intentio verbis, ſed verba intentioni deſervire debent, etiamſi proferens videatur talis animi fuiſſe, qualia verba ſonant, tamen ſi ex circumſtantiis, vel aliis appareat contrarium, non ſtatur verbis, ſed intentioni. Quod ſi de mente verborum dubitatur, ſemper recepta fuit dicentis declaratio, à cujus animo verba dependebant, nulla impediente temporis præſcriptione. Sed hanc declarationem, diſſimulata conſcientia, tranſit callidus hic calumniator, & aliam ſubſtituit, quam tamen elicit per rationem Quaſi,

XXIX.

IAm vero, quum non ego ſic interpretatus ſum, ſed ſic calumniatus eſt iſte caſearius (debui dicere quaſarius) quærere tamen libet, illi morem gerens, ſi ſacra ſcriptura nihil habet ambiguitatis, unde tam varie, & ſæpe ſibi repugnantes authorum interpretationes, ſi nullum eſt ex ea periculum, quomodo Paulus dicit: Litera occidit, ſi nihil incerti, unde tot ſcripturæ libri & capita numerantur à pleriſque inter apocrypha? certe ſtat firma & inexpugnabilis ſententia, ſcripturæ infallibilitatem, veritatem, ſynceritatem, certitudinem omnem eſſe à verbo & ſpiritu Dei, quæ à nullo comprehendatur, niſi cui voluerit ille revelare. Non enim eſt homo verax, in quo Deus non loquitur, ut ait Auguſtinus Pſalmo centeſimo octavo: Tantumque abeſt, quod hæc propoſitio ſit impia & ſcandaloſa, ut ejus oppoſita (videlicet ſacram ſcripturam habere infallibilem, dilucidam, inoffenſam veritatem, aliunde quam à verbo Dei) ſit non ſolum ſcandaloſa, impia, piarum aurium offenſiva, ſed plane hæretica, & omnibus faſciculis & ignibus digna. Omnis autem divinæ ſcripturæ caligo, non de ſui natura accipienda eſt, ſed à noſtri intellectus, aut infirmitate, aut perverſitate. Hinc multi cęcutiunt, multi hallucinantur, multi offenduntur,

duntur,&multi hæreses prolabuntur,non propter scripturam, sed quia confidentes adinventionibus suis, ex humano ingenio,& contentionum artibus,illam metiuntur,non ex spiritu verbi Dei, qui solus largitur scientiam divinorum, & intelligentiam scripturarum, omnibus autem secundum certam mensuram,quantum necesse est, &expedit ecclesiæ, multa reservans etiam posteris Sic multaSpiritus sanctus revelavit recentioribus theologis, quæ antiqui patres, & veteres theologi olim non attigerunt. & sunt adhuc in sacris literis multa nondum explicata, in quibus quum se multi torqueant commentatores,multa in varias sententias disputent Magistri nostri, nullus tamen adhuc illorum ambiguitatem resolvit. Nam quamdiu variant opiniones,nondum apud illos comperta est veritas. cujus generis sunt, quæstiones de Genealogia Christi, prorsus inexplicabiles; in quibus adeo variant Origenes, Nazianzenus, Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Lyranus, Burgensis, & ab illis diffident recentiores quidam, ut Annius Viterbiensis,Petrus Galatinus,& Jacobus Faber, & adhuc sub judice lis est. An in descensu Spiritus sancti, omnium linguis loquuti sint Apostoli, an unica loquentes ab omnibus sint intellecti. An in extremo die aliqui immutandi sint, qui nõ fuerint mortui,quum de hoc diverso modo legant apud Paulum antiqui patres, alii liberã permittunt utramvis semper lectionẽ. Ejusdem generis sunt quæstiones illæ de distinctione personarum divinarum,de unione divinæ & humanæ naturæ in Christo, & quomodo Christus dicatur nescire supremũ diem, soli Patri Deo cognitum, de peccato in Spiritum sanctum non remittendo,& ejusmodi plura, de quibus in hunc diem in decisis quæstionibus Theologi conflictantur. Huc pertinent etiam multæ admodum difficultates,quæ sese nobis in Evangelistis offerunt, ex quibus plures colligit Hieronymus, ut illud apud Matthæum.ubi citat ex Hieremia, & acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quod appreciaverunt à filiis Israel,& dederunt eos in agrum figuli, sicut cõstituit mihi Dominus, quod non solum Hieremias non sic intendit,sed neque in forma scripsit, citat etiam Zachariam, in hæc verba: Percutiam pastorem, & dispergentur oves. Propheta autem non sic ait,sed rogans Deum inquit: Percute pastorem, ut dispergantur oves. Dicit alibi, ut impleretur quod dictum est per Prophetas, quia Nazaræus vocabitur, quod tamen nusquam legitur in Prophetis. Et Marcus Evangelista, exorsus Evangelii historiam ait, sicut scriptum est in Esaia Propheta;

Ecce ego mittam Angelum meum: quod Esaias neque scripsit, neque formaliter intendit, & Lucas in actibus apostolicis, inducit Stephanum recitantem historiam. Descendit Jacob in Ægyptum, & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sichen, & positi sunt in sepulchro, quod emit Abraham precio argenti, a filiis Emor, filii Sichen. Verum alio sensu, alia intentione, hæc scripta sunt in Genesi. David quum vellet ædificare templum Domino, dixit illi Nathan Propheta: Omne quod in corde tuo est, vade & fac, quia Dominus tecum est, verùm longè aliter loquutus est illi Dominus. Quod si quis hic dixerit, Evangelistas, & Prophetas mendaces secundum quid, propterea non arguit illos falsitatis, ita ut mereatur cum Celso, Juliano, Porphirio, connumerari inter impios. Sed de his adhuc inferius dicemus latius.

XXX.

QUod piaculum est, si pono divinæ scripturæ auctoritatem, superare omnia omnium creaturarum suffragia, an propterea videbor negare sanctos patres, qui ex Spiritu sancto in eam commentati sunt? minimè. Ego quoscunque sacrarum literarum expositores, semper unicè veneratus sum, & vereor, sed scio me majorem reverentiam debere scripturæ, quam firmiter credo, & scio, sic à Deo proditam, ut sine omni humana industri, certam in semetipsa sui habeat sententiam, & intelligentiam, nec ullis se flecti patiatur externis commentariis: duco autem externa, quæ non sunt ex Spiritu Sancto, sed ex nostris adinventionibus, cujusmodi sunt multa Aristotelica sophismata, & Scoticæ subtilitates, & Occanicæ argutiæ, similiaque peregrina dogmata, quæ plerique Philosophi, & Scholastici rabini, sacrorum eloquiorum sapientiæ invexerunt, quod quam salubriter, quam utiliter factum sit, viderint Magistri nostri. Quoties ergo de sensu Scripturæ pugna est, non propterea humano ingenio tribuenda est ejus interpretatio, sed dono spiritus, & prophetiæ, ad quod nos hortatur Paulus, ut videlicet non solum linguis loquamur, sed & prophetemus, hoc est, interpretemur sensum scripturarum ex Spiritu sancto, quod prophetiæ donum, nunquam relinquit Ecclesiã, sed continuò manet, non in contentiosis Magistris nostris, neque in quantumcunque eruditis Doctoribus, sed in his, qui successerunt in locum Apostolorum, etiamsi nihil habeant humanę eruditionis, sæpissimeque idiotis existentibus, revelavit illis Deus, quod multos eruditos celavit. Siquidem quibus dat ordinem,

dinem, is etiam creditur infudere Spiritum juxta verbum Evangelistæ, de Caipha, qui prophetavit, eo quod esset Pontifex anni illius. Hinc Canonistæ cum Theologis, communi sensu dicunt: Papam habere hoc jus prophetandi, hoc est, (ut ipsi ajunt) potestatem interpretandi Scripturam, & licet multi extiterint pravi Pontifices, nullum tamen illorum unquam aliquam falsitatem in Scripturam commisisse compertum est. De hac materia satis amplo sermone differui, in capite de interpretativa Theologia, & in capite de verbo Dei, usque in finem Declamationis, ubi submovetur hujus articuli calumnia, quæ legisse debuisset piger iste articulator, priusquam ad calumniam s accingeret.

XXXI.

QUòd autem dico nec Angelicas, ex Paulo didici, siquidem tam exuperans est Scriptura divina, ut nullius creaturæ industria, nullius intellectus creati adminiculo subjiciatur, sed sibi ipsi sufficiens, seipsâ (si quis alicubi locus est obscurior) exponit & interpretatur. Unde veri Theologi, nullam de divinis admittunt ratiocinationem, quæ nitatur humanis commentis, sed solam illam quæ sumitur ex Scripturis divinis, nec aliter credi sibi volunt sancti Patres, & interpretes, nisi quatenus per testimonia Scripturæ sua communiunt, in qua sola est sciẽtia Spiritus Dei. Et hæc dicitur expositio literalis, omnium certissima & potentissima, quando videlicet Scriptura per Scripturam exponitur, & sensus ejus revincitur, quantum satis est ad æternam salutem, quantumque nos scire & credere vult Spiritus S. neque tamen propterea reliquos expositionum modos, allegoricum, mysticum, moralem, tropologicum, naturalem, typicum, anagogicum, & si qui præterea reliqui sunt, contemnendos censeo, quasi non etiam sint à Spiritu S. Sed dico illos non esse tam efficaces ad vincendum, si quis repugnet, sed duntaxat ad persuadendum eis qui dociles sunt, & fideles, quod & ipsi fatentur Scholastici Theologi, allegorias non probare efficaciter, in disputationibus contentiosis, nisi si quas interpretatus sit Christus, aut Apostoli, hoc est, per ipsammet Scripturam expositas.

XXXII.

NEc faciat quicquam contra me, quod iste cavillator citat ex epistola Petri, quodq; adfert commentum, de prophetia comminationis, quæ omnia in eodem capite de interpreta-

tiva theologia, à me tacta & soluta sunt, licet illa legere noluerit iners pigritia, sive illa dissimulet callida calumnia. Sed spectemus ad quem scopum directa fuerit tota illius rei disputatio, is sese mox offert, quod omnis homo mendax, quod solus Christus Deus homo expers mendacii, & erroris, nunquam quovis modo repertus est, nec reperietur mendax, cujus verba non mutabuntur neque dificient, cujus oracula nunquam immutabuntur, hoc ut evincerem. si fortè provectus zelo fidei, & calore disputationis, videar minus circumspectè, aut præter scholasticam consuetudinem, de Prophetis & Evangelistis loquutus esse, non tamen impiè, nec scandalosè loquutus sum, nec sine gravissimorum auctorum exemplo. Nonne Hieron. in Dialogis adversus Pelagium, disputans adversus eos, qui asserebant hominem posse vivere absque peccato, non solùm non Prophetas, non Apostolos, sed nec ipsam superbeatissimam Dei genitricem semper Virginem Mariam, liberat à peccato, saltem levi, ut errore, aut ignorantia, magis quam culpa commisso, tantoque ardore ad id probandum evehitur, ut etiam ab apocryphis Scripturis testimonia petat Origen. etiam tribuit illi aliquod peccatum actionis: & Theophylact. dicit, illam scandalizatam in morte filii, ubi & August. tribuit illi diffidentiam, licet leviorem quam discipulis. Chrysost. etiam reprehensibilem fuisse dicit, quum evocaret Christum in templo prædicantem, & Eusebius atque Anselmus, eosque sequentes, ajunt: Deum non potuisse facere naturam impeccabilem, quia non potuit facere alium Deum, quæ omnia tamen citra scandalum, eo acriùs inquirunt Doctores illi, quia Petrus de solo Christo pronunciat, quod peccatum non fecit, solum illum designat agnum immaculatum, qui solus immunis peccato, ablaturus erat omnium peccata. Solent etiam auctores in inquirendo, & disputando, nonnunquam assumere iniqua, ut evincant æqua. Sic Dionys. Alexandrinus, adversus Sabellianos, assumit Filium Dei esse craturam, de qua in sapientia legitur: Prior omnium creata est sapientia, dicitq; eundem esse opus, sive facturam, sicut vitis agricolæ, juxta sermonem Evangelii, & etiam Pauli inquientis: Qui fidelis est ei qui fecit illum: quumque in his negasse Homousion coram Julio Papa traduceretur, declarans mentem suam, & in quem finē sic scripsisset, summa benevolentia, & fidei commendatione, receptus à Patribus, etiam ab Athanasio speciali apologia, contra calumniatores, defensus est. Nònne Hieron. disputans contra Jovinianum, iniquior est matrimonio? Nonne Aug. contra Pelagia-

lagianos, tam iniquus est libero arbitrio, ut à multis pro Manichæo calumniatus sit. Æquum est igitur, ut mihi permittatur, in Prophetis & Evangelistis, inquirere aliquod genus mendacii, non quod astu, seu malitia, sed vel ignorantia, vel errore, vel lapsu memoriæ committatur, ut ostendatur solus Deus verax, & omnis homo mendax. Facit idem Hieron. super Micheam dicens, Apostolos & Evangelistas nonnunquam memoria lapsos Facit idem Aug. sentiens Apostolos & ignorasse quædam & errasse in nonnullis, quin etiam Petrum in fide errasse, & ob id à Paulo reprehensum. Et in libris de consensu Evangelistarum, quoties circa oblivionem, circa reminiscentiã, circa ordinem gestorum laborat, ac tandem & ibi, & etiam in quæstionibus in Matth. sentire cogitur, Evangelistas non secundum veritatem ordinis rerum gestarum, sed secundum suæ quisque recordationis facultatem, narrationes earum ordinasse, & Evangelistis venisse post in mentem, quod multò ante fuerat gestum, sed non tunc succurrisse. Simili ratione, excusatur Matthæus, quia scribit multa corpora Sanctorum qui dormierunt, surrexisse, priusquam narret surrexisse Christum, qui tamen fuit primitiæ resurgentium. Idem etiam narravit Christum lancea perforatum, antequam narrasset mortuum, dicente Glossa ordinaria super verbo apparuit, in Clem. prima de summa Trin. & fid. Catholica. Quod debeat intelligi per anticipationem, quia ante narravit Matthæus, quod post factum fuit Et ne de hoc scandalum oriretur Ecclesia in Concilio Viennensi hunc locum correxit, nec dubito, quin liceat Ecclesiæ corrigere quædam in sacris voluminibus, non tamen diversum statuendo, aut addendo, aut detrahendo Scripturæ, sed declarando ordinis & intentionis, & auctoritatis veritatem. Neque verò Scripta Apostolorum, & Evangelistarum, ob hoc tantum habent auctoritatem, quod ab illis tradita sunt, sed quod consensu universalis Ecclesiæ approbata sunt. Multi Apostoli & sancti discipuli ut refert Lucas, Evangelium scribere olim aggressi sunt, quibus tamen credere non cogimur, nisi solis illis, quos comprobavit Ecclesia, cujus sententiæ est etiam August. inquiens. Se non crediturum Evangelio, nisi quatenus illum commoneat Ecclesiæ auctoritas. Magna fateor vis est, magnum numen, unum & idem sentiens Ecclesia. Quæ est ergò hujus articulatoris perversitas, hoc in me tradere ad suspicionem ambiguitatis, & torquere ad contumeliam Ecclesiæ, quod ego pro gloria & auctoritate illius necessariò produxi? nisi fortè in hoc peccavi, quod plus tribuam

præscri-

præscriptis Ecclesiæ, quàm auctoritati Evangelistarum, & Apostolorum, qui solam Ecclesiam profiteor Scripturarum interpretem, penes quàm manet scientia discretionis, & inviolatus sensus verbi Dei, à quo solo est omnis infallibilis veritas. Si enim tantus consensus Ecclesiæ sine impulsu Spiritus S. esse non potest, quid est quod de dogmate Ecclesiæ dubitare possumus? quid ergò hic est scandali, si verbo Dei, si Ecclesiæ, si Scripturæ, unicuique tribuo quod suum est?

XXXIII.

IN capite de verbo Dei, sic de illo loquutus sum. Hujus autem verbi scientia, nulla schola Philosophorum, nulla theologorum Sorbona, nec quorumcunque scholasticorum gymnasia nobis tradidêre, sed solus Deus, atque Jesus Christus per Spiritum S. in illis Scripturis, quæ Canonicæ vocantur, quibus juxta divinum præceptum nihil addere licet, nihilque detrahere. Hanc propositionem articulator iste inter scandalosas, & piarum aurium offensivas collocavit, non quod à Scriptura, aut Ecclesia, sed quod à scholis dissentiant, quarum decretum videtur, Philosophicas disciplinas esse ad pietatem necessarias, erroneum & impium ducentes, quod non est imaginatus ipsorum Aristoteles solertissimus causarum, & demonstrationum Doctor. Ego dico, meam propositionem non solum non esse hæreticam, neque scandalosam, sed & probabiliorem, & magis orthodoxam, suâ oppositâ. Quod si mea propositio erit scandalosa & impia, oportebit ejus contrariam esse orthodoxam, & Catholicam, quod videlicet, verbi Dei scientiam, non solus Deus, atque Christus, sed Philosophorum Scholæ, Theologorum Sorbona, & quæcunque gymnasia, nobis tradiderunt: liceatque contra divinum præceptum, addere & subtrahere, Canonicis Spiritus S. Scripturis. Quis crederet adeò desipere, aut tam profundum dormire, Lovanienses Theologos, ut hanc propositionem habeant pro Catholica? certè ego de illis longè melius sentio, & aut Busconium versificatorem, aut aliquem Theologicum parasitum, aut alium quemvis impium Sophistam, qui veritatem verbi Dei, ab Aristotelis Philosophia æstimat, nec nisi sophismata, & parva Logicalia habet in pretio, istos articulos compilasse arbitror. Liceat ergò illis imputare omnia, quæ in Magistris nostris Lovaniensibus, sine inscitiæ, & stultitiæ, vel etiam malitiæ, erroris, aut hæresis infamia, excusari non possunt. Ego illud intendo, ad divinorum cognitionem, non esse opus argutiis Philo-

Philoſophorum, neque Syllogiſmis Dialecticorum, ſed oportet illam haurire ex Scriptura divina, quæ eſt regula infallibilis ſemper permanens in ſuo vigore nativo. Eſto, valeant Philoſophia & Dialectica, ad erudiendum Theologum, valeant etiam ad revincendos ſuis armis hæreticos, tamen ad Scripturæ auctoritatem, inefficax eſt omnis quantumcunque irrefutabilis Syllogiſmus, niſi accedat auctoritas verbi Dei, per conſenſum univerſalis Eccleſiæ. Omnia etiam quæ percepit Eccleſia, quacunque Scholaſtica ratiocinatione, & ingenii ſubtilitate, & Dialecticis demonſtrationibus, ea inducantur, non propterea vera habentur, ſed quia præſumuntur à Spiritu S. eſſe revelata, non humana ſapientia inventa, ſicut Imperator Conſtantinus, de Nicæna Synodo ſcripſit Eccleſiæ Alexandrinæ, inquiens: Quod trecentis ſimul placuit Epiſcopis, nihil eſt aliud quàm Dei ſententia, maximè ubi Spiritus S. talium ac tantorum Virorum mentibus incumbens, divinam voluntatem declaravit. Nullam enim major peſtis quam ſacram Scripturam ſubjicere placitis Philoſophorum, & contentionibus Sophiſtarum, qui plus ſatis curioſis argumentationibus, veritatem ipſam non elucidant, ſed in dubium vocant. Nihil ergò ad nos quid Philoſophi, & Ariſtoteles de divinis commenti ſunt. Num Chriſto pluris faciemus Ariſtotelem, Philoſophos & Sophiſtas? Abſit. Ut talibus quibus illi dogmatibus, & argumentis, noſtræ fidei firmamenta ſtatuamus. Quamvis hodie plerique recentiores Theoſophiſtæ, miſerabili Syllogiſmorum ſervitute captivali, adhærentes illis velut oſtreæ, Ariſtotelem ſanctius, quàm Ægyptii Ibim, aut crocodylum colunt, illique veluti Deo, ac Principi ſuo primitias, & tributa pendunt. Veri autem Theologi hanc armatam, quin potiùs dicam captivatam Ariſtotelicis legibus Theologiam, non tam ſeriò amplectuntur, quippe nullum de divinis, quæ hominum commentis nitatur, recipiunt argumentationem, ſed ſolam illam, quæ eſt ex Scripturis divinis, & quam non Sorbonici Magiſtri noſtri, de Scholaſtica Cathedra, ſed quam Chriſtus docuit, de Cruce, juxta dictum Auguſtini: Crux Chriſti patientis, fuit Cathedra Magiſtri docentis, quæ Crucis ſcientia nos docuit argumentari, inquirere, diſcernere, & dijudicare, de omnibus longè certiùs, quacunque Dialectica & Rhetorica. Illa nos docet verbum æternum, & nomen, quod eſt ſupra omne nomen, quod nullus Grammaticorum hactenus cognovit. Illius Philoſophia, de anima, de ſpiritu, de virtutibus, de fœlicitate, de ſummo bono, omnes omnium

tradi-

traditiones longè superexcedit. Hæc ergò est illa scientia crucis, quam qui ignorat, ignorabit illum Dominus, & projiciet illum à facie sua.

XXXIV.

HIc jam omissis verbis intermediis, quæ in hac propositione unico contextu leguntur, damnat hæc verba, cui nihil addere licet, nihilque detrahere O Moyse, ô Salomon, ô Paule, ô Joannes, ô Christe Deus, ô Christi Ecclesia, quis est iste discipulus Sathanæ, qui etiam in verba sacræ Scripturæ struit calumniam? Quid respondebit, quando mecum stabit ante tribunal Christi, rationem redditurus, quod impiè calumniatus est verbum Dei, certè in die illa, surgent multi ex Magistris nostris, & dicent: Domine, in nomine tuo fortiter calumniati sumus, in nomine tuo acriter disputavimus, in nomine tuo multos strenuiter excremavimus, in nomine tuo Magistri in divinitate nuncupari sustinuimus. Dicet autem illis Christus: quia nunquam cognovi vos. O impudentem improbitatem, ô inexcusabilem blasphemiam, damnare in meis verbis, ut scandalosum & impium, quòd traditum est in sacris literis, quòd scandalosum & impium, aut hæreticum, nisi ab hæreticis, impiis & blasphemiis, judicari non potest, cujusque oppositum sit planè impium, & hæreticum, & blasphemum & omnes qui adhærent illi, quum non liceat cuivis Doctori, quantumcunque sanctissimo & eruditissimo, ad divinam Scripturam aliquid addere, aut tollere ab ea. Hinc Tertullianus, in libro de præscriptionibus hæreticorum. Nobis (inquit) non licet ex nostro arbitrio indulgere, sed nec eligere, quod aliquis de arbitrio suo induxerit, Apostolos Domini habentes authores, qui nec ipsi quicquam de suo arbitrio induxerunt, aut elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam, fideliter nationibus adsignarunt. Itaque etiam si Angelus de cœlo aliter evangelizaret, anathema diceretur à nobis. Hæc ille. Et Hieronymus super Psalmum undecimum, exponens illud: Eloquia Domini casta, interpretatur, qui prædicatores de eis nihil vel minuere, vel addere audent, quòd pura & munda sunt, non admittentia externas sententias. Quæ enim erit sacræ Scripturæ stabilis, & infallibilis veritas, si aut pro ratione temporum, aut locorum, aut rerum, aut personarum recipiat additamentum, aut diminutionem? Nonne scriptum est: Verbum Domini manet in æternum? Nonne ea lex est in Deuteronomio: Non addetis ad verbum, quod ego vobis loquor, nec auferetis ab

eo? Et

eo? Et in eodem legitur: Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus. Et in Apocalypsi: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super ipsum plagas scriptas in libro isto, & si quis diminuerit de verbis libri Prophetiæ hujus auferet Deus partem ejus de libro vitæ & de civitate sancta, & de his quæ scripta sunt in libro isto. Et Salomon Proverb. 3. ait: Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est omnibus sperantibus in se, ne addes quicquam verbis illius, & arguaris inveniarisque mendax. Annon erubescit hic Theologicus articulator, in tam fœdo, tam impio, tam blasphemo, contra apertam Scripturam errore deprehendi, quòd inter scandalosos articulos, retulit sententiam sacræ Scripturæ, etiam ad verbum in textu positam? Certè cavenda illi erat commonstrata lex divina, in quam tam turpiter impegit, quum ego veluti digito illi ostendens, de Canonicis Scripturis loquutus dixissem, quibus juxta præceptum Dei nihil addere licet, nihilque detrahere, insuper addens hæc verba: Quisquis enim etiam si Angelus de cœlo id egerit, anathema est, & à lege Domini maledictus est. Sed hæc priora cum posterioribus verbis improbus calumniator malitiosè dissimulavit. Quis non Christum citiùs inter publicanos & meretrices repererit, quam inter tales Theologos, qui dicunt se fidem & Religionem defendere, dum evertunt verbum veritatis, sacram Scripturam hæresis vocabulo inquinantes, & de Moyse, de Salomone, de Paulo, de Joanne, de ipso denique Deo, hæreticos facientes. Neque verò hic mihi patientiæ ratio habenda est, ubi non tam contra mea verba agitur, quam contra Scripturam divinam. Meminerit ergò in posterum tam sacrilegi lapsus, thrasonicus iste articulator, qui sibi arrogat censuras in errores alienos.

XXXV.

Rursus eandem cantilenam canens, carpit, sacram Scripturam nulla pati externa Comentaria, nullas humanas aut Angelicas glossas, quibus jam in superioribus responsum est. Quoniam Scriptura sacra sibiipsi sufficiens est, & seipsam exponit, sicut apud Ezechielem cap. 18 præcipiens Deus inquit: Audies de ore meo verbum, & ex me annunciabis. Unde ait Irenæus, ostensiones Scripturæ, nonnisi ex ipsa Scriptura ostendi debent, cui nihil externum addere licet, nihilque quod suum detrahere. Quomodo enim stabit promissio illa Christi, pollicentis nobis os & sapientiam, cui nulli possint resistere adversarii, si pro tuendo suo dogmate, ab externis commenta-

mentariis, ab humanis glossis, nobis emendicandum erit verbum veritatis, ac si imperfecta sit Scriptura, & non omnem veritatem docuerint Prophetæ, Evangelistæ, & Apostoli. Quæ pestifera olim Cataphrygum blasphemia fuit, quod dicentes, August. scribens super Psal. 108. æquiparat his, qui Christum adhuc in mortali carne viventem occiderunt. Ubi enim dignum aliquod veritatis testimonium reperire poterimus, si à Prophetis, ab Evangelistis, ac Apostolis discesserimus? num in Scholis Philosophicorum, qui sunt mancipia errorum, maluntque tueri falsum, quàm à suis opinionibus decedere? num in Sorbona Magistrorum nostrorum Parisiensium, qui post innumeras contentiones, jam etiam determinationes suas venales habent, & in gratiam Principum & Regum, detorquent Scripturas, & accepta pecunia, pervertunt verbum Dei? num apud cætera Scolasticorum Gymnasia, hujus mundi Scribarum & Pharisæorum cœnobia, ac prostibula hæreticorum? Certè Dominus loquutus est in Scripturis populorum & Principum, horum qui fuerunt in ea, super quo dicit Hieronymus, Psalmo 86. Quod exceptis Apostolis, quodcunque aliud postea dicitur, abscindatur, nec habeat authoritatem. Unde & Tertullianus ait: Quum credimus, hoc priùs oportet nos credere, non esse quod post Evangelium credamus. Iterum Augustinus, super illud Psalmi 103. De medio petrarum dabunt vocem suam, inquit: Si dixero vobis credite, hoc enim dixit Cicero, hoc Plato, hoc Pythagoras, quis vestrum non rideat me? Ero enim avis, quæ non de petra emittet vocem suam. Et paulò pòst: Audiantur ergò, qui de petra, quia in illis petra auditur Christus. Solus ergò Deus, atque Christus, verbi Dei scientiam nobis tradidêre, non Philosophi, non Sorbonistæ, non Gymnosophistæ. Nec sumus aliorum sermonum discipuli, nisi cœlestium, ut inquit Origenes, Hom. 9. super Esaiam. Et Cyrillus, super sexto Joannis capite dicit, unum solummodo Christum sequendum esse Magistrum, illique soli inhærendum. De illo loquitur Paulus in prima ad Corinth. cap. 11. inquiens: Ego enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis. Et ad Galatas ait: Evangelium quod evangelizatum est à me, non est secundum hominem, neque ab homine accepi illud; sed per revelationem Jesu Christi. Et ad Romanos 15. capite ait: Non audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus. Stat ergò (invitis Lovaniensibus articulatoribus) firma & inconcussa propositio mea, quod verbi Dei scientiam, nulla errorum architectrix Philoso-

sopho-

ſophorum Schola, nulla infecta Scholaſtica lepra, Magiſtrorum noſtrorũ Sorbona, nullla opinionum nundinæ Scholaſticorum Gymnaſia nobis tradiderunt, ſed ſolus Deus, atque Jeſus Chriſtus, cujus verbo ſub æternæ maledictionis pœna nihil addere, nihil detrahere licet, ſed ſibi ſufficiens, omni perfectionis, veritatis, luciſque plenitudine conſummatiſſimum, nihil externum patitur ſibi commiſceri, nec ullo creati intellectus eget admiinculo Eſtque non ſolum non impia, non hæretica, non ſcandaloſa, non piarum aurium offenſiva hæc propoſitio mea, ſed impius, hæreticus, ſcandaloſus eſt, hic blaſphemus articulator. & quicunque illam pro impia, hæretica, ſcandaloſa, piarum aurium offenſiva, traducere non erubeſcunt.

XXXVI.

QUòd autem ſcientia & fides ſe non compatiantur, non video quod piarum aurium ſcandalum hic ſomniat iſte articulator, quum ſit receptiſſimum Scholaſticorum dogma, quod in eodem ſubjecto, & reſpectu ejuſdem veritatis, non poſſunt ſimul ſtare, habitus fidei acquiſitæ, & habitus ſcientiæ per demonſtrationem genitæ, quod & ego hic intendo, & ſic me accipi volo, itaque nullus error hic eſt ſed mera invidia, & induratum odium ad calumniandum. Loquebar enim de his, qui evacuantes Crucem Chriſti, fidem noſtram, quæ nullam ſub artem cadere poteſt, perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ac Dialecticorum regulis aſtringunt, qui quod ſola fide credere debemus, conantur Syllogiſticis demonſtrationibus oſtendere, ex humanis ſcientiis Philoſophorum gentium. Quin extat liber de articulis fidei, cujuſdam eruditiſſimi Viri, qui univerſum Symbolum Apoſtolorum, & ſingulos illius articulos, probat ex Ariſtotele, atque id quidem (fateor) quam acutiſſimè, ſed non ſecundum pietatem. Neque ignoro, quod dicit Henricus Gandavenſis, acutiſſimus Scholaſticorum Theologorum, dari ſcilicet lumen quoddam, ſuperius lumine fidei in quo Theologi videant veritates Theologicæ ſcientiæ, tamen non eſt illud lumen naturale, neque dictamen rectæ rationis, neque artes liberales, quas Arcadicus hic articulator, dicit declarare & elucidare ſacram Scripturam, ſed erit lumen inſpirationis.

XXXVII.

PRoinde nunc ubi legitur, diſcedite ab humanarum traditionum nebulis, non ſatis divinaturus fueram, hujus arti-

culi ſcandalum, niſi ipſa calumnia, aperiret myſterium. Verum ſi quis ſimul legat, quæ ibi præcedunt, & ſequuntur, maniſeſtò clariùs comperiet, me non de humanarum legum conſtitutionibus loqui, ſed de dogmatibus Philoſophorum, unde hic notatus articulus, ſatis indicat, ſuum articulatorem, ex impotentiſſima invidia, illum huc traduxiſſe, ni fortè tam ſtupidus eſt, ut non intelligat, quod reprehendit.

XXXVIII.

QUid hic nobis obgannit verborum meorum detruncator, ac falſarius, iſte Lovanienſis articulator, de cæremoniis, de fide, de operibus, de charitate, ac ſi ego Eccleſiaſticis cæremoniis, & bonis operibus, omnem auctoritatem detrahere velim, ego de hoc cæremoniarum genere loquutus ſum, quæ pro ornamento Reipublicæ, ad carnalem, & extrinſecam ſacrorum pompam, & ab hominibus humano ſpiritu, ad hominum gloriam ſunt repertæ, habentes licet ſanctimoniam quandam, ſed mundanam, & in rebus externis, & viſibilibus ſitam, quæ ex gentium ritibus, olim in noſtram Religionem migrarunt, non tam ſupervacuæ, quam etiam ſuperſtitioſæ, & ineptæ, quarum hodie adhuc damnabilis viget conſuetudo, nonnunquam cum inſigni ſtultitia, & fœditate conjuncta, qualem hoc anno conſpeximus, Gandavi, in furioſa illa proceſſione, beati Levini, eorum patroni, quæ turpitudinem ſummam habet, gratiam & pietatem nullam, cujuſmodi inſaniç plures ſunt, etiam in aliis locis, conniventibus Epiſcopis, & Sacerdotibus, & ſub fuco pietatis, tam turpibus ritibus deſœdari Sanctorum gloriam ſuſtinentibus. O quam execrabile flagitium, eorum qui hujuſmodi cæremonias excogitaverunt, vix credere potuiſſem, niſi ipſe vidiſſem, fuiſſe aliquem populum tam ſceleratum, qui iſta confingeret, tam furioſum, qui iſta ageret: tam ſtultum, qui iſtis crederet, tam perfidum, qui ad iſta conniveret. Quis hujuſmodi non deteſtetur cæremonias? Cæremonias autem ab Eccleſia, & patribus inſtitutas, non damno, niſi ſint qui in illis ſtatuant finem pietatis, & quorum eſt ſuperſtitioſus, licet pius affectus, quem ut ſtatim non probo, ita neco mninò improbo, ſed admoneo. Verum & proprium latriæ cultum, geri intrinſecus in animo, non in ſignis & cæremoniis exterioribus, quorum multæ repertæ ſunt propter infirmos, quibus non obligantur perfecti. Multæ etiam ornatus gratia, à Magiſtratibus, & populo inſtitutæ, quas etiam in quibuſdam rebus conſervandis, lætitiæ & concordiæ cauſa, arbitratus ſum,

partim

partim etiam commendo, ac receptos in veterata consuetudine honestos ritus dissolvi, non facilè ferendum puto, sed meriti alicujus fiduciam, quantumcunque bona sit intentio, in illis collocare non probo. Sic namque persuasit mihi Hieron. super 45. cap. Ezech. non tàm voluntate, quam boni operis opinione, etiam peccari dicens. Deinde August. Psal. 144. etiam Dei laudandi rationem, ex Scriptura, non ex nostris bonis intentionibus petendam ait. Atq; hic puto, in sacris literis quoties mentio fit de mandatis & judiciis, n squam non additum, hoc pronomen, mea: quoniam (ut est etiam apud Matth.) non liceat hominum præceptis colere Deum, sed suis propriis legibus, atque utinam non coleremus Deum legibus dæmoniorum, componentes Christum cum Belial, prætexentes Religionem, ubi est abominatio. Si exempla quæritis, dicite, ô Grudii, Aduatici, Garduni, Brabanti, Flandri, & qui reliqui estis Gallogermani, quid sonant campanæ vestræ, nonne spurcitiarum notis, vocant vos ad divinam? Quid modulantur organa vestra, nonne cum Canone Missæ, fœdissimæ quæque libidinum cantiunculæ pares vices habent? Cur ista non offendunt Magistrorum nostrorum tam pias aures, aut desinant offendi meis admonitionibus, aut his quoq; offendantur, quæ sunt atrociora. Denique si quis legat totum hoc capitulum, videbit me non impiè sentire de cæremoniis, maximè, quæ à Deo, & lege, aut Ecclesia, & patribus, institutæ sunt, quib. tantum adest ut detraham, quod nec circumcisionem quidē fieri, damnare velim. Etiam in hominibus Christianis, sicut in Nigritis & Jacobinis, modò non credant necessariam ad salutem, sed ob id tantum suscipiant; ut sint Abrahæ, & Christo, etiam in hoc signaculo conformiores, nec referre putent ad veritatem salvationis, illam accipere, aut non accipere, sed quod sicut illa non salvat, ita sit sine illa salvatio, cui opinioni citra scandalum adhæret etiam doctissimus ille Card. Nicol. de Cusa, in libro suo, quem de pace fidei inscripsit. Et Joan. Scotus, tuetur, post passionem Christi, potuisse cæremonialia veteris legis sine peccato observari.

XXXIX.

QUis hic dubitat, hunc tartareum Scholasticum Præceptorem habuisse Sathanam, illum qui erat Christum tentans in deserto, qui scire cupiens, an JESUS esset Christus, sic ei dolo malo Scripturas detruncando proposuit. Scriptum est, inquiens: Quoniam Angelis suis mandavit de te, quod in manibus portabunt te, ne offendas ad lapidem pedem tuum.

Nihil amplius dixit Diabolus (ut super hoc scribit Hieron.) nisi Angelis suis mandavit de te, quod in manibus tollent te, ne ad lapidem offendas pedem tuum. Mediam autem partem dimisit, neque dixit, ut custodiant te in omnibus viis tuis, sciebat enim contra se esse. Eadem arte, hic utitur contra me iste Sathanicus articulator, qui ut verus & Catholicus hujus propositionis meę sensus non appareat, ipsius alteram partem dolo malo amputavit. Sic enim habent mea verba: Cæremoniæ nequeunt homines promovere ad Deum, apud quem nihil est acceptum præter fidem in Jesum Christum, cum ardenti imitatione illius in charitate, ac firma spe salutis & præmii, sed hoc totum omisit falsarius. Nonne ex his verbis liquidò apparet, me loqui, non de nuda & mortua fide, sed de illa quæ per charitatem operatur. Atque me, ne verbo quidem repugnare dicto Apostoli, per ipsum citato. Sed quid potest esse tam piè, tam rectè, tam circumspectè scriptum, quod non videatur impium, iniquum & scandalosum, quando porrigitur per talem aliquem diabolum, qui etiam benè & Catholicè dicta, ad suum sensum depravat. Putabat fortassis neminem fore tam oculatum, qui tam manifestam sycophantiam deprehensurus esset. Eat ergò nunc in externas tenebras, mendax truncator, & abscondat se à facie omnium proborum Theologorum, non enim dignus est, qui numeretur inter Theologos, qui more hæreticorum (ut ajunt sexti Synodi Patres) Scripturas detruncat, & in pœnam legis Corneliæ de falsis incidit, quæ constituta est in eum, qui ut verum non appareat, quid celaverit.

XL.

POrrò sequitur alia assertio, sed non nisi per argumentum videtur huc inserta, ac si ad condemnandum aliquem de hæresi sufficiant probationes, quæ pendent à quasi, & à videtur, cui respondere possem, quod argumentum constructum per videtur, solvitur per verbum non videtur. Est itaque hujus cæcutientis articulatoris visio, quod scientię capiunt finem in hoc seculo, quam propositionem iste articulator ex seipso fabricatam, unico protinus telo jugulat, atque confodit, citans Hieronymum in Prologo Bibliæ dicentem: Discamus hîc in terris, quarum scientia nobis perseveret in cœlo: hîc me planè victum confiteor, istius Theologastri hebetudine, quæ sic citat testimonia, dum vult alios hæresis, & scandali convincere, sed quæso doceat me iste Theologaster, quænam sint ista discenda hîc in terris, quę nobiscum perseverent in cœlis? an parva Lo-

va Logicalia? an moralia Ariſtotelis? an formalitates Scoti, an ars veterinaria, & coquinaria? an alchymiſtica, agricultura hiſtrionica: Certè ego crediderim nos illorum nihil egere in futuro ſeculo, niſi ſola ſcientia Scripturarum divinarum. De quibus loquitur Hieronymus in Prologo citato. Et in Eſaiam inquiens: Si juxta Apoſtolum Paulum, Chriſtus Dei virtus & Dei ſapientia eſt, & qui neſcit Scripturas, neſcit Dei ſapientiam. Ignorantia Scripturarum eſt ignorantia Chriſti, & habetur 38. d. capit. Si juxta. Hæc ergò nobis diſcenda ſapientia eſt, ſcire Chriſtum & verbum ejus, quod ſolum manet in æternum. Hic certè formidoloſus Sophiſta, ſua parva Logicalia, ſuppoſitiones, ampliationes, reſtrictiones, exponibilia, inſolubilia, obligatoria, & ejuſmodi contentionum artificia, tum monſtrifica illa conflictationum vocabula, exercitatum, qualitatum, formalitatum, quidditatum, & reliquos Scholaſticarum nugarum caſus, pugnanteſque voces, nominalium & realium, primarum & ſecundarum intentionum, propriarum & impropriarum ſignificationum, implicitorum & explicitorum ſenſuum, cæteraſque Magiſtrorum noſtrorum chimeras, ſi ſupra conſcenderit, ſe penitùs amiſſurum, non caſſa opinione formidat, & anxiùs dubitat, num ſibi conducat aſcenſus ſuperum, ubi eſt regnum pacis, & perpetua quies, quibus nihil magis adverſatur, contentioſis iſtis Sophiſtis? Et quamvis in declamatione, non illud propriè vertebatur in dubium, an ſcientiæ & artes in hac vita acquiſitæ, nobiſcum perſeveraturæ ſint in futuro ſeculo, ſed illud ventilabatur, multas ſcientias & artes, in ſeculo hoc, viciſſim & naſci, & interire à memoria hominum, nec aliquid eſſe firmum ſub ſole, tamen auſim dicere, etiam nullam ſcientiam (de humanis loquor) nobiſcum perſeveraturam in futuro ſeculo: neque aliquid illorum, quæ à ſenſu percepta, & ad intellectum provecta, ſtudiorum diligentia, & ratiocinandi artificio, à nobis cognita ſunt, niſi ulteriùs ab intellectu ad mentem, & ad ejus lumen pertingant, ubi quaſi divinum induant intuitum, & idolo careant humano. Et hanc concluſionem teneo, & aſſero, ut rationabilem opinionem & citra omnem impietatem diſputabilem, atque ex eorum numero, quæ ſolent eſſe themata conflictationum, de quibus adhuc diſputatur inter Orthodoxos, ut non ſtatim ſit hæreticus, qui de illis dubitat, quum nulla Eccleſiæ authoritas, hactenus vetuerit de his dubitare, nec omnes Doctores circa hæc in eandem opinionem conſentiant.

XLI.

IAm tandem profligatis articulis omnibus, Cyclops articulator perorat, planèque triumphat, & Scripturarum interpretem agit, atq; exponit illud Sapientis: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas, Scholastico more distinguit, inquiens: Oportere intelligere sapientem: interdum loqui ex sua persona, aliquando in persona attoniti, quandoque in persona stultorum, interdum in persona prudentis. Sed ubi possunt hæc discerni, melius norunt pueri, qui student in Donato. siquidem hic articulator distinguit quidem, sed nihil discernit. Et contra Aristotelem suum, qui in calce libri de Physico auditu, inquit: Sapientem nō sufficit dicere, nisi dicti rationem assignet, nihil neque dicit, neque probat. Verum Hieron. illud exponens, ait sic intelligendum, ad comparationem creatoris & æternæ majestatis, omnia dici vanitatem, sicut Apostolus ait: Vanitati creatura subjecta est. Et Psalmista ait: Omnis vivens vanitas, quia solus Deus est immutabilis, & semper idem quod est, & non aliud. Sed illud pari ratione oportebat articulatorem intelligere, distinguereque, me non ubique eandem personam gerere, sed aliquando inquirentis, aliquando disputantis, quādoque monitoris, quandoque recitatoris persona loqui, iste verò non assertatoris, sed declamatoris, atque si velit etiam canis vices agere. Similiter etiam putandum est, hunc articulatorem, aliquando loqui in persona parasiti, aliquando in persona calumniatoris & sycophantæ, aliquando in persona asini Cumani, nullibi autem per omnem hanc articulationem, in persona docti & probi viri.

XLII.

NEque ego planè damno omnes scientias & artes, sed de illarum vanitate, & incertitudine declamo, & reprehendo illos, qui neglecto verbo Dei, in humanis & mundanis scientiis fiduciam suam collocant, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes: ostendoque, qui errores, quæ hæreses, quæ mala, ex quavis scientia orta sint, & oriantur, quando non regulantur ad verbum Dei, in quo solo est scientia discretionis, discernens verum à falso, justum ab injusto, bonum à malo, sine quo omnis scientia vana & errori subjecta est. Proinde declamatio non judicat, non dogmatizat, sed quæ declamationis conditiones sunt, alia joco, alia serio, alia falsè, alia severè dicit: aliquando mea, aliquando aliorum sententia loquitur, quædam vera, quædam falsa, quædam du-

bia pro-

bia pronunciat,alicubi disputat,alicubi admonet, non ubique improbat,aut docet, aut asserit, nec omni loco animi mei sententiam declarat, multa invalida argumenta adducit, ut habeatur, quod improbet, quodque solvat declamaturus partem diversam, quæ quum nesciat hic articulator discernere, nullam de illis nisi stultam poterit ferre sententiam.

XLIII.

TAndem ut faciat perfectum circulum, revertitur ad libri nostri principiũ, colophonia injuria,calumnians epistolam præliminarem,in qua jocatus cum amico,dixi me versum in canem, ipse articulator plus quàm canis, humanitatis expers, & vitæ communis ignarus, qui literas ad amicum scriptas,Cynica petulantia mordere non erubescit, ac veluti rusticus indisciplinatus, canis ignotos omnes adlatrat,sic carpit, calumniatur, damnat, quæ non intelligit. At verò canis iste meus nullos adlatrat,nisi malos,nullos mordet nisi noxios, odio persequens facta improba, qui si impotens erat ad benedicendũ,causa fuit, quia inter illos agebat, qui nolebant intelligere, ut benè agerent. Quemadmodum & Christus, ut est in Evangelio:non poterat facere miraculum in Nazareth, propter incredulitatem illorum.Non est ergò propterea liber declamationis illius piarum aurium offensivus,nisi pię aures intelligantur aures morosorum asinorum. Neque est contumeliosus,siquidem (teste Hieron.) generalis sermo, ad nullius contumeliam pertinet, & qui citra nomenclaturam notat vitia, malos admonet, bonos commendat. Neque est etiam ille liber famosus,quum habeat inscriptum authoris sui nomen,& titulum, atque non sine Cæsarei consilii examine, & authoritate publica prodierit,nec quenquam,nisi de quo publica vox, & fama,& notoria historia est,nominatim perstringit. Cæterum, si quispiam sui conscius, aliquid in se dictum arbitretur, ob idque mihi succenseat, ipse jam de seipso, quod talis sit, nullo accusante confitetur, unde præsumptuosus hic articulator, ignorans quis in jure dicatur libellus famosus, falcem suam ponit in messem alienam,& ultra crepidam judicans, nescit quid loquatur. Atque hæc tandem est miserandi articulatoris hujus,plusquam asinina peroratio, qui si quid cordis haberet, & probus vir haberi velit, addidisset articulis istis nomen suum,si illos commendatione dignos putabat. Aut prodiisset in publicum,nec me post terga aggressus esset, sed restitisset in faciem,dum aderam, qui responderem.

EXhis tandem mihi planè persuadeo, librum declamationis meæ, per Lovanienses Theologos, non fuisse lectum, sed laborem illum aliis quibusdam fuisse distributum, in quorum fidem fortè Theologi aliqui subscripserunt, notatis. Unde si quid in hac mea Apologia, amarulentius dictum videbitur, sciant me hoc non in Theologicum ordinem dicere, sed in illos ter scelestos sycophantas, qui de ordine Theologico pessimè meriti, tam insulsas nænias, tam perfidas calumnias, illis suggesserunt, atque tam celebrem olim Academiam, tam futilibus articulis, tam frigidissimis argumētis, tam inappositis Scripturarum citationibus, earundemq; adulterinis applicationibus, & interpretationibus præficere voluerunt authorem & eruditis omnibus exponere ludibrio. Ego semper doctis & eruditis viris, quibus sensus est Catholicus corrigendi mea scripta libenter submittam, modò illa legant cum judicio, & candore, & si quid admonuerint aut docuerint, libenter audiam, illorumque judicium pro veneranda authoritate libenter accipiam. Sed si quis æquo animo ferat istius fecis cicatricosum judicium, qui invidiosi, & nihil scientes, vitiant quæ sana sunt, & deflexis à vero oculis, in improbitate, fraude, dolo, falsificio, mēdaciis, malitia, depravatione, dissimulatione, & impudenti calumnia, spem victoriæ ponunt, & se constituunt censores alienorum laborum, eorumque quorum sunt imperitissimi. Atq; horum nebulonum arbitrio (si diis placet) Christiani dicemur aut hæretici, ad horum sententiam exurentur homines, quorum verba, voces & censuras, nihilo pluris ego faciam, quàm Demetrius ille, qui dicere solebat, eodem sibi loco voces esse imperitorum, quo & ventre redditos crepitus, quum nihil penè intersit, qua corporis parte, sursum an deorsum turpiter sonet. Qui quod doctrina nequeunt, authoritate exequi contendunt, eò quòd quas olim eruditionis meritis, laureas decrevit antiquitas, ipsi mercede & Symposiorum meritis impetrarunt, titulo quidem Doctores & Magistri, literarum conditione miserabiles Sophistæ, contenti ut alii doctrinam, illi umbram tantum & speciem occupent. Sciant ergò nunc populi, & intelligant nationes Quales hodie sunt isti Magistri, quibus filios suos erudiendos mittunt discipulos. Vę discipulis, quibus tales contingunt Doctores, qui quodcunque loquuntur licet videatur sapientia, tamen est stultitia, & iniquitas: cur autem væ, quippe Dominus, & Magistros illos, pariter & qui credunt illis discipulos disperdet, juxta verbum Esaiæ: Quoniam Dominus caput & caudam disperdet.

Nunc

NUnc ergo vos obtestor, clarissimos Senatores, virosque prudentissimos, in quorum manibus tot nefaria illa calumniatorum cohors, ante hunc conflictum intendit, & obtrectatione mei nominis, sparsit in vulgus; & hæreseos nomine obtulit magnatibus, & Cæsari quoque me traduxit pro hæretico. Vosque omnes, quicunque nunc, & in posterum, ista & visuri & lecturi estis: Nolite secundum faciem judicare, sed rectum judicium judicate. An non digni & efficaces sint isti articuli, propter quos, ex conspurcatis scholis, sordidi ludimagistri, qui nihil norunt, nisi præesse pediculosis pueris, cum aliquot seditiosis Theosophistis, & funestis monachis, sceptra supra Cæsarem sibi arrogantes, nostram de Vanitate Scientiarum, atque excellentia verbi Dei declamationem (cui jam subscripserant censores, assensus est privati consilii senatus, & Cæsareo diplomate comprobavit) prohibere debuerint, & ne apud Lovanium distraheretur inhibere: Nolite secundum faciem judicare, sed rectum judicium judicate, an digni & efficaces sint isti articuli, propter quos rescindendum postulaverint. Cæsarei diplomatis privilegium, maxima privati consilii (ubi nihil non agi summa cum prudentia & deliberatione hactenus putatum est) cùm infamia, tum injuria. Non enim ad me solum pertinet hæc calumnia, sed etiam ad eos, qui declamationem meam examinarunt, qui comprobarunt, qui subscripserunt, qui Cæsaris sigillum appenderunt, quorum fides, si semel hinc suspecta fieri patiatur, reliquorum omnium perpetuo infirmata est: Nolite secundum faciem judicare, sed rectum judicium judicate. An digni & efficaces sint isti articuli, pro quibus mihi inaudito & indefenso, publica indicenda fuerit palinodia? quum isti Lovanienses censores non innitantur alio robori, quam falsis interpretationibus, malitiosis argumentationibus, impertinentibus allegationibus, depravationi, detruncationi, dissimulationi, mendacio, improbitati, sycophantiæ, blasphemiæ, falsitati, cæterisque calumniarum detestabilibus artibus, quibus degeneres, & invalidi sophistæ plures turmatim, me solum, & unum clanculum, & post terga aggressi, opprimere studuerunt. Nolite secundum faciem judicare, sed rectum judicium judicate. Num digni & efficaces sunt isti articuli, propter quos ille minister justitiæ Cæsar, tam gravi indignatione contra me commotus fuerit, quod supplicanti mihi pro justitia, & aures suas occluserit, & oculos suos à supplicatione mea averterit? Et quum nemo regum unquam tam inclementes, sive superbas aures,

habuisse sciatur, qui servorum suorum honestas preces fastidierit, & honestarum personarum, justas supplicationes, dedignatus fuerit, mihi uni solique hoc à Cæsare suapte natura Clementissimo, præter morem suum alieno impulsu contigit: sic pii illi magistri nostri, suis istis articulis, conscelerarunt Cæsaris aures, tantumque venenum illis instillarunt, illi mundo corde monachi, sic Cæsaris adversum me furorem concitarunt, illi subornati aulici sacrificuli, atque aulicarum conscientiarum instigatores, ut vix duorum reverendissimorum doctissimorumque Cardinalium fideli instructione deflagrari Cæsaris ira, & purgari potuerit suspicio, parumque abfuerit, ut cujus beneficentiam virtutibus, fideliq; obsequio commeruerim, illius iram, & indignationem, servitiorum præmium, laborumque mercedem habuerim, quemque virtutis, ac literaturæ gratissimum pensatorem speraveram, virtutum & eruditionis punitorem invenerim, nec quicquam bonæ spei habiturus sim reliquum, qui mihi tam infensum Cæsaris odium, virtutis & eruditionis meritis peperissem. Verum hæc tragœdia alio loco, & alio stilo, mihi uberius decantanda est. Vos quæso quod ad articulos attinet, nolite secundum faciem judicare, sed rectam judicium judicate. Salvo mihi jure addendi, auferendi, corrigendi, emendandi, interpretandi. Quod ut in prophanis causis concedi solet, in sacris maximè concedendum erit.

Ubi ignavi imperant: ibi summa ingenia in occulto iacent.

Proverb. XXIX.

Princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.

Non solum ille reus est, qui alium de alio profert, sed etiam is, qui aurem cito criminibus prabet: II. *quæst.* 3. *non solum.*

Apologiæ adversus Theologistas Lovanienses, Finis.

REVE-

REVERENDO PARITER ATQUE GENEROSO DOMINO, DOMINO JOANNI Laurentino Lugdunensi, Præceptori primario Divi Antonii apud Rivum eversum Provinciæ Pedemontium.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA. S. D.

Voniam sic tibi persuasum video vir clarissime, ut multo laudabilius ducas scire plura mediocriter, quam unum aliquod insigniter: & licet jam in utroque, & Pontificio & Cæsareo jure insigniter doctus sis, tamen circa eam disciplinam tibi immorandum non censeas, nec illam omnimoda ingenii occupatione dignam esse arbitraris, sed & alias quasq; optimas disciplinas felicissimi ingenii amplitudine prosequeris, etiam occultiores abstrusioresque scientias diligenti investigatione perscrutaris: inde fit, ut ego etiam mei ingenii industria cupiam tuis desideriis morem gerere, & te à nostrorum arcanorum pomæriis non excludere. Ita namque virtus tua deposcit: & benevolentia erga me tua meretur. Volumus igitur te donare, & ea non vulgari, non triviali non arte circa unum aliquod obiectum occupata, sed arte artium omnium regina, qua duce ad reliquas omnes scientias & artes facile conscendas, ita ut non modo in illis mediocrem disciplinam, sed & insignem doctrinam rationabiliter valeas profiteri. Ea autem est ars inventiva Raymundi Lullii, cuius ea dignitas est ac præcellentia, ea generalitas ac certitudo, ut se sola sufficiente, nulla alia scientia præsupposita, non ullo indigens forinseco iuvamine, infallibiliter

liter cum omni securitate ac certitudine, errore omni semoto, de omni re scibili veritatem ac scientiam sine difficultate & labore invenire nos faciat. Insuper omnes alias scientias sub se complectens, & ad verum ordinans, soluens omnes quæstiones & obiectiones, quæ circa quodcunque scibile fieri possunt: nec ullum scibile est, quod hanc effugiat: argumentatur insuper per argumenta infallibilia, certissima & notissima, quibus nemo potest contradicere: ideoque non indiget aliarum scientiarum, vel scripturarum testimoniis, sed ipsa omnem aliarum scripturarum ac scientiarum auctoritatem, etiam ipsam Sacram scripturam disponit, ordinat & probat. Habet enim principia universalia, generalissima ac notissima, cum mutua quadam habitudine ac artificioso discurrendi modo, in quibus omnium aliarum scientiarum principia & discursus tanquam particularia in suo universali, elucescunt. Ea insuper huius scientiæ est promptitudo & facilitas, ut etiam pueri impuberes, hac arte freti, in omnibus ferme facultatibus docte disserere possint: multi etiam, qui in extrema senectute se ad literas contulere, hac arte paucis mensibus in viros doctissimos evasere. Ita hac ars omnem temporis indigentiam vincit & inopiam. Quod ne fabulosum videatur, extant nostræ memoriæ testes Petrus Daguinus Mediatus & Jacobus Januarius, viri tota Italia celebrati, quorum prior tricesimo septimo ætatis suæ anno, cum vix prima hausisset elementa literarum, septem duntaxat mensibus huic artificio incumbens, omnibus doctissimis viris miraculo habitus est, quem & tota fere Italia verbo experta est, & opera eius in hunc diem, quantum doctrina præstitit, præ se ferunt. Alter autem, (quod magis mirum est) cum septem peregisset lustra, à literis penitus alienus, in tantum hac arte profecit, ut sicut ex scriptis eius videre licet, nulli doctorum hominum sit postponendus. Notum est, Ferdinandum Cordubam Hispanum per cuncta ultra & citra montes gymnasia, omnibus studiis hac arte celebratissimum extitisse: atque Raymundus Sabunde, qui librum creaturarum sive Theologiam

giam naturalem edidit, eo ipso præter reliqua sua scripta satis ostendit, quantum hac arte valuerit. Præterea Jacobum Fabrum Stapulensem, ac Carolum Bovillum apud Parisios divulgatæ sapientiæ viros, Raydmundo devotissimos scimus, eorumque scripta testantur. Et, ut apud meos Germanos veniam, Andreas, Petrus, Jacobus, germani fratres, natione Frisones, cognomine Canterii, unica cum sorore adhuc pueri decennes, in omni disciplinarum genere egregie disseruere, quos non modo Germania & Gallia, sed tota pene Italia, ipsaque Roma & novit & admirata est. Horum Andreas mihi hujus artificii præceptor contigit, cuius fundamento innixus deliberavi etiam ego aliquod ædificium superstruere, atque hæc in artem brevem succincta commentariola scribere, quæ cum iam diu apud me detinerem, cogitabundus, cui ea digna dedicare deberem, tu mihi protinus occurristi, hoc ipso dignissimus, quod præter generosam natalium dignitatem, insuper amplissimo ingenio decoratus vir desideriorum es, & qui nihil, quod sciri possit, ignorare velis. Accipe igitur nunc benignissimo animo has nostras lucubrationes: accipe Lullianum artificium: huic insiste, huic inhære, quousque penetraveris, & in actum ac praxim deducere noveris: tum mactus virtute, confidens ingenio, aggredere omnia, & evades omnium scientiarum toto animo plenissimus.

Vale.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, ARMATÆ MILITIÆ EQUITIS Aurati, & utriusque Juris Doctoris.

IN ARTEM BREVEM RAYMUNDI LULLII.

COMMENTARIA.

RAymundus Lullius composuit artem ad scientiarum inventionem, quam ex eo Artem inventivam nuncupavit, & ipsam per multos & varios tractatus sparsim scriptis tradidit, quorum alium intitulavit artem demonstrativam, alium de mixtionibus principiorum, alium vocavit artem magnam, alium artem brevem, in quo totam artem inventivam breviter complectitur, sicut per præsentem expositionem compendiose declarabimus.

Dicitur autem hæc ars inventiva, quia docet nos invenire & multiplicare res & terminos, & propositiones, definitiones, divisiones, media, loca, argumenta, quæstiones, quæstionum & argumentorum solutiones atque deductiones, veritates & scientias de omni re, & ad omne id quod proponitur.

Invenire autem rem, vel terminos, hoc solum interest: quoniam res, cum una sit, pluribus potest terminis explicari, idem aut simile significantibus, convertibiliter vel aliter. Invenire itaque terminos nihil aliud est, quam re aliqua proposita illam pluribus, & iis quidem aptis verbis amplificare & exornare.

Dicimus autem terminum, quidquid extra propositionem est, ut nomen & verbum, quæ principales partes sunt orationis, sive etiam aliquid categoricum, quicquid præter nomen & verbum finitum & rectum est, ut quidam, omnis, nullus, & reliquæ partes orationis, sive etiam aliquod complexum quantumlibet multiplex, à parte prædicati vel subjecti positum, vel modus etiam, vel dictum de quo modus prædicatur.

Rem autem compositam, vel terminum compositum, dicimus

cimus orationem complexam, quam ex rebus incomplexis complexam facimus. Terminis itaque incomplexis reperis, facile erit eos varia adjunctione complexas facere ut homo, & homo justus.

Primum autem nos invenire oportet terminos generales, quibus in omni re proposita uti possimus, secundum hujus artis intentionem: & hujusmodi termini sunt, quos Raymundus Lullius nobis sub quadruplici figura tradidit, extra quos nihil cadit in intellectum.

In tres itaque partes præsens expositio nobis partienda erit: in quarum prima, juxta intentionem materiæ, terminos ipsos generales declarabimus, & multiplicare docebimus: in secunda parte, complexorum inventionem ostendemus: in tertia, universalem artis dispositionem & applicationem docebimus, & per exempla demonstrabimus.

Prima pars in sex subdividitur: nam primo declarantur subjecta universalia, quarum figura apud Raymundum notatur per literam S. Secundo agitur de prædicatis absolutis, quarum figura signatur per A. Tertio de prædicatis respectivis, seu de triangulis, quarun figura notatur per T. Quarto de quæstionibus, earumque regulis ac speciebus, quarum figura tenet literam Q. Et hæ sunt quatuor figuræ generales artis, & quælibet illarum apud Raymundum novem possidet terminos, notatos per novem has literas, BCDEFGHIK, post figurarum expositionem. Quinto terminorum multiplicationem, & extraneos terminos invenire docebimus. Sexto loco figurarum in se invicem multiplicationem ostendemus.

Quære figuram in fine libri.

Primum itaq; nunc definitiones subjectorum nobis memorandæ sunt: ut in prædicatorũ attributione considerentur definitiones, circumstantiæ & conditiones subjectorum, quas uniuscujusq; subjecti genus, natura atq; ordo demonstrat. Quoniam nõ omnia prædicata, aut non eodem modo omnib. subjectis conveniunt, aut cohærent, vel consequuntur, vel attribuuntur, vel antecedunt. Nam ea quæ de Deo dicuntur, per quendam alium modum, quam de creaturis dicuntur: ita quæ homini secundum rationem attribuuntur, oportet in bruto non esse: sic illa quæ de homine justo, aliter quam de homine injusto dicuntur. Sed nunc ad definitiones subjectorum veniamus.

Deus est illud ens, in quo bonitas, magnitudo, & cætera prædicata absoluta in arte posita sunt, unum & idem numero, habens in se omne complementum, & aliquo extra se non indigens.

digens. Est itaque Deus illud ens infinitum, æternum, perpetuum, ante & post omnium rerum principium & finem, ipsum sine principio & fine, in quo sunt perfectiones omnium rerum universæ, & imperfectiones absunt.

Angelus est substantia spiritualis, creata, corpori non conjuncta, nec conjūgibilis: ideoque non indigens tempore, neque motu, neque loco, secundum suam essentiam & naturam intellectualis, immortalis, insensibilis & impassibilis, ex sui natura & proprietate, nisi ex ea facultate, quæ sibi ex libero arbitrio permissa fuit, se moribus depravarit. Similis descriptio animæ convenit, nisi quia corpori conjuncta est, ipsumque semper appetit.

Cælum, est illud corpus, quod habet magis extensam magnitudinem, quàm aliud corpus. Est itaque corpus incorruptibile, in quo non cadit mutatio ad formam, sed tantum ad ubi, sua materia & forma compositum, non elementorum cōpositione coactum, habens animam viventem, rationis capacem, meliorem meliori conjunctam corpori, quam sit anima humana.

Homo est substantia, in qua animal rationalis & corpus mortale conjungantur. Est itaque homo, qui habet esse, vivere, sentire, imaginari & intelligere.

Imaginativa, est illa potentia, in qua animal imaginatur similitudines eorum, quæ fuerunt sensibus præsentata: itaque sub eo continentur animalia perfecta, & sunt illa, quæ habent esse, vivere, sentire, & apprehendere potentiis & sensibus interioribus & exterioribus.

Sensitiva est illa potentia, cum qua animal sentit res sensibiles: itaque sub ea continetur animal, quod habet esse, vivere, sentire & apprehendere per potentias apprehensivas exteriores, carens sensibus interioribus, aut potius sine illis consideratum: potest enim sine illis intelligi, quamvis fortassis sine illis dari non possit. Sunt autem secundum Raymundum sex sensus particulares, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, tactus, affatus.

Vegetativa, est illa potentia, per quam naturaliter fit transmutatio de una substantia in aliam: itaque vegetativum dicimus illud, cui convenit esse, & vivere, ut ea, quæ generantur, nutriuntur & vegetantur, sicut arbores & plantæ: & ita vivunt, licet sensu careant.

Elementativa, est potentia in elementatis cum qua elemēta existunt & agunt actualiter & præsentialiter ac potētialiter in ipsis

in ipsis elementatis. Est itaque elementativum, quod habet solum esse substantiale, & continet sub sua generalitate primò quatuor elementa simplicia, scilicet ignem, aerem, aquam, terram: deinde omnia mixta inanimata, in quibus non est vita, sive sint perfecta, ut sunt metalla, & gemmæ, sive imperfecta, ut nix, grando, pluvia: & etiam quævis alia elementata, quæcunque de quatuor elementis composita sunt, sine vita tamen considerata, licet vita non careant, ut animalia & planta, & homo secundum corpus.

Priusquam nunc ad instrumentativam procedamus, primo de scala naturæ pauca exponemus.

Scala naturæ quinque habet gradus generales, ad quos tota rerum universitas reducitur, qui sunt esse, vivere, sentire, imaginari, intelligere: & infra quemlibet illorum sunt multi gradus speciales, quæ sub uno gradu generali continentur.

Conditio istorum graduum est, ut omnis inferior possit esse sine superiori, & non econtrà: & omnis gradus superior fundatur in inferiori: ideoque infimus gradus, qui est ipsum esse, est principium, radix & fundamentum scalæ, in quo omnes alii gradus sustentantur, ipsum autem à nullo sustentatur, nec in alio fundatur: ideo potest separatim sine aliis reperiri, alii autem sine ipso reperiri minime possunt.

Esse ergo est primus gradus scalæ naturæ, & sub ipso sunt multi gradus dignitatis, secundum quos aliqua res habet nobilius esse, quam alia: & illæ cognoscuntur à propriis ac specialibus accidentib. rerum, sic quod ubi sunt nobiliores proprietates, ibi sit nobilius esse, sicut in igne luciditas, subtilitas, levitas, caliditas: in aere diaphanitas: subtilitas minor, levitas minor, & humilitas: in aqua fluxilitas lubrica, perspicua grossities, gravedo labilis, & frigiditas: in terra opacitas tenebrosa, solida grossities, ponderositas gravissima, & siccitas. Similiter nobilius esse est in mobili circulari, quam recto: in mobili sursum, quam deorsum: in motu simplici, quam composito: graduatur etiam esse secundum gradus durationis & virtutis, & reliquorum principiorum. Insuper illud est nobilius, in quo fundantur nobiliores gradus ipsius scalæ. & hoc idem de reliquis gradibus scalæ inferioribus intelligendum est.

Secundus gradus generalis est vivere, & habet propria accidentia, & proprias potentias, quæ sunt generativa. nutritiva, argumentativa, &c. & quæ ad illas sequuntur, vel antecedunt, ut attractiva, digestiva, retentiva, expulsiva, que proprie sequuntur esse compositum ex elementis, & quodammodo

præcedunt actus vitales, & quælibet istarum utitur suo elemento ut instrumento: nam attractiva sive appetitiva, aere gaudet, quia implet: retentiva terra, quia restringit: digestiva igne, quia est dilatativus partium & ampliat: expulsiva aqua, quia lubricitate sua evacuat.

Tertius gradus tenet sentire: & intelligitur de exteriori tantum, & habet sex particulares sensationes, visum, auditum, olfactum, gustum, tactum, & affatum, secundum quos distinguuntur gradus nobilitatis sensitivorum: & inter omnes sensus auditus est nobilior, quia non potest reperiri sine sensibus interioribus: nam ubicunque est auditus, ibi necessario est memoria, ideoque absque auditu non est disciplinabilitas.

Quartus gradus est imaginari: & cohærent sibi sensus intrinsecus, qui communis dicitur, item imaginatio, phantasia, æstimatio, memoria. secundum quorum præeminentiam sumuntur sub illo gradu gradus particulares.

Quintus gradus est intelligere: & habet sibi conjuncta recolere, & liberè velle, sine quibus esse non potest, & quæ hæc sequuntur, discernere, docere, eligere, judicare, sermocinari, & quæ inde proveniunt, sapientia, scientia, ars, ingenium, notitia, fides, opinio, credulitas, religio, virtus, & ejusmodi, secundum quorum gradationem & possessionem gradantur sub hoc genere contenta: & supra hunc gradum non est ascensus in scala naturæ: & ipse continet in se singulos inferiores, & quilibet gradus superior continet suos inferiores in se realiter, & dignificat eos ea dignitate qua ipse dignificatus est. In his autem quæ supra naturalia sunt non est ita, ut quilibet gradus superior contineat inferiorem realiter, sed continet illum secundum nobilissimum modum continendi & dignificandi, ut formaliter & intellectualiter, & non secundum modum conjunctionis, sed unionis & cujusdam identitatis, gradatim secundum subjecti nobilitatem minus à se invicem distinctos.

Et quia jam descendimus ad subjectum elementalitatis, in quo situatur infimus gradus scalæ naturæ, separatus ab omnibus aliis, videlicet ipsum esse sive vivere, sentire, imaginari, intelligere, vel sine illis consideratum: ideo scire nobis convenit, quia quoddam est esse primitivum & per se subsistens, non ab aliquo, nec de aliquo, nec in aliquo, sed simpliciter ante omne non esse, quod est Deus: aliud est esse, non in aliquo nec de aliquo, tamen ab aliquo, quia à primo esse de nihilo productum: & tale est esse creatum substantiale, cui præcessit non esse: tertium est esse, quod est ab alio, de alio, in alio, & nonnisi in alio:

in alio: ut esse accidentis, cujus esse est secundarium, natura & perfectione: natura, quia præsupponit substantiam in absolutione & respectu: perfectione, quia substantia est per se, in se, de se, propter se, & sui: accidens autem, per ipsam, in ipsa, de ipsa, propter ipsam, & ipsius substantiæ: itaq; nunc consequenter de accidente dicamus, quod Raymundus instrumentativam vocat: quod est ultimum in genere subjectorum.

Instrumentativa, est potentia illa, quæ est instrumentum substantiæ, cum qua agit aliquod opus, & per se existere non potest: itaque continet sub se omne id quod habet esse in alio, ut in principali subjecto: itaq; consideratur dupliciter, vel absolutè secundum se considerata, vel quemadmodum subjecto alicui adjungitur: ut si dicatur de justitia Dei, vel hominis, & tunc reducitur ad genus sui subjecti, conditionum subjecti observandarum caussa.

Adhnc autem subjectum hoc instrumentalitatis apud Raymundum consideratur dupliciter, scilicet naturaliter & moraliter. Naturaliter, sic continet in se novem prædicamenta accidentis, & quicquid artificialiter instrumentum est alicujus operis in quantum instrumentum: Moraliter autem sic continet sub se virtutes, & vitia, & quicquid hujusmodi est, ut gratiæ & dona.

Instrumentalitatis itaq; naturaliter consideratæ talis constitui potest figura, prænotata litera I.

Quære figuram in fine libri.

Nunc consequenter singula hęc accidentium principia definiamus & declaremus.

Quantitas est principium, ratione cujus entia creata sunt finita sive terminata. Est itaq; quantitas, principium, cui convenit ratio mensuræ, secundum multitudinem, magnitudinem, diminutionem, & diuturnitatem. Quantitatis autem aliud continuum, cujus continuæ partes sunt: ut linea, longitudo, latitudo, superficies, altitudo & profunditas corporis, & tempus mensurans, actus, & locus atque motus circumscribens corpus. Quantitatis aliud discretum, cujus partes non copulantur ad aliquem terminum, ut numerus, & oratio, & alia multa, sicut in respectibus duplum dimidium, longius, brevius, & hujusmodi: & in actibus, in quantum violenti. vehementes, intensi vel remissi: similiter in qualitatibus prout remissæ, vel intensæ.

Qualitas est principium, ratione cujus res sunt quales sive determinatæ: itaq; secundum qualitatem dicimus aliquid esse

quale, ut ſecundum juſtitiam juſtum, ſecundum bonitatem bonum. Species autem qualitatis ſunt, ut habitus, diſpoſitio, virtus, naturalis potentia vel impotentia, ut eſſe fortem, riſibilem, & quæ ſunt contraria: item paſſio vel paſſibilis qualitas, ut calor, dolor: item forma, & circa eam conſtans figura, ut triangulum, quadrangulum.

Relatio eſt principium, ratione cujus aliquod ens de neceſſitate refertur ad aliud: idem alio nomine vocatur ad aliquid, quia ejus eſſe ad aliud eſt vel ſecundum ſuperpoſitionem: ut pater filii, dominus ſervi: vel ſecundum æquiparentiam, ut frater fratris, vicinus vicini.

Actio eſt principium, ratione cujus agens agit in paſſivum.

Paſſio eſt principium, ratione cujus patiens patitur ſub agente.

Habitus eſt principium, quo res induit de ſemetipſo rem quæ ipſam ſuſtinet, & eſt illud per quod etiam ſunt habituata ſive veſtita de ſimilitudinibus aliorum: itaque habitus communiter eſt corporum, & eorum quæ corpori adjacent, ut tunicatum eſſe, &c.

Situs eſt principium, per quod partes recte & debite ſunt poſitæ in ſubjecto in quo ſunt, ut caput ſurſum, pedes deorſum: eſt itaque ſitus nihil aliud quam partium ordo in toto. Tempus eſt illud principium, in quo & per quod entia creata, ſunt noviter incœpta. Conſideratur autem hic tempus, non ſolum ſecundum menſuræ rationem, ſed etiam ſecundum id quod ex tempore in re temporali relinquitur, ut eſſe ſenem vel juvenem.

Locus eſt principium, ratione cujus una ſubſtantia aliam in ſe continet & collocat. Eſt itaque locus circumſcriptio corporis: & hoc principium alio nomine dicitur ubi: & eſt ubi repletivum, ut Dei in mundo, animæ in corpore: & eſt aliud ubi definitivum, videlicet ſecundum operationem etiam vel in abſentia rei, ut Solis in terra: ſecundum eundem modum Angeli dicuntur eſſe in loco, ſcilicet ſecundum operationem: eſt aliud ubi occupativum, ut corpus occupans locum aliquem in alio corpore: & eſt aliud ubi continentiæ quod continet in ſe.

Quando autem inſtrumentativa moraliter conſideratur, in virtutes dividitur & vitia, quæ ſub duobus novenariis Raymundus complectitur: qui tamen velit aliter hæc reſtringere vel ampliare, poteſt id ſuo modo facere, & figuram earum mixtim ita fabricare poſſumus, prænotatam duplici litera W.

Quare

Quare figuram in fine libri.

Qui supra in figura S. narrati sunt novem termini generales subjectorum, hi ad nostram intentionem maxime necessarii sunt, in quibus continetur omne id quod est, tamen sub ordine quodam atque quibusdam inter se gradibus: ideo observandæ nobis sunt necessario conditiones illæ, quas Raymundus Lullius in arte sua quatuor enumerat, per quas regulatur & conditionatur intellectus quoties nobis subjectum aliquod per principia respectus, & regulas hujus artis deducēdum est. Harum prima est ut observentur, definitio, conditiones & proprietates ipsius subjecti, tales, cum quibus differat ab omni alio subjecto, cui tunc ita attribuantur principia & regulæ, affirmando vel negando, ut nulla causetur læsio definitionum subjecti & principiorum & conditionum suarum. Secunda conditio est, ut conserventur differentiæ subjectorum in attributione principiorum & regularum, sicut bonitas Dei differt à bonitate Angeli per infinitatem & æternitatem. Tertia conditio est, ut concordantia, quæ est inter unum subjectum & aliud, non destruatur, sic Angelus cum homine convenit in intellectu, ille cum brutis sensu, ipsa cum plantis vegetatione, & sic de similibus. Quarta conditio est, ut in quo gradu unum subjectum altero superius vel inferius vel æquale est, secundum eundem gradum attribuantur illi principia & regulæ artis, & hæc omnia lucidius patebunt in practica tertiæ partis horum commentariorum. His addi potest quinta conditio talis, ut omnis perfectio, quæ affirmatur de aliquo subjecto inferiori, dicatur suo modo de omni superiori: & quicquid imperfectionis negatur de inferiori, negetur & de superioribus: ita quidquid imperfectionis attribuitur vel perfectionis negatur de superiori, eodem modo attribuatur vel negetur de inferiori: ut si homo est mortalis, ergo omnia animalia necesse est esse mortalia: si homo intelliget. Sexta conditio est, ut quicquid attribuitur duobus extremis, attribuatur omnibus intermediis: ut Deus & homo intelligunt, ergo Angelus & cœlum intelligunt. Similiter de quocunque dicuntur duo extrema, de eodem dicantur omnia intermedia, ut in Deo est esse & intelligere, ergo vivere & sentire.

Secundario nunc de figura A, hoc est de prædicatis absolutis dicendum erit. Accipiuntur autem hæc prædicata, pro quibusdam terminis generalibus prædicabilibus de omni re secundum aliquem modorum, per quos discursus fieri potest circa aliquod subjectum, vel simpliciter attribuendo, vel ostenden-

ſtendendo aliquod prædicatum ineſſe ſubjecto, propter congruentiam, quæ erit cum his terminis.

Sciendum etiam quod prędicata non ſolum accipiuntur hic termini qui actu prædicantur, ſed etiam qui apti nati ſunt prædicari ſecundum aliquod genus prædicationis, etiamſi ſit forma abſtracta, & extra genus ſuum conſiderata, ut bonum, bonitas & ejuſmodi.

Sciendum, quod quamvis prædicatorum infinita fermè multitudo reperiri poſſit, quemadmodum & ſubjectorum, tamen in hac arte Raymundus redegit ea in certum numerum ac ordinem, & vocavit illa prædicata abſoluta, & principalia generalia, vultq; quod non ſint ex genere prædicationis accidentalis, ſed etiam ſubſtantialiter & cauſaliter de aliqua re prædicari poſſint, prout aliqua res non ſolum accidentaliter, ſed etiam ſubſtantialiter bona magnave dici poteſt: unde ſciendum eſt, quod omne principium generale & ſubſtantiale, creatum eſt cum alio accidentali innato, quod eſt de ſuo genere: ſicut bonitas accidentalis, quæ eſt accidens bonitatis ſubſtantialis, & inſtrumentum cum quo illa bonificat cætera, & ita unumquodq; principium & plenum ſui ipſius, in quantum eſt ſubſtantiale, habens partes in ſemetipſo eſſentiales, & concretas, de ſua eſſentia, ſpecie & natura, videlicet, tivum, bile, are, & eſt plenum omnib. partibus, quæ ſunt ſimilitudines, quas ab aliis principiis aſſumit, & ab illis ſubjectatur, & illæ ſimilitudines ſunt accidentales, quæ de partibus ſubſtantialib. procedunt. Præterea iſta prædicata, non ſolùm prædicari habent, ſed etiam ſibi invicem ſubiici, ſive in concreto, ſive in abſtracto, utcunque conſiderato, ut ſi dicamus bonam magnitudinem, vel magnam bonitatem, ſive magnum bonum.

Nunc conſequenter ad terminorum iſtorum declarationem accedamus. Bonitas eſt ens, ratione cujus bonum eſt bonum & bonum agit bonum: & ſic bonum eſt eſſe: & malum eſt non eſſe. Eſt itaq; bonitas, principium diffuſionis & communicationis, ſimilitudinis, formæ & fluxus: fluxus enim à forma eſt in materia ſuſceptio: idcirco bonitas in rebus dupliciter conſideratur, videlicet in quantum eſt permanens, qua res in ſe eſt bona, & in quantum eſt fluens, qua res eſt bona fluens in aliud ſecundum operationem.

Magnitudo eſt ens, ratione cujus bonitas, duratio & cætera principia ſunt magna, ambiens omnes extremitates eſſendi: itaq; nihil aliud eſt magnitudo, quam extenſio ſubſtantiæ, bonitatis, durationis, poteſtatis, &c. ſive ſecundum ſubſtantiam, utputa quia res magna eſt in ſe, ſive ſecundum motum, vel augmen-

augmentum vel operationem. Eſt itaque magnitudo triplex, videlicet virtutis, quæ in ſpiritualibus rebus conſideratur, ſecundum reſpectum virtutis: & eſt magnitudo molis ſive materiæ, inquantum conſideratur in corpore vel circa corpus: & eſt magnitudo actionum ſive operationum, & hæc conſideratur eſſentialiter & accidentaliter. Atq; hinc eſt quod gradus majoritatis & minoritatis diverſimodè ſumuntur, ſecundùm magnitudinem, in qua fundantur: ſic etiam intenſa vel remiſſa qnalitate, ſuper qua ſimilitudo fundatur, ſimilia ſunt ſibi ſimiliora, aut minus ſimilia.

Duratio eſt ens, ratione cujus bonitas & cætera principia durant: ipſa itaq; eſt permanentia eſſentiæ bonitatis, &c. & eſt triplex propter tres terminos permanendi. Æterna, quæ ſine principio & fine eſt: Æviterna, quæ principium habet ſine fine: Temporalis, principium & finem habens, quæ variatur magnitudine, ita ut alia brevior, alia longior ſit. Sciendum inſuper, quoniam duratio quædam eſt de eſſentia ſubjecti, ejus intima pars alia eſt de eſſentia temporis vel ævi, &c. menſurans priorem à ſe eſſentialis diſtinctam, quæ eſt coeſſentialiter proprietas mundi, in eo ſuſtentata, ſicut accidens in ſubjecto, menſurans omne quod eſt in mundo, vel per tempus quod ſequitur motum, vel per tempus æviternatum, & ita circa alia principia conſiderabis.

Poteſtas eſt id, per quod bonitas, magnitudo, &c. poſſunt exiſtere & agere. ipſa itaq; eſt principium eſſendi, agendi, patiendi & exiſtendi, ut in inferioribus, vel materia. itaq; potentia tendit ad eſſe, impotentia vero ad corruptionem, & conſideratur dupliciter: naturaliter, quæ aliter ſe habere non poteſt, & voluntariè, quæ eſt in arbitrio. Adhuc nota hic, quod potentia quædam eſt efficiens in effecto, ſicut intellectus in intelligibili in eadem eſſentia: alia eſt ad fieri, ut aliquid de quo poſſit fieri, realiter diſtincta ab efficientis eſſentia, ut in generatione cum motu, loco & tempore.

Cognitio eſt proprietas, ratione cujus cognoſcens cognoſcit: & conſideratur in hac arte, ut qualiſcunq; ſeu quantũlibet de aliquo ſuſcepta notitia, ſive ſecundum veritatem, ſive ſecũdum ſpeciem, quamvis ea quæ ſecundum ſpeciem eſt & errore contrahitur, non rectè cognitio dicatur, ſed opinio vel ſuſpicio. quæ tamen hic cognitioni junguntur: & talis cognitio eſt actus intellectus, qui neque de veritate, neque de ſuo oppoſito certificatus eſt, per neceſſarias rationes, ut in credere & opinari, aliquid eſſe verum vel poſſibile, quod non eſt, ſed ſecundùm

veram cognitionem impossibile est esse intelligibile, hoc est, possibile quod est impossibile, quia suus appetitus est de rebus veris tantum. Est autem cognitio multiplex: nam alia intellectualis, quæ fit simplici intuitu, absque discursu, qualis est in Angelis, & in modo scientiæ infusæ, & in prophetia. Est alia rationalis, quæ fit discursu rationis, sive sit sapientia, quæ est altissimarum & primarum rerum cognitio, sive sit scientia, quæ est habitus conclusionis per demonstrationem acquisitus sive sit intellectus speculativus, qui ex speculativis principiis procedit: sive practicus, qui ex practicis: sive sit ars, quæ est recta ratio agibilium cum appendiciis & partibus suis. Est alia cognitio sensitiva, quæ aliquid apprehendit, & cognoscit aliquo sensuum interiorum vel exteriorum, circa suum objectum versante, aut post primam & propriam sui objecti apprehensionem, ex his aliquid judicante, & conditionem aliquam componente, quam quidem cognitionem in animalibus brutis instinctum vocamus, ut est providentia formicæ, & studium apum. Est alia cognitio apprehensiva, sine sensu & motu aliquo cognitiva, ipsa videlicet natura cognoscente quid sibi proprium conveniensve sit; neque enim in naturam suam res ferretur, ut gravia deorsum, aut in loco suo quiesceret, si nulla certa esset ejus cognitio.

Appetitus est id, per quod bonitas, magnitudo, &c. sunt appetibiles & amabiles. Est itaque appetitus, insita rebus assequẽdi aut fugiendi alicujus rei cupiditas, qua unaquæque res naturaliter fertur & per se in id quod sibi convenit, & fugit adversum. Appetitus alius est rationalis, quem volũtatem dicimus: est itaque voluntas appetitus cum ratione. Est alius sensitivus, qui inest animalibus brutis sine ratione, & in homine secundum inferiorem portionem. Est alius insensibilis, ut ille quo dicimus arbores & plantas appetere solem & pluviam. Et nota hic, quod quamvis appetitus de sua natura versetur circa amabile, ea tamen ejus libertas est maxime in voluntario, ut possibilę sit hoc esse odibile, quod est amabile, & econtrà.

Virtus est origo unionis, bonitatis, magnitudinis, &c. Ipsa itaque est origo & principium operationum, manens in substantia, & fluens in operationes, & hęc multipliciter dividitur: Nam alia intellectualis, quę nõ nisi intellectu administratur, ut sapientia, scientia, prudentia, &c. alia theologica, quæ non nisi desuper venit, ut fides, spes, charitas, & gratiæ, quæ virtutes gignunt, sive sint gratis datæ, ex quocunque genere donorum, sive pertineant ad animam, ut intellectus & consimilia, sive ad corpus,

corpus,ut forma,sanitas,&similia,vel ad res exteriores,ut potentia,divitiæ,&c. sive sint gratiæ gratum facientes, sive prævenientes,sive subsequentes, sive operantes,sive cooperantes. Est alia virtus quæ animalis dicitur,sive sensitiva, quæ sensibus operatur,quæ est apprehensiva alicujus sensibilis, ut interiùs per sensum communem,imaginationem,phātasiam, existimationem,memoriā:vel exteriùs, ut per visum,auditum, olfactum,gustum,tactum. Est alia virtus animalis,quæ motiva dicitur,qua se movet animal,cui conjungitur virtus concupiscibilis & irascibilis,ac virtus vitalis, qua vivit aliquid, ac virtus vegetativa,cujus potentiæ sunt generare, augmentari, nutriri,&c.ad quos sequitur attractiva, retentiva, expulsiva, digestiva,ad quam sequitur separatio & assimilatio. Est etiam virtus prima elementorum, & elemētatorum plures virtutes, quæ virtutes naturales vocantur.Sunt præterea in ipsis virtutes cœlestes,quæ occultæ seu specificæ nuncupantur. Ipsa etiā natura virtus appellari potest,est enim principium quiescendi.Plures adhuc divisiones virtutis dari possent, tot enim sunt virtutum genera, quot operationum & potentiarum, secundùm actionem & passionem.

Veritas est id,quod verum est de bonitate, magnitudine & ceteris,& ipsa est duplex,videlicet propositionis & rei:veritas propositionis,sive mentalis,sive vocalis est cùm prædicatum verè attribuitur suo subjecto:ex quo enim quòd res est vel non est, oratio dicitur vera vel falsa.hinc describitur veritas, quòd est adæquatio rei intellectæ ad intellectum:veritas autem rei, est vera conservatio naturæ in suo genere: unde falsitas est in re, quando ea quæ alicui rei jure conveniunt, in re ipsa non sunt.Consideratur autem veritas rei,vel secundum actum sive usum,vel secundum habitum:sicut homo furiosus secundùm actum verè homo dici nō potest, habitu verò sic.Adhuc notādum est, quòd veritas quædam est æterna, quæ convertitur cum suo subjecto,ut in Deo,quæ immediatè causat aliam veritatem creatam,quæ non convertitur,potestque deficere,& hęc est necessaria rebus,ut agant naturaliter & artificialiter,&, ut Deus in illis agat naturaliter,quod non potest immediatè. Et idem de aliis principiis intelligas.

Gloria est ipsa delectatio,in qua bonitas,magnitudo,& cætera principia quiescunt. Ipsa itaque est quies rei in fine suo, aut ipsa per se consummatio delectans,quæ in omnibus rebus reperitur,quando in appetiti consecutione res delectatur.

Habent autem hæc principia distinctionem quandam &

 ordi-

ordinem,nam ad Deum relata, prima tria essentialia sunt, reliqua tria dicuntur personalia, personarum attributa distinguentia ultima tria dicuntur notionalia, quasi notiones quasdam importantes.

Iterum dicuntur tria prima essentialia,quia essentiam quodammodo ingrediuntur. tum, quòd his essentia subsistit. Tria verò sequentia dicuntur causalia, cum quibus & ex quibus causantur operationes extrinsecæ & intrinsecæ, atque ideò ad unitatem atque ejus fluxum pertinēt, ultima verò tria ad perfectionem accommodantur, quoniam in consummatione sunt, atque in ipsis est consummatione causationis.

Itaque istis novem principiis per Raymundum positis,tria alia principia generalia,ad quæ hæc novem reducuntur,haud inconvenienter addere possumus,quæ sunt scil. essentia, unitas, perfectio.

Essentia itaque est, qua unaquæque res est in se, & in suis principiis,in quibus ut res dicitur esse, sicut homo in animali & rationali, & domus in sua materia & opifice.

Unitas autem est, secundùm quam aliquid dicitur esse unum:& hæc dividitur, nam alia rei realem continens existentiam, & hæc vel est simplex, in quam nulla cadit multitudo, nec discreta, nec partibus composita, ut quælibet forma simplex: vel est composita, ut multarum rerum in unum collectio, sive secundùm modum unitatis substantialis, ut formæ & materiæ in uno supposito, sive continuitatis, ut partium continuarum in suo toto, & punctorum in linea, sive discretionis,ut unitatis in numero : sive accidentalis, ut accidentis cum suo subjecto, quod unum est numero, nec dicitur compositum,nisi per modum quendam. Alia est unitas rationis, quę secundùm intentionem abstractam unum aliquid facit.in intentione verius quàm in re, ut genus & species ad sua inferiora. Est & unitas identitatis, & hæc alia est nominis, ut cùm plura in uno nomine conveniunt, aut plura nomina in una re. Alia est secundùm conversionem,ut definitio & definitum, proprium & species, & hujusmodi.

Perfectio est, secundùm quam aliqua res consummata est, & suis terminis completa: perfectionum verò, alia est in fine perfectionis simpliciter, & hæc est collecta consummataque integritas. cui nil addi potest in universo, ut crescat perfectio ejus, nihil etiam subtrahi ut subsistat, qualis est in Deo. Alia perfectio est secundùm modum essendi uniuscujusque rei, & secundùm mensuram conditionis suæ, secundùm quam est unaquæ-

naquæque res habituata ratione sui generis, sicut arbor est perfecta in gradu suo, & animal sanum, dicitur perfectum, quod potest operari operationes sibi debitas sine defectu, & post operationes non habet læsionem, & in hoc genere gradus perfectionum sunt per accessum ad ens perfectum simpliciter, & per recessum ab eo.

Tertiò nunc de figura T. hoc est, triangulorum sive respectuum, dicendum est. Respectus autem, & ipsi prædicata quodammodo sunt, non tamen absolutè de re aliqua dicuntur, sed comparationem inter res diversas faciunt, ut si dicatur, Deus est bonus, nulla comparatio est: Si autem dicatur, Deus differt ab homine, & ab Angelo per bonitatem, & æternitatem, comparatio est: similiter si dicatur, duratio Angeli & hominis differunt per tempus & ævum. Itaque hi termini per se nihil præstant, sed fundamentum eorum quærendum est ex generibus subjectorum, & prædicatorum absolutorum, & secundùm hanc rationem ipsi etiam in subjecta vel prædicata transeunt, ut si dicatur, homo & brutum differunt cognitione, vel si dicatur, differens cognitio reperitur in homine & bruto.

Genera itaque respectuum, Raymundus in tres triangulos partitur, sub quibus ferè omnes reliqui continentur.

Primus triangulus continet differentiam, concordantiam, contrarietatem sive oppositionem. Secundus constat ex principio, medio & fine. Tertius habet majoritatem, æqualitatem & minoritatem.

Quære figuram in fine libri.

De his itaque nunc per ordinem dicamus.

Differentia est id, per quod bonitas, magnitudo, &c. sunt rationes claræ & inconfusæ. Est itaque differentia, qua alterum differt ab altero, vel à seipso essentialiter vel accidentaliter, aut realiter, quamvis non semper secundùm idem, nec in eodem tempore. Est ergò differentia alia essentialis, quando res ad invicem comparatæ differunt in aliquo essentialiter, sicut homo differt à lapide per animatum, & hæc differentia dicitur magis propria: sic quæcunque differunt per actum & objectum, differunt per essentiam, sicut voluntas & intellectus. Alia est differentia accidentalis, quæ fit per accidens, sive proprium, sive commune, ut risibile, bipes: & hac ratione differentia sumitur ex primis intentionibus: ex secundis autem intentionibus sic dividitur, ut alia genere differant, alia specie, alia nume-

numero. Genere differunt, de quibus diversa genera, non subalterna nec propinqua dicuntur, ut homo & pirus, de quibus animal & arbor. Specie autem differunt, quæ sub diversis speciebus sunt, ut sub homine & equo, hic homo & hic equus. Numero differunt, quæ diversum habent numerum, ut Socrates & Plato. Quæcunque autem genere differunt, eadem & specie, & numero, sed non è converso, cujus oppositum in concordantia est, ut ea quæ specie concordant, eadem & genere, quod etiam non convertitur: itaque differentiam dicimus constitutivam speciei, & divisivam generis, sicut rationale cum differentia sibi opposita dividit animal, & illi additum, constituit speciem, ut hominem & brutum: intelligimus autem hîc sub differentia, omnem distinctionem, alteritatem, distantiam & diversitatem, non solùm rei, sed & rationis, per quam videl. aliquid à seipso dicitur esse aliud: quod quamvis re sejungi non possit, ratione tamen sejungatur, ut virtus & honestas, rationale & homo. Est itaque realis differentia realis creatura & principium generale, per quod rês differunt per differentiam quam habent in se: differentia autem rationis est intentionalis & phantastica, quam intellectus facit, & non est ens reale, nec principium generale, ut differentia inter finitum & infinitum, quia aliâs daretur medium, quod esset neque Deus, neq; creatura. Unde circa hæc sciendum est, quòd ens rationis accipitur uno modo pro quodam fabricato per rationem simpliciter, videl. similiter dependens ab operatione intellectus, repugnans existentiæ & naturæ, & ipsi intellectui, sive esse rei fabricatæ per ipsam, tam compositivè, quàm divisivè, ut omne impossibile simpliciter, sicut hominem esse animal irrationale. Alio modo sumitur ens rationis pro aliquo fabricato per rationem cum aliquo objecto extrinsecùs movente, & tale dicitur ens rationis secundùm quid, quia non simpliciter, nec totaliter dependet ab intellectu, sed partialiter tantùm, quia non repugnat naturæ: nam cùm materia non sit limitata natura, habet in ipsa omnem possibilitatem ad omnem monstrositatem, quamvis intentionem talem non habeat, nec res ejusmodi detur ad existere: itaque res ejusmodi non repugnat naturæ nec esse rei, sed intentioni naturæ & existentiæ rei tantùm, & quæ consequuntur existentiam, ut in quantum tale, sicut in chimera, quam componit intellectus, quæ cum non est in rerum natura, tamen partes ejus objectatæ per intellectum, sunt reales & existentes. Sed ut iste angulus ad magis particularia applicari possit, de varietate divisionum aliqua dicemus.

Divi-

Divisio alia incomplexi, alia complexi. Divisio incõplexi, aut est rei aut nominis, vocis aut significati: non enim de divisione sensibus subjecta sermo est, sed quæ instinctu est & imaginatione ac intellectu. Divisio itaque nominis est, cùm una dictio in diversa significata dividitur, aut modos significandi: in significata quidem, aut propriè, aut translatè: propriè, ut æquivocum à consilio, aut à casu, ut si canis dividitur in cœlestem, marinum, terrestrem, vel dictio aliqua in diversa significata, quæ habet in diversis linguis. Translatè autem dividitur dictio, seu figuratè, dupliciter: aut ex una parte sit significatum proprium dictionis, & ex alia parte translatum sive translata: aut ut relicto proprio significato, dictio per translata dividitur, cujus divisionis tot sunt genera, quot sunt sub tropo species, & sub ejus speciebus in communi usu dicendi, sive per rectum, sive per oppositum, ex simili, aut ex contrariò, aut per analogiam: sed omnium illarum translationum fundamentum ex recta significatione petendum est. Quæ autem varietas per æquivocationem veram & assimilatam in dictione fit, eadem fit per amphibologiam, accentum varium, figuram dictionis, compositionem & divisionem in oratione, quæ omnia divisionem præstant, & ita multa argumenta dissolvunt, si annotentur: neglecta autem in fallacias cadere faciunt. Comparativè autem dividitur dictio in varia significativa, quæ tamen verè æquivoca dici non potest, sed quia hoc ita velle videtur usus, penes quem dicendi norma subsistit, sicut vertex, quæ dictio capitis superiorem partem, ad montis cacumen, ad aquæ in superficie involutionem, ad summum cujusque rei refertur. Ita quoque dictionum divisio etiam in orationes transfertur, quas variè accipi oportet, variatis dictionibus ex quibus constant.

Secundùm modos significandi dividitur dictio, aut secundùm varias suppositiones, vel secundùm varia accidẽtia, etiam grammaticalia, secundùm quæ alio modo significat dictio.

Divisio quæ rei est, sive significati, aut est essentialis, aut accidentalis, & sub his divisa in multas species, quæ hîc permixtim sequentur. Est itaque divisio totius in partes, quod genus tot modis dividitur, quot sunt totorum genera. Aut dividitur aliquid in suas species, ut superiùs in sua inferiora, sicut animal in hominẽ, equum, &c. Aut dividitur totum integrale, vel substantiale, vel accidentale in suas partes secundum esse, vel secundum modum essendi. Pari ratione dividitur totum secũdùm partes suas, in quantitate, in tempore, in modo. Aut dividitur

ditur causa in effectus diversos quos causat. Aut effectus in diversas causas à quibus causatur, secundùm quodcunque genus causarum. Aut dividitur subjectum in accidentia, sive consideratur subjectum secundum speciem, ut hominum alius albus, alius niger: sive secundum numerum, enumeratione quadam, per secundam & tertiam speciem regulæ. Q. C. ut in homine inest color, risus, intelligentia, &c. Aut dividitur accidens in subjecta, prout in diversis subjectis reperiri potest. ut corona, alia auri, alia argenti, alia ex herbis & floribus. Aut dividitur virtus in operationes, non ut genus, nec propriè ut causa, sed ut quoddam primitivum, à quo operationes proficiscuntur. Aut dividitur substantia in potentias, quę in ea sunt, ut Angelus in intellectum, voluntatem & memoriam. Aut dividitur absolutum in comparata, ut bonum in melius & optimum. Per extraneum autem fit divisio, secundùm attributa intrinseca, vel extrinseca, secundùm intentionem dicentis, quam ipse proponit, quod tàm in complexo, quàm in incomplexo fieri potest.

Divisio complexi, scil. propositionis vel orationis fit, ut in subjectum & prædicatum, patientem & ultra patientem, & in modum actionis & passionis, & in modum subjecti & prædicati, si tot sunt termini expressi vel subintellecti, quod quisque per se notare potest, ut in hoc exemplo: Spiritus Domini replevit orbem terrarum. In quibus verbis considerantur, res replens, actus repletionis, & patiens. scil orbis terrarum. Similiter in hoc themate: Sapientia ædificavit sibi domum, consideratur ædificans, actus ædificationis, & patiens domus. Quòd si hanc ędificationem per extranea multiplicare volumus, hoc eo modo fieri potest, per aliquorum attributionem, ut dicendo. sapientia ingenita, prudenter ædificavit sibi domum sanctam: & quum ita propositio in terminos aliquos divisa est, postea singuli termini subdividentur, secũdùm aliquem modorum superiùs dictorum, aut per se, aut cum aliquo alio junćto in eadem propositione, & hæc sunt divisionum ferè genera: & si quæ alia sunt, quisque facilè per se invenire potest.

Concordantia est id, ratione cujus bonitas, magnitudo, &c. in uno & in pluribus concordant. Est itaq; concordantia qua inter se subjecta prædicatáve vi subjectorum redacta, concordant aut sunt eadem. Est autem concordantia alia unionis secundùm aliquem modorum unitatis, velut aut partium in quantitate, aut universalium in tempore, aut in modo, aut aliquo horum in suo toto, Alia est mixtorum in mixto, alia continuo-

tinuorum in continuo, aut discretorum in toto discreto, aut materiæ & formæ in uno supposito. Sunt etiam quæ inter se concordant in aliquo tertio, per modum unitionis vel unitatis, ut Trinitatis in Deo, & in his nonnunquam falsè dicitur; quæcunque sunt eadem in uno tertio, sunt eadem inter se: de hac autem unitate & identitate loquuti sumus in cap. præced. Sunt alia quæ concordant in uno tertio, velut in medio jungenti per unionem. Alia in termino concurrente, ut vir & mulier in filio. Est alia concordantia æqualitatis, ut æqualium in eadem quantitate. Alia proportionis, ut dupli & dimidii Alia proportionaliter concordant, ut duarum proportionum inter se secundùm aliquam medietatem arithmeticam, geometricam vel harmonicam. Alia est concordantia effectus, ut calidi & frigidi in induranda terra: alia causationis, ut induratio terræ & mollificatio ceræ in caliditate, & in hunc modum plura Illorum autem quæ similitudine inter se concordant, aliud est similiter simile, æquè per omnia: aliud similiter simile, sed non æqualiter per omnia: aliud dissimiliter simile, ut per oppositum: atque hinc oritur illa regula: Sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis, possunt enim affirmatio & negatio ad similem consequentiam pervenire. Illa autem quæ invicem concordant, in hoc quod sibi invicem junguntur, pluribus modis se contingere dicuntur: aut quia essentia alicujus, ut rationale hominis: aut sicut essentiæ proprietas, ut risibile homini: aut in forma subjecto, ut anima in corpore: aut contingit aliud sicut transmutans transmutatum, ut cœlum ad elementa: aut sicut ars subjectam illi materiā, ut faber clavū: vel sicut pars individua in suo toto, ut stellæ in cœlo, intellectus, voluntas & memoria in Angelo & anima: vel sicut pars separabilis à suo toto, ut partes aquæ ab integritate sui elementi, ad quod colliguntur: aut sicut effectus suæ causæ adhærēs, ut herbæ terræ semper affixæ: aut sicut effectus ex suis causis constans, ut animalia reptilia ex terra, pisces ex aqua: aut sicut causa efficiens, ut Deus creans mundum: aut sicut causa exemplaris, ut homo secundùm imaginem Dei: aut sicut causa finalis, ut homo ad cognoscendum Deum, & dominandum creaturis: aut sicut causa affinitatis, quo causę primariæ secundariæ obediūt, ut Deus cum anima movet corpus, & finis secundarius principali, sicut stellæ ut luceant, & lucendo influant: aut causa cognationis, ut homo homini, vir mulieri: aut ut medium participationis, ut colores medii inter album & nigrum: vel divisionis, ut firmamentū in medio aquarum.

Potest

Poteſt prætereà concordantia dividi eiſdem modis quibus differentia, ſicut ex prioribus notum eſt, & è converſo, differentia, ſecundùm eum modum, ſecundùm quem concordantiam nunc diviſimus, ac quemadmodum ſuprà diviſionem declaravimus, è converſo collectionem conſtituemus, varias res ad propoſitum noſtrum referendo.

Oppoſitio eſt quorundam mutua reſiſtentia propter diverſos fines. Eſt itaq; oppoſitio ſecundùm quod aliqua opponuntur. Oppoſitorum itaque alia ſunt contraria, quæ ſunt mediata, ut album nigrum: quædam immediata, ut virtus vitium: alia ſunt contradictoria, ut affirmatio negatio. Debet autem contradictio eſſe ad idem, ſecundùm idem ſimiliter & in eodẽ tempore: alia ſunt privativè oppoſita, in quibus non eſt ordo regreſſibilis, ut habitus & privatio, cæcitas & viſus: alia dicuntur relativè oppoſita, ut pater & filius, & hoc ex natura verbi & rei, quandoq; autem fit ex applicatione quæ faciat reſpectum rei, quæ non eſt ex prima impoſitione talis, ut ſi dicatur equus regis, ſecuris ſectoris, & eſt alia oppoſitio, quę eſt localis, ut duorum polorum in ſphæra, & hujuſmodi: & eſt alia oppoſitio in propoſitionibus & oratione, & illarum quædam eſt contraria, ut univerſalis affirmativa ad univerſalem negativam: quædam ſunt contraria, ut affirmativa & negativa particulares: quędam contradictoria, ut affirmativa & negativa, univerſali alia particulari: quædam eſt ſubalterna, ut affirmatio & negatio particularium ad ſuas univerſales ejuſdem qualitatis. Raymund. ipſe in arte ponit duas ſpecies, circa quas iſte prior triangulus præcipuè verſatur, ſcil ſenſuale & intellectuale, ut inter intellectuale & intellectuale, intellectuale & ſenſuale, ſenſuale & ſenſuale. Definit autem Raymundus ſenſuale, omne illud ens, quod ſenſibus percipit vel percipitur ſive percipi poteſt, tam interioribus quàm exterioribus ſenſibus. Intellectuale eſt illud ens, quod eſt ſolùm perceptibile per intellectum, volũtatem vel memoriam, & non per imaginationem, neque per ſenſus, ſicut ſunt Deus, Angelus, anima rationalis, virtutes, vitia, ſcientia, artes & omnia quæ iſta habent in ſemetipſis, ſimiliter dicuntur res intellectuales. Et eſt ſciendum circa hunc triangulum, quòd differentia eſt magis generale principium quàm concordantia & oppoſitio, quia ubicunque eſt concordantia & oppoſitio, ibi eſt differentia, ſed nõ è converſo in omnibus: ita concordantia majus eſt principiũ quàm contrarietas, quia ab ea deſcendunt principia primitiva poſitiva: à contrarietate autem privativa, & ideò concordantia magis convenit principiis

piis

piis figuræ A. quam contrarietas: quia concordantia applicatur illis ponendo, contrarietas autem privando. Et ſcias quod differentia & concordantia ſunt principia ſubſtantialia in ſuis partibus ſubſtantialibus, ut differens, differentiabile, differentiare: concordans, concordabile, concordare, quæ ſunt partes de eorũ eſſentia & ſubſtantia, & ſunt alio modo principia accidentalia in quantum aliqua non per ſe, ſed per accidens differunt vel concordant, ut per differentiam & concordantiam: oppoſitio autem nullo modo poteſt eſſe principium ſubſtantiale, excepta oppoſitione relationis & locali.

Secundus triangulus conſtat principio, medio, & fine. Principium eſt, in quo alicujus rei primitiva ratio vel eſſentia conſiſtit. Principium, aliud univerſale, ut unumquodq; ſuperiùs ſecundũ prædicationem, quod de eſſentia ſui inferioribus eſt, ut genus ſuarum ſpecierum, ſpecies ſuorum individuorum & ſingularium, de quibus in quid prædicatur: differentia etiam quodammodo ſuæ ſpeciei principium eſt, & hæc ſunt principia ratione, intentione & definitione potiùs quàm tempore, ut prius oportet exiſtere animal quàm hominem, &c. Generum verò aliud generaliſſimum, ut ens, ſubſtantia vel qualitas, &c. Aliud ſubalternum, quod ſub alio genere locatur, ut animal ſub corpore, & illud poteſt eſſe ſpecies, ſed ſubalternata. Nam ſpecies ſpecialiſſima, eſt illa, ſub qua non eſt alia ſpecies, ut homo, ſicut in Dialecticis manifeſtum eſt. In Rhetoricis autem aliter ſumitur, prout ibi & perſonarum & actionum & negotiorum conſideratio habetur: ut ſi dicatur, nihil turpe bonum, generaliſſimum eſt: ſub eo autem ſpecialiùs dicimus, uſurã turpem eſſe quæſtum: ſpecialiſſimè autem, hunc quæſtum eſſe uſurarium, & hoc modo ſpecificando ſecundum reſpectus negotiorum, actionum & perſonarum.

Principium cauſale, eſt principium primitivum, & quoniã ante cauſam nullum ens exiſtere poteſt. Eſt itaque cauſa ad cujus eſſe ſequitur aliud: non autem tam ſtrictè intelligendum eſt hoc verbum, ut neceſſitatem importet, quia etiam ſub hoc genere principium ponimus poſitivum, videl. ad cujus poſitionem ſequitur aliquid, ut domificatur domus: ſimiliter principium privativum, ut abſentia Solis nocti, & ſimilia, per quæ & privatio unius eſt principium inductionis alterius. Cauſarum itaque alia per ſe, alia per accidens. Cauſæ per ſe dicuntur, aut intrinſecæ, aut extrinſecæ: intrinſecæ ſunt, ſicut materia & forma, quæ ingrediuntur conſtitutionem rei: & dicuntur intrinſecæ, ſecundum quendam dicendi modum, ut ali-

quod materiale id quod est,&aliquod formale id quod est,quę in omni re & actione considerantur,& in omni intentione, ita etiam, ut si sit aliqua forma simplex,suo materiali &formali constet,quæ ubi nomina desunt, per tivum & bile denotentur,ut intellectus ex intellectivo,& intelligibili: sed in his cavendum est,ne quis fallatur, abutendo his in vim actionis & passionis extrinsecæ , sed secundum modum intrinsecorum principiorum. Similiter in moralibus, in genere demonstrativo &deliberativo,materiam & formam accipimus, ut in virtute,vitio,verbis,intentionibus, actibus, voluntate , facto & animo. Causa itaq; materialis, est principium essentiale, quo est substantia secundariè,ut corpus in homine : Materia verò est ens, quod propriè & maximè sub passione consistit, unde inter materiam & passionem non est dare medium. Est igitur materia ex qua aliquid fit, & hæc est aut propinqua,ut lateres parietis:aut remota , ut lutum unde fabricatus est paries, & hæc divisio etiam in aliis causis accipitur. Dicitur etiam materia objectum circa quod alicujus potentiæ actio aut intentio versatur,similiter & subjectum, cui aliquid inest ut accidens, & quæ sunt similia.

Causa autem formalis,est principium essentiale, per quod substantia maximè consistit in suo esse, & in illo conservatur, forma verò est per quod actio maximè consistit, & extra eam nulla actio existere potest: ipsa itaque dat esse rei, non ut efficiens,sed ut id quo res est id quod est:&hæc aut est essentialis, ut forma informans materiam, sicut anima rationalis per quã est homo:vel accidentalis, ut forma circa aliquod constans figura vel exemplaris sive idealis,ut alicujus rei exempla. Et dicuntur adhuc causa sive principium essentiale, ipsæ partes absolutæ totum aliquid constituentes , sicut substantialitas & spiritualitas constituunt Angelum,& hoc principium est medium principii effectivi quoad facere:est aliud principium essentiale,quod sunt tivum,bile & are,ut intellectivum, intelligibile,intelligere in Angelo : ut simpliciter composita vel resultantia ex essentiali principio.

Causa efficiens,est principium quod facit aliquam rem, ut agens naturale vel artificiale, sive principium unde motus: & est aut primitiva,aut conjuncta,quæ utraque etiam apud Medicos & Oratores considerantur. Primitiva sive antecedens est,ex qua aliquid per se sequitur,quæ etiam ab effectu separatur: & hæc apud Oratorem consideratur in causa jurisdictionali,ut in parte assumptiva,si quid in necessitatem confertur: vel in

vel in impulsiva, ut si in rem, vel in personam impellentem crimen aut factum transfertur. Quandoque tamen partim primitivè, partim conjunctivè mixtim apud Oratorem causa rei investigatur, ut in causa conjecturali & probabili: ut si à vita, consuetudine, fide, & his quę impellere possunt, argumentum sumatur. Causa autem conjuncta est, quæ effectu manet ut inflatio, tumor cum percussione: & hæc apud Oratorem sumitur, quæ opportunitatem facto præstat, quàm signum vocant, ut locus, tempus, occasio, spes celandi, & hujusmodi. Est iterum causa efficiens, aut substantialis, ut domificator domui aut accidentalis, quanquam accidens per se nihil causet, ut longitudo porrectionis, adhuc quædam est principalis, ut sector: quædam instrumentalis, ut securis? similiter quædam mediata, quædam immediata.

Causa finalis est principium, propter quod res finaliter est facta, ut totum suarum partium. Est itaque finis propter quem aliquid fit, & ipse est primus in intentione, & ultimus in executione: & ex his alius est ultimo ultimus, alius subordinatus ut arma belli, bellum pacis causa sumitur. Et est finis impulsivus, licet impropriè, ut impudentia Calphurniæ quæ causa fuit impulsiva, ne mulieribus liceret postulare in judicio.

Causa autem per accidens est, quæ aliquo indicio ex se non importat necessitatem effectus subsequentis, ut sunt casus, occasio, fortuna. Sed quia Raymundus in arte dividit principium in causale, quantitatis & temporis, sub principio quantitatis & temporis intelligit principium accidentale sive instrumentale, ipsa videlicet novem prædicamenta accidentis, quæ sunt quantitas instrumentum seu principium mensuræ, qualitas determinationis, relatio conjunctionis, actio formæ, passio materiæ, habitus doctrinæ, situs figuræ, tempus motus, locus continentis, & de his singulatim dictum est superiùs. Hinc præterea motus sub ratione principii consideratur, & est actus mobilis secundùm quod mobile: & hujus sex sunt species, scilicet Generatio, quæ est progressio de non esse ad esse, seu à potentiali ad actualem. Corruptio, quæ est progressio de esse ad non esse. Augmentatio & diminutio, quæ sunt mutationes quantitatum. Alteratio, quæ est mutatio qualitatis: Et Motus secundum locum qui est vel rectus. vel non rectus: necessarius vel voluntarius: intra se vel extra se, sive per occasionem.

Est aliud principii genus, quod ordinale dicitur, quo aliquid priùs est, sive natura, sive tempore, sive definitione, sive cogni-

cognitione: & illud non rectè principium, sed solum prius, quoniam nihil principii tribuit suo posteriori suæ originis. Est præterea principium originale, ut punctus lineæ, fons rivi, unitas numeri, pater filii, & hujusmodi.

Medium est, quo aliqua extrema inter se quadam coordinatione cohærent positivè vel privativè, constructivè vel destructivè. Medium Raymundus dividit in medium conjunctionis, mensurationis & extremitatum. Medium conjunctionis est, quod plura conjungit in unum, vel quod ducit aliquid de principio ad finem, sive quod conjũgit inter extrema, vel natura, ut copula inter subjectum & prædicatum: vel situ & loco, ut unitas media in ternario. Medium mensurationis est, per quod substantialiter aut accidentaliter æqualia vel inæqualia mensurantur, & dicitur esse medium operationis: quo aliquid fit, ut oculus ad videndum, securis ad secandum. Deinde est medium extremitatum, quod concluditur inter duo extrema. Sub his modis quidam alii sumi possunt, nam est quoddam medium adhæsionis, seu instrumentale, ut clavus conjungens duo ligna. Aliud est medium participationis, quod inter duo extrema positum naturam trahit utriusque, ut colores medii inter album & nigrum, & numerus impar inter pariter parem & pariter imparem. Aliud est medium comprehensionis, quod continet ea inter quæ ponitur, ut genus inter duas differentias, sed dividentes. Aliud est medium negationis, ut temperatum inter calidum & frigidum, & perfectum inter superfluum & diminutum. Aliud est medium transitionis, per quod fit motus, actio atque passio: sive secundum locum, ut à termino à quo ad terminum ad quem: sive secundum speciem, ut aër illuminatus vehens spiritus visibiles: aut secundum quietem vel desitionem, ut quies media inter duos motus ad terminos oppositos, sicut status morbi inter augmentum & declinationem. Est adhuc medium quoddam essentiale, quoddam coëssentiale, hoc est medium principii essentialis & coëssentialis: horum primum est, ipsa mutua informatio partium absolutarum, unius activa, alterius passiva. Alterum est ipse actus formæ in materiam, & materiæ sub forma.

Finis est in quo aliquid terminatur & quiescit, cui sicut à principio influxus est, sic principio refluere videtur. Est itaq; finis perfectionis ille in quo res perficitur, sive habet suum finale complementum secundum aliquod genus perfectionis, de quibus superiùs in prædicatis dictum est. Alius est finis ter-

mina-

minationis, ſeu finitionis ſive extremitatum, in quo res ulteriùs non extenditur, & eſt extremum alicujus rei, ſubſtantiæ vel accidentis, ſecundùm eſſentiam, vel tempus, vel locum, vel qualitatem, vel quantitatem, & hujuſmodi, ſive ante, ſive poſt: & huic opponitur infinitum. Finis autem deſitionis eſt, cum res deſunt eſſe, vel operari, ſive pati, & ſumitur ſecundum multiplices circumſtantias, ut hoc vel illud tantum, aut tale, tunc vel ibi, & hujuſmodi, in quantum alia aut aliter ſunt vel operantur. Alius eſt finis privationis, in quo res finiunt in non eſſe, & conſiderantur, naturaliter, moraliter & artificialiter, & ſub eo eſt finis corruptionis & defectionis, qui & ipſe eoſdem habet terminos per oppoſitum. Eſt adhuc finis eſſentialis, qui dicitur conſiſtentiæ, & eſt duplex hæc conſiſtentia extrema, ut partes abſolutæ, extrema unius conſiſtentiæ cum alia, ſicut ſpiritualitas & ſubſtantia in Angelo, & concidit cum principio eſſentiali: eſt alia conſiſtentia, quæ propriè finalis dicitur, ut ipſum totum ex his reſultatum, & finis eorum, ut ſpiritus. Poteſt adhuc finis diviſio ſumi ſecundum diviſionem principii, ſicut in prioribus dictum eſt. Similiter quæ hîc de fine dicuntur, ſuo modo referantur ad principium, & ſecundum hæc utraque diverſitas medii ſimili ratione inveſtigetur. & à medii diviſione, & ſumatur principium & finis illi conveniens.

Tertius triangulus conſtat majoritate, æqualitate, minoritate. Majoritas eſt imago immenſitatis, bonitatis, magnitudinis, &c. Æqualitas eſt ſubjectum in quo finis concordantiæ quieſcit. Minoritas eſt ens circa nihil, unde res creatæ de nihilo, quæ de non eſſe in eſſe veniunt, ante ſunt in minoritate quàm majoritate. Et iſte triangulus facit reſpectum in rebus, ſecundùm aliquod genus magnitudinis & proportionis, & habet diverſimodè conſiderari, quemadmodum ſuperiùs oſtendimus, ubi de quantitate in figura ſubjectorum loquuti ſumus. Raymundus verò huic triangulo duas ſpecies aſſignat, circa quas potiſſimè verſatur, quæ ſunt ſubſtantia & accidens, totus enim ille triangulus verſatur vel inter ſubſtantiam & accidens, vel inter accidens & accidens, ut æqualitas inter duas ſubſtantias, ſicut duorum individuorum in ſpecie, & æqualitas inter ſubſtantiam & accidens, ſicut extenſio quantitatis æqualis ſuæ ſubſtantiæ, & æqualitatis inter duo accidentia, ſicut calidum in tertio gradu & frigidum in tertio. Eſt autem ſubſtantia ens quod per ſe exiſtit, in ſe, ſicut Deus, Angelus, cœlum, homo, &c. Accidens eſt ens quod per ſe exiſtere non

poteſt, nec in ſe, ſed in ſubſtantia & per ſubſtantiam qualia ſunt, quæ ex novem principiis accidentalibus ſunt, & ſub illis continetur, de quibus ſuperiùs latè dictum eſt.

Hæc ſunt reſpectuum genera, quæ ad copiam inventionis maximè videntur accommodata: quicunque enim reſpectus in rebus ſunt, in aliquo iſtorum generum contineri habent. Qui ſicut per Raymundum in triangulos diviſi ſunt, ita triplici viæ doctrinali videntur accommodati, ita tamen quod unus triangulus alium adjuvet, in explendo ſuo munere & officio, & alius alium probet, & ſe mutuo penetrent, & inter ſe ſinguli etiam termini quandam penetrationem habeant. Itaque primus triangulus diviſivus dici poteſt, quantum ad differentiam: ſecundus definitivus, propter principium: tertius verò collectivus, & finis oſtenſivus, cui etiam anguli medii & finis ſubſerviunt. Hinc ex primo triangulo in probanda propoſitione aliqua affirmativa, utimur concordantia: in deſtruenda ea, utimur differentia vel oppoſitione: & èconverſo in negativa, unde differentia accommodata eſt ſolutionibus: concordantia ad probandum & medium inveniendum, oppoſito ad improbandum, cui differentia inſervit. Unde concordantiam ſequitur hæc regula: Quando alterum de altero prædicatur ut de ſubjecto, quæcunque de eo quod prædicatur dicuntur, omnia de ſubjecto dicuntur, ita tamen quod ſervetur idem modus prædicationis & ſuppoſitionis. Sic ex ſequenti triangulo colligimus alicujus rei neceſſitatem, cauſalitatem vel contingentiam, ſic eſſendi vel non eſſendi. Tertius verò triangulus, parum vel nihil probat, niſi ex locis ſibi conjunctis, quare magis utilis eſt ad amplificationem ſermonis, quàm ad probationem rei.

Quartò nunc de figura Q. hoc eſt, quæſtionum & regularum tractandum eſt. Dicitur autem hic quæſtio non ut dubitabilis propoſitio, ſed ipſum ſignum quæſitivum, ſive ipſe terminus per quem quærimus. Regulam autem dicimus, rectam rationem reſpondendi ad quæſtionem.

Quæſtiones autem inter ſe diſtinguuntur, nam quædam ſunt eſſentiales, ut iſte quatuor, utrum, quid, de quo, quare: quæ quærunt de ipſa re vel eſſentialibus ejus. Reliquæ verò ſunt accidentales, ut quantum, quale quando, ubi, quomodo, & cum quo: quæ quærunt de aliquo accedente rei, & ſub his quæſtionibus plures aliæ ſpecies continentur, neque tamen ita reſtringimus iſtas quæſtiones, quin & per eſſentiales accidentalia quærantur & econverſo, quemadmodum hoc diviſio atque mixtio expoſtulant.

Quare figuram in fine libri.

Prima igitur quæstio est Utrum, per quam quærimus, sit ne illa res quæ proposita est, aut fiat, aut fuerit, aut futura sit. Deinde per eandem quæstionem quærimus ulteriùs de rationibus, speciebus & regulis omnium aliarum quæstionum, tam est generalis ista quæstio, quòd etiam in omnibus aliis quæstionibus vis ipsius supponitur: ut si responsum est ad aliquam quæstionem, iterum investigamus per hanc quæstionem, sit ne rectè responsum? ut si quæratur, quid est homo: quo dicto iterum emergit ista quæstio, ut sit ne homo id quod dictum est: & similiter in aliis quæstionibus, ut sit ne ex eo, sit ne propter id, sit ne talis & sic de singulis pro sua conditione. Regula autem hujus quæstionis, apud Raymundum est possibilitas. Itaque huic quæstioni jungitur quæstio si est, cujus regula potiùs est entitas, & illæ regulæ contrahuntur particulariter secũdum singulas propositiones, ut possibilitas sive entitas substantiæ, quantitatis, qualitatis, necessitatis, contingentiæ, & hujusmodi. Habet autem hæc quæstio apud Raymundum tres species, quæ sunt affirmatio, negatio, dubitatio: Sed possumus ponere alias species respondendi ad hanc quæstionem, ut possibile, contingens, necesse, impossibile. Oportet itaque respondentem ad hanc quæstionem secundùm artem discurrere cũ subjecto quæstionis, per prædicata & respectus, regulas ac regularum species, & ex his id eligere, quod vel veriùs vel probabiliùs & magis conveniens reperitur, cum definitionibus ipsis subjecti, de quo agitur, tum prædicatorum & respectuum. Sunt autem quædam quæ in hoc quæstionis genus non cadũt, quæ adeò per se nota sunt, ut neque probatione indigeant, vel nec probari, nec demonstrari possint, ut prima Nunc ergò adverte aliquas conditiones observandas, ut ad hanc quæstionem sine errore valeas respondere, affirmando vel negando, secundum quod veritas ipsa requirit. Harum prima est, ut affirmemus omne illud esse verum quod est magis intelligibile, recolibile & amabile, discurrendo per principia & regulas, definitiones & species, quantum fieri potest cum majoritate intelligentiæ, & non cum minoritate: nam primum est de genere scientiæ, hoc autem crudelitatis & opinionis. Secunda conditio est, quotiescunque ad affirmationem alicujus sequitur destructio principiorum & definitionum, negativa est tenenda. Tertia est, ut non concedamus illud esse verum, quod non est intelligibile, postquã intelligibile est suum oppositum

esse verum. Quarta est, ut positis duobus vel pluribus possibilibus, illud tenendum est, quod est magis intelligibile, amabile & recolibile.

Secunda quæstio est, quid est, cujus multæ sunt species, & secundum illas diversæ regulæ, quamvis Raymundus solummodo quatuor ejus species ponat, ut quid est in se, quid habet in se, quid est in alio, quid habet in alio. Regulamq; hujus quæstionis vocat quiditatem. Est itaque quid essentiale, ut cùm quærimus quid est in se, vel quid est in alio, cui respondetur per definitionem rei, non solùm essentialem, sed etiam, quamvis aliam, quæ notificat rem, quare sub illa comprehenditur, quid explicans nomen rei, sive per interpretationem, sive per vocabuli significationem, sive per translationem, ut si quis senectutem vocet occasum vitæ, sive per allegoriam, sive metaphoram, vel paraphrasim, quæ omnia in rei definitionem venire possunt, ad quid est: in alio respondetur per quiditatem respectivam, ut si est forma, potentia, pars, finis, totum, perfectio, plenitudo, effectus, accidens, locatum, vel aliquid in fine, &ècontra. Est præterea quid rei, quocunque modo rem ipsam definiens. Est aliud quid contentivum, cujus essentia est in existentia, quando quærimus quid habet in se secundū aliquem modum essendi & habendi, essentialiter vel accidentaliter, sive ut pars in toto, vel totū in suis partibus: aut inferius secundum prædicationem in suo superiori, vel ècontrà, sive ut forma substantialis vel accidentalis in materia vel subjecto, aut ut potentia in virtute, aut locatum in loco, aut causa in effectu & ècontrà, aut ut principiatum in suo principio & ècontrà, & hujusmodi. Et aliud quid operativum quærens de actibus & operationibus intrinsecè & extrinsecè, ut quid habet in alio, sive verè alio, sive interpretativè, ut si quæratur, quid habet intellectus in sensu, cujus respōsionis copia ex virtutibus & operationibus sumitur, tum ex diversis prædicatis verbaliter, activè vel passivè acceptis: habet enim unumquodque in alio quod habet in se: habet insuper actum operandi, tam proprium quam appropriatum. Est aliud quid personale, cujus regula est personalitas, quod quis dici potest, quod de persona sive supposito quærit, ut quis creavit mundum: quo tàm in recto quàm in obliquo, per quendam modum ad rectum reducibilem, mutata constructione utimur, ut quis te accusat, vel per quem accusaris, seu à quo accusaris, & in hunc modum plura.

Tertium quęstionis genus est de quo, cujus tres sunt species apud Raymundum, ut de quo originaliter, sive primitivum, quod

quod dici poteſt à quo, cujus regula eſt derivatio ſive originalitas, variè quidem ſecundum varietatem originis, juxta ea, quæ de principio dicta ſunt, & ad hanc reſpondetur tripliciter, ut vel quia non ab aliquo, nec de aliquo, ut Deus: vel quia ab aliquo & non de aliquo, ut Angelus & omnis forma primitiva, vel quia ab aliquo & de aliquo ut corporalia. Secunda ſpecies eſt, quando quærimus de quo materialiter, cujus regula eſt materialitas, ut ſi quæratur de quo factus eſt homo, reſpondetur de limo terræ. Tertia ſpecies eſt, de quo poſſeſſivum, quæ quærit poſſeſſionem, dominium, pertinentiam, reſpectum & relationem, cujus regula reſponſiva ex omni ratione reſpectuum ſumitur, & hæc quæſtio poteſt notari per ſignum, cujus, ut ſi dicatur, cujus eſt pater, cujus eſt bonitas, & hujuſmodi, & accipitur dupliciter, derivativè, ut Deus eſt bonus, vel bonitas eſt ſubjecti in quo eſt: vel ſumitur poſſeſſivè, ut homo eſt Dei vel tēpus eſt ſubjecti in quo eſt. Adhuc ad hanc quæſtionem de qua, per plerasq; alias regulas ac ſpecies reſpōdere poſſumus, ut converſivè, ſicut Deus de ſuis dignitatibus, quæ in eo convertuntur, exceptis paternitate, filiatione & ſpiratione: vel effective, ut Angelus de Deo, vel cōſtitutivè, ut anima de ſuis potētiis memoria, intellectu, & volūtateq;: vel cōpoſitivè, ut homo de corpore & anima: vel derivative, ut particulare de ūiverſali: vel originaliter, vel materialiter, ut dictū eſt.

Quarta eſt quæſtio Quare, quæ interrogat de quidditate ſubjecta modo eſſendi rei, & ejus regula generalis eſt cauſſalitas, & inveſtigat duas cauſas, videlicet formalem, quæ quærit per quid res eſt ſeu quare res ſunt, vel agunt, per exiſtentiā & agentiam, hoc quod ſunt vel agunt, & iſta prima ſpecies hujus quæſtionis eſt idem (licet ſecundum diverſum modum) cū ſecunda ſpecie C. ſcil. quid habet in ſe. Et eſt ſciendum, quia iſta ſpecies quærit de re dupliciter, vel in quantum abſtrahit ab omni reſpectu, & reſpondetur quod res eſt per ſe, vel in quantum reſpicit principium formale aut effectivum & reſpondetur per aliud, ut per eſſentialia: aut per effectivum & hujus ſpeciei regula eſt formalitas: aut inveſtigat hæc quæſtio cauſam finalem quæ proprie dici poteſt propter quid, quærens exiſtentiā & agentiam rerum propter alias res vel de finib. earum, & hoc duplici reſpectu, vel habitudinem intrinſecam, & reſpondetur propter ſe, quia omne quod poteſt aliquo modo abſolvi, prius eſt propter ſe quam propter aliud: vel ad habitudinem extrinſecam, & reſpondetur propter aliud, cujus regula eſt finalitas. Et eſt aliud quare, quærens ſecundum neceſſitatem poſitionis

ab effectu ad causam, & à posteriori ad prius, ut à specie ad genus, cujus regula est necessitas consequentis, ut animal est, quia homo est. Est & aliud propter quid, secundum illationem à priori, cujus regula est necessitas antecedentis, ut homo est, quia animal rationale.

Quinta quæstio est, Quantum, & quærit de quantitate absoluta vel comparativa, continua, vel discreta, cujus regula generalis est Quantitas, non solum quantitas rei, sed ita generaliter accepta, ut quamlibet comprehendere valeat formalitatem, uti infinitum & finitum, & per hanc quantitatis quæstionem variè quærimus secundum varietatem specierum quantitatis. Aut enim quærit de magnitudine secundum longum, latum, & profundum. Aut de loco, aut de multitudine, & fit per signum quot, cujus regula est quotitas, & hoc diversimodè: aut secundum ordinem, ut cùm quotus sit quærimus: aut secundùm multiplicationem, ut cùm quotuplex sit quærimus: aut secundum distributionem, quæ variatur secundum subjectum quantitatis, ut cum quærimus quoties modorum, quot ubi locorum, quotennis annorum & hujusmodi, & hæc dicuntur quantitates rei. Nam alia est quantitas propositionis, secundum quam propositio dicitur universalis, vel particularis, vel indefinita. Reliqua hujus questionis sumenda sunt ex his, quæ superius de quantitate & magnitudine dicta sunt, & ex respectibus ultimi trianguli figuræ T.

Sexta quæstio est Quale, quærens qualitatem rei, secundum aliquem modorũ quo qualitas qualificat, propriè vel appropriatè, essentialiter, ut differentia specifica, aut coessentialiter, ut proprium, aut accidentaliter, aut convertibiliter, vel econtrà, & regula hujus quæstionis est qualitas, & potest dividi secundum species qualitatis, ut supra ostensum est. Est autem qualitas propria, quæ inest rei secundum suam naturam propriam, ut calor in igne: appropriatè autem inest rei per naturam alterius, ut calor aquæ ab igne, itaque determinat substantiam, & quærimus de illis nominaliter: aliquando autem quærimus adverbialiter de actu substantiæ, ut qualiter, tunc respondemus per adverbium consimile, ut benè, magnificè, extensè, longè, latè, finaliter, effectualiter, totaliter, partialiter, formaliter, materialiter, & modo consimili, ex figura A. & T.

Septima quæstio est Quando, quærens de designatione rei secundum ejus permanentiam, cujus regula est temporalitas, cujus divisio ex subjecto temporis & principio durationis petenda est, atq; ex temporum divisione, ut cum dicimus diem,

noctem,

noctem, hyemem, æstatem, etiam secundum aliquod extraneum, ut sub hoc rege, sub hoc consule, & multiplicatur regula hujus quæstionis per regulas C.D:K.

Octava quæstio est ubi, quærens de designatione actus essendi cujuscunq; rei. & quamvis unaquæq; res unico ubi sit designata, secundum incommunicabilem quantitatem suam, multis tamen ubificationibus designare potest, secundũ quod multa sunt, quæ abstrahunt à tali quantitate, & aliqua, quæ ab omni, unde contingit hanc quæstionẽ plures habere species, cujus regula est localitas, & accipit divisionem secundum modum essendi in loco, & secundum terminos loci, ut de subjecto Ubi dictum est: sic quærimus ubi, & quærimus unde, videlic. principiũ unde motus: & potest comprehẽdi sub à quo. Adhuc accedit huic quæstio in quo, quærens de continenti, & respondemus, per quid est in alio, & multiplicatur similiter hæc quęstio per regulas C.D.K. Nunc exemplificabimus quomodo istæ duæ quæstiones H. & I. deducuntur per regulas C.D.K. Ut si quæratur per primam speciem regulæ C. intellectus quando est, respondetur quando suum esse est: ita ad secundam dicitur, quando habet suas partes sibi coessentiales, ad tertiam quã do agit in alio, sicut practicus in subjecto: ad quartam. quando intelligit similitudinem illius. Quod si quæratur ubi est intellectus, respondetur per primam speciem C. est in ubi coessentiali, & naturali, scilicet in suo esse sive essentia, sicut homo in humanitate & suo esse. Per secundam est in seipso sicut suæ partes in suo toto. Per tertiam, est in anima, sive in homine, sive in loco, in quo est homo. Per quartam, est in illa virtute, per quam habet habitum sciendi, & in illo subjecto in quo habet actum practicum. Itaq; cognoscimus, quia locus est ens cui propriè competit locare, ipso habente collativum, collocabilia & collocare; & est habitus in subjecto collocato, in quo habet suũ esse sicut caliditas in igne, & actio in agente. Quando autem respondendum occurrit per regulas D. in hunc modum considerabimus, ut ad quando per primam speciem, quia tempus est essentia primitiva, eò quòd non est de alia essentia producta, neque genita sicut prima materia, quæ non est de alia materia, similiter prima forma, & sic tempus inquantum primitivum, est prima forma ex qua causantur suæ formæ particulares, ut dies, horæ, &c. Per secundam speciem, tempus, mediante motu continente in se movere, moventem & motum sive mobile, est de temporificativo, temporificabili & temporificare, tamen non accipias, quod tempus & motus sint

ſint idem per eſſentiam, ſed ſunt duo habitus, ex quibus ſubjectum eſt habituatum & paſſionatum. Per tertiam ſpeciem tempus eſt ſubditum agenti & agibili, per agere, eo quia ſubſtantia de ipſa induit ſe naturaliter & moraliter. Simili ratione ad ubi reſpondemus per regulas D. per primam ſpeciem, ſicut intellectus eſt primitivus, ipſo non habente aliquid præjacens ex quo ſit derivatus materialiter: ſic locus eſt primitivus, in quantum eſt generalis, ipſo exiſtente una parte univerſi, intelligibilis tantum, per ſecundam, ut ſunt ſuæ figuræ viſibiles & imaginabiles, ſed non ſecundum eſſentiam. Per tertiã locus eſt collocati poſſidentis locum, ſicut calefactum poſſidet caliditatem, ipſo habituato caliditate. Reliquum nunc per ſpecies regulæ K. inveſtigamus has quæſtiones H. & I. in hunc modũ per ambas regulas, cum ſuis ſpeciebus, ut tempus. Per primam conſiſtit in regula movente & mobili ſive motivo, & hac habitualiter, ſicut pars in parte ſubſtantialiter, & ſimilitudo temporis conſiſtit ſicut figura per preteritum, præſens & futurum: ſicut in habitu caliditatis ſunt figura, calefaciens, calefactibile, calefacere, & in motu, movere, movens, mobile: ſimiliter unus locus eſt in alio per accidens, & omnia loca particularia ſunt in univerſali, & figura loci apparet in continente, continere, & contento. Per ſecundam regulam K. tempus eſt inſtrumentum ſubſtantiæ cum ſubjecto, ut ſit agibilis, & ſua agibilitas eſt figura per tempus & per motum. Similiter locus eſt inſtrumentum ſubſtantiæ cum quo collocat partem in parte, ſicut habituatus eſt in habitu, bonus in bonitate, albus in albedine, &c. & figura hujus inſtrumenti apparet per ſenſum & imaginationem, ut in collocante formam in aqua, & aquam in forma, &c. & iſto modo apparet, quomodo intellectꝰ attingit vere & realiter eſſentiam temporis atq; loci: atq; huc pertinẽt etiã illi novem modi eſſendi, qui ſũt pars in ſuo toto, totum in ſuis partibus ſimul ſumptis, ſpecies in genere, genus in ſpecie, forma ſubſtantialis in materia, accidens in ſubjecto, effectus in ſua cauſſa, res in ſuo fine, contentum in ſuo continente.

Nona quæſtio eſt, Quomodo, cujus regula eſt modalitas: nam quærit modalitatem eſſendi, operandi, & omnium eorum quæ poſſunt rei alicui attribui, eſſentialiter aut accidentaliter, primarie aut ſecundarie, ut ſecundum naturam quæſtionis hæc quæſtio non videatur variari, ſed ſecundum naturam quæſitorum, & reſpondetur ad omnes ſpecies hujus quæſtionis per medium gerundium, ut uniendo, componendo, reſultando, operando, ut infra.

Huic

Huic quæstioni adjungitur quæstio, Cum quo, cujus regula est instrumentalitas: nam ipsa quærit de instrumento & medio operationis, sive de re cum habitudine ad instrumentum, cui responderi oportet per sua correlativa, & potest ampliari responsio, secundum ea quæ essentialiter rei competunt, aut quæ essentialiter consequuntur, aut hujusmodi, & ipsa ex sua vi nulla divisione eget, sed secundum divisionem instrumenti & medii dividi potest, quatenus aliud est naturale, aliud artificiale, aliud morale, ut superius ostensum est: & sub hac quæstione accipitur quæstio per quid de medio quærens secundũ omnem medii modum. Raymundus vero assignat his ultimis ambabus quæstionibus quatuor species, seu quærendi modos, ut si quæratur quo modo & cum quo est pars in se, & hoc per modum differentiæ vel proprii, secundum quod quælibet res habet essentiam suam distinctam ab omni alia re: vel si quæratur, quomodo vel cum quo est pars in parte, per modum actionis vel passionis, veniendo: vel si quæratur, quomodo vel cum quo sunt partes in toto, & econverso, constitutive vel compositivè, componendo ac resolvendo: vel si quæratur, quomodo vel cum quo totum transmittit similitudinem suam & suarum partium extra se, hoc secundum modum perfectionis, vel finis, operando.

Hi itaq; sunt termini ad hanc artem maximè necessarii, per quos totius artis discursus fieri potest. Possumus tamen præter istos terminos alios accipere extraneos, etiam alienissimos & quantumlibet multos, per quos eodem modo discurremus. Quinto itaque nunc, de multiplicatione horum terminorum dicemus, deinde extraneos terminos sumere docebimus.

Genera itaq; subjectorum sic multiplicabimus, aut sub genere quærendo divisionem, aut illi uni de quo agitur, diversa attribuendo, per complexionem substantialem aut accidentalem, hoc modo faciendo subjectum variè complexum Itaq; reducere nos oportet res ipsas, sæpe à generibus ad species, sive essentiales, sivè accidentales : sæpe à speciebus ad genera, à subjectis ad proprietates, à partibus ad totum , & econverso: sic à similibus, & differentibus, oppositis prioribus, posterioribus causis effectibus, exemplis, actionibus, passionibus, majoribus, minoribus, æqualibus, secundum variam conferentiã alicujus subjecti in se, aut ad aliud, ad ostendendum aliquid esse vel non esse, alicui quidquam inesse vel nõ inesse, aliquid sic aut aliter se habere, & si aliquod subjectum compositum est, statim ad suum genus reducendum erit, atq; si sit accidens

proprium

proprium nec ad suum subjectũ reducitur, ut tùm ratio complexi, tùm incomplexi habeatur, propter eam restrictionem, quæ in complexo est, ut ab omnibus his commodè duci possit oratio: atque hoc modo magna copia ex his subjectorum generibus, cum suis speciebus occurrere suo dicenti. Itaque juxta præsens artificium, illud quod principali subjecto habetur, tanquam in centro collocetur, & circum illud in circumferentia, per literarum distinctim locentur illa, quæ sibi essentialiter aut accidentaliter attinere videntur, vel etiam quo quomodo extranea ad ipsum accipi possunt, quæ subjectum ipsum multiplicare valeant, ut exempli gratia, sit anima pro subjecto, qua posita in centro, circumscribamus illi genus suum, principia, partes, proprias passiones maximè cohærentes, accidentia communia, virtutes, actus, operationes, causas, potentias, & si quid extra illa est, quod vel per similitudinem, vel oppositionem, vel alios respectus ad illam referri potest, in quibus omnibus sicut in subjecto principali, cum omnib. generibus prædicatorum & respectuum, quæstionum & regularum, simpliciter & commixtim, planè & illativè, & quibusq; aliis modis procedere possumus, sic enim fiet, ut cùm de anima sermo habendus sit, de omnibus his, quæ ad eam pertinent, occurrat dicendum: itaque nunc figuram quandam de anima pro exemplo subjungemus.

Quære figuram in fine libri.

Præterea sub his terminis descensus fit ad magis specialia, ut dividendo motum animæ in potentias, nutritivam, augmentativam, generativam, & motum progressivum. Sic sensus exteriores in visum, auditum, olfactum, gustum, tactum. Similiter intellectum in agentem, passibilem, speculativum & practicum, & sic de similibus, de quibus particularem sermonem facere continget.

Simili ratione si in genere demonstrativo oratio habenda sit, utputa in persona laudanda, ponatur illa tanquam pro subjecto in centro, & circumscribamus illi originem, gentem, patriam, parentes, majores, formam, vires, divitias, potentiam, actiones, & circa hujusmodi, loca, tempora, occasiones, & singulis istis alias determinationes, ut certus & facilis sit ordo, & variè possint hæ res inter se commisceri.

Simili ratione in genere deliberativo ponatur genus actionis in centro, & circumscribantur huic bona, mala, utilia, facilia, difficilia, possibilia, impossibilia, commoda, incommoda, leges, decreta, statuta, privilegia, consuetudines, opiniones, honesta-

honestates à re in personam, & econversò, divertendo vario modo, & ita cum omnibus istis conjunctim & separatim, essentialiter & accidentaliter, per singula principia, prædicata, respectus, quæstiones, regulas, mixtim & planè procedendo, sicut id ad intentionem facilius & magis commodum videbitur.

Hæc jam dicta via, secundum divisionem hanc, aut attributionem, etiam ad prædicatorum multiplicationem applicari habet, nam habitu uno prædicato generali, cum illo & sub illo, per eundem modum procedere possumus.

Nunc ergo consequenter de prædicatorum multiplicatione dicendum est quæ his patebit: nam accepto quovis substantivo vel adjectivo, mediante copula aut aliquo verbo convenienti nomini, aut aliter, sive illud verè sive falsè prædicetur, secundum genus prædicationis multiplicabimus ea secūdum multiplicationem quæ superius de subjectis posita est, faciendo variam attributionem prædicatorum ad ipsa subjecta, vel generaliter ad rem, vel specialiter ad personam, vel specialissimè ad attributa personæ aut rei, quemadmodum hæc ex generibus subjectorum, cum omnibus suis partibus, speciebus & proprietatibus, & quibuscunque quæ in eam considerationem veniunt, ita etiam ut ex subjectis prædicata fiant, & in prædicati vim transeant, ut si dicatur Deus creat Angelum, vel Deus est homo, seu homo est animal, & sic de similibus: vel dividendo subjecta & prædicata per genera, differentias, species, per convenientiam & causas, & secundum aliqua plura ejusmodi procedendo & investigando. Quæ res multiplificat tam subjecta quam prædicata, quemadmodū de iis supra ostensum est.

Multiplicantur autē respectus, secūdum viam quam de subjectis & prædicatis supra ostendimus, & secundum multitudinem specierum, & varietatem quę sub his continetur, etiā cum ipsa sui fundamenti mutatione, ut differentiam, secūdum bonitatem & magnitudinem & hujusmodi, quantum ad prædicata: aut inter subjectum & accidens, sive inter corpus & spiritum, quantum ad subjecta. Sic multiplicanda differentia & concordantia facilè erit, secundum varias species earum, perquirendo sub differentia diversa genera, species, propria, accidentia, secundum quæ aliqua inter se differunt: & simili ratione sub oppositione, ea secundum quæ aliqua aliquo modorum opponuntur, & per oppositum quærendo concordantias rerum perscrutabimur, & simili via in cæteris triangulis procedemus. Nam & principiorum multiplicatio, facilè invenitur ex divisione, principio assignata: nam in eodem genere

principia

principia sese ex principatis ostendunt, & econverso, secundum quodlibet genus ipsorum. Medii vero multiplicatio invenitur, vel conjunctione, vel separatione, vel administratione, ut ostendendo non esse primum nec ultimum, non agens principale neque subjectum, non hoc vel illud extremorum. Finis multiplicationem similiter, vel terminis, vel consummationibus, vel distinctionibus indicabimus simul & reperiemus. Majoritas vero, æqualitas & minoritas, eisdem modis secundum fundamenti rationē secundum quod sumuntur multiplicari possunt, sive ex subjectis quæ ad invicem operantur, sive ex prædicatis & attributis secundum quæ operantur.

Multiplicantur autem quæstiones istæ secundum communitatem quæstionum essentialium & accidentalium inter se, ita ut quævis quæstio per species aliarum quæstionum duci possit: ut si de speciebus quid est quæratur per quantum, vel per quale, ut quantum est in se, quantum est in alio, quale est in se, quale est in alio: similiter de specieb. quæstionis de quo, quærimus quanta aut qualis est res originaliter, essentialiter, effective, &c. & sic sub specieb. quæstionis quare, quanta aut qualis est res formaliter, finaliter, consequutive: similiter species quæstionum accidentalium, per quæstiones essentiales ducũtur, & commiscentur singulæ quæstiones cum specieb. omniũ quæstionum positis in relationem, ut de quo est quod habet in se, quare habet hoc in se, quantum est quod habet in se, &c. faciendo mutuam quæstionum & regularum inter se commixtionem, variis suppositis aut quæsitivis, variando etiam quæstiones secundum attributum aliquod generale aut speciale: ut si quæratur, quid est homo secundum bonitatem, aut homo bonus, cui respondetur rectè juxta speciem quid est in alio, ut si quæratur, quid est bonitas in magnitudine, respondetur forma vel bonitas magnificata. Itaque ad hoc genus quæstionis respondetur dupliciter, aut per significationē, & sic est quodlibet in alio quod in se, licet non eodem modo: aut secundum eandem suppositionem, quę propriè est acceptio termini subjectivi pro aliquo in propositione: supponit autem hic terminus quantum dici oportet, aut materialiter pro voce & scripto, aut simpliciter pro intentione aliqua quæ extra materiam non existit, ut homo non est species: aut personaliter pro suis inferioribus, aut pro quibus ad significandũ imponitur. Hæc autem variantur secundum addita in propositione, ut confundatur aut distribuatur, vel amplietur, aut restringatur, aut ex situ mutet suppositionem, ut confundatur aliter & aliter, in

prædi-

prædicato vel ſubjecto, ſine neceſſitate rei vel ſigni, vel ut prædicatum contrahatur ad menſuram ſubjecti, ut de his latè patet apud Dialecticos. Sed in his paulò extra propoſitum vagati ſumus. Quemadmodum autem unaquæque quæſtio per varias variarum regularum ſpecies deducitur, ſic etiam ad unamquamque quæſtionem per aliarum quæſtionum regulas ac ſpecies reſpondetur, quemadmodum de hoc latius in ſecunda parte horum commentariorum dicemus. Denique ex diviſione quæſtionum, non parva ſumitur multiplicatio, tam regularum quàm ipſarum quæſtionum, ideo hic aliam figuram Q. magis copioſam ſubjungemus.

Quære figuram in fine libri.

Cæterùm nunc quomodo termini extranei accipiendi ſunt videamus. Sunt autem termini extranei, quicunque non ſunt apertè in hac arte notati, quorum multiplex copia emergit ex multiplicationibus principiorum, ut ſuprà oſtendimus per oppoſitionem ad terminos in arte expreſſos, item ſimilitudine & vicinitate ad eoſdem, item ex cujuſque rei vel actionis ſeu negotii, ſcientiæ vel artis, propriis communibuſque principiis: & ejuſmodi termini incerti, rediguntur ſuo modo in circulos & figuras, cum literarum diſtributione, ſecundum artem in ſe invicem ducuntur, & cum terminis expreſſis commiſcentur, prout oratione videtur, & ut iſta clariora ſint, exempla aliqua per tabulas ponemus, juxta quæ ſimilia formabimus, & reducemus in figuras & circulos, ſecundum multitudinem terminorum literis præſignando. Sic in Theologia terminos convenire accipimus tales:

B Deus
C Chriſtus
D Angelus
E Lex
F Homo
G Anima
H Spiritus
I Natura
K Gratia
L Virtutes
M Opera
N Fructus
O Meritum
P Remuneratio
Q Utilitates
R Beatitudo
S Adverſitates
T Pericula
V Tentationes
X Peccatum
Z Pœna.

Alia tabula.

B Articuli fidei	B Intellectus
C Sacramenta	C Voluntas
D Præcepta	D Memoria
E Dona spiritus sancti	E Affatus
F Virtutes	F Imaginatio
G Gratiæ & præmia	G Visus
H Beatitudines	H Auditus
I Opera misericordiæ	I Odoratus
K Potentiæ hominis decem, Videlicet	K Gustus
	L Tactus.

In Philosophia verò figuram sive tabulam in hunc modum formemus.

A Forma	G Sensus
B Materia	H Imaginatio
C Generatio	I Motus
D Corruptio	K Intellectus
E Elementatio	L Voluntas
F Vegetatio	M Memoria.

Oppositorum autem terminorum tabulam sic formabis.

A Primus motor	Primum mobile	M Actus	Potentia
B Æternitas	Motus	N Habitus	Privatio
C Infinitum	Finitum	O Causa	Effectus
D Fatum	Natura	P Necessarium	Impossibile
E Instans	Tempus	Q Verum	Falsum
F Locus	Vacuum	R Prius	Posterius
G Intelligentia	Corpus	S Eadem	Diversa
H Simplex	Compositum	T Unum	Multum
I Forma	Materia	V Actio	Passio
K Substantia	Accidens	X Universale	Particulare
L Totum	Pars	Z Esse aliquid	Habere aliquid.

Simili ratione in medicinis, ex suis principiis figuram formemus in hunc modum.

1 Elementa	9 Ætas	17 Repletio
2 Complexiones	10 Habitudo	18 Nutrimentum
3 Humores	11 Continens	19 Medicina
4 Membra	12 Motus	20 Accidentia animæ
5 Virtutes	13 Quies	21 Tempus
6 Operationes	14 Somnus	22 Regio
7 Spiritus	15 Vigilia	23 Exercitium
8 Sexus	16 Inanitio	24 Consuetudo
		25 Coitus

25 Coitus	28 Causæ	30 Prognoſtica
26 Morbus	29 Signa	31 Criſes.
27 Accidentia		

Simili ratione in Philoſophia morali conſtruere poterimus terminos oppoſitos, ex virtutibus & vitiis. Omnis namque virtus habet peculiare vitium, quod illi opponitur: habet etiam aliud, quod illam quadam ſimulatione imitatur. Et ſunt virtutes, quæ ſibi ſupponi & repugnare videntur: ſimiliter & vitia, ſicut hæc ſequens tabula oſtendit.

Malitia	Prudentia	Superſtitio	Religio
Simplicitas	Stultitia	Securitas	Inobedientia
Præſumptio	Scientia	Inhumanitas	Severitas
Fides	Credulitas	Pietas	Oſtentatio
Arrogantia	Doctrina	Ambitio	Præſidentia
Diſciplina	Curioſitas	Obedientia	Ignorantia
Aſtus	Induſtria	Agreſtia	Integritas
Opinio	Error	Familiaritas	Impudentia
Infirmitas	Conſcientia	Duritia	Fortitudo
Arbitrium	Perverſitas	Patientia	Ignavia
Otium	Comtemplatio	Præcipitatio	Promptitudo
Activitas	Importunitas	Solicitudo	Anxietas
Calliditas	Peritia	Superbia	Magnanimitas
Docilitas	Inertia	Lenitas	Puſillanimitas
Crudelitas	Juſtitia	Temeritas	Audentia
Miſericordia	Mollities	Timor	Timiditas
Calumnia	Correctio	Pertinacia	Conſtantia
Amicitia	Adulatio	Manſuetudo	Mutabilitas
Obſtinatio	Confidentia	Voluptas	Petulantia
Deliberatio	Negligentia	Avaritia	Frugalitas
Tyrannis	Poteſtas	Liberalitas	Prodigalitas
Subjectio	Obſcuritas	Hypocriſis	Humilitas
Triſtitia	Temperantia	Gloria	Vanitas
Lætitia	Laſcivia	Dejectio	Verecundia
Dubitatio	Spes	Laus	Jactantia
Certitudo	Contemptus	Moroſitas	Modeſtia
Pœna	Pœnitentia	Libertas	Inſolentia.

Secundùm ea, quæ jam dicta & exemplificata ſunt, patet quomodo magna multitudo terminorum extraneorum reperiri poſſit. Raymundus autem in arte ipſa centum enumerat terminos quos vocat centum formas. per quas conditionatur aliquod ſubjectum, diſcurrendo illud cum ipſis, per principia & regulas, & diſcurrendo ipſas formas, tot modis, quot

 quæ-

quælibet illarum differens eſt in ipſis ſubjectis, ſervando tamen per omnia cuilibet formæ ſuam definitionem, ut diſcurramus aliquod ſubjectum cum entitate, unitate, natura & cæteris, vel diſcurrendo aliquam formam, ut entitatem prout eſt una forma in Deo, & alia in angelo, & alia in aliis ſubjectis. Sed nunc formas ipſas enumerabimus, non omnes ſed potiores: nam quæ reſiduæ ſunt, qui ſcire velit, illas apud Raymundum requirat.

Eſſentia	Eſſe	Forma	Materia
Exiſtentia	Exiſtens	Neceſſitas	Contingentia
Entitas	Ens	Realitas	Intentionalitas
Idem	Alterum	Subſtantia	Accidens
Simplicitas	Compoſitio	Spiritualitas	Corporeitas
Unitas	Pluralitas	Prius	Poſterius
Creatio	Tranſubſtãtiatio	Generatio	Corruptio
Natura	Ars	Habitus	Privatio
Primævitas	Derivatio	Potentia	Objectum
Plenitudo	Vacuitas	Actus	Proprietas
Pulchritudo	Monſtroſitas	Comprehenſio	Apprehenſio
Ordo	Confuſio	Infinitas	Novitas.
Status	Forma		

Verùm qui termini principiis in arte nominatis vicini ſint, vel opponantur ſive repugnent, ex ſequentibus collige in figura A.

B Bonitati conſonant emanatio, communicatio, diffuſio, melioratio, conſtructio, nobilitas, honeſtas, utilitas, commoditas, ſanctitas: eſſe, eſſentia, actio.

Repugnant bonitati, malitia, ſolitudo, deſtructio, reſtrictio, inhoneſtas, dedecus, profanum, damnum, incommodum, otium.

C Magnitudini conveniunt extenſio, intenſio, infinitas, immenſitas, incomprehenſibilitas ſublimitas, ſuperioritas, unitas, indiviſibilitas, totalitas, ſummitas, univerſitas, ſingularitas, integritas, emanatio, amplitudo, multitudo, plenitudo, abundantia, ſufficientia, divitiæ, numerus, pondus, menſura, diſtantia, figuratio, punctus, linea, ſuperficies, ſoliditas.

Repugnant magnitudini minoritas, parvitas, paucitas, paupertas, comprehenſibilitas partialitas, diminutio, inſufficientia, occupatio, comprehenſum, limitatum, vacuum.

D Durationi adeſt æternitas, incorruptibilitas, immortalitas, immutabilitas, antiquitas, firmitas, ſempiternitas, indiſſolubilitas, primævitas, tempus ævum, ſemper, primitivum, conſtantia perſeverentia.

Repu-

Repugnant corruptio,mutatio,privatio,inconſtantia, diſſolubilitas,præteritum,tranſitorium,recens,aliquando

E Poteſtati adhærent poſſibilitas,eſſe,exiſtere,operari, agere,producere,creare,dominari, omnipotentia, magnipotentia,fortitudo,vis,violentia,actus, auctoritas,jurisdictio, præceptum.

Repugnant otium,reſiſtentia, impotentia,paſſio & potentia paſſiva,impoſſibilitas,debilitas,impedimentum,ſervitus.

F Cognitioni adſunt Sapientia,prophetia,prænotio, inſtinſtus præſcientia providentia,prudentia,præſagium, ſcientia, induſtria,intelligentia,opinio,ſenſus,fides,electio, recolitio, cotemplatio,interpretatio,immemoratio,memoria, diligentia,ordo,neceſſitas,rationabilitas,arbitrium,conſcientia, ſyndæreſis,conjectura,divinatio,præſumtio, ſuſpicio, nomen, conſequentia.

Repugnant ignorantia,error, oblivio,incredulitas, ſtultitia,negligentia,confuſio,contingens, ſors, caſus,fortuna,extraordinarium.

G Appetitui conſonant voluntas,amor, libertas, audacia, ſpes liberum arbitrium,dilectio,conſervatio,licentia,permiſſio,conſuetudo,interpretatio, & omnes animi paſſiones conſtitutivæ.

Repugnant odium,coactio,deſperatio,timor, ira, horror, metus,violentia,malevolentia,obligatio.

H Virtuti adſunt dignitas, nobilitas, honeſtas, laus, decus, honor,gratia,donum,meritum,fortitudo, natura, operatio, unio,inſtrumentum,inſtrumentalitas,potentia agendi & patiendi.

Repugnant,vitium, impotentia,ineptitudo, vilitas, ignavia.

I Veritati adſunt juſtitia, ordo,regulatio,correctio,lex,præceptum,prædeſtinatio,neceſſarium,poſſibile,eſſe, exiſtentia, idea,imago,exemplar.

Repugnant,falſitas,error,mendacium,confuſio, deceptio, incorrigibilitas,impoſſibile,contingens,diſpenſatio, privilegium.

K Gloriæ conſonant,gaudium,lætitia,plenitudo, perfectio, pulchritudo,beatitudo,libertas,felicitas,voluptas,fruitio,delectatio,finis,præmium,retributio.

Repugnant,contrarietas,inquietudo, imperfectio, deformitas,impedimentum,infelicitas,damnatio,pœna, pœnitentia,ingratitudo,triſtitia.

L Essentiæ cohærent, esse, substantia, natura, forma, informatio, entitas.

Repugnant, non esse, non ens, accidens, casus, fortuna, violentia, negatio, falsitas, mendacium.

M Unitati respondent, simplicitas, identitas, convertibilitas, paritas, integritas, singularitas, proportionalitas, fortitudo, individualitas

Repugnant, debilitas, multitudo, compositio, mixtio, divisio, diversitas

N Perfectioni convenit finis, complementum, pulchritudo, status.

Repugnant, imperfectio, deformitas, diminutio, defectus, mutabilitas, superfluitas

Simili modo in figura T. conveniunt.

B Differentia distinctio, pulchritudo, distributio, divisio, distantia, pluralitas, ordo.

Repugnat, confusio.

C Concordantia, proximitas, similitudo, unio, identitas, convertibilitas, collectio, compositio, comparatio, amicitia, sympathia.

Repugnat, discordia.

D Oppositio, contrarietas, contradictio, repugnantia, resistentia, inimicitia, derogatio, negatio, privatio, corruptio, destructio.

Repugnat disquiparantia.

E Principium, causa, origo, impulsus, nobilitas, productio, influxus, effluxus, antecedens, absolutũ, prioritas, auctoritas.

Repugnat, otium,

F Medium, instrumentm, centrum, forma, dignitas, mediatũ perfluens, refluens, comitans, conjungens, connectens.

Repugnat, vacuum.

G Finis, quies, perfectio consummatio, retributio, refluxus, affluxus eventus, objectum, consequens, terminus, determinatio finitum, posterioritas, extrema.

Repugnat, inquietudo.

H Majoritas, magnidecẽtia, magnificentia, auctoritas, superioritas, libertas, difficultas, causalitas, majus, magis, superius.

Repugnat nihilum & nullitas

I Æqualitas similitudo, conformitas, convertibilitas, imitatio, propinqua, immediata

Repugnat, inæqualitas.

L Minoritas, humilitas, obedientia, opera, effectus, inferius, facile, minus,

Repu-

Repugnat, immensum, infinitum, omnipotens.

Verbaliter autem colligimus sic in figura A.

Bonitas bonificat, communicat, diffundit, construit, emanat, agit, essendi vim tribuit, sanctificat, emendat.

Magnitudo magnificat, amplificat, extendit, intendit, multiplicat, extollit, mensurat, figurat, sufficit.

Duratio confirmat, conservat, durat, persevenat.

Potestas continet, operatur, agendi vim tribuit, fortificat, producit, possificat, creat, liberat, præcipit.

Cognitio regit, cognoscit, credit, recolit, intelligit, investigat, eligit.

Appetitus appetit, vult, diligit, sperat, deliberat, permittit.

Virtus operatur, nobilitat, dignificat, fortificat, vim tribuit, laudat, honestat.

Veritas verificat, justificat, circumscribit, corrigit, ordinat, regulat, demonstrat, castigat, præcipit.

Gloria perficit, complet, in fine quiescere facit, liberat, beatificat, salvat.

Similiter in figura T.

Differentia distinguit, decorat, ordinat, dividit, distribuit, discernit, separat.

Concordia unit, adsimilat, comparat, pacificat, communicat, colligit, continet, conciliat.

Oppositio opponit, resistit, repugnat, contradicit, contrariatur, inimicatur.

Principium creat, producit, causat, efficit, effluit, disponit.

Medium trahit, perfluit, appetit, rapit, allicit, conjungit, separat.

Finis perficit, redit, retribuit, refluit, repetit.

Majoritas magnificat, dignificat, præcipit, causat, ligat,

Æqualitas æquiparat, similat, approximat.

Minoritas humiliat, obedit.

SEXTò nunc de figurarum mixtione multiplicationeque dicamus. Fit autem hæc mixtio, aut ex parte subjecti, aut à parte prædicati, aut modi aut cujusque eorum: & iterum fit tripliciter, aut terminorum in arte explicitorum inter se, aut terminorum extraneorum inter se, aut explicitorum cum extraneis: & omnia hæc variè aut in una figura tantùm aut in diversis & pluribus, ut in figura S, si dicitur: Deus est homo: & in figura A, sic dicatur bonitas est magna: in figura T. ut differentia & principians: & in figura Q, ut angelus est de Deo, vel quærendo de quo est Angelus, & similiter permiscendo

 quæ-

quæstiones & regulas in se invicem circa aliquod subjectum. In diversis autem figuris, vel duplici, vel multiplici: sic procedetur, ut in figuris S.A. Deus est bonus, in S. T. Deus est principium, in A. T. bonitas est concordans. Et hoc homo multa varietas commixtionis emerget, quando cum unaquaque litera circuli immobilis, variãtur omnes literæ, quæ sunt in circulo mobili, & in hac duplici vel multiplici figura, sæpè alter circulorum duplicatur, vel multiplicatur, ut in S. A. duplicando circulum S. ut si dicatur, Deus est melior angelo, vel angelus est melior homine, sic in S. T. ut Deus differt ab homine, sic in A. T. dicendo bonitas differt ab æternitate: vel duplicando circulum T. dicendo, concordantia magis convenit veritati quàm differentia. Similiter & eodem modo in extraneis terminis faciendum est, possumus enim extraneum subjectum accipere, & cum eo similiter per has figuras sive circulos, vel simplices, vel duplices, vel magis multiplices discurrere, similiter cum extraneis prædicatis & respectibus agere, ita quod semper unus circulus immobilis maneat pro basi, cui omnes alii circuli mobiles vario modo applicentur? & quemadmodum in hac duplicitate proceditur, sic & in multiplicitate fieri habet, & magis variè, pro circulorum multitudine, quo nunc istis nunc illis variatis, necesse est diversas complexiones propositionesque emergere, continentes multos terminos sub una constructione, vel diversa vel conjuncta cum aliis propositionibus sive per conjunctionem copulativam vel disjunctivam, sive per suppositionem, sive in syllogismo, aut aliter, & ista mixtio est centrum & fundamentum ad multas propositiones, definitiones, quæstiones, media, loca, argumenta, conditiones, objectiones & solutiones, & intellectus invenit per illam quicquid vult. & sunt species mixtionis hujus communiores istæ, Aa, Tt. Qq. At. Aq, Tq, Atq. & extenditur hæc mixtio secundum duplicationem, vel multiplicationem uniuscujusq; circuli, in aliqua istarum specierum contenti, prout circa subjectum aliquod majus minusve diffuse voluerimus, vel aliter opus sit discurrere.

Raymundus ipse in arte hac quatuor duntaxat ponit mixtionis species, quas quatuor vocat generales figuras, quarum prima est figura A, in seipsam ducta, ut si dicatur, bonitas est magna. Secunda est figura T, in se ducta, ut si dicatur, differentia est principians. Tertia constat ex prima & secunda, ut bonitas est differens.

Quarta componitur ex tribus prioribus omnibus juncta.

Quæ-

Quælibet autem iſtarum figurarum propriam habet conditioonem, quas in omni diſcurſu convenit obſervare, ſicut nunc dicemus de ſingulis his figuris, ſecundum Raymundi ipſius ſententiam eas breviter declarando.

Prima figura primò ac principaliter verſatur circa primum ens, in quo ſubjectum & prædicatum convertuntur, in identitate ſubjectæ naturæ & numeri, & hoc eſt neceſſe, nam alias æqualitas quæ eſt inter ſubjectum & prædicatum, eſſet abſolutè deſtructa, utputa æternitas, quæ eſſet ſuperior per infinitatem durationis, & ſua bonitas eſſet inferior per poteſtatem operationis quod eſt impoſſibile, & iſtud primum ens eſt Deus, cui primò & convertibiliter principia hujus figuræ applicantur, deinde ad omnia reliqua ſubjecta proportionaliter. Inquirimus igitur per hanc figuram naturalem cōjunctionem, diſpoſitionem & proportionem, quæ eſt inter ſubjectum & prædicatum, & inveſtigamus per eam, quæ convertuntur, & quæ non, & quæ ſunt propriæ paſſiones, & quæ appropriatæ, inter ſubjectum & prædicatum, ut ad faciendum concluſionē poſſit medium inveniri. Et mixtio iſtius figuræ fit tripliciter, vel in abſtracto, ut bonitas eſt magnitudo, vel in concreto, ut bonitas eſt magna: & eliciuntur ex iſta figura propoſitiones octoginta una, ſecundum quemlibet prædicandi modum, contrahendo unum principium ad aliud, & conditio in hac figura maximè obſervanda eſt, ut converſio & proportio, quæ eſt inter unum principium & aliud non deſtruatur, utpote, de quo dicitur duratio ſecundum æternitatem, de illo dicatur magnitudo ſecundum infinitatem, & poteſtas ſecundum omnipotentiam.

Secunda figura quæ eſt triangulorum, ipſa inquirit objecta optata, unde per illam jam primò intellectus incipit acquirere ſcientiam, diſcurrendo per illam circulariter, linealiter, rectè & tranſverſaliter, mutando angulos cum angulis, terminos cum terminis, generaliter & ſpecialiter, & facit totidem propoſitiones ſuo modo, quot de prima figura dictæ ſunt: & conditio hujus figuræ obſervanda eſt talis, ut unus triangulus alium adjuvet, & alius alium probet, & ſe mutuo penetrent.

Tertia figura miſcet omnia principia cum omnibus, ut intellectus per omnia principia cognoſcat quodlibet principiū, inveniatq; medium, cum quo ſubjectum & prædicatum, conjungantur, ut ad quamlibet propoſitionem ſive concluſionem probandam & declarandam, multas inveniat rationes. Continet autem hæc figura triginta ſex combinationes, quas dicimus cameras, quarum quælibet duas continet literas & quælibet

libet litera ſtat pro ſubjecto & prædicato cujuſque duarum præcedentium figurarum, & hoc modo in qualibet camera ſunt duodecim propoſitiones, ut in camera b dicimus, bonitas eſt magna, bonitas eſt differens, bonitas eſt concordans: magnitudo eſt bona, eſt differens, eſt concordans: differentia eſt bona, eſt magna, eſt concordans: concordantia eſt bona, eſt magna, eſt differens. Et ſcias inſuper quod unaquæque propoſitio duas habet implicitas quæſtiones. de natura literarum cameram conſtituentium, unde in quavis camera ſunt viginti quatuor quæſtiones, & ita in tota figura ſunt propoſitiones quadragintæ & triginta duæ ac quæſtiones octogintæ ſexaginta quatuor, & conditio hujus figuræ eſt, ut una camera non ſit contra aliam, ſed ſe mutuò adjuvent & probent. Inſuper obſervādum eſt, ut diſcurramus unamquamque cameram hujus figuræ tribus modis, ſecundum ſuarum literarum ſignificata, primò cum definitionibus figuræ A. ſecundò cum ſpeciebus triangulorum figuræ T. tertio cum ſpecibus regularum figuræ Q. ſecundum conditionem cameræ, affirmando vel negando.

Quarta figura ipſa diſponit intellectum, ad inveſtigandum & inveniendum, objiciendum, probandum, & determinandum, per neceſſarias concluſiones, & iſta figura conſtat ex tribus circulis, extremo immobili, & duobus interioribus mobilibus & continet in ſe tres præcedentes, ideò ipſa eſt generalior quàm tertia, nam in qualibet camera hujus figuræ ſunt tres literæ, & iſtæ cameræ, propter nimiam ſuam multitudinem, memoratu diſſicillimam, reducuntur ad formam tabulæ ſuis columnis diſtinctæ, in qua intellectus diſcurrendo per principia & regulas, facit ſe adeò univerſalem & generalem, ita quòd Sophiſta contra illum ſtare non poteſt. Conditio iſtius figuræ eſt, ut accipiantur ſolum illæ cameræ, quæ ſunt magis applicabiles ad propoſitum, recipiendo ex illis convenientiam inter ſubjectum & prædicatum, tali modo quod non ſequatur inconveniens, vel impoſſibile, & cum iſta conditione intellectus facit ſcientiam per quartam figuram, & habet plurimas rationes ad eandem concluſionem.

Sequuntur nunc figuræ tabularum, & primo tabula tertiæ figuræ, quæ eſt triginta ſex camerarum, quæ eliciuntur ex octoginta una cameris tabulæ quadratæ, quas generant duorum circulorum mixtiones, quando unus mobilis volvitur cum qualibet litera circuli immobilis.

bb	cb	db	eb	fb	gb	hb	ib	kb
bc	cc	dc	ec	fc	gc	hc	ic	kc
bd	cd	dd	ed	fd	gd	hd	id	kd
be	ce	de	ee	fe	ge	he	ie	ke
bf	cf	df	ef	ff	gf	hf	if	kf
bg	cg	dg	eg	fg	gg	hg	ig	kg
bh	ch	dh	eh	fh	gh	hh	ih	kh
bi	ci	di	ei	fi	gi	hi	ii	ki
bk	ck	dk	ek	fk	gk	hk	ik	kk

Per hanc tabulam argumentamur in hunc modum, ut in camera b c, omne quod eſt ſui diffuſivum, eſt magnum, bonitas eſt hujuſmodi, ergo magna: item, ubicunq; eſt pluralitas, ibi eſt differentia, in bonitate eſt pluralitas, ſcil bonificativum bonificabile & bonificare, ergò in bonitate eſt differentia, & bonitas eſt differens: item omne quod producit ſuam ſimilitudinem in eadem ſpecie, producit cum concordantia, ſed bonitas producit plures bonitates in eadem ſpecie, ergo, &c. Item, omne id quod habet actum bonum eſt bonum, magnitudo eſt hujuſmodi, ergo eſt bona: item, magnitudinẽ eſſe differentem & concordantem, eiſdem rationibus probatur, quibus de bonitate, item, omne id quod facit adeſſe, eſt bonum, differentia & concordia faciunt ad conſtituendum eſſe, ergo ſunt bona, item, ubi eſt diſtantia, ibi eſt magnitudo, ubi differentia, ibi diſtantia ergo, &c. Item, nulla actio eſt ſine magnitudine, cõcordia eſt activa, ergò eſt magna: item omnis differentia quæ eſt ſine contrarietate eſt concordans, differentia inter ſubſtantiã & ſubſtantiam eſt hujuſmodi ergo eſt concordans: item, omnis concordantia eſt inter plura, nulla pluralitas eſt ſine differentia, ergo concordia non poteſt eſſe ſine differentia, ergo eſt differens: & in iis argumentis, quæ per hanc tabulam formantur, medium ſumitur ex definitionibus principiorum, conditionibus & ſpeciebus regularum, quæ cadunt in cameram propoſitam: & ſicut hoc exemplicavimus in una camera, ita ſecundum eandem rationem operaberis per omnes cameras, generaliter & ſpecialiter, ſicut uſus requirit. & fiunt adhuc in una figura argumenta in terminis extraneis, permixtim cum terminis artis, vel ſub illis acceptis ſumendo medium ſecundum ſpecies quæſtionum, vel conditiones principiorum, & figurarum ac regularum, ut accipiendo mediũ per conditionem primæ figuræ, arguimus in hunc modum: nulla poteſtas quę converti-

vertitur cum magnitudine, & æternitate, est limitata aut impedita: divina potestas est hujusmodi: ergo, &c. Item, nullum ens in quo bonitas & principium sunt idem, est causa malitiæ, Deus est hujusmodi, ergo, &c. Idem accipiendo medium secundùm primam conditionem regulæ b, arguitur omne illud, per quod homo potest Deum magis intelligere, & in ipso credere, recolere, & magis amare, est à Deo ordinabile, sed hoc est per incarnationem Dei: ergo, &c. Item, omne illud per quod divina bonitas potest magis glorificare beatos est necesse, sed hoc est per incarnationem Dei, & per resurrectionem mortuorum, ergo, &c. Ut intellectus per hanc tabulam tertiæ figuræ sit magis generalis, debet unamquamque cameram ipsius discurrere, juxta hæc quæ dicta sunt, cum duodecim propositionibus ac totidem argumentis, cum viginti quatuor quæstionibus, & cum earum speciebus ac regulis, speciebusque regularum, & triangulorum, ac cum definitionibus principiorum, sumendo media ut diximus, & inferiùs in secunda parte latius docebimus, probando intentum, vel ex natura subjecti, vel ex ejus definitione, vel per formam ejus, vel materiam, vel actum, vel ex his sumptis ac prædicatis, ut sicut bonitas habet naturam bonificandi, est ratio per quam bonum est bonum, & agit bonum, est forma dans esse bonum, concipit in se cuncta bonabilia, habet actum bonificandi, & bonificare, & sic de similibus, probationes sumendo, & faciendo demonstrationes, vel per propter quid, vel per quia, vel per æquiparantiam, ut alibi docebimus.

Sequitur tabula quartæ figuræ, quæ est octoginta & unius columnarum, & quælibet columna novem camerarum, quæ faciunt in toto cameras septingentas & viginti novem, secundùm trium circulorum variationem: sed Raymundus non recipit nisi ducentas & quinquaginta duas cameras, scilicet harum viginti octo columnarum, ex quibus colliguntur capita tabulæ octoginta quatuor, ut infrà.

B.

bbb	bcb	bdb	beb	bfb	bgb	bhb	bib	bkb
bbc	bcc	bdc	bec	bfc	bgc	bhc	bic	bhc
bbd	bcd	bdd	bed	bfd	bgd	bhd	bid	bkd
bbe	bce	bde	bee	bfe	bge	bhe	bie	bke
bbf	bcf	bdf	bef	bff	bgf	bhf	bif	bkf
bbg	bcg	bdg	beg	bfg	bgg	bhg	big	bkg
bbh	bch	bdh	beh	bfh	bgh	bhh	bih	bkh
bbi	bci	bdi	bei	bfi	bgi	bhi	bii	bki
bbk	bck	bdk	bek	bfk	bgk	bhk	bik	bkk

C.

cbb	ccb	cdb	ceb	cfb	cgb	chb	cib	ckb
cbc	ccc	cdc	cec	cfc	cgc	chc	cic	ckc
cbd	ccd	cdd	ced	cfd	cgd	chd	cid	ckd
cbe	cce	cde	cee	cfe	cge	che	cie	cke
cbf	ccf	cdf	cef	cff	cgf	chf	cif	ckf
cbg	ccg	cdg	ceg	cfg	cgg	chg	cig	ckg
cbh	cch	cdh	ceh	cfh	cgh	chh	cih	ckh
cbi	cci	cdi	cei	cfi	cgi	chi	cii	cki
cbk	cch	cdk	cek	cfk	cgk	chk	cik	ckk

D.

dbb	dcb	ddb	deb	dfb	dgb	dhb	dib	dkb
dbc	dcc	ddc	dec	dfc	dgc	dhc	dic	dkc
dbd	dcd	ddd	ded	dfd	dgd	dhd	did	dkd
dbe	dce	dde	dee	dfe	dge	dhe	die	dke
dbf	dcf	ddf	def	dff	dgf	dhf	dif	dkf
dbg	dcg	ddg	deg	dfg	dgg	dhg	dig	dkg
dbh	dch	ddh	deh	dfh	dgh	dhh	dih	dkh
dbi	dci	ddi	dei	dfi	dgi	dhi	dii	dki
dbk	dck	ddk	dek	dfk	dgk	dhk	dik	dkk

E.

ebb	ecb	edb	eeb	efb	egb	ehb	eib	ekb
ebc	ecc	edc	eec	efc	egc	ehc	eic	ekc
ebd	ecd	edd	eed	efd	egd	ehd	eid	ekd
ebe	ece	ede	eee	efe	ege	ehe	eie	eke
ebf	ecf	edf	eef	eff	egf	ehf	eif	ekf
ebg	ecg	edg	eeg	efg	egg	ehg	eig	ekg
ebh	ech	edh	eeh	efh	egh	ehh	eih	ekh
ebi	eci	edi	eei	efi	egi	ehi	eii	eki
ebk	eck	edk	eek	efk	egk	ehk	eik	ekk

fbb

F.

fbb	fcb	fdb	feb	ffb	fgb	fhb	fib	fkb
fbc	fcc	fdc	fec	ffc	fgc	fhc	fic	fkc
fbd	fcd	fdd	fed	ffd	fgd	fhd	fid	fkd
fbe	fce	fde	fee	ffe	fge	fhe	fie	fke
fbf	fcf	fdf	fef	fff	fgf	fhf	fif	fkf
fbg	fcg	fdg	feg	ffg	fgg	fhg	fig	fkg
fbh	fch	fdh	feh	ffh	fgh	fhh	fih	fkh
fbi	fci	fdi	fei	ffi	fgi	fhi	fii	fki
fbk	fck	fdk	fek	ffk	fgk	fhk	fik	fkk

G.

gbb	gcb	gdb	geb	gfb	ggb	ghb	gib	gkb
gbc	gcc	gdc	gec	gfc	ggc	ghc	gic	gkc
gbd	gcd	gdd	ged	gfd	ggd	ghd	gid	gkd
gbe	gce	gde	gee	gfe	gge	ghe	gie	gke
gbf	gcf	gdf	gef	gff	ggf	ghf	gif	gkf
gbg	gcg	gdg	geg	gfg	ggg	ghg	gig	gkg
gbh	gch	gdh	geh	gfh	ggh	ghh	gih	gkh
gbi	gci	gdi	gei	gfi	ggi	ghi	gii	gki
gbk	gck	gdk	gek	gfk	ggk	ghk	gik	gkk

H.

hbb	hcb	hdb	heb	hfb	hgb	hhb	hib	hkb
hbc	hcc	hdc	hec	hfc	hgc	hhc	hic	hkc
hbd	hcd	hdd	hed	hfd	hgd	hhd	hid	hkd
hbe	hce	hde	hee	hfe	hge	hhe	hie	hke
hbf	hcf	hdf	hef	hff	hgf	hhf	hif	hkf
hbg	hcg	hdg	heg	hfg	hgg	hhg	hig	hkg
hbh	hch	hdh	heh	hfh	hgh	hhh	hih	hkh
hbi	hci	hdi	hei	hfi	hgi	hhi	hii	hki
hbk	hck	hck	hek	hfk	hgk	hhk	hik	hkk

I.

ibb	icb	idb	ieb	ifb	igb	ihb	iib	ikb
ibc	icc	idc	iec	ifc	igc	ihc	iic	ikc
ibd	icd	idd	ied	ifd	igd	ihd	iid	ikd
ibe	ice	ide	iee	ife	ige	ihe	iie	ike
ibf	icf	idf	ief	iff	igf	ihf	iif	ikf
ibg	icg	idg	ieg	ifg	igg	ihg	iig	ikg
ibh	ich	idh	ieh	ifh	igh	ihh	iih	ikh
ibi	ici	idi	iei	ifi	igi	ihi	iii	iki
jbk	ick	idk	iek	ifk	igk	ihk	iik	ikk

kbb

K.

kbb	kcb	kdb	keb	kfb	kgb	khb	kib	kkb
kbc	kcc	kdc	kec	kfc	kgc	khc	kic	kkc
kbd	kcd	kdd	ked	kfd	kgd	khd	kid	kkd
kbe	kce	kde	kee	kfe	kge	khe	kie	kke
kbf	kcf	kdf	kef	kff	kgf	khf	kif	kkf
kbg	kcg	kdg	keg	kfg	kgg	khg	kig	kkg
kbh	kch	kdh	keh	kfh	kgh	khh	kih	kkh
kbi	kci	kdi	kei	kfi	kgi	khi	kii	kki
kbk	kck	kdk	kek	kfk	kgk	khk	kik	kkk

PEr hanc revolutionem quartæ figuræ, intellectus facit ſcientiam in hunc modum, ſumendo videl. extrema quæ vult probare, ut concludat de illis per novem media figuræ A. & totidem figuræ T. ut ſi quæratur, utrum Papa habeat plenitudinem poteſtatis, extrema ſunt in figura A. ſub literis c e: probatur affirmativa, novem mediis figuræ A. in hunc modum: per c b e, omnis poteſtas optima, cujus non eſt melior, eſt plena poteſtas: Papæ poteſtas eſt hujuſmodi, ergo, per c c e, omnis ſuprema poteſtas eſt plena poteſtas, &c. per c d e, omnis indiſſolubilis & immutabilis poteſtas eſt plena poteſtas, &c. per c e e, illa poteſtas quæ poteſt præcipere omni poteſtati, & nulla ſibi, eſt plena poteſtas, &c. per c f e, illa poteſtas quæ eſt ſuper omnem ſcientiam, prudentiam, rationem, eſt plena poteſtas, &c. per c g e, omnis poteſtas cujus ratio eſt ſua voluntas, eſt plena poteſtas: per c h e, illa poteſtas quæ dignior eſt omnibus poteſtatib. eſt plena poteſtas: per c i e, illa poteſtas quæ eſt vera imago divinæ poteſtatis, eſt plena poteſtas: per c k e, illa poteſtas quæ eſt quies, finis & perfectio omnis poteſtatis, ultra quam non eſt progreſſio, eſt plena poteſtas. Probatur eadem concluſio per novem media figuræ T. ſic ſcil. per c b e, illa poteſtas cujus eſt diſtribuere, & diſtinguere omnes alias poteſtates eſt plena poteſtas, Papæ poteſtas eſt hujuſmodi, ergo, per c c e, omnis illa poteſtas quæ colligit, continet, unit in ſe omnes poteſtates, eſt plena poteſtas, per c d e, illa poteſtas cui nihil poteſt reſiſtere nec contradicere, eſt plena poteſtas: per c e e, illa poteſtas cujus autoritas antecedit omnes poteſtates, eſtque principium & cauſa aliarum poteſtatum eſt plena poteſtas, per c f e, illa poteſtas quæ eſt medium conjungens menſuras, cõprehendens, ponens & uniens omnes alias poteſtates, eſt plena poteſtas, per c g e, illa poteſtas quæ eſt conſummatio, & terminus omnium poteſtatũ eſt plena poteſtas: per c h e, illa pote-

poteſtas, quæ eſt major omni poteſtati, & nulla ſibi, eſt plena poteſtas, per c i e, illa poteſtas quæ eſt immediatè proxima, & æqualis poteſtati divinæ eſt plena poteſtas, per c k e, illa poteſtas cui omnis poteſtas inferior & minor eſt ac obedit, eſt plena poteſtas. Cum his novem mediis fiũt deinceps novẽ columnę tabulę, ſicut patebit inferius, & ita probata hac cõcluſione, eliciuntur aliæ ſimiliter probandæ, ut ſi per camerã c e t e, arguimus: ubicunq; eſt prima poteſtas in aliquo genere, ibi eſt plenitudo poteſtatis in illo genere: in Papa eſt prima poteſtas in corpore Chriſti myſtico, ergo in Papa eſt plenitudo poteſtatis in corpore Chriſti myſtico. Deinceps inferimus per quartam ſpeciem regulæ c, argumentando: Papa habet plenitudinẽ poteſtatis in corpore Chriſti myſtico: animæ exiſtentes in purgatorio ſunt membra de corpore Chriſti myſtico, ergo Papa habet plenitudinẽ poteſtatis in animas exiſtentes in purgatorio hinc deinceps naſcitur probanda concluſio quæſtionis, utrum Papa poſſit liberare animam quæ punitur in purgatorio: cujus affirmationẽ probamus novem mediis, ut ſuprà exemplicavimus, & erunt termini in figura a, ſub e k, & quæſtio ſecundum formam terminorũ eſt, utrum poteſtas Papæ poſſit glorificare animam quæ punitur in purgatorio: probamus affirmativam partem per e b k omnis poteſtas quę poteſt emendare & bonificare animas exiſtentes in purgatorio, poteſt illas liberare à pœna & glorificare: poteſtas Papæ poteſt hujuſmodi, ergo per e c k, omnis poteſtas cujus plenitudo ſe diffundit extenſivè & intenſivè per totum corpus Chriſti myſticum, poteſt ut ſupra: per e d k, omnis poteſtas quæ ſe extendit non ſolum ad tempus, ſed etiam in ævum, hoc eſt, non ſolum operatur ſupra illa quæ in tempore, ſed etiã in illa quæ ſunt in ævo, poteſt: per c e k, omnis poteſtas quæ immediatè habet autoritatem in cœlis habet illam multò magis in purgatorio, & poteſt: per e f k, omnis poteſtas quæ poteſt ſupplere & dimittere errores, & negligentias animarum in fide & moribus quondã cõmiſſas poteſt per e g k, omnis poteſtas quę poteſt ſatisfacere deſiderio animarũ ad ſalutẽ, poteſt: per e h k, omnis poteſtas quæ habet liberam & plenam diſpenſationem ſuper virtutes, gratias, dona & merita fidelium & ſanctorum, poteſt: per e i k, omnis poteſtas quæ poteſt juſtificare, poteſt: per e k k, omnis poteſtas ordinata ad beatitudinem, & gloriam fidelium, poteſt. Simili ratione poteris probare hanc concluſionẽ, per novem media ſumpta ex figura T. & per novem columnas tabulæ, ſed hæc pauca pro exemplificatione ſufficiant. Conſtitutis itaque

itaque hujuſmodi argumentis, evacuamus unamquamq; propoſitionem argumenti, tribus quæſtionibus, cum ſuis regulis & ſpeciebus, ſimiliter ipſam concluſionem, cum novem quæſtionibus, & earum regulis & ſpeciebus. Deinde multiplicamus hanc figuram de una camera in aliam, de una columnula revolutionis in aliam, propter conformitatem quam habent in duabus literis, vel in una, ut camera b c d, cum camera c d e, & cum eamera d e f, & ſic de ſimilibus, procedendo per hanc multiplicationem, donec omnes columnulas ac cameras revolutionis ad ſubjectam materiam applicaverimus, quas deinceps multiplicabimus per tabulã magnã, de qua nunc dicem⁹.

Ex præcedenti tabula ſecundùm trium circulorum revolutionem collecta, ſicut oſtendimus, colliguntur octoginta quatuor cameræ, in quibus tota continetur & quælibet ex his 84. cameris, facit unam columnam viginti camerarum particularium, ſecundùm diſtinctionem duarum figurarum, quæ diſtinctio notatur per literam T, ita quod omnes literæ poſitæ ante T, ſunt de prima figura, & omnes ſequentes ipſam T, ſunt de ſecunda figura. Sed jam octoginta quatuor illas cameras, quæ ſunt capita totidem columnarum, colligemus: deinde quomodo columnæ conſtituendæ ſunt, monſtrabimus, & ſic patebit tabula magna Raymundi, quæ eſt octoginta quatuor columnarum.

Bcd	bfk	cfk	dik
bce	bgh	cgh	Efg
bcf	bgi	cgi	efh
bcg	bgk	cgk	efi
bch	bhi	chi	efk
bci	bhk	chk	egh
bck	bik	cik	egi
bde	Cde	cef	egk
bdf	cdf	Deg	ehi
bdg	cdg	deh	ehk
bdh	cdh	dei	eik
bdi	cdi	dek	Fgh
bdk	cdk	dfg	fgi
bef	cef	dfh	fgk
beg	ceg	dfi	fhi
beh	ceh	dfk	fhk
bei	cei	dgh	fik
bek	cek	dgi	Ghi
bfg	cfg	dgk	ghk

bfh	cfh	dhi	gik
bfi	cfi	dhk	Hik

Multiplicatur autem quælibet harum camerarum in viginti cameras, ut prædiximus, & nunc exemplificabimus, in camera b c d, ut secundum eundem modum scias omnes reliquas multiplicare, & in columnas reducere. Nunc quomodo per hanc tabulam probationes & improbationes formari habent, unico Raymundi exemplo ostendemus: ut in camera b c d, per totam columnam ostendendo mundum non esse æternum, dicimus per b c d t, si mundus est æternus, sua bonitas est ratio ut ab æterno producat bonum æternum, & magnitudo illam bonitatem ab æterno & in æternum infinitaret, sicut æternitas illam ab æterno æternaliter durare faceret, ex quibus sequeretur nullum malum esse in mundo, quod est contra experientiam, unde regula b, per definitiones principiorum ponit negativam esse tenendam.

b	c	d	t
b	c	t	d
b	d	t	c
b	t	c	d
t	b	c	d
c	d	t	b
c	t	b	d
d	t	b	c
b	c	t	b
b	d	t	b
b	t	b	c
b	t	b	d
b	c	c	c
c	d	t	c
c	t	b	c
c	t	c	d
b	d	t	d
c	d	t	d
d	t	b	d
d	t	c	d

Item per b c t d. Si mundus est æternus, est bona & magna contrarietas æterna, inter substantiale & substantiale, &c. quod est impossibile, quia contrarii fines non possunt esse boni cum magnitudine æterna, nam alias bonitas esset ratio producens bonum & malum infinitè, cum æterna contrarietate, & æternitas faceret durare illam contrarietatem bonam, magnam & malam, quod est impossibile, & prima species regulæ D. ponet primitivas contrarietates bonas, magnas & æternas, quod est impossibile.

Per b d t c. Si mundus est æternus, æternitas Dei & mundi bene quidem concordant, quod est impossibile, cùm æternitas mundi in se contineat æternam malitiam per corruptionem & peccatum, & prima species regulæ C. ponit, si mundus est æternus, quod sua æternitas est ens, ultra quod non est aliud præiacens per durationem, quod est contra æternitatem Dei.

Per b t c d. Si mundus est æternus, sua bonitas est æterna & innata, in scala de substantiali & substantiali, &c. ipsa scala existente habituata de æterna concordia & contrarietate, quod est impossibile, adhuc prima species c d, ponet primitivam correptionem, ratione primitivæ contrarietatis existentis inter bonitatem & malitiam: concordantia autem primitiva ponit com-

nit compositum,& sic secunda species c d,ponit quòd mundus est compositus & contextus ex contrariis,uno posito in alio.

Per t b c d.Si mundus est æternus,suæ differentiæ, concordantiæ & contrarietates sunt æternæ, nam privatis naturali differentia,concordantia & contrarietate, mundus non haberet ex quo esset, & ita mundus est compositus ex partibus privativis & primitivis, ordinatis ad aliquem finem æternum, per differentiam,concordantiam & contrarietatem, & sic divina æternitas est caussa mundi & non caussa, & mundus est compositus & non compositus, quod est contradictio.

Per c d t b. Si mundus est æternus,tunc magna est differentia suæ æternitatis, per scalam de substantiali & substantiali, &c.est illa ratio,quæ ponit æternitatem distinctam, inter substantiale & substantiale, quod est impossibile, quia illa substantialia sunt incorruptibilia, quod est contra earum definitiones.

Per c t b d. Si mundus est æternus, tunc magna contrarietas differentiæ suæ per regulas c d, est scala existens inter substantiale& substantiale,habituata simpliciter de contrarietate composita, per secundam speciem regulæ c d, sub qua differentia essentialis mundi est subdita, & contrarietas est actio in differentia,per tertiam speciem regulæ c d, & per quartam speciem regulæ c.contrarietas habet actus æternos simpliciter,quod est impossibile, per scalam inter substantiale & substantiale.

Per d t b c. Si mundus est æternus, sua æternitas est de primitivis infinitis & finitis differentiis & concordantiis, in scala de substantiali & substantiali, &c. sustentatis: & æternitas quo ad suum genus, est infinita duratio differentiæ & concordantiæ,quæ in scala sunt,quo ad genus eorum, in extensitate quantitatis, atque in habitu & in situ incompositus ex partibus infinitis & finitis, quantitate habente durationem æternam,per omnes partes innatas,quæ finitæ sunt, quod est impossibile.

Per b c t b.Si mundus est æternus, sunt duæ æternitates differentes,scilicet Dei & mundi, & sic differentia, quæ est inter sensuale & sensuale,& inter intellectuale & intellectuale,&c, ponit tres æternitates differentes, & bonitas ponit illas bonas,& magnitudo infinitas, & hoc est impossibile, quia differentia ponit ipsas malas secundum quid, & sic deficit magnitudo bonitatis, & simili ratione deficiet infinitas magnitudinis.

Per dbtb. Si mundus est æternus, differentia per scalam suam ponit tres æternitates bonas & æternas, in quibus bonitas est ratio producens bonum confusum, & æternum, quod est impossibile, nam differentia in creatis non est æterna.

Per btbc. Si mundus est æternus, bonitas & differentia inter sensuale, & intellectuale, &c. non possunt habere concordãtiam in uno æterno, & mundus erit subjectum confusum, similiter bonitas moralis non habebit concordiam ab æterno, quod patet per evidentem corruptionem, privationem & culpam.

Per btbd. Si mundus est æternus, sua contrarietas est innata & æterna & sustentata à bonitate & malitia, contra differentiam, per æternam & universalem scalam existentem inter substantiale & substantiale, quam scalam contrarietas nequaquam sustinere potest, & regula c. prædictis testatur; quia si mundus est æternus, contrarietas æterna est impediens omne bonum diversum per substantiale & substantiale.

Per bctc. Si mundus est æternus, concordia innata quæ est de esse medii inter substantiale & substantiale, & cætera, est æterna, & sic sunt tres concordiæ, & tres æternitates substantialiter generales, à magnitudine bonitatis & æternitatis cum duratione æternæ magnitudinis bonitatis, quod est impossibile, quia sunt tres contrarietates subalternatæ & oppositæ cum magnitudine malitiæ & æternitatis.

Per cdtc: Si mundus est æternus, tunc magna concordia suæ æternitatis, est ens habens in se innata æternantem æternatum æternare, & quod de ipsis omni contrarietate remota, quibus testantur prima & secunda regula c, & secunda regula d, & quod habeant per magnitudinem sic extensitatem, sicut per æternitatem durationem, quod est impossibile, per scalam de substantiali & substantiali.

Per ctbc. Si mundus est æternus, magnitudo suę differentiæ & concordantiæ per regulas c d, sunt primitivæ essentiæ & æternæ ab omni contrarietate separatæ, & mundus est compositus ex ipsis absque contrarietate, quod est falsum, cùm mundus sit subditus corruptioni, ratione contrarietatis, habentis in mundo magnam & æternam actionem.

Per ctcd. Si mundus est æternus, magna distantia inter quam magnam concordantiam & contrarietatem, est illa forma, quæ causa contradictionem, quod patet per scalam æternam existentem inter substantiale & substantiale, &c. & quia conjunxit se in æternitate, quod est simplex principium, in quo

quo ſunt compoſita per ſecundam regulam c d, & unum principium eſt ſubditum alteri, per tertiam regulam d, & ſecunda regula c, ponit magnam diſtantiam & æternam, & concordantia & contrarietas ſunt compoſitæ in ſubjecto, & ſic æternitas mundi ponit contradictiones, quæ ſtare non poſſunt.

Per b d t b. Si mundus eſt æternus, ſua æternitas innata eſt bona & æterna, quod eſt falſum, nam contrarietas æterna, eſt contra bonitatem æternam, cum malitia, & econtrà, unde ſequitur quod æternitas mundi, eſt ſubjectum ex contrariis innatis compoſitum, & hoc patet per primam & ſecundam ſpeciem regulæ d, quod ſubſtantia ſit compoſita ex primis contrariis æternis, & per ſpeciem regulæ c, mundus habet æternaliter innata, contrariantem, contrariare, & contrariatum.

Per c d t d. Si mundus eſt æternus, tunc magna contrarietas inter magnitudinem & æternitatem, eſt illa infinita reſiſtentia inter divinam magnitudinem & æternitatem, & ſic per primam ſpeciem regulæ d, divina æternitas cauſſat infinitam durationem ſibi ſimilem, & magnitudo mundi cauſſat magnitudinem finitam ſibi ſimilem, & ſic per tertiam ſpeciem regulæ d, magnitudo Dei eſt impedita in ſuo effectu agendo, æternitas vero nequaquam, quod eſt impoſſibile.

Per d t b d. Si mundus eſt æternus, ſuæ differentiæ & contrarietates innatæ, quæ ſunt ſibi coeſſentiales & propriæ paſſiones, in ſcala ſuſtentata, ſunt de primitivis & æternis differentiis & contrarietatibus, per primam regulam d, quæ componuntur per ſecundam regulam c d, ipſis habentibus durationem & ſubjugationem per quartam regulam c, & tertiam d, una ratione, ſicut principio exiſtente in alio ſubjecto æterno, ſicut punctus naturalis in alio puncto, ex quibus linea eſt conjuncta & compoſita, quod falſum eſt, & impoſſibile.

Per d t c d. Si mundus eſt æternus, ſuæ naturales coeſſentiales concordantiæ & contrarietates, per primam ſpeciem regulæ deſunt de ſeipſis, & ſcala de ſubſtantiali & ſubſtantiali eſt compoſita ex contrariis, quia habet in ſe concordantem, concordatum, concordare, contrariantem, cortrariatum, contrariare, æternantem, æternatum, æternare, quod quidem eſt ponere oppoſitum in objecto, & mundus eſt in partibus incorruptibilibus & corruptibilibus, & habet infinitas in numero revolutiones, multiplicando infinitum numerum, & æternum, quod eſt impoſſibile.

HÆC EST SECVNDA PARS HORVM COMMENTARIORVM, QVÆ TRACTAT DE INVENTIONE COMPLEXORVM, ET DIVIDItur in quinque partes: quarum prima est de formatione propositionum, secunda de formatione definitionum, tertia de formatione argumentorum & inventione medii, quarta de locorum sumptione, quinta de solutionibus quæstionum & argumentorum dissolutionibus.

PRopositiones fiunt per mixtionem terminorum, quando terminum incomplexum complexum facimus, addendo sibi aliquid, per quod determinetur, vel contrahatur, quocunque modo fiat per quamcunque orationis partem, sive per nomen, sive per verbum, vel adverbium, & ejusmodi:

Illud autem observandum est, ut in conficiendis propositionibus, non semper uniformem rationem adhibeamus, sed variare oportet, tum propter decorem, tum etiam propter usum: quæ varietas sumitur ex diversis generibus prædicationum, ut scilicet aliquando attribuamus prædicatum subjecto affirmativè, aliquando negativè, nonnunquam exclusivè, interdum indefinitè, directè vel indirectè, quæ omnia ad exornandum sermonem fiunt.

Itaque ut hæc magis extendere valeamus, prius de varia prædicatione pauca dicamus, sive ea sit ex natura prædicati, sive ex natura subjecti, vel signi, seu modi proveniat.

Est itaque prædicatio ex natura prædicati aut univoca, quæ est unius de pluribus eodem nomine & ratione, ut hominis de Socrate & Plarone: Aut communis, ut nominis tantum sicut canis de sidere cœlesti, pisce marino & cane latrabili? Aut denominativa, quæ fit à casu accidentaliter, sicut à justitia dicitur justus, à bonitate bonus.

Iterum secundum attributionem prædicationum, alia naturalis seu necessaria, cum prędicatum est de essentia subjecti, vel proprium ejus, sive genus, vel species, & hujusmodi. Alia est contingens, secundum rem & rationem, in qu prædicatum potest adesse vel abesse subjecto. Alia remota, in qua prædicatum

dicatum nullo modo poteſt convenire ſubjecto. Prædicatio autem neceſſaria, alia ſimpliciter, alia ex hypotheſi. Contingens autem eſt, ut ſæpe, vel raro, vel ad utrumlibet.

Iterum ſecundum rationem prædicationum, alia directa, quæ eſt ſuperioris de inferiori. Alia indirecta, quę fit e converſo. Alia æqualis, quæ eſt convertibilium inter ſe, ut definitionis de definito, aut ejuſdem de ſeipſo, nomine vel re. Et eſt alia mediata, ut animalis de Platone, alia abſoluta, in qua non eſt aliquis terminus, qui comparationem faciat, ut homo eſt animal, homo eſt juſtus. Alia comparativa ſeu reſpectiva, aliquo termino reſpectivo addito, ut homo Chriſtianus, Deus eſt principium homini, Deus eſt melior Angelo, Deus eſt optimus entium; & in his ſæpe reperitur duplex comparatio, una affirmativa, ſicut in iſta: Deus melior eſt quam alia entia: & alia negativa, quia nullum entium melius Deo, quamvis in aliquo alio ſubjecto dari poſſit æquale.

Iterum ſecundum qualitatem prædicationum, alia affirmativa, alia negativa, alia vera, alia falſa, ſive ſecundum qualitatem prædicationis, vel ſecundum convenientiam orationis cum re, vel ſecundum quantitatem, quando eſt vel univerſalis, vel particularis, vel indefinita, termino communi in ſubjecto poſito, ſine aliquo termino vel ſigno univerſali vel particulari, & hæc aliquando æquipollet particulari, ratione ſigni, aliquando univerſali ex parte rei, aliquando ſingulari, quando fit per terminum diſcretum.

Iterum ſecundum modum prædicationum, alia de ineſſe, quæ continet ſimplicem inhærentiam prædicati ad ſubjectum, ut homo eſt animal, homo eſt albus Alia eſt de modo, quam rem largius tamen quam dialectice appellamus, ut hic vel eſt modus ſubjecti, vel prædicati vel propoſitionis. Modus ſubjecti, & prædicati, eſt omnis determinatio nominalis, vel adverbialis, vel aliter ſubjecto aut prædicato adveniens, ut homo bonus, homo juſtus, ſimiliter in prædicato, ut operatur benè vel juſtè, & ſecundum hanc modalitatem facilè multiplicantur termini, tam ſubjecta, quam prædicata, illos ex complexis faciendo variè complexos, & in hanc varietatem veniunt propoſitiones reduplicativæ, exceptivæ, ſeparativæ, comparativæ, modo vario exponibiles, & quicquid ex his conficitur. Modus autem propoſitionis eſt, qui de tota propoſitione dicitur, ut hominem juſtum eſſe eſt poſſibile. Hujus autem modi tot genera ſunt, quot ſunt ea quæ de aliquo toto dicto dici poſſunt, ut verum, falſum, poſſibile,

bonum, fictum, creditum, auditum, & multa alia similia. Iterum secundum figuram distinguitur prædicatio, quoniam alia est categorica, simplicem prædicationem continens, ut Deus est bonus: Alia hypothetica, quæ duas categoricas jungit, cum ratione tamen suppositionis, ut si Deus est bonus, Deus est justus: & hæ quidem veræ hypotheticæ sunt, si fiunt per signum conditionale, ut si: sive locale, ut ubi: sive temporale, ut quando: aut modale, ut quomodo sicut & per aliquod relativum cadens in determinationem subjecti vel prædicati, ut Deus est bonus, qui creavit omnia bona. Quæ autem simul conjunctæ sunt conjunctiva vel disjunctiva conjunctione, nullam suppositionem continent.

Hæc itaq; sunt prædicationum genera, quæ assignavimus, quoniam alia & alia prædicatio, aliam & aliam rationem requirit in probando & reprobando, concedendo, refutando, argumentãdo, solvendo, demonstrando, inferendo. Aliter namque in universalibus, aliter in particularibus, aliter in essentialibus, aliter in accidentalibus est procedendum. Alia enim & alia ad aliarum veritatem requiruntur, & aliæ & aliæ possunt simul esse veræ vel falsæ, & econtrà quædam non: & sunt aliæ inter se contrariæ, aliæ contradictoriæ, subcontrariȩ, aliæ subalternæ: & hæc de prædicationibus nunc dicta sufficiant, ad propositiones modò redeamus.

Quæ in hac arte ponuntur genera prædicatorum, ea generalitatem magnam habent, & alicui subjecto proposito, in laudem vel vituperationem, aut quamvis aliam rationem adhibentur simplici prædicatione, aut per inhærentiam, vel operationem transeuntem, aut alio modo, sive ipse rei, sive actionibus ejus, sive principiis & hujusmodi, varia explicatione, ut Deus est bonus, Deus est bonitas, Deus facit bonum Deus bonitate perfecit omnia: quæ postea per respectuũ & quæstionũ genera percurrimus, ut sic multiplicentur propositiones, prȩdicata & prædicationes, ut cum plura prædicata uni junguntur subjecto, vel si plura subjecta cum uno prædicato variãtur, quæ deinde variis respectib. ac regulis multiplicamus, inquirimus, & demonstramus aliqua inesse vel non inesse, prout cõveniunt, vel disconveniunt, propter cohærẽtiam, multiplicando media, & sumendo locos ex his vel simpliciter, vel per conversam illationem, aut alio modo, uno probante, vel improbante alio, quemadmodum inferius docebimus. Similiter & in respectuum generibus, quæ & ipsa prædicata sunt, quanquam non absoluta, & in extraneis terminis, eadem propositionum multi-

multiplicatio fit,& eò major, quò propter varietatem ſuam in comparationibus, majorem ſumunt multiplicationem. Per oppoſita etiã eiſdem modis propoſitiones multiplicamus, ut unum oppoſitorum per aliud cognoſcatur, & de quo unum dicitur, ab eo aliud removeatur.

Primò autem ſumuntur ex terminis hujus artis propoſitiones generales & quæ generaliſſimæ dicuntur, quæ nullas habent generaliores, quæ ſemper & ubique veræ ſunt, quæ demonſtratione ſeu alia probatione non indigent, ſed primò & per ſe notæ ſunt, & ſumuntur hæ generales quatuor modis, vel prædicatione ejuſdem de ſeipſo, ſimpliciter, denominativè vel demonſtrativè, ut ſi dicatur, bonum eſt bonum, vel bonum eſt bonitate bonum. Aut per definitionem, ut bonum eſt ſui communicativum. Aut per commixtionem ſimplicem, ut magnum bonum producit magnos effectus bonos. Aut per mixtionem comparativã, augendo figuram T, ut principium bonitatis eſt in ſummo bono, & per eoſdem modos termini extranei ſecundum hanc artem, cum his aut aliis jungi poſſunt, ad faciendum propoſitiones.

Sub his autem propoſitionibus generalibus, deſcenſus fit ad ſpeciales, ſumendo aliquid ſub ſubjecto, vel prædicato, vel modo, vel addito aliquo huic vel illi, vel pluribus ſimul, per ſe, vel per accidens, vel ſimplici conſequentia, vel per ſimile, vel per oppoſitum, vel converſione, aut hujuſmodi, deſcendendo è generalibus ad minus generalia, & ab his ulteriora, uſque ad ſpecialiſſima deveniatur, ut in hoc exemplo: omne bonum eſt diffuſivum ſui, Deus eſt bonus, ergò diffuſivus ſui, ſcil. generando, creando, ſalvando, gratias largiendo, præmia communicando. Iterum vel ſic, bonũ eſt diffuſiſum ſui, ergò æternitas omne tempus complectitur, quo vera comprehenſione in ſe claudit: nam ſicut ſe habet bonitas ad bonum, ita ſe habet æternitas ad durationem. Per oppoſitum verò ſic: bonum eſt ſui diffuſivum: ergò malum ſui conſtrictivum, & deſtructivum vel ſic: bonum eſt diffuſivum ſui, hoc eſt, deſtructivum ſui, ergo malum: & ſicut hæc in ſimplicibus fiunt, ita in mixtis & comparatis ſimiliter fieri habent.

A particularibus autem ad univerſalia fit conſcenſus vel planè vel demonſtrativè. Planè fit ſcundum aliquem modum converſum ex priorib. qui de deſcenſu traditi ſunt. ut ſi dicatur Deus ſe communicat creaturis, hæc particularis eſt: ergò bonus, hæc generalis: omne enim bonum eſt ſui communicativum, hæc generaliſſima & univerſalis. Demonſtrativè autem

 ſic,

ſic, largo modo ſumendo hoc verbum, ut ſi non neceſſariò tamen probabiliter aliquid demonſtretur, & hoc fit quando aliqua propoſitio particularis, invento medio, demonſtratur per maximam univerſalem, & iſta pars tot habet modos, quot varietates ſunt inveniendi medii, & poteſt etiam fieri demonſtratio per Propter quid, ſive Quia, vel etiam per æquiparantiam, ut quod intellectus, memoria & voluntas ſunt in anima æquales per eſſentiam, demonſtratur, quia prima cauſa per æqualitatem ſuorum attributorum bonitatis, magnitudinis, &c. eſt intelligibilis, recolibilis, & amabilis æqualiter. In ſimplici autem amplificatione & multiplicatione, multæ propoſitiones, & generales, & ſpeciales, ad unam intentionem colliguntur, vel ad diverſas, ex terminis hujus artis, aut extraneis, aut mixtis inter ſe, ut multa de una eademque re, aut ad unam rem ſeu finem dicantur, per modum duplicis & multiplicis figuræ: & ſic una propoſitione expedita, accipiatur alia vel per ſe, vel cum eo quod propoſitum eſt, & unaquæque ducatur aſcendendo & deſcendendo, ſecundum formam figurarum, verborum etiam adhibita varietate, & qui uti velit hypotheticis, hoc facere poteſt, ut ſi poteſtas Dei non eſt infinita, ejus duratio non eſt æterna, & hujuſmodi: ſed has omnes tandem ad ſuas ſimplices reducere oportebit.

Nunc conſequenter quomodo definitiones ſumendæ ſunt, declarabimus,

Sumitur autem definitio multis modis. Aut ex genere & differentia, ut homo definiatur per animal & rationale: Aut ex genere & proprio, ſive ſit propriè proprium, quod ineſt uni ſoli & ſemper, ut ſi homo definiatur per animal & riſibile: ſive ſit aliquod accidens proprium aut commune, ſecundum aliquod accidentium genus: ut ſi homo definiatur per animal & bipes. Unde ſciendum eſt, quando differentiæ rerum ſunt nobis ignotæ, oportet eas ſępè circumſcribere per proprias paſſiones, ut imaginatio eſt id, cui propriè competit imaginificare, hoc eſt, imaginarium componere, circa quod notandum eſt, quòd in hac & conſimili definitione, ipſum are, ut imaginificare, quod eſt actus, non ponitur pro ſe ſed pro differentia intrinſeca, quia aliter definitio nõ eſſet quidditativa, cùm daretur per extrinſecum definiri: & ſecundum hanc rationem ſcias, quòd iſta definitio. homo eſt ens cui propriè competit hominificare, eſt magis oſtenſiva quàm hæc: homo eſt animal rationale, mortale, nam hominificare ſoli homini competit, rationabilitas & mortalitas multis, & hoc modo proprietas ſumitur per concor-

concordantiam, ab unitate formæ: quando autem ſumitur per differentiam, hoc fit ſecundùm pluralitatem potentiarum, ut velle, intelligere, memorari, &c.

Aut per hæc quæ dicta ſunt omnia, vel aliqua ſimul juncta, ut ſi dicatur, homo eſt animal rationale riſibile bipes.

Aut ſumitur ex partibus, velut ex materia & forma vel aliis in quocunque genere totius collectivi, integralis vel alterius: ut ſi domus definiatur, res compoſita ex lignis & lapidibus.

Aut ſumitur definitio à cauſa, ſecundùm quodlibet genus cauſæ.

Aut per effectum & operationes, tàm actuales quàm aptitudinales, ſecundùm formam, aut potentiales ſecundùm materiam.

Aut ex his ſimul collectis, ut ſi domus dicatur, res compoſita ab architecto, ex lignis & lapidibus, apta ad habitandum, tegens nos ab imbribus, & hujuſmodi.

Aut per potentiam vel objectum, ut color per viſum, & viſus per colorem.

Aut per potentiam & actum, & èconverſo, ut bonitas eſt ens cui propriè competit bonifacere, & ècontrà, bonificare eſt actus bonitatis: & hæc definitio eſt clarior, quàm illa quæ datur per genus & differentiam, quia per ipſam habetur cognitio ſubjecti, & actus ejus ſpecifici, per aliam nequaquam, niſi partium tantùm.

Aut per eſſe & eſſentiam, & ècontrariò: ut bonitas eſt ens cujus eſſe eſt bonum, & ècontrariò, bonum eſt ens, cujus eſſentia eſt bonitas.

Aut ex fine rei, ut bonitas eſt quod cuncta bonificat.

Aut per reſpectum & relationem, ut pater per filium, & ècontrariò filius per patrem.

Aut per diſtantiam extremorum, ut ſi temperatum definiatur, quod non eſt neque calidum neque frigidum.

Aut per abnegationem oppoſiti, ut ſi dicatur, virtus eſt vitium fugere.

Quomodo autem ſumantur definitiones per regulas figuræ Q. duobus his exemplis facilè conſtabit, ut ſi quæratur quid ſit natura, quid homo, reſpondetur per primam regulam C. natura eſt eſſentia in ſuo naturali concreto ſubſtentata, & mota, per actum naturalem, in quo actu eſt in quiete: homo autẽ animal eſt rationale: per ſecundam regulam C. natura eſt eſsẽtia habens connaturalia, correlativa, naturativum, naturabile, natu-

naturare, ſine quibus eſſe non poteſt, & homo eſt habens ſua
correlativa propria, hominificativum, hominificabile, homi-
nificare: per tertiam ſic, natura eſt quæ in ſubjecto ſuo eſt acti-
va & paſſibilis connaturare, & homo eſt animal in mechanicis
agens, ſicut in Scriptura ſcribens, & ejuſmodi: per quartam re-
gulam C. natura eſt, quæ in ſubjecto in quo eſt, habet actionem
& paſſionem, & actum, & per hoc agentem naturalem, & per
naturalem formam, materiam & finem, & cum naturalib. in-
ſtrumentis & homo eſt ens, habens majorem poſſeſſionem in
brutis & plantis. Simili modo per primam regulam D. natura
eſt eſſentia primitiva omnium naturalium, & homo ens pri-
mitivum in nobilitate ſecundùm ſenſualitatem: per ſecundam
regulam D. natura eſt quæ conſtat de ſuis correlativis aſcen-
dendo ad eſſentiam, & ſuum concretum eſt de ipſis deſcenden-
do & contrahendo, & homo eſt ens conſtitutum ex anima &
corpore: per tertiam regulam D. dicitur natura ea potentia, de
qua ſubjectum in quo eſt naturaliter agit, & homo eſt ens cui
ſubdita ſunt bruta & plantæ & hujuſmodi. Per primam regu-
lam E. natura eſt ens continens in ſe ſua correlativa ex quibus
eſt, & homo eſt ſubſtantia per ſuam humanitatem: per ſecun-
dam regulam E. natura eſt per quam alia entia habent exiſten-
tiam & agentiam naturaliter, & homo eſt ens creatum ad ſer-
viendum Deo cum vegetativis & ſenſitivis. Per regulam F. na-
tura eſt eſſentia habens continuam quantitatem & indiviſibi-
lem, & ſua concreta ſunt ei quantitates diſcretæ, & homo eſt
ens quantum & continuum per ſuum elementativum, vegeta-
tivum, ſenſitivum, imaginativum & rationativum ex quibus
eſt, & iſtæ quinq; potentiæ ſunt ei partes diſcretæ, eò quia ſunt
differentes. Per regulam G. natura eſt quæ habet proprias a-
ctiones & paſſiones, ſicut ignis per calefacere: appropriatas ve-
rò, ſicut aqua calefacta habet calefactivum, calefactibile & ca-
lefacere, ſic homo eſt ens cui propriè competit humanificare,
& eſt ens riſibile ſcribens, &c. Per regulam H. natura eſt ens in
tempore continuè & ſucceſſivè, per quantitates continuas &
diſcretas, & homo eſt ens in tempore intelligens, legẽs, &c. Per
regulam I. natura eſt ens in loco, ſicut contentum in cotinen-
te, agens in agibili, & in ſubjecto in quo eſt ſubſtentata & mota,
& homo eſt ens in vinea fodiens, in Eccleſia Deum orans Per
primam regulam K. natura eſt habens modum naſcendi, gene-
randi & corrumpendi, &c. & homo eſt habens modum me-
chanizandi & generandi alium hominem. Per ſecundam re-
gulam K. natura eſt agens cum ſuis inſtrumentis, ſicut ſubſtan-
tia

tia cum suis instrumentis, sicut substantia cum suis accidentib. & mechanicus cum instrumentis suis, & homo est substantia generans alium hominem cum muliere, & cum martello fabricans clavum. Et hæc de definitionibus sufficiant, quod superest, ex mixtionib. principiorum per teipsum investigabis.

Tertió nunc, quomodo argumenta, quibus aliquid probare vel improbare possumus, formanda sunt, & unde medium sumere oportebit, videamus.

Forma argumenti multiplex est. Aut enim est Syllogismus, qui vario modo conficitur, ut apud Dialecticos notum est: Aut enthymema, hoc est consequentia simplex: aut inductio, quæ fit à sufficienti enumeratione: Aut exemplum, ut à simili: sed omnes hi modi tandem ad Syllogismum reducuntur.

Perfecta autem argumentatio est ea quæ apud oratores in quinque partes distributa est, scil. propositionem, qua proponitur summatim quid probare vel improbare intendimus: Rationem, qua demonstramus propositionem propositam veram esse vel falsam: Rationis confirmationem, vel dissolutionem ex pluribus particularib argumentis ex locis collectam: demum Exornationem, quæ suis locis constat rei honestandæ & locupletandæ causa: porrò Conclusionem, qua brevissima argumentationis partes finaliter complectimur, ut in epist. ad Hebr. Paulus cap. 6. proponit, quòd Christus præcursor pro nobis introivit interiora velaminis, secundùm ordinem Melchisedech, Pontifex factus in æternum. Rationem propositionis ostendit, ex conditionibus ipsius Melchisedech, & ejus similitudine: confirmat rationem ex obviatione, ex benedictione, ex decimatione, ex nominis interpretatione, ex genealogia, ex infinitate: item à contrario sic, quòd non secundùm Aaron, quòd ex alia tribu, quòd ex jurejurando, quòd in eternum. Exornationes harum omnium tandem per totum Capitulum prosequitur septimum, Concludit in Capitulo 8. finaliter complectendo sic: tandem igitur habemus Pontificem, qui consedit in dextera throni magnitudinis in cœlis, & cætera quæ sequuntur ibidem. Atque hæc argumntationis exercitatio ad plurima confert, tum ad probandum quàm improbandum, tum exponendum, ac sermocinandum, etiam ad conficiendas Epistolas, & consilia in Senatu, vel alibi danda, & ad quælibet alia eloquia multum est utilis. Atque etiam hujus vis ex Syllogismo dependet.

Quia autem tota vis argumenti dependet à medio, ideò de medio inveniendo doceamus.

Medium

Medium est loco, quo aliquid esse vel non esse monstratur propter convenientiam vel disconvenientiam, quam habet cum utroque, aut altero, & id quidem varium esse oportet, secundum varietatem terminorum & propositionum, quoniā interdum accipitur extraneum á subjecto, aut prædicato, aliquando antecedens, aut consequens, & aliter quidem in propositione affirmativa, quàm negativa, aliter in particulari quā universali. & iterum variè sumitur in Syllogismo demonstrativo, qui ex primis veris & immediatis procedit, & aliter in Dialectico, qui ex probabilib. & aliter in Sophistico qui ex apparentibus, & aliter in aliis propter diversas Syllogismorum potestates, prout inferimus vel oppositum opposita ratione, aut simile, & multis aliis modis, prout explicatur in Dialecticis. Sed in hac arte facilis est medicorū inventio, quæ fieri habet per multiplicem figurā, secundùm circulorum multiplicationem, ita quòd superior & inferior circuli, extremorum vim obtineant, medius verò circulus, semper medium prestet, sive simplices sint, sive multiplices, secūdum quod termini illi, qui pro extremis vel medio sumūtur, incomplexi manent, vel redduntur complexi, & hac ratione constituendo varios Syllogismos, ex affirmativis vel negativis propositionib. ut in hoc exemplo, ad probandum istam, Deus est æternus, subjectū est in circulo S. in camera B. prædicatū est in circulo A. in camera D. sumatur itaque medium in circulo A. in camera C. Argumentum est, cujus magnitudo est infinita, ejus duratio est æterna: sed Deus est infinitus, ergo æternus: vel arguendo negativè sic: nullum immensum cōstringitur terminis durationis: Deus immensus, ergo extra terminos durationis est æternus. Quòd si negatur minor, ponantur ejus termini in extremis circulis, sic S B A C, & sumatur medium ex figura T in cameris E. G. Arguitur sic: quicquid est sine principio & fine, est infinitum: Deus est sine principio & fine ergò infinitus, & si id ex pluribus & remotioribus inferre volumus, argumentamur sic: Quicquid est sine principio, necesse est id omnibus esse principium: deinde miscendo A M. sic, atque id solùm unum esse necesse est: deinde A B. sic, & id principium sui maximè diffusivum est, oportet ergò diffusivum per omnia, per omnem essentiam magnitudinis, durationis, potestatis, & cæterorum postremò inferendo, ergò infinitum, æternum, omnipotens, &c. quemadmodum hæc variè commiscentur.

In Syllogismis autem oratoriis, & particularibus, sæpè majores & inferiores derivationes fiunt, quæ maxime inducimus ex figu-

ex figura T. per similia, differentia, opposita, principia, fines, &c. ut in suadendo, cùm quærimus, qualis debeat esse Imperator, responsio quæritur ex prædicatis attributis subjecto, deinde argumentamur demonstrando huic vel illi ea inesse, vel omnia, vel plura, vel magis huic quàm illi inesse, & sic de similibus.

Si verò medium taliter ut diximus, inventum, non videbitur satisfacere, nec sufficienter probare conclusionem, tunc volvendus erit circulus medii, in proximam literam, & sic deinceps per omnes alias literas, donec unum vel plura media inveniamus, conclusionem ipsam probantia, & horum mediorum copia facilè emerget, prout in figuris S. & A. & T. copia terminorum elicitur, & etiam ex figura Q. non per modum quæstionis, sed propositionis, tum etiam per multiplicationem circulorum medii, ejusdem vel diversorum circulorum, mixtim sumendo medium, vario modo complexum.

Quoniam locus est tanquam sedes argumenti ac ornamentum sermonis, ipsi argumento vim tribuens, aliquid probandi vel improbandi, sermonem amplificans, atque movens animas auditorum, ideò nunc quartò de locis nobis dicendum occurrit.

Loca sumuntur ab his, de quibus dicitur vel disputatur: & horum quædam sumuntur ab his quæ insunt rebus de quibus agitur, & dicuntur intrinseca, quæ in hac arte sumuntur per secundùm triangulum figuræ T. cum omnibus suis speciebus, quæ in divisione & multiplicatione illius ostenduntur. Sunt alia loca quæ ab extra assumuntur, quæ ideò extrinseca dicuntur, & in hac arte sumuntur ex primo & ultimo triangulis figuræ T. tum etiam ex figura A. cum earum speciebus, divisionibus & subdivisionibus, de quibus superiùs dictum est: & hæc loca dicuntur essentialia, quia plurimum probãdi vel improbandi causa assumuntur, & sunt alia loca accidentalia, quæ rei vel orationis amplificandæ exornandæque causa ponuntur, quæ maximè conveniunt exordiis & conclusionibus, cum admirationibus, exclamationibus, quæstionibus, & hujusmodi, de quibus paulò inferiùs dicemus, & hi sumuntur in hac arte ut potissimum ex figura A. & suis speciebus.

Quæ verò ex locis essentialibus plurimùm in usu sunt, modò narrabimus: sunt itaque ex locis intrinsecis isti qui sequuntur.

Locus à definitione, cujus maxima est: cui definitio convenit, ei & definitum, & è contrario. Est autem definitio, oratio

indi-

indicans quid res sit, & fit propriè hoc modo, cùm sumpseris ea quæ sunt rei quam definire velis cum aliis communia, & usque eò prosequaris, dum ita proprium efficiatur, ut nullam in aliam rem transferri possit, & id vocant Dialectici ex genere & differentia, rei propriam complexionem.

Ab hac argumentamur in hunc modum, ut furtum definitur contrectatio rei alienæ invito Domino. Quisquis ergò abjuravit proprium, utendo rebus Ecclesiæ, vel Monasterii, sine consensu Prælati, facit furtum.

Locus à divisione & partitione, cujus maxima est: ubi partes desunt, ibi totum non esse.

Hoc autem interest inter divisionem & partitionem, quia divisio formas complectitur sub genere positas, ut qui neque justus est, neque fortis, neque prudens, neque temperatus, iccirco ne virtuosus quidem est. Partitio autem, rem propositam quasi in membra discerpit, ut quod neque fundum, neque tectum, neque parietes habet, iccirco domus non est.

Ex interpretatione nominis, ut cui interpretatio non convenit, neque nomen convenit.

Hinc arguimus ex alicujus nominis vi ac potestate, ut: si regulares esse dicuntur, qui regulam ab Ecclesia approbatam solenniter voverunt, jam utique is desivit talis esse, qui proprietarius, aut inobediens, aut fornicator est.

A conjugatis, ut conjugatorum eandem esse naturam.

Sunt autem conjugata, quæ orta ab uno verbo variè mutantur, ut illud: potens potenter tormenta patietur: & illud: malos malè perdet: vel sic: si risus est gaudium, ergò ridere est gaudere.

A genere, ut quod generis non convenit, id omnibus sub eo constitutis denegari.

Est autem genus, quod de pluribus specie differentibus, in eo quod quid sit, prædicatur, non autem necesse est id à capite usque accersire, sed etiam citra, dummodò supra sit, quod sumitur, magis quàm id, ad quod sumitur, ut in prima ad Corinthios sexto: An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarii, neque adulteri, neque ebriosi regnum Dei possidebunt.

A specie sic, quod singulis convenit, id etiam speciei, & in speciebus spectari generum proprietatem.

Species est quæ de pluribus solo numero differentibus dicitur, & in eo quod quid sit, prædicatur. & fit argumentum, ut Jacob. 5. Helias homo erat similis nobis, passibilis, & oratione oravit

oravit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres & menses sex: & rursum oravit, & cœlum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum: orate igitur pro invicem ut salvemini, multum enim valet deprecatio justi assidua. Potest etiam à specie regressio fieri ad genus, ut ad Galatas 5. Testificor autem omni circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.

A similitudine, quia de similibus idem est judicium.

Similitudo est eadem rerum differentium qualitas, ut Jacob. 5. Ecce agricola expectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum & serotinum: patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquabit.

A differentibus, ut differentium rerum diversum judicium.

Differentia sunt, quorum rationes non sunt eædem, ut Johan. 15. Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat Dominus, vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audivi à Patre meo, nota feci vobis.

A contrariis, ut contraria sibi convenire non posse.

Sumuntur autem contraria quatuor modis, aut ut adversa, sicut album & nigrum: aut privativè, ut justitia, injustitia: aut relativè, ut Dominus, servus: aut negativè, ut videre, non videre. secundum hunc locum argumentamur, ut ad Galatas cap. 5. Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem, hæc enim sibi invicem adversantur: manifesta autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, &c. fructus autem spiritus est charitas, modestia, continentia, castitas, &c.

A conjunctis, ut ex adjunctis adjuncta perpendi.

Conjuncta sunt, quæ finitimum locum obtinent, & hic locus magis ad conjecturam pertinet quàm probationem, ut cùm investigatur quid sit, aut evenerit, aut futurum sit, sive fieri possit: item quid ante rem, ut si apparatus, colloquia, locus, constitutum convivium, ut Hester 7. En lignum quod paraverat Mardocheo Item, quid cum re, ut si strepitus, crepitus, umbræ, & ejusmodi, ut 1. Reg. 19. Visusque est Saul, configere David lancea in pariete, & declinavit David à facie Saulis, lancea autem casso vulnere perlata est in parietem. Item quid post rem, ut si pallor, rubor, pavor, titubatio, & si qua alia signa perturbationis & conscientiæ, quæ suspicionem movere possunt, ut gladius cruentus, ignis extinctus, & ejusmodi: ut 3 Reg. 3. Dixit autem mulier, cujus filius erat vivus, ad re-

gem:commota sunt quippe viscera ejus super filio suo: obsecro Domine, da illi infantem vivum, & non moriatur:ècontrariò illa dicebat: nec mihi, nec tibi, sed dividatur.

Ab antecedentibus & consequentibus, ut posito antecedente comtari quod subsequitur: & perempto consequente, perimi quod antecedit. Iste locus differt à superiori: nam conjuncta non semper eveniunt, antecedentia autem & consequentia eveniunt semper: dicuntur enim hîc consequentia, quæ rem necessariò sequuntur, similiter antecedentia cohærent rei necessarió, neque tamen quæritur hîc, quid tempore priùs sit vel posteriùs, ut Genes. 38. Fornicata est Thamar nurus tua, & videtur uterus illius intumescere: antecedens est, concubuisse: consequens, gravidam esse.

A repugnantibus, ut repugnantia sibi convenire non posse.

Repugnantia sunt, contrariorum consequentia, ideoque sibi cohærere non possunt, ut vigilare, dormire, contraria sunt: stertere dormitioni cohæret: ergò stertere & vigilare, repugnant.

A causa efficiente, ut ubi causa est, ibi effectum non deesse.

Causa efficiens est, quæ rem præcedens efficit, non tempore, sed proprietate naturæ, ut sol diem: Unde Josue 10. Stetit itaque sol in medio cœli, & non festinavit occumbere spacio unius diei, igitur non fuit ante & postea tam longa dies.

Ab effectu, ut ubi effectus est, ibi causam deesse non posse.

Effectus est, quod efficit causa, ut Matth 7. A fructibus eorum cognoscetis eos.

A majori sic: quod in re majori valet, valet in minore: & si majus adest, etiam id quod minus est, aderit.

Majoris comparatio fit, quoties id quòd minus est, comparatur majori, ut Joan. 15. Non est servus supra Dominum: si me persecuti sunt, & vos persequentur.

A minori: ut quod in re minore valet, valet in majori: & si minus abest, etiam majus abesse.

Comparatio minoris est, quando res major confertur minori, ut ad Hebræos 9. Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum S. semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundavit conscientiam nostram ab operibus mortis, ad serviendum Deo viventi.

A pa-

A paribus: ut rerum parium idem esse judicium.

Paria dicuntur, quæ ejusdem conditionis sunt: hinc 1. ad Corinth. 9. Nunquid non habemus potestatem sororem muliercnlam circumducendi? sicut & cæteri Apostoli & fratres Domini, & Cephas? aut solus ego & Barnabas, non habemus potestatem hæc operandi?

Qui verò extrinsecus loca assumuntur, hæc tanquam testimonia quædam sunt ad faciendum fidem, quæ sunt: ut Oracula, Authoritates, Confessa, vulgi opiniones, Sectæ, Pacta, Sententiæ, Judicium, Consuetudo, Usus, Leges. Oracula sunt à quodam divino numine prodita vaticinia. Authoritas est probabile dictum Sapientis, vel alicujus famati Viri atque præstantis in arte sua. Confessa sunt, quæ ab aliquo extorquentur veritatis indagandæ causa, ut Matth. 8. Et ecce clamaverunt dæmoniaci dicentes: quid nobis & tibi JESU Fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos. Vulgi opinio, est certa fama quæ omnibus videtur, unde illud Marc. 11. Timemus populum, omnes enim habebant Joannem quasi verè Propheta esset. Secta est certæ disciplinæ alteri adversæ imitatio. Pacta sunt conventiones aliquarum partium in idem tendentium. Judicium est, futurorum æqua cogitatio, ut Math. 16. Facto vesperè dicitis serenum erit, rubicundum est enim cœlum: & manè hodie tempestas, rutilat enim triste cœlum. Hinc Proverb. 12. Cogitationes justorum judicia. Sententia est judicis voluntas verbo aut Scriptis promulgata. Consuetudo est diuturnitas morum, consensu populi approbata. Usus, est contrectatio rei: Lex, est sanctio præcipiens justa, & prohibens adversa.

Præterea quæ personis ac rebus attributa sunt, faciendæ fidei locos præstabunt. Attributa autem personæ, his versibus patent:

Nomen, natura, cum fortuna, studioq;,
Personæ victus, habitus, casus, & affectus.

Quæ verò negotiis seu rebus attributa sunt, hoc metro patente

Quidnam, cur, quibus auxiliis, ubi, quomodo, quando.

Et ejusmodi plura loca sumuntur in arte, ex regulis & speciebus figuræ Q

Sunt adhuc alia loca accidentalia, quibus animus auditoris movetur ad se veritatem vel remissionem, ad odium vel benevolentiam, ad tristitiam vel lætitiam, quæ communiter sumũtur in hunc modum.

Ab authoritate exponendo, quantæ curæ res fuerit Deo an-

 gelus

gelis, Prophetis, Ecclesiæ majoribus, Regibus, nationibus: Senatui, legibus, civibus, Viris sapientibus, & ejusmodi.

A relatione, eorum ad quos res pertinent, utrum ad superiores, vel inferiores, an ad pares.

A felicitate, scilicet invitandi, vel vitandi, vel difficultate eorundem.

A dissimilitudine, hujus ad alia.

A consilio, quia deliberatè, vel debita opera factum, narrando causas.

Ab exaggerando facinore, ut si sit nobile, regium, præclarum, mite, humanum: vel contra, crudele, tyrannicum, tetrum, nefarium, impium.

A non vulgari, quia singulare, ac rarum.

A comparatione, quia unum altero pejus, vel melius loco, tempore, modo.

A consequentia bonorum seu malorum, & eorum enumeratione.

A demonstratione alicujus quod palam est, ut miraculi seu attributi.

A conversatione rei ad nos, vel nobis conjunctos si simili conjiceremur. Commiserationem etiam movemus consimilibus locis, ut:

A vi fortunæ perpessæ, vel patiendæ, etiam à quibus minimè decuit, auditori exemplo futuræ.

A tolerantia alicujus magni, ac excelsi, ac fortis animi, patientisque malorum.

A deploratione, singulorum incommodum breviter enumeratorum.

A convertentia, similis casus ad auditores, eorumque conjunctos.

Ab humanitate, erga alios communicatione.

A commendatione, cum precibus & observationibus.

Ab utilitate, referendo varia exinde commoda, ad Rempublicam, ad gloriam & exemplum auditorum, posteritatisque memoriam.

A confessione, cum lachrymis, gestibusque lamentabilibus, quasi deficientis præ dolore, ut in orationibus funebribus, & consimilibus sæpè convenit.

Ex his itaque locis sumuntur probationes & improbationes, probationes in constructionem affirmativè vel negativè: improbationes, in confutationem alterutrius. Sed in probationibus considerandum est, an necessariò inferant vel probabiliter,

biliter, universaliter vel particulariter, an constructivè vel destructivè, quæ omnia facillimè inveniuntur ex figura A. & T. & illarum multiplicatione per figuram Q. ut ad probandum istam: Jejunium esse bonum, assumimus ex figura A in camera F. quia facit observatorem suum potentem adversus vitia & dæmones, juxta illud: Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in jejunio & oratione. Similiter per A F. quia facit observatorem suum sapientem, juxta illud quod legitur de pueris Danielis, &c.

Improbationes autem sumuntur per modum oppositum, vel destructionem loci sive rationis, ut dicetur inferius. Præterea considerandum, quia probationum & improbationum quædam directæ, quæ arguunt à superioribus & prioribus: quædam indirectæ, quæ à posterioribus: quædam extraneæ, quæ per extraneum aliquod.

Quando autem oppositas nobis rationes diluere non possumus, tunc sumptis locis accidentalibus, illas variis modis eludimus, ut sequitur, videlicet:

Aggressione cujusque gravioris rei, ut cætera auditor vana credat.

Intermissione ostendendo nos transire rem brevitatis causa: & si tempus daretur, plenius satisfacturos.

Promissione solutionis, si postea multa dicamus, quorum multitudine auditorem obtundendo, in tantum obruimus, ut promissæ solutionis immemor fiat.

Attenuatione, ostendendo amplificando fuisse impossibile id, quod oppositum est possibile, aut aliter dictum, factum & ejusmodi. Admonitione, qua adversarium si in eo argumento perseveret, ostendimus in varia pericula & inconvenientia casurum.

Quæstione, duorum vel plurium, ex quibus adversarius malè alterum electurus sit, vel cui respondere non possit.

Retorsivè, argumentorum in adversarios.

Illusione, si argumenta in risum resolvuntur.

Contemptione, illorum tanquam humilia, extra propositum. Viris doctis indigna & prætereunda.

Suspicione postremum, nam quæ improbare non possumus, figuratis suspicionibus aspergemus.

Quintò nunc & ultimò, de solutione dicendum erit, quæ duplex est: una respondens ad dubitabiles quæstiones, alia improbans ac dissolvens argumenta.

Solutiones per quas ad dubias quæstiones respondemus,

ex regulis & ſpeciebus quæſtionum ſumere oportet, quemadmodum ſuperiùs oſtenſum eſt, ubi de figura Q. locuti ſumus, ubi docuimus qualiter ad unamquamque queſtionem reſpondendum ſit. Sed hoc licet facilè ſit cognoſcere, non tamen facilè reperitur quid reſpondeatur.

Ad inveniendum itaque quid ad quodvis quæſitum reſpondendum ſit, hoc per ſex modos fieri poteſt, qui ſunt figura A. figura T. figura duplex, figura multiplex, ſubjecta & regulæ, vel juxta Raymundum applicando quæſtionem per quatuordecim modos, ad artem, qui tamen ſub his ſex jam dictis continentur, & ſunt iſti, prima figura, ſecunda figura, tertia figura, quarta figura, tabula, evacuatio tertiæ figuræ, multiplicatio quartæ figuræ, mixtio principiorum & regularum, definitiones principiorum, ſpecies triangulorum, regulæ queſtionum, ſpecies regularum, novem ſubjecta, termini extranei, quos Raymundus concipit per centum formas, & in iſtis quatuordecim tota applicatio artis perficitur. Solutione autem quæſtionis accepta, probatio ejus ab eiſdem generibus ex quibus ſolutio ſumitur, requirenda eſt, varia illatione, mixtione, aſcenſu, deſcenſu de principio in principium, de ſubjecto ad ſubjectum, de regula ad regulam, de figura ad figuram: & quoniam ex his probationibus & conſequentibus novæ quæſtiones naſcuntur, oportebit illarum ſolutiones per ſuas regulas eodem modo reperire.

Solutionum verò ejuſmodi, quædam directæ, quando reſponſio ipſa immediatè ex terminis hujus artis colligitur. Alie indirectæ, quando id quod pro reſponſione inventum eſt, non in arte explicatum eſt, ſed ſecundùm artis terminos reperitur & excogitatur. Exemplum primi modi eſt, ut ſi quæratur, quid eſt Angelus, reſpondetur ſecundùm regulam quidditatis per figuram A. ſic, Angelus eſt qui ſua potentia agit, & ſapientia cognoſcit, nullo ſenſu imperante, vel objecto movente. Sed per ſecundum modum inveniemus reſponſionem, continentem regulãm quidditatis non expreſsè, ex his quæ in arte ponuntur, ſed ſecundùm ea comparatam, ut ex figura T. per angulos B & C. per angulum C. invenitur aliquid loco generis, in quo Angelus cum alia re concordat, ut ſi dicatur, Angelus eſt ſpiritus. Deinde per B. invenitur differentia, per diviſionem illius quod loco generis inventum eſt, vel per ſeparationem ſubjecti propoſiti, ab aliquo alio, quod ſub eodem genere continetur, & emerget definitio talis, Angelus eſt ſpritus corpori non conjunctus. Similiter ſi quæratur utrum Angelus poſſit creare,

creare, secundùm primum modum responsio sumatur per A. & per secundum modum sumitur ex T, E, K, videl. secundùm potestatem, principium & minoritatem, ostendendo negationem quæstionis, quia ipsúmet quod ex nihilo factum est, non potest nisi ex præjacente materia aliquid facere.

Quid est Deus? respondetur per mixtionem principiorum A, ex definitione B, applicata ad C, D, secundùm primam speciem Q, C, sic: Deus est illa bonitas, quæ infinitè & æternaliter est ratio boni, quod agat bonum, infinitum & æternum.

Quid est angelus? respondetur per tertiam speciem Q, C, & per principia T, C, H, angelus illa creatura, quæ est magis similis Deo, vel respondetur per regulam Q, D, angelus est spiritus constans ex intellectu, memoria & voluntate, nullum habens appetitum ad corporis conjunctionem, & hæc ultima clausula sumitur per A, G, ad differentiam animæ rationalis.

Quid est anima? respondetur per T, G, est illa essentia, quæ perficit corpus cum quo est conjuncta.

Quid est cœlum? respondetur per T, B, H, est illa substantia corporalis, quæ major est omnibus aliis.

Quid est substantia? respondetur per definitionem A, E, est ens per se naturaliter existens & agens.

Quid est corpus? respondetur per tertiam speciem Q, C, est substantia, in loco occupans locum.

Quid est accidens? respondetur per tertiam speciem Q, D, est instrumentum substantiale, quod per se existere non potest.

Quid est peccatum? respondetur per T, D, G, K, est accidens in subjecto, quod nullam similitudinem habet cum Deo.

Utrum peccator absolutus à Sacerdote cum injuncta pœnitentia existens in bona voluntate satisfaciendi, sed postea mutet hanc voluntatem, negligens & omittens pœnitentiam, sit absolutus. Respondetur negativè per A, D, T, F, Q, E, quia facto medio, frangitur duratio formæ & finis, & principium non se potest habere ad finem, per lineam continuam, & destruitur influentia & refluentia absolutionis.

Utrum facta pœnitentia à Sacerdote injuncta, peccator sit absolutus à pœna & culpa. Respondetur per T, B, I, hoc modo, sumendo differentiam inter sensuale & intellectuale, si culpa est magna in anima, & pœnitentia levis in corpore ratione dissimilitudinis peccator non est absolutus à pœna, nec à culpa, sed si contritio & dolor in anima æquipollet culpæ, quamvis levis sit pœnitentia in corpore, ratione virtutis sa-

 cramenti,

cramenti, liberatus eſt peccator à pœna & culpa: itidem ſi culpa ſit levis in anima, & pœnitentia æquipollet in corpore liberatus eſt.

Argumentorum autem diſſolutio tribus modis perficitur. Aut enim ſolvimus fallacias verborum, vel ſententiarum oſtendendo falſitatem argumenti, propter defectum, quem habet in forma, vel in materia, vel in diſtinctione, conſtructione, cooperatione, conjunctione, & reliquis ejuſmodi.

Aut diſſolvimus argumentum, oſtendendo diverſitatem, ſubiectorum, principiorum, mediorum, cauſarum aut illis, vel illis, aliter vel aliter ineſſe, & aliter ad hæc vel illa referri, quod genus diſſolutionis apud Juriſconſultos maximè in uſu eſt.

Aut diſſolvimus argumentum, improbando ipſum, oſtendendo ex aliis principiis, rebus neceſſariis, falſum eſſe hoc quod concludit, vel dicit, vel hoc aut illud inconveniens ſequi diſſolvendo & improbando rationem argumenti & deſtruendo, ac improbando locum, ut quia falſus, vel malè dictus. Aut negando authorem, vel autoritatem, vel quia authori non eſt fides adhibenda, vel quia alia, vel majori autoritate repellitur. Aut afferendo aliam rationem potiorem, vel contrariam. Aut oſtendendo aliquid inconveniens, quod ſequatur ex eo, quod in argumento poſitum eſt. Aut excipiendo à generali, aliquod ſpeciale, ratione exceptionis adjectæ oſtendendo differentiam vel ſimilitudinem, vel cauſationem, vel effectionem, vel reſpectum, vel ſeparationem aliquorum inter ſe, ex ſubjecto vel prædicato, vel modo cohærentiæ ex quorum diſtinctione, & contraria applicatione omnis improbatio & diſſolutio componitur.

HÆC

HÆC EST TERTIA PARS PRINCIPALIS HORUM COMMENTARIORUM, QUÆ est de universali dispositione, & applicatione artis, docens quomodo subiecto aliquo vel qualicunque re, de qua sermonem facere volumus, per artem ipsam copiosè disserendum sit, & hæc pars dividitur in quatuor partes, quarum prima est de ingressione: secunda, de deductione: tertia, de conclusione: quarta horum omnium tradit exempla: de quibus singulis nunc dicemus.

INgressio constat Exordio, Narratione, Divisione, hæc autem quoniam non satis doctè ex hac arte petitur, ideo qui velit, ad præcepta rhetorica se conferat.

Exordium ipsum quod principium est sermonis, conciliat auditores, animumque ipsorum idoneum reddit ad audiendum, faciens eos attentos, dociles, & benevolos, quanquam ad hæc ipsa etiam toto sermone oporteat conari.

Attentos reddimus auditores, si pollicemur nos de rebus magnis, novis, inusitatis dicturos etiam verbis excitantibus hortando auditores ut attentè audiant.

Benevolentiam captamus à nostra, ab auditorum, ab adversariorum persona, & à re ipsa, cum nostra sine arrogantia, cætera vero citra adulationem prudenter laudamus: item cùm inimicorum odium, inimicitiam, contemptum, & invidiam movemus, atqe cum rem ita proponimus, ut ab eo quod odiunt, ad id quod diligunt auditorum animi traducantur.

Dociles verò reddimus auditores, quatenus summam rei de qua agimus, breviter complectimur, quæ pars in sermonibus thema, vel thesis, hoc est propositum, vel positum vocatur: verum hæc omnia, vel agimus manifestè, vel per insinuationem, dissimulando, occulta interjectione verborum, ad movendum benevolentiam auditorum.

Sumendum verò est omne exordium, ex intimis ipsius rei de qua agitur, ut propriè cohæreat cum narratione rei, & ex ipsa natum videatur, non vulgare, non commune, non nimis prolixum, non superfluis, vel nimium apparatis verbis compositum, nec affectatum, ne fidem derogent dicenti.

Præterea ut omnia rectè peragas, considerare oportet mores

res auditorum, & coram quibus, quid, qualiter, qua audientium opinione, quo loco ac tempore, & ſecundum illorum rationes ſermonem moderare, ac temperare.

Narratio ipſa, ſive negotii, ſive rei, ſive lectionis, vel qualiſcunque fuerit, brevis ſit & clara, atque credibilis.

Brevis erit ſi nullo curſu, nullis ambagibus, ſed ſolùm neceſſariis verbis rem explicemus, cavendo omnem reduplicationem, & repetitionem.

Clara erit, ſi qualitates rei propriis ac uſitatis verbis, debita & accommodata pronunciatione, ut auditores facilè accipiant & intelligant, ſignificemus.

Credibilis erit, ſi veriſimilis, ſi ejus circumſtantiæ, ſicut natura rei vel negotii & auditorum opinio poſtulat, debitè obſerventur.

Diviſio eſt rerum de quibus dicturi ſumus brevis enumeratio, ut certas res animo teneant auditores quibus dictis ſciant ſermonem eſſe completum, & hæc debet eſſe abſoluta, pauca, ſubdiſtribuenda, ordinata.

Abſoluta, ut nihil in ea deſit, aut ſuperſit, nullum aſſumendo verbum niſi neceſſarium.

Pauca, ut ſola ſine ſpeciebus ita genera proponat, ut nec ſpecies tanquam diſſimiles generi permiſceat, nec ſupervacua aſſumens, vel in minutiſſima dividens: vel plura quam ſatis eſt membra faciens, in eandem obſcuritatem incidat, contra quam diviſio inventa eſt.

Subdiſtribuenda eſt, à generibus ſimpliciter expoſitis ad ſpecies, cùm id res ipſa poſtulat ſingulariter exequendas.

Ordinata, ut ita unaquæque res proſequatur, quemadmodum per diviſionem expoſita eſt, vel quòd ultimò diſtribuantur, quæ auditor maximè optare videtur.

Qui autem ſecundum hanc artem, breviori vel leviori diſpoſitione uti velit, is accepta materia, de qua dicendum erit, primùm illam auditoribus proponat, & aliquo modorum deductionis proſequatur, aut certè cum re ipſa, mentio ſeu finalis cauſſa dicatur, aut impulſiva abiiciatur, vel ſi diviſione quadam res proponenda ſit, ſimul qua ratione, quo ordine dicendum ſit proponatur, ut attenti & dociles fiant auditores: captando benevolentiam ex perſonis & rebus, per loca ſuperiùs tradita.

Deductio artis eſt, qua oſtenditur propoſita re, aut propoſitione, aut quæſtione, vel oratione, quomodo ſermones argumenta, probationes accipere & deducere debemus: ex quo

elicimus

elicimus duplicem deductionis cursum, scilicet sermocinativum, & argumentativum.

Itaque in deducendo aliquo subjecto, sive sit dictum, sive oratio, sive propositio, sive quæstio (dico enim hic subjectum non solum quod in propositione subjectum est, sed omne id circa quod versatur animus, quodq; est objectum intellectus, vel cogitationis, quocunque ejusmodi posito) diversimodè deduci potest.

Uno modo plano processu, ex ipsa arte, ordine principiorum servato, conjungendo vel separando subjecta, prædicata, modos, determinationes, tam subjectorum, quam prædicatorum, & hoc vario modo, vel multiplicando unum terminum ad alium, respectu actionis, passionis, imitationis, alicujus principii, secundum figuram A vel T, faciendo commixtionem, cum pluribus & singulis terminis: variè commiscendo: vel per oppositum investigando, vel deducendo & variando secundum regulam aliquam aut quæstionem, commiscendo eis principia, secundum duplicem & multiplicem figuram, planè, vel relativè, vel secundum aliud quodvis inferendi genus, constructivè, vel destructivè.

Illud etiam notandum est, nunquam tractari aliquid, in quo non sit aliqua regula implicita, secundum quam dicatur id, quod dicendum est.

Cum itaq; res aliqua pro subjecto suscepta, est per artem deducenda, sive dictio incõplexa, vel intentio aliqua, vel sententia à præclaro aliquo autore posita, vel aliter suscepta, sive sit aliud quodvis thema, de quo sermonẽ facere intendimus: possumus subjectum hoc deducere per prædicata absoluta & respectiva, faciendo illorum inter se, tum ad subjectum ipsum variam attributionem, aliquo verborum diversorum mediante, ut par est, inest, fit, facit, habet, dicitur, possibile est, necessarium est, & ejusmodi: qualia superius inter terminos extraneos ostendimus: activè vel passivè sumptis, multiplici ratione, vel in seipso, vel ad seipsum, vel à seipso, vel per seipsum, vel propter seipsum, vel secundum seipsum, vel in quantũ est hoc, vel in hoc, vel cum hoc, ab hoc, & secundùm hujusmodi mutationes, prout possũt accidere, aut ex una parte, aut ex diversis, per eadem verba, vel alia, ad idem vel ad aliud, vel ab alio deducendo, affirmativè, vel negativè, nominaliter vel verbaliter, discurrendo per principia, & regulas & subjecta, secundum variationem de uno ad aliud, de generalib. ad minus generalia, & per contraria, ascendendo & descendendo, ut major fiat multi-

multiplicatio,& varietas,mutatis nominibus,verbis, & propositionibus per quæ discursus ejusmodi applicari potest. Et sicut procedimus in his secundum modum planum & simplicem, sic etiam procedere possumus secundum modum mixtum & multiplicem,multiplicando figuras varia commixtione terminorum.

Si verò per quæstiones & regulas rem ipsam deducere volumus,sive implicitè,sive explicitè, hoc secundum aliquam quæstionem & regulam fieri potest:ut si de nomine non constet,primò quid nominis investigetur,deinde cum nomen explicatum est,vel per se constat,per quæstionem. Utrum rem ipsam investigamus,discurrendo tunc per omnia quæ in figura A & T ponuntur, per conveniens aut inconveniens, probando affirmationem vel negationem ejus quod propositum est,sumendo locos plurimos, ex figura T, quibus probamus rem esse,vel non esse.

Illud autem considerare oportet, nullam regulam secundum se probare totam suam quæstionem, sine alterius commixtione:exempli gratia, si quæstio sit,utrum justitia est, responsio sumitur per T D,quia misericordia est, quæ est contraria justitiæ,jam emerget regula qualitatis, in qua similitudo contrarietasque consistit, soli enim qualitati aliquid est contrarium. Quod si responsio sit per TE, quia Deus est, qui est causa & principium justitiæ, emergit regula derivationis de quo, & erit quæstio, de quo est justitia, & secundum eundem modum, ex diversis responsionibus & probationibus, aliæ ulterius colliguntur:expeditis autem his, quæ ad Utrum dici oporteat,proximum erit investigare per quæstionē quid, secundum omnes species suas, & sic deinceps per reliquas omnes quæstiones, in unaquaque quæstione, illum modum servando,qui de Utrum exemplificatus est, & fiat transitus de omnibus & per omnia quæ sunt in figura A, & T. adhibendo etiam subjecta,vel propter simile, aut diversum, vel propter subjecti operationem,vel principia, sic enim subjecta ipsa in probationem veniunt,ut si de justitia dicatur, ostendamus justitiam esse in Deo,in Angelo,in homine, justitiam facere hoc vel illud apud Deum,hominem,Angelum,& ejusmodi, commiscendo & multiplicando per singulas figuras, & in singulis subjectis,secundum illorum conditiones,veritates, falsitates, possibilitates,impossibilitates aut de esse rei,vel de quidditate, vel qualitate,& similibus, per mixtionem multiplicis figuræ.

Hoc etiam addendum est præter istos terminos, in quibus artis

artis hujus discursus consistit, posse undecunque alios accipi, etiam alienissimos, vel quantumlibet multos per quos eodem modo discurramus ad rationem quæstionum, & cum aliquid simpliciter dictum est, postea dicatur respectivè, vel adjunctivè, vel per oppositum, affirmativè vel negativè, & sicut procedimus secundum modum simplicem: sic etiam procedemus per multiplicem, commiscendo, & jugendo unum alteri, ad probandum, & multiplicandum, in quibus probationibus, tanquam similibus, prioribus, consequentibus principiis, causis, effectibus, mediis, distinctionibus eorum quæ dicuntur, cum dissolutionibus argumentorum, & in singulis, sua multiplicatione ut monstratum est, adhibita.

Pręterea, si quid alicubi, ab aliquo autore dictum, lectum, vel auditum memoriæ occurrit, simul recitetur, vel quantum ad res, vel quantum ad verba, ita enim latè diffundetur sermo in verba & allegationes similium, oppositorum, historiarum, sermonum, disceptationum, quæ omnia ita tractentur, ut non videatur à proposito recessum. & hoc maximè convenit & necessarium est apud Jurisconsultos.

Est alius deductionis modus, qui divisivus dicitur, sive sit propositionis, sive rei, sive utriusque, per omnes figuras, præcipuè per figuram Q. implicitè vel explicitè illa suo modo deducens.

Itaque si complexum est ut propositio vel sententia aliqua, primò partes ejusdem, quæ per divisionem distinctæ sunt, breviter definiantur, & earum quidditas explicetur: & singulæ earum tractentur per quæstiones, & principia, & per subjecta, ut in priori deductionis genere ostensum est.

Convenit etiam in hoc genere divisivo, quod quidem in sacris literis explicandis sæpe usu venit, ut distinctio fiat per translationes, & allegorias, ad eliciendos diversos sensus, ex ipso sermone, & tunc in unoquoque sensu deducere rem secundum processum suprà notatum, & hoc particulatim per singula membra, tum etiam commixtim in tota propositione. Exemplum ejus, ut si pro Hierusalem accipimus civitatem ipsam vel animam vel Ecclesiam militantem, vel triumphantem: similiter in Sacris literis, per quas accipimus populum, vel gentes, vel animam, vel cœlum aqueum, vel elementum, & sic de similibus, prout apud Theologos juxta quatuor exponendi genera hoc in usu est.

Accedit ad hæc alius quidam deducandi modus, utputa quando una propositio vel res deducitur per aliam, ut si justitia sit

tia sit pro subjecto, deducatur per hunc versiculum: Arma virumque cano: Dicamus justitia armari hominem contra vitia & tentationes, & per justitiam reddi virilem animum, ne sensuum illecebris muliebribusque affectibus succumbat, & hominem propter justitiam acquirere sibi perpetuam laudem & gloriam, & ab omnibus laudari & decantari ad posteros, in bonorum exemplum. Simili ratione sit sapentia pro subjecto, & deducatur per illum versiculum: O regina novam cui condere Juppiter urbem: Dicamus itaq; sapientiam reginam & novam, & non senescentem, & illam condere urbem, videl. ecclesiam, ad quæ nobis occurrunt tunc dicta Salomonis: vocantis eam mulierem adolescentiæ nostræ, & ipsam ædificasse sibi domum, septem excidisse columnas, & in hunc modum plura.

Ex his quæ jam dicta sunt, satis patet ordo deductionis: sed hoc observandum est, ut ordinem commutemus commiscendo figuras, & hinc inde ex una figura transiliendo in aliam, prout ornatus vel necessitas postulabit, unam regulam ex alia trahendo, sic tamen ut primum simplicia tractentur, antequã ad composita deveniatur: deinde vero permixtim: modo de tota re simul disseratur, modo de singulis partibus, multitudine locorum essentialium & accidentalium, probationum, improbationum, demonstrationum, solutionum & ejusmodi, quæ supra dicta sunt, adducendo substantialia prædicata & principalia, esse, essentiæ, actus, formæ, potentiæ, & cætera, quæ in figura A. & T. includuntur.

Apud oratores deductio orationis in confirmationem & confutationem distributa est, in quibus tota vincendi spes ratioque persuadendi consistit.

Confirmatio, est propositæ narrationis approbatio, secundum distributorum membrorum expositionem, secundum modum argumentandi ex locis & mediis superiùs traditum.

Confutatio, ex eisdem sumitur, ex quibus confirmatio, nam contrariorum eadem est disciplina, & hæc fit sicut docuimus superiùs, de argumentorum dissolutionibus.

Sciendum insuper, quoniam in omnia materia, vel ethica, vel politica, vel theologica, tria occurrunt causarum genera,

Demonstratiuum, quod tribuitur in alicujus laudem aut vituperationem.

Deliberatiuum, ad suadendum & dissuadendum.

Judiciale, quod positum in controversia, habet accusationem aut petitionem cum defensione.

Præterea

Præterea hæc genera sæpè mixtim agenda occurrunt, sæpè etiam, & si non cum multis fiat consultatio, vel apud tribunal, tamen ab una persona omnia hæc genera veniunt agenda, ut in prædicatione verbi divini, concionator ipse fit actor, populus tanquam reus, conscientia judex, aut unus ipse suppleat omnium suffragiorum vota.

Conclusio est ultima pars totius orationis, & sermonis terminus, auditoris memoriam reficiens, & animum ejus commovens, & potest fieri tribus modis.

Vel potissimo aliquo argumento, in quo totum robur sermonis consistat, atque ita concludatur sermo.

Vel fiat per enumerationem, ordine colligendo & componendo, quibus de rebus verba fecerimus: & hæc debet esse brevis, ut rememoretur, non reintegretur, nec ab exordio vel lectione, sed secundum divisionem, ejus summatur initium.

Vel amplificatione utendum est, movendo animos repentes, & sedando commotos, quod fit per loca communia superiùs narrata: præterea secundum diversos modos differendi diversos fines inserendo, utputa in theologicis, ad finem æternitatis & omnipotentiæ: in jure, quod æquum, bonum & utile: in oratoria, quod deceat, delectet: in mathematicis, quod maximè perspectibile est: in sermonibus devotionalibus, ad suspiria, lachrymas, vel voluptatem, aut charitatem Dei, Angelorum, Sanctorum, & Ecclesiæ, aut amorem proximi, aut parentum, fratrum, conjugum, liberorum, familiarium, prælatorum, officiorum divinorum: aut honestatem, ut virtutum, maximè earum, quæ ad communitionem hominum, & liberalitatem, ac mandatorum alienationem, & conscientiarum serenationem valent: aut ad decorem, transferendo sensibilia ad intelligibilia, & divina ad mentem, & vitam angelicam, & similia, cohortando auditores ad ea retinenda, & in eos à quibus hæc viola ta sunt incitando odiũ, & invidiam, demum commovendo miserationem. Hæc omnia multiplicando, probando, amplificando, per omnes artis partes, secundum dum duplicem & multiplicem figuram, atq; ita concludendo sermonem, quemadmodum nunc per exempla ostendetur.

Reliquum igitur nunc est, ut exemplis quibusdam ostendamus, ipsius dispositionis ac applicationis modum, secundum præcepta ea, quæ in præcedentibus tradita sunt. Primum itaque exemplum sit, quale Andreas Canterius tradidit secundum planam ac simplicem deductionem. Sit itaque jejunium pro subjecto, atque hoc deducamus primò per figuram A.

De

Dejejunio habiturus sermonem, ab hoc evangelico verbo exordiar: Venient dies cum auferetur sponsus à filiis nuptiarum & tunc jejunabunt. Quo verbo intelligimus palã, Apostolis, qui tunc præsentes demonstrabantur, & per eos, toti Ecclesiæ Christianæ, cõstitutũ imperatumq; esse à Domino nostro Jesu Christo ipsum jejunium: sic enim & alio loco legimus: Quod vobis dico omnibus dico: vigilate. Quis igitur hoc evangelico atq; dominico præcepto monitus, non studeat jejunare, ut ad æternam, quæ jejunantibus promittitur, saturitatem perveniat? dicente Domino: Beati qui nunc esuritis, & cætera. cum perspexerit eam virtutum copiam, quæ in jejunio collata est, & quæ in jejunio perficiuntur, & quàm recte ordinatum ac conditionatum est. Est enim jejuniũ abstinentia cibi & potus, quæ quidem abstinentia ea abstrahit, quæ carnis sunt, ut conservet ea quæ spiritus sunt, & facit observatorem suum se ipso sublimiorem, ac ex corporali reddat spiritualem. Ideo inquit Apostolus: Debitores sumus non carni, non ut secundum carnem vivamus, sed spiritui: si ergo spiritu vivimus, spiritu & ambulemus: qui enim secundum carnem vixerit, morietur.

Hinc est quod jejunium unit hominem cum Deo: nam & Deus spiritus est, & qui adhæret Deo unus spiritus efficitur cũ Deo: jejunium autem quo quispiam Deo unitur, unum esse oportet, non divisum, sed omnib ex suis partibus compositum, cujus integritatem nulla divisio quassaverit, ut scilicet sicut corpus jejunat ab escis, ita anima à peccatis: sic totus homo ab omnibus concupiscentiis suis inordinatis jejunet: capillus à superfluo cultu jejunet, oculus ab inani visu, & aures à pravorum verborum auditu, à voluptuosis olfactibus nares, & lingua non ab escis solum & saporum delectamentis, sed & ab omni sermone inani & verbo otioso jejunet Excedat à corde omne impium fomentum, invidia, & avaritia, & omnis mala libido, hoc enim cordis est jejunium: non tangat manus illicita, non proficiscantur pedes in scandalum; sic enim & manus, & pedes jejunabunt, hæc enim omnia collectione & integritate sua jejunii constituunt unitatem atque perfectionem.

Quæ itaque ad jejunii requiruntur perfectionem, si unum eorundem fecerit, non dicitur recte esse jejunatum, quod paucis verbis Esaias significat inquiens: Non est hoc jejunium contorquere quasi in circulo caput, sed solve colligationes impietatis, restitue injusta, misericordiam fac in pauperes, &c. Solũ enim quod perfectum est, hoc Deo gratum est, quoniam ipse perfectus: unde illud Matthæi secundo: Perfecti estote, &c. &

Levitici 19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, & alibi: Non offeretis mihi morbidum, nec mutilatum, &c.

Omnibus itaque amplectendum est jejunium, tanquam cœleste ac spirituale bonum. Sed non dicitur jejunium bonum, nisi benè fiat. Quid enim bonitas nisi communicatio: bene itaque jejunat, qui escas quas sibimet abstrahit, pauperibus largitur, non qui velut exactor, tunc quando jejunat, pauperes affligit, debitoribus suis tunc maximè est infestus, quod apud Esaiam legimus: die jejunii apparet voluntas in molestandis debitorib. vestris, tum adjicit: est hoc jejunium, quod elegi, frange esurienti panem tuum, vagos & inopes recipe in domum tuam, &c. Quæ bonitas nisi jejunio accesserit, non erit jejunium bonum, si autem jejunium non sit bonum, non erit Deo gratum, qui nihil præcipit nec acceptum habet, nisi bonum, quoniam ab eo omne bonum manat, & eo genere gratias sibi refundi jubet.

Magnum est jejunium abstinere ab iniquitatibus, quia magna est iniquitatum multitudo, magna etiam adversus hominem ipsarum pugna atque militia: ut eo major sit in ieiunio laus constrepentibus undiq; tot hostibus, his quidem palam, illis per insidias, ut apud Prophetam legimus: Domine quid multiplicati sunt inimici mei. & alibi: Circumdederunt me sicut apes: & ex hoc ieiunium illud maius est, quoniam ad animam pertinet: aliud vero ad corpus & ad escas, anima autem plus est quam corpus, & peccatum, plus quam esca, imo multo pretiosior est anima corpore.

In ieiunio etiam oportet esse perseverantia, iuxta sacrum illud proverbium: Qui perseverârit usque in finem, hic salvus erit: & qui legitime certaverit, hic coronabitur. Hinc Moyses accepturus præcepta, quadraginta dierum ieiunium continuavit, non manducans panem, neque vinum bibens. Multa alia afferre perseverantiæ ieiunii exempla possem, quæ missa facio. Hæc igitur perseverantia si desit à ieiunio, ut in aliis virtutibus, laudem evacuat, minuitque meritum, & perdit præmium.

Facit autem ieiunium possessorem suum potentem, ad dominandum imperandumque suis concupiscentiis illicitis: sic & econtrariò dimissio ieiunii impotentem hominem facit, hinc Salvator ait: Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi ieiunio & oratione, & Apostolus præcipit: Abstinete à vino, in quo est luxuria. & Jeremias: Venter mero æstuans, spumat in libidinem. Hoc in Loth ostensum est, qui propter ebrieta-

tem commisit incestum, hoc in Holoferne, qui exarsit in amorem Judith, caputque & vitam amisit.

Tribuit jejunium sapientiam, & divinam & humanam, aut certè dispon it ad illam: unde illud Proverbium: Pinguis venter: macer intellectus: Hoc patet primò de Moyse, qui jejunando divinam scientiam & artes complexus est: Jejunando Helias curru igneo evectus est: Item Daniel & cæteri tres pueri jejunantes scientiam adepti sunt: & Apostoli jejunantes receperunt Spiritum sanctum: Joannes jejunando in insula Pathmos, revelationes accepit secretissimas.

Jejunium oportebit esse voluntarium: ipsa enim cibi abstinentia, nisi animæ electione fiat, nullam in se habet virtutem: hinc legitur, Dominum Jesum Spiritu sancto intrasse desertum.

Jejunium virtuosum est, si ab homine virili fortiter sustineatur: hinc ad Hebræos 11. legimus, quomodo sancti in cavernis terræ, nuditatem, miseriam, & jejunium viriliter sustinuerunt.

In veritate autem jejunare oportet, non in simulatione, unde Dominus in Evangelio: Nolite fieri, cum jejunatis, sicut hypocritæ tristes, &c. & ergo jejunii præmium non habebunt, & cætera, unde: væ vobis Scribis & Pharisæis.

Gloriam nullam præstat jejunium, nisi honestæ rei caussa suscipiatur, ut si pro criminum ignominia: non enim est pro superstitione jejunandum, nec pro inani gloria, unde illud: tu autem, cùm jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava.

Per figuram T. deinceps hoc modo jejunium deducatur.

Jejunium differt inter se, nam aliud spirituale, aliud corporale: quæ utraque in unitate & perfectione jejunii requiruntur, ut unum alterius utatur suffragio, nam corporale sine spirituali vacuum est, spirituale sine corporali sæpe difficiliùs observatur. Facit etiam jejunium homines differre à bestiis, quæ suo appetitu ducuntur, ut neque in cibo, neque in potu sibi temperamentum ponant, neq; ab alia ulla voluptate, cùm delectabilia præsentia objecta habent. Neque potest homo rectè homo dici: si tunc solum jejunet, cùm istis caret, & non potiùs in ipsa abundantia modum sibi ponat: ut de David opulento rege, legimus, qui inter epulas regias sibi positas, cinerem, tanquam panem manducabat, & poculum cum fletu miscebat.

Sicut homo per jejunium discernitur à bestiis, ita conjungitur

gitur Angelis, & aliquid majus in se habens quam Angeli: quoniam cibi potusque abstinentia Angelis per naturam inest, quod nullo corpore induti, nullo fomento corporali utuntur, homo autem qui in corruptibili corpore spiritalem vitam meditationemqu suscipit, potest Angelis vel similis esse, vel major, Angelicam in eo imitatus puritatem, actione virtuosa.

Sicut Angelis bonis jejunium concordare facit jejunantem, ita malos dæmones expugnat & fugat, quos crapula libidoque improbi janitores in atrium mortale hominis admiserunt. Unde Salvator ait: Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi in jejunio, & oratione. Sic de Juda legimus, quod post buccellam intravit in eum Satanas, videlicet quasi crapulæ sequax.

Jejunio autem multiplex constituere possumus principium: nam in lege justitiæ, ante peccatum, institutum est, ut esset prohibitione lex, observantiâ meritum: præcipit enim Dominus, ne de ligno scientiæ boni & mali comederent. Institutum est post peccatum in pœnam dicente Domino: in sudore vultus tui, vescêris pane tuo, quo sæpè fraudaberis, &c. similiter quadragesimale jejunium invenimus in Moyse, in Helia, in Esdra, in Judaica observantia, item in Christo, in Apostolis, in Pontificibus, in sanctis Patribus institutum.

Jejunium est medium, conjungens in homine ea, quæ inter se frequenti pugna certant, animam scilicet & corpus, ut inquit Apostolus: Caro concupiscit adversus spiritum, &c. quare nisi jejunio compescatur, sub spiritus imperio difficilè continebitur: quod Sapiens in parabolis innuit, dicens: Qui delicatè nutrit servum suum, inveniet eum contumacem

Finis jejunii est, ut corporis affectus supprimi possint, ut animus non impeditus delectatione crapulæ, liberior sit ad suum officium exercendum.

Similiter hîc aliqua invenienda de ultimo triangulo.

Per figuram autem Q deducimus jejunium, quærendo de eo per diversas quæstiones & diversimodè: utrum jejunium est bonum, utrum bonum sit jejunare, quid est jejunium, quid est in jejunio, & in quibus est, quid operatur jejunium in homine, quis tenetur jejunare, quis non, de quo est jejunandum, quare institutum jejunium, quale debet esse jejunium, quantum debet esse, quando jejunandum, ubi jejunandum, ubi fuit

institutum jejunium, à quo fuit institutum, quomodo jejunandum, cui jejunandum, quotuplex est jejunium, quoties est jejunandum: & sic de similibus, accipiendo solutiones quæstionum ejusmodi secundum regulas suas miscendo figuram A & T, ut supra docuimus.

Alterum nunc exemplum esto, quod ponit ipse Raymundus in sua Rhetorica.

Socrates ille Philosophorum princeps facilè, & pater omnium adolescentem quendam ingenua & liberali forma præditum intuens, cum is quidem tacitus diutulè astaret: quin, inquit, loquere age ut te videam ô adolescens: scilicet super animo & oratione magis, quam specie exteriori judicandum ratus. Atque equidem nunc quoque haud aliter censeo excellentiam tuam doctor egregie, seu potius omnes vos qui adestis, unus enim pro omnibus locutus est: velle animi ingeniolique mei ex oratione periculum facere. Et equidem tametsi nunc vereor, ut expectationi vestræ parum satisfaciam, tamen quia non possum hoc onus dicendi honestè aversari, in eum enim ultro dicendi campum, ut Gorgiano more, quacunque de re velletis, dicturum sposponderim, nec mihi nunc pedem retro licet referre, quippe galeatum sero duelli pœnitet. Esto igitur, quod mihi excellentia tua proposuit, dictionis hujus thema, ex media philosophorum ac dialecticorum schola depromptum: Accidentia conferunt magnam partem, in eo, quod quid est. Et quoniam non brevitate dialectica, quin oratorio syrmate propositionem hanc tractare contendimus: primum omnium dispiciamus, sintne accidentia, & quid sint: deinde quid sibi velit hoc, quod quid est: ac postremo, quomodo magnam partem accidentia in eo quod quid est, conferant. Esse accidentia, quodammodo, sed non similiter tradunt Philosophi, id quod accidentis pervulgata dictio declarat: quippe accidens est, quod potest adesse vel abesse præter subjecti corruptionem. Nimirum igitur, esse accidentium à subjecto dependet, ita sane, ut absque subjecto omnino quidem non sint: cujus ratio est, quia sunt in alio, & non quidem ut pars Impossibile est tamen ipsa esse absque eo, in quo sunt: commensurantur igitur subjecto, & subjecti numerositate numerantur. Sic nempe hæc albedo & hæc triangularitas sunt, quatenus hoc aut hoc, cui insunt, subjectum permanet: simulque cum eo, ut ita dixerim, adolescunt & senescunt, & intereunt, & locum mutant, & circumscribuntur, & peregrinantur, & sedent, & complicantur. Atque ad hunc quoque

quoque modum sæpenumero invicem cedunt: ſcilicet calore pulſo frigus admittitur: & calamitoſam paternitatem orbitas excipit: & dulce olim conjugium, triſti viduitate mutatur. Jam vero ex his quæ de accidente dicta ſunt, id quod quid eſt, quid aut cujuſmodi ſit, patêre arbitror: non ſemel enim ſubjecti mentionem fecimus, cui, quantum, &, ut ita loquar, entitatis ratio propriè convenit, ut quod ſuæ entitatis robore accidentia ſuſtinet & fulcit, atque ſuſtentat: quippe à ſubſtando haud dubium ſubſtantiæ nomen deductum eſt: & prima quidem ſubſtantia, quæ principaliter & maximè ſubſtare dicitur. Hoc itaque quod ſubſtat, ex his quæ ei accidunt, perſæpè cognoſcitur: ſiquidem intelligentia intelligibilis eſt, accidentia ferè ſenſibilia, quæ ſenſibus interioribus exterioribuſque percipiuntur. Ut autem ſenſus noſtri ſunt intellectus: ſic ea quoque, quæ ſenſibus percipiuntur, miniſterio quodam ad ejus cognitionem, quod intelligibile eſt, quaſi manu ducunt. Enim verò ut multiplex eſt accidentium varietas, ſic multiplex quoq; ad cognitionem ejus, quod quid eſt, inſinuatio. Hanc autem accidentium varietatem novem philoſophi diſtinxêre capitibus quæ principia ſeu prędicamenta appellant: mirumque illud eſt in tanta ipſorum varietate, ſummam ad hoc eſſe concordiam, & aſperrimas rurſum inimicitias: nam ut verbi gratia dicamus, calor & frigus conveniunt quidem maximè, nam ſub eodem ſunt genere qualitatis: & maximè quoq; diſcrepant, nam mutuo ſe expellunt, neque invicem ſe compatiuntur, capitaliuſque omnino eſt inter accidentia principalia ſeu extrema diſſidium: nam media quanquam utrumque non participant, tamen atrociter invicem confligunt. Omnino vero ut in præliando, quod efficacius eſt, alterum vincit atque expugnat, inque ejus locum ſuccedit: at ubi æquo Marte pugnatur, longius eſt certamen: Sic ſanè in iis, quæ ex contrariis compoſita ſunt, aſſidua eſt belligeratio, & lis illa Platonica, donec miſtum ſolvatur, & compoſitio ea labefactetur. Sunt autem hæc quæ diximus hactenus vulgo quoq; philoſophantium notoria, & quæ ſcholarum omnium (ſi quidem ſentiant) parietes & tabulata percallent. At (ſiquidem libet altius audire, & dignitatibus veſtris accommodatius) alia ratione hanc ipſam propoſitionem pertractemus. Accidentia nunc itaque libet appellare, omnia quæ extra Deum ſunt, & quæ Deus non ſunt: ſolum autem Deum id quod quid eſt. Atque ne id novè aut effectatè nimium dicere videamur, Dei ad Moyſen loquẽtis unum afferatur verbum: Interrogavit Moyſes Dominum,

quinam esset, & quod haberet nomen. Ille autem, ego, inquit, sum qui sum: sic loquere filiis Israël, qui est, misit me, propterea quod quid est, bonum hoc esse necesse est, solus autem Deus bonus, solus igitur Deus est, qui ergo non sunt Deus, haud inepte hac consideratione accidentia dicemus. Sed bonitas creata est illius increatæ bonitatis velut umbra quædam. Nempe illa immensa est atque æterna: hæc autem finibus certis circumscripta, & temporis angustiis inclusa. Potest illa divina quidem bonitas absque mundana subsistere, mundana autem absque divina nequaquam. Atque hæc testatur Simonides ille noster, cùm ait: Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Jam verò cognitio & industria, quæ omnib. quidem rebus aliqua quodammodo inest, his siquidem clariùs, illis autem obscurius: Similiterque ardor & studium sui, aut rerum similium, etsi convenientium omnia hæc sunt ex cognitione amoreque divino expressa, sed adeò sanè longè, ut respectu lucis illius, quæ solem vincit, & amoris flagrantis tenebræ cimeriæ, & gelu glaciale, possunt appellari. Quid dicam de virtute, quæcunque ea rebus inest, nisi divina sit virtute fulcita, nonne omnis fragilis est & caduca? Fallaces verò rerum conditiones, & instabiles (ut ita loquar) status, quis non videt, nisi qui sciens ac volens, quocunque se vertat, corporis oculos claudit? O vanas hominum spes, ô desideria cæca, qui inter tantam tamque insignem rerum omnium fragilitatem gloriæ student, qui in his, quæ dixi, accidentibus firmamenti aliquid collocant, & non potius in eo qui est. Adstruit ille ædes marmore Pario, & summo auro lacunaria obducit: excavat alius montes, & abdita inde eruit metalla: alius agris atque hortis colendis studet: & frequentius alius cogit armenta, multò verò magis plerique hominibus sub potestatem suam redigendis incumbunt, & nec suo, nec alieno, dum id efficiant, sanguini parcunt. quod si quis est animo paulò erectiore, sidera contemplatur, aut intelligentias quas appellant, investigat. Sed non est studiorum fructus, si quis in eo subsistit: quin maius fuerit operę precium, in eius, qui est, cognitionem pergere, ex accidentium horum contemplatione: magnam quippe partem conferunt in eo quod quid est, hoc est, ad eius quod est cognitionem. Insensibilia enim Dei (ut ait Paulus ad Romanos) à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: scilicet domorum atque turrium præsidia, quibus civitates privatim publiceque firmantur. Deum rerum omnium ostendunt præsidem esse, monstrantque tutorem: quippe

quippe si quid in his præsidii est, quæ manus fabrefecit humana, quantò magis in eo qui ipsas hominum fabricatus est manus. Rectè igitur Propheta ille Psalmographus: Nisi, inquit, Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, &c. Quòd si ab iis, quæ artificio constant. ad naturam magis libet accedere, per omnes gradus offendemus, aliqua eorum quæ nos in eius, qui est, cognitionem adducant, scilicet (ut verbi gratia aliqua attingamus) inexhaustæ fontium scaturigines indeficientem nos credere monent Dei bonitatem, quæ assidua largitione nihil minuitur, aut evacuatur: ceu fontes perpetua aquarum emanatione non deficiunt unquam, neque siccantur. Terræ verò ipsius Latitudo, seu amplissima dixerim cœli capacitas, immensam Dei imaginem testatur. Jam verò perpetua hæc elementorum inventa, minime senescentem Dei indicant æternitatem. Quid innumeræ arborum & plantarum vires, vimne Dei omnipotentem approbant? Mirum herclè si Medici ex harum contemplatione, impositione divinæ admirationis non rapiuntur. Alia verò multò luculentius eum qui est nobis ostendunt, nempe, formicæ, apes, feles, canes, milleque hujus generis, industria sibi ingenita, creatoris sapientiam, quanquam muta, prædicare videntur. Hinc Salomon: Nunquid non sapientia clamitat in summis excelsisque verticibus? Rursus alia quoque affectibus, divini animi quasdam exhibent notas, pugnant quippe pro catulis, & coniugia sua particularia defendunt, virtutes autem divinas nullum animal tam clarè exprimit, quàm homo: in eo enim iustitia, misericordia, prudentia: ita quidem, ut si semet homo sedulò comtempletur, possit bonam, magnamque partem cognitionis eius qui est, ex sui ipsius consideratione venari. Nec mirum: est enim ad imaginem & similitudinem Dei factus. sive enim inferiora se, sive semetipsum homo miretur, abundè inveniet, quibus in eius, qui est, cognitionem aliquam adducatur. Quod si suspiciat, & in ea quæ supra se sunt, oculorum, mentisque aciem dirigat, papæ quantò insignius eum qui est cognoscet: Cœli enim enarrant gloriam Dei: Et certè veritatis divinæ haud usquam alibi tam clara sunt, quàm in cœlo documenta: ubi stellæ etiam quæ errones appellantur, minimè errant, sed lege certissima oriuntur & occidunt. Igitur, is qui mihi sæpè vocandus ad partes, David Propheta ait: Sol cognovit occasum suum. Denique si daretur nobis Angelos penitus cognoscere, ubi omni perspicacitate Dei gloriam intueremur, sunt

enim ceu ſpecula certiſſima, nulli obnoxia corruptioni, quæ divinitatis aſſidua ſui contemplatione nitidiſſimè expolivit. Sed jam quidem diutius ac propoſitum fuit, in accidentium ſerie immoratus ſum, & multo tamen minus quam res ipſa poſtulat: nullus enim dicendi finis eſſet, ſi quis velit, quæ in rebus ſunt, divinitatis imagines ſingulas proſequi. Et omnino auctore Dionyſio, de rebus ſacris perfectiſſimè loquendum eſt. Ergo poſtquam accidentia magnam partem conferre in eo quod quid eſt, monſtravimus, idemque & mathematicè, & theologicè fieri admonuimus, nunc quæ in eandem ſententiam ex medicis atque juriſconſultis dici poſſent, conſultò omittimus, tum quod ex his quæ dicta ſunt, plæraque horum trahuntur, tum ne ad clepſydram, quod ajunt, declamantes, novum ab integro ſermonem ordiamur.

Uno autem longiori exemplo hanc artem planiorem faciemus.

Sit itaq; hoc pro themate: Spiritus Domini replevit orbem terrarum. Pro deductione hujus aliorumq; ſimilium, ſequens proceſſus advertatur, incipiendo per regulam entitatis, ac quæſtionem Utrum, oſtendendo primò ſpiritum ipſum eſſe, hoc modo, ut ſequitur, exordiendo:

Summus & omnium opifex Deus, æternitatis Dominus, fons & origo juſtitiæ, qui omnia fecit & creavit, non in tempore, neq; ex tempore, ſed ex opere ſuo, ſimul etiam temporis dedit initium: quod quidem opus extra ſuam naturam & ſubſtantiam non eſt, quoniem non eſt mundus Deus, neq; aliquid Dei. Deus enim ante mundi hujus opificiū credi aut intelligi non poteſt, aut otioſus fuiſſe, aut ſolus, quaſi per hoc æternitatis tempus, à tot æternis ſæculis ab ipſa æternitate, commentatus ſit, quid ſe facere oporteret. Eſt ergo in Deo actio quędam intrinſeca, naturæ & ſubſtantiæ conſors, quam rectè Spiritum Domini nominamus. Neque enim ſine ſpiritu Deum eſſe fieri poteſt, ſi Deus ipſe eſt, & ſi aliqua ſuarum dignitatum in ipſo verè eſſe, dici poſſit: eſſe enim divinum cùm ſit natura bonum, & ipſamet bonitas, incōmunicabilis eſſe non poteſt: eſt enim bonitas, ratione cujus, bonum eſt bonum, & bonum agit bonum, quod niſi incommunicatione eſſe non poteſt: itaq; quomodo ab æterno Deum bonum eſſe dicemus, qui nullum bonum agat, nullum ſpiret bonum ſpiritū, ſicut ipſe eſt bonus? nam & Deus ſpiritus eſt, & ex ſeipſo ſpiritum ſpirat, non ſeparatum, quia ex ſua ſubſtantia eſt, quæ indiviſibilis eſt, ſed ſibi conjunctum, atq; ejuſdem ſecum immenſitatis & æternitatis.

Nam

Nam si infinitus est Deus, infinitum aliquod esse producit: hoc autem non est mundus, qui certos suos habet terminos, certa sua latitudine ac longitudine descriptos: similiter non terra, non ignis, non aliquid horum, quæ conspicimus, siderum. hæc enim omnia finita sunt: sed Deus ipse, æquè finitum, æquè immensum, incomprehensibilemq; spiritum ex se spirat, spiratione veniente ex illa immensitate, & tamen ab illa imensitate non egrediente: quoniam & ille immensitatis capax. Etiam cum æternus sit Deus, & otiosus vel solus esse non possit, bonitas facit æqualem sibi ac coæternum producere, immensitas ipsa, æternitasque concedunt, ab æterno autem mundus non fuit: spiritum ergò habet Deus, qui ut est immensitate coæqualis, ita duratione coæternus.

Sed posset quis opponere istis, si Deus est immensus & infinitus: ergò nihil producit à se ab æterno realiter distinctum, sed ab æterno solus Deus. Item cùm nullum æternum sit principiatum, spiritus verò principatus: igitur non æternus. Probatur hoc: nam quidquid aliud producit, prius est eo quod producitur: sive fiat necessitate aut voluntate, vel natura, sive etiam sit extra naturam, etiamsi productum sit idem cum producente in substantia, ut rivus cum fonte, tamen illa natura prior est: similiter in productione voluntatis, electio præcedit actum: ergò coæternus Deo spiritus esse non potest.

Sed hujusmodi oppositionem dissolvit ipsa differentia seu diversitas actionum Dei, aliarumque rerum agentium, nam omnes operationes divinæ, secundum modum operationum divinarum, simul sunt cum ipso esse divino: quidquid enim per suam formam agit, & quod ipsum pura forma est, neque prius est & agit, neque prius agit hoc quàm illud, cùm simul omne suum esse complectitur propter immensitatem, omnem durationem suam propter æternitatem, omnem etiam actum suum propter omnipotentiam: spiritus aliquis divinus est, & divina spiratione ac substantia coëssentialis, ipse idemque & unus cum Deo, ut non possit ab eo sejungi, prȩterquam per eũ modum qui relationis est: sic enim à Deo differt ipse Deus. Possibile itaque est cum Deo spiritum esse, qui sit sua sapientia aut certè suæ sapientiæ amor, idem ipse Deus, virtus Dei manans ex potentia, veritas ex sapientia, gloria ex bonitate, ut sicut in ipso Deo sit simplicitas extra omnem summã commixtionem, & unitas omni multiplicitate repugnans, similitudo sine similium diversitate, æqualitas sine ȩqualium disjunctione, sic etiam in ipso Deo summa distinctio est, nam otiosum

Deum ac nihil agentem (velut Epicurus dicebat) esse non potest: agit ergo aliquid & actus quidem alius ab agente, quanquam non aliquid aliud secundum substantiam, sic & cogitat Deus & cogitatio non est cogitans, & diligit Deus, & dilectio non est diligens, ergo spiritus Dei à Deo est, alius quidem personaliter ab eo distinctus, spirando aliud secundum personam, spirando idem secundum essentiam. Referunt enim ad idem, spirans & spiratum, & id oppositionis genus, quod secundum relationem est. solum in Deo considerare licet, omnia alia oppositione semota.

Ostensum est per regulam Utrum, & figuram A, spiritum ipsum esse. Idem modo ostendere possumus, per eandem regulam & figuram S. hoc modo.

Denique divinum spiritum esse, tota mundi series ab ipso suo ducta principio apertissimè monstrat: nam cùm Deus ipse est æternus, & ipse aut solus, aut otiosus esse non potest, creatum verò nullum est æternum, est ergo spiritus aliquid Dei, & ipsi Deo coæternus: non enim potest bonitas Dei esse bona, nisi spiret: neque immensa, si non ex maximo & infinito il'o bono, immensa atque infinita actio procedat, coæterna & coæqualis suo principio. Quid enim Deum posse dicimus, qui nihil agat? quid cognoscere, qui nihil cogitet? quid velle, qui nihil amet, hoc autem totum spiritus est, sive diligere, sive cognoscere, sive agere.

Angelus etiam à Deo creatus, cæteris creaturis superior, & spiritalis naturæ, ostendit Deum spiritum esse, & spiritum spirare: nihil enim est creatum, cujus non sit in creatore idea. Angelus spiritus est, igitur in Deo exemplar suum habet, ut divinum spiritum esse oporteat quid enim in Angelo spiritalis bonitas, nisi ex Deo bonitas in ipso spirata? quid spiritalis magnitudo in Angelo, nisi magnificus spiritus magnifice spiritus à Deo? quidque in Angelo duratio, si non in Deo sit æterna & perpetua spiratio?

Cœlum ipsum spiritu movetur, sive ille Angelicus sit, sive ipsi cœlo intellectus insitus, quem nonnulli cœli animam vocant, semper hic à Deo est, & divinum spiritum ostendit: nam quo pacto tantæ cœli magnitudo perpetuis legibus consistere posset, si non maximus ille Deus etiam huic machinæ præsideret, hoc verò ita per medium spiritum fieri oportet, actus enim omnis est in fluxu, sive manenti, sive egredienti.

Videmus etiam hominem spiritu vivere, & diversos in homine spiritus esse, alium alio majorem, atque unum alteri præesse:

esse: quare ad verum supremum spiritum, qui divinus est, pervenire oportet, ut in omnibus magnis ad aliquod maximum quod sit infinitum, & in omnibus durabilibus ad aliquod æternum. In ipsis ergo spiritibus etiam quos subordinatos in homine videmus, ad unum summum & immensum spiritum, à quo fluxus omnium derivatur, pervenire oportet.

Sic etiam in aliis viventibus considerare licet, sive perfecta sive imperfecta sint, imaginativa aut sensitiva: nam sine spiritu neque vivunt, neque moventur.

Vegetabilia etiam ipsa quod extenduntur & crescunt, & suo modo vivunt, spiritu quodam hoc aguntur, per humores descendente.

Elementa etiam ipsa, quamvis inter se separata sunt, & aliud terra sit, aliud aqua, &c. sic tamen ipsis spiritus immistus est, ut sine illo esse non possint.

Sequitur itaque, Deum habere spiritum sibi intimum, quo se moveat sine mutatione, operetur sine passione: quo mediante etiam fieri id intrinsecum spiritus habet in Deo, quo agat, faciat, regat spiritus omne opus suum, & quidquid in universo suo opere administrat. Manifestum est ergo spiritum esse divinum, ubi tot alii spiritus spirituumque operationes comperiuntur.

Satis nunc ostensum est, spiritum ipsum esse: sed quid sit hic spiritus, modò videndum est. Priusquam ad ejus definitionem adeamus, divisione uti oportebit, quoniam diversimodè hoc nomen spiritus in Sacris literis positum reperitur.

Est itaque ex spiritibus creatis, spiritus Angelicus corpori non conjunctus, qui quoniam non materialis, non corporeus est, suum esse nullo vocabulo aptius explicari potest, quàm quòd dicatur spiritus: hinc apud prophetam legimus: Qui facit Angelos suos spiritus, & inter hos spiritus multæ varietates sunt, tum ordinis & officiorum, tum morum & qualitatum, quæ hoc loco prætereunda sunt.

Est alius spiritus humanus, & ille est corpori conjunctus, non tamen corporeus: immortalis, incorruptibilis, materialis, quoniam forma est homini, cui corpus materia est: & hunc spiritum, animum appellamus, qui est principium vitæ, sensus, motus, intellectus, in homine imaginem diuinam maxima sollicitudine præ se ferens, non ductus de potentia materiæ, ut cæteræ formæ, sed in ipsa incorruptibilis, inextinguibilis, separabilis tamen, & aliquando etiam corpus suum quod deseruit reassumpturus. Et de hoc spiritu inquit Apostolus, Si spiritu

ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus, & alibi: Caro concupiſcit adverſus ſpiritum & Jacobus: Corpus ſine ſpiritu mortuum eſt & Geneſ. legitur: Fecit Deus hominem de limo terræ, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ.

Eſt prætereà ſpiritus animalis, qui omni animali poſt hominem ineſt, etiam ipſi homini, & in hoc ſpiritu conſervantur virtutes corporis, itaque à ſuis fontibus per totum corpus manant, ſive ſint animales, qui ſenſum & motum miniſtrant, quibus à cerebro dicitur eſſe principium: ſive vitales ſint, quibus à corde prima ſedes. ſive naturales, à quibus nutritio, digeſtio & generatio derivantur, inter quem ſpiritum & animam quid interſit, per Auguſtinum de ſpiritu & anima pluribus diſputatur.

Eſt prætereà ſpiritus ille, quem ore & naribus trahimus quamvis eo carere non poſſumus, refocillatur enim cor, neque tamen eſt ſpiritus naturalis, quamdiu converſus non eſt per nutritionem. De hoc ſpiritu legimus apud Job: Spiritus meus attenuabitur. & Sapientiæ ſic: Cave tibi ab homine cum ſpiritus eſt in naribus ejus.

Eſt prætereà alius ſpiritus elementalis, ut eſt aër, maximè ſi moveatur, ut apud Prophetam: flabit ſpiritus ejus, & fluent aquæ.

Omnes quidem hi ſpirttus divini ſunt, ſed ille maximè ſpiritus Domini eſt qui eſt divinus & ipſe Deus, de hoc nunc ſermo eſt, cujus deſcriptio niſi relativè dari non poteſt: ſpiritus enim refertur ad ſpirãtem, & ejus quidem duplex eſt reſpectus, unus principalis & ille intrinſecus in ſpirantem: alius accidentalis & ſecundarius, qui progreditur in exteriùs. Spiritus igitur Domini duplex eſt, alius intrinſecus, alius extrinſecus Intrinſecus eſt ille, qui ipſi divinæ ſubſtantiæ & naturæ conſors: idem ipſe Deus, divina intuitativaque in Deo ſpiratur, & quoniam ille ſpiritus eſt Deus, & ſpiritus Dei dicitur: ſpiratur enim à Deo, & tamen à Deo nõ egreditur neq; exit, ſed in ipſo manet.

Extrinſecus verò Spiritus Dei eſt, non diverſus quidem à priori per eſſentiam. ſed ſolùm ſecundùm rationem, & de hoc ſpiritu præſens ſermo eſt, quando dicitur, ſpiritus Domini replevit orbem terrarum. & alibi de eodem dicitur: verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris ejus omnis ornatus eorum. agit enim Deus per eſſentiam ſuam, & agere ſuum eſt ſuum eſſe & poſſe. quod in nulla alia re inveniri poteſt: neque enim quum loquitur Deus, ita loquitur, quòd ſuum loqui non etiam Deus ſit, quamvis hoc ipſum quod ſermone efficitur extrinſe-

trinsecis operationibus non sit Deus, ergò ille idem spiritus extrinsecus divinus est, qui est intrinsecus, sed diverso respectu.

Est itaque spiritus Dei intrinsecus, ignis amorq; ex mente verboque divino procedens in ipsam mentem divinam, cum est spiritus Domini,& Spiritus S. nihil enim est in Deo quod non idem Deus sit: nullum in eo accidens nisi prædicationis, realis autem inhæsionis nullum, quia est forma simplex & actus purus.

Sed Spiritus Domini secundum relationem extrinsecam, est divina operatio, immediatè ex divina essentia, & virtute procedens ad producendum aliquid ideatum. neque enim ullo modo est medium inter Deum & Spiritum suum essentialem, neq; inter Spiritum Dei & proprias operationes divinas medium intercidit, quoniam in Deo est virtus dispositiva operativa&omnia illa quæ ad perfectionem operationis requiruntur. Nam cùm actio fit à majori ad passionem sibi proportionatam,& Deus ipse omnibus rebus major est, & omnis res minor Deo, non potest aliqua res esse resistens operationi divinę, aut non capax operationis ejus, ergo neque aliena dispositione vel administratione utitur in actibus suis.

De hoc itaque spiritu, eò quòd modò spirato, misso, replente & operante, diversis in locis sacrarum literarum legimus, ut illud: Spiritus Domini replevit orbem terrarum. & alibi: Spiritus Domini ferebatur super aquas. & alibi: ingressus Jesus Spiritu S. in desertum. & alibi: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Et de Antichristo legitur in Apocalypsi: Quoniam interficiet illum Deus Spiritu oris sui: quæ omnia loca ostendunt spiritum ita verè describi posse, ut descriptus est intrinsecè & extrinsecè. Unde illud Joannis de spiritu intrinseco: Tres sunt qui dant testimonium in cœlo, Pater, verbum & Spiritus S.& hi tres unum sunt. De spiritu extrinseco sic: Et tres sunt qui dant testimonium in terra, spiritus, aqua & sanguis:& hi tres unum sunt.

Sed ut apertius quid iste divinus Spiritus sit intelligamus, quia totus,&plane explicari nec vere definiri potest, multiplici circuitione naturam ipsius ambiamus.

Est itaque Spiritus Dei, prima divinæ bonitatis enarratio, communicata cum essentia divina & operatione. Est Spritus Dei magnitudo amplitudinis divinæ, per quam neque spirando magnificatur Deus, neque ex seipso producendo diminuitur, quoniam non est illa immensitas diminutionis capax, aus

unitas

unitas multitudinis,aut ſublimitas inæqualitatis,cujus virtus in Deo ſita eſt quæ in ſpiritu ipſa inſpiratione oſtenditur, ut idem ſit ſpiritus cum Deo,atque eidem Deo æqualis,atq; illius etiam unitatis & æqualitatis nexus, perpetua firmitate eos conjungens. Eſt itaq; hic ſpiritus divinæ poteſtatis exemplum & actus ipſe, quo divina poteſtas oſtenditur, actus videlicet extrinſecæ operationis. Ergo ſpiritus ſanctus ſicut actus eſt divinæ poteſtatis,ita eſt immemoratio divinę ſapientiæ,dilectio divinæ voluntatis,divinæ virtutis operatio, exemplar veritatis,quies gloriæ,pulchritudo diſtinctionis,concordantia unionis ſine oppoſitione,medium conjunctionis inter principium paternitatis & finem filiationis, ſumaq; æqualitatis omni majoritate & minoritate remota:& ita fit,cùm ſit majoritas Deo ad creaturam, minoritas vero creaturæ ad Deum, æqualitas quædam inveniatur non extra ſed intra Deum, & ea eſt Spiritus ſanctus.

Eſt itaque Spiritus S. portio quædam divinæ ſubſtantiæ & naturæ, non partita neque diviſa à Deo, ſed ſola relatione diſtincta,procedens interius,miſſa & replens exterius, operata interius, operans exterius, in omne id quod operatum eſt:& hic ſpiritus replet orbem terrarum, repletione operativa & conſervativa. Satis nunc de ſpiritu locuti ſumus,quamvis adhuc plura dici poſſent. Sed reſiduum nobis eſt, ut quomodo hic ſpiritus repleverit orbem terrarum,videamus. Priuſquam verò id aggrediamur, quid per orbem terrarum ſignificetur, oſtendemus. Eſſe namque orbem terrarum, primùm oſtendit bonitas operantis, qui non ſolum aliquid facit intrinſecum, ſed & extrinſecum:& quoniam id extrinſecum,ideo magnum quidem fecit ſed non infinitum: ita etiam durabile, ſed non æternum:ita etiam agens,influens & operativum, ut ſuæ poteſtatis vim oſtenderet: ita cum aliquid fecit ex nihilo, ſuæ ſapientiæ conſiderationem, ita dilectionem ſuam in tantæ tam confuſæ machinæ conſervatione,virtutem in agendo, veritatem in exiſtendo, gloriam in quieſcendo demonſtrans. Nihil enim aliud orbis terrarum hoc loco nobis inſinuat, quam aliquod materiale,confuſum,vacuum formis chaos. Nam cùm manifeſtè videamus eſſe aliquod commune materiale poſſibile, in hoc orbe terrarum per diverſas ſpecies communicatū, facilè ex hoc intelligimus, communem quandam & confuſam materiam fuiſſe principio, quæ poſtea formarum diverſitate diſtincta eſt: Nam cœlum & cætera omnia quæ ſub cœlo ſunt,omnia habent aliquod corporale,ſenſibile,mobile, mutabile,

tabile,quibusdam tamen gradibus. Hæc autem omnia secundum materiam,non secundum formam proveniunt. Apparet itaq; materiam aliquam his omnibus inesse communem,quæ essent aliqua bonitate bonificanda, magnitudine magnificanda,distinctione distinguenda, replenda formis, quæ omnia suapte natura esse nec fieri possunt,sed per spiritum Domini fieri necesse est.nihil enim suapte natura confusum, per se distingui potest: impugnant n.se mutuo distinctio & confusio,ne uni alteri principium esse possit: cōfusio n. materiam habet proximè,distinctio verò formam seu efficientem. Posita itaque est in orbe terrarum, scilicet opere creato & partium suarum distinctio,quæ separet compositum à simplici, materiale à puro formali,commixtum à commixto, similiter omnium illorum inter se unio,videlicet materiæ& formæ,atque concordantia in contrarietate. Sic etiam ipsa terra ut pura materia, principium habet ad formam ratione aptitudinis, quæ medium est, qua pervenitur ad perfectionem & finem operis:atque per hunc modum adhuc in confuso terrarum orbe est æqualitas confusorum,& mixtorum, majoritate & minoritate secundum distinctionem, disposita pro nobilitate formarum,quibus orbis terrarum repletur, per spiritum Domini,repletione videlicet operativa & conservativa.

Ipse enim spiritus divinus simplex forma est, orbis verò terrarum informis materia: rectè itaq; considerare possumus, in spiritu, divinam bonitatem diffusam: in orbe verò terrarum,malitiam indigentem: in spiritu magnitudinem infinitam,in terris corruptibilitatem & mutationem: in spiritu potestatem agendi, in terris possibilitatem patiendi: in spiritu potentiam rectricem, in terris imperfectionem errantem, in spiritu libertatem,in terris necessitatem: in spiritu virtutem, in terris vitium: in spiritu veritatem immutabilem, in terris figmentum corruptibile. Spiritus in se orbem terrarum & in ipso existens,semper unus atq; idem manet,ac operans in orbe terrarum,ab illo nunquam immutatus, sed illum immutans,faciens illum ex malo bonū,ex parvo magnū,ex mutabili durabilem, ex confuso distinctum. Hoc est suum replere, quò rectè dicimus,spiritus Domini replevit orbem terrarum.

Unde evenit,ut sicut divinum quēdam spiritum esse oportet,qui ut procedit intrinsecus, ita operatur extrinsecus: sic & orbem terrarū esse dicimus, ut in illum operetur,illū repleat ut scilicet ipsum orbē terræ, qui de se bonus est,sua repletione bonificet,immensitate sua extendat ac multiplicet, æternitate

sua

ſua confirmet, poteſtate contineat, ſapientia regat, amore diligat, virtute operandi vim tribuat, veritatem certa lege conſcribat, gloria in fine ſuo conquieſcere faciat, diſtinctione quæ confuſa ſunt ſeparet, concordia diſtincta oppoſitaque connectet, principium ſit influens, medium perfluens, finis affluens & refluens: quàm repletionem ſi ab terrarum ſuſtuleris, maturitas ipſius tendet ad minoritatem, omni æqualitate ſemota.

Jam vero divinum eſſe ſpiritum, orbemque terrarum, tota mundi ſeries ab ipſo ſuo ducta principio apertiſſimè monſtrat, & eundem Spiritum ipſum orbem terrarum replere, conſequitur ut ipſum bonificet: omne enim bonum natura ſua diffuſivum eſt, ſuum enim & eſſe & poſſe natura participant & quo plus habet de eſſentia boni, eo amplius habet de poteſtate bonificandi. Cum itaque Spiritus Domini bonus ſit, opus ſuum eſt bonitatem communicare. Itaque Spiritus Domini bonus, ab ipſo bono participatus, atque eidem ſemper conjunctus, principians in orbem terrarum bonitatem, potenter ac ſapienter replet illum, ſecus terrarum potentia & eſſentia tenderet ad corruptionem. Et quanquam Spiritus iſte diſtinctus ſit à terris, tanquam infinitus ab infinitis æternus à mutabilibus, perfectus ab imperfectis, mira tamen continuitate ipſi orbi terrarum intimus eſt, penetrans ſua bonitate omnes punctos eſſendi. in toto illo orbe transfuſus, penetrans omnia, & tamen non comprehenſus.

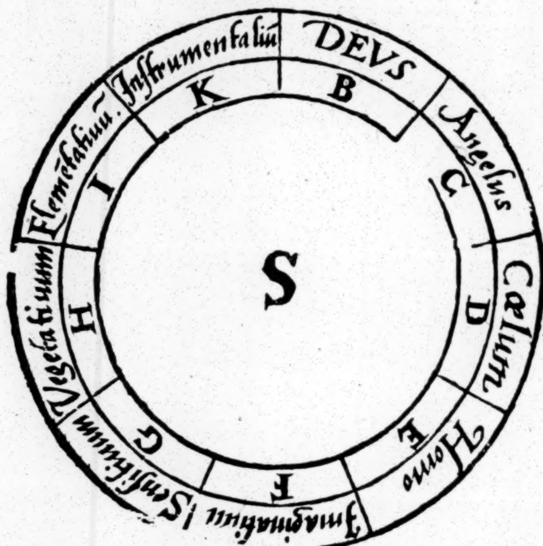
Sed opponet fortè aliquis, Spiritum æternum eſſe, orbem verò terrarum non ex tempore, ſed in tempore creatum. ſic Spiritus æternam bonitatem eſſe, temporalem verò eam quæ eſt orbis terrarum: item ſpiritum ipſum otioſum dici non poſſe, quoniam neque Deus ipſe otioſus eſt cujus eſt ipſe Spiritus, terram autem repleri non potuiſſe, quando orbis terrarum necdum erat. Porrò etiam, cum opus illud diſtinctionis & ſeparationis in orbe terrarum operatus eſt Spiritus, neque habet quod ampliùs agat, nunquid ad otium rediiſſe dicetur Spiritus præſertim qui actus & forma eſt, qui eſt bonitas ſemper bonificans, magnitudo ſemper magnificans, poteſtas ſemper agens ſapientia ſemper regens, voluntas ſemper diligens, & tamen legimus deinde, Spiritus Domini replevit orbem terrarum, ſcilicet æternaliter:

Sed ut hanc oppoſitionem evitemus, diſtinctione opus eſt conſiderandaq; varietas reſpectuum ipſius Spiritus ad orbem terrarum, qui quidem reſpectus alius eſt idealis, alius operativus: &

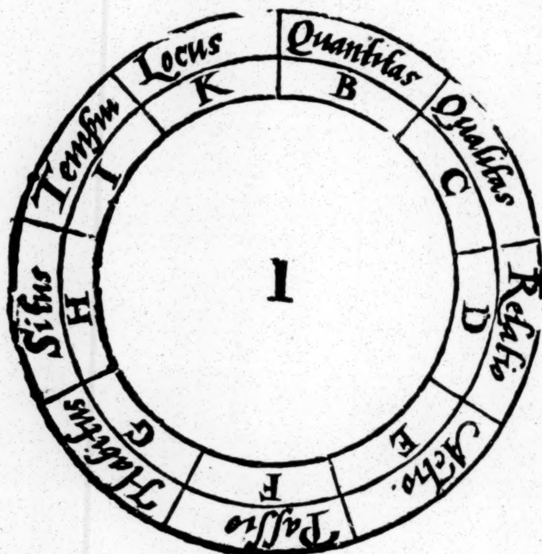
vus & ille quidē alius creationis, alius sanctificationis, alius conservationis, alius conformitatis, de quibus singulis tractare pro nunc nimis longum esset. Ergo dicamus, quoniam secundum idealem respectum spiritus deinde replevit orbem terrarum æternaliter, ipsa mente divina, in ipso unico spiritu qui a mente illa effluit. sic enim æternum est orbis terrarum exemplar, ad cujus similitudinem, exterior orbis terrarū formatus est, non per similitudinem imperfectionum, sed perfectionum: non conversionis, non malitiæ, nō defectus ejus qui in exteriori est, exemplar aliquod in Deo est, atque hunc ab æterno replevit spiritus domini: sed quicquid perfectionis in eo est, quod exterius productum est, perpetua idea in Deo servatur & manet. Et hoc est quod propheta commemorat dicens; Meæ sunt omnes feræ sylvarum, & pulchritudo agri mecum est. Et sic spiritus domini replevit orbem terrarum ab æterno, interius in ipsa mente divina. Replevit autem tunc exterius, cum novum aliquid faceret, ut in creatione, in distinctione, in conservatione, in quibus replet quotidie orbem terrarum, qui in ipso est, & ipse in illo nunquam otiosus, & cum illo intimus illi, ferendum esse, agere, subsistere & cætera similia. Replet autem non occupativè, quia nō corporeus, nec impulsivè ut aer, neq; successivè per modum, neq; ut spiritus angelicus, qui licet immaterialis & incircumscriptibilis sit, diversis tamen locis simul esse non potest: sed pro immensitate sua & cum illa idem ipse omnia replens: & sic oportet intelligere: Spiritus domini replevit orbem terrarum. Hinc propheta psal. 50. Triplici nobilissima denominatione spiritum ipsum qualificat & describit vocans eum rectum, sanctum & principalem: Rectum, quia nulla commixtione incurvatur a naturæ suæ dignitate: Sanctum, quia absolutus ab omni compositione: principalem, quia omnis bonitatis, virtutis, perfectionis principium est: Sed ut ad nos ipsos sermonem hunc trahamus, quoniam orbis terrarum nobis gentes ac populum atque ipsum hominem, qui minor mundus dicitur, ac ipsam animam lapsum ac peccatis confusam significat: iccircò spiritum implorantes divinum, ostendendo terrarum nostrarū tenebras, infirmitates, defectus, deformitates, supplices supplicemus, ab ipso spiritu repleti gratia & misericordia, ut nostra mala bonificet, depressa exaltet, mutata stabiliat, debilia confirmet, diligat errata, ligataque resolvat.

SEQUUNTUR TABELLÆ SEU FIGURæ artis Lullianæ, quarum mentio fit:

I. pagina 333.

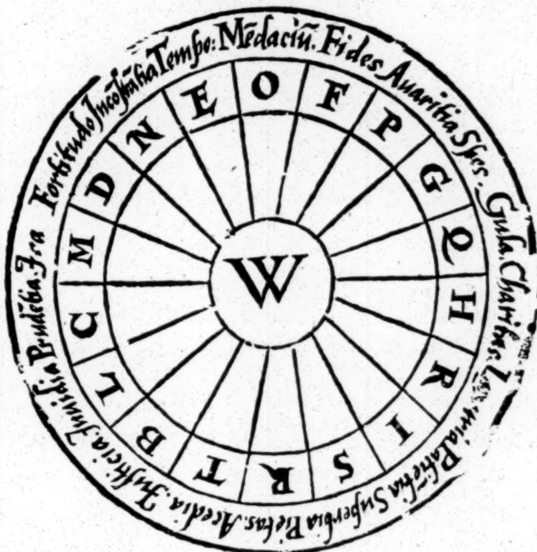

II. pagina 339.

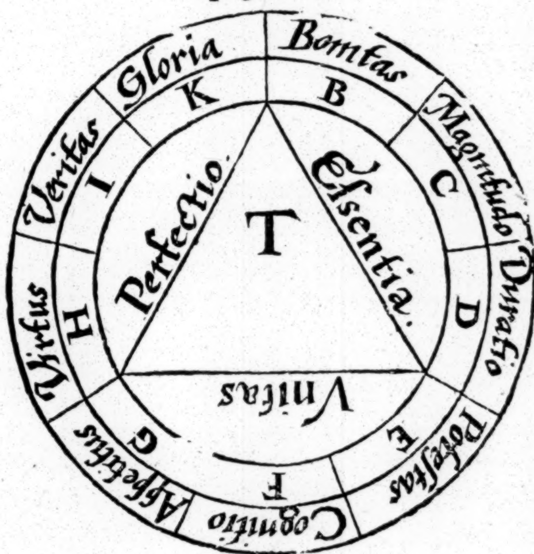

III.

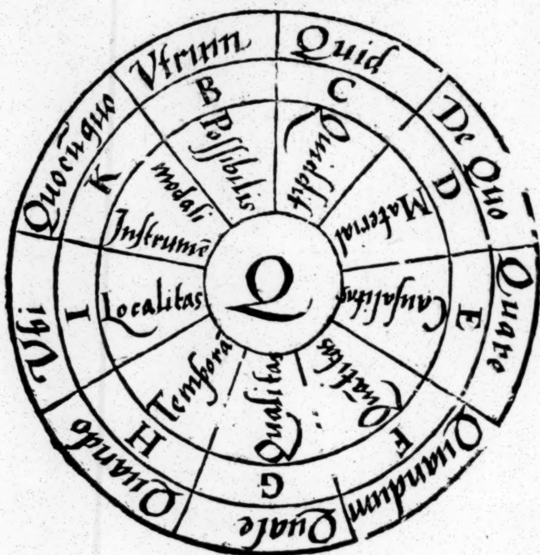
III pagina 341.

IV. pagina 374.

V. pagina 366.

HENRI-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ AB NETTESHEYM, ARMATÆ MILITIÆ EQVITIS aurati, ac Utriusque Juris Doctor, Cæsareæ Majestatis à consilijs, & Archivis Judiciarij, Querela super Calumnia, ob editam Declamationem, de Vanitate scientiarum, atq; excellentia Verbi Dei, sibi per aliquos sceleratissimos sycophantas, apud Cæsaream Majest. nefariè ac proditoriè intentata. Ad *ornatissimum Virum Eustochium Scapusium, Cæsareæ Majest, apud* Angliæ Regem *Oratorem.*

Justas parit querimonias, justus dolor.

SI non ad tribunal hostium, sed tuto in loco apud æquos judices, literarum negotium ageretur (Eustochi vir clarissime) dico apud viros candidos, qui aliorum conatus non sint perosi, qui aliorum scripta, juxta eorum vires, conditionesq; venerarentur, ferrentq; æquanimiter, aliorum ingenia, non altioribus invidentes, non paribus importuni, non disparibus & inferioribus infensi, sed quorumvis labores, in aliquam laudis partem admitterent. Quicquid sano & recto judicio producit, suis meritis non defraudarent, errata, si qua tolerabilia sunt, in optimam partem interpretarentur, quæ verò citra pertinaciam exorbitant, etiam citra morositatem castigarent, & meliora substituerent, corrigentes simul & emendantes, in omnibus boni consulentes, melioraque docentes, malintq; parcere errori, quàm invidere virtuti, ac non tam culpam punire, quàm virtutem colere velint, leviter erratis ignoscerent, nec pœnam infligerent, nisi correctio culpam nequeat avertere. Talibus inquam sub judicibus, atq; censoribus, quis non gauderet pertinaci studio inhærere literis, edere libros, scribere carmina, disputare problemata, declamare placita, configere argumenta, atq; aliquid semper aliorum æmulatione, aut invidia dignum agere Quandoquidem, qui vicerit certamen, æquis judicibus, meritus illi decerneretur gloriæ triumphus, qui verò victus esset, is seipso melior atque doctior factus, pro gloria lucrum reportaret, verum non sic nobiscum agitur (Eustochi) longe aliter se res habet. Quisquis hodie studiorum suorum aliquod specimen, licet communi cum

fructu, in publicũ edere, audet, & jacta ſemel alea calchographorum typis excudendum cõmiſerit ſtatim quicquid id eſt, à Sycophantis aliquot bonarum literarum prorſus imperitis qui nihilominus tamen ſcholaſticis titulis turgidi, ſe omnium hominum primos haberi volunt, & exactè omnia noſſe, etiam arcana quæq; & maximè recondita. Seſe nõ ignorare prædicãt, rapitur in judicium, qui illudquod prodierit (inſidioſi pariter & mordaces, & ad ſingula quæq; carpẽda proni & ingenioſi) evolvunt, ut inveniant quod calumnientur, ſciſcitanturque & ſcrutantur ubi dentes ſuos infigere queant, ſi forte ſcriptori huic aliquid alicubi, odioſa veritate liberius dictum exciderit, ſi alicubi hallucinatus fuerit, ſi vel in conſideratione ſermone, aut jocis, aut ſalibus, alibi exorbitaverit, ſi mordaciore aceto, alicujus eorũ aures cõtigerit, ſi quid (improviſo lapſus errore) minus rectè protulit, mox inflammatis animis, & ad calumniandi pertinaciam obfirmatis, articulos colligunt, & quæcunq; odioſiſſima excerpere queunt, ea ſeponunt, ea ſola producunt, & in modum claſſicæ cantilenæ detonant, tum intellectum diverſum coacto caninæ contentionis, jurgioſis contumeliis flagellant, exigua quæq; errata exaggerant, ſyncera & benedicta depravant, meraſque calumnias, ingenti vociferatione, adverſus auctorem illum connectunt. & quæcunquæ in ſcriptis illius, inſignia & præclara extiterint, pallenti livore tegunt, nulla benedictorum ratione habita, quin multa eorum, tunc etiam in cõtrariumſenſum, non ratione, ſed violentia torquent. Singula bona, & optima quæque in quibus ſcriptor ille prævaluerit, vel ob unius dicti leviſſimum errorem rejiciunt, atque ob lapſus aliquos humanos, damnant etiam quæ recta ſunt, publicamq; utilitatem, & quamcunq; ampliſſimam rerum cognitionem, ob privatam offenſam ſimul tollunt. Nam facetiarum ſales, curioſè admodum rimantur, & ſi qua, ſive ludicra, ſive per jocum in eos dicta, ſibi videantur, ea velut acerrimæ factionis incitamenta criſpis narib. ſuſpendunt, audentq; ceu errores, & hæreſes objicere, leviſſima quæq; (& non tam auctoris hallucinatione quam amanuenſium incuria commiſſa) erratorum momenta, tum non tam ſcrupuloſa, quam maligna conſciẽtia, veluti quodam violentiſſimô turbine, per præcipitia philautiæ ſuæ, à curſu rectæ rationis abſtracti, in concitatiſſimum judicium, de illo auctore ruunt, & quicquid eorum auribus diſplicuerit, dignum judicant incendio, & palinodias exigunt, aut ſcriptorem illum,

ſcholaſticæ

scholastibæ majestatis reum, gravi censura condemnant, magnisq; sigillis proscribunt. peret ergo pro benevolentia invidiam, pro laude calumniam, pro pręmio persecutionem, quicunq; bonarum literarum negotium agens, aliquid docuerit, scripserit, ediderit. necesse est. Neq; verò est hæc sola præsentium temporum malitia, ab antiquo ævo semper ita fuit, ut quasi natura ita comparatum videatur: licèt hæc crudelitas, aliquando plus, aliquando grassetur minus, pro templorum, locorum, hominumq; varietate. Quippe apud Laertium Diogenem legimus, interrogatum à familiaribus quendam philosophum, quidnam studio suo promeruisset, respondisse calumniam. Et Divus ille Plato, quod ipse in Epistolis ad Dionysium fatetur, ut invidiæ cederet, fere omnia scripta sua, non suo, sed Socratis nomine invulgavit. Apud Romanos etiam aliquando tam viluit eruditio, ut indignum habitum sit juris Principibus scire literas, ipsumq; docendi munus, velut illiberale & sordidum, non nisi libertinis, & servis delegatum est, quod idcircò Neronis mater Agrippina, ipsi Senecæ, viro consulari, velut probrum objecit, tantum erat eruditionis odium, ut qui non occultasset, qui non dissimulasset, veluti perfidus, & publicus grassator haberetur. Hinc M. Antonius orator, improbabilem populo orationem suam fore verebatur, si illum unquam literas didicisse putassent. Sapiebant ergo admodum stolidi illi Galli, qui (quod sexto commentariorū suorum narrat Cæsar) ut invidiam præverterent, animum ab omni literarum eruditione procul submoverunt. Quis enim non malit de ignorantia & silentio gaudere, quam semper de scientia & doctrina dolere? Quod tam excellens ingenium, si se contemptui & odio videat futurum, quod literas sciat, non effugiat, & aversetur illas, detesteturque. Quis non melius esse putet, sine scientiis, sine literis, secura & otiosa quiete, porrectis pedibus, in utramvis aurem dormire, quam cōtinuis literarum studiis, & edendis libris, pro alienis utilitatib. excubando, & vigilando, grave onus invidiæ subire, & sese ultrò in ærumnosum negotium detrudere, magnisq; insidiis & periculorum discriminib. implicari, unde quum velit sese nequeat extricare? Neminem unquam inter mortales tam præclara eruditio extulit. Nemini unquam tam admirabile ingenium fuit, cujus gloriæ malignitas non obstrepuerit, cujus laudem invidia non suggillaverit. Quotus quisque fuit unquam insigniter doctus, qui caruerit invidiâ, qui edendis studiis suis non sit periclitatus, & multorum odiis & clandestinis detrecta-

tionibus,non fuerit expositus, & incertorum hostium præda factus,nonnunqam iniquissimorum judicum præmordacibus censuris flagellatus? Nonne tutius fuisset illis literas ignorasse,aut eruditione dissimulasse.aut aurium voluptati studuisse,aut forensibus lucris indulsisse,aut mercenariis laboribus hominum officia demeruisse,nullos scribendi licētia irritasse, nullos odiosa veritate offendisse? Quis ista secum animô reputatis, non de relinquendis & repudiandis literis concilium ineat?Certè removit hic scholasticę tyrannidis metus, à bonarum literarum studiis non paucos,multosq;jam ultra primos limites progressus retraxit,plerosq; studiorum licèt amantissimos,perseverantesque ita deterruit, ut ingenii sui cultum dissimularent,& studiorum suorum labores, sine posteritatis lucro,secum emori sinerent Alios deniq; licet præstātes in proposito aliquid edendi, sic tamen in angustum contraxit, ut quum sibi statuerent,tum aliis consulerent.nihil in vita edendum,sed post mortem scripta invulganda, ea potissimum ratione ducti,quia si licet tunc (ajunt)odiosa scriptura. sit funesta,sit capitalis,sit malevolorum quorumcunq;jaculis,stimulis,aculeis,flagellis,sagittis obnoxia,sæviāt tunc cucullati hypocritæ,& scholastici sycophantæ, qui judiciorum & censuratum metu terribiles videntur,& fœnum in cornu gerunt, irascantur,damnent,execrentur,fulminent & fulgurent, avicularum cædib.formidolosi inquisitores: quid hoc ad mortuum. qui jam terribilia omnia transgressus,in tuto est, omniumque viventium calumnias,minas,morsusque facilè spernit?Neque adeo tutū est tunc vivis illis,de mortuo illo loqui, quin longè tutissimum sit,huic mortuo,loqui de vivis, quum illic potest superesse, qui vindicet hic in quem vindicetur jam non est, tum qui extinctos invitant ad prælium, & defunctos dimicare cogunt,sæpè superantur à mortuis,quos viventes oppressissent.Sunt tamen istis cordatiores quidam homines,quibus aut tantus est veri amor, aut tantum mali odium, tantave gloriæ cupiditas,ut invidiæ pericula contemnentes, nil magis quærant.quam aliquid invidia dignum agere, ipsamque invidiam impense desiderare videantur,odium, invidentiam, calumniam,cæterasq; malignantium tempestates, fortiter constanterq; perferētes,quousq; studiorum suorum iter dimensi, profligatis publica eruditione calumniis, superatisq; periculis, etiā malum malorū omniū expugnatu difficillimū, livorem vicerint.Quos tunc ingens manet gloriæ triūphus,qui in hac vita datur paucissimis.Neq; magnus ille Eras. Roter. vir omni eruditione

eruditione major, hunc hactenus consequi potuit, tot indies illi suppullulant sycophantæ, qui Lernæi draconis instar tot calumniarum capita progerminant, & scripta illius in pejus rapiunt, integerrimiq; viri, invincibilem eruditionẽ, tanquam scelus & flagitium, obscœna verborum petulantia impugnant, neq; quicquã ab illo tam recte, tam sane, tam sanctè, scriptum est, quod illorum non vellicet iniquitas, ut quoties ipse sibi videtur, tranquillis undis, in tuto portum adnavigare toties novis distrahatur tempestatibus. Tam ægrè devictorum sophistarum ingeniis, quiescere solitum est, & in victores semper subactorum obluctatur improbitas. Quid hic agendum censes (mi Eustochi) quid adfers consilii? Certè mea sententia, aut perpetuo in silentio & tenebris delitescere oportebit, aut stare necessum est, & fortiter hostilia omnia excipere, aut quęcunq; edenda sunt, in plurium linguarum voces transfusa, universo hominum vulgo exponere, si forte clementiam & æquitatem, quam in scholasticis illis censoribus non referimus, apud indoctam plebem, & inculta Barbarorum ingenia consequamur, ac judice Deô, & mundô teste, confundatur calumniantiũ malignitas, aut certe, quod plerisque consultius videtur, nihil in vita edere oportebit, sed post mortem innotescere, qui nolit se, aut periculo exponere, & mala cuncta perferre, aut cum dedecore profugere. Multi n. infelici audaciâ, hoc invidiæ pelagus plenis velis ingressi, quum procul à portu, sævientib. undis, adversis ventis luctantur, & sophisticis flatibus, quibus nequeunt se eximere, ad Syrtes aut Charybdes urgeantur, perterrefacti: pœnitet tunc illos, male credidi & serò probati, illius consilii instituto non paruisse: atque tunc, ut ingressu maris illius intrepidi fortesque fuerunt: sic intus quum sunt, modica tempestate fracti, cedunt undis, & conversis velis, proximum portum adnavigant, & tuta petunt, victoriamque simul cum gloria amittunt, & veluti transfugæ & desertores èjurata malitia, ausi nihil, pugnare contra fortiter. Ignotos locorum recessus quærere, & solitudinum inaccessa petere perpetuâque ignominia in obscuro latere coguntur, nec ulli unquam postea se prælio offerre, non arma, non expeditionem parare queunt, nisi concitatorum Rabinorum furorem experiri, & crudelitatem inquisitorum (quorum carnifex animus est) subire, & bellum cum fasciculis & flammis gerere velint, qui tũc vel remotis, vel etiam profligatis logodedalis, victoriam carnifici, tanquam doctori omnium literatissimo daturi sunt. Certe ipse mecum animo sæpè hæsito, cogitabundus, regrediarne à di-

ſertis literis,ad olim non prudenter deſertam militiam, unde mihi inſignes honores,& grandia lucra blandiens fortuna largiebatur.Nihil mihi tunc deerat,totus ſericatus, auratus, nummatus,fortitudo,honor,dignitas,divitiæ, omnia ex voto contingebant, ac quoties deſerta militia,ad literas regreſſus ſum, haud unquam feliciter egi,ſemperq; calumnias,inſidias, contemptum,inopiam, omnemq; adverſam fortunam expertus ſum. Utrobiq; fateor,& militia & literis pugnare, grande periculum eſt, at militia,non ſolum viciſſe,ſed & ſtrenuè periiſſe glorioſum eſt, ſuaſq; non minus inſignes laudes habet fortis occaſus,atque inſignis victoria. Hic vero, quantumcunq; ſtrenuè quis perierit,ob iniquitatem judicū,dedecoris plurimum ſit laturus,quantumcunque ſtrenuè vicerit,perparum gloriæ, nihilque, præter ignobilem prædam,& ſordida ſpolia ſit occupaturus. At forte vincere nemo poterit niſi mortuus, atq; vix tunc etiam,adeo calumniandi dementia, ad inferas ſedes uſque,manes & larvas, à quibus rerum natura ſua fulmina ſuſtulit,perſequente quæ nec poteſt,ſine mortuorum calamitate,eſſe contenta. Hæc ego ſi vera eſſe (mi Euſtochi) ut jam olim ex multa lectione & exemplis didici, ita nunc etiam propriô periculô deprehendi,potiſſime in ea declamatione, quam nuper,de Vanitate Scientiarum, atque excellentia verbi Dei edidi,quæ ubi prodiit, proh Jupiter, quantum & crucibus,& ignibus,expiandum ſcelus,hic mihi objicitur, tum per aliquos improbos,ſuperſtitioſoſq; monachos,& fratres, vulpina ſanctitate inſignes, & forma monſtrifica ſpectabiles, tum per aliquos ſcholaſticos ſycophantas, bonarum literarum oſores, ſed magnificis titulis doctrinæ umbram, nuſquam non oſtentantes. Hi clamant,repente terris ingruere cœlum,ſylvas,campoſq; ſubſidere,montes deſcendere,miſceri omnia,antiquum rediiſſe chaos, divina pariter & humana tumultuoſa tempeſtate confundi,renaſci hæreſes,ſurgere antichriſtos, fidei Catholicæ ruinam minari,cunctaq; ſimul in perniciem rapi, atq; hæc omnia non aliam ob cauſam, niſi quod orationis libertate,alicubi tacti ſunt,quaſi mihi, indicta illis cucullomachia, cum illis ſolis ſuſcepta ſit pugna, aut de induſtria adverſus eos ſolos,in arenam deſcenderim, qui communiter adverſus omne hominum genus,declamavi: atque ſic declamavi, ut illis ipſis,ad declamandum ſuas populares conciones, egregia argumenta contulerim,quam perceptam munificētiam, ingratô æſtimantes animô, quod in eorum utilitatem contuli, in meam perniciem vertere conantur, & inde moliuntur vindictam,

ſtam, unde decuit gratias agere. Oderuntque me propterea nec dignantur agnoſcere benefactorem ſuum, ac ſi ego ea declamandi æmulatione, eorum quæſtui officere velim, qui ipſi non modicum quæſtum faciunt oblatrando etiam melioribus. Mirandum profecto, atque admodum mirandum, qua fronte declamationem ad omnes communiter pertinentem, ſcholaſtici aliquot ſophiſtæ & larvati hypocritæ, cum reliquis quorum intereſt, nihil communicantes, ſoli judicare, atq; damnare præſumunt, privatis ſuffragiis uſurpantes, quod univerſorum ſententiis eſt decernendum, mihique aut declamare, aut ſatyras ſcribere, interdicere contendunt, qui ſibiipſis maledicendi, & in quoſvis ſcurrilibus convitiis, & inſanis debacchationibus, linguam & calamum vibrandi, libertatem indulgent, quaſi ſoli hoc privilegio fruantur, majorque illis præ cæteris mortalium, maledicendi libertas conceſſa ſit, & cui non liceat reluctari, aut eadem tragula referire. Quomodo iſta quadrarent, quæve eſſet hæc æquitas, ſi ipſi ob caninam hanc facundiam, pro doctis, piis, & perfectis Chriſtianis haberi volunt, me contra ob eandem, tam inclementer in crimen vocant, quod tamen, ſi crimen eſt, mihi cum omnibus ipſis commune eſt, & à quo nec ſeipſos quidem immunes, & alienos eſſe deprehendunt, per omnem vitam nihil aliud agentes, quam quod omnium actus, inſidioſa explorationis arte venantur, atque à pulpitis, à ſuggeſtis, veluti impudentiæ ſuæ arcibus, omnium hominum vitas & mores, in reprehenſionem rapiunt. Nemini innocentiam tribuunt, cunctis accuſationis injuriam irrogant. Omnes convitiis & contumeliis flagellant omnia commiſſorum ſecreta evomunt, nihil ob metum, neq; ob fidem reticentes: eaq; flagitiorum myſteria, & multis incognita crimina prodũt, ut non iniquè credamus, cuculliones illos, in circis ſuis; veluti in quadam ſententia flagitiorum, nihil aliud diſcere quam ſcelera, quos quũ ſeceſſio monaſtica, meliores deberet facere, pejores evadant hominibus prophanis. O quoties nova nupta, rei Venereę redit inſtructior à confeſſione fratercula, quam ab amplexu mariti? Quomodo enim boni, pii, ſimplices, caſti, pacifici, humiles eſſe poterint, qui cõtinuo ſcelera inquirunt, flagitia examinãt, crimina cantillant, ſuntque aſperitate, immodeſtia, rabie, cunctis intolerabiles. Qui nullum hominum genus, ſive ſacrum, ſive prophanum, non lacerant calumnia, proſcindunt maledicentia, onerant invidia, gravant detrectationibus, & venenatis linguis ſauciant, nullis à ſatyris eorum ſecure vivere licet,

licet, nec est qui possit loquacitatis eorum retia devitare, ne mortui quidem ab illis satis tuti sunt, quin veluti Caspii canes, sive sepulchrales in Hircana, etiam sepultos arrodendo affligunt, nihil à se actum putantes, si sævitiam suam, ab umbris & cineribus continuerint. Proinde quantum ad audaciã, impudentiam, iracundiam, furorẽ, mordacitatem, subsannationem, gesticulationem, rictum, hiatum, cachinnos, saltus, ferinosq; clamores, tum adingerenda convicia, & proloquenda mendacia, terrificasq; comminationes attinet, jam inde populus illos, religioni pariter & horrori habere cœpit. nec est, qui non malit illos extra viam declinando fugere, quam illis obviam fieri, ut jam etiam apud vulgus, communi proverbio receptissimum sit, infaustissimi auspicii esse obviare monacho, idque haud secus atque lupo, qui quem prius viderit, illius vocem præcludit, & obmutescere facit. Sic & isti, quantacunque insolenti dicacitate declament, semper mutis auditoribus uti solent, eamq; imperitæ plebis taciturnitatem, sibi usurpant pro sanctitatis & innocentiæ testimonio, ac si non habeat mundus, quod de malis illis malè loquatur. Dico autem hec omnia de malis, & perversis, nõ de bonis Sed in his discernendis, planè opus est mysteriô ut probos, pios, castos, humiles, modestos, simplices, veros monachos, & sanctos viros esse cognoscamus, ac iracũdiæ furiis, & invidentiæ livore, calumniandique rabie præditos non homines, sed antropophagos lupos: non fratres, sed rabiosos canes: non monachos, sed cucullatos diabolos esse intelligamus. Qui quum monachorum & fratrum nomine censeri volunt, titulum morib. abdicant, professionem operib. polluunt, mentiri virtutem ducẽtes bonarũ literarum locô, fraudem amplectentes, religionẽ hypocrysi colentes, pietati avaritiam anteferentes, cupiditate laudis & prædæ, alienis virtutibus insidiantes quorum scelera, & plenos turpitudinis actus, quoniam in declamatione mea alicubi detexi, idcirco fatalis conscientiæ malignitate confusi declamationem illlam (quam multi illorum nec legerunt nec intellexerunt, nec cognoverunt, sed tamen ex suspicione vel auditô tãtùm nomine, quod cum suis institutis non consentiat) exhorrent, damnant, execrantur: atque odio, invidia, detrectatione, convitiis, sycophantiis, cæterisq; falsæ lingvæ apparatibus armati, occultam contra me expeditionem pararunt, non ignari quantũ ad nocendum occultis manifestis proniora sunt: itaq;, clandestinas amplexati insidias, arcu doli, calumniarum spicula torquent: atque animos aptant sceleri, fraudique parant se. Disponunt linguas,

linguas, & verba nocentia condunt. Si fortè victoriam viam in Erasmi Moria amiserunt, in hac nostra Vanitate recuperare possent, & quum multò facilioris negotii sit, eminus inopinatum, quam cominus providum oppugnare: ideo inexpugnabilem bello declamationem, furtim & per insidias adoriũtur, cõcerpunt, mutilant, lacerãt, ut quod virtute nequeunt, promoveant astu, nõ ignari, plus virium esse, in credita iniquissima calumnia, quam instructissima disputatione, multaque fortia ingenia his artibus ab invalidis sycophãtis sæpè prostrata fuisse, plurimumque cessisse virtutem fraudi, odiosam veritatem, placidis opinionibus & multitudinis errore suffultis. Hinc invidia in ultionem versa, nefariis perfidiæ linguis me opprimere student clanculum, & post terga, perduellionatus, arrogantiæ, ambitionis, stultitiæ, impietatisque traducentes, magum & hæreticum vocantes, idque non modo apud populum & plebem, sed apud reverendissimos cardinales, apud honorãdos pontifices, apud venerabiles abbates, apud metuendos Cæsares, apud terribiles reges, timendosque principes, quorum moderationem (supra quam majestati eorum debetur) exasperãt, ac pacatissimæ mentis eorum serenitatem, mẽdaciorum nebulis obtenebrant, eorum clementiam obtrectationum sibilis ad iracundiam concitant, scientes obfusum ira Principis animum, salutarem existimationem subire nõ posse, quo semel in pravam de me opinionem obfirmato, etiam defensionis viam habeã pręclusam. O lex Iulia, ô lex Rhemia, ô lex Cassia, sed ubi minister legis Cæsar? At non majestatis reatu peccant, qui tam petulanti impudentia, tã præcipiti audacia, tantorum principum majestati, cõtra conscientiam suam mentiri non verentur, & scripta nostra, maligna interpretatione, eorum aurib., modo quo non debent inculcant, suamq; cõtumeliam, in majestatis opprobrium transferunt, & innocuos operum meorum labores, & speciosissimas doctrinarum sententias, nugaci mendaciorũ obtrectatione, ad odium trahunt, tum nullis æquitatis rationibus instructi, sed calumniãdi præsidio armati, formidolosam Cæsaris iram, adversum me extorquere nisi sunt, quo ille me, a proavis & atavis, de sua, & præcessorum suorum majestate, bene meritum, perinde ac vilissimum mancipium releget, & fidele meum obsequium, cõtemptu cõpenset, pro gratia pœnam decernat, & quem operum meorum gratissimum pensatorem, & qui beneficentiam pro meritis referat, sperare debeam, illius experiar iram & indignationem, servitiorum mercedem habeam, virtutisq; punitorem

nitorem inveniam. Haccine in spe relictis omnibus, secuti sumus Cæsarem, hæccine præmia pro laboribus referuntur, hęccine venerandæ literaturæ, & gesti muneris præstitique obsequii stipendia accepturus sim, atque obstrepentibus nebulonum illorum calumniis, etiam supplicandi copia, defensiōisque potestate careant? Nam eousque illorum apud Cæsarem promovit calumnia tantumque apud credulam Cæsaris severitatem, insidiosa obtrectatorum ratio valuit, ut nuper ille mihi præter morem suum (nescio qua inclementia) & aures suas occluserit, & oculos suos à snpplicatione mea averterit, quum tamen alioqui mitissimus, etiam non ignoret, quod in eo fastigio collocatus, difficiles accusatoribus aures præbere, aut tuentium sese voces respuere non debeat, nec infensis auribus alteram partem recipere, qui antea illas accusatorib. tam proclivè patulas præbuerit: nec deceat Principum gravitatem, quicquam ex primo impetu & inconsulta persuasione, more imperitæ plebis judicare, æstimareve. Sed etiã veri ac clementissimi Principes, & quibus placabile ingenium est, rerumque peritia, sycophantarum istorum artibus pelliciuntur in errorem & nonnunquam usque ad virulentiam iracundiæ impelluntur. Hic hic velim, sedeat medius & judicet, quicunque vir probus & integer, & cujus aures sunt deceptu difficiles. An nõ æque Cæsareæ Majestatis, atque mei capitis hostes sunt, qui tam insidiosis consiliis, tam vafris commentis, tam impudẽtissimis mendaciis, & compositis calumniis, generosi & clementissimi animi æquitatem subruere conantur, & in æquo ponunt, justumne judicium illius, an iniquum existat; modo sententiam extorqueant sibi faventem. Quis judex unquam ausus est pronunciate altera parte inaudita? Olim ne a tyrannis quidem id tolerari solitum est. Quis enim pateretur pro judice, illum qui non dignabitur cognoscere causam. Adrianus Cæsar, quum olim negasset sibi ocium audiendi mulierculam, audivit. ergo ne velis imperare, si nolis cognoscere. Nonne (quod Nicodemus de Christo ait ad Pharisæos) lex judicat hominẽ, priusquam interrogaverit ab illo & cognoverit quid faciat? nonne inaudita hæc tyrannis esset? atque tamen ad hanc tyrannidem, odiose provocant Cæsarem improbi aliquot sophistæ, & superstitiosi monachi. Verum ego totam hanc insimulationis vim abs nebulonum illorum invidia profectam, non Cæsaris inconsideratæ credulitati, sed illorum malignitati, imputandum existimo, atq; illius adversum me indignationem, non judicii, non deliberationis, non temerariæ opinionis

nionis,sed suspicionis impetum fuisse duco,cujus animi temperantia, seditiosis calumniantium consiliis, æquitatis judicium superantibus,quasi sinistro rationis ductu, transversum acta,ad alias sibi alienissimam iracundiam provecta fuerit, ut quum mihi opem ferre debeat,cladem irrogaturus fuisset nisi integerrimus Pater Laur.Campegius, Apostolicæ Sedis Legatus,ac illustris Princeps Leodien. duo Reverendissimi Cardinales,& æquioris judicii Principes,illum retinuissent. Atque ego nunc, Pater,quod onustũ mihi valdè est,etiam famæ meæ crudelis,& honoris mei prodigus , & innocentiæ meæ desertor habendus sim,culpamq;sceleris alicujus fateri, & grandis flagitii conscius mihi esse videbor,si injurioso nomine (apud Cæsarem potissime)me censeri sustineam,quamobrem unum hoc volo sciat Cæsar,me hominem esse apertum, & sine fuco, &extra omnem doli suspicionem,qui in fronte gero animum, qui nec fumum,nec oleum venale habeam.

Cuique amor & studium recti,& vetus illa priorum Simplicitas,cui chara fides,pectusque deorum Præsidio innitens. Qui integer vitæ,criminisq;purus,non feci unquam,quod fateri erubescam, ea præditus vitę&morum integritate,ut in me nihil culpari possit,præter fortunã,quodq; aulam nactus malorum fertilẽ semper ferè servire contigerit ingratis principibus,quia adulationẽ & mendacem obtrectationem (publicas aularum pestes)sic semper exhorrui,ut nullius gratiam , aut benevolentiã,blandiendo & adulando contrahere maluerim, quam vera dicendo,& quod æquum & honestum est suadẽdo, etiamsi non nesciam,simque expertus,quam odii , sæpe pertinax error,veris monitionib.referre soleat. Hinc me quum varia sors,in divitias&inopiam,in gratiam & indignationem,in auctoritatem,& exilium,alternis vicibus sæpe trajecit , tum probitas , & servata Cæsari fides jam prope funditus subvertit, atq; hic non desunt,qui protinus me propterea insipientẽ improvidum,profusorem,stultumq; subsañant, ipsi non tam sapientęs quam senes,neq;tam providi,quam avari,quia canicie ornantur extrinsecus, intrinsecus autem intellectum habent puerilem,quorum omnis sapientia est, explere scrinia sanguine pauperum,& assidua augendarum divitiarum cura, omnia venalia habere,ac non secus quam prostitutæ mulierculæ , omnes pauperes contemnere,solis divitibus applaudere,&corruptissimos devovere animos, hinc non probata causa , indemnes condemnare,& noxiis reis , pœnam cum injuria remittere,dare veniam corvis,vexare censura columbas , & fraudulentis

lentis rapinis, & subdolis collusionibus, suæ argentanginæ egregiè mederi. Hanc ipsi providentiam, hanc sapientiam vocant: probitatem, integritatem, eruditionem, stultitiam dicunt. Cum hoc hominum genere nunquam mihi bene convenit, his nunquam sapiens, nunquam prudens fui, qui ejusce artibus rem augere nesciam; his impius & stultus sum, vere filii gehennæ, qui dicunt fratri suo Raccha & fatue, dolore pariter & ludibrio ferientes, nec minus iniqua, quā ridicula calumnia lacessentes, eruditionē & doctrinam si qua gloriæ mihi cedere deberet, ob contempta Scholastici cultus latifundia, iniquissima æstimatione, & perverso judicio extenuantes, & perditas cum iniqua fortuna, tum observatam fidem, opes, in vituperium vocantes, scientes, quoniam apud indoctos satrapas & ignavos proceres, plurimum humilium prudentia sordescit, & pro stultitia reputatur, ut qui valorem hominis, ex veste metiuntur, non animum æstimantes, opesq; virtutum meritis antefecerētes, ac si vulpina vestis præbeat astum, aut cuculla conferat pietatem, & leoninæ exuviæ Cumanis asinis dare possint fortitudinem. Attamen tam stultum de me sapiētes interea conquerūtur, abs me tali stulto, sapientissimos viros fuisse deceptos, neque verentur, prudentissimo Cæsareæ Maj. est privato consilio, ubi nihil nōn agi, summa cum prudētia & deliberatione censendum est, hanc turpitudinis notā inurere. Nam si scandalosus & impius est liber declamationis meæ, non solum ad me pertinebit hoc crimen, verum etiam ad eos, qui examinarunt, qui subscripserunt, qui ratum habuerunt, qui comprobarunt. Quomodo enim decorum fuerit, illius consilii sapientibus approbasse, quod mihi stultum & impium fuerit scripsisse? Certè ego si impius sum, in hoc potissimè damnandus sum, quod toties jam, contra scripturæ monita confisus sum in principibus, in quibus non est salus, quodque inter eos aulicos philosophari voluerim, ubi nullus honos artibus, nec ulla præmia proposita sunt literatis literis. Si insipiens sum, in hoc certè stultissimus sum, quòd felicitatē meam posui in aliena potestate, & sollicitus incertusq; mei ipsius, illis me concredidi quorum disparem promissis fidem experior, pudetq; me insipientiæ meæ, quod hactenus non cognoverim, cujusmodi essent homines illi, quiscum agerē: quodque errabundos illos aliquādo laudarim, qui voce populi (que vox Dei dicitur) habentur omnium illaudatissimi. Quod verò ad objectam mihi arrogantiam & ambitionem attinet, quia adversus omnes, omnium scientias, & artes declamare præsumpserim,

pſerim, certè non ſum tam arrogans, ut omnia ſcire præſumam, nequè tam ambitioſus, ut diſputē de omnino incognitis, ſed illud fateātur oportet, neminem poſſe de his rebus, aut ſcribere, aut diſſerere quæ penitus ignorat, quantumcunque etiam in aliis ſit eruditus, atque unū hoc de me citra jactantiā dicere auſim, comediſſe me de ligno ſcientiæ boni & mali, etiā uſque ad nauſeā, eaſq; diſciplinarum partes luſtraſſe, quas nec illis, nec majoribus ſuis, aſpicere unquam contigit, atq; hoc eſt illud, in quo ſcandalizantur, ſicut ſcandalizabantur Phariſæi in Chriſto, dicentes: unde huic hæc omnia? Quomodo poteſt hic homo ſcire literas quas non didicit? Samaritanus eſt, dæmonium habet, & in nomine Belzebuth ejicit dæmonia. Nonne ſimiles illis ſunt, qui gloriam illius, quod eſt in me donum Spiritus ſancti, auferentes, attribuunt diabolo, dicentes, quod majus ſim, & dæmonium habeam, quod me doceat omnia, quibus reſpondeo verbis magiſtri mei Chriſti: Ego dæmoniū non habeo, ſed eſt, qui habet & judicet. Etiam multi calumniatorum meorum dæmones, & diaboli facti ſunt, hoc eſt, cruenti & falſi criminatores. De Magia vero quid ſentiam multijugis ſcriptis aperui. At objiciunt mihi miracula, quæ principes & populi obſtupuerunt, & ſupra naturæ vires dæmonum opera faſſi ſunt. Fateor operatum miranda multa, ſed citrà Dei offenſam, citrà fidei & religionis injuriam, & obſtupuerunt ea multi, ſed homines indocti, & quibus datum non eſt rerum cognoſcere cauſas. Atque motus omneis & inexorabile fatum. At quis ſecretorum naturæ curioſus explorator ignorat, herbarū potentia & lapidum virtutibus non omnibus perinde manifeſtis, multa perfici poſſe, quæ rudis populus, per inſcitiā aut malitiam, accepta referat dæmonibus, potius quam naturæ atque Deo, Sed ut non ſapiunt aromata ſuibus & aſinis, & offenduntur ſplendidiore luce noctuæ, ita neque amator veterū ſordium populus, docilē inuſitatis rebus & literis animū præbere ſuſtinet, nec oculus denſiſſimis ignorantiæ tenebris obfuſos, lucis radiis admovere poteſt. Qui enim ſunt omni politiore literatura, omniſq; arcanæ doctrinæ vacui & inanes, nec niſi umbram illius complexi, quomodo obfuſo ignorantia animo, alienæ doctrinæ ſplendorem rectè diſcernere ac dijudicare poſſent? Quod ſi ſyllogiſmorum ſpineta plantaſſem, ſi carduos & tribulos ſcripſiſſem, & ſimiles habuiſſent ſua labra lactucas, inveniſſent forte aſini illi guſtu, & magna voluptate totum librum devoraſſent. Nunc verò, quia ea proſecutus ſum, quæ ipſi non attigerunt, amaricati ſunt, venter & lingua

eorum ad calumnias. O deplorati ingenii homines,& immedicabili malevolentiæ morbo consopiti, adversus eam declamationem obstrepentes, cujus vocem & vocabulum nedum intelligunt, nec satis noverunt, quid declamatio, cujus qualitates non cognoscunt, non declamationis conditiones sciunt non quo quid animo joco an serio, falsè an severe, dictum sit perpendunt, non animadvertunt declamationis licentiã esse, liberioribus verbis & absimilioribus argumentis, rem promiscuo sermone tractare, nullum periculum veri statuendi sibi facere, eorum quæ in declamatione sive argumentando, sive persuadendo, sive demonstrando dicuntur, philosophi enim hoc est non demclamatoris, sermonem suum veritati adstringere. Declamationis autẽ proprium est, sæpè & plurimum in ficto argumento, aut falsitatis defensione, aut veri repugnantia, aut vitii laude, aut virtutis oppugnatione, ad ingeniorum exercitationem, ad exercitationem studiosorum laborare, non ad dissolvendum aut statuendum veritatem: sed citra pertinaciam proponere quamlibet disputandi materiam, ad utilitatẽ legentium, sicut ait Apost. Omnia quæ scripta sunt ad nostram utilitatem scripta sunt, non dicit omnia quæ scripta sunt, vera sunt, siquidem nõ minimam partem eruditionis, fabulæ, Apologi, declamationes disputationes, problemata, opiniones, parabolæ, cæteræq; admodũ proficuæ nugæ, quibus etiamne sacræ quidem carent literæ, citra veritatis regulam sibi vendicant: quæ qui damnare velit & submovere, is literarum omnem simul tollat, necessum est, sed in his discernendis, profecto Critico quodam, excussoq; judicio, menteq; acuta & solerti, intelligẽtia insuper summa, & acri animadversione opus est, ut cognoscatur qua authoritate, qua forma, author quisque scripserit, quod conetur, quid moliatur, narret an doceat, definiat an disputet, improbet an admoneat, quibus utatur rationibus, joco an serio dicat, sua an aliorum sententia loquatur, quæ vera, quæ falsa, quæ dubia pronunciat, ubi & quo loco sui animi mentem potissimum declaret. Sunt enim hæc omnia spectanda, ac diligenter scrutãdi secretiores sensuum recessus, & pœnitiores fibræ orationis accuratius disquirendæ, tum singulis separatim, & collectim universis, in medium propositis, multum considerationis illis tribuendum est, ac omnia diligenter & exactè discernantur, gravissimoque judicio tanquam trutina ponderentur, ut quid in quaque re, verum, syncerum, consentaneum, & consequens sit, perspiciatur, priusquam de illis feratur sententia. Quod in illa declamatione mea, sicut

fieri

fieri debuit, ita etiam ab illis clarissimis pariter & doctissimis Cæsarei consilii proceribus, factum fuisse dubium non est, id ipsum Cæsareæ majest. patentes literæ & sigilla testantur, quibus aut fidem non habere, aut insolenter contradicere, non potest non est læsa majestate temerè factum. Desinant ergo maledici sycophantæ, calumniari hanc declamationem, vel impio animo, vel alienata religione à me scriptam fuisse, quãdo neq; proprio ingenio fisus, neq; sine examine & sapientum censura, hanc ediderim. Ipse enim censores retulerunt & subscripserunt, senatus decrevit, & assensus est, Cæsar probavit, & sigillum suum appendit: nonne supra hæc judicium sibi vendicare audebunt? Quis istis scholasticis, theosophistis & latebricolis monachastris, in Cæsarem scripta dedit, ut quod ille de consilii sui examine, & signatura publica, authoritate semel probavit, isti improbare, probare, damnareq; præsumant? Major certè est declamationis illius pervicacia, quam quod levissimorum aliquot Sophistarum, & perversorum cucullionum, ingenio attingi queat. Quin vero nequaquam enervi doctrina esse illum virum oportebit, quisquis de illa ferre debeat judicium. Sciant illi Scholastici Magistri, concessas illis scholarum cathedras, non credita fori tribunalia, liceat duntaxat Magistris illis de cathedra doctrinaliter disputare: verum judicare, determinare, decidere, approbare, reprobare, admittere, prohibere, damnare, non eorum officii est, sed Pontificium munus est, non ex argumentis Sophistarum, sed ex traditionibus dependens Jurisconsultorum. Neque verò ipse Rom summus Pontifex, neq; Imperator (etiam in rebus fidei & religionis) quicquam judicant nec judicare prætendunt, ceu Theologi, aut Dialectici, sed ut Legisperiti & Jurisconsulti, qui idcirco non Dialecticam, non Philosophiam, non Theologiam, sed jura omnia in scrinio pectoris sui habere dicuntur. Habēt n. etiam Jurisconsulti de divinis rebus suos titulos, de summa Trinitate: de fide Catholica, de Sacramentis, de hæreticis & aliis religionem nostram concernentibus, nec opus est ea à theosophistis emendicare, ac hodie (si diis placet) ex conspurcatis scholis, protinus in tribunalia, ad judicandas eruditorum causas, introducentur sordidi ludimagistri, qui nihil norunt, nisi præesse pediculosis pueris, tum funesti quidam cucculliones, seditiosiq; theosophistę, quibus omnē vim rectè sentiēdi, opinionum pravitas abstulit, quiq; ingenuis disciplinis, ob ignaviā infesti sunt, illi præjudicabunt Pontificibus & Cæsaribus, & quod illi probarunt, quod ratum habuerunt, quod fecerunt

illi audebunt improbare, damnare & irritum facere, ac ſcholaſtica authoritate indecenter abutentes, diſputandi & concluſionandi (ſi ſic dici queat) licentiam, ad judicandi, & determinandi transferent poteſtatem, magnis ſigillis, ſcholaſtico faſtu clamare audentes, promulgamus, definimus, aſſerimus, veridicè affirmamus, conſtanter proferimus, cenſemus, decernimus, determinamus, declaramus, pronuntiamus, judicamus, damnamus, condemnamus (ſic enim eorum ampulloſa verba habent) atque dicere & ſcribere audent, hæc ſe facere tranquilla, & ſecura conſcientia, ſuperna luce illuſtratos & ſupernaturali lumine fretos, ex invocatione Spiritus S. quod lumen ſæpè in pectoribus illorum, non Spiritus S., ſed auri ſacra fames accendit, quod ſi illa ſua cenſoria conciliabula, pro fidei integritate agerent, & non pro cenſu, certe creditam de illis hactenus probitatis, ſinceritatiſq; opinionem, fraudib. non maculaſſent, avaritia non corrupiſſent, ſyllogiſmos ſuos in religionis injuriam, venales non expoſuiſſent, Divino timori, humanum favorem non prætuliſſent, verbum Dei perverſis interpretationibus, non adulteraſſent, eccleſiæ authoritatem non violaſſent, Reges Chriſtianos, in reprobi ſenſus veſanos errores non protuliſſent. Quid multa? Res non eget teſtibus, ipſi ſe in Anglicani divortii determinatione, magnis ſuis ſigillis prodiderunt. O inſignes Theologos, qui in negotiis fidei & conſcientię, feruntur affectibus, flectuntur conviviis, ob[...]cantur numo aureo, capiuntur lenociniis, opinantur ex proprio commodo, & muneribus abducuntur à vero, O conceſſum ſorbonicum præclarum, ò dignitatem concilii admirandam, cui non paveat mens, coram illis dicere, quum hodie Theologorum ſorbona, facta eſt falſorum commentariorum, & errorum officina, & interpretationum, cenſurarum, determinationum, flagitioſiſſimæ nundinæ. Hic nunc cupio mihi dicite ò magiſtri noſtri, dicite ò Sorbonici, in Theologia quid valet aurum, tam ſancta ne eſt veſtra avaritia, ut illi jura legesque nihil officiant, nec ulla impietatis aut irreligioſitatis notetur labe, nec quicquam turpe ſit, quod vobis lucrum pariat. Quis putaſſet Theologorum pectora, favore, ira, odio, avaritia corrumpi, & eſſe illis etiam contra ſcripturam ſyllogiſmos, ſi habeant cauſam acquirendæ pecuniæ, quis iſta credidiſſet, niſi ipſe ſuis factis fidem feciſſent. O male aſtuti, & imprudentis avaritiæ, qui non potius pro digamia determinaſtis, quam pro divortio, ſiquidem olim in vetere lege permittebatur regibus, plures habere uxores, neque verò minor eſt authoritas Pontificum

ficum & regum, in Ecclesia, quam olim fuerit in synagoga. Quin ipse Valentinianus, Christianus Imperator, duas simul duxit uxores. etiam lege sanxit, & publica constitutione indulsit, ut quicunque vellet duas simul habere posset uxores, ita si & vos pro rege Angelorum determinassetis, pontificis authoritatem ampliassetis, regis libidini obsecunditati essetis, Reginæ dignitatem observassetis, filiam regis [ut ita loquar] non spurificassetis, atque tam insigni collusione, singularum partium gratiam inissetis, undique pecuniam corradissetis, neque minus pestilenti exemplo, atq; nunc, nomen vestrum posteritati commendassetis O miseros, quos in tam profundam cæcitatem, traxit indigna Theologis avaritia, & inscitiæ comes arrogantia. Quis tam fœdos Magistrorum nostrorum errores aspiciens, tam turpes illorum fraudes considerans, tã perniciosas & falsissimas illorum sententias videns, quæ omni rationi, & honestati repugnant, illis posthac credere, aut illorum censuris amplius sese submittere velit, aut debeat, quando tali sunt natura, ut nihil eis sit antiquius, quàm dolis, quam fraudibus, quàm fallaciis, quàm calumniis, doctos quosque continenter circumvenire, & in errorum & hæresium notas velle trahere? Mirum profecto, quum toties jam contra Johannem Picum Mirandulanum comitem, contra Johannem Capnionem Juriscõsultum, contra Erasmum Roterodamum Theologum, contra Jacobum Fabrum Stapulensem Philosophum, cõtra alios multos illustres viros, tam infeliciter quàm temerè dimicarunt, toties illis suis præconibus censuris, contra manifestam veritatem, tam turpiter impegerunt, toties de manifestariis sycophantiis, & calumniis convicti sunt, quod hac vulgatissima sua infamia edocti, in nullo facti sunt meliores, sapientioresvè. Neque ad deponendum stoliditatem suam tanta ignominiæ macula adduci potuerunt, quin tot infelicibus congressibus, toties prostrati, videntur sibi [velut de Antheo fabulantur Poetæ] resurgere robustiores, atque (ceu veterani milites, instructiores bello facti) post unam & alteram insaniam, adhuc nova moliri facinora, novasque quotidie excitare tragœdias & sponte in pejora prolabentes, ultro sibi malum accersire pro bono, dignos se præbentes, qui ab omnibus bonis audiant malè, qui in aliorum exemplum Pontificibus dent publicitus pœnas, ac pestiferum, fraudis, doli, sycophantiæ, calumniæ, & nefariorum consiliorum suorum sortiantur exitum, Quod si proprii honoris servandi, quam alieni lacessendi cupidiores existerent, amplecterentur etiam ipsi bonas

literas,& aliquid ederent illuſtrius dignum encomiis,aut ſi id non poſſent, ſaltem admirandos ſublimioris doctrinæ viros, dignis laudibus & benevolentia proſequerentur, & linguas ab indigna illorum obtrectatione cohiberent, quo vel ſic, *inju*ſtam hactenus ignominiam eluere poſſent, & à doctiſſimis quibuſque ſolidam inire gratiam. Sed vilis & indocta multitudo,ſemper humi repens,nulla habet veſtigia quæ ſequatur, niſi turpia, nec ulla rerum illuſtrium cupiditate, ad gloriam excitatur, cujus ignavia, tam altas egit radices, ita mentibus obcæcatis adhæſit, ut ad nullas rationes oculos aperiri patiatur,tantaque eſt inſaniæ ſuæ obſtinata pertinacia,ut ſemel accenſa ne per univerſi quidem orbis elleborum extingui poſſit. Non equidem facile propagata malorum ſementis eradicatur,quippe quam eſt bonorum in mala defluxus facilis,tam mali ad bonum tranſitus difficilis eſſe conſuevit.O crudelis & impia ſecta hominum, nihil niſi ſeipſos,& ſua amantium, omnia præter ſe,& ſua contemnentium,& damnantium,idque ipſum perverſe prorſus & nefarie, quæq; ipſi didicerunt & norunt,ea omnium prima & potiſſima cenſeri volunt, & ad illorum normam,omnia omnium dicta & ſcripta,veluti ad Lydium lapidem examinanda exigunt,quibus, quæ non congruunt,aut quovis modo ab illis diſcrepant,ſive diſſentiunt, hæc aut velut inſana, & abjectitia, præ ſuis averſantur, aut velut ſcandaloſa & impia damnant atque execrantur, nulliſque rationibus muniti,ſed vanorum titulorum obtentu, tota vi conſurgunt in pœnam,adverſus eos,qui ab illis, vel ungue latum diſceſſerint. Tunc ſi qui ſunt inter illos, ingenio vafro, feroci,maligno,& ad calumniam plane erecto, qui furente iniqua audacia, ſcholaſticorum titulorum ambitione concitati,ſuam ſcabiem illuſtribus viris adfricare audeant, & eruditorum virorum ſcripta & dicta,variis dolis, technis, fraudibus, præſtigiis,continenter circumvenire, & in hæreſeos crimen trahere norint:& in politiores literas,& linguas, procacis cõtumeliæ ledoria è ſuggeſto, veluti è plauſtro evomere, & in Poëtas, in Rhetores Cynica petulantia petonare ſciant. hos tunc ſubductis ſuperciliis admirabundi paſſim extollunt, & divina loqui prædicant, & vice oraculi ſermones eorum per aures populi circumlatos ſpargunt.

Et longum invalidi collum cervicibus æquant,
Herculis Antheum procul à tellure tenentis.

Tum etiam qui doctos viros gravius exagitaſſent, magiſtratus,& rectoratus,in odium literatorum illis prorogant, & ſcho-

ſcholarum regno præficiunt, qui tunc præ cæteris conſophiſtis, veluti principes ſummi, altioribus cathedris ſedentes, jus in alios, & ſuperbam dominationem, poſſidentes, cunctas bonas artes, & ingenuas diſciplinas, ſcholis funditus eiiciunt, quo rixoſis ſophiſmatibus, incrementa concilient, quorum farcimine inflati, de omnibus copioſe ſeſe poſſe diſſerere putant. Sed ut ſunt doctrina vacui, & veluti ſues in luto grunientes, inanes eloquio, quicquid proferunt, quicquid ſcribunt, profundam redolet inertiam, quicquid ratiocinantur, quicquid argumentantur, deliramentis conſentanea profundunt, & pro rationibus, pro ſcripturis, meras technas, & laqueos connectunt. Quod ſit fortè timidiores, antilogiæ ſuæ obſcuritatem, ad auram, ad lucem, in propatulo exponere, & perſpicaciori cenſura permittere vereantur, aut (quod plurimum illis evenit) non habeant quod reſpondere queant, tunc aliam viam ingreſſi, quibus bellum inferre nequeunt, odium infligunt, aſtũ fortitudini præferunt, ſyllogiſmorum ſuorum vires ad calumniandi nequitiam transferũt, clanculariis ſuſurris apud improbos, aut incautos auditores, contra doctos, & probos viros oblatrant, & per inſidias, ab obſcuro ſagittant, & ſcholaſticorum titulorum factum, atq; quem vocant impudentiæ clypeũ, (cucullam inquam) & hoſtile propoſitum, iniquiſſimumque judicium, in rationis locum transferre, cęcitate turpiſſima cõtendunt. Quumq; nihil ſciunt, nihil ſcribunt, nihil edunt, quod judicari queat, & veluti bruta & muta animalia vitam ſilentio prætereant, eo ſilentio tuti, impudentiſſima temeritate, de aliorum iudicant ingeniis, & ſupra Ariſtophanicam loquacitatem in conviviis, in collegiis, in privatis confeſſionibus, in publicis concionibus, in ſcholaſticis pręlectionibus, nullum ſcriptorum genus non calumniantur, non lacerant, nõ mordent, non diſcerpunt, non mutilant, non detruncant, non pervertũt, ac probroſis circumveniunt inſidiis, conculcant contumeliis, doctiorumque ingenia peroſi, literaturæ meritis inſidiantur, eruditiſſimos quoſque perſequuntur, virtutique ignominiam rependere non erubeſcunt, quaſi idem ſit calumniari, quod vincere, comtemnere, quod antecellere. Sic illi ex pręſtantium virorum calumnia, & obtrectatione, fortiores fiunt, & ex reprehenſione alienæ ſcientiæ, ipſi eruditionis & doctrinæ opinionem conſequuntur, & quem aliis adimunt, in ſe derivant honorem. His technis, his artibus, his ſtratagematibus, apud rude vulgus & imperitam plebem, indoctoſque nobiles, & credulos principes, quos nihil negotii eſt fallere, quos penes

nes nullum est indoctorum, doctorumque discrimen, authoritatem suam stabiliunt, & eruditorum, sapientumq; nomen, furto & rapina obtinent. Tum etiam divinitatis fastigium, sibi arrogant, & se Magistros & Doctores in divinitate nuncupari sustinent, quo verēdo nomine, apud simplicem populum, sāctitatis opinione insignes, etiā apud purpuratos aulicos, & auratos principes, venerādi simul & metuendi, effecti, illos tunc persasionibus suis allectos, & clandestinis incitamentis instructos, seditiosis armant consiliis, subjiciuntque qui ab oratoriis, à cubiculis, à basilica, à mensa, virus in aures eorum cōtinuè instillantes, dicta & facta proborum virorum assidue criminantes, quousq; optimi cujusque virtutem reddant invisam, mollesque principum animos, nihil tale suspicantes, his delationum & obtrectationum artibus, & exquisitis callide dolis subvertant, & in fas atque nefas contra doctos & probos viros inducāt, atque ad crudelitatem usque impellant. Neque enim apud credulos principes, fides mendaciis deest, ubi scurris & proditoribus, aliquando gratia redditur & pessimis quibusque nebulonibus honos negatumque virtuti culmen, vitio tribuitur, & repulsa prudentia, ignavia honoribus prosequitur, maliq; sua ex improbitate referunt munera, & qui jam terque quaterque, verso solo, mutato foro, &(ut vocant) rupta bāca, fraudatis creditoribus, fraudi & dolo, alieni æris iniquas divitias sibi pararunt. Creantur comites, asciscuntur in consilia regum, preficiuntur gubernandis provinciis, quasi fideles futuri sint Reipublicæ, qui tam scelestis perfidiæ artibus cumularunt sibi rem privatam, atque quod ab integræ fidelitatis & doctrinæ, virorum arbitrio, pendere deberet judicium, sæpe in iniquissimi cujuspiam hypocritæ, adulatoris, delatoris, susurronis, sententia consistit. Hi primas atque postremas aulæ partes tenent, hi sunt aures & oculi regum. Nulla illis janua clauditur, quo minus ingrediantur, nullum tempus tam importunum, quo minus admittātur, nefasque est principem plus audire, aut videre, aut cognoscere, quam tribus aut quatuor, ejusmodi sycophantis, commodum videtur. Nullus regum tam natura benignus, tam educatione modestus, tam virtutis & æquitatis amans, quem illorum consilia non pervertant, multaque indigna, tanta majestate & dicere & agere, & audere compellant. Hinc totam noctem vigilare, tum potare aut ludere alea, aut saltare choros aut larvis obambulare convivia, tum medium diem dormire, residuum ludere pila, aut

venari, & cum beluis audacter congredi, aut stulta & furiosa hastiludia suscipere, & illorum pueriles victorias graviter dijudicare, tum supervacaneis impendiis, pomparum, largitionum, conviviorum, ludorum, ac ambitiosarum legationum, improbatorum bellorum (aut latius regnandi libidine, aut cupiditate vindictæ, aut æmulationis dolore) susceptorum totius plebis, civiumque substantiam devorare, hodie regum disciplina est. Verum interesse consiliis, observare prudentes, operam dare præceptis sapientiæ, discete populum bene regere, & provincias quorum tutelam susceperunt, fœliciter gubernare, sedere ad portas civitatis, & audire supplices, sublevare oppressos, reddere jura singulis, hoc paludatis aliquot vulturibus, nonnunquam & Cumanis asinis committitur. His tunc accedunt nobiles isti satrapæ, ipsi etiam literarum hostes, qui cum nullis bonis artibus, nec honestis disciplinis imbuti sint, ob id doctos, & literatos omnes odiosissime, protrudunt, nec sinunt ea regibus suis innotescere, eoq; infestius persequuntur, quod veritatem aliquando dicunt, nullo personarum respectu, illorumq; ignaviam, & crassitudinem, ad lucem exponunt. Nullus unquam priscis temporibus tyrannus extitit tam barbarus, tam sævus, tam ferus, tam truculentus, tam crudelis, quem penes non in honore, veneratione, observantiaque fuissent bonæ literæ. Olim eruditi & literati viri, in aulis Cæsarum & Regum, primas partes tenebant, in horum locum successerunt hodie, quidam podagrici ventricosique publicani, & auri spongiæ (finantiarios vocant) quibus abest omnis veritatis, virtutisque cognitio. Et ut est in Proverbio: Ignavos ignavis placere. Videmus passim per regum aulas instructos, tot famelicos pedissequos, tot laceros stipatores, tum circummensāles parasitos, tot versipelles histriones, tot noctivagos scortatores, tot epicuræos porcos, tot salaces porcos, tot pictos fictosque nobiles, tot suffitos moscho proceres, tot gloriosos thrasones, tot chlamydatos agasones, tot cruciatos caballarios, tot trigaleatos lepores, tot feroces centauros, tot superbos Satrapas, tot paludatos vultures tot larvatos vespertiliones, tot Purpuratos aleatores, tot hamatos quæstores, tot politiphagos fœneratores, tot dimovoros scribas, tot insolentes duplatores, tot Arcadicos sacrificulos, tot caudatos eleemosynarios, tot sexagenarios pueros paucissimos spectamus sapientes, & graves viros. Quod si qui forte emerserunt in aula, viri ingenio præditi, qui consilio, prudentia, rerum usu, experientia, & exercitatione Reipublicæ fœ-

liciter præesse sciunt, aut qui viribus & armis, strenuitateque Reipublicæ plurimum prodesse possunt, hos tunc ne superiores evadant, altiusque in authoritatem conscendant, sub specie benevolentiæ, ad longinquas regiones in oratores ablegant aut in fortitudinis suæ præmium, gravioribus periculis exponunt, quo sic evacuata aula illorum præsentia, ipsi omniũ soli habeantur prudentissimi, si in consortium suum nullum admittant, prudentiorem se. Horum opera fit, quod in principum aulis, bonæ literæ, nec præmiis pascũtur, nec laudibus invitantur, sed velut proscriptæ, & in prostibulum relegatæ videantur. Hinc obscura literatorum sors, & fortuna Doctorum virorum sordida, nec ullis ad rem augendum, in aula locus est, nisi qui valedixerint virtuti, & veritati. Nam qui verax est sermone (ut ait Propheta) quasi perjurus est, & qui justus est opere, quasi de spina sæpe, sic oportet, ut quum satis exeat aula, qui vult esse pius. Sic sordent & vilescunt literæ, ut non solum non faveatur literis, sed illudatur, etiam præstat longe in aulis regum aut culinarium, aut venatorem, aut tibicinem, aut utricularium, aut cauponarium, aut parasitum, aut histrionem, profiteri, quam doctum, quam literatum, quam eruditum, tam eruditio invisum, ignorantia probabilem facit. Ipsa enim affinis regibus, domestica nobilibus, incola aulis, omni eruditione potenter prælata, ipsa plena divitiis, cumulata honoribus, sublimata potestate, & omni delitiarum genere beata, ut quo quis in aula minus sciat, eo feliciore vita fruatur.

Omnibus in aulis tenet insipientia sceptra,
Illius & sequitur regia turba pedes.

Quis ergo jam (ornatissime Eustochi) non deberet male renunciare literis, & virtuti, quam eruditus imperitorum calumniis, modestus impudentium conviciis, caudidus perditorum sycophantarum insidiis, continuo excarnificari, & unde venerationem meruisse debuerat, inde pœnam, cladem, & exitium persentire? Nihil igitur mea opinione hodie fœlicius (mi Eustochi) quam nihil scire, nihil tutius quam nihil docere, quando his temporibus, fere nihil scribi potest, quod non offendat aliquos: qui autem nihil docent, aut non nisi minima, & infima sapiunt, ab hoc metu, ab his periculis, procul absunt. Quippe minimarum rerum, magna ruina esse non potest,

test, nec unquam cadet ex alto, qui in imo jacet, nam qui quærit alta, is malum videtur quærere. [r] Tam gratæ, sed & securioris voluptatis sunt, paludes ranis, luta suibus, tenebræ vespertilionibus, quam alta tecta columbis, & sereni soles aquilis. Hinc apud Lucianum Pythagoras jam per omnia bipedum, & quadrupedum genera, (suæ circulationis metamorphosi) vagatus, se longe suavius vixisse fatetur, quando esset rana, quam quum esset Rex & Philosophus. Quæ persuasio, sic huic ætati mihi congruere videtur, ut nihil neque scire, neque docere, & ceu nihil à bestia differre, hodie fœlicissimum, atque tutissimum sit: simulque & aulicis istis proceribus, atque Satrapis, qui plurimum improbos, suique simillimos beneficiis prosequuntur, evehuntque acceptissimum.

* *
*

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ AB NETTESHEYM ARMATÆ MILITIÆ equitis Aurati & V. I. ac Medicinæ Doctoris.

TABULA ABBREVIATA

Commentariorum in artem brevem Raymundi Lullii.

ORNATISSIMO VIRO LL. DOCTORI ADOLPHO ROBOREO Agrippinensi Canonico ad Gradus Mariæ virginis, Henricus Cornelius Agrippa. S. D.

SCripsi olim commentaria in artem brevem Raymundi Lullii, doctor eximie, hæc tandem in tabulam quandam tanquam fasciculum, contraxi, quæ memoratu facilis, cuncta commentaria subinde animo reduceret; hanc tabulam tuæ humanitati dedicatam, pro xeniolo offerendam decrevi, ratus exiguum hoc munusculum, non ex suo valore, sed ex mittentis animo sis æstimaturus. Quin & collata hac tabula, cum ipsis commentariis, videbis te pari æstimatione habitum, quo is cui ipsa nostra commentariola olim dedicavimus, quæ una cum hac tabula etiam ad te mittimus. Vale.

TABU-

TABULA ABBREVIATA COMMENTARIORUM ARTIS INVENTIVÆ Henrici Cornelii Agrippæ.

Subjecta
- B *Deus*
- C *Angelus*
- D *Cœlum*
- E *Homo*
- F *Imaginativa*
- G *Sensitiva*
- H *Vegetativa*
- I *Elementativa*
- K *Instrumentativa*

Deus
- *Pater*
- *Filius* — *non convertuntur*
- *Spiritus sanctus*

Angelus
- *Bonus*
- *Malus*

Cælum
- *Immobile empyreum agens per attractum*
- *Mobile agens per influxum*

Homo
- *Anima rationalis*
- *Corpus humanum*
- *habet*: *esse*, *vivere*, *sentire*, *intelligere.*

Imaginativum habens
- *Esse*
- *Vivere*
- *Sentire extrinsecus & intrinsecus.*

Sensitivum, habens
- *Esse,*
- *Vivere.*
- *Sentire extrinsecum.*

Vegetativum, habens
- *Esse*
- *Vivere.*

Elementativum
- *Simplex.* — *habens solum esse substantiale.*
- *Compositum*
  - *Naturale*

Instru-

Instrumentativum sive habens esse in alio.

Accidens,

Morale.

Accidens naturale

Quantitas
Qualitas
Relatio
Actio
Passio
Habitus
Situs
Tempus
Locus.

Quantitas, Discreta / Continua secundum Magnitudinem Multitudinem Diuturnitatem Operationem.

Qualitas,
Habitus & dispositio.
Naturalis potentia vel impotentia.
Passio vel passibilis qualitas.
Forma & circa eam constans figura.
Contraria & contrarietates.

Relatio secundum
Superlationem
Suppositionem ex natura verbi
Æquiparantiam
Applicationem. ex natura rei

Actio & passio
Intrinseca
Extrinseca
Intensa.
Extensa
Remissa.

Tempus
Locus Variantur quantitate.
Situs Intrinsecus.
Habitus Extrinsecus

Accidens morale Virtutes / Vitia.

Prædicata absoluta.

B *Bonitas*
C *Magnitudo*
D *Duratio*
E *Potestas*
F *Sapientia*
C *Appetitus*
H *Virtus*
I *Veritas*
L *Gloria*

Per-

Bonitas
- Permanens
- Fluens

Magnitudo
- Virtutis
- Molis
- Actionis

Duratio
- Æterna
- Æviterna
- Temporalis.

Potestas
- Essendi & existendi — Naturalis
- Agendi & patiendi — Voluntaria

Cognitio
- Intellectualis — Sapientia
- Rationalis — Scientia
- Sensitiva — Ars
- Instinctus — Fides
- Natura — Opinio.

Appetitus
- Rationalis ut voluntas
- Sensitivus — Concupiscibilis / Irascibilis. (Passiones animæ)
- Insensibilis.

Virtus
- Intellectualis ut sapientia, scientia, prudentia quæq;
- Mortalis ut iustitia fortitudo, temperantia
- Theologica ut fides, spes, charitas, gratiæ dona
- Animalis & sensitiva, motiva, vitalis, vegetalis
- Elementalis quæ naturalis dicitur
- Cœlestis quæ vocatur occulta
- Operationum & potentiarum secundum actionem & passionem.

Veritas
- Orationis — secundum actum sibi usum
- Rei — secundum habitum

Gloria
- Consummationis
- in fine
- Quietis

Essentia

Vnitas
- Rei
  - Simplex Substantialis
  - Composita. Continuitatis / Accidentalis
- Rationis
- Identitatis.

Perfectio
- secundum modum essendi
- secundum mensuram conditionis.

Respectus

- B *Differentia*
- C *Concordantia*
- D *Oppositio*
- E *Principium*
- F *Medium*
- G *Finis*
- H *Majoritas*
- I *Æqualitas*
- K *Minoritas*

Differentia

Ex primis intentionibus
- *Essentialis*
- *Realis*
- *Accidentalis*

Ex secundis intentionibus
- *Genere*
- *Specie*
- *Numero:*

Per similem modum collige concordantia.

Nominis in plexi.

Significata.

Proprie ut
- *A consilio*
- *A casu*

æquivoca secundum assimilationem.

Comparative secundum usum dicendi.

translate per
- *Analogiam.*
- *Similitudinem.*
- *Oppositionem.*

Modum significandi
- *Varias suppositiones*
- *Varia accidentia grammaticalia.*

Incom-

Divisio Incom-

Rei. in

Totum essentiale, integrale, accidentale in partes secundum esse & modum essendi.
Genus in species.
Superius in inferiora.
Genus in differentias oppositas vel subiectas.
Totum secundum partes in tempore, modo, quantitate.
Causa in effectus & econtra.
Subjectum in accidentia & econtra.
Virtus in operationes.
Substantia in suas potentias.
Absolutum in comparata.
Per variam attributionem.

Complexi sive orationis.

Subiectum & prædicatum.
Patientem & agentem.
Vltra patientem.
Modum subjecti & prædicati.
Modum actionis & passionis.
Secundum variam attributionem, expositionem & variam applicationem.

Simili modo accipe collectionem.

Vnionis collectorum
Partium in toto
Mixtorum in mixto
Continuorum in continuo
Discretorum in discreto
Materiæ & formæ in uno supposito
Aliquorum in uno tertio
In medio iungenti, participanti vel dividenti
In termino concurrenti

Concordantia
Æqualium inter se
Proportionum inter se
Effectuum, in causa, & econtra secundum omne genus causarum
Similitudinis & exempli
Coniunctionis & contingentiæ
Cognatione & agnatione vel affinitate
Vt forma cum subiecto
Vt ars vel instrumentum cum subiecta materia
Vt alicuius essentia vel de essentia eius

Ex his similiter quære differentias suo modo.

Contrarietates
Mediata
Immediata

Contradictio, secundum idem, ad idem, similiter, in eodem tempore.

Oppositio
Privativa
Localis
Relativa, ut superius de accidente relationis.

Versa

Versatur pracedens triangulus inter intellectuale & sensuale.

Essentiale
Essentialis
Accidentalis
Formalis Coessentiale
Exemplaris
vel idealis
Intrinsera
Obiectiva
Materialis Propinqua Subiectiva
Per se Remota
Substantialis
Efficiens Antecedens Principalis
Causale Extrinsece Coniuncta Accidentalis
Instrumentalis
Vltimus
Occasio Finalis Subordinat.
Per accidens Fortuna Impulsivus
Casus
Genus
Vniversale
Species
Principium Natura
Tempore Mensura
Ordinale Definitione Determinationis
Cognitione Coniunctionis
Privativum Forma
Accidentale sive instrumentale Materia
Generati Doctrina
Corrupti Figura
Motus Augumenta. Motus
Diminuti. Continentis
Originale Alterationis
Positivum Localis
Privativum
Natura
Coniunctionis Situ
Loco
Mensurationis Substantiale
Accidentale.

Extremitatum
Operationis
Instrumentale
Adhæsionis
Participationis
Comprehensionis

Medium — Vnionis
Negationis — secundum locum
Transitionis — secundum speciem
Positivum — secundum quietem
Privativum
Destructivum
Constructivum
Substantialis
Accidentalis
Secundum essentiam

Extremitatum — Secundum tempus — sive ante sive post
Secundum locum
Qualitatem
Quantitatem.

FINIS.

Corruptionis
Defectionis
Esse
Desitionis — Operari — secundum varias circumstantias
Pati

Perfectionis quam supra distinximus.

Privationis — Naturaliter
Moraliter
Artificialiter

Maioritas
Æqualis
Minoritas
Variantur secundum genera quantitatis & magnitudinis, de quibus supra, & iste Triangulus versatur inter substantiam & accidens.

Divisio-

Multiplicantur subiecta, prædicata, & respectus artis, etiam termini extranei per

Divisiones
Essentialia
Substantialia
Accidentalia
Genera
Species
Differentias
Propria
Accidentia
Proprias passiones
Actus
Operationes
Passiones
Virtutes
Potentias
Partes
Principia
Causas
Effectus
Similia

Convenientia

Opposita
Priora
Posteriora
Exempla
Respectus
Extranea
Complexione varia
Varia prædicatione
Varia separatione & coniunctione.

Considerando hæc omnia diversimodè

secundum se
Respectivè
Comparativè
secundum inesse vel non inesse
Secundum sic vel aliter se habere.

Quæstiones

B Vtrum
C Quid
D De quo
E Quare
F Quantum
G Quale
H Quando
I Vbi
K Quomodo & cum quo.

Necesse
Possibile vel impossibile
Contingens

Vtrum

Prima intentionis
Entitas ut si est
Secunda intentionis
Essentiale, ut quid est in se, quid est in alio.

Quid rei

Qualitercunque explicas

Quid nominis

Essentialiter

QVID

Quid persona-
le ut quis per
omnes casus
Accidentaliter
Pars in toto & è contra
Inferius in superiori & è contra
Forma quævis in materia

Quid contentivum,
ut quid habet
In se sive.
Potentia in virtute
Locatum in loco
Causa in effectu & è contra
& huiusmodi plura.

Operativum
Acti-
ve.
Passi-
ve.

De quo
Primitivum ut à quo
Materiale
Conversive
Effective
Constitutive
Derivative
Possessive ut cuius
Originaliter

Quare
Formaliter
Finaliter ut propter quid

Posi-

Quantum
- Positive
- Illative seu consequutive
- Magnitudinis
- Multitudinis, ut quot
- Ordinis, ut quotus
- Multiplicationis, ut quotuplex
- Distributionis, ut quotiens
- Rei
- Propositionis
- Accidentis cuiusque intensi, extensi, vel remissi
- Continuum
- Discretum

Quare
- Essentialiter
- Coessentialiter
- Accidentaliter
- Convertibiliter
- Proprie
- Appropriate

Quomodo multiplicatur per regulas C D K

Vbi
- Repletivum
- Diffinitivum
- Occupativum
- Contentivum ut in quo
- Quærens principium motus & unde

Multiplicatur per regulas C D K

Quomodo
- Essendi
- Operandi
- Attributionis

Essentialiter — Primarie

Accidentaliter — Secundarie

Cum quo
- Instrumentale
- Medij ut per quid
- Convenientiæ ut cui

Quomodo & cum quo.
- Est pars per modum
- Est pars & in parte per modum
- Sunt partes in toto &ècontra & hoc

- Differentiæ
- Proprii
- Actionis
- Passionis.
- Constitutive
- Compositive
- Perfectionis

Totum transmittit similitudinem suam & suarum partium extra se secundum modum

Finis.

Termini extranei inveniuntur.
- *Multiplicatione.*
- *Collectione.*
- *Similitudine.*
- *Vicinitate.*
- *Oppositione.*
- *Ex propriis communibusq; principiis rerum.*

Mixtio figurarum.
- *A parte subjecti.*
- *A parte prædicati.*
- *A parte modi aut cujusq; horum mixtim.*
- *Terminorum artis inter se.*
- *Terminorum artis cum extraneis.*
- *Terminorum extraneorum inter se.*
- *In una figura.*
- *In diversis & pluribus.*

Ex natura prædicati.
- *Vnivoca.*
- *Communis.*
- *Denominativa*
  - *Simpliciter*
  - *Ex hypothesi*
- *Naturalis sive necessaria.*
  - *Genus*
  - *Species*
  - *Differentia*
  - *Proprium*

Secundum attributionem.
- *Contingens sive accidentalis.*
- *Remota sive impossibilis.*

Secundum rationem prædicationis.
- *Directa.*
- *Indirecta.*
- *Æqualis*
- *Mediata.*
- *Absoluta*
- *Comparativa.*

Secundum qualitatem prædicationis	Vera	Secundum convenientiam orationis cum re	
	Falsa	Secundum qualitatem.	Affirmati. Negativa.
		Secundum quantitatem.	Vniversal. Particula. Indefinit.
Secundum modum prædicationis.	Secundum inesse.	Reduplica. Exceptive	
	Secundum modum terminorum.	Separative Comparati. Varie exponibiles.	
	Secundum modum propositionis dici. potest, ut quod de ea dici potest.		

Definitio	Ex genere & differentia	Proprie proprium.
	Ex genere proprio sive sit	Accidens proprium.
	Ex partibus.	Actuales
	A causa secundum quodlibet genus Causæ.	Aptitudinales.
	Per effectum & operationes	Potentiales.
	Per potentiam vel objectum	
	Per potentiam & actum	
	Per esse & essentiam	
	Per respectum & relationem	& è contr.
	Ex fine rei	C
	Per distantiam extremorum	D
	Per abnegationem oppositi	E
	Per species reliquarum figura Q. ex	F G H I K.

Argumentum vel est	Syllogismus Enthymema Inductio Exemplum Argumentatio perfecta.
Medium argumenti vel est	Antecedens Consequens Extraneum.

 Divisio.

Loca essentialia ad probandum & improbandum.

- *Intrinseca A.*
  - *Divisione & partitione*
  - *Definitione & interpretatione.*
  - *Coniugatis*
  - *Genere*
  - *Specie*
  - *Similitudine*
  - *Differentibus*
  - *Contrariis*
  - *Coniunctis*
    - *Ante rem.*
    - *Cum re.*
    - *Post rem.*
  - *Repugnantibus*
  - *Antecedentibus & consequentibus.*
  - *Causa efficiente*
  - *Effectis*
  - *Maiori*
  - *Minori*
  - *Paribus*
- *Extrinseca Ab.*
  - *Attributis personæ*
    - *Nomen*
    - *Natura*
    - *Fortuna*
    - *Studium*
    - *Victus*
    - *Habitus*
    - *Casus*
    - *Affectus.*
    - *& huiusmodi*
  - *Oracula*
  - *Autoritates*
  - *Confessata*
  - *Vulgi opinio*
  - *Secta*
  - *Pacta*
  - *Sententia*
  - *Iudicium*
  - *Vsus*
  - *Leges*
  - *Attributis negotiorum*
    - *Quidnam*
    - *Cur*
    - *Quibus auxiliis*
    - *Vbi*
    - *Quomodo*
    - *Quando*

		Authoritate	
		Relatione	
		Facilitate	
		Dissimilitudine	
		Consilio	
		Exaggerando	
		Non vulgari	
		Comparatione	
		Consequentia	
		Demonstratione	
	Ad exordiendum & movendum animos utiles	Conversione	
		Vi fortunæ	
		Tolerantia	
		Deploratione	
		Convertentia	
		Humanitate	
		Commentatione	
Loci accidentales.		Vtilitate	
		Confessione	
		Exclamatione	
		Admiratione	
	Ad confutandum servientes	Aggressione	
		Intermissione	
		Promissione.	Et eiusmodi.
		Attenuatione	
		Admonitione	
		Retorsione,	
		Illusione,	
		Contemptione,	
		Suspicione,	

Solutio

	Figura A.	
	Figura T.	*Directe*
	Figura duplex	
Solutio quæstionum.	*Figura multiplex*	
	Subjecta	*Indirecte*
	Regulæ.	
	Prima figura	
	Secunda figura	
	Tertia figura	
	Quarta figura	
	Tabula magna	
Applicatio quæstionis ad inveniendum veritatem solutionis consistit in his:	*Evacuatio tertiæ figuræ*	*Argumentando per varia media & diversa loca.*
	Multiplicatio quartæ fig.	
	Mixtio Principiorum & regularum	
	Difinitiones principiorum.	
	Species triangulorum	
	Regulæ quæstionum	
	Species regularum.	
	Novem subjecta.	
	Termini extranei.	

Solvendo

Forma

Solvendo fallacias & ostendendo falsitatem.

Verborum

Materia

Per defectum

Distinctione

Et huiusmodi

Coniunctione

Sententiarum

Comparatione

Constructione

Dissolutio argumentorum.

Ostendendo diversitatem

Subiectorum
Principiorum
Mediorum
Causarum
Secundum aliter inesse
Secundum aliter referri

Et huiusmodi

Falsus
Maledictus
Negatione auctoritatis
Destractione rationis
Per potiorem aliam rationem
Per rationem & autoritatem oppositam

Improbatione argumenti & destructione loci ut quia

Per sequelam inconvenientis
Excipiendo aliquod spirituale
Ratione differentia
Similitudinis
Causationis
Effectionis
Respectu, Separatione, Coharentia
Contraria applicatione & huiusmodi.

Atten-

Exordium facit

Attentos quia de rebus
- Lagnis
- Novis
- Inusitatis
- Cohortatione

fit
- Ex ipsa re subiecta
- Non vulgari
- Non commune
- Non minus prolixum
- Non superfluum

Benevolos
- A nostra
- Ab auditorum
- Ab adversarii
- A re ipsa
- A contemplatione

Dociles Divisione brevi

Hac omnia fiunt occulte per insinuationem:

Narratio sive rei sive negotii

Brevis
- Nollo cursu
- Nullis ambagibus
- Sine repetitione
- Sine reduplicatione
- Solis necessariis

Clara
- Propriis & usitatis verbis
- Debita accommodata pronuntiatione.

Credibilis
- Verisimilis
- Debitis circumstantiis

Divisio sive enumeratio	*Absoluta* *Pauca* *Sub distribuenda* *Ordinata*	
Diductio — *Sermocinativa*	*Confirmatio*	*Plane*
Diductio — *Argumentativa*	*Confutatio*	*Divisive* *Per extraneum*
Conclusio	*Potissima aliqua ratione* *Enumeratione brevi* *Amplificatione ad diversos fines.*	

Commentariorum HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, in artem brevem Raymundi Lullij

FINIS.

IN LI-

IN LIBELLUM DE TRIPLICI ratione cognoſcendi DEUM.

Si genus inquiras verum mortale potentem
Noſse Deum, cuius diceris effigies.
Hoc lege quod mirâ ſtruxit Cornelius arte,
Cuius & ingenium nobile cudit opus.
Te prius ut noſcas, prudens hortatur, & addit
Noſcere tu poſsis qua ratione Deum.

ILLUSTRISSIMO EXCELLENTISSIMOQUE SACRI ROMANI IMPERII Principi, ac vicario GUILELMO Palæologo, Marchioni Montis ferrati, Domino ſuo beneficentiſſimo, HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA beatitudinem perpetuam exoptat.

Epiſtolam habet infra Lib. I. Epiſtolarum Epiſt. LII.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ Liber de triplici ratione cognoſcendi Deum.

CAPUT. I.

Eternitatis Dominus univerſorum principium, medium & finis & renovatio, fons pietatis & origo, juſtitiæ, pater, & bonum, ipſe omnipotens Deus, boniſſima (ut ita loquar) ſua voluntate propter infinitam gloriam ſuam creavit omnia bona, ut omnia eum glorificent, & ſanctè incorrupteque agant, quæ ad illius honorem pertinent, ſtatuitque omnibus præſcriptum certis limitibus finem, pulchrumque ordinem quem tranſgredi prohibuit. Hæc erat voluntas Dei in creatis, creavitq; Deus angelos, cœlum, ſtellas, elementa, vegetabilia & animantia quadrupedia,

pedia, reptilia, aquatica simul atque volantia, & horum omnium Principem & finem hominem ad imaginem suam, eique tanquam filio congratulatus est. Tunc in primis Angelica natura non contenta sublimitate sua, ambitiosè appetens altiora, ex opposito se locans contra Deum dixit: In cælum ascendam, super astra Dei exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti, in lateribus aquilonis, ascendam super altitudinem nubium & similis ero altissimo Hujus ambitionis Princeps fuit Satan, hic primus transgressor voluntatis divinæ, ob tantam superbiam & injustitiam è cœlo pulsus, & dejectus est in hanc vallem contagiosam, ubi ex hinc miserè degit cum odioso suo exercitu, omnibus infensus, suamque ipsius justitiã in creatura Dei propagare non cessat, in tanta superbia pertinaciter subsistens, neque vult proprium peccatum agnoscere, sed Deum ipsum non cessat assiduè peccato suo criminari. Hinc Græcè diabolus nuncupatur, hoc est, criminator. Ab hoc incœpit omnis injustitia, iniquitas, malitia, mors, deformitas, & ex eo procedit omne malum, & nihil nisi malum. Homo autem creatus in terra, & positus in paradyso ut divinæ obsequeretur voluntati, ex quo sapientia simul & vita perpetua donatus erat. petitus à diabolo infesta tentatione, quem auscultans, similiter divinæ voluntatis trãsgressor effectus est. Quare etiam ipse pulsus ex hoc delitiarum horto in hanc vallem miseriæ, ignorantiæ, mortique factus est obnoxius, omni hora moriens, & negligens, cumque neglecta Dei notitia apertus est fons peccatorum, profluxerunt scelera, elapsi sunt socii tenebrarum, homoque Deum ignorans à Deo ignoratus est, Deique notitiam relinquens à Deo relictus est (ut ait Apost. Paulus) in propria desideria, in passiones ignominię, & in reprobum sensum, corruptusque & abominabilis factus est in omnibus studiis suis. Vides modò quoniam ignorantia Dei omnium malorum fons est, & origo omnium peccatorum, & scelerum radix, ac lignum interitus, summaque impietas & injustitia, per quam omnia vitia convalescunt & augentur. Hæc animam ipsam pervertit, corrumpit naturam, subvertit hominem, ipsumque ignominiosissimis peccatis implicat, corpus ipsum in omnem deformitatem naturæque contumeliam demergit, in quibus & anima simul madens suffocatur, transformanturque homines in naturam ferarum, moresque beluarum, pejora quoque quam bruta sæpè patiuntur. Unde præcipitantur in turpes sensuum illecebras, in lethiferas peccatorum sordes, corruunt in omne flagitium, & in naturæ per-

Isa. 14
Gen. 2. 5.
Rom. 1.

versionem, subiiciunturque cupiditatum imperio, ad quarum expletionem (ut inquit Hermes) ardenti quodam impetu perferuntur, rituque ferarum immoderato & irascuntur & cu-
Tim. 1. 2. piunt, quodque deterius est, nec finem imponunt libidini ullum, nec malorum inveniunt passionumque terminum, quæ omnia Paulus in epistola ad Romanos clarè edocet: hinc im-
Rom. 1. 3. mundi spiritus, ultores scelerum, in tam nefariam labuntur animam, eamque flagellis verberant peccatorum, & violenta pœna ad omnia peccatorum genera trahunt, raptant, compellunt ad neces, ad rapinas, ad libidines, & ad cuncta per quæ delinquunt homines, vulnerantque eam insanabilibus vitiis, quæ eisdem vitiata tanquam venenis infecta tumescit, quod
Æscl. 9. dolens Hermes exclamat: Fit deorum ab hominibus dolenda secessio, soli nocentes remanent Angeli, qui humanitati commixti, ad omnia audaciæ mala miseros manu injecta compellunt, in bella, in rapinas, in fraudes, & in omnia quæ sunt animarum naturæ contraria. Et alibi inquit: Permittitur dæmonis ultoris arbitrio qui ignis acumen incutiens sensus affligit magisque ad patranda scelera armat, ut turpioris culpæ reus, acriori supplicio sit obnoxius, eumque sine ulla intermissione ad insanabiles concupiscentias inflammat. Vides modò quòd qui Deum ignorant, à Deo ignorantur: & qui Dei notitiam relinquunt, à Deo relinquuntur.

CAP. II.

OMnium itaque rerum cognoscere & amare principium ipsum omnium creatorem Deum, hæc summa pietas, hæc
Rom. 1. summa justitia, hæc summa sapientia, summaque hominis felicitas est. Clamat ad nos Deus de cœlo, de monte sancto suo:
Actor 7. Contemplamini creaturas, audite Angelos, auscultate filium meum, ut pii & justi sitis. Ecce hi sunt tres libri cognitionis
Matt. 17. Dei, quos misit Deus in hunc mundum hominibus. Primum librum creaturarum propositum gentibus, qui sub lege natu-
Marc. 9. ræ vivebant, qui habuerunt philosophos doctos per sensibiles creaturas, cognoveruntque Deum per illas, quemadmodum inquit Paulus: Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellectu conspiciuntur. Secundò misit Deus librum legis & eloquio-
Psal. 147. rum, quem dedit Judæi, annuncians verbum suum Jacob, justitias & judicia sua populo Israël. Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit eis: Ipsi enim supra philosophos habebant Prophetas edoctos per spirituales & angelicas

gelicas creaturas, & cognoverunt Deum per illas. Unde ait illis Stephanus protomartyr: Qui accepiſtis legem in diſpoſitione Angelorum. Et Dionyſius ait: propheticam divinamque viſionem glorioſos Hebræorum Vates adeptos eſſe, per medias cœleſtes virtutes. Unde tradit univerſa cabaliſtarum ſchola, potiorem legis intentionem ſolum verſari circa angelicum chorum, ſublimem verò & ineffabilem eſſentiæ trinitatem, ad uſque Meſſiæ adventum incognitam fore. Ultimò igitur miſit nobis Deus tertium librum ſcilicet librum Evangelii datum Chriſtianis, qui cognovimus Deum per ipſum Dei filium patri coæternum, factum hominem, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Unde inquit Paulus, noviſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis Deus in filio ſuo, quem conſtituit hæredem univerſorum, per quem fecit omnia, habemuſque doctores Apoſtolos doctos à filio Dei Jeſu Chriſto.

Actor 6. *Dionyſius*

CAPUT III.

NUnc ergo ſingula pertractemus, & primò videamus quomodo cognoſcatur Deus per creaturas: ſed non intelligamus, hic ita nos Deum cognoſcere poſſe, ut qualis ipſe ſit in extrema ac ſolitaria ſui ipſius à rebus ſeparatione, ac in ſeipſum retractatione, ac quæ ſit ejus ſubſtantia, in profundiſſimo ſuæ divinitatis receſſu, dignoſcamùs. Hoc enim impoſſibile eſt, & ſuper omnem intellectum incomprehenſibile. Ideo ait Apoſtolus, Deum habitare lucem inacceſſibilem. Et Propheta inquit, Poſuit tenebras latibulum ſuum. Et Joannes ait, Deum nemo vidit, nec videre poteſt. Et Dionyſius dicit: Porrò ipſa divina, cujuſmodi in ſuo principio ſuaque ſede ſint, nullus ſenſus attingit, nulla ſubſtantia, nullaque ſcientia penetrat, denique ſive ſuperſubſtantiale illud occultum, ſive Deum aut vitam, ſive ſubſtantiam, ſive lucem ſeu verbum appellemus, nihil intelligimus aliud, quam ex eo emanantes in nos participationes atque virtutes, quibus aſſumantur in Deum, & quæ nobis vel ſubſtantiam, vel vitam vel ſapientiam largiuntur. Cognoſcimus itaque DEUM per participationes quaſdam ab eo emanantes, in ea quæ creata ſunt, quas non intelligentes per quandam [ut ita dicam] reflexionem, DEUM cognoſcimus: vel ut inquit Hermes: Contingit nobis hominibus, ut quaſi per caliginem ea, quæ in cœlo ſunt, videamus, quantum poſſibile eſt per conditionem ſenſus humani, Hæc aũt intenſio pervidendi tanti, bonis

1. Tim 6. *Pſalm 17.* *Ioan. 1.* *Ioan. 4.* *Dion. de divinis nominibus.* *Æſcl. 2.*

Æscl. 10. angustissima est, latissima verò cum videtis felicitate consci-
entiæ. Itaque in creaturis propter participationem quandam
Pim. Dei, Deus ipse suspicari & perscrutari potest: Deus enim per singula creata ubique splendet. Et omnibus se libenter ostendit (ut inquit Mercurius) non ubi sit loco, nec qualis sit qualitate, nec quantus quantitate, sed hominem sola intelligentia mentis illuminans. Et alibi inquit: Deus omnia ob eam causam fabricavit, ut eum per singula cerneres, hæc Dei bonitas, hæc ejus virtus est, illum fulgere per omnia, nihil est vel incorporeis etiam invisibile, mens ipsa intellectione videtur.
Pim. 5. Deus autem in oratione conspicitur. Unde alibi inquit Mercurius: Denique cum Deum videre volueris, Suscipe Solem fili, respice Lunæ cursus, suscipe syderum motus reliquorum, quis perpetuum horum servat ordinem, quis mensuram singulis motionis assignat, quis trahit mundi machinam, quis hoc utitur instrumēto, quis mare suis finibus circumscripsit, quis terrę pondus sistit ac librat? in medio certè est aliquis ho-
Dion. de divinis nominibus. rum author & Dominus Unde etiam Dionysius ait: fortè id veraciter dicemus, nos Deum non ex ipsius natura cognoscere, id quippe ignotum omnemque superat rationem ac sensum, sed ex creaturarum omnium ordinatissima dispositione, ab ipso producta, ut imagines quasdam, ac similitudines divinorum ipsius exemplarium præ se ferente, ad id quod omnia transcendit, via & ordine pro viribus scandimus. Eò usque ascenderunt Philosophi gentium ex sola apprehensione creaturarum, hoc est, intelligentia sua cuncta complexi, quæ creata sunt in terra, in aquis, in elementis, in cœlo, & quæ præterea supra cœlum sunt. Tandem pervenerunt ad primum motorem, & rerum omnium principium, intellectuque viderunt Deum omnipotentem, unum, ęternum, Creatorem omnium, ac summum bonum, sempiternam quoque ejus virtutem, & divinitatem, bonitatem, sapientiam, veritatem justitiam, pulchritudinem, &c. quæ vocat Paulus invisibilia Dei: viderunt enim Deum in cœlo & in terra, in igne, in aqua, in Spiritu, in animalibus, in arboribus, in omni corpore, & in omnibus creaturis. quemadmodum canit Lucanus:

Iupiter est quodcunq; vides, quodcunq; movetur.

Virgilius quoque inter pecora cecinit:

Iovis omnia plena.

Hinc Hermes ait: Homo effectus est divinorum operum contemplator, quę profectò dum admiraretur, autorem illorū cogno-

cognovit. Facilè enim & completè (prout humana ſuſtinet promptitudo) Deum noſcit, qui mente facili ſingula ejus opera cernit. Omnis itaque homo poteſt Deum cognoſcere, ſi velit. Propterea inexcuſabilis eſt homo ignorans Deum, & omnis qui animam ſuam in corpus demergens, Deum ſe poſſe cognoſcere diffidit. ſed abſit hæc impietas, recurre in teipſum, emergas ex corpore nihil ſupponas in te impoſſibile, confidas & intelliges, velis & conſequeris: Sic denique Deum cognoſces, ſi non diffidas de teipſo. Humanus enim animus (ut ait Hermes) omnia capit, omnia penetrat, elementis velocitate miſcetur, acumine mentis in maris profunditatem deſcendit, omnia illi lucent, non cœlum videtur altiſſimum, quaſi enim ex proximo ſagacitate omni intuetur, intentionem animi ejus nulla aëris caligo confundit, non denſitas terræ operam ejus impedit, non aquæ altitudo profunda deſpectum ejus obtundit. Et alibi: Præcipito (inquit) animæ tuæ, quæ citiùs quàm præcipies, evolabit. Jubeto ut tranſeat in Oceanum, illa priuſquam juſſeris, ibi erit, inde ubi nunc eſt, nequaquam diſcedens. Jubeto iterum ut cœlum volet, nullis pennis egebit, nihil ejus obſtabit curſui, non Solis incendium, non ætheris amplitudo, non vertigo cœlum, non ſyderum reliquorum corpora, quin omnia penetrans ad ſupremum uſque corpus tranſcendat, quin etiam ſi volueris globos omnes tranſcendere cœlorum, quodque ſuperiùs eſt inveſtigare, id quoque tibi licebit: Adverte modò quanta ſit animæ poteſtas, quanta virtus, quanta celeritas. Propterea inexcuſabilis eſt homo ignorans Deum. Magis autem ille qui cognoſcens Deum quoquo modo, eundem non colit, neque veneratur. Hæc enim odioſiſſima eſt & inexcuſabilis impietas, quam Paulus improperans gentibus ait ita: ut ſint inexcuſabiles, quia cùm cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. Philoſophi namque gentium, cognoſcentes varias diſciplinas, Arithmeticam, Muſicam, Geometriam, Aſtronomiam, Phyſicam, Metaphyſicam, Dialecticam, & cæteras, cognoveruntque ſcientia ſua unum ſolum ac verum Deum, ſed impii & ingrati de tanto beneficio, à pura ſanctaque cognitione averſi, falſam quandam ejus imaginem temeraria cognitione, nulla vera ratione inſpecta, ſequentes ipſum, non ut unum ſolum ac verum Deum coluerunt, nec gratias illi, quòd illos divinitatis ſuæ agnoſcendæ illuſtravit lumine, reddiderunt. Quare omnes illi impietatis injuſtitiæque & ingratitudinis condemnabuntur, juxta verba Pauli dicentis: Revelatur

Æſcl. 3.

Tim. 1.

Rom. 1.

Rom. 1. & 2. enim ira Dei de cœlo super omnem impietatem & injustitiam hominum. impietas namque peccatum est erga Deum, injustitia erga homines: extrema autem impietas est, non cognoscere Deum. Ex impietate intemperantia, & hæc injustitiæ fundamentum. Intemperantiam verò dicimus depravationem voluntatis ex sopore rationis ortam, affectu sensuali nimium dominante, ubi videlicet sopita ratione, ad imperium sensuum omnia aguntur. Unde hęc sterilis anima dicitur, nullum fructum bonum producens in tempore suo, & hæc est animæ sum̃a impietas, sterilem esse, de qua ait Mercurius: Impietas accidit illi, qui absque filiis è vita discedit, qua de causa dæmonibus post obitum dat pœnas. Sed frustra cognoscimus Deum, nisi illum ritè colamus, & legitimè cum hominibus vivamus. Unde inquit Hermes: Certamen religiosæ pietatis est recognoscere Deum, injuriam inferre nemini: quod etiam præcipit Christus, dicens: Dilige Dominum Deum tuum, proximum tuum sicut teipsum. Hæc duo præcépta ad salutem necessaria sunt, suntque fons omni boni: horum primum pietatis, alterum justitiæ est. Econtrariò impietas, & injustitia omnium malorum radix sunt, super quæ revelatur ira Dei de cœlo super illos, qui veritatem Dei in illis polluunt violantque, & hi sunt qui Deum in cognitione non amant, & in scientia sua non fructificant, qui in sapientia sua nõ religiosi sunt, & in prudentia sua non prosunt hominibus. Sed nunc consequenter de secundaria cognitione Dei, quæ est per librum legis, dicamus.

Tim. 2. *Tim.* 2. *Matt.* 22. *Marc* 12. *Luc.* 12.

De cognoscendo Deo. CAP. IV.

SEcundus liber datus est Judæis, liber Legis, palàm positus, & liber eloquiorum solis sapientibus traditus. Ipsi enim primi fuerunt, quibus cum multivariam Deus per angelos suos locutus est, & quibus data fuerunt oracula & arcana Dei, sicut ait Psalmista: Nõ fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestavit illis. Constat autem ex sententiis Hebræorum magistrorum, etiam & Christianorum doctorum, Moysen ipsum magnum Hebræorum legislatorem, præter legem illam, quam Deus dedit illi in monte Syna, quam ille quinq; libris scriptam contentamque reliquit, revelatam quoq; fuisse eidem Moysi ab ipso Deo veram legis expositionem, cũ manifestatione omnium mysteriorum & secretorũ, quæ sub cortice & rudi facie verborum Legis continentur. Unde legitur

Psal. 147.

Deus

Deus dixisse ad Esdram: Revelans revelatus sum super rubū, & locutus sum Moysi, quando populus meus serviebat in Ægypto & misi eum, & adduxi eum super montem Syna, & detinebam eum apud me diebus multis, & narravi illi mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta & finem, & præcepi ei dicens: Hæc in palàm facies verba, & hæc abscondes. Constat itaq; Moysen in monte duplicem legem, videlicet, literalem & spiritualem accepisse, & juxta præceptum Dei utramq; populo Judaico communicasse, illam videlicet scriptam vulgò palam statuisse, alteram verò solum septuaginta sapientib. communicasse, nec scriptis, nec ut ipsi scriberent, sed viva voce, & ut quisq; eorum ordine perpetuo suis successoribus viva voce revelarent, propter quam vivæ vocis successivam traditionem dicta est scientia eloquiorum, quam Hebræi vocant Cabalam, propter receptionem tanquam Hæreditario jure unius ab altero. Cui sententiæ correspondet etiam illud Hilarii in expositione Psal. Quare fremuerunt gentes. Ubi dicit Hilarius, fuisse à Moyse institutum, in omni synagoga septuaginta esse seniores, quibus Moyses præter legem quam literis condidisset, secretiora mysteria intimavit, & juxta hunc sensum exponit splendidissimus Theologus Origenes illud Pauli: Quia credita sunt illis eloquia Dei, scilicet præter literalem legem Judæis datam, etiam aliam fuisse spiritualem, quam Paulus vocat eloquia Dei: recentiores Hebræi Cabalam dicunt, quæ omnium divinarum humanarumque rerum cognitionem in allegorico sensu legis Mosaicæ comprehendit: quod etiam Paulus confirmat, ubi dicit: Judæos habere formam scientiæ & veritatis in lege. Et Rabbi Moyses in secundo tractatu Moræ inquit, totam legis solicitudinem in hoc consistere, ut veridicas sententias de Deo angelicisque choris doceat, quibus edocti homines, etiam ipsum mundum in suo ordine cognoscant. Principalis itaque eruditio Cabalæ prophetica est, & illorum cognoscibilium, quæ de Deo angelisq; intelligi possunt. Hinc multiformia tam Dei quàm Angelorum sacra nomina invocanda edocet, variosque corporeos actus enumerat, quibus homines tanquam similes facti diis, conformando se divinis per quosdam gradus, ad æterna patris lumina transcendunt, quibus repleti Dei cognitionem ultra naturæ morem assequuntur, magis enim operantur invocata sacra nomina in mentem nostram illis ritè expositam, quam corpus quodvis accedens ad aliud corpus operatur in illud ceu ignis in stuppā. Habet præterea lex Hebraica etiam hoc divinitatis, ut præter

4. Esd 14.

Hilarius Ps. 2.

Orig. Rom. 2.

Rab. Mos. Ægyp

Dei angelicaque nomina, multiformia ibi latitantia, etiam ne elementum ullum transeat, sine prophetico aliquo mysterio, quorum revolutione juxta regulas Cabalistarum sæpè stupenda panduntur oracula. Unde ait Rabi Moyses secundo Moræ, divina nomina propheticaque verba transposito literarum ordine, aliisque insolitis signaculis sæpè grandia sapientię divinę oracula decernere. Quod etiam alter Moyses Gerundinus in exordio Geneseos, & tota Cabalistarum Schola confirmat, majores siquidem & propinquiores virtutes Dei sunt in divinis nominibus, propheticisq; characteribus, quam in quovis corpore mundi. Ideò Dionysius nos illorum veneratione & contemplatione faciliùs ad Deum Patrem ascendere, suiq; splendoris plus quàm ex rerum naturalium & creaturarum intuitu participes effici. Et nos de hac materia latè & profundè scripsimus in libro de occulta Philosophia, eo loco ubi de mysteriis & cæremoniis occultarum operationum tractatur. Sed satis est hîc, nobis scire, Judæorum cognitionem de Deo, multò fuisse sublimiorem & perfectiorem per legem, quàm gentium per creaturas. Non tamen potuerunt nisi umbratilem quandam de Deo cognitionem habere: veram autem & perfectam Dei cognitionem (ut tota Cabalistarum schola testatur) reservatam fuisse ad adventum Messiæ, qui tandem venit, Dominus noster Jesus Christus, in quo perfecta sunt & perficiuntur omnia. Sed redeamus ad Cabalam, quæ est lex spiritualis, latens sub verbis Legis literalis, quæ sola viva voce tradebatur ab uno ad alterū. Hæc lex spiritualis, post restitutionem Judæorum à Babylonica captivitate, per Cyrum regem Persarum, & instaurato templo sub Zorobabel per Esdram (qui tunc Judaicæ Ecclesiæ præfectus erat) in Synodo convocatis sapientibus, ut afferret unusquisque in medium, quæ de legis mysteriis memoriter teneret, adhibitis notariis, primùm scriptis mandata est, & in septuaginta volumina (tot enim in Synodo illo erant sapientes) redacta est. De quibus ita loquitur Esdras: Exactis quadraginta diebus, loquutus est altissimus dicens: Priora quæ scripsisti in palàm pone, legant digni & indigni: novissimos autem septuaginta libros conservabis, ut tradas eos sapientibus de populo, quorum corda scis posse capere & servire secreta hæc: in his enim est vena intellectus, sapientiæ fons, & scientiæ flumē. Continet enim lex ipsa ineffabilem de supersubstantiali deitate Theologiam, de intelligibilibus angelicisq; formis exactam Metaphysicam, de mundo corporeo, rebusque naturalibus firmissimam Philosophiam. Atque hinc venit in usum, ut apud recen-

Rab. Mos. Ægyp. Rab. Mos. 25.

Dion. de divin. nom. Lib. 3. de occult. philos.

4. Esd. 12. & 14.

recentiores Hebræos etiam quæque occultior & abditior, vel quæ circa mirabilium effectuum secretas operationes versatur scientia, Cabala nuncupetur Unde factum est, ut etiam illi, qui secreto quodam fœdere, pacto & conventione cum dæmonibus inita, stupenda facta jactitabant, quò improbitatem sui execrandi artificii superstitionisque tegerent, honestiori nomine Cabalistas sese vocitârunt. Hinc tandem Cabalæ sanctum nomen in suspicionem venit, quemadmodum & sacrum Magiæ nomen, utrumque suspectum est, utrumque prophanatum est, juxta vetus Proverbium, quo dicitur: sacra prophanantur quoniam à prophanis usurpantur Habebant itaque Judæi legem scriptam ad vulgus publicatam: habebant etiam eloquia Dei, scilicet altissimæ divinitatis arcana mysteria sub cortice verborum scriptæ legis latitantia, solis sapientibus tradita, quæ non licuit in vulgus prodere. Mysteria enim tanta divinitate plenissima stultæ plebi communicare, quid aliud esset, quàm sanctum dare canibus, quod etiam Christus ipse in Evangelio suo vetuit: qui promissus per legem, & desideratus in lege, tandem opportuno tempore venit adimpletor & perfector legis, quemadmodum ipse inquit: non enim veni solvere legem, sed adimplere. Erat enim tota lex in tres partes divisa, vel erant umbratiles figuræ futuræ lucis, vel sermones prophetici futuræ veritatis, vel præcepta vivendi futuræ perfectionis. Quod si solum literalem sensum legis apprehendas, absque spiritu futuræ lucis, veritatis & perfectionis, nihil erit lege magis ridiculum, & anilis fabulæ, milesiiq; sermonis magis simillimum. Porro venit Christus sol justitiæ, vera lux, clarissima veritas, vera vitæ perfectio omnibus hominibus, qui credunt in nomine ejus: ipse adimplevit legem, ut a modo non sit opus lege, nec a modo cognoscimus Deum in caligine creaturarum, neque in umbra Legis Judaicæ, sed lumine Fidei Jesu Christi, qui est vera cognitio, sapientia Patris, intellectus hominis, in quo, ut inquit Paulus, recapitulantur omnia, & quæ in cœlis, & quæ in terris sunt. Ideo nunc consequenter dicamus de ultima & perfecta Dei cognitione, quæ est per Evangelium Christi Jesu Domini nostri.

Matt. 7.

Matt. 5.

Ephes. 1.

CAP. V.

OMne studium amorque sapientiæ ex Spiritu sancto est per Dominum nostrum Jesum Christum, ipsa vera sapientia Dei cognitio est, illustratio mentis, voluntatis correptio, appetitioque rectæ rationis, quædam vitæ certa lex, sanctificans

animam hominis, Deo disponens viam, quid agendum, quid omittēdum demonstrans: quam nos sapientiam alio vocabulo Theologiam vocamus. hæc sapientia veraq; Dei cognitio, imò contactus quidam Dei essentialis melior quàm cognitio, traditur divinitus in Evangelio. Neq; enim Deus ipse sine Evangelio verè cognoscitur, neq; Evangelium absque divina gratia verè intelligitur. Manifestum enim est, ea quæ ex Deo tradita sunt, non nisi ex Deo intelligi posse, sicut ait Propheta: In
Ps.35. lumine tuo videbimus lumen: quā lucem Trismegistus Mer-
Pim. curius mentem vocat divinæ essentiæ, lucem ipsam exorien-
1. tem Deo. Intellectus tamen noster, nisi per mentem illuminetur divinam, ab errore non est immunis & frustrà laborat in
2Cor. divinis. Unde Paulus ait: Non sumus sufficientes aliquid co-
3. gitare ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, quem invocandum, ad quem orandum, in omni rerum principio, maximè tamen in Theologia id fore agendum, sacer præcipit Dio-
Dion de divinis nom. nysius. Dixit etiam ipsa veritas Christus: Petite & dabitur vobis, pulsate & aperietur vobis, quærite & invenietis, videlicet quærendo in fide, firmiter credendo: credere enim (ut ait Hermes) ipsum intelligere est. Petendo denique in spe cum firma
Matt. & indubia expectatione, laudando & adorando Jesum Chri-
7. stum, à quo tam divinissima cognitio in animam nostram de-
Luc.2 scendit, ut nos spiritus sui illustret lumine. Pulsantes autem
Pim. operatione charitatis cum vigiliis & jejuniis, & ardenti desi-
9 derio in omni vita cum imitatione Jesu Christi, quemadmodum inquit Joannes: qui dicit se manere in Christo debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare: quam Paulus vocat fidem, quę per dilectionem operatur. Idcirco frustra currunt, quicunq; litigiosis quibusq; disputationibus divina prosequuntur, & sophismatum muniti ambagibus, ac dialecticis pręstigiis sacrarum literarum fores se diffringere posse putāt. Semper quęrunt magna disputantes, nihil tamen inveniunt, quia semetipsos amittunt (ut ait Paulus) semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Hinc idem Paulus pręcipit Corinthiis, ut obediant & firmiter perstent in fide, & caveant ne decipiantur per dialecticam & Philosophiam, quę sunt inanes fallacię & inventa hominum, & secundum elementa hujus mundi corruptibilis: cujus cognitio omnis est à sensibus, ex quibus ratio omnem suam capit cognitionis materiam, discurrendo, componendo, dividendo & colligendo universales propositiones ex experimentis Deus autem & Jesus Christus supra mundum est, & creator mūdi super omnes

naturas,

naturas,qualitates,figuras,numeros,ordines,actiones, atque (ut ait Dionysius) supra omnem sermonem,positionem,ablationem,super omnem affirmationem & negationem, supra etiam illos supramundanos Angelos, & pennas ventorum, qui ascendit super Cherubim, & posuit nubem latibulum suum, qui est Rex regum,& Dominus dominantium, tum eorũ quæ sunt,tum eorum quæ non sunt,qui inclinavit cœlos,& descendit sicut pluvia in vellus, & in se assumpsit naturam humanã, & in ea inter homines factus est mirificus, & admirabilis in omnibus operibus suis,potentia sua supernaturali & divina. Ad illum igitur verè cognoscendum, dialectica & Philosophia queunt ascendere,impeditæ ratione, quæ est inimica sanctæ fidei. Unde ait Greg.Nazianz.lib.2.de Theologia: Quid enim tum suspicaberis divinum esse, si omnino logicis credis speculationibus?aut ad quid te ratio inducet violenta,sive examinata,te qui gloriaris circa immensa. Fides ergo omni cognitione præstantior,quatenus non inanib.commentationibus,sed divinæ revelationi tota innititur, à primo lumine immediatè descendens,sola potest ea quę supra mundum sunt, apprehendere.Ipsa n.mundi exordium intelligit(ut ait Paulus:Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei) & supra statutæ naturæ limites ascendit,spaciaturque in illo latissimo campo, in ipso autore naturæ.In hac fide Paulus dicit se accepisse apostolatum,& prædicare Deum.Et scribens ad Corinthios ait: Prædicatio mea non est in persuasionibus humanæ sapientiæ,sed in ostensionib. spiritus& veritatis fidei Jesu Christi Sola enim fides instrumentum est medium, qua sola possumus Deum cognoscere,&,ut ajunt Platonici,qua sola ad Deũ accedimus, divinamq; nanciscimur protectionem ac virtutem. Sed videamus quæ anima, quando &quomodo potest liberè uti hoc instrumento. Certè nulla,nisi illa, quæquando tota rationis intentione ascendendo in mẽtem, caput suum supremam ejus portionem,tota in eam convertitur: sicut quandoque ob inferiorum & sensibilium rerum amorem tota vertitur in phantasiam.scimus utique humanam mentem superni vultus imaginem,nobisq; inscriptum lumen existere,quæ de veritatis fonte migrans,sola veritatem capit & amplectitur sed phantasmatum turbines eam non quidem in se, sed in nobis adeo obumbrant,distrahunt,dissipant,dispergunt,quò vix veritatis angustissimam portã intrare valeat anima. Itaque nostra carne inclusa corruptibili,nimioq; ejus demersa commercio, nisi viam carnis superaverit,fueritq; pristinam naturã sortita, evaserit-

que

que mens pura, quasi par Angelo, frustra laborat in divinis: Sed quæ anima hæc est, nisi quæ indubia Spe, & superni numinis desiderio phantasiam silere jubet, & quæ veram fidem firmiter amplexa, assuetis rationis naturalis discursionibus a modò nõ confidit, & quę ardenti amore adhærens Deo, sola vivit mente, evasit Angelus, capit toto pectore Deum? Unde illud Hieremiæ: In hoc glorietur, qui gloriatur, scire me. Hinc Zoroastes vetustissimus Philosophus: Anima (inquit) hominis Deum quodammodo contrahit in seipsam, quoniam nihil retinens mortale tota divinis haustibus inebriatur. Et tunc quoque talis anima sæpè exulta in corporis harmoniam, quando scilic. post contemplationem rediẽs ad corporalia officia, producit in his fructus fidei, cibum justitiæ: Ideo hujusmodi animam Joan. ait nasci iterum ex Deo siquidem Dei summi lumen quemadmodum radius Solis corpus attenuans, sursumque trahens, & in igneum convertens naturam, per mentes Angelicas usque ad animã nostram defluens, instigat quotidie animam carni immersam, ut denudata ab omni carnalitate deponat omnes potentias operationesque animales, & rationales, ac sola mente vivens, spe decora, fide directa, amore flagrans, tota ad Deum conversa, & in Deo fœcundata Deo regnante, fiat Dei filius, pariatque novum Immanuel. Et talis anima quotiens dimissis actionibus in se ipsam regreditur, & ad æternum Deum contemplandum se flectit: tunc nullo amplius terrenorũ impetu torpens, sed Patre luminum fulta, ad sublimem divinæ cognitionis ascendit apicem, ubi propheticis oraculis continuò impletur, sæpè etiam ad miracula perpetranda Dei instrumentũ eligitur, cujus orationes etiam circa publicas mũdi ipsius mutationes non fiunt irritæ, quemadmodum Jacobus nos admonet, dicens: Helias homo erat similis nobis, & passibilis, & orans oravit ut non plueret super terram, & nõ pluit annos tres, menses sex: & rursum oravit, & cœlum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum. O magnum miraculum, homo, præcipuè autẽ Christianus, qui in mundo constitutus, ea quæ supra mũdum sunt, ipsiusque mundi autorem cognoscit, tum in eo ipso inferiora quæque cernit & intelligit: non solum ea quæ sunt, & quæ fuerunt, sed & illa quæ non sunt, & quæ ventura sunt. Magnum certè miraculum est homo Christianus, qui in mundo constitutus, supra mundum dominatur, operationesq; similes efficit ipsi Creatori mundi, quæ opera vulgò miracula appellantur, quorum omnium radix & fundamentum fides est in Jesum Christum. Per hanc solam efficitur homo idem aliquid

cum

Hierem. 9. *1. Ioh. 2. 3.* *Iacob. 3.*

cum Deo, eademque potestate fruitur, quemadmodum Christus pollicitus est, dicens: Amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio ipse faciet. & majora horum faciet: quia ego vado ad Patrem, & quicquid rogaveritis Patrem in nomine meo, ego faciam: & quicquid rogaverit me, ego faciam, ut glorificetur Pater in Filio. Et alibi ait: Si habueritis fidē sicut granum sinapis, & dixeritis huic monti, jacta te ultra mare, fiet. Propterea dico vobis, quicquid petentes oraveritis, credite quia accipietis, & fiet vobis. Hinc est, quod homines ferè Christiani, ac Deo devoti, loquuntur lingvis, prædicant futura, imperant elementis, pellunt nebulas, citant pluvias, præcipiunt ventis, avertunt tempestates, sanant ægrotos, illuminant cœcos, curant claudos, mundant leprosos, ejiciunt dæmonia, sæpè suscitant mortuos, & hujusmodi. Sic Prophetæ, sic Apostoli, sic multi sancti Pontifices, Sacerdotes, Doctores, cæterique viri Dei maximis claruêre clarentque potentiis. Maximè ergo concedens est illa potestas illos qui perfectiores in fide, quib. Paulus solum se dicit narrare Sapientiam, & segregatim prædicare Evangelium. Habet n. etiam Evangelium, quemadmodum Lex Mosaica, aliud in cortice propositum imbecillioribus, aliud in medulla, quod segregatim revelatum est perfectis sicut de illis loquitur Paulus ad Hebræos, vocans hæc lac infantium, & elementa exordii sermonum Dei, illa autem nūcupat solidum cibum, sermonem justitiæ, & perfectam Christi doctrinam, inquiens: Si ferri vultis ad perfectam Christi doctrinam, omittendus est sermo inchoationis, in quo videlicet tractatur de principiis & fundamentis divinæ sapientiæ, quæ sunt de pœnitentia ab operibus mortuis, de Baptismate, de Sacramentis, de impositione manuum, & de autoritate absolvendi, de resurrectione mortuorum, & judicio æterno, & ejusmodi, quæ omnia habentur in cortice Evangelii, & in scholis tractantur à scholasticis Theologis, & in problemata disputanda & discutienda deducuntur: illa autem pertinentia ad meliorem sapientiam & perfectam doctrinam, videl. quod sit donū cœleste, & manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit, & quod sit bonum Dei verbum, melius illo quod foris vulgò traditur in parabolis, quodq; mysterium regni Dei datur nosse solis secretioribus discipulis: & quæ virtutes seculi futuri, quæ origo & finis animæ, & ministeria Angelicorum spirituum, quæ conditio & qualitas illius immensæ gloriæ, & felicitatis quam expectamus, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit: hæc omnia continentur

Ioan. 14.

Mat. 17. *Luc.* 17.

1. *Cor* 2.

in me

in medulla & nucleo Evangelii, & non nisi perfectioribus cognita sunt, quibus data est scientia potestatum & virtutum, miraculorum & prophetiæ, & cætera, quæ homines propriis viribus indagare non possunt, nisi qui subjecti fuerint virtuti Spiritus sancti, qui ob hoc ad principatum in Ecclesia gerendum eliguntur & deputantur, ut ipsi illuminati in Fide cognoscentes voluntatem Dei, instructi per Evangelium, juxta verba
Rom. 2. Pauli, sint duces cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditores insipientium, magistri infantium, habentes formã scientiæ & veritatis in Evangelio, cujusmodi sunt in Ecclesia Pontifices, Episcopi, Prælati, Doctores, & quibus cura animarum, & ædificatio Ecclesiæ commissa est, ad quos Paulus scri-
1. Cor 14. bens, ait: Qui loquitur linguis, non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit: spiritus autem loquitur mysteria: nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem: qui loquitur lingua seipsum ædificat, qui autem prophetat, Ecclesiã Dei ædificat: & sequitur ibidem: Linguæ in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus: Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, & omnes linguis loquantur, intret autem idiota infidelis, nonne dicet, quid insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, dijudicatur ob omnibus: occulta enim cordis ejus manifesta sunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians, quia verè Deus in nobis sit, & tandem concludit: si quis videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscet quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata: si quis autem ignorat, ignorabitur. Ecce Apostolus hæc non ut consilium, sed divinum mandatum ac præceptum proponit, Quare si Pontifices, Prælati & Doctores nostri divinæ sapientiæ propheticum spiritum non habuerint, & admirandã eorũ in Ecclesia professionem alicujus divinæ potestatis effectu nõ comprobaverint, certè illorum spiritus mentis lumine habet & fide in Christum debilis est, & languet carne supra spiritum nimium dominante. Quamobrem omnes illi tanquam steriles animæ, impietatis & injustitiæ adeo judicabuntur atque condemnabuntur En habes modò qualem esse oporteat, qui Dei cognitionem assequi cupit, & qui verè dici mereatur Theologus, qui cum Deo loqui desiderat, & in lege ejus meditari die
Dionysius ac nocte Sic namque Johannes Evangelista à Dionysio theologus cognominatus est, à divina scilicet locutione. Sed sunt quidam alii, qui linguis loquuntur, humanis scientiis inflati,

imò

imòqui vita & lingua de Deo mentiri non erubeſcunt, qui ſuo ſpiritu omnem Scripturam ad ſua mendacia impudentiſſimè torquent, ac myſteria divina ad humanæ rationis methodum exigunt, inventiſq; capitibus ſuis gloſſis ſacrilegis adulterato verbo Dei, ſua portenta ſtabiliunt, ac ſanctum Theologiæ nomen furto & rapina ſibi temerè uſurpant, ſoliſque operam dant contentionibus, & rixoſis diſputationibus, de quibus Paulus ſcribit ad Philippenſ. dicens: Quidā propter invidiam & contentionem, quidam autem propter bonam voluntatem Chriſtum prædicant. Et hi contentioſi ſunt argumentatores iſti, *Phil. 1* qui Dei notitiam argumentis & quæſtionib. inſequuntur, de quibus ait Pſalmiſta: Corrupti ſunt & abominabiles facti ſunt *Pſal.* in ſtudiis ſuis. Et Judas Apoſtolus ait: Hi autem quæcunque *13.* quidem ignorant, blaſphemant, quæcunq; autem naturaliter *Iudæ* tanquam muta animalia nōrunt, in his corrumpuntur, quos *canonica.* iterum alloquitur Eſaias dicens: Sapientia tua & ſcientia tua ea ipſa decepit te, defeciſti in multitudine conſiliorum tuorū: *Eſai.* carnalis enim eſt & mundana omnis doctrina ipſorum, gens *47.* ambitioſa, arrogans confidens ſuis ingeniis, arbitrans ſe ſuis viribus Deum poſſe cognoſcere, & in omni re veritatem poſſe invenire, nec poſſe aliquid in ſermonem venire, de quo non in utramq; partem diſertiſſimè poſſint diſputare, & probabilem ſententiam proferre, populi aſtuti, abundantes alienis literis, ac ſimul artificioſa quadam dialectica freti inſolentes, cùm nihil omninò ſciant, cupiunt docti videri. Ideo diſputant palàm in gymnaſiis, ſophiſmatum roborati diverticulis, dicentes & arbitrantes ſe eſſe ſapientes: ſed his deliramentis ac verſatilis ingenii verſutiis miſerabiliter decepti; quod putant ſibi eſſe ſubſidio, eſt illis impedimento, & evaneſcunt in cogitationib. ſuis, & traduntur à Deo in reprobum ſenſum, quo putant ſe maximè videre, & veritatem poſſe invenire, eo maximè obſcuratum eſt inſipiens cor ipſorum, quo valent apud homines, apud Deum impotentes ſunt, & dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt: qui enim ſophiſticè loquitur, odibilis eſt, ait Eccleſiaſticus. Non illi data eſt à Domino gratia: omni enim ſapientia defraudatus eſt. Maximum enim ſtultitiæ argumentum eſt, ſeipſum putare ſapientem, de qua ſapientia dicit Apoſtolus: Prudentia carnis ſtultitia eſt apud Deum. Et Salomon vocat eam mulierem ſtultam & clamoſam, plenam illecebris, nihil omnino ſcientem, cujus convivæ ſunt in inferno, & qui applicabitur illis, deſcendet ad inferos. Ideo dicit Dominus: Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentum reprobabo.

Vera

Vera enim ſapientia non in clamoſis diſputationib. conſiſtit, ſed occulitur in ſilentio & religione per Fidem in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, cujus fructus eſt vita æterna: quam Paulus vocat ſcientiam, quæ ſecundum pietatem eſt, cujus ipſe Apoſtolatum accepit ſecundum fidem electorum Dei. Aliam verò eſſe ſcientiam contentionis, de qua Titum diſcipulum ſuum certiorem facit, ſic monendo: Stultas autem quæſtiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita, ſunt enim inutiles & vanæ: Super quo ſcribens Hieronymus, ita ait: Dialectici & Ariſtoteles (qui horum princeps eſt) ſolent argumentationum retia tendere, & vagam Theologiæ libertatem in ſyllogiſmorum ſpineta concludere. Hinc ergo qui in eo totos dies & noctes terunt, ut vel interrogent, vel reſpondeant, vel dent propoſitionem, vel accipiant, aſſumant, confirment atque concludant, eos quidem contentioſos vocant, qui ut libet non ratione, ſed ſtomacho putant litigandũ. Si igitur illi hoc faciunt quorum propriè ars contentio eſt, quî debet facere Chriſtianus, niſi omnino fugere contentiones? Hæc ille: itaq; & nobis ſi volumus verè cognoſcere Deum poſtponenda eſt omnis turbida ratiocinatio, omnis ſophiſtica argumentatio, omnis dialectica inquiſitio, Ratio n. & inquiſitio nonnullã ſubolent diſperſionem & diffidentiam: Fides autem fixa & tranquilla eſſe debet. Ideo dicit Ambroſ. in in li. de trini. Aufer arguméta ubi fides quæritur, in ipſis gymnaſiis ſuis jam dialectica taceat, piſcatorib. creditur non Dialecticis. Idem ad Gratianum de fide, & Urbanus Papa ſcribens ad Carolum ait: Non in Dialectica placuit Deo ſervare populum ſuum: Regnũ n. Dei in ſimplicitate fidei eſt, non in contentione ſermonis. Nulla n. major peſtis animæ quam ratiocinatio, quam altercatio, quam diſputatio de divinis, quæ evertit rationem, pervertit intellectum, dejicit fidem. Ideo Paulus illam maximè vitandam jubet, & Jacobus appellat eam ſapientiam terrenam, animalem & diabolicam: hinc errores, hinc dubia, hinc mendacia, hinc hæreſes hinc primum in humano genere peccatum ortum eſt. Inventor autem hujus tam peſtiferæ facultatis diabolus, primus ille callidus & perniciοſus ſophiſta, quæſtiunculas propoſuit, diſputationes invenit & quaſi ſcholam aliquam inſtituit. Non cõtentus quod ſeipſum perdiderat, invenit artificium quo & alios perderet malumq; ſuum augeret & propagaret. Idcirco non permittens hominem ſtare in ſimplici fide, voluit de præceptis Dei quæſtionẽ proponere, commodiſſimam hanc homines evertendi machinam arbitratus.

Ambroſ. in lib. de tri. Idem ad Grat. de fide Vrbanus & habetur 37 d.c.omnes. Col. 2 1 Cor. 1.2. 2. Ti. 2. Gen. 3

Hinc

Hinc Sophistæ instar, Evam primò aggreditur, & illam exquisitione & ratione in certamen provocat quærens: Cur præcepit vobis Deus, ut non comedatis ex omni ligno paradisi? Cum quo si Eva non disputasset, decepta non fuisset. Quia verò cum diabolo in altercationem descendit, unica falsa & sophistica ratione decepta est, nec solum à fide jam decidit, sed & rationem simul amisit: Hinc cœpit primò verba Dei falsò interpretari. Unde & mendacium commisit, simul ac de eloquiis Dei dubitare diffidereq; præsumpsit, ita enim respondit: de fructibus lignorum, quæ sunt in Paradiso, vescimur: de fructu verò ligni, quod est in medio Paradisi, prçcepit nobis Deꝰ, ne comederemus & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Ecce quàm falsò interpretata est præceptum Dei, dicendo Nobis in plurali, quod Deus soli Adæ in singulari præcepit, antequam Eva crearetur: insuper Ne tangeremus, quo utrobique mentita est: deinde etiam dubitavit, ubi subdit, Ne fortè, Vides quomodo callida illa & diabolica ex quæstionibus proposita disceptatio decepit rationem, ratio autem dejecit fidem, hic fructus, hæc utilitas, hic finis disputationum sophisticarum, quæ hoc tempore à recentioribus aliquot theosophistis, ac philopompis exercentur ad omnem vanitatem. qui cum Aristotelem malè conversum, & quædam insuper commentaria, tum Petrum Lombardum, quem magistrum scientiarum vocant, ac neglecto Christi Evangelio Apostolicisque dogmatibus, tanquam totius theologiæ archetypum colunt, & nescio quæ alia illius generis viderunt. Tunc freti sophistica sua insolentia, omnia se posse attentare, aggredi, dissolvere, & interpretari putant. Tunc irruentes suis ineptiis, inquinamentis & blateramentis, rixosisque disputationibus, ad quod artificium jam linguas armatas habent, omnia quæ in fide & religione simplicia, syncera & pura sunt, multiplicia, caliginosa & sordida reddiderunt, omnemque theologiam suis absurdis altercationibus, ac futili verbositate confuderunt, conturbârunt, polluerunt, inveneruntque non divinam nec humanam quidem, sed nescio quam suam, non dico theologiam, sed squalidam, odiosam, cavillatoriam & diabolicā vanitatem, humanarum opinionum, philosophicarumque nugarum rhapsodiam. Veram autem illam & vetustam theologiam, quæ à primis sanctis & veris Christianis emanavit, inprimis à Christo, & ab Apostolis, quos secuti ex Græcis Dionysius, cujus divinissima scripta, sed non omnia extant: item Divus Origenes consummatissimus Theologus, ex cujus innumeris ferè scriptis ob æ-

inulorum depravationem, paucissima extant: item Basilius cognomento Magnus, Athanasius Alexandrinus Episcopus, qui contra Arrianos tanta constantia disputavit, Cyrillus ejusdem basilicæ Episcopus, qui præfuit concilio Ephesino, cujus egregia commentaria in Joannem extant: Didimus cognomine Cæcus, qui scripsit de processu Spiritus sancti, quod opus Hieronymus in latinum sermonem transtulit: Eusebius Cæsariensis, qui præparationem in Evangelicam veritatem scripsit. Multum quoque nobis in historia profuit Joannes cognomine Chrysostomus ob eloquentiam item Gregorius Nazianzenus, & plures alii. Ex latinis prætereaCyprianus, Lactantius, Tertullianus, Ambrosius, Ruffinus, Hieronymus, Augustinus, Leo, Gregorius, Beda, Anselmus, Bernardus, Cassaneus, & quos illa priora tempora genuêre. Hos tam sanctos doctores, hanc inquam theologiam penitus posthabent, repudiant & irrident, sine quibus tamen nil rectè vel in suis queunt cognoscere. Inventor hujus tam perniciosi magisterii fuit serpens ille antiquus sophista, qui decepit Evam. Hunc imitantes recentiores quidam Theosophistæ, hoc seculo tanti flagitii principes, authores & propagatores extiterunt. quos innumerabiles alii ejusdem generis homines quotidiè miserè sequuntur Hinc exorta est illa horrida & implicata sylva, caliginosus lucus disputationum, in quo cum misero labore & damnabili studio, exiguo fructu assiduè laborant, non fide, non spe, non charitate Christum imitantes, neq, orationibus, jejuniis, vigiliis, petentes, quærẽtes, pulsantes, ut aperiatur illis divinæ cognitionis armarium, sed tanquam Titani contra Deum belligerantes, dædalicis sophismatum machinis sacrarum literarum ostium se posse disrumpere arbitrantur. Hinc quicquid à philosopho seu theologo aliquo dictum in manus eorum inciderit, id non resolvunt ad justa principia, sed deducunt longius non ad primos fontes, unde manavit, sed suis ineptiis ac ineptis distinctionibus dilacerant, dissipant, conterunt quasi mortario in pulverem, ut viribus omnibus præ nimia tenuitate amissis, ante lucem & auram positum vel lenissimo vento evanescat. Hinc illud apud eos usurpatum proverbium, quo dicunt, unico flatu argumentum tuum dissolvam. Rectè sanè, verè ac sapienter dictum: nam nihil apud eos argumentatores est quàm flatus flatui obvians, illumque discutiens. hinc cum paululum à gymnasiis suis abierint, sedent muti & cogitabundi, tanquam stolidi & trunci inanimati, & tanquam ficulnea arida non habent quod loquantur, quod fructifi-

fructificent, quia non sunt cum suis condisputatoribus, hinc natum illud apud vulgus proverbium: Maximos quosque scholasticos maximè stultos esse solere. Accedit ad hæc alia insolentia, qua recentiores isti theologi & canonistæ, homines suæ ignorantiæ conscii, authoritati suæ diffidentes, timentes, quia illis non credatur, tam capitulatim tamque articulatim testimonia citant, in singulis verbis & interpretationibus occupati, neque hoc raró, neque ex remotiore antiquitate, sed etiam ex novissimis, & suis ferè contemporaneis, suique similibus quibusque scriptoribus, & hoc tam continuè & tam assiduè jactantes se congerie illorum testimoniorum, non ut doceant alios, sed ut ipsi memoriæ laudem aucupentur & multa legisse videantur, non considerantes, quòd si ex dictis vel scriptis suis unicuique quod suum est distribuerint, nihil quod eorum sit remansurum. Sed illo errore & proprii ingenii inopia vagantes, quasi rustica quædam secta cum ipsi nihil sciant, nec ex se aliquid edere possint, omnia studia sua in excerpendo & compilando consumunt, quibus contenti, cùm nihil omninò sciant, quàm aliorum laboribus & exemplis uti, sapientiæ nomen temerè sibi arrogant, atque hoc consilio mirum quam sibi placeant, quam egregiè doctos se putent. Non sic fecerunt prisci illi theologi, viri sapientia graves, authoritate venerabiles, vita sancti, quales illi quos suprà memoravimus, fuerunt. In quorum scriptis tam simplex, tam rara invenitur scripturarum citatio, ubicunque aliquid memorandum est, & illa quidem ex veteri Testamento, ex Evangeliis, ex Apostolis, ex remotiore antiquitate, nihil se jactantes, homines sanè in divina gratia solum confidentes, suæ sapientiæ conscii, & doctores optimi, nullorum judiciorum timentes, veraces, non respicientes in faciem hominum, qui ex suis thesauris nobis largiti sunt munera, imitantes Christum, qui tanquam bonus paterfamilias de thesauris suis protulit nova & vera, in omnibus verbo & opere fructificantes in hominibus fructum veræ religionis & fidei ad salutem æternam. Sed redeamus unde digressi sumus. Quantum namque in divina cognitione peccant, qui exili rationis discursu Deum se cognoscere posse præsumunt, innumera ferè in eorum traditionibus discrimina ostendunt. Nulla enim eis quæstio quantumcunque levis proponitur, quam non litigiosis ratiunculis dædalicisque labyrinthis involvant: ac sese invicem canum more, rabidis latratibus, morsibusque condemnant, quod eorum scripta & volumina abundè satis ostendunt.

Quod si juxta Aristotelis sententiam veritatis conditio est, ut undique sibi consonet, estque consonantia opinionum veritatis vestigium, necessariò sequitur ex opposito, id quod ubique sibi dissonat verum esse non posse. Ideo apud istos argumentatores, & recentiores theosophistas, nec veritas quidem ulla esse potest, nec ullum quidem veritatis vestigium, necesseque est hanc inconditam atque portentosam, nec nisi humanarum de divinis opinionum coacervationem aliquando mole sua ruituram. Sed heu miseri, ignorantia adhuc latè patet in orbe,
Plin. 9. nemo mente pius Dei cognitionem requirit, omnes fere sumus ignorantiam professi, theologia nova, novi doctores,
Æscl. 9. doctrina nova, nihil antiquum, nihil sanctum, nihil vere religiosum, & quod deterius est, si qui sunt qui huic pristinæ theologiæ ac religioni se dedicant, insani, ignari, irreligiosi, interdum etiam hæretici vocantur, atq; (ut inquit Hermes) odio habentur, etiam periculum capitale in eos constituitur, contumeliis afficiuntur, sæpe vita privantur. Attamen redite ad primos fontes & puram aquam haurite, ubi est immaculata forma pietatis & justitiæ, licebit semper & disputare & docere, & facere, favente nobis Domino Deo nostro Jesu Christo Nazareno crucifixo, qui magni consilii Angelus, vero mentes lumine illustrat, quem verum Deum & verum hominem profitemur, ac futuri Patrem sæculi, Judicemque expectamus.

CAP. VI.

QUoniam igitur nunc gentes ab ipsa creaturarum conditione, Deum primam causam omnium productricem cognoscunt, & ipsa conditio ostendit, qui condidit eam & ipsa factura monstrat qui fecit eam, & mundus manifestum facit, qui se disposuit. Judæi quoque inprimis à protoplasti traditione: deinceps à Moyse & Prophetis eundem Deum fabricatorem cœli & terræ acceperunt, & per legis ministerium cognoverunt: nos autem in Evangelio ab Apostolis: Qui est idem Deus super omnes Deos, & nomen ejus super omne nomen, & hujus verbum naturaliter invisibile caro factum, in visibilem & palpabilem hominem, & usque ad mortem humilians se, mortem autem Crucis, & eos qui in eum credunt, similes sibi, incorruptibiles, & impassibiles futuros, & percepturos regnum cœlorum, accipimus perfectam agnitionem. Propterea inexcusabilis est homo, qui ignorat Deum, maledictus autem, qui illum agnoscens non veneratur, impossibile enim

nim est (ut ait Apostolus) ut qui semel sunt illuminati, & gustaverunt donum cœleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustaveruntque bonum Dei verbum virtutesq; seculi venturi, & prolapsi sunt rursum renovari ad pœnitentiam. Nos itaque dictamine creaturarum moniti, & annunciatione Prophetarum edocti, ac prædicatione Apostolorum informati audemus dicere: quod unus solus est verus Deus increatus, immensus, æternus, omnipotens, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, tres quidem personæ sibi invicem coæternæ & coæquales, una tamen essentia & substantia naturaque simplex omninò, ut sic unum Deum in Trinitate & Trinitatem in Unitate fateamur, neque confundentes personas, neque substantiam separantes: nam Pater ab æterno genuit Filium, suamque illi dedit substantiam, ac nihilominus retinuit: Filius quoque nascendo Patris accepit substantiam, non tamen personam propriam Patris assumpsit, neque Pater illam in Filium transtulit, sunt enim ambo unius & ejusdem substantiæ, sed diversarum personarum: Filius quoque hic licet Patri coæternus sit ex substantia Patris ante secula genitus, tamen nihilominus ex substantia Virginis in seculo natus est, & vocatum est nomen ejus Jesus, qui est Christus, perfectus Deus, perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens, cui nihil humanum defuit præter peccatum: una persona, duæ naturæ, ante secula genitus Deus sine matre, in seculo natus homo sine Patre de Virgine ante & post partum incorrupta, passus in Cruce mortuus est, sed in Cruce vitam illustravit, & mortem morte resolvit: sepultus est, & descendit ad inferos, sed animas Patrum reduxit ex inferis, & resurrexit tertia die per virtutem propriam, & ascendit in cœlos, & emisit Spiritum Sanctum Paracletum, & iterum venturus est judicare vivos & mortuos, ad cujus adventum omnes homines resurrecturi sunt in carne sua propria, & reddituri sunt de factis propriis rationem. Hæc est perfecta Dei agnitio, in qua oportet nos salvos fieri: quam qui non agnoverit, aut agnoscentibus non crediderit, aut de ea dubitare præsumpserit, à spe vitæ & salutis æternæ alienus est.

REVERENDO PATRI AC DOMINO, DOMINO SYMPHORIANO EPIſcopo Valatenſi, Domino ſuo obſervandiſſimo, Henricus Cornelius Agrippa, S. D.

Epiſtolam quære Lib. 4. Epiſtolarum Epiſt. XV.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ Dehortatio Gentilis Theologiæ, ad amicos aliquos quondam perorata.

EFflagitaſtis jam ſæpè à me, ut librum ter maximi Mercurii, de ſapientia ac poteſtate Dei (quem ante aliquot annos in Titinenſi celebri gymnaſio publica prælectione profeſſus ſum) per hoc otium vobis exponerem, atque ex eodem vobis Pimandri (videlicet divinæ mentis) lucem oſtenderem. Petitionem autem hanc cùm nec utilem vobis eſſe perſpexerim, nec intentionem ipſam rectam quoque dijudicaverim. Tamen quo vos voti compotes fieri, deſideriique limitem aſſequi poſſetis, obtuli me vobis Paulinas epiſtolas declaraturum. nunc autem illis refutatis, denuo rurſuſque inſtatis eandem cantilenam canentes, miror admodum & ſtupeo, itaſcorque, vos qui in Evangelio Chriſti baptiſati eſtis, qui in Eccleſia Chriſti ſacerdotio ſungimini, poſt ſanctum baptiſmum, poſt ſacrum chriſma, Dei cognitionem ab Ethnicis quærere, quaſi Evangelium mancum ſit, & in Spiritum ſanctum peccare ſit venia. quicunque enim Dei notitiam aliunde quàm ab Evangelio parandam putant, ii verè ſunt, qui Spiritum ſanctum inceſſunt: quæ blaſphemia neque in hoc neque in futuro ſeculo remittitur. Nonne legiſtis Ochoziam illum magnum Samariæ Regem, dum ægrotus moribunduſque è lectulo mitteret nuncios, qui de vita ſaluteque ejus conſulerent Beelzebub Deum Accaron,

Increpatio.

Matt. 12.

4 Reg. 1.

occur-

occurrisse illis monente Angelo Heliam Thesbiten prophetam Domini & dixisse ad eos: Nunquid non est Deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub Deum Accaron, propter hoc dicit Dominus regi: De lectulo super quē ascendisti non descendes, sed morte morieris. Possem ne ego vos hoc exemplo deterrere, vel saltem admonere ac dicere: nunquid non sunt doctores in Ecclesia, qui vos de Deo abundè probeque erudiant, ut eatis ad consulendum Mercurium Trismegistum, philosophum dæmoniorum Ægypti? An nescitis quia pater vester Deus est qui vos creavit? mater verò vestra Ecclesia est, quæ vos in baptismo regeneravit? ut quid ergo tanquam filii profugi aliunde quàm à parentibus sapientiæ alimenta mendicatis, & qui in baptismo semel renunciastis Sathanæ, rursus ad Sathanam rebellatis à Deo? & qui per Christi sanguinem empti estis in libertatem, rursus prædam vos exponitis hostibus fidei & veritatis? videte & cavete ne quando dum potestatem ac Dei sapientiam aliunde quam ab ipso Deo quæritis, in eandem ipsam potestatem sapientiamque nefariò & inexpiabili scelero committatis, quare derelicti tandem in reprobum sensum, vitam simul cum salute amittatis. Nam si malus dæmon semel vobis salutis verba furatus fuerit de memoria, etiamsi velitis salvari, non poteritis, perdidistis enim viam, per quàm pervenitur ad salutem. Ideo nos admonet Apostolus, ut caveatis ne quis deprædetur per philosophiam. Si ergo divinorum vos cupido tenet, non est necesse hæc ex Ethnicis eruere, qui habetis in apertum positum de Deo testimonium, & Evangelium veritatis scientes, quia scripturæ quidem perfectæ sunt, quippe à verbo Dei & spiritu ejus datæ. Sed dicitis hîc, permulta reperiri in Ethnicorum libris, quæ cum Evangelica doctrina consentiunt. Præterea hæc apud illos majori verborum decore, sententiarum concinnitate ac suavitate dicendi tractata, magnum quoq; hæc vobis ad credendum fidei nostræ argumentum præstare, atq; calcar incutere. Erratis tota via, si ex philosophorum literis imitari vitæ Christianæ rationes, & posse vos ad virtutem erigi putatis: cavete ne tantum penes vos valeat Ethnicorum philosophia, ut sit vobis ratio doctrinaque Christiana contemptui. Esto quòd plerquae illorum cum nostris conveniant: at quæ est vestra hæc demētia, quæ fascinatio? Evangelicam doctrinam vobis plus placere apud Hermetem, Platonem, Plotinum, Æmilium, Jamblicum, Proculum, & cæteros hujus farinæ philosophos,

Col. 2 *Objectio.* *Responsio.*

Luc. 4. quàm apud Apostolos, apud Evangelistas, apud ipsum Christum. Noñe jam similes estis his qui Christi verbis ac miraculis diffidentes, ad voces dæmonû atq; obsessorû crediderunt, *Marc 13.5.* plus fidei habentes dæmonibus Christum filium Dei cõfidentibus, quã ipsimet Christo. Itane & vos dubitatis Christo Deo ea credere, quæ ipse de se docuit, nisi hæc Ethnicis disciplinis cõfirmentur, atq; philosophis ea concedere, quasi plus illi invenissent à semetipsis, quàm Apostoli didicissent à Christo qui est Deus, vincantque potius quam fallant, dum circa divina superbiunt vanis vocibus, ac si non in corde, sed in lingua sapiẽtia collocata sit Nonne hæc est illa sapientia philosophorum, *Luc. 16.* de qua ait Christus, quia filii hujus seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione hac? hæccine vobis pluris placet quã Evangelistarum, Apostolorumq; crassula & idiotica dogmata? sed nescitis quia intellectus ejus est ad mortem, & doctrina ejus ad interitum, & qui applicabitur ei, descendet ad inferos, *Prov. 2.9.* qui recesserit ab ea, salvabitur. Hæc est illa mulier aliena & extranea, stulta & clamosa, plena illecebris, quæ mollit sermones suos, propinans aquas furtivas & panem absconditum, quæ relicto duce pubertatis suæ, pacti Dei sui oblita est, cujus domus inclinata est ad mortem, & semitæ ejus ad inferos, ubi sunt gigantes, & cõvivæ ejus in profundo inferni. An ignoratis quid in Evangelio Abraham respondit diviti sepulto in inferno, & nuncium ad fratres postulanti, ut assentirent Mosi & prophetis, quicunq; nõ vellent descendere in locum illum? Sed absit, *Objectio.* dicitis, ut Ethnicorum dogmatib. fidei victoriã demus, vel illa tanquam verbum Dei recipiamus, sed tanquam opiniones & *Respõsio.* placita philosophorum, hominumq; literatorum, ut illa cum divinis scripturis conferamus, illasq; per hæc ornemus. Atq; idcirco necesse est per hæc vos trahi in reprobû sensum, & ubi maximè vos videre putatis, ibi ad ipsum veritatis lumen maximè cæcutire, sicut locutus est Christus se venisse in mundû, ut non videntes videant, & videntes cæci fiant: nonne erratis cæcutientes, si per hæc Sacras literas decorare vos creditis, per quæ magis fædantur, conspurcanturq; ? Sed & quomodo arbitramini, vos posse hæc cum illis conferre, cum nulla sit con- *2Cor. 8.* ventio Christi cum Belial, lucis cum tenebris, fidelis cum infidelibus? Nonne similes estis homini ęgroto, qui ad sui medelã medicum pariter & venenarios invitat, cû illi nocere quidem possunt, curare nõ possunt, alter venenis illorum sua medicamina miscere recusat, ne aut pernicies bonis, aut salus nocentib. adscribatur? An non jam intelligitis dum simul hæc & illa jun-

la jungere vultis, in hoc esse salutis vestræ subversionem? Esto, gravis autor est Trismegistus, cui si Platonem atq; Plotimum junxeritis, non dubium est quin multa de Deo ac divinis curiosè ornatèque tractaturi sunt: quod autem verum est & certum atq; firmum, adjacet Deo. Non decet ergo hominem Christianum hæc ab illis discere, sed ab illo solo qui dixit: Ego sum veritas. in cujus sacra hujusmodi Ethnicos porcos immittere, ne dicam illis præponere, non potest esse non temerè factum. *Ioh. 4* Dicitis iterum non idem de Hermete quod de cæteris philosophis judicium esse, ut qui nō tam philosophus fuerit, quam propheta, quem Lactantius gravis autor inter sybillas & prophetas commemorat. *Obiectio.* Ad hæc respondeo vobis Augustini verba contra Manichæum dicentis: Si quid veri de Deo sybillæ vel is Orpheus, aliive gentium vates aut philosophi dixisse perhibentur, valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem revincendam, non tamen ad illorum authoritatem cōplectendam. *Respōsio.* quantum enim distat de Christi adventu inter prædicationem Angelorum & confessionem dæmonum, tantum distat inter authoritatem Prophetarum & curiositatem sacrilegorum. Quod si authoritati hominum gravissimorum jam plurimum deferendum est, quibus quæso plus deferendum putatis, Hermeti, Platoni, Plotino, & consimilibus philosophis, qui suis excogitatis opinionibus innixi, obtenebrato intellectu, altissima Dei & naturæ arcana non percipientes, ea de Deo divinisque tradiderunt, quæ nec ratione sunt subnixa, nec à Spiritu sancto sunt suggesta, sed deliramenta quædam. ne prudentibus saltem hominibus digna: an Mosi, Davidi, Salomoni, Prophetis, Evangelistis, Apostolis, qui divino spiritu plenissimi, omnimoda sanctitate, oraculis, miraculis, ac ipsius vitę discrimine, effusique sanguinis testimonio dogmata sua probârunt? quòd si illis posthabitis ad philosophos recurritis, & ab Ethnicis errorum magistris discere laboratis, quæ à Christo & Spiritu saucto suscipere deberitis nonne insani eritis, ac simul impii futuri sitis? Si ergo nunc Christiani estis, Christi literas discite. Hanc siquidem suis notam ipse præscripsit: Qui diligit (inquiens) me, sermones meos audit. Ab illo igitur discendum est quid de Deo intelligendum sit. Dei enim justitia nō in traditionibus philosophorum, sed in Evangelio est. Quod si in illo Deum non cognoveritis, in aliis vos cognituros nequaquam speretis, neque enim alius poterit enarrare quę sunt Dei Patris, nisi proprium ejus verbum: quis enim alius cognovit sensum Domini, aut

quis ejus consiliarius factus est? Sed modo ad exempla confugitis & dicitis: Licebit ne nobis imitari sanctos Patres, Hieronymum, Augustinum, Cyprianum, Hilarium, Lactantium, Eusebium, Victorinũ, & reliquos multos, quorum libri Gentilium flosculis, philosophorumque placitis pleni sunt, & undique scatent. Atque hæc una malorum causa est (ut ait Seneca) vivere ad exempla, nec ratione componi, sed similitudine abduci. Ego Hieronymum & Augustinum scio, & reliquos Doctores novi, vos autem qui estis, qui ea in illis imitari cupitis, in quibus illos non parum pœnituit insumptæ operę, omnesque in hoc conveniunt, has gentium literas pestem esse religionis, legisque Christi: discite ergo nunc illorum monitis hæc cavere, atque non illorum prius errantium imitari errorem potius, quam ętate deinde plus sapientium pœnitentiam. Quod si exempla penes vos locum habẽt, habeat & illud, quod Hieronymus, quia Tullium & Platonem nimis avidè legebat, percussus ab Angelo, intercedentibus multis sanctorum, vix tandem in hæc sacramenti verba dimissus est: Domine si unquam habuero codice. seculares, si legero, te negavi. Neque vero sanctos illos imitari vos perhibeo, sed id quod in illis extremum & infimum est vobis proponere non laudo, & quin hortor vos & jubeo, quod in illis primum ac summum est æmulari, imò ipsos primos ac summos cum suis inoffenso pede ac secura conscientia sequi, illos inquam, qui Deum ipsum Jesum Christum in hac luce & viderunt, & cognoverunt, qui edocti omnem veritatem non ex carne & sanguine, sed à Patre, qui in cœlis est, qui rapti in cœlos, viderunt divina arcana, quæ non licet homini loqui, quod fuit ab initio, audiverunt, & viderunt, & manibus contrectaverunt, & manifestatum est illis verbum vitæ, hi sunt, qui vobis de Deo indubiam & irrefragabilem scientiam præstabunt. Quòd si tam profundè animis vestris insedit humanæ curiositatis fornicarius amor, ut ea quæ jam diximus, vos à prophanis gentium dogmatibus non deterreant, saltem hoc vobis consultum velim, quod Hieronymus disputat de muliere captiva, ut videlicet præscisis & derasis pilis, & quicquid idololatriæ, voluptatis erorisq; fuerit ex stupro illatũ, vernaculos generetis Deo Sabaoth: quemadmodum Oseas Propheta de meretrice genuit filium Israel, qui vocatus est semen Dei. Si hæc facere poteritis, & Ethnicorum literas repurgatas ad Christianam eruditionem transtuleritis, & ab Ægyptiis tanquam injustis possessoribus opima spolia vel clanculum surripientes, illorumque opibus ditati, Ecclesiam

Objectio. *Responsio.* *Hieron. in Epistola ad Eusta.* *Matt. 16.* *1 Cor. 12.* *1 Ioh. 1* *Hieron. ad magnum urbis oratorem. atq; de filio prodigo ad Damasũ.* *Deut. 21.* *Ose. 1.* *Ex. 12*

Ecclesiam Dei locupletaveritis, jam non admodum dissuadeo, sed consulo vobis Ethnicam literaturam: sed vereor ne frustrà id tentetis, ideo vos Augustini consilio uti jubeo, videlicet ut Sacra scriptura prima sit, ne alienæ opiniones imbecillem occupent animum. nam ad divinarum rerum veridicam cognitionem puro animo opus est, & non infecto pravis opinionibus, qui si aliquibus minus rectis opinionibus præventus sit, jam per illas quasi sub specie alicujus scientiæ ignorantiæ error in eo vehementius radicatur, quàm ut possit evelli, contingitque ut quod ignorat, scire se credat, & defendat verum & Catholicum esse, quod error est vel hæresis. Igitur in theologico studio nihil vobis prius esse debet, quàm Evangelica doctrina, hac ingrediendum est via, etiamsi ad unguem non omnia intellexeritis mysteria, tum receptorum in Ecclesia sed vetustorum sanctorum Patrum adhibete commentaria, deinde consulite neotericos, curiosas autem de Deo divinisque inquisitiones quæstionumque altercationes & dispositionum pugnas, juxta Apostoli præceptum, omninò vitate. Ubi verò jam animus vester Catholica doctrina firmatus ac corroboratus fuerit, tunc illius lumine per omnes errorum tenebras securè ambulabitis, tunc liberè omnia disciplinarum genera penetrare poteritis, tunc Ulyssis instar si Cyclopum specus ingrediamini, & ad inferos descenderitis, remigrabitis illæsi: si ad Lotophagos, ad Syrtes accesseritis, regrediemini securi: si Cyrces poculum biberitis: non permutabimini: si Scyllam prȩternavigaveritis, non periclitabimini: si syrenes audieritis, non obdormietis, sed eritis de omnibus judicantes, ut ait Apostolus, & à nullo judicati, tunc Ethnicorum doctrinæ vobis plurimo erunt adjumento, eorumque suffragio tunc facilè ad theologiæ apicem conscendetis. Quod si converso ordine hoc iter ingressi fueritis, perdetis vos studiaque vestra, ac tanquam effossis oculis cæcutientes, cum rectam viam nequeatis prospicere, huc illucque incerti oberrantes, & ad omnem lapidem cespitantes, cum semel à recta via deflexeritis in eam amplius ne nasutissimo quidem cane duce dirigi poteritis. Nunc ergo credite mihi, licet juniori, dum adhuc tempus habetis, ad discendum. Quod si non credideritis, serò tandem credetis: sed & simul deplorabitis.

2 Thes. 2. Tit. 3.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ EXPOSTULATIO SUPER EXPOSITIONE sua in librum de verbo Mirifico cum Joanne Catilineti fratrum Franciscanorum per Burgundiam Provinciali ministro, sacræ Theologiæ Doctore.

CHristiani hominis est operari charitatem, loqui veritatem, quod qui non facit, tam longè aberrat à Christo, ut Christiano nomine omnino sit indignus. Hæc ad te scribo (bone Pater) ea ipsa Christiana charitate, veritateque commotus (in qua nos omnes tanquam ejusdem corporis membra cujus caput Christus est, debemus esse conjuncti) non falsa ulla opinione, non odio, nec invidia: quæ à Christiano homine longè abesse debent. Tu tamen, pace tua dicam, in publicis concionibus tuis, congestis multis mendaciis, non es viritus, imo maximè conatus es, in me odium, & invidiam concitare, ubi omni culpa carebam. Miror itaque quid jure te commoverit, me, eò tunc in Burgundia peregrinum ignotum, sed & omnibus semper innoxium, nullius aliquid concupiscentem præterquàm honorem ex virtute assequi, sed & absentem per remotissima locorum interstitia, tam indignissima sermonis acerbitate calumniari, qui pro tui nominis professione, quod Paul. docet Romanos, deberes odio habere malum, & hærere bono, fraternam charitatem diligere, & non maledicere, imo etiã persequentibus benedicere, & cum omnib. quoad fieri potest, pacem habere. Verè non fecisti rem dignam professione tua Christianoque Doctore, qui populum Christiani nominis exhortari debuisses ad ea quæ Christi sunt, ad opera spiritus, charitatem, & pacem, & cætera, quæ Paulus commemorat Galatis: Qui verò odium, iram, rixam, æmulationem, inimicitiam suadet, non spiritus sed carnis opera suadet, quo nihil magis alienum esse debet ab homine Christiano, nec quicquam Christiano Doctore incongruius quam talia docere & persuadere. Nam Christus author religionis nostræ, & Apostoli, totaque Scriptura sacra, ut tu me melius nosse debes, ad pacem conclamant, & tranquillitatem. Hinc Evangelista

Conatus Catilineti.

Rom. 12.

Gal. 5.

lista Joannes tradit Christum discipulis dixisse: Pacem meam *Ioan.*
do vobis, pacem meam relinquo vobis. Et Paulus ad Hebræos 4.
inquit: Pacem sequami in cum omnibus, & sanctimoniam, si- *Hebr.*
ne qua nemo videbit Deum. Ad hanc pacem non solùm hor- 12.
tari sed etiā orare, officium tuum & etiam meum esse debet. An
non Apostolus admonens Eph. inquit? Sermo malus ex omni
ore vestro non procedat. Et paulò post: Omnis amaritudo, i- *Ephes.*
ra, indignatio, clamor, blasphemia tollatur à vobis. Et in epi- 4.
stola ad Cor. ita detestatur maledicentiam, ut cum maledicis *I Cor.*
ne cibum quidem sumendum esse sentiat. Et in eadem epist. 5.
paulo post commemorat maledicos inter eos qui regnum Dei *I Cor.*
non possidebunt. Et Colossensibus idem præcipit inquiens: 6.
Deponite iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, tur-
pem sermonem. Petrus quoque præcipit, ut qui velit diligere *I. Pet.*
vitam, & videre dies bonos, linguam à malo coerceat. Et Ja- 3.
cob. Nolite inquit detrahere fratres ad invicem: Sic ab Apo-
stolis undique docemur, ut à maledictis & offensione cujusque *Iacob.*
abstineamus, quæ sunt semina invidiæ, & discordiæ, cujusmo- 4.
di tu nuperrimè contra me seminasti in populo & Principe, *Hypo-*
dum paulo ante hæc proximè præterita paschatis festa in Gan- *crisis*
da Flandriæ, coram illustrissima Principe nostra totiusq; cu- *Cati-*
riæ proceribus, quadragesimales sermones graviter & sapien- *lineti.*
ter declamaturus, oblitus Christianæ modestiæ, inter medias
conciones interrupto evangelio Christi, prorupisti in apertā
contumeliam, atq; ementitam mei calumniam, donec multos
in falsam de me opinionem, plerosq; in odium mei induxisses
& invidiam, ita ut etiā aliqui, qui anteà nominis mei amici e-
rant, jam animum aversum à me habeant: ita abs tuis falsissimis
nugis, & truculentissimis mendaciis edocti in illis famosis cō-
cionibus tuis, in quibus maledictis illis & probrosis contume-
liis in me usus es: nam inter cętera vocasti me in tanto conven- *Calu-*
tu semel atq; iterum hæreticum judaisantem, qui in Christia- *mnia*
nas scholas induxerim scelestissimam, damnatam ac prohibi- *Cati-*
tam cabale artem, qui contemptis sanctis Patrib. & Catholi- *lineti*
cis doctorib. præferam rabinos Judæorum, & contorqueam *in A-*
sacras literas ad artes hæreticas & thalmuth Judæorum. Verū *grippā*
ego Christianus sum, nec mors nec vita separabit me à fide *Pro-*
Christi, Christianosq; doctores omnib. præfero, tamen Judæ- *fessio*
orum rabinos non contemno, & si, quod possum, erravero, ta- *Agrip-*
men hereticus esse nolo, nec judaisare intendo, damnatas pro- *pæ.*
hibitasq; artes tantum abest à me ut doceam, ut ne velim qui-
dem discere. Scripturas sacras nusquam contorqueo, sed juxta
diver-

diversorum doctorum diversas expositiones, diversimodè in testimoniū assumo. Artes hereticas, Judæorumq; errores non docui, sed Christiani doctoris Joannis Reuchlinii Phorcensis Christianū atq; catholicum librū de Verbo mirifico inscriptū, multo labore & vigiliis exposui, non clancularie per cubicula, sed in scholis publicis, auditorio publico, publicis prelectionibus, quas ad honorem Illustrissimæ Principis Margaretæ & unici studii Dolani feci gratis: nec defuerunt auditorio meo viri & gravissimi & doctissimi, tam Dolani parlamenti senatorii ordinis Patres venerandi, quam ejus studii magistri & doctores eruditissimi, ordinariiq; lectores, inter quos Reveren. Domin. Simon Vernerius, ejus studii vicecancellarius & conservator, Dolanæ ecclesiæ Decanus, utriusq; Juris doctor, ne uni quidē lecturæ meæ unquam defuit auditor. At tu cui omnino incognitus sum, qui lecturis meis nunquam interfuisti. nec uspiam alibi me vel privatò dicentē audisti, nec quod sciam me unquā vidisti, tamen ausus es de me tam iniquum ferre judiciū, quod rectius omitti & potuit & debuit, tum quia falsissimū est, tum etiā quòd tales contumelias ac calumnias in sanctissimis & gravissimis Christianis concionib. inserere homini religioso non convenit, & prædicandi divino officio indignissimū est. Nam contumelias, maledicta, & odia dispergere non est synceritatis & ex Christo loqui, sed quodammodo (ut Pauli verbis utar) verbum Dei adulterari, quod ille magnus gentium segregatus Apostolus se nunquam fecisse dicit, nec à quovis certè fieri debet, qui Christianus doctor esse velit. Tu nihilominus hæc fecisti, sine causa & sine culpa mea machinatus es contra me malum, rapuisti bonam famam meam, maculasti bonum nomen meum impuritate hypocrisis tuæ, & in perniciem animæ tuæ contra me locutus es mēdacium. Nam Christus ait apud Mat. Quicunq; dixerit fratri suo racha, reus erit judicio, & qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Tu verò non incertò aliquo convitio, aut fatuitatis nomine me notasti, sed ob tuam de cabalistico nomine ignorantiam & Hæbraicorum dogmatum inscitiam supra modum suspiciosus, nuncupasti me hæreticū, Judaisantem, insuper & igni adjudicasti. Sed gaudeo, quoniam propter Dominum nostrum Jesum Christum sustineo hæc opprobria, & existimatus sum sicut ovis occisionis, ac dignus habitus sum pro mirifico illo verbo, pro ipso inquam nomine Jesu contumeliam pati. Ipse n. pentagrammus Jesus Christus apud Mat. beatitudinem repromittit iis, qui propter nomē suū ab hominib. maledicuntur, & persecutionem patiuntur, Et Petrus

Lectura Agrippæ in Dola Burgūdiæ Anno 1509.

Malitia Catilineti.

2 Cor. 4.

Matt. 5.

Inscitia Catilineti.

Matt. 5

1 Pet. 4

trus Beatos appellat propter Dominum exprobratos. Quęnam pars mea cum Judæis, qui Christum Jesum confiteor filiū Dei, & piissimè colo? Quid ego inter hæreticos, qui Ecclesiæ unitatem, ipsiusq; saluberrima præcepta, ritusq; sacrorum conciliorum & canonum, quib. fides firmatur & ab iniqua hæresi purgatur, pro virib. meis observo & doceo? Possunt illi qui interfuerunt scire, illi inquam integerrimi & doctissimi viri judicare possunt & testari, si quid unquam à me dictum est, quod fidem Christianam Ecclesiamve offendat, ni fortè dicturus sis illos mecum Judaisare & hæreticos esse, Neq; verò illis decorum christianumq; erit publicè audiendo tolerasse, tacēdo ac non contradicendo consensisse, & quod magis est præmiando approbasse (nam hęc lectura in causa fuit cur me in collegium receperunt, ac lectura ordinata simul & regentia & stipendiis denoverunt) quod mihi turpe judaicum hæreticumque fuerit publicè pręlegisse. Non jam mea sola est hæc injuria, sed potius Parlamentarii Senatus, totiusq; universitatis Dolanæ. Vide in quod barathrum te conjecisti, qui dum me calumnię insectari voluisti, Principi, proceribus, ac omni curię nefario fuco illusisti senatum ac universitatem ludibrio exposuisti, verbū Dei prophanâsti Hoccine fuit coram tanta Principe & curia prædicare Evangelium Christi? Hoccine pii & religiosi fratris officium? siccine corrigis fratrem? Esto nunc ut ego adhuc adolescens, nōdum annos natus tres supra viginti, in lecturis meis aliquid imprudentius protulerim, & sim inde reprehēdendus (quamvis Jacobus dicat perfectos esse, qui non offenderint in verbo) hoc tamen longe aliter, & modo magis pio & Christiano fieri deberet, quàm tu attentâsti, qui cùm maneres in oppido Gray. ac sæpe tibi ad Dolam iter esset, atq, ego tibi quippiā malè locutus vel perversè interpretatus videbar, cur me tunc non convenisti, cur non corripuisti, cur non arguisti de malo, de hæresi, de judaismo? cur non restitisti in faciem, sed me prælegendum in Dola Burgundiæ remotè per ducenta miliaria, in Ganda Flandriæ coram Principe & Curia, in communem invidiam trahere voluisti? ut ita Principis ac procerum odio in me concitato, per indirectum (ut dicitur) ex tota Burgundia me propelleres Quis jam non videat apertum dolum, manifestam calumniam, detectam calumniam? Aliter si peccassem, me corripere decuisset, & ut docet Paulus in epist. ad Gal his verbis : Si occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis hujusmodi instruite in spiritu lenitatis. Et idem ad Thes. ait: Nolite quasi inimicum existimare, sed corripite

Professio Agrippa.

Communis jactura.

Qua ætate Agrippa exposuit librū de verbo mirifico

Iac. 3.

Thess. 3.

pite

pite ut fratrem. hic fraternus & Evangelicus corripiendi modus decuisset te virum religiosum, qui fratris nomen geris & fratrum Franciscanorum regulam professus es, nobisque multum profuisset, & gratiam favoremq; Principis, cæterorumq; erga me conservasset. Parce ergo mihi deinceps oro, cessent convitia & obtrectationes, cessent sermones qui odia generant, & charitatem vulnerant, & quos mihi infestos reddidisti, rursus ad mutuam benevolentiam & unitatem exhortare, redde mihi integritatem famæ meæ, redde mihi bonum ac innocens nomen meum, redde publicè quæ publicè detraxisti, redde mihi quæ dolo malo & nequissima injuria abstulisti, nequando antequam reconciliatus sis mihi fratri tuo in Jesu Christo, contra Spiritum S. irremissibili peccato missarũ divina mysteria celebres, & corpus Christi tibi in æternæ damnationis judicium participes, per hoc sacratissimum Christi corpus te obtestor, redde, sumus enim ambo Christiani & membra Christi, ut inquit Paulus ad Romanos, unum corpus in Christo: separari igitur nos, & dissidium facere, quid aliud est quam Christi corpus scindere? & tu in hoc corpore magnũ & præcipuum membrum es, qui es doctor Theologiæ, & B. Francisci regulam profiteris. Ego quoque de eodem Christi corpore do operam, ut saltem aliquod vel parvum membrum sim: sum enim ego Christianus, & disco quotidie libenter à magnis magistris, qualis tu es unus, quæ ad nostram religionem pertineant, in quibus procul dubio me multum oblecto, diligamus igitur nos invicem. In hoc, ut ait Apostolus, completio est legis, nihil melius veritate & charitate. Nam ad Ga-
Rom. 12. latas scribit Apostolus: Si vos invicem mordetis & comeditis, videte ne invicem consumamini. Hæc pauca ad te scripsi
Gala. 5. bone Pater, non odio, non invidia, non ira commotus, sed conscius mihi innocentiæ meæ, bono ac pio animo, studio amoris & charitatis quam abs te petimus, & tibi eandem offerimus, quam aut respuere, aut hec nostra scripta aspernari, nec ex professione tua, nec ex dignitate tua esse potest: nam qui
1. Ioh. 5. charitatem respuit, Deum respuit: Deus enim teste Evangelista, charitas est. Quòd si propter thalmudisticas cabalisticasque tibi suspectas disciplinas, sive propter alias quasvis falsas relationes aliquorum homunculorum imperitorum, vel mihi minus amicorum, suspectionem quamvis de me susceperis, ego me tibi sufficientissimè & purgabo, & justificabo.

Vale. Ex Londino Angliæ celebri emporio,
Anno M.D.X.

CLA-

CLARISSIMO VIRO D. MAXIMILIANO TRANSSYLVANO, CAROLI V. Cæsaris Imperatorisque à Consiliis, HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA D. S.

Nni fermè viginti retrò acti sunt (splendide Maximiliane) quo tempore in Dola Burgundiæ Gymnasio pulpito donatus, magna admiratione librum Joannis Capnionis, de Verbo Mirifico ad honorem Divæ Margaritæ Principis nostræ interpretabar, habita in prælectione insigni laudum suarum oratione. Instabant per id tempus apud me plerique ejus Civitatis non infimæ sortis viri, inter cæteros, quem nosti, Symon Venerius Dolanæ Ecclesiæ Decanus, & Gymnasii Procancellarius, ut prænominatæ Principi nonnihil operis scripto dedicarem: contendebant omnes improbis precibus urgebantque epistolis, & ingerebant, me hoc ipso haud non insignem gratiam apud eandem Principem initurum. Annui, nefas arbitratus tantorum virorum preces rejicere ac propositam mihi tantæ Principis gratiam contemnere. Et cepi argumentum operis, de nobilitate & præcellentia fœminei sexus, non indignum ratus, quod illi Principi potissimum devoverem dedicaremque, quæ supra omnes nostri ævi præclaras mulieres fœminei nobilitatis præcellentiæque unicum exemplar visa est, ut se præside ac teste libellus ille non parum authoritatis caperet adversus eos, qui in fœmineo sexu vituperando nihil faciunt reliqui. Quod autem ad id temporis conceptum hoc votum meum apud Celsitudinem suam non liberârim, non loci distantia, non temporis effluxus, non animi fa-

cilitas, non propoſiti mutatio, non etiam argumenti anguſtia, ingeniive paupertas, ſed Catilineti cujuſdam calumnia in cauſa fuit (quæ cujuſmodi fuerit, ex ipſa noſtra ad eundem expoſtulatione, quam unà cum præſentibus ad te mitto, videre licebit) cujus hypocriſi victus, indignabundusque factus, ſupreſſi librum, uſque adhuc: nolui tamen hac fidelia alium, quamvis etiam pretioſum parietem dealbare, futurum aliquando confidens, quò liber ille non eſſet amiſſurus ſuam dominam. Nunc itaque reverſus in patriam hanc, æquum putavi reſpondere fidei, nec diutius differendum librum illum Principi noſtræ offerre, qui illi ex ſtipulatione & voto æquiſſimo jure debetur. Atque ut cognoſcat me interim temporis nec illius oblitum eſſe, nec devotam fidem unquam deſerviſſe, nec pluris valuiſſe apud me alienam nequitiam, quàm proprii animi conſtantiam virtutibus ac laudibus ejus impensè faventem. Quod ſi nunc tua prudentia hoc meum conſilium non improbaverit, faciam ut libellus iſte cum pleriſque aliis meis progrediatur in publicum, etiamſi videam res hæc quàm ſit exigua, & quàm nulla elegantia dicendi reddita. Sed volo libellum hunc quondam in pueritia mea conſcriptum, & nunc non niſi, ut in hoc exemplari vides, tumultuariò alicubi recognitum, ipſi Principi ſuæ (ſicut apud Canoniſtas, quos vocant, dicendi mos eſt) ex nunc ut à tunc, vel cum æſtimationis meæ iactura oblatum iri, dum interim ætate jam grandior, graviori ac pleniori argumento, ſublimiora & digniora Celſitudinis ſuæ paravero. Neque verò velim Principem ipſam ab his pueritiæ meæ nugis, ingenium meum metiri, quod ſi experiri velit, poſſit ſibi etiam in maximis rebus & pace & bello uſui fore. Proinde verò ne quis ſuperbior, aut eruditionis iactantior, contemptu mediocritatis meæ, in ingenium noſtrum ingratus,

hanc

hanc operam nostram despiciat, calumnietur, mordeat, laceret, tuæ Magnanimitati eandem, unà cum fœmineæ nobilitatis splendore, cum muliebris excellentiæ gloria insuper tuendam defendendamque commendo, speroque futurum me hujus causæ, quòd viris fœminas prætulerim, facilè veniam obventurum, qui tantæ Principi hæc scripserim, ac tua amplitudine hortante tuenteque ediderim. Vale. Ex Antverpia, 16. Kalen. Maii, Anno 1529.

Judicium tuum expectabo.

DIVÆ MARGARETÆ AUSTRIACORUM BURGUNDIONUMQUE Principi clementissimæ,

HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA S. D.

REM hactenus inauditam, sed à vero haut absimilem, pro viribus audacter quidem: sed non sine pudore aggressus sum, fœminei sexus nobilitatem præcellentiamque describere. Certavit, fateor, intra me sæpius audacia cum pudore. Nam ut innumeras mulierum laudes, virtutes, summamque præstantiam oratione velle complecti, plenum ambitionis & audaciæ putabam, sic fœminas maribus præferre, tanquam evitati ingenii plenum pudoris videbatur: hinc fortè causans, cur, quum pauci admodum de mulierum laudibus scribere tentarunt, nullus hactenus, quod certo sciam, earum supra viros eminentiam adferre ausus est. Proinde vero tam dignissimo sexui veras atque debitas sibi laudes tacendo velit invidere, & præcipere, eumque suppressa agnita veritate suis meritis, suaque fraudari gloria, plenum ingratitudinis arbitrabar atque sacrilegii. Quum itaque inter has varias dissonasque sententias anxius mecum ipse hæsitarem, miro hoc ingratitudinis eodemque sacrilegii metu, victo pudore, audacior effectus sum in scribendo, dum metuo videri audacior si tacerem, bonum omen interpretatus, quasi ejus rei provincia, quam hactenus eruditorum cœtus penitus neglexisse videtur, mihi à superis relicta atque decreta fuerit. Annunciabo itaque gloriam mulieris, & honestatem ejus non abscondam, tantumque abest quod me assumpti argumenti pudeat, quodque si fœminas viris præferam, ob id me vituperandum putem esse, ut vix

me

me excusatum iri fidam, qui rem adeo sublimem humiliori quàm par est, dicendi forma complexus sum, nisi mecum temporis angustia, & rei difficultas, tum causæ æquitas tuerentur, tum quia nullo adulandi assentandive studio hanc operam aggressus sum. Ideoque non tam studium fuit Rhetoricis figmentis officiosisque mendaciis verba in laudes ornare, quam rem ipsam ratione, authoritate, exemplis, ipsisque sacrarum literarum, & utriusque juris testimoniis commonstrare. Tibi autem, Serenissima Margareta (cujus inter hujus ævi præclaras fœminas per universum orbem terrarum Apollo, Diana, Dies, Aurora, Vulcanus, dii quinque non illustrarunt, cùm generis nobilitate, tum virtutum præstantia & rerum gestarum gloria, partem alteram) hanc operam nostram ideo devotam dedicatamque constituo, ut te (quæ ad id virtutum fastigium ascendisti, quòd cunctaquæ de foeminei sexus laudibus prædicantur, vita & moribus superasti) præsentaneo exemplo ac teste fidissima ejusdem sexus vestri decus & gloria, quasi sole quodam splendidius elucescat. Vale felicissimè nobilissimarum simul ac Principum decus, & ornamentum, & gloria, modis omnibus absoluta.

***

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ DECLAMATIO DE NOBILITATE & præcellentia fœminei sexus.

DEus Optimus Maximus cunctorum genitor, Pater ac bonorum utriusque sexus fœcunditate plenissimus, hominem sibi similem creavit, masculum & fœminam creavit illos. Quorum quidem sexuum discretio non nisi situ partium corporis differente constat, in quibus usus generandi diversitatem necessariam requirebat. Eandem vero & masculo & fœminæ, ac omnino indifferentem animæ formam tribuit. Inter quas nulla prorsus sexus est distantia. Eandem ipsa mulier cum viro sortita est mentem, rationem atque sermonem, ad eundem tendit beatitudinis finem, ubi sexus nulla erit exceptio. Nam juxta Evangelicam
Luc. 20. veritatem: Resurgentes in proprio sexu, sexus non fungen-
Matt. 22. tur officio, sed Angelorum illis promittitur similitudo. Nulla itaque est ab essentia animæ inter virum & mulierem, alterius
Marc. 12. super alterum nobilitatis præeminentia: sed utriusque par dignitatis innata libertas. Quæ autem præter animæ divinam essentiã in homine reliqua sunt, in iis muliebris inclyta stirps duorum virorum genus in infinitum pene excellit, quod tum demum ratum firmumque erit, quum id ipsum (& quod institutum nostrum est) non adulterinis fucatisve sermonibus, neque etiam logicis tendiculis, quibus multi sophistæ homines illaqueare solent, sed cum optimorum autorum patrociniis, rerumque gestarum veridicis historiis, ac apertis rationibus, tum sacrarum literarum testimoniis, & utriusque juris sanctio-
Gen. 3 nibus ostensum est. Principiò itaque ut rem ipsam ingrediar. Mulier tantò viro excellentior facta est, quantò excellentius præ illo nomen accepit: Nam Adam terra sonat, Eva autem vita interpretatur. At vita ipsa quam terra est excellentior, tam viro ipso mulier est præferenda Neque est quòd dicatur, debile hoc argumentum esse, ex nominibus de rebus ipsis judicium ferre. Scimus enim summum illum rerum ac nominum artificem prius cognovisse res quàm nominasse: qui cùm decipi non potuit, eatenus nomina fabricavit, quatenus rei naturam,

pro-

proprietatem & usus exprimeret. Ea enim est antiquorum nominum veritas, testantibus id quoq; Romanis legibus, ut ipsa sint consona rebus, ac aperte rerum significativa. Ideo à nominib. argumentum apud Theologos ac Jurisconsultos magni est momenti, quemadmodum de Nabal scriptum legimus, secundum nomen suum stultus est, & est stultitia cum eo. Hinc Paulus in epist. ad Hebræos ostensurus præcellentiam Christi, *Hebr.* hoc utitur argumento: Quia tantò melior Angelis effectus est *1.* (inquiens) quantò differentius præ illis nomen hæreditavit. Et alibi: Dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & *Phil.* infernorum. Adde non parvam Juris utriusque vim in verbo- *2.* rum obligationibus, in verborum significationibus, in conditionibus & demonstrationibus, in conditionibus appositis, atq; id genus disputationibus, juriumq; apicibus comprehendi, uti in illis ipsis, comparibusque aliis utriusque juris titulis comprehendere licet. Sic n. in jure arguimus à nominis interpretatione: item à vi verbi, atq; vocabuli, insuper & ab etymologia nominis, & à nominis ratione, & à verborum ordine. Jura etenim ipsa haud segniter considerant significationes nominum, ut ex illis aliquid interpretentur Cyprianus etiam adversus Judæos arguit primum hominem à quatuor mundi cardinibus nomen adeptum esse, quasi ἀνατολὴ, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρίος, quod sonat oriens. occidens, septentrio, meridies. Et in eodem libro interpretatur idem nomen Adam, quia terra caro facta est, quamvis talis expositio discrepat à traditione Mose, quum apud Hebræos non quatuor literis, sed tribus scribatur. Hæc tamen expositio in tam sancto viro non est vituperanda, qui linguam Hebraicam non didicit, quam plures sancti & sacrarum literarum expositores sine multa culpa ignorârunt. Quòd si mecum non habeatur similis licentiæ patientia, ut liceat mihi ad arbitrium in fœminei sexus laudem nominis Euæ pariformem Etymologiam effingere, saltem hoc unum mihi dicere permittant ex Cabalistarum mysticis symbolis, ipsum nomen mulieris plus affinitatis habere cum nomine ineffabili divinæ omnipotentiæ τετραγραμμάτον, quàm nomen viri, quod cum divino nomine nec in characteribus, nec in figura, nec in numero convenit. Sed his nunc supersedebimus: sunt enim paucis lecta, paucioribus intellecta, & fusiorem narrationem requirunt, quàm ut hîc adscribi conveniat. Nos interim excellentiam mulieris non à nomine modò, sed à rebus ipsis, ac muniis meritisque investigabimus.

Scrutemur itaq; Scripturas, ut ajunt, & ab ipso creationis initio sumentes exordium, quid dignitatis mulier ipsa in primo productionis ordine supra virum sortita est, disseramus. Scimus quæcunq; à Deo Optimo Maximo facta sunt, hoc potissimùm differre, ut quædam eorum perpetuò maneant incorruptibilia, quædam corruptioni ac mutationi subjecta sint, atq; in his creandis Deum hoc ordine progressum, ut à nobiliori unius incipiens, in nobilissimum alterius desineret. Itaq; creavit primùm incorruptibiles Angelos & animas: ita namq; contendit
Aug. sup. Gen. 7. Augustinus animam primi nostri parentis ante corporis productionem unà cum Angelis creatam fuisse. Porro creavit incorruptibilia corpora, ut cœlos, ac stellas, ac elementa incorruptibilia quidem, sed variis mutationib. obnoxia ex quibus cætera omnia, quæ corruptioni subjecta sunt, conflavit ex vilioribus per singulos dignitatis gradus rursus ascendendo ad universi perfectionem procedens. Hinc primũ mineralia pro-
Gen. 2. dierunt, pòst vegetabilia, plantæ & arbores, deinde zoophita, demùm animantia bruta per ordinẽ, reptilia, natantia, volantia, quadrupedia. Postremò creavit sibi similes homines duos, marem inquam primùm, & postremò fœminam, in qua perfecti sunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum: ad mulieris n. creationem veniens creator, quievit in illa, ut nihil honoratius creandum præ manib. habens, in ipsaq; conclusa & consummata est omnis creatoris sapientia, atq; potestas, ultra quã non reperitur creatura alia, nec excogitari potest. Cùm itaque mulier sit ultima creaturarum, ac finis & complementum omnium operum Dei perfectissimum, ipsiusq; universi perfectio, quis eam negabit super omnem creaturam præcellentia dignissimam, sine qua mundus ipse jam ad unguem perfectissimus, & numeris omnibus absolutus fuisset imperfectus, qui non aliter quàm in creaturarum omnium longè perfectissima perfici potuit. Dissentaneum n. est & absurdũ, opinari Deum in aliquo imperfecto tantum opus perfecisse. Nam cùm mundus ipse velut integerrimus aliquis perfectissimusque circulus a Deo creatus sit, oportuit illum in ea particula absolvi, quæ omnium primum cum omnium ultimo unitissimo quodam nexu in sese copularet. Sic mulier dum creatur mundus inter omnia creata tempore fuit ultima, eademque cum autoritate, tum dignitate in ipso divinæ mentis conceptu omnium fuit prima, sicut de ipsa scriptum est per Prophetam: Antequam cœli crearentur elegit eam Deus, & præelegit eam. Ea siquidem est pervulgata philosophantium (ut illorum verbis utar) sententia,

tentia, finem semper priorem esse in intentione, & in executione postremum. Mulier autem fuit postremū Dei opus introducta à Deo in hunc mundum velut ejus regina in regiam sibi jam paratam, ornatam, & omnibus numeris absolutam. Meritó igitur illam omnis creatura amat, veneratur, observat meritoq; illi omnis creatura subiicitur, atq; obedit, quæ omnium creaturarum regina est atque finis, & perfectio & gloria modis omnibus absoluta Quamobrem de illa Sapiens ait: Generositatem mulieris glorificat, contubernium habens Dei, sed omnium Dominus dilexit eam. Quantum etiam ratione loci in quo creata est mulier, generis nobilitate virum excedit, sacra nobis eloquia locupletissimè testantur, quando mulier in Paradiso nobilissimo loco pariter & amœnissimo formata est cum Angelis, vir autem extra Paradisum in agro rurali cum brutis animalibus factus est, postea propter creandam mulierem traductus in Paradisum. Ideoq; mulier peculiari quadam naturæ dote veluti assueta æditissimo creationis suæ loco, quantumvis ab alto despiciens non patitur vertiginem, neque calignant oculi ejus, ut viris accidere solet. Prætereà si contingat mulierem cum viro pariter in aquis periclitari omni externo adjutorio semoto, mulier diutius supernatat, viro citius subsistente fundumq; petente. Quod autem loci dignitas ad hominis nobilitatem faciat, leges civiles sacriq; canones haud obscurè cōfirmant, & omnium gentium consuetudo illud maximè observat non solum in hominibus sed quibusque animalibus, etiam in inanimatis æstimandis, ut quantò quæq; digniore sunt orta loco tanto generosiora censeantur. Quocirca Isaac præcepit *Ioh.* 1
filio suo Jacob ne uxorem acciperet de terra Canaan, sed de Mesopotamia Syriæ conditione meliore. Est haud dissimile, quod est apud Joannem dum Philippus diceret: Invenimus Jesum filium Joseph, à Nazareth, dixit ei Nathanaël, à Nazareth *Gen.*
potest esse aliquid boni? Nunc ad alia pergamus: præcellit mulier virum materia creationis, propterea quòd non ex inanimato quopiam aut vili luto creata, quemadmodum vir, sed ex materia purificata, vivificata & animata, anima inquam rationali mentem participante divinam Accedit ad hoc quod vir ex terra, quasi suapte natura omnis generis animantia producente, cooperante cœlesti influxu à Deo factus est. Mulier aūt supra omnem cœli fluxum, ac naturæ promptitudinem absq; ulla virtute cooperante à solo Deo creata est, in omnibus sibi constans, integra & perfecta, viro interim unius costæ jacturam faciente, ex qua formata est mulier, videlicet Eva de Adam
 dormi-

dormiente,atq; tam profundè ut ne costam quidem evelli sentiret,quā Deus abstulit à viro & dedit mulieri. Vir itaq; naturę opus,mulier opificium Dei.Ideoque mulier divini splendoris plerumq; viro capacior,sæpèq; plena existit,quod etiamnum, ex munditia&pulchritudine ipsius mirifica facilè videre licet. Nam quum pulchritudo ipsa nihil est aliud quam divini vultus,atque luminis splendor rebus insitus,per corpora formosa relucens: Is certè mulieres præ viris habitare ac replere abundatissimè elegit. Hinc mulieris corpusculum omni aspectu tactuq; delicatissimū,caro tenerrima,color clarus &candidus, cutis nitida, caput decorū,cæsaries venustissima,capilli molles,lucidi & protēsi,vultus angustior,prospectusq; hilarior,fafacies omniū formosissima, cervix lactea,frons expeditus,spatiosus & splendidus,oculos habet vibratiores,micantioresq; amabili hilaritate,&gratia contemperatos,supra hos supercilia in tenuem gyrum composita,eademque cum decora planitie, decenti distantia divisa, è quorum medio descendit nasus, æqualis & intra rectum modum cohibitus, sub quo os rutilum, & tenellis labris conformi compositione venustum,intra quæ tenui risu dentes emicāt,minutili & æquo ordine locati,eburneo candore nitentes, illorumq; quam viro paucior numerus quod neque edax neque mordax. Circumsurgunt maxillæ, genæque tenera mollitie roseo fulgore rubentes verecundiæque plenæ,ac mentum orbiculare,decenti concavitate jucundum. Sub hoc collum habet gracile, & longiusculum rotundis ex humeris erectum, gulam delicatam & albicantem, mediocri crassitie fultam,vocem&orationem suaviorem,pectus amplū, & eminens,æquali carne vestitum cum mamillarum duritie, illarumq; simul ac ventris orbiculari rotonditate,latera mollia,deorsum planum & erectū, brachia extensa, manus teretes digitosq; concinnis juncturis protensos,ilia coxasq;habitiores, suras carnosiores, extrema manuum pedumq; in orbicularem ductum desinentia, singulaq; membra succi plena. Adhæc incessus gressusq; modestus, motus decentior, gestus digniores, totius præterea corporis ordine atq; symmetria, figura,ac habitudine longè lateq, in omnibus speciosissima, nullumque in tota creaturarum serie, neq; spectaculum adeò mirandū, neq; miraculum perinde spectandum, ut nemo nisi cæcus omnino nō videat Deū ipsum, quicquid pulchritudinis capax est mūdus universus in mulierem simul congessisse, ut ob id illam omnis creatura stupescat,&multis nominibus amet,ac veneretur,usque adeò ut usu venire videamus,quod incorporei spiritus,

tus, dæmonesque mulieres sæpissimè ardentissimis amoribus depereant: quę non fallax opinio est, sed multis experimentis nota veritas. Atq; ut omittam, ea quæ Poëtæ nobis de amoribus deorum eorundemq; amasiis tradidêre, ut Apollinis, Daphne, Neptuni, Salmonea, Herculis, Hebe, Jove, & Omphale, cæterorumq; deorum amasiis, & ipsius Jovis admodū multis: Hoc tam divinū pulchritudinis munus diis hominibusq; amabile *Gen 6* sacra eloquia in mulieribus præ cæteris gratiarum dotibus in *Gen.* multis locis celebriter commendāt. Hinc legitur in Gen. quod *12.* videntes filii Dei filias hominum quòd essent pulchrę, delege- *Gen.* runt uxores sibi ex illis quas voluerunt. Legimus etiam de Sara *24.* Abrahæ quæ fuit pulchra præ aliis terræ mulieribus imò pulcherrima. Sic servus Abrahæ cum vidisset Rebeccā eximię pulchritudinis puellam, dixit tacitus secum: Hęc est quam pręparavit Dominus filio Abrahæ Isaac. & Abigail uxor Nabal viri *1 Reg.* pessimi erat prudens & cordata, perinde atq; speciosa. Ideoque *2.* servavit vitam & facultatem viri sui à furore David, & malus vir per pulchrā mulierem servatus est. His enim verbis allocutus est eam David: Vade pacificè in domum tuam, ecce audivi vocem tuā & honorificavi faciem tuam. Nam cum omnis pulchritudo sit vel spiritualis, vel vocalis, vel corporea, Abigail tota pulchra fuit, & prudentia spiritus & facūdia sermonis & venustate corporis, quo nomine mortuo viro suo Nabal facta est una uxorum David. Et Bathsaba fuit adeò insigni forma mulier, ut ejus amore captus David illam post mortem viri desponsatam reginali dignitate præ cæteris elevaret. Item Abisag Sunamitis, quòd esset puella pulcherrima, propterea ele- *3 Reg.* cta fuit ut accubando David senescentis jam regis calorem in- *1.* stauraret. Quapropter & summis honoribus senex eam Rex augere voluit, & post mortem Regis potentis reginæ loco habita est. Huc spectant ea quæ de mira pulchritudine Reginæ *Hest.* Vasti legimus atque de Hester quæ illi prælata, illaque præ- *1.2.* stātior fuit, nimis quam pulchra & decora facie. De Judith et- *Iud. 8* iam legimus cujus auxit Dominus pulchritudinem in tantū, ut eam conspicati stupore sint admirando affecti. De Susan- *Dan.* na denique quæ fuit oppido quàm delicata, & specie pulchra. *13.* Quid quòd legimus etiam post varia tentamenta Job & ejus ærumnas exantlatas, præter cætera quæ summa patientia meruit, dedisse illi Dominū tres filias pulcherrimas, tribus cha- *Iob.* ritibus longè gratiores, quibus mulieres in universa terra spe- *ult.* ciosiores neutiquā inventæ sunt. Legamus porrò licebit sanctarum Virginum historias, nimirum mirabimur quàm miræ pul-

ræ pulchritudinis&speciosissimæ formæ præ cæteris filiis hominum Catholica ecclesia solenniter illas collaudando decãtet. Sed omnium longè latèque principem immaculatam Dei genitricem Virginem Mariam, cujus pulchritudinem Sol & Luna mirantur, è cujus speciosissimo vultu tanta simul effulsit pulchritudinis castimonia, atque sanctitudo, ut licet omnium oculos pariter & mentes perstringeret, nemo tamen unquam mortalium suis illecebris, vel minimo cogitatu corruerit. Hęc etiam si fusus, è sacris Bibliis, ubi toties de pulchritudine facta mentio, idque ipsissimis penè verbis ideò recensui, quo planè intelligamus mulierum pulchritudinem non apud homines
Num solum, sed apud Deum cohonestatam esse & honore cumula-
31. tam. Proinde & alibi legimus in sacris literis Deum præcepisse omnem masculum sexum etiam pueros occidi, mulieres
Deut. vere pulchras servari. Et in Deuteronomio permittitur filiis
21. Israël pulchrã mulierem è captivis sibi deligere in conjugem. Præter hanc admirandam pulchritudinem etiam honestatis quadam dignitate mulier dotata est, quod viris non contingit. Nam capilli mulieris in tantum promittuntur, ut omnes corporis partes pudentiores operire possunt. Adde quod has corporis partes in naturæ operibus mulieri contrectare, id quod viris adsolet usui venire, nunquam est necesse. Ad miram deniq; decentiam natura ipsa mulieribus inguina ordinavit non prominentia uti viris, sed intus manentia, ac secretiori tutioriq; loco seposita. Porro natura plus verecundiæ contulit mulieribus, quàm viris. Quamobrem sæpissimè contigit mulierẽ inguinum periculoso abscessu ægrotantem mortem elegisse, potius quam se chirurgi conspectui ac contrectationi objiceret medendam. Et hanc verecundiæ honestatem etiamnum moribundæ mortuæque retinent, ut in his patet maxime quæ in aquis pereunt. Nam autore Plinio atque experientia teste, mulier prona jacet pudori defunctarum parcente natura, vir autem natas supinus. Accedit ad hæc quod dignissimum in homine membrum, quo maximè à brutis differimus, divinamq; indicamus naturam, caput est, & in eo potissimum vultus. Caput quidem in viris calvitie deformatur, muliere contra magno naturæ privilegio non callescente. Vultus insuper in viris barba illis odiosissima adeò sæpè deturpatur, pilisque sordidis operitur, ut vix à beluis discerni possint. In mulieribus contrà remanente semper facie pura, atque decora. Hinc lege duodecim tabularum cautum erat ne mulieres genas raderent, ne quando barba excresceret: & pudor occultaretur. Munditiæ etiam

etiam ac puritatis ipsius mulieris omnibus vel hoc evidentissimum argumētum est, quòd mulier semel mūdè abluta, quoties aqua pure diluitur, aqua ipsa nullam recipit immunditiæ maculam. Vir autem quantumcunque ablutus quoties denuò abluit, turbat aquam & inficit. Adhæc naturæ ordinatione mulieribus per loca secretiora singulis mensib. superfluitates expelluntur, quæ viris per faciem multò digniorem humani corporis partem continuò emittuntur. Præterea cum inter cætera animantia solis hominibus concessum sit ad cœlum attollere vultus, natura fortunaq; mulieri in hoc mirificè prospexerunt, atq; adeo pepercerunt, ut si casu fortuitove cadendum sit, mulieres ferè semper in tergum decidant, ac vel nunquam vel non temerè in caput vultumve prosternantur. Quid (quod ne omittamus) nonne in humani generis procreatione videmus naturam viris mulierem prætulisse? quod hoc maximè perspicuum est, quia solum muliebre semen, Galeno & Avicenna testibus, est materia & nutrimentum fœtus, viri autem minimè, quòd illi quodammodo ut accidens substātiæ ingrediatur. Maximum enim, ut ait lex, atq; præcipuum munus est fœminarum concipere, conceptumq; tueri, ob quam causam videmus plurimos matribus similes esse, quia ex earum sanguine procreatos: Idq; plurimum in corporis habitu, semper autem in moribus: si n. matres stolidæ sunt & filii stolidi fiunt, si matres prudentes, & filii earum prudentiam redolent. Contra verò in patribus, qui si ipsi sint sapiētes, filios ut plurimum generant stolidos, & stolidi patres sapientes producunt filios, modo sapiens mater sit. Nec alio ratio est, cur matres plus patribus diligant filios suos, nisi quia multò plus de suo sentiunt habentq; in illis matres, quàm patres. Ob eandem, quam dixi causam, etiam arbitror nobis inditum esse uti plus in matrem quàm in patrem simus adfecti, usque adeò ut patrem diligere, matrem solam amare videmur. Eademque de causa natura mulieribus tanti vigoris lac contulit, quod non solum infantes nutriat. verùm etiam & ægros restauret, & adultis quibusque ad vitæ columitatem sufficiat. Cujus experimentum legimus apud Valerium de plebeja quadam juvencula, quæ matrē suam in carcere sic aluit, cū alioqui fame esset peritura. quam ob pietatem salus matri & utriq; perpetua alimenta data sunt, carcerq; in pietatis templum consecratus est. Constat autem semper ferè mulierem majorem esse pietatis & misericordiæ, quam virum, quod & Aristoteles ipse fœmineo sexui propriū tribuit. Quamobrem arbitror dixisse Salomonem: ubi non est mulier

Gal. 2 de spermate & 14.

Val. l. 5. c. 4.

Arist. lib. de anim.

Eccle. 26.

3 Reg. 1.

mulier, ingemiſcit æger, vel quod inſerviendo & aſſiſtendo valetudinariis miræ eſt dexteritatis & alacritatis, vel quod lac muliebre potiſſimùm ægris debilibus etiã morti vicinis præſentaneum remedium eſt, quo ad vitam reſtituantur. Hinc ferunt medici, calor earundem papillarum virorum nimio ſenio confectorum pectori applicatus, calorem vitalem in illis excitat, adauget & conſervat, quod ne Davidi quidẽ latuit, qui Abiſaag Sunamitem puellam delegit in ſenio, illius calefactus amplexibus. Porrò etiam hoc promptior eſt viro mulier ad ſacrum illud generandi officium (ut omnibus palàm eſt) quod hæc quidem decennis & infrà viri potens eſt, ille vero longè ſuccedat. Prætereaq; nemini id obſcurum eſt, ſolam fœtificantium mulierem poſtquã prægnans eſt & ferre incipit uterum, nec ita diu etiam poſtquam partu eſt ſoluta, ad recenſitum jã opus rurſum inclinatam, cujus vaſculum (matricem vocant) adeò uſque humano cõceptu adficitur, ut aliquando mulier abſq; concubitu concepiſſe legatur. Sic enim Phyſicus ille de muliere quadam monumentis tradidit literarum, quæ virile ſemen in balneo emiſſum adhauſerit. Accedit ad hoc aliud naturæ ſtupendum miraculum, quòd mulier prægnans ſi appetitus inſtigârit, impunè victitat carnibus incoctis, crudiſq; piſcibus: neque rarò carbonibus, luto, lapidibus, metalla quoq; & venena cæteraque hujuſmodi multa ſine noxa concoquit, & in corporis convertit ſalutiferum nutrimentum. Quanta etiã præter hæc ipſa in mulieribus natura producere gaudeat miracula, nemo mirabitur, qui Philoſophorum Medicorumque volumina perlegerit, quorum exemplum, quod unicum duntaxat ſubjiciam, præſtò eſt & ad manum, in menſtruo, qui ſanguis præterquàm quòd à quartanis, ab hydrophorbia, à morbo comitiali, ab elephantiaſi, ab impreſſionibus Melancholicis ac mania & multis id genus pernicioſiſſimis ęgritudinibus, liberat, aliaq; permulta, nec minùs admiratu digna efficit, inter cætera miranda etiam incendia extinguit, tempeſtates ſedat, fluctuum pericula arcet, noxia omnia pellit, maleficia ſolvit, ac cacodæmones fugat. De his verò quę reliqua ſunt, plura ad præſens probare non eſt conſiliũ. Illud tamen adhuc addam auctarii vice. In mulieribus eſſe juxta Philoſophorum & Medicorum comprobatas experientia traditiones, divinum donum omnibus admirandum, quo ipſæmet ſuis propriis dotib. in omni morborum genere ſibi ex ſeipſis mederi poſſunt, nullo etiam exotico aut aliunde accerſito adminiculo accedẽte. Sed quod omnia ſuperat mirabilia, mirabiliſſimum illud i-

Aver rois 2. colleg.

ipſum

psum est, quod sola sine viro mulier humanam potuit producere naturam, quod viro haudquaquam datum est. Quod equidem apud Turcas seu Mahumetistas in confesso est, apud quos plures cōcepti creduntur sine virili semine, quos illi sua lingua nesesolgi vocant:& narrantur insulæ ubi fœminæ ventus afflatu concipiunt, quod tamen nos verum esse non concedimus. Sola siquidem virgo Maria, sola inquam hæc sine viro Christum concepit, ac peperit filium ex sua propria substātia & naturali fœcunditate. Est enim beatissima virgo Maria vera & naturalis Christi mater, ipseque Christus verus & naturalis Virginis Mariæ filius: dico autem naturalis, quia homo, & iterum naturalis virginis filius, quatenus ipsa virgo non fuit corruptæ naturæ obnoxia. Quocirca neq; etiam in dolore peperit, neque sub potestate viri fuit, tanta fuit ejus ex præveniēte benedictione fœcunditas, ut ad concipiendum viri non indigeret opera. Inter bruta autem animantia constat fœminea nonnulla maris expertia fœcunda esse, ut vulturum fœminas, ex historia memoriæ proditum esse contra Faustum tradidit Origenes. Sed & equas quasdam Zephyro flante concipere comperit antiquitas, de quibus hæc canuntur: *Orig. in primo contra Faust.*

Ore omnes versæ in zephyrum stant rupibus altis,
Excipiuntq; leves auras, & sæpè sine ullis
Conjugiis vento gravidæ. *Virgil 3. Geor.*

Jam quid de sermone dicam divino munere, quo uno beluis maximè præstamus, quem Trismegistus Mercurius ejusdem ac immortalitatem pretii existimat. & Hesiodus optimū hominis thesaurum nominat. Nonne sermone mulier viro facundior, magisque diserta & abundans? Nonne quotquot sumus homines, nonnisi aut à matribus aut à nutricibus primū loqui didicimus? sanè natura ipsa rerum architectrix in hoc humano generi sagaciter prospiciens, hoc muliebre genus donavit, ut vix uspiā mulier muta reperiatur. Pulchrum profectò & laudabile viros præcellere, quo cæteris animantibus homines potissimum præstant. *Pi-nand. 12.*

Sed à prophanis ad sacras literas ceu postliminio redeamus, atque ab ipsis usque religionis fontibus rem auspicemur. Scimus in primis haud dubiè propter mulierem viro Deum benedixisse, quam benedictionem vir utpote indignus habere non meruerat priusquam mulier esset creata Cui consonat illud Salomonis Proverbium: Qui invenerit mulierem bonam invenit bonum, & haurit benedictionem à Domino. Et illud Ecclesiastici: Mulieris bonæ beatus vir, numerus annorum illorum *Prov. 18.* *Eccl. 26.*

lorum duplex Et nullus homo poteſt in dignitate comparari illi qui dignus fuerit habere mulierem bonam. nam ut ait Ecclesiaſticus: Mulier bona eſt gratia ſuper omnem gratiam. Ideoq; Salomon in proverbiis vocat illam coronam viri. Et Paulus gloriam viri: definitur autem gloria, conſummatio & perfectio rei quieſcentis & delectantis in ſuo fine, quando videlicet rei amplius nil addi poteſt ut creſcat ejus perfectio. Mulier itaque conſummatio, perfectio, felicitas, benedictio & glora viri exiſtit, atque ut ait Auguſtinus, prima humani generis in hac mortalitate ſocietas. Idcirco illam omnis homo amet neceſſe eſt, quam qui non amaverit, qui odio habuerit, ab omnibus virtutib. & gratiis alienus eſt, nedū humanitate. Referenda fortè iſtic eſſent cabaliſtica illa myſteria, quomodo Abrahā benedictus à Deo per mulierem Sarah decerpta à nomine mulieris litera H. & addita nomini viri; & vocatus eſt Abraham, quomodo ēt benedictio Jacob illi ſit per mulierem, matrem videlic. acquiſita. Sunt hujus generis plura in ſacris literis, ſed hoc loco non explicanda. Benedictio itaque data eſt propter mulierem, lex autem propter virum, lex in quā iræ & maledictionis, viro namq; interdictus erat fructus ligni, mulieri non item, quæ neque dum creata erat: illam enim Deus ab initio liberam eſſe voluit, vir itaque comedendo peccavit, non mulier, vir mortem dedit, non mulier Et nos omnes peccavimus in Adam non in Eva, ipſumq; originale peccatum non à matre fœmina, ſed à patre maſculo contrahimus. Ideoque vetus lex omne maſculinū circuncidi juſſit, fœminas autem incircunciſas manere, peccatum videlicet originis in eo ſexu qui peccaſſet ſolummodò puniendum ſtatuens. Neque prætera increpavit Deus mulierem, quia comederat, ſed quia mali occaſionem dediſſet viro atque id quidem imprudens, eò quòd per diabolum tentaretur. Vir itaq; ex certa ſcientia peccavit, mulier erravit ignorans & decepta. Nam à diabolo primo tentata eſt, quippe quam cognovit creaturarum omnium excellentiſſimam, & ut inquit Bernardus: Videns diabolus admirandam ejus pulchritudinem, ſciens eam talem qualem anteà in divino lumine cognoverat, quæ ſuper omnes Angelos gauderet colloquio Dei, invidiam jecit in ſolam mulierem, propter ſuam excellentiam. Quocirca Chriſtus natus huic mundo humillimus, quo ſua humilitate ſuperbiam expiaret peccati primi parentis, ſexum aſſumpſit virilem, ut humiliorē, non ſexum fœmineum ſublimiorem & nobiliorem. Præterea, quia condemnati fuimus propter peccatum viri non mulieris, voluit Deus

Margin notes: Eccl. 26. — Prov. 12. — 1 Cor. 11. — Auguſt. — Gen. 17. — Gen. 12, 28 — Gen. 2 — Gen. 17. — Gen. 3 — Bernard. — Gen. 3

Deus ut in quo sexu fuerat peccatum, in eo fieret & peccati expiatio, & qui sexus ignorans deceptus erat, per eundem etiam fieret vindicta. Ideoq; ad serpentem dictum est, quia mulier, vel quod verius legitur, quia semen mulieris caput ejus conteret, non vir, neq; semen viri. Atq; hinc est fortè quare ordo sacerdotalis ab Ecclesia commissus est potius viro quàm mulieri, quia sacerdos omnis Christum repræsentat, Christus autem primum hominem peccatorem ipsum videlicet Adamum. Ex hoc jam intelligitur Canon ille, qui incipit: Hæc imago, dicens mulierem non esse factam ad imaginem Dei, scilicet ad corpoream Christi similitudinem. Noluit tamen Deus, ipse inquam Christus filius esse viri, sed mulieris, quam eo usq; honoravit, ut ex muliere sola carnē indueret. Propter mulierem namq; Christus dictus est filius hominis, non propter virum. Hoc est illud ingens miraculum, quod admodum propheta stupescit quia mulier circundedit virum, quando videlicet sexus devoratur à virgine, & Christum portat in corpore. Etiam resurgens Christus à morte, mulieribus primum apparuit, nō viris. Nec ignotum est post Christi obitum viros à fide discessisse, mulieres autem nusquā constat à fide & religione Christiana defecisse. Porro nulla unquam fidei persecutio, nulla hæresis, nullus in fide error à mulieribus unquam emersit, secus constat de viris. Christus traditus, venundatus, emptus, accusatus, damnatus, passus, crucifixus, tandem morti traditus, non nisi per viros. Imo etiam à Petro suo negatus, à cæteris discipulis relictus, à solis mulieribus ad crucem usq; & sepulchrum comitatus Atq; etiam ipsa Pilati uxor ethnica plus conabatur salvare Jesum, quam quisquam virorum etiam illorum, qui crediderant. Accedit huc quod tota ferme theologorum schola asserit, ecclesiam tunc non nisi apud solam mulierem puta virginem Mariam mansisse, atque ob id & merito religiosus ac sacer fœmineus sexus appellatur. Quod si etiam quispiam cum Aristotele dicat, inter omnia animalia masculos esse fortiores, prudentiores, & nobiliores: huic respondet excellentior doctor Paulus, dicens: Quæ stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia, & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut quæ sunt, destrueret. Nam quis inter viros in cunctis naturæ gratiarum dotibus Adamo sublimior extitit? at mulier illum humiliavit: quis Samsone fortior? mulier ejus fortitudinem superavit: quis castior Loth? mulier illum ad incestum provocavit: quis David religio-

33. q. hæc imago. *Iere. 31.* *Ioan. 20.* *Mar. 16.* *Luc. 24.* *Matt. 27.* *Arist. lib. de anim.* *1 Cor. 1.* *Gen. 2* *Iudic. 14. & 16.* *Gen. 19.* *2 Reg. 11.* *3 Reg. 11.*

giosior? mulier ejus sanctimoniam turbavit. quis sapientior
Salomone? mulier eum decepit. quis patientior Job? quem
Iob. diabolus fortunis omnibus exuit, familiam & filios occidit, i-
psumq; ulceribus, sanie, dolore toto corpore opplevit, tamen à
pristina animi simplicitate patientiaq; ad iracundiam provo-
care non potuit. provocavit autem mulier, in hoc diabolo su-
perior confidentiorq; quem ad maledicendum irritavit. Quod
si modo fas est vel Christum ipsum in hanc comparationem
vocare, quo nihil potentius, nihil sapientius, cũ sit æterna Dei
sapientia, atq; potestas, nonne à Chananea illa muliercula sese
Matt. superari passus est, dicente ipso: Non est bonum tollere panẽ
15. filiorum, & mittere canibus. Illa contra respondente: utiq; Do-
mine, nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa do-
Ioan. minorum suorum, cumq; jam vidisset Christus, quia illam hoc
18. argumento superare non posset, benedixit illi dicens: Fiat tibi
Matt. sicut vis. Quis Petro Apostolorum primo in fide serventior?
20. mulier illum non minimum ecclesiæ pastorem ad negandum
Marc. Christum seduxit. Dicant quicquid velint canonistę ecclesiam
14. suam non posse errare, Papa mulier illam egregia impostura
Luc. delusit? Cæterum dicet quis hæc magis in opprobrium mu-
22. lierũ vergerę quam ad laudem accedere: cui mulieres ad hunc
Plat. modum respondebunt. si alterum nostrûm necesse est aut bo-
de ni alicujus, aut etiam vitæ jacturam facere, malo ego te per-
Ioan. dere quam me perditum iri. Idq; exemplo Innocentii tertii, in
8. quadam sua decretali epistola ad quendam Cardinalem à Ro-
mana sede legatum scriptum reliquit: Si te vel me confundi
oporteat, potius te confundi eligam. Præterea civilibus legib.
etiam mulieribus indultum est, ut liceat sibi consulere damno
alieno. Atque in ipsis sacris literis nonne sæpe benedicitur, &
extollitur iniquitas mulieris, plus quã vir benefaciens? Non-
Gen. ne laudatur Rachel, quæ patrem suum idola quærentem, pul-
31. chra adinventione delusit? Nonne etiam Rebecca, quia per
Gen. fraudem obtinuit Jacob benedictionem patris, & postea cau-
27. tius fecit declinare fratris iram. Rahab meretrix decepit eos,
Iosue qui quærebant exploratores Josue, & reputatur ei ad justitiam.
2. Egressa est Jahel in occursum Sisaræ, dixitq; ad eum, intra ad
me domine mi, ac petenti aquam dedit illi bibere de utre la-
ctis, & operuit illum jacentem, dormiente autem Sisara ingres-
sa est abscondere, percussitq; clavum in caput ejus, & interfe-
cit illum, qui se fidei ejus crediderat servandum, atque, pro
hac insigni proditione, benedicta, inquit scriptura, inter mu-
lieres Jahel benedicatur in tabernaculo suo. Legito historiam
Judith,

Judith, & notate verba ejus ad Olofernem: Sume inquit, verba ancillæ tuæ, quoniam si ea secutus fueris, perfectam te faciet Dominus, veniens, nunciabo tibi omnia, ita ut adducam te per mediam Hierusalem, & habebis omnem populum Israel, sicut oves, quarum non est pastor, & non latrabit vel unus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiã Dei: sopitumque blanditiis Olofernem percussit in cervicem, & abscidit caput ejus. Quod quæso iniquius consilium, quæ crudeliores insidiæ, quæ captiosior proditio excogitari posset? & hanc idcirco benedicit, laudat & extollit scriptura, & longe melior reputata est iniquitas mulieris, quam vir benefaciens. Nonne bonum operatus est Cain offerens in sacrificium optimarum frugum primitias, & eo ipso reprobatus est à Deo? Esau nonne benefecit dum pia obedientia venatur decrepito parenti cibum, & interea defraudatur benedictione, & odio habitus est Deo: Oza, dum zelo religionis inclinatam, & jam prope labantem arcam sustinet, morte subita percussus est: Rex Saul dum Amalechitarum pinguiores hostias in sacrificium parat Domino, dejectus regno etiam spiritui nequam traditus est. Excusantur ab incestu patris filiæ Loth, & non excusatur temulentus pater, & successio ejus ejicitur ab ecclesia Dei. Excusatur incestuosa Thamar & dicitur justior patriarcha Juda, & fraudulento incestu meretur propagare lineam Salvatoris. Ite nunc viri, fortes & robusti, & vos prægnantia Pallade, ligata tot fasciis scholastica capita, & totidem exemplis contrariam illam probate sententiam, quod melior sit iniquitas viri, quam mulier benefaciens. Certe non poteritis illam tueri ni recurretis ad allegorias, ubi tunc ęqualis cum viro mulieris erit autoritas, sed modo revertamur. Præcellentiæ tam felicissimi sexus omnibus hoc vel evidentissimum argumentum esse potest, quam dignissima omnium creaturarum, qua nec unquam dignior fuit, nec futura est, mulier fuerit, ipsa inquam beatissima Virgo Maria, qua siquidem præter originale peccatum concepta sit, ne Christus quidem quod ad ejus humanitatem attinet, major erit. Est etenim Aristotelis validum hoc argumentum: cujus generis optimum est nobilius optimo alterius generis, hoc genus esse altero nobilius: in fœmineo genere optima est Virgo Maria: in masculino non surrexit major Joanne Baptista, atque hinc quantum excellat Virgo diva, quæ exaltata est super omnes choros Angelorum, nemo Catholicus ignorat. Similiter argumentari licebit, cujus generis pessimum pejus est pessimo alterius, id

Iudit. 11.

genus esse illo quoq; inferiùs. Jam verò scimus quia vitiosissima ac pessima creaturarum omnium vir est, sive ille fuerit Judas, qui Christum tradidit, de quo ait Christus, Bonum esset homini illi si natus non fuisset: sive illo pejor futurus sit Antichristus aliquis, in quo omnis potestas Sathanæ inhabitabit. Multos præterea viros æternis cruciatibus damnatos prodit Scriptura, cùm nulla uspiam mulier damnata legatur. Accedit ad id testimonii etiam brutalis naturæ quædam prærogativa, quippe avis omnium regina, atque nobilissima quę aquila est, semper fœminea, nunquam masculini sexus reperietur. Phœnicem etiam avem unicam Ægyptii non nisi fœmellam prodiderunt. Econtrariò autem regulus serpens quem basiliscum di^unt, omnium venenatorum pestilentissimus non nisi masculus est, quem insuper impossibile est nasci fœmellam. Præterea sexus hujus excellentia probitasq; ac innocentia, vel his argumentis satis abunde ostendi potest, quoniam malorum omnium ortus à viris sit, à mulieribus minime. Primus quippe protoplastes Adam ille legem Domini transgredi ausus, portas cœli obseravit & omnes nos peccato mortiq; reddidit obnoxios. Omnes n. peccavimus & morimur in Adam, non in Eva. Hujus perinde primogenitus inferorum portas reseravit, ille primus invidus, primus homicida, primus parricida, primus desperans de misericordia Dei, primus bigamus Lamech, primus ebrius Noë, primus turpitudinem patris sui denudans ille filius Noë Chamus, primus tyrannus simul ac idololatra Nemroth, primus adulter vir, primus incestuosus vir, viri insuper primi cum dæmonibus fœdera inierunt, ac prophanas artes invenerunt. Viri filii Jacob primi vendiderunt fratrem. Pharao Ægyptius necavit primus pueros, viri primi contra naturam luxuriati sunt, testibus Sodoma & Gomorra, quæ ob virorum scelera perierunt, celebres olim urbes, viros legimus ubique temeraria voluptate digamos, multinubos, multicubos, adulteros, fornicatores, sic plurimi uxorum concubinarumque viri fuerunt Lamech, Abraham, Jacob, Esau, Joseph, Moses, Samson, Helcana, Saul, David, Salomo, Assur, Roboam, Abia, Caleph, Assuerus, & iñumeri alii, qui singuli plures uxores insuper & pellices & concubinas habuerũt. Nec illarum conjugio contenti ad explendam suam libidinem etiam cum earum ancillis se commiscuerunt. Mulierem verò excepta una sola Batsabea nullam usq; reperimus, nisi uno solo viro semper fuisse contentam, nec digamam insuper reperies ullam, si ex primo marito prolem susceperat. Sunt n. mulieres

Marginal notes: Mar. 14. — Gen. 3 — Gen. 4 — Gen. 9 — Ibidẽ. — Gen. 10. — Gen. 37. — Exod. 1. — Gen. 18.

lieres pudicitia ac castitate viris ipsis multo continentiores, quas quod infœcundæ essent, à virorum concubitu sæpè abstinuisse legimus, & alienam viro introduxisse uxorem, sicut Sara, Rachel, Lia, & aliæ multæ infœcundiores, quæ ancillas suas introduxerunt: ut suscitarent viris suis posteritatem. Sed quis obsecro virorum, quantumcunque senex, frigidus, sterilis, ac rei uxoriæ ineptus, tantæ unquam aut pietatis aut clementiæ extitit in uxorem, ut aliquem suo loco substitueret, qui feracem uxoris uterum fœcundo semine irroraret? quamvis hujusmodi leges Lycurgum, atque Solonem olim tulisse legamus, ut si quis ætate provectior, & nuptiis intempestivior, alterve in Venerem ignavior puellam despondisset, ut liceret uxori ex adolescentibus & necessariis unum aliquem robore moribusq; conspicuum deligere, qui cum illa dulciter colluderet & luctaretur, modò partus editus mariti adsereretur, nec idcirco alienum aut adulterinum dici quod nasceretur. leges quidem illas latas legimus, servatas autem non legimus, non tam virorum duritia, quam mulierum cortinentia illas recusante. Innumeræ sunt adhuc præclarissimæ fœminę, quæ cum insigni pudicitia etiam conjugali charitate viros omnes longè vicerint, cujusmodi Abigail uxor Nabal, Arthemisia Mausoli, Argia Pollinicis Thebani conjunx, Julia Pompei, Portia Catonis, Cornelia Gracchi, Messalina Sulpitii, Alceste Admeti, Hypsicratea Mithridatis Pontici regis conjunx, Dido quoque Carthaginis conditrix, Romanaque Lucretia, atque Sulpitia Lentuli. Sunt infinitæ aliæ, quarum virginitatis & pudicitiæ fides ne morte quidem potuit immutari. quarum exempla sese offerunt: Atlanta Calidonia, Camilla Volsca, Iphigenia Græca, Cassandra & Crise. Accedunt his Lacedæmoniæ, Spartiatæ, Milesiæ, atque Thebanæ virgines, & innumeræ aliæ, quas nobis numerant Hebræorum, Græcorum, Barbarorumque historiæ, quę virginitatem pluris quàm regna, quam denique vitam ipsam fecerunt. Quod si etiam pietatis exempla requirantur, inter cætera sese offerunt, Claudia Vestalis erga patrem, & plebeja illa juvencula, de qua supra locuti sumus in matrem. Sed objiciet istis Zoilus aliquis Samsonis, Jasonis, Deiphobi, Agamemnonis exitialia conjugia, ac hujusmodi tragœdias, quas si quis lynceis oculis (ut ajunt) introspexerit, comperit falsò uxores accusari, quarum nulla unquam contigit viro bono improba. Non enim nisi malis maritis malæ uxores sunt. quibus licet bonæ aliquando eveniant, sæpe eorundem vitio corrumpuntur. Putasne si licuisset

Gen. 16. & 30.

Lycur. Solon.

cuisset mulieribus leges condere, historias scribere, quantas tragœdias scribere potuissent de virorum inæstimabili malitia, inter quos plurimi reperiuntur homicidę, fures, raptores, falsarii, incendiarii, proditores, qui etiam tempore Josue ac *Iosi.7.* David regis, tanta multitudine latrocinabantur, ut suorum a- *2 Reg.* gminum principes constituerent, sed & hodie adhuc infinitus *19.* est illorum numerus. Hinc omnes carceres viris repleti, undi- *3 Reg.* que omnia virorum cadaveribus onusta. At contra, mulieres *4.* omnium artium liberalium omnisque virtutis ac beneficii inventrices extiterut, quod & ipsa artium virtutumque fœminina nomina præcipue ostendunt. Cui & illud notabile accedit, quod ipse quoque terrarum orbis à fœminarum nominib. nuncupatur, videlicet ab Asia nympha, ab Europa Agenoris filia, à Lybia filia Epaphi, quæ & Aphrica dicitur. Denique si per singula virtutum generaliter fit, mulier ubique principem locum obtinebit. Mulier enim fuit, quæ primo virginitatem Deo devovit ipsa virgo Maria, quæ & hinc meruit esse mater Dei. Mulieres prophetæ, semper diviniore spiritu afflatæ sunt *Lact.* quam viri: quod testibus Lactantio, Eusebio, & Augustino de *lib. in-* Sybillis notum est. Sic Maria Mosi soror erat prophetes, & ca- *stit.* ptivo Hieremia uxor avunculi ejus nomine Olda, perituro *Euse.* populo Israel supra viri vires prophetes suscitatur. Scrutemur *de pra* sacras scripturas, & videbimus mulierum in fide cæterisque *parat.* virtutibus constantiam supra viros longe commendatam, ut *Evã-* in Judith, Ruth, Hester, quæ tanta gloria celebratæ sunt, ut sa- *gel.* cris quoque voluminibus nomina indiderint. Abraham ille, *Au-* quem licet ob fidei firmitatem scriptura justum vocaverit, *gust.* quoniam crediderit Deo, subjicitur tamen uxori suæ Saræ, & *de ci-* domini voce præcipitur ei: Omnia quæcunque dicit tibi Sara, *vitat.* audi vocem ejus. Sic Rebecca firmiter credens, pergit ad in- *Dei.* terrogandum Deum, & ejus responsione condigna, audit mi- *Exod.* raculum: Duæ gentes in utero tuo, & duo populi de ventre *15.* tuo dividentur. Et vidua Sareptana credidit Heliæ, licet rem *4 Reg.* difficilem sibi diceret. Sic Zacharias ab Angelo de incredulita- *22.* te redargutus obmutuit: Et Elizabeth uxor sua, utero & vo- *2 e Pa-* ce prophetat ac commendatur, quia fideliter credidit, quæ de- *ral. 34* inceps commendat beatissimam Virginem dicens: Beata quæ credidisti, quæ dicta sunt tibi à Domino. Sic Anna prophetes, post Simeonis revelationem confitebatur Deum, & loquebatur de eo omnibus volentibus audire, qui expectabant redemptionem Israel. Et erant Philippo quatuor filiæ virgines prophetan-

phetantes. Quid dicam de Samaritana illa, cum qua Christus loquebatur ad puteum, & saturatus fide credentis, cibos respuit Apostolorum. Accedit ad hæc fides Chananeæ, ac mulieris illius, quæ fluxum sanguinis patiebatur. Nonne etiam fides & confessio Marthæ similis erat confessioni Petri? Et in Maria Magdalena quanta fuerit fidei constantia, ex Evangeliis nobis notum est. Ipsa namque, dum Sacerdotes & Judæi Christum crucifigunt, plorat ad crucem, unguenta portat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Deum recognoscit, pergit ad Apostolos, resurrexisse nunciat. Illi dubitant, ista confidit. Quid rursus de Priscilla sanctissima fœmina, quæ Apollo virum apostolicum, & in lege doctissimum Corinthiorum Episcopum erudivit. Nec turpe fuit Apostolo discere à muliere, quæ doceret in ecclesia. Adde insuper quæ martyrii patientia & mortis contemptu, fidei suæ constantiam testatæ sunt, non esse virorum numero pauciores. Neque hic silentio prætereunda est mater illa mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ in conspectu suo pereuntes crudeli martyrio septem filios non solum bono animo ferebat, sed fortiter hortabatur ad mortem, atque ipsa per omnia in Deo confidens, post filios pro patriis legibus consumpta est. Nonne etiam Theodelina Bavarorũ regis filia Longobardos, ac Greisilla Henrici I Imperatoris soror Ungaros, & Clotildis Burgundionum regis filia Francos, & Apostola quædam infimæ sortis fœmina Hiberos, singulæ innumeros populos ad Christi fidem converterunt? Denique hic religiosissimus sexus solus vel maximè is est, in quo in hunc diem usque Fides Catholica, & pietatis continuata opera refulgent. Ac ne cui dubium sit, mulieres omnia ea posse, quæ viri: exemplis rem ipsam agamus, & comperiemus nullum unquam egregium facinus in ullo virtutũ genere à viris perpetratum, quod à mulieribus non sit æquè præclarè factitatum. Claruerunt in sacerdotio olim apud gentes, Melissa Cybeles, à cujus nomine cæteræ deæ sacerdotes Melissæ postea dictæ sunt. Idem Hypeccaustria sacerdos Minervæ, Mera Veneris, Iphigenia Dianæ fuerunt, & fœminæ Bacchi sacerdotes, mulis nominibus claræ, ut Thyades, Mænades, Bacchæ, Eliades, Mimallonides, Ædonides, Euthyades, Bassarides, Triaterides. Apud Judæos quoque Maria, Mose soror, unà cum Aaron sanctuarium ingrediebatur, & tanquam sacerdos habita est. In nostra autem religione, licet mulieribus sacerdotii functione interdictum sit, sci-

Matt. 27. & 28. Marc 15. & 16. Luc. 23. & 24. Actor 18. 2 Mac cab. 7.

mus tamen historiis proditum, mulierem aliquando mentito sexu, ad summi Pontificatus apicem conscendisse. Non obscuræ sunt ex nostris tot sanctissimæ Abbates, & moniales, quas antiquitas non dedignatur vocare sacerdotes. Claruerunt in prophetia apud omnis regionis gentes, Cassandra, Sibylle, Maria Mosi soror, Debora, Holda, Anna, Elizabeth, quatuor Philippi filiæ, & multæ aliæ recentiores sanctæ fœminæ, qualis Brigida & Hildegardis. Præterea in magica sive bonorũ, sive malorũ dæmonum inexpugnabili disciplinæ præ cæteris Circes, atque Medea longe mirabiliora effecerunt, quàm vel ipse Zoroastes, licet hujus artis inventor à pluribus credatur. Insuper in Philosophia præclaræ extiterunt Theano uxor Pythagoræ, ejus deniq; filia Dama in exponendis paternis sententiarum involucris clara. Item Aspasia & Diotima Socratis discipulæ, & Mantinea ac Philesia Axiochia, ambæ discipulæ Platonis. Extollit deniq; Plotinus Geminam, atq; Amphicleam laudat, Lactantius Themisten. Exultat Christiana Ecclesia in Diva Catharina, quę sola puella omnem illius ævi sapientum doctrinam longe superavit. Nec nobis hoc loci Zenobia regina Longini Philosophi discipula, memoria excidat, quæ ob effusam & candidam literarum peritiam Ephinissæ accepit appellationem, cujus opera sacrosancta Nicomachus Græca reddidit. Ad Oratoriam & Poesin vadamus. En se nobis offerunt Armesia cognomento Androgenea, Hortensia, Lucrea, Valeria, Capiola, Sappho, Corinna, Cornificia Romana, & Erimna Telia seu Tesbia, quæ epigrammista cognominata fuit. Et apud Salustium Sempronia, apud jurisconsultos Calphurnia, & nisi vetitum esset hodie mulieribus literas discere, jam jam adhuc haberentur clarissimę doctrinæ excellentiores ingenio mulieres quam viri. Quid de hoc dicendum est, quòd sola natura ipsa mulieres facile omnium disciplinarum artifices superare videntur? Nonne grammatici se bene dicenti magistros jactãt? atque id nos longe melius discimus à nutricibus & matribus, quam à Grammaticis? Nonne Grachorum eloquentissimam linguam mater Cornelia formavit, & Sylem Aripithi Scythiæ Regis filium, Istrinei mater Græcam linguam docuit? Nonne semper in introductis apud exteras gentes coloniis nati pueri matrum sermonem tenuerunt? non aliam ob causam Plato & Quintilianus de deligenda pueris nutrice idonea tam solicite statuerunt, ut pueri lingua sermo recte discreteque formaretur. Jam vero nonne & poetæ in suis nugis & fabulis, ac dialectici in sua contentiosa garrulitate à mulierib. vincuntur? Orator

tor nuſpiam adeò tam bonus, aut tam felix, ut ſuadela vel meretricula ſuperior ſit. Quis Arithmeticus, falſum ſupputando, mulierem ſolvendo debito decipere poteſt? quiſve Muſicus hanc cantu & vocis amœnitate æquat? Philoſophi, Mathematici, Aſtrologi, nonne in ſuis diuinationibus & præcognitionibus non raro ruſticis mulieribus inferiores ſunt, & ſæpiſſimè anicula Medicum vincit? Ipſe Socrates vir omnium ſapientiſſimus, ſi Pythio teſtimonio fides habenda eſt, jam natu grandior, à muliere Aſpaſia adhuc quiddam diſcere non dedignatus eſt, ſicut nec Apollo Theolopus à Priſcilla erudiri veritus eſt. Quòd ſi etiam prudentia requiratur exemplo ſunt Opis inter deas relata, Plotina Trajani uxor, Amalaſuntha Oſtrogotthorum regina, Æmilia Scipionis uxor, quibus accedit Debora mulier prudentiſſima, uxor Labidoth, quæ ipſa, ut legitur in libris Judicum, aliquandiu ſuper populum Iſraël judicavit, aſcendebantque ad eam filii Iſraël in omne judicium. Quæ etiam recuſante Barach, hoſtilem pugnam ipſa dux Iſraëlitici exercitus electa, hoſtibus cæſis fugatiſque victoriam reportavit. Legitur præterea in Regum hiſtoria, Attaliam reginam regnaſſe, & judicaſſe per ſeptem annos in Hieruſalem. Atque Semiramis poſt mortem Nini regis judicabat populos quadraginta annis. Et omnes reginæ Candaces Æthiopiæ prudentiſſimæ potentiſſimæque regnârunt, de quibus mentio eſt in Actis Apoſtolorũ. Mira autem de illis narrat fidus ille antiquitatis ſcriptor Joſephus. Huc etiam accedit Nicaula Regina Saba, quæ veniens à finibus terræ audire ſapientiam Salomonis, & teſtimonio Domini contemnatura eſt omnes viros Hieruſalem. Fuit & Technites quædam ſapientiſſima mulier, quæ David regem interrogatione concludit, ænigmate docet, exemplo Deo mitigat. Nec hîc prætereũdæ ſunt Abigail & Bathſaba, quarum illa virum ſuum liberavit ab ira David, & poſt mortem viri ſui facta eſt regina & uxor David: altera autem Salomonis mater filio ſuo regnum prudenter impetravit. Porrò in rerum inventionibus exemplo ſunt Iſis, Minerva, Nycoſtrata: in condendo imperio & urbibus, Semiramis univerſi orbis Monarchiam tenens, Dido, Amazones: In bellorum certaminibus Thomiris Maſſagetarum regina, quæ Cyrum Perſarum Monarcham devicit. Item Camilla de gente Volſcorũ, Valiſca Bohemiæ, ambæ potentes reginæ: Item Indorum Pande, Amazones, Candaces, Lemnenſes, Phocenſium, Chiarum, Perſidæq; mulieres. Legimus de aliis multis illuſtriſſimis mulieribus, quæ mira virtute univerſæ nationi ſuæ, in ſumma re-

Iudic. 4.

3 Reg. 10.
2 Par. 9.
Matt. 12.
Luc. 11.
2 Reg. 14.
1 Reg. 25.
3 Reg. 1.

rum desperatione salutem restituerunt. Inter quas est Judith, *Hier. In prologum sup Iudit.*
quam B. Hieron. his verbis extollit, inquiens: Accipite Judith viduam castitatis exemplum, triumphali laude, perpetuis eam præconiis declarate. Hanc n. non solùm fœminis, sed & viris inimitabilem dedit, quia castitatis remunerator, virtutē talem tribuit, ut invictum omnib. vinceret, & insuperabilem superaret. Legimus adhuc quia mulier quædā sapiens vocavit Joab, & dedit in manus suas caput Sibæ inimici David, ut conservaret Abelam civitatem, quæ erat mater civitatum in Israël. Et *Iud. 9*
mulier quædam jaciens fragmentum molæ, allisit caput Abimelech, & cōfregit cerebrum ejus, executrix vindictæ Dei super Abimelech, quia fecerat malum corā Domino contra patrem suum, interfectis per eum septuaginta fratrib. super uno lapide. Sic Hester Assueri Regis uxor non solùm liberavit populum suum à morte turpissima, sed insuper summo honore *Hest. 7. 8. 9*
decoravit. Obsessaq; à Volscis urbe Roma, Cn. Martio Coriolano Duce, quam armis viri urbem defendere non poterant, Veturia magno natu mulier ac Cariolani mater, filii objurgatione servavit. Arthemisia irruētes sibi Rhodios & classe exuit & insulam domuit, erecta in urbe Rhodia statua, quæ perpetuum illi stigma inureret. Jam quis satis laudare poterit puellam illam nobilissimam, (licèt humili genere ortam) quæ anno Christianorū 1428. occupato per Anglos Franciæ regno, Amazonis more sumptis armis primamq; aciem ducens, tam strenuè feliciterque pugnavit, ut pluribus præliis superatis Anglis, Francorum Regi jam amissum regnum restitueret. In cujus rei perpetuam memoriam apud Genabum oppidum, quod Aurelianum vocant, in ponte qui est super Ligurim fluvium sacra statua puellæ erecta est. Possem innumeras adhuc ex Græcorum, Latinorum, Barbarorumq; tam veterib. quam recentiorib. historiis præstātissimas mulieres recensere, quod ne in grāde nimium opus turgesceret, brevitati studere volui. Nam scripserunt de illis Plutarchus, Valerius, Bocatius & plures alii. Hinc est quare non tam multa de mulierum laudibus dixerim, quàm plurima reticuerim, quippe qui non sum tam ambitiosæ cervicis ut mulierum infinitas pręstantias atq; virtutes tam pauculo sermone me posse complecti præsumam. Quis enim ad percensendas infinitas mulierū laudes sufficiat, à quibus omne nostrum esse, omnisque humani generis conservatio, quod aliàs in brevi periturum esset, omnisq; familia & Respubl. dependet? Quod nec Romanæ urbis conditorem latuit, qui cum mulieribus careret, cum Sabinis, raptis eorum filia-

filiabus, bellum asperrimum inire non dubitavit: cognovit namq; ejusmodi imperium, si mulieres non adessent, brevi periturum. Tandem capto à Sabinis capitolio, cum medio foro collatis signis cruentissimè pugnaretur, in recursu mulierum inter ambas acies prælium cessavit, factaque tandem pace, & percusso fœdere, perpetuam amicitiā inierunt. Quamobrem earum nomina Curiis imposuit Romulus, volentibusque Romanis, in publicis tabulis exceptū est, mulierem nec molere, nec coquinariam facere, uxorem à viro, virum ab uxore aliquid dono accipere vetitum, quo bona omnia cummunia esse scirent. Hinc tandem consuetudo emersit, ut sponsam introducentes, dicere juberent, ubi tu ego, denotantes ubi tu dominus, ego domina: ubi tu herus, ego hera. Deinde cùm regibus exactis Coriolano Martio Duce, Volscorum legiones ad quintum lapidem castra metatæ essent, per mulieres aversæ sunt, pro quo beneficio insigne templum Fortunæ muliebri dedicatum est. Magnum insuper honoris dignitatisq; insignia Senatusconsulto illis collata. Cujusmodi sunt, quòd in via superiori loco incedant, viris insuper quibusque illis in pedes assurgentibus, locumque cedentibus. Præterea vestes purpureæ cum fimbriis inauratis, geminarum etiam ornatus, & inaures, annulique & torques illis concessa: posteriorumque Imperatorum lege cautum, ut quoties alicubi statutum fiat, prohibens deferri certas vestes aut ornamenta, mulieres sub illo nō comprehendi. Hæreditatum quoque & bonorum successionibus donatæ sunt, legibus etiam permissum est, mulierum funera quemadmodum illustrium virorum. publicis laudib. celebrari. Siquidem cùm mittendum ad Delphicum Apollinem munus esset ex Camilli voto, nec foret auri tantum, mulieres spōtè corporis ornamenta contulêre. Porrò in eo bello quod Cyrus contra Astyagen gessit, in fugam conversa Persarū acie, mulierum castigatione reprehēsa est, ac denuò instaurata, insignemq; illis victoriam dedit. Ob quod facinus lege cautum est à Cyro, ut Persarum reges urbem ingressuri, singulis mulieribus singulos auri nummos persolverent. Quod etiam Macedo bis eam urbem ingressus, toties erogavit. Insuper & prægnantibus munus duplicari jussit. Sic à priscis illis Persarum Regibus atq; Romanis, ab ipsis, inquam Romanæ urbis imperiiq; incunabulis mulieres omni semper honoris genere donatæ sunt. Porrò ab ipsis Imperatoribus non minus honoratæ. Hinc Justinianus Imp. etiam in legib. condendis, uxorem cōsulendam adhibendamq; censuit. Et alibi dicit lex, quod uxor

coruscat mariti in honore, ut sentiat ejus fulgorem, ut in quãtum vir in altum tollitur, tantum & conjunx ejus. Sic uxor Imperatoris dicitur Imperatrix, & uxor regis regina, & uxor Principis princeps & illustris, undecunq; sit nata. Et Ulpianus ait: Princeps, hoc est, Imperator legibus est solutus: Augusta autem, quæ est uxor Imp licèt legibus soluta non est, princeps tamen eadem illi privilegia contulit, quæ ipse habet. Hinc est quód illustribus mulieribus judicare permittitur, & arbitrari, atq; ut possint feudũ investire & investiri, & inter Vasallos quid juris decernere. Ad idem facit quòd fœmina potest habere servos particulares, sicut & vir, potestque mulier judicare etiam inter extraneos: potest etiam nomen indere familiæ, sic quòd filii denominentur à matre, non à patre. Habent & circa dotes grandia privilegia, hinc inde in diversis locis in corpore juris expressa, ubi etiam cavetur, quòd mulier honestæ vitæ & famæ pro debitis civilibus incarcerari non debeat, imò judex pœna capitis punitur, qui ipsam carceri emancipaverit. quod si sit suspecta de delicto. in monasterium detrudatur, aut mulierib. incarcerãda tradatur. qui teste lege, mulier melioris est conditionis quàm vir, tum quia in eodem genere delicti, plus peccat vir quàm mulier. Hinc vir in adulterio deprehẽsus, capite punitur: sed mulier adultera in monasterium retruditur. Plura privilegia colligit Azo in summa sua super titulum ad Senatusconsultum Vellejan. & Speculator de renunciationibus. Illi etiam veteres legumlatores, ac Reipubl. artifices viri sapientia graves, scientia prudentissimi, Lycurgus, inquam, & Plato, cum scirent ex Philosophiæ penetralibus, mulieres, nec animi excellentia, nec corporis robore, nec dignitate naturæ viris inferiores, sed ad omnia æquè habiles statuerunt mulieres cum viris in luctationibus & gymnasticis exerceri, etiam in omnibus quę ad bellicam pertinent disciplinam, in arcu, in funda, jactu lapidum, in sagittando, in armorum dimicatione tam equestri quàm pedestri, in castrorũ positione, ac in acierum ordinatioue, in ducendo exercitu, & (ut breviter dicam) omnia eademque mulieribus quæ viris exercitia communia tribuerunt. Legamus antiquitatum fide dignos Scriptores, comperiemns in Getulia, Bactris, Galletia morem fuisse, viros mollitie deditos, mulieres autem agros colere, ædificare, negotiari, equitare, præliari, & cætera facere, quæ modò apud nos viri factitant. Apud Cantabros viri mulieribus dotem dabant, fratres à sororibus nuptui dabantur, filiæ hæredes designabantur. Apud Scythas, Thraces & Gallos mulieribus virisque

risque communia erant officia: & de bello paceque agentes, mulieres judicio consultationibusque adhibebantur, quod percussum cum Hannibale Celtarum fœdus in hæc verba demonstrat: Si quis Celtarum injuria à Carthaginensium aliquo affectum se conqueritur, ejus rei Carthaginensium Magistratus aut Imperatores qui in Hispania fuerint judices sunto. Si quis Carthaginensium ab vllo Celtarum injusti quippiam passus fuerit, Celtarum de ea re mulieres judicium faciunto. Sed virorum, omnia tyrannide contra divinum jus naturæque leges prævalente, data mulieribus libertas, jam inquis, legibus interdicitur, consuetudine usuq; aboletur, educatione extinguitur. Mulier namque mox ut nata est, à primis annis domi detinetur in desidia, ac velut alterius provinciæ incapax, nihil præter acus & filum concipere permittitur. Ubi exinde pubertatis annos attigerit, in mariti traditur zelotypum imperium, aut vestalium ergastulo perpetuo recluditur. Publica quoque officia legibus sibi interdicta sunt. Postulare in judicio licet prudentissimæ non permittitur. Repelluntur præterea in jurisdictione, in arbitrio, in adoptione, in intercessione, in procuratione, in tutela, in cura, in testamentaria & criminali causa. Item repelluntur in verbi Dei prædicatione, contra expressam Scripturam, qua promisit illis Spiritus S. per Johelem inquiens: Et prophetabunt filiæ vestræ: quemadmodum & Apostolorum ætate publicè docebant, sicut de Anna Simeonis, & filiabus Philippi, atque Priscilla Aquilæ notum est Sed tanta est recentium legislatorum improbitas, qui irritum fecerunt mandatum Dei propter traditiones suas, quòd mulieres aliàs naturæ eminentiâ, & dignitate nobilissimas, pronunciârunt cunctis viris conditione viliores. His itaque legibus mulieres viris tanquam bello victæ victoribus cedere coguntur, non naturali, non divina aliqua necessitate aut ratione, sed consuetudine, educatione, fortuna & tyrannica quadam occasione id agente. Sunt præterea, qui ex Religione authoritatem sibi arrogant in mulieres, & ex sacris literis suam probant tyrannidem, quibus illud Evæ maledictum continuò in ore est: Sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tui. Quòd si illis respondeatur, Christum abstulisse maledictum, objicient rursus idem ex dictis Petri, cui accedit & Paulus: Mulieris viris subditæ sint: Mulieres in Ecclesia taceant. Sed qui noverit varios Scripturæ tropos, ejusdemque affectus, facilè cernet hæc non, nisi in cortice, repugnare. Est enim ordo in Ecclesia, ut viri præponantur in ministerio mulieribus, sicut Judæi Græ-

Gen. 3 *1 Pet. 3* *Col. 3.* *Eph. 5*

Græcis in promiſſione. Non tamen eſt acceptor perſonarum Deus: in Chriſto enim nec mas, nec fœmina, ſed nova creatura. Quin & pleraque viris propter duritiem cordis eorum in mulieres permiſſa ſunt, ſicut Judæis quondam conceſſa repudia, quæ tamen mulierum dignitati nihil officiunt: quin & deficientibus errantibuſque viris, mulieres in virorum opprobrium poteſtatem habent judicii. Et ipſa regina Saba judicatura eſt viros Hieruſalem. Qui ergò juſtificati per Fidem, effecti ſunt filii Abrahæ, filii inquam promiſſionis, ſubjiciuntur mulieri, & obnoxii ſunt præcepto Dei, ad Abraham inquientis: Omnia quæcunque dicit tibi Sacra, audi vocem ejus. Nunc tandem, ut me quàm breviſſimè recolligam, oſtendimus præcellentiam muliebris ſexus, à nomine, ab ordine, à loco, à materia, & quid dignitatis mulier ſupra virum ſortita ſit a Deo, deinde à Religione, à natura, ab humanis legibus, à varia authoritate, ratione & exemplis promiſcuè demonſtravimus. Tamen non tam multa diximus, quin plurima adhuc dicenda reliquerimus, quia non ambitione commotus, aut meæ commendationis cauſa veni ad ſcribendum, ſed officio & veritate, ne tanquam ſacrilegus, tam devoto ſexui debitas ſibi laudes (ut talentum mihi creditum ſuffodiendo) impia quadam taciturnitate ſurripere videar, ſi ſilerem. Quòd ſi quis me curioſior à nobis præteritum aliquod argumentum repererit, quod huic operi noſtro adſtruendum putet, ab illo me non argui, ſed adjuvari credam, quatenus bonam hanc operam noſtram, ſuo ingenio doctrinaque meliorem reddiderit. Ne ergò opus ipſum in nimis magnum volumen exeat, hic illius finis eſto.

Rom. 2. Act. 20. Gen. 21.

* * *

DE FOEMINEI SEXUS PRÆcellentia, L. Bliaquetus.

Desine vaniloquax sexum laudare virilem
Plus æquo, laudum ne sit acervus iners.
Desine (si sapias) sexum damnare malignis
Fœmineum verbis, qua ratione carent.
Si benè lance tua sexum perpendis utrumque,
Fœmineo cedet quisque virilis erit.
Credere si dubites, & res tibi dura videtur,
Haud aliàs visus nunc mihi testis adest.
Quem nuper vigilans extruxit AGRIPPA *libellum*
Ante viros laudans fœmineumq; genus.

ILLUSTRISSIMÆ PRINCIPI AC DOMINÆ, DOMINÆ MARGARITÆ è Christianissimorum Franciæ Regum sanguine, Alenconiæ ac Bituricensis Provinciarum Duci, Armeniacorumque Comiti.

HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA ab Nettesheym, salutem felicitatemque perpetuam exoptat.

Epistolam hanc dedicatoriam quære infrà Lib. Epistolarum IV. Epist. 1.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, de Sacramento Matrimonii.

DECLAMATIO.

SAcramentum Matrimonii antiquissimum, & creato quondam homine primùm à primo rerum initio à Deo institutum, atque præceptum, & apud omnis nationis gentes, summa semper veneratione cele-

ne celebratum, Religione sacratum, legibus sancitum, miraculis atque prodigiis illustratum. Quod cæteris quidem mysteriis ac legibus eò dignius est, quò præ illis prius institutum est. Institutum, inquam, non ex opinione hominum, sed ex omnium principe Deo, à prima origine mundi, ante peccatum, in tempore innocentiæ, ad officium legitimũ propagationis humanæ speciei: Cùm cætera omnia præcepta mysteriaq; post lapsum hominum ad reparationem & custodiam, in remediũ & emendationem pœnàmve novissimè prodierunt: vix à paucis admissa: cùm illud per omnes secessus orbis terrarum ab omnibus omnium consensu receptum est. Nec insuper minore potentia à Deo munitum, quàm ipsius bonitate ac sapientia institutum est. Voluit namque parens omnium Deus sanctissimum hoc vinculum sic esse indossolubili glutino coñexum, & perseverans, ut maritus in uxore, uxor in marito semper & viveret, & subsisteret: ut os ex ossibus, & caro de carne. Illud namque primum Dei instituentis matrimonium præceptum fuit: Dimittet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una. Quod non solum in veteri Test. legimus, sed idipsum & in Evangelio confirmatum est, ut non ulla diversitate morum, non ulla societate vel tædio, non senio, non sterilitate, non ægritudine, non pestilentico, non elephantico, nec alio quovis contagioso morbo, denique non ullo hæreseos crimine, nec ulla humana vi id aliquando dissolvi liceat, præcipiente Christo, ut quos Dei omnipotentia conjunxerit, nulla vis separare præsumpserit. Nec ullam ob causam liceat uxorem à viro, virum ab uxore discedere, quia nemini licet discedere à seipso, nemini seipsum relinquere. Nam quæ ex viri costa, ex carne eadem caro, idem os ex ossibus in adjutorium viro facta, eam Deus nunquam à viro separari voluit, nisi ob fornicationem, quam unicam causam Deus excepit. quòd si quamvis aliam ob causam dissolvatur confœderatio unitasque matrimonii, separati nihilominùs sibi conjuges sunt atq; manent, ne excusari possunt ab adulterio, cum quibus fuerint post suum repudium copulati. Ideoque addit Christus, dicens: qui aliam superduxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.

32 q. 2 quicquid.

Gen. 2

Nunc in quos fines usus que hoc venerabile dignissimumq; sacramentum præceptum est, narrabimus, nam ob adjutoriũ, ob propagationem, ob evitandam fornicationem. Prior habetur, ubi Deus instituit hoc sacrum mysterium sub his verbis: non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simi-

ſimile ſibi. Homo enim (cum ipſe maximè ſit animal ſociabile) tunc demùm verè & rectè fungetur humanitatis officio, fidamque parabit vitæ ſuæ, rerumque ſuarum tutelam, quando matrimonii ſtabilem, indiſſolubilemque inierit ſocietatem, Ideoque & ſenibus, & decrepitis, & in quibus nulla generandi potentia, nulla propaginis ſpes relicta eſt, nihilominus nubere licitum eſt, atq; ſi fas dicere, ſæpè neceſſarium, quo ipſam vitæ ſuæ ſenectam in uxoris dilectæ conſortio ducant jucundiorem atque ſecuriorem, tutioremque: quod in Davide jam ſene cum Sunamitide puella exemplo eſt. Quæ enim evenire poſſet ſanctior, & jucundior inter homines ſocietas, quæ tutior, quæ ſecurior, quæ caſtior, quàm viri & uxoris? quando quilibet illorum idem eſt quod alter, in uno conformi animo duo corpora, in duob. corporibus unus animus, unuſque conſenſus. Soli conjuges ſibi invicem non invident, ſoli infinitè ſe amant: quando quiſque illorum totus ex altero dependet, & in altero quieſcit: una caro, mens una, una concordia, eadem illis triſtia, eadem jucunda, eadem utriq; & par voluntas, communis adceſſio lucri, eædem divitiæ, eadem paupertas, par dignitas, ſemper unius cubiculi atque convictus nocturni diurnique comites: nec in ſomno, nec in vigilia à ſe diſcedentes, ſed vita illis in omnibus actionibus, laboribus, periculis, atq; in omni fortuna conjuncta, inſerviunt ſibi invicem quamdiu vivunt: comitantur ſe uſque ad vitæ exitum: nunquam diſcedunt niſi mortui, ac mortuo uno, vix alter ſupereſſe poteſt. Tanta eſt charitas cōjugalis, ut quos vita conjunxit, vix mors ipſa divellere poſſit: ea eſt matrimonii perſeverantia, ea unitas, ut unius uxoris unus ſit vir, unius viri unica uxor, nam una coſta à principio in unam uxorem verſa eſt: & erunt (inquit Deus) duo in carne una, non dicit tres, neque plures: & in Arca Noë non plures mulieres quàm viros juſſit Deus reſervari: ut uni non eſſet niſi una ſola conjunx. Nam ubi pluralitas eſt conjugum, ibi unitas matrimonii deſinit. Ergò quam unicam quiſque uxorem duxerit, eandem inviolato amore ad ultimum vitæ terminum conſtanti dilectione, continuaque memoria conſervet: cedat pater, cedat mater, cedant liberi, cedant fratres & ſorores, cedat omnis amicorum cumulus viri atq; uxoris benevolentiæ, & jure quidem: nam pater, mater, liberi, fratres, ſorores, affines, amici, naturæ fortunæq; opera ſunt: vir & uxor Dei myſterium ſunt, habuitq; prius vir uxorem, uxorque virum, quam patrem, quàm matrem, quàm fratrem, quàm liberos. Ideoque juſſum eſt homini relinquere pa-

1 Reg. 12.

trem & matrem, & sorores, & fratres, & liberos, & hærere uxori: ut quod primum omnium illi datum est, præ cæteris omnibus servet ad ultimum, nec unquam esset sine altera alter: quorum sine altero altera creata non est. Itaq; liberos à parentibus, parentes à liberis discedere nulla lex prohibet, interdum necessitas cogit, utilitas suadet, judicium impellit, sæpè liberi emancipantur, sæpè religione libertatem sibi vendicant, sæpè peregrini sine ipsis vivunt, alibi domicilium quęrunt. Uxorem autem à viro, & virum ab uxore nulla lex, nulla necessitas, nulla utilitas, nullum judicium, nullum repudium, nulla Religio, nulla licentia, nulla absentia discedere permittit: à quo altero qui discesserit, vel sociari neglexerit, hic tanquam desertus, solitarius, omni lætitia auxilioque destitutus, vitam infelicissimam agat necesse est, quia concreatum sibi à Deo auxilium, & datam lætitiæ consortem negligendo contempserit ducere, vel contemnendo ausus fuerit dimittere.

Alterum finem matrimonii diximus, liberorum propaginem, sicuti legitur, ubi benedixit Deus ad Adam & Evam dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram: quæ bene- *Gen. 1 & 8.* dictio post diluvium rursus ex integro iisdem verbis instaurata est, cujus is effectus est, ut reddat homo naturæ, quod mutuò à natura accepit, ac ad imaginem Dei similes sibi filios producat & nutriat, & publicam ipsam generis humani societatem quadam successione reddat servetque perpetuam, quam benedictionem qui in vetere lege neglexerat, maledictus ab omnibus & infelicissimus habebatur, sicut scriptum est: Maledicta sterilis quæ non habet semen in Israël, & beatus cujus *Matt. in hist. Anna* est semen in Syon. Hinc Abraham ob fidei meritum benedictionem in generatione accepit, & Sara vetula (cui jam defecerunt muliebria) maledictionem sterilitatis generandi benedictione expiavit. Neque enim in hoc sacramento naturæ meritum est suscipere liberos, sed omnipotentis Dei benedictio & mysterium, quò naturæ merita longè superantur: quod Jacob Patriarcham non latuit, qui Rachel uxore sua existimante, quòd viri congressu esset dare liberos, ac dicente: Da mihi liberos, si non, moriar: respondit, nunquid pro Deo ego sum qui te conclusit. Et Jacob deprecatus est Dominum pro uxore sua, eò quòd esset sterilis, qui exaudivit eum, & dedit illi conceptum, sciebant enim fructus matrimonii esse Dei, non naturę. Hinc filii fornicarii vocantur naturales: sed qui ex matrimonio sunt, hi soli legitimi sunt. Ideoque ad sacrum divinorum ministerium initiari nō admittitur, cujus matrem pater di-

ter dignissimo hoc Sacramento Matrimonii, ad fœdus perpetuæ societatis legitima copula non devinxit. Quia non ingredietur mamzer in Ecclesiam Dei. quem ne temporalium bonorum posse hæredem esse, humanis legibus sapientumq; decretis arctissimè sancitum est: quia legitimum non habent hęredem, qui neglecto contemptòve matrimonio, ad pruriginosam carnis libidinem sine lege congrediuntur: vulgataque legislatorum sententia est, incertum illi patrem, pessimamque matrem esse, qui ex matrimonio non est: vlgò enim nascitur, populiq; filius est, imò nullus filius, qui innuptæ matris filius est. Ille autē verus hæres, verus filius est, cujus mater sine peccati infamia, sine contumelia propinquorum, sine offensione Dei, certo atque explorato patri, cum dignitate matrimonii, certo cum fructu nupta est, ac nulla infamia perpetuò adhæret. Solum itaque matrimonium certos liberos facit, & indubios largitur hæredes, conventum naturæ honestat, ac pro peccato meritorium facit, auget progeniem, conciliat affines, Deum placat & reveretur.

Tertium matrimonii usum dixi, propter evitandam fornicationem, præcipiente Paulo Apostolo, ut qui non continet, nubat. Nam matrimonium excusat hominem incontinentem à peccato, à fornicatione & adulterio & quavis illegitima libidine. Ob quā innocentiæ evitandæ causam præcipit eam viduis repetitas nuptias, inquiens: Juniores viduas volo nubere, matresfamilias esse, filios procreare, nullam occasionem dare adversario maledicti causa. Neq; tamen minor vis dignitasque est matrimonii incontinentium, licèt minùs dignè ingrediantur, sine culpa enim conjunguntur, sine peccato redditur debitum, quamvis immoderata sit exactio, & præter causam procreandæ sobolis conjuges sibi misceantur. Quia jam non solum ob societatem, & liberorum procreandorum causam institutum est, verum etiam causa infirmitatis invicem sustinendæ, ad supervacaneos concubitus tolerandos, & illicitos evitandos, ad mtuuam servitutem præceptum est, dicente Apostolo: quia melius est nubere, quàm uri. Et alibi viduis ait: ne propter incontinentiam abeant retrò post tentationem Satanæ. Atque ita præceptum, ut (juxta verba Pauli) nisi ex consensu alterius conjugum, alter sine crimine oratione vacare non possit, si alterum ex hoc contingat carnali debito defraudari: quia (ut ait Apost.) mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Tantus est hujus vinculi nexus,

ut si propter incontinentiam duntaxat susceptum est, tamen altero coniugum postea perpetuo cōtinere volenti (nisi ex alterius consensu) fieri omninò non liceat, & si uterque consenserit, matrimonium tamen minimè intelligatur dissolutum. Ita & qui causa procreandorum liberorum ipsum susceperit, non possit sine peccato sterilem conjugem dimittere, & aliam superducere, unde filios habeat. Quod etiam, testibus Valerio Maximo, Plutarcho ac Dionysio Halicarnasseo, apud Romanos post urbem conditam, plus quingentis viginti annis usq; ad Spurii Carbili tempora observatum est. qui primus liberorum cupiditatem conjugali fidei præferens, non sine magna reprehensione uxorem sterilitatis causa dimisit. Sed modo revertar. Tam indissolubile hoc sanctissimum vinculum voluit omnium parens Deus, ut, quacunque de causa semel initum, nulla vi aliquando sit dissolvendum, tam generale esse voluit, & per omnem orbem terrarum, omniumque hominum mentibus inditum, ut nemo hoc sacratissimum mysterium sine gravissimo delicto effugere debeat, nisi ipsam humanitatem fugiat. Nam ipse matrimonii primus autor, & ante omne matrimonium (cum humanam naturam assumpturus esset) matrem priùs nubere voluit: & licèt sine virili semine ex Virgine nasci voluerit, tamen sine matrimonio nasci non voluit, sed ex matre nupta, licet viro non contaminanda. Voluit enim matrem matrimonio non carere, ut matris exemplo ad illud ipsum nos hortaretur. Quicunque igitur hoc antiquissimum sacratissimum institutum neglexerint, divinarum humanarumque legum contemptores tanquam siccæ sterilesque arbores igni perpetuo adjudicabuntur. Ideoque in vetere lege, qui jam ætate matura uxorem non ducebant, ejiciebantur è templis, respuebantur eorum oblationes, hæreditatumque & legatorum incapaces habebantur, divino atque humano auxilio indigni, qui divinas humanasque leges contemnentes, concreatum sibi à Deo auxilium, humanisque legibus sancitum accipere respuerunt.

Matt. 1. Luc. 1 & 2.

Matt. in hist. Anna

Duo tamen hominum genera à contrahendo matrimonio excipi possunt, qui scilicet ob naturæ imbecillitatem ad hoc penitus inepti sunt, utputa frigidi, maleficiati, furiosi, pueri, impotentes & eunuchi, atque qui acti Spiritu Dei perpetuam castitatem delegerunt. hos namq; Religio immunes reddit, illos impedita natura excusat. Quicunque verò ex alterutro hoc hominum genere non sunt, sciant se contrahendo matrimonio ita obligatos esse, ut illo relicto neglectove (nisi pœnituerint)

rint)indigni ſint regno Dei. Nemo tamen ad contrahendum matrimonium vi aliqua cogendus eſt. Nam cùm hoc vinculũ ſolo amoris conſenſu contrahitur, maximè liberum eſſe oportet, quia amor ipſe nullius ſubjicitur imperio. Non enim divitum munera emunt amorem, non ulla dignitas, non etiam nobilitas amorem æquiparant, non ullæ potentum Regumq; minæ & violentiæ amorem cogere poſſunt, quem neq; Deus ipſe cogit, ſed ab initio liberum creavit. Nullus autem amor tam vehemens, tam ſanctus, quàm inter virum & uxorem eſt: nulla vis uxoria charitate major, quæ nulla perfida corrumpitur, nulla adverſa fortuna labefactatur, nulla aliena conſuetudine diſtrahitur, nullo temporis ævo nec uſu conſumitur. Ideoq; divina præcepta ſunt, ut uxoris amor parentibus, liberis, fratribus, ſororibus, cognatis, rebuſque omnibus anteponatur. Graviſſimè igitur peccant quicunq; parentes, propinqui, tutores, curatores, qui (non ad perpetuam vitæ benevolentiam, non ad liberorum productionem, non ad caſtimoniam, ſed per avaritiam & ambitionem ad terrenam dignitatem, nobilitatem potentiam, divitias, & ſimilia reſpicientes) ultra debitam divino præcepto parentibus obedientiam (tyrannide quadam) captivant (qui huic ſacramento debetur) liberum conſenſum filiorum ac filiarum ſuarum, coguntque odioſas ſubire nuptias, nulla ratione habita ætatis, charitatis, conditionis, morum, benevolentiæ, ac divini inſuper præcepti. Hinc tandem naſcuntur inter conjuges fornicationes, adulteria, diſſidia, contumeliæ, continuę iræ, perpetuæ lites, diſcordiæ, odia, repudia, aliaq; infinita mala. Quandoque etiam veneficia, cædes, mortesque violentæ ſequuntur, ut ejuſmodi conjuges non Deus, ſed Satanas ipſe copulaſſe videatur. Accedit ad hoc quod in pleriſque locis nonnulli terreni Principes & domini ſub Chriſtiano nomine, hoſtes & inimici Dei, blaſphemi Jeſu Chriſti, everſores Eccleſiæ, contaminatores ſacrorum, arrogantes ſibi quæ Dei ſunt, ſuæ tyrannidis arbitratu interdum etiam mandato ſubditorum nuptias compellunt, inſuper dotium decimas non ſine nefandiſſimo ſacrilegio ærario ſuo applicantes: ac ita dimiſſis tandem adulteris, puniunt nubentes, quos tandem juſtus judex malè perdet. Eſt inſuper & alia non minùs damnabilis conſuetudo: quæ apud multas nationes inolevit, quod ſecundas nuptias neſcio quibus contumeliis vicatim proſequuntur. Inſuper & certa pecunia mulctant ſecundo nubentes: eamque ſodalitio quodam ſuo devorandam congerunt, hujuſq; tã nefariæ in divinum myſterium

Gen. 2
Matt. 19.
Exod. 20.
Iudit. 14.
Gen. 24.

contumeliæ Joseph beatissimæ Mariæ Virginis virum faciunt Patronum. Invenit autem hæc sodalitia seu fraternitates diabolus: & ira Dei tradidit illos in reprobum sensum, ut applaudentes ad adulteria, concubitus & fornicationes, insectentur secundas nuptias, ac si gratia Dei in illis sit evacuata, illudentes Sacramento, cui omnis debetur honor, reverentia, atq; libertas. Ad te autem Princeps illustrissime hoc attinet, ut hic execrabilis mos primum è tuo dominio, demum è toto Franciæ Christianissimo regno tollatur, atque extirpetur: in nullo siquidem magis servire poteris Deo, ac prodesse Reip Christianæ, quàm si hoc agas, ut bona præcipiantur ac mala exulent. non solum quæ pertinent ad societatem humanam, sed & quæ ad Religionem divinam.

Rom. 2.

August. l. 4. ad Chrysost.

Tu igitur quicunque vis uxorem ducere, sit amor in causa non census: uxorem eligas, non vestem: tibi nubat uxor, non dos. Hoc animo invocato omnipotenti Deo, qui solus veram dat uxorem, requisito etiam parentum consensu, exhibitaque illis debita obedientia remota omni avaritia, ambitione, invidia & metu: matura in teipso deliberatione, libero consensu, ferventi sed rationabili castoque amore, sic uxorem accipito, Dei manu tibi perpetuò commendatam, ad perpetuam societatem tuam, non ad servitutem: cui sapientia tua præsis, cum omni gratia & reverentia. Illa tibi non subsit sed adsit fide & consilio: sitque in domo tua non ut mancipium, sed domina domus: in familia tua non ut famula, sed materfamilias, genitrixque eorum quos tu in ea generabis liberos: qui rebus tuis dominabuntur, nomenq; tuū referent ad posteros. Sic namq; nonnisi optimam uxorem sortieris non enim solet nisi malis maritis mala uxor contingere) similesq; liberos. Neq; enim sine uxore extendi nomen, nec perpetuari progenies, nec augeri stirps, nec esse familia, nec dici paterfamilias, nec appellari domus, nec stare Respub. nec imperiū ullum durare possunt. Quod nec Romani quidem imperii conditorē latuit, qui cùm uxoribus careret, cum Sabinis, filias suas negantibus, bellum sævissimum suscepit sciebat enim imperium hoc si uxores deessent minimè duraturum. Nam cùm civitas constat ex domibus, & Respubl ex rebus privatis, & rei domesticæ familiaris Reip. gubernandæ disciplina constituitur: quomodo reget civitatem qui domum regere non didicit? quomodo gubernabit Rempub. qui rem privatam & familiarem nunquam cognovit? Hinc Socrates testatus est, se moralem Philosophiam magis ab uxoribus, quàm naturalem ab Anaxagora & Archelao

12. q. ult. si dicturi.

lao didiciſſe. Magnam profectò ad moralẽ Philoſophiam matrimonium præbet exercitationem. Habet enim domeſticam quandam Rempub. annexam, in qua regenda homo prudentiam, temperantiam, pietatem, omneſq; cæteras virtutes facilè diſcere & experiri poteſt: quib. in diligenda uxore, educandis libris, regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam ducat omnium feliciſſimã. Porrò uxorem dilectam in oculis aſpicere, ac per liberos ſucceſſioneſque & familiæ & nominis extendi, ſumma lætitia eſt, atq; fœlicitas, dulceq; laborum conſolamen. Qui uxore caret, domum non habet, quia domum non figit: & ſi habet, moratur in ea tanquam peregrinus in diverſorio. Qui uxorem non habet (etiamſi ditiſſimus ſit) nil ferè habet quod ſuum eſt: quia nihil habet tutum ab inſidiis, nec habet cui poſſit relinquere, nec cui confidere. Qui uxorum non habet, caret familia, caret propinquis, & ſine poſteritatis ſpe, ſemper deſertus & deſtitutus eſt: furantur illum ſervi, defraudant ſocii, contemnunt vicini, negligunt amici, propinqui inſidiantur, filios ſi quos habet naturales, ſunt ſibi ignominiæ ac conteſtes iniquitatis ſuæ, nec poteſt illis opes ſuas, nec nomen familiæ relinquere, ſed ut manet in vita ſine nuptiis, ita mortuus periit ſine nomine, nec ullam in hac vita, quæ maximè mortalibus ſolatio eſt, benevolentiam percipere meretur: ſed tanquam humanæ naturæ deſertor, omni calamitate dignus & infeliciſſimus ab omnibus eſt, & meritò derelinquendus. Hinc Lycurgus legem tulit, ut qui opportuno tempore uxorem ducere neglexiſſent: hi æſtate à ludis ac ſpectaculis, ac omni ſolatio, jucundoque conſpectu arceantur: hyeme verò undi forum circumducantur, contumeliis afficiantur, ab hominibus deteſtentur, ſeſeque juſta pati confiteantur: quia Religionem contempſerunt, legibus non paruerunt, naturam non prævaricârunt, & quantum in ſeſe eſſet, nec Reſpublica ſtaret, nec imperium, nec Religio, quia quibus tuenda & propaganda hæc eſſent, eos ipſi non ſtuduiſſent procreare. Plato in legibus ſuis ſtatuit, qui uxorem non duxerit eum procul ab omnibus publicis muneribus & honoribus ſegregandum, publicis autem oneribus gravius, quàm cæteros cives eſſe premendum. Tulit & Auguſtus Cæſar legem, ut adoleſcentes uxores ducerent, populum Romanum amplificarent, quam & alii multi poſtea confirmarunt. Annum inſuper ad immunitatem conceſſerunt, præmium è publico ſtatuerunt ei qui uxorem de novo duxiſſet.

Adulteri ubique priſcis temporibus ſemper ſæviſſimis legibus graviter puniti ſunt, quia non homini ſolum, ſed & ipſi Deo, violato matrimonio, injuria fit, Hinc in veteri lege quicunque violato matrimonio mœchatus fuerat, morti adjudicatus obruebatur lapidibus: qui autem aliena ſurripiens bona furtũ fecerat, in quadruplo & quintuplo plectebatur. Nam hic humana & terrena illicitè abſtulit, ille præter offenſam proximi, etiã Deo injurius divina contaminavit. Romanę etiam leges adulteros ſecuri percutiunt, marito etiam deprehenſum adulterũ ſine judicio impunè perimere permittunt, quæ licentia nec in patricidio eſt: uxoricidia etiam acerbiore morte, quàm parricidia vindicatur: & meritò, nam parentes natura facit, uxor Dei myſterium eſt. Neq; eum ſatis condigna pœna affici poſſe arbitror, qui datum ſibi à Deo auxilium, & præbitam vitæ cõſortem auſus fuerit interimere: quippe crudelis in donum Dei, & impius in ſacra, contaminator naturæ, Deo injurius. Ideoq; etiam canonicæ leges interdicunt illi commercio ac convivio hominum, excludunt ſacris è locis, auferunt ſecundas nuptias, negant Euchariſtiam, indignum judicantes viatico Dei, qui Deum tam immaniſſimo ſcelere non erubuit offendere: ſed neſcio qua juſtitiæ, Deiq; negligentia uxoricidæ atq; adulteri nunc ferè omnem pœnam evadunt, fures vel ob leve crimen fune ſuſpenſi necantur, niſi quia traditi ſunt judices noſtri in reprobum ſenſum: ut irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus.

Lev. 20. *Deut.* 22. *Exod.* 22.

Tu itaq; quicunq; ſi homo eſſe vis, ſi hominem exuere non vis, ſi prę cæteris humanitatis officio fungi vis, ſi legitimus Dei filius eſſe vis, ſi pius in patriam, in familiam, in Remp. ſi vis poſſidere terram, & promereri cœlum, legitimum matrimonii vinculum ineas neceſſe eſt, indiſſolubilem vitæ conſortem perpetuò diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi ſimiles filios procrees, & ad columen Reipubl. patriæque ſpecimen, ac Dei reverentiam qui eos tibi largitus eſt, prudenter & religioſè enutrias, educes, & gubernes. Hæc qui facit, hic homo eſt: qui homo eſt, hæc illum facere neceſſe eſt: niſi illum aliquid minus homine natura impedita produxerit, vel aliquid majus homine humanas vires tranſcendendo Angelicam caſtitatem perpetuò ſervare delegerit. Quicunque verò ex altero illorum non eſt, matrimoniũ ipſum negligens contempſerit, vel ſuperinducta fornicatione violaverit, aut vitæ conſortem pepulerit vel extinxerit, ne commiſceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & à fidelium conſortio alienus.

Rom. 1. *Matt.* 13.

REVE-

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, AC DOMINO SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORI, DOMINO THEODORICO Episcopo Cirenensi, Archipræsulatusque Coloniensis à suffragiis, in sacris Administratori dignissimo, HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA sese commendat.

Epistolam hanc dedicat. quære Lib. 2. Epistolarum Epist. XVI.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ DE ORIGINALI peccato, disputabilis opinionis declamatio.

IN principio libri Geneseos scriptum est, dixisse Deum, faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & fecit Deus hominem, ad imaginem & similitudinem suam perfecit illum. *Gen. 1* Quod de homine interiori dictum putamus, qui est anima rationalis ad divinæ Trinitatis simul ac Unitatis similitudinem creata, quo homine interiore sic divinitus constituto, idoneum Deus illi largitus est indumentum ac domicilium, corpus scilicet humanum: quod & sequens litera respondit, quando dicit: Formavit Deus hominem de limo terræ: *Gen. 2* Rursusque subjungit scriptura: & inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, quæ virtus quædam est, qua intellectualis anima & terrenum corpus conjunguntur, atque in unum integrum hominem uniuntur. Ex anima itaque divina & corpore terreno spirituque cœlesti homo constitutus est, in corpore suo immortalis, donec sua sponte divini contemptu præcepti, in corpus mortale deciderit. Hic autem casus, cujusmodi in utroque vel interiore vel exteriore homine fuerit, ordine declarabimus. Creato itaque in primis homine (ut jam

 dixi-

diximus) posuit illum Deus in medio Paradisi. Paradisus nobis hortum delitiarum significat, delitiæ omnes ex ornatu sunt, mundus autem ab ornatu dictus est græcè cosmos, medium mundi centrumque terra est, hanc dedit Deus filiis hominum. Medium minoris mundi [puta hominis] spiritus est, ille scilicet, quem paulo ante diximus, in quo uterque homo & intellectualis & corporalis uniuntur. Erant in Paradiso varia ligna fructifera, præ cæteris lignum vitæ, vel lignum scientiæ boni & mali, quod erat in medio Paradisi. Lignum vitæ, cognitio Dei est, ejusque assidua contemplatio, in omni pietate & justitia: fructus ejus sapientia & castitas, ex quo vitæ æterna. Unde ait Salomon: Sapientia lignum vitæ est his qui apprehenderunt eam. Lignum scientiæ boni & mali, est affectus carnis, & prudentia terrenorum, cujus fructus est negligentia, vel ignorantia Dei, ex quo mors corporis & animæ. Id erat in medio Paradiso: in medio quidem, hoc est, in centro mundi situm, in terra scilicet, ubi est generationis & corruptionis habitaculum, sive in medio minoris mundi, ipsius videlic. hominis, hoc est, in spiritu illo, quem diximus, in quo vigent potentiæ animæ in corpore organisatæ, quæ mediant inter materiale corpus, & immaterialem mentem: sive iterum dixerimus in medio mundi interioris hominis hoc erit in ipsa ratione discurrente, quæ mediat inter purum intellectum & sensibilem animam, utriusq; boni & mali, veritatis & erroris ea pax: sive deniq; in medio corporei hominis, mundi dicamus, hoc erit ubi corruptibilis generationis membra delitescunt. Sed ad ulteriora procedamus. Erant in Paradiso Adam & Eva, erat in eo etiã serpens callidior cunctis animantib. terræ. Adam quidem fides est stabilita in Deo, fundamentum rationis, ideo ex costa Adæ creata est Eva ratio libera. Serpens autem est ipsa sensualitas, quæ serpit in terrenis, caducis, infimis & carnalibus. Hinc itaq; serpens, per concupiscentiam sensibilium, tentavit Evam rationem scilicet, quæ acquiescens serpenti, ipsis puta sensum illecebris, decepta est: quæ deinde per discursum argumentationum in sensibilibus: decepit virum Adam, dejiciens fidem, quæ de lapsa in sensibilia, nihil plus veri credens, quam ex sensibilibus per rationem demonstrari potest, defecit à Deo divinaq; cognitione & contemplatione, ad quam creata est à Deo. Per quam ignorantiam & negligentiam Dei, quem vetiti ligni fructum supra diximus, privatus homo divino lumine, tum minimè vitam nanciscebatur, perpetuum incurrit timorem. Lignum itaq; scientiæ boni & mali, prohibitum

bitum fuit Adæ, scil fidei, ne homo fiduciam & spem ponat in creatis. Non legitur prohibitum Evæ, quæ post præceptū creata fuit: ratio n posterior est fide: & fides natura prior ratione. Licet itaq; rationi (quæ à præcepto libera est) omnia quæ creata sunt investigare, & de illis argumentari, syllogisare, quærere, invenire, demonstrare, concludere, scientiā facere. Ideo non peccavit Eva, comedendo de ligno scientiæ boni & mali, nec obfuit humano generi, nec propter esum ligni corripuit illam DEUS, sed quia obtulit viro suæ ADÆ, cui vetitum erat de illo gustare. Neq; enim licet rationi turbare fidem, sed subjecta debet esse fidei, nec fides debet rationi succumbere, sed firmiter sperare in Deo, ideoq; condemnavit Deus Adam, quia credidit mulieri. Neq; verò debemus disputare de divinis, sed firmiter credere & sperare. De his verò, quæ creata sunt, licet nobis rationis ministerio philosophari, disputare, concludere: non autem fidem & spem in illis ponere. Ex hoc nunc insuper videre licet, quam desipiant, qui revolutiones annorum mundi, nativitatum, quæstionum, electionum, & si quod simile artificium est imaginum, intentionum, divinationum, & similia prosequuntur: in hujusmodi vanitates credentes, & exinde, futura sperantes, confidentesque in virtutibus creaturarum, sive naturalium, sive cœlestiū, sive spiritualium: ut Physici, Alchimici, Mathematici, Astrologi, Magi: quæ licet per discursum rationis, vel multimodam sensuum experientiam, comprobatæ sint scientiæ, tamen quia sæpissime hominum mentes præstigiant, conscientiæ judicium pervertunt, animam ipsam præcipitant: non debet fides, spesque hominum in illis coinquinari. Quod Esa. ipse improperat Babiloniis, dicens: Sapientia tua & scientia tua ipsa decepit te: Salvent te Astrologi cœlorum (ita enim rectius legitur, quam aruspices cœli) à quibus veniant tibi quæ ventura sunt, defecisti in multitudine consiliorum tuorum. Hæc de ligno vitæ, vel de ligno scientiæ boni & mali, ac interioris hominis lapsu, ita ad mortalem sensum prius exponere visum est. Restat ut ostēdamus, quidnam effectivè in re ipsa fuerit originale peccatum, propter quod homo ipse ex Paradiso pulsus, morti corporis & animæ cæterisque malis factus est obnoxius. Multi & veteres, & recentiores Theologi, super hac re multa opinati sunt. & unusquisq; eorum in sensu suo abundat: quibus cum nescio an planè venia dignum sit meam quoq; opinionem conferre: opinionem dico non fidem, non scientiam, ut si erronea fuerit opinio mea, ab errore veræ fidei ac incontaminatæ Christianæ

Esa. 47.

Rom. 14.

sapien-

ſapientiæ prævaricatione, ſim alienus. Atque hac conditione nunc liberè opinari licebit, & ſi (ut enim homo ſum immaturę ætatis, ingenii ac literaturæ minoris) in ſenſu meo non tantis ſcripturarum teſtimoniis abundè, ut res ipſa requirit, forſitan ſequentur me doctores quidam, quib. hæc noſtra opinio non diſplicebit: ab his me non modicum adjuvari poſſe confido, quatenus validioribus rationibus ac argumentis ſuis opinionem noſtram robuſtiorem effecerint. Ipſa autem opinio noſtra talis eſt, nō aliud fuiſſe originale peccatum, quam carnalem copulam viri & mulieris, quod ita eſſe in quodam dialogo noſtro de homine paucis quibuſdam ſacrarum literarum conjecturis perſuaſimus, ſed nunc idipſū paulo diffuſius (ſuccinctè tamen) oſtendemus. Nam Moyſes ipſe, per parabolam contemplatorib. amicam exponens lapſum primorū parentum, nequam quendam dæmonem, callidum atque verſutum, ſaluti humanæ invidum, homini inhærêre docet, quem ſerpē tem appellat, cujus fraude primi parentes, & omnes, qui ex his geniti ſunt immortalitatis beatitudinem amiſerunt: hunc ſerpentem non alium arbitramur, quàm ſenſibilem carnalemque affectum imò quem rectè dixerimus, ipſum carnalis concupiſcentię genitale viri membrum, membrū reptile, membrum ſerpens, membrum lubricum, variiſque anfractibus tortuoſum, quod Evam tentavit atque decepit. Cui rectè ſerpentis nomen ſimilitudoque congruit. Nullum itaque alium dæmonem Evam tentaſſe arbitramur, quàm illum, de quo ait Job: Cujus virtus eſt in lumbis, & poteſtas in umbilico. quem Paulus vocat ſtimulum carnis & Angelum Satanæ. Hic eſt ille Satan qui perſuaſit lignum ſcientiæ boni & mali, de quo veſci erat prohibitum, non quòd invideret Deus homini ſcientiam boni ſed mali ſcientiam prohibuit: non vetuit homini ſapere, ſed plus ſapere quàm oportet, nulla autem alia eſt illa ſcientia mali, ſcientia ſuperfluitatis. niſi ſcientia carnis, ſcientia impudicitiæ quod ita nos docet Paulus, non plus ſapere quā oportet, ſed ſapere ad caſtitatem (non ad ſobrietatem, ut teſte Hie. malè in Latinis codicibus legitur traductum) Quæ ergo præter caſtitatem, in pollutione carnis eſt, hæc ſcientia mala & ſuperflua eſt: quam carnis ſcientiam cum homo paſſus eſſet indignatus eſt omnipotens & pœnituit ſe feciſſe hominem, pœnituit Deum quia virgo Jſrael cecidit, & non eſt qui reſuſcitet eam, pœnituit, quia cum omnia poſſit Deus, virginem poſt ruinam ſuſcitare non poteſt. Indignata itaque & recedente divina luce, caſtitatiſque ſpiritu, invaluit ſcientia carnis, in qua aperti

Opinio Agrippæ

Gen. 3

Iob. 40.

1 Cor. 12.

Rom. 12.

Hier. contra Iovinian.

Gen. 6

Amos 5.

perti sunt oculi amborum, & cognoverunt malum. Quidnam cognoverunt? quid viderunt? Cognoverunt quidem malum suum, peccatum suum, mortem suam propter impudicitiam suam, & viderunt se esse nudos, & erubuerunt, & absconderunt se à facie Domini, & absconderunt membra, in quib. peccaverunt per impudicitiã, propter commissam libidinem erubuerunt, & pudendis contectis puduit nuditatis, & revelatis oculis cognoverunt fructum quem genuerunt malum fructũ corruptionis, atq; mortis, quos Paul: his verbis alloquitur: Quem ergo fructum habuistis in illis, in quibus usq; nunc erubescitis, nam finis illorum est mors. pudet enim usq; in hunc diem libidinis hujus humanam sine ulla dubitatione naturam, quæ nec in uxoribus quidem sine pudore est, nec tam justum licitumve est, quod ob fragilitatem carnis nostrę, concessũ est nobis cum uxore, quin palam non pudeat id agere. Quod si aliquis juxta Diogenis Cynici dogma, id palam etiam vel cum uxore ausus sit tentare, credo illum non tam lapidantium telis, quam stercorum sordibus, conspuentiumque salivis obrutum iri. Ob hanc itaq; carnis pudendam libidinem ejectus est homo de Paradiso Dei, mortique traditus est quia caro & sanguis (ut ait Paulus) regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptionem. Præmia n. pudicitiæ, curruptio carnis possidere non potest. Corruptio autem coitus est, & ad coitum pertinet, cujus præmium mors: præmium autem castitatis, vita æterna, regnum Dei, & habitatio Paradisi. Cibus hominis in Paradiso, fructus terræ cibus virgineus nullo coitu propagatus. Extra Paradisum lapso per coitũ, animalia coeuntia in cibũ concessa sunt. Scimus n. Adam & Evam, quamdiu virgines erant, Paradisum inhabitasse, ejectos autem de Paradiso, quando nuptiæ per carnem cosummatæ sunt: utque Paradisum virginitas dedit, sic terram nuptiæ. in Paradiso, nuptiæ virginitatis, consummandæ in verbo ac spiritu Dei: extra verò Paradisum, nuptiæ carnis, consummatæ in coitu corruptibili, de quo omnes qui nati sunt, corrumpuntur juxta scripturam: Quodcunq; homo seminaverit & metet, qui seminat in carne sua, de carne metet corruptionem, qui seminat in spiritu castitatis, metet vitam ęternam. Homo autem cum in honore esset virginitatis, noluit intelligere ut castè viveret, sed per carnis libidinem factus est similis jumentis non habentib. rationem, & per mortẽ comparatus est illis. Dixit Deus hominibus: Nolite fieri sicut equus & mulus in quibus non est intellectus. Ipsi autẽ (iuxta verbum prophetæ) equi insanientes in fœmi-

Gen. 3

Ps. 31.
Ier. 5.

in fœminas facti sunt, unusquisq; in uxorem proximi sui hinniebat, de quibus loquitur epistola canonica, quia post carnem in desideriis pollutionis ambulant vel quasi Irrationabilia jumenta in ventrem & libidinem proni sunt, ideo in corruptione sua corrumpentur. Homo itaq; dum brutorum more ex voluptate carnis generare cœperat, divinæ intuitivæq; intelligentiæ spirituale semen amisit, dicente Deo: Non permanebit spiritus meus cum homine quia caro est, apertique sunt oculi ejus in tenebris sensuum: ex quibus ratio omnem suam capit cognitionis materiam. & caligârunt in lumine puri intellectus, sicut accidere solet coëuntibus in tenebris, emisso carnali semine, omnia suspiciunt quæ prius occulebantur, reversi autẽ ad clarum lumen, acies eorum præstringitur. Quod ergo ex carne natum est, caro erat corruptibilis & mortalis, nihil intellectus participans à generante, sed solam carnalem sensibilitatem Sola namque sensibilis carnalisque anima est à generante, in quam ita per carnem infectam creatus à Deo intellectus simul madens suffocatur. Hinc omnes qui ex carne geniti sunt, & generant per carnis & sensus propaginem, originalem culpam, corruptionemque contrahere necesse est, quod & Hermes in Pimandro, longa satis oratione ostendit, hominum videlicet à divina contemplatione lapsum in naturam generationis animantium mundi mortalium ac ratione carentium, unde & ipsi formam ratione carentium progenuit mortis mala sensu percipiens Sed hæc quę jam dicta sunt, fortasse nimis violenter contortis scripturis, ad hanc opinionem nostram corroborandam exposuisse videbimus, nisi alia adhuc testimonia adferamus, quibus perspicacius videre liceat, commixtionem carnis displicuisse Deo. Hoc nunc primum ex maledictione partus ostenditur, ut quem mater in voluptate carnis conceperit, in dolore pariat, ac si dicatur: Ecce concepit injustitiam, parturiit dolorem, peperit iniquitatem, lacum aperuit & effodit eum, & incidit in foveam quam fecit, convertatur dolor ejus in caput ipsius & in verticem ejus iniquitas ipsius descendat. Accedat ad hæc naturæ quædam indignatio, cũ nec opprimitur virgo, nec parit mulier sine sanguine. Sed videamus quid secutum est. Duos filios genuit Adam, primum Cain, qui per transgressionem conceptus est, filius peccati, filius sanguinis, invidus, homicida, desperans de misericordia Dei, neque enim nasci poterat bonus, qui cum tanto malo conceptus erat. Alter vero filius natus est Abel, conceptus ad pœnitentiam transgressionis, filius misericordiæ,

Pet. 2 *Gen. 6* *Tim 1* *Gen. 3* *Ps. 7.* *Gen. 4*

diæ, & juſtus. Hic virgo occiditur, prima hoſtia accepta Deo, *Gen.*
in expiationem carnis, qui ſordes nuptiarum, carnis abluit 4. 5.
cruore martyrii. Sequitur hunc tertius filius Seth, cujus no- *Gen.*
men reſurrectionem ſonat, ex eo enim naſciturus erat Jeſus 5.
Chriſtus per quem à tanto lapſu aliquando reſurrecturi era-
mus. Circa quod notandum eſt, quod cùm Seth multos ge-
nuiſſe filios & filias legatur, ſcripturam nullam fœminam ge-
nitam nominatim exprimere. In generationibus autem Cain *Gen.*
filii iræ, noviſſimè fœmina Noema genita nominatur. Per 4.
quod eleganter ſignificatur generationem Cain (quia per car-
nalem mariam, ac fœminarum copulam deſcribitur) genera-
tionem eſſe peccati ad mortem, de qua naſcuntur peccatores
diluvio perituri: generatio autem Seth, generatio eſt caſtita-
tis, & reſurrectionis ad vitam, qui genuit Enos, quod inter-
pretatur homo verus, tunc enim cœpit invocari nomen Do-
mini, & hæc generatio ſalvatur à diluvio aquarum, & à morte
peccatorum. Generatio itaque Cain ab Adam in undenario
perſonarum numero finitur ſub diluvio, qui numerus peccati
eſt, & tranſgreſſionis, nam denarius numerus eſt legis, & juſti-
tiæ, in quo natus eſt Nohe juſtus, decimus ab Adam per Seth:
à denario itaque undenarius recedens tranſgreſſionem legis
& præceptorum ſignificat, in quo numero periit generatio
Cain. Hinc notandum, quod ſicut per mulierem incœpit
tranſgreſſio, diluviumque peccatorum, ita & in muliere con-
ſummatum eſt diluvium aquarum, videlicet in Noema ulti-
ma filia Lameth digami, quod nomen Noema voluptatem
ſonat. Hinc non abſurde conjectare poſſimus in voluptate
carnis fuiſſe tranſgreſſionem, ortumque diluvium peccato-
rum. Accedit ad id, quia ſucceſſio Cain ab Adam in octava
generatione diluitur, qui numerus ita tranſgreditur ſeptena-
rium, ſicut denarium undenarius. Numerum autem ſeptena-
rium, numerum virginitatis ſacri doctores appellant, quia
primus eſt qui neque generatur, neque generat: non enim po-
teſt in duas partes æquales dividi, ita ut gignatur ex aliquo
numero repetito, nec ullum etiam ex ſe numerum parit du-
plicatus, qui intra denarij limites claudatur, quem primum li-
mitem conſtat eſſe numerorum. Facile itaque hinc cernimus,
virginitatis tranſgreſſum per carnis voluptatem, peccatum
fuiſſe primi parentis. Quod per diluvium jam primò quidem
punitum eſt, ſed aboleri non potuit. nam qui in diluvio ſalvi
facti ſunt, Noha & filii ejus, ipſi quidem per carnem geniti
ſunt & genuerunt: attamen Noha, & filii ejus quamdiu in co-

lunt

lunt arcam salutis (quæ Paradisi terrestris figuram, Ecclesiæq; typum præfert) ab uxoribus separantur. Hinc innotescit nobis, in Paradiso vetitum fuisse primis parentib. carnaliter commisceri, quod & Paulus Christianæ religionis præco in cœlestia proclamat. Bonum est, inquiens, mulierē non tangere, nō dicit non habere, sed non tangere: quia in tactu periculum est, non in tactu manuum, sed serpentis cujus virtus est in lumbis & potestas in umbilico. De nubentibus autem propter tribulationem carnis, dicit indulgendo: si nupserit virgo, non peccat non dicit quia benè facit, sed indulget, quòd non peccet: aliud aūt est non peccare, aliud benefacere, de quo alibi dicit: Qui servat virginem suā, benè facit. Et si dixerit quis, qui jungit matrimonio virginem suam, benè facit: Respondet Apostolus: qui non junxerit, melius facit. Nuptis tandem dicit: superest ut qui habent uxores, sic sint, quasi nō habeant. Et alibi, exponens illud: Erunt duo in carnem unam, subjungit, sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico, in Christo & Ecclesia: nam in carne quomodo magnum erit sacramentū, quod immundum est? Ad munditiam enim corporis Christi, cujus nos membra effecti sumus, in quo nos renati sumus, non ex coitu corruptibili, sed per verbum viventis Dei & permanentis, qui (ut inquit Jacobus in Epistola) volēs genuit nos verbo veritatis. Ad hujus itaq; sacramenti, ad hujus inquam concubitus, ad hujus generationis mūditiam, omnis coitus immundus est. Ideo dicit Apostolus: Viri diligite uxores vestras, sicut

Eph. 5 Christus Ecclesiam, scilicet in sanctificatione & castitate. De

1 Thess. 4. quo legitur alibi: Sciat unusquisque vas suum possidere, in sanctificatione & honore: non immunditia & passione desiderii carnis, sicut gentes, quæ ignorant Deum. De his verò qui

1 Tim 2. prævaricantes castitatem, liberos genuerunt, ait Paulus: Mulier seducta in prævaricationem facta est, salva autem fiet per filiorum generationem, si permanserit in fide, & charitate, & sanctificatione, cum castitate (sic vera habet traductio) tunc enim salvabitur, quando eos genuerit, qui virgines permāsuri sunt. Et si, quod ipsa perdidit, acquirat in liberis, tunc sint bonę nuptiæ, quādo de illis propagatur virginitas. Sed redeamus ad superiora. Successit post diluvium circumsionis signaculum,

Gen. 17. ad Abraham Deo dilectum, pœna simul ac medicina peccati originalis quæ facta est in præputio, in eo quidem membro, in quo primus parens peccaverat, ut videlicet peccatum originis & naturæ in ipso quoq; naturæ & originis membro obtruncaretur, imprimereturque in ipso libidinis membro transgressæ

conti-

continentiæ castitatisque memoria. verùm quia peccatum hoc à patre masculo, non à matre fœmina contrahitur, eò quòd mulieres nascituræ proli nullam vitæ formam addere, sed corporis materiam duntaxat ministrare arbitrantur, ideoque mulieres incircuncisæ manserunt, sed datum est illis preceptum purificationis post partum. Antequam circuncideretur Abraham, genuit Jsmaelem ex ancilla secundum carnis voluptatem, post circumcisionem verò, vetulus ac frigidus, supra carnis affectus, ac naturæ vires, ex Sara sterili, ac decrepita fœmina genuit Jsaac filium promissionis, in quo jubente Domino vocatum est illi semen, ejecto filio ancillæ, filio carnis. Iste Jsaac tandem ex sterili uxore genuit Jacob, ex cujus fœmore, duodecim tribus populi promissionis prodierunt. Tandem Jacob, postquam luctantem secum Dominum vicerat, fœmur ejus emarcuit, & generare cessavit, & tunc vocatus est Jsrael, hoc est videns Deum, juxta verbum ejus dicentis: Vidi Dominum facie ad faciem, nam per coitum aperiuntur oculi, ut videamus mortem, per continentiam autem meremur videre regnum Dei. Longum esset omnia recensere, quæ exemplo esse possent, & quomodo Jsaac, Jacob, Samuel, Samson, Joannes Baptista, Maria mater Christi, & plures alii, per quos nobis salutis amissæ restitutio promissa est, omnes ex senibus & sterilibus parentibus, supra naturæ vires carnisque concupiscentias, geniti sunt, ut liquidò pateat, carnis libidinem odio fuisse Deo, etiam in uxoribus. Hinc Hieremiæ (qui in utero sanctificatus est) dicitur à Domino: Tu ne accipias uxorem, sanctificatus in utero, Sic Ezechiel, donec uxori jungebatur, non habebat Prophetiæ libertatem, mortua autem uxore cõtinuò prophetatus est, prædixerat ei Dominus, quod in die illa aperietur os ejus, ut loqueretur, & non taceret amplius. Et Moses, cum vidisset visionem illam magnam, & Dominum loquentem in rubo, nequaquam valuit accedere, donec solvisset corrigiam calceamenti, per quam significatur in sacris literis vinculum nuptiarum. Idem Jesu filio Nave præcipitur in Galgala, atque hic est ille Jesus Salvator, typus Jesu Christi. qui secundum Apostolum Judam, salvavit & eduxit populum Jsrael de Ægypto, & introduxit in terram promissionis, quam Moses nuptus intrare non poterat, sed mortuus est in terra Moab, sepultus in valle, contra templũ Phegor, hoc est, Priapi, quod & ignominia interpretatur. Nuptiæ enim carnis, post mortem finiuntur in ignominiam, virginitas post mor-

Iudas in epistola canonica. *Deut. 34.*

mortem incipit coronari. Hinc Jesus Nave virgo moritur in
Iof. 15 terra promissionis, centum & decem annorum, sepeliturque
in Thamnat Sareth, hoc est, perfectissimo principatu. Sed
modò revertamur. Populus Israël accessurus ad montem Sy-
Exod. na, & Dei auditurus eloquium, tribus diebus sanctificari jus-
19. sus est, & se ab uxoribus abstinere. Hic est ille mons, de quo a-
libi dicitur: in monte salvum esse fac. Mons virginitatis, ad
1 Cor. quem qui non potest ascendere, permittitur illi ut maneat in
8. Segor, hoc est, in legitimo matrimonio, quia melius est nube-
Levit re incontinenti, quam per abrupta fornicationum præcipita-
10. ri. Insuper in lege ipsa, qui pro populo hostias offerebant, non
solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tem-
pus ab uxoribus separati & vinum & siceram (quæ solent libi-
1 Reg. dinem provocare) non bibebant. Etiam ad David fugientem
21 ab Abimelech sacerdote dictum est: si mundi sunt pueri ab u-
Deut. xoribus, at ille respondit: ab heri & nudiustertius, panes enim
20. propositionis de uxorum cubilibus consurgentes edere non
licebat. Et in lege, qui uxorem duxerat, & propaginem filio-
rum velut vineam plantaverat prohibetur ad bellum procede-
re, quia non potest Domino libere militare servus uxoris. Et
juxta Pauli sententiam, non potest semper & sine intermissio-
1 Thes ne & continuo orare, qui conjugi debitum reddere cogitur,
1. *1 Cor.* nisi ad tempus ex consensu. Rursus qui in lege Pascha facturus
erat non nisi accinctis, mortificatisq; lumbis facere præcipi-
7. tur. Et in Evangelio jubentur Apostoli accinctis lūbis Evāgelii
Exod. tenere lucernas: assumpti enim in Apostolos, reliquerunt offi-
12. cium conjugale, juxta verbum Salvatoris: qui dimiserit do-
Luc. mum, parentes, fratres, uxorem, filios, propter regnum Dei,
12. multo plura in seculo isti recipiet, & in seculo futuro vitam
Matt. æternam. Et ideo Christus extollit præferendo nuptiis eunu-
19. chos, qui se castraverunt propter regnum Dei. De quibus ali-
bi legitur in scriptura: dabo eunuchis meis in domo mea, & in
muro meo locum nominatum, meliorem è filiis & filiabus I-
Es. 56 srael, nomen æternum dabo illis, quod non deficiet, sicut fa-
ctum legimus in Jesu filio Nave, virgine innupto, cui pulcher-
Iof. 19 rima & optima portio in partitione terræ promissionis obti-
git. Qui sunt isti eunuchi? nisi de quibus inquit Theologus in
Apoc. Apocalypsi, qui cum mulieribus se non coinquinārūt, qui se-
14. quuntur agnum quocunque vadit, & subinfert: virgines enim
Matt. permanserunt. Virgo erat Joannes Evangelista, & virgo per-
15. mansit, & ideo plus amatur Domino, & recumbit supra pe-
Ioh. 12
ctus

ctus ejus. De quo haud frustra Petro ait JESUS: si volo eum manere, quid ad te? & exivit sermo inter fratres illum discipulum non moriturum: de quo etiam alibi dixit: Sunt quidam de hîc astantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Non enim moritur Virgo, sed manet in CHRISTO, & dormitio ejus non mors, sed transitus est: in virginitate namque primi parentes immortales erant, per prævaricationem autem virginitatis: utriusque naturæ mortem sibi posterisque pepererunt: in virginitate fruebantur cognitione ipsius boni, amissa virginitate, caligante intellectu, apertisque oculis carnis cognoverunt malum, privari ipsius boni lumine, quo intima visione Dei fruebantur virgines. Hîc cum Apostoli post resurrectionem Christi piscarentur in lacu Genezareth, stante JESU in littore, nesciebant Apostoli, quem viderent, solus autem virgo Joannes recognovit DEUM. & dixit Petro: Dominus est. Jam ex his scripturarum mysteriis, satis persuasum esse potest, copulam carnis fuisse originale peccatum, & multi ob jam dicta facile in hanc opinionem mecum consentient, nisi unus scrupulus illis obsistat. Dicent enim: Si carnis commixtio vetita erat, quomodo primi parentes impleturi erant benedictionem illam: Crescite & multiplicamini? Quomodo nasciturі erant homines: ut implerentur sedes Angelorum qui lapsi sunt cum Lucifero? Ardua profecto & scrupulosa objectio, cujus quidem eò difficilior est solutio, quò altius indagatur mysterium: Mysterium, inquam, absconditum à seculis & generationibus, manifestatum autem solum sanctis, quibus voluit DEUS notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus. Hoc est illud mysterium, de quo ait Christus: Habeo adhuc multa vobis dicere, sed non potestis portare modo: & alibi de eodem ait: non omnes capere verbum hoc. Istud & mysterium illud, quod secreto pandit Apostolis, dum vulgo proponuntur parabolæ: quod Paulus segregatim prædicat perfectis, dum vulgo non solidam escam, sed lac potum dat, necdum enim possunt capere, quamdiu carnales sunt, quia qui animalis est, non percipit ea, quæ spiritus DEI sunt, stultitia enim illi est, nec potest intelligere. Elegit autem nos in CHRISTO Deus pater ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati coram eo. Ambulavimus autem in concupiscentiis carnis, facientes voluntatem ejus & cogitationem ejus, & facti sumus

Matt. 16.

filii iræ. Atque hæc nos movent, ut credamus cum Damasceno, multisque Græcorum Theologis, conjuges in statu innocentiæ constitutos, in Paradiso, non per hanc carnis pudendam concupiscentiam impleturos fuisse benedictionem Dei. Non enim in carne proles illis seminanda erat ad corruptionem, sed in spiritu ac verbo Dei, ad vitam æternam: de quo spirituali semine Esaias loquitur: Nisi Dominus Zebaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma essemus, & similes Gomorrhæ fuissemus. Quomodo autem hæc spiritualis generatio perficienda fuisset, in dialogo nostro de homine exponere conati sumus: quem sermonem hîc geminare superfluum esset. Sed satis est nobis ad præsens propositum admonuisse, quod in dialogo de homine exposuimus, alio semine homines nascituros fuisse in statu innocentiæ, quam quod per carnis corruptionem deflueret, dummodò præsenti sermone, quod fuerat quæsitum, peccatum originale, rectè invenire potuimus, quod si minus rectè assecutus sum, fateor me opinionem scripsisse, non fidem, non scientiam: opinionem autem talem, cui nec ego aliter assentior, nec aliter quenquam assentiri volo, nisi quatenus à sancta Christiana Ecclesia non fuerit reprobata.

HEN

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ
SERMO DE VITA MONASTICA, PER
Venerabilem Abbaten in Browiler
habitus.

NOn ſum neſcius (colendiſſimi Patres , cùm vita & moribus, tùm doctrina graviſſimi) quam difficile ſit de divinis rebus coram vobis aliquid publicè vel dicere vel diſſerere, præſertim cùm ad id munus virum optatis & ſermone ornatiſſimum , & Scripturarum eruditione profundiſſimum , doctorumque citatione (quorum teſtimoniis uti neceſſe ſit) promptiſſimum : Nam ut quorundam haud contemnenda ſententia , ſine eloquentia frigent myſteria , & abſque majorum traditionibus proprii ingenii conjecturæ ſæpe multum periculi habent, & errori proximæ ſunt. Maluiſſem itaque hoc munus alteri datum eſſe , qui Eſaico ſpiritu impetitus ad hoc ipſum ſe obtuliſſet, dicens: Ecce ego, mittite me. Verùm ego, quæ in me eſt, ſentio imbecillitatem meam, qui juxta verbum Hieremiæ in his rebus adhuc puer ſum, & neſcio loqui: peccator ſum, & timeo aſſumere legem Dei per os meum. Veſtra tamen autoritas, veſtrumque præceptum, qui mihi præſentes hoc dicendi onus injunxiſtis, neſcio qua ſeraphica virtute metuentis ora ardenti calculo reſolvit, & quam imbecillitatis meæ fragilitas negavit, obedientia præſtitit audaciam: iis itaque corroboratis, divinoque fretus auxilio, dabo operam, ne hoc dicendi munus omnino vel ſine cauſa, vel ſine fructu ſuſcepiſſe videar. Idque ſic eſſe docebo, dum mihi publicam audientiam tribuit veſtra humanitas. Priuſquam tamen hoc aggrediar, primum nobis qua de re, & qua de cauſa de hac re eadem nunc dicere propoſui, aperiam.

De vita activa & contemplativa dicere intentio eſt. Nam cùm tota monachorum vita nihil aliud eſſe debeat, quam continua pœnitentia, cum meditatione in lege Domini die ac nocte, nulla de re utilior ſermo haberi poſſe viſus eſt, quàm de his ipſis: quæ ut nos quàm maximè decent, ita à pluribus fratrum noſtrorũ maximè ignorantur. Illud etiam haud ſilentio

 præte-

prætereundum esse arbitror, quod apud Antiquos præceptum legitur, in omni rerum principio orandum esse, maximè verò in sacris divinisque id exequendum Areopagita docet Dionysius, eo libro, quem de Dei nominibus inscripsit. Cùm igitur hîc de religiosæ monasticæq; vitæ arcanis nobis dicendum sit, principiò flexis genibus humi procumbentes, sacro hymno sic Deum in vocabimus, vos unà mecum continuite: Veni sancte Spiritus, reple tuorum corda fideliũ, & tui amoris in eis ignem accende: qui per diversitatem linguarum cunctarum gentes in unitate fidei congregasti. Jam oratum est: nunc ergo instemus proposito. De activa contemplativaq; vita dicturus, ne videar ab humanis inventis terrenaque sapientia initium sumere, & caduco humanarum opinionum fundamento superstruere. Non aliunde quam ab ipso fonte vitæ, qui est vera vita & lux hominum, ab ipso inquam Jesu Christo Nazareno crucifixo rem ipsam auspicabimur. Scimus n. quoniam cùm nulla mortalium doctrina ab errore sit immunis, sola Christi doctrina tota syncera est, tota constans, tota verissima & infallibilis. Esto igitur nostri sermonis thema sive exordium, illud Evangelicum, quod legitur apud Lucam: Ingressus est Jesus in quoddam castellum & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam, & huic erat soror nomine Maria, quæ ẽt sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius, Martha autem satagebat circa frequens ministerium, quæ stetit & ait: Domine non est tibi curæ, quod soror mea relinquit me solã, dic ergo illi ut me adjuvet. Et respondens dixit illi Dominus: Martha Martha, solicita est, & turbatis erga plurima: porro unum est necessarium: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. In hoc sacro Evangelio quadruplex hominum vita nobis proponitur, quod ita esse jam facile monstrabo, si modò vos prius admonuero, per castellum mundum ipsum figurari: per domum verò Ecclesiam. Quæ igitur extra domum hominum in castello habitantium vita est, hanc vitam mundanam, vitam peccatricem, vitam infidelium recte nuncupare possumus, quæ per obsequium carnalium, terrenorum mundanorumq; affectuum ducit in exitium. Hæc vita Christum non recipit, non cognoscit, juxta illud Joan. In mundo erat, & mundus eum non cognovit: in propria venit, & sui eum non receperunt. Quicunq; ergo cupit cum Christo esse, non occupetur in castello, sed sequatur vestigia Christi usque in domum Marthæ: nam qui in castello manet, cum Christo non manet. De hac vita plura dicere præsentis propositi non existit. Itaq; omisso

omiſſo caſtello domum ipſam ſcrutemur. Hæc, ut paulò antè dixi, Eccleſia eſt, in qua non habitant niſi ſoli fideles in Jeſu Chriſto, Martha videl. & Maria: in quibus iterum duplex fidelium vita figuratur. Nam Martha denotat vitam activam, h. e. vitam pœnitentialem, vitam purgatoriam, quæ per pœnitentiam purgando animam illam dignum efficit Chriſti hoſpitiolum, & hæc primo ſuſcipit Chriſtum: Maria verò vitam denotat contemplativam. Hæc eſt vita diſciplinæ, quæ jam in purgato animo audiendo & meditando verbum Dei, in divinæ ſapientiæ lumine quieſcit. Hanc Chriſtus ipſe ſuſcipit, erudit, illuminat, & ſecum manere facit, Nunc igitur utriuſque & activæ & contemplativæ vitæ conditiones, ex ejuſdem Evangelii verbis colligamus. Vita activa ſuſcipit Chriſtum: contemplativa ſuſcipitur à Chriſto. Activa debitoria eſt: ſatagere pro peccatis: omnes enim debitores ſumus pœnitentiæ, quia omnes ſumus peccatores, continuò orantes: dimitte nobis debita noſtra. Contrà vita contemplativa libera eſt, & liberè eligit quæ ſunt optima: neq; enim anxiatur in ſervitute pœnitentiæ, quòd præteritam vitam egerit malam & peccatricem, ſed ob amorem Chriſti continuò meditatur quomodo futuram agat bonam atque meliorem, dicens in libertate amoris: Vitam veritatis elegi. Ubi n. ſpiritus divini amoris, ibi libertas electionis mandatorum Dei, nulla tranſgreſſionis pœna, pœnarumve timore, voluntate coacta Actiua itaque ſervilis eſt, in frequenti miniſterio præceptorum coacta in mortificationem carnis, ut inquit Paulus caſtigans corpus ſuum, & in ſervitutē redigens: Contemplativa autē vita eſt filialis, ut inquit Paulus, non concipiens ſpiritum ſervitutis in timore, ſed ſpiritum adoptionis filiorum Dei. Vita activa contentioſa eſt, & impatiens ſtat & increpat, quia ſolitaria & egena auxilii: contemplativa autem pacifica, tacet, & ſilentio quieta ac humilis, ſedet juxta pedes Domini, cæteris Apoſtolis diſcipuliſq; ſociata, audiens verbū Domini, ejuſque patrocinio juvatur. Rurſus activa diviſa eſt, ſollicita eſt, turbata eſt, multiplex eſt, continuò occupata circa vitia & concupiſcentias carnis, circa tumultum tentationū & inſidias immundorum ſpirituum: contrà contemplativa crucifixa carne, domatis affectibus, victrix tentationum & diaboli, quieſcit in tranquillitate ſpiritus, conſtans, & una, in unitate amoris unientis in JESU CHRISTO: in ſuper neceſſaria, & adeo quidem neceſſaria, ut ſine contemplativa, activa nihil valeat ad ſalutem. Nam niſi pœnitens meditetur pulchritudinem ipſius Chriſtianæ juſtitiæ, donec ejus amore rapiatur:

tur : & ſic odit iniquitatem, ut pœniteat peccatorum, fruſtrà pœnitet & nunquam profuturus. Dico autem Chriſtianæ juſtitiæ, videl. quæ ex fide Chriſti eſt: Nam humana juſtitia quãtacunq; eſt. ſemper peccatũ habet. Reliquum adhuc contemplativa vita optima eſt & inauferibilis. Nam ipſa Dei cognitio atque amor nobiſcum perpetuò perſeverabunt in ſecula ſeculorum: cùm activa duntaxat circa minora bona & tranſitoria verſatur, ſimul cum morte deſitura: neq; n. poſt mortem locus datur pœnitendi. En venerandi fratres, audiſtis jam utriuſque vitæ, activæ & contemplativæ evangelicam comparationem, ſub quadam contrarietatis ſpecie, quæ licet hac mutua contrarietate ſeſe impetere videantur, conveniunt tamen, & in unam vitam coëunt, in uno Jeſu Chriſto, quemadmodum duo illi Moſaici Cherubim, qui cum contrariis vultibus ſeſe reſpiciunt, conveniunt tamen verſis proſpectibus in propitiatorium. Hinc itaq; reſultat illa quarta vita (nam primam notavimus vitam peccatricem, deinde duas reliquas, activam & contemplativam) vita inquam perfecta, vita exẽplaris, vita Jeſu Chriſti, quæ in ſe unit utramque, activam & contemplativam, vita in morte, mors in vita, agens contemplatione, contemplans in actione, libera in debito, debitoria in libertate, quieta in labore, laborans in quiete, ſollicita in tranquillitate, tranquilla in ſollicitudine, multiplex & una, circa unum & plurima, circa optima & circa minora bona, auferibilis quantum ad laborem, permanens & perpetua quoad contemplationem, adeo ſecura, ut ſi etiam tetigerit picem, non inquinetur, ſed omnia illi munda ſunt. Itaq; inter peccatores non polluitur, ſed expurgat peccata, inter leproſos nulla contagione maculatur, ſed mundat lepram, nulla intentione frangitur, ſed calcat ſuper ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper omnẽ poteſtatem inimici, & nihil illi nocere põt. Hæc vita maximè decet nos monachos, qui mortui mundo, ac ſacra religione devoti Jeſu Chriſto, ejus imitationem arctiſſimam tam ſolenniter profeſſi ſumus. Nos itaq; decet, ut frequenti pœnitentia puri, & mundi, continua oratione, lectione, meditatione, doctrina, contemplatione ipſi Jeſu Chriſto corde purgatiſſimo, amore ferventiſſimo, ſtrictiſſimaque imitatione uniti, totiq; in divini numinis cõtemplatione ſic alienati, rurſus deſcẽdamus, in actionem inquam exemplarem atq; perfectam, fructificantem fructum fidei & juſtitiæ, in his, qui in ignorantiæ valle verſantur, exemplũ nos præbẽtes illis, ad imitandũ nos in imitatione Jeſu Chriſti. Hęc eſt vera vita monaſtica, in qua jam olim in vetere lege, & ante tem-

re tempora David, Samuel Propheta, post sacerdotis Heli mortem, congregavit religiosum Prophetarum conventum, habitu insuper ab illis populum distinctum, quemadmodum de hoc legitur 1. Reg. 4. & ibidem apud Magistrum historiarum atque illum antiquitatis scriptorem Josephum. Similiter Helizæus Propheta, post Heliæ assumptionem, assumptis secum multis filiis Prophetarum, impartito illis juxta relictum sibi Heliæ pallium, sacro habitu in monte Carmeli monasticam hanc vitam summa sanctitate observavit, quam exinde multi sancti Prophetæ continuarunt, usque ad tempora Joannis Baptistæ, qui & ipse etiam discipulos religioso quodam Conventu sibi sociavit. Neque verò eorum Religio usquequaque vera erat, neque perfecta: sed duntaxat veræ ac perfectæ Religionis umbratilis quædam figura, seu imago, salutaris tamen per spem tunc in futuro Jesu Christo. Porrò ipse Dominus noster Jesus Christus, autor veræ Religionis ac Monasticæ vitæ, verus institutor Apostolos ac discipulos summæ castitatis & paupertatis, virosque obedientissimos Monastico ritu vocavit, qui & ipsi post missionem Spiritus S. multas Monasticas cōgregationes fecerunt, omnia possidentes in communi, ut legitur Act. 4 ex quibus ut legitur in Ecclesiastica historia, Marcus Evangelista apud Alexandriam miræ devotionis discipulos tenuit, Monastico conventu conjunctos. Ex hac itaque radice, veræ processerunt utriusq; sexus religiones Monachorum, cœnobitarum, anachoritarum, eunuchorum, & hujusmodi religiosorum hominum, qui secessum captātes ab hoc mundo adhuc nullis secretis regulis astricti, nullis votorum vinculis captivati liberè conspirarunt, non in aliam quā in puram simplicem unitissimamque imitationem Jesu Christi: postquàm verò temporis progressu, refrixit illa pura simplicitas piaque imitatio, & religiosi illi jam degenerare incœperunt ad mores prophanorū, rursus secesserunt aliquot sancti patres, ut Benedictus, Bernard. Basil. August. & plerique alii, qui considerantes opus esse revocamento ad veram illam Monasticam vitam, documenta quædam posteris tradiderūt, institueruntque certas vivendi regulas, & salutaria præcepta, circa mores & conversationem, circa victum & vestitum, circa cibum & jejunium, circa otium & negotium, circa orationem & lectionem, circa taciturnitatem & sermonem, circa societatem & solitudinem & hujusmodi, prout unicuique pro sui sensus abundantia, ad utriusque activæ contemplativæque vitæ restitutionem conducere visum est. Deinde successerunt

ex Partibus qui ipsos suos Monachos ad hæc sua instituta servanda, etiam gravi Sacramento solemnique voto, ceu vinculis quibusdam astringentes, etiam Romanorum Pontificum Decreta censurasque advocarent. Hinc viginti quatuor fermè & paulò plures Religionum professiones in Romana Ecclesia receptæ sunt, quæ licet rituum, cæremoniarum, observationumque instituti, inter se multum differant: sunt tamen aliqua priscæ illius Apostolicæ perfectionis potissima, in quibus omnes uniformiter conveniant. Hæc autem haud multa sed tria duntaxat sunt, videl. paupertas, castitas & obedientia, sine quibus nullus potest esse verus Monachus, quæ adeò substantialiter essentialiterque Religioni cohærent, ut ne ipsi quidem Religionum authores, imò (ut dicitur) ne summus aliquis Pontifex in contrarium dispensate possit, absque totius Monachi transsubstantiatione annihilationeque. Qui itaque Monachus est, hæc illum jurare, vovere, & perpetuò velle observare necesse est. Nam in illis tribus tota Monasticæ vitæ professio, substantia essentiaque consistit, quæ utranque activam pœnitentialem, & contemplativam intellectualem, insuper ipsam perfectam atque exemplarem vitas adeò complectuntur ac promovent, ut sine illis tribus, dico paupertate, castitate & obedientia, & nullam prænominatarum vitarum pateat accessus. Nam per paupertatem ipsam quatenus Monachus omnia abdicat omnibus moritur, de omnibus desperat, omnia odit, etiam seipsum odit, de seipso desperat, veram assequitur peccatorum contritionem, veram agit pœnitentiam, & non nisi in sola Christi misericordia gratiaque confidens, remissionem assequitur peccatorum: nec solum illud, sed insuper coronatur justitia justificante, propter eandem patientiam & spem misericordiæ per fidem in Jesum Christum, quam justitiam absque paupertate assequi est impossibile, juxta illud Eccles. 31. multos perdidit aurum & argentum, qui autem diligit illud non justificabitur, væ illis qui sectantur illud. Castitas autem ut omnium difficillima, ita omnium maximè necessaria est, nam sine illa omnia opera sunt imperfecta, ut ex Hieron. legitur 33.q. 5. c. hæc solum. Ipsa siquidem amorem excitat, & assurgere facit hominem supra corruptibilem naturam, estq; in pœnitendo omnium patientissima & constantissima ut quæ omnia mala tolerat potius, quam malo consentiat, ut 32. q. 5. itane. legitur secundum August. Obedientia verò omnium est Magistra, sine qua nullum quantulum cunque bonum opus promovet meritum. Sola siquidem obedientia meritum possi-

possidet fidei, sine qua quisquis fidelis convincitur, infidelis esse judicatur sicut ex Gregorio habentur 8. q. 1. sciendum: cooperantur enim paupertas cum spe, castitas cum amore, obedientia cum fide. Beata igitur paupertas temporalium, propter spem æternorum, quoniam ipsius erunt divitiæ regni cœlorum, beata obedientia in fide Jesu Christi, quia omnia opera ejus bona. Hæc quo ad activam vitam dicta sunt. Quantum autem hæc tria jam dicta conducant ipsi vitæ contemplativæ, modò ostendemus. Ipsa namq; paupertas mundi victrix quatenus animum nostrum ab omni multitudine & varietate cupiditatum, affectuum, ab omni denique humanorum negotiorum cura, nudum & vacuum reddit, neque aliud volentem, neque aliud cupientem, neque aliud sperantem, quàm divina ipsa providentia statuit efficere, proculdubio magnam atque peculiarem vim habet ad minorem contemplationem, quatenus anima nostra per paupertatem spiritualem ab omni contrario & adverso expurgata, divinis influxibus vacans ab illis sapientia divina, sæpè etiam Prophetiæ spiritu repletur. Castitas autem Deo devota, mortificata carne, ipsa quidem quatenus humanæ fragilitatis naturam in seipsa superat, intellectuali sua divina parte, toto divinorum amore in superos conversa, animam nostram sempiternum ac semper pacatum efficit Dei templum, in quo Dei Spiritus continuò inhabitantes, quos tunc vitæ socios possidens, & quasi idem aliquid effecta cum Angelis, ab illis felicitate, oraculis, sapientiaque repletur. Obedientiam verò quatenus divinæ contemplationi sese tota veneratione admirationeque exponit, prostratis sensibus, stupefacta ratione, sola fide in intellectum elevata, anima nostra profligato diabolo, supernos divinosque concipit influxus, de quibuscunque jam antea mediata fuerit Quicunque igitur ad supremum activæ contemplativæque vitæ Monasticum culmen ascendere cupiunt, oportet illos constanti fide, spe indubia, amore ferventissimo, obedientes, pauperes, castosque, diaboli, mundi carnisque victores accedere, ita quod nulla Monasticorum præceptorum impatientia frangantur, nullasque mundanarum curarum cicartices corde gerant impressas, nullisque carnalium affectuum tentationibus mente inquinata succumbant. Qui hæc faciunt, hi utriusque vitæ Monasticum culmen adepti, veri Monachi sunt: qui itaque Monachus est, hæc illum facere necesse est, quod qui non facit, hic sciat se, ut periturum, fidefragum, Christo, Ecclesiæ, ac professioni Monasticę injuriũ, nominis & habitus

sui

ſui falſarium, & reipſa Monachum non eſſe, quem ſe nomine profitetur, ſed æternæ damnationi perpetuò adjudicandum, mancipium diaboli. Hæc ſunt reverendi Patres, quæ de vita activa & contemplativa ex Evangelica veritate, quàm breviſſimè dici poſſe viſum eſt. Inſuper quomodo ex hac utraque vita conjuncta noſtra conſtat vita Monaſtica, in qua ſancti illi Patres noſtri multa hinc inde inſtituerunt, partim ad seceſſum, partim ad revocationem neceſſaria ſalubriaq; documenta, quæ tamen omnia ad tria Monaſticæ vitæ ſubſtantialia præcepta reducuntur, per quæ utraque activa & contemplativa vita, victis carne, mundo & diabolo, in vitam quandam perfectam (quàm Monaſticam vocant) ſibi invicem uniuntur itidem diximus. Diximus autem, non quantum ad illorum doctrinæ integram traditionem neceſſe eſt, neque enim id ego propoſui, ut vos horum aliquid docere velim, qui me longè melius hæc omnia & profundè intelligitis, & obſervatis ſynceriter, abſit à me hæc arrogantia. Sed admonere vos volui duntaxat & hortari, quo eo quidem magis ſuccinctè & quaſi per ſuperficiem diſcurrendo, abs me factum eſt, quo veſtra profunda intelligentia ex his paucis quam plurima in memoriam revocare poteſt. Si itaque hæc quæ diximus rectè dicta ſint, & vobis accepta, veſtra laus eſt, qui mihi primò quidem ut dicerem, deinde ut benè dicerem conceſſiſtis. Veſtrum igitur erit una mecum gratias offerre omnipotenti Deo, à quo tam diviniſſimi rivi in corda noſtra emanant. Quod ſi pro humana fragilitate noſtra, dictorum intelligentiam, eloquentiamve minùs aſſecuti fuerimus, ſimiliter veſtrum erit una mecum omnipotentem Deum ſuppliciter orare, ut tam ſublimium profundiſſimarumque rerum vitam intelligentiam exprimendique eloquentiam, omnibus nobis feliciter infundat.

DIXI.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ, SERMO DE INVENTIONE RELIQUIArum B. Antonii Heremitæ, pro quodam venerabili ejus Ordinis Religioso.

MAgna mihi & gratissima sors ista dicendi obtigit (Patres colendissimi) ut quæ de B. Antonio Abbate ac Patrono nostro præcipuo comparta sunt, hodierna narratione in medium enunciem: non quod tantum munus sufficienti orationis splendore verborumque luce à me præstari posse confidam: Scio enim longè majora esse divina mysteria, quam ut humanorum verborum splendore queant illustrari, neque tamen reticendum erit, quin potius pauca dicemus. Verum cum tot ac tanta sunt quæ ad hujus gloriosissimi sancti, sive vitam, sive gesta, sive pœnitentiam, sive contemplationem, sive gratiam, sive præmia, sive doctrinam, sive miracula, sive exitum, sive ad corporis sui sancti inventionem, ac translationem pertineant, ut omnia hæc aggredi res esset nostris viribus impar, & supra temporis inopiam nimis prolixa, præsenti sermone de inventione sancti corporis duntaxat (de aliis autem alias) differemus, ab illo Evangelico verbo quod habetur Matth. 5. sumentes exordium: Non potest abscondi civitas supra montem posita, neque accendunt lucernam & ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Cum itaque opportuno tempore placuisset Deo, ut B. ille Antonius, lucerna ardens atque lucens, diutiùs recondita non maneret in abscondito, sed reponeretur super candelabrum altum, in eminentiori loco, ut luceret omnibus existentibus in hoc mundo, & impleretur verbum Dei, quo illi viventi pollicitus erat, quia faceret ipsum in universo orbe nominari: ab ipso orbis capite magno Constantino Imperatore tam sanctissimarum Reliquiarum inveniendarum occasionem initiumque præbuit. Nam imperante Constantino eoque ad Christi fidem converso, stabilitaque per ipsum ac munita Catholica Ecclesia in universo imperio, quod ob factum cum multorum beatorum corporum & reliquiarum revelationem impetrasset, voluit illi

Domi-

Dominus noſter Jeſus Chriſtus, inter cætera enim S. Antonii Confeſſoris ſui (qui in vita & morte habitus eſt miraculorum gratia pleniſſimus) abſconditum & omnibus ignorum corpuſculum non minoribus miraculis oſtendere. Cum itaque Conſtantinus deficiente ſibi hærede multiſque ob hoc precibus Deo effuſis tandem unicam filiam ſuſcepiſſet, contigit ut cum jam majuſcula ex fonte quodam hauſiſſet, novem nequiſſimi ſpritus impatientiſſimiqui dæmones corpus ejus obſidere ingreſſi ſunt. Quod factum credimus non propter peccatum aliquod innocentis filiæ, nec propter Imperatoris ipſius aliquod demeritum: ſed ut (juxta verbum Evangelicum) manifeſtaretur gloria Dei in glorioſiſſimo Confeſſore ſuo B. Antonio, qui cum inter cæteros Chriſti Sanctos innumeras inſuperabiles à dæmonibus tentationes & afflictiones in vita paſſus eſt, illum glorificatum etiam dæmones ipſi in eorum perpetuum cruciatum, in puellæ innocentis ſalutem, in ſancti Confeſſoris gloriam palám confiteri compellentur. Ideoque clamant in Imperatoris filia: ſolus Antonius Ægyptius Heremita hinc nos poteſt expellere, qui uos continuò cruciat. Inſonuit tunc ignotum hactenus Antonii nomen in omnium auribus, nec erant tunc ullæ reliquiæ magis deſideratæ. Sed ingens hujus rei difficultas & deſperata videbatur provincia occultum omnibus ſancti corpus in ignoto heremo, remotiſſimoque deſerto humanis niſibus poſſe reperire, donec Theophili Epiſcopi conſilio, ac probitate; celebratis plurium dierum vigiliis, jejunibus & orationibus revelante Deo, ad Conſtantinum & Theophilum, idem beatus Epiſcopus legationem difficilimam confidenter ſuſcipiens, & in Ægyptum tranſmigrans, ſtella duce, innumeriſque miraculis diviniſque indiciis informatus, glorioſiſſimi cõfeſſoris reliquias meruit invenire. Quibus ſublevatis, tanta oborta eſt virtutum miraculorumque potentia, quibus mirandis dum plus miranda continuò ſuccederent, factiſque mirabilibus fidem augerent facta mirabiliora hæcque indies creſcentia creſcens fama ſecura, verè completum eſt verbum Domini ad Antonium, totoq; orbi omnibuſq; nationibus ac gentibus notus factus eſt. Sed hæc ad hiſtoricam narrationem dicta ſufficiant, quæ eò brevius expoſui, quò ſcio vos illa minus ignorare. Reliquum eſt, ut de reliquiarum hujuſmodi virtute ac veneratione pauca dicamus. Nam quærere poſſet aliquis, cur tantam venerationem reliquiis exhibeamus, & mortua Sanctorum corpuſcula tanto cultu honoremus, Item, unde ſtupenda hæc in reliquiis San-

ctornm

ctorum, miraculorum virtus atque potestas. Adhæc modò breviter & promiscuè respondebimus, quod ubi factum erit finem faciemus dicendi. Circa venerationem reliquiarum extitit quondam execranda hæresis Caicia, ab Eunomio, & exinde à Vigilantio hæreticis asserta, qui malè exponentes sacras literas, & ad simplicem verborum corticem attendentes animum, Judæorum ac Samaritanorum more, corpora mortuorum pro immundis habebant, ita ut etiam contactu polluerent tangentes, quemadmodum litera legis de his loquitur Atque ea opinione seducti, Sanctorum reliquiis ut vilissimis ac immundis matrociniis, omnem honorem, venerationē ac cultum denegabant. Reliquos cultores Sanctorum devotos homines tanquam sacrilegos condemnantes, perversè in illos contorquendo verbum Evangelicum: Væ vobis qui ædificatis sepulchra Prophetarum, dicentes de sepulchris Sanctorum, quod scriptum legimus de sepulchris Pharisæorum, quæ foris dealbata, intus sunt plena spurcitia & fœditate. Verum hæc antiqua antiqui serpentis hæresis, tandem cum suis autoribus mala malè perdita est. Nam si non sunt venerandæ Reliquiæ Sanctorum quomodo legimus: pretiosa in conspectu Dómini mors Sanctorum ejus? Si corpora Sanctorum sunt immunda & polluta, quid de Moysis corpusculo tanta Dei cura fuit, ut ab ipso sepultum sit Deo? Quis demum Christi corpus in sepulchro positum audebit dicere immundum, pollutumque cadaver? Si ossa mortuorum Sanctorum polluunt tangentes, quomodo Helisæus Propheta mortuus mortuum suscitavit, quod etiam à B. Antonio Patrono nostro factum legimus, cujus corpus cum à Theophilo duceretur per heremum, invenerunt ibi tria corpora mortuorum à feris sylvestribus occisa, quibus cum imposuisset Theophilus corpus beati Confessoris, statim surrexerunt & secuti sunt beatum corpus usq; ad Constantinopolim, ad cujus præsentiam filia Constantini liberatur, dæmones rugiunt, illiusque vim ac sanctitatem confitentur, qasi præsentem viventemque Sanctum adesse sentirent. Vivunt enim Sancti omnes, nec mortui sunt qui in Deo moriuntur, sed dormientes dicuntur. Unde Salvator de Lazaro ait: non est mortuus, sed dormit. Et Apost. ad Thessal. vetat de dormientibus contristari. Vivunt enim Sancti in corporibus & reliquiis suis, mirandis virtutibus illis divinitate sua assistentes per illas operantes, licet illa naturaliter non informent. Sic Dionysius Areopagita, sic Simphorianus, sic Albanus, sic Felix, sic Regula & plerique alii S. Martyres truncata

capita

capita ſua detulerunt ad loca ſepulturæ, anima eorum nō angelo (ut multi opinantur) eos ducēte, ducente autem per aſſiſtentiam, non per naturalis informationis actum: non enim ſunt animæ ſanctorum ita in cœlis ac in ſinu Abrahæ cohibitæ tanquam in quodam carcere concluſæ, quin poſſint de ſuis tumulis, apud ſuas reliquias ubicunque velint adeſſe præſentes, qui ſequuntur agnum quocunque vadit, qui certè agnus Jeſus Chriſtus cum ubique ſit, & ipſi qui cum eo ſunt ubiq; eſſe credendi ſunt, ni forte minoris potentiæ ſint ſancti quam dæmones qui per hunc inferiorem orbem undique vagantes celeritate nimia ferè ubique ſunt præſentes. Vivunt itaq; ſancti ſicut ſcriptum eſt: Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Jacob non eſt Deus mortuorum, ſed vivorum, non ſunt mortui qui in Chriſto moriuntur, qui membra ſunt & manent Chriſti vivi, tam in corpore quam in anima, quorum corpora templum ſunt Spiritus S. quos Chriſtus nunquam reliquit: nam ſicut divinitas verbi nunquam reliquit corpus Chriſti in ſepulchro, ita nec ipſe Chriſtus relinquit corpora Sanctorum ſuorum in tumulis ſuis. Venerandæ itaque ſunt Sanctorum reliquiæ, in quibus veneramur ipſum ſanctum, imo ipſum Chriſtum, ſemper continuoque præſentem. Hæc ergo ratio reddita ſit cur venerandæ reliquiæ, unde tanta in illis virtutum poteſtas. Cur magis apud reliquias ſuas, quam alibi operentur miracula, qui reliquiis ſuis pro arbitrio aſſiſtentes, ab ipſo Chriſto nec in anima, nec in corporeis reliquiis uſpiam derelicti. Nos igitur qui tales habemus reliquias, tam ſanctiſſimi Confeſſoris Antonii Heremitæ & Abbatis ac Patroni noſtri, illas ſumma caſtitate ac devotione veneremur ac revereamur, ipſumque glorioſiſſimum ſānctū, pro virib. fragilitatis noſtræ imitemur, qui illuſtri natus familia, clariſſimis ortus parentibus, in ampliſſimis educatus clientelis, in maximis cōſtitutus divitiis, à juventute ſua nobilitatem, parentelā, domum, divitias, famā, cognatos, juventam, delitias mundum omniaque relinquens, relinquēs autem pauperibus tulit crucem Domini & ſecutus eſt eum imitatione conjunctiſſima, fide conſtantiſſima, ſanctitate conſummatiſſima, unde ipſe inter cætera fermè infinita præmia, conſecutus eſt hanc divinam & inceſſantem miraculorū gratiam, cujus effectus quotidiè cernimus, tam incredibiles, tam inauditos, tam inſuetos, plenos horroris atque ſtuporis, ut in omnem orbem terrarum nomen ejus exierit, ac nō ſolùm nobis Chriſtianis, ſed etiam cunctis gentibus, ethnicis, & Chriſtianæ Religionis hoſtibus terrori ſit, ac Religioni habeantur

quem-

quemadmodum illi Deus ex ſe pollicitus eſt, quia faceret eum in toto orbe nominari, ſic hodie beatiſſimus Antonius inter Chriſti ſanctos, ab omnibus gentibus agnoſcitur, ab omnibus veneratur: ad omnes Chriſti crucem nomenque defert, imperium habens in gehennam, hoc eſt, quod dæmones in Conſtantini filia præſente ſancto corpore confitentur, & confiteri compelluntur. Si ergo nunc præcedentem Beati confeſſoris ſancti Antonii patroni noſtri vitam & ſanctitatem conſideravimus, ſi pœnitentiæ eius magnitudinem, ſi gratiarum plenitudinem, ſi præmiorum multitudinem, & quomodo corpus ſuum immaculatum Dei templum continuò ſine lapſu ſervaverit, in vita & morte ſemper ſanctiſſimus: ſi in ſuper conſideraverimus miraculorum reliquias ſuas concomitantium ſtupendam ſublimitatem, ſi earundem continuam utilitatem, certè dicere poſſumus, ſic eum excellere ut omnibus, qui uſpiam ſunt ſancti Chriſti confeſſores, non modo æquiparari, ſed anteponi mereatur. Ad hunc ergo beatiſſimum Chriſti confeſſorem & patronum noſtrum ſanctum Antonium Hieremitam & Abbatem religioſiſſimum, tanquam & perfectiſſimum Chriſti exemplar tota imitatione confugiamus, hunc ejuſque ſacras reliquias veneremur, per illius interceſſionem gratiam apud Deum poſtulemus, qui ipſe apud Deum poteſt quàmplurimum,

Dixi.

NOBILI AC STRENUO MILITI, VTRIUSQUE JURIS MEDICINARUMQUE Doctori, Domino Henrico Cornelio Agrippæ, Senatus Urbis Metensis à Consiliis primario, Filio suo in Christo dilectissimo.

Epistolam quære infra libro 2. Epistolarum, Epist. XVIII.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI, AC DOMINO SACRÆ THEOLOGIÆ Doctori, Domino Theodoico Cyrnensi Episcopo, Archipræsulatusque Coloniensis à Suffragio, in Sacris administratori dignissimo, Henricus Cornelius Agrippa sese commendat.

Lege hanc Epistolam Lib. 2. capit. XIX.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ Contra Pestem Antidota securissima.

AD DOMINVM THEODORICVM CYrenensem, *Coloniensis Archipræsulatus à Suffragiis, in Sacris Administratorem.*

QUod vivendi regimen pestilentiarum tempore servandum sit, multis canonibus medici tradiderunt, è quibus quæ præcipua & magis necessaria sunt, sub compendio tibi dabo, sed brevissimo. Primum itaque necessarium est abstinere ab omni excessu caloris extrinsecus, ut à Sole, ab igne, à vestimentis, ab aère calido: intrinsecus autem, ut à nimio esu salis, aromatum, medicaminum

caminum herbarum & ciborum intensæ caliditatis, & à vino potenti & fumoso. Item à forti exercitio, maximè vero à sudore & à coitu,& passionibus animi abstinendum est, ab omni repletione cibi & potus, quin etiam à fame, siti, & stipticitate ventris, & à longa dormitione, maximè autem diurna. Qui cibi præ cæteris deligendi, quique devitandi sunt, hic trãseo. nã etsi facile sit hæc describere, tamen non omnibus facilé est observare. Illud duntaxat admoneo, ut in ciborum condimentis, maxime vero piscium recentium inter cætera tormentillam, dictamum, gentianam, zedoariam, sandalos, & rosas nõ obmittas, utere etiam aceto maxime rosaceo, & succo pomi citri, aut Arantii, aut limonum, & succo acetosæ, atque agresta, & vino citomorum granatorum & berberorum, omnia n. sapore agrestia & acetosa pestifero veneno resistunt: nam refrigerant, desiccant, confortant, conservant, è quibus tamen si pectus lædatur, temperanda sunt cum saccaro, si vero stomachus, cum modica portione piperis, nam ipsum putrefactioni humorum resistit, & digestionem confortat, stomachum corroborat, & modo non sit in nimis subtilem pulverem redactum, sed grosso modo contusum, epati non obest. Conveniunt præterea inter condimenta cæpe, raphanum, cicorea & capparis, nam & ipsa veneno adversantur. Habitaculum autem tuum, vestimentaq; lucida flamma purgabis, maxime vero ex lignis juniperi, pini, cupressi, aut fraxini suscitata, aspersionibusque aquæ rosaceæ, cum aceto, herbisque & floribus, etiam fumigiis odoriferis aerem temperabis, etiamque indumenta tua interulas & lineamenta eisdem afficies. Præterea faciem, manus cum his sæpius in die ablues, nec domo egrediare, aut in publico vades, nisi radice dictami vel zodoariæ aut aromatica aliqua confectione in ore retenta, ac pomo odorifero manibus gestato odoratoque. Atque hic optimum est rutam contusam cum aceto, & expressam super aspergere laminæ ferreæ candenti, & fumum illum, vaporemque in os & nares, perque omne corpus & indumenta excipere, ante habitaculi tui egressum. De antidotis autem præservativis ex multis pauca eaque securiora tibi nunc describam. Horum primum est, ut capias aquam rosatam, acetum rosatum, aquam acetosam, & vinum album aromaticum sive malvaticum vetus, æquali portione, in quibus infundas pulveres radicis Zodoariæ, corticum citri, & boli armeni, etiam inter se æqua portione commensuratos, addendo parum croci, & si velis potes addere saccarum conservationis ro-

ſarium vetus, hæc conjuncta in ampulla vitrea bene obturata ſervabis, de quo omni mane & ſæpius in die modicum aliquid bibe. Hoc namque antidotum ſanguinis, & humorum putrefactionem fieri non permittit, venenoque peſtifero potenter reſiſtit. Quod ſi etiam paſtam pilularum ruffi, quę aliâs communes & peſtilentiales vocantur, diſſolutam, cum ſeptuplo aquæ chelidoniæ, vel aquæ mellis, quę melior eſt poſt triduanã digeſtionem diſtillaveris, in balneo erit hæc aqua mane in modica quantitate potata, ad ea quæ diximus, admirandæ efficaciæ. Eſt aliud non minus ſublime medicamen, ut videlicet accipias de theriaca electa uncias duas, myrrhæ electæ tres drachmas, camphoræ puræ drachmas duas, quæ contemperata in libra una aquæ roſarum, poſt biduum vel triduum diſtillentur in vaſis vitreis bene ſigillatis, de qua aqua exhibeatur in aurora. Commentatur etiam ab antiquis electuarium de nucibus, quod fit hoc modo: accipe cartacarum pinguium libram mediam, juglandium ab interiore cortice mundatorum quartam libræ partem, foliorum rutę domeſticæ unciam mediam, ſalis marini triti drachmã unam & mediam, omnia in mortario optime incorporentur cum melle deſpumato, aut cum ſyropo acetoſitatis citri, vel de ribes, & exhibeatur de eo quantitas avellanæ jejuno ſtomacho, cum modico aceti & aqua roſata, & ſunt qui addunt huic electuario alias ſpecies & radices, quibus non eſt admodum opus. Eſt & aliud efficax medicamen, quod vocant electuarium de ovo, cujus compoſitio talis eſt: Ovum recens cum teſta ab albumine evacuatum, dimiſſo vitello completur croco orientali pulveriſato, & occluſo foramine, apud lentum ignem tamdiu aſſatur, donec deducatur ad nigredinem, ex tunc pulveriſatur in mortario, & additur illi quantum eſt pondus ſuum de pulvere ſeminis erucæ, hoc eſt ſynapis albæ, diuturna contritione optimè incorporando, & de hoc electuario exhibetur mane quantitas grani ciceris, cum modico vini & aquæ roſatæ. Verum poſteriores non abſque ſalubri experimento, addiderunt ad hanc compoſitionẽ dictami albi & tormentillæ, de qualibet drachmas duas, nucis vomicæ drachmam unam, ſingulis primum ad partem pulveriſatis, deinde longa contritione cum ovo incorporatis. Et ſunt qui adhuc adjungunt iſtis radices pimpinellæ, zedoariæ, angelicæ ac camphorã, & cum theriaca quãtum pondus omnium, conficiunt electuarium in forma opiatæ, de quo exhibent, ut jam diximus, ad præſervandum, ſed & etiam ad curandum exhibitum uſque ad drachmam unam

cum

cum vino albo, si cum frigore morbus invaserit, vel cum aqua rosata, aut scabiosæ, si cum calore, oportet autem ut intra duoecimam horam ab initio morbi exhibeatur, si conferre debeat. Atque hæc sunt quæ utiliora, securiora, plusque cæteris probata antidota pro nunc comperta habeo, & quibus salubriter uti poteris, modo non negligas etiam de pillolis ruffi accipere, semel vel bis in hebdomota, pondus scrupuli unius in aurora, abstinendo eo die ab alio medicamine. Illudque adverte, si tempus sit intense calidum, tunc aloes & myrrha, quæ in dictarum pillularum compositionem veniunt, sint cum aqua rosacea diligenter abluta, poterisque addere de purissima camphora, quantum est tertia pars myrrhæ: sed temporibus frigidis, & in complexione frigida ab his præparamentis est abstinendum. sed sunt pillulæ illæ absque camphora, & sine ablutione sumendæ. Præterea quia pillulæ sedem nonnunquam nimium aperiunt, resolvuntque, utile est illis addere portiũculam boli armeni, vel in ejus pulvere involvere. quia autem nonnunquam lædunt stomachum, corrigendum hoc malum est, cum modica mixtione delecti masticis, præterea theriacam veterem, vel metridatum ad pondus duorum vel trium scrupulorum, singulis decem diebus sumere cum haustu aquæ rosatæ, vel acetosæ, observatis ad hæc medicorum consuetis canonibus, optimum est. Si quis autem peste sese percussum sentiat, si ætas virtusque permittat, quamprimum phleubotometur à vena convenienti, moxque sequens medicamen offeratur, & quanto citius tantò melius, quia malum hoc non præstat inducias, ideoque convenit poculũ sequens subitò offerre: & si opus est, etiã sæpe iterare, juxta vires patientis. Potio talis est: accipe cepas albas numero sex, easque cavatas in superiore parte, & exempto corde, imple de theriaca veteri, mixta cũ modico pulvere radicum dictami & tormẽtillæ, & sic involuta in papyro humida assentur sub cineribus calidis, coctione completa ad mollitiem: deinde pars illarum excipiatur ad partem: nam hanc contusam in modũ pultis superpones abcessui, est enim tutissimum antidotum venenum eliciens atque perimens: sed ut ad potionem revertamur, reliquas cœpas, ut diximus, coctas, contusas cum syropo acetositatis citri, in quantitate unciæ unius, & cum modico aceti, exprime per stamen, & de colatura hac tepida exhibeãtur ægroto unciæ tres, & ponatur in lectulo bene coopertus, abstinens à cibo & potu horis sex, omnimode autem cavendo ne dormiat, ejus namq; poculi virtus efficacissima est,

venenum à principalibus membris ad eorum emunctoria propellere, & per sudorem cæterasque creticas expurgationes evacuare. Quod si huic portioni admisceas portiunculam electuarii de ovo superius descripti, erit admirabilis. Illud denique advertendum est, si patiens sit plectoricus, aut cacochimicus, repletus videlicet malis humoribus, aut fortè non fuerit phleubotomatus, aut sanguinem minuere non convenit, tunc addenda sunt ad porionem illam medicamina solutiva, ut potà pro delicatioribus triferæ persicæ uncia media cum drachma una electuarii hamech. Pro robustioribus autem absque trifera detur, cum confectione hamech, totidem electuarii de succo rosarum, totidemque electuarii Inde, atque drachmæ duæ diafericonis, utrobique autem exhibendo potionem calidam cum aqua scabiosæ aut acetosæ, aut rosarum. De his quod superest, transeo, nam hæc & tempus admittunt, & consilium, satis itaque me fecisse arbitror, si ea duntaxat descripsi, quæ moram non remittunt. Sed illud te adhuc commonitum volo, summum ac ultimum ejus mali remedium esse terram adamam, primam videlicet nostræ creationis materiam: hæc namque sola & unica est, quæ medicinam largitur, cujus non est major, neque parum fuerit per ignis artificium purgata, & ad simplicitatem suam congrua lotione, redacta.
Sed de his alias.

**
*

SPECTA-

SPECTABILI VIRO DOMINO JOANNI NIDEPONTANO ILLUSTRISſimi Lotharingorum Ducis, atque Civitatis Metenſis Phyſico & Conſiliario.

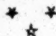
HENRICUS CORNELIUS AGRIPPA, S. D.

MUltæ ac magnæ contentiones olim fuerunt mihi cum Theologaſtris atque Monachis, Ornatiſſime Domine Doctor, quorum aliquibus modeſtis expoſtulationibus, aliis amarulentioribus Apologiis reſpondi, alios ſilentio præterii. Et quum eſſent mihi cum illis privatæ contentiones, nolui aliquid horum unquam in publicum edere, ne fortè paucorum culpa in multitudinis redundaret ignominiam: verùm (ut eſt in proverbio, Qui veterem fert injuriam, inuitat novam) illi patientia atque ſilentio meo abuſi, continuò novas contra me parabant inſidias, novam hoſtilitatem novum bellum, idque ſibi mutuò per manus tradebant accipiebantque. Tandem quum edidiſſem declamationem illam de Vanitate Scientiarum, atque Excellentia Verbi Dei, quam in hoc ipſum ſcripſi, cum ut ſegniora ingenia ad defendenda bonarum literarum ſtudia excitarem, tum ut fraterculis iſtis concionatoribus arguendorum in omni exercitii genere vitiorum non frigida argumenta conferrem. Illi hoc beneficium meum ingrato penſantes animo ſecũdum

morem ſuum pariter omnes communem hoſtilitatem mihi indixerunt, tamque paſſim à ſuggeſtis, à pulpitis, in privatis & publicis concionibus apud promiſcuam plebem magnis vociferationibus aduerſum me clamabant, iraſcebantur, atque nullum impietatis, nullum hæreſis, nullum ſcandali, nullum contumeliæ probrum in me non transferebant. Accedebant illis nonnulli Aulici Myſtæ, Burgundiones & Hiſpani, qui me clanculum & poſt terga magnis criminationibus credulò Cæſari traducebant, & per inſidias proditorem pluſquam Lybica perfidia perſequebantur, quo hinc quidem Lernæi populi odium, inde verò Aquilini Principis iracundiam incurrere neceſſum erat. Sed gratia Domini liberauit me ab ore beſtiæ multorum capitum, & ab unguibus feræ rapaciſſimæ, & eripuit me de inimicis meis fortiſſimis, ab his qui oderunt me, & confortati erant ſuper me in die afflictionis meæ. Nunc igitur cognoſcens atque expertus hoc improborum Sophiſtarum & cucullatorum genus immortales & inextinguibiles inimicitias gerere, illaſque alterum alteri continuandas per manus tradere, noſtraque patientia atque ſilentio inſolentiores euadere, inſuper etiam in munificentiam noſtram contumelioſos beneficium pro iniuria reputare, cogitaui conſultius eſſe cum illis apertas gerendas eſſe inimicitias, quàm taciturnitatis patientia impietatis ſuſpicionem unà cum ulteriore offenſa contrahere. Hinc quicquid hactenus cum his monſtris mihi negotii fuit, poſtliminio revocare decreui, & ſub dio omnium oculis palam exponere, ut videant populi, intelligant nationes, cognoſcat mundus, cujuſmodi idola tot ſeculis pro heroibus atque diis ipſis coluerit. Itaque poſt editam proximè Apologiam in Louanienſes Theologiſtas, & querelam in bonarum literarum ſycophantas,

phantas, ſtatui nunc edere defenſionem quandam inuectiuam, qua olim ante annos quindecim reſpondi cuidam Domino Claudio Salini Conuentus Prædicatorum Priori, in illa Urbe veſtra Metenſi, ubi ego illo tempore Reipublicæ aduocatus à conſiliis agebam, qui me ob aſſertam cum Jacobo Fabro Stapulenſi B. Annæ monogamiam nos in publicis concionibus ſuis rabioſis latratibus laceſſebat miriſque geſticulationibus, porrectis digitis, jactatis manibus raptimque retractis, & colliſis dentibus fremendo, expuendo, calcitrando, ſaltando, pultando, viciſſimque ſcalpendo caput & rodendo ungues in nos inſaniebat, tandem etiam calamum in me contorſit. Sed ut lingua maledicentiſſimus, ita manu inſulſiſſimus. Quare acriori inuectura huic Lycaoni reſpondi, memor Proverbii: Acri cane occupandum eſſe lupum. Sic namque Hieronymus ille vir pius & ſanctus cui tam improbè oblatratum eſt ab adverſariis, illos omnes acriore penſatione contrà obruebat. Nihil enim maledicorum linguam refrenat magis, quàm mordacioris alterius linguæ metus. Atque ea eſt hypocritarum illorum natura, ut quo quiſque ſe illis mitiorem præbet, eò efferuntur inſolentius, eoque arrogantius quoſque contemnuut, inſectantur, & velut tyrannide quadam perſequuntur. Si quis vero imperterritus illis atrociore ſermone reſiſtat, hunc jam magis metuunt quàm oderint. Itaque licet hæc noſtra defenſio amarulentior fortè ſit quàm tuo palato ſapere velis, ea tamen mihi viſa eſt, quæ inter delicatiora edulia vel ſynapis, vel raffani vicem apud te obtinere valeat: & quia nuperrime cum apud te eſſem, ſcire geſtiebas hanc controverſiam, id circo unus à me electus es, cui illam dedicarem, qui pro ſingulari inter nos amicitia, quicquid eſſe meum noueris æquo judicio ſis accepturus. Addidi autem nonnullas epiſtolas, non quod elegantes

aut elaboratæ ſint, ſed quia ad eandem cauſam pertineant: ex quibus pariter litem, quam habui cum fratre Nicolao Savini olim apud nos ficto titulo hæreticorum magiſtro, percipies. Sed miror, cum ille ante paucos annos ob publicum ſcelus ciuitate veſtra pulſus, & per juſtitiarios publice extruſus & proſcriptus fuerit, qua fronte, qua confidentia in ſanus illa bellua rurſus ad vos redierit, atque impune apud vos degat. Utinam Ciuitas veſtra aliquando hos fucus excutiat ſuis aluearii, qui Chriſti imitatores ſe profitentes, ſcurras agunt & carnifices. Vale ex Bonna, Anno 1534.

AD

AD LECTOREM.

Erè pium ac Christianum est, Candide Lector, Sanctorum vitas dignis prosequi præconiis, sed mendacia illis consuere & incompertas genealogias comminisci, hoc impiorum histrionum opus est. At reperiuntur nunc passim in istis recentioris ætatis Martyrologiis, atque Sanctorum, ut vocant, Legendis, tot prodigiosa mendacia & digna risui deliria, tot superstitiosa phantasmata & gentium mithologiis, non minus fabulosa, quæ si legant Iudæi & Turcæ & pagani, an non putas rideant nos, & religionem suam nostra multò meliorem putent, ut quæ multò minus habeat fabularum? Attamen tales sunt sermones istorum Histrionum cathedralium, quos plebs imperita, & superstitiosæ vetulæ oraculi loco habent, qui deficiente antiquitatum notitia suis propriis adinventionibus confisi, nullam ferè cujusvis Martyris aut Confessoris Legendam incorruptam reliquerunt, cui non aliquid superstitiose admentiti sint, quasi fas sit etiam fabulis & mendacis propagare religionem, atque omne id liceat in sacris quicquid humanæ leges tolerant in prophanis: horum dico Histrionum opera falsa illa opinio de B. Annæ trigamia in animos populi seminata est & irrigata, quousque sic conualuit, ut difficile eradicetur, ad quam tamen extirpandam, post doctissimum illum Jacobum Fabrum Stabulensem hac præsenti Disputatione laboravi haud segniter, sed an effecerim, an consecutus sim, nunc tui sit judicii.

Vale.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,

DE BEATISSIMÆ ANNÆ MONOGAMIA ac unico puerperio, propositiones abbreuiatæ & articulatæ, juxta disceptationem Jacobi Fabri Stapulensis in libro de tribus & una.

CUm nuper mihi privatus quispiam sermo fuisset de B. Annæ sulinubio ac unico puerperio cum nobili viro Nicolao Roscio, Mediomatricum decurioni, qui tum populari opinione huic meo sermone adversabatur, eaque occasione qui de utrius sententiæ victoria pronũtiaturi essent, aliquos elegissemus arbitros, evenit ut, me aliquot dies absente, ac reverso aliquos pluscuios domi ægrotante, interim negotinm hoc evagarit latius, donec tandem per quæstuarios istos clamatores è suggesto coram populo ac rudi plebecula ventilatum fit, & contra meam sententiam acrius ac insolentius, quàm Christianas conciones decent oblatratum. Rogatus igitur ab amicis aliqua in hanc rem scriptis designarem, eorum precibus acquiescens, sequentes ex temporaneos articulos succinctè breviterque congessi. Quibus si quis contrariis rationibus ac autoritatibus validioribus sese opponere velit, occasionem mihi dabit scripta hæc gravioribus studiis dilatandi, donec ille oppugnans, ego repugnans ad commodum Christianæ Reipubl. uterque optatum finem (cujus gratia solum licet Christianos contendere) assequamur, ipsam videlicet quæsitam rei veritatem, eamque cæteris, qui in ignorantiæ caligine versantur, salubriter ostendamus.

I.

Qui dicit, fidem nostram vel ecclesiam, tenere & asserere, beatissimæ Virginis genitricem Annam tres habuisse maritos ac tres peperisse filios, dicit falsum manifestum, & qui id publica concione pertinaciter prædicare ausus est, seducit populum, & adulteratur Verbum DEI, ac in sede veritatis docet notorium

notorium mentacium, nam res hæc fidei non est, nec ecclesia de hac aliquid ulla sanctione vel facto determinavit.

II.

JAcobus Fabri Stapulensi Parisiorum gymnosophista, edidit librum de solinubio ac unico puerperio beatæ Annæ, quem de tribus & una prætitulavit.

III.

QUi publica coram populo concione dicit, hunc librum comburendum, & omnia ejus exemplaria optat esse exusta, hic præsumptuosus est, & falsi judicii, ac maledicus detractor, ipsi libro, & ejus auctori, universæque literatorum reipublicæ, atrocem inferens injuriam. Et qui offenditur libro illo, indoctus est, & obstinatæ inscitiæ, quia liber ille innititur auctoritate scripturarum & ratione. Qui autem scandalicatur in auctore, hic nequam est & hypocrita, quoniam ipse auctor mitis est & humilis corde. Sed qui contra hunc librum scripturis & rationibus munitus in arenam conscendere ausus fuerit, hunc ego virum fortem & robustum judicabo, & dignum cui doctus quispiam (pro veritate ipsa elicienda, non pro vana gloria) confligendo congrediatur: qui aliter huic libro detraxerit, calumniator est, & hostis veritatis.

IV.

IN dubiis, & disputabilibus, & in utramque partem probabilibus, si popularium curiositas informanda est, id illis prędicandum est, quod credere magis pium est, hoc est, quod verosimilius est, quod ecclesiasticis probatis scripturis conformius est, quod plus consonum rationi, quod mores hominum plus ædificat in imitationem evangelicam.

V.

DIcere Annam solinubam, unius solæ miraculosæ genituræ puerperam, hoc pium est, & verisimilimum, hoc vetustissimorum probatissimorumque theologorum scriptis conforme, hoc congrua ratione satis insuper munitum, hoc castæ & evangelicæ viduitatis dignissimum incitamen, ac matronalis continentiæ imitabile exemplum.

VI.

DIcere Annam trinubam, triparumque, juxta popularem hanc nullo certo auctore historiam, qua legitur, nam Joachim

chim & Cleophas. Annæ nubunt & Salomas, ſubſequenti ordine, primus gignit Chriſtiferam, Cleophas gignit alteram, & Salomas tertiam, has duxere viri, Joſeph, Alphæus, Zebedæus. Prima parit Chriſtum, Jacobumque ſecunda minorem Et Joſeph juſtum, peperit cum Simone Judam. Tertia Majorem Jacobum, volucremque Joannem. Hoc itr aſſerere erroneum eſt, ſcendaloſum eſt, impium eſt.

VII.

ERroneum eſt, quia contra hiſtoricam veritatem, cōtra rationes temporum, contra naturæ poſſibilitatem. Neq; illi qui hæc loquuntur ullum dicti ſui probatum auctorem adducere queunt, ſed tanquam ruſtica quædam ſecta, in ludibrium eccleſiæ illud prædicant, cujus nullam rationem aut auctoritatem reddere poſſunt.

VIII.

SCandaloſum eſt, quia detrahit bonis moribus, detrahit conſuetudini legali obſervantiæ illius temporis, detrahit honeſtati parentum Deiparæ Genitricis, & dignitati Virginis Mariæ.

IX.

IMpium eſt, quia detrahit figuræ, detrahit Prophetiæ, detrahit miraculis, detrahit evangelicæ lectioni.

X.

QUi dicut, Cleopham fuiſſe ſecundum Annæ virum, ex quo peperit ſecundam Mariam nuptam Alphæo errant corde. Nam Maria Cleophæ, non ita vocatur à patre, ſed à marito, quia fuit uxor Cleophæ fratris uterini Joſeph viri beatiſſimæ Virginis, qua ratione ipſa ſola dicta eſt ſoror ejus, & nulla alia. Atteſtantur huic Egeſippus, & Euſebius, probatiſſimi in Eccleſia Doctores & Hiſtoriographi, teſtatur idem textus evangelicus, ut oſtendam infra.

XI.

CLeophas & Alphæus idem homo eſt binomius, ſicut alii multi in ſacris literis leguntur, ut Raguel, qui dicitur Jetro, & Gedeon dicitur Hieroboal, & Onias Azarias, & Judas dictus eſt Thadæus, & Joſeph dictus eſt Barſabas, ſic & Cleophas ntminatus eſt Alphæus: & huic ſententiæ etiam ſacer aſtipulatur Hieronymus & Philo, & ex Egeſippo & Euſebio id magis clarum eſt.

XII.

XII.

FIlii Cleophæ erant Christo ætate majores, inter quos Simon Zelotes Christum undecim annis superabat, testantur hoc Egesippus & Eusebius. Hac itaque temporis una & partus ratione perfecta, impossibile reperitur hanc Mariam Cleophæ fuisse secundam filiam.

XIII.

SImiliter & multo fœdius errant, qui dicunt Salome tertium Annæ maritum, qui in ea genuerit tertiam Mariam, hinc vocatam Maria Salomæ, cum Salomæ nomen mulieris est, non viri alicujus, nec ipsa Salomæ unquam cognominata est Maria, nec dicta soror beatæ virginis, sed fuit mater filiorum Zebedæi: & attestantur huic Origenes & Chrysostomus, & ipsa lectio evangelica. Atque hic turpissimus error ex grammaticæ ignorantia prodiit, & satis notorius est, maxime his qui Græca & Hæbraica didicerunt.

XIV.

IOannes Apostolus Salomæ junior filius, anno uno vel paulo minus fuit ætate minor Christo, Jacobus autem Joannis frater, Christo fuit ætate par vel paulo minor. hæc ex Eusebio & Melitone Sardensi ac Hieronymo nota sunt. Ex hujus itaque ætatis ratione, impossibile relinquitur apud naturam, Salomæ fuisse tertiam Annæ filiam.

XV.

TOta itaque illa historia de Annæ trigamia ac tripuerperio, legi, honestati, & possibilitati naturæ repugnat, nam Anna sterilis fuit natura, sterilis fuit insuper ob exactum concipiendi ætatem, ut non potuisset post miraculosum supra naturam partum, naturaliter ex carnis voluptate alias proles suscipere, nec etiam miraculo, cui nulla unquam alia annunciatio facta est.

XVI.

QUi prædicant Annam trinubam, nullum alium fructum producunt, nisi quod corrumpunt mores bonos sermone pravo & subvertentes castitatem matronalem, dant occasionem viduis abeundi retro post tentationem Sathanæ, quatenus proponunt sibi Annam incontinentiæ & poligamiæ suæ idolum ac velamen erroris sui, quo oblitæ fidei primi mariti,

eam

eam irritam faciant novis nuptiis, superinducentes sibi in hoc damnationem, totumque Apostoli dogma de viduis, sub umbra Annæ contemptui exponunt.

XVII.

HIstoria illa de Annæ trigamia, ac tribus Mariis Annæ filiabus, repugnat legali observantiæ illius temporis, nam in tota vetere lege nulla vetula vidua, quæ ex primo marito prolem susceperat, reperitur superinduxisse alias nuptias: nec Judaicæ legis consuetudo id patiebatur. Similiter legalis consuetudinis observantia erat, in eadem familia non imponere idem nomen pluribus fratribus vel sororibus, absurdumque fuisset Annam tres filias habuisse uninominis.

XVIII.

QUi beatæ Annæ hanc trigamiæ notam inurunt, ejus sanctitati simul ac beatæ virginis honori non parum detrahunt, nam cum omnes fermè & innumeratæ viduæ, quæ passim in scriptura leguntur, uno viro contentæ fuerunt, & post illum residuam vitam cœlibi sanctimonia produxerunt, quas propterea veras viduas vocat Apostolus, solam Annam Dei paræ virginis parentem vere viduam dicere non poterimus, ipsaque virgo superbeata hac materna incontinentia fuerit infelicior, ut quæ ipsa typus sit & summum puellaris virginitatis exemplar, matrem habuerit vidualis incontinentiæ ostentum. Sed absit hæc impietas, & magis pie credamus, quod sicut unica virgo Maria, velut unica est totius virginitatis idea, ita & mater ejus Anna, ceu unicum jubar imitabile irrefragabileque exemplum extiterit viduitatis, super omnes viduas matronali castimonia ornata, simul ac Dei gratia præventa.

Dicere Annam trinubam triparamque, detrahit figuræ. Nam sicut ex Adam unica singularis Eva facta est, ita ex Anna unica singularis Maria, quæ est secunda Eva, producta est. Præterea omnes illæ veteris & novæ legis sanctæ fœminæ, quarum partus divinitus per angelum annuntiatus est sola illa prole restiterunt beatæ, nulla alia subsequente, quod identidem etiam de Anna ipsa credendum est, quæ per eiusmodi sub umbra legis extitit figurata.

Dicere Annam triparam, detrahit prophetiæ, quæ est in canticis Salomonis, quam non-absone de beatissima Virgine Maria, ejusque genitrice, ac tota triumphantium turba, intelligit ecclesia, Sexaginta sunt reginæ, octoginta concubinæ, & adule-

scentu-

ſcentularum non eſt numerus, una eſt columba mea, perfecta mea, una eſt matri ſuæ, electa Genitrici ſuæ. Hæc Propheta oſtendit, beatam Virginem unicam Annæ filiam, nec matrem ejus unquam deſideraſſe ſeu elegiſſe aliam prolem gignendam.

Qui dicit Annam trinubam triparamque, detrahit miraculo Conceptionis beatiſſimæ Virginis Mariæ, quia ex pluralitate nuptiarum atque partus Annæ, ipſe ortus Mariæ Virginis fuiſſe videretur, non miraculoſus, ſed potius ex concupiſcentia carnis, ſi Anna ſanctificatum tanto ac tam plus quam beato partu uterum, deſiderio novæ prolis præbuiſſet novo ſecundam carnis voluptatem concubitu temerandum.

Qui dicit Cleopham ac Salome viros Annæ nuptos, expreſsè repugnat & contradicit lectioni Evangelicæ, nam textus Evangelicus expreſsè innuit Cleopham eſſe virum Mariæ illius, quæ dicta eſt ſoror beatæ Virginis, qui adhuc in paſſione Chriſti vivebat, ita enim habet Græca veritas apud Joannem: Stabant autem juxta crucem Jeſu mater ejus, & ſoror matris ejus Maria uxor Cleophæ, & ita præcisè tranſtulit fidus ac irreprehenſus interpres Eraſmus Roterodamus, ſimiliter ex Evangelica lectione expreſsè comperitur, Salome mulierem ſignificare, & non virum.

Hæc hactenus, quæ ſi cui minus ſatisfaciunt, legat (ſed attentè) libellum Jacobi Fabri ſupra nominatum, & ſi adhuc obſtinatus fuerit, vincat illum priuſquam novum expoſtulet pugilem.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,

DEFENSIO PROPOSITIONUM PRÆNARratarum contra quendam Dominicastrum illarum impugnatorem, qui sanctissimam Deiparæ Virginis matrem Annam conatur ostendere polygamam.

QUoniam procurante satore malorum operum, damnabiliter insurrexit in famosa Mediomatricum civitate vir quadam religiosæ professionis, (qualem hoc seculo aliquot cucculliones sibi soli usurpant) & Theologus Scholasticus, ob hunc titulum magno supercilio turgens, apud semetipsum sapiens, apud imperitam plebeculam, crassulosque Magnates nihil nesciens, qui conclusiones quasdam (ut ipse vocat) extirpativas, contra propositiones meas, quas nuper ego de beatissimæ Annæ solinubio ac unipuerperio, juxta disceptationem Jacobi Fab. Stapul. in suo libello de tribus & una prætitulato, brevissimas edidi, coactus ad hoc integritate officii mei, propter nonnullos magniloquos fraterculos, qui apud Mediomatricos sanctissimam Annam multiparam polygamamque diffamârunt, ipsumque Stapulensem doctissimum integerrimumque virum, me pariter, & quoscunque secum sentientes, simul omnes erroris impietatisque insimulantes. Non possum nunc, neque debeo illis conclusionibus non respondere, ipsamque Christiparæ Virginis castissimam parentem, à publico proditæ conjugalis fidei crimine, trigamiæque nota, quæ sibi ab hujusmodi Cretensibus præconibus immeritò inuritur, non defendere. Conabor itaq; ipsas oppositarum conclusionum machinas elidere penitusq; disrumpere, atque Fabrum ipsum, tam veracis sacratissimæque historiæ reparatorem, meque una, & cæteros nobiscum probè sentientes, eximere calumniis. Vellem autem quod conclusionarius iste Doctor (quod probum disputatorem decet) non sic ex occulto in me sagittaret, ita quod telum ac vulnus sentiens, jaculatorem ignorem, sed illas suas dogmaticas objectiunculas, quas in secreto aliquot mulierculas docet, imperitosque nobiles, proprio suo quo vocatur, nomine prætitulasset, sic namque ipse à calumniandi, tergiversandique crimine (quapro-

propter nomen suum occuluisse haud injuria æstimatur) relinqueretur minus suspectus. At ego cognoscerem quîcum mihi negotium hoc suscipitur, haberemque illi concedentem reverentiam, atque pro dignitate tractarem, nunc autem Andabatarum more pugnare compellor, ac hostem non videns directa spicula repellere.

Sed nunc tempus est, ut videamus quàm bellicosus thrasonicus iste conclusionator assurgat in clypeum, quo turbine torqueat hastam. Itaque quo contextu ipse conclusiones suas contra meas propositiones opponit, eo ordine ad singula (verso ad eum sermone) nunc respondebo.

Primò namque miserrima sermonis balbutie exorditur in hunc modum.

¶ *Cum autem (ut existimamus) non Theologo theologicæ propositæ sint conclusiones quibus responderi expostulat, juxta exiguitates nostras aliquantulum daturi Responsum.*

Præteribo infantissimam sermonis tui barbariem, qua omnes istæ conclusiones tuæ undique scatent Præteribo ortographiæ tuæ innumera vitia. Præteribo ridiculum exordium, quo in ipso portu mox impingis, & omne quod ad Latinæ linguæ inscitiam, sordidamq; structuram attinet, Grammaticorum certamini relinquam. Neque verò de Latina elegantia certandum est cum barbaro, quin potius remittendus est dicendi stylus, tecum disceptaturo. Itaque res ipsas duntaxat examinabo. Primum itaque videris statim in hoc conclusionum tuarum exordio id mihi objicere, quod à Platone aliquando, deinde à Dionysio præceptum legitur, res sacras nonnisi à sacris (hoc est, Thologicas à Theologicis) tractari debere, me verò quem non Theologum æstimas, idcircò in prophanorum numero reputas, ac mox sequentibus verbis tuis, inter stultos & insipientes (qui dicunt in corde suo non est Deus) collocas. Ego certè Theologi nomen mihi arrogare non ausim, quippe qui non nescio quæ vita, quæ doctrina, quis afflatus Theologico nomini debeatur, quòd qui verè profiteri debet, aliquid majus homine præstare possit necesse est. Sed ne quis à Theologicis tam alienum putet, ut in prophanorum numero reputare meruerim, ipsum unius veri Christi cultus, sacrarumque literarum continua attrectatio excusant. Excusant insuper me, publicæ Theologicæ lecturæ meæ, & sacrarum literarum expositiones, & libri editi, variique sermones & declamationes. Nam anno huma-

næ salutis millesimo quingentesimo nono, ætatis meæ vicesimo secundo primum in Dola Burgundiæ publ. lecturas sacras literas professus sum, ob quam ab hujus studii Doctoribus in Collegium receptus, insuper regentia & stipendiis donatus sum: anno autem sequenti, in Britanniam trajiciens apud Johan. Coletum Catholicæ doctrinæ eruditissimum, integerrimæque vitæ virum, in divi Pauli epist. desudavi, & quæ nescivi illo docente multa didici, quamvis apud Britannos longè aliud, & occultissimum quoddam tunc agebam negotium. Ex Britannia autem recedens, apud Colonienses meos coram universo studio, totoque Theologico cœtu, Theologica placita (quæ vos vocabulo non admodum latino, quodlibeta dicitis) haud non theologicè declamavi. Exinde à Maximiliano Cæsare contra Venetos destinatus, in ipsis castris, hostiles inter turbas plebemque cruentam, à sacris lectionibus non destiti, donec per Reverendissimum Cardinalem sanctæ crucis, in Pisanum concilium receptus, nactusq; si cōcilium illud prosperasset, egregiam illustrandorum studiorum meorum occasionem, multis scriptis adhuc penes me extantib. sacris quæstionibus operam dedi. Tandē Papiæ Ticinensi famoso Gymnasio Theologicam cathedram in publicis scholis ascendi. Porrò apud Taurinum gymnasium Theologica lectione in publicis scholis sacras literas publicè interpretatus sum. Reliquum autem inter diversa scripta mea, extant de sacris literis tractantia opuscula, de triplici ratione cognoscendi Deum, de homine, de peccato originali, de Sacramento matrimonii, commentaria in Epist. ad Rom. commentaria in Trismegistum, placita quædam Theologica & sermones & epistolæ & pleraque alia in quibus tamen non inficior multa posse reperiri, sicut & in aliorum Doctorum libris, quæ possunt justè culpari, quorum censuram non verebor, sit modo eruditus, & candidi animi, qui ad hoc accesserit, quiq; cognoscere velit, non cupiat calumniari: nec reprehendi verecundabor, siquidem in omnibus non sim assecutus veritatem, humana infirmitate sæpè obstāte. Siquidem in arduis voluisse decorum est: ipsaque veritatis vestigandæ voluntas suam laudem habet. Hæc nunc longiusculè non ad meam jactantiam, sed ideò recitavi, ne quis me ut omninò non Theologum & prophanum judicet, & falcem meam in alienam messem mittere arguat. Si itaq; nunc Theologi sunt, qui (ut Lactantio placet) cum unius veri Dei cultu, veram sapientiam docent, atque meam industriam Deus ipse adjuverit, quod Theologicum aliquid locutus sim, interpretatus

tatus sim, scripserim, disceptârim, declamaverim, jam non ero à Theologico nomine penitus rejiciendus. Quod si illi solummodo Theologi habendi sunt, qui in scholastica palæstra accedente Magistrorum nostrorum (sic enim apud eos vocari solent) calculo, magnis contentionibus, amplo fastu, nec immodico symposio, Theologici Magistratus coronam ambientes, Scholastici Doctores creati sunt, quemadmodum lignarii, ferrarii, sutores, & cæteri mechanici opifices, artis suæ exercitium, usum ac Magisterium, ab artis illius Præfectis vel quantumcunq; rudissimis recipere compelluntur. Certè hac lege, neq; Hieron. nec August nec ullus priscorum illorum sanctorum Doctorum Theologus fuerit: quare nec me inter prophanos numerare necesse erit, nec sacrilegus ero, si absq; scholastico Theologiæ titulo, Theologici studii fructus in alios divisero. Tandem concedans mihi vel invitus oportet, etiam Jurisconsultos esse in Ecclesia Christi sacros Catholicosque Doctores, habemus enim & nostros sanctissimos Canones atque sacros de divinis reb. titulos, de summa Trinitate, de fide Catholica, de veneratione Sanctorum, de hæreticis, & aliis fidem nostram concernentibus, quare vel hoc ipso titulo licebit mihi de hujusmodi dogmatibus commentari. Cæterum nunc quod tuo more ais me proposuisse conclusiones, quibus responderi expostularim, ego articulos nuncupavi, hoc est, propositiones, non conclusiones, proposui autem simpliciter, nullum invitans, nullum expostulans in certamen, sed liberũ relinquens, qui eis contradicendo occasionem nobis dederit assequendæ veritatis. Quod cum sic non placeat tibi contentioso Theosophista, qui præter conclusiones & corollaria discernere aliud non novisti, hanc tuam propositionum mearum extirpativam (ut vocas) conclusionem, plenam sceleris & temeritatis, canino stomacho evomuisti, juxta exiguitates tuas (ut ais) aliquantulum daturus responsum, quod non tam simulatæ modestiæ causa, quàm vera abs te dictum est, & eo nomine, quod istæ tuæ conclusiones sunt dignæ.

Sed rursus nunc audiamus te Rhetoricantem, & qua tragica taratantara in campum istarum conclusionum tuarum descendas, spectemus. Sic namque sermonem connectis.

¶ *Præponere curavimus illud Sapientis Proverb. 26. dicentis, responde stulto juxta stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur, etsi enim proponenti fatuitatis non ascribam nomen insipientiæ, tamen notam non videtur disputaturus aufugere.*

Respondet tibi Græcanicum illud Proverbium: Sæpè sanè & stultus vir opportunè dixit. Gloriare tu in sapientia tua, & in scientia tua appone dolorem, & in multo sensu tuo indignationem tuam, libens permitto tibi, ut apud tuos sis vel octavus sapiens: Ego stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum, & juxta Paulum libenter stultus sum, & velut insipientem me accipi volo, ut & sicut insipiens dicam plus ego. Nunc autem oro te (o sapiens) si tibi malè oleat stultitia mea, cur propositionibus meis, non secundùm sapiẽtiam tuã, sed juxta stultitiam meam, & exiguitatem tuam respondes? Dicis fortassis, ne ipsi mihi sapiens videar, si hoc tam magnum piaculum est, cur non veritus es aliud illud Sapientis Proverbium, ubi ait: Noli respondere stultò secundùm stultitiam suam, ne illi similis videaris. Absit ergò à me, ut ego nunc tibi tanquam stultò respondeam juxta stultitiam, sed agam tecum tanquam si sis aliquantulum, licèt non nimis sapiens: & juxta illud Salomonis Proverbium: Dabo sapienti tibi occasionem, ut addatur tibi sapientia. Quod ut melius efficiam, nescio an modò mihi necessarium sit supercilium, nasusque Theologicus: & obvinctum tot vasciis caput: quodque Magistrorum nostrorum (ut vocatis glossas, Postillas, combiblicationes, resumptiones, reportata, pariter atque pugnantia invicem vocabula, nominalium realium, primarum ac secundarum intentionum, propriarum & impropriarum significationum, implicitorum & explicitorum sensuum, & reliquas Scholasticarum nugarum voces Scotistarum vel Thomistarum spiritu aliquando fuerim edoctus, quodque insuper illorum Doctorum, Sanctorum, magnorum, subtilium, Seraphicorum, Angelicorum, solennium, probatorum, venerabilium, & cætera sexcenta magnifica nomina apud vulgus imperitum, ac aliquot dicaces mulierculas, & harum vocum admirabundos, stupendosque rudes nobiles, jactitare sciam. Sed jam dudum novi hos ingentes montes nonnisi ridiculos mures, vermiculosque parere solitos Nihil itaque horum hîc mihi necessarium arbitror, nisi tu sis ex illo duræ cervicis hominum genere, qui nonnisi ex suis propriis dogmatibus convinci volunt.

Nunc ergo reliquum sermonem tuum discutiamus, quem in hæc verba subnectis.

¶ *Qui antea responsuros invectivis & denigrativis aggreditur sermonibus, quam apparentibus sollicitatus sit argutiis, quod tamen proponentem suis fecisse constat scriptis.*

Et vos

Et vos illi egregii concionatores (ne dicam convitiatores) cur me non sollicitastis apparentibus istis argutiis, priusquam in popularibus concionibus vestris, præter Theologicum decorem, tam amarulente & sine causa, in Jacobum Fabrum, & in me ut libri sui assertorem, debacchati essetis, nec illud adeò tectis tacitisve nominibus, quin nemo fuerit, qui non intellexerit quos notassetis. Hac injuria provocatus ego, coactusque propositiones illas scripsi, tunc etiam nescius, qui cum de hac re essem disputaturus, quisve illis sese esset oppositurus.

Proinde nunc invectivos illos denigrativosque (ut vocas) sermones subjungens, ais.

¶ *Assiduos enim divini prædicatores, numinis quæstuarios clamatores ac insolentiores oblatratores nominat.*

Absit hoc à me, ut divini numinis assiduos prædicatores his coloribus depingam. Ego duntaxat aliquos paucos fraterculos mendicos (tacitis tamen eo loci vestris nominibus modestia mea) qui in templo Dei ab aris è sacro suggesto linguæ telo interficitis animas, quæ non moriuntur, & vestra jejunia venditantes arroditis carnes proximi, illos inquam vos canes nostros, qui in Jacobum Fabrum, & in me oblatrare, mordereque non estis veriti, his titulis expressi. Sed facis tu ut solent mulierculæ, quarum si quam malam quis descripserit, aut laudârit bonam, quicquid hic de una aut altera dictum est, hoc omnium contumeliæ laudive adscribunt. Sic tua sententia omnes ego divini numinis præcones offendi, quia vos ignominiosissimas blacterones notavi, non tamen in quantum divini numinis præcones, sed quatenus inter medias Christianas conciones, semina ingentizizania, ipsum Jacobum Fabrum Stapulensem, & me pariter, caninis latratibus, voce cantillante, commutato vultu, jactatis brachiis, gesticulante toto corpore in histrionum ac circulatorum morem omnia clamorib. miscentes, præter sacerdotalem decorem, postergato Evangelio Christi, contra jus & fas, tam nequiter calumniati estis, ut non auderent similia fecisse Mimi in scenis, non histriones in scortis, non scurræ in castris, quæ fecistis vos fœdissimi Hypocrytæ in Christianis concionibus. Hoccine tu vocas divini numinis præconium, quasi totum hoc sit divini numinis eloquium, quicquid vel absurdissimum nequissimumq; cum divino verbo dicam? Ego solos illos divini numinis præcones revereri ac venerari didici, qui nos Christianismum non verbo solum vel clamore, sed opere, facto, & exemplo erudiunt, illos

autem (nos inquam) garrulitatis congestores, quid refert vocare clamatores. Cæterum autē, quod te urget, ipsum est, quia quæstuarios vocavi. Scio ego avaritiam vestram tam tenerem & vel cœlo ipso impassibiliorem, ut quæcunque convitia libentius ferre possetis, præterquam ubi hæc tangitur. Sed audi & hujus vocabuli rationem. Ego vos in Evangelium Christi Ecclesiæq; administrationem, segregatos non esse, non nescio, nisi quod de Pontificum indulto, & prædicandi officio, & confessionis audiendæ, & sepulturarum, ac similium in Ecclesia munerum exercitio, vos ingeritis quæstus causa. Quod si non pecunias, sed paupertatem hujusmodi conciones & ministeria vobis afferrent, jam non tot auxesibus tonaretis in Ecclesiis, populum ipsum tot prodigiosis purgatorium fabulis, tot apparitionum portentis, tot indulgentiarum nundinis, tot eleemosynarum monopoliis, & questuatus legibus, vobis alligantes obnoxium, non vulturum more presentientes divitum cadavera tanto astu circumveniretis, non secreta illa admissorum confessione plusquā phalaridis tyrannide in rudes populos grassaretis, cujus si qui sunt sibi malè conscii, hos quo magis arrodendo perplexos redditis, eo major offa, & vel malè partorum portiuncula in os objicitur, vel si portentosa aliqua fabula egregiè palpati sitis mulierculis, vel alia quavis tragœdia minisve terrueritis, eò plus lucri in sinum effunditur. Nam ubi semel fueritis reatuum ac turpitudinum conscii, ea occasione quis ignorat vos sæpissimè extorquere à confessis, quodcunque libet? sciens illa & expertus loquor, non tamen de omnibus, sed de pluribus, qui cum paupertatem voverunt, vincūtur avaritia & rapacitate, & eleemosynas cōvertunt in censum, ut non aliam ob causam sua semel profudisse videantur, quam ut impudenter mendicent aliena, illud præterea dixerim, non posse cogitare me, viam aliquam faciliorem, fallaciorem, callidiorem, secretiorem, ad quæstū, ad lucrum, ad opes, ad divitias facilè comparandas, quam ejusmodi indultis, hanc ociosam mendicitatem vestram adjunctam, si quis velit abuti. Hæc ad præsens me dicere coegisti, quamvis inter edendum propositiones meas non erat hæc mea intentio sed alludens vocabulo, quæstuarios nuncupavi, quo vos de mendicantium sectis denotarem, videl. qui quæstum facitis spontanea mendicitate. Quorum tamen ordini sic ego unicè benè volo faveoq;, ut cuperem vobis longè melius opulentissimeq; provisum esse, quam quod cogamini hac humillima mendicitatis sorditie, in omnibus diversoviis, domibus, navibus, littoribus, itine-

itineribus, & (ut breviter expediam) quibuſvis locis ſic hominibus obturbare, & præ foribus magno mugitu panem quærere. Quod quam religioſum, quam Catholicum, quam Evangelicum ſit, meum non eſt ad præſens diſputare, vos ejus rei rationem reddideritis, vel æterno judicio.

Tandem nunc ad convitia te convertens ais.

¶ *Eorum forſan invidens clamoribus, quoniam eum dominus clamore tali non fecit dignum, utpote à quo clariorem & ſi admodum patrono neceſſariam abſtulit vocem.*

In hoc te egregium Theologum præſtare arbitraris, quod ſub lingua tua poſueris laborem & dolorem, ac me tam ſubtiliter figuraliterque momorderis. Poſſem & ego his convitiis convitia rependere. Sed non invideo vobis, ſicut nec mihi cupio hāc claram vocem, Rhetoricoſq; clamores, rem apud vos adeo arcanam precioſamque, ut eam fraterculus fraterculo, non niſi more cabalarum more, tacita voce ac hieroglyphicis notis, per manus tradat, quam me ut indignum prophanumq; fas non eſt cognoſcere, vel ideo quod hanc vociferandi artem (meo judicio hiſtrionum ac circulatorum rhethoriſmo haud adeo abſimilem, à quibus etiam nec vita, nec moribus, ſed veſte tantum differtis) Quintilianus & Cicero in ſuis præceptis non tradiderunt.

Cedunt Grammatici, vincuntur Rhetores, omnis
Turba tacet, nec cauſidicus, nec preco loquetur.

Tandem valent in clamando (debui dicere declamando) fraterculi, ut ubi ſemel cœperint partiri digitis cauſam, & ſyllogiſmorum ſuorum majores, minores, concluſiones, corollaria, & ſequelas explicare, ac vocis contentione vel in re frigidiſſima utrumque ferveſcere, vel etiam ſi opus non eſt ex ſemiſilentio repente exclamare, geſticulari, ſaltare, digladiari, ac plureis vultus inducere quam Argus habet oculos, non mirum ſi auditores omnes Niobæ ſimiles fiunt, vel ac ſi Meduſæ caput conſpexerint.

Iterum nunc ad oblatrationis vocabulum ceſpitando ſubinfers.

¶ *Oblatratoribus autem detrahens, quia forte timendum ne in ſuos minus religioſos objurgati ſint mores.*

Homo ego ſum peccator & in multis reprehenſibilis, eſto tu de nonaginta novem juſtis, qui pœnitentia non indigeas, eſto Phariſæo illi ſimilis, qui non eſt ſicut cæteri hominum, ſi modo hæc Phariſæorum hypocriſis te promoveat ad ſalutem. Impone onera gravia in humeros populi, corrige mores, ar-

gue peccata, & carpe etiam minimam festucam in oculo fratris tui. Esto vel tertius Cato è cœlo demissus morum censor, propter omnia hæc non detraham tibi, quod oblatres. Sed oblatrator diceris, quia propria & sanissima Christi doctrina, in Christianis concionibus, impudentissimis convitiis in probos viros oblatrasti, & Evangelium pacis convertisti in scandalum proximi. Quia fraternam charitatem mentiris sub cuculla, intus rabidum occultans canem, & postica sanna Theonino dente genuinum infigere conatus es in noxiis. Quia Theologico titulo te traduci posse confidis, cum ab orthodoxa sapientia longe aberrans, pro veritate ipsa quascunque vel ineptissimas opiniones tibi delegeris, & hoc ipso te verum Theologum agere ratus, si illas magno animo mordicus retinens, pro illarum incolumitate, Christianæ charitatis immemor, irreconciliabile bellum, immortaleis lites, & inimicitias contentionesque esse velis. Ego vero ut fatear, contentiones inter Doctores intervenire, quandoque necesse est, & utile, si modo servata Evangelica modestia pro veritate ipsa invenienda tuendaque, non pro humanis opinionibus confligatur. Ideo in præfationis propositionum mearum fine, hujus sententiæ suis verbis commemini, quæ cum non sapiat tuo palato illam transiliens exordii tui finem facis in hæc verba.

¶ *Missa tamen ista facientes dignum duximus unicam omnium suarum extirpativam in hæc verba proponere conclusionem.*

Rectius quis illam vocaret turpem confusionem, tam futilibus verbis, frigidissimis sententiis, puerilibus argumentis, illam eructasti, nullo juxta propositionum mearum numerum) servato ordine, sed hac illacque turbata mente prosiliens, nusquam tibi cohærens, ut revera nihili fecius facienda sint hæc tua scripta; quam ac si brutum aliquod illa egesisset.

At nunc videamus quo classico edicto, quibus machinis, quibus comilitonibus, qua acie quibus ducibus, in hanc pugnam descendas. Primum siquidem in hunc modum buccinaris.

Personas, & vastis imples mugitibus auras.

¶ *Asserens beatissimam Annam solinubam impie sentit, asserens autem eandem ex tribus maritis tres concepisse Marias, manifestam dicit veritatem, in publica concione prædicans vere populum instruit, verbum divinum ædificat & nullatenus scandalizat.*

Est hoc Theologum agere, an ne sycophantam potius, quod primam illam propositionum mearum, tam nequiter dissimulas? Prædicastis nuper nequissimi hypocritæ fidem Catholicam, Christianamque Ecclesiam, constanter affirmare, beatissimam

rissimam Deiparæ virginis matrem Annam fuisse trium filiarum ex tribus maritis puerperam, hoc ego dixi falsum manifestum, mendacium notorium, se ducere populum, adulterari verbum Dei. subjungens quoniam res illa fidei non sit, nec ecclesia circa hanc quidpiam determinarit. Dic tu modo, an non etiam prope hęreticum est, illud quod nondum ab ecclesia definitum est, pro definito prædicare, & totis viribus tutari, illiusq; contrarium censere impium & hæreticum, quod ab omni fidei, sacramentorum, ecclesiæq; offensa est omnino alienum? Imo quicunq; dicit aliquid esse de fide, quod non est de fide, & qui dicit aliquid esse contra fidem, quod non est contra, is de fide non recte sentit, nec loquitur veritatem, ac hæresi proximus est. Nam in Deut. præcipit Deus, non addetis ad verbum, quod ego loquor vobis, neq; minuetit ab eo. Verum tu hanc invincibilem propositionem meam dolo malo dissimulans opiniunculam tuam, (licet falsissimam) duntaxat mordicus tenes, illam vocans manifestam veritatem, divini verbi instructionem, ædificium populi, & nullius scandali.

Exinde nescio quo spiritu nequam arreptus, contra decimam propositionem meam (cæteras interceptas cæca mente prætereundo) aciem dirigis, & ad illam te paras multis copiis expugnandam.

Nulla tibi similem mortalis protulit ætas
Ordine qui Martis turmas equitemq; locaret.

Primum distributis legionibus, ac distinctis alis, scilicet conclusione tua scholastico more prius frustulatim discerpta, dextro cornu Hieronymum, sed truncum sibiq; multo dissimilem his verbis producis.

¶ *Hæc conclusio pro prima sui parte probatur ex beatissimo Hieronymo contra Eluidium dicente in forma, restat ut Maria, quæ Iacobi minoris scribitur mater, uxor fuerit Alphei, quam Mariam Cleophæ Ioannes Evangelista à patre nominat.*

O astutissime sycophanta, quis te docuit sanctos patres falso producere? quis te erudivit hoc subdolum allegandi genus. ita videlicet tria vel quatuor verba decerpere, quæ pro tua opinione firmanda facere videntur, eaq; nuda, cæteris suppressis? Num hoc didicisti ab Aristotele quopiam in fallaciarum cautelis? Num à propria tua malevolentia, an potius à serpente illo, qui docuit primos parentes scire bonum & malum, vel à diabolo illo, qui tentans Christum in deserto, illi quosdam nonagesimi Psalmi detruncatos versiculos allegavit. Reddamus ergo nunc Hieronymo, quæ Spiritus nequam per te detrun-

te detruncavit, & integram ejus sententiam producamus, mox. que palam apparebit, hæc dicta tua non nisi bullatas nugas esse, nec omnino aliud præter verborum strepitum, & ut proverbio dicitur:

Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.

Verba Hieronymi hæc sunt: Restat conclusio, ut Maria ista, quæ Jacobi minoris scribitur, fuerit uxor Alphæi, & soror Mariæ matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes Evangelista cognominat, à patre, sive à gentilitate familiæ, aut quacunque alia de caussa nomen imponens, si autem hæc tibi alia atque alia videtur, quod alia dicatur Maria Jacobi minoris mater, & hæc Maria Cleophæ. Disce scripturæ consuetudinem, eundem hominem diversis nominibus nuncupari. Et paulo infra ait: Verum in hac parte contentiosum funem non traho, alia fuerit Cleophæ, alia Maria Jacobi & Josephis, dum constat non eandem Mariam Jacobi & Josephis esse, quam matrem Domini. Hæc cum legisti cur truncatis multis, illum Hieronymi locum in beatissimæ Annæ contumeliam adduxisti, & sanctum virum hoc ipsum asserere, contra Christianam modestiam tam impudenter mentiris? Quod ipse triplici distinctione tam leviter transit; etiam de hoc, an eadem sit Maria Cleophæ, atque quæ Jacobi & Josephis mater, adhuc vacillans, utrumque tanquam extra propositum suum sub ambiguo relinquens, dicensque se de his non contendere omnino, nisi illud tantum niti, videlicet ostendere Mariam Jacobi & Josephis non esse Mariam virginem. Tu vero, qui ex his Hieronymi verbis tuum illud jam superatum mendaciorum aggerem instruxisti, satis prodis te hanc conclusionem tuam, non ut probum virum & Theologicum disputatorem decet, amore veritatis investigandæ, sed canino odio, & animo adversandi, mordendique studio, scripsisse Non tibi proposuisse pro fine honorem sanctissimæ Annæ & virginis Mariæ, sed propriam gloriam, vel ex falsis literis, seu quovis scelere partã, Non veritatem, quæ Deus est, sed creaturam, videlicet humanam victoriam, & illam per fraudem, falsificium & mendaciũ, ut videlicet apud eos, qui ignorant te falsa allegare, ob Hieronymiani nominis reverentiam, puteris vera defendere: & licet nihil rectum dixeris, ob tantum testem vicisse crederis.

Quod autem annectis dicens:

¶ *Item idem Hieronymus in eodem passu ipsam Dei materteram prædicat, ex quo patet hanc Mariam Cleophe sororem fuisse beatissimæ virginis à Cleopha patre, quod si soror sit, & impium si somniar*

somniare beatissimam Annam, quandoque fornicasse dicendum constat hanc secundo fuisse desponsatam marito, & ex consequenti non solinubam forsan dicent respondens hanc Mariam Cleophæ à beatissimo Hieronymo sororem dicit beatissimæ virginis non uternini, sed more scripturæ, quæ propinquas sorores appellat hoc manifeste repugnat intentioni ejus per hoc nititur ostendere Hieronymus Iacobum non esse filium virginis, si autem hæc nomina soror filius & pater improprie acciperentur nihil ex hoc contra Eluidium posset inferri, ideo necessario dicendum est, quod hæc nomina soror filius & pater proprie accipienda sint.

His dictis tuis satis ostendis te librum Jacobi Fabri Stapulensis de tribus & una attente non legisse, eo quod has ratiunculas ibidem jamdudum rejectas, dilutas, ac dissolutas, rursus hic ut novas integras & intactas cæca tua malevolentia reproducis. Lege Hieronymum puris oculis, ac libero animo, tum cognosces, quomodo hæc nomina pater, filius, frater, soror, matertera, sunt intelligenda. Nam ipse ait: Restat ut juxta superiorem expositionem fratres eos intelligas appellatos cognatione non affectu, non gentis privilegio, non natura. Ad quod præmisit, inquiens: Porro cognatione fratres vocantur, qui sunt de una familia, id est, patria quas Latini paternitates interpretantur, cum ex una radice multa gentis turba diffunditur. Simili ratione exponit Hieronymus hæc nomina filius, pater, ubi ait. Ad calcem venio & re cornuta interrogatione concludo, sicque tecum agam, quasi superius nihil egerim, eodemque modo dictos esse fratres Domini, quo Joseph dictus est pater. Et paulo infra subnectit: Responde mihi, quomodo Jesus sit filius Joseph, quem constat de Spiritu S. procreatum Vere Joseph pater fuit, quamvis sic hebes dicere non audebis, an putabatur? eodem modo æstimentur & fratres quo æstimatus est & pater. Hac ergo Hieronymiana exponendi formula corroboratus, respondeo tibi ipsam Mariam Cleophæ, sic à Hieron. dici materteram Domini quemadmodum & beatissimæ virginis soror nuncupata est, videlicet non sanguine, sed affinitate.

Sed longe difficilius negocium nunc mihi incumbit, nam titanas vocas, & magnis gigantum (dico doctorum tuorum in quibus plus quam in Hieronymo tibi sciolus videris) corpus me aggrederis, ac explicatis pilis, & pansis aquilis, illis edicis, signa sequantur.

Atq; animos aptent armis, pugnæq; parent se.

Illosq; pulchro vinculo Hieronymo connectens ait?

¶ *Item ne solus videatur contra eum militasse Hieronymus in medium*

medium sese offert glossa interlinearis super illo Matth. 13. nonne & mater ejus dicitur Maria & fratres ejus Iacobus & Ioseph, ait enim fratres, id est, cognati more scripturæ, item super illo Marc. 6. nonne hic est faber filius Mariæ frater Iacobi, ait super verbo frater, id est cognatus. Nec minus offert sese Hugo Cadrinalis S. Sabinæ totius Bibliæ postillator eximius super illo Ioann. 2. ubi dicitur descendit in Capernaum mater ejus & fratres ejus ait enim fratres, id est cognati. Item & postillator super eodem passu dicens: dicuntur hic fratres ejus cognati ejus, & ne de cognatis remotioribus hæc dicta existimentur, habet in forma postillator præfatus, dicuntur autem fratres Christi, quia cognati ejus Germani. Idem sentit in forma postillator ipse super primo Matthæi responsurus impiæ hæresi Eluidij. Quod si propter duos quos allegat Doctores Egesippum & Eusebium, quem alius errasse constat, ut post hæc ostendemus, nostrum contemnat Hieronymum, glossam interlinearem, Hugonem Cardinalem & Postillatorem, qui omnes probatissimi Doctores consentiur nec Egesippo aut Eusebio apud Theologos minores alios in medium adducemus secundum probaturi partem, quæ talis est beatissima Dei genitricis Anna mater Mariæ tres ex tribus concepit maritis, pro cujus probatione multiplices & probati concurrunt Doctores. Primus occurrit Petrus comestor, qui Evangelicam describens historiam beatissimam Annam trinubam asserit in hæc verba Anna mortua Ioachim, de quo susceperat virginem Mariam, data est in uxorem Cleophæ, à quo susceptam filiam vocatamque Mariam dedit in uxorem Alpheo, de qua nati sunt quatuor consobrini Domini Iacobus & cæteri, sequitur mortuo Cleopha Anna nupsit viro tertio, videlicet Salome, susceptamque ex eo filiam sicut & cæteras vocavit Mariam, & hanc duxit Zebedæus, habuitque ex ea filios Iacobum minorem & Ioannem, hunc ordinaria subsequitur glossa sub hoc verborum textu sciendum, quod Maria mater Domini Ioachim & Annæ filia fuit, quæ nupsit Ioseph mortuo autem Ioachim Cleophas eandem Annam accepit uxorem, genuitque ex ea filiam, quam vocavit Mariam, quæ nupsit Alphæo, & genuit ex ea filios, &c. subdit autem mortuo Cleopha quidam Salome eandem Annam duxit, & genuit filiam ex ea nomine Mariam, quæ nupsit Zebedæo. Idem sentit Doctor Angelicus super Epistolas Pauli dicens: Anna mater beatæ virginis primo nupsit Cleophæ, ex quo peperit Mariam Cleophæ & ex hac natus est Iacob. quo mortuo nupsit adhuc tertio, qui dictus est Salome. Idem tenet Dominus Archiepiscopus Florentinus in forma, cujus texum brevitati studentes omittimus parati, ut libuerit ostendere. Idem & Dominus Petrus de natalibus, de Venetiis, Episcopus Equilinus

sub

sub hac forma , Anna mater gloriosæ virginis tribus viris successive nupta fuit , primus fuit Ioachim , secundus Cleophas , tertius Salome , ex primo Mariam virginem genuit , ex secundo alteram , nomine Mariam , quæ nupta Alphæo quatuor filios edidit Iacobum , &c. Ex tertio filiam , nomine Mariam , quæ nupta Zebedæo , duos filios parturivit.

Mirum quam efferas cristam , quam alte reboas , de tanta Doctorum tuorum multitudine gloriobundus , illorumque farcimine usque adeo inflatus , ut periculum sit tibi , ne tanquam Æsopica rana medius disrumpare. At nunc ne tanquam perterritus terga dare videar, illos tuos Doctores, qua decet reverentia hilari fronte excipiam : Dico igitur primum de Hieronymo , illum pro te nihil efficere , quod jam satis ostensum est, & me illum Egesippo, Eusebioque in mysticis sacrarum literarum expositionibus longe præferre , sed non in recitandis veterum gestis & historiis. De reliquis autem apud conteosophistas tuos probatissimis Doctoribus , quos ex Scholastica Lucana in hanc arenam producis , videlicet glossatores , postillatores , tua sententia Hieronymo pares , Egesip. & Euseb. non minores ? nemini dicto viro dubium , illos in hac re penitus exautoratos esse , nec plus vocis habere , atque βάτραχος σερίφιος, eo quod antiquitatum ignari, & linguarum imperiti, Evangelium sæpe clausis oculis interpretantes , suæ tempestatis protritas vulgi fabulas secuti sunt. Non tamen inficior esse illos probos viros , & Catholicos Ecclesiæ Doctores , sed ob tenuitatem doctrinæ, eruditionisque inopiam longe infirmiori gradu , atque loco sepositos , & in minori precio habendos , quam Egesippum & Eusebium (quos tu ideò non habes in precio, quia non didicisti , nec intelligis) quibus in recensendis historiis plus fidei est, quam illorum tuorum recentiorum sexcentis : quorum musta facile contemnit , qui priscorum illorum vetus vinum cum suavitate bibit. Nihil enim de antiquitatum historiis probant recentiores , & ab illarum temporibus remotissimi Doctores. Itaque facile contemno ac refello , quos tu tam magnis mitris producis. Hugonem Cardinalem, Anthonium Archiepiscopum, Petrum de natalibus Episcopum, insuper & Petrum comestorem, & Doctorem Angelicum , quibus (scio) & alios inumeros addere posses , si omnes neotericorum concionatorculorum sordidos commentarios, sermones , summulas , collectanea , reportata , & dictionarios recensueris. Mirorq; non modicum, quod vastū illum coacervatorem Vincentiū cum suo speculo, & illum chronicarū supplemen-

plementorem, illosque vocabulorum latrunculos, Mammatrectum, Græcistam, Catholiconem, in hunc exercitum tuum non vocaveris. Sed ne ob tantam Doctorum tuorum congeriem glorieris, & petulanter insolescas, contra vetustissimas traditiones majorum, sequentes regulas illis pro vallo ac muro, clypeoque opponam. De his quæ ad historicam veritatem pertinent illis authoribus absq; repugnantia credendum est, qui narratorum temporibus, locis, gestis, personis, fuerunt præsentes, aut vicini, seu memores, vel historiam suam ex antiquioribus probata fide exceperunt. Cum itaq; olim sacerdotes essent publici notarii rerum gestarum, originum, añalium, & temporum, quorum scripta publica fide in Bibliothecis & archivis servabantur. Quemadmodum de hoc in Esdra legitur, quod controversiæ de templo reparando definiebantur ex annalibus Persarum servatis in Bibliothecis. Idem his maxima fides habenda est, qui fuerunt rerum gestarum præsentes publici notarii, vel qui ex antiquiorib. notariis hæc publica fide exceperunt. Sicut & hodie publicum & probatum dicitur instrumentum, quod à notario per alium posteriorem notarium bona fide traducitur. Ita semper ab antiquo in monarchiis Persarũ, Medorum, Assyriorum; Græcorum & Romanorum, præcipue servatum est. Et in prima ecclesia, ab ipsis Apostolis, eorumque successoribus, semper aliqui publicæ authoritatis notarii deputati sunt, qui publica fide Evangelii ecclesiæque texerent historiam. Hæc miratus Fabianus Papa septem creavit collaterales, qui exinde vocari cœperunt cardinales, quorum singuli præessent septem notariis, qui gesta sanctorum Martyrum fideliter scriberent: Fecerunt idem Marcellus Papa, & Sylvester primus, quæ describendarum historiarum leges, ritus, & mores, si adusque hæc tempora perdurassent, minus haberetur in Ecclesia inanium fabularũ & contentionum. Quare in primos fontes, ad vetustissimos scriptores, penes quos est inviolata veritatis fides, semper recurrendum est. Inter quos est Euseb. unus omnium præcipuus, qui omnem historiam suam (ut ipse fatetur) ex Clementi Alexandrino, ex Egesippo, ex Irenæo, ex Theophilo, & ex aliis plerisque publicis & Apostolorum tempori proximis scriptoribus desumpsit: ideoq; sine controversia in Ecclesiastica historia ab omnibus recipitur. In Chronographia autem, hoc est, de temporibus, quoniam nullus recipitur, nisi quatenus concordat cum monarchiarum annalibus, iterum recipitur Eusebius in temporibus Assyriorum, præcipue à Nino usque ad Sardanapalum

in temporibus autem Perſarum rejicitur, ut in multis ab illorum annalibus devians, reaſſumitur iterum in temporibus, Græcorum Regumque Aſiæ & Syriæ, in temporibus Romanorum, quorum annales fideliter digeſſit. Contra nunc junioribus ſcriptoribus, quibus hæc ſunt adventitia, nova, & à vetuſtate nimis remota, in quibus non perſeverant priſcæ literę, & ſcribendi mores, ritus, ſtudia, leges, niſi veterum inviolata teſtimonia, validiſſimaſque rationes, bona fide produxerint, illorum fidei non ſatis tuto acceditur, & dicta illorum invalida ſunt, ut à quibus neque argumentum, neq; autoritatis ullum ſuffragium ſumi poſſit. Similiter qui non ſecuti doctrinam majorum, ſolo auditu, vel per populares errores, & nullo certo auctore apocryphas, vel privatas opiniones ſcribunt, nullo modo ſunt recipiendi, niſi ubi à publica fide non diſſentiunt. Qui verò adeò indociles ſunt, quod antiquioribus de antiquitate credere nolunt, ſed contra antiquiorum traditiones de rebus geſtis ac hiſtoriis altercando, quæ ſibi videntur placentve utcunque pertinaciter defendunt, hi eadem facilitate contemnendi ſunt qua contendunt. Et ex horum numero ſunt plerique juniores, hiſtoriarum & linguarum ignari, quorum commentaria ſuper Bibliam cum legimus, ipſa ſacra ſcriptura illorum futilibus quæſtiunculis ac impiis litigiis, tam dubia & incerta redditur, ut illorum commentis etiam ipſa (quæ ut ait Paulus ad Hebræos manifeſta eſt) Chriſti genealogia, irriſioni pateat Judæis. Cujuſmodi inſolentes ſophiſtæ, cum ipſi regiones & loca quæ divinæ literæ commemorant ex Coſmographia non didicerunt, genitumque ritum, origenes, inſtituta, & cultum ex hiſtoriarum ſcriptoribus non cognoſcunt: rerum autem naturalium (quarum maxima copia in prophetis, atque hinc inde in ſacris literis mentio eſt, & ex quarum proprietate ſæpè myſterii intellectus dependet) cognitione penitus careant, ſola dialectica freti ſe ſatis eruditos putant, ſi de quavis re ſyllogiſmum in barbara aut baroco connectere ſciant. Quod ſupereſt linguarum ignari, ſacra vocabula ex ſordido aliquo vocabulario requirunt, hinc cæcutiunt, balbutiunt, impingunt, collabuntur ſæpiſſimè.

Delphinum ſylvis appingunt, fluctibus aprum.

Atque omnibus eruditis viris ſe præbent ridendos atq; deſpiciendos. Admirandum tamen eſt, atq; vix credibile quantas mendaciorum nebulas ejuſmodi nebulones ſæpè inducant, quantas fabulas imperito vulgo creduliſque mulierculis perſuadeant, ſi modo illis argutiarum coloribus ſic pulchrè ador-

adornatis accesserit simulatæ religionis lenocinium, fictæque sanctitatis artificium: quo nos tam sancta specie, tam simplici cultu, tam humili apparatu, deludunt, ac si non possint malefacere. Hypocritæ, sepulchra dealbata, serpentesque, genimina viperarum, fermentum in massa, vel messis habens colorem, tersi calices, lupi sub vestibus ovium, senes Susannæ, Beli sacerdotes, dummodo in habitu, in forma, in incessu, in voce, in oratione, in lectione, in sermone, in taciturnitate, in gestu, in cæremoniis, se plus quam sanctos ostentant. Sic enim etiam integri doctores ac timoratæ conscientiæ viri, ab his falsis fratribus, diabolis incarnatis, sub specie Angelorum lucis sæpe eluduntur. Quod ita aliquando contigisse constat Augustino sanctissimo veritatis amatori, cui similis quispiam veterator, superstitiosam illam fabulam de duobus spurinis (altero in vitam redeunte altero decedente) tanta cum fiducia persuasit, ut ipse gravissimus pater & acerrimus mendaciorum hostis, hanc fabulam ut rem suo ipsius tempore gestam, pro vera narraret historia. Quam tamen Lucianus ethnicus multis annis antequam Augustinus nasceretur lepidissimo dialogo recitando derisit. Quicunque ergo falso de more suo delirantes fabulas & errores adinveniendo quæstus & lucri causa (peculiari multorum cucullionum morbo) corrumpunt publicam & privatam fidem, certè hi non nisi nequissimi sunt. Ejusmodi namque nebulonibus debemus. Legendas quasdam sanctorum, ut Christophori, Georgii, Bartholomæi, Bernardi, Barbaræ, Annę, undecim mille virginum, & quorundam aliorum, in quibus longe plus est fabularum, quam Christianismi. Tum hymnos quosdam & cantica & pleraque officiola, quæ nemo pius vir & eruditus legat sine nausea & dolore. Atque utinam tantum otii esset ecclesiæ prælatis de hisce rebus aliquando salubriter disponere. Reliqui autem quicunqne (aliâs venerandi doctores) qui inter exponendum sacras literas historiarum incuriosi, ubi aliquid inciderit, suæ tempestatis secuti sunt fabulas, quas vel tales à pueritia imbiberunt vel apud alios alicubi lectas tanquam pedarii senatores pedaria sententia confirmârunt. Illos ego, sicut in illis nulla tenus duxi recipiendos, ita nec in aliis contemnendos censeo. Quia institutum eorum est sapienter interpretari fidei mysteria, & de pietate in Deum proximumque rationem reddere, non personarum, aut temporum, aut locorum, aut gestorum historiam docere. Non decebit ergo tam rigidos in illos esse censores atque

atque adeo Areopagitas, ut non liceat illis etiam vel septies septem ineptias condonare, modò absit pertinax contentio, libidoque rixandi contra rectius sentientes: sintque parati meliora semper sequi, si quis adferat. Hæc modo tibi reddita sint, pro nostro Egesippo & Eusebio, ad tuos glossatores, postillatores, comestores, cæterosque tuos scholasticos doctores, quos tam magnis calceis ac Herculeis cothurnis indutos conduxisti, nisi fortè ex illo pertinaci sophistarum genere sis, qui nullas rationes, nullas leges, nullas regulas, nullosque authores recipiunt, nisi quatenus faciunt pro se.

Sed nunc ad ulteriora procedamus, ipsamque molinariam beluam rursus audiamus sua verba rudentem. Ita namque subjungis, dicens.

¶ *At ubi tanta allegantis fuerit pertinacia, ut horum auctoritati credere noluerit, super his probatum Romanæ ecclesiæ ritum in medium adducimus tres Marias adpræsens usque tenentis, non ab improbis, ut præsumptuose fateor, mota doctoribus, sed à viris sanctis scientia & moribus plurimum approbatis.*

Non te pudet sanctissimam Christi ecclesiam, fidei matrem, doctricem veritatis, facere magistram erroris eo quod plerique scholastici doctores in legendis veterum historiis negligentes, & sacrarum linguarum ignari, contrariæ auctoritatis nescii, aliquid sibi sic esse persuadeant, ut à suis contemporaneis audiverunt declamari, vel cani in ridiculoso aliquo officiolo, ab imperitissimo quovis ludimagistro, futili rithmo composito? Cujusmodi quidem multa tolerat ecclesia, quæ tamen ipsa neque sanxit, neque approbavit, quorum usus etiam quantumcunque illorum doctorum virorum consensu introductus, ac longo tempore toleratus sit, contra majorum scripta nihil habet momenti. Non ergo ritum ecclesiæ, quæ est sine ruga & macula, ego offendi, nec ejus ordinationem impugno, sed tu qui illam clypeum facis erroris: atque id ecclesiæ ritum ordinationemque vocas, quod ecclesia ipsa neque cognovit neque probavit. Dic quæso ô technologe, quis est iste probatus Romanæ ecclesiæ ritus, quem in mediam aciem productum tantopere ostentas? quis illud quod tu ecclesiæ ritum vocas approbavit, tuine scholastici doctores? Certe non quicquid commentatores, glossatores, interlineatores, postillatores, comestores, & ejus generis doctorculi, è suo cerebro congerunt, is protinus Ecclesiastica auctoritate

probatus ritus eſt. Nam Eccleſiaſticam authoritatem Auguſt. (ſcribens Januario) plenaria concilia & univerſalis Eccleſiæ traditiones appellat. Profer ergo nunc, qui ſunt iſti (quos dicis) viri ſancti, ſcientia & moribus plurimum approbati, num prophetæ? num Apoſtoli? num Evangeliſtæ? num vetuſtiſſimi aliqui ſanctarum hiſtoriarum ſancti ſcriptores? num ſynodus aliqua, aut generale concilium? num Eccleſiaſtico Canonicoque decreto aliqui ſummorum Pontificum, qui comprobârint Annam Cleophæ & Salome ſecundo & tertio nupſiſſe, atque ex illis maritis duas illas filias beatiſſimæ Virginis (ut ais uterinas ſorores) concepiſſe & peperiſſe? Non certe, ſed gloſſatores, interlineatores, poſtillatores, comeſtores, catholicones, & ejus generis fraterculi, quos qui ſequuntur, decipiuntur ab his qui fuerunt decepti. Nam qui vetuſtarum literarum ſacrarumque linguarum ſunt ignari, illas opiniones ſequuntur, quæ in publicum uſum quovis modo irrepſerunt, quos cum alii innumeri ejuſdem farinæ homines ſequuti ſunt & quotidie miſere ſequuntur, idcirco tu ejuſmodi uſitatas opiniunculas, Eccleſiaſticæ tribuis auctoritati. Ad quod tibi facile reſpondeo, permultum intereſſe, inter diuturnam conſuetudinem, & uſum Eccleſiaſticæ aliquid tolerantem, & inter eccleſiæ auctoritatem aliquid certa definitione determinantem: multumque intereſt inter veteres hiſtoriarum ſanctos ſcriptores aliquid ſuorum vel vicinorum temporum narrantes, & inter recentiores ſcholaſticos doctores aliquid ſuo cerebro opinantes, frigidiſſimique conjecturis contendentes. At tu nunc mihi vel unam profer ſynodum, ſeu quodvis minus ſynodo Pontificium decretum, in quo ſi hæc tua opinio approbata. Scio quia obiicies mihi Eccleſiaſticum officiolum, illud ſcilic. eccleſiæ ritum vocans. Reſilio rurſus, & illud in efficax neq; autenticum dico. Quoniam eccleſiaſtica officia de integritate eccleſiæ ſubſtantiaque comprobantur non eſſe, ſed pro cujuſque temporis, loci, perſonæ, diœceſis antiſtitis, & vulgi etiam devotione irrepſerunt, quorum inſuper plura à muliercu-lis, multa à laicis, alia à quibuſque ludimagiſtris & cucullionibus, ſecundum proprium ſenſum, abſq; eccleſiaſtica ſcientia ſunt compoſita. O quanta canuntur & leguntur in eccleſiæ officiolis, quæ omninò ſunt vana, ficta & falſa, ut locuſtas ex ovibus, ſaxeum paſtorem, ovem in prædonis ventre balantem, redivivum ex mortuis aſinum, & alia innumera, ut vix ſit ulla martyris aut virginis legenda, cui non piè aliquid admentitum ſit, vel à vafris peſſimiſque nebulonibus, vel à quæſtua-

riis fraterculis: quibus studium est, ex incauta simplicium affectione lucrum capere, quoties ab hujusmodi, aut anus quædam delira lachymatur, aut alius quispiam pavidus inhorrescat. At nunquid hæc omnia approbavit ecclesia? non certe. Quamobrem quas vetustissimi sacri scriptores divinitus corroborati nobis commendant historias, eis indubitata fides habenda est. Juniorum vero contraria commenta, non nisi caute & cum judicio ecclesiæ recipienda sunt. Accedit ad hæc, quæ dicta sunt de officiis, quod pleraq; leguntur in illis, quorum ecclesia tenet creditq; oppositum, è quorum numero est illud de assumptione beatissimę Virginis, quia multi nostrorũ dubitant utrum assumta sit simul cum corpore, an abierit relicto corpore & infra: veruntamen quid horum verius censeatur ambigimus. Hæc in hodiernum diem canuntur, quæ tamen decreto atque determinationi Romanæ Ecclesiæ repugnant. Simile huic canitur in divinæ apparitionis celebritate ex quadam Gregorii Homilia. Pastoribus in Judæa Angelus apparuit, quia Judæis tanquam ratione utentibus, rationale animal, id est, Angelus prædicare debuit: tamen ecclesia id neque probat neq; recipit, & omnis schola vestra tenet & asserit hujus Platonici dogmatis oppositum, videlicet Angelum animal rationale non esse, juxta illud Evangelium: Spiritus carnem & ossa non habet. Insuper ecclesiasticum officium multa continet incerta & dubia, quale est illud, quod fuerint magi illi, qui Christo infantulo obtulerunt munera. Quamvis mea Colonia cum usitato officiolo tres solum nominatim numerat, prædicat, & colit, veruntamen circa hæc & horum similia nihil reprehendo, nisi illa per antiquioris scripturæ testimonia evidentioraq; argumenta refellantur. Sed illud dico, apocripha & incerta, & quæ contra antiquorum scripta, & doctrinam majorum, præter ecclesiæ definitionem introducta sunt, sibi ritum ecclesiæ ullo tempore præscribere non posse, nec ecclesia illa tolerando prohibet de illis veritatem inquirere: qnin imo licet omnibus circa ullum periculum [modo cum ratione & auctoritate id fiat] aliter sentire, loqui, & scribere, quia non sunt hæc de fide & moribus.

Rursus nunc dicis.

¶ *Adducis inquam sanctissimum & infalsibilem Evangelii textum Ioann. 19. dicentis, stabat juxta crucem Iesu mater ejus & soror matris ejus Maria Cleophe & Maria Magdalena, in quo beatissimus Ioannes Mariam Cleophe sororem beatissimæ virginis Mariæ appellat.*

Et cum videres me dicturum ſororem ibi dici cognatione non natura, continuò ſubjungis.

¶ *Nec valet dicere, quod ſoror improprie accipiatur, ſicut Geneſeos accidere videtur, quando que hiſtoria dicente Abrahamo Saray, dic obſecro, quod ſoror mea ſis, quoniam ſi tali gloſſa cavillandus ſit ſacratiſſimi Evangelii textus, eodem contextu calumniator ſimilis concludere poſſet, hoc nomen mater in eodem paſſu, eadem ratione impropriè dici, & ex hoc inferre beatiſſimam Dei genitricem Ioanni nullatenus commendatam, ſed alienam, & ſic omnes evangelicos æquivoca nominum acceptione pervertere ſenſus.*

Credo hoc argumentum non niſi à ſcholaſtico technologo fieri potuiſſe, tantum habet acuminis, quinimò adeò ſuas ſapit auriculas, ut ab aſino egreſſum non dubitem. Sed gratias tibi agit immanis ille hæreticus Eluidius, qui ex tuo argumento atque his, quæ paulò ſuperius dixiſti, corroboratus, aſſertorem invenit, qui diceret, hæc nomina, ſoror, filius, pater, frater, mater, propie & non improprie accipi debere: ut fratres domini, proprie & vere intelligantur beatiſſimæ virginis filii, etiam ipſe Joànnes, cui virgo beata matris nomine commendata fuit. Quod ut falſum eſt & impium, ſic & tua expoſitio in hac dictione ſoror falſa eſt & abſurda. Non in verbis ſcripturarum (ut ait Hieronymus ſuper epiſtolam ad Galatas) eſt evangelium, ſed in ſenſu: non in ſuperficie, ſed in medulla. Et Hilarius ait: intelligentia dictorum ex cauſis eſt aſſumenda dicendi, quia non ſermoni res, ſed rei eſt ſermo ſubjectus. Et ideò bene dixit Ocham, in dialogo ſuo maxime in ſecunda parte, quod in verbis ambiguis & multiplicibus non eſt recurrendum ad communem intelligentiam, ſed potius ad intentionem loquentium, & ibidem multis rationibus falſificat hanc communem propoſitionem, qua dicitur? Verba non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi uſu accipienda ſunt. Sed dices forſan in diverſis locis poſſe hæc nomina diverſimode accipi, ſed juxta ſe poſita, & (ut tu loqueris in eodem paſſu) eadem ſignificationis forma ac locutionis ſenſu ſimul exponenda fore Aſt illud rurſus abſurdum eſt argumentum. Nam apud Matthæum legitur uno contextu: Nonne mater ejus dicitur Maria, & fratres ejus Jacobus & Simon & Judas? aliter tamen ibi dicitur mater, aliter fratres. Et apud Lucam legitur: Et dixit mater ejus ad illum, fili cur feciſti nobis ſic, ecce pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Et ait ad illos, quid me quærebatis? neſciebatis, quia in his quæ Patris mei ſunt,

ſunt, oportet me eſſe. En quomodo in illo unico continuo contextu, diverſimode accipiuntur hæ voces, mater, filius, pater. Sed ubi poſſunt hæc diſcerni, ubi ſcriptura his utatur proprie, & ubi improprie. Tu ne doctor es in Theologia, & hæc ignoras? Sude, ſtude, & diſce jam doctor & ſenex, quæ jamdudum junior ſcire debueras diſcipulus, tum fateare tibi injuriam factam, quod hucuſque habitus ſis Theologus, atque ea ignores, quæ de divinarum literarum locutionibus à ſanctiſſimis doctoribus memoriæ commendata ſunt. Lege Auguſtinum in libris de doctrina Chriſtiana, & in opere de locutionibus, & docebit te. Diſce ſcripturæ abſconditos ſenſus intelligere, non è ſcholaſticis ſummulis, cantionibus, poſtillis, dictionariis, & ex hujus generis Juridicis collectaneis, aut è ſordidis quibuſdam & pridie natis auctoribus, ſed ex ſeipſa ſemetipſum declarante, ubi locum obſcurum aliorum collatio elucidat, tum ex veterum commentariis, & priſcis illis interpretibus, qui proxime biberunt de fontibus. Horum puriſſima aqua, tuis fæculentis lacunis obmiſſis, tibi bibenda eſt, ut ſcias diſcernere ſenſus ſcripturarum, niſi palatum & linguam tanta bili habeas infectam, ut bonæ literæ tibi non ſapiant id quod non ſunt, ſed quod vitiatum organum ſecum circumfert.

Inſuper nunc Thomiſtarum more, qui ſoletis ſingula quibuſque argumentis hæreticum proclamare, contumelioſe ſubnectis, quæ ſequuntur, & te victoriæ triumphum reportaturum arbitraris, dicens.

¶ *Non valet inquam dicere illud impium nimis erroneum, falſum, damnabile, & ab omni fideli alienum, Chriſtiano videlicet, quod Maria dicta ſit Cleophæ non à patre, ſed à marito, quia fuit uxor ipſius Cleophe, ut ex Evangelio oſtendere ſe iactat proponens aſſerendo, Evangelium beatiſſimi Iohannis emendandum, quin loco huius Maria Cleophe ait uxor Cleophe apponendum cum litera Græca, ut ait, ſic teneat. Sed ſane contra temerariam huius aſſertionem militant omnes præfati doctores, militat inquam Hieronymus in eodem paſſu, militant & præfatæ gloſſæ interlineares, & Hugonis Cardinalis ſuper paſſu Iohannis allegato dicentes Maria Cleophe, id eſt, filia. Sed dic, quæſo, an non ab univerſali Eccleſia approbata eſt Hieronymiana translatio, non potes id negare, forſan dices approbata ſane ſed vitiata. Quod autem vitiata ſit, nos negamus, admiſſo tamen non conceſſo eam in aliquibus vitiatam, in hoc tamen nullatenus cum eam approbet, habet enim ipſe Hieronymus in epiſtolis. Quod beatiſſimus Iohannes hanc Mariam*

riam Cleopha nominat in Evangelio à patre, nullibi autem eam nominat Mariam Cleophæ in Evangelio, nisi in præsenti passu. igitur ubi Maria Cleophæ non uxor apponitur, non est vitiata Hieronymi translatio, quin imo per eundem approbata, de hoc tamen alias, quin in fideli præterenndum non venit silentio. ex his aperte concluditur quam excecate dixerit proponens, negantes Annam solinubam uullam probatum adduxisse testimonium: hic iterum quæro an non probatum tibi videtur Evangelium, an non probatus judicio tuo censendus est Hieronymus, an non probatus Petrus comestor supremum inter historiographos nostros tenens gradum, an non probata glossa ordinaria, an non probata interlinearis, an non probatus Doctor Angelicus quem Apostolica Sedes plusquam Salomonem nominat, an non probati Hugo Cardinalis postillator, dominus Antonius Archiepiscopus Florentinus, Dominus Petrus de Venetiis Episcopus equilinus: diligentem igitur ori tuo appone custodiam, ne temere condemnes quæ hactenus te non vidisse comprobares, nec erroneum dixeris quod tanti approbant Doctores.

Frange miser calamum vigilataq; prælia dele.
Qui facis in parva sublimia carmina cella.

Non emendo ego evangelium, sed ex suo fonte repetens illud cum eruditissimis Doctorib declaro, nam Joannes Græcè scripsit in hæc verba, Μαρία ἡ τοῦ κλωπᾶ, ubi articulus ἡ, indicat hanc non filiam fuisse, sed uxorem, quo apud illos in usu est mulieres non à parentibus, sed à maritis cognominare. Qui mos etiam apud Latinos observatus est, licet articulo non utantur, sicut ex illorũ scriptis pene innumera nobis patent exempla, ut cum legimus apud Valerium & alios, Ceciliam Metelli, Terẽtiam Ciceronis, Portiam Bruti, Corneliam Pompeij, Cleopatram Ptolomæi, Helenam Menelai, & ejusmodi. Atq; ne ultra sit tibi cavillandi locus, audi sacram scripturam seipsam declarantem: optiman. exponendi ratio est, ubi locus obscurus alterius collatione illustratur. Audi inquam ipsum Cleopham hanc Mariam non filiam sed uxorem suam vocantem, ita namq; Cleophas ipse ait apud Lucam: Mulieres quædam ex nostris, terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentũ, & non invento corpore ejus, venerunt dicentes, se etiam visionem Angelorũ vidisse. Ad quæ præmisit evangelista sic inquiens: Subsecutæ autem mulieres quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus. Et paulo infra: Erat autem Maria Magdalenæ, & Johanna, & Maria mater Jacobi, & cæteræ quæ cum eis erant, & dicebant ad Apostolos hæc. Et sequitur. Petrus autem

autem ſurgens cucurrit ad monumentum. Et mox iterum. Et ecce duo ex illis ibant ipſo die in caſtellum. Et quæ ſequuntur. Tandem ait: & reſpondens unus cui nomen Cleophas, & reliqua. En aperi oculos tuos & reſpice, lege Evangelium & contemplare, confer Scripturas & pōdera narrationis ſeriem, ipſa tibi hujus rei nodum explicat difficultatis. Comperies namque Mariam matrem Jacobi uxorem Cleophæ Scriptura in hunc modum ſemetipſam exponente. Quod ſi non potes capere, recurre ad Euſebium, qui in Eccleſiaſtica ſua hiſtoria lib. 3. hæc tibi ad unguem declarabit & longè quidem dilucidius & verius, quam Petrus ille comeſtor (qui ut ais inter hiſtoriographos veſtros ſupremum tenet gradum) quem Euſeb. ipſe ultra omnem comparationem ita ſuperat, ut nulla ſit hujus futilis excerptoris, ad hunc ſanctum virum ac publicum Eccleſiaſticum Scriptorem vel minima proportio. Qui teſte Hieronymo Conſtantini Auguſti auctoritate ſuffultus, ex ipſis Græcorum & Romanorum archivis, ac veteribus publicisque monumentis, hiſtoriam ſuam Martyrologiumque collegit, cujus rei gratia clavis Scripturarum, & cuſtos novi Teſtamenti vocari meruit. Rurſus tandem redis in idipſum quod ſupra rejecimus, videl. Hieronymum falsò inculcans cum reliqua Doctorum tuorum caterva, intra quorum hortulos, cum tutè ſis ficulneus Theologus, ac per omnem ætatem tuam in ejuſmodi Sophiſticis ſterquiliniis computrueris, nullos vis eſſe illis ſublimiores, nedum pares. Porrò ad vulgatam illam Evangeliorum traductionem, veluti ad ſacram ancoram confugis, illic fortiter inhærens, eo mendacio ſtipatus, quo hanc Hieronymi eſſe, & ab univerſali Eccleſia approbatam, tam impudenter aſſeveras, de his tamen alias polliceris.

Neſcio quid tecum grave cornicaris inepte.

Verum ego traductionem hanc Hieronymi eſſe conſtanter nego, nam ipſæ Hierònymi Præfationes teſtantur hanc ſuam non eſſe, multaq; hinc inde in Epiſtolis ſuis reprehendit Hieron. & nominatim corrigit, quæ tamen in hac habentur editione. Quæ cujus ſit hucuſque nemo novit, tu tamen illam non modò Hieronymi eſſe aſſeveras, ſed & ab univerſali Eccleſia approbatam pertinaciter cōtendis. At tu mihi vel unum profer Eccleſiæ decretum, in quo ſit hæc editio comprobata, non poteris oſtendere. Sed dicere potes, quod publico uſu in Latina Eccleſia ſit recepta. Fatebor ego, non tamen ſic recepta eſt, ut nihil omninò liceat ex Hebræorum Græcorumque fontibus emendare. Sed facis tu tuo more qui aliud nihil habes in

pretio, nisi quod ipse didiceris, nec ullam illorum Grecæ aut Hebraicæ veritatis auctoritate jacturam fieri velis. Ne quid videaris ignorare hinc tuos scholasticos Doctorculos tantò strepitu attollis, & singulos probatos nominatim enumerando præconisas, quasi non sint probati, & in Ecclesia recepti Doctores Egesippus & Eusebius & multò magis recepti quam tui. Sed facis tu per quàm strenuè qui me admones, quantò versser in periculo, ac si fulgur ex vitro immineat, admovendamque custodiam hortaris, reddamque tibi pro hac clementia tua, dum dabitur occasio, multas condignas grates gratias. Neque verò me præterit, quam plenum periculi sit, pugnare cum tanto fratre, cui cucullà pro clypeo est, lingua pro sica, verba sunt jacula, insuper qui habes adapertũ mare magnum, ac tot Pyraticas classes contra me producere potes, behemoth, & leviathan, & cete grandia, reptiliaque quorum non est numerus. Prætereà cui adsunt ad hanc pugnam, tot subsidiarii milites, tot rostrati stipatores, innumeri loripedes, lignipedes, nudipedes, funigeri, restiferi, saccogeruli, atrati, nigritæ, grisones, albichlamydes, multipelles, versicolores, rhetiarii, barbigeri, beguardi, lollardi, & ut in carmine dicam:

Totq; feces hominum, quorum vita usibus obstat,
Vel crux, vel flagrum, vel spes frustrata, faméjve, &
Paupertatis onus, & quos non iusta noverca
Compulerit, & quos genuit natura sinistros,
Et miseri pueri quorum fraudata iuventus,
Et quibus infantum crimen, ociumq; voluptas.

Atque id genus aliorum turba satellitum, quorum omnium agmen jungit simulata sanctitas, cucullataque relligio, atque his longè præstantior valida mendicitas. Neque enim ullum operepretium facere potero, contra te hominem ejusmodi vallatum exercitu. Ideoque in sicco manendum mihi persuadeo, & id longè quidem à littore, ne tanti periculi incuriosus tuorum fluctuum lubricitate mersus, vel tot tantorumque hostium prælio circumventus, corripiar, fortè in tui Ordinis prędicatorum hæreticorum inquisitores, vel ut Græci Proverbio est, ἐς κόρακας.

Jam ad reliquas ineptias tuas properemus, ais enim.

¶ *At quin duorum solummodò contra tantos, quos allegamus, non solum in medium adducit auctoritatem, sed & grave nobis imponit scandalum, utpote dicens, quod asserentes Annam trinubam bonis detrahunt moribus, detrahunt legali consuetudini illius temporis, detrahunt honestati Deiparæ Virginis & dignitati Virginis Mariæ, detrahunt figuræ,*

figuræ, detrahunt Prophetica, detrahunt miraculo, detrahunt Evangelicæ lectioni.

Quæ dixi confiteor, & quæ ſcripſi in propoſitionibus meis, ſcio & memini, & tua verba teneo. Ad omnia autem quæ diſcepto, præſuppono hiſtoricam veritatem, his videl. autoribus corroboratus, quorum paucitas infinitũ penè ſuperat tuorum pluralitatem. At quoniam occurrebat non ſatis eſſe Chriſtiano Catholicas hiſtorias docere nudas, niſi ad illas ſimul & vitæ rationes juxta id quod eſt optimum accomodet, atque componat, idcircò illas ego adjeci. Sed tu in illis ſcandalizatus es, ſicut & multi in Chriſto ſcandalizati ſunt, & abierunt retrò, dicentes, unde huic hæc omnia? Et multi adhuc ſcandalizantur in noviſſimo, qui una hora laboravit, & tantum accepit, quantum qui portaverunt pondus diei & æſtus Quod ſi tu probus vir eſſes, & candidus diſputator, & non ex pigris aſinis, qui ſe carpendæ aliorum induſtriæ natos putant, debuiſſes propoſitiones meas ſuo certo ordine diſpoſitas, ſervata eadem juxta illarum numerum ſerie, unam poſt aliam revincere, & non hic illicque particulas aliquas perperam decerpere, & (ut dicunt camelum ſaltantem) ſuſque deque proſilire: & quæ benè dicta ſunt clauſis oculis præterire.

Nunc tandem contradicere paratus, ita ſubjungis.

¶ *His reſponſuri dicimus primo, dicentes Annam trinubam bonis non detrahunt morib. quinimo apud intelligentem bonos fovent mores, nec adhuc facit invalida, quam adducit, ratio dicens, nos pro omni fructu bonos corrumpere mores, ſermone pravo caſtitatem ſubvertere matrimonialem, dare occaſionem viduis abeundi retrò poſt tentationem Sathanæ, hæc enim omnia tanquam abſurda & à nobis penitus inſomniata negamus, ubi autem allegat ſe, Anna nupſit & cæteræ hujus tempeſtatis viduæ nubere poſſint. Reſpondemus quod neſciens ipſe aut faber ſuus, à quo hæc omnia accepit, unde nec gloriari habet divinarum differentiam legum, iſta proponit.*

Quos vocas tu hic intelligentes, num eos qui tuo more contra hiſtocicam veritatem Scripturam ipſam tanquam ceream, ad quodvis libet perſuadẽdum flectere ſciunt? tum ita vos magnam rem feciſſe putabitis, ſi perperam interpretatis ſacris literis, adulteratis veris hiſtoriis, nihilominus his ſuperſtitioſis mendaciis veſtris tamen bonos (ut ais) fovetis mores, quaſi veritas ad id non poſſit ſufficere, niſi veſtris fulciretur mendaciis At quomodo tandem bonos fovebis mores, tu qui lingua blaſphema, calamo ſacrilego, ſanctiſſimæ Annæ continentiam novis nuptiis violas, ſanctiſicatum ejus uterum polluis, caſtiſ-

castissimæ viduitatis honestatem tolis, sanctissimos historiographos Egesippum & Eusebium disciplinato ore mendacii arguis, sacrarumque Scripturarum fidem calumniaris, Evangelium sycophantizando, pervertis beatissimi Hieronymi scripta dolo malo detruncasti, amputasti, abscidisti, surripuisti, abstulisti, celasti, occultasti. Viros innocentes ac probos Christianos amarulentis detractionibus, convitiis, injuriis, contumeliis, falsisque insimulationibus, ignominiosis famicidiis, turpissimis proditionibus, pro impiis ac scādalosis populo ac plebi publicè detulisti. Hisce exemplis editis, bonos fovetis mores? Sed modò ad rem redeo. Dicere Annam solinubam atq; uni param non est somnium, non absurdum, non invalidum, sed veritas cognita, per sanctissimos Scriptores, ut Evangelium, tuæ autem opiniones quæcunque quæ in Apostolicis literis & in Evangelio scriptæ non sunt, possunt somnia esse, absurdæ esse, invalidæ esse: atque illas velle adeo ratas haberi, ac si in Evangelio Apostolicisque literis scriptæ sint, potest scandalosum esse, impium esse, etiam quandoque hæreticum esse. Hujus generis est hæc (quam tantoperè tuendam pertinacitet tenes) tua opinio, quod Anna sterilis vetula, post sanctificatum uterum, & tanto miraculo conceptam sine originali macula Deiparam Virginem, novis studuerit nuptiis, reiq; Venereæ indulgens alias genuerit in peccato filias. Quia multi hæc non tam stulte quam ineptè opinantur. Quod autē ais me omnia hæc à Fabro accepisse. Ego hoc ingenuè fateor, debeoque illi pro hoc munere perpetuas gratias, ex sua siquidem doctrina illustrata mihi mens est, quia hāc veritatem cognovi. Atque utinam suus aliquando fuissem, vel etiam nunc esse possem præsentaneus discipulus, non diffiderem me ab illo longè plura majoraque accepturum. Ideoque te in propositionum mearum calce ad illum remisi prius vincendum, ad quem adhuc te iterum remitto, quia in tota hac tua futilium verborum congerie, nedum illum vel in uno scriptorum suorum apice loco movisti. Interim nunc Faber & ego, amabo ut ais nescientes, audiemus te docentem (sicut dicitur, sus Minervam) divinarum differentiam legum, quam tu nunc magna inutilium verborum farragine ita subinfers.

¶ *Apertum est enim Annam sub antiquo testamento & sub priori militasse lege in qua quidem lege matrimonium debita conservatum honestate virginali præpollebat castitati & à fortiori vidualique imperfectioris extitit dignitatis & hoc facilè est videre ex Doctoribus beatissimus enim Hieronymus id in Epistola contra Eluidium asserit di-*

cens inter Sanctos veteris & novi Testament. cogor facere distantiam quia pro contradictione temporum alia eos oportuit subiacere sententia & alia nos: quamdiu enim illa lux permansit crescite & multiplicamini & replete terram, & maledicta sterilisque non facit semen in Israel, nubebant omnes & nubebantur & derelictis parentibus fiebat una caro: quando verò illa vox insonuit tempus breviatum est, reliquum est ut & qui uxores habent sic sint quasi non habeant, adhærentes Deo unus tum eo efficimur spiritus: hæc ille. Idem contra Iovin apertius id approbat in hæc verba: quomodo Abraham placuit in coniugio, sic nunc virgines placent in perpetua castitate, servivit ille legi & tempori suo. Et B. August. in lib. de bono coniugali dixisse meminit; Non impar meritum continente in Iohanne qui nullas expertus est nuptias, & in Abraham qui filios generavit, hic ille: hoc etiam manifestis ostenditur exemplis, filia etenim Iepte judicis Israel à patre immolanda duobus mensibus suam deflevit virginitatem: beatissima etiam genitrix Virgo etsi pudicissima esset, nullum tamen antea (si beatissimis August. & Thomæ credimus) perpetuæ virginitatis emisit votum, quam divinam super hoc accepisset revelationem. Ait enim Doctor S. in 3. part. quia videbatur esse lege prohibitum, non dare operam ad relinquendum semen super terram. Ideò non simpliciter vovit virginitatem Dei genetrix, sed sub conditione, si Deo placeret postquam autem innotuit ei hoc esse Deo acceptum, absolutè vovit, hæc ille. Cum autem castissima & tota virginea fuerit Dei genitrix, non solum conditionaliter sed absolutè castitatem vovisset virginalem, sicut nunc vovent virgines. virginitas in antiqua lege matrimoniali simpliciter præponderasset castitati, veluti hoc tempore, igitur argumentum nullum: nec ex consequenti beatissimæ Annæ matrimonium incontinentiæ asscribendum, venit sicuti insagaciter asserit, sed perfectioni vitæ & obedientiali legis observationi, sicuti facilè est deducere. Si n. continentia matrimonialis Abrahæ, quem constat simul habuisse duas uxores, quem etiam constat veteranum mortua Sara alteri nupsisse, æquiparanda sit virginitati ipsius Ioannis, ut beatissimi Hieronym. August. & Thom. asserunt, nulli dubium, quin & continentia matrimonialis beatissimæ Annæ eidem æquiparanda sit. Quod si æquiparanda fuerit talis eius castitas virginitati ipsius Iohannis, à fortiori præferenda viduitati Annæ, de qua meminit Luc. eiusdem 2. ac viduitate ipsius Iudith. Ex his apertè concludimus, Annam legi scriptæ servientem exemplar incontinentiæ viduis huiusce tempestatis non dedisse, quin legi scriptæ illa in matrimonio serviebat, hæ autem legi gratiæ & Evangelicæ in continentia vidvali habent subservire, sicuti & virgines in continentia virginali, quod in lege scripta alicui non licebat ex his facilè est concludere nos in hoc bonis non detrahere moribus sed potiùs eos fovere, & legalem manu

tenere

tenere obedientiam, castitatem non subvertere matrimonialem, non dare occasionem viduis hujus temporis, nec Apostolicum dogma de viduis pervertere, cum illa & nostra sub duabus militarint legibus in proposito omninò distinctis, unde allegatum impropriè, imò contra legum intentionem trahitur exemplar, quamobrem argumentum penitus nullum.

Ego matrimonium carnis in antiqua lege, propolluisse castitati virginali constanter nego, idq; nunc multis argumentis contendere possem, nisi apud quoscunque eruditissimos Doctores hæc mea sententia recepta esset. Tamen aliqua tibi veteris legis exempla producam, quibus facilè liceat videre virginitatem, castitatemq; semper pluris habitam quam nuptias: ad quod primo sese offert Jesus filius Navæ, virgo, innuptus, qui ob inviolatam castitatem ducatum obtinuit populi Israëlitici, ut solus ipse educeret illum de Ægypto, & introduceret in terram Promissionis, quã Moyses nuptus non meruit intrare. Ipse etiam Helias Propheta, qui igneo curru cœlum ascendit, virgo erat: & Helisæus super quem requievit spiritus Heliæ duplus, virgo permansit, iidemque omnium soli in veteri lege mortuos suscitarunt. Virgines permanserunt multi filii Prophetarum. Sacerdotis etiam soror si moriebatur virgo, ob hoc solum digna habebatur, cujus funus Sacerdotali præsentia decoraretur, si vero nupta fuerat, ut aliena habita, legis decreto funus ejus contemnebatur: ipseq; templi aditus, ad quem nulli præterquam Sacerdotibus patebat accessus, ipsi Jacobo Adelphoteo Pontificum decreto permittitur, nulla alia de causa, nisi recepta apud eos ejus castimoniæ & virginitatis fide. Accedit huic Joannes Baptista insignis castitatis, præcursor Domini & plusquam Propheta, quo inter natos mulierum major non surrexit. Post hunc est alter Joannes Apostolus & Evangelista, quorum castitatis meritum tu audaculus, tuorum Doctorum perverso intellectu, audes cum Abraham multicubiis commutare. Disce sana mente Doctores intelligere, non calumniari, quod scriptum est. Disce vel à tuis Cõsophistis, distinguere inter meritum congrui, & meritum condigni, qui scis distinguere inter castitatem habitualem & actualem. Concedam nunc tibi à tuo Petro Lombardo, quod continentiam, quam Johannes habuit actu, hanc Abraham habere potuerit in solo habitu. Concedã etiam par aliquod & æquale meritum, sed impariter par, & differenter æquale. Non enim per omnia par meritum habet virtus ociosa in solo habitu cum illa, quæ est in actu proprio & reali, quæ in suo subjecto jam sit non ociosa,

ciosa, non ficta, non imaginaria, sed operans & vera. Virtus. n. cum dicitur mereri, dictum accipitur, quia per actum virtutis meretur actum inquam, non tam interiorem in anima, quam exteriorem, qui per corpus redundat. Quod si tu Doctores illos (August. dico & Hieron.) quos tu ex quarto sententiarum in hoc album produxisti, nudos in suis propriis voluminibus legisses, videre potueras illos à tuo pollutissimo sensu penitus dissentire. Quin imò ipse Hieron. in toto illo contra Jovin. primo volumine, nihil magis nititur ostendere, quam in utroque Testamento castitatem ipsam continentiamque fuisse nuptiarum operi prælatam, ac salsum esse, quod tu conaris astruere, carnale matrimonium in veteri lege virginalem castitatem præcelluisse. Atque hanc ait August. Jovinianam hæresim fuisse, quod sacrarum Virginum meritum æquarit pudicitiæ conjugali. Quod autem adducis cum Joviniano hæretico, exemplum defletæ virginitatis filiæ Iepte adhuc cum Hieron. tibi respondeo: Exemplum illud pro te nihil efficere, sed & contra te, atque Scripturam id inducere non ut tu, & Jovinianus hæreticus facitis in virginitatis opprobrium, sed ut vel paternum temerarii voti errorem notaret, parentisve fidem, præferret ei, quæ causa sit lugens: ostendatve hac sorte virginitatem ipsam electissimum Deo acceptissimumq; sacrificium.

Verùm quod ais, beatissimam Dei Genitricem castitatem simpliciter non vovisse, non miror hoc à Thomisticis, ac prædicatorii ordinis aliquib. fraterculis, ita firmiter teneri. Quippe qui soletis opinionum vestrarū tam pertinaces esse, ut multi vestrum etiam immaculatam divæ Virginis conceptionem, jam ab Romana Ecclesia in generali Concilio definitā in hunc usq; diem ausu temerario adhuc pertinaciter impugnent. Verum ego Doctorem sanctum contra me citatum, cum suis opinionibus, in re proposita sicut nec in multis aliis, non cogor recipere, nec propter hoc errare me necesse est, si aliquid secus senserit Thomistica Theologia Scio ego Christum ex Virgine nasci voluisse, tamen sine matrimonio nasci nō voluisse. Scio Deiparam Virginem perpetuam castitatem elegisse, tamen matrimonium Joseph non respuisse. Sacramentum namq; hoc tam magnum est, ut operatio ejus paucis duntaxat exceptis, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ Sacramenti hujus omnes penitùs lateat. Dico autem hoc non in occidente litera, non in nuptiis carnis, sed Spiritus Christi & Ecclesiæ, sicut ille revelavit. Sed propè est, ut quadam temporis plenitudine apertiùs manifestetur, & impleatur; quòd ipse dixit:

Habeo

Habeo alias oves,,quæ non sunt ex hoc ovili,quas oportet me prius adducere Sed de his nullum nobis certamẽ est,nisi quod tu me eo provocasti. Alteram ergò partem nunc discutiamus, ostendendo etiam hanc sequelam tuam falsam esse, quam tu ab antecedente propositione tua talem inferre conatus es, ut (fortiori locum invocando) ostenderes etiam polygamiam, viduali continentiæ prælatam, fuerintq; legis observantiores polygamæ , quàm monogamæ, quod à nullo unquam vel semidocto dictum est, sed & à Hieron. pluribus in locis improbatum,& ab ipso Augustino in libro de bono conjugali, & ab Ambrosio in libro de Officiis,multipliciter revictum. Quòd si etiam staret illa sententia quòd in veteri lege matrimonium præcelluerit virginitatem, fuerintq; nuptæ fœliciores viduis, nunquam tamen ex hoc inferre poteris, polygamas fuisse monogamis viduis laudatiores. Quod si dixeris matrimonium in lege illa tam inevitabiliter,quasi Diomedea necessitate præceptum fuisse,quæro ego tibi,ad quid ergò Josuæ, Helias, Helisæus, Hieremias, Daniel, Joannes Baptista, Jacobus justus,atq; Christus, hoc præceptum non adimpleverunt? Esto nunc, sit qualitercunque præceptum, dico ego polygamiam nusquam præceptam reperiri, sed & alicubi in lege prohibitam, sicut & alicubi præceptã castitatem. Nam sacerdotalis vidua jubetur sedere in domo Patris sui, nec nosse secundas nuptias. & Hieremiæ sanctificato in utero præcipitur uxorẽ nunquam accipere. Itaque sicut in hac lege matrimonium asscribi potest observationi legali, sic multinubia,quas nulla excusat necessitas, asscribi possent incontinentiæ,præsertim in mulieribus, quæ jam vetulæ viduæ ex primo marito fœcundatæ prolem pepererunt. Nec me commovent Abrahami repetitæ nuptię,vel tota illa Loviniana multicuborum caterva,quandoquidem *illis* exemplis posses etiam vel meretrices extollere, si modò in ea lege omnia licuerint mulieribus,quæ viris. Sed da mihi vel unum Sacerdotem bigamum si potes, vel unam anum viduam in tota sacra Scriptura, quæ ex primo marito fœcundata secũdas repetierit nuptias. Hanc si dare potes, victum me fatebor, quod si non potes,cur unicæ Annę sterili vetulæ,& sanctissimę viduæ,illud contribuis, quod nullo certo autore comprobare potes,ac illi minimè videtur cõvenire? Sed exponis mihi laudatam Abrahami continentiam,etiam licet fuerit polygamus: Sed non vides Prælatum illic Isaac monogamum,cujus partus solus Domini revelatio est, qui solus inter Patriarchas Christi typum præferre meretur,cujus unica uxor Rebecca, sola inter

fœmi-

fœmineas veteris legis, nec ulla alia Dominum per seipsam consuluit, ipsaque sola dicta est עלמה non בתולה ob nimiam castitatem. Non minus extollitur ipse Job, qui unica uxore contentus, percussit fœdus cum oculis suis ne cogitaret quidem de virgine, cujus uxor etiam (si apocryphis aliqua fides est) inter insignis pietatis illustres fœminas numeratur, eò quòd se capillis suis (magno in fœmina ornamento) privavit, ut in omnium rerum inopia languenti viro panem mercaretur, tuncque illum, quem non fortunæ omnis amissio, non domus incendium, non mors filiorum, non bonorum omnium ruina, non morbi vis, poterant infringere, dilectæ conjugis mœstitia adeò affecit, ut vir ille simplex, rectus, justus, timens Deum, recedens à malo, & alioqui omnium, qui uspiam fuerint patientissimus, diem quo genitus est demum execratus sit. Extollit Scriptura continentiam Judith, & Annæ filiæ Phanuelis, atque viduæ Sareptanæ, nullam uspiam quantumcunque fœcundam continentémve laudat polygamam, Idcircò etsi nulla nos cogeret certæ historiæ fides, piè tamen credendum esset, beatissimam Dei Genitricis matrem Annam quotquot unquam uspiam fuerint futuræque sint viduas, continentiæ monogamiæ castitatisque sanctitate præcellere, potius quàm hac tua nusquam laudata polygamiæ fœcunditate. Restat ergò vos bonis detrahere moribus, qui perverso ordine polygamas præfertis monogamis, nec ullam insuper vos manu tenere legalem obedientiam, cum in tota lege nulla polygamia reperiatur præcepta, nisi forte ubi ob prolis defectum frater jubetur suscitare semen fratris. I nunc & distingue inter utriusque legis propositum, ut non pervertas dogma Apostoli, non des nostræ tempestatis viduis occasionem incontinentiæ: ut hæc subtiliter disputas apud sciolos: Ita prædices ad populum: & quod audit schola, audiat & Ecclesia: Quòd si non expedit populo inculcare subtilitates Scholasticas, certè tacere expedit, & (ut ait Hieron.) nescire viduas bigamiæ indulgentiam. Constat autem ex his sermonibus ac ementita illa Annæ historia, jam multas depravatas esse, & retrò abiisse post Sathanam, suosque errores contra Apostolicum dogma tueri, cujus erroris maxima causa estis vos fabularum talium Magistri, qui eas seduliùs ac constantiùs prædicatis quàm Evangelium.

At nunc iterum te paulisper audiamus garrientem.

¶ *Quoniam autem secundò allegat, opinionem nostram legali repugnare observantiæ illius temporis dicens, quod nulla vidua*

quæ ex primo marito prolem susceperat, reperitur superinduxisse alias nuptias, nec consuetudo legis id patiebatur, similiter ut asserit legalis observantia, erat in eadem familia non imponere nomen idem pluribus fratribus, vel sororibus, absurdumq; fuisset Annam tres filias habuisse uninomines. Respondetur primò, præfatum allegantem in hoc se nullatenus ostendisse virum Logicum, nec ex consequenti Theologum & perfectum & speculativum, quin in vita Logica non visum est, unam negativam, & quæ est de facto nulla vidua, quæ ex primo marito prolem susceperat, reperitur superinduxisse alias nuptias, hanc concluderet affirmativam, & quæ est de posse, ergò superinducere secundas repugnat legi: dic quæso an ista consequentia sit valida. nullus repertus est, qui industria sua humana ascenderit campanile hujus civitatis, ergò ascendere campanile hujus civitatis repugnat industriæ humanæ. certè consequentia invalida & inanis hæc, & ideò penitùs nulla. At ne Logicæ solummodò videamur satisfacere, fundamento suo sanè penitùs claudicandi. Petatur quod in antiqua lege reperiet mulieres, quæ castitatem conservarint vidualem, æstimamus duas nec ampliores, Iudith videlicet & Annam, de qua Beatus Lucas secundo meminit, has autem non constat, non habuisse semen etiam masculinum, & ideò ubi habuerint, facilè est etiam secundum legem cognoscere, eas potuisse in viduitate permansisse. Constat etiam multas etiam sanctissimas iterato nupsisse, ut est Abigael, de qua præsumendum est, eam utputa fertilem sobole non caruisse, & ideò argumentum invalidum. Dicimus 3. has Annam videlicet, & Iudith Spiritu S. movente, in viduitate permansisse, & in mysterium, beatissimam autem Annam propter fructum ex secundis & tertijs nuptijs subsecutum, convenientissimè nupsisse, qui quidem fructus præpollet castitati viduarum cæterarum. Meliùs est enim Ecclesiæ habuisse Ioannem, Iacobos duos, Simonem & Iudam Apostolos, quam viduitatem Annæ & cum Consiliarius Domini nemo exstiterit, ideò contra consilium Domini, hæc argumenta nulla. Super hæc ostendimus matrimonialem castitatem etiam sine actuali fructus consecutione, cæteros præpollere, igitur argumentum invalidum.

Cum tu in ista tua futili sequela ridendus sis ab ominibus Dialecticis, mihi hoc loci Dialectices ignorantiam objicis, quam adeò vis esse necessariam, ut absque illa neminem dicas perfectum speculativumque Theologum: nefasque sit illum de Christianis loqui literis, qui sese Dialecticis nugis prius totum non expleverit. O impudentissime Sophista, annon vereris mansuetissimam illam immaculati agni (dico Jesu Christi) doctrinam, quantum vis repugnantem ad Logicum rixandi ar-

di artificium, & humanæ sapientiæ regulas pertrahere, atque sacratissimæ Theologiæ abyssum Logicis tendiculis taliter commensurare, quod nullus possit esse Theologus, qui Logicas præceptiunculas non didicerit? Dic mihi ô perditissime hominum, quid commercii Christo & Aristoteli? quid Logicis argutiis cum divinæ sapientiæ mysteriis? Christus illa docet non Aristoteles, gratia non ratiocinatio, afflatus non Syllogismus: non à Logicis consequentiis nomen habet Theologus, sed à divinis oraculis. Hinc Ambrosius in Epistolam ad Collossenses: Omnis ratio supernæ scientiæ vel terrenæ creaturæ in eo est, qui est caput earum & author, ut qui hunc novit nihil ultra quærat. Quia hæc est perfecta virtus & sapientia, quicquid alibi quæritur, hîc perfectè invenitur. Tantum quoque abest à culpa ignorare Logicam, ut qui sciverit, nisi illam data opera prius neglexerit, verus Theologus esse non poterit, in quem qui cupit evadere, oportet instructum esse ad pietatem, non ad disputationem: parere Scripturis, non obsequi Syllogismis, ignorare Aristotelem, & scire Christum, In ipsis Theologiæ gymnasiis taceat Dialectica, sileant Syllogismi, mussent sophismata: piscatoribus creditur, non Dialecticis. Omnem vim inventorum suorum in Dialectica hæretici disputantes ponunt Et infra: Non in Dialectica placuit Deo salvare populum suum, sed in simplicitate fidei, distinctione tricesima septima: Omnem Ciniphes & ranas quibus Ægyptii sunt percussi, vanam Dialecticorum & garrulitatem & Sophistica argumenta intelligit Origenes. 37 distinct, legimus, Dialecticorum tendicula sunt quædam phantasmata & umbræ, quæ citò resolvuntur, distinctione tricesima septima, vino. Qui Dialectica arte diebus ac noctibus torquetur, in obscuritate mentis graditur. Ibidem: Nonne Dialectica ars diaboli? Hieron in Epist. ad Ephes. c. 4. Fides autem est sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium, Hebr. c. 9. Sed quod est istud novum hominum (ne dicã hæreticorum) genus qui (ut inquit Paulus) non propter bonam voluntatem, sed propter contentionem Christum prædicant, qui evacuantes crucem Christi, sacratissimam Theologiam, quæ nullam sub artem cadere potest, persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis ac Logicis regulis astringunt. Qui ea quæ nisi sola fide creduntur, suis Syllogismis sese invenire ac demonstrare posse præsumunt. Qui monstrificos casus excogitantes, novasque chimeras quotidiè ad invenientes, Deo & omni creaturæ illudunt. Qui

pudicam Matronam rapiunt, in cœnobium meretricum, ac prostibulum hæreticorum. Verè tu ex illis es, sed omnis qui sophisticè loquitur, odibilis est: non illi data est à Domino gratia. Omni enim sapientia defraudatus est. Neque tamen me latet constituendæ bonæ consequentiæ ratio, qui in eo artificio quondam apud Colonienses Sophistas non modicò temporis dispendio, ad lauream usque Magisteriumq; desudavi, longè quidem melius tunc facturus, si pro Scholasticis illis nugis, bonis literis laborem illum tempusq; impendissem. Sed tu tanquam oculis glaucomate vitiatis, pectoreque venefico eo colore decimam septimam meam propositionem hoc loco effingis, quo illã non in se, sed in vitiatis oculis tuis aspexisti.

Hinc propositio mea apud te malè est, quia oculus tuus nequam est, ideò in innoxia positione mea invenisti venenum, quia pectus tuum sic cogitat, judicans juxta adinventiones suas. Nunc ergò absterge trabem oculorum tuorum collirio candoris, interpone specillos veritatis, purga pectus tuum fumigio ex epate piscis, ne te suffocet dæmonium Asmodeus. Ego in hac propositione mea nullum Syllogismum, nullum enthymema, nullam sequelam, & consequentiam, qualem tu mihi imponis formavi, sed copulativè dixi: Quia in toto vetere lege nulla vetula vidua, quæ ex primo marito prolem susceperat, reperitur superinduxisse alias nuptias, nec Judaicæ legis consuetudo patiebatur. Nulla hîc est illatio, nulla consequentia expressa sed una hypothetica copulativa, à qua valet argumentum, quòd Annæ triagamia repugnet legali observantiæ. Sed (ut Proverbio dicitur) Balbi nonnisi balbos intelligunt, ideò quoniam hæc juxta Sophisticam tuam instructionem eisdem expressis vocibus barbaro hiatu dicta non sunt, ideò tibi digna visa sunt, in quæ nasi tui stylum luderes: Sed & ne præter ista benedixisse tibi blandiaris, audi Hieron. illum irreprehensum Theologum hoc more, quem tu carpis, argumentantem: ita enim inquit: Nos ut hæc quæ scripta sunt non negamus, ita ea, quæ non sunt scripta renuimus. Sic ergo Annam sterilem & vetulam, ex Joachim sterili & sene viro, Mariam Virginem divinitùs illis per Angelum annunciatam miraculosé concepisse & peperisse credo, quia in Evangelicis literis sic scriptam lego. Annam autem secundis & tertiis nuptiis desponsatam aliis maritis, atque ex illorum copula alias suscepisse filias, hoc quoniam in probatis Canonicis Scripturis non reperio, idcircò nego. Prætereà cum tale quid nullam vetulam viduam fecisse in Scriptura uspiam cõstat, nec illius-

modi

modi aliquod de beatiſſima Anna temerè præſumere debeo. Sicut enim quodcunque in ſacris literis legitur negare non poſſumus: ita quod in illis non continetur, & ratio naturalis non docet, temerè aſſerere non debemus. Temerarium enim eſt, & impium de ſacris literis aliquid velle definire, quod in illis non legitur, nec de illis ulla ratione probatur. Sed dic quęſo, quid operaturam cenſes iſtam diſtinctiunculam tuam inter eſſe defacto, & eſſe poſſe? Quod ſi eſſe poſſit, quod nunquam fuit, ideò ne inferes beatiſſimam Annam feciſſe, quod nullam vetulam viduam unquam feciſſe Scriptura teſtatur? idque beatiſſimæ Annæ imputabis, quod etiam in Ethnicis mulieribus, ab ipſis Ethnicis vituperatum eſt. Portia illa junior cum laudaretur apud eam quædam benè morata mulier, quæ ſecundùm habebat maritum, reſpondit, fœlicem ac pudicam Matronam nunquam præter ſemel nubere. Poſſem te infinitis penè exemplis docere polygamiam etiam apud Ethnicos reprobatam, & monogamas ſemper habuiſſe inter Matronas ſummam laudem atque decus, ut Lelia Duellii, Portia Bruti, Valeria Servii, ac innumeratæ aliæ laudatiſſimæ Monogamæ: Solebant quondam apud Romanos muliebri fortunæ ſacra fieri, ſed nonniſi per ſolas monogamas licebat. Flaminica etiam nonniſi unius mariti eligebatur uxor: ſicut & Flamen nonniſi unius uxoris vir admittebatur ad Sacerdotium. Et in Chriſti Eccleſia Paulus ait: Sit Epiſcopus unius uxoris vir. Diacones ſint unius uxoris viri, 1. Tim. 3. Inſuper nunc diſce non à pediculoſis ac ſordidis Sophiſtis, ſed à ſplendidis Juriſperitis, quorum ſcientia ſola vel potiſſima eſt ſcientia diſcretionis inter verum & falſum, juſtum & iniquum, quæ omnes alias ſcientias habet moderare, & illis vel frenum injicere, quæ ſola dat authoritatem loquendi, tacendique præceptum, quæ ſola eſt ſcientiarum omnium regina, in qua unius orthodoxæ fidei tutiſſimus portus, apud quam ſecuriſſimum in dubiis refugium, certiſſimumque veritatis præſidium, & ubi incorrupta ſervatur Chriſti hæreditas, qua ſola ſtat & regitur Chriſtiana Eccleſia, & Evangelica ſchola. Hinc firmiter præcipit Canon, ne aliquod volumen, vel quibuſcunque libet (licèt etiam maximorum ſanctiſſimorumque Theologorum fuerit editio) recipiatur, niſi ſanctorum Conciliorum, Canonum & Decretorum, ſummique Pontificis authoritate. Ab hac inquam ſcientia diſce, ab hujuſque Doctoribus, etiam ex non actibus induci conſuetudinem, eamque etiam vel à ſolis mulieribus, quando videl. populus tolerat, atque ille non actus

actum aliquem tacitè includit, ficut non nubere, includit continere, non imponere idem nomen pluribus fratribus vel fororibus, includit nomina indere diverfa. Quod tu nunc quæris mihi, quot mulieres vetulæ viduæ ex primo marito fœcundatæ continuerint. Dico ego omnes, facit namque pro me juris præfumptio, nifi tu probes contrarium, oftendafque illas multas etiam fanctiffimas vetulas viduas & matres, quas apud te conftat iterato nupfiffe, quarum fi vel unam produxeris, herbam tibi dabo. Sed quoniam hoc non potes, ne exemplo carere videaris, illotis pedibus ac fordidis manibus, cæcifque oculis. Scripturam ingreffus, unam Abigalem educis bimaritam, de qua licet non conftat, tamen tua fententia præfumendum fit, eam ut fertilem fobole non caruiffe. Sed aliud eft cum tuo erratico cerebro præfumere, aliud certò Scripturæ teftimonio conftare. Nos Abigalem fpeciofam & facundam mulierem poft mortem viri fui Nabal nupfiffe David, & illi filium peperiffe nomine Danielem legimus, fed prolem habuiffe ex Nabal ftolido & peffimo viro non legimus, nec credimus, nec infuper vetulam legimus, fed pulchra forma fpeciofam. Sed qui eft, quod tu tam audacter præfumis de Judith, atque Anna filia Phanuelis, dicens: Non conftat non habuiffe femen etiam mafculinum, num idcircò conftat tibi habuiffe, quia non conftat non habuiffe? Ego de Anna Phanuelis filia utrum filium habeat, nec ne, me apud nullum authorem legiffe fcio. Commendatur quod vidua fuit ufque ad annos octoginta quatuor, Luc. 2. De Judith autem dicere aufim illam femen mafculum non habuiffe. Quod ea conjectura fequor, quia puellam fuam Abram reliquerit hæredem, ut legitur in hiftoriæ ejus fine, quam fi tu aliquando legiffes, jam non prætuliffes polygamas monogamis. Sic namque legitur ibidem: Benedixerunt eam omnes una voce dicentes: Tu gloria Hierufalem, tu lætitia Ifrael, tu honorificentia populi noftri. Quia feciſti viriliter & confortatum eft cor tuum. Eò quòd caftitatem amaveris, & poft virum tuum alterum nefcieris, ideò & manus Domini confortavit te, & ideò eris benedicta in æternum. Hoc Canticum de Judith dici poterit, fed tua fententia de beatiffima Anna dici non poterit, cum illi omnium maximè conveniat. Verùm quod ais Annam Prophetiffam atque Judith Spiritu S. movente continuiffe, fed Annam Divæ Virginis matrem convenientiffimè nupfiffe ob progenitorum ex fe Apoftolorum excellentiam, certè hoc argumento etiam quofque fornicarios inceftuofofque & facrilegos cæterofque fcele-

ſceleratos concubitus tueri poſſes, ſi modò plures egregia ſubſequuta illos excuſaret collaudaretque. Siccine monialis illa convenientiſſimè inceſtum commiſit, quia produxit tria illa lumina veſtra Magiſtrum ſententiarum, Magiſtrum hiſtoriarum, & compilatorem Decretorum? Adeò tu Theologus hoc loci profeciſti adjutorio Logicæ, quod nihil melioribus argumentis hæreſi tuæ patrociniari noviſti, præſtabat etiam hæc obticuiſſe. Et cum Conſiliarius Domini nemo (ut ais) exſtiterit, tamen ad veros Theologos pertinet, pia curioſitate ex his, quæ in ſacris libris ſcripta ſunt, divini conſilii voluntatem & myſteria ſcrutari? ideò dixerim: ſi Dei conſilium fuiſſet beatiſſimam Annam (quam abſque Spiritus S. inſtinctu nihil horum facturam fuiſſe credendum eſt) iterato nupturam fuiſſe, non neſciret hoc Eccleſia, nec opus eſſet ad hoc perſuadendum, iſtis tuis de Cleopha & Salome notoriis mendaciis, frigidiſſimiſque tuis Sophiſticis ratiunculis.

Non minus futilia ſunt, quæ modò ſubjungis, dicens.

¶ *Tertiò allegat opinionem noſtram, ut diximus legali contravenire obſervantia, quoniam legalis conſuetudinis erat non imponere idem nomen pluribus fratribus aut ſororibus, & ideò inconvenienter eas tres beatiſſima Anna uno appellavit nomine. Ad hoc reſponſuri aſſumptum ſimpliciter negamus. Quod ſi forſan dixerit proponens, nullum legimus id feciſſe. E. conſuetudinis eſt hoc non agere, hanc verius negat Theologus ſpeculativus, ſimiliter & artiſta, hæc enim conſequentia nullius eſt roboris, nullum legimus, quem occiderit Barrabas, ergo Barrabas nullum occidit, & ex hoc patet, quod ex argumento ſuo ſibi contingat emolumenti. Theologicè nihilominus dicimus, quod & ſi antea mortalium nullus idem nomen duabus aut tribus impoſuiſſet filiabus, nihil tamen culpæ præſumptionis aut dedecoris Annæ aſſcribendum eſſe, ſi id nomen ſuis tribus impoſuerit. Sicuti nihil culpæ præſumptionis aut dedecoris aſſcribendum venit Apoſtolis in hoc, quod præter obſervationes Seniorum non lotis manibus manducabant, ut ſacrum docet Evangelium Matth. 15. & ideò hoc argumentum eſt potius Scribarum & Phariſæorum Apoſtolos propterea redarguentium, quàm virorum proborum. Nunquid petimus aliquid dedecoris aſſcribendum eſt Tobiæ, proprium nomen ſuo imponenti filio. Cum id non egerit Adam, Seth, Noe, Abraham, Iſaac, Iacob, David, Salomon, Ezechias, cæterique antiqui Patres. Nunquid præterea arguendus venit, quia legalem & paternum fregerit conſuetudinem, certè nullatenus, quod ſi non nec Anna item videmus, plures in præſentiarum uterinos fratres,*

eodem vocitatos nomine, quod quæso inconvenientiæ illis, aut eorum parentibus propterea accidit: Certè nihil sit nec Annæ si tres filias appellavit Marias, propterea nomen hoc Mariæ divinitus est Annæ revelatum denuntiatumque ab Angelo, Deiparam Virginem hoc nomine vocitandam, hanc ob rem nulli dubium, quin hæc divinum amorem præ oculis habens aliquid devotionis ac reverentiæ, in hoc divinitus revelato nomine acceperit, videmus autem ut plurimum edocet experientia parentes Baptistam, Iohannem aut Petrum reverituros multiplicibus filijs præfatorum nomina imposuisse, unde non mirum, si beatissima Annna Mariæ nomen reveritura, sequentibus id imposuerit filiabus, quid quæso asscribendum fideli, si gloriosam honoraturus Mariam ejus nomen duabus aut tribus imposuerit filiabus, nihil sanè. Sic nec beatissimæ Annæ unde argumentum hoc puerile admodum est, & nullis dignum responsis.

Nullum hic audio Theologum nec aliquid Theologicè dicentem, sed perdidissimum Sophistam, tam ridicula & impiè tenentia obgannientem: nunc occidentem Barrabam, nunc illotis manibus manducantes Apostolos, nunc Tobiam filio nomen imponentem, tum præsentium temporum experientiam inculcantem, & his reliqua te non minus absurdè addivinantem, ac si præsens omnia cognovisses. Sed cur ex tot Judæorum genealogiis & familiis non adducis aliquos fratres vel sorores uninomines. Sed laudo te, quod memineris reprobatos Pharisæos, eò quòd redarguerent Apostolus. quia contra seniorum traditiones comederent illotis manibus, dicente Christo: Quod intrat per os non polluere hominem, verum illud recolens. Cur tu cum similibus exigitis à Christiano, ut sæpè non modico valetudinis discrimine abstineat carnibus vel lacticiniis, & illum habes pro hæretico, qui causa quavis compulsus quocunque die, quocunque cibo vescens, gratias agit Deo. Ac de interdictis cibis canum more collatrando, confligis cum pòpulo, ac Christianos homines ob hujusmodi aliquas præteritas cæremonialas, seu constitiunculas, in media illa confessionum tyrannide, tanquam asinariæ molæ reos condemnas, atque vel in capitis periculum vocas: Sed erravi hic extra propositum & tibi bilem movi, nunc rursus demulcebo te. Fateor (non tamen à te compulsus) istud argumentum meum non adeò validum esse, quia non tam ex veris, quam verisimilibus medium sumpsi, ita vel à tuis Theosophistis ac concionatoribus edoctus, qui dum sanctorum aliquem laudant, tanta argumenta inducunt, ut omnes reliquos excellere videantur: ac de virtute aliqua loquuti, eam omnibus præponunt.

Si au-

Si autem vel de minimo quovis vitio levissimoque peccatulo dicturi sunt, adeo illud vituperant, ut persuadeat nullum illo sceleſtius, interim non semper vera, sed quævis etiam verisimilia assumentes. Sic & ego hic feci, atque ista non pro necessario argumento, sed pro conjectura induxi, ut ostenderem non tam argumeuta, quam conjecturas omnes sententiæ meę favere.

Sed nunc rursus confusionem tuam (conclusionem dicere debui) audiamus obstrepentem.

¶ *Quarto asserit tenentes beatissimam Annam trinubam honori beatissimæ virginis detrahere ac sanctitati beatissimæ Annæ: hinc satisfacturi respondemus. Quod sanctitati batissimæ Annæ propter virorum multiplicitatem propterea non detrahimus, sed eam magis commendamus velut satis deductum est, quo autem filiarum multiplicitas in dedecus beatissimæ virginis non cadat ostensuri; Annotandum judicamus hoc dedecus quam beatissimam virginem pati asserit proponens, evenit aut propter matris quam concludere videtur incontinentiam, aut propter ejus fœcunditatem: non primum, quin propterea incontinens dicenda non venit sicut nec Abrahamus, qui simul habuit duas uxores, qui inquam mortua Sara, & si grandævus alteri nihilominus nupsit, sed potius dicenda venit beatissima Anna ex multinubio antiquæ obediens legi ac subserviens, ut volunt beatissimi Hieronymus & Augustinus & hoc satis aperte deductum est: aut hanc sororum pluralitatem dicit proponens in virginis dedecus cedere propter maternam fœcuuditatem, & hoc nimis absurdum ab omnibus esse comprobatur. Quis enim sapientum duxerit virum aut mulierem dedecus pati, si duas habuerit sorores legitimis procreatas thoro ac nuptiis debita castitate celebratis, sorores dixerim omnium virtute pollentes quales fuere Maria Cleophæ & Maria Salome: sane nullus. Quod si minus perfectæ fuissent, imo & peccatrices, quod tamen falsum judicamus, quid Deiparæ virginis decoris propterea asscribendum foret, quid quæro dedecoris Christus patitur, qui à turpissimis processit parentibus, an supremus ejus propterea diminuendus sit honos, quia à Iuda incestuoso, à David adultero & homicida, à Salomone templorum Idolaticiorum constructore, ab Acham, Manasse, Ezechia & cæteris idolatris & perniciosis peccatoribus à Thamar incestuosa & in bivio sedente à Raab & Ruth gentilibus, à Bersabeæ adultera processit: certe nullus, à fortiori nullum dedecus propterea invadit virginem ab omni alienam contagio, si castas, pudicas, sanctas, humiles habeat sorores, quin imo his ejus decoratur cognatio, ex quo clarissime argumentum contra allegantem potius cedit quam in nos, qui claram ejus sustinemus parentelam*

Multa hic inutilium verborum cumulo jactas, & cæca temeritate aerem diverberas, ipsis propositionibus meis octava & decimaoctava, contra quas conaris omnino intactis, dicens satis jam per te deductum esse beatissimæ Annæ ob virorum multitudinem non detrahi. Si id modo satis per te diductum est, abunde satis per me tibi responsum est. Itaque cum tu hoc loci altius non incedis, quam in superioribus, quo me remittis, nec mihi opus est te supra quam in superioribus revincere, atque hoc loci cum tuis nudis verbis pugnare. Sed heus tu quam piè dicis te beatissimam Annam magis commendare, cum illam conaris ostendere trigamam. Nec dici vis te illi in aliquo detrahere, cui tam venerandam monogamiæ continentiam niteris auferre. Quod autē honestati sanctissimę virginis Mariæ detrahatur, qua ratione hoc ego in decimaoctava propositione mea exposui, tu tacendo dissimulas, & ut egregium sycophantam decet, magno futilium verborum strepitu, ac ineptissima quadam distinctiuncula, fingis ratiunculam, ut tibi videtur, impugnare valeas. Ego iterum dico tibi, plus honorant sanctissimam virginem, qui pro matris suæ viduali continentia dimicant, quam qui conficta matris trigama, illi vel omniũ sanctissimas sorores nepotes cognatos commentiuntur.

Non sic impie non sic, non ex hoc decoratur divæ virginis cognatio, quo claram illi commentitus sis parentelam, nec multo absimiliorem illa, quadam Eluidius hæreticus olim cōmentitus est Christo. Non est theologus, ne probus quidem Christianus, qui quantumcunq; officiosis mendaciis ac prodigiosis fabulis sanctorum laudes decorat, sed qui ad sacras & veras historias etiã vitę morum ac fidei rationes accommodat. Veritas historica negat Annam illis maritis nupsisse, negat Annam illas filias peperisse. Accedit ad hoc sanctissimæ viduitatis institutio, qua decebat matrem illam, cujus filia prænunciata est castissima virginitatis idea fuisse vidualis continentiæ sanctissimum castissimumque exemplar. Potius igitur audiendi sunt, qui pro beatissimæ Annæ continentia monogamiaq; decertant, quam qui secus agunt. Sed quæ dicis tu multinubium esse de obedientia legali, atq; ita velle Hieronymum & Augustinum, idq; per te aperte satis diductum. O miserabilem & cęcam tuam pertinaciam. O sanctorum Patrum nequam tuam calumniam. O nefariam tuam insolentiam. Citasti in superiorib. verba Hieronymi contra Eluidium & contra Jovinianum, insuper & quædam dicta Augustini, & ais in libro de bono conjugali, quorum tamen ipse auctor est in libro de virginibus et

eo ipso satis monstrans, te illos doctores in suis voluminibus non legisse. Veruntamen quantum ibi profeceris, eo loci satis tibi omissum est. At nunc iterum sed multo fœdius spuis in gloriam sanctorum illorum, suntque posteriora pejora prioribus: nec solum non credis veritati, sed & addis infidelitati blasphemiam. Forte quia inveniet diabolus domum tuam ornatam, vacantem, & securam, ideo ingressus adhuc habitat ibi, & de sepultis cineribus rediviva commovet incendia.

Cæterum nunc multis similitudinibus accinctus, tanquam asinus λεοντῇ amictus, contra decimam nonam propositionem meam insolescis dicens:

¶ *Quinto allegat dicentes beatissimam Annam trinubam, detrahere figuræ, quoniam sicut ex Adam unica singularis facta est Eva, ita ex Anna una singularis Maria, quæ est secunda Eva producta, & ad hoc dicendum primo, quia hæc est improba nimis & absurda figuræ appropriatio, neque puto aliquem probatum doctorem sensisse, sed fabrum suum id somniasse: dic quæso ubi autentice legisti. Adam qui vir est Annam mulierem præfigurasse? sane figura hæc est præter communem & ordinatam ipsarum figurarum seriem, an non fœminæ fœminarum opera figuratim designare solent & viri subsequentium operationes virorum. An non Iudith gloriosa Olifernis interemptrix virginem diabolum superantem præfigurat, non hominem? An non Hester populum reconciliatura Iudaicum, virginem designat humanum Deo reconcilians genus? An non fortis ille Samson ordinata figurarum serie Philisteos & vita & morte devincens Christum repræsentare solet non mulierem? An non David Goliam occisurus verum Christum designavit non mulierem? An non magis teste Augustino Adam dormiens in Paradiso à quo processit Eva, Salvatorem nostrum in Cruce dormientem designat, à quo processit Ecclesia & Ecclesiastica septem Sacramenta? Abusiva sane figuræ appropriatio & nihil ad allegatum efficiens propositum. Dicimus secundo quod & si Adam in productione Evæ beatissimum figurativè designasset Annam, non tamen ex hoc inferendum putamus, quod cæteras non genuerit Marias. Clarum enim est, quod Iudith unicum occidit virum utputa Olofernem, non tamen iuxta figuræ appropriationem concludendum est, beatissimam quam præfiguravit virginem unicum devicisse dæmonem, aut solos tartareos superasse principes, quin etiam malos & obstinatos devicerit blasphematores de Iuliano legimus. Præterea Hester solum Israeliticum, qui sub potenti Assueri imperio degebat reconciliavit populum, non tamen ex hoc deduci putamus, beatissimam virginem solum Israeliticum Deo reconciliasse genus, quam infinitam gentium multitudinem*

d[illegible]nem suis reconciliavit precibus Samson, & David in occasione Golyad solos devincere Phylisteos, non tamen ex hoc concludendum est Christum solos superasse dæmones, quin etiam luce clarius perfidam sacerdotum Pilati mundique devicerit malitiam, sic & Adam Evam producens Annam designasset, à qua beatissima processit virgo, non tamen ex hoc deducendum est, hanc solam genuisse cum figurato figura in omnibus respondere non habeat, alias figura non esset, sed rei figuratæ veritas:

Heu mihi quam acriter hic dimicas, quam gravissima figurarum talenta contra me exoneras. Hei mihi quo me vertam, quo evadam?

Vltra sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum.

Sed ipse tu ab hac perplexitate me liberas cum fatearis, non esse necesse figuram figurato in omnibus respondere. Sed quomodo dicis tu Judithem præfigurare virginem, non hominē, an tuo sensu virgines non sunt homines? Deinde ubi legisti tu Christum in cruce dormientem: Forte est aliquis sanus intelligendi modus, quem docet illa subtilissima dialectica, sine qua dicis nullum esse theologum perfectum & speculativum. At modo ad rem ipsam redeamus. Apud omnes receptum est, Evam prævaricatricem non modo ecclesiam, sed & ipsam signare Mariam, quæ hinc dicitur secunda Eva, vera mater viventium. Quo ergo inconveniens, si Adam figuret Annam, quandoquidem sicut unica Eva ex Adam manu Dei formata est, sic unica virgo Maria ex Anna divino miraculo nata est. Quid mirum, nunc si Adam figuret Annam, si mas fœminam quando quidem longe absimiliores similitudines scriptura indicat: neque necessarium sit similitudines omnes sibi consentire & respondere pro qualibet sui patre. Nonne lapis angularis, & serpens ille æneus, figurant Christum: Quod remotissimè similitudines sunt in canticis, quæ beatissimam virginem figurant & ecclesiam: Figurat Marcum leo, bos Lucam, Joannem aquila, sic tu & tui similes forte figurati estis in equo Balaam, videl. asino, sed humana voce loquenti. Sed dices forte apud nullum doctorum tuorum talem figuram reperiri, ubi sexus fiat confusio, sed Fabrum hanc de Adam & Anna præter usum doctorum talem excogitasse, quod facere nobis minime liceat. At nunc arrige aures potitor Balaam, & docebo te nihil per nos tentatum, quod itidem non consueverit apud alios. Audi quendam scholasticum doctorem, sed & virum bonis literis eruditum (licet alicubi in quibusdam à Fabro dissentiat)

tiat) Marcum grandivallem, qui Mariam illam pudicissimam Marthæ ac Lazari sororem, ad Mosen ipsum figuraliter refert, ac totum illud evangelicum de suscitatione Lazari, lachrymis ac fremitu Christi, precibus Mariæ, refert ad confractas tabulas, irâ domini, & preces Mose. Figuratur alicubi Christus per aquilam, tu nunc si potes da aquilam marem. Opponis mihi Judithen & Hesterem fœminas fœminam virginem præfigurare, at Hester etiam ecclesiam figurat, cujus magna pars mares sunt, quemadmodum regina Vasti judaicam notat synagogam, ni forte figura plus debeat consonantiæ vocabulorum quam rerum Judithen autem castitatis exemplum, castitatis suæ remunerator, non solum fœminis sed & viris imitabilem dedit, quare & illius figuratio à masculo sexu si occasio sit non abhorrebit. Nunc ergo dico tibi sicut ad omnes vitæ actiones convenit theologo figuram aliquam seu exemplum è divinis literis venari: Ita unumquodque exemplum, pro temporum rerum ac personarum diversitate ad quæ accommodatur, aliam atque aliam conveniet induere figuram. Nam ipsa scripturarum veritas variis in rebus varie relucet. Quod autem conaris dicere, quod stante figura illa qua Adam notat Annam, Evaque Mariam virginem, tamen unitatem Evæ ex Adam, non debere figurare unigenituram Mariæ virginis ex Anna. Certe hac tua cavilla etiam negare posses unitatem ecclesiæ, quæ hac eadem figura denotatur. Quod cum de ecclesia non poteris nec de Maria virgine poteris. Ea enim est divæ virginis colligantia cum ecclesia, ut quicquid in sacris literis de ecclesia dicatur, etiam in ipsa miro modo quadret.

Quod autem his dictis tuis subnectis inquiens.

¶ *Dicimus tertio teste Hieronymo argumentum à mistico sensu acceptum, nullius esse roboris aut momenti & nihil ex eo apud doctos, aut in schola formaliter concludendum: hanc ob rem si id tacuisset doctorem & formaliorem argumentatorem se ostendisset.*

Facis tuo more, quod velis omnia ad tuum nutum exponi, & scripturas ac argumenta non nisi pro tuo libito induci. Nec probas quod assequi nequeas, omniaque illa taceri velis, quæ cum tuo scholastico instituto pugnare videntur. Esto igitur nunc quod Hieronymus sic alicubi dixerit, quod me tamen apud Hieronymum aliquando legisse non recordor. Fatebor hujus argumenti non semper magnam vim esse, nisi ad persuadendum, minimam autem ejus efficaciam esse, in illis argutis sophistis, qui hoc adeo ludunt, ut ad omnem rem quam jam antea præcogitatam secum animo adferunt persuadendã, vel in-

vel in eptiſſimam aliquam figuram, vel ridiculoſum apologũ affingũt: cujuſmodi ſunt, ſubtilis ille ſermonicator Jordanus, qui deceptus vocabulo pellium, & Midianitarum tentoriis, quorum meminit Abbacus, pellem fecit Bartholomæi excoriati. Et magnus ille ſcholaſticæ hiſtoriæ magiſter, qui ex pullis ſtruthionis vitro incluſis, educit paſſionem Chriſti. Sed ſunt iſtis longe ſubtilioris ſtultitiæ doctores, ut qui circuli quadraturam (eo quod ſcientia ejus non exiſtente ſcibile ſit) componunt cum fide Chriſti: & divinæ triadis myſterium, figurant in verbo activo, paſſivo, & impersonali. Certe ejuſmodi figuræ, & tuorum ſophiſtarum fictiones, nullius roboris ſunt, aut momenti, ſed tam frigidæ & abſurdæ, ut nedum nihil probare, ſed ne leviter aliquid perſuadere valeant, niſi alia acceſſerint teſtimonia & nulla ſit contradictio. Rurſus, valet ſæpiſſime à figura argumentum, quando ſcilicet ex ſacris libris & divinis literis ad piam ſanctamque vitam figura elicitur ſuis circumſtantiis, perſonarum, temporum, locorum, modi, numeri, occaſionis, præcedentium, & ſubſequentium, ipſarumq; ſcripturarum collatione, ſibi undiq; conſtans, & perſimilis, talis revera efficaciſſimum præſtat veritatis argumentum, Nullum n. ſic arte componi mendacium poteſt, ut undique ſibi conſtet: neq; tamen continuò mendacium eſt, quod prȩter ſingularum circumſtantiarum ſimilitudinem exponitur. Nam ſæpiſſime multa cadunt in figuram, non ut ſignificent, ſed ut conſtet hiſtoria. Rurſus multa ſunt in ſacris literis, quæ ſi abſq; figurato ſenſu per rudem verborum corticem apprehenderis, non ſint niſi noxia, cujuſmodi ſunt divendita tunica emere gladium, non veſci fermento phariſæorum, lavare in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine uvæ pallium ſuum. Sunt & pernicioſiores ſenſus, niſi figuræ remedium ſuccurrat, ut illud: qui ſe caſtraverunt propter regnum Dei, & illud: carbones igneos congeres ſuper caput ejus, & illud: ſi oculus tuus ſcandalizaverit te, ejice illum foras, & alia multa, quæ huc adducenda forent, niſi tu cujus ſtomacho non ſapiunt hæc ſcripturæ arcana myſteria, tanquam res arbitrarias, ſomniiſque ſimillimas, faſtidires, reſpuereſq;, ut in ſchola tua nihil formaliter, concludentes. Propterea forte, ſi Origenes, Ambroſius, Hieronymus, Bernardus, ipſe etiam Paulus Apoſtolus, de hoc argumentandi genere tacuiſſent, ac pro ſcripturarum allegoriis, & ſyllogiſmos in datiſi vel darapti producerent, doctiores & formaliores eſſent, & in ſchola tua magis haberentur in manibus-

Sed rurſus nunc ad excetram tuam revertamur, & quam ſtrenuè

nuè posteriorem propositionis meæ partem redarguis, audiamus, Ita namque insurgens inquis.

¶ *Sexto allegat omnes sanctas mulieres, quarum partus divinitus anunciatus est, contentas illa prole fuisse, nec alteram superaddu-xisse, quod & facere debuit Anna. Ad hoc facile respondere est. Constat enim Samulem divinitus prænunciatum fuisse, nec tamen eo ablactato proba ejus desiit concipere mater, quin imò post eum tres filios, & duas peperit filias, ut regalis testatur historia, & quoniam tres pro-sui fulcimento nobis potest objicere fœminas, Saram Abrahe uxorem Manue Samsonis genitricem, hac enim postquam Domino revelante singulos conceperunt filios, posthac concipere desierunt, sic & de Anna dicendum, hanc negamus consequentiam, & hanc negarent philosophi, quoniam in arte deficit, negamus iterato propter dissimilitudinem. Constat enim de Sara, quod ei vetustate consumpta desierant muliebria, ut ex Genesi patet. Apertum enim est ex evangelio Elizabet & Zachariam processisse in diebus suis, Iudicum liber enucleat uxorem Manue natura sterilem esse, unde non mirum, si post hoc non conceperirt, & si ex scriptura deducendum non putemus easdem, posthac continuisse, quinimo probabilitas magis in contrarium cedat, nec n. æstimandus est Abrahum genito Isaac, Saram non cognovisse, quo ea mortua alteram adduxit uxorrm, unde cum hæc sterilitas in beatissima non concludatur Anna, argumentnm hoc contra nos nihil efficit.*

Iterum te non pudet in sacris literis tam audacter addivinare, ēt mendacia. Constat ex Regum historia, Samuelem non prænunciatum, sed multiplicib. precibus, lachrymis & votis per matrem suam postulatum, cui sic adoranti benedixit Heli sacerdos. Vade in pace & Deus Jsrael det tibi petitionem tuā, quam rogasti eum. Postquam benedictionem concepit & peperit Samuelem, quo ablactato & oblato in templum Domini, iterum benedixit Heli patri & matri ejus, dicens: Reddat tibi Dominus semen de muliere hac pro fœnore, quod commodasti Domino Postquam benedictionem nec antea iterum concepit adhuc, & peperit tres filios. & duas filias. Hæc sunt, quæ de Samuelis ortu regalis narrat historia, de prænunciatione autem nihil, sed est hoc loci per te malitiose conficta & ementita. Quod autem tu negas meam, ut vocas, consequentiam, quoniam hanc negaturi sint philosophi & artistæ. Certè ego parum facio, quid artistæ & philosophi tecum de hac sensuri sint, modo illam non inficiantur veri theologi, cum quibus malim ego in consequentiarum artificio deficere, quam cum tui comparibus scholasticis sophistis (qui vobis plusquam homines videmini) argutissime colligere. Sic enim quoniam nec

Apostoli

Apoſtoli quidem pacem vobiſcum habituri ſint, ſi oportuerit diſputare: ut qui ipſi non ſatis magiſtraliter, ſeu parum dialectice fidei myſteria diviſerunt, definieruntve. Nam datam à Paulo fidei definitionem carpitis, tum quod ſpei conveniat, tum quod tantum loquatur de futuris. Similiter charitatis diviſionem ad Corinthios pungitis: quia Thomiſtico Scoticoq; artificio infuſam ab acquiſita non ſecernit, nec diſtinguit inter creatam & increatam. Ita non pudet vos ſacrilegos ſophiſtas, adoranda magis quam explicanda fidei myſteria, tam ſordidis formalitatum, quidditatum, ecceitatum, qualitatum, & ſimilium portentorum monſtroſis vocabulis, ſimul ac Ariſtotelis, Averrois, Porphyrii, & hujuſmodi impiorum ſententiis, conſpurcare, omnemq; Chriſtianæ theologiæ majeſtatem, ad prophanas ethnicorum argutias, tanquam ad Critolai regulam adigere. Sed modo ad dicta tua revertamur. Fateris Saraam Abraham ſterilem & vetulam cui jam defecerint muliebria, ſed ſpurco ore illam poſt Iſaac genitum ab Abrahamo adhuc cognitam effutiris. Fateris etiam Samſonis matrem fuiſſe natura ſterilem, Elizabet etiam & Zachariam Joannis parentes proceſſiſſe in diebus ſuis, atque ideo non mirum videri debere ſi poſt annunciatos partus non conceperint. Dices inſuper quod in beatiſſima Anna talis ſterilitas non concludatur, adeo te illuminavit logica ipſa, quod prę nimio fulgore ſuo oculos tuos in ſacris literis penitus caligare fecerit & cæcutire. Quod ſi tu omiſſis tuorum ſcholaſticorum putidis commentis, corollariis, & concluſionibus, bonos auctores & neceſſarias theologo literas aliquando vel invitus introſpexiſſes, didiciſſes ex Matthæi evangeliſtæ hiſtoria beatiſſimam Annam dum Mariam virginem conciperet, non modo fuiſſe natura ſterilem, ſed etiam exactæ ætatis (ut cui jam muliebria defecerint) vetulam. At cur ſpretus à pontifice Joachim? cur oblatio ejus repudiata, niſi quia exactum erat tempus quo Anna juxta naturam parere potuiſſet? nec ſolum jam natura, ſed etiam ætate inhabilem. Quod etiam ex eo ſcire deberes, quia Elizabet Annæ neptis, ex Eſmeria ſorore natu minore, jam ſenex erat, cum annunciaretur beatiſſimæ virgini, quod filium Dei conciperet, dicente ad illam Angelo [ut eſt apud Lucam] Ecce cognata tua & ipſa concepit filium in ſenectute ſua.

Nec iſtis argumentis tuis pluris facienda ſunt illa quæ nunc contra Salomonis cantica per me adducta opponis, inquiens:

¶ *Septimo contra nos allegat prophetiam Salomonis canticorum ſexta dicentis, ſexaginta ſunt reginæ & octoginta concubinæ & adoleſcen-*

lescentularum non est numerus, una est columba mea perfecta, una est matris suæ electa, una genitricis suæ. Ac dicendum est primò prophetiam hanc secundum literalem sensum non repræsentasse beatissimam Annam, nec eandem unicam habuisse filiam, glossa enim interlinearis eam exponit de fidelibus & super lyuna habet interlinearis una simplicitate, & ideo ex hoc non elicitur singularitas. Postillator autem litteraliter exponens, ait per unam, quæ dicitur columba & sponsa, intelligitur tabernaculum in Ierusalem, ubi erat Archa quia præ cæteris civitatibus & locis erat ad cultum Dei electa matris suæ ecclesiæ triumphantis. Hugo autem Cardinalis exponit de ecclesia dicens, una est columba mea, una quidem licet plures personæ. Idem una unitate fidei, & hoc beatissimus corroborat Hieronymus in prologo Bibliæ dicens, Salomon pacificus ecclesiam jungit & Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium. Nec aliquem probatum æstimamus doctorem, qui hanc somniaverit prophetiæ appropriationem, nisi suus Faber, nec tamen ut deduximus secundum literalem sensum, qui solus dat pro opposito efficaciam argumento, & ex his deduximus allegantem prophetiam hanc ad hoc propositum, rudi nimis fabricasse peritia & nihil ad præsens. Secundò dicendum, quod & si de Anna intelligenda esset. nihil tamen contra nos est dicere, quod sit una genitricis suæ, ubi n. una dicitur, intelligendum est etiam, esse unicam Annæ ex primo ejus marito, videl. Ioachim, vel una dicenda venit propter virtutis excellentiam & sublimitatis præeminentiam sicuti secundo Reg. vigesimo tertio, Abiasar frater Ioab nominatus in tribus dicitur.

Quid hîc dicis quæso, nulla scriptura possit aut debeat aliter applicari quã sensus sonat literalis, & glossa interlinearis, ac postillatores recitant? Quod est illud tuum argumentum? quæ est hæc tua sequela? glossa interlinearis ita exponit, ergo non licet quavis ratione aliter exponere: Postillator quispiam vel Hugo Cardinalis sic applicant, ergo non licebit aliter applicare quàm fecerint illi. Talia ne argumenta formant, qui veram didicerunt logicam? Siccine ratiocinantur perfecti & speculativi Theologi? ideo profecisti in Parisiorum sorbona? O perditissime sophista, evolve cuncta tua parva logicalia, exponibilia, insolubilia, obligatoria, omnesque sophisticos de modis exponendi & respondendi libellos, si forte posses aliquo syllogismo in baroco vel paralipton hanc tuam sequelam salvare Ego possem tibi innumeras ferme sacrarum literarum auctoritates producere. quas sanctissimi doctores longe aliter applicant quam litera habet & communis scholasticorũ usus. non tamen aliter quàm Spiritus Sanctus intendat. Fecerunt

hoc Apostoli, fecerunt Evangelistæ, facit & ipsa ecclesia. Allegat Paulus Atheniensis aræ inscriptionem longe aliter quàm esset, allegat Matthæus Hieremiam de triginta argenteis longe aliter quàm ille scripserit, allegat ex Zacharia illud: percutiam Pastorem, secus quam Propheta intendit, idem & illud propheticum: Nazaræus vocabitur, quod tamen in prophetis nusquam comperitur. Exorditur Marcus evangelium suum, sicut scriptum est in Esaia Propheta: Ecce ego mittam Angelum meum, quod tamen Esaias neq; scripsit neque intendit, Narrat apud Lucam Stephanus historiam de descensu Jacob in Ægyptum, sed longe alius sensus est aliaque intentio apud Genesin. Rursus an nō ecclesiasticus usus evangelium de Maria sorore, Marthæ applicat beatissimę virgini? nunquid etiam sanctis confessoribus applicat verba Ecclesiastici de Christo: ecce Sacerdos magnus? & quod scriptum est de Enoch: qui placuit Deo? & quod de Noha, qui inventus est justus? & in tempore iracundiæ factus est reconciliatio? & quod de Abrahamo: non est inventus similis illi qui conservaret legem excelsi? & quod de Jsaac: benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus, & testamentum suum confirmavit super caput Jacob? & quod de Mose: dilectus Deo & hominibus? Sic & cantica Salomonis multi Christo tribuunt & Eclesiæ, quidam alii animæ conjunctioni & verbi Dei, alii beatissimæ virgini Mariæ, inter quos est non spernendus Doctor Alanus. Multiplices enim sensus exponendi sacras scripturas in ecclesia recepti sunt, & vetustissima consuetudine frequentati, in quibus modo nemo retorqueat sacræ scripturæ expositionem ad id quod contrariatur fidei & ecclesiæ Unicuiq; in suo sensu abundare licet, magis autem liberè in his quæ nondum sunt per ecclesiam determinata, aut quorum nihil interest ad fidē utrum sint vel non sint, sic, vel aliter teneatur. In his enim teste Gregorio Nazianzeno, in libro contra Eunomianos, cui titulus est προδιαλέξις. Ut obtinere non est inutile, ita peccare sine periculo. Quam obrem si ego cum Jacobo Stapulensi hoc Salomonis canticum, præter interlinearem glossam, & Hugonis aliorumque postillas, ad beatissimam Mariam virginem retulerim, nihil in hoc feci quod tu juste queas reprehendere, qui es omnis bonæ eruditionis expers: nec veros theologos, neque Bibliam ipsam perlegisse comprobaris, nisi fortassis ut canis è nilo. Sed tantūmodo in tuorum consophistarum putidis & marcidis excerptis, ac Bianicis reportatis, usq; in hanc tuam senectā inveteratus dierū malorum, tanquā βοῦς κύπριος nutri-

nutritus es. Porró quam nobis condonare renuis improprietatem in verbo soror, tu tibi præscribere conaris in dictione una, dicens hanc intelligendam esse, ut dicatur una duntaxat ex primo Annæ marito, vel propter virtutis excellentiam, vel ob sublimitatis præeminentiam. Hoccine tibi videtur doctum & formalem argumentatorem esse, sic scilicet aliqua molli & effœminata impropriistarum formula, & æquivocationis alicujus puerili distinctiuncula summis labris nata, tortuosaque argutia aliquo resilire, & elabi vel in foveam quam fecisti, ut recte in te lusum sit proverbium, turdus ipse sibi malum cacat.

An nunc iterum ineptias tuas paulisper audiamus. Ais enim:

¶ *Octavo contra nos allegat miraculum dicens, quod ex pluralitate nuptiarum conceptus Mariæ non videretur miraculosus, sed potius ex concupiscentia carnis. Respondemus hoc simpliciter negando, dicimus enim de beatissima Anna si post hæc viginti habuisset liberos, hoc non attribuendum concupiscentiæ, sicuti nec quispiam concupiscentiæ attribuere debet conceptus multiplices & diversos Anna Samuelis post ablactatum Samuelem, si enim quispiam mulierem aut prægnantem aut parturientem videat, an de tali iudicare potest ipsam ex concupiscentia aut parturiisse aut concepisse, & non ex amore filiorum procreandorum? sane nequaquam. Quod si fecerit, temerarie judicat, nec diurnam evitat offensam temerarium judicium prohibentem, si autem de honesta qualibet non liceat hanc concupiscentiam iudicare muliere, à fortiori non de Anna pudicissima, igitur argumentum nullum 2. conceptum beatissimæ virginis miraculosum nedum ex parentum conditione, sed ex angelica denunciatione ac divina nominis impositione dicimus 3. quod & miraculosus fuit ex parentum sterilitate. Quod si arguatur, si Anna secundo concepit, igitur non fuit sterilis. Ad hoc respondemus, quod si Anna simpliciter non fuit sterilis, stat tamen Ioachim & Annam simul coniunctos steriles fuisse. Nonne videre est in præsentiarum hominem ad unam accedere non potuisse, qui tamen ad alteram accedens, ex ea concepit, nedum ipse sed & mulier ex altero. Nunquid videre est mulierem, quæ & si cognita à proprio viro non conceperit, à secundo tamen concepisse visa est. Sic & in præsentiarum dicere convenit, & si Anna ex secundo & tertio naturaliter conceperit, hoc tamen non derogat miraculo. Quin si fœcunditas naturalis secundas & tertias decoravit nuptias, nihil tamen obest, quin primas, visa coniunctorum sterilitate, super naturalis adornaverit fœcunditas.*

Pulchrè certè & magiſtraliter hîc diſtinguis inter deſiderium filiorum procreandorum & concupiſcentiam. Sed longe magis magiſtrale eſt & ita magiſtrale, ut intellectum meum penitus effugiat, quod videlicet dicis, hominem ad mulierem accedentem ex ea concipere. Certe hoc miraculum jam omnia miracula facile obfuſcaret, quod vir conciperet ex fœmina, ſi modo etiam pareret. Forte tamen aliquem partum, qualem apud Horatium ficulneus ille hortorum Deus, magno cum Canidiæ & Saganæ timore fugaque olim emiſit. Vere jam impletum eſt, quod in præfatiuncula concluſionis tuæ pollicitus es, te ſecundum exiguitates tuas aliquantulum daturum reſponſum, & juxta Sapientis proverbium, ſtulto juxta ſtultitiam reſponſurum. Tam ſtulte hîc reſpondiſti, ut nihil hoc dici poſſet ſtultius. Nunc autem iterum dico tibi, nequaquam credibile eſt Annam poſtquam legi, voto, & Angelico mandato ſatisfecerat, ipſamq; Deiparam virginem ex utero ſuo perbeatam ſine originalis maculæ inquinatione tam ingenti miraculo peperiſſet, unquam novam deſideraſſe prolem, quin imò fuiſſet ingratiſſima, ſi tali prole, cujus inter hominum genituras nulla unquam fuit, nec futura eſſet dignior, non fuiſſet contenta. Quin & Joachim etiam, vel quicunque alii, vere fuiſſent præſumptuoſiſſimi & ſceleratiſſimi, ſic ſanctificatum tanto partu uterum, violare ac polluere præſumpſiſſent. Semel admonuit eam Angelus, quod conciperet, filiam dicens non filias: nec alias illam admonuiſſe legitur, nec aliud miraculum pro alia filia gignenda factum legitur. Non credimus ergo Annam gignendam aliam filiam concupiviſſe, nec aliud unquam attentaſſe, uterumque ſuum tantæ virginis ſine originalis maculæ partu, nunquam deſiderata alia & in originali culpa prole infecta, præbuiſſe temerandum. Nunc ergo dic mihi quæſo primum, num beatiſſima virgo ſine originali macula concepta duntaxat vel nata ſit? neque enim uſque adeo thomiſtica theologia te captivavit opinor, ut hoc negares. Dic rurſus num aliæ illæ filiæ, quas tu Annæ contribuis, ab originali culpa fuerint præſervatæ? dicere illud non audebis. Nam vos thomaſtri, etiam divæ virgini Mariæ, hunc honorem, quod ſcilicet ſine peccato originali prodierit, non niſi inviti & timore faſciculorum (quibus mea ætate hanc ob rem plures prædicatorii ordinis thomiſtici doctores tam in Florentia Italiæ, quam in Berna Helvetiorum Romanorum Pontificum ſententia abſumpti ſunt) conceditis. Quomodo ergo nunc affirmabis, quod Anna, quæ concepit peperitve ſine pec-

cato

cato filiam, jam tentaverit alias filias gignere in peccato, ne forte id efficere potuerit, illa tua ridenda distinctiuncula, inter desiderium procreandæ prolis & concupiscentiam. Non minus ridendus, imò & contemnendus es in sequentibus, ubi non minus detrahis parturientis Annæ miraculo, dicens Annam sterilem non fuisse simpliciter, sed (ut tuorum scholasticorum more loqui liceat) secundum quid duntaxat, & relativè cum Joachim conjuncta, cum cœteris autem secundo & tertio maritis, fuisse natura fæcundam. O scelestissimi sophistæ excidendam candenti ferro linguam, per quam diabolus ipse contra sanctissimam Añam adeò deprehenditur blasphemasse. Quid enim dicere potuisti impudentius? atque interim gloriaris te beatissimæ Annæ non detrahere, sed te illam commendare. Si hœc tua blasphemia divinam evitatura sit offensam, ipsaq; sanctissima Anna pro hac ejus contumelia tibi vel parum propria futura sit, plus quam miraculum erit.

Iterum nunc quædam, quæ superius fœtente stomacho eructasti, hic quasi anacephaleose quadam objiciendo resumis, ac pro insana lingua tua eandem cantilenam repetis. Quia loqui nesciens & tacendi impotens, alia contra hunc locum argumenta non habes. Dicis itaque.

¶ *Item non allegat argumento, quia dicentes Cleopham fuisse secundum Annæ virum, ex quo peperit Mariam Alpheo junctam errant corde, nam Maria Cleophe, ut obloquitur testibus Egesippo & Eusebio, non ita vocatur à patre, sed à marito, quia fuit uxor Cleophe. Adhuc dicimus sufficienter nos respondisse, ubi non solummodo duos sicuti effecit ipse, sed multo plures antea adduximus doctores, sufficientiores pro infringenda allegatorum ab ipsa phantasia. Non soli contra eos militant doctores, sed & sacer, ut prædiximus, Evangelii textus Ioannis decimo nono, dicentis: Erant juxta crucem Iesu mater ejus & soror matris ejus Maria Cleophe.*

At ego pro meis illis duobus doctoribus, ac evangelica litera, contra tuorum glossemata & postillas, ac contra totam illam tuam, omnemque theosophistarum tuorum, non equestrem sed asininam phalangem dimicando tuis propulsis, illos meos illæsos victoresque reduxi.

Tu autem nunc magna sesquipedalium verborum pompa, tanquam claudiano tonitru exclamas.

¶ *Nec valet dicere illud damnabile & nimis absurdum dictum quod ipse proponens, evangelium execate nimis correcturus asserit, non Mariam Cleophe, sed uxorem Cleophe apponendum in Græco, ut Maria uxor habeatur. Non valet, dixerim illud præsumptuo-*

ſum aſſerere, quia ſi ſic falſum evangelium noſtrum, Romanæ ſimiliter & omnes latinæ errant eccleſiæ, jam fidei noſtræ falſum ſubjicitur, & ſic inanis & falſidica eſt ſcriptura noſtra ſacra, & ex conſequenti fides noſtra nullius roboris ac momenti eſſe comprobatur. Quis quæro, hoc te docuit, niſi forſan unicum à ſomniatoribus propoſitum verbum. Ipſa videlicet Græca, quam prædicis, aſſertioque ut aſſeris habent. ſtabant juxta Crucem Ieſu mater ejus, & ſoror matris ejus uxor Cleophæ, ex his negare volens, Cleopham beatiſſimæ maritum extitiſſe Annæ. Dic rogito, an potius credendum ſit ſcripturæ Græcæ, quæ ſuos in præſentiarum fautores habet hæreticos à Romana diviſos Eccleſia, qaæ quidem, ut pernicioſam ſuam foveant hæreſim, ſuos vitiare non ceſſant doctores. Negantes enim proceſſionem Spiritus ſancti, à Patre & Filio non factus, nec genitus, ſed procedens, ſed dixiſſe, à Patre per Filium, quod eſt contra ſacrorum approbationem conſiliorum, & catholicæ determinationem Eccleſiæ. Quin potius credendum ſit ſacris doctoribus noſtris & Hieronomyanæ translationi ab Eccleſia probatis. forſan dices, translationem hanc vitiatam, hoc in præſentiarum utpote blaſphemum non negare non poſſumus, ubi autem vitiatum in alio oſtenderis, quod tamen non credimus, non tamen in hoc paſſu, ut præmiſimus, beatiſſimus ille Hieronymus hanc pro hac parte in ſuis corroborat Epiſtolis. Nec ſolus contra te in hoc militat Hieronymus. Si enim & Auguſtinum legeris ſuper Ioannem in libro tertio de conſenſu Evangeliſtarum. Invenies eundem dixiſſe in textu Ioannis Mariam Cleophæ non uxorem, nec minus militat gloſſa interlinearis, Hugo Cardinalis & cæteri ſolemnes, quos oſtendimus Doctores. Conſtat igitur tam abſurda doctorum ſolemnium negatio propter unius ſcilicet Eraſmi, in præſentiarum viventis aſſertionem nec auditu dignam, his ſane potius credendum, quam uni & ex conſequenti & allegantis aſſerta, veluti fidei ſcandaloſa neganda & eodem textu videtur falſum eſſe, quod ſubjungit dicens, Cleopham eundem hominem binomium fuiſſe.

Non erat uſque huc ſatis tot copias tuas fudiſſe; tot munimenta tua ſubvertiſſe, tot ſuſtuliſſe inſidias. Quod nunc reſtat expugnandum longe horribilius eſt.

Centauri in foribus ſtabulant, ſcyllæq; biformes
Diſponunt enſes, & ſcuta latentia condunt.

Totus hic in rabiem verſus vocas nos damnabiles, abſurdos, excæcatos, præſumptuoſos, blaſphemos, ſcandaloſos, ſomniatores, auditu indignos, fidei Evangelii ac ſcripturæ falſarios. Nec hoc tibi ſatis eſt, niſi ipſum etiam Eraſmum Roterodamum

rodamum (cujus hodie Chriſtiana Eccleſia in ſacris literis doctiorem paremve non habet alterum) graphice momorderis, tuaque impuritatis ſordibus aſpergas, vocans eum unum à ſomniatoribus, atque aſſertionem ejus auditu indignam. Denique omnes Græcæ ſcripturæ fautores thomiſtico more hæreticorum fautores dicis, & hæreticos. Manhu, quid hîc audio, quam horrenda criminum nomina in hoc album vocas? quo te rapit peſtilens furor, & obſeſſæ mentis inſania?

Igneſcunt iræ, & durus dolor oſſibus ardet.

Quis te faſcinavit ſpiritus nequam? Ubi Theologici nominis modeſtiam, ubi ſacerdotalis religionis continentiam, ubi fraternum cucullæ titulum reliquiſti? Abjeciſti omnia retrorſum, & totus jam transformatus es in ſacrum porcum, peſſimumque monſtrum:

Pallor in ore ſedet, macies in corpore toto.
Nuſquam recta acies, livent rubigine dentes,
Pectora felle virent, lingua eſt ſuffuſa veneno.

Certe elleboro tibi opus eſt, ac ſimul experto quovis medico, qui anticyro aliquo poculo cerebro medeatur, nunc ergo reſipiſce parumper, & diſce quæ olim ſcire debueras, redi ad auriculas, & audi quæ dicturus ſum, ac revoca in mentem, quæ jam ſuperius dicta ſunt. Nullus noſtrum eſt, qui corrigat Evangelium, ſed id ipſum ex ſuo fonte, ex illa ſua lingua, in qua ſcriptum eſt, repetendo declaramus. Dicimus itaq; illud, quod in Latino codice legitur, Maria Cleophæ dici non filiam Cleophæ, ſed uxorem, quod ita eſſe, ex Græco articulo facilè diſcernitur, ut ſuperius oſtendi: Et hanc ob rem Eraſmus in ſua tractatione addidit uxor, ne quis vulgari hoc errore deceptus, hanc Mariam non uxorem, ſed filiam Cleophæ arbitrari poſſet, quod ille inſuper firmiſſimis imbecillibusque rationibus oſtendit, quas ego huc libenter adducerē, niſi tu me (ſicut facis in iſtarum concluſionum tuarū finali clauſula) redarguturus ſis, quia illæ in meo non creverint capite. Quod autem ais me dixiſſe textum Evangelicum habere non Maria Cleophæ, ſed uxor Cleophæ, mentiris in caput tuum viliſſime nequam. Textus Evangelicus ſic habet Μαρία ἡ τοῦ κλωπᾶ. quod Eraſmus ipſe, quē citavi trāſtulit, Maria uxor Cleophæ. Quod autem Græcas literas non probas, facis quidem tuo more & inſtituto, qui non libenter laudas ea, quæ non didiciſti, & tanquam hircus ille Æſopicus, facile contēnis, quod aſſequi non poteris. At cum tu exarmatū & elingue pecus, vix ſemilatinas voces effutire queas, Theologico cōfides ſupercilio Græcas li-

retas judicare condemnareque præsumis, cum tamen nemo potest esse perfectæ doctrinæ Theologus sine cognitione linguarũ, ad minus trium, Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ: eo quod his õnibus sacra mysticaque scriptura prodita est, In qua etiam Chaldæa lingua suam partem habet, & Arabica. Quare illarum cognitionem ad sacros codices tam intelligendos, quam restituendos, August. ipse in lib. de doct. Christiana necessarias pronunciat: ipsisq; summorum Pontificum decretis sacrisq; canonibus cautum est, non de sophismatibus ac Logicis reticulis discendis docendisve, sed de traditione linguarum: & ut veteris testam: veritas ab Hebræis, novi fides ex Græcorum literis petatur, sine quarum peritia, si quis verã Theologicarum rerum cognitionem permittit, tota aberrat via. Ad illas namq; confugiunt Hieron Aug. Ambr. Hilar. & quiq; splendidissimi Latini Doctores Nec sufficit dicere jam omnia in Latinam linguam traducta esse, eamque traductionem sufficere: nam habet unaquæq; lingua sibi peculiare quoddam locutionis idioma, quod integre in aliam linguam sic transfundi non potest ut eandem energiam vimq; obtineat. Fatetur hoc Hieronymus plerisq; in locis ut in Prologo super Ecclesiasticum, & in præfatione Chronicorum Eusebii, ac in Epistola de optimo genere interpretandi Fatetur idem August. de vera religione. cujus verba canonisata sunt in decretis; 8. distinct. in canone, qui incipit: Ea locutio. Et ut te exemplo aliquo admoneam, unde nam provenit insignis ille lapsus Hilarii & Ambrosii in dictione חשיאבא & Cyprani in nomine אדם, nisi quod Hebraicè nesciverunt? Quod manifestariis ac pudendis erratis lapsi sunt, magnus ille Nicolaus de Lyra & ille diligentissimus Theologus Thomas Aquinas, & simul etiam ipse tuus Hugo quamvis Cardinalis vocatus sit, & alii innumeri. quod suis locis annotavit Erasmus nisi quia linguas ignorarunt vulgariæ huic traductioni confisi? Quapropter coguntur sic cęcutire & impingere, ac pro Christiana veritate sæpe mera portenta docere. O utinam mihi aliquando ea fuisset loci, temporis, & præceptorũ oportunitas, sacras illas linguas perdiscendi Nam Hebræam linguam aliquando leviter agnovi, Græcam parum attigi, postea fortunarum mearum iniquitate ab iis literis distractus, multa rursus amisi: & licet quod superest adhuc multum me juvet, tamen non pudebit me [si daretur ocium] rursus Græcum Grammaticulum fieri potius, quam tuæ farinæ, vel primi nominis Theologũ. Sed quid est, quod ais non esse credendũ Græcorum codicibus, utputa à Romana Ecclesia divisis. Quod

ſis. Quod ſi proptereain eorum literis tam ingens periculum eſt, quia aliqui eorum ab aliquibus Latinæ Eccleſiæ opinionibus vel fide deſciverunt, ut de proceſſione Spiritus S. de vocabulo hypoſtaſeos, de cæremoniis conſecrandi, de poteſtate Papæ, & Sacerdotum paupertate, ac ſpontaneæ mendicitatis quæſtu. Certè lõgè plus periculi eſt in Ethnicis illis veſtris diis, quibus tantum authoritatis tribuitis, Ariſtoteli, Porphyrio, Averroi, in quorum logomachiis dies noctesque ſic occupamini, ut nec veteris, nec novi inſtrumẽti literas interim vacet legere, cum tamen illi uni nihil unquã cum Chriſto fuerit commercii, alter pernitioſiſſimus exſtiterit Chriſti hoſtis, ac religionem Chriſtianam, quantum in ſe fuit impius & ſacrilegis contra Chriſtum libris conſcriptis penitus ſubvertere conatus ſit. Tertius etiam quot hęreſium occaſionem dederit nullus literarum ſcrutator ignorat. Deniq; nunc collige in unum, quotquot ſunt, in quibus Græci à Romana Eccleſia diſſentiunt, nihil in omnib. reperies, quod ipſi ex vitiatis ſuorum Doctorum libris, aut ex ſacræ Bibliæ adulteratis exemplaribus tueantur: ſola eſt expoſitionis varietas, quę illos à noſtra ſẽtentia ſeparavit. Sunt & aliæ permultæ cauſæ, quæ illos à Romana Eccleſia ſeperarunt, quas hîc enumerare non eſt opus non tamen à fidelium corpore, ut putrida membra reſecati ſunt, ſed tolerantur interim intra Eccleſiam, ſi quando noſtris rationibus revicti, vel nos illis in aliquo concedentes, in unã eandem ſententiam ritumque uniamur. Sed, ut revertar unde digreſſus ſum, da mihi ſi potes vel unum probatum autorem qui deprehenderit novi Teſtam. Græcos Codices, vel in uno loco falſatos fuiſſe, aut qui aſſerat noſtros Latinòs: illorum Codicib. eſſe emendatiores, nullum certè reperies. Unde ergò tibi Agaſoni hæc de Græcorum Codicib. cenſoria virgula? Quis tibi Epicureo porco ſuper illos ſceptra cõmiſit? quis dedit tibi ſubulco illos ex Chriſtianorũ Bibliothecis ejicere, & de illis ſententiam dicere, quæ nec intelligis, nec unquam didiciſti? Sed inveniſti tu gloſſam interlinearem, abſq; his linguis perfectam, ex qua omnia potes haurire, quæ Euſebium, omneſque reliquos vincat authores, quia à ſemilatinis recepta eſt fraterculis. In cæteris autem refugis ad vulgatam illam Evangeliorum editionem, quam tu Hieronymianam vocas, ſed ipſe Hieron. hanc ſuam eſſe negat. Quod autem contra Eraſmum Roterdamum, ut capra contra leonẽ inſoleſcis, illum paulò ſuperiùs unicum (ut ait) à ſomniatoribus, & Græcè ſcripturæ hæreticum fautorem inſiuans, nunc illum nominatim appellans, aſſertionem

traductionis suæ auditu non dignam, & veluti fidei scandalosam proclamando calumniaris, totum hoc jam satis dilutum est: & si opus esset pro Erasmica traductione profusè copiosèque contenderem, nisi Phœbeo lumini splendorem addere videret, cum vir ille (quem ut redivivũ Hieronymum, sancta Romana Sedes, cum toto Cardinalium Pontificumque cœtu, & recipit & veneratur) defensore alio à seipso non egeat. Cujus nomen, ita nunc est doctrinæ excellentiæque nomen, ut nihil sit quod ad ejus illustrationem addi possit ipso lucidus. Cave ergo ne tua confutatio magis sit hæretica, & auditu non digna, quam unius, ut ais, Erasmi assertio.

Porrò quod nunc eodem contextu ais? falsum esse Cleophã hominem binomium fuisse, cur hoc non aliqua saltem argutiuncula persuadere conaris, cum tamen ego sine autoribus non sum locutus? sed te lupi videre priores, ideo vox fugit, nec habes quo buccam adaperias. Itaq; cum tu hanc positionem meam nullo modo enervare studes, nec mihi hic opus est circa illam diutiùs insistere, sed in declarationibus meis (si occasio erit) illam latiùs exponendo sufficientissimè probabo.

Rursus nunc insania tua paulisper fruamur, quâ istis tuis ineptiis subnectis dicens.

Item & quia dictum confirmat ex filiorum Cleophæ ætate, asserens omnes ætate Christi majores, inter quos Simon Zelotes Christum undecim annis superabat, ut testantur Eusebius & Egesippus. Respondemus imprimis Euseb. diversa imò & contraria censisse, & in uno passu revocasse, quod in altero dixerat, & ideò allegationem hanc nihil contra nos effecisse, imò pro nobis, igitur argumentum nullum. Respondemus secundò omnes nostros, quos allegamus, Doctores in contrarium sentire, imò & Evangelium saltem implicitè, & ob hoc opiniones duorum in hoc parvi pendendas

Hic iterum hæres cornibus tanquam hircus in vepribus, nec habes quod opponas mihi responsum, præter hanc vitiosissimam ac puerilem suasiunculam, dicendo: Euseb. aliquando diversa, aliquando contraria sensisse, aliquando in uno passu (sic enim Latinè loqueris) revocasse, quod alicubi dixerit in alio, & ideò nullam esse Eusebio fidem, ideò allegationem hanc nihil contra te, igitur pro te, igitur argumenrum nullum. Dic quæso annon Hieron. annon August. & innumeri alii excellentissimi Doctores, sibi sæpè dissimilia, sæpè contraria scripserunt, sæpè ab una opinione sese in aliam revocarunt. sæpè palinodias cecinerunt? num propterea respuendi sunt, & circa reliqua dogmata sua vacillare dicentur; Sic hebes dicere non aude-

audebis. At cur non eo modo recipis Euſeb. quo cæteros? Ipſe tuus Thomas Aquinas, periculoſam illam opinionem ſuam, non dico de rerum creatarum neceſſitate, ſed de adoratione crucis, & imaginum veneratione aliquando revocavit, ſi Capreolo creditur. Ille namque acerrimus Thomę defenſor, cum hanc opinionem tueri excuſareve nequiret, aſſerit Thomam deinde aliter ſenſiſſe. An propterea tu nunc ſancti Doctoris benè dicta abjecturus es retrorſum? Eſt inſuper Thomas ipſe ſibi multis in locis mutuo contrarius, & à ſeipſo diverſus, & inſtabilis, ut qui nunc unam nunc aliam ſequitur opinionem: nam in primo ſententiarum, de modo eſſendi in loco ſubſtãtiarum ſeparatarum, diverſa ſentit ab his, quæ in quarto ſententiarũ, & in tertia parte ſummæ tenet, ubi tractat de deſcenſu animæ Chriſti. Item de genitis ex putrefactione, in primo ſententiarum ſequitur opinionem commentatoris, quã in ſeptimo Metaphyſicæ & alibi reprobat. Sic de materia cœli aliter ſentit in ſecundo ſcientiarum, aliter in ſecundo cœli, & in ſumma. Item de anima Chriſti, aliter ſentit in Chriſto, aliter in ſumma, ſic & de multis aliis, quæ nimis prolixum eſſet recitare. Nunc ergò & iſtos ceſpites tuos circumcidamus. Eſto quod Euſeb. alicubi erraverit, aliqua aliter, & aliter diverſis in locis recitaverit vel docuerit, aliqua etiã revocaverit, certa illa, quæ ad hoc præſens propoſitum ex Euſeb per me citata ſunt, neq; revocavit unquã, neq; alicubi aliter ea deſcripſit. Nec eſt alius quiſpiam præclarus Dhctor, qui circa hæc illum corripiat. Et quoniam in ſuperioribus docui te (ut dicitur aſinum ſub freno currere) videl. quibus hiſtoriarum Scriptoribus fides adhibenda ſit, dabo tibi hoc loci aliam quandam regulam qua diſcas, cui ſententiæ, accedendum eſt, quando excellens aliquis Doctor, eiſdem de rebus diverſa & contraria ſcripſerit. Ea nunc talis erit, videl. Hinc dicto firmiùs credendum eſſe, quod cum certi alicujus & antiquioris authoris teſtimonio, vel cum validiori ratione, & in proprio ac accommodato rei loco dictum eſt. contra quæ ſine certo & antiquo aliquo Doctore, ſine valida ratione, præter hiſtoriæ intentionem, extra proprium rei locum, ſeu propoſitum, ut alicubi inter commentãdum ad dictionis aut propoſitionis alicujus conſonantiam, juxta propriã ſeu vulgarem extemporaneamve opinionem dicta ſunt, hæc invalidiora ſunt, & aliis longè poſthabenda. Quod itaque Simon Cleophæ filius undecim annis major fuerit Chriſto, ex Egeſippo primum, tum ex Euſebio in Eccleſiaſtica hiſtoria, & in Chronico ſine contradictione notum, & receptum eſt: nam Mar-

Martyr effectus est anno decimo Trajani, centum & viginti annorum. Natus itaque est Simon iste circa annum illum, quo virgo beata in templum oblata est, quo tempore vixit adhuc Annæ maritus Joachim, ut ex Matthæo manifestum est. Nec me multum commovet, quod illos tuos Scholasticos Doctores, & Aristotelicos Theologos fastu efferens, meos ut ais duos duntaxat parvi pendas. Scio enim quoniam te.

Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.
Magna inter molles concordia.

Scio quoniam imperitorum multitudine & barbara turba me superas veritate autem ac fide non superas, nedum æquiparas Scio hunc morem esse apud vos fraterculos qualem plerumque apud istos Reliquiarum institores videmus, qui hac specie ordinati, quod quosdam peculiares vobis faciatis Patronos, vel quod vestri Ordinis, sive sectæ, sive instituti fuerint, quadam superbia, abusione & vana gloria, adeò pro illorum laudibus decertatis. Quod cum illos conamini nimium celebres efficere, & cæteris omnibus præferre, non veremini alios quosque Christianissimos simulatq; eruditissimos Doctores deprimere, & vel lacessere, interim gloriabundi & jactantes, vos esse vel sanctos Thomistas, vel subtiles Scotistas, vel invictos Albertistas, vel cõstantes Occanistas, quasi non satis sit esse Catholicè eruditos Christianos, cum tamen ipsa fidei Catholicæ doctrina, non pendeat ab illorum Doctorum tuorum dissonis & sibi invicem repugnantibus opinionibus, sed à Christo & veritate. Itaque cum jam in superioribus illis tuis scholasticis Doctoribus sufficienter responsum est nolo hic superfluus esse. Sed quid tu ais Evangelium saltem implicite negare filios Cleophæ Christo ætatem majores? Proh impietas. Scriptura sacra manifesta est, testimonium Dei lucidum est, sapientiam præstans parvulis. Non ergò qui implicant, non qui plicant, non qui replicant, ac suis Sophisticis involucris ac stultis quæstiũculis animos simplicium per omnem vitam aberrare compellunt, hi Christiani Doctores sunt, sed qui explicant, & elucidant sacram Scripturam à tenebris humanarum opinionum, & illam à Scholasticarum ratiuncularũ sorditie purgant Tu igitur si potes, explica, ubi nam ego Evangelio in hoc adversatus sim, & victoriam habe Sed quid ego tecum, dico te tardo, languido, exarmato, & emaculato pecude de tam manifestis rebus tam prolixè contendam? Quin ad illa, quæ subjungis me convertam vincenda.

Ait in-

Ais insuper:

Decimo allegat nos multò fœdius errare dicentes Salome, tertium Annæ maritum, qui in ea tertiam genuit Mariam, & hoc ex duobus ostendit, primò quia Salome eo teste nomen est originis, ut voluit Orig. Chrysost. Hieron. non est autem consuetudinis, ut asserit nomina mulierum viris appropriare, aut ècontra. Ad hoc responsuri confitemur, præfatos Doctores dicentes, Salome nomen cuiusdam mulieris fuisse, sed cum subinfert, non esse consuetudinis nomina eadem esse virorum & mulierum, hoc simpliciter negamus. In lingua enim sua materna vir nomen Petri sortitus vocatur Pietre, similiter & mulier in lingua Gallica vir nominatus Claudius appellatur, Claude similiter & mulier. Quod si & maternum & Gallicum spernit Ydioma, hoc ab Evangelio nullatenus alienum esse ostendemus, in quo Iohanna nomen idem viri & mulieris esse comprobatur. Quod sit nomen viri, ostendit Luc. 3. generationem Christi texens, cum ait, qui fuit Iohanna. Quod etiam sit nomen mulieris, manifestat idem Luc. 8. c. dicens: Erant duodecim cum illo, sequitur & mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis & infirmitatibus Maria quæ vocatur Magdalena, & Iohanna uxor Cuze procuratoris Herodis. Ex hoc luce clariùs patet. Idem nomen Iohanna viri & mulieris esse, quodsi ita res se habeat, quare & Salome nomen viri & mulieris esse non poterit. Sanè nulla huius videtur esse ratio, sed potius videtur faber suus in vacuum super hac laborasse consuetudine, dicens, consuetudines non esse virorum nomina mulieribus appropriare, cum id ex sacro reprobetur Evangelii.

Tam cæcus es simul & perversus, ut cum vel dictorum meorum non memineris, vel illa redarguere impotens sis, nequiter dissimulando fingis hoc loci sermonem, quem impugnes. Sed te fallit opinio: nam ego in decima tertia propositionum mearum dixi, Salome nomen esse mulieris: & quod ita habet Græca veritas, apud Marcum dicentem: Μαρία Ἰακώβου, τοῦ μικροῦ δὲ ἰωσῆ μήτηρ καὶ Σαλώμη. Hæc capite decimoquinto leguntur. Sequenti autem capite apud eundem sic legitur: καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου, Μαρία Μαγδαληνὴ, καὶ Μαρία Ἰακώβου, καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν ἀρώματα, his namque in Scripturis Σαλώμη nomen fœmineum est, & nominativus Græcus, quod vel pueri ipsi in ludo literario non ignorant, nisi tu malis novam fingere Logicam, quam veram sequi Grammaticam. Accedunt ad hoc citati per me Doctores, Orig. & Chrysost. quos cum negare non audeas, tamen non sine sycophantismo admittis. Ais enim illos dicentes, quoniam Salome nomen fuerit cujusdam mulieris, quasi de alia quavis locuti sint muliere, cum eidem Docto-

Doctores loquantur expresſè de illa Evangelica Salome, matre filiorum Zebedæi, quod maniféſtè patet apud Origenem in trigeſima quinta, & apud Chryſoſtomum in vigeſima octava homiliis ſuper Matthæum. Verum quia tu hic adjungis Hieronymum, prætereundum non eſt, nam ego illum in hoc album non vocavi, neque tu hæc apud Hieronymum legiſti, ſed apud tuum Petrum de Natalibus, qui in ſuo ſanctorum Catalogo, lib. 9. cap. 91. ſic ait: Salome diſcipula Chriſti fuit, quæ tempore Dominicæ paſſionis, cum reliquis ſanctis fœminis ad crucem aſtitit, & circa ejus ſepulturam ſolicita fuit, de qua Theophilus & Chryſoſt. dicunt, quod hæc fuit mater filiorum Zebedæi, quod Orig. ſimul opinatur. Et circa finem ibidem ait. Et Hieron in ſuo Catalogo tradit eam mulierem fuiſſe. Quod ſi nunc tibi aliqua fiducia eſt in tuo Petro de Natalibus, cur illum non recipis in hoc capite, ubi cum authoritate & ratione loquitur, potius quam de capitulo de Anna, ubi ſine Scriptura, ſine Patribus, ſine Canonibus, ſine authoritate, ſine ullis rationibus, nudis verbis incedens, à ſeipſo diſſimilis, ac omninò ambiguus, vulgarem fabulam decantat. Sed tu excæcatus malevolentia, ac tuæ hæreſis pertinacia obſtinatus, cum te videas hac nihil proficere, alia me aggrederis via, fingens, quinimò mentiens, dictum à me, atque Fabro ipſo, conſuetudinis non eſſe virorum nomina mulieribus appropriare.

Nec tibi plus cordis, ſed minus oris adeſt.

Quod ſi tu probus vir eſſes, non deberes nobis imponere, quæ neque diximus, neque ſcripſimus. Condeſcendam tamen etiam ad hanc ſententiam, & dicam, apud nullum regulatum idioma, reperiri eadem viris mulieribuſque nomina contributa. Ideoque illud futile tuum argumentum, à barbaris linguis, ac illo tuo pluſquam barbaro (ut puta nullius integritatis, & jam pluries aliarum gentium conſuſo ac refuſo) gallico ſermone, nullius eſſe roboris. Nec minùs futile eſt illud tuum argumentum de illo Hebraico nomine Johanna, quod tu ejus linguæ ac Grammaticæ omninò inſcius, ſub eadem terminatione, declinationeque, & viro & mulieri commune dicis, neſcius, quod ille filius רשע exprimitur יוחבן in maſculo genere, illa verò uxor Cruzæ in fœmineo genere יוחבח: Si viri nomen eſt, שלמח, quod nos cum Græcis dicimus Salomon, mulieris autem nomen, שלמי: vel שלמיח: quod dicimus Salome, quæ quoniam ignoras, debueras conſuluiſſe librum illum

illum de omnibus Hebraicis, qui Hieron. inscribitur, ubi Salomon pacificus, Salome pacifica exponitur. Non ergò in vacuum laboravimus Faber & ego, sed tu sine omni fronte portentosus bijanus, discipulus Behemoth, ac Leviathan, qui tam futili ac subdola argutiuncula ac nomine Johanna, quod flectere, & declinare nedum didicisti, hæc effutire non verecundaris.

Non minùs inepta sunt, quæ mox sequuntur, dum ait:

Secundò id nititur probare ex ætatis propinquitate, asserit enim beatissimum Iohannem uno anno & minus iuniorem Christo, Iacobum a. maiorem ætate parem, & pro probatione in medium affert Eusebius Melitonem Sardensem & beatissimum Hieron. relinquens ex eius ætatis argutia impossibile esse apud naturam Salome fuisse, filiam tertiam Annæ. Adhoc respondemus dicentes hoc esse simpliciter falsum, imò contra determinationem Doctorum, quos in medium adducit, Melito enim Sardensis suo teste Fabro notat beatissimum Iohannem à seculo migrasse anno ætatis suæ 99. ex Eusebio autem quem beatissimus interpretatus est Hieron. colligitur eundem beatissimum Iohannem migrasso anno Christi 120. ex quibus manifestissimè infertur beatissimum Iohannem Christo non anno uno minorem natu, sed tribus & amplius. Idem est concludere ex beatissimo Hieronymo: ait enim Hieron suo Fabro teste, beatissimum Iohannem decessisse anno 68. post passionem Christi. Christus autem passus est anno 33. ætatis suæ completo & 34. inchoato, de quo iam fluxerant menses 3. ubi autem annis 34. ut supra numeratis addideris annos 68. quibus supervixit Iohannes, annum 102. sicuti enumeravit Euseb. reperies, & ideò apertè constat Euseb. & Hieron. rectè convenisse, & apertè constat suum Fabrum in hac re tortuose nimis fabricantem conclusisse, qui ait Iohannem anno Christi 100. migrasse. Quod quidem apud intelligentes est insomniabile, imò & sibiipsi præfatus contradicit Faber, ait enim, ex Hieron. constat Iohannem decessisse anno 68. post passionem Christi. Ait inquam Iohannem obiisse 99. ætatis suæ anno, ait Christum uno anno maiorem natu ipso Iohanne. Rogo hos computa annos super digitis tuis vel da eos computandos etiam vetulæ. Apertè in hac computatione non solum centum, sed centum cum uno annumerabis annos sic & illa. Nonne 32. super 68. efficiunt centum, super quo est superaddendus annus veluti Faber asserit, quo Christus ætate superavit Iohannem. Igitur apertè constat quod excæcate sibi ipsi suus contradixerit Faber, apertè inquam constat quod Christus non uno anno solum, sed pluribus eo natu maior fuerit: ex his concluditur nulla ex dicto nostro temporalis impossibilitas, concluditur inquam nulla proponentis ratio, quæ evidenti innitur falso, imò qui sibi ipsi apud contemplantes contradicit: ex his convincitur,

quod

quod nulla suis dictis fides est adhibenda, & quod dicentes beatissimam Annam tres genuisse Marias turpi non erant corde, sed probatam à sanctis Doctoribus & Ecclesiastica assertione manu tenent veritatem fidelem, in suis prædicationibus non scandalizant populum, sed ædificant.

Tam consonat cum Doctorum calculis hæc tua supputatio, quam asinus cum lyra, ut minimum dubium videatur, te illam ab aliqua delyra vetula accepisse, quam idcirco tanti facis, ut & nobis consultum velis, illam sequamur calculandi Magistram:

Non audet stygius Pluto tentare, quod audet.
Effrenis Monachus, plenaque fraudis anus.

Scis quam intelligo cui tu à secretis es, & illa tibi. Sed noli irasci quinimò (relicta tua hac circea vetula, quæ te Luciani & Apulei instar, in asinum, sed nō aureum transformavit) nobis auriculas tuas parumper accommoda, & implebimus illas nō vetulæ alicujus anilibus fabulis, sed dogmate fidei & veritatis, ac docebimus rectè calculare, & annos currentes à completis discernere. Præfuit Romanorum Monarchiæ Octavianus Augustus Cæsar, annis quatuor de sexaginta, cujus imperii currente anno quadragesimo secundo, prima asscriptione census. Cirino tunc Siriæ præsidente, natus est Christus. In Bethlehem Judææ oppido, qui annus hinc dictus est primus currens annorum Christi. Quod si modò de hic annorum summa, quibus Octavianus imperio potitus est, illos quadraginta duos annos detrahas, remanebunt anni Christi completi quatuor & decem, vel currentes decem & quinque, si subtraxeris annos nativitatem ejus præcedentes quadraginta & unum, quibus si nunc addideris annorum Tiberii decem & octo, quo decimo octavo anno aurrente passus est Christus, resultant anni ętatis Christi completi triginta duo, intrante eo, & jam agente tricesimum tertium. Errasti ergò cum vetula tua, ubi ais, Christum passum anno ętatis suę, tricesimo tertio completo, & tricesimū quartum jam tribus mensibus ingresso. Poteras hæc rectiùs didicisse, si pro vetula tua consuluisses illum historiarū Magistrum, cui quidem soletis vos Doctorculi permultum fidei habere. Is siquidem ubi loquitur de Christi baptismo, fatetur Christum à Joanne Baptista btptizatum anno Tiberii currente decimo quinto, ac Christo tunc intrante annum tricesimum tredecim duntaxat diebus. Tandem singulis annalibus Christi digestis, concludit illū vixisse triginta duos annos integros, & tot menses diesque, quot desuper fluxerunt à re volutione dici nata-

natalitiæ ad passionem. His simili supputatione consonant, Beda de temporibus, & Orosius, & ille Chronographus Girlandus,& alii plures,tam sancti veteres,quàm recẽtiores Scholastici Doctores. His itaque triginta duobusChristi annis completis. si superaddideris annos octo & sexaginta, quorum ultimo currente assumptus est Joannes, erunt anni centum, qui est annus Trajani primus. A quibus si rursus subduxeris annos nonaginta novem, qui sunt anni ætatis Joannis usque ad ejus assumptionem,relinquitur, Christum esse anno uno majorem Joanne. Quod si rursus à nonaginta novem illis annis dempseris sexaginta octo annos, quibus superfuit Joannes post passionem Christi, relinquetur similiter Joannes duntaxat uno anno minor Christo. Non secus comperies ex Eusebio in Ecclesiastica historia,ubi hoc cum rationibus & authoribus confirmat, atque idem in sua Chronographia, si modo diligenter introspexeris. Sed te lusciosum & indoctum Mercurium, decepit mendosa Parisiensis impressio, ubi circa tertium Traiani annorum numerum, de Joannis assumptione legisti,illum adusque Trajani tempora superfuisse, tamen non legitur illum ad hunc usque annum extitisse. Tum vetusta, cæteraque Romana ac Veneta correcta exemplaria, circa primum Trajani annum hæc habent. Ex hoc modico Typographi errore,frigida hac conjectura usus,asserere ausus es, Joannem migrasse anno Christi centesimo secundo, ad quem deinceps relinquam tuam anilem ac falsam supputationem tanta magniloquentia agglutinasti. O cæcæ & obstinatæ mentis homuncule,quid tandem te arbitraris effecisse, si modo etiam probasses Joannem Christo vel triennio vel paulo pluris ætate minorem, quem si etiam septennio & ad decennium usque minorem Christo probares, nedum esse poterit beatissimæ Annæ ex tertio marito nepos,

Porro nunc restat videre qua canina facundia tandem hanc conclusionum tuarum chimeram absolvis. Sic namque exspiras,

Et hæc sunt quæ nobis dicenda videntur, pro salubri trium sororum honore sustinendo quæ omni cum honore proposita sunt.

Quomodo erit honori Mariæ Cleophæ ac Salome, quod in sanctissimæ Annæ & Deiparæ virginis vergit ignominiam? Absit hoc. Quis dicat illis sanctis fœminis honori esse, quod diabolico mendacio per te, tanquam divæ virginis Mariæ uterinæ sorores, & beatissimæ Annæ carnales filiæ prædicantur, non secus quam olim suadente diabolo Eluidius illæ hæreti-

cus, sanctos illos Apostolos, qui Domini fratres dicebantur, pro Joseph justi & Mariæ propriis filiis, in utrorumque simul ac Christi insignem infamiam collaudavit? At tu illi haud adeo absimilis es pestifer diabologus, qui hasce impias de sanctissima Anna fabulas, populos, doces in sede veritatis, ac Christianam plebem, pro qua mortuus est Christus, ludificando seducis in falsas opiniones, verbum Dei offerens dæmonibus, & cum tantæ impietatis doctrinam miseris populis introducis, te ipsum pium me impium vocas, Deum testor, non tam iratus ista loquor, quàm commiseratione animarum illarũ, quos tu decipere conaris.

Eat nunc Christianus populus, & vos pauperum Christi alat eleemosynis suisque impinguet patrimoniis, suisque laboribus vos saginet ociosos, qui pro divino verbo seminatis pestilentes fabulas, innocentes ac probos viros insuper: calumnia, convitiis, ac injuria proscinditis. Deberent utique vobis talibus hypocritis, baculis ac lapidibus potius obturbare. Erat iterum dico Christianus populus, & execretur Turcas, quod imagines Christi & sanctorum conspurcare dicuntur, cum interim tu cucullate religionis Cato, ac scholasticæ Theologiæ mercenarius Doctor cum tui similibus vitilitigatores cretensesque præcones Christum ipsum, ejusque matrem, ac aviam, cæteros, electissimos sanctos, multo fœdius blasphemando cõspurcatis quàm illi. Quin potius in vos concitatis animis, in quos inquam Christianæ sinceritatis conspurcatores, pietatis inversores, novarum hæresium, contentionum, dissentionum, schismatum authores, fasciculos, ignem, gladium convertant, usque post excidium, quemadmodum in triũpho Capnionis non malè cecinit Huttenus:

Ite omnes, conferte struem, componite fasces,
Ferte picem, miscete faces, date sulphura cives:
Dominici fratres morbosam exurite gentem,
Vrite qui fuerat, qui sacrum armare veneno
Edocuit Christi corpus mortisq; medelam
Exitii causam facere, & fomenta salutis
Credita perpetua, in crudelem vertere cædem,
Num male nota cano? male nota Sed occidit ille
Septimus Henricus gladio, mixtamq; perenni
Cum vita interitum mensis accepit eisdem
E manibus Pauline tuis. Non hoc scelus aiunt
Nostrum est, qui multis retro successimus annis.
At vester cocus ille fuit, qui miscuit artis

Condi

Condimenta nova. Semel, inquis, fecimus illud,
Berna negat, scelerisq; affert monimenta secundi.
Tempore jam nostro. Tum vos ussisse sopito
Vulnera lessero, & sanctum voluisse videri,
Francisci fratres iactent ne scilicet ultra
Autori concessa suo hæc insignia soli,
Fert eadem simulata Deum responsa, iocosq;
Mentita Maria, per vosq; infecta veneno
Sacramenta palam monstrat, scelerata Vigandi
Vox habita ad populum, diroq; asserta libello.
Deinde remansa labris, conceptam in crimine matrem
Num vetus historia est? Quod galla Lutetia narrat
Vnius est anni, quoddam de plebe cadaver
Restituisse animas, vestrasq; ut crederet arteis
Decepisse rudem populum, pœnasq; dedisse,
Vestra hæc sunt, ideo dignas ne effugite flammas.
Non venia locus est, non est locus, urite flamma.
Vrite sophistas, plenos errore cucullos
Dedecora ausuros, penis abolete secundis
Tot scelerum autores, dignos necis, urite flamma,
Dominici fratres, morbosam exurite gentem.

Et hæc sunt quibus tibi ostendere oportuit quàm nihili meas propositiones læsisti, & quàm frustrà ex tam infirmis & futilibus argumentis, & in hanc rem inanibus auctoribus, totam hanc tuam extirpativam (ut falso vocas) conclusionem deduxisti, quàm ita tandem vocari paterer si modo me vel in uno apice vicisses.

Quod autem subjungis, dicens:

Quia tamen de doctoribus à proponente allegatis nondum planè certi sumus, pertimus ut proponens iste auctoritates Eusebii & Egesippi in originalibus ostendat denunciantes nos paratos esse doctores à nobis allegatos in originalibus ostendere.

Quod de illis doctorum meorum dictis nedum certus es, non aliunde tibi evenit, nisi quia doctores illos ante hac minimè legisti, & ut proverbio dicitur, vix à limine agnovisti: quorum libros etiam si vel modo tibi coram producerem, adhuc doctorum loca ubi hæc requirenda sunt, nisi alio monstrante, nescio an sciveris discernere. Itaq; ex tua inscitia contra me insolescis, quod auctores illos ex suis originalibus tam capitulatim, articulatim & verbatim non citavi, quemadmodũ tu & tui similes doctorculi soletis, Qui cũ vestræ ignorãtiæ mutuo

 conscii

conſcii eſtis,& ob morum, vitæque, ac citatarum per vos ſcripturarum ſententię diſſimilitudinem, auctoritati veſtræ diffiditis, timentes quod idcirco vobis non credatur, tanquam ruſtica quędam ſecta, veſtris infantiſſimis compilatis, ac ſordidis excerptis contenti, cum ipſi nihil ſcitis, quàm aliorum exemplis uti, tam capitulatim, atque articulatim, mearum Bartholiſtarum more in ſingulis verbis & interpunctionibus occupati, teſtimonia citatis, ac proprii ingenii miſeria, hujuſmodi allegationum congerie. Vos jactantes, doctrinæ nomen vobis temerè arrogatis, cum interim nec in ſapientia veſtra prodeſtis eccleſiæ, nec in prudentia veſtra conſulitis hominibus, ſed in cognitione veſtra Chriſtum negligitis, & in ſcientia veſtra injuriamini proximo, convertentes veritatem. Deo in mendacium, & hominibus in iniuſtitiam, donec revelabitur ſuper vos ira Dei de cœlis, tradens vos in reprobos ſenſus, dignos errore. Qui calumniamini veritatem, eiuſque doctores ſemel perpetuo odio proſequi propoſuiſtis. Fecerunt hoc quondam Celſus contra Chriſtum, Julianus apoſtata contra evangeliũ, Diotrephes contra Johannem Evangel. Apollophanes contra Dionyſium Areopagitam, Iſchyras contra Athanaſium, Ioannes Antiochenus contra Cyrillum Alexandrinum, Franciſcus Marionis ac Guarro Britannus contra beatiſſimum Bernardum. Fecerunt hoc noſtris temporibus, quidam titularis Epiſcopus fraterculus (cuius ineptias aliquando legi nomen ad præſens non occurrit) contra Joannem Picum comitem Mirandulanum, atque Jacobus Hogſtratus ordinis prædicatorũ hæreticorum inquiſitor Colonienſis contra utriuſque juris eruditiſſimum quondam præceptorem meum Petrum Ravennatem. Idemque fraterculus, cum Arnoldo Tungaro, aliiſque Colonienſibus coniuratis calumniatoribus, contra integerrimum doctiſſimumque virum Capnionem Phorcenſem, maxima & ubique terrarum vulgata, perpetuaque eorum infamia nequiſſimè inſultârunt. Ipſe etiam Wigandus prædicatorum hæreſis apud Bernenſes initium atque ſomes. Idem ipſe prædicatorii ordinis fraterculus ac thomiſticus doctor, contra inſignem utriuſque iuris doctorem Sebaſtianum Brant. nunc Argentoratenſis civitatis cancellarium, & à conſiliis primarium, ſimul ac contra pleroſque alios inſignes doctores, malus male alliſit. Ipſe etiam Sylveſter Prieratis, licet Pontificii Romani palatii magiſter, eiuſdem prędicatorii ordinis fratricellus doctorq; thomiſticus, adverſus pugnatiſſimum theologum Martin. Lutherum Wittenbergenſem Auguſtinianum
non

non sine inscitiæ suæ nota invectus est. At ipse etiam Joann. Eckius, licet vir eruditus, ac scholastice doctus contra eundem Luth. atque contra Andream Carolstad. archidiaconum, non absque nigro calculo infæliciter pugnavit. Nec desunt invidi ac pestilentes detractores, qui tecum calumnienter Erasmum Roterodamum, atque Jacobum Fabrum Stapulensem, quem Parisienses quidam theologistæ, eò quod ineptam hanc novi Testamenti traductionem, quam tu & tui similes homunculi Sophistæ Hieronymo intitulatis, ipse Faber adductis argumentis illam Hieronymi esse negasset, hæreseos damnare voluerunt, seipsos interim non sine totius Sorbonæ ignominia, imperitiæ ac malignitatis infamia perpetuò & ubique denigrantes. Quid de meipso dicam, qui in re literaria non sum dignus ut horum calciamenti corrigiam solvam, attamen dum olim junior in Dola Burgundiæ exponerem librum Johann. Capnionis de verbo mirifico, quidam Joan. Catelineti Franciscanorum provincialis offensus vocabulo Cabalæ, cum alias me nec ipse, nec suorum aliquis legentem audisset, nec vidisset unquam, nec conferre ausus, posset me in aliquo redarguere, æstuante labie offensus, longe abinde per centum leucas, usque in Ganda Flandriæ, coram Illustrissima Principe Margare à Cæsaris Maximiliani filia, totaque curia, in publicis concionibus nequissime ac perdidissime calumniatus est, quæ res illi tandem male vortit, atque vixit, ita paulo post mortuus est, vix nomine superstite. Scripsimus ad eum paucissima quædam, quibus cum eo expostulavimus, sed pejus periturus erat, nisi jam malus male periisset, pluraque scripturus, si quis manes ejus revocare voluisset. At nunc surrexit in me alius diabolicus frater (pene nomen elocutus eram) qui me colaphicet, & hunc hilariter excipio, confisus in spe innocentiæ meæ, quia non confundar. Scio deniq; morem hunc esse ab antiquo, videlicet optimos quosque & doctissimos, à deterioribus pati opprobria, ut probati manifesti fiant, & veraces agnoscantur. Postremò nunc ais.

At ne in his quæ proposuit scriptis humanum sibi captivare velit favorem, significamus eum propterea nullæ aut tenui laude dignum, quoniam quæ præposuit in suo non creverunt capite, sed omnia à quodam Petri Fabri libello accepit, ubi autem aliqua ex se addiderit memoratu digna nunc virum appreciabimur.

Absit à me tam impium sacrilegium, ut mihi aliorum laborum fraude, laudem & favorem quæram, imitari bonos doctores mihi licere arbitror, furari non est animus, ideo ego

me illas meas propositiones, juxta disceptationes, Jacobi Fabri Stapul. scripsisse in ipsarum propositionum mearum principio atq; fine ingenue fassus sum. Neque enim ulla ambitione commotus, nec meæ commendationis causa, sed vestris injuriis in publicis popularibus concionibus vestris provocatus & coactus veni ad scribendum propositiones illas, ne tanquam sacrilegus, de ipsius Jacobi Fabri ingenio doctrinaque sterilis & ingratus, optimam suam famam tacendi sibi surripere videret, si contra calumniatores suos in se innocente & absente defendendo silerem: tum etiam ne tanquam propriæ famæ prodigus indefensa causa mea ex innocente reus judicer, quatenus meo silentio illam tueri neglexero. Sed tu vesanæ mentis caligine cæcatus nec propositionum mearum principii finisque dum hæc scriberes meministi, nec ipsius Fabri libellum unquam vel præ foribus attente legisti, quod ex eo satis notum est, quod ais me omnia quodam Petri Fabri libello accepisse, cum tamen ego tibi auctorem, illius nominatim citaverim, Jacobum Fabrum Stapulensem Parisiacum, quem certè ipsa parisiaca Sorbona, cæteraque ejus civitatis scholastica theatra non adeo ignorant vel supprimunt. Quin & tu nuper inde reversus mercenarius doctorculus, illum etiam saltem nominetenus novisse debebas. Nunc autem si quid tibi residuum est sani cordis, si quid adhuc cerebri habes, & Christiani hominis consilium non respuis, ingredere Agonem pœnitentiæ in sacco, cinere, & lachrymis. Insiste orationi, vigiliis, & jejuniis fortiter inhære (grande enim scelus necessariam habet grandem satisfactionem) si quando remittatur tibi hæc blasphemia & impietas, qua contra sanctissimam Annam, tanto spurcissimorum verborum otio militasti Cogitasti & locutus es mala, iniquitatem in excelso locutus es, posuisti in cœlum os tuum: & lingua tua pertransiit super terra: Det tibi dominus, ùt melius videas, rectius judices, & à proborum virorum calumniis abstineas, sed & admonerem te, si modo adsit tibi Christiana pietas eruditioque & doctrina non desit, ut hujus tam impię opinionis tuæ caneres palinodiam, ac te ex mendaci sermone ad verum traduceres. Verum ignosce mihi si audacter te admoneo, nihil enim facere possum magis Christianũ, nisi hortari te, ut agas pœnitentiam, quousque Dei misericordiam impetres. Quod si ideo me tibi inimicum existimes vera salutariaque suadentem, & in dictis meis scandalizatus sis, ab retrò, & qua dementia hanc tuam calumniam incepisti prosequere. modò præstantiora scribas quam hactenus. Quod si tunc

si tunc acutissima tua tela ferre nequiero, tunc ego me duntaxat utriusque juris doctorem artium & medic. initiatum, atq; humano sanguine consecratum militem, & ut tu ais non theologum, tum quod ego fateor, laicum uxoratum, qui tantos theologicos solidos cibos gustare non valeo, abs te tam magno, pingui, crasso, dilatato, ac apud vulgus probatissimo theologo, victum fateri non erubescam: Imò tunc herbam tibi dabo, & imponam super altare tuum vitulos. Tandem invito te & diabolo agnoscetur & appræciabitur ipsa veritas & falsitas vel nullo impugnante seipsa cadet En vidistis nunc candidi lectores, qualis corvus quale ovum peperit. Quod si in hunc terscelestum calumniatorem quid acrius scripsi, mordaciusve invectus sum, ignoscite, nam fecit hoc læsa humana patientia, & veritatis patrocinium: ipseque beatissimus Hieronymus vir pius & justus cirta hujusmodi sibi sæpissime non temperat, quin in adversarios acriter incandescat, insultet, invehatur, etiam nominibus non parcens à quibus tamen ego huc usque abstinui: atque sic respondi, quasi nulli responderim, nullum tetigerim, nisi qui tacti sunt. Sint suiipsius accusatores, & prodant semetipsos, quod si fecerint vel rursus institerint, ac ignem gladio foderint, tunc non tam volens, quam coactus faciant ut omnia hæc soluto silentio erumpant in plurium Linguarum patentissimas voces, ut cognoscantur qui operati sunt mala, ac pro illorum iniquitate nullus patiatur innoxius. Demum ego meam injuriam patienter feram, impietatem contra sanctissimam Annam ferre non possum: nequisquam certe mea sententia ferre debet, qui pius Christianus esse velit.

* * *

INDEX.

RERUM ET SENTENTIARUM PRÆCIPUARUM QUÆ IN HISCE opusculis continentur.

argu-

bruti

ce per-

coqui-

divina-

Insignia

N.

Scien-

T.

FINIS.

EPISTOLARVM
HENRICI CORNELII AGRIPPÆ,
AD FAMILARES ET EORUM AD ipsum.
LIBER PRIMUS.

Landulphus Agrippæ S. D. Epistola I.

Ucundiora haud queo nunc tuæ humanitati prô novitatum indicio destinare nuntia, quàm negotiorum nostrorum prosperum, & sæpius inter nos optatum tibi significare successum, quo illa dulcis, quę mutuis vicibus Parisiis inter nos reciprocè claruit aliquando triumphabat amicitia. Et si longinqua locorum intercapedo interveniendo ad tempus nos semotos reddat: animorum tamen parilitas inenodabiliter unanimes jungit. Unde non mireris, mi Agrippa, si aliquando ardens amoris affectus tua frui videatur præsentia. Quod si summus ille orbis gubernator; post varios instabilis fortunæ casus, taliter, uti sæpè inter nos optavimus, meos dirigeret actus, te visendi gratia, tuam Germaniam petere non defatigaret. Scis enim me Lutetiam haud intrepido incolere pede: etsi varios serpentum morsus ictusque divino repuli scuto, atque qui in me rapaces armati erant lupi, aliud fecisse nihil, quàm quòd in sua capita carbones ædificasse visi sunt. Paucis illa cape: profusius quidem, mi suavissime Agrippa, de animi mei proposito, simul & vitæ & rerum gerendarum cursu, tuæ scripsissem humanitati, quæ ob præsentium literarum periculum temporisque rationem nunc missa facio. Tu fac accelerato tuum reditum quantum potes. Vale Ex Academia Parisiaca, quinto Kalendas Aprilis, Annno 1507.

Agrippa Landulpho. II.

LItteras tuas quinto Kalendas Aprilis ad me scriptas, fidissime Landulphe, decimo Kalendas Maji lætabundus accepi. Ego me abs te tam diu abesse multum doleo, quodque careo fructu fidissimæ consuetudinis tuæ: neq; tamen minori te prosequor studio absens, nec cuiquam cedo in te amando: siquidem nihil ego negligere possum, quod ad tuum honorem de-

ſendendum & ampliandum, ſimul atque commodum augendum pertineat, dies noctesque tui cauſa ſolicitus, te nunc iterum vehementer moneo atque fideliter, quò N. partes relinquas, & protinus relinquas. tempus enim propè eſt, quo vel gaudebis dereliquiſſe, vel dolebis adhæſiſſe. Paucis illa cape. neque enim ſatis tutè omnia, quæ te ſcire velim, his audeo commendare literis. Gaudeo tamen te tot ſerpentum, tot Lycaonum inſidias nuper ſuperaſſe: licet hæc animalia tutius ſit fugere, quam vincere. nam mortua etiam nocent, & venenum retinent, quo victores ſuos ſæpe profligant De vitæ noſtræ felici ſtatu tibi mutuò gaudendum eſt: ſiquidem quod mihi bonæ fortunæ acceſſerit, id & tibi commune eſt. ea enim eſt noſtra amicitia, quæ nihil inter nos proprium patiatur. Expecto ego hic commiſſionem mandatumque cujuſdam magni Jovis, apud quem potero tibi aliquando haud parum utilis eſſe: hoc habito, rurſus mihi redeundum eſt in Gallias, ubi te videbimus. Interea ſalutabis meo nomine D. Germanum, Ganeum, & Carolum Focardum, D. de Molinflor, atque Janotum Baſcum, D. de Charona. Vale feliciſſime. Ex Colonia decimo Calendas Junias, Anno 1507.

Landulphus Agrippæ. III.

QUas à decima Kalend. Junias ad me ſcripſiſti literas, Henrice Corneli, mihi ſemper colendiſſime, eas decimoquarto Julii perquam jucundè ſuſcepi, & legi: quibus gratias ſatagere haud valeo, maximè ubi me fideliter ac vehementer exhortaris, quò N. partes liquiſſe gaudebo, vel adhærere pœnitentia ducar. Certè in iſtiuſmodi animadvertentia te divino quodam oraculo, juxta meæ intentionis propoſitum, prophetaſſe opinor: quod longævo dierum curſu tacitus mecum muſſitavi. Ego tuum reditum expectabo, quò una, ut olim inter nos deliberatum extitit, Hiſpanias inviſamus, tandem Italiam meam petituri. Quòd ſi aquilam ultra alpes volare contigerit, nos ittdem inter cæteras volucres aliquid futuros ſpero. Salutat te D. Molinflor. Ianotus aliquot menſibus abfuit, nondum reverſus. Vale, ex Academia Pariſiaca, Anno 1507. die, ut ſupra.

Agrippa Galbiano. IV.

VIdes, mi Galbiane, quam periculoſum ſit coram iſtis Palatinis proceribus aliquid inconſultè jactare, qui, quicquid audiunt, mox effutiunt apud Principes & Reges ſuos, noſtriſque

que periculis venantur illorum gratiam. illi verò quicquid tunc de nostris miraculis credere cœperunt. mox factis comprobari à nobis cupiunt: talibus autem precibus postulant, quæ blandis aspera permixta habent: quò facilè intelligamus, eos, quod verborum fastu non assequuntur, vi & violentia expressuros fore. Fateor: blanda admodum hujus fortunæ nostræ facies est: sed caudam quis intelliget, quæ sic felle permixtum mel propinat, ut dulcisne, an amara sit, nesciamus discernere. Fateor: pollicitationes sunt magna admodum, magnaque proponuntur præmia: sed juxta sunt comminationes atque pericula. Nonne ab initio te commonui, ne nos in labyrinthum aliquem induceres, unde, cùm velimus, nequeamus erumpere: tu nihilominus loqui voluisti grandia, audax plus quam commodus orator: & dominus à Charona æstimatione sua sic auxit verborum tuorum fidem, tantamque Regi de nobis opinionem suggessit, ut nullis consiliis ab hoc instituto nunc queat revocari. Quin ego nunc insigni periculo meo cogar vestris de me promissis fidem facere, ea inevitabili discriminis necessitate districtus, ut si detrectem, aut res secus evenerit quam fide vestra futurum recepistis, jam rem & famam & fidem omnes nos perpetuum perdiderimus, & pro fautoribus hostes, pro promotoribus criminatores, pro gratia indignationem, pro præmio persecutionem lucraturi simus. si verò paremus, & res bene ceciderit, dubium est, anne præmii loco ad nova destinemur pericula, quousq; periculis instar nostris artibus tandem pereamus, paratumque alieno capiti malum in nos ipsos recidat, nisi fortè ne sint etiam aliis ingenia, nostris vel patria, vel potiora, vel à nobis saltem improvisa. Hæc autem ad te scribo, non quod tergiversari quæram, sed ut significem tibi, me vitam aut mortem fortiter præstaturum esse: neque diffido, nisi aut fatum, aut genius aliquis malus obstiterit, me clarissimo hoc facinore immortalem gloriam nobis paraturum, nullis aliis copiis indigum, quam te uno, quem sæpè hactenus expertus sum, fido sodali: atque hac confidentia ego istuc nunc accedo periculum atq; audaciam, jamque manibus teneo illum aureum arboris arduæ ramum. Tu mihi si adsis, volens facilisque sequetur: aliàs vincere nec duro possem convellere ferro: sed ipse ego offa fiam Cerbero, abs quo tamen malim semel devorari, quam, Titii instar, continuis periculorum discriminibus depasci. Vide sis ergo, qui mihi aggrediundi tanti facinoris consilium dedisti, qui in hunc labyrinthum mihi dux fuisti, ut eandem

Chymica paratam arte putat arborem, de qua Paracelsus lib. de natura rerum

mihi operam præstes in reducendo, & me mihi restituendo, quam in impellendo consumpsisti. Vale, & te una cum harum latore huc apud nos præsentem constitue, ut quod facto opus est, protinus deliberemus & exequamur Ex Grangiæ palatio, mense Aprili, Anno 1508.

Agrippa Galbiano. V.

QUo ambiguo sidere, quo ancipiti fato, quo bono malove genio ad hanc fortunam impulsus sim, nescio: quamve in partem sim opinaturus. Certè vestra instigatione, tua, inquam, mi Galbiane, atque Janoti hanc fortunam tentavi: vos me huc impulistis: utinam etiam vestra in manu sit, quando velitis, posse hinc me eripere: aut ego in hunc labyrinthum nunquam venissem. Anne ideò fortuna hæc mea me in altum sustulit, ut profundius præcipiter? siccine dignitatis larva sublimavit, quò turpius deprimat? siccine me periculo eripuit, quò crudelius perdat? ita me liberalitatis & munificentiæ fuco irretivit, ut illam nec fugare nec fugere liceat: retinere autem haud aliter queam, quàm cauda serpentem? Nonne ego diu antea prædivinavi sic futurum, ut cùm nos hinc liberos abire putabimus, fucosis dignitatum nominibus videamur vendidisse libertatem, honorisque atque officii prætextu destinemur ultima ad pericula, novaque deferantur facinora, quorum stipendium mors? sufficiat semel hanc sortem nobis cecidisse bene. quid ultrà fortunam tentare volumus? Janotus, quantum video, mavult nostris periculis placere Regi, quàm incolumitate nostra suis desideriis quicquam derogari. Vereor hercle Acherontici cognominis malum omen. ne iste Charon nos aliquando in Stygem præcipitet. Tu igitur nunc illius cōsiliis protinus occurre, & dum adhuc in tua manu est, in quam partem sortis nostræ cymbæ casura sit, illam in dexterum latus compelle, priusquam Charon noster in sinistrum præcipitet. Vide ergo, ut ut hunc Janoti impetum aut aliquo consilio tollas, aut quoquo modo comprimas, aut saltem ad tempus aliquod interpelles: ne quando dum unius iracundi regis arbitrio obsequendum sit, universæ plebi offensi simus, atque ipsos etiam aulæ proceres habeamus in nos parum benigno animo, Annon recordaris, mi Galbiane, cujusmodi nuper fuerunt de nobis procerum illorum sententiæ, dum libertati nostræ insidiantes, Regi suaderent, si nos dimiserit, fore, ut opera nostra in suum caput recideret, & illatam hostibus cladem ipse denique sentiret: & hujusmodi alia. Vide an adhuc illorum consiliis caput nostrum subjicere debeamus, & odiosis obse-

ſis obſequiis præcipitare nos in pericula majora quàm ferre poſſit vel ipſe humanitas, ſufficiat ſemel inſaniſſe. Verum ad tàm crudeles artes, quæ prorié plus flagitii habent, quàm egregii facinoris, profligata conſcientia velle reverti, & ob unius malè inſtigati Principis furorem, univerſorum odio nos exponere, pleniſſimum impietatis eſſet & amentiæ. Non ſic apud Grangiæ palatium iuter nos convenerat. Ejus deliberationis te nunc memorem eſſe atque hujus ſententiæ ſatisfacere velim, quò, rebus adhuc integris, hinc abiremus, vel ego me aliquo præcipitabo, ubi reperiar a nemine. Vòs deinde videritis, quomodo ſine me placebitis. Reliqua ex Stephano meo intelliges. Vale, & protinus per eundem reſponde. Ex arce vetere, Anno 1608.

Agrippa Landulpho. VI.

SAtis diu jam in hoc Vallis-rotundæ ſpecu inſtar feræ latentis in antro, Stygiis caliginoſiſq; ſuggeſtionibus, corpore non ſecus atque animo affligor, mi Landulphe. Quincirca te rurſus admonere conſtitui, ne mea ſimul & tua pleniſſima periculo negotia, veluti lethargicus terraque oblivionis caligine ſepultus, ſive Letheo poculo ſopitus, tanto ſomno præterires. An ignoras, dum meum conſilium linquentes, contra ſententiam meam alienam ſequi fortunam, quàm propriam experire elegimus, quantis Charontis noſtri ductu non fluctuemur periculis? Age igitur expergiſcere, tempus eſt, & priſtinæ noſtræ libertatis recordare, rumpe moras, abſolve vincula, fac per te redeant Saturnia regna, quò priſtinam libertatem, & mutua cæterorum bonorum commoda rurſus adipiſcamur. Vale. Ex Valle-rotunda, Anno 1508

Agrippa Landulpho ſuo. VII.

STupeſcit mecum vehementer animus meus, mi Landulphe, graviorique ſtupore dietim premor de abſorpta ingurgitataque libertatis noſtræ reminiſcentia: nec opinari queo, quid tam inviſa mora tua nobis præſagiat. Certè tempus eſſet, hanc prophanam beſtialemque & plenam malorum vitam aqſolvere, priuſquam vallis iſta, nobis infeſtiſſima, nos in præcipitium rapiat. ſcis enim, in quantis fluctuemur periculis. ſcis, quàm ſimus omnibus offenſi & inviſi. recole, quæſo, quarum rerum tute tibi mihique conſcius es. Nonne hæc omnia ab initio hujus tragœdiæ mihi præviſa erant, & omnium illorum tunc tibi ſed ſurdo, propheta fui? Utinam tunc auſcultaſſes mihi, vel nunc liceret nos potius Oceani in undis periculoſo ventorum turbine jactatos fluctuare, quàm præſentis fortunæ

larva sic præstigiatos captivatosque teneris. Tua igitur nunc pervicax succurrat diligentia, & quæ inter nos deliberata sunt, festinanter confice & perfice, ne Scyllam vitata Charybdis donet. certandum enim nunc est omni vi & ingenio. Nam hujus periculi victores, facilè vincemus universa: sin autem, obruemur infinitis malis, penitusq; prostrati & perditi erimus. Provideas igitur fortiter & prudenter, si vitam & fortunam nostram illæsa servare studebis: tibi siquidem, ut mihi, luditur, Vale. Ex Valle-rotunda, Anno 1508.

Agrippa Landulpho. VIII.

MErcurium illum Jovis nuncium atque filium, nunquam arbitror tam lætum nuncium patri suo attulisse, quam mihi his diebus mercator quidam retulit ex Lugduno, quando mihi te meum Landulphum illic esse nunciavit. O quam magna mihi lætitia est tua salus, non possum eloqui, quam cupidus sum te videndi & alloquendi: tot menses jam præterierunt post superata Vallis rotundæ pericula, quibus neuter nostrûm sciret de altero quicquam. Quid tu interea egeris, & quid passus fueris, quidque tibi boni malive evenerit, prorsus nescio: verum quid mihi evenerit, scio. Credo nunc firmiter, si unquam quenquã dii immortales voluerũt auxilio suo adjutum esse, tum me potissimè servatum voluerunt, quorũ auxilio tandem eripui me ab Stygio illo Vallis-rotundæ cavo. Non Hercules apud Caci antrum, non Ulysses apud Polyphemi speluncam æquè magno sese abstulerũt malo. Nunc rursus omnia salva sunt mihi omnia prospera, cum te mihi salvum esse sciam. Non aliud superest, nisi ut post tot terrores inquisitioni commilitonum insistamus, nostræque conjurationis removemus sacramẽta, ut nostri sodalitii restauretur integritas. Est hîc mecum longinquæ peregrinationis meæ comes senex quidam, multæ experientiæ, qui olim Zizimo Turco Galliis captivo interpres extitit: qui etsi careat literis, & philosophia, tamẽ senectutis prolixæ longævæq; peregrinationis beneficio multarum rerum notitia eruditus est. homo præterea fidelis & taciturnus, & conversatione nostra dignus, quem ego jam cõprobatum instructumq;, in nostri sodalitii sacramentum ascivi. Cæterum ego Bovillum & Claro Campensem, in Aquitaniis, admonebo nostræ, apud Avenionem & Lugdunum præsentiæ: Brixianum, cui cum Adamo Burgundia delegata fuerat, tu admoneto. Poteris etiam facilè commonere Fascium & Wigandum, qui apud Parisios sunt. Vale omnium, qui vivunt hominum mihi amicissime fidissimeque. Ex Avenione, 13. Kalendas Jan An. 1508.

Lan-

Landulphus Agrippæ. IX

ALleluja, Alleluja: Alleluja: haud illa victoriosissima redemptoris nostri resurrectio, divā ingenti gaudio replens Magdalenam, vel sibi, vel Apostolis, vel etiam Petro in mœroris antro latitanti plus gaudii effecisse creditur, quam mihi tua salus, quando tuarum literarum effigiem & tui Mercurii fulmen sensi, percepique, sic me Deus amet, Agrippa unice. Vellet atque vellet almus illi mundi opifex, quò tibi post procellosum illum maris transitum, post tot hostium enses, post tot pericula, tandem Valle superata rotunda, satis ac satis congratulari possem: sed festinus hujus chartigeri discessus hunc abortivum coegit calamum: & quòd sis sciens, mi Agrippa, ego de te per Pyrenæos montes, per mare, per terras, per lacus, per flumina, per campos, per oppida & villas de tua anhelando vita sciscitabor, cuncto regno Navarræ peragrato: cum tota Guasconia & Aquitania, singula pererrans, profectus sum Tholosam, ubi Supplicium Bovillum reperi, furore Apollineo sublimatum, & nostrum Clarocampensem plenū tuo spiritu: apud quos dum nihil novitatis de te scire possum, mox ventis vela dedi, & ubi nunc sum, Lugdunum, famigerabile emporium, accessi: quò quia omnis linguæ & nationis mercatores confluunt: non inani præsagio ratus aliquid me ibi de tui status fortuna posse percipere, ibidem te nunc brevius expecto, ac summo mentis affectu te venturum anhelo: ubi de nostræ confœderationis instauratione multò commodius tractabimus. Sed interea tuam & Janoti historiam mihi perscribere non pigriteris, nam & hæc olim meminisse juvabit. Brixianus Belnam urbem incolit. Adamus apud Divionem satis concessit. Vale: vivas & longos crescas in annos: tua Herculeos superabit fama labores. Ex Lugduno, 4. idus Januarii, Anno 1509.

Agrippa Landulpho. X.

VEniremus ad te Lugdunū, fidissime Landulphe: sed pecunias omnes, quoniam tam longæ & molestæ terra mariq; peregrinationis attenuarunt impensæ, sumptum tenuitate coacti Avenione nos instructa solida nostra chrysotoci officina tantisper manere, & in opere perseverare oportebit, quodusq; longioris itineris nova somenta excubemus. Interea quā tantopere cognoscere cupis nostræ fortunæ tragicomœdiam, nunc accipe. Scis etenim initiò quū post expugnatā nostris artib. Arcem nigram, tandē dimissi ad præsidia Vallis-rotundæ, ibi

Hoc loco fateri videtur apertissimè, Chrysopœā

se exercuisse cũ sociis fœdere sibi adjunctis: ob quam sæpius apud Principes libertatis jacturam ferme fecisset, captivũque fuisse hanc obrem detentum in Valle rotunda: ut ex præcedentib. liquet.

ibi cum Janoto versaremur, quanta rerum nostrarum jactura vitæq; pe iculo, totum id temporis inter perfidissimos populos perdiderimus. Sed cum serò tandem cœpissemus sapere, tu (quo rebus nostris consuleremus, quemadmodum inter nos convenerat) profectus per Peniacum, exinde retroversus Geronam nunciasti te Barcinonem petiturum. quo nuncio illectus Janotus, etiam ipse Barcinonem iter instituit, ob causas tibi mihiq; satis constantes. Itaque relicto me super præsidiis, arripit inter quinto Jdus Junias rediturus, ut falsò opinabatur, ad festum divi Joannis Baptistæ, convivium eo die exhibiturus, ad quod Priorem cœnobii S Georgii, & Franciscum presbyterum, illum affinem suum, cum plerisque aliis, jam nuper invitaverat. verum si te apud Barcinonem convenerit, si quid tecum egerit, aut statuerit, hactenus semper ignoravi: sed eras tu, hercle, beatus, qui remotior à periculo: sed ego spe sola fœlix, & futuri mali ignorantia tutus, agebam inter medios hostes, incuriosus periculi mei, Ianoti reditum propinquum expectans: jamque proximè aderat dies destinatus convivio, & sol occiduus ultimam terræ metam deflexerat, cùm illius expectatione frustratus, quid Janotum remoraretur, anxius suspiciosusque, quid potissimum agerem incertus, imminentisq; mali præsagio turbatus animo & contigue noctis metu formidolosus, varias in corde meo volvebam sententias: tandem vespertinæ me tr[illegible] quieti. Nondum provecta nocte somnus oppresserat ocu[illegible]. ubi venit ad arcem nostram Oeconomus abbat[illegible]s, qui, dato signo excubiis, mox demisso ponticulo, intromissus convo[illegible]atis me, atque Perotto, cum reliquis duobus Janoti affinibus, triste nobis horrendumque exposuit malum, omnia videlicet atrocissimo rusticorum furore misceri, Janotum in reditu interceptum vinctumque servari in montibus, duos ex suis trucidatos, reliquos secum teneri captivos; nobis vero. videtisne, inquit, quãtum vos manet periculum eminus, nisi fortiter & repente præcaveritis? mox cominus congredietur. Nunc ergo festinare, & rebus vestris unà cum vita sapienter consulite. Attoniti eramus omnes, & expectatione deterrimę formidinis trepidi: obstupuit animus, lababant genua, tremebant membra steteruntque comæ & vox faucibus hæsit, quid facturi, quo consilio usuri, penitus nescii præ repentina ista perturbatione: cum videremus nos, aut sæva morte, aut gravissimo periculo involvendos, consternati, & ob angustiam temporis, cogitandi deliberandique spatio privati, omni eramus consilio vacui. Sed & ego ille egregius tantorum facino-

rum

rum consiliator, qui paulò antè tantas res turbavi, qui tantas commovi machinas, tunc ipse mihi consilio meo defeci. Itaq; adorabamus Oeconomũ illum, ut qui admonuisset periculi, simul afferret etiam aliquid consilii. Ait ille, aut exquisito aliquo eruptionis genere utendum fore, aut arcem ipsam munire oportere, fortiterq; seditiosis rusticis resistere, fore enim, ut intra paucos dies, aut nullo fulciti imperio, à se discessuri sint, aut brevi manu regis cohibeantur. Verum ut erumpere per armatorum rusticorũ custodias impossibile erat, ita illos intra dirutam arcem oppugnatores opperiri & contrapugnare, plenum periculi, & certa mors erat, cum non possemus multitudinem pauci superare, nec invalidæ munitionis arcẽ adversus ĩnumeros hostes paucorum præsidio tueri. Verum erat ad tria millia passuum propinqua turris quædam vetusta, & semidiruta: pariter etiam inculta & deserta nescio, si aliquando advertens animum videris: sita enim est in lacunosa cavaq; convalle, non procul ab Arcona, ubi montes abrupti in amplum quendam sinum aquis stagnantibus irriguum aperiuntur, saxis asperrimis, & propterea inaccessis, cinctum: ad cujus fauces turris hęc in eminentiore tumula sita, hinc quidem stagnantibus paludibus & lacunis piscariis, inde verò asperrimis saxis & altissimis rupibus clausa, prœter unicum inter lacunas arcto admodum aggere glebarum acervo, cespitum compagine coacto, aditum non admittebat aliũ, nec aliud, nisi forti hyeme, cum gelu omnia constrinxisset, progressuris iter patet nam reliqua omnis superficies, vestigii impatiẽs, in luteas voragines paludosamque colluviem collabitur, qui situs per æstatem, inexpugnabilem illi loco tutelam parat. Hanc turrim incolebat pauper quidam Abbatis villicus, qui piscinarũ custodiæ præerat: illam nos occupare jubet Oeconomus & munire. Placuit omnibus consilium, totisque pedibus in eam sententiam prosilientes, discussa omni pigritia, cõfestim collectis sarcinis, & quanto potuimus commeatu, cum quæ victui & munitioni commoda essent, tum quicquid preciosum erat & valdè necessarium, equorum nostrorum dorso impositum provehẽtes, nos armati pulveribus & sclopetis onusti, præsidio tenebrarũ freti, cum servis nostris duce Oeconomo illo, clandestino itinere per devia quædam diverticula, perque opacæ noctis silentiosa secreta, turrim illam ingredimur, ubi impedimentis omnib. exoneratos equos nostros Oeconomo permisimus salvandos, quod ille quidem solerter præstitit. O quæ fortunarũ nostrarum repentina mutatio? quæ rerum nostrarum mutata

facies? Ex strenuis militib. lucifugæ vespertiliones effecti eramus jamq; operosa & pervigili nocte transacta, dies festus aderat, dies destinatus convivio Nondũ croceos pulcher Apollo extulerat vultus, cum relictam à nobis Janoti arcẽ cingunt armati rustici, & alii scalis per antiquorum mœniũ ruinas conscendentes, alii validis securib. valvas aggressi, domum Janoti irruunt: ibi omnia eversa, sublata, direpta, vastata: omnia rusticorum erant. Hem, quale convivium: quęrebant undiquaq; Janoti satellites, sed nusquam erant. abierant enim fugerantq;: & quæ reliqua dormiens, & nostræ fugæ nescia, relicta erat iners mulierum & puerorũ familia, pavore subitò attonita, non habebat quod indicare posset: verùm unum præ omnib. quærebant Alemanum, me scil. (erat enim fama publica, & omnium conspiratus undiq; rumor, me tam atrocis consilii, tam perniciosi Magisterii, tam crudelis facinoris extitisse autorẽ, meisq; artibus inexpugnabilem humanis viribus. Arcem nigram superatam, plebisq; pręsidia tam miserabiliter trucidata, & libertatem eorum eversam) jamq; ingens hominum turba cõfluebat ex montibus quorum numerosa frequentia tota vallis complebatur: undiq; rusticorum strepitus, plebs infesta, hostes innumeri, & publicus clamor hominũ in nostrum exitium conspirantium, omnia mortem minitabantur. Nec mora: ubi fueramus, nos latentes, innotuit: ac curritur mox ad turrim, & oppugnamur undique: sed nos inexpugnabilis loci (quem natura undiq; impenetrabilibus paludibus, & inviis saxis circũsepsit) præsidio freti, illum insuper viribus armorum tuebamur, contractisq;, quas inibi reperiebamus, quadrigis injecta terra, aggerem, per quem unicũ aditus iter patebat, vallo occlusimus: retro quem cum sclopetis nostris in statione eramus, vel solo bumbo omnibus rusticis formidabiles, qui omne roboris sui exercitium in arcu & balistis repositum habebant. Hoc itaque exigui vallis propugnaculo omnis rusticorum spes potiundæ turris subruta est, acceptaq; aliquot suorum clade, demissa oppugnatione, ad obsidionem animum obstinatè inducunt, quò nos vel fame compulsos in deditionem acciperent. Hinc itinerum omnium severa custodia interclusi eramus hostiles inter turbas, plebemq; cruentam: circumcirca mors imminebat, periculum undiq;, auxilium nusquam, nullibi ausugium, nulla evadendi via, & erat nobis una spes miseris, nullam sperare salutem. Nam quãvis loci præsidio inexpugnabiliter muniti, & impenetrabili paludũ & saxorum tutamento ab oppugnatione securi essemus, etiam vigiliis & stationibus, cæterique pro defen-

defensione nostra necessariis, salubri consilio dispositis, nullos formidaremus insultus: tamen fames brevi urgere potuit nos ultrò hostium gladio jugulum submittere. In hoc itaq; erubescendo simul & miserando rerum statu erant adhuc nonnulli ex populo, qui seditionis fortè expertes, se cõsueta erga regem subjectione obedientes persistere profitebantur. His adjutorib. Abbas ipse, cujus magna semper fuit in plebe veneratio, intra has publicæ seditionis procellas concionem legit apud Arconem, plebiq;, quam fragili conatu, quàm irrito proposito hãc discessionem moliretur, exponens, ne regi rebellarent persuadere cœpit: tum etiam de Janoti restitutione, simulatq; nostra libertate multa locutus, in vanum laboravit. nam plebs rustica seditionis fluctibus concitata atq; armata, regiarum partium præconib. dicendi potestate vix permissa, respondit se non adversus regem, sed in Janoti & suorũ tyrannidem exacerbatos, à quib. inusitatæ dominationis sævitia, & intolerobili onerum servitute vexatus fuisset, quippe sub regiæ protectionis titulis hæreditariam patriæ eripuissent libertatem: tum ereptam sibi Arcem-nigram magnis ultionũ minis objiciebant: ipsum Janotum atq; me præ cæteris seditioso accusationis genere prosecuti: hũc patriæ proditorem, me verò illum, cujus detestandis artibus inexpugnabilem arcem unà cum libertate amisissent, nostroq; impulsu regem in hunc crudelitatis imperium adductum, atq; tam atrociter victoria sua usum, ut eorum sanguine & cædibus vix satiari potuerit, asserendo. Nunc ergò recuperatam publicis armis libertatem pro fallacium verborum blandimentis sese nolle dimittere, quippe velle se Regem dominum agnoscere illis conditionibus, quibus à majoribus suis imperatum sit: ad ulteriorem servitutem se cogi non debere, nec pati posse. De nostra autem atq; Janoti liberatione omnes in unam sententiã clamabant, tollẽdos potiùs hostes in suam potestatem datos, quàm dimissos iterum ultores experiri: nec debere se nostram salutem suæ anteferre: tum & superbiùs æquo vociferabãt, sese plus metus habere nostra in salute, quàm in regis offensa: plusque opis in nostra cæde, quàm in regiis promissis reponere. Sed & illi, quorum cognati in expugnatione Arcis nigræ occiderunt, non parum nutrimenti publici furoris incendio addiderunt. Itaque cunctis accusationis iracundiam in Janotum distringentibus, & solvendæ obsidionis nostræ sententiam detrectantibus ad profundam vesperam Abbas, furibundæ plebis dimissa concione, secessit. Dum hæc ita in ancipiti aliquot dies penderent, & nos graviorem

viorem famis & inediæ, quàm obsidionis pugnam formidaremus, Perottus callidum, & quod ex usu foret omnium, speculationis consilium amplexus, omnem interclusum rupibus sinum pervagatus, scrupulosa diligētia singula circumspiciens, devias solitudines, & avia montium considerans, siquàm fortè fugæ & evasionis viam invenire posset, sagaci indagine explorabat. Is tandem insueta itinera & difficilia aditu saxa, ingentesq; rupes per varios anfractus emensus, quodam die in summitatem montis evasit, unde prospectus erat in lacum, qui montem ab altera parte alluebat, quem cognovit esse Lacum nigrum, qui inde ad quotuor millia passuum portensus, non longè ab Abbatia, quæ supra egredientē rivum sita est, desinebat. Itaque difficilem montis descensum eò versus prosecutus, fortè offendit semitam, quam solutæ nives, variis anfractibus per prona in lacum decurrentes, cavatis saxis, præcipite clivo effecerant: hujus per obliqua devexa properé se demittens, pratis se immisit sub patentibus, & ad lacum usque descendit, sed interclusus scopulis & aquis, nullus ulterior, nisi navigio, patebat progressus. Itaque remensus difficillimum iter, sub occasum solis ad nos rediit, ac coeuntibus nobis in consilium, quæ comperisset, narravit. Tunc, pensitatis singulis, visum est ut scriberemus Abbati, quò naviculam mitteret ad signatum scopulum. Verùm erat hoc consilium haud parum difficile & periculosum, & propè impossibile ob tam severas diurnas nocturnasq; itinerum custodias, quæ nec egredi vallē, nec ingredi quenquam in exploratum patiebantur. Proinde aliūde quàm per arctum illum aggerem, qui ab altera parte præcisus, non in diligentiore custodia, sed & viribus & multitudine majore custodiebatur, ab hostibus prosultum nostrum arcentibus, quàm à nobis illorūad turrim prohiberetur insultus, nullus nostris patebat egressus. Visum itaq; est in consilium nostrum accersere villicum, illumque precibus, donis & pollicitationibus adorimur, adjuramusque. Is tandem fassus se per innoti vadi compendiū paludem posse superare: sed vallem nisi per medium hostilis turbæ agmen egredi non posse, nec quovis modo ad Abbatiā, quæ extra vallem sita sit, pervenire. In hac plena desperationis consultatione, nescio quo furore tam callidum mihi consilium ministrante, hoc stratagemate usus sum. Puer erat villico, qui pascebat armenta; hunc ego tithymallis, aliarumq; herbarum succis infectum, fœdata facie manibusque, turpi macula squalefacta cute, & horridula coma deformatū, tum medico habitu & informi baculo, cui excavato literas indidi-

didimus, ac leprosorum clapello adornatū instruximus: quē villicus ipse bovi impositum, sub obscurā noctem per notum sibi vadum transmissa palude, ante auroram solo exposuit. Qui profectus, balbutiente sermone eleemosynas petens per medias infestorum rusticorum acies jam clara luce vallis fauces tuto egressus est. nam ut postea nobis narravit, etiam ipsis custodibus non modico terrori fuit, ut qui nō modò alloquium, sed & conspectum ejus fugerent, tanquam ex serpentum illorum genere fuisset, qui solo aspectu noxii dicuntur, stipemque illi procul projiciebāt in terrā. Sic puer ille periculosum gnaviter nuntium absolvit, & literas Abbati reddidit: acceptoque responso, eodem astu postera die circa primam fermè noctis vigiliam ad nos rediit, clapello præsentiam suam denuntians: quem expectabundus villicus, conscenso bove, vadum trajiciens, rursum recepit atque reduxit. Gavisi omnes de tam salubri responso. totam noctem disponēdis rebus nostris duximus insomnem, cumq; appropinquaret diei crepusculum, emissis more solito aliquot sclopetarum tonitruis, cæterisque vigiliæ signis, adhuc quiescente & ignorante villico, nos cum nostris impedimentis omnibus, prementes obnixum silentium, præeuntem Nerottum taciti insequimur, assiduisque lapsibus, & crebris offēdiculis per lubrica, per aspera, perq; infensos scrupos, contusis cruribus, non exiguo labore montem conscendimus, vixq; tandem ad summum verticem fessi pervenimus, in cujus cacumine constituti, incumbentes saxis tātisper quievimus, quoad Perottus alteram montis partem per prona delapsus, signum affigit scopulo, id erat linteum candidū extensum, quo, retrò quam descenderat viam, ad nos remenso, expositis, quos nobiscum attulimus cibariis, in istis summis saxis epulabamur, ultro citroq; prospicientes, donec circa quartam diei horam prospeximus veniētes duos lembos piscarios, sublevato rubeo pileo insignitos. id enim signum nobis Abbas rescripserat. Iis conspectis, sclopetas omnes in lætitiæ signum è summo montis cacumine emittimus: quo & villico nostram salutarem fugam, & nautis nostram præsentiam indicaremus. Tum, præeunte Perotto, transmisso clivo, per invia & humani vestigii expertia saxa delabimur in subjacens pratum, vix stabili vestigio excepti, ingressiq; lembos, hac ignoti itineris fortuna & piscatorio remigio freti, salvi cum omnibus nostris in Abbatiam ipsam pervenimus sub vesperā, quam dies insequebatur iduum Augusti. Hæc itaque nostra evasio, ut postea accepi, seditiosos illos rusticos (quibus illa non tā admirationi, quam

quàm miraculo fuit) diversas traxit in sollicitudines, jã enim anxiè metuere sibi cœperunt, ne eisdem nostris artibus & opera exquisitis, ignotorum itinerum transitu rex illis in opinatum intromitteret militem, qui flammis & ferro omnem vallem crudeli animadversione vastaret. Jamq; nec dies, nec noctes securùm dormientes, plures discedebant ad partes regias, qui antea manifestum defectionis titulū sequebamur. Verùm qui seditionis caput extiterant, qui Janoti bona diripuerant, qui vinctum ceperant atque servabant, suæ sententiæ obstinati inhærebant, salutem suam nonnisi in Janoti exitio repositā arbitrantes. Metuebant enim non modò bonorum suorum proscriptionem, exiliumq; à patria, sed & vitæ suæ suorumque postmodum diffidendum censebant, si unquam Janotus restitueretur, de quo quid postea actum sit, nondum accepi Sed ad me redeo. Jam omnia mihi tuta erant, omnia secura, omnia salva, nisi quod de tua fortuna, ubi esses, quò divertisses, ubi lateres, nulla indagatione percipere potui. Instabat Abbas cōsilio suo, ut reverteret in aulam. non defuturam mihi instaurandæ melioris fortunæ facultatem apud eum regem, cujus venerationem & munificentiam jam semel expertus essem. Verum quod suasit utilitas, vetabant pericula neq; enim ignorabam, si ad regem rediissem, me ad novum aliquod, & plenum periculo facinus destinādum fore. sed plus me detrahebat tua absentia: metuebam enim caput meum inexploratæ fidei hominibus committere Itaq; plusculos dies in Abbatia illa commoratus, anceps animo quid facturus essem, venit ad me Antonius Xanthus, qui adhuc apud me est, ille videl. senex de quo scripsi tibi nuper. Is suis consiliis animum meum erexit, in totum namq; propositum erat mihi invisas aggredi terras, ignotosq; accedere populos, omnia experiri & me totum fortunæ flatibus exponere. Jubet ille moderari animum, ac Hispaniæ oras scrutari suadet, tuamque Italiam, si de te aliam famam nancisci possemus: polliceturq; itineris comitem: nec fides promissis abfuit, quin summum peregrinationis meæ præberet solatium. jamq; dies septimus erat Kalend Septemb. quando cum sene illo atque meo Stephano ex Abbatia discedentes, Bercinonem peteremus, de tua salute & peregrinatione quid esset, exploraturi. Ibi triduum commorati, cum de te nihil intelligere possemus, ad magnam illam Valentiā proficiscimur, ubi apud Comparatum Saracenum, Philosophum, Astrologumq; exercitatissimum, olim Zacuti discipulum, de te percunctati, nihil etiam scire potuimus. Itaque, divenditis equis nostris

Ecce quàm sunt periculis artium arduarum indagatores obnoxii, ut semper de salute vel quiete desperabundi pervagari conātur

noſtris. poſt paucos dies ex Valentia transfretantes per Baleares inſulas, ſuprà Sardiniam navigãtes. Neapolim deflex imus, ſed ibi, conſiliis parum ex ſententia cedentibus, minorem ſpe noſtra fortunam experti, reditum in Gallias inſtituimus. Itaque exinde navigantes Ligurnum Thuſciæ portum appulimus: deinde Liguſticum littus pererrantes, Provinciam ingreſſi, uſque famigerabilem hanc, liberamque Rhodani urbem pervenimus, manemuſque, uſque adhuc omnibus ſalvis. En habes noſtræ fortunæ hiſtoriam ab illo tempore, quo tu feliciore ſydere actus, ex Valle rotunda à me diſceſſiſti: quam, ut breviſſimè potui, tibi hoc calamo exaravi. Ampliora de interea à me geſtis & cognitis, coràm audies quàm primum nos Lugdunum venire concedetur, niſi tu nos interea (quod cuperem) Avenione convenire velis. habeo ſiquidem tibi aperire aliquid ſecreti conſilii, quod invitus pectore clauſum gero. Vale. Ex Avenione, nono Kalend. Febr. Anno 1509

Landulphus Agrippæ. XI

SAtis abundè, lapſis iſtis diebus, elegantiſſimis ex ſcriptis tuis laborioſam vagæ fortunæ tuæ tragico-comœdiam, ſupremãq; mentis tuæ hauſi voluntatem, conarerq; omnifariam Avenionem ad te deſcendere. mi ſuaviſſime Agrippa, ſi non me morbus ille, medicaminis neſcius, arreticus ſibi devinctũ hìc remoraretur. Nunc verò qui haſce meas ad te defert literulas, tuæ nationis Germanus eſt, oriundus ex Norimberga, ſed domicilium habens Lugduni: eſtq; rerum arcanarum curioſus indagator, & homo liber, nullis irretitus vinculis, qui, neſcio, qua fama tua impulſus, tuum quoq; perluſtrare cupit abyſſum Vellem ergò profundè virum explorares, atq; tibi ut ſuæ mentis indicaret jaculum. non procul ſiquidem à ſcopo, meo judicio, ſagittat, & magnarum rerum experientia apud eum in aliquibus extat. Tum ergò ab Aquilone in Auſtrum vola, undique Mercurialibus pennatus alis, & Jovis ſi lubet, ſceptra amplectere, atq; illum, ſi in noſtra velit jurare capitula, noſtro ſodalitio adſcitum face. Cæteri commilitones noſtri hìc tuum ſperant adventum. quare læ tus ventis vela committe, ac communem felicitatis noſtræ complectere portũ, & ſine longa dierum intercapedine ad nos te lætè conferas. miranda namque hìc latent, de quibus plura tibi ſcripſiſſem, ſi non tam feſtinus præſentium latoris receſſus hoc indigeſtum evomere compuliſſet ſcriptum. Excuſatum ergò me, quantum poſſis habe. Vale, Ex Lugduno. pridie Nonas Febr. Anno 1509.

Amicus

Amicus Landulpho. XII.

POstquam Lugduno abs te recessi, mi fidissime Landulphe, ad Augustodunum Heduorum concessi, ad notum mihi quondam humanissimum virum Dominum S. Symphoriani, qui me quotidianis beneficiis suis devincire non cessat Vellet autem ille idem, quòd tu te Augustodunum conferre velis, idque te unicè rogatum habet Sin minus id fieri poterit, Cabilonem te conferas, quò & nos veniemus. Rescribas ergò quam ocyssimè, quando, quo die, atq; ubi locorum apud nos adesse velis, ut idem præfatus dominus atq; ego sciamus, quando & quo venturi sumus, aut ubi te præstolaturi. Videre te si quidem volumus, & præsentes colloqui de rebus necessariis & secretis, quas literis cōmittere non convenit. Quin & Stephanum meum misi Dolam, ut adducat Brixianum: & Antonium Xanthum ex urbe Nivernensi revocavi, illosque dietenus expecto una apud nos adfuturos. Est siquidem nobis aliquid in commune consultandum, quòdque ad omnium usum pertineat, Vale. Ex Abbatia D. Symphoriani apud Augustodunum Heduorum, quinto Kalendas Junii, Anno 1509.

Landulphus amico suo. XIII.

POstquam hinc abiisti, adolescens doctissime, verba feci de te apud Reverendissimum Dominum Pisontinum, quem mecum traxi in admirationem super tua multiplici & recondita eruditione. Is te videre gestit, & nonulla jactat se tibi ostensurum, quæ nondum etiam tibi fortè cognita sunt. scribe ergò, obsecro, quando sis ad nos rediturus, ut crebris ejus interrogationibus respondeam. nam ego te propediem rediturum vaticinor, ocyus etiam quàm statuisses. Multos quidem reliquisti tuæ laudis buccinatores, sed ego nulli primas concesserim Bene vale, & nos ama, dum virtutem tuam colimus. Ex Dola, 18. Junii.

Amicus Landulpho. XIV.

SCio ego te, præstātissime vir, non modò responsa literarū tuarū, sed me ipsum expectare: verùm existimabam te jamdudum certiorem factum, quid mihi evenerit impedimenti. nam morbo correptus subitaneo & pestifero, erā longè morti, quàm vitæ vicinior, jam umbra mea vagabatur apud manes, necdū sanus sum, sed resipisco vivere. misissem ad te, quæ postulasti. nihil enim horum te celare volo: sed nequeo nunc satis

ſatis tutè commendare calamo. nos te, ut ſpero, propediem videbimus, habeo enim adhuc alia intemeratæ veritatis documenta lucidiſſima, quibus te dono donare volo: amo ſiquidem te, & genius tuus in abſentia tua mecum converſatus eſt. Domino Archiepiſcopo Biſontino me, ut de meliori nota, & commendatum & charum reddito. Vale, vir obſervandiſſime: Datum Cabilonæ, ſeptimo Idus Julias, Anno 1509.

Amicus Agrippæ S. D. XV.

INterrogatus aliquando Demoſthenes, quid potiſſimum eſſet in Oratore? reſpondit, pronunciationem, iterum atque iterum interrogatus, idem reſpondit, neque aliud amplius, Audivimus itaque die heſterna, atque revera experti ſumus in oratione tua, viriſſimum fuiſſe oraculum Demoſthenis. Felix es, Agrippa, qui copioſam illam atque inundantem dicendi fertilitatem ita intra limites ſinceritatis illius orationis tuæ concluſiſti: cui neque aliquid addi, neque demi poſſit, &, quod maximum artificium ipſe cenſeo, ut ne unius verbi auditores meminerint, quod in illa verboſa copioſitate ſecus eſt. Peto igitur inſtantiſſime, ut mihi liceat eandem orationem tuam luculentiſſimam interpretari: non, quòd in eadem Majeſtate eam reddere gallicanam aut ſperem aut pollicear, verum ingenioli rudis periclitandi gratia, & etiam, ut ipſa illuſtriſſima Princeps noſtra intelligat, quàm præclarè in ejus laudem oraſti: eoque rebus tuis libentiùs faveat, quandoquidem rem hanc apud eam multum admodum tuarum virtutum opinionem ſemper adaucturam eſſe arbitror. Vale.

Idem Agrippæ XVI.

ECce ornatiſſime Agrippa, orationem, quam meo more tuam interpretatus ſum: non, quòd ſingula verba ſingulis reddidi, ſed ſententias ſententiis prout pro decore linguæ noſtræ gallicanæ obſervando mihi viſum eſt. Dominus Vicecancellarius erat cenſor atque corrector. Tu cum meis verbis orato, ut Prologum lucubrationum noſtrarum videre dignetur: puto eum non magnifacturum. Quòd ſi non improbet ſatis erit meo ſtudio factum. Si autem favore illud proſequi dignabitur, dii boni, quàm citò ex pygmæo gigas efficerer. Vale, & me, tui amantiſſimum, redamato, quamprimum me tibi diſcipulum repræſentaturum. Vale.

Agrippa Amico ſuo. XVII.

PErſpicuus eſt mihi jamdudum tuus in me amor, amice obſervandiſſime: ſed nunc ex literis, quas ex Lugduno ad te

ſcripſit Vir præclarus, Joannes Perrealis, cubicularius regius, quaſque mihi legendas tradidiſti, planè cognovi, te honoris noſtri atque famæ ita eſſe ſollicitum, ut non modo expectationem, ſed votum noſtrum ſuperaveris, cùm orationem noſtram, quam extempore ferè habuimus, & Gallicam effeceris, & Lugdunum uſque pergere compuleris: ad eos præſertim, quorum judicium non injuria reformidem. Quantum enim ex literis Magnifici illius cubicularii videri licet, & quantum ex tua fideli relatione accepi, vir eſt, à quo potiùs doctrinam exigere debeamus, quàm ut ipſe nos de aliqua interroget. Compellis me tamen, quę tua eſt de ingenio noſtro confidentia, amore ſcilicet cæcutiente, ut ejus petitis reſpondeamus: quod quidem & libenter facio, & ſimul cum his literis tranſmitto: non tam, quod tibi morem gerere velim & cupiam, quàm ne tu vel hi, apud quos ſcripta noſtra divulgas, vel me (ut ſcribunt) divini aliquid habere arbitrentur, vel ne hujuſmodi quicquam mihi arrogem: ſed ut humanitatis noſtræ mediocritatem planè agnoſcatis. Vale, & me in tuorum amicorum numerum referre digneris. Ex Dola Burgundiæ, Anno 1509

Amicus Agrippæ ſuo. XVIII.

SAlve doctiſſime Agrippa, Decanus, tibi & mihi ſemper venerandus, mavult te orantem ſive declamantem audire, nam ſuæ partes ſunt, tanquam ad hoc natus, & qui ipſe in arte oratoria plurimum valet. Ego autem (quæ differentia inter nos eſt) etſi cum Domino Decano cæteriſque tui nominis ſtudioſis te orante aut declamante plurimum delecter, ac etiam proficiam: quia tamen ſtudium meum, quantulumcunq; eſt, verſatur potiùs circa ſcriptionem & lectionem, quàm erga orationem & auditionem, & quod expertus ſcio, plus conferre ad famam aucupandam ſcriptionis ſtudium, quàm declamationis: (nam ſemal tantum profertur oratio, lectio autem ter & quater repetita placebit) ideò ingenium tuum, certè rariſſimum, jamjam hortor, ut ad ſcriptionem te conferas: etiamſi ipſe D. Decanus repugnaret, quod ab ejus humanitate alienum eſt, iterum liberè hortor. Quod ſi rem meam me ipſum curare, ut par eſt, moneas (ſuem namque non docere Minervam inter adagia receptum eſt) facilè abſtinebo, modo pro mea ineptia atque impudentia dixero, quod prius incepit Chriſtus facere, quàm docere. quod quidem, ſicuti quidam noſtra vernacula lingua hoc Proverbium protulerunt, Multum intereſſe inter dicere & facere. Neque enim ipſe Capnion-

nion, quem interpretaris, neque Picus neque Politianus, neque Laurentius Valla, qui omnes publicè oraverunt, tantum profecissent in nanciscenda fama suis publicis orationibus, quantam adepti sunt, nisi in scribendo etiam operam aliquam collocassent. Exemplum familiare ex meipso proferam, qui supra bis mille ducentos versus per me compositos, memoriter absque intervallo aliquando recitavi, sed nulla mihi gloria fuit, nisi in loco illo & pro tempore illo. De scriptis autem secus est. Quod si etiam splendidissimi quique Doctores & lectores nullam scriptorum suorum memoriam reliquerint, non erit eorum fama dilatata neque perpetua, sed duntaxat inter angustos limites, suæque vitæ tempusculum coacta. Vale, & stude famam extendere factis, & mihi des veniam, quod sic epilogo. non enim ut censor loquor, sed ut fautor.

Amicus Agrippæ suo XIX.

CAndidissime Agrippa salve, & me non minus tuum, quàm tu ipse es tibi puta, utpote qui admirabili ingenio eloquioque tuo allectus, tuæ famæ famatissimæ nunquam favere desinam. Precor itaque, ut aliquando mei memineris. Nova quæ circumferuntur hîc, sunt hæc: Regem propediem Lugduni adfore, copiasque in Venetos redintegrare. Venetos autem nuperrimè magna clade affectos à Francigenis, una cum duce Ferrariæ militantibus, ita ut suprà sexmillia Venetorum in ea pugna pessundati fuerint, & biremes circa triginta super Padum captæ: properabant enim obsidere Ferrariam. Adeò nihil non audet superbum illud atque pertinax genus hominum. Dicuntur ea clade in maximam desperationem adducti. Tu si quid de imperatore nostro habeas, quæ in ista dieta aliqua proculdubio divulgabuntur, me certiorem facere digna. Vale doctrinæ atque eloquentiæ columen atque fulmen.

Amicus Amico. XX.

PRæsentium lator, servulus est cujusdam nobilis Cabilonensis, mittitur, ut te Cabilonam traducat, eget siquidem Dominus suus & consilio & adjutorio: dives est, nec parcet expensis. Hanc ego tibi lucri occasionem conciliavi: sed quid circa hoc tibi adhuc consultum velim, modò animadverte: nitor siquidem & honori & utilitati tuæ æquè consulere. Si igitur ornato cultu venire possis, venias, multum tibi fidei & utilitatis ea res allatura esset neq; enim ignoras, quanta autoritas, quantaq; fides sit in una (ut ita loquar) venusta tunica, maxime apud istos cæcutiētes, qui nonnisi superficies hominū spectant.

Quare si secus veneris, detrahet multum : ideoque si poteris dissimules, excuses, differasque adventum tuum in aliud tempus : interim ego tibi succurram. Si verò nobilis iste tui avidior ad te Dolam concesserit, illud adverte, ut cum omnia scias, omnia possis, nihil facias, nihil promittas, nisi sæpissimè rogatus: præbeas te beneficiis vincendum : etiamsi egeas, egere dissimiles. calet homo, dum calet ferrum, cudendum est. Secretò hæc intellige, tua res est, tibi consulitur, tu fortunæ tuæ rationem habe. ego quantum possum, te mea opera juvando tibi non deero. Vale.

Theodoricus, Episcopus Cyrenensis, Henrico Cornelio Agrippæ S.D. XXI.

REdditæ sunt nobis literæ tuæ, miles strenue, tertio Calendas Decembris, longa certè spe exoptatæ : quibus lectis, quanto simus exhilarationis spiritu affecti, haud facilè scripserimus. Admirari utique te possumus, non tamen satis laudare quippe unus es inter tot millenarios Germanorum, qui rebus militaribus similiter atque literariis hinc & inde æquè diligenter viriliterque operam navasti. Paucos admodum è multis millibus id egisse quis nescit ? O quantum etxollendi sunt hi, quos Martis animosi cum laude victoria usque adeò evehit, ut sanctissimæ Palladis favore non sint destituti ? Varia tua dona sunt : in te unum congestum atque consertum est, quod innumeris millibus dii negarunt. Quid de militiæ gloria? quid de celebribus orationibus, coram tot & tantis habitis ? Quid in futuro de te expectandum erit, qui tuam parentelam, urbem, gentem, nationem ita & amas & prosequeris, ut etiam & extollas atque evehas ? Accipe igitur, macte virtutis vir, in armis vir, in literis præceptor, in amore alter ego, quod ad te scribimus, bono corde, benigno animo, grataque fronte: &, dum vacat, quiddam ad nos rescribito. Interseras rogo, quid tibi in Astrologia judiciaria placeat displiceatve Quantus ad illam disputator fuerit Picus Mirandula, certè nosti, & quid quasi exsufflando omnes ejus rationes & explodendo Lucius Balancius egerit, ut arbitror, vidisti. Qualis verò tuus sit in eam animus, vellem scire: cùm, quando apud nos causas ageres, ambiguus nobis visus fueras, fortè præ quadam, nescio quali doctrina inter sacrum superstitiosumque, ut videre videbar, cui tum inhærebat, & scripto commendabas. Si tamen nunc aliquo locorum aliquid arcani non impii offenderis, nobis commune facito : cum & nos nihil tibi unquam occultandum celandumque habebimus. Vale longum, & nobis, ut velis,

velis utere. Ex Colonia Agrippina, tertio Kalendas, ut supra, Anno 1509.

Amicus Agrippæ suo. XXII.

SCripsissem ad te plura, sed is gerulus, quem serò etiam venisse ad me pœnitet, multum & satis importunè festinavit, gestienti corde alias tuas salutes, quas mihi optasti patris ore, & tuis literis ad me allatas accepi: te autem arduas res gerentem periculaque omnigena potenti terræq; discriminibus durato animo pertulisse, intellexi. Quid, rogo, ætati provectæ (quam natura omnes speramus) jucundius esse poterit? nisi ut viro digna, dum robur est & sanguis calet, aliqua peregerimus: quæ jam serioribus annis narratione, proloquioque inter amicos, & serio & joco perfari possemus, quibus ad alios & authoritatem & experientiam nostram commendemus. Ex tuis literis percepimus, quòd multas orbis terrarum oras perlustrando videris: prosperè saneque ad ea loca, ubi nunc es, te reversum. Ex quo colligo, quòd omnio dubio procul doctissimorum virorum verba, mores, consuetudines, & gestus quàm diligentissimè exploraveris: &, quod super omnia prætulerim, veterum monumenta in diversis locis librorum collegeris: decerptorumque ex iis flosculorum nos quandoque participes te facturum spero, collectorum, inquam, ex iis, qui summa Philosophia floruerunt, aut certè sacrarum literarum theoremata laboriosissimè coluerũt. Vidisti insuper varietatem morum: audisti disparibus labris idiomata multa, conspexisti alpes altissimas, arces eminentissimas, civitates munitissimas, aulas Principum, ædes civium, contemplantium cœnobia, deorum templa, & quicquid aliorum, aut cæterorum est, quibus humana, precipuè juvenilis, curiositas oblectatur accuratius notasti. Quæ omnia, ut speramus, dum coram fueris, non sine summa voluptate ex te audiemus: quibus etiam summum opificem rerum laudare poterimus. O utinam igitur liceat quandoque te fieri ad nos reducem, ut, velut olim consuevimus, una sederemus, varia differentes usque ad famulantium fastidium. Spero igitur te non tardaturum regressum ultra passagium (ut dicunt) Aquense. Hoc tui parentes flagitant. hoc amici tui unà mecum exoptant, perpetuum pro tunc alienis locis valefacturi. Nil occurrit novi, quo te afficiam: nuncius is stat ante cubiculum, fermè stomachatus, quod eum his scriptis remorer: quæ quidem scripta non accipias ut excogitata. Vale longum, & te, ut speramus, accinge citiùs ad regressum, & iterum vale. Ipso die S. Clementis ex Colonia, 1509.

D. Ioanni Tritemio, Abbati D. Iacobi in suburbio Herbipolis, quondam Spanhemensi, Henricus Cornelius *Agrippa ab Nettesheym S. D.* XXIII.

CUm nuper tecum, Reverende Pater, in cœnobio tuo apud Herbipclim aliquandiu conversatus, multa de chymicis, multa de Magicis, multa de Cabalisticis, cæterisq;, quæ adhuc in occulto delitescunt, arcanis scientiis atq; artib. una cōtulissemus: magna inter cæteras quæstio erat, cur Magia ipsa, cum olim primum sublimitatis fastigium uno omnium veterum Philosophorum judicio teneret, & è priscis illis sapientibus & sacerdotibus summa semper in veneratione habita fuerit: deinde sanctis Patribus à principio nascentis Ecclesiæ Catholicæ odiosa semper & suspecta, tandē explosa à theologis, damnata à sacris Canonibus, porrò omnium legū placitis fuerit proscripta: ejus causam speculatus, meo judicio non alia est, nisi quod fatali quodam temporum, hominumque depravatione subintroierunt multi Pseudophilosophi, ac mentito nomine Magi, qui per varias errorum sectas, & falsarum religionum factiones, multas admodum execrandas superstitiones atque ferales ritus, multa etiam ex orthodoxa religione scelerata sacrilegia in naturæ persecutionem, hominumq; perniciem, ac Dei injuriam congerentes, multos admodum, quales hodie circūferri videmus, reprobatæ lectionis libros ediderunt, quibus Magiæ honestissimum nomen atq; titulum furto & rapina præfixerunt. Hi itaque, cum sacrosancto hoc Magiæ titulo suis execrandis nugis fidem sese conciliaturos sperarent, id egerunt, quod laudatissimum olim magiæ nomen, hodie bonis & probis omnibus odiosissimum redditum sit, ac capitale crimen habeatur, si quis doctrina operibusve Magum sese audeat profiteri: nisi fortè demens aliqua vetula rus habitans, credi velit admodum perita & divinipotens, ut (sicut ait Apulejus) possit cœlum deponere, terram suspendere, fontes durare, mōtes diluere, manes sublimare, deos infimare, sydera extinguere, tartarum ipsum illuminare: sive, ut canit Virgilius:

Quæ se carminibus promittat solvere mentes
Quas velit: ast alijs duras immittere curas:
Sistere aquam fluvijs & vertere sydera retrò,
Nocturnosq; ciet manes: mugire videbis
Sub pedibus terram, & descendere montibus ornos:

tum quæ referunt Lucanus de maga illa Thessala, & Homerus de Circes omnipotentia: quorum plurima fateor, tam fallacis opinionis, tā superstitiosæ diligentiæ perniciosiq; labores existunt

ſtunt,ut cum ſub artem non nefandam cadere nequeant tamen Magiæ venerabili titulo ſeſe veſtiri poſſe præſumunt. Cum hęc igitur ſic ſe haberent, mirabar admodum, neque minus etiam indignabar, neminem hactenus extitiſſe, qui tam ſublimem ſacramque diſciplinam ab impietatis crimine vindicaſſet,aut illã nobis purè ſyncereq; tradidiſſet,ſiquidem, quos ex recentioribus ego vidi,Rogeriũ Bachonẽ,Robertũ Anglicũ, Petrũ Apponũ,Albertũ Teutonicũ,Arnold.de Villa nova,Anſelm Parmenſem, Picatrĩcem Hiſpan. Cicchum,Aſculũ,Florentinũ & pleroſq; alios ſed obſcuri nominis ſcriptores, cum ſe Magiam tradere pollicentur, nonniſi aut deliramenta quædã nulla ratione ſubnixa,aut ſuperſtitiones probis omnib. indignas præſtiterunt. Hinc concitatus eſt in me ſpiritus meus,atq; propter ipſam cũ admirationẽ,tum indignationẽ,volui & ego philoſophari,non illaudabile opus me facturũ exiſtimans,qui ab ineunte ætate ſemper circa mirabiliũ effectuũ&plenas myſteriorũ operationes curioſus intrepiduſq; extiti explorator: ſi Magiã ipſam vetuſtam ſapientumq;omniũ diſciplinã ab impietatis erroribus redimitã purgatamq;, & ſuis rationibus adornatã reſtituerẽ, & ab injuria calumniantiũ vindicarẽ. Quod ut jam diu ipſe mecũ deliberavi, nunquã tamen in hanc arenã deſcẽdere hactenus auſus ſui. Verùm poſt collatum inter nos Herbipoli de his rebus ſermonem,tua præcellens peritia&doctrina,tuaque ardens adhortatio audaciã mihi animumq; addidit. Itaq; electis Philoſophorũ exploratæ fidei ſententiis,purgataque introductione,ac malignorum,qui ſimulata ſcientia mentientes Magorum traditiones, ab ipſis tenebrarum reprobatis libris, velut ab ipſis adytis, mirandorum operationes requirẽdas dicebant, diſcuſſis tenebris, tres libros de Magia compendio brevitatis cõplexus, recentibus his diebus compoſui, & de occulta Philoſophia. minùs infenſo titulo, inſcripſi:quos nũc tuo examini, qui harum rerũ pleniſſimam peritiam tenes, caſtigandos,cenſendos,judicandoſq; ſubmitto: ut, ſi quid in illis à me ſcriptum ſit, quod aut in naturæ contumeliam, aut cœlitum offenſam, religioniſve injuriam vergere queat, condemnes errorem: ſin autẽ diſſoluta & purgata ſint impietatis ſcandala, veritatis traditionem tueare, ſicq; cum his libris noſtris, atque cum ipſa Magia agere velis, ne occultetur aliquid, quod prodeſſe queat: nec probetur, quod poſſit nonniſi nocere, quò ſic tandẽ libri iſti tuo examine probati,digni ſint qui aliquando fœlicibus auſpiciis in publicum egrediantur, nec timeant judicium ſubire poſteritatis. Vale, & his audacibus parcito cœptis.

Ioannes Tritemius, Abbas Divi Iacobi Herbipolis, quondam Spanhemensis, suo Henrico *Cornelio Agrippæ ab Nettesheym, salutem & charitatem.*

XXIV.

Opus tuũ, ornatissime Agrippa de occultiore Philiosophia prænotatum, quod nobis examinandum per latorem præsentium obtulisti, quanta cum voluptate susceperimus, nec lingua mortalis unquam potest exprimere, nec scribentis calamus resecare. Admiratione maxima ducimur super eruditione tua non vulgari: qui & juvenis tam secreta penetrans & arcana, multis etiam Viris doctissimis abscondita, non solùm pulchrè ac vere, sed etiam propriè & ornatè proferre in lucem potuisti. Unde inprimis tuæ ad nos benevolentiæ gratias agimus: & si poterimus unquam, pro viribus indubitanter referemus gratias. Tuum opus, quod nemo doctissimorum etiam Virorum satis laudare sufficit, probamus. deinde, ut studio pergas in altiora, quo cœpisti, nec sinas tam excellentes ingenii tui vires ocio tepescere, te, qua possumus instãtia monemus, petimus & rogamus: quatenus & tuo te labore ad meliora semper exercites, & lumen veræ sapientiæ, quo maximè & divinitus illustraris, etiam ignorantibus demonstres. Nec te retrahat à proposito quorumcunque consideratio nebulonum, de quibus verè dictum est. Bos lassus fortiter figit pedem: cum nemo sapiẽtum judicio veraciter doctus esse queat, qui in unius duntaxat facultatis rudimenta juravit. Te autem divinitus ingenio donavit, & amplo & sublimi. Non ergo boves imiteris, sed volucres: nec circa particularia arbitreris tibi esse morandum, sed universalibus confidenter intendito animum. Tantò enim quisque doctior esse putatur, quantò ignorat pauciora. Ingenium verò tuum ad omnia pleniter aptum, non paucis, nec infimis, sed multis & sublimioribus est rationaliter occupandum. Unum hoc tamen te monemus custodire præceptum, ut vulgaria vulgaribus, altiora verò & arcana altioribus atque secretis tantum communices amicis. Da fœnum bovi, saccarum psyttaco tantum: intellige mentem, ne boum calcibus, ut plerisque contigit, subjiciaris. Vale fælix, amice: &, si quid penes nos est, quod tibi conducere queat, jube: & factum sine mora iutelliges: & vires ut nostra dietim sumat amicitia, sæpius ad nos scribe, & tuarum aliquid lucubrationum mittito, instanter oramus. Iterum vale. Ex nostro Cœnobio Peapolitano, 8. die Aprilis, Anno 1510.

Agrip-

Agrippa Landulpho. XXV.

SAlve mi fidissime Landulphe. Apud Tridentum aliquot aureorum millia accepturus sum, illa in Cæsarea castra Veronam laturus: jamque instauratus nova facinora rursus aggressurus sum: sed una re potissimum indigeo, fido videlicet sodali. Itaque, quia multis & magis tempestatibus te cognovi fortem, fidumque mihi, simul quia tibi eadem, quæ mihi ingenia sunt, eo ipso multa bona nobis mutuò procurare possumus. Nunc autem est occasio & oportuna & magna in manibus: neque verò me tam ignavum aut vani ingenii putes, ut incerto pro certo, & exploratæ fidei viro, consilia mea commisero. Habeo enim consilium, quod diu occultavi, dicere: nunc illud tibi narrabo, unde nos pergrande commodum faciemus, atque unde potestas est nobis adipiscendi gloriam, laudem, decus & lucrum: neque magis percipies hæc lingua & calamo dici, quam factis & re ipsa fore: voloque te arbitrari, me hæc utriusque nostrûm commodi honorisq; causa facere, ut æquum est amicum. Quare remigio veloq;, quantum potes, festina: & veni Veronam ao Georgium Tridentinum Episcopum: ibi me invenies. Vale. Ex Tridento.

Amicus Agrippæ suo. XXVI.

REbar te, eruditissime Agrippa, jam pedem Mediolanum retulisse, quòd ipse, qua die cum Bartholomæo Rosatò ambo hoc proximè eratis, exposuisses, te non multò pòst à vico Lavizario abiturum esse: sed cùm tonsor, qui ad nos hoc manè concessit, significaverit, se & illum in hanc diem tibi adesse, haud incongruum existimavi, si cum vestrûm utrisque, qui inter præcipuos mihi benevolos ducimini, fruticatio asparagorum agri nostri communicaretur. Duos igitur fasciculos vobis nuncius iste tradet: qui etsi exile sint munus, vestræ tamen erit modestiæ, id quo mittitur, optimo animo & excipere & frui, neque ejusdem pusillitatem perponderare, cujus inter amicos, qui quæque familiariùs multò agunt, nulla est ratio habenda. Valete ambo. Ex Gravarrona, Anno 1512.

Idem Agrippæ & Bartholomæo Rosato. XXVII.

SErò quidem epistola tua, Agrippa eruditissime, fuit reddita. si celeriùs ergo repetitum ad Illum fuit nihil, quòd inde mireris, nulla subest causa, Accepi, abs te & Bartholomæo nostro non benevolo minùs animo & exceptos & visos esse mis-

ſos aſparagos, quàm ex me provenerint, etſi minimum quid eſſent. Valde ſum lætatus, quòd non aſpernatis vos munera mea, utcunque ſint puſilla, ac mittentis optimi animi rationem ſolum (quod in amico potiſſimum eſt conſiderandum) habuiſſe intuear: ſed gratiarum actiones, quas ex illis ſubdere vobis placuit, fuerunt, hercle, ex parte omni incongruæ, cùm multo majora vobis à me præſtari poſſe vellem. Et ne quid vobis legendum hac die ſit deſuturum, mittitur ad vos carmen à Franciſco Scauro Novarienſi nuper receptum, ac ejus pariter reſponſum: quæ omnia ubi inſpexeritis, colliganda, ac Michaeli Mediolanenſi reſtituenda erunt, ut is poſtea Scauro, ſi cras Novariam (ut oſtendit) proficiſcetur, ſit redditurus. De veſtra ad Ticinenſem urbem profectione, deque mirabili opinione, quam de ſe Agrippa illic ob ſingularem virtutem & ingenii acrimoniam, qua præſtat, reliquerit, audivi permulta, quæ fuere omnia quidem auditui meo jucundiſſima. nam nihil ſanè illi poteſt laudi cedere, quod & commune mihi non planè exiſtimem. Valere ambo. Ex Gravarrona, Anno 1512.

Agrippa Candioto ſuo. XXVIII.

TUas jampridem in Julium Pontificem haud ineleganti ſermone editas & legi & intellexi ſatyras, Candiote ingenioſiſſime: in quibus ſatis (ut opinor) laboris mortuo ſparſiſti Eſſet itaque longè gratius, ſi vivo tantos cuderes montes, auream certè in carpendis hominum vitiis præfers venam. Vix ita Lucilius, qui primus (teſte Fabio) hanc claram in eiuſmodi ſcribendi genere adeptus eſt famam, tam rotundè Romanorum flagitiorum genera rimatus eſt. Lynceos profectò in hoc oſtendis oculos, perge itaque fœlici fato, ubi tuo vales ingenio: modo ſic tractes aliena, quò propria atq; amicorum non obliviſcaris negotia. Haud enim neſcius es, ni fallor, quid negotii à me tibi quam ſtudioſiſſime commiſſum exequi habes. quod ſi feceris, identidem tuis in rebus ero quam ſtudioſiſſimus. Vale fœlix, Anno 1512.

Agrippa Landulpho ſuo. XXIX.

SI ego ex te tacente fieri poſſem certior, quid agas & quid facturus ſis, Landulphe fidiſſime, duorum hoc labori parceremus, meo videlicet te interrogantis, & tuo reſpondentis. Nunc cum id fieri non poteſt, neceſſitas ſubiit, ut mutuò ſcribamus & reſcribamus. Accipio te, neſcio quarum rerum ſcrutinio intentum: gauderem te effectum bonum aſſequi. Ego tibi

tibi mea fide simul & ingenio non sum defuturus: sed cave, ne incertum pro certo sequaris. scis, quæ discedens Mediolano tibi diximus. Cessa, mi Landulphe: meo consilio desiste, amicè hortor: nihil periculosius, quam sine duce perito domum intrare Dædali: crede meo consilio, nam me quidem mutuæ amicitiæ nexus pro sua simul & mea incolumitate & commoditate solicitum esse compellit. Adhuc paululum sustine, donec ego revertar Mediolanum: tunc enim viam, quæ sola ducit iter ad gloriam, diu diuque cogitatum monstrabimus tibi: vel tu ad nos concede. sed prius responsa harum literarum, & quid facturus es, quam festinanter remitte. Vale. Ex burgo Lavizario, Nonis Aprilis, 1512.

Agrippa Landulpho suo. XXX.

MIrum in modum literæ tuæ me lætabundum reddidere, fidissime Landulphe: maximè, quia ex Mediolano Papiam te contulisti. Credo ergo te divino quodam oraculo juxta meæ deliberationis propositum afflatam, quo mihi præcursor eò me præcesseris, quò ego me conferre, jam longo dierum cursu mecum tacitus meditatus sum. faciamque nunc, ut quamprimum ad te Papiam venturus sim: quò cùm venero, omnem solicitudinem amittas. non enim verbis tibi alludam, sed in re dubia, ubi re opus est, re ipsa te juvabo, atque sic rebus tuis prospere dispositis, cætera agenda deliberabimus. Vale fœlix: & ita tibi persuadeas, me tibi ut fidissimum semper comitem, nullo loco defuturum, ac quicquid commodi profectusque tibi & vitæ & fortunæ bonis augendis ministrare possim, nihil unquam denegaturum. Ex burgo Lavizario, undecimo Kalendas Majas, 1512.

Agrippa Chrysostomo suo. XXXI.

MItto ad te libellum illum cabalisticum, quem optasti, venerande Pater Chrysostome: de quo illud tibi ignorandum neutiquam censeo, hanc esse scientiam illam divinam, omni humana indagine sublimiorem: quam si continua rememoratione intellexeris, eris omnium bonorum tota mente plenissimus. Est siquidem ars hæc tota sancta atque divina, ac sine dubio efficax: ideoque, mi Chrysostome, cupientissime, qui in hac te exercere affectas, tantum mysterium intra secreta religiosi pectoris tui penetralia silentio tegito, & constanti taciturnitate celato. sermonem enim tanta numinis majestate plenissimum, irreligiosæ mentis esset, multorum conscientiæ publicare. Vale, Papiæ, pridie Calendas Maji, 1512.

Amicus Agrippæ suo. XXXII.

MAxime Agrippa, alter ego, anxius de statu tuo, ubi sis, quid agas, & quomodo valeas in his tumultibus bellicis, impotens nec tutus te posse accedere, scripsi has literas, quò cognosceres, quid ego agam, & ubi sim nam rebus nostris & saluti meæ providi præsentia mea, quæ si abfuisset, actum erat. Dominicus Franciscus, filius domini Georgii Suprasaxi, an sit in castris, scire curabis. nam is mihi summus est amicus. Præterea, an sint ibi ex tuis amicis aliqui, itidem significes nam hoc tempore opus est amicis. De tumultu Papiensi multum colui: sed utcunque sit, modo tu bene valeas, lætor. tu me communibus amicis commenda. Papiæ (ut mihi videtur) non erit habitatio jucunda: nec jamdudum te reliquissem, sed & omnia postposuissem, ut antea pro te feci, nisi fretus fuisses amicitia magnifici domini Lancelotti, qui te super omnes diligit. Cùm iter tutum fuerit, accelerabo venire ad te. Vale. Ex burga Lavizario, vicesima quarta Junii, Anno 1512.

Amicus Agrippæ suo. XXXIII.

EXcellentissime Agrippa, Domitius hodie retulit mihi, te ab Helvetiis captum fuisse, & rursus sine magno tuo incommodo liberum, atque te Mediolanum concessisse, cum magnifico domino Lancelotto. quod fuit mihi jucundissimum, significavit mihi etiam nomine tuo, quòd ad te accelerare debeam, audito discessu Helveticorum. Quare scire velim, quid nunc decreveris, an Papiæ, an apud Marchionem Montisferrati commorari. Ego tibi non deero: modò sciam, quid mihi agendũ sit. Vale. Ex burgo Lavizario, decima tertia Julii, 1512.

Amicus Agrippæ suo. XXXIV.

QUuid sit de salute tua, ex literis ornatissimis accepi. Intellexi etiam Galbiani casum. qui si mecum mansisset, nihil sibi evenisset mali. Nam pluresquàm quadraginta, è furore utriusq; exercitus una navi eripui. Burgo Lavizario nihil periculi nec mali fuit. Cum reverendo Patre fratre Antonio quotidie aliquid conferebamus: & si tu unà nobiscum adfuisses, tempus opportunum erat aliquod operari cum Marchione Montisferrati. Nihil, hoc tumultu existente, tractari potest. Tamen spero me aliquid effecturum, quod erit utrique & jucundum & utile. Ad quatriduum me expectato, ut conferre possimus, quid nobis agendum sit, Domitius si promiserit se venturum

venturum ad te, admiror, cùm in discessu aliter decreverit se facturum, & ad magnificum dominum Laurentium Monzanicham se rediturum: nec inde percepi de vita ipsius quicquã. Omnes bene valemus, præter Franciscum fratrem, quem quartana febricitantem reliqui. Camillus filius, qui per te vivit, & Prudentia filiola nostra, uxorque Penthasidea recte valent. Si Papiæ molestum fuerit, providendum erit de meliori loco. Curabis valetudinem tuam, S. in his fertioribus sub umbra quiescere, & nihil hoc tempore magis curare, quam bene valere decet. Magnificum dominum Lancelottum Lunatem ac dominum Ludovicum Compegium meo nomine salvere jubeas. Vale. Ex burgo Lavizario, octava Augusti, 1512.

Amicus Agrippæ suo. XXXV.

Divine Agrippa, amicorum summe, nulla subeat tibi admiratio, quòd ad te non miserim instrumẽta promissa. nam eomet die, quo domum applicui, Joannes Angelus frater, ex locis Sabaudiæ etiam adventavit, iturus sequenti die Mediolanum: quò & mihi eundum erat. Itaque secum profectus sum, & maximo versatus in periculo. nam sex pedites ex Helvetiis, me fovere partes Gallicas à delatore cum accepissent, in discessu meo proruperunt in domum tibi cognitam, ubi res meas partim deprædati sunt, & nisi fuisset Ioannes Angelus, actum erat de omnibus. Ibo Casalis solus, & quando opus erit, quòd tu venias, mittam equos. Commendo fratrem Antonium. Vale. Ex burgo Lavizario, quinta Octobris 1512.

Amicus Agrippæ suo. XXXVI.

Egregie D. Agrippa, salutem. Libellum, pro quo ad me misisti, summa diligentia quæsitum invenire non potui. satis doleo me desiderio tuo non posse satisfacere Bartholomæus noster amicissimus non est domi, sed hesterno manè Cassale profectus est ad Illustrissimam Marchionem: hodie forsan vel cras rediturus. quamprimum redierit, instabo apud ipsum, ut libellum desideratum reperiamus & ipse, ut spero, te accedet. interim sis bono animo: & si quid pro te possum, memento me ad omnia, quæ jusseris, promptissimum & paratissimum. Bene vale. Ex burgo Lavizario, die vicesimasexta Octobris, 1512.

Amicus Agrippæ S. D. XXXVII.

Spectabilis amice honorande, salutem. Accepi abs latore harum mearum, te Ticinense gymnasium reliquisse, ac Casalensem

lensem urbem incolere. quo non parva me tenuit admiratio. Gaudeo tamen, eò quòd te mihi habeam vicinorem, & ad quem commodius (siquid mihi contigerit) faciliusque advolare potero. Unum præ omnibus abs te scire cupio, nunquid servi illi, quos tibi sum impertitus, sint obsequentes, an non si obsequentes, gratum est: si non, doleo, & omnia tibi placita enitar facere, ut tibi, sicut & mihi, inserviant: & si opus fuerit, ad te veniam succinctus. Spero brevi tibi aliqua impartiri, quæ non modici erunt momenti. Ad omnia tuus sum, & nil avidius cupio, quam tibi rem gratissimam facere, ubi opera mea valuerit. Vale, & me tibi commendatum suscipe: & horum meorum latorem tibi gratissimum habe, eumque dictis tuis favorabilibus prosequere. Ex Carmelo nostro Vercellis, vicesimoseptimo Novembris, Anno 1512.

Pontifex Agrippa, XXXVIII.

Dilecti fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex literis venerabilis fratris Ennii Episcopi Verulani nuncii nostri, aliorumque sermonibus de tua in sanctam sedem Apostolicam devotione, deque tuo in ejus libertate incolumitateque tuenda studio diligentiaque intelleximus: quod quidem nobis gratissimum fuit. Quapropter te in Domino magnopere commendamus, laudamusque istum animum atque virtutem utque in eadem voluntate, atque erga sedem ipsam, atque nos observantia permaneas, te hortamur, ostensuri, cùm se occasio dabit, omnibus in rebus te & bene meritum de nobis esse, & in sinu paternæ nostræ charitatis esse receptum. Quod tibi & præfatus nuncius noster uberius declarabit. Datum Romæ apud S. Petrum, sub annulo piscatoris, die duodecima Julii, 1513. Pontificatus nostri anno primo.

Petrus Bembus subsignabat.

Amicus Agrippæ suo. XXXIX.

Nobilis & egregie Domine Agrippa, salutem. Venit ad me heri Joannes Jacobus, servulus tuus, habens librũ quendam ad te deferendum: quem cum vidissem, & cognovissem esse abs te compositum, & quem jamdudum videre desiderassem, præsumpsi cum venia tua dictum libellum, etiam invito ipso servulo, per hodiernum diem duntaxat penes me retinere, ejus lectione quamplurimum delectatus: cras, Deo dante, memetipso cum libro ad te venturo, quo te præsente videam,

quæ

quæ in operibus tuis videre delector. Bene vale. Ex domo nostra S. Mariæ apud burgum Lavizarium, die decima nona Octobris, 1513.

Agrippa ad Amicum XL.

GRatissimæ mihi fuerunt tuæ litteræ, quibus mirificam tuam erga me benevolentiam perspexi: quod tametsi antea minimè ignorarem, jucundum tamen fuit, idipsum ex tuis literis intelligere, præsertim quòd, dum eas legerem, nostræ inter Helvetios initæ familiaritatis & amicitiæ non sine quadam animi oblectatione non recordari non poteram: quibus in locis ita me tuis obsequiis innumerabilibusque meritis divinxisti, ut ex quo abs te discessi, quem magis videre, & cum quo unà esse desideraverim quam te, habeam neminem: utq; nihil sit tam arduum, aut difficile, in quo tibi inservire possem, quod non libentissime tua causa susciperem: atq; hujus erga te meæ voluntatis cùm jam pridem literas scripsissem, & unà cum literis, quas Rhegio ad te referendas Nicolaus Presbyter, Episcopi Verulani familaris, mihi miserat, Papiam, ratus te ibi esse, destinavi. Sed ut nunc ex epistolà tua conjecturam facio, nec tu Papiæ eras, nec meæ ad te litteræ delatæ sunt. Quocirca hæc pauca scribere visum est, mei in te amoris tanquam pignus & testimonium: &, ut significarem gratum te mihi fecisse, quòd de negotio nostro apud Helvetios bene speras: quòd etiam ex ipsis Helvetiis, bene sperandum esse, nuper accepimus, idque te scire volui. De his, quæ hîc agantur, nihil est prorsus, quod ad te, nisi idipsum nihil esse, scribam. Bene vale: tibi omnes nostri salutem dicunt. Mediolani, 1514.

Amicus ad Agrippam. XLI.

VAlde me tua delectavit epistola: gratissimumq; habeo, me abs te diligi atq; amari: sed quod scribis te dolere, literas tuas, quas Papiam aliàs misi, Domino Nicolao Rhegiensi presbytero nõ esse redditas, non facile scribere possem quàm mihi molestum sit, id secus, ac tua voluntas esset, accidisse, præsertim quum nesciam qua ratione eas recuperare possim. aliquoties n scripsi, ut mihi redderentur, neq; unquam de eis quicquam intellexi. sed cum videam te de iis tantopere laborare, denuo Papiã ob hanc causam literas destinabo, ac statim te certiorem reddam, ubi de iis aliquid intellexero. Scripsi ad eundem Dominũ Nicolaum, qui Rhegii est, ut, si quid ad te velit scribere, te esse Ripalię, proinde literas ad me mittat, quoniã ego eas statim ad

tim ad te destinabo, teque ei commendatum meis literis effeci. Vale, meque, ut facis, dilige, tibi omnes nostri salutem dicunt. Mediolani. die duodecima Maii, 1514.

Amicus ad Agrippam. XLII.

SAlve Agrippa Corneli. Audio te pulcherrimum Mercurium parieti domus nostræ appinxisse. Hunc quia carbone nigerrimo formasti, cave ne te carbonibus ignitis inter philosophandum seducat, scis enim, quam sit Deus hic fugax, fallax, mutabilis atque etiam infestus, si quando irascatur: atque ars ista maximè eget carbonibus atque igni fumo appositis. Hæc tecum jocari libuit: sed adhibe diligentiam, quia breve tempus instat, ut nosti nam Mediolanum eundum foret. Hoc adverte, quæso, talia enim non prosequi, quæ certissima sunt, stultum esset. Nuperrimè mihi relatum fuit, Alexandrum Laudum comitem Ripaltæ te Placentiæ convenisse, & quæ à me fidissimè accepisti, sese gloriari abs te habuisse, quod vix credo. Veruntamen ita relatum est mihi à quodam non invido Cæterum jam compositum est, ni fallor, ire Romam. Jam nil obstat, quin una proficiscamur, propterea abrumpe moras si potes, ut Mediolanum proficiscens, negotium illud primum expedias. & viaticum pares Interim vale, & Antonium Maceratum meo nomine salutabis. Datum Rivoltæ, vicesima quinta Augusti, 1514.

Amicus ad Agrippam. XLIII.

SAlutem, mi Agrippa. Ex istis quam uberimis literis tuis, hanc, quam aliquid facis, suspicionem meam penitus excussi, & quod vix me credere dixeram, aliquid tamen ais: quandoquidem credere vel suspicari saltem aliquid literæ nostræ me insinuant, ut putas: veruntamen apud Legistas VIX. negativè ut plurimùm ponitur, ut apud Nasonem:

Vt vix Priamus tanti, totaq; Troia fuit.

Non immeritò quidē suspicari poteram, comitem Alexandrum totis virib. conaturum mea eruere, aut precibus aut pręmio: sciebam autem, constantiam tuam pręmio corrumpi non posse: precibus forsan motus esses: sed ne illis erat locus penes te, maximè filius, cujus tu noxam habuisti: propterea vix credebam, quandoquidē nec meritis ad id dignum se fecerit, nec talis sit, qui nostras vigilias in suam trahere debeat lasciviam. Cæteros amicos tuos facilè admitto. Animus meus quam tibi notissimus sit omissum facio. Tandem festina, quantum potes, & illic gerenda absolvas, ut reliqua nostra geramus. Vidi, quæ

quæ circa fratris opus ſcripſiſti: ſtude, ut examuſſim cætera percurras. Mirum in modum cuperem experiri fratrum verſutias: tandem abſolve abſolvenda, ut Mediolani perficienda expedias, ſe pro nunc ſors offert, ut Romam pontificamur. Quòd ſi per Complanum vallum iter fecerimus, Ianuam aliquantiſper concedemus, ubi Hiſpani illius periculum faciemus. Interim vale. & cura ſanitatem tuam diligentiſſimè, Rivoltæ, vigeſima ſeptima Auguſti, 1514.

Amicus ad Agrippam. XLIV.

BInas à te literas, cùm in Helvetiis eſſem, diverſis temporibus accepi: quibus idcirco non reſcripſi protinus, quo ſerò ad me delatæ ſunt, & ipſe nunquam manens in eodem loco conſiſtebam: ſed ex uno ſemper in aliud oppidum me transferenti, ne mittendi quidem Mediolanum, niſi perrarò, facultas dabatur. Itaque ut in patriam redii tandem poſt tertium menſem, ut nuncium confiſus ſum me nanciſci poſſe, qui ad te proficiſceretur, has ad te mittere viſum eſt, quibus tibi declararem, & benevolentiam tuam ſatis mihi eſſe perſpectam & probatam, & mihi cordi eſſe, ſi contingeret tuis commodis tuæque virtuti illuſtrandæ inſervire. Sed te non fugit, perrarò legatos à duce noſtro Mediolano in Germaniam mitti, & me jam aliquot menſes abfuiſſe, iiſdem de cauſis, quibus ſuperiore anno abfueram. Quibus in locis, ſcribere non neceſſe eſt quam gratum mihi fuiſſet te reperiſſe. Ex tua enim conſuetudine tantam delectationem percepiſſem, ut omnia incommoda, omneſque moleſtias potuiſſe mitiores fieri tua præſentia conſiderim, atque ibi Reverendiſſimo Epiſcopo Verulano, & his quibus ſcripſiſti, protinus commendavi. Nunc autem quando in patriam redii, ſi occaſio dabitur, in qua tibi & tuis commodis inſervire poſſim, neminem habebis, qui tui augendi vel ornandi, quam ego, ſtudioſior ſit. Vale, & me tuum eſſe ſcias. Mediolani ſexto Septembris, 1514.

Amicus ad Amicum.

DUlciuſcula portio meæ animulæ, intimum cordis armarium, operum meorum excuſſio, actuum corporeæque molis forma & ſplendor, quid ſcribam, ambiguus titubo: nil niſi incertum orbis terrarum præfert, Laconico more dicta ſuſcipe. Comiti literas reddidi: quod æquum fuerat detexi: ſe tibi pluſquam addictum oſtendit, magna pollicitus incerta & non alligantia communia: tamen mihi intentionem ſuam

ſcribendam commiſit. Sigillum apud ſcribam Hieronymum Mediolani erat: literas inſculptas tranſmitto. Unum, ſalva ſcientia tua, fore laudo. Comiti ſcribito, te paratiſſimum, te ſemper amicos aſſervaturum, te ei, libentiſſime obſecuturum. Scribat tamen novas literas, mittat, inſtet, efflagitet, roget omnique nixu efficiat, ut apud eum diſcedas: aliter te amicorum gratia, te aſſueta fide, te donis plurimis obligatum, quod petit, efficere non poſſet. Laudo tamen adventum præmiſſis literis tuis: ſi quid petierit votis, addixerit Matthæus Bonus, ſed frater venit? diſceſſit: rediturum ſpero, ni forte Sbaroye injuriâ retrahatur. vocatur Romam literis inſtantiſſimis Cardinalis S. Georgii, nec non quamplures cæteri id efflagitant. is ſe tibi totum commendatione mea nomine tuo habita, offert tibi, mihi ac omnibus amicis noſtris amiciſſimus. Vale, & quod præſtant, Dominico ſcribam: intelliges: nova præſtolor: cum habuero, tu totum intelliges: denuò nunc calamo parco, mox poſt gerulum hunc planius omnia accipies. Ama, ut ſoles: ſpiritum carni adjungito: te ſpiritum, me corpus nomina. Datum Papiæ, die decimo nono Septembris, 1514.

Agrippa ad Amicum. XLVI.

TUas, amicorum optime, literas, tuæ erga me benevolentiæ ſuavitatiſque pleniſſimas, perbenigne accepi: ex quibus facillime perſpexi, quod vehementer exoptas. Scribis enim, quòd ego te nunquam, neque tu me profectò vidiſti, quod utriq; noſtrûm chariſſimum fore arbitror. Quare ut tu vota conſequaris tua, noſtris non minora, & ego mentis meæ compos exiſtam, ad te propediem curriculo omnino volabo, & quum nos mutuam coram colloquendi opportunitatem nacti fuerimus, ſperó noſtram indiſſolubilem amicitiam perpetuò duraturam. Vale columen feliciſſimum, præſidiumque noſtrum. Brunduſii, quinto Februarii, Anno 1515.

Amicus ad Agrippam. XLVII.

ACcepi abs te literas decimaquinta hujus menſis datas: priores, quarum mentionem facis, minime vidi. mihi ſatis conſtat, quantis te fortuna perturbationibus tentet. Sed tu, ut fortem virum decet, forti animo hæc feras. Ego cum Principe noſtro rem tuam confirmavi. Reliquum eſt, ut tu Principem adeas diſcaſq; te Caſale iturum, rogare te excellentiam ſuam, ut Domino Galeoto, vel Domino Antonio de Alta-villa, magiſtris hoſpitii ſui, jubeat, ut Caſale ſcribant, ubi veneris, ut te

intra

intra pensionarios recipiant. Mihi biduo adhuc morandum est hîc, nonnullis occupationibus detento: postea Papiæ te inveniam. Bene vale, uxorique tuæ me commendatum facito, amicisque reliquis. Datum Mediolani: decima sexta Octobris, Anno 1515

Amicus ad Agrippam. XLVII.

SPectabilis amice & frater mi honorande, hodie hora quintadecima tuæ mihi resignatæ fuerunt literæ: quibus visis & lectis, summopere gavisus sum, quoniam te bene valere cognovi miraris enim, quod ad te nullas dederim meas. Si Vercellis, ut jam antea dixeramus, petiissem, omnia secundũm ordinationem inter nos exequutioni demandassem. De negotio quod nosti, nil ultrà factum est: potissima tamen ratio perficiendi apud me est. Si tua acceleraveris ad nos gressum, omnia quantocyùs exequutioni mandabimus: nil enim sine te agere decrevi. Sponsam tuam adivi, eique juxta impositionem tuam omnia retuli: quæ respondit, se à parentibus ac fratre bene tractari: cumque obtulissem, si opera mea, vel rerum mearum indigeret, nil aliud respondit. Iterum eam visitabo: & , si aliquo quod ego valeam, indigeat, & mihi significet, intuitu tui, ac si mihi soror esset, succurram. Cura inter cætera, ut citò & citiùs ad nos redeas. sic enim rogat, obsecrat & postulat tua dulcissima conjux. non minus etiam ego, & cum his me tibi commendatissimum facio. Vale. Datum Papiæ, die vicesima quarta Novembris, Anno 1515.

Agrippa ad Amicum XLIX.

QUum aut nostra erga superos impietate, aut cœlestium corporum solito influxu, Deive omnia gubernantis providentia factum sit, Augustine doctissime, ubiq; jam grassante tanta armorum lue, militumque pestilitate, ut vix tutò in ipsis montium cavernis sisti queat: quorsum, quæso, in tam suspecta tempestate unà cum uxore filioq; ac familia confugissem? relicta Papiæ domo ac suppellectile, rebusque omnibus, quas tandem, paucis salvis, ferè omnes spoliatas amisissem. Unde anxiatus est in me spiritus meus. & cor meum in me turbatum est: quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam. Recogitavi perditam substantiã, expensam pecuniam, amissum stipendium, onus familiæ, æs alienum, reditus nullos, rerum omnium caristiam, & posteriora imminentia pejora prioribus, & laudavi magis mor-

tuos quam viventes, nec inveni qui consolaretur me: sed recurrens in meipsum, cogitavi, quoniam omnium potentior sapientia, quæ affert suppresso potentiam adversus eos, qui deprimebant, cùm & mendaces ostendit, qui maculaverunt illam: & dixi, Domine, nunquid sum ego? ut memor sis mei: aut filius hominis, ut visites me in misericordia tua? multaque de homine in tam molesto ocio ac liberorum meorum tristi absentia contemplatus, mecum ipse disputavi, atque olim cum Domino Lando Placentino apud Rivoltam conferre solitus eram: cujus nominis consuetudinisq; memor hoc, ut strictius potui, in præsentem dialogum congessi: quem illustrissimo Principi nostro dedicatum constituo. Te autem, qui mihi pro Appolline es & musis, obsecramus, nisi tibi molestum est, hæc nostra scripta perlegas, & singula verba, & orationes, & sententias consideres, corrigas & emendes. Eò enim scio opusculum id Principi magis placebit, quòd à te probatissimo viro probatum, vel correctum esse resciverit. Neque verò id te latere volo, pleraque me narrando potius & opinando, quam affirmando scripsisse Quod si tibi hæc nostra studia digna videbuntnr, ad ejusmodi consimilia me quàm maxime incitabis. Vale fœlix doctorum hominum decus,

Amicus ad Agrippam. L.

FOrtunam, fatum, sive utrumque appellare libuerit id, cujus nutu in tantam bonorum jacturam incidisti, Henrice Corneli Agrippa, amicorum optimè, eorumque ipsorum eruditissime, non est quod incuses: sed eò magis tibi hujuscemodi rerum eventus lætiore vultu est suscipiendus, quò ejus causa in diviniorem hanc, mirabilioremque contemplationem mens tua excesserit. Quid enim mortali cuipiam fœlicius contingere potest, quam rerum causas vel præcipuè corpore carentium, expiato à perturbationibus animo rimari? Unde fœlicem hanc tuam infœlicitatem, ut in proverbium cessit, dicere ausim, qua divino auctus furore, teipsum reliquosque mortales omnes ipsumque Deum factorem noscere potuisti. Quod autem mihi operis tui recognoscendi autoritatem dederis, amori tribuendum censeo erga me tuo. Tam enim in sublime te spiritus rapuit sapientiæ, ut quæ hîc scriptis edideris, admirari, quam judicare magis queam. Sed unum hoc admonuisse volui, si opusculum hoc tuum ab eorum ictibus qui statam immobilemque Theologiæ facultatem motui vel alteritati obnoxiam reddere conantur, tutum ac liberum esse cupis, tibi me doctiori graviorique auctoritate viro id oneris imponen-

imponendum fuisse. Vale arcanarum literarum observator diligentissime.

Agrippa ad Amicum. LI

INterrogatus quondam Apollo ille Delphicus (cujus oracula præ cæteris semper verissima fuêre) quæ via sit ad veram sapientiam, perpetuamque beatudinem assequendam? respondisse legitur interroganti, si teipsum cognoveris. quod verbum exinde præ foribus ejus templi scriptum est, scilicet COGNOSCE TEIPSUM. Hoc oraculum, illustrissime Princeps, non aliter dictum esse censeo, nisi qua est in homine omnium rerum naturarumque vera & realis possessio: insuper vel ipsius omnium creatoris peculiaris perfectaq; imago: ideo oportere omnium rerum ac naturarum, ipsiusque creatoris cognitionem, in qua solum vera sapientia beatitudòque consistit, à seipso primum exordiri: sic quod homo intelligens, seipsum in seipso, tanquam in quodam deifico speculo, intueatur, intelligatque omnia: & contrà. qui seipsum ignoraverit, nullarum rerum veram intrinsecamque & essentialem cognitionem habere possit, sed similis brutis animantibus, quicquid extra se cognoscit, extra se permanebit. nulla enim cognitio, sive à cœlo influxa, sive ingenii labore terrenaque diligentia acquisita, perpetuò permanebit in anima, sed oblivioni subjecta transibit, nisi sola illa, quæ in abdito intellectu intrinsecus recepta est. Quod itidem mihi dicere videtur Christus, dum ait; Cœlum & terra transibunt, verba autem mea manent in æternum. Hinc Salomon allocutus animam nostram, inquit, An ignoras te, ô pulcherrima mulierum? egredere, & abi post vestigia gregum tuorum. Qui itaque seipsum ignorat, nihil, nisi egrediendo extra se, cognoscit: per quam egressionem homo abit à vero ac essentiali intellectu, vel à seipso divellitur: abit à divina luce, cujus imago est: qnam abitionem tandem perpetua exhæredatio sequitur. abit autem post vestigia gregum suorum, scilicet post sensuum brutorum vestigia: atque unà cum brutis connumeratus, cum illis judicabitur: quia non se cognovit hominem. En, quanta pœna manet hominem seipsum ignorantem? Hæc cum præteritis diebus, inter tanta mala oppressus, in meipsum recurrens contemplarer, atque ipse in meo corde volutarem, argumentaque in pectus multa occurrerent, deliberavi illa per modum cujusdam mutuæ collationis scriptis repetere, prout in præsentem dialogum hæc coëgi: quem tuæ Celsitudini dedicatum constituo: non, quod hæc nostra scripta celsitudine

condigna judicem, sed ut sint initium, quò animum nostrum, nostraq; studia tibi debita addictaque perpetuò cognoscas, indies ex nobis favente tempore majora accepturus. Illud præterea excellentiam tuam scire cupio: quia multa adhuc circa ea quæ in hac collatione dicuntur, dicenda supersunt, quæ ipse mihi libenter transire constitui, ne confabulandi dialogique consuetudinem scriptis excedere videar: copiosius autem, quæ hîc deficiunt, in annotationibus nostris super Pimandrum Trismegisti mox comperies elucidata. Quæcunque verò hîc, & ubique à me dicta, vel dicenda sunt, his nolo tuam Celsitudinem, nec quenquam alium, nec meipsum aliter assentiri, nisi sicut tenet S. Christiana Ecclesia, & à Catholicis Doctoribus non fuerinr reprobata. Vale fœlicissimè, Principum decus, unicum studiosorum refugium.

Illustrissimo, Excellentissimoque Sacri Romani Imperij Principi, ac Vicario, Guilhelmo Palalogo, Marchioni Montis-ferrati, Domino suo beneficentissimo, Henricus Cornelius Agrippa beatitudinem perpetuam exoptat. LII.

CUm, Illustrissime Princeps, divinus atque immortalis nobis datus sit animus, qui in hoc templo, scilicet corpore nostro, sacerdotio fungatur, principium & originem respiciat suam, illamq; veneretur, cognoscat & amet in omni probitate & innocentia, in omni pietate & justitia: certè omnium rerum cognoscere & amare principium, hæc suprema erit cognitio, hæc summa pietas, atq; invicta justitia: ècontrariò nulla major injustitia, nulla major impietas, quàm Deum non habere in notitia, quam Dei cognitionem negligendo contemnere. Cujus etiam ethnicus nos admonet Virgilius hoc versiculo:

Discite justitiam moniti, & non temnere divos.

Nos enim, & quod vivimus, & quod movemur, quod sentimus, quod contemplamur, quod intelligimus, quod scimus, denique quicquid agimus & sumus, à Deo ea. Non enim sumus aliquid sufficientes, juxta verba Pauli, ex nobis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Frustra igitur omnis nostra redditur actio, incassum philosophamur, & scimus, & intelligimus, si is, qui nostri intellectus essentia est, & author, cujus nos imago sumus, ignoretur. Itaque de cognitione Dei, tanquam de maximè necessario maximeque expetibili, & qui

nos ad

nos ad illam gradus ducant, hæc, quæ ſequuntur, deſcribere inſtitui: pauciora tamen, quàm res ipſa exigat. Nec enim me latet, quam ſit hic latus campus ſcribendi; ſed malui ita ſcribere, ut addi aliquid poſſit potius, quam minui: ne in re divina nimis loquax ac inſolens aliquot jure argui poſſem. Qui verò his ſcriptis noſtris aliquid addendum cenſuerint, ab his ego adjuvari me potius, quam argui credam. Et quoniam ſuperioribus diebus dialogum de homine, qui Dei imago eſt, Celſitudini tuæ dedicavimus, jure etiam ſermo hic de Dei notitia, eidem Celſitudini tuæ debetur, quid enim meum tibi jure non debetur? Nemo enim cognoſcere imaginem poteſt, niſi cognito illo, cujus eſt imago. Accipe igitur, dive Princeps, hæc ſcripta noſtra, apud te obſequii noſtri monumentum, tu verò & ſcriptis & autori decus & ornamentum. Vale beatiſſimè, Caſalis ſancti Euaſi. Anno 1516.

Agrippa ad Amicum. LIII.

NEmini hominum meliorem fortunam ex ſummo periculo eſſe oblatam credidero, quam mihi, adeò opportuna & magna res meas incidit in manus, Bartholomæe amiciſſime. Vellem igitur ſcriberes ad me, ubi maneas, vel ubi apud nos futurus ſis, ut aut à quo veniam, aut ubi te expectem, ſcire poſſim: ut quod deeſt ſcriptis, verbis tibi coram aperiam. Vale. Ex Mediolano.

Amicus Agrippæ ſuo. LIV.

IAm calamum manu apprehenderam, ut ad te darem literas, ſpectabilis mi Domine Agrippa, quas ad te è veſtigio per Octavianum diſcipulum meum tranſmitterem, cùm ſubitò mihi tuæ allatæ ac reſignatæ ſunt: quibus reſpondens, ſcito reverendiſſimum ac illuſtriſſimum Dominum Hannibalem me allocutum fuiſſe: tandem poſt multa, quæ ſciſcitatus eſt de te, te in ſuum adoptat cum penſione ducentorum ducatorum, admittens ut habeas domum in civitate ad libitum tui, ut mecum eſſe valeas, quandocunque & quotieſcunq; tibi videbitur: ſubjunxit tamen, quod pro nunc nō ſignificarem ut venires, quod ipſe brevi mihi ſignificabit, quando pro te mittam. Quare eſto patiens, mi Domine Agrippa, uſque ad dies aliquot. Spero enim non diu rem proceſſuram. Animadvertito tamen, ne nimium ſit notus iſte tuus acceſſus ad eum, cupit enim hoc fieri ſecretius quam ſit poſſibile. Attamen ſi nimium tibi moleſtum ſit tantum præſtolari, venias ad libitum: ſed prius dignabere ſignificare, quid ſis facturus: utrum velis prævenire

nec ne: ego ſemper me tuæ concordabo voluntati, quoad fieri poterit, inſtaboque apud prædictum Illuſtrem Dominum Hannibalem, ut quantocyus effectui demandetur. Interea me tuæ commendo ſpectabilitati, & fauſtiſſimæ tuæ conſorti. Vale. Datum Vercellis die viceſima ſexta Februarii, 1516

Amicus ad Agrippam. L V.

CUpio abs te ſcire, ſpectabilis mi Agrippa, nũquid ſit mentis tuæ velle huc accedere, nec ne: ægrè fero tantam expectationem ab R. D. Hannibale: attamen cum jam dixerit, ſe brevi mihi ſe commiſſurum, ut pro te mittam: non audeo circa hoc illum ultra inquietare. Allocutus etiam ſum magnificum Dominum Ludovicum Cernole, quæ ſe tibi commendatiſſimum facit, offerens ſe ſua. Quòd ſi etiam times ingruentia bella, & velis te ad nos transferre, tibi domum paratiſſimam inveniemus, quam pro te adaptabimus. Interea dum hæc fient, veniet tempus expectandum à Domino Hannibale Non minus etiam tibi offert Dominus Ludovicus, quàm ego. ſi cupis hæc fieri, mihi ſignificato, & ego, quæ facienda erunt, perficiam. tuum eſt enim jubere, & meum exequi mandata, & cum his me tibi commendatiſſimum facio, & fauſtiſſimæ conſorti tuæ. Vale. Datum Vercellis, quarto Marttii, 1516.

Amicus ad Agrippam. L V I.

NOn mediocri affectus ſum gaudio, Domine mi Agrippa, cum, tuis reſignatis literis, accepi te boni eſſe animi, & omnino omnibus poſtpoſitis nobiſcum te & venturum & victurum. Cum tibi videbitur, venies: & quæ peragenda erunt, pertractabimus. ſolicitè inquiro domum ſibi convenientem & commodam: præſtolor devotiſſimè verbum Reverendi & Illuſtriſſimi Domini Hannibalis. Iſtum ſervulum tuum aliquantulum mecum detinui: nec ei imputes, ſed mihi, ſi tardius, quam tibi videbatur, reverſus eſt. Niſi prædicationis cura me detineret, ad te quandocyus evolaſſem. ſed cum non poſſim ego ad te, tu ad nos venias, quæſo, ubi rerum omnium fiet concluſio bona. Negotium, quod noſti, neque perfeci, neque perficiam, donec tu veneris. Interim cura, ut valeas. Ego me tibi & fauſtiſſimæ tuæ conſorti commendatiſſimum facio. Vale. Datum Vercellis, octava Martii, 1516.

Amicus ad Agrippam. L V I I.

NObilis frater chariſſime, poſt receſſum tuũ prævidi, quòd in brevi habebis libros per te requiſitos. Expectabam adventum

ventum tuum, prout promisisti in hebdomata præsenti, & etiam affirmante patre nostro Joanne Chrysostomo: causam tarditatis ignoro. expectans expectavi; nec aliud cupio:quàm tecum esse, & cum patre nostro Chrysostomo. Cæterum ut mihi de fructibus tuis satisfaciam, quos tantum desidero, sic ut cervus desiderat fontes aquarum. Vale cum uxore. Datum Vercellis, die vicesima prima Martii, Anno 1516.

Amicus ad Agrippam. LVIII.

NOn mireris, Domine mi Agrippa, eò quòd nil ultrà tibi significaverim: id totum factum est, quia habitationem tibi convenientem & commodam non adinveneram. nec adhuc inveni: assiduè tamen laboro, ut voti mei & tui compos efficiar. Dominus Ludovicus obtulit, se tibi daturum partem palatii sui, usque quò commodiorem locum inveniemus. Ego etiam habeo mihi familiarem quandam nobilem viduam, quæ intuitu mei per aliquot dies (si tibi visum fuerit) partem domus suæ tibi impartietur. Illustriss. ac Reverendus Dominus Hannibal jam assignaverat palatium suum cuidam Comiti generoso suo, quanto pro te illud petivimus: & nisi eidem Comiti assignasset, tuum fuisset. Habet idem Illustriss. ac Revereudus Dominus Hannibal opuscula tua de homine, & de cognoscendo Deo: quòd sibi adeò gratum extitit, ut nihil supra, quod etiam ostendit cuidam magno Theologo Ordinis Prædicatorum, commoranti in urbe nostra, qui quidem tam egregiè, tamque excellenter opus ipsum laudibus summis extulit, adeò quod effecit ex laudatione illa, ut Reverendus Dominus Hannibal tibi centies plus primo afficiatur, cupiat que te hîc esse. Non minùs etiam Theologus ille, & plerique alii, qui de te multa audiére, & sperant in posterum se abs te majora audituros. Quare, mi Domine, si vis apud alterum horum duorum suprà nominatorum per dies aliquot descendere mihi antea significato: cumque hîc fueris, meliori aptioriq; modo, quo fuerit possibile, fiet provisio. nam hinc ad dies aliquot non unam tantùm, verùm multas magnificas domos inveniemus. Tu interea non dedignabere mihi intimare, quid facturus sis. ut ego in omnibus, mihi possibilibus, tibi non deficiam. Vale fœlicissimè: cui me commendo plurimum, unà cum faustissima conjuge tua. Datum Vercellis, vicesima secunda Martii, Anno 1516.

Amicus Agrippæ suo. LIX.

SPectabilis amice honorande, salutem. Non mireris, si antea ad te non dederim literas, quia tot tantisque occupatus fui, ut vix & nunc has scribere valuerim. Per has itaque tibi nunc significo, me benè valere: itidem semper de te audire cupiens, & faustissima conjuge tua, quibus ambobus me semper obnoxium dedo. Cùm itaque tibi visum fuerit ad nos gressus dirigere, (etiam pro complendo negotio) ad tui libitum veni: tuum faustissimum adventum præstolamur. Reverendissimum ac Illustrem Dominum Hannibalem necdum allocutus sum: cùm prædicationibus impeditus, tum quia ad civitatem non venit, sed quamprimum venerit, eum alloquar, & faciam ut nostros intelligat sermones. Interea vale cum faustissima conjuge tua: & cum valueris, ad nos vola. Datum Vercellis in conventu nostro, die secunda Junii, Anno 1516.

Amicus ad Agrippam LX.

AGrippa mi, tanquam frater charissime, doleo me non potuisse tecum habere colloquium, multis de causis, & eò maximè, quod accepi te libenti animo mecum voluisse conferre. Penthasileam ad burgum Lavizarium traduxi, ibique Domitium conveni: is de te multa percunctatus est. Cuperem scire, si nihil pro me operatus es apud Illustrissimum Principem Marchionem Montisferati: & quid sis facturus, nam mihi ex literis es pollicitus, unde mihi jucundum aliquid propediem accedat: sed quam de te spem habitutus sim, non planè scio. Quare quod pro amico elaborandum est, accelera. Vale cum dilecta consorte tua. Ex burgo Lavizario, decima Septemb. Anno 1516.

EPISTOLARUM LIBER II.

Henr. Cornel. Agrippa ad Amicum. I.

EM tibi gratam & jucundam lætabundus nuncio, Bartholomæe unice: quò meam in tuarum rerum studio haut segnem noveris cum fide diligentiam. Paucis illa cape, & festinans veni Casalis meum ad hospitiolum, quò unà in arcem Principem adeamus, longiùs

giùs de benevolentia illius tibi per me impetrata coràm exponere curabo. tu pro harum literarum responso te ipsum cum præsentium latore infallibiliter præsentato. Vale. Anno 1517.

Amicus ad Agrippam II.

AGrippa mi suavissime. jam mensis agitur, & puto jam peractus est, quo te istuc adire volebam, urgent negotio sanè magno rei non ad me spectantis. & accinxi me sæpiùs itineri, nec unquam per occupationes licuit mihi ad te ire, sive aliquando militibus, qui hîc iter fecerunt, dum illorum incursus timeo, prohibentibus: sive interdum succrescentibus mihi molestiis, quæ diem de die produxerunt: & ne nunc quidem, cum maximè vellem, ire possum. Quocirca cum res me urgeat, & omnia mihi de te persuaserim, non vereor hoc à te jure amicitiæ petere, ut, si non sit tibi grave nimium, vel quod minùs, vellem, damno cessurum, huc si te contuleris, diem unum rebus tuis frueris, aut eorum, quibus modò te adduxisti: quò huc veniens audias, quid tibi sim dicturus, quòve possis Joanni amico opem ferre. Nihil profectò hoc tempore posses mihi gratius facere, quam si petitum te huc recipiendi laborem mei causa susceperis. expectaturus à Joanne tuo paria. Vale igitur: & si potes, veni. Taurini, pridie Kalendas Martias, Anno 1517.

Amicus ad Agrippam. III.

DOmine Agrippa mi charissime, ad te mitto Domini Hieronymi nostri Epistolam ad reverendum patrem Rivi-eversi: tu eam. D. suo reddes, & tuis verbis (si non prævenisti) de re nostra verba subsequenter illi facies: & cum per tabellarios tibi licuerit, nos de omnibus admonebis. Interea vale unà cum uxore & filiolo. Taurini, tertio Idus Martias, 1517.

Amicus ad Agrippam. IV.

DOmine Agrippa mi suavissime, discussis & diligenter rebus conquisitis in negotio, quod maximè optabam, per te apud reverendum præceptorem S. Antonii Rivi-eversi procurari, comperi id esse, quod ultima tua Epistola mihi significasti, nullam videl. illi in Ecclesia S. Antonii Taurinensis potestatem: verùm apud magnum Abbatem, qui huic Præposito, ut ajunt, jubere potest, fuisset hoc mihi non gratum modò, si hoc reverendo Domino autore votum meum, quemadmodum coram te declaravi, consequi potuissem: verùm & utili-

tati

tati maximæ cessisset. Quod cùm (ut video) frustra laboramus, libero te hac cura, & supplicandi provinciæ interea tamen multum ipsi Reverendo Domino debere me profiteor, & tantum quidem, quantum nec persolvere possem, qui humanè adeò se mecum gesserit: cui etiam meo nomine, quas poteris, gratias dices. Tibi verò debeo & debere volo, pro quo laborem nullum subterfugiam, quoniam honorati fratris loco te mihi existimem. Vale. Taurini, idibus Martis, An. 1517.

Amicus ad Agrippam. V.

HEri, Henrice charissime, ocreis & calcaribus indutus ad te accingebar, recessissemque, nisi & precibus Domini Comitis, quæ mihi mandata duco, & perfecti hospitii sui rogatu coactus fuissem obtemperare. Hodie etiam ea fuit occasio, ut abeundi licentiam minimè potuerim impetrare: polliciti tamen sunt ad crastinum meo arbitrio nequaquam adversari tum, ut spero. Chamberiacum accessurus sum, ubi coràm liceat cætera plenè commentari. eò enim mihi futurus est hinc recessus gratior, quò mihi tua, qua hîc careo, consuetudo est amabilior. Vale cum chara uxore tua. Ex castro Rochellæ apud Yseram fluvium, tertio nonas Majas, Anno 1517.

Amicus ad Agrippam. VI.

REcepi literas tuas, charissime Agrippa, quæ non parvo mihi fuerunt subsidio. Libros requisitos ad te mitto. si plures majoresve postulasses, utique mittere curassem. Gaudeo, doctissime Agrippa, quod rem meam excolueris. certè pluris id facio thesauro grandi. Recepi nuper literas, quibus vocor ad curiam Crde mihi, ubicunque fuero, præcursor tibi ero more Joannis prædicantis Christum: curaboque tibi talem fortunam succedere, quo possis studiis tuis quietius & locupletius intendere. Dominus Joannes Parisiensis. Camerarius regius, te salutat, & cæteri omnes amici tui, & præcipuè Doctor ille Theologus Antonius Scurre. Qantum ad id, quod scribis de transitu tuo ad curiam ducalem, ego non laudo. pauca merces tibi veniet, expectanda ultimis diebus, Ego iteratas dedi literas ad Dominum Gratianopolitanum per manus proprii nepotis sui: spero in brevi habiturus responsum, & omnia te permittente agam & perficiam. Interea sic te cum duce Sabaudiæ dirigas, ut non impediaris à pinguiori fortuna. Paucis voluntatem tuam indica: sed aliquid effictο animo agas, & (ut Christus) fingas te longius ire. de his hactenus. Cupio plurimũ

com-

commendari Dominæ uxori tuæ, & Magistro Joanni Tornicensi Secretario Ducali. Vale. Ex Lugduno, tertio Augusti.

Amicus ad Agrippam. VII.

QUam ad me scripsisti Epistolam, maxima cum lætitia accepi, Henrice doctissime, & omnium scientiarum interpres acutissime, præsertim cùm de bona valetudine tua intellexerim. Tu itaque, quamprimum poteris, unà cum uxore ac familia ad nos venias, nihil, quandiu aderis, tibi deesse patiar. Heri accepi literas ab Hieronymo filio nostro, qui bene habet, & te millies salutat, offerens se ad omnia vota tua. Ad festum S. Lucæ proxime futurum Papiam proficiscitur studiorum causa. Cæterùm quod à me postulasti emplastrum, ejus compositionem tibi his literis inclusam transmitto. Vale. Ex oppidulo S. Antonii, undecima Augusti, Anno 1517.

Amicus ad Agrippam. VIII.

REcepi binas duas literas, charissime Agrippa, mihi auro gemmisque gratiores. Gaudeo dominationem tuam benè valere, modo dilecta uxor prosperè valeat, cui me plurimùm commendari cupio: simul & unigenito tuo filio. A paucis diebus citrà multa bona insperato mihi contigerunt, quæ tibi impertiri volo: ideoque cupio te venturum ad me hoc mense Augusto. Cæterum expecto me quotidiè habiturum responsum ex Gratianopoli. ego enim denuo de te amplissimè scripsi: nec desinam, donec omnia succedant, ut speramus. His diebus venturus est gubernator Gratianopolitanus, mihi faventissimus: apud quem negotium hoc commodiùs prosequar, ipsum siquidem mihi maximè cordi est, eroque tibi bona fortuna, nec quiescet animus meus, donec tibi desideratissima impendam obsequia. Vale. Ex Lugduno, 23. Augusti.

Amicus ad Agrippam IX.

CLarissime Agrippa, fama tua, ut intelligo, Avenionem usque pervenit, unde nunc nova fortuna tibi occurrit. nam invitaris ad servitium reverendissimi Domini Legati Avenionensis cum stipendiis bonis. Quòd si conditio hæc tibi placeat & negotium Metensium te non divertat, rescribam Avenionem, quemadmodum velis hanc subire provinciam. Habeo enim per literas reverendissimi Legati rem hanc mihi cõmendatam. Conveni etiam magnificum Dominum thesaurarium Laurentinum, atque Dominum receptorem fratrem Domini

præce-

præceptoris Rivi-evrrſi, ſuper negotio hoc,qui multis de cauſis hanc conditionem reverendiſſimi Legati, illa Metenſium conditione præſtantiorem cenſent. unde ad Dominum de Rivo-everſo ſcribere latiùs deliberâruut, quò res Metenſium poſtponatur. Tu itaque conſilium noſtrum ſequaris. Omnibus conſideratis, omnem voluntatem tuam mihi reſcribas, qui tibi non deero,& quem ſemper habebis, virum fidum ſingularemque amicum. Commendo me dilectæ uxori tuæ & filio Ex Lugduno, 20, Octobr.

Amicus ad Agrippam. X.

REdditæ ſunt mihi literæ tuæ nudius quartus binæ pariter, excellentiſſime Corneli,& quanquam diverſo ſermone, elegantia tamen & nitore dicendi alterutræ inſignes: ſed quod hominis illlius impietatem pertinacemque ingratitudinem præſeferebant,non potui, me hercle, non vehementer dolere, immitêque etiam fortunam deteſtari, quòd in tantam hominis virtutem crudeliùs ſævire non dubitet: ut vix illi quicquã vel minimum, ad votum ſuccedere ſinat. Verùm non ſuccumbendum tibi viro magnanimo, dulcis Henrice: non cedendum lubricæ & inconſtanti Dominæ: cujus utpote jacula egregiam virtutem tuam miro ſint ſplendore perpetuò ornatura. Hoc omnibus ædepol, commune, ut conviciis & probris, hic cædibus, ille neſando ingratitudinis alius aculeo, alii, & juſti quidem ſæpius ac innocentes, diverſis impiorum hominum contumeliis afficiuntur. At verò num æquo hæ ferendæ animò? num injuriis nũ ingratitudini, num omni denique fortunæ infenſæ & minaci medius unguis porrigendus, à te uno inprimis viro forti & modeſto, & humanarum viciſſitudinum haudquaquam ignaro? Nẽpe tua aſperiora (ut arbitror) nonnunquam perpeſſus: tu nequiſſimæ adverſæque ſortis impetus truculentiores aliquando expertus es, ut callũ jam quendam duriorem animo induxiſſe debueris: utpote cui jam adverſa omnia contemnenda. Sint tibi proinde hæc tam lævia, niſi tui impos ſis,toleranda modeſtius. At qui nonne in adraſtiam (dum caſus tuos tam vehementer deplroras, quam Plotinus vocat legum ſcilicet divinarum inevitabilẽ poteſtatem) heu demens pugnare contendis? nonne hiſce anguſtiis cœleſti judicio procellimur quotidiè? Agit enim divinitas omnis in rebus,ut ille inquit,ut propria fert natura, divina autem fert natura ſecundum ſuam duntaxat eſſentiam. Eſſentia verò ejus divinitatis pulchrum juſtumque operatur. Has igitur atque alias vices ſic in hoc terreno fluctu traducere, & ea

quæ

quæ nobisquotidiè contingunt, bona omnia & mala inferre, ſuprema illa juſtitia haud dubiè credenda eſt, & eam ſanè ob rem ab omni humana ille ratione alienus judicandus, qui ſanctiſſimæ adraſtiæ juſtiſſimo & demum ſalutari in cœleſti patria jugo ſubjici impiè detrâctarit. Sed quò feror demens? jam certè noctuas Athenas portare videor. Itaque, ut ad rem veniam, haud ſatis quidem conſultè, mea ſententia, feciſti, quòd oblatam tibi mercedem ab ingratiſſimo homine, in hac præſertim rerum tuarum anguſtia, non acceperis. Ea mihi porrò abſurda videtur ultio, quæ nocenti compendium officioſo verò & benemerito detrimentum afferat. Prudentiùs proinde feceris, ſi remiſſo jam ſtomacho, id æris, quantulum ſit, dum iniquus nunc exolvere velit, exigere curabis. Cum enim tibi in præſenti pro temporis ratione neceſſarium, tum maximè certè decorum & laudabile futurum eſt, quod non adeò pecuniæ rapacitate hominibus cæcus videaris, ſiſque honeſtus, ex ea tuæ virtutis libertate, quæ tibi innata & peculiaris eſt, nomen apud omnes vendicaturus. Quod autem adventum tuum polliceris, tã, medius fidius, incredibilem ex eo nuncio concepi animo voluptatem, ut id mihi annos decem provectæ ætatis paulò momento abſtuliſſe propè credatur. Nihil mihi, hercle fœlicius, nihil glorioſius, nihil etiam jucundius in tota vita contingere poſſet, quàm tam excellentis, tam omninò conſummatæ doctrinæ viri nanciſci conſuetudinem, cenſuramque & diſciplinam ſubire. Si jam igitur tibi ad nos venire certum eſt, optatiſſime Corneli: ſi urbis hujus ſitum, ſi plebis, quam fermè noſti, mores, ſi denique patriam tibi uſui fore etiam & honori exiſtimas, perſiſte, quæſo, in ea ſentẽtia. Quamobrem ut de omnibus, & domo præſertim opportuna provideam, ſcribe, rogo, quàmprimum adventus tui certitudinem & diem: & quia ſcire cupis, qua via, qua ratione, quove auxilio id poſſis, poſtremum feram tibi, dum mihi per literas tuas ſignificâris, quantum in præſenti patietur commoditas: quid verò anguſtioris ſpei præterea tibi apud nos acceſſurum ſentiam, id omne in officiali noſtro Euſtochio Chapuſio ſtare exiſtimo. Sed neſcis, bone Henrice, quàm ægre tulerit ille officialis, præcipuus tuus amicus, quòd ad ſe nihil literararum dederis. ſcribe illi igitur, ſcribe, obſecro, quàmprimum: talique & tanto amico, qui te inter omnes impenſius amplectitur & obſervat, in amore reſponde. Vale, candide Magiſter, unicumque lumen meum, & Epiſtolæ verboſiori tantiſque parce ineptiis. Datum Gebennæ, decima ſexta Novembr.

Amicus

Amicus ad Agrippam. XI

CRedebam ego quidem, præstantissime Corneli, eò mihi literas tuas jucundiùs allaturas nuncium, quo tardius redderentur, ut post diuturnum exactumque consilium, priore haud quaquam mutata sententia, ad nos te tandem venturum scriberes: eratque mihi ea spes adeò suavis & grata, ut fortunæ ipsi lubricæ medium jam unguem porrigerem, si id mihi optatissimi muneris concederet, quo te frui tibique operam dare aliquando liceret. Sed heu infelicem meam sortem: heu fatum imite & iniquum: quod tantas humanis in negotiis vicissitudines, tot animorum mutationes quotidiè excitat. Quàm brevi (proh sancta divinitas) profusius illud gaudium in omnem versum est mentis angorem, quem mihi sanè præter expectationem attulerunt literæ tuæ: nihil omnino exoptatæ voluptatis, nihil eorum quæ & coràm recepisti, & Epistolis binis significasti; nunciantes: dum fidei ego promissæ sum non injurius, ac me meaque omnia semper tibi offero, dono, devoveo. Sed te jam Metenses solertiùs aucupati nactique sunt, Henrice dulcissime. Jam patrios lares cominus propinquare tibi certum est. Dii te resque tuas fortunent augustiùs, ac virtutem tuam meritis decorent honribus: mihi autem ut hujusce calamitatis impetum modesto feram animo, concedant, quando nihil mihi in tota vita molestiùs hac una animi acerbitate, nihil infeliciùs cōtingere potuisse, haud dubiè existmem. Utcumq; fortuna ferat, erit mihi perennis tui memoria, benevolentia, pietas, & ubivis posthac gentium degas, semperque honoris & nominis tui præconem me, quanquam inconcinnum, futurum polliceor. Tu, ut pro tua ingenita animi bonitate in amore respondeas, rogo. Cæterùm peto à te, audaciùs forte, sed id maximum sanè in modum efflagito, ut pro mea in te credibili observantia & charitate eo me dones orationis tomo, quem in laudem ducis nostræ edidisti. Opus enim pium feceris, & nullo unquam apud me tempore intermoriturum. Vale candide Agrippa. Datum Gebennæ, decima sexta Januarii.

Agrippa ad Amicum. XII.

NUnquam ego te vidi, adolescens egregie, neq; tu me (quod arbttror) unquam vidisti: sed tantùm accendit me virtutum tuarum constans fama, ut spontè sua ipse meus calamus has tibi gestiat exhibere literulas, significare amicitiam, testari animum. Neque enim potes mihi non esse amicissimus postquam

quam intellexi te optimarum disciplinarum studiosum amatorem: sed cujusmodi sint studia tua, quæ sequeris, ignoro usque adhuc. Sed hoc unum te admoneo, ut consideres, neminem posse veraciter doctum evadere, qui in unius duntaxat facultatis rudimenta juraverit: de quo verè dictum est, Bos lassus fortiter figit pedem, neque verò magnum est, in uno solo artificio doctum esse, vel quantumcunque etiam excellere, quum illud ferè quilibet lanii, sartores, coci commune habeant: sed tantò quisque, doctior erit, quantò nesciet pauciora. hortorque, quo te divinitas ingenio donavit & amplo & sublimi, idipsum tibi non paucis, nec humilibus, sed omnib. & altissimis quibusque disciplinis viriliter esse occupandum: nec te retrahat ab hoc proposito quorumcunque contradicentium nugax garrulitas, quibus semper in ore est: Vita brevis, ars longa, experimentum fallax, inquisitio difficilis, temporis angusti negotiosa inopia, & quod vix unius bonarum artium facultatem, nedum ad multarum notitiam consequendam suppetat: & quæ his similia blaterant, naturam inculpantes & de ingenio suo diffidentes, sat esse ratiocinantur in una aliqua facultate egregiam sibi palmam vendicare: non coalescere ingenia, quæ huc & illuc in diversis studiis præcipitanter vagantur: sed multitudine scibilium confundi, corrumpi & (veluti vicino splendore occæcantur oculi) caliginosa fieri, ut cōtingat illis, dum plura scire cupiant, singula ignorare. Hæ sunt rationes illorum, quibus multa præclara ingenia deterrent. Illis igitur respondemus. Naturam eos injuriâ accusare, quàm nullis in rebus producendis errasse, nihilque plus aut minus, quàm satis esset, effecisse constat. satis superque nobis vitæ superesse ad omnium quantumcunque magnarum difficiliumque rerum notitiam consequendam, si non ad supervacuas & vanas actiones illam per otium & ignaviam consumpserimus: nullam temporis indigentiam, sive inopiam, fore, si illius nulla nobis jactura exeat: ingenium autem nostrum sic natura condidit, quòd, quò magis applicatur ad diversa, quò pluribus oneratur, eò magis excitatur, acuitur, augescit, illustratur: neque verò, quemadmodum solis radius fulgore nimio corrumpit oculos caliginososque reddit, sic ipsius intelligentiæ radius. Illustrat enim, & eò magis ingenii lumen exauget, quò quis capere magis potest intelligibilis splendoris influxum: Non ergò circa unam facultatem tibi arbitraberis esse morandum: sed variis studiorum & linguarum generibus, & iis semper melioribus te exerce, etiam abstrusissima quæque & quæ

adhuc in tenebris delitescunt, pro viribus explorare stude. Quin confide ingenio & aggredere omnia. sic namq; omnia apprehendes, si non diffidas de teipso. Vale, fœlix, & si quid in me est, quod tibi conducere arbitreris, præcipe confidenter: ecce me tibi promitto amicum. Iterum vale. Ex civitate Mediomatricum, decima tertia Junii, Anno 1518.

Amicus Agrippæ. XIII.

QUod tibi vir eminentissime, non protinus respondi, tuarum elegantissimarum divitiæ literarum fecêre, quibus meæ dictionis paupertatem opponere non erat consilium: neque etiam tum rescribendi otium admittebat tabellarii, qui easdem reddidit, festinatio: sed humanitate tua, quæ à tam eleganti eruditione abesse non potest, invitatus, qualiacunque remetior. Magna est, eminentissime vir, tua lenitas: qui nunquam visum hominem, in tuorum admisisti diarium amicorum, plus præstans, quàm sperare licebat, etsi meum illud summum fuerit pridem ex animo desiderium, nanciscendæ videl. cujusdam tecum aliquando familiaritatis & consuetudinis: tecum verò homine non solum disciplinæ legalis, sed & bonarum quoque literarum omnium adsertore doctissimo, candidissimo, fidelissimoque, ejusmodi quippe est vel Doctorum, vel censorum, quamvis emunctissimæ naris, de te judicium, quod equidem sæpiùs animo gratulabundo intellexi. Adjiciuntur etiam ab illis alia pleraque de te magna, atque adeò nostris auribus jucundissima: quæ tamen ego, ne te virum integerrimum & juxta comitate præditum laudibus onerare velle videar, consultò tibi subticeo. Neque est enim, quod calculos viritim expetat, cui pridem theatrum plaudit universum. Longè majora, qui tuus candor est & fortè cæcutiens amicitia, mihi de me prædicas, quàm agnoscam: nihil mihi verò ea ratione adscribo: sed tibi tuique similibus viris insignibus ea præconia tam adfero libens, quàm verè adesse gaudeo gratulorque. Cæterùm quod te, cujusmodi studia sequor, ignorare scribis, legalibus studiis operam navo, politioribus literis aliquando nonnihil temporis succisivi suffuratique impartiens: sine quibus (quod etiam tua Epistola admonet) juris studium velut truncatum & mancum est. Barbaries enim, velut herba parietaria, juris civilis purissimam elegantiam obduxit: & ita obduxit: ut vel radices radicatas egerit, quas tamen evellere sine corporis, sine succi, sine medullæ injuria vereor ne non sit expeditum: sed ut hoc fortè periculosum

losum sit, ita luxuriantem resecare ramum, sylvam præputare, densiora umbracula rarifacere, lumini operari, fortesecurius erit: in qua re si vel tua eruditio, vel unus & alter tui similes ferant suppetias, operam virilem nemo denagaturus est. Jam pridem subiit provinciam trium viratus, ille pulcherrimus apud Gallos Budæos, Zasius apud Germanos, ac apud Italos Andreas Alciatus, quibus si jungere stylum in tuum receperis animum, omnium lucubrationibus velut Colophonem (quod ajunt) te adjecisse reputabunt omnes. Sed ne prolixioribus meis literis te virum publicis & forensibus districtum negotiis offendam: en tuæ integritati animum meum nunc offero, devoveo: de quo scil. nihil tibi non possis certissimè spondere, quod à fidissimo amico expostulare liceat. Valeat tua Dominatio, sui Claudii memor. Basileæ, sed, ut vides, percelere, Anno 1518.

Agrippa ad Amicum. XIV.

VAlde me tua delectavit Epistola, quæ studium erga me tuum, amorem & benevolentiam declaravit. quæcum tuo tantum impulsu tuaque optima voluntate nullis meis inte meritis effecta sunt, icciroo non modo gratissimnm habeo, me abs te diligi atque amari: sed maxime accusandus sim, si abs te in amore vinci me patiar. Quocirca si quid est, quod tui causa me valere existimas, uno duntaxat verbo me mone, tibique persuadeas me tibi libentissime inserviturum, semperque & honoris & nominis tui præconem me, quanquam inconcinnum, futurum polliceor. Quod si id mihi optatissimi muneris concederetur, quò te frui tibique operam dare aliquando liceret, res mihi adeò suavis grataque esset, ut fortunæ ipsi lubenter medium jam unguem porrigerem. Cæterùm verò, quod petii abs te, forte audaciùs, quænam studia sequaris, ais te legalibus studiis una & politioribus literis operam navare: laudo operam, ut qui iis studiis multis privatorum negotiis adjumento, insuper & Reipublicæ tuæ non parum utilis ornamentoque futurus es. sed hoc unum te admonuisse volui, dum aliorum commodo studes, teipsum prætereundo ne negligas, ne deseras. Consideres insuper horum studiorum exitus, quàm sæpe infœlices esse consueverunt. Testes sunt Demostenes, Themistocles, Sulpitius, Marius, Cato, Cicero, & alii complures, qui omnes controversiarum astuti Consultores, & in Republica sua jurisconsultissimi, ac in dicendo promptissimi habiti sunt. Cave igitur, dum infinitis hominum jurgiis te ingeris, &

Reipublicæ tuæ continuis vigiliis & sollicitudinibus egregiè & syncerè consulis, amissa animi & corporis propria libertate, cum Minoe & Rhadamanto jurisperitissimis, destineris judex apud inferos. Neque tamen ego te his verbis ab hoc studiorū genere deterrere intendo: sed hortor ad charismata meliora, ad studia sacrarum literarum & cognitionis Dei: sine quibus omne juris studium vanum est, & fortè noxium. Oportet egò utrisque simul intendere: duo namque præcepta sunt, & non plura: Diligere Deum, & diligere proximum: hoc est, recognoscere Deum, injuriam inferre nemini: illud religionis, hoc justitiæ: illud sacræ litteræ docent, hoc autem jura Qui studet juri, ædificat proximum Reipublicæ. qui studet sacris literis, ædificat semetipsum Deo: qui studet juri, ædificat temporalia: qui studet sacris literis, ædificat æterna. Studium juris apud Minoem & Rhadamantum relicturus es apud inferos: studium sacrarum literarum comitabitur ac ducet in superūm æterna tabernacula, quod nulla unquam abolere poterit Lethea potio, si semel intra te essentiam ejus attigeris. nulla enim cognitio, nullum studium, nulla disciplina, sive à cœlo influxa, sive proprii ingenii industria, sive studiorum terrena diligentia, sive sensuū manifesta experientia acquisita sit, perpetuò manebit in animo, sed oblivioni subjecta transibit, nisi sola illa, quæ in abdito intellectu essentiali cognitione intrinsecus recepta est. nam reliqua omnia, quæcunque extra se quis cognoscit, extra se permanebunt: ipsa autem essentialis intrinseca cognitio non est ex carne & sanguine, nec in multitudine librorum & lectionis, nec in pluralitate experientiæ & antiquitate dierum, nec in persuasionibus humani verbi, & contentione rationis: sed in ipsa passione divinorum, ut ait Dionysius in libro Divinorum nominum: non in discendo, sed in patiendo divina hominis mens perficitur. Sed non sufficit id ita nobis ab autore aliquo esse persuasum, nisi sit & ipsa experientia cognitum: quæ datur paucissimis. Verùm de his quod superest, non capit angustia epistolaris. Reliqum verò, quod abs te postulaturus sum, quodque pro me efficere poteris, nunc accipe. Eo tempore, quo Franciscus Francorum Rex, cæsis Helvetiis, Mediolanum accepit, perierunt quædam commentariola mea in Epistolam Pauli ad Romanos usque in sextum caput perfecta: item Commentaria, sed adhuc indigesta, in libros nostros de Occulta Philosophia, & quædam insuper alia nostra opuscula & fragmenta, quæ in conflictu ipso salva restitisse intelleximus im manibus cujusdam

dam aliquando discipuli nostri Christophori Schillingi Lucernensis: quem sive præsentem, sive absentem per literas tuas super hac re conveniens, salutemque meam illi nuncians, si nostra scripta recuperare studueris, rem mihi jucundissimã gratissimamque, nec ulla ingratitudine apud me intermoriturã efficies. Demum hortor te, ut post visam Germaniam ac Galliam, totamque illam babarorum nostrorum colluviem, tandem in Italiam te conferas: quam si aliquando apertis oculis introspexerit, omnis alia patria turpis vilisque erit, si ad hanc contuleris. Sed hæc omnia, & quæ superiùs scripta sunt, in bonam partem accipias. En habes Epistolam verbosam & fastidiosam, quod ita tibi videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Vale fœlicissime. Ex civitate Mediomatricum, Anno 1518.

Agrippa ad Amicum. XV.

Reversus nuper ex Colonia, doctissime vir, spe literarum tuarum reperiendarũ, non parum, lætabundus veni Metes: ubi tamen jucunda opinione mea fraudatus sum, præventus siquidem tu nuntio absentiæ meæ neglexisti scribere. post hoc absque literis salutationes tuas accepi, eras namque (ut ferebatur) magnarum rerum scrutiniis, difficiliumque legaliũ propositionum assertionibus intentus: quæ res te impedivit scribere. Itaque nunc rursus ad te scribo, non quod te dignum aliquid habeam quod scribam, sed idcirco tantum, ut rescribas. Rescribes autem inter cætera, quid de Christophoro Schillingo Lucernensi, & de Commentariis meis in Paulum perceperis. Legi ego nuper in fine operis integerrimi viri Johannis Capnionis, intitulati de accentibus, mentionem ejusdem Christophori: gaudeoque permultum tam digno discipulo tam excellentissimum contigisse præceptorem. Verùm reliqua te explorare cupio. Cæterùm ego te juxta mei ingenii posse, ut Achillem Homerus, & Æneam Maro Virgilius, ubique promovendum curabo & procurabo. Vale. Ex civitate Mediomatricum.

Amicus ad Agrippam. XVI.

Quod in hunc diem, clarissime vir, tuis illis ornatissimis & amicissimis literis respondere detulerim, multa in causa fuêre. primum tabellariorum vel raritas, vel oblatorum importunitas, qui me, ut in plurimum, variis distractum negotiis adiêre: deinde, quod intellexeram te patrios lares Coloniam Agrippinam, visendi causa profectum, urbe Metensi abesse.

Frustrà sunt hactenus expectatæ in horas singulas literæ iuvenis illius Lucernensis: cui ternas aut quaternas literas ex tuo jussu non negligenter scripsi. Is verò jam non Lucernæ, sed Tubingæ agit, illic jam meas habet, quas ad eum perferendas oratori civitatis Tubingensis, nuper destinati ad Helvetios, tradidi; sed quidquid ille responderit, curabo tibi tuto & proximo nuncio consignandum. Cæterùm si qua in re tibi mea opus est opera, jube, & factum puta. Equidem videbo, ne qua mihi (ut nunc fortasse contigit) negligentiæ nota impingatur: quæ tamen, si, quas recensui justas excusatinones admiseris, facile tolli & deleri potest. interea, celeberrime vir, basilicè valeto, & parce agrestibus & incomptis literulis, equidem scripsi, ut vides, percelerè: ocio majore scribam propediem. Basileæ, septimo Kalendas Martias, Anno 1519.

Agrippa ad Amicum. XVII.

DE originali peccato, primaque hominis transgressione, apud doctissimos, præstantissimosque, tam veteres, quàm recentiores sacrarum literarum interpretes, variæ fuerunt sententiæ: quas animo mecum cùm sæpè revolverem, nihil mihi præter obscura quædam & ambigua scripsisse videbantur. Non contemptis igitur, sed relictis eorum opinionibus, aliam, novamque, & meam opinionem, disputabilem duntaxat & fortasse non falsam, adferam: nescius, si quispiam ante me eandem opinatus sit: qui si quis est, nullam facio illi injuriam, si hanc opinionem meam esse dixero, quatenus illam non aliunde, quam proprii ingenii diligentia, scripturarumque examine ex negligentiæ tenebris eripuerim. Edidi itaque brevem & compendiosam declamationem opinionis meæ, quam tuæ reverendæ candidæque Paternitati dedico: ut tua autoritate à futura oppugnantium tempestate securior evadat. Scio namq; quanta Syllogismorum tempestas apud aliquot theosophistas in illam ruitura sit: apud eos dico, apud quos nullus est simplicitati locus, sed sola viget ambitiosa contentio: nec est ruina maceriæ, neque transitus per Syllogismos eorum, nisi tuo subsidio contra hujusmodi Ægyptias Tymphes ranasque tueatur. Vale.

Amicus ad Agrippam XVIII.

TUas, Henrice Corneli, literas jam pridem acceptas ut relegissem, triplici sum ratione ingenti voluptate affectus: primò, quod te certò vivere sciam, qui rumore Coloniæ de te aliquot annos perstrepente, in bello occubuisse à multis diceba-

baris

baris: deinde tibi fortunæque tuæ vehementer congratulor, quandoquidem (ut Epistola tua testis est) uxorem tibi copulasti, uxorem fœcundam, tibi placentem, ex qua prolem paternarum virtutum literarumque verum hæredem (diis fautoribus) suscitaturus sis: postremo, quia, secularibus (ut ajunt) magna ex parte abjectis, divinis sacrisque literis te totum mancipasti. Id age. ut vita tua plurimum & tibi & patriæ prosit: uxorem ita diligas, ut ipsam potius habeas, quam ab ea habearis: iucundissimæ sanctæque theosophiæ ita invigiles desudesque, ut mediis Deo porrectis orationibus, errore non seducaris: quod, machinante maligno, sæpiculè incautis (salva pace tua) obvium fuit. Opinionem tuam, mi Corneli, de ipso originato in nos vitio, diligenter perlustrando ex toto examinavimus. Fortè ex nobis aliquid expectas judicii res hæc immensum pondus habet. Est equidem inter Theologos abstrusa ista consideratio non minima, ingenio vix mortalium ad amussim perscrutabilis: est attamen theologizantium consona omnium sententia, Originalem maculam illic esse non posse, ubi rationalis anima non est. Sed hoc satis Utinam una esse possemus, quos locorum sejungit distantia, periculorumque fervens rabies (epidimiarum loquor) in quam, quod vehemementer admiror, tu te & uxorem, ac totam familiam (ut scribis) à sociis ultrò obtulisti. Respondebis forsan, te hujus morbi non esse formidolosum, & vel forsan tibi, nescio quis Delius, cujus antidoto gaudeas præ cæteris, aut, ut inquiunt, præservativo, si tibi aliquid tale est, rogo non celes amicum: aut si contra pestem à quocunque fideliter excogitatum quippiam tibi constiterit, habeàsve, id familiari, qui in ædibus nostris est, scripto signato tradas, ut meas in manus perveniat. sic nexum amoris erga te mei decies amplius fortiusque complicabis. Accedit huc, ut si quid hæc mea Epistola corruptionis tibi haberevisa fuerit, in eam, quæso, partem accipe, qua me patrem, antistitem & seniorem appellas: parce autoritati, parce senectuti, parce demum vel amori. Si tuo nunc satis agitantibus consortio, colloquio, præsentiaque frui, ut vellem, non conceditur. mutua intercurrat aliquoties Epistola, quæ conjungat animos, qui nulla distantia sejungi possunt, integritate amoris continuante. Vale Ex oppido Bedbar Ducatus Montanorum, Anno 1518

Agrippa ad Amicum Theologum Cyrensem Episcopum. XIX.

LIteras tuas, Reverende Pater, nuper accepi in civitate Metensi, unà cum genitricis meæ literis, triste mihi (heu nimium) de patris mei obitu nuncium adferentibus. Doleo id vehementissimè: sed invenio & hujus doloris solamen unicum nec ullum aliud, quàm cedendum esse ordinationi divinæ. Scio namque Deum hominibus licèt non semper jucunda, sæpissime etiam adversa, semper tamen utilia, vel hic, vel in cœlesti patria profutura impartiri, agit namque Deus prout sua fert natura, scilicet secundum essentiam suam, quæ est omnis bonitas. itaque nihil nisi bonum & salutare operatur. Attamen, quæ humana mea fragilitas est vehementer doleo, & in meipso conturbatus sum. Tua autem gratissima Epistola, qui tanquam alter genitor meus, superstes mihi relictus es, dolorem meum non parum temperavit. Ad hanc itaque nunc mihi respondendum est Lætari namque te dicis permultum, & ingenti voluptate affectum, me adhuc in vita superstitem esse: qui aliquot ante annos jam bello periisse nunciatus sum. Certe plures eam annos Cæsareo jussu, atque ex officio meo miles, Cæsarea regiaque castra secutus sum: pluribus conflictibus haud segniter interfui: ante faciem meam præcedebat mors, & ego insequebar minister illius: dextera mea prona in sanguinem, sinistra mea dividebat spolia: venter meus de præda saturatus est, & gressus pedum meorum super cadavera trucidatorum: factusque sum immemor mei decoris, & totus tartarea interquinatus sum umbra: sed gratia Dei abundavit super iniquitates meas, & liberavit me de ore leonis: ipsa me hostiles inter turbas plebemq; cruentam, inter quas nemo victor nisi homicida, nemo victus nisi mortuus, à tot hostium ensibus insidiisque servavit incolumem. Itaque unà tecum lætor me vivum aliquando Coloniam reversum, ac triste mœstumque parentibus amicisque nuncium vertisse in gaudium: & tuo quoque in me amori ac benevolentiæ me debere fateor gratias immortales. Cæterùm nunc quòd congratularis matrimonio, quia uxorem duxi mihi placentem, unde suscitem mihi posteritatem: ego quidem Deo omnipotenti innumeram habeo gratiam, qui uxorem mihi conjunxit secundum cor meum: virginem nobilem bene moratam, adolescentulam, formosam, quæ ita ad meam vivit consuetudinem, ut ne contumeliosum verbum inter nos intercidat, atque, quo fœlicissimum me dixero, quorsum se res vertunt, in prosperis & ad-

& adversis semper æquè mihi benigna, affabilis, constans, integerrimi animi, sani consilii, semper apud se manens. Porrò laudas, quia, secularibus utcumque abjectis, me sacris literis mancipaverim, consulisque, ut oblatis Deo castis orationibus, diabolicas & seductrices machinas erroresq; (dialecticam arbitror te dicere & philosophiam) præcaveam. En tute in parte nosti, quemadmodum post dialecticam, naturaliumq; rerum pervestigationem, insuper totam cœlorum militiam perlustrarim. ducibus duabus illis magnis Magni Alberti sapientiis, quas in speculo suo, opusculo non admodum laudato, describit. Tandem ut verum fatear, consumpto multo tempore ac laboribus, cum animæ, corporis fortunæque bonorum jactura, nihil superlucratus sum ex his omnibus, præter peccatum. omnia siquidem hæc ex fide non sunt. sed gratia Dei tantas humanarum scientiarum vanitates aliquando cognoscens, pòst, utriusq; juris & medicinæ (ut meorum desiderio satisfacerem, qui me doctorem malunt, quam doctum) acceptis scholastico more tiara & annulis, ad sacras literas, quamvis serò, toto me studio contuli, easque, sed procul contentionibus rixosisq; syllogismis, totus amplectar: nec effari possum, quam in his oblectatur simul & quiescit animus. Sed ne me in hac infinita divinitatis abysso adhuc novitium & citra limitem deambulantem seducant opiniones meæ, te sacrum antistitem, seniorem & amicissimum omnium studiorum actuumq; meorum censorem judicemque constituo. scio namque ad sacrum Episcoporum ordinem officiumq; spectare, novas circa mores ac fidem opiniones approbare vel condemnare, declarare, commendare vel disputandas tolerare. Ea itaque autoritate eaque censura opinionem nostram de originali peccato æstimādam tibi adscripsi: ut quemadmodum tu mecum sentias, vel dissentias, indicares: illudque tibi persuadeas, malle me tecum à meipso dissentire, quam contra judicium tuum mihi mecum consentire. Veniam tamen ex te postulo, qui tantum tibi oneris imponam, quum hæc res, ut ais, non modicum ponderis habeat. nunc autem, quia semel cœpi loqui ne, quæso, indigneris, si rursus respondeo tibi. Ais in epistola tua communem Theologorum sententiam esse Originalem maculam illic esse non posse, ubi anima rationalis non est. Teneo hanc sententiam: sed cum originale peccatum tale fuerit, quod totum hominem, videlicet ex anima divina spiritu cœlesti, corporeque elementali constitutum, totum, inquam, simul ac seorsum in toto ac singulis partibus suis à pristina nobilitate dejecerit, dicerem,

cerem, originale peccatum tale quiddam fuisse, in quo omnes & singulæ hominis potentiæ tam rationales, quam sensuales, & vegetativæ, & corporeæ, simùl à lege data deficientes hujusmodi in actu revera concurrerunt. Esto itaque, peccatum originale sedem habuerit in potentia rationali, quæ sensibus carnique adquiescens, consensit in culpam: oportuit tamen consensum illum sic jam depravatum, etiam deductum fuisse in actum corporis. Erit itaque originale peccatum, effectus sive actus aliquis depravatæ rationis seu volūtatis, sed deductus in corporis exercitium, ubi actus ille jam verus fuerit, non simulatus, non cogitatitius, non imaginarius. Tale peccatum nullum aliud invenio, præter peccatum carnis, dicente Apostolo Paulo, omne peccatum, quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, etiam in corpus suum peccat. Sed dicet aliquis, Etiam, qui concupierit mulierem, jam fornicatus est illam: dico, Fornicatus est illam in animo suo: tamen non est is effectus concupiscentiæ in ratione & imaginis in phanthasia, qualis rei inest realiter. Quin & scrutemur id nunc etiam in rationali potentia, & cujusmodi fuerit illius lapsus, requiramus. Supremus certè & unicus rationis actus religio est, quæ videlicet ab initio præcepta fuit homini, scilicet unius soli ac veri Dei creatoris verus atque unicus spiritualis cultus. Depravata autem ratione, serpente magistro, mox tota religio non nisi ad carnis libidinē collapsa est. Hanc homines, tanquam summam fœlicitatem, sectabantur, & sordidissimus Priapus, primordialis peccati organum, pro Deo habitus est. Huic sacrificârunt, huic templa omnia prima dedicata, illius spurcissima simulachra primum omnium extructa: hunc coluerunt primi illi religionum artifices, Chaldæi, Ægyptii, Assyrii, Babylonii, Arabes, Schytæ, Phœnices, Æthiopes: & perinde tota Asia, Africa, Europa: nec fas erat ullum sacerdotem fieri, qui Priapi sacris prius non fuisset initiatus. Hic est ille Belphegor, idolum omnium antiquissimum: quod & Chamos dictum est, à Chamo filio Noë: qui, teste Beroso, idcirco Esenna cognominatus est, hoc est, impudicus, sive ignominiosus propagator. is enim primus fœdam hanc depravatæ rationis religionem à priscis illis & ante diluvium gigantibus acceptam, rursus post diluvium instauravit. Hinc illa orgia bachanalia, priapalia, cæteraq; turpissima sacra prodierunt: hinc Venus, Cupido, pudenda Osiridis, Panes & Satyri, ipse denique fœtens hircus quòd luxuriâ salax esset pro diis recepti sunt. En vides nunc ex rationalis potentiæ lapsu jam

jam nullum antiquius peccatum elici posse, quàm libidinis & fornicationis, quodque humana ratio libidinis cultum prætulerit contemplationi divinæ. Hinc cùm omnia & singula hominis membra non, nisi jubente rationalis animæ voluntate, moventur ad opus, solum genitale membrum sic libido obstrinxit, sic peccatum imperio suo mancipavit, ut si hæc defuerit, aut non ultra vel exercitata surrexerit, moveri ad opus omnino non possit. Ipsum igitur opus libidinis mihi fuisse videtur hoc primordiale humanæ naturæ peccatum, totiusque humanæ naturæ corruptela, cujus in hunc usque diem pudet homines, intuentiumque oculos erubescendo devitant: atque ut inquit Augustinus, Magis fert homo spectantium multitudinem, quando injustè irascitur homini, quàm vel unius conspectum, quando justè miscetur uxori. De his quod superest, manet alta mente repostum, donec tecum alloquar. Restat nunc petitioni tuæ satisfacere: quæ est, ut contra pestem antidotum aliquod præservativum. Res hæc difficilis est, nec usquequaque secura, in qua doctiorem me peritioremque medicum consulere oporteat. Attamen quæ mihi in usu sunt, tibi nullatenus abscondam: si id unum te imprimis admonuero, præ omnibus tutissimum esse, longè aufugere, & ad ea quidem loca potius, quæ pestilentia ante annum reliquerit, quàm ad illa, quæ nondum invaserit. nec reverti quoque, unde abieris, tutum est, nisi pestis ibi jam pluribus mensibus cessaverit: nam sæpissime plus periculi est redeundo, quàm fuisset manendo. Mihi autem quoniam hæc facultas non est, ac toto hoc anno inter medios pestilenticos versari coactus sum, pro me & familia mea certa antidota juxta excellentissimorum medicorum sententias composui, quibus continuò usus sum non sine grandi commodo ac meorum omnium salute, quæ tibi brevi regimine huic epistolæ subnexa remitto: quæ si animo tuo minus satisfecerint, non subterfugiam tibi ampliori volumine rem omnem ex integro suo ordine describere. Sed spero hanc calamitatem jam expiatam fore, & fœcundiori sublimiorique studio nos acturos, si modò almus ille mundi Opifex post varios fortunæ ac vitæ meæ tumultus sic mea direxerit negotia, quò quieta sortitione patriis laribus frui possem. Reliquum oro, ut me Hermanno comiti Nuenario, nobilissimo simul ac eruditissimo viro, commendatum & charum reddas. Vale fœlicissimè: & me ut soles, ama. Ex civitate Metensi, sexta Februarii, Anno 1518.

F. Clau-

F. Claudius Deodatus Cælestinianus Henrico Cornelio Agrippæ, senatus urbis Metensis à consiliis Advocatoque primario, S.D. XX.

CUm nuperrimè in cœnobio nostro multa divinitus elegantissimeque enarrares, doctorum doctissime: adeo doctrinæ sermoniq; tuo totis viribus intentus, interiorem tuum hominem admirabar, (cui revera jam anima mea adamantino vinculo conglutinata est) quòd & nominis & vultus exterioris tui hominis, & cæterorum quæ foris sunt, immemor relictus sum. Nunc itaque quia solum te intus agnovi, non requiescit animus meus, donec totum te complectar, à quo vehementi desiderio totus ego intus & foris restaurari me spero: quippe qui corporum & animorum (ut fama est) optimus sis reparator. Fateor itaque ingenuè, nec te celabo, quia corpus meum nimis (proh dolor) corruptum adeò aggravat animam meam, quò sæpe multis phantasmatibus obumbretur perturbeturque, adeò ut cùm contendere nititur ad alta, maximè detrudatur descendatque ad ima: cùm penetrare cupiat profunda hæreat in extremis: memoriaque adeò debilis, ut quæ volumine præsente percipiam & comprehendam satis clarè, eo oblato omnium immemor remaneam. Te itaque, quem cognosco ea sensus profunditate intellectusque puritate præditum, quòd me adjuvare possis, oro fac mecum misericordiam in bonum, & Dominus retribuet tibi: assigna mihi horam, qua te inveniam vacantem, ut declarem tibi imperfectionem meam. Vale.

F. Claudius Deodatus Cælestinianus Henrico Cornelio Agrippæ S.D. XXI.

HEsterna die, doctorum doctissime, cùm inter corporales epulas eleganti & sapidissimo intellectus & vitæ cibo nos satiaris abundantius, multaque de statu primi hominis ante casum, & de casu Angelorum, ornatissimo ac compendioso sermone differeres: aliqui fratrum nostrorum magis corporis, quàm animæ refectioni intenti, ea minus attentè audiverunt: aliqui insipientius intellexerunt. Quare abs te charitatis affectu humiliter postolo, dum tempus vacat, ea mihi per modum epistolæ ut brevius cariusque fieri poterit, epilogando describas: & si quid ego pro te potero, præcipe, & ego pro viribus mandata tua libenter implebò. Vale.

F. Claudius

F. Claudius Deodatus Calestinianus Henrico *Cornelio Agrippa S.D.* XXII.

LIcet nulla in re, Doctor eximie, quæ tuos fidelissimæ erga me charitatis merentur occursus, virtutum aut gratiarũ insignia præcesserint, aut sequi possint: tristitias tamen & animi mei nebulas radianti tui spiritus fulgore effugare dignatus es. quæ res profectò me tibi indissolubili charitatis nexu devinctum reddidit. navem itaq; mentis meæ phantasmatum quasi ventorum turbine agitatam, ad portum tranquillitatis jam quodammodo reduxisti: oroque, ut incœpa citius perficias. Cæterum adeò tui operis, quod nuper mihi legere dignatus es, amore captus sum, ut non quiescat spiritus meus donec idipsum una cum dialogo tuo transscripsero. quippe multa in illis reperi, quæ diu apud plures perscrutatus, nuspiam invenire potui. At utinam tuæ saluberrimæ doctrinæ corã præsentia tua semper adhærere possem, nec à vestigiis tuis avelli aliquando contingeret, quòd talis effici possem, qui dignus sim & vocari & esse tuus discipulus: sed (proh dolor) status meus, cui in secessu solum esse, & lugere tantum concessum est, id non permittit. Vale fœlicissime: & quia præsentia tua frui ad vota non conceditur, literis tuis me sæpius illuminabis.

Henricus Cornelius Agrippa devoto Patri Claudio Deodato Calestiniano S.D. XXIII.

QUid in causa fuerit, venerande Pater, ut præter solitum te absentares ab ædibus nostris, diu cogitabundus mecum ipse admiratus sum: nam ut ipse conscius sum nostræ mutuæ consuetudinis, nulla unquam inter nos offensa intercidit. prętereà nec tibi tantum arbitror negotium esse in cœnobio, quin adsit & alia temporis libera licentia, quod mutuis nostris sacrarum literarum studiis poteris velisque condonare: sed audio in cœnobio tuo inter angelos hic simul etiam cohabitare diabolus hoc est, falsos criminatores fratrum suorum, quorũ cor nequam est, & lingua concinnans dolos. hi fortè murmurant contra frequentationem nostram, è suis moribus temetientes: quoniam ipsi fortè ex his sint, de quibus ait Apostolus ad Timotheum, Qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, qui ducuntur variis desideriis, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis pervenientes: quemadmodum & Jamnes & Mambres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt tibi, homines corrupti, mente

reproba

reproba circa veritatem, sed ultra non proficient contra te, insipientia enim illorum manifesta erit omnibus. sed proficiens in pœnis, errantes, & in errorem mittentes. Tu verò ejusmodi seductores ac famicidas eò facilius parvipendes, sustinebisque liberius, quòd didicisti ex Apostolicis scripturis, Quoniam omnes, qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Vale, & ante discessum tuum nos aliquando revise.

F. Claudius Deodatus Cælestinianus Henrico Cornelio Agrippæ S. D. XXIV.

VIr eloquentissime & Doctorum doctissime, non possum non mirari tuam erga me benevolentiam, & perfectam dilectionem. nam cum nihil esse me noverim, omnique alio me abjectiorem veraciter intelligam: tamen mei memor, tanquam aliquid sim, esse non desinit tua ipsius benignitas: quæ quidem juxta divinam bonitatem vocat & æstimat ea, quæ non sunt tanquam ea, quæ sunt. Sic profectò charitatis plenitudo abundat & retundat in teipso, quam in me habere probaris non verbo, sed & opere & veritate. Mitto ad charitatem tuam opera Erasmi & Fabri Stapulensis, quæ mihi tam charitativè communicasti. Hos equidem Doctores tecum inter cæteros amplecti & sequi proposui: quippe quos in syncera sacræ Scripturæ veritate ambulare conspicio Conclusiones tuas cum maxima difficultate furtivis horis (occupor enim nimis, & nihil mihi otii fermè relictum est) egomet tibi propria manu transcripsi. neq; enim ausus fui cuiquam hanc provinciam committere, quippe fratres nostri rudes & idiotæ nimis invidiâ omnes bonarum literarum amatores prosequentes, detrahunt non parum Magistro Jacobo Fabri, mihi æquè & tibi: ita ut nonnulli me injuriâ haud parva affecerint. Quamobrem cogitavi tuas conclusiones occultare, ne eorum invidia magis insaniret. Solus pater Prior, & studiosus ille juvenis, qui mecum ultimè apud te fuit, tibi in hac re congratulantur. Reliquorum autem indoctorum insania librum ipsius Magistri Jacobi nondum lectum, imò nec visum, nescio, qua invidia damnat, ejusque sequaces & fautores. Alia causa, cur multi invidi & illiterati contra te insurgunt, est, & maximè: quia mulierem nuperrime de hæresi & maleficio accusatam tam acerrime & constanter defenderis, ac hæreticorum inquisitori hanc prædam abstuleris. Sed tu constans esto pro veritate tuenda, & forti animo contra indoctorum insanam invidiam, ut veritas illucescat.

Henricus

Henricus Cornelius Agrippa devoto Patri Claudio Deodato Cælestiniano S. D. XXV.

SI ſcire vis, venerande Pater, qui vocentur illi ſceleſtiſſimi famicidæ, qui publicis concionibus tot totieſque repetitis clamorib. integerrimum virum Jacobum Fabrum Stapulenſem inſanis contumeliis tam nequiter calumniati ſunt, ejuſque diſceptationem de filiabus Annæ tam nefandiſſimis lacerârunt injuriis, ac tantum virum ſemel atque iterum contra evangelicam modeſtiam vocârunt hominem ſtultum, inſanũ fidei ſacrarum literarum indoctum & ignarum, & qui duntaxat humanarum artium Magiſter præſumptuoſè ſe ingerat iis, quæ ſpectant ad Theologos, præterea ſcripta ſua à Pariſienſibus reprobata ac condemnata, libroſq; ſuos, ut quorum lectio periculoſa eſt, doctrina erronea, contra fidem & Eccleſiam, igne conſumendos, ac hujuſcemodi plura amarulentiora in tam integrum virum ejuſque hucuſque invictos libellos mendaciter jactantes, ut certa relatione accepi, ſunt inprimis: quidam frater conventus ſancti Franciſci de obſervantia, nomine Dominicus Delphinus, ab interſignio diverſorii cujuſpiam ſic dictus, qui a nulla inſolentia, blaſphemia, turpi ſermone, temperavit: huic in contumeliæ inſolentia proximè acceſſit frater Nicolaus Orici ex conventu fratrum minorum, quos chordigeros vocant: tertius eſt frater Claudius Salini, Prior conventus Prædicatorum, recens Doctor Pariſienſis, qui acrius vehementiuſque diſceptationem illam ſimul & autorem condemnavit. En habes modò tam ſpurciſſimæ tragœdiæ actores: ſed quorum hypocriſi tanta licentia eſt, ut quicquid lubet, id liceat: quorum ſupercilio tanta autoritas eſt, ut nemo illis contradicat ſine crimine: adeo placent huic populo Mediomatricum. quocirca fortè quis dicere poſſet, Dignus eſt populus iſte, qui mittatur in errorem, & tradatur in reprobum ſenſum, quia præelegit ſibi magiſtros mendaces: projiciens doctrinam veritatis pro illorum opinionibus. Sed doleo abſentiam meam. ſiquidem præſens ſi fuiſſem, reſtitiſſem in faciem ipſorum. Verùm reverſus feci, quod debui, & quod pro tempore potui. nam manum movi, & ſtilum egi. ſcripſi propoſitiones, & edidi illas, quarum duplum tranſmiſi tibi nuper, ut darem illis occaſionem ſcribendi & reſpondendi: ſed jam lapſi ſunt plurimum hebdomatum dies, & non eſt ex illis, qui commoveat ſe ut congrediatur. Sufficit illis, ut arbitror, fucum feciſſe populo, eaq; autoritate fulcitos eſſe, ut contra eos, tanquam

tanquam omni exceptione majores, nulli credatur, etiamsi vel angelus de cœlo hic aliter prædicaverit. Veruntamen ego rem hanc sic non preteribo. adhuc paululum expect bo. rum si hac non successerit, alia aggrediar via: denique te ubi-ubi fueris. de omni eventu certiorem reddam. Vale.

Agrippa ad Amicum. XXVI.

QUantum ego attonitus fuerim Doctor dignissime, de tuo tam celeri imporrunoque recessu, in aliud tempus differam ad te scribere: sed gaudeo, si res tibi succedat ex sententia. Illud scio, & tu firmiter tene, malè tibi esse non posse, quòd hinc liber absis. Cæterum, quod te scire velim, dubito malè tutis committere literis, nec itidem debeo, ne vel perdatur. vel prodatur, si quid inter te & me dictum velim securius, Reliquum oro, ut mittas nobis opera Martini Lutheri, simul ac casus breves legum in portatili volumine aliquando Basileæ impressos: & si quid est verè Theologicum, quo scis me maximè oblectari. De commentariis nostris in Paulum, apud Juvenem illum Christophorum Schillingium Lucernensem recuperandis, diligentiam habe, & me inter fidissimos amicos tuos tuiq; nominis præcones collocare ne dubites: qui in te absente defendendo nusquam absum. Vale. Ex civitate Mediomatricum, Anno 1516.

Henricus Cornelius Agrippa integerrimæ vitæ ac doctrinæ Viro, Iacobo Fabro Stapulensi S. D.

XXVII.

ANte plusculos annos sæpe & multa ad te scripturus eram, colendissime Faber: nec defuit digna ad te scribendi cùm occcsio, cum materia: sed opinio, qua tenebar, perituras meas tuasque literas, quas mutuò unus alteri scriberemus, fecit me desistere usque adhuc. nam me apud remotas provincias dubia sede agente, cum cæteris difficultatibus sylvarũ, montium & viarum accedebant omnium maxima armorum, quæ intercipiebant, quicquid transibat literarum: nunc autem, quia effectus sum tibi vicinior, & occasionem habeo fidelis nuncii, videl, devotum patrem Claudium Deodatum Cælestinianum præsentium latorem, scribo: non, quod ad præsens aliquid habeam te dignum, quod scribam: sed idcirco tantum, ut tester tibi animum meum, significemq; integram amicitiam, sciasq; nominis tui præconem, qnanquam inconciñum, sed & fidum advocatum in te absente defendendo contra omnes eos, qui honori

honori tuo obesse velint: quorum quidem multi sunt, sed homines improbi animi, & miseri ingenii, qui omnibus bonis literis sunt hostes: tamen qui scioli sunt apud rudem populum, & fidem sibi vendicant hypocrisi, ut difficilè, imò non sine periculo illis resistant: neque tamen ob hoc deterreor ab officio. Verum de his quod superest ex præsentium latore accepturus es. Demùm oro, ut per eundem patrem aliquid rescribas, ut sint apud me epistolæ tuæ monumentum benevolentiæ tuæ, & occasio sæpissimæ deinceps ultro citroque rescribendi, si quid autem penes me est reliquum, quod tibi conducere queat, quodve pro te efficere valeam, præcipe confidenter, & sine mora factum intelliges. Vale.

Iacobus Faber Stapulensis Henrico Cornelio Agrippæ *S. D.* XXVIII.

HOnorificentissime Domine Doctor, reddidit mihi venerabilis Pater Claudius Deodatus epistolas tuas, quas magna cum voluptate legi. Quis enim non delectabiliter legat, quod ex animi candore & benevolentia profectum esse cognoscit? Non, obsecro, ægrè feras, quod multi scriptis meis tum de Magdalena, tum de Anna adversentur. Existimo aliquando futurum, ut harum rerum perspectior sit veritas, de quibus disceptosolum & nihil temerè diffinio. Qua propter oro te, nulli ob eam rem feceris tuam benevolentiam infensam. Falsitas in seipsa marcescet, & nullo impugnatore tandem per seipsam cadet. Mitto ad dignitatem tuam defensionem disceptationis nostræ à quodam Doctore Theologo studii nostri non ignaviter elaboratam, insuper & apologiam pro Anna, mihi ex Germania dono missam. Aliam vidi à Vicegenerali fratrum Divi Francisci: verum illam apud se recepit: virum unicum Annæ tribuebat, sed filias treis, existimavi illam visam, non conducere disceptationi nostræ, verum si dignitas tua cupiditate eam videndi laboret, spero obtineri posse. Facito me primis literis tuis certiorem. Secunda disceptatio parata est in Magdalena: quam primo nuncio ad vos itanti expecta. Vale, Parisiis, vicesimo Maii, Anno 1519.

F. Claudius Deodatus Cælestinianus Henrico Cornelio Agrippæ S. D. XXIX.

DOctorum doctissime, visitavi venerabilem & doctissimum mitissimumque Magistrum Jacobum Fabrum: communicavique illi tua scripta, & fidelem amicitiam, qua ipsum

amplecteris,qui quidem lætus omnia accepit, paratus tibi rependere vices in centuplum. Ecce mitto ad te,quæ ipse ad te mittit, &scribit. non potui ampliora nunc rescribere. Cùm tua benignitas aliquid mihi voluerit significare,hoc facies per manus illius juvenis,fratris Philippi cognomento Clerici Vale. Parisiis,21.Maji,Anno Christi Salvatoris 1519:

Henricus Cornelius Agrippa Iacobo Fabro Stapulensi S. D. XXX.

CUm tanta semper disjungeret nos locorum distantia, clarissime Faber,ut nulla mihi tecum quantumcunque desideratissima haberi potuisset familiaritas, difficillimaq; simul esset, etsi occasio aliquando non defuit, scribendi provincia: continui calamum, quousque tibi fierem vicinior, ac tandem data occasione de liberalissimo ingenio tuo humanissimisque moribus tuis confisus, scripsi nuper humanitati tuæ per devotum Patrem Claudium DeodatumCælestinianum: quas meas literas te jamdudum accepisse arbitror. sed habuit idem bonus Pater ostendendas tibi propositiones quasdam de beatæ Annæ solinubio, ac unipuerperio, quas ego juxta scripta tua in doctissimo simul & elegantissimo libello tuo de tribus & una longo ornatissimoque sermone notata, decerptas meo more brevissimas redegi: non quod ex tuis laboribus mihi laudem venarer, cujus gratia sunt fortassis qui id facerent, ut apud tui nominis ignaros docti videantur: quod ego ut fœdissimum sacrilegium semper abhorrui, quocirca statim post propositionum illarum principium, ac in omnium fine tui nominis, ut autoris, libellique tui condigna mentio facta est. Causa autem, quæ me ad has propositiones coëgit, ea certa est, ut occasionem haberem resistendi contra calumniatores tuos, homines certè tales, qui omnibus doctis viris sunt hostes: ex quorum numero tres præcipuè hic apud Metenses tibi infesti sunt: videlicet quidam frater Dominicus Delphinus, conventus fratrum Franciscanorum de observantia: alter frater Nicolaus Orici conventus fratrum minorum: tertius frater Claudius Salini, Prior conventus Prædicatorum, Doctor Theologiæ Parisiensis at iste famosus Doctor, ut audio, quanquam nomen suum occuluerit, tandem post multos dies, victo pudore, scripsit contra propositiones nostras: imò contra librum tuum, ineptissimam. sed dignam se autore tragœdiam, cujus conclusiones, ah confusiones dixerim, mihi ab hoc triduo citra magno cum encomio, sed ante victoriam oblatæ sunt. Harum

rum itaque duplum, simul etiam cum propositionibus nostris ad te transmitto, ut hinc quidem cognoscas, me honoris tui fidum zelatorem: inde verò, ut tam insulsas nugas rideas & contemnas, cognoscasque quales hæc civitas habeat apostolos, evangeliiq; precones: non, ut respondeas: neque enim cupio, quod te illius scriptis ullo studio opponas, ne quando dignus sibi videatur, quo cum tu congrediaris. Mihi itaque, cui mediocria duntaxat satis sunt, quamvis ego ista nec mediocritatis nomine digna censeo, hanc pugnam relinquas, qui in tui nominis famam, salutem, decus & gloriam, contra hujusmodi oblatrantes Cerberos Constanter, indefesè fœlicissimeq; pugnaturum me non reformido. Cæterum si adhuc adsit apud Parisios devotus ille Pater Claudius, quem suprà nominavi, ipsi nomine meo infinitas salutes dicito, atque hæc scripta communicato. Scio namq;, quoniam te supra vires amat & veneratur. Vale fœlicissimè eruditissimorum hominum decus & ornamentum Ex civitate Mediomatricum, decimo primo Kalendas Junias, Anno 1519.

Iacobus Faber Stapulensis Henrico Cornelio Agrippæ S.D.

XXXI.

HOnorificentissime Domine, accepi literas tuas per venerabilem Patrem Claudium Deodatum Cælestinianum, cui & literas & libellos ad dignitatem tuam aut mittendos, aut præferendos commisi, quod & se facturum fideliter pollicitus est. is parvo admodum tempore Parisiis mansit, adeò ut non fuerit satis nobis libera cum viro, quantum voluissemus, conferendi facultas. sic res religionis & ordinationis Patrem ipsum urgebant. Verùm ex primis literis tuis abundè persensi qua in me feraris benevolentia, nihil unquam tale de te merentem: at tibi firmissime persuade, me in te consimili esse & jugiter fore animo. Ex secundis etiam literis tuis, per quendam Metensem allatis, non minorem in me affectus tui candorem exprimis: cum quibus & propositiones tuas pro defensione beatissimæ Annæ, & ineptias cujusdam innominati in oppositum accepi. Propositiones tuas Venerabilis Pater Claudius communicaverat mihi legendas. Maluissem negotium de Anna sine contentione inter doctos versari. quod si non potest propter malignitatem temporis, & perversa hominum ingenia, & tibi insidet animo contendere, vide ne hoc ullo pacto honoris mei zelo feceris, sed solùm veritatis tutandæ & devotionis in Deiparam Mariam, & ejus matrem beatissimam Annam. Attamen nullus accedere tibi potest

honor cum illis barbaris & infamationi aliorum ultrò studentibus contendendo neq; nugas eorum & frigidas, & insulsas eorum ineptias refelli dignas censeo. Per se omnia ista cadent, & tandem agnoscetur veritas : & fœlicius, si non contendatur, quam si contendatur, ut mea fert opinio. Tu tamen pro prudentia tua in hac re sic te geres, ut neque Deus, neque proximus, quoad fieri potest, offendatur: quanquam tuas partes existimo omnino justiores & veriores, & maximè, si ante viros probos & doctos res agatur, quod ipsi nolunt, sed ante imperitum vulgus olim & ab ipsis quidem adversariis aliter persuasum. Quod si propositiones tuas pergis ulterius declarare, vide id bona gratia & eleganter facias. nam alia scripta hoc nostro tempore nulla probantur. Vale in Christo Domino Rege æthereo. Parisiis, postridie festivitatis super sanctæ Trinitatis.

Amicus ad Agrippam. XXXII.

TU quoq; salve amicorum meorum facilè Princeps. Subitam meam abitionem tibi fuisse admirationi, ego nihil miror. desines autem mirari, ubi causas resciveris. Quod mihi omnia fœlicia optas, meque defendis absentem, facis pro tua humanissima in me propensione. tibi ago & habeo gratiam: relaturus, si quando detur occasio. Quanquam (quod ad me attinet) nihil vereor linguas & nasos, nisi quis me falsò insimulare decreverit: id, quod multis me majoribus contigit. Equidem nullius super omni re judicium reformido: imò postulo, modò is doctus & candidus sit, neq; nimis fellis habeat, quiq; trabem ex oculo prius demat. Inveni plerosque mortalium, quales mihi predixeras. Ferendum est, quod facilè fit bona conscientia teste. Marcet sine adversario virtus. Hæc hactenus, mi Agrippa, mihi crede, totam Basileam lustravi, nusquam prostant opera Lutheri: dudum omnia divendita: dicunt, Argentinæ denuo impressa. Casus breves, quos petis habet nemo. Verùm ad te do compendium veræ Theologiæ ab Erasmo editum: opus, ni fallor, tibi gratum futurum, Henrice: Conclusiones Lutheri & Eccii hoc anno declamatas: & quasdam etiam nugas de Imperatore. Vale. Decimo Kalendas Junias, 1519.

Agrippa ad Amicum. XXXIII.

SAlve amicorum observandissime. Accepi literas tuas mihi longè gratissimas, accepi simul Theologicum illud compendium.

pendium, & quæ misisti reliqua, mihi tam accepta, ut fateri cogar, me debere tibi infinitas gratias, quas utinam aliquando tibi factis pręstare valeam potius, atque verbis eloqui Utinam daretur mihi unà tecum aliquando & genium & ingenium excolere. absentiam tuam mei causa doleo: tibi autem gaudeo, si in rem tuam hanc esse cognoscam: sitque tibi virtutis tuæ decorandæ occasio. Ego hoc loci nescio quo clavo defixus hæreo: sed taliter defixus, ut neque quomodo maneam, quomodove abeam, cogitare valeam. Nunquam unquam alicubi locorum fui, unde abirem libentius, qam ab hac omnium bonarum literarum virtutumque noverca (pace tua dixerim) civitate Metensi. De te circa discessum tuum nihil. si quid malæ linguæ ad aures meas devenerit, scias me semper æqua mente talem fore, qualem hactenus me tibi pollicitus sum. Vale, & si quid Lutheri atque Eccii declamatum sit, quod in lucem prodierit, mittito. Cæterum de quibus nuper mihi coram disserebas, videlicet de annotationibus in novum instrumentum denuo impressis & auctis: oro, si tibi non est molestum, quamprimum transmittas. Reliquum qui apud te sunt viri bonarum literarum studiosi. oro iis me commendatum & charum reddito: insuper mihi ad vota tua in omnibus præcipiendo. De recuperandis commentariis nostris in Epistolas Pauli memoriam habe. Si quid apud te novum sit de Joanne Capnione, viro cùm innocentia tum doctrina integerrimo, scire cupio. Vale. Ex civitate Mediomatricum, secundo Junii, Anno 1519.

Amicus Agrippæ suo. XXXIV.

MI Agrippa, omnium amicorum integerrime, salve. Binas tuas ad me literas per Sbrulium accepi, habeoque gratiam, qui me in partem amicitiæ tam docti tamque humani viri vocasti. Is enim mihi omnia despospondit, quæ ab addictissimo amico possunt expectari. Lutheri nihil adhuc prodiit novi, si quid emergat, mox tibi communicabitur. Vale, & me ut soles, ama, parentesque meos habeas commendatos. Saluta incomparabilis exempli fœminam tuam jugalem, & præclare spei puerum tuum. Hos etiam salvos esse vult Sbrulius. quanquam sit famulo tuo seniori infensior, quem dignum esse ait, qui è tua domo exactus, in perpetuum pistrinum rusticus homo sordidæque sortis mittatur.

Basileæ, 4. Kalend. Septembris, 1519.

Henricus Cornelius Agrippa Iacobo Fabro Stapulensi
S. D. XXXV.

QUas à 20. Junii ad me ſcripſiſti literas, integerrime Faber, & humaniſſimas & gratiſſimas, accepi: poſt quod tempus alias ex te accepi nullas, nec ego tibi aliquid reſpondi. hoc ideò tibi ſignifico, ne quis noſtrorum mutuis literis ſeſe fraudatum exiſtimet: atque ſi tu alias ad me dediſti, quas ego non acceperim, me aliquando negligentiæ, vel ingratitudinis non arguas. Cauſa verò, cur intra tantum temporis ego tibi reſponſurus non ſcripſerim, ea eſt: tum quia opportunus defuit nuncius: tum quia pro Republica civitatis hujus ſæpè abſens fui, nihilominus tamen complevimus interim & perfecimus defenſionem propoſitionum noſtrarum, etiam multò ampliori volumine quàm arbitrabamur, ejuſque copiam jam tradidimus adverſario illo theologaſtro innominato, ut quem ſuorum ſcriptorum puduit: ſed non inaniter præſumpto, atque nunc apertè cognito, fratri Claudio Salini, doctorculo Pariſienſi, ordini Prædicatorum Metenſis conventus Priori: tibi verò, quod maximè debeo, duplum miſſurus eram, niſi deeſſet mihi notarius, urgeretq; inſtans meus diſceſſus in Germaniam. mittam autem aliàs vel manu ſcriptam, vel typis excuſam: quæ, ut arbitror, tibi non admodum diſplicebit: eoque minus, quò iſtis ſophiſtis placeat quàm minimè: qui cùm aperto Marte contra nos nihil valeant, per cuniculos furtivè adoriuntur, ſagittantes in occulto, & apud imperitum credulumque vulgus nos erroris inſimulant, deferentes nos tanquam de hæreſi & inſanis opinionibus. Cæterùm, quod cupio, mittas ad me commentaria mea in Richardum de ſancto Victore meis expenſis. Vale enim & jamdudum deſideravi. Vale fœliciſſime. Ex civitate Mediomatricum, Anno 1519.

Iacobus Faber Stapulenſis Henrico Cornelio Agrippæ
S. D. XXXVI.

PAtri Cæleſtino & præſentium tabellario tantum ad te dedi literas, vir humaniſſime, & libellos ad te ferendos, quos haud dubito te recepiſſe. Generoſum ſpiritum, quem ad defenſionem Annæ genitricis Deiparæ virginis concepiſti, laudo. triſtor tamen, quòd multorum conflabis tibi malevolentiam Reuchlin, vir optimus pariter & doctiſſimus, multa paſſus eſt. Neſcio, an minore pertinacia omnes fermè ordines tutari velint ſuam trinubam & triparam Annam. Abuſum popularem

pularem mihi formidabunt dicere esse Ecclesiæ usum & sanctionem. Si opus emittis, vide, ut omnia cautè, quia ut scribis per cuniculos clanculè adoriuntur, quærentes sagittare in occulto, & neglecta conscientia vero etiam noto repugnant. Vide etiam, ut omnia pura sint & tersa, si sis emissurus: quia tempora nostra miros ferunt censores, qui omnia fastidiunt, nisi cultum eloquentiæ præ se ferant. Non dubito te habere amicos præcipuè Germanos, quibus committas tua recognoscenda, qui benevoli, eruditi & elegantes fuerunt: & multi jam sunt, qui contra disceptationem meam de Anna scripserunt, tum Franciscani, tum Carmelitæ, latet me tamen adhuc sua se scripta emisisse. Et nunc sesquiannus fluxit, à quo scripsit Carmelita codicem tribus conclusionibus, disceptationem nostram evertere molitus: sed machina admodum barbara. Conclusiones illas ad te mitto: & si tempus adfuisset, misissem integrum codicem. Sed per hos divagatus sum, neque per annum fermè figam pedem Parisiis. Requiris Richardum. Hunc per harum tabellarium ad te mitto: & scias, nil apud me esse, quod non sit tuum, cùm animum meum habeas. Vale vir à me meritò omni benevolentia prosequende. Parisiis, decimo quarto Novembris, 1519.

Henricus Cornelius Agrippa Claudio Cantiuncula LL. Doctori S. D. XXXVII.

SAlve amice observandissime. Quòd valeas, quòd doctissimorum virorum consortio fruaris, lætor: quòd absis, quodque communis colloquii affabilitate non convivamus doleo: quòd mei memor, Erasmi apologiam contra Latomi dialogum, & quæ huic annexa sunt, transmiseris, infinitas gratias ago: oro autem, ut & in recuperandis commentariis meis in epistolam ad Rom. apud Christoph Schilling diligentiam facias: & si quid reliquum est, quod novum in lucem prodierit, vel ex illa Lutheri cum Eccio disputatione, transmittere ne negligas. Ego disceptationem meam contra ficulneum illum Theologum Claudium Salini, Priorem conventus prædicatorum, pro defensione propositionum mearum de beatæ Annæ monogamia susceptam, jam explevi. Verùm quas gratias fraterculus ille mihi redditurus sit, nescio: nisi fortè Oedypi imprecationes. Curabo tibi copiam fieri, si potero, sed nosti, quàm me impediat defectus notarii. Cæterùm te oro, ut me, quibus potes, doctis & eruditis amicis tuis commendatum & charum feceris: ego quicquid pro te & pro tota domo tua efficere valeo, non negligam. Vale.

Henricus Cornelius Agrippa Reverendo ac Nobili Domino N. Vicario Metensi. XXXVIII.

FOrtassis superbè ego faciam, Reverendissime vir, atq; arroganter. qui te jurisperitissimum instruere velim: ut ajunt, sus Minervam: sed nosti, quid procuratorem, quid advocatum deceat ad eximendũ culpa reum. Habent singula crimina suos judices, suos asseres, suas lites, sua jura, suas actiones, & præscriptas procedendi formulas: in quibus, nisi permittente ex rationabili causa judice, defensor non admittitur. lex tamen exceptionis & instructionis omnib. patet, & nullis debet nec potest denegari: ut patet de exceptionibus, per totum, & ff. de lib. caus. per totum, & ibidem per Domin. Ben. de Plumbino, citantem ad hoc copiosissima jura. Itaque cum hodie admissus non fuissem ad excipiendum contra fraterculum, (erravi) imò egregium, dilatatum & impinguatum fratrem illum Nicolaum Savini. conventus prædicatorum: hæreticorum inquisitorem, ad alteram particulam, videlicet ad instruendum, cogor: non, quod te docere velim, sed admonere, sed adhortari, ut caveas nequissimi hypocritæ fraudes. Vidistine hodie, quantũ incanduit perversus ille pater, dum comminaretur mihi, sese contra me ac contra fautorem hæreticorum causam acturum. O nequissimum nebulonem. Vides, ut in his verbis jam, muliierculam hanc damnat hæreticam, cum causa ipsa vixdum cognosci incœpta sit: needum aliquid de hæresi constat, nulla cognitio, nulla sententia de hæresi processit: adhuc insontem & indemnem foveo mulierculam: & hic vilissimus scurra ait me fovere hæresim. Talemne tu admiseris assessorem? mentitur in caput suum nequissimus calumniator, & his suis minaciis me terrere arbitratur: sed pro officio meo, pro constantia mea, insontem mulierculam defendere non desistam: despiciat illam fraterculus hic, sacerdos, sive Levites: ego Samaritanus pro posse meo misericors ero, Samaritanum me dico, videlic. non hæreticorũ fautorem, sed illius discipulũ, cui cùm diceretur, Samaritanus es, & dæmonium habes: dæmonium renuens, Samaritanum se non negavit. Jam ex his elucescit hujus fraterculi manifesta invidia. Quare, ut suspectus, pro assessore non est de jure admittẽdus: aut de jud. causam, quæ de except. inter priorem. de appell. postremò, &c. proposuit iij. q. ult. c. ult. & licet non teneat omnes suspicionis causas dicere, C. de judic. l. properandũ. tamen hanc unam adhuc addam, quia iste fraterculus pridie, quod aliàs nunquã illo loco consuevit, apud adversa-

versarios nostros egregiè crapulatus, & dum ipse vinosus eru- ctat ad sarraginem, & ab adversariis nostris accepisset munera, & mulierculæ obtulissent sibi ova, caseos & molles placentulas, contra nos conventiculum habuit: imò contra jus, fas & æquum: c. accedens, ut lit. non contest, & de jud. cùm convenisset. Sed dissimulat hanc nequitiam hypocrita sub umbra Evangelii. Demùm, u ex antè gestis clarissimè patet, iste fraterculus partem meam gravavit contra jura, & usus est jurisdictione contra justitiam. Quare a. asseſſione venit rejiciendus, ut c. ex part. de privil. ff. de jurisdict. om. jud. l. ex territorio. Item traxit causam extra locum insignem & tribunalitium contra consensum partium: imò contra statutum Concilii Lugdunensis, statuit de rescriptis: & traduxit illam in locum non tutum, & ad locum partis adversæ & inimicorum nostrorum, contra canones & jura, quæ habentur iij. q. ix. hortamur, xxiii. q. ij. sive, de appel. ex part de sent. & re jud. cle. pastoralis, ut lit. non contest. c. accedens. Insuper fraterculus hic nullam habet jurisperitiã, sed ex suis Mallei maleficarum sophismatibus confundit judicium. Esto: nunc liceat istis theosophistis conclusiones suas de cathedra magistraliter disputare: verùm interesse assessorem in judicio neminem decet, nisi Jurisperitum, C. de advoc. divers. jud. l. nemini, & l. jubemus, nec te moveat reverende Vir, inquisitorium suum officium. quin nihilominus, ut suspectus & inhabilis, veniat rejiciendus sed habet juris beneficium, ut substituat vicarium de consensu partium, virum jurisperitum, & probiorem se: ut de appel. causa speciali, &c. adhæc, &c. cùm causam. & hoc potest & debet facere. si sua aliquid interesset in hoc jud. ut in cle. prima, de hæretic. quamvis revera hæc causa nullam sapit hæresim manifestam, nedum occultam. Palàm est enim, & iure cautum cõstat, quòd nullus inquisitor autoritatem aliquam, maioritatem, cognoscendi potestatem, aut jurisdictionem habet super sortilegio, aut super hæresis suspicione, defensione, receptatione, aut favore, ubi & quando non est manifestum, quòd sit hæresis expressa, & explicitè condemnata. Quo patet, quod iste fraterculus ultra privilegia officii inquisitionis contra jura & canones arroganter se huic causæ ingerens, est omninò rejiciendus, & tanquam vir sanguinis & dolosus, procul propellendus. Hæc sunt, quæ loco exceptionum contra istum perversum & crudelem fraterculum nunc per modum instructionis & informationis præsenti scheda ad Reverentiam tuam scribere constitui. Oro, ut hæc nostra scripta non despicias: nisi fortè

excludantur etiam hoc campo pauperes. Quod si sic tibi persuasum esset frustra nobis jura succurrerent, nec necesse esset mihi de horum ratione differere. Sed te tua integritate melior mihi spes est: de isto autem sanguisitibundo Monacho penitùs diffido. Vale. Ex nostro studiolo percelere. In hac civitate Mediomatricum, Anno 1519.

Henricus Cornelius Agrippa venerabili Domino Officiali Metensi S. D. XXXIX.

VIdisti nuper, venerande Vir, ex ipsis actis, impios illos iniquissimarum informationũ articulos, quorum vigore frater Nicolaus Savini, conventus Prædicatorum, hæreticorum, inquisitor, hanc insontem mulierculam contra Deum & justitiam, contra jus & fas, contra Christianam conscientiam, contra fraternam charitatem, contra Evangelicam Majestatem, contra sacerdotalem mansuetudinem, contra regularem professionem, contra formam Legum & Canonum, in suam carnificinam dolo malo traxerit cruciandam: illamq; ob tam futiles mendacissimasque calumnias atrocibus enormibusque tormentis homo nequam nequiter & injustè exposuerit: quo jam ipsum crudelitatis nomen nunqam intermoriturum sibi perpetuò & meritò vendicavit. quod ita ipse Dominus Officialis, Joannes Leonardi, præcessor tuus nuperrimè defunctus, in ipso mortis lectulo testatus est: & ipsi Domini de capitulo cognoverunt, & abhorrent. Inter hos itaque articulos unus est & primus, quia dictæ mulierculæ mater quondam pro sortilega fuisset excremata. Hunc ego in exceptionibus, ut impertinentem, & de facto alieno, docui, ex judicis officio esse rejiciendum: modò verò, ne seducamur per hujusmodi Pseudoprophetas qui Christum simulant, & Antichristum vivunt: oro reverentiam tuam, ut sufferas verbum solatii & quis nuper inter me & illum prænominatum sanguinolentum fraterculum super hujus articuli positione sermo inciderit, modò advertas. Nam ille crudelis pater hanc maximi judicii esse, & ad torturam sufficientissimam, superciliosus asseverabat: nec id sine ratione, ut sibi videbatur, quam ipse juxta sectam suam ex penetralibus Mallei maleficarum & peripateticæ Theologiæ fundamentis mox eduxit, inquiens: ideò id esse, quoniam solitæ sint maleficæ mulieres fœtus suos ab ipso initio sacrificare dæmonibus, tum quòd solent insuper fœtus suos ex incuborum (ut ajebat) dæmonum concubitu ut plurimùm vel sæpè concipere. Quocirca contingit in hac prole, tanquam ex hæredi-

reditario morbo radicatam remanere malitiam. O egregium sophisma: Siccine hodie theologizatur, hisce figmentis ad torturam promoventur mulierculæ insontes? Annon etiam evacuatur gratia baptismi, & frustrà dixerit sacerdos. Exi immunde spiritus, da locum Spiritui S. si propter sacrificium impiæ parentis proles remanet diabolo? Quòd si cui libeat hanc opinionem recipere, incubos dæmones generare, nemo tamen adeò unquam deliravit, ut sentiret dæmones unà cum suffurato semine de natura sua aliquid extramittere in genitum. Ecce, talem fructum parit hæc positio, si admittitur: ni fortè Faustini Donatistæque hæretici ex ea aliquod majus malum concludant. Sed, ut ex fide loquar, quid obest genitum esse ex incubo, quid nocet sacratum fuisse dæmonio? Nonne ex propria natura humanitatis nostræ sumus omnes nati una massa peccati, maledictionis, æternæ perditionis, filii diaboli, filii irę Dei, & hæredes inferni, nisi quòd per gratiam baptismi ejectus est de nobis Satanas, & effecti sumus nova creatura in JESU Christo, à quo nemo potest separari, nisi per peccatum proprium? Vides nunc, quàm sit hæc positio, si pro judicio recipitur, & jure irrita, & receptione periculosa, & propositione scandalosa. Vale, & hunc blasphemum fraterculum, ut contagiosam pestem, vel procul pelle, vel procul fuge. Datum hoc manè in hac civitate Mediomatricum, Anno 1519.

Agrippa ad Amicum. XL.

EFflagitasti, mi Cantiuncula, tibi narrari, quæ gesta sunt adversus miseram illam mulierculam de villa Vapeya, quam ego rapidissimo illi Monacho Nicolao Savini, Ordinis Prædicatorum hęreticorum Magistro, è mediis unguibus atq; faucibus eripui. En tibi mitto omnem processum & acta, quò causæ illius merita cognoscas: sed priùs tibi, quæ procul omni æquitate & justitia contra hanc anum gesta sunt, brevissimè narraturus. Ab initio siquidem una noctium spurcissima illa rusticorum colluvies post vinum & crapulam contra dictam mulierculam conspirans atq; conjurans, illam nocte in domo sua, autoritate eorum privata, sine licentia Judicis, sine aliqua jurisdictione captivârunt, & in privatis carceribus detinuerunt. Tandem per Dominos de capitulo ob urgentes causas per ducta fuit in civitatem Metensem: ac causa suo Judici ordinario, videl. officiali curiæ Metensis, commissa, datus fuit dictis rusticis terminus ad deliberandum, accusaréne vellent, an denuntiare. Statuto die comparuerunt octo rustici nebulones se pro

se pro accusatoribus constituentes: jussi fuerunt apud mulierem constituere captivos: tandem favore inquisitoris, qui ibi assessor aderat, datus fuit illis terminus bidui: infra quod biduum tantum potuit & prævaluit inquisitoris ac rusticorum istorum iniquitas, quòd Officialis, acceptis aliquot aureis, remisit illis mulierculam in villam Vapeygam in manus accusatorum suorum captivam, quatuor ex illis pro sceleratissimis nebulonibus rejectis. Et hæc clam nobis facta sunt, etiã repulsa exceptione nostra de loco non tuto. Fuit itaque traducta mulier, sociata multis contumeliis simul & verberibus, sicut hæc per testes probata sunt. Tandem carcere plusquam pœnali detenta, multis injuriis affecta, ne noctem quidem quietam habuit, accusatoribus interim liberis ad vinum & patinas ludentibus. Tandem post dies aliquot Officialis extra locum tribunalitium in dicta villa Vapeya nihilominus causam incœpit cognoscere: cui ibidem egregius ille accusatorius libellus cum suis istis famosis positionibus oblatus est, & contra Juris tenorem duplici via accusationis videl. & inquisitionis, contra ipsam processum est. Nobis autem in loco suspecto non comparentibus, & marito dictæ mulieris accessu ad judicium prohibito, ne exceptionem appellationémve interponeret: idem Officialis, consulto egregio illo dilatato & impinguato fraterculo inquisitore, lictore ipso crudeliore, mulierculam hanc vigore dicti ineptissimi libelli, cujus idem inquisitor artifex & dictator extitisse fertur, & futilium positionum etiam priorem accusatoribus, qui pedem pedi contulerunt, quæstioni & tormentis exposuit. Verùm ipso tandem officiali, & his, qui quæstores censoresq; adhibiti fuerant, ob horrorem feralis spectaculi discedentibus, muliercula interim in manibus lictoris & crudelis illius inquisitoris, præsentibus accusatoribus & inimicis suis, judice autem & censoribus absentibus, atrocibus tormentis enormiter torta, rursus pœnali suo carceri tradita, est in manibus inimicorum suorum malè tractata, & constituto ad victum suum cibo ac potu nequiter privata: tandem per Dominos de capitulo, gestorum iniquitate palàm cognita, ipsa muliercula ad civitatem hanc Metensem fuit revecta. Officialis interim in lectulo mortis suæ decumbens, remorsu conscientiæ suæ de iniquitate sua confusus, per expressum nuntium ad Dominos de capitulo, & per manus Notarii, ad inquisitorem illum, præsentibus fide dignis testibus & Notario causæ, decrevit, mulierculam hanc innocentem: quæ etiam si suspecta fuisset, tamen hac tam atroci tortura ve-

ra veluti sufficientissimè purgatam, omnimodè fore absolvendam. Verùm carnifex inquisitor vigore illius scripturæ, tanquam commissionis sibi factæ, licèt per mortem officialis jam exspiratæ, rursus mulierculam hanc non ut absolvendam, sed gravioribus tormentis exponendam & excremendam sibi postulavit tradendam. Nam hoc ipso Monarchi isti sese inquisitoris officio verè functos putant, quando non desistunt ab officio, donec inquisitus sit combustus. Verùm, cognita hujus sanguinolenti Monachi crudelitate, per Dominos de capitulo ab ulteriori cognitione hujus causę repulsus est, perpetua crudelitatis infamia jam omnibus notus, omnium digitis ostensus, omnium sibilis aspersus, omnium ludibriũ factus, omnibus in æternum fabula: ipsaque muliercula per vicarium Metensis Ecclesiæ absoluta, accusatoribus condemnatis & insigni insuper mulcta punitis. Sed jam qui vidisti adversariorũ nugas, quid contra illorum libellum, positiones, testes & articulos per me exceptum sit, quia idem videre jam cupis, jã pariter accipe. Sed ne me parum Juristam æstimes, & titulos, & leges, & capita, & paragraphos, & glossas, & Doctores, præter usitatum curiæ stylum intersero. tu nunc sede medius, & judica,

Amicus Agrippæ suo. XLI.

CLarissime Agrippa, quòd jamdudum ætatem nihil abs te literarum accepi, miror: nescius, quid causæ intercedat. neque enim inducere queo animum, ut credam te mei ullam cepisse oblivionem: siquidem animi tui candorem perspectũ habeo. quicquid verò id est, fac sciam: simul etiam, quàm bellè tu tuaque nobilissima conjux, parvusque Ascanius omnes valetis: quod quidem sine magna sollicitudine inferre non possum. Rerum novarum jam habeo nihil, præter illam Lutheri de potestate Papæ declamationem, quam superioribus diebus ad patrem dedi tibi communicandam. rara quippe inventu est, neque passim prostat. Excudit Frobenius justum Epistolarum illustrium opus: Farrago Epistolarum Erasmi titulus erit. Vix dici queat, quàm elegans opus futurum. quod non solum Politiano conferri, sed vel præferri bona ex parte possit. Coniicio precium fore duos aureos: res erit gravis & docta iucunditate condida. Dispeream, si non legere gestias: legisse verò tam gaudeas, ut nunquam magis. Bene vale animæ meæ plus quàm dimidium. Basiileæ, 8, Kalend. Novembr. Anno 1519.

Agrippa

Agrippa ad Amicum. XLII.

LIteras tuas, splendide Doctor, Rector dignissime, quas octavo Kalend. Novembr. ad me scripsisti, à paucis diebus citrà salvas ac postliminio redivivas, perditæ namque fuerant aliquantisper, accepi animo lætabundo ac pene gaudenti. deprehendi etenim candorem amoris in me tui. Quocirca ingratissimus inhumanissimusque nunc futurus sim: & maximè, quia se condigna opportunaque scribendi offert occasio, si tibi in rescribendo non respondeam. Scire itaque te cupio, me (ut scis) diu diuque optatam & jam ante plures dies à Dominis meis Metensibus decurionibus postulatam licentiam, tandem hoc manè ad vota mea obtinuisse, atque ad paucos dies discessurum me, profecturumque Coloniam, ubi quid acturus sim, quidque agam, exinde te primo nuntio certiorem reddam: ut & quo scribere possis, & quomodo literas meas recipere valeas, scire possis. Demum scias me, sive metis, sive Coloniæ, sive ubicunq; fuero, semper tuum esse, nec tui nominis præconio uspiam defuturum. Cæterùm verò quod ad illud per te mihi secretò quoddam communicatum negotium attinet: scias, me hanc rem non secus atque teipsum optare, nec ullum laborem subterfugerem quin omnia experirer, eniterer, facerem, quo tuo honestissimo piissimoque desiderio satisfacerem, si tempus locusque paterentur. Sed nosti, quanta me in hoc urgeat importunitas usq; adhuc: neq; tamen, quantum in me est, parco diligentiæ: nec defuturus sum cōsilio: tu verò, quoniam quodammodo inexpugnabilis est hujus impressionis violentia, quos potes, etiam alios consule, omniumque tibi auxilia junge. Habebis ad manum per plures, quos tibi nominatim percensere possem, si auderem hæc malè tutis committere literis: qui etsi non possent rem omnem conficere, poterint forsan suspendere, vel, ut dicitur, clavum clavo trudere. Hos igitur scrutare, consule, devince: ego pro meo scire ac posse non deero. De his quod superest, arbitror quòd fraternæ literæ tibi ampliori calamo significabunt. Vale fœlicissime. Ex civitate Mediomatricum, ipso die Conversionis Pauli, Anno 1520.

Henricus Cornelius Agrippa integerrimo viro Ioanni Rogerio Brennonio Parochiæ S. Crucis apud civitatem Metensem Ecclesiastæ, S. D.

XLIII.

DOmesticarum occupationum multitudo, quibus nunc obruor? non sinit me longiores Epistolas ad te dare, honoratis-

ratissime Vir: neque præterea habeo adhuc, quæ ad te, ut vellem, multa amplaque scripturus sim. ex te namque scribendi argumentum expecto. Arbitror siquidem Claudium Salini priorem conventus Prædicatorum cum suis fraterculis, atque anum illam, illam, inquam, quam nosti, stupratæ mentis, non tauricam, sed asininam Pasiphaen, illumque effœminatæ vocis evitatum, Simium dico, tabellionem illum Claudium Drouvynum, quem rectiùs Androgyneum dixeris, miserrimum superbiæ, invidiæque mancipium, cum suæ factionis aliquot portentosis homunculis nunc securè triũphare, victoriæque cantilenas canere, ac nos jam liberè in tergum proscindere absentes. Hujus rei historiam, dico, ex te expecto, scribendi argumentum: ego interim scripta nostra, simulque illa quę ipsemet Claudius Salini in chartam effudit, testimonia imperitiæ suæ, in lucem dabo. Cæterùm tu Renaldo Medico, Baccanto Notario, Tyrio horario, Jacoqo librario, Andreæ carboneio, atque Mischaulo, cæterisque, quos nosti, amicis nostris omnibus & meo & uxoris meæ nomine infinitas salutes dicito: te verò circa Pentecostes festa ut mihi pollicitus es, infallibiliter expecto hic præsentem. Vale felicissimè. Ex foelici Colonia, 12. Kal-Martii, 1520.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ S. D. XLIV.

NOn te latére velim mi Agrippa, quantas pro tui nominis fama, nostrique Fabri Stapulẽsis gloria, proque beatissimæ Deiparæ matris Virginis Annæ solinubii tuitione ab æmulis idiotisque injurias pertulerim. Etenim illorum nõ immemor sum verborum, quæ paulò antè, quàm hinc discessurus, nescio, jocóne an seriò nobis frequenter, dum simul convivaremus, dicere solebas, me videl. posthac vices tuas gerere debere. siquidem nihil veriùs unquam prædicabas. nam & id magni vatis oraculum fuit. At nunc id mihi profectò gratissimum esse scias, nuntium videl. comperisse probum: qui, quod in pectore ægre perfero, ad te deferat, onusque grave, quod gestio, paululum sublevet, quò semel quietiore saltem liceat animo frui. Veruntamen ex his paucis longè plura conjicies. nam si quæ rectè licerent, singula referre vellem, in longum nimis nostra protraheretur oratio. Inprimis siquidẽ scire cupio, si quid periculi incommodive in via pertuleris, condolui quidem vices tuas, pertimuique, ne tibi cœlo cadentes imbres iter intercluderent: hunc verò laborem atque metum mihi tecum impartiebar: sed, ut spero fidoque, sanus & incolumis ad patrios

patrios lares tandem applicuisti: sed quid interim nobis contigerit, quidque actum sit, audias. Scis, mi Agrippa, quàm ægrè ferant nostri theosophistæ, se ab aliis carpi: quandoquidē sibi plus æquo placentes, primos affectant recubitus, vocariq; ab hominibus Rabbi. Hinc in te atque me ab his par apertaq; est inimicitia, dum nullis consentimus blanditiis. Ego revera instituto nostro semper satisfacturus, rectè vivendi rationem præ me ferre arbitror. Sed quid, in hac theosophistarum nostrorum hesterna palæstrella actum fuerit, audias: & quibus aucta decorataque fuerit assidentibus, rem profectò risu cachinnoque dignam tibi paro, meque tandem summoperè deridendum trado: affuit ingens rusticorum, vetularum, muliercularum, puerorumque ore patulo spectantium turba: cumque præsideret prædicator quidam, is alto supercilio cathedram ascendens, à septima ad decimam fermè horam dissolutis brachiis, histrionico gestu, voceque supina graculabatur. Sed tandem assistentes, longum nimis præsidentis sermonem pertæsi, manib. pulsant: quo tandem argumentari vix illis concessum est: tunc super trigamia, quasi B. Annæ aliquam labem importante, argumentatus est Magister Reginaldus, Archipresbyter noster, secundarum nuptiarum benedictionem nō admittens. Annam quoque Prophetissam, majorem continentia, maiori laude dignam jurgabatur: sed huic profectò solutio nulla data est, præterquam licitum atque concessum fuisse B. Annæ tribus maritis nupsisse ad prolem suscipiendā multiplicandamque, quæ ædificatura erat Ecclesiam Dei. Post hunc magister noster Reinaldus Medicus, domicilium sanctum, mansionemque sacratissimam, in qua beatissimam Virginem Dei matrem miraculosè conceptam fuisse credimus, à subsequentibus maritis libidine, voluptatibus pollutam, vitiatam, infectam, atq; contaminatam probare nitebatur, aut saltem pari miraculo B. Annam cæteras concepisse filias contendebat. Responderunt, Annam duas filias post beatam Virginem miraculosè conceptam in peccato originali concepisse: sed per hoc nil derogari castitati ipsius Annæ, & per peccatum originale domicilium sanctum non contaminatum fuisse, quandoquidem Annæ concessum atque licitum erat nupsisse, ad multiplicandam prolem, ut suprà. Post quem ego in medium prosilii, assertionem improbans, temerariam scandalosamq; appellans: quandoquidem nullis autoritatibus, nullis rationibus tueri possent, nec Evangelistarum, aut Apostolorum, sive Ecclesiasticorum scriptorū dictis scriptisve approbatam: nec quisquam

fuerit,

fuerit, qui tot virorum nuptiis interfuisse se jactare possit: tum Mariam Cleophæ non à patre, sed à viro denominatam fuisse, Evangelico textu probare cœpi. quod cum negare non possent, etiam à patre denominatam asserentes; duos viros hoc nomine Cleopha vocitatos, labyrinthum fugientes, protulerunt. Theosophistarum astutiam specta, ac vide, mi Agrippa quibus dolis vero noto repugnare consueverunt: quibusque nugis sua deliramenta commentantur. similitudinem adducentes me interrrogaverunt, an quandoque duos asinos in foro viderim, nomine Martini vocitatos? Respondi, me quandoque etiam duos asinos in foro vidisse, quorum unus essem ego, alter verò ipse respondens: veruntamen duos viros hoc nomine Cleopha vocitatos in sacra Scripta nec vidisse nec legisse. Tunc quamplurimum risere astantes, cumque post hæc ad Eusebii & Egesippi historias prolaberer, utrumq; profectò negaverunt. nam eos quandoque somniasse proponebant, quò illis nusquam credendum esse proferebant: & cùm ego sic etiam nec S. Thomæ, eorum Præceptori, nec Augustino, nec Hieronymo, nec Chrysostomo, & cæteris, neque multis aliis credendum esse concluderem, quandoquidem etiam eos quandoq; somniasse credamus, manibus pulsarunt: hinc Augustinenses Augustinum tueri cupientes, Thomistæque Thomam nunquam errasse contendentes, murmurabant: cumque hanc paterer repulsam, quæ proposueram statim coram illos revocari, nec solum tertium Annæ maritum, sed & quartum addidi. & cùm mirarentur, nomenqun peterent, Marcolphum dixi. Hinc risêre quàmplurimi: stomachabantur & alii. Certe his te nugis non interfuisse malo, quandoquidem, quæ respondent, umbratilia tantum sunt, in quibus profectò nihil luminis appareat: illic fuit verborum copia, solutio verò nulla: cumque recederem, ad me propius accessit Claudius Drouvynus mirum in modum excandescens, ac me totis viribus ad iram provocare cupiens, labris porrectis in aurem mihi submurmurat: Utinam excremandus esses pro hæretico: habeo aliquot adhuc fasciculos, quos in hunc ignem gratis libenter expenderem: cumque nullus adesset qui nos audire posset, respondi: Custodi illos nam pro teipso ac fratribus Prædicatoribus adhuc usui erunt. nondum enim illorum apud Bernenses hæresis planè absumpta est. At ille magis excanduit, cumque vesperi in platea cum multis super disputationem fabularemur, ecce iterum advenit ille, & flammiferis oculis me adoritur, confestimque in hæc verba prorupit:

Stultus es, asinus es, homo impudens es, & qui magnum Augustinum calumniatus es: cumque pluries eadem verba protulisset, testes plures habui. Nunc verò illum super hæc verba ad judicium traxi, & ut me talem esse infra Octavam probare compellatur. Sed nunc instat sedulò per amicos, ut me sibi pacatum reddat: sed ego amicorum meorum consilio omne negotium commisi Vale, mi Agrippa. Si benè vales, valeo, uxoremque tuam meo nomine salvere jubeas, filium, matrem, atque sororem. Rescribe demum: & si quid apud nos pro te potero, impera & parebo. Tyrius horologiarius te salvere jubet, qui tibi hanc parvulam schedulam intus inclusam transmittit. Nihil nunc apud nos est aliud, quod scitu dignum sit. Duodecima Februarii, Anno 1520. Ex nostra Mediomatricum civitate.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio
S.D. XLV.

BIduo post scriptas has priores literas, tuas quàm gratissimas accepi: in quibus, quam superiùs ex te expectare me dixi, mox sese mihi obtulit historia: talis fermè, qualem hactenus semper vaticinatus sum. Sed non erit is hujus fabulæ exitus, ut nos impunè ludibrio habeant, neque incruentam reportabunt victoriam, etiam apud eos qui porcos illos victuros triumphaturosque arbitrantur. sed de his jam satis. nisi quòd conclusiones illas, ut reliqua, pro dignitate tractabo. Commendo tibi negotium meum apud Castellanum peragendum, utque me ex hoc labyrintho expediundum cures. Vale fœlicissimè. Ex fœlici Colonia, decimo Kalendas Martias, Anno 1520.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ
S.D. XLVI.

CUm primùm denuo ad te rescripturus calamũ pararem, in mentem venit, nescio, quid scrupulosæ cogitationis, rémne tibi gratam, ingratàmve facerem, quandoquidem nuntium hunc minimè gratum tibi fore existimarem. attamen parce quæso. nam nunc alium non reperi, qui quod te scire cupio, ad te celeriùs perferat. Tuas literas recepi, mi Agrippa, mihi vero perquam gratas: quæ negotiorum nostrorum omnium fœlicem promittere videntur exitum: sed & quod mihi oneris atque sollicitudinis committis, dabo equidem operam, ne tibi quid incommodi attulerit, Cautiùs posthac re-

hac rebus tuis consulito, ne denuò in hunc labyrinthum incidas. Magister Raynaldus, Baccaretus, cæterique omnes tibi noti, familiares, & amici, te cum uxore & familia salvere jubent. Vetula illa de Vapeyo mihi retulit, inimicos ejus centum Francorum pœna mulctatos, eò quod ipsam innocentem injustè accusassent. maximeque illos timere, ne graviore pœna affligantur, eò quod in illam innocentem sine licentia Dominorum suorum atque Judicum manus violentas injecissent. Vale, mi Agrippa, atque uxorem tuam meo nomine salutato.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S. D. XLVII.

Literas tuas mihi omnium gratissimas reddidit mihi homo omnium, qui vivunt, hominum ingratissimus. Tantum verò abest, ut iccircò literas tuas mihi minus gratas fore suspiceris, ut malim ob literas tuas, si opus sit, hunc ingratissimum gerulum in gratiam receptare, quam ob hujus ingratitudinem tuis literis vel fraudari, vel de illis secus sentire, atque de mihi gratissimis desideratissimisque: nulla ergò deinceps scrupulosa cogitatio te à scribendo retrahat, quisquis, qualisve ille nuntius sit, qui tuas deferat: modo certus sit, atque reddat. Sed ego habeo quiddam, in quo te jure arguam. nam cum ipse de multis ad te scripsissem satis verbosam Epistolam, tu ad unum duntaxat brevi scheda respondes. Suspicor itaque Epistolam meam adeo verbosam tibi molestam fuisse, ea videl. conjectura, quod mihi verbosiorem non remiseris. Nunc ergò rursus rescribas, & ad reliqua, quæ per priores literas meas & per his inclusam schedam ex te postulavimus, responde: sed responde Epistola longa, lata, ampla & verbosa. eò siquidem longe gratissima erit. Quod si ea gratia me defraudaveris, habeo & ego quo te puniam. nam ænigmatista efficiar, Epistolasque ad te dabo adeò laconicas, ut tibi vel ipso Oedypo opus erit interprete. Vale, & ad proxima Pentecostes festa teipsum cum Marco Damasceno Coloniæ apud nos infallibiter præsentato: ubi te in amænissimo Hospitiolo nostro lætè hilariterque susceptum, multis abstrusissimis dogmatibus, quæ nobis ex Tritemii testamento obvenerunt, onustum inebriatumque ad civitatem Metensem ad libitum dimittemus. Cæterùm uxor mea filiolusque tibi infinitas salutes ominantur: tu reliquos amicos nostros omnes nostro nomine salvere jubeto. Doctor Claudius Cantiuncula si quas ad me literas ex Basilea transmiserit, ad me deferendas curato.

De rebus Castellani & aliorum eo modo, quo nuper nunciavi, confidito. Mischaulo me sibi bonam fortunam procurare dicito. Vos omnes valesunto. Ex fœlici Colonia, Anno 1520.

Amicus Amico. XLVIII.

BOni pastoris officium est, inprimis cognoscere vultus pecudum suarum, ac scire, quo quæque malo præmantur. deinde, ut studeat solidare, quod confractum est: conservare, quod sanum est: projicere, quod putridum est: arcere extra castra Dei, quod leprosum est: ut existentes in gratia procul à morbidarum contagione puras retineat, lapsas verò revocet & elevet, pertinaces autem & mortuas in peccatis procul pellat & abjiciat. Hæc ad te scribo, venerande Sacerdos, non ut censor judicandi animo, non etiam, ut Doctor, animo docendi: sed Christiani hominis officio, cui in Evangelio præcipitur, ut pertinacem scandalosumque fratrem denunciet Ecclesiæ. quod sacrarum literarum Canonumque interpretes exponunt proprio prælato, videl. pastori suo primùm, qui ejus animæ curam habet: quem si non audierit, vel pastor ille officii sui negligentior extiterit, denuntietur superioribus. Episcopo & Synodo. Ipse etiam Paulus in Epistola ad Corinthios: Si contentio aliqua inter Christianos homines interciderit, vult, quantum fieri potest, litigiosum forum evitari, & Catholicis arbitris Ecclesieque Sacerdotibus hanc offerri justa censura dirimendam. Hoc igitur Evangelici Apostolicique dogmatis officio denuntio tibi, etsi te non omninò latére sciam, in ovili tuo ovem morbidam, leprosam, inficientem & contagiosam, ipsam videlicet N. quæ prægnans fraterno odio, turgente invidia animo, corde rancoroso, vultu torvo, ignescentibus oculis, inflatis buccis, ore spurcissimo, canino latratu, rabidis morsibus, lingua sacrilega, in sacramenta Ecclesiæ blasphema, posttergato Evangelio Christi, in perniciem animæ suæ mendax, honestum virum N. & datam illi à Deo consortem N. spectatæ pudicitiæ fœminam, omnia contra jus & fas præter omnem causam & occasionem amarulentissimis convitiis impudentissimisque contumeliis, injuriis, famicidiis, & in faciem postica obtrectatione nuper & deinceps quotidiè proscindit: neque hoc satis, quin insuper piè admonita, fraternam charitatem respuens, in tanto scelere obdurata, Pharaonico corde contra Spiritum S. irremissibili peccato absque spe veniæ sine pœnitentia, sine satisfactione ipsi læso uxori-

uxorique suæ debita, in animæ suæ judicium hoc proximè præterito Paschate, in illo publico mortali scelere, indignè & presumtuosè ad perpetuam damnationem corpus Christi participavit, cum Judaica effecta, & in ea cordis duritia & insana hæresi pertinaciter perseverans, Christianæ pœnitentiæ contemptrix, indigna, cujus oblatio suscipiatur ab altare Dei, præcipiente Evangelio, ut cui dissidium est cum fratre, relinquat munus suum ad altare, & vadat primùm reconciliari fratri suo: non vult intelligere, ut benè agat, aut à malè agendo desistat. Hæc igitur cùm vergant in scandalum, & offensionem omnium simplicium pusillorum Christi fidelium, & sibi in æternæ damnationis judicium, te pastorem suum hortari voluimus, ut ovem tuam leprosam, tam morbidam, tam contagiosam, si quid adhuc sani cordis habet, & Ecclesiastici medicaminis capax sit, in tempore sanare ne negligas: sin minùs id fieri potest, à mensa Domini separes atque propellas, donec delictum suum agnoscat; & injustitiam suam non abscondat, ac suis in Christo proximis tam palàm & publicè scandalizatis atque læsis, palàm restituat, quæ palàm detràxit: quin aliàs illi peccatum suum, teste sacra Scriptura, non dimittas. Quòd si hanc Christianam restitutionem facere contempserit, cùm juxta verbum Petri nemo Christianis innocentiæ & justitiæ suæ renunciare debeat, & pati quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor, justificantes nos Ecclesiæ, vindictam & ultionem Deo remittemus, orantes illum justum Judicem, ut tradat illam in manus Satanæ in hac vita in interitum carnis, ut convertatur, dum configitur spina, & spiritus salvus fiat in die Domini. Te autem officii tui admonitum volumus, ut facias, quod vigilem pastorem decet, ac ovile tuum à contagione & lepra tam morbidæ ovis castum, purum & mundum servare studeas, sic namque apud divinæ Synodi syndicatum malæ administratæ curæ, repetundarum reus jure nunquam poteris accusari: & confundentur omnes qui calumniati fuerint bonum opus tuum in Jesu Christo. Vale.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ S. D. XLIX.

TAmetsi in me jure excandescas, mi Agrippa, quod ad te literas ampliores longioresque non dederim, strictioribus tamen brevioribusque te in amicitiam pristinam facilè revocandum, amplexandum, reconciliandumque revera non diffido: quandoquidem verus paucis redintegratur amor, at-

 que

que fovetur. Quod autem minori, quàm decuerit, te Epiſtola ſalutavi, efficit, quod Eberhardi, Catholiconis, Alexandri, Facceti, Remigii, cæterorumque Præceptorum meorum technas, aut etiam obſcurorum virorum Epiſtolas nonniſi in diem revolvere queo: quò lepidus ornatiuſque tecum rethoricari audeam. Sanè mecum ludis, ut ſoles: quem tam ſegniter tamque molliter ſcribentem erudire velis, juxta Ovidianum illud:

----- Tardus aſellus
Intempeſtivos edidit ore ſonos.

An Therſiden de divinitate concionari volentem audire te delectet? Quod ſi me rurſus eo impulſu faſtidieris, aſylum mihi eſt profectò, quò fugiam tutus: & quidem frugi, quod eſt mater. Materna quippe lingua tecum, quæ voluero, liberiùs audaciuſque effutire potero. Cæterùm oraculis Apollineis, aut etiam ſphyngoſis ænigmatibus mihi ingens, execrabile quoque, bellum minaris. Heus, ne ſævi tantoperè, qui me tam ignavum tamque hebetem eſſe dignoſcis, aut cui etiam trito ſermone facilè illudere poſſis. Sed & te pari culpa accuſandum, parique pœna plectendum eſſe ſcias: quippe qui mihi breviores, quàm ſperabam, Epiſtolas etiam ſegniter tranſmiſeris: quandoquidem de valetudine, fortuna, ſeu negotiis, vix verbum habueris vel minimum. Etenim tibi tanquam fratri, benè eſſe cupio. Sed & ſcire velim: initùmne cum Prædicatoribus noſtris certamen jam victor exequi pertimeſcas: ego Claudium Drouvyni illum gigantem in platea publico judice compulſum, fœlici Marte jam proſtravi, & quidem magnanimiter. Me ſpecta: quem tu meipſum facis? Herculémne? Sed & recens ingenſque cum vicinis meis fumigerulis mihi bellum paratum non pertimeſco. Nam dum concionator quidam apud populum clamans à pulpito, ut illi moris eſt, elata fronte multa gracularetur, trifariam veritati diſſentire mihi viſus eſt. Primò namque Mendicantes longè majorem habere poteſtatem atque libertatem in confeſſionibus audiendis ac peccatis remittendis quibuſcunque curatis, conſtanter aſſerebat. nam poteſtatem illam à ſummo Pontifice immediatam, tanquam à fronte: hanc verò ab ipſo Epiſcopo, tanquam à rivulo profluentem, intonabat. Secundò parochianis ut paſtoris licentiam non peterent, indicebat, inquiens, quod nullis legibus ad hanc petendam compelli poſſent. Tertiò indulgentias ac privilegia, certè legem privantia, quidem ingentia, ac quàm plurima eiſdem Mendicātibus à ſummis Pontificibus fuiſſe

fuisse concessa proponebat: & iis contradicentes & non recipientes arroganter excommunicabat. Insuper ait, se, invito etiam Episcopo, confessiones ex indulto audire posse, ac à reservatis Episcopo casibus æquali potestate se absolvere posse propalabat. Iratus ergò atque insuper ægrè ferens, illum Episcopo tam immodestè oblocutum, Vicario Episcopi, quæ palàm protulerat, retuli, dumque coram nobis accitus esset, hocce glossemate, quæ proposuerat, communivit: Majorem mendicantibus inesse potestatem, quàm curatis, eò quod omnium Ecclesiarum curatarum Parochianos audire possint, curati verò minimè. Addit etiam, se statutis Synodalibus minimè subjectos, nec ullo modo compellendos, quin Episcopo per Synodales sententias excommunicatos liberè absolvere possint: curati verò minimè. Porrò Mare magnum allegans, indulgentias quoque ac privilegia innumera: quæ cùm omnia multo risu explosa repulissemus, confusus ipse demissa cuculla recessit. Cæterùm non te latere volo, quod civitati diffidatoriæ literæ allatæ sunt eodem momento, quo nobis tuæ. Priùs enim vicinis nostris Lotharingiis. Deus bene vertat. Matrem, quamdiu voluerit temporis, mecum mansuram dietim expecto. Sororem quoque multo ære ex patrimonio onustam: qui, si me fefellerit, eum adire patrisque lares visitare compellar. Abbatissa de S. Glodesinde nuper defuncta est. Pro dignitate tres dissentiunt. causa Romæ committenda est. sed quæ potior est, cognatum meum curatum de Salineii procuratorem accivit huic forsan Romam me comitem dabo: & nisi hæres mihi impedimento sint, iterque ad te tutum pateat, te ad proximum Pentecosten Marco Damasceno Comitatus, quem ad te paro, visitabo. Ad summum enim more vestro tecum adhuc semel sympposiare gestio. tui enim Tritemii dogmata, quæ tibi ex testamento contigerunt, nosse cupio. Claudii Cantiunculæ pater ex Basilea nullas habet ad te literas. De Regum Principumque negotiis apud nos rumor nullus. Mischaldus noster nescio quid spei ex te portendat. Castellanus te ac uxorem tuam salvere jubet, cæterique omnes. Tu quoque vale, & tui omnes. Mirabile prodigium nunc audias. Sororis filius puerum habet, qui in cunabulis flamma ignis totus accendi quandoque visus est: nec eo læsus. Quandoque etiam, dum mater eum adlactaret puerum, sinus ejus ignis flamma incalescebat: nec inde læsa. Quid hoc prodigii portendat, ignoro. & hoc jam duo nuncii quidem fide digni retulêre: & quia ore parentum id audire cupiebam,

bam, eos ad me accersiveram, quos his diebus expectabam, & adhuc expecto. Sin autem, aliis etiam negotiis compulsus, ad eos me conferam. Iterum vale. Ex nostra Mediomatricum civitate. 1520. secundo Idus Aprilis.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonis S. D. L.

LIteras tuas honorandissime vir, & mihi omnium amantissime, tales fermè accepi, quales ex te tantoperè contendebam, amplas videl. & longas quibus lectis gavisus sum quàm maximè: ac tibi gratias habeo, quòd expectationem meam non modò non fraudaveris, sed & superaveris & viceris. quippe qui mihi rescribendi occasionem tam amplam præstitisti, ut responsurus tibi, vix integro volumine id efficere valeam atq; idipsum jam ad te parabam, plenum robustissimis machinis, quibus horum cucullatorum thrasonum ac maris magni Pyratarum insultus insidiasque rejicere possis & expugnare: sed correptus ego tertiana febricula, opus adhuc apud me retineo imperfectum, donec convaluero. Sed nescio, quem tu mihi gigantem fabricas ex illo effœminatissimo cynædo Claudio Drouvyno, omni pygmæo imbecilliore: nisi quia tu libenter Hercules sis. At ego te Herculem volo & esse fateor: non, quia illum stramineum gigantem prostraveris, sed quia monstrum illud Androgyneum, ipso etiam Lerneo serpente virulentius pessumdederis. Cæterùm ego jam cum typographis conveni, quò nostra opuscula excudantur. Sed quæ te imprudentia, ne dicam, stultitia fascinavit, ut te cognato tuo comitem dare velis Romam, maximè hoc æstivo tempore? Cave hoc faxis, si vitæ incolumitatique tuæ benè consultum velis: desiste ab hoc proposito, hortor, & ad Marco Damasceno comitatus, quantocyus advola ad nostram Coloniam, ubi omnia mea tua sunt, ubi invicem cum doctissimis viris non absque jucundissimo fructu lætè convivemus qui jam Fratrum illorum Theosophistarum verbovomas linguas adeò excantavimus, ut ampliùs ne murire audeant. De prodigio illo, quod narras, quid aliud portendere judicem, quàm regnum, vel sublimem aliquem pro captu dignitatis gradum. Nam flamma ignis illæsum Ascanium Æneæ filium amplexa, Italiæ regnum illi portēdit: idem in Servio Tullio, ac L. Martio præsignavit. Moysi etiam rubus incensus & incombustus ducatum Israëlitici populi notavit. Tu nunc felicissimè vale: ego cōvalescere incipio. Renaldo Physico, Baccario, Tyrio, Jacobo Carbonejo, Mischal-

scaldo, cujus non obliviscor: Cantiunculæ, cæterisq; amicis meo uxorisq; nomine salutem dicito. Jacobo ad præsens non scribo, impeditus ægritudine, ut ne tibi quidem, quantum velim, rescribere queam. Uxor mea te, ut parentem, & salutat & veneratur Negotium nostrum apud Castellanum, quem nostro nomine plurimum salvere jubebis, tibi insuper tuendum committo, donec ego provideam. Quod erit in brevi, sicuti scripsi aliàs. Iterum vale. Ex fœlici Colonia, quarto Maii, Anno 1520.

Ioannes Rogerius Brenonius Henrico Cornelio Agrippæ S. D. LI:

QUoniam epistolas meas verbosiores frequentioresq; tibi gratiores esse nunciasti, nolo te deinceps hac gratia frustratum iri, præsertim hac vice, cum mihi jucunda quædam novitas materiam præstet satis exuberantem, qua te & oblectare atque in risum etiam cachinnumque facile provocare queam. Nam Tyrius noster uxorem, quam tot annis ob neglectæ ætatis formæque turpitudinem intueri vix posset, nunc beata prole gravidam summe colit, veneratur, charissimamque adorat, milleque jocis, ludis, blanditiisque demulcere non desinit, in brevi parituram: quæ si filium pepererit, beatam illã dixeris, solusque ille puer erit, quem dii amabunt. Præterea idem noster Tyrius in arte transmutatoria totus immersus, reveraque perditus, eò pervenit, ut Venerem in veræ Dianæ speciem procul omni veneficio mirabiliter transformet ad eum modum, ut Vulcanum etiam deludere posset, nisi Saturnum infensum haberet in cinere. ille solus nunc ingentibus obstat divitiis. Itaque nunc dies noctesque vincula perquirit, teque altissimis precibus invocat, ne se hac gratia frustreris. At nunc audi, quæ proximis diebus nos ceperit, aliam dementiam: cupientes Mercurio alas demere, varia in illum veneficia commentabamur. Tum fumigerulus quidam herbam nobis quãdam anonymam indiciis quibusdam præfiguravit, quam nos subsequenti luce per montes, per valles, per saltus, per lucos, per abrupta perque devia, inter vepres, rubos, cespites, spinasque haud segniter quæritabamus, gladiis fustibusque ad eum modum armati, ut etiam lycaonias insidias, si quas reperissemus expugnare parati videremur, dum tamen parva jacentis trunci umbra, ac quorumlibet ventilatorum ramusculorum strepitu, timidiores lepusculis, trepidaremus: interim tamen quascunque nobis ignotiores herbas radicitus evulsas, tan-

quam simiæ phantasticæ, aperto ore spectabamus, sicque tota die illa fame, siti, labore, calore, tædioq; fatigati indignabundique, atque ab illo fumigerulo delusos nos arbitrantes dum reditui consulimus, ecce Tyrius noster ad jactum lapidis à nobis digressus, inventa, quam quærebamus, herba acclamat: Heus, heus, ecce, ecce: accurrimus omnes extemplò læti. herbamque illam, cujus una sola planta hæc erat, summa veneratione colligentes, omnes congratulabundi abimus reversuri domum: progressi verò aliquantulum itineris, casu quodam descẽdimus in vallem ea herba exuberantem, ubi rursus commorati, tanquam sues inter siliquas, omnem illam colligere & devellere cœpimus cumque serò factum esset, redimus tanta præda onusti, quam in Tyrii nostri hortulum deposuimus. exinde domum tuam ad paratum convivium concedentes, de tam prospera fortuna usque post mediam noctem nobis mutuò congratulantes, non absque tui frequenti memoria. Verum quem finem hęc fabula assecutura sit, postmodũ accipies. Vale. Ex nostra Mediomatricũ civitate, 11 Kalen. Junii, 1520.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S. D. LII.

SAlve Brennoni, homo omnium, qui vivunt, mihi amicissime. Scripsisti Tyrium nostrum adeò egregiam metamorphosim procreasse quòd lasciviam illam meretriculam in virgineam Dianæ castitatem restituerit: ut non aliud nunc illi superſit, nisi quòd sic illã intra pudoris hujus claustra retineat devinctam, ne versipellis & profuga rursus, vertatur in pristinum scortum, neve ob ementitæ virginitatis crimen irato conjuge pereat, à proprio parente epulata: ob quod malum evitandum faverrimus ille vinculorum serarumq; artifex, Tyrius, inquam, abs me omnis fabritii nescio vincula serasq; expostulat. Certè non possum non accusare negligentiam tuam: quòd hujusmodi artificium ad me non conscripseris, qui scis me harum rerum esse curiosissimum. Attamen quibus muris, carceribus atque catenis hanc castificatam virgineamque meretriculam vincire possitis, ad vos perlibenter transmitto, scheda his inclusa. Tu verò si me amas, proximo nuncio, quo id poteris, Tyrianam illam metamorphosim mitte. in hoc siquidem, rem mihi præstabitis perquam gratissimam. Sed & narras mihi lepidam fabulam, quemadmodum, patrono duceque funigerulo illo, sive, mavis dicam, fumigerulo, per mõtes, per valles, per sylvas, per dumeta, gladiis & fustibus & lanceis onerati potius, quàm armati, nec absque magno metu, ad omnem

nem arundinis umbram levissimamq; auram trepidantes longo laboriosoque itinere fugitivum illum puerum persequeremini, donec hora jam tarda receptui canentes, tandemque, nescio, quam vallem suffurati, onusti præda, in Tyrii domum hortulumque reduces, tota nocte huic fortunæ congratulantes compotantesque, &, ut ais, de me non modice fabulantes egregiè pergræcaremini. Verum quis hujus comœdiæ finis fuerit, scire cupio nunquid fugitivum illum, vel vinctum carceri mancipaveritis, vel adactus ille vestris artibus, conversusque fidem dederit, servaritque? anne fidefragus, ruptoque carcere fugax vos operamque vestram deluserit. Vale. Ex fœlici Colonia, 15. Junii, Anno 1520.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippa S. D. LIII.

SI vales, mi Agrippa, & ego quoque valeo. Cùm nuper tui familiarem consuetudinem, imaginemq; inter somnia fortè reducerem: nescio, quo impulsore, spiritu protinus hæsitare cœpi, ne te illinc præter spem plurima aut non feliciore fortuna fastidire cœperint, quandoquidem loci mutatio statum moresque mutare compellat, novisque curis pro loci qualitate mortales urit atque gravat. Nam licet inter parentes & in propriis laribus vitam protrahis, te tamen apud nos mansisse maluissem, si maluisses: nostri Marci Damasceni opus secundum, de variis admirandisque animæ humanæ naturis intitulatum, quod in nostrorum civium penetralibus, vetustate mucidum, neglectum, disruptum, pedibusque culcatum, autoris manu propria scriptum fortè reperi, ad te mittere decreveram, sed negotiis variis distractus illum transscribere non potui. Veruntamen primum ejus librum in præsentiarum gratanter accipias, quem tibi pro dignitate meritisque tractandum, ordinandum, corripiendum, emendandumq; commendo: subsequentes verò duos posthac per otiū transscriptos, ut ad te mittantur, pro posse curabo. Tu etiam, si qua abs Tritemio tuo, aut ab alio dogmata tibi allata sunt, ut videam, transmittito. Te salvere jubemus omnes, tuosque omnes præcipuè vetulam de Vapeyia, quæ mihi frequenter ob tui familiarem consuetudinem rustica munerula adfert. Sanctæ Glodesindis Abbatia pacata est: quò nec cognato, nec mihi itineri Romano accingi necesse est. Reverendissimis, Suffraganeo tuo Theodorico Cyrenensi Episcopo, & Præposito Joanni Potken, Joanni Cæsario, matri tuæ tanquam meæ sorori, uxori, filiis, famulis, famulabusque

labuſque omnibus me commendatum habe. Vale, inquam. Ex noſtra Mediomatricum civitate:

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S. D. LIV.

SAlve, Brennoni: & quomodo apud nos literarum militia valeat, accipe, Pugnatum eſt hactenus in theologiſtas, & contra Prædicatores illos validos mendicantes fraterculos belligeratum eſt, donec magnus ille Princeps Altorotus, hoc eſt, ille Capniomaſtix, Jacobus Hochſtratus, ordine Prædicatorum, hæreticorum Magiſter, Colonienſis conventus Prior, ad internecionem omnis fidei, doctrinæ & honoris, cum univerſis ſibi adhærentibus Colonienſibus theoſophiſtis victus & profligatus eſt, ipſiq; fratres Prædicatores per univerſam Germaniam pacem à Capnione & Franciſco Sickingo, quibuſcunque conditionibus illam accepturi eſſent, deprecari coacti ſunt Sed audi majora: verum non tam læta, & quorſum audacium aliquot hominum progrediatur audax temeritas. Fuit hîc apud nos Huttenus cum aliquot aliis Lutheranæ factionis aſſeclis, qui nunc in curteſanos, ut vocant, Romanoſque legatos calamum ſtringunt: ipſi etiam Romano Pontifici infenſi, magnas ſeditiones, ni Deus provideat, concitaturi, dum ſingulos Germaniæ Principes & Potentatus magnis perſuaſionibus adhortantur, ut excutiant Romanum jugum, quemadmodum populus Iſraël olim excuſſit jugum domus David, receſſeruntq; decem tribus Iſraël domo David uſque in diem hanc dicentes, quæ eſt pars noſtra in David, vel quæ hæreditas in filio Iſai? vade in tabernacula tua Iſraël. Sic & iſti clamant, quæ eſt pars noſtra inter Romanos, aut quæ hæreditas noſtra in Epiſcopo Romano? nunquid non ſunt primates & Epiſcopi in Germania, ut uſque ad pedem oſcula indigne ſubjiciamus nos Epiſcopo Romano? relinquat Romanos Germania & revertatur, & jam reveratur & convertatur ad primates & Epiſcopos & paſtores ſuos. Vides, quorſum iſta tendunt, & jam principes aliquot, & reſpublicæ iſtis aures præbent. Quid Cæſaris valitura ſit autoritas, neſcio: ego certe contemplatus hominem totum Saturnium, nihil in illo bonæ ſpei repoſitum habeo: ipſa, quæ ſequuntur, tempora docebunt, qualem nobis elegimus Cæſarem. Ego adhuc per hunc annum Coloniæ me continebo: vere proximo migrabo rurſus in Subaudiam. Mitto ad te dialogum, cui nomen Henno ruſticus, qui in odium Arcimboldi legati hîc conſcriptus eſt, autore Sobio,

bio, tu mitte residuum Marci Damasceni, atq; experimentum Tyrii, & quid Herbantia vestra metamorphosis valuerit, scribe: & vale. Ex Colonia, 16. Junii, 1520.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippa S. D. LV.

TU quoque salve, mi Agrippa. Binas jam per veredarium cursorem abs te literas recepi, mihi profectò gratissimas, quibus plurima salute me etiam impartiri jussisti. Sed nihil est, quod tibi inde responsi dederim quo non immeritò in me excandescere visus es. Veruntamen id causæ non fuit, quòd tui oblivionem ceperim, aut indissolubile tecum amicitiæ fœdus rumpere voluerim: sed revera mihi quamplurimis negotiis occupata, ad te rescribendi otium nullum relictum est. At si quid mihi superiorib. diebus contigerit, scire cupias, his paucis accipias. Febre siquidem præacuta correptus longùm jacui: sed quo medio, seu medicamine, saluti meæ consului, etiam, si libet, audias. Calor corporis intima adurebat, frigiditas autem corporis superficiem glacialem, ipsumque corpus tremulum mirabiliter impugnabat. tunc satis incõsultè, commodè tamen, quantum potui, corpus igni assavi, grabbatumq; sic calefactus conscendi, nec cibum duobus diebus continuis, præter cerasa sumpsi: quæ frigiditate sua intima mitigarent, secessumq; pararent. Hinc profectò intimum calorem expuli, extimumq; bene coopertus revocavi, hominis audaciam nostri admirantur medici: cumq; resipiscere cœpissem, ad natale solum nimis tardè accitus, matrem mortem obiisse comperi. Expletis autem funeralibus, negotiisq; quamplurimis, rursus ad civitatem nostram me contuli, nec adhuc satis bene me habens: hinc nihil est quod de rebus nostris hactenus exequi potueram. Theosophistas victos gaudeo. in summum Pontificem classes parare acq; movere laboriosum atque periculosum esse nemo ambigit: cujus inde quidem negligentia, hinc verò inobedientia sæpe multorum schismatum atque heresum causa fuit. Tyrius noster, prout vaticinatus es, ex uxore filium suscepit, ipso Josepho clariorem: qui etiam, dum vino incalesceret, ut solet, conservam invasit, atq; imprægnavit, brevique pariturам obstetrici commendavit: eam odio prosequitur uxor, ipsaq; uxorem. Saram atq; Agarem dicas. Hujus experimentum ad te mitto, profectò minus utile, quam tædiosum. Quam collegeramus ovantes herbam, multis modis examinavimus nullius tamen utilitatis fuit. Marci Damasceni nostri secundum librum negotiis quamplurimis distractus, ut vides,

vides, ſcribere non potui: ſed trium librorum ejus tabulam ad te mitto. Parce, quæſo: quia etiam nondum tua manu ad te ſcribo. aliàs ſpero latius. Claudius Cantiuncula apud nos eſt: quem, ut ad te ſcribat, hortatus ſum. Is apud Argentinenſes Topica ſcripſit, atque impreſſit. Salve, inquam, tuoſq; omnes noſtro nomine ſalvere jubeto: uxori quoque tuæ gratias immenſas referre meo nomine digneris, quæ mihi panniculum gratiſſimum miſerit: id etiam mihi gratiſſimum eſt, quòd mei non immemor ſit. Vale. 17. Junii, 1520.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S.D. LVI.

SAlve Brennoni colendiſſime. Permulta ſunt, de quibus tecum coram colloqui optarem, quorum vix ad te ſcribo pauciſſima. Neque verò debeo, quæ inter nos ſecretiſſima eſſe voluero, non bene tutis committere literis. Accepi Tyrii illud artificium, quo Cypriani illam meretriculā caſtum Dianę ſplendorem tam probè ementiri facit, ut præter falcigerum illum ſenem omnes reliquos deos facilè fallat atque illudat. Verum tu de ſtatu & fortuna noſtra ſollicitus, quid eſt, quod moveare? An neſcis me hominem eſſe utriuſq; fortunæ contemptorem, qui nullis fortunæ ſtimulis dimovear ab inſtituto: adeò ſemper mei ſimilis & apud me manens? tantum abeſt, quod dubites, loci fortunæque mutationem mores meos potuiſſe mutare. Vale, & Tyrium noſtrum valere jube. Ex fœlici Colonia, die 20. Junii, Anno humanæ ſalutis 1520.

Ioanni Rogerio Brennonio Henricus Cornelius Agrippa S. D. LVII.

SAlve Brennoni colendiſſime. Sperabam te Coloniam venturum fuiſſe, eratque mihi jam ſpes admodum ſuavis atque jucunda, ut incredibilem jam inde concepiſſem voluptatem: ſed neſcio, quæ ſors infelix animum tuum mutavit ſecus, quàm coram mihi pollicitus eras apud Mediomatricos: tum exinde epiſtolis tuis nuntiaſti: ut omnis hæc noſtra voluptas in amariſſimum æſtuantis ſtomachi chylum converſa ſit, quē nunc in fratres Prædicatores evomere libet. Hinc mitto ad te verſiculos aliquot, peſtiferum hoc cucullionum genus igni devoventes. Theodoricus meus in tranſſcribendis Tritemianis reliquiis dies noctesque deſudat, jamque Steganographiam in manibus habet, cujus alterum tibi duplum exemplumque parabo. Tu interea Marci Damaſceni reſiduos libros, ſeu quantu-

quantulumcunque de illis jam transscriptum est, per præsentium latorem, qui mihi priorem bona fide reddidit. nunc iterum transmittas, unaq; librorum eorundem, & capitulorum indicem. Quod superest, scripsi ad te per Tilmannum, qui & ipse tibi plura sermone exponet. Vale felicissimè, & Renaldum physicum cum Baccaraldo, Tyrium, Jacobum Carbonum, atque Miscaldum, omnes meo & uxoris filiique nomine salvere jubeas: ipsi etiam Castellano nomine nostro innumeras salutes ac gratias dicito. tu nunc iterum atque iterum vale. Ex fœlici Colonia, die 20 Junii, Anno humanæ salutis 1520.

Claudius Cantiuncula Henrico Cornelio Agrippæ S.D. LVIII.

VIr clarissime, atq; amicorum omnium integerrime, salve. Oblatus est forte fortuna præsens tabellarius, insperatò quidem, sed ex voto præcipuo. Equidem diu multumque desideraveram tibi, qui mihi succederet, renunciare: simulque tuę sortis conditionem ex te rescire. Quod ad me attinet, ago usque dum apud meos Basilienses stipendio publico, non aliter, quàm ut solebam. nemini me addixi præstolor fortunæ casum. Forsan adhuc Deus aliquis nos, ut prisci dixere, inviset. Per has vocationes volui parentes invisere: matrem inveni mille crucibus & torminibus divexatam, non secus, ac cùm hìc degeres illa, quoties tu venis in mentem, non potest te vel absentem non laudare, non diligere, observare, tibi perpetuo bene precari. Quid consilii captem, nescio. Utinam hac de re liceret tecum sesquihoram mutua conferre consilia. tentabo tamen aliquid, omnemque movebo lapidem, si illi trifurcifero impostori, illi Platonicæ cucullæ dicā possim impingere validissimam. Tu si nos amas, (amas autem, quia bonus es & candidus) adjuva consiliis nutabundum: indica per literas. quanā via putas ordiendū: præstolabor septimanas tres aut quatuor: si interea literarum aliquid ad nos dare valeas. Et cum ad me scribis, rogo & obtestor ne te vilis papyri jactura vellicet, & unas seorsum literas vulgares ad matrem meam exarato. Dici non potest, quantum illam vel hoc munusculo consolatus fueris. Tanti siquidem te, tuaque monita, verba, & consilia omnia facit, quanti, qui maximè rem tenes. Cæterum anno proximè exacto cùm Tropicorum nonnihil meis auditoribus pararem, crevit ea res (ut fit) in tantam molem, ut coactus fuerim, quicquid id est nugarum, in lucem emittere. Videbis mei agelli primos fructus: quos ubi præmaturos & acerbiores adhuc

adhuc offenderis: dabis primùm experienti veniam neq; hos planè abjicies, quamvis tuis labris doctissimis meliora conveniant. Erunt tamen, quibus meam operam non inutilem futuram sperare liceat. Quod quidem in operis calcem adnoto, quando me neque doctissimis, neque indoctissimis scribere ajo. Tu, etsi ex illis prioribus es, dabis tamen mihi horas aliquot in revolvendo hoc meo labore, & quod in eo minus placuerit, aut mutilum, truncum, hiulcum, aut non satis excussum visum fuerit. per omnia confirmatæ amicitiæ nostræ jura rogatus ad me, sed ex judicio, scribes. Nullius enim mihi lima propemodum æquè probatur, ac omniscii Henrici Cornelii Agrippæ, bonarum literarum aristarchi. De Erasmo omnes boni doctique omnia præclara, omnia candida sentiunt: latrent alii, quoad volent, vel ad insaniam usque. Bene vale animæ meæ plus quam semis: Ex civitate Mediomatricum, die Magdalenæ, Anno, 1520.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ S. D. LIX.

TRistis anxiusque plurimùm fui his diebus, quòd nuncius nullus dabatur, qui literas nostras ad te deferret: nec minus ægrè ferebam, quòd non admodum frequentes tuas acccepissem, quamvis duas epistolas tuas nuper ad me scripsisses: quibus ut ad te veniam, sedulò contendis. quod ego quoque plurimum desidero, te scilicet præsentem videre & alloqui. Sed interim, quæ hîc apud nos proximis diebus gesta sunt per hæreticorum Magistrum Nicolaum Savinum, tibi enarrabo. Anus quædam decrepita, de sortilegio suspecta, per Savinum diris cruciatib. exposita, pœnarum acerbitate se sortilegã confessa est, Christumque incubo impulsore abnegasse, volitasse per aera, concitasse tempestates, plurima damna ægritudinesque, & hominibus & pecudibus intulisse: sed & eucharistiam, dum communicaretur, in Paschate sustulisse, ex ipsoq; Christi corpore, mixtis herbis quibusdam carbonibusque, magicum unguentum confecisse, idque præsente juvanteque dæmone: qui & partem illius sustulerit, altera sibi in maleficos usus relicta. Hujusmodi plura, & quæ vulgò de maleficis mulieribus fabulantur, ipse Savinus ex jam dicta muliere extorquebat. quæ misera fortè innocensque cùm defensore careret, incinerata est. tum Savinus gloriabundus verbosa concione singulos articulos vehementer exaggerans, maximeque illum quem de eucharistia modò narravi, universum populũ concitat ad sortilegas

tilegas inquirendas: murmurantur in mulierculas abs rudi plebecula: surgitque detestabile odium: hinc inde consultant rustici, multæq; deformes anus capiuntur, fugiunt plurimæ: lætatur Savinus, sperans id sibi posthac honori utilitatiq; futurum, si in eas mulierculas simili modo tyrannizare posset. Tum ego indignatus nostrorum civium, vicinorumque rusticorum insolentiam, in publicum prodii, detestatus Savini dementiam, quod Eucharistiæ Sacramentum à dæmone tractatum, & in veneficum unguentum conformatum, partimque ab eodem sublatum, tam stultissimè crediderit, ac tam temerariè id ita factum, ac fieri solitum, populo Christiano prædicaverit, cum hujusmodi Christiano homini minimè sint credenda. Ruit in me pertinax turba: efferunt Savinum, illum sacrarum literarum peritum, illum hæreticorum inquisitorem, illum religiosum Patrem, ac si non posset errare cuculla, afferentes, Ego contrà resisto, constantius rationem do, & promo Scripturas: tandem verba mea recipiuntur ab omnibus, & frigescit Savini reverentia. At ille consulturus honori suo, autoritatem suam corroboraturus, sequenti dominica se concionaturum pollicetur: Quod cum fecit, errorem suum confirmaturus, hoc argumentulo populo illusit, Christum videlicet super montem excelsum, & super templi pinnaculum deportatum fuisse à dæmone. Itaque non mirum, si simile quippiam contingat in Eucharistia. Assensisset illi jam rursus indocta plebecula, nisi ego protinus restitissem in faciem, dicens: quod eo tempore, quo tentaret dæmon Christum in deserto, non cognovisset illum Dei filium: tum id sibi permissum à Deo in humanitatem suam: qui tandem cùm diceret illi in monte, Non tentabis Dominum Deum tuum, subitò timuit & fugit: quem & nunc facta humani generis redemptione, & in perpetuum timet & fugit, adeò ut etiam in solo nomine JESU, crucisque signaculo ejiciantur dæmonia. Quò minus ergo consistere posset ante Eucharistiam, quæ nobis relicta est testamentum Domini in remissionem peccatorum, ut ex hoc cibo vitæ componat venenum mortis? Hæc & hujusmodi plura cùm dixissem, cessant favores Savini, rursusque ridetur, cachinnatur, luditur in Savinum, & à pluribus ipse hæreticus vocatur. Tandem, quotquot detinebantur mulierculæ, relaxantur, & quæ profugerant, omnes tutò rediêre. Savinus interim sedet in cella sua, ungues commordicans præ dolore: nec ad lucem egredi audet. Cæterùm quod ad rem nostram attinet, vicisti me literis tuis, nam te adire cupio, & quàm proxi-

mè accingar itineri. Pignora tua ad secundum librum Marci Damasceni mecum portabo. Miscaldum quoque nostrum post me traham, si potero. Salutant te omnes amici tui, Vale. Ipso die Cosmæ & Damiani, Anno 1520.

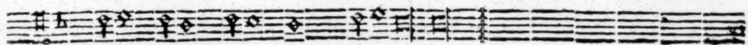
Amicus Amico. LX.

Intellexi hoc manè, colendissime Cæsar, quàm nequiter à Coloniensibus Magistris nostris traductus fueris, eorum, ut vocant, badello, nescio, quas bullatas nugas merasque sycophantias circumferente. Vehementer (fateor) indignatus sum ut qui omnem hanc injuriam mihi communem esse existimem. Itaque ad te scribere mox decrevi. Dubius autem, lamentatoriamne, an consolatoriam epistolam dictaturus essem: cumque inter hæc paululum cogitabundus hæsitarem, visum est, hanc tibi illatam injuriam non ulla condolentia, non ulla etiam consolatione, sed ingēti congratulatione prosequendam. Quid enim potuit tibi contingere illustrius, quam ab illis vituperari, quibus non nisi optimi & doctissimi quique semper odio habiti sunt? quorum calculo te adnumerari profectò non mediocris gloria. Quis enim ignorat, hos esse illos Magistros, qui Joannem Campanum, insigni doctrina & virtute virum, scholis secluserunt? qui Petrum Ravennatem, celeberrimum juris Doctorem, urbe exegerunt? qui Hermannum comitem Nuenarium, eruditissimum virum, nequissimis calumniis in tergo prosciderunt? qui Erasmum Roterdamum, virum & vita & doctrina omnium exceptione majorem: qui Jacobum Fabrum Stapulensem, unicum peripateticæ philosophiæ reparatorem, insuper mathematicarum humanarumque quarumcunque & divinarum literarum eruditissimum, suis sordibus asperserunt? Sed adversus Joannem Capnionem Phorcensem, jurisconsultum clarissimum & arcanarum literarum variarumque linguarum peritissimum: tam pertinacissimè pugnârunt, donec omnis eorum doctrina, fides, fama, autoritas simul perpetuum naufragium fecerunt, cùm vulgatissima per universum orbem eorum inscitiæ, ignominiæ, perfidiæ, falsitatisque infamia facta est. En, quanta nunc tibi accessit gloria à talibus hostibus incurri, & cum tantis splendidissimis heroibus connumerari. En, nunc tandem adsecutus es, quod virtuti hactenus defuit: ut videlicet insigni aliqua calumnia à talibus monstris oppugnatus illustraveris. In obscuro enim virtus est, quæ caret invidia: & ubi desunt hostes,

hostes,deeest victoria.Non est ergo,quod indigneris: si te oderint Colonienses Megistri nostri,laus est:si persequuntur,gloria est:si detrahunt,lucrum est.Non est,quod doleas, cum hoc eorum odium non tibi,sed illis dedecori &damno sit:qui cùm post unam & alteram insaniam indies novas excitantes tragœdias graviores quàm ferre possunt,injurias sibi faciunt,perpetuæque ignominiæ indelebiles notas sibi ipsi inurunt : illos verò,quos prosequuntur,insigni afficiunt gloria,ac digna illustribus encomiis victoria.Gaudeamus igitur mi Cæsar:

Gaudeamus & lætemur hodie hodie hodie,

Vale,Vale,Vale nunc lætissimè.

Ex ædibus meis Coloniæ,Anno 1520.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S. D. LXI.

EX multis,quæ te scire velim,integerrime Brennoni,scribo paucissima. Nam ego te circa hoc proxime venturum Michaelis festum hìc apud me præsentem esse volo : in quo ne me fallas,abs te etiam atque etiam contendo. Gratum quoque erit, si Mischaldum nostrum tecum adduxeris: afferasq; Marcum Damascenum transscriptum,vel quod superest, hic apud nos transscribendum. valde namque ejus teneor desiderio. Fortuna nostra dextro pede progredi cœpit De tua adversa valetudine multum doleo,ut æquum est amicum : admoneoque, ut posthac cautius tibi consulas. Fœcunditatem Tyrii nostri,qui & uxorem geminavit & prolem, nescio, qua gratulatione dignè prosequar:admirari illum potius, quam laudare queo Uxor mea infinitas tibi salutes dicit : sed quantum ex literis tuis conjicitur, non accepisti omnia munuscula, quæ ad te missa sunt. tu tamen de re minima maximas gratias refers. quare non erit posthac hoc nuncio fidendum. Castellano quitantiam postulatam mitto hic inclusam. tu illi insuper meo nomine infinitas gratias dicito. Vale fœlicissimè cum cæteris amicis nostris, quibus nostro nomine multas salutes dicito.

dicito. Cæsar propè diem hîc aderit, multis principibus comitatus, pluribus diebus moraturus. Quapropter & te huc venturum constanter, expecto. Iterum vale. Ex fœlici Colonia, prima Septemb. 1520.

Amicus ad Agrippam LXII.

PRæclare atque doctissime mi Agrippa, S. Dominus Doctor Paulus Oberstayn, Cæsareæ Majestatis Consiliarius, ac Præpositus Viennensis, vir modis omnibus excolendus Coloniam petit: incertus verò quò ibi divertat. singularem ad tuam humanitatem me prædicante confidentiam cœpit habere: sibique persuadet, te adnitente, de optimo hospitio sibi provisum iri. Quare dominatio tua tanti viri spem non frustretur: sed da operam, ut bono aliquo & magnificentia sua digno hospitio accipiatur, est enim de literis quàm optimè meritus: tum omnes literatores amplectitur atque fovet. Proinde domum tuam ad reditum meum, quem brevi, diis benevolentibus, futurum spero, serva. Bene vale unà cum conjuge tua. Ex Trajecto Mosæ, decimo Octobris, 1520.

Agrippa ad Amicum. LXIII.

OStendit mihi Joannes Cæsarius schedam quandam tuam, arduarum aliquot rerum indagatricem, quàm cùm legissem, cognovi te & rerum arcanarum percupidum, inexpugnabilisque magicæ disciplinæ curiosum. Itaque te scire volo, quia frustra laborant omnes, qui magicam profitentur, nisi qui, superato binario, ternarium cum quaternario per eundem noverint in monadem revocare, in binario siquidem semel consistit unitas: quæ si à subsistente in ordinis sui recta linea per saccum subtracta fuerit, quaternarium in purissimam suę monadis transit societatem. (*Reuchlin. in fine secundi Cabalæ suæ.*) Cæteris tuis quæsitis respondere ad præsens non possum, propterea quòd hujusmodi arcana nulla capit epistola: sed me tibi polliceor amicum: quem cùm videris, auditurus es reliqua. Vale Anno 1520.

EPISTOLARUM
LIBER III.

Henrico Cornelio Agrippæ amicus
S. D. I.

THeodorus Comes in Manderſcheyt, &c. vir doctus juxtà ac prudens, intellexit, eſſe apud Metenſes molas mathematico artificio extructas: velletque ſibi fieri tales, ſi artificem nanciſci poterit. Cùm igitur intellexit ex me, te apud Metenſes nonnihil contraxiſſe notitiæ, præſertim apud ſecretiſſimarum rerum inveſtigatores: factum eſt, ut non dubitet te noviſſe mathematicum, cujus induſtria molæ ibi ſint conſtructæ. Proinde, mi Doctor ſuaviſſime, optimè feceris, ſi vel ad illum, vel ad me, qui cotidie apud illum verſor, ſcripſeris mathematici illius conditionem, & quis vir ſit, & ubi moram trahat: addendo etiam nonnihil de artificio molarum, quantum tibi conſtat. Cæterum noſti ingenium meum, quàm ſit cupidum novarum rerum. Rogo igitur, ſi me amas, ſi nolis mittere, ſaltem ſcribas, quæ de Luthero, Capnione, Hutteno, aliiſque amicis nova habes: item de Euchario impreſſore non contemnendo: cui nuper inhibitum fuit, ne libros excuderet. Quicquid huc miſſurus es, cura, ut ad manus Abbatiſſæ ad S. Ceciliam veniat, vel ad publicum diverſorium apud forum fœni: quod ad Durum pugnum appellatur, ex illo enim diverſorio plures ad nos proficiſcuntur. Vale, & me tuis Muſis commenda. commenda etiam me Illuſtri Comiti Hermanno Nuenario Domino meo. Iterum vale. Ex Sleida, quinto Kalendas Januarii, 1521.

Servus Agrippæ Domino ſuo. II.

SAlve mi Domine: ſalva ſit uxor tua & filiolus. Velim nolim, tua erga me pietas efficit, ut ad te ſcribam: non quia aliquid habeam te dignum: ſed idcirco tantum, ut te placare poſſem, ſi nondum penitus placaverim. Vellem profectò, ut ea diſcordia inter nos orta nõ fuiſſet: ſed nemini imputo, niſi mihi ipſi. Quod ſi me, ut decebat, habuiſſem, minimè hæc eveniſſent. Sed ſera pœnitentia ductus, agnoſco errorem meum, non tuum in me malevolum animum. Quanquam igitur te offen-

 derim.

derim, necdum diffido: verùm confiſus in tua ſingulari humanitate ac benevolentia, qua ſemper in me extitiſti, etiam ſi non merebar, has meas ineptias tranſmitto, ut veniam concedas petenti. Uxorem autem tuam præſenti hoc munere ſpero me placaturum. Ignorans offendi, ignoranter agnoſce delictum. Nemini alteri inſervieram, ut harum rerum habuiſſem experientiam: ſed ſi ulterius contigerit ſervire, promittam me aliter facturum. A te autem nihil aliud peto, niſi quod ſi aliquando ad te advenero, non ſecundum merita mihi faciat, ſed ſecundum tuam erga me benevolentiam, ut ſoles: ſervuſque tuus, quanquam indignus, dici merear. quod quidem opinor te mihi minimè denegaturum. Hæc tibi inter medias meas occupationes tranſſcribere volui: quibus cum finem impoſuero, accepta mecum pecunia eodem itinere, quo tu, proficiſcar, ac te ſequar: minima etiam ſervitia, ut de me bene meritus es, præſtiturus, ignorant enim parentes adhuc, quòd à te ſim abſolutus. Plurimum enim te & uxorem ſalutant. In præſentiarum aliud nihil occurrit, quod humanitati tuæ ſcribam, Ubi ubi locorum advenero, nunquam divulgare ceſſabo, licet multa tibi de me ſecus, atque ego cenſeam, dicta ſint. Vale cum conjuge optima atque filiolo: quos etiam nomine meo plurimum ſalutes rogo. Ex oppidulo noſtro Breenſi, altera Purificationis Virginis, Anno 1521.

Agrippa ſervo ſuo pœnitenti. III.

PLacârunt me literæ tuæ unà cum uxoris meæ precibus: ſed hoc me offendit quod ſcribis, multa de te mihi ſecus quàm ſint, dicta fuiſſe: quaſi ego non ob certam aliquam tuorum demeritorum notitiam, ſed ex levi quadam cauſa, vel mendaci credulitate in te iratus fuerim. Scio ego, quam juſtam iraſcendi cauſam habuerim. Quod ſi mihi de meipſo liberè loqui liceret, cognoſceretur, te apud me & melius & honeſtius & humanius, quàm tua merita fortè atque mea fortuna patiatur, conſtitutum fuiſſe, nec ſine gravi cauſa relictum. Nunc verò quia pœnitet te erratorum tuorum, etiam ego illorum libens obliviſcar: quippe mortalis cum ſim, immortales iras ſervare non intendo, teque rurſus in meum recipio, ea confidentia, ut quem præteriti erroris pœniteat, in eundem non amplius prolapſurum exiſtimem. Redi igitur, quanto citius poteris, & priuſquam proficiſcar, arbitror ſiquidem adhuc quindecim diebus

diebus mansurum, vel circa. Vale. Ex Agrippina Colonia. 1521.

Servus Agrippæ Domino suo. IV.

SAlve mi honorificentissime Domine. Altera die post diem Conversionis Pauli non sine magno periculo ac incommodo Aquisgranum pervenimus. Tanta enim est abundantia aquarum, ut nemo, etiamsi equo insideat, præterire possit, Talis insuper fuit ibi tempestas, qualis antehac in isto tempore nunquam visa fuit. Quare, urgente necessitate, quod alias non fecissem. necessarium mihi fuit ab Francisco nummos mutuò capere, quod ipse nomine tuo libentissimè fecit. quos cùm apud te advenero, quod brevi fiet, reddam, Præterea maxima tonitrua illic audita sunt, ac fulmen in castrum quoddam prope Aquisgranum, nomine Schœnvoverst, incidit. Canes mei bene valent. nunquam enim credidissem, quod tam bene fuissent secuti. Vale cum uxore atque filiolo: quem offendisse, sed sera pœnitentia ducto, multum displicet. Anno 1521.

Amicus ad Agrippam. V.

TAmetsi, mi Agrippa, nuncius hic satis certus sit, ut quæ te scire vellem, fideliter tuteque deferre posset: tamen diutius anceps eram, an fortè te adhuc apud Coloniam reperiret: an tibi jam adnaviganti non obviaret. quo, quæ ad te mittere volebam consultò distuleram, ne cum ad me venisses, optatis te frustratum facerent: cumque anxius ejus rei essem, ut quid satius mihi agendum esset, tuæ ad me pervenerunt literæ, quæ me ab omni mentis angore liberârunt. Cùm voles, venias: hospitis vices rependam. Præterea non te latêre velim, nos ad aliud arcanum, dum tempns est, prætenderẽ. Est enim apud nos quidam dudum famelicus: qui, quos vult, à morbo gallico, sive veteri, sive recenti, sola aqua artificiali, illitos sanat miraculum diceres. ad eum ægrotantium maximus est concursus, liberantur omnes. at, ut dicitur, est ab inventore jam defuncto secundus, nec adhuc ulli primus. jam locupletatur. sed cùm nobis cum eo frequens sit consuetudo, in ipsius atquæ cognitionem pervenire pro viribus invigilamus, insidiolas in occulto tendentes, sed astutissimus est, & cui dare verba difficilimum est: sibi quoque maximè cavet, alibi species aromaticas accipiens, nec cuiquam dictam aquam tractare permittit. Cùm autem veneris, tertium Marci

Damasceni librum reperies, in quo quid in ipso determinaverat, ut scires, in margine annotavi. Spero etiam posthac illum recuperare: tibi quoque dedicare steganographiam complebo, sac tandem, ut suprà: nobis forsitan utilis erit, quo alter alterius opera, si casu egere contigerit, carere non possit. Plura, si tempus, &c. Raptim ex civitate nostra Metensi; ipso die Matthiæ Apostoli, Anno 1521.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S. D. VI.

SAlve fidelissime Brennoni. Ab ipso die Divæ Catharinæ, quo tu hinc discessisti, charissima uxor mea ægrotare cœpit usque adhuc: bis icteritiam passa est: nunc colica cruciatur, & iliaca ab initio. Quadragesimæ lectulo incubuit, magno meo dolore ac damno: sed omnia libentissimè passurus, modò convalescat, ad quod simul diligentissimo medicorum medicaminumque juvamine admitor, nulli parcens sumptui, neque diligentiæ. Quòd si Deus Opt. Max. nos ab angustia liberârit, ipsa nostra charissima uxor, quod speramus, vel quantulumcunque convaluerit, mox navem conscendemus: & remigio, vel velo rudibusque, quantum poterimus, ad te festinabimus. tu interim sive de mora mea, sive de itinere meo, mecum æquè incertus, tamen per primos nuncios scribere ad me non obmittas: & si quid nos scire cupis secretius, per steganographielem nostrum nunciabis. Cæterum quæ ultimis literis tuis mihi per Joannem Westphalum significasti, omni diligentia cura & procura, ut scias & habeas. Marci Damasceni priorem librum ne negligas, nobisq; illum reserves. Jacobo librario cæterisq; amicis omnibus multas salutes dicito. Uxor mea infinitas tibi salutes dicit, oratq;, ut sese tuis sacris precibus adjuves, quòd citissimè pristinæ sanitati restituatur, teque videre liceat nos omnes una incolumes. Vale fœlicissime. Ex Colonia Rheni. quinta feria ante Dominicā Palmarum, Anno 1521.

Amicus ad Agrippam. VII.

DOctissime Doctor, cognovi serò, te Gebennis jamdudum adesse. quamobrem ineffabili gaudio gavisus sum, cum hic sperarem adhuc tuam mihi desideratam faciem videre, & tua ipsius eruditione perfrui, sapientiq; eloquio. Verum enim verò nego & inficias eo, ullā mihi aliquando conversationem cum quocunque fuisse amœniorem, quàm tecum, doctissime mi Agrippa: atque utinam mihi perpetuam liceret tecum traducere

ducere vitam. Quod cùm fieri haud quaquam possit, saltem literis tuis quantulamcunque voluptatem captare desidero, ut sciam, quid valeas, quid rerum nunc agas, atque antea egisti: an etiam receperis literas, quas paulò post discessum nostrum ad te scripsi. Cupio etiam per te certior fieri, an secunda recognitio Erasmi super novum Testamentum sit typis excusa. Hanc jam mihi postulavi mitti à Bibliothecis de Lugduno, daturus pretium quod postularent. Item quid de Luhero agitur: & an interpretatio sua super Psalterium sit expressa: hanc profectò vehementer cupio. Bene vale, mi eruditissime Agrippa, meque cum servis tuis annumera. Ex Anessiaco, sexta Kalendas Julii, Anno 1521.

Amicus ad Agrippam. VIII.

SAlve mi Agrippa: atque, si vales rectè, valeo. Admirari quidem cœpi his diebus quàmplurimum, quòd ab eo quo à nobis discesseris, nullus unquam fuit qui aut literas dederit, aut saltem de te verbum ullum. id siquidem suspicione magna non caruit, quæ nos mente cruciatos satis effecerit. Optabam quidem scire, ac vehementer, ubi te loci subtraxeris, ac quid negotii captare prætenderis: & si tibi fortuna plus solito blandiri cœperit. Nos siquidem rectè valemus omnes. Lapidem, ut jusseras, decentissimè sculptum uxoris tuæ charæ tumulo cum apponi fecissem, laudârunt omnes, amorem honestatemque tui probantes. Tilmannus à Coloniis ad nos vacuus rediit, nostris ac sororis cæterorumque tuorum omnium valetudinem annuncians. Sed satis est nobis, cùm Ecclesiæ nostræ egregiis profectò numinibus datis cæteros omnes præcellis. Audivimus Lutherum ad Bohemos tutiùs profugisse, cujus vicès nunc gerunt Huttenus ac Melanchton. Robertus à Marka, qui ad Gallos nimis inconstans rursus redierat, oppidulum te Verton contra imperialem Majestatem invadere satis temeriter, ut fertur, attentaverat, eum ditioni suæ subdere prætendens: sed spe frustratus discessit: cumque in Lucenburgos insidias etiam moliretur, Comes de Nassau, ac Comes Felix à Cæsare tandem missi, magna Burgundionum Comitati caterva, illius oppidula partiter invaserunt: hinc Longinonũ, Nuscancurt, le Saussay ac Florengiam, quæ è regione Theonisuillæ sita est, funditus evertentes, solo ęquarunt. Sed & munitionem longè majorem expectantes, in cætera tria propugnaculis & vallo munitissima, videl. Esdantum, Immasion & Bullon, expeditionem parant, in quibus ipse forti præsidio

munitus, illos non formidat. Ego verò, ut ſum rerum novarum avidus ſpectator, cum obſideretur Florangia, meo Comitatus Achatello Guilliermo, treis continuis diebus caſtra Germanica inviſens, oppugnationi interfui: interdiu egregiè potans: noctu verò ſub dio inter cruentam turbam nec timui, nec puduit, nec tæduit unquam mœnia oppidi corruere vidi. arx autem non hominum viribus expugnata, ſed deditione recepta eſt. Verum Dominus Jamaſius Roberti filius, qui Florangiæ præerat, clandeſtino itinere fugam prætendens, ab his qui in vigilarum ſtatione erant, occupatus, quò vitam ſervaret, ſeipſum prodens, hoſtium arbitrio ſe commiſit, hic à Comite Naſſovio ad Cæſarem miſſus eſt. hæc hactenus. Epiſtolam huic alligatam tuo Theodorico trades. Vale. Ex noſtra civitate Mediomatricum, decima nona Iulii, Anuo 1521.

Amicus ad Agrippam. IX.

DIci non poteſt, mi eruditiſſime doctiſſimèque Agrippa quantoperè & tuæ faveam gloriæ congratulerque, & eruditionem admirer:

ἧς πλέον ἐν πραπίδεσσι μικρὸν δ᾽ ἐπὶ χείλεσι χεῖσθω,

ut verbis illius Nazianzeni utar, id eſt, cujus plus mentibus, ſcil. meis, parum aurum in libris jacet. Sed, heus, tu meis Epiſtolis non es accerſendus, ut ad nos aliquando te transferas, Expectabo interim, ſi aliqua tua negotia poterunt te nonnunquam ad nos deducere. Scis, quo fervore tibi occurrerem, & quo affectu te amplecterer. Vide, quàm familiariter tecum agam, ceu tuæ Magnificentiæ oblitus. Sed ita tua me jam olim corrupit humanitas, quæ hanc docuit impudentiam, quam aut totam ignoſcas, niſi alter Socrates ſis. Quidam Magiſtri noſtri cucullati Dominicæ factionis, &(ut credo) fidei noſtræ perſecutores, volui dicere, inquiſitores, caſu quodam cellam noſtram paucis elapſis diebus intraverunt, qui inter loquendum inciderunt in memoriam eruditiſſimi illius noſtri Eraſmi, & poſt multa de eodē atque Luthero ſiniſtrè delata tandem ſuum venenum ibidem evomuerunt, quatuor Antichriſtos nunc eſſe in regno Chriſti Doctores, Eraſmum ſcil. Lutherum, Joannem Reuchlin & Stapulenſem, deblaterantes, Vide, quæſo, ſycophantas, bonarum literarum perſecutores. Cæterùm præſentium lator vir, bonis literis præditus, & ſingulari eruditione munitus, cupit valdè tuam ipſius dominationem alloqui: committas teipſum illi. Salutes, quæſo, meo nomine reverendum illum virum doctiſſimum Dominum

Officialem. Bene tu, mi doctissime Agrippa, valeas cum libero tuo & tota familia. Ex Cella nostra Amnessiaca, decimo Septembris, Anno 1521.

Amicus ad Agrippam. X.

MIraberis forsitan, mi Agrippa, vir undecunque doctissime, quid me potissimum impulerit, hominem revera ἀνόητον καὶ ἄμουσον, modica tantum familiaritate tibi junctum, ut ad te virum tam splendidissimum ultrò jam ter scribere præsumpserim. Quod profectò desines admirari, si tuæ in me benevolentiæ, quam mihi gratis, cùm Metis essemus, præstitisti, oblivio non ceperit: qua quidem me nimiùm in te audacem reddidisti. Jam verò non possum non deamare plurimum tuam ipsius mirabilem doctrinam, & præclarissimam eloquentiam, qua meipsum præ cæteris inflammasti, & nonnihil illustrasti. Audivi ego ex tua officina fœlicibus auspiciis profectam esse quandam eruditissimam Apologiam adversus Metensem Priorem. Quæso ejusdem me aliquando participem efficias. Ego sanè existimo, ingentem accessionem fore meæ tenui Bibliothecæ, posteaquam illi quicquam tuarum lucubrationum fuerit additum. Cæterùm, obsecro, mihi scribere dignetur tua præclara Dominatio, quid nunc sentiat de Lutheranis lucubrationibus. Non te præterit, arbitror, qualiter apud Metenses mihi nonnulla Lutherana communicare dignatus sis, eaque mira laude extulisse. Spargitur quaqua versum in tota hac Sabaudia fama tua. Sum ego valdè avarus visendi tui. si fuerit nonnunquam mihi facultas & bona valetudo, visam te, Deo optimo juvante. Quòd si libuerit interea te huc aliquando recipere, quod maximè velim: nemini erit optatior accessus tuus, quàm mihi: quippe qui tuo ipsius auxilio & consilio haud modicum indigio. Vale mi doctissime Agrippa, cum libero tuo & tota familia Reverendum Dominum Officialem, Eustochium Schapusium, saluta meis verbis, virum revera totius Sabaudiæ sydus & decus, omnium virtutum eminentia per maximum. Amnesii, secundo Octobris, Anno 1521.

Agrippa Amico. XI.

COpiosam ad te scribere Epistolam gestit animus, Pater devotissime, idemq; mihi & amicissime & observandissime, ni mihi & ociũ deesset, & præsentium latoris, qui mihi uxorius avunculus est, celer & festinus admodũ ab hinc discessus, prohiberet. Quòd autem prioribus diebus ad te non scripserim, quod-

quodque literis tuis non responderim, non me nunc purgabo sed coram agam eam causam, qui propediem te visere decrevi: &, spero, me absolves. Vale felicissimè. Ex urbe Gebennarum, ipso die Catharinæ, Anno 1521.

Agrippa ad Amicum. XII.

CUi meas ad te literas commiseram, reverende Pater, amice observantissime, alio itinere ad nos reversus est. Nunc verò præsentem mihi cùm nactus sum, ex improviso & admodum festinum, ut quas ad te copiosissimas literas scribere gestiat animus, exequi non valeam. Sed ut literis tuis paucissimis verbis respondeam: scito me officialem nostrum tibi mihique amicum jam sæpiusculè convenisse, quò tuo honestissimo desiderio valeamus satisfacere. Verùm res hæc non parum habet difficultatis, & impensæ plurimum. Sperat tamen in brevi habiturum determinatam veritatem: qua intellecta, tibi mox significabo. De Theologica illorum sententia, quam rememoras, ego optimè sentio. De scrupulo autem per te moto, quique non modicum afferre videatur anxietatis, ego non dubito, quin te facilè instruerem, quid & quomodo ille solvendus sit, si modo liceret tecum coràm colloqui, vel saltem longioribus literis liberè scribere. Arbitror te scire, hominem Christianum omnium esse liberrimum, & pariter servum omnium officiosissimum: quod ad hunc scrupum satis est. Cæterùm de his, quod superest, non capit præsens Epistola. Vale felicissime, Anno 1521.

Amicus ad Agrippam. XIII.

SUborta est nuper inter nos de Christiparæ Virginis Conceptione disceptatio. Ajunt nonnulli, ipsam ante Joachim angelicam annunciationem, in utero matris Annæ conceptam fuisse: hac fulti ratione, quod in lectionibus Breviariorum (ita loquuntur) lectione quarta præsertim, scribitur. Quam scias ex semine tuo concepisse filiam: & paulo post lectione sexta inquit Angelus: Descende montibus, & revertere ad conjugem tuam, & invenies eam habentem in utero. Alii D. Virginem post Angeli apparitionem conceptam fuisse fatentur. Tu, quid sentias, si tuæ sedeat humanitati, scriptis absolve. Vale. Anno 1521.

Agrippa ad Amicum XIV.

AD quæstiunculam de B Virginis Mariæ Conceptione respondeo, id inprimis receptum esse, Annam monitu Angeli

geli & miraculo Virginem concepiſſe, quemadmodum, quam Matthæo Evangeliſtæ ſacer Hieron. aſcribit, continet hiſtoria. Prænuntiata enim fuit Annæ matri, ſi recte memini, priuſquàm concepta, licet forte poſterior admonitus ſit Joachim. Quod autem ad Officiolorum lectiones attinet, ſcias hæc argumentandi efficaciam ullam non habere, cùm multa contineant incerta, multa dubia, multa vana, ficta, & falſa, pleraque etiam, quorum Eccleſia tenet creditque oppoſitum: ejuſmodi officiola de integritate fidei, autoritateque Eccleſiæ non eſſe. Cæterum de his ſi cupias expeditam habere ſententiam, ipſam hiſtoriam prænominatam, quæ inter Hieronymianas Epiſtolas incorporata habetur, require, & Apud Euſeb. in Eccleſiaſtica ſua hiſtoria aliquid forte reperies, quod ad hanc rem faciat: ſed libri illi jam apud me non ſunt. Vale. Anno 1521

Amicus ad Agrippam. XV.

BOnus hic vir de te cœpit honorifice loqui in itinere: depinxit mihi virum quendam omnium eruditiſſimum, profeſſione Medicum, ſcientia ſimul vere cyclicum & omniſcium, maxime autem valentem diſputatione, qui levi articulo Sophiſtarum impetus dimoveat. Percontabar de nomine. Agrippa, inquit, eſt oriundus Colonia, educatione Italus, experientia Curialis, hoc eſt aulicus, urbanus, civilis. Improviſo quidem gaudio fere perturbatus ſubjeci. Quid, inquam. Medicus ille de Germanica hæreſi ſentit, num repugnat Luthero? anne facit cum doctiſſimis Pariſienſibus? tum ille: Nihil minus, inquit, nam præire Luthero poteſt, reſiſtere non poteſt, quæ modo Lutherus ille olim vidit. Quibus ſermonibus permotus, hæc inter potandum è taberna volui ad te, quo intelligeres, quàm memor Capito ſuſceptæ humanitatis, qua me convivam Coloniæ excepiſti. Eſt autem, quod te ſcire intereſt, videl. de ſtatu Germanorum. Wittenbergæ Lutherani ſic inſtituerunt. Primùm, quicquid ex veritate Evangelica ſuſpicabantur, obſervandum liberis verbis præceperunt. Pauca inſeram. Quicunque, ajunt, non veſcitur carnibus & ovis & id genus, diebus Veneris, Chriſtianus non eſto. Qui ſacramentum Euchariſtiæ ſuis manibus non ſumit & contrectat, ne Chriſtianus habeatur. Qui confitetur in Quadrageſima, non eſto particeps clementiæ Dei. Qui pietatis opera eſſe aliquid putat, ſibi viam ſalutis præcludit: & id genus multa. Concitarunt inemptam turbam, concurſum eſt, expugnatæ ædes Sacerdotum, vis illata civibus, inde verſum vulgi judicium, ita ut

com-

communem fidei causam, sicut Lutherus cum suis putat, in odium publicum raperetur. Scripserunt eruditi ad Lutherum: perpulerunt, ut se propalam sisteret. itaque nunc est Wittenbergæ: concionatur quotidie: carpit suos: increpat temerè novantes, qui non habuerunt respectum plebeæ simplicitatis: neque tamen omittit asserere, quod prius asseveravit. Jam agminatim populus confluit, & cum patientia pergunt ad libertatem Christi: atque utinam proceres intelligerent, quàm expedita & proclivis res sit Christianismus: deinde, quàm longè lateque dissideat novator seditiosus, & Christianus patiens. Sunt, qui ritibus extorqueri Evangelium non ferunt: neque nos Pontificii extorquere conabimur, nisi moriones quidam aut adulatores secus tentaverint. Coguntur quidam ad recantandum tacitè: populus mussitat mordetque frænum. At exoriuntur quotidiè palàm, qui Christum asserant, & quis illum in cursu suo impedire conatur? Nemo Pontifex, nisi fallor, id in animum insumpsit. nam cùm esset verè Antichristus & adversarius fidei, sicut Romanum Lutherus nunquam non facit quare scientissime vir, non te ab Evangelio dehortor: sed ab importunis ausibus imprudentium te gaudeo alienum. Quin facias, quod facis, & mansuetudinem Christi præ te feras, in familiaribus etiam colloquiis, ne quis calumniari queat pium istud institutum. Deinde, si quę candide interpretanda videntur, nolim superciliosiùs aut maligniùs damnes. Quid enim acerbum Christus sonuit, ubinam loci, quæso, animum reprehendendi præ se tulit? Nam ubique benignus occurrit &nos tantum non insanimus. O præposteram pietatem, tam morose piam, ut vel imaginem pietatis queant obliterare: nedum non promovent ad illam. Vale, & aliquando rescribe, per ocium scripturus sum meditatiùs. Hæc ex taberna incogitans. Vale iterum, de Ottinorhemi prope Basileam, vicesimo tertio Aprilis, Anno 1522.

Amicus ad Agrippam. XVI.

SAlve præstantissime vir. Bonus hic pater, qui hasce tibi reddit literas, Evangelicæ veritatis Prædicator est, doctrinæ non vulgaris, dignus profectò quem tu videas dicentemque audias, cum sis tu proborum virorum hospitalissimus patronus. Jussi itaque, cum sibi per Gebennas eundum foret, ne te insalutato inde abiret: sciens, quòd cum audieris hominem, tibi admodum gratum acceptumque fore, ut alia apud te commendatione non egeat. Cæterùm de me tibi polliceri potes, quantum præstari potest ab homine omnium tibi deditissimo tuique

uique obſervantiſſimo. Vale fœliciſſimè. Ex oppidulo Aquenſi, quinta Junii, 1522.

Agrippa ad Amicum. XVII.

SI ego hæc ſcribens certus eſſem, te hucuſque Baſileæ moram ducere, Doctor clariſſime ac amicorum meorum facile Princeps, copioſam ad te ſcripſiſſem Epiſtolam; neque verò ſcribendi deeſt argumentum, neque occaſio: ſed timens, ne vel noſtræ pereant Epiſtolæ, néve prodatur, ſi quid inter nos ſcriptum ſcitumque velim ſecretius, deſtiti ſcribere uſque adhuc. Nunc verò cum bonus iſte pater Franciſcanæ familiæ amicus ſingularis iſtuc iturus, me obnixe rogaret, ut ſeſe apud aliquem amicorum meorum commendatum facerem, nolui illum ad te venire inanem: ſciens, quantum tui illi prodeſſe potes & conſilio & auxilio, quantumque illi mea cauſa prodeſſe velis. Fac itaque, nec illum mearum literarum confidentia, nec mea me de te fallat opinio. Vale fœlix, parcaſque rarò & pauca ſcribenti. Ex urbe Gebennarum, decimo ſeptimo Junii, Anno 1522.

Agrippa ad Capitonem amicum. XVIII.

LIteras tuas, doctiſſime idemq; colendiſſime Capito, quas à viceſima tertia Aprilis ex itinere ad me ſcripſiſti, poſt pluſculos dies domi meæ in urbe Cebennarum incerto nuntio redditas accepi (abſens ſiquidem eram tunc apud Sabaudiæ Ducem) quarum humanitati ſatagere haud valeo. Proinde bono huic viro, qui de me tibi tam amanter nugatus eſt, non poſſum non ignoſcere: ſi noſſem hominem, agerem illi pro ſuo officio multas gratias gratias. Sed utinam ego talis aliquando futurus ſim, qualem ille me tibi depinxit. Quæ de Luthero ad me ſcripſiſti, fuere gratiſſima: etſi mihi in hoc copioſum argumentùm dediſti longam copioſamq; reſcribendi epiſtolam, tamen aliud adhuc in hanc rem reſcribendi argumentum expectabo, quale per ocium ſcripturum te polliceris locupletius. Proinde bonum hunc patrem, præſentium latorem tibi commendo: illi conſilio ſis & auxilio, ac tuis illum Epiſtolis apud aliquos amicos tuos, quorſum ſibi eundem foret bona fide commendatum reddas. probus ſiquidem vir eſt, & diligens Miniſter verbi Dei cætera tu ipſe in homine facilè agnoſces, Quicquid humanitatis beneficiique in hominem contuleris, in meipſum collocatum habebo Reliquum autem quod abs te permaximè cupio, hoc eſt, ut quoties ſidus aliquis occur-

occurrat nuncius.ad nos rescribas· Præterea me amicis tuis omnibus, ut communem illis amicum, & commendatum & charum reddas. Vale fœlicissimè. Ex urbe Gebennarum, decimo septimo Junii, Anno 1522,

Amicus ad Agrippam XIX.

LOngiorem Epistolam, quæ culpam apud te meam deprecetur, quod condicto satisfaciens ad te non sim profectus, suavissime mi Agrippa, scribere non statui. notum enim jam tibi satis negotium, quod me interpellat: quare id pro me peroraturum non dubito. Unum tamen te oratum velim, ne induens opinionem me tui oblitum, retaliare satagas, quo neminem in amicitia tenaciorem hactenus (credo) compertum habuisti: sed tu ipse promissis maneas, mihi pollicitum abs te genisis meæ judicium, per Joannem Duchattum, olim S. Victoris quæstorem destinare procurans sigillo tuo obsignatum nosque pro viribus conabimur, ne te vel amicitiæ, vel laboris pœniteat. Vale Ex Seyssello, postridie Decollationis Joannis, Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XX.

BRevissimum Epistolium temporis penuria ad te scribere cogit, Cantiuncula humanissime: sed ex te amplissimas expecto literas Scripsi & tibi & Capitoni nuper per quendam Franciscanum, sed aliàs probum virum & Christianum. nescio, si acceperitis præsentibus nil aliud ago, quam ut scias me apud Gebennas moram ducere, multumque lætari te Basileanon discessurum, quò hincinde crebris literis colloquamur, Vale. Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XIX.

LOngam tibi Epistolam scribere gestiebat animus, amplissime vir, si mihi per occupationes tuas liceret apud te liberè nugari: sed nefas arbitratus sum, te plurimis eisdemq; maximis negotiis occupatissimum, meis ineptiis interturbare: nullam tamen temeritatem me commissurum confido, nec importunum ullum te compellandi tempus ratus sum, si modò id, quod apud te ago negotium, Illustrissimi Principis nostri hortatu faciam, eidem etiam, quod absque jactantia polliceri ausim, aliquando profuturum. Ipse namque Princeps, cùm me sibi in suum nuper asciceret, verùm qua conditione, quo stipendio, quo usu, quo officio me sit dignaturus, totum id negotii tuæ

tri tuæ Celsitudini sese commissurum ajebat, jussitque interim, egomet mei memor essem, ne ipsi proprii negotii negligens sim: quin potius scriptis verboq; rem meam apud te curarem. Itaque cùm tu nunc unus solusque sis, à quo tota hæc res pendeat, patronus, his præsentibus te adoratum volo, mei in hanc rem memor ut sis, nec diutius animo pendere sinas. Quicquid namque apud Principem ipsum de me statueris, gratum acceptumque habebo: te verò effecturum confido, ut Principi utile, mihique non incommodo futurum sit. At ego me talem præstabo, qui Principi non desidiosus, non infidus, non deniq; inutilis servus sim, ac tuam Celsitudinem mihi in aliquo profuisse te nunquam pœniteat. Vale fœlicissimè. Decimo sexto septembris, Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XXII.

FEstinus præsentium latoris discessus, ornatissime vir, idemque amicorum meorum observandissime, non patitur me tibi, ut vellem, longas Epistolas scribere. Tuas nihilominus expecto, non tam longas, quàm mihi omnium gratissimas. Scire insuper ex te cupio, si qua de me apud D. Cancellarium mentio orta sit: & cujus ille in me sit animi. Præterea commendo tibi causam amitæ meę viduæ, in quam quicquid beneficii collocaveris, in meipsum collocatum existimabo, gratias tibi, dum dabitur occasio, non tam verbis, quàm factis, relaturus. Commendo me dignissimæ uxori tuæ: cæterisq; quos nosti, amicis omnibus. Vale fœlicissimè. Ex urbe Gebennarum, 16. Septembr. 1522.

Agrippa ad Amicum. XXIII.

BInas jam ad te dedi Epistolas, ornatissime vir, quas te haud dubito accepisse. Quod autem huc usque non respondisti, attribuo vel occupationi tuæ, vel fortè absentiæ: nunc rursus ad te scribendi occasionem nactus sum, sat scribendi ratus habere me argumenti, quod nullum hinc ad te iterum patior meis literis proficisci vacuum. Audivi apud Basileam opus quoddam fratris Jacobi Hochstrati contra Luherum, item aliud simile editum sub nomine Regis Anglici: oro, ut ad me mittantur, atque si quid Lutherus illis dignatus sit respondere: ac, quicquid pretii fuerit, ipsi latori mox persolvam. Denique, quomodo Lutherana res succedat apud Germanos, scire cupio. Fabricio Capitoni, eximio ac vero theologo, si tibi scribendi ad eum occasio sit, me plurimum commenda. scripsi illi

nuper, plura scripturus per ocium. Præsentium latorem virum Theologiæ studiosum, & doctum linguarum, Græcæ, Hebraicæ, Chaldææ percupidum natione Scotum, professione Dominicanum, tibi & meipsum, commendo: oroque talem te ei præbeas patronum, quò cognoscat amicitiam nostram vulgarem non esse: ego si quid prò te tuisque amicis efficere valeam, nullibi unquam subterfugiam. Vale fœlicissimè. Ex urbe Gebennarum, die vicesimo Sept Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XXIV.

SAlve ornatissime vir. Scripsi nuper Magnifico D. Cancellario negotii mei breve Epistolium, reddidit illud reverendus Dominus electus Gebennensis, Abbas Bonimontis apud Monasterium Tarenthasiæ civitatis. Is reversus inde, retulit mihi illustrissimum Principem, sese unà cum dicto D. Cancellario præsentibus omne negotium meum eidem Domino Cancellario commendasse: & quod mihi de pensione rationabili ac commoda provideatur. dixitque insuper, eundem D. Cancellarium mox Chamberiacum petiturum, ibidemque aliquot diebus moraturum. Oro igitur nunc te rogoque, ut orta de me apud eundem Dominum Cancellarium mentione aliqua, quam tu de me accepta occasione opportuno, ut videbitur, tempore facilè suscitare potes, mei memor esse velis atque negotium hoc meum apud eundem D. Cancellarium, qua potes diligentia, procurare. Ego siquidem accedere Chamberiacum haud valeo, prohibitus rei familiaris angustia. Sum n. nunc ad biennium illustrissimi Comitis promissis confisus, hanc rem non sine magno meo incommodo, magnoque dispendio ac æris alieni onere pecuniarumque jactura expectans, hactenus præter mollia verba nihil assequutus: nunc etiam nescius adhuc, quid sperare ausim: & anne, dimissis bonis avibus, muscas venaturus sim. Sum enim proximis his diebus, pollicita mihi honorifica ac non parum fructifera conditione, in Franciam evocatus. Verùm mihi animus est Illustrissimum Ducem omnibus antihabere, si modo diuturno onerosoque temporis ac substantiæ dispendio res mihi ad famem non redeat. Scire igitur cuperem quàm proximè, quidnam Magnificus D. Cancellarius in me facturus sit, & quale & quàm expeditum habiturus sim hoc negotium meum. nam & re & celeritate, utroque mihi opus est, ne quando hinc meipsum holocaustum offerens, spe defrauder: inde verò insperatò inopinatoque vocatus rogatusque ad sublimia, meipsum præcipi-

cipitem negligentia. Oro igitur te nunc iterum, hoc meum negotium tibi commendatum esse velis. Scio namque quantum commodi mihi autoritas tua tuaque commendatio apud eundem D. Cancellarium allatura sit, si modo ille de me quicquam deliberarit: sin minus, hoc oro agas, quò diutiùs cum tanta rerum temporisq; jactura frustra sperare vetare valeas, meliorisque fortunæ capessendæ admonere. At ego me talem semper prȩstabo, quò ingratitudinis alicujus erga te nunquam argui videar. Vale fœlicissime. Ex urbe Gebennarum, decimo nono Sept Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XXV.

SAlve, amplissime vir. Scripsi nuper Celsitudini tuæ brevem Epistolam, quam reddidit reverendus Abbas Bonimontis, electus Gebennensis: rursus nunc brevi hoc Epistolio te, si fas est, mei memorem reddere cupio, quò videl. id in me exequaris, quod, ut accepi, nuper tibi ab illustrissimo Principe efficere datum est: veniamque mihi des, si tam liberè te admoneo. Malo siquidem hujus argui impudentiæ, quàm si te, congesta multa fucatorum verborum farragine, blandendi artificio spe futuri commodi adortus, adulationis reus efficiar. Deinde, quæ abs me tibi debentur, debebunturque gratiæ, præstare magis, quàm dicere conabor. Denique illud oro, ut quod facturus es, citò facias. Siquidem mihi non tam reipsa, quam celeritate rei opus est. Vale fœlicissimè. Ex urbe Gebennarum, vicesimo nono Sept. Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XXVI.

SCripsi nuper humanitati tuæ, commendans tibi rem meam ut amico, in quem confidebam, diligentissimo. Misi insuper, quod Magnifico D. Cancellario redderes breve Epistolium. Ex iis jam tibi sat notam esse arbitror, cum meam sententiam, tum quæ me teneat cæca fortuna. Sperabam autem ex te quàm proximè habiturum me responsum: ex Cancellario autem non tam responsum, quàm rem ipsam expectabundus adhelabam. nunc verò, cùm nec tu rescribas, nec ille miserit, contristatus sum animo, ut spes concepta propè ad restim mihi redierit. Scio namque quod tempus, quo idem Cancellarius illic mansurus est, breve est: negotia autem multa, expeditiones longæ, memoria fallax, favor difficilis, maximò verò mihi homini & absenti minus noto, minusque amicorum illic habenti. Vides, ut omnia mihi mala præsagit animus:

Te igitur nunc iterum atque iterum oro, rogoque, huic tam anxiæ moræ terminum aliquem, si potes, vel qualemcunque invenias: ut si certò sperare non liceat, saltem liceat certò desperare. Vale fœlicissimè cum faustissima conjuge tua. Datum celerrimè apud Gebennas, tertio Octobris, Anno 1522.

Amicus ad Agrippam. XXVII.

STatueram, mi Agrippa, ex pollicito literas dare: verùm, collato negotio cum amico communi horum tabellario, aliter visum est: quoniam putrent ultroneæ merces, & eousque cognita tua virtus, ut nullo alio fautore sit opus, quàm hoc tabellario, qui sermonem pro rerum ac temporum opportunitate callidiùs facere poterit, quàm nos scribere, atque objecta repellere, quæ scriptis nostris diluere nequiremus. Tu vide, quod melius sit. Scis enim Galleatum consilium sumere in arena. Nec profectò id scribimus, ut ab hujusmodi officio deesse tibi velim: quinimò, si aliter senseris, dictum facto celeriùs putes. Vale. Anno 1522.

Amicus ad Agrippam. XXVIII.

AGrippæ suo, vel omnibus reclamantibus, credit & favet Eustochius, tanquam ex Apollinis tripode pronunciet, Eustochio tamen pro publico munere populariter, nec tam ex vero, quam ex opinione vivendum est, tali namque urtica superiori anno contactus, magno impendio, majore jactura cùm privata tum publica, maximo timore exilium egit. rem tenes. symposio vestro amœnissimo interesse nequit, ad aliud efflagitantius ex magnatum quorundam imperio pertractus. Superos orat, ut sua vice discumbat Thalasius, & genius quispiam bonus. Vale. Anno 1522.

Amicus ad Agrippam. XXIX.

SAlvus sis amicorum rarissime. Navavi operam, qualemcunque potui, erga Magnificum Cancellarium, ut res tua concluderetur: sed, ut possum conjecturam facere, frigidulus in negotio apparet, & minus erga te afficitur, quàm candidissimæ tuæ virtutes expostulent. Utcunque sit, adoriar adhuc hominem urgentioribus stimulis, quibus nisi expergiscatur, congrediar cum Vullieto viro tui amantissimo: qui, ut arbitror, tui causa omnia secundabit. Agam causam amitæ tuæ non secus ac propriam. quod re ipsa plus, quàm literis, te intelli-

telligere velim Post triduum, vel quatriduum, reddam te certiorem, quid responderit Cancellarius Tu interea, si mihi credere velis, literis tuis compellabis ipsum Cancellarium, ut memor sit tui. Amplius velim, ut quandoque ad nos demigrares ad octo vel quindecim dies nobiscum compotaturus. Jam enim satis cum tuis Gebennensibus convivasti. Vale, & me ac rebus meis quantuliscunque pro tuo arbitrio utere & abutere, Gamberiaco raptim, quinto nonas Octobris. Anno 1522.

Amicus ad Agrippam. XXX.

INterpellavi sæpius, & quasi ad nauseam usque, Cancellarium ipsum de negotio tuo: in summa hæc est phantastica opinio sua, pro nunc non esse cum Cæsare nostro de re tua congrediendum, sed expectandum, donec illustrissima Princeps parturierit, quæ mox post partum unà cum Duce nostro est cisalpinatura, & ad Thomnoni solitudinem migratura, ibi pollicitus est se rem pro voto tuo compositurum: & ita retulit conclusisse negotium tuum cum reverendo Domino Abbate Bonimontis, à quo poteris certior fieri. Scribam tamen urgentiùs ad Dominum Vullietum, qui nunc ob suspiciunculam quandam pestis exulat à curia. Tu interea etiam literis tuis posses hominem interpellare. Vir est à secretissimis Principis, & qui te unicè diligit, potestque bilancem, quaqua versum velit, impellere. Expectabam, ut mitteres inventarium Codicum, quos ex Germania attulisti. Rogo, ne frustratum me reddas opinione mea: & si quid Erasmicum aut Lutheranum habes, facias me pro tua urbanitate participem, cum cautione de ilicò tibi restituendo Vale, & me ac rebus meis utere, prout vales. Ex Gamberiaco, septimo idus Octobris, Anno 1521.

Agrippa ad Amicum. XXXI.

CUm proximis his diebus apud reverendum Dominum electum Gebennensem, Abbatem Bonimontis, præsente etiam Magnifico Domino Lucyngie parente tuo generoso pariter ac probatæ prudentiæ viro, sermo nobis fuit de bona rum literum studiis: in eo & tui mentio habita est, qui eam ob causam Basileam jam profectus dicebare. Rogabant autem me primum tum ipse Magnificus parens tuus, tum etiam ipse reverendus Dominus electus, ut aliqua de hac re ad te scriberem, hortarerque & admonerem & calcar aliquod incute-

rem, licet spontè currenti. Dubitare verò cœpi apud meipsum, esset ne gravius illorum precibus non parere, an difficiliùs, quod cuperent, prestare. Difficile profectò ac plenum periculi visum est, si apud te inclytam Basileam sub optimis eisdemque eruditissimis Præceptoribus constitutum meis nugis, velut anser inter colores, (vel ut dicitur) sus in Minervæ schola, docere præsumam, quod si etiam doctissimus tentârit, is tamen, velut qui noctuas Athenas, rideri posset. Sed longè gravius periculosissimumque ratus sum, Reverendi D. electi ac Magnifici parentis tui, virorum de me optime meritorum, ac quibus plurimum debeo, honestissimas preces, quod hominis esset omnium ingratissimi, rejicere, tuamque gratiam contemnere. Scribendum itaque ad te decrevi, vel qualemcunque notam subiturus potius, quàm ingratitudinis. Quod si nullam egregiam doctrinam tibi afferre queam ipsus ego exilis ingenii & paucæ eruditionis, saltem voluntatem conatumque præstabo, ac velut index aliquis præforibus stans, quod iter ingrediendum sit, monstrabo. Quorum igitur nunc te admonere volo, haud multa sunt: sunt enim duo duntaxat, unum rectè sapere, alterum eleganter dicere. Primum illud assequeris, si Megarensis illius Theognidis præceptum mente nunquam exciderit. Sic namque ait: DISCES rectè quidem à rectis: quòd si audieris pravos, perdes te studiumque tuum. Hortor igitur te, illos solos Præceptores tibi deligas, quos rerum diuturna experientia erudierit, quorum eruditionem doctrina ipsa manifestissimè probat, quorum doctrinam honestissimi simul mores optimaque fama commendant: qui non verbis modò, sed & reipsa te erudiant: hos audi, hos sectare, hos imitare. Sic namque voti tui facilè poteris evadere compos, ac simul in eorundem doctissimorum probissimorumque virorum cœtu connumeraberis. Proximum autem huic quod dixi, eleganter dicere, idipsum tibi linguarum peritia potissimè præstabit: maximè verò, si Græcè fueris probè eruditus, sine qua nec rectè doctus esse poteris, nec planè eloquens etiam vel Latinè. nam quicquid habet ipsa Latinitas, sive in benè dicendi artificio, sive in Philosophia, sive in Theologia, sive etiam in historia, quasi totum hoc & omne à Græcis mutuatur. Cæterùm verò cum infinita penè sunt, quæ ignorantur, respectu illorum, quæ sciuntur: scias te tantò fore doctiorem, quantò nescieris pauciora. Non igitur paucis, nec humilibus, sed plurimis & optimis quibusque disciplinis indefesso studio est incumbendum. Nullus autor, nullus liber lectu

lectu dignus erit negligendus. Quòd si hoc non placeat consilium, vel quia difficile sit omnes pretio redimere, vel quia vix hominis ætas sufficiat omnes percurrere, & juxta Senecæ sententiam: non tibi curæ sit, quàmplures autores legas sed quàm bonos: en duos tibi potissimè præcipueque legendos dabo: unum Latinum, Plinium: alterum Græcè, Plutarchum. hi duo (crede mihi) præ cæteris sufficiunt ad reddendum hominem in omni scientiarum genere utraque lingua doctissimum: nisi quod sacras literas tibi consulo omnibus anteponendas, sine quibus omne reliquum studium tuum vanum erit, & fortè etiam noxium Omne enim, quod ex fide non est, peccatum est: & quod cum Christo non est, contra illum est. Nunc tandem, ut Epistolæ finem faciam, oro hæc nostra qualiacunque monita in bonam partem accipias: & si quid aliud penes me est, quo tuo & honori & commodo inservire valeam, præcipe mihi, & comperies me tibi in omnibus fore obsequentissimum. Vale fœlicissimè. Ex urbe Gebennarum, Nonis Octobr. Anno 1522.

Agrippa ad Amicum. XXXII.

Salve colendissime vir. Literas tuas accepi hoc meridie: ex quibus intellexi, meas tibi fermè ad septem dies tardiùs, quam debuerint, redditas. Misi unà cum illas ad Magnificum D. Cancellarium brevem Epistolam tibi pariter reddendam: quam si simul acceperis, nescio. utrasque tibi redditurus erat bonus ille pater, Guilliermus Probitius Carmelita Rupeculensis. Cæterùm intelligo, rem meam incedere non ut vellem, sed, ut suspicabar, ægris pedibus, ne fortè mei nominis Etymologia offendatur. Sed tu nunc mihi Mercurius aliquis efficiare, ac pedibus istis alias aliquas connecte & amicorum nostrorum omnium tibi auxilia adjunge: ego efficiam, ut nullibi unquam ingratus futurus sim. Ego Cameriacum venire nequeo, etiamsi totum meum negotium periclitaturum sit, causas tibi reddidi prioribus literis. triduo abhinc alias ad te scripsi literas, nescio, si acceperis. Quod amitæ meæ causam commendatam habes, ago infinitas gratias. Vale fœlicissimè cum faustissima conjuge tua. Datum celerrimè, secundo nonas Octobris, Anno 1522. Rursus scripsissem ad Cancellarium, nisi me festinus præsentium latoris prohibuisset discessus. scribam autem cum proximo nuncio, qui illac iturus est.

Amicus ad Agrippam. XXXIII.

AUdivi à quodam ex Franciscanis nostris: jam præterire dies aliquot, cùm hospitaliter cœnitantes, & de bonis literis, & de bonarum literarũ primoribus viris loqueremur, & ad te jam noster decurrisset sermo, te nunc degere Gebennis, illicque proba, nobili, formosa ac locuplete ducta uxore, in artis Apollineæ experimentis clarere singulariter, semperque nonnihil literarum, abstrusum, quidem & arduum, moliri: adjecit insuper librum tuo nomine titulatum. De abstrusa sive occulta Philosophia, apud causidicum quendam, dum per Burgundiam iter ageret, se vidisse: quem cùm mihi, ut par erat, apprimè laudasset, illius aliquando videndi desiderio captus ad te hanc qualemcunque Epistolam scribere decrevi, sciscitaturus, anne unquam proditurus sit in publicum, aut saltem paucis posset & amicis & illis maximè cupidis communicari. Est & alia etiam mihi ad te scribendi non levis occasio. Ostensa est mihi abhinc mensibus jam fermè tribus exactis Apologia una in Abbatem Tritemium, quamvis, ut intellexi, vita defunctum. illa in eum invehitur acerrimè: Magicæ artis insimulat: dæmonum socium familiaremque collocutorem nominat: hanc ubi à vertice (ut ajunt) ad calcem usque legissem, & mente revolverem, posentne aliquo modo fieri absque cacodæmone, quæ pollicetur, cùm in sua Polygraphia & in aliis suis, quos viderim, libris nihil omninò sinistri cognoverim, nostræ ilicò occurristi memoriæ, quod aliquando, cùm apud nos esses Lugduni, ex ore tuo audierim, te fuisse olim Tritemii auditorem & discipulum, usumque homine admodum familiariter. Quapropter existimavi te illius philosophandi attigisse modum, teque illius partes posse tueri potissimè, cùm ipse multis (ut par est) verbis Magicum nomen & exhorrescat & refugiat. Ex ea, qua de jam suprà memini, Apologia unam Tritemii ad Arnoldum Bostium Epistolam, quam annis viginti & amplius evolutis me & vidisse & legisse memoria complector, ad te mittendam exscribi jussi: hoc unum te rogaturus beneficium, ut quid de Epistola illa, quid de hominis ipsius scientia & moribus sentias, si placeat & vacet, me tuis literis reddas, quam primùm potueris, certiorem. Vale Agrippa doctissime: & si quidpiam ad rem tuam mea possit opella, ut lubet, utitor. Lugduni in D. Bonaventuræ Cœnobio, septima Octobris, Anno 1522.

Amicus

Amicus ad Agrippam XXXIV.

VEnerande Agrippa, copiosis præmissis commendationibus, non satis dolere possum, me sic à mente tua exiluisse, quem tanti facio, colo, veneror & amo, ut jugis de te mihi sit recordatio. Charissime, Agrippa, oro amoris vices rependas, ut nonnihil literarum & consolationis abs te recipiam. Cupio plurimum dominationem tuam videre. Si Lugdunum accedas, aperta fronte & bonis & corpore conabor me totum tibi obsequiosum præstare. Quod si veniendi nulla datur occasio; saltem aliquibus tuis negotiis me implices: & quæcunque facta velis, mihi tibi semper fideli amico jubeas hic Reverendus Pater præsentium lator, vir doctus, bonus & totus pius, evangelizandi gratia Gebennas profiscetur: ejus conversationem non recusabis, sed mea commendatione gratum habebis. Vale. Ex Lugduno, undecimo Novembris, Anno 1522.

Agrippa ad Amicum XXXV.

MUltum admiror, quòd, cùm toto hoc anno ex civitate Gebennarum plures ad te literas dederim, Cantiuncula doctissime, nullum huc usq; abs te responsum acceperim. Oro itaque humanitatem tuam, ut per præsentium latorem rescribas, & longiores etiam epistolas: præterea, quid Lutherus, Carolostadius, Oecolampadius, Melanchton, Huttenus, ab anno citra excusum in lucem ediderint, scire cupio: denique, quid Erasmus agat, ac quomodo ille cum Luthero consentiat, dissentiatve. Porro, si tu post topica tua quid aliud edideris: si Zasii Pandectæ prodierint, mihi rescribas: & si quid penes me est, quod tibi conducere queat, præcipe mihi confidenter, & non frustaberis. Vale fœlicissime. Datum Paternaci celeri calamo, vigilia Regum, 1523.

Omnigenæ eruditionis viro egregrio ac magnifico Domino D. Henrico Cornelio Agrippæ, Claudius Blancherosieus Burgundigallus S. D.

XXXVI.

MIrabere haud immeritò, mi Corneli, omnium, quos suo orbe sphæricus orbis complectitur, doctissime, quænam nos capiat fiducia, tuam sic nostris literis compellandi & amplitudinem & præstantiam, cujus stimulos dedit æmula virtus

Nam tua laus tanta est, ut cœlos impleat omneis,
Impleat & magni concava tecta Poli.

Quo fit, ut non tantùm te diligam & amem, verùm & admirer, colam & venerer, tanquam aliquod, nec me adululum putes, numen cælitus demissum,

Quod micat, ut clausus rutilo carbunculus auro,
Igniculosq; decens huic vomit inde suos,
Vt superat Titan radiantia lumina cœli,
Vt quoq; vis pelago maior inest fluvius:
Sic facilè cunctos, doctrina & moribus æquis,
Corneli, vincis, Phœbus ut astra sua.

Quantis, Deus bone, tete, tanquam, πολύτιμα extollebat præconiis ille tuus & noster amantissimus quatuor Laurentinorum natu major D. de Rivo-everso, cùm Valentiæ nobis illa tua ad perpendiculum elaborata in Lullii contexturam commentaria obtulisset, & contulisset? quantis apud Avenionem laudibus ille tibi, ut ferebat, emancipatissimus ephœbus Donatus Phosseyrus: quo præterea amoris vinculo Dominus Ripuariæ baro Lugduni, & complures alii ferè innumeri, quos Laconicæ brevitatis causa tacemus. Unde est, ut me tibi uni devinctissimum clientulum, & obsequiosissimum semper morem gerentem fore credas. Quòd si eos, quos nunquam vidimus, etiam fortassis ad barathri fauces demersos, quodam amore, ut Ciceroni placet, imò ferè incredibili prosequamur: nonne potius, quos viventes & jam in terris cælicam ducentes vitam, etiam Angelis penè beatiores cernimus. Sis igitur, precor, nobis Orestes, ego tibi Pylades: sis Titus, ego Egesippus: factitemus, quod Hieronymus & Augustinus, duo sacri dogmatis lumina clarissima: qui tametsi nunquam se viderint, attamen eos quædam mutua studiorum & morum connexio & similitudo connexuit. Modò tuas exposcimus non gazas, non opem, sed (ut ita dicam) corculum: quod ubi cognorimus,

Sume (precor) toto mihi quod contingit in orbe,
Atq; animum (iuncto corpore) semper habe.

Reliquum est, ut me tibi alterum Achatem credas sequentibus fore similem:

Dilexit socium subeuntem tartara Theseus:
Dilexit comitem Thesea Pyrithous:
Dilexitq; gravis validum Patroclus Achillem:
Et Phœbi rutilans Endymiona soror.
Et Paridis, vestri quàm nos, Ledœa propago
Non potuit vinclo fervidore capi.
Tristia liventis fugias divortia linguæ,
Ne novus hac noster discutiatur amor.

Vale,

Vale, & tuum, ut ſum, Blancheroſeum in amicorum & clientulorum album aſſcribito.

Ad eundem D. Agrippam Δεκάστιχον.

Vnde fluent, ſi fortè roges, celeberrime Agrippa,
Carmina, quæ modica noſtra Minerva citat:
Claudius hæc mittit. quamvis ſint aſpera cantu,
Excipias vultu proſperiore, rogo.
Perſicus hæc docuit princeps, cui grata voluntas,
Quam tulit oblata pauper agreſtis aqua,
Iamq; vale, & vivas ex omni parte beatus,
Et tua cum cœlo fama ſuperſtes eat.
Aſt mihi tam longum præſtent pia numina ſtamen.
Dùm referam laudes, vir generoſa, tuas.

Amniciaci hac Martiana luce velocius, quàm ἀσπάραγοι coquerentur, Anno 1523.

Suum Dominum Henricum Cornelium Agrippam Blancheroſeus ſalutat. XXXVII.

TUas obviis (ut ajunt) manibus literas, tui in nos & amoris & animi, vir inter doctiſſimos phœnix, monumenta & teſtes, accepimus. Verùm his incredibili fermè ductus ſum admiratione, cur noſtri (ut refers) Mercurii ſingulis planetis (ut ferunt amici increpes perfidam, cùm te teretem & tetragonum ac ſphæricæ figuræ æmulatorem prædicent omnes, ac Phœbææ lampadis aërisque ſereni ſimilem & ἀπαθῆ (ut Græcè loquar) in diſſecata mente viventem cum phyſica illa libertate, quæ eſt poteſtas vivendi, ut velis, gaudere valeas, tanquam ſecundus Democritus fortunæ numini laqueum offerens, mundi hujus labyrinthum, non ſine filo ingreſſus, quaſi heracliteos nobis offers fletus, aſt noſtrum Maia genitum potius nobis affidum, quàm perfidum palinodicè recantabis, ubi animi ſcrinia ac noſtra perceperis oracula. nec te facib. tanquam ſolem illuſtrabo, aut Cynthiam decorabo, vel Minervam docebo, cum pygmeus nihil cum Hercule, vel Arachne cum Pallade poſſit, ſed ſimus tibi puer gigantis collo appenſus, pauca nec dum nota tibi forſan referam. Abſcondit ſummus rerum opifex Deus Atlantibus, quæ talpis (ut ita dicam) adaperuit largifluus: ſed lentè feſtinemus, non Midæ gazas, non Crœſi opes, ſed fermè optandorum plenitudinem, aut omnium bonorum aggregatione ſtatum perfectum vel rerum expetendarum finem, qum dicunt mortales beatitudinem, ante obitum

contra

contra Ovidium ſperemus. Nunquam enim vidit Pſaltes juſtum derelictum, nec ſemen ejus quærens panem. Etſi perpetuum Pallados cum Fortuna dicant Poëtæ diſſidium, nihilominus tamen eaſdem nobiſcum concordes, diis ſecundantibus, auſpicemur. Sed de his viva vox nos certiores efficiet: neque arbitreris, quòd egenos ſpes paſcat. Æſculapiæ ac Apollineæ artis reticulis hîc irretiti, tuam adhuc illam præclaram animi ſupellectilem viſere non poſſumus: noſtras regulas & ſarcinulas ex Gratianopoli ſiccis hic faucibus expectantes. Vale.& gaude, tui Blancheroſei haud immemor. Amniciaci vento celerius, viceſima Novembris, Anno 1523.

τετράστιχον.

Papilio muſcæ bello congreſſus acerbo
Occidit, hæc cæſo Papilione volat.
Sæpius invaſor ſpreto ruit ictus ab hoſte:
Nam ſolet in modicis rebus ineſſe vigor.

Nec triſteris, quòd te api mellificæ undiquaque ſuos collectanti favos hoc noſtro in tuos Zoilos contexto tetraſticho ſimilem dixerimus:

Agrippa ad Amicum. XXXVIII.

QUod hactenus ad te non ſcripſerim, Reverendiſſime Pater ac Domine mi obſervandiſſime, non eſt, quòd me nunc tibi purgare valeam: alio tempore tibi hujus culpæ rationem reddam, & facilè me abſolves, ſpero. non enim, ut vellem, ad te longas literas ſcribere datur ob præſentium latoris feſtinum inopinatumque diſceſſum. Illud oro, ut me tibi ſemper commendatum eſſe velis, confidaſque me talem fore, cui ad vota tua ſemper & ubique præcipere valeas: idque vellem aliquando experiaris. Scio namque, quanta tibi debeo: & plura quidem, quàm præſtare valeam. Conabar tamen, faciam enitarque me tibi aliquando non ingratum oſtendere. Cæterum quæ hoc loci noſtra fortuna ſit, ſcias me à Dominis meis Friburgi optimè receptum atque acceptus eſſe, beneficiiſque non modicis adfectum: idque non parum ob tuam gratiam, cui omnes quidem bene ominantur, cupiantque omne bonum. Uxor mea, tua commater, ſeſe Reverentiæ tuæ humillimè commendat. Commendamus tibi parvulum Haymonem filiolum. Valeat, vivat, lætetur feliciſſimè Reverentia tua, cui me humillimè commendo & recommendo. Datum Friburgi Helvetiorum, viceſima Martii, Anno 1523.

Amicus

Amicus ad Agrippam. XXXIX.

REdditæ ſunt mihi literæ tuæ, Henrice doctiſſime, quæ mihi quidem gratiſſimæ fuerunt. Cupiebam enim admodum, quid de te poſt tuum à nobis diſceſſum fortuna tuliſſet, intelligere: gratumque mihi plurimum fuit, quòd ab illis Dominis Friburgenſibus perpulchrè ac munificè exceptus fueris. Longè enim plura maximis tuis virtutibus debentur. Itaque Deus tibi tuoque divino ingenio faveat, ac probè res tuas ſemper, ut ſoles, modereris, vehementer exopto. Quod vero ad Haymonem filiolum noſtrum attinet, nihil jam te de eo ſolicitum eſſe velim, quando hunc & filii loco habeamus, & nihil opis & operæ noſtræ defuturum ſit, ut educetur rectè puer, & in virum evadat. Tu igitur, ut bellè valeas, ſcribaſque ad nos ſæpius cura. Vale optime Corneli, Gebennis, ſexto Aprilis, Anno 1523.

Agrippa ad Amicum. XL.

MUlta ad te ſcribere geſtit animus, & longam quidem hiſtoriam, Chriſtophore mi amiciſſime: ſed importunus feſtinuſque præſentium latoris diſceſſus me prohibuit ad te longas literas dare: neque inſuper audeo, quod inter nos ſecretiſſimum eſſe velim, malè tutis committere literis, quod me cogit ad te ſcribere tam immaturas literas, hoc eſt, quidam ex Francorum quęſtoribus, mihi ante annos viginti ſemper amiciſſimus, idemque homo arcanarum rerum curioſus explorator, te ob meam commendationem viſere cupit & colloqui: nomen hominis eſt Godfretus Brullart quæſtor regius, &, ut vocant, thezaurarius: quem, ut ipſe percupidus eſt, ſi infra hoc octiduum Bernam adieris, rem illi gratiſſimam tibique non incommodam ac fortè etiam utiliſſimam effeceris. hominem ipſum apud generalem Nurbecum invenies. Cæterum quæ inter nos ex antiquo adhuc negotia ſunt, de iis aliàs ſcribam latius ex Friburgo. Mea in Paulum initiata commentaria, & cætera quæ tuæ fidei reliquimus, apud te ſalva eſſe confido. Vale feliciſſime. Ex Berna Helvetiorum, viceſimo ſeptimo Aprilis, Anno 1523.

Agrippa ad Amicum. XLI.

VIx eloqui poſſum, Chriſtophore mi amiciſſime, quàm cupidus ſim te videndi & colloquendi. Quæ autem me prohibeant ad te accedere, hæc ſunt. Uxor mea partui proxima eſt, quam linquere haud valeo, Inſuper magnum mihi & à Dominis

minis meis injunctum negotium in manibus est, quod prius ad finem deducere oportebit. Præterea absque dominorum meorum licentia ac scitu hinc non datur abire abesseve diutius. tanta enim incumbunt negotia, quod & præsens hic lator mihi facile testis erit, ut ne tempus quidem suppetat, ut velim, ad te scribendi longiusculè. quamobrem, si tu ad me accedere posses Friburgum, nihil hîc apud me tibi deerit, atq; istic, quod scriptis nequeo, verbis coram adaperiam. donabo te Mercurio aliquo, qui imposterum inter nos, quoties opus erit, secretorũ nostrorum fidus semper tutissimusq; nuncius discurrat. Quòd si interim ad te Lucernam venire potero, omni diligentia conabor. Cæterum sacerdoti illi Sinitensi me plurimum commẽdabis. Reliqua ex præsentium latore intelliges. Vale fœlicissimè Ex Friburgo, octava Junii, Anno 1523. nocte, caligantibus oculis, rapacissimo celerrimoque calamo.

Agrippa ad Amicum. XLII.

QUi præsens tibi tradit nostrum hoc chirographum, Antonius Palanchius civis Friburgensis, arcanarum rerum indagator, eam illi fidem habeto, ac si me ipsum coram colloquaris. nihil eum celato, quæ me scire velis: & si quid reliquum est, quantum etiam id sit, quod inter nos secretum esse velis illi, tutò committas. Vale fœlicissimè. Ex Friburgo Helvetiorum, vicesimo quinto Augusti, 1523.

Agrippa ad Amicum XLIII.

SI tam multis literis meis, quæ ex urbe Gebennarum ad te scripsimus, amantissime Claudi, vel unica brevissima schedula respondisses, non haberem, quo tibi succenserem: nunc verò succenseo tibi, & graviter in te iratus sum. atque his præsentibus tibi bellum indico, nisi me celeri responso placaris. Scias itaque me ad Friburgum Helvetorum moram ducere, ut non habeas quo te excuses ultra: atque vel rescribas & sæpissimè, vel hostem habeto. Vale felicissimè. Ex Friburgo Helvetiorum, vicesimo octavo Septembris, Anno 1523. celerrimo calamo.

Amicus ad Agrippam. XLIV.

MEritò post homines natos ingratissimus & dicerer & haberer, bis humanissime, hoc est, doctissimeque & benignissime D. Corneli, si nunquam pro tanta in me benevolentia, vel quod possem semel gratias agerem: ingratior, si id benefi-

cii non

cii non agnoſcerem: ter ingratiſſimus, ſi non meminiſſem. Certè ille ipſe es qui abhinc biennium plus minus ob pauculos, neſcio quos, verſiculos ineptos planiſſimè & inconditos me apud Gebennas in numerum tuorum, ac potius in familiam tuam, tanta humanitate cooptaſti, quum nihil eſſet præterea in me vel reconditioris literaturæ, vel ſolidioris eruditionis, ut facilè faciebas periculum, adeoq; cætera eſſem ignotus tibi, ut terrę filius dici mererer, Quid ita, inquies? igitur interea me nunquam ſalutavit Hilarius, non tanto loci, quanto temporis, intervallo disjunctus. Hìc ego, ne id negligentiæ adſignes, quæſo vir multò facundiſſimè, nam præterquam quòd tot legationibus functus, toties à D. meo Eraſmo ad Cæſarem miſſus, Baſileæ niſi raròs, niſique per intervalla non fui: ſæpe etiam putâram brevi me ad Regem Galliæ miſſum iri: id quod fortè intra ſeſquimenſem eſt futurum. Quòd ſi tum obiter fuero coram incivilis ſalvator, ero certè omni ingratitudine barbarior, & ſimul omni barbarie ingratior: qui quum iſthinc huc abirem, nil aliud quam Vale illud Franciſcalium manticulariorum (ut eſt in proverbio Gallicano) ita ut volebas, dixi. Vale Baſileæ, pridie D. Martini: quum longiſſimus ſermo eſſet de te habitus in cæna, ut honorificentiſſimus, ita Domino Eraſmo longè gratiſſimus, qui raras tuas abſentis dotes mirificè eſt amplexus. aderat D. Claudius Cantiuncula tuus, & Philibertus à Lucingia, & magnus quidam philoſophus Thomas Zegerus, aliique complures. Iterum vale cum ſuaviſſima cordatiſſimaq; tua conjuge totaq; familia. Epigramma quod injunxiſti, ſcribam, quum ero majoris nominis ac autoritatis: quò ſit ingeniosius, ideoq; vivacius. Salutem adſcribo Cancellario tuo. Jam tertiò vale: precorq;, ut iſtam corporis animiq; fœlicitatem tibi perpetuet Chriſtus Opt. Maximus.

Amicus ad Agrippam. XLV.

NEſcio, quo infelici genio, mi Agrippa, evenit, ut qui diligentiſſimus in ſcribendo quondam eſſe cõſueveras nunc ne multis quidem menſibus ad epiſtolas noſtras, quas ad te dedi non ſanè raras, quicquã reſpondendum dignum duxeris, niſi ſi rei uxoriæ ſolicitudine ſilentium tibi fuerit imperatum. Quid aliud n. ſuſpiciet? ſtudiorum tuorum inſtantiam, ociumque, ac juſtam libertatem conſiderans. Quare te per neceſſitudinem veteris amicitiæ, ſtudiorumq; communem rogo atque obteſtor, ut & manere in officio & reſcribere velis, vel nunc ſi non ad ſingulas literas, at certè ad eas, quas primas poſt tuum epiſto-

epiſtolium,in quo tibi eruditorum noſtrorum lucubrationes & incrementa ſignificari cupiebas, ſcripſeram: quaſque redditas tibi fuiſſe,mihi planè perſuadeo. Ac vide quam ſim tuarum cupiens literarum. Ego etſi in eiſdem literis de Domino Eraſmo complurima, de Oecolampadio itidem,ac aliis ſignificaverim,mitto quædam adhuc,è quibus rerum ſucceſſus harum intelligere valeas: Spongiam videlicet Eraſmi adverſum Huttenum, qui Huttenus poſt editam Spongiam, dies jam agitur decimus tertius, apud pagum Tigurinum ſatis conceſſit: declamationes quaſdam Oecolampadii, quæ feliciter ſucceſſerunt.& hiſtoriam præterea Tyrannidis in Brabantia comprobatæ. Tu boni conſules. De rebus noſtris ſemper ago Baſileæ, quantumvis aliò vocatus.nam libera (Deo gratiæ) conditione & honeſta fruor:ſed modico contentus. ſuperiore menſe inviſi patrem,qui te plurimum cupit ſalvum.utinam & ipſe incolumis eſſet.nam Cæſarii caſu mirum in modum gravatur, Vis autem mirum audire:illi noſtri amici, qui meas clam literas ſurripuerant, & quibus à conſiliis fuiſti, quique me piſtrino perpetuo alligare conati fuerant, iterum me blandis ſuaſionibus per interjectas perſonas in ſuum famulitium allicere tentârunt:magna ſpondentes& orantes, uti præterita in lethæum flumen conjicerem. Ego quàm modeſtè potui,negotium & munus detrectavi,tollat eos,qui eos non novit. ſed hæc lapidi dicta ſint. Vale,& tibi perſuade,me eum eſſe,qui tuus ſit, ut ſuus. Baſileæ,duodecimo Septembris,Anno 1524.

Agrippa ad Amicum XLVI.

Dii ultores malos illos malè perdant,qui me(ut audio)tam crebris literis tuis defraudârunt. Iraſcebar ego non minus de tuo tam diuturno ſilentio,nunc omnem bilem in illos literarum noſtrarum proditores latroneſque evomo: te verò admonitum volo,ut deinceps non niſi tutiſſimis nunciis ad nos reſcribas. feſtinus hujus latoris ad te reditus, qui eodem momento venit abiitque, non me ſinit longiores literas ſcribere, licet ſatis amplum dederis reſcribendi argumentum. Scripſi pridie breve epiſtolium non minori celeritate: id te accepiſſe arbitror. indies nunc ad te plures literas dabo. præterea fac diligenter exquiras, quò literæ illæ tuæ ad me datæ devenerint, quibuſve traditæ ſint ab illis tuis latoribus. Vale fælíciſmè. Ex Friburgo, ultima Septembris, Anno 1523.

Amicus

Amicus ad Agrippam. XLVII.

PRæcipitatus latorum reditus ad te, mi Corneli, quem, ut aliquod divinum numen humana carne circumvestitum, veneramur & colimus, & laconica ab omnibus semper amata brevitas, ac Reverendissimi D Domini Lusannensis, tuum nomen ad astra usque jugiter efferentis, in suam civitatem adventus, non sinit, nos ad te longiores depingere characteres. verùm quoniam propediem ad tuum properare speramus oraculum, non falsifidum, sed veridicum, mutuasque audire & reddere voces, paucis vela complico. Vale doctrinæ & virtutum domicilium. Anno 1523.

Amicus ad Agrippam. XLVIII.

NOn habeo, quod ad te scribam: permulta autem habeo, quæ coràm tibi exponam. Adventum tuum, quemadmodum proximè significasti, lætabundus expecto. tu igitur breve hoc iter æquo animo feras, &, quanto citius poteris ad nos advola, ubi omnia mea tua sunt. Vale fœlicissime. Ex Friburgo, decima Octobris, Anno 1523.

Agrippa ad Amicum. XLIX.

TAm opportunus, tam fidus, tam integer sese nobis hic obtulit præsentium lator, tuæque reverentiæ notissimus, ut quas longas ac ferme ad volumen usque ad te scripturus fueram literas, omnino jam non sit opus. siquidem is tibi omnia coram abunde copioseque exponet. Cæterùm ita de me confidas, quoties, quantumque, & ubilibet præceperis, me tibi ut obsignatissimum, eundemque fidissimum, nusquam defuturum. Tua commater sese Reverentiæ tuæ diligentissime commendat. Haymonem parvulum adeò tibi commendatum scimus, ut alia non sit opus. Utinam aliquando pro impensis beneficiis possemus tibi vel semicondignas reddere gratias. Vale fœlicissime. Ex Friburgio Helvetiorum, 19. Octobris, Anno 1523.

Amicus ad Agrippam. L.

TUas recepi literas, mi Corneli, inter mortales philosophãtes Deus, loconicas quidem ac perbreves, verùm tersas & emunctas. His tuo aureo dilectionis in te hamo nos iterum atque iterum trahis. Quod si animo nostro liberi imperaremus, non utique ad te advolaremus, sed advolitaremus etiam hyrundineo cursu velocius. Nescis, mi Orestes, quanto in te,

ac te visendi trahamur affectu. Verum enim verò Reverendus ac metuendus D. Dominus Lausanensis, nobis & princeps & amicus, suis & sodalitii & amoris irretit ac illicit hos illicebris. veruntamen mallemus tecum mori, quam cum cæteris vivere, etsi nunquam te viderimus. Saltem tui & ingenii & virtutis novimus vires mortalibus quidem anteferendas. Quod si quando nobis confabulari, ac de altissimis rerum arcanis colloqui contigerit, divinum potius, quàm humanum (quod Dii faxint) colloquium putes. Unum est (ut receptui statim canamus) postea quam idem præfatus Dominus Lausanensis nobiscum de mercede & ejus & urbis, ac Ecclesiæ, fœdus pepigerit, vento celerius ad te adnavigabimus, ibique mutuas audire & reddere voces (Diis faventibus) licebit. Raptim Lausanna civitate, sexta Novembris, Anno 1523.

Agrippa ad Amicum. LI.

JAam satis literarum dedisti: pollicitus te venturum Friburgum. Præterea me magnis oneras divinitatis titulis, qui tamen is sum, cui tam grandia non conveniunt: nec, qui hujusmodi mihi arrogare velim, conscius mihi exilitatis humanitatisque meæ. Nunc verò id te oratum volo, ut non modò rescribas, sed ipse venias, quippe jam non te literas, quàm teipsum expecto. Vale fœlicissimè. Ex Friburgo Helvetiorum 19. Novembris, Anno 1523.

Agrippa ad Amicum. LII.

DIscessisse te Basilea, & Mediomatricum Reipublicæ à consiliis famulari, nunc primum ex præsentium latore intellexi, quæ res tibi bene vertat, exopto. memor tamen esto, quod vulgato proverbio dicitur, cavendum esse ab inimico reconciliato, illudque Catonianum, si bene recolo, pueris notissimum, imitare, quo dicitur:

Si quis amat verbis, nec corde est fidus amicus,
Tu quoq; fac simile, sic ars deluditur arte.

Salutabis mihi Brennonium nostrum sanctæ Crucis curatum, cæterosque omnes amicos. Plura vobis scripturus essem, sed modico adhuc opus est silentio. Ego jam hunc annum apud Friburgum egi, ut locum cederem invidiæ: sed jam rursus omnia bene acta sunt. Itaq; revertar in Gallias. exinde scribam vobis omnibus amicis apud Mediomatricos. Præsens hic lator tibi commendatus esto: vir est, qui verborum lenocinio laudari non eget: recedit abhinc evangelii causa, quod datum est

in rui-

in ruinam & resurrectionem multorum. Post literas tuas à 12. Septembris anni præcedentis nullas alias ex te recepi. scio me plurimis epistolis fraudatum esse, teq; meis similiter. Cautius ergo deinceps agendum erit. Id te oratum volo, obtestorque per hanc nostram sanctissimam amicitiam non in corruptibilibus hujus mundi, sed in æternis virtutibus conciliatam, ut hunc latorem virum evangelicum, Thomam Gyrfalcum, sicut meipsum, commendatum habeas, ac amicis tuis, quos equidem scio perplures tibi esse, apud Basileam, qua poteris, quàm optima fide eundem commendatum gratumque reddat: & si quod aliud beneficium in hominem hunc contuleris, in meipsum collocatum esto, & ego retribuam. Vale fœlicissime. Ex Friburgo Helvetiorum, quinto die Januarii, 1524.

Agrippa ad Amicum, LIII.

JAm sæpe admodum scripsi, ad nos venires, ut ipse mihi nunc succenseam, qui toties id abs te frustra postulaverim: sed & nunc adhuc cupio, ut venias unà cum D. Benedicto Chandelio, viro, quantum capere potui, tui amantissimo. Cæterum jam annus est, quo discedens Gebennis scripsi tibi epistolium in quo pollicebar tibi nescio quem Mercurium, qui inter nos tutus fidissimusque omnium occultorum per quamcunque distantiam discurreret nuncius. Hunc ubi acceperis, æque absentes atque præsentes mutuis colloquiis fruemur. Vale fœlicissimè. Datum Friburgi Helvetiorum, 13. Januarii, Anno 1524.

Agrippa ad Amicum, LIV.

MUltis jam retroactis diebus aliquot ex te literas accepi. Dionysi colendissime, idemque amicissime: ego verò vix semel rescripsi, quia non erat, quod te dignum rescriberem, nec tutus fidusque occurrebat nuncius. Atque ego, testor enim & fateor meam negligentiam, nihil minus ago, quàm rescribere amicis indies literas. Attamen scribam ego, nec ne, sum idem semper is, qui sum: hoc est, amicis meis semper integer fidusque amicus: atque hæc nostra amicitia, summa, sanctissima, perpetuaque est, quia non ex corruptibilibus hujus mundi, sed in sempiternis virtutibus conciliata. Hoc jam argumento tibi satisfactum esto, ne me tui oblitum arbitreris, nec de nostra veteri amicitia aliquid refriguisse putes. Sed & quæ Venerabilis Pater Joannes Lagrenus, conventus D. Bonaventuræ apud Lugdunum Gardianus, ad me scripsit,

non erat illis respondendum literis, etiam vel tuto admodum nuncio, sed coram agendum. non enim committuntur literis (hoc sciat bonus ille Pater (quæ in illa Tritemii epistola, cujus duplum ad me misit, leguntur, sic vera esse, ut narrantur. Apologiam contra Tritemium ab ingratissimo homine editam, & ex ignorantia Tritemii morum ænigmatumque ortam, idem Tritemius edito volumine religiosissime diluit. Verum his, quod superest, si aliquando ego (ut spero) Lugdunum venturus sum, pro posse satisfaciam. Spero autem proximis his quadragesimalibus diebus me aliquot diebus penes vos adfuturum, si tempus sorsqe rerum humanarum sæpé rectrices non obstiterint. Nam sunt mihi jam perplura negotia eo loci agenda: de quibus dum hæc dabitur occasio, latius colloquemur. Vale fœlicissimè, ac Dominum Andream regium physicum meo nomine salutato: simul atq; Joannem Parisiensem, virum, ut nosti, dignissimum & amicum meum totum integrum, cum cæteris, quos nosti. Ex Friburgo Helvetiorum, vicesimo Januarii, 1524.

Amicus ad Agrippam. LV.

SAlus & gaudium colendissime Doctor. Ne miretur, rogo tua præstantia, neque indigno capiat animo, quòd incomtis omnique vetustate ex tuis literis tam præcellentem virum, mei notitia penitus carentem, aggredi ausus sum. Profectò humanitas atque doctrina, quibus plerosque totius Germaniæ philosophos & antecellis & præponderas, omnem metum & stuporem abstulerunt: meque intrepida mente in tuum coëgerunr amorem. Papiæ etenim, te docente diebus illis, quando ego nobilissimam illam academiam denuo repetii, hi qui mecum stabant, miras ingenii tui ubertates de te prædicabant, bonarum artium, sciltcet philosophiæ peripateticæ, medicæ artis, & totius naturæ secretarium, monstrabant, & nonnulli astrologica indicia, imagines & alia naturæ mysteria à te fabrefacta: quibus tam abundè oblectabar, quod nunquam cessavi tuum deplangere discessum. Videntibus itaque aliis confratribus meis tam arduum cordis affectum, librum, cui titulus de Magia naturali Cornelii Agrippæ, offerebant, in quo fons & origo totius philosophicæ veritatis adapertissimis rivulis scaturiebat, quo adhuc magis animus molestiis vapulabat, eò quod hunc Crœsi opibus longè dijudicabam præesse. Rursus (fatis disponentibus) elapso anno, Joannes Reiff, civis Friburgensis, omnium doctorum virorum amator, literas ad me

me dedit, quibus intellexi tuam excellentiam in Friburgensem Æsculapium esse assumptam: quibus plurimum gravisus, eundem Dominum Joannem Reiff precibus admonui, ut tuam haberet dominationem commendatam, apud aliosque supereminentiores solicitaret, ut cum honore & reverentia vir tanto ingenio praeditus, tractaretur. Scio etenim illic populum satis benignum atque hospitalem: elegantius tamen Martem quàm Mercurium colere. Rogo igitur: disertissime Corneli, si absque tui gravamine fieri potest, librum illum de naturali Magia communicare velis: huncque praefato Joanni Reiff committere: qui curabit ut ad me veniat: & in brevi absque dolo & sui incommodo ad te revertetur. Quod si feceris, rem mihi gratissimam praestiteris: pro qua, nescio, quo dicendi genere, qua denique & facundia condignas tibi possim promere grates: & si qua in meis laribus erunt, quibus tibi complacere potuero, tuum erit imperare: meum vero obedire. Vale. Argentorato, ipsa die, qua sol quintum sagittarii gradum permeabat, Anno 1523.

Agrippa ad Amicum. LVI.

INdicem librorum meorum De occulta philosophia, quem librum quondam adhuc adolescens edidi, postea multis capitibus auxi, proximis his diebus ad te misimus: sed est adhuc aliquid, quod additurus sum. Clavem tamen totius negotii mihi, amicisque quorum te unum ne dubites, reservo. Nefas siquidem esset, & sacrilegium, hunc omnium conscientiae publicare. Ideo non traditur ille scriptis, sed spiritui per spiritum infunditur. Residuum intentionis meae ex ipso Joanne Reiff intelligere potuisti. Habeo adhuc plura editionis meae volumina. Sunt etiam penes me pleraque alia aliorum Doctorum & antiqua & recentia scripta hactenus incognita, inter quae est opus Marci Damasceni de variis admirandisque animarum naturis, liber totus Magicus. Haec omnia aliquando in publicum daturus essem modò ne & operam & impensam omnino perditurus sim. Caeterum nunc quid abs te postulaturus sim, adverte. Astrologi plerumque omnes, qui nunc eam artem profitentur, coeli figuras erigunt, & stellas locant juxta motum ac situm, nescio, cujus imaginari orbis, quod nonum coelum vocant. Magi verò praeter octo sphaeras, nullum aliud circumvertile coelum agnoscunt: & hoc est in arte illa secretum. At quicquid operaturus sis, octavi coeli situm, motum ac lumen observes. Verum quid horum tu sequaris in nativitati-

bus & annorum indiciis, ex te scire cupio. Ego tecum multis admodum ac itidem validissimis argumentis agere possem, nisi hoc negotium non in epistolam, sed in volumen excresceret. Tuam opinionem & circa utramque viam tuam experientiam duntaxat scire cupio Verum nosti, quam inter se dissident Astrologi de inveniendo puncto revolutionis annorum & nativitatis. Est etiam inter eos non minus dissidium in constituendi cœli domiciliis circa verificationem horæ ac puncti natalis: duæ viæ sunt famosæ: sæpe tamen non modicus sese ingerit scrupulus, forte & error aliquando Ego de his omnibus tuum judicium expecto. Extat egregium illud proverbium, Judicia astrorum ex ipsis atque ex nobis sunt Arbitror scire te. ego siquidem scio quid hoc verbum. Ex nobis, sibi velit, quamvis hactenus ipsum, à nullo Magistrorum vere explicatum legerim, nec audierim. Quid rursum sentis de nativitatum revolutionibus, num ad illud hemisphærium, ubi agit natus, fortè in longinqua regione, erigenda revolutionis figura sit, anne super Zenith loci natalis? Admoneo te hoc unum ex illis esse, per quæ sæpe dispensatur cum fato, & vertuntur sydera retro, atque hîc iterum tuum judicium expecto. Vale fœlicissimè Ex Friburgo Helvetiorum, omnium scientiarum cultu deserto ac destituto, vicesima secunda Januarii, Anno 1524.

Amicus ad Agrippam LVII.

GAvisus sui plurimũ, Henrice præstantissime, cum nuper secundas à te recepi literas, intellexi etenim animũ tuum erga me, quamvis immeritus ego, paratissimum, quod profectò maximæ humanitatis indicium est. Joannes Reiff, patronus ille & fautor noster non aspernandus, literis suis consimiliter tuam benevolentiam mihi notificavit Quare ingenti gaudio affectus, librum de Magia naturali unà dierum ad me venturum spero. Vellem tamen clavis ne deesset, mihi ne contingeret ab asino radere lanam. Polliceor hîc, & juro tibi per summum quod feci juramentum, nulli communicaturum. Quod si aliter experieris, me perjurum & mendacem ubique proprio hoc meo chirographo declara. Accepi etiam apud te esse plura alia & tuorum & aliorum recens edita invisaque volumina. Certè videre desidero, & ferventiori quidem animo, quàm totius Pactoli divitias. Cæterum abs me petis in astrologica arte quædam Revera obstupui, cùm legerem, eò quòd ego in hisce rebus tibi, tanquam Marsias Apollini, comparandus

dus. Quid prodest Cræso divitias augmentare? aut quomodo Codrus eidem augmentabit easdem? certè imbecilliores vires meæ viribus tuis, viresque meæ, tanquam muris vires ad vires Leonis. Obtemperabo tamen mandatis tuis, & tanquam discipulus Magistro respondeo. Quare si inerter & plus quàm barbarè, quæsita determinabo; scio tua humanitas veniam præstabit. Primò quæris ad quam sphæram, sive ad nonam, sive ad octavam, calculus meus feratur in erigendis figuris cœli, & motibus stellarum. Respondebo breviter, ad nonam, & præsertim in motibus planetarum & in erectione figurarum cœli: de fixis autem alius quodammodo apud me usus est, quamvis ad eundem fine nona sphæra perficere nequeo. Ita etenim edoctus sum à Ptolomæo ejusque sequacibus, Pro erigendis figuris cœli rationabili modo Joannis de Monte regio utor, tanquam veriori. Olim autem ex Alphonsinis tabulis laboriosè figuras edideram: nec non tentavi alios diversos modos tam per instrumenta, quàm etiam per tabulas: insestavi plurimum genios: sed tutiorem nusquam recepi viam, quàm Joannem de Monte regio. quare & hîc conquiesco. Cæterùm omnes motus, aspectus & deliquia ex Alphonso me scias colligere. Tentavi Blanchinum, Joannem de Lineriis & alios: magis autem mihi reperi familiarem serenissimum Alphonsum.

De puncto revolutionis uniuscujusque rei, scias me talem modum servare. Capio duos motus solis in gradus minutis, secundus. &c. ad meridies duorum dierum: scilicet antecedentis rovolutionem & ejusdem, in quo revolutionem expecto: numero gradus, minuta, secunda intercepta: inter hos duos meridies, ex quibus portionem horariam elicio, habita hac, facillimè ibo ad omne punctum mihi assignatum, sive per additionem sive subtractionem, seu quod ipsa revolutio ante vel post meridiem ventura est. res est certa & facilis, non dubito. Alius superest mihi modus, quem ex Alphonso collegi. His duobus utor. alios omnes dimittendo. Cum autem de verificatione natalis puncti quæris, dico me tres modos habere: primum ex tertia Quadripartiti capite secundo: secundum ex Centiloquiis ejusdem verbo trigesimo quarto: tertium ex Centiloquio ejusdem verbo quinquagesimo primo. Duos primos missos facio, tertius mihi domesticus est, tabulis suis aut calculo certissimam porrigens viam. Adhuc meçū est irreprobabilis modus, laboriosus tamen: hunc tibi scriberem,

berem,(non tamen quod te velim informare) si non epistolæ metam transgrederer. Scio tamen te in his omnibus copiosiorem,& ut supra dixi, præcellentem, sicut Leo murem. De primo verbo Centiloquii mentionem facis : per Jovem , nescio quid aliter tibi velit id verbum, Scientia stellarum ex te & ex illis est:quàm,sicuti exponit Hali,qui intelligit,quosdam prędicere futura ex influentia Stellarum , vel ex motu intelligentiarum vel alia aliqua vi siderum insita, ignorantes causas , ut multi fuerunt divinatores : quosdam verò ex scientia veterum experientiâ perscripta . sequi motus stellarum & actiones in hæc inferiora: quidam utroque modo simul. Vidi etiam nonnulla aliorum commentaria , Georgii Trapezuntii , Pontani, Vallæ, Omnia tamen Hali sententiam referre , & parum plus quàm stilum permutasse videntur. Rogo tuam mihi sententiam communicare velis.nam tuum ingenium his lectionibus prævalere scio. Demum quæris de hemisphærio aut latitudine , super quam revolutionis figuram ædificem , nato in longinqua regione vagante ? Breviter respondeo , super id , ubi modò degit:non , ubi iterum exiit. Nativitatem tuam calculavi pretiosus , quo potui. Leonem reperi ascendentem , non virginem. Omnia tamen tuæ castigationi submitto. pusillum etenim in hisce rebus ingenium meum scis. Omnes partes domorum & aspectus direxissem , directionesq; ad annos distribuissem , tabellas item profectionum ex quinque hylec edidissem, si tempus habuissem: sed nec opus est quia tu ipse faciliori via scrutaberis hæc omnia : revolutionis figuram ad annum modò currentem apposui: cerne omnia,& si quid perperam egi,veniam precor. Rursus aliam habeo nativitatem cujusdam mulieris:hanc tibi mitto,rogans super hanc bene velis condere judicium : cumque dabitur facultas , per Joannem Reiff civem Friburgium id mihi transmittere velis. Verum quintam domum & partem filiorum , utrum scilicet prolem sit habitura,& quomodo in matrimonio rem suam sit productura, diligenter illustrare velis. Vale, & tuum clientulum commendatum habe. Ex Argentina ipsa die,qua sol decimum arietis gradum permeabat, Anno 1524.

Agrippa ad Amicum. LVIII.

PEr varios casus, per tot discrimina rerum tandem venimus Lugdunum,ubi veterum amicorum jucundissima consuetudine fruimur, ubi amplissima nobis occasio,materia favorq; initur adipiscendi laudem,decus atque lucrum : apud Friburgum

gum insuper perpetuos reliqui mihi amicos. Cæterùm à Rege nuntium expecto & aurum annumque stipendium: & jam à regiis quæstoribus accepimus aliquot aureos coronatos, ut domui disponerem. Hæc hactenus te scire volui: ampliora tibi scripturus in posterum. Reliquum commendamus tibi Haymonem filiolum. Commendari & ego cupio Domino Joanni tuo, oroque, ut tabulæ illæ meæ sibi bonæ curæ sint. nam post modicum temporis missa pecunia illas redimi adferriq; curabo. Salutat te commater tua, ominaturque tibi omne bonum. Salutamus tuos omnes. Vale fœlicissimè Ex Lugduno, tertia Maii, Anno 1524.

Amicus ad Agrippam. LIX.

RΕtulit nobis D. Jacobus adylens, communis amicus, te inter regios obęratos non fuisse mediocriter auctoratum: quo nuntio (mihi credas velim) nihil potuisset esse jucundius. gaudeo planè, fortunam virtutibus quidem tuis imparem, verùm oportunam contigisse: nec minus gratulor communibus studiorum centuriis, quibus cum hactenus fortunæ injuria, pecuniæ nubibus fuerint obscurata, isthæc tua fœlicitas sudum tempus ominantur. Agnosco equidem Platonis quondam votis successus suos tandem aspirare, videl. ut vel regnantes saperent, vel regnarent sapientes. Nihil enim interest, an eorum imperiis, an consiliis regatur Respublica. Hoc unum te monitum velim, ut postquam togam rursus in Castrense sagum mutare decrevisti, in Borboneumque bellum proficisci hastæ tesseram tuam infigas, ne non notum & amicum Officialis noster pessimè habeat, quandoquidem (ut accepimus) is se in Borbonii acie constituit, vel antesignanum præstare, vel triarium: nos autem ob omni sumus actione expertes. Licet enim calamitatum satis nobis exhibeat fortuna, vel dum citra negotium, quum eas industria nostra reddiderit inextricabiles, tametsi nos non spe destituerit, sed ærumnarum nostrarũ finem sibi reservavit in pectore, ut Romanensium forensi utar parœmia, quod meo mihi jure facere licet. Scis enim, quo pretio eorum mihi venierint vocabula. Interea dum nihil nobis est vel privati vel publici negotii, otiamur: sed in literario negotio versamur, in arte dicendi, postea quam nobis sublata est potestas faciendi. nam licet in utraqne parum valeamus, hæc tum altera nobis semper fuit amabilior: & quoniam virtutis & fortunę tuæ amplitudo nostraque tenuitas non patiuntur nos opera de te nostra benemereri, quod semper nos optavisse non

ignoras, ſcriptis ſaltem tecum decertare ſtatuimus, haſce ad te exarandas operæ pretium ducentes: non, ut animum in te noſtrum palam faciant, quem jam ſatis habes exploratum: ſed ut tibi ſignificarent eam, quam de ſucceſſu tuo concepi, lætitiam: interea rogans, ut ſi quid ſuccifivi temporis poſſis ſuffurari, id ad nos ſcribendo velis impertiri, tam de ſtatu tuo, quam de publicis novitatibus. Vale, uxorique, quæſo nomine noſtro plurimas dicito ſalutes. Lompnis: raptim, (quod planè ex ipſo ſtylo lituriſque cognoſces) Anno 1524.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio
S. D. LX.

PRoh hominum fidem, quàm ſæpè ſcripſi, quâm multas ad te dedi Epiſtolas, Brennoni mi, omnium qui vivunt, hominum clariſſime colendiſſimeque: quàm iraſcebar rurſus quòd nullæ mihi adferrentur tuæ. Verum pridie primùm, intellexi ex præſentium latore, Chriſtophoro videl. quem noſti, te omnibus illis meis literis defraudatum. Vix iram contineo, quin nequiſſimis illis literarum noſtrarum interceptoribus ominer omne malum. Ego tibi omnem vitæ meæ hiſtoriam, omnemque fortunæ meæ progreſſum crebris Epiſtolis depinxi: quæ ſi nunc iterare debeam, non Epiſtola, ſed volumine opus eſſet. ſed pauca hæc te ſcire convenit. Ante biennium hoc ſecundam uxorem duxi, virginem nobilem pulcherrimamque, quæ adeò ad meam vivit conſuetudinem, ut neſcias, iſtàne priorem, ante hanc illa, utra alteram in amando obſequendoque æquet, an ſuperet: duos iſta mihi filios peperit, ambo ſuperſtites, filiamque unam, quæ vita exceſſit. Ego ſub Galliarum Regis ſtipendio nunc ago: reliqua tibi præſentium lator refert. neque enim nunc plura ſcribere datur, licet multa ſint, quæ te ſcire velim. Scribemus autem ampliſſimè in poſterum, ſed curate oportet, ut nonniſi certò tutiſſimoque nuntio committantur literæ. Tu interim vale fœliciſſime, & gaude. Tyrio horario, cæteriſque amicis meis omnibus meo nomine infinitas ſalutes dicito. Iterum vale. Ex Lugduno, viceſima Auguſti, Anno 1524.

Iohannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ
S. D. LXI.

SAlve mi Agrippa. Quanta me lætitia tuis literis affeceris, ex his facile concipis, qui longo temporis diſcurſu amicorum fruitione deſtituti ſunt. Doleo quippe quòd pluribus negotiis occupatus, ad te plura ſcribere nunc nequeo, qui hoc

feſti

festi nostri vigilia apparatu distractus, rhetoricari non valeo, obest & plurimùm festinus nuntii discessus. Utinam saltem te mecum hac die unà cùm uxore ac liberis congratulari liceret. nam & te salvum & incolumem esse, suprà quam dici potest, gaudeo, ac quòd ad me tandem rescripseris, habeo gratiam. De valetudine nostra nuncius hic tibi satis referet. Mulier quædam apud nos è vita discessit, quæ singula artis impressoriæ instrumenta ac necessaria mihi testamento donavit, quibus per ocium quandoque insudare potero. Noster verò Tyriùs labori assueto semper insistit: qui de plurimum salvere jubet parce, quòd plura scribere nequeo: aliâs ad te jucundiora fœliciora que scripturus. Conjugem quoque tuam meo nomine saluta. Metis vigilia Exaltationis Crucis, Anno 1524.

Henricus Cornelius Agrippa Ioanni Rogerio Brennonio S. D. LXII.

SAlve Brennoni mi, amicorum omnium, qui vivunt, integerrime. Accepi Epistolium tuum gratissimum, sed perbreve, quòd negotiorum multitudo nuntiique festinus discessus sic te compulerit: ac me eædem causæ, occupationum videl. cumulus tabellariique properus nimiùm recessus, breviùs multo, quàm vellem deberemque, tibi respondere cogunt. Relicta tibi typographiæ instrumenta gaudeo: atque utinam essent penes te opuscula mea, ut excuderes: sed deest mihi notarius. & mihi nonnisi unica sunt Exemplaria. Curabo tamen aliqua duplari, tibique excudenda remitti: imprimis Apologiam illam nostram contra Dominicanum illum calumniatorem. Est hic apud nos modò belua illa, sed penitus muta, omnibusque etiam suis offensa: mihi bellorum isti tumultus magno impedimento sunt, & damno, totusque inde pendeo. Si Regi benè cesserit, fœlix sum: si malè, prope perii, si quid reliquum bonæ fortunæ mihi accesserit, & ea quoque tua erit. Vale fœlicissimè. Uxor mea te infinitis bonis omnibus salutat. Iterum vale, amicosque nostros omnes meo nomine benè valere jubeto: inter cæteros D. Nicolaum de Hu, Nicolaum Aquensem, Tyrium atque Tylmannum, Jacobumque atque Mischaulum. Tertiò nunc miliesque valeto. Ex Lugduno, vicesima sexta Sept. Anno 1524.

Agrippa ad Amicum. LXIII.

DOleo me, præstantissime pater, negligentiæ nomine apud Reverentiam tuam suspectum esse, eo quòd tantisper ad te scribere distulerim veruntamen spero me hujus culpæ veniam facilè consecuturum, siquidem id nulla tui oblivione factum est, quin mea apud te constaret scribendi fides decrevi etenim sæpenumero ad te rerum novarum plenissimas literas dare: sed inter hos bellorum tumultus, cum Epistolæ suspectæ essent, atque ego totus aulæ immersus, inter regios Consiliarios non mediocri cura frequenter versans, præterea privatis publicisque negotiis aliorsum distractus, ut scribere minus potui, ita etiam minus licere arbitrabar, præsertim Gebennas, ubi tunc hostes nostri canebant encomia, sed (ut est in Proverbio) ante victoriam. Jussi autem Dominum Jacobum ab Ylens, ut is te adloqueretur, ac rem nostram omnem ordine nunciaret, quod ille, nescio, qua incuria, quà ve occasione non præstitit. Non est igitur, quòd de me tanquam tui oblito, aliquando dubites, ea enim est in me humanitatis tuæ beneficentia: ea & in filiolum nostrum liberalitatis tuæ munificentia, ut perpetuò penes me unus omnium mihi observandissimus colendissimusque habeare. Quod autem de fortuna scire cupis, ego certè Regis ipsius Principumque cæterorum pollicitis dives sum: sed munificentiam ipsam mihi bella hæc pro maxima parte præripiunt. Uxor mea, tua commater, te fœlicissimè salvere ac valere jubet. Vale fœlicissimè cum tota domo tua. Datum Lugduni, vicesima secunda Novemb. festino calamo, Anno 1524.

Amicus ad Agrippam. LXIV.

ESt, quod meo nomine, si me amas, apud communem amicum nostrum Michaëlem expostules, is etenim aut meas non reddidit literas, aut quod ad eas responsi datum est, non misit. Tanta fide spoponderant illustrissimæ Dominæ Ducis eleemosynarius & alii quidam, futurum, ut suas ad me literas in proximis nunc præteritis nundinis Basiliensibus darent: idque non esse factum satis mirari nequeo. Tu quicquid caussæ fuisse resciveris, facies ut intelligam, tuasque literas ad ædes Johannis Spirers, civis Basiliensis, consignandas curabis. Sperabam ad vos ire: sed quia nihil scriptum est, non veni. Mitto ad te literas Curati sanctæ Crucis, quas nisi tu legeris, Oedypo opus fuerit mitto item alias, quarum inscriptio satis aperit, cui teddendæ sint. quod quidem, ut bona fide, qua soles

les omnia amicorum imperia, procures etiam atque etiam te rogo,& per nostram amicitiam obtestor. Cæterùm qui has tibi reddidit, sororius est Domini Joannis Frobenii calcographorum omnium facilè Principis. is per me te rogat, imo ego te nomine publico rogo, ut omni cura seposita, Bibliothecam D. Joannis Lugdunensis, aut, si quam habes vetustiorem, excutias, videasque: an ibi sint aliquot Codices Plinianæ historiæ, præsertim posteriorum librorum. Quicquid repereris, huic tabellario credendum curabis. Si fidejussore opus sit, is reperiet. ego, si adsim, meam lubens hac in te fidem Frobenii vice obstringerem. tu curabis, ne videatur nostræ amicitiæ fiducia vana extitisse: atq; adeò ne omninò operam te ludere credas, egi cum ipso Frobenio de tuo opere adversus Dominicanum Monachum, imò de omnibus tuis operibus imprimendis. is ait, ubi reddita fuerint, se curaturum ne quicquam eorum quæ bono & æquo præstare debuerat, posthabuisse videatur. Vale, conthoralemque nobilissimam plurima salute meo nomine impertias. Basileæ, crastina Martini, Anno 1524.

Amicus ad Agrippam. LXV.

LIbrum Aristotelis de Mechanicis, quem toties mihi tam constanter pollicitus es, si ad me misisses, plurimum me tibi obligasses, obnoxiumque perpetuò reddidisses: nunc verò cùm id factum non curasti: nescio, quid aliud de te cogitem, nisi fortè ex hoc hominum genere esse, quos promissa non obligant: nec mihi nunc pro harum responso, si modò me digneris responso, quem tam modico munusculo dedignatus es, commenteris vel defuisse nuncium, vel missum libellum non fuisse redditum, sive quid simile nugarum. Quin pollicitum per te librum etiam nũc, licèt post opportunitatem, hoc presentium latore remittas. Nunc siquidem abs te mihi verba dari non volo. Quin si dare non est animus, præstabat hactenus non promisisse, vel promissi te pœnitentem mox iterum denegasse. Sic namq; mihi hactenus frustrà expectanti non fuisses injurius. Vale. Ex Lugduno, decima octava Aprilis, Anno 1525.

Servus ad Agrippam LXVI.

SAlve Agrippa unà cum conjuge faustissima ac liberis. Cùm nuper Allobroges deserens, unà cum fratre in Perriaco adveni, à casu offendi Dominum Jacobum Eylacensem: qui me ex tam longa tamq; novercali ægritudine omninò extinctum arbi-

arbitratus, hilariter redivivum excepit, tuamque faustissimam fortunam mihi enarravit nesciebam enim, ubi locorum esses, cum lectum per annum integrum servaverim quo fit, ut, veniam petens, has literas unà cum fratre ad te legaverim. retulit enim prædictus, te maximè servo indigere, qui correctè diligenterque scribat. Ille igitur, quem ad te mitto, frater est, illius rei, ut arbitror, satis expertus. Sed tu ipse experientiam facito, quòd si tibi conducat, erit tibi fidelissimus. Ego autem etsi mala persuasione mihi infortunium procuraverim, pœniteo: sed sera pœnitentia ductus, ad te confugio. Nam si aliqua spes esset ab ægritudine evadendi, non solùm operam, sed & vitam pro te exponere vellem, ut etiam longiùs D. Jacobus in suis literis declarat. Quapropter non amplius recordare, si aliquid offenderim, sed da veniam petenti. mihi voluntatem tuàm denuntia. Quòd si tua gratia sanitatem acquirere possem, profectò ipse ad te venirem. Quanquam gravi ægritudine detentus, neque equum nec asinum haberem. nam diuturna ægritudo omnia consumpsit. ægritudo mea est calculus in collo vesicæ existens. Præterea exigit D. Jacobus, ut fratrem unà cum tuis literis remittas. & ipse me juvabit, & faciet, quemadmodum rescripseris. Vale. Ex Periaco vicesima octava Aprilis, Anno 1525. per tuum deditissimum servum & amicum.

Amicus ad Agrippam. LXVII.

SI vales, benè est, ego quidem, Deo fautore, optimè valeo, vir humanissime diverti alia die quadam cùm variis ex itinere ægritudinibus essem districtus, in ædes Antonii Pallachii, viri perquam familiaris, qui equidem, ut erga omnes viros doctos est humanissimus, perbenignè hospitio me suscepit: quumque diu noctuque de tua magnanima loqueretur præstantia, tuum collaudans ingenium quasi divinum, tum operas varias sibi humanissimè impensas, non potui non admirari præcocem hominis Minervam. Quapropter de variis rebus collocuti, quum quàm plurimis de te incidisset sermo, desiderâram fœdus familiaritatis, quamvis indignus sim, tecum sancire. Scio enim & cognosco animum hominis. Quapropter indies ex animi desiderio tecum confari collubet. Narravit vir humanissimus, humanitati tuæ se de me aliqua scripsisse: qua ex re mirum in modum sum gavisus: ideoque non potui non aliquid ad te dare literarum. Tu quidem, vir humanissime, eo sis (obsecro) animo omnes me corporis vires (quantulũ

inge-

ingenioli mei suppetit inopia) pro te impliciturum, & spero me antequam duo sint elapsi menses, simul apportaturum ad tuas ædes artem Cabalisticam, cum quàm plurimis Raymundi Lullii libris. Forsan & humanitas, & omnes cognati mirabuntur adeò me literis, quamvis indoctum, delectari. velimque eo sis animo, ut si quid tibi inservire potuero, sum paratissimus, Vale decus nostrum, & discipulum tuum, ut erga bonarum artium amatores es humanissimus, intimo amore prosequere. Scripsi raptim in ædibus Pallauchianis, Friburgi in Fremo Helvetiorum, quarta die Maji, Anno 1525.

Agrippa ad Amicum. LXVIII.

MUlta tibi, præstantissime vir, occurrentium rerum scribenda essent, quæ tua meaque erga Christianissimum Regem exigunt fides atque devotio: sed id mihi non licet, qui ad secreta & consilia Principis meæ jam receptus sum. quod si etiam scribere liceret, non expedit: quoniam scio apud vos schismata & factiones esse, & plurimi domum tuam frequentant commensales, non aliam ob causam quàm novarum rerum aucupio, quas deinde deferant, & vel referant versipelles. Itaque veniam nunc dabis, si abs me & raras & laconicas recipis literas, eamque induas sententiam scribamus nec ne, sumus qui sumus: hoc est, semper amici. ego quidem erga te talis, de quo omnia tibi polliceri queas, quæ ab homine amicissimo obsequentissimoque præstari valeant. Vale fœlicissimè. Tua commater, uxor mea, te optimè valere jubet. Ex Rupe Lugdunensi, vicesima prima Maji, Anno 1525.

Amicus ad Agrippam LXIX.

SI pergam tuum silentium accusare, Agrippa doctissime, neque frequentem in literis scribundis erga te fuisse contestari: dices, totum illud esse purgationis argumentum, quo taciturnitatis proprie culpam in alios rejicimus. ita enim natura comparatum est. ut quod plerique omnes facere solent, id nunquam non fieri intelligatur. Hanc ob causam quod ad eam rem attinet: comperendinatione utar, donec rescivero, utrum redditæ fuerint hinc ad te meæ literæ. Quid apud nos rerum agatur, ex hoc tabellario, viro & docto & integro, cognosces. huc enim omnia spectant, ut sub prætextu libertatis Evangelicæ insani populi furor & inconstantia grassetur. sed hoc utcunq; tolerandum, quando hoc animam & interiorem hominem nihil perstringit. Verùm alia orta est à quodam & nefan-

nefandiſſima aſſertio, per quam ſacratiſſimæ Euchariſtiæ ſacramentum elevare contendunt, ſed profectò tam coactis contrariis, & impudenter confictis argumentis, ut nemo non intelligat, qui rem diligentiùs expenderit, eos nihil habere ſanæ mentis. Priori ſic reſponſum eſt, ut magis mutus ſit, quàm piſcis: alteri propediem reſpondebit, qui priorem compeſcuit. Neſcio, an illorum deliramenta & blaſphemias legeris. Sed ſi legeris, arbitror te nihil aliud facturum, niſi quod dolebis unã vel alteram horam te hiſce factioſis inſaniis legendis nequicquam tribuiſſe. Vale: & ſi quid eſt apud vos, quod me ſcire ſit operæ pretium, vide ne te vilis papyri jactura vellicet. Iterum vale, Præceptor obſervãtiſſime. Ex Vico, oppido Lotharingiæ, duodecima Maji, Anno 1525.

Amicus ad Agrippam LXX.

TAm multa ſunt ac tam magna, quæ tibi ſignificare cupio, ut ne in ampliſſimam Epiſtolam cogi poſſent. iccircò parum, vel nihil ad te ſcribo, niſi ut ſcias me ſanum, ſalvum, fœlici fortuna cum tota familia mea benè valere, idemque de te ſcire & audire cupio, quò ambo mutuo ſpiritu omnipotenti Deo debitas agamus gratias. Cæterùm deliberabis cum Claudio Cantiuncula, noſtro utrique amiciſſimo, quònam modo ad me tutò reſcribere poſſes, mutuaſque recipere literas. præterea ſi tutò poſſes committere ſteganographiam, rem mihi optatiſſimam effeceris. Vale fœliciſſimè: & amicos noſtros omnes meo nomine benè valere jube. Ex Lugduno, 27. Maji, Anno 1525.

Agrippa ad Amicum. LXXI.

QUas ſcribis mihi reddẽdas fuiſſe binas tuas literas, hactenus nullas accepi, præter eas, quas hic tabellarius amicus noſter attulit. Scripta Caroloſtadii in Euchariſtiam vidi, & penes me ſunt lingua Teutonica impreſſa. Zuingliũ in hanc rem non vidi. nec titulũ ſcio, ni fortè in opere de vera & falſa religione de hoc tractet, qui liber mihi etiam inviſus eſt. Verùm quid illis reſponſum ſit, & abs quo itidem neſcio. Eſt penes me opus Teutonicum Martini Lutheri in Caroloſtadium, inſcriptum Contra imaginum oppugnatores: in quo etiam de Miſſa agitur, ſed de Euchariſtia nihil. Accepi tamen eundem Martinum alio libello ſeorſum reſpondiſſe de Euchariſtia. Cuperem ejus videre reſponſa, & ſi quis præter illum alius non Sophiſta reſponderit. Itaque, ſi potes, ſi liceat, harum rerum aliquid ad

nos

nos remittas, oro. Scribo breve Epistolium Curato S. Crucis Metensis, tibi noto & amico communi. cura, ut tutò illi reddatur, responsumque illius remittat. quòd si ipse hominem alloqui poteris, mihi gratissimum foret. Vale fœlix. Salutat te uxor mea. Iterum vale. Ex Lugduno, vicesima septima Maji, Anno 1522.

Amicus ad Agrippam. LXXII.

DOctissime D Agrippa, propterea nunc per litteras absens absentem te salutat, tibique dicit vale Hilarius, quod heri præsens non potuit. Mittit me Domina illustrissima Alenconia ad Turonensem urbem quoque cum Domino Abbate Asalva. Cæterùm tuus ero, quoad vivam. Hic vir probus se tibi commendari cupit impensissime, ob nescio, quæ negotia, quæ, ut persuasun habet, poteris conficere minimo negotio, quod si tibi visum fuerit, vel mea causa ei operam præstabis & artificii industriam, meque tibi reddes devinctiorem, Anno 1525.

Amicus ad Agrippam. LXXIII.

REliquit me Avenione, vir incomparabilis, Domine Agrippa, D. Claudius Cantiuncula, homo post hominum memoriam absolutissime ad unguem factus. ubi quum præsens esset, omnia erant ubique plena Musarum : nunc, imò statim, quàm abierat, muscarum inveni plena, omnia neque tamen absente illo, harum tanta vis, quanta illarum eo præsente. Deum immortalem, O Musæ florentes Musæ, quæ delitiæ, quæ lautitiæ tum Epistolarum, tum Orationum, tum etiam poëmatum? planè in cœlo mihi esse videbar: quum, haud scio, quibus inauspicatis muscis advolantibus, acerbissimus rumor me tantùm non exanimaret, d. meum Erasmum, immortalitate dignissimum, imò maximè potius immortalem, è vivis excessisse: sed minus ac minus indies vanissimis hominibus credimus, qui vel sui compendii ac lucelli cujuspiam causa hæc confingunt: vel suæ authoritati plus quàm Magistrali metuentes, hujuscemodi mendacia consuentes libenter audiunt. Sed quo mihi jam lachrymas ? Erasmus toties comploratus ac conclamatus adeò reviviscet: quanquam nullis vel in literarum studiis, vel animi avocamentis ante acquiescam, quàm fuero vel abs tua Dominatione, vel d Claudio factus certior. Quòd si id (quod unum abominor) acciderit, ô me longè miserrimum omnium mortalium Dominus meus

optat te omninò vel in reditu salutare, acerbeq; tulit se quum Lugduni esset, vel te non vidisse unquam, vel agnovisse. Rex Christianissimus omninò superaturus est Alpes. Borbonius profligatus longè retulit pedem. Plura ex d. Claudio audies: cui meis verbis salutem annuncies, oro obnixissimè. Vale cum consorte thori suavissima, eademque cordatissima, dulcibusq; liberis, Anno 1525.

Agrippa ad Amicum. LXXIV.

VIr nobilis, qui hasce tibi redditurus est literas, me tuo nomine salvere jussit, retulitq; filiolum nostrum parvulum Haymonem tua cura impendioque optimè nutriri. Pro quo beneficio tuo debeo tibi infinitas gratias. Cupiebamus autem puerulum ad nos deferri, ne quē gravaret: cupiebamus insuper apud nos fore:, eò proximè in Franciàm discessuri sumus, ubi illustrissima Princeps nobis domicilium decrevit, & impensas, apud Tutonum videl. vel Aurelianum, vel Lutetiam. Quod autem tuæ Reverentiæ commodiùs visum fuerit, facito, & nos quamprimum certiores redde, an missurus sis puerum, nec ne. Cæterum quæ penes nos nova sunt, non habeo, quæ expediat scribere, alia, nisi quod egregiè ludimus Pandoræ fabulam quæ cum Apolline plenam virtutibus urnam accepisset, ea adaperta evolàrunt omnes, solaque in labro restitit ἐλπίς, Spes scil. & ea nobis quoq; relicta est, & quàm optima. Plura tibi scribere decreveram, sed hìc clepsidræ jubet finem facere. ideò, quod superest, in aliud tempus expectabis. Salutat te tua commater, uxor mea, quæ jam partui proxima est. Vale. fœlicissime. Ex Lugduno, octava Junii, Anno 1525.

Amicus ad Agrippam. LXXV.

TUa, suavissime Agrippa, prægrandis & divina sapientia adeò ingenti me tibi astringit amoris vinculo, ut diu noctuque tui non possim non esse memor. Scripseram superioribus diebus elapsis parvas ad te literulas: quas si receperis, necne, sum animi dubius, in quibus tibi promiseram artem Cabalisticam & aliqnos Lullii libros, quos velim apud te haberes, sicut sunt jam penes me. Ego enim snm is, qui docto & sapienti cuilibet velim inservire pro ingenii mei viribus. Quid enim, per Deos immortales, dulcius? quid suavius? quid denique familiaritate doctissimi cujusque amœnius?

Age

Age ergò. vir doctissime, & , hujus, qui tāti te facit, quique diu noctuque insudat, ut tibi sevitio esse posset, non obliviscaris, invenies me tibi omnibus obsequentissimum. Vale decus Agrippinum, & Philippum paterno amore prosequere, qui patris loco te habet, unicuique te sibi filium præbet. Iterum vale. Ex Sursacho, 11. Junii, Anno 1525.

Agrippa ad Amicum LXXVI.

TUa commater, uxor mea, his proximis diebus peperit nobis tertium filium. compater est illustris Princeps, reverendissimus Cardinalis ex Ducibus Lotharingiæ, commater est nobilis Domina de sancte Prie. hoc tibi significare convenit, aliud, quod scribam, non habeo, quàm ut acceptis jam à nobis pluribus Epistolis, tandem ad nos aliquid rescribas: idque tutò poteris per præsentium latorem, quem mittimus Friburgum. is reversurus per Gibennas, literas tuas referet. Commendamus tibi nos omnes, & parvulum Haymonem: commendat se tibi commater tua, deprecaturque tibi omne bonum. Vale fœlicissime. Vicesima quarta Julii, Anno 1525.

Amicus Amico. LXXVII.

CUm primum arbitror, Musarum decus, Agrippā illum, qui plurimum pollet cùm Græca, tum lingua Latina non vulgaris conditionis præsenti tempestate, idiomate inexpolito & extemporaneo extemplò aggredi: jamjam animam è proprio corpore seclusam percipio. abest intellectus memoria labefactatur. voluntas redditur deambulatoria. ingenioli mei capacitas deprimitur. vires enervantur oculi caligant. aures surdescunt. nares suo olfactu privantur, labia vix moventur. lingua balbutit. manus fit tremula. genua curvantur. pes privatur incessu. cor ingemiscit. universa tandem corporis mei viscera contremiscunt. nihilominus divino illo afflatu S. Sprritus minus pertimesco. Nam in castris inolevit consuetudo, quòd impotentiores à potentioribus sublevantur. adhæc Palæmonem adire ipse penitus destinavi, ut de ejus opulento, opiparo & pinguiori fonteque uberrimo imbibere valeam. Nuper enim ex Italiæ partibus solvi Galliam versus, ut hujusmodi sapientis & Astrnomi percipiam sapientiam, &

quem universa Occidentalis ora non potuit, unius hominis tantùm fama perduxit. O fœlicem & longè beatam Lugdunensem patriam, quæ hujusmodi candelabrum sibi vendicavit, rore etenim & refraganti odore ejus illustrium virtutum, hanc plagam universam illustrarit: cujus Celsitudinem ego, tanquam tuba ductilis, per orbem terrarum dissemi-nabo. quod quidem sola virtus operatur, quæ in abscondito latere non potest. Bene vale Cherub, diu felix vivens, nostriquãdoque memor. Vicesima nona Julii, Anno 1525. Lugduni.

Amicus ad Agrippam. LXXVIII.

REdditæ sunt mihi literæ tuæ, Henrice Corneli doctissime, quæ non vulgarem mihi voluptatem haud dubiè attulerunt, ubi præsertim audivi te & perbellè valere, & nova prole fæcundiorem factum esse. quo nihil tibi mortali fortunatius contingere potuisse existmo. Dii concedant, ut virtutem imaginemque patris referat puer, quæ quandam tibi immortalitatem comparet, sitque usui & decori seculo nostro: quemadmodum tu pater es. Quòd verò filii sacram ablutionem tanta ulteriùs honestârit nobilitas, habeo profectò gratissimum. sunt enim hæc nonnulla virtutum tuarum merita, non satis quidem digna, ut par est: cum longè majora tibi debeantur. Non potest enim tanta viri & tam excellens doctrina ad summa rerum fastigia non extolli. Quod ad filiolum nostrum attinet, prosperè valet. Mittam enim ad te, dum tamen caloris intemperies paulò remissior facta fuerit. non ferret enim sine discrimine tantos æstus ætas tenella jam igitur ut valeas, cupio, meque tuis literis nonnunquam revisas. Gebennis, secunda Augusti, Anno 1525.

Agrippa ad Amicum. LXXIX.

A Tempore, quo hinc abiisti, uxor mea peperit mihi filiũ, compater fuit Cardinalis Lotharingus. Cæterùm expecto abs te Ptolomæum, quem pollicitus es, ut mittas his nundinis, tuumque recipias, qui jam dudum religatus est. Longiores ad te literas scribere non datur propter occupationes meas occupatissimas. Hodie siquidem recedit hinc Princeps mea, comitaturque filiam ituram in Hispaniam: ego manere jussus Lugduni, donec revertatur, vel aliter de me statuat. Interim oro ad me rescribas, desque argumentum sæpè & multum deinceps scribendi rescribendique. Vale, & tuos amicos omnes valere jubeto, inprimis D. Præsidem Doriam. Salutat

utat te uxor mea, atque ego tuam. Antonio phyſico me commendatum habe. Iterum vale, & fœliciſſimè. Ex Lugduno, ctava Auguſti, Anno 1525.

Amicus ad Agrippam. LXXX.

GRatia & pax à Deo Patre & Domino noſtro JESU Chriſto. Egregie vir, atque mihi inprimis colende, non aſpernaberis, ſpero, literas meas, cùm non ſis dedignatus, dum hic ras, tam ſuaviter ac familiariter toties mecum colloqui: qua ua humanitate, mihi ſatis, ni fallor, cognita fretus, hunc tibi commendo Chriſtophorum harum literarum indicem: qui iſi tantis precibus hoc à me efflagitaſſet, (tanto etenim teneur deſiderio tui) profectò haud auſus fuiſſem tantæ eruditionis nec non autoritatis virum nugis meis obtundere. Eſt autem is juvenis uſque adeò ingenuus, non ineruditus, &, quod maximum judico, tam integræ fidei, ut ipſi non admodum ſit opus mea commendatione, ſed ut ſeipſum facile commendare queat: tua verò tanta facilitas, ut etiam à nullo commendatum, non dubito, quin facile admitteres. Quare, quæ tua eſt humanitas, hanc meam Epiſtolam æqui bonique conſulas, quæſo Chriſtophorus hic tuis uſibus, ſi quid commodare oſſit, non deerit. Vale, & noſtri ſis memor, oro. Salutem tibi nuntiari jubent D. Joannes Vannius Muſicus, & uxor mea. Ex palæſtra mea literaria. Friburgi Aventici, ſeptimo idibus Auguſti, Anno 1525.

Agrippa ad Amicum. LXXXI.

LIteræ tuæ, Ulriche amiciſsime, atque is, qui illas attulit, Chriſtophorus, adeò mihi acceptæ fuêre, ut fatear me abunde debere tibi infinitas gratias, ſpero ſiquidem juvenem illum mihi & fidum & diuturnum Miniſtrum fore: cui quod ad victum & veſtitum opus eſt, nihil patiar defuturum. Cæterùm, modò penes me perſeveret, nihilo reddetur indoctior, nec incivilior. Vale fœliciſſimè, & ad nos ſæpius reſcribe. E Lugduno, decima nona Auguſti, Anno 1525. Communes amicos omnes ſalvere jubeto.

Agrippa ad Amicum. LXXXII.

TAmetſi occupatiſſimus, volui tamen vel id tantillum ſcripti ad te dare, ne me tui arbitrareris oblitum. Denique eruditiſſimus Papilio in ſuis literis ſalutem ad me ex tuo nomine ſcripſit. Gaviſa eſt vehementiſſime tota Eccleſia Sanctorum,

rum,qui apud nos ſunt,audientes fructum verbi apud aulicos, itidem apud Galliam ferè omnem. Glorificamus quoque Dominum pro Macrivi ſervi Dei conſtantia. Scripſi multis de gloria verbi apud vos, quæ non dubito tibi communia facta eſſe. Benedico Dominum, quod ſemper idem es, nempe veritatis amator: proſequere. namque ea ratione feliciores,quàm reliquis omnibus. nam quid ſimile veritati: Utinam mihi liceret venire in Gallias, ne ſemper mutus eſſem. fiat voluntas Domini langueo,fateor,quod tamdiu taceam. Non dubito te ſcire me factum conjugem, & librum meum de conjugio forſan vidiſti. Donavit Chriſtus nobis filium viceſimo nono Novembris. Adhuc in puerperio eſt ſoror mea. puer Iſaac nomine ſanus eſt. Ora, ut vivat in gloriam Dei, illumque docere poſſim, ut ſit alieniſſimus ab Antichriſto, & figmentis hominum. Paupertatem multam ſuſtinemus. nam omnia cariſſima, & obruor ego debitis multis. fratres aulici, & forſan tu cum illis, miſerunt mihi aureos ſolares viginti,nihil opportunius habui unquam. in omnibus benedictum nomen Domini, qui juvit nos,& potens eſt nos liberos facere à tam extrema paupertate. Gratias ago omnibus, qui dederunt & juverunt paupertatem meam. Salutat uxorcula mea te,& ſimul ſalutamus uxorem tuam in Domino. Lætor, ſi proſperè apud te ſint omnia. Salutat te tota Eccleſia noſtra per Chriſtum, Capito maximè: & tibi ac omnibus fratribus fœlicia à Domino precamur. Suade pro me bona, quibus potes,& qui poſſunt. Scribe, quid Gebennis agatur, an ſcilicet verbum ament. ſit quandoque viciſſim literarum conſuetndo. Gratia & pax Domini noſtri JESU Chriſti cum Spiritu tuo. Argentorati, ultimo Decembr. Anno 1525.

EPISTO-

EPISTOLARUM LIBER IV.

ILLVSTRISSIMÆ PRINCIPI AC DOMINÆ, Dominæ Margaretæ, è Christianissimorum Franciæ Regum sanguine, Alenconiæ ac Bituricensis provinciarum Duci, Armeniacorumq; Comiti, Henricus Cornelius Agrippa S. D.

EPISTOLA I.

SI voluntatem erga me tuam pari scientia scribendique otio adimplere possem, Princeps illustrissima, jam arduum aliquod opus aggressus amplo volumine, profundissima sacrarum literarum mysteria, vel difficillimas Evangelicæ Philosophiæ rationes, & quæ adhuc in tenebris delitescuunt, exposuissem: sed domesticis meis hisque necessariis negotiis incessanter continuoque occupatus, sine magno rei familiaris meæ detrimento scribendi officio vacare non possum. Scribendum tamen aliquid est ad te, tam beneficentissimam Principem, quod vel egregiam laudem tuam contineat, insignemve doctrinam adferat: Sed ut laudare omnibus facilè est, ita docere quàm difficile est: Nulli enim, nisi penitus elingui, in tanta virtutum tuarum copia celebranda, deesse posset oratio, quarum splendor sermonis ubertatem facile tribuet scribenti: docere autē de eò difficilius est, cum tanta sit in te vitæ morumq; integritas, ut quælibet sublimis doctrina sat esse vix possit. Nobis itaq; donanda est venia, si non tuam excellentiam condecens, sed secundum vires nostras, temporisque indigentiam debitum munusculum obtulerimus. Accipe igitur benigno animo de Matrimonio brevem declamationem, non quod te hanc vitam docere velim, quam tu perfectissime nosti, & observasti sanctissimè, atque quod tota oratio verbis eloquitur, tu operibus ipsis hactenus religiosissime præstitisti, ut non tu docente hac oratione, sed te exemplo hæc indigeat oratio: ideoque tibi præ cæteris dedicanda erat, ut nostris scriptis reddant testimonium opera tua, atque illorum contumeliosæ, ac sacrilegæ objectioni, non tam verbis, quàm operibus responsum sit, qui dicunt sapienti non esse nubendum, stultumque esse, qui cùm posset in

libertate vivere, conjugali jugo se subjiciat. At hi quantum errent, satis ex ipsius Matrimonii dignitate necessitateque probatur. Tantum enim abest à culpa nubere, ut duobus duntaxat hominum generibus exceptis, qui contempto Matrimonio non nupserit, velut Christianæ religionis prævaricator, mortalis culpæ perpetuæque pœnæ reus, ab omnibus sit contemnendus atque evitandus. Vale, Anno 1526.

Ioannes Capellanus Henrico Cornelio Agrippæ.
S. D. II.

SUscepi literas tuas, mi Agrippa, cùm ex Bayona rediremus, salutavi illustrissimam Dominam tua ex parte, non sine commendatione (ut solutus sum) tui nominis. video rem tuã quam non solus desideras, sed & ego tecum, nondum fieri posse, quantum ex eadem Dominica intellexi, quæ in similibus rebus longa nonnunquam esse consuevit. sed ituri sumus brevi Parisios: nunc quantum intelligo iterum redituri Lugdunum, ut Christianissimus Rex votum quod in Hispaniis fecit, sancto sudario, quod Chamberiaci apud Sabbatenses asservatur, persolvat. tunc non diffido rem tuam fieri facile posse. interim, quoties de re inciderit sermo, fungar officio amici. Nonnulli, qui tamen de Christianorum numero censentur, propter nonnullos locos tuum istum laborem de conjugio parum probant: & sunt, quibus non infrequens est cum Dominabus collocutio. Itaq; veritus, ne in dedecus magis, quàm ad tui commẽdationem cederet, hactenus libellorum præsentationem distuli. Si tamen jusseris, qualescunq;, præsentabo. Hîc est quidam senio confectus, in Chymica exercitatissimus: cum quo nondõ mihi sermo fuit egrotavi n. gravi destillatione per multos dies: sed nunc, Christo adjutore, propemodum pristinæ integritati sum restitutus Vale. Ex Burdegalia, secunda Aprilis, Anno 1526. Vidi natalem nostrum Bayonæ: & pollicitus erat se me hîc visitaturum: sed, quantum credo, mutavit opininonem nihil ab eo accepi.

Suo Domino Ioanni Capellano, Physico regio, Henricus Cornelius Agrippa, S. D. III.

SCribis ad me amicissime Capellane, esse in aula nonnullos qui tamen de eruditorum nũmero censentur, & quibus non est infrequens cum Dominabus collocutio, qui declamationem meam de Matrimonio parum probant. Itaque veritus, ne res hæc in contentionem magis, quàm in commendationem

mihi

mihi cederet, te libellos illos meos principib. nostris offerendos hactenus distulisse, donec me iterum consuleres. Audi ergo nunc sententiam meam Inter aulicos Magistros sunt, qui fœdas & spurcas scribunt facetias, & de arte lenonica comœdias, & ex penitissimis Veneris armariis deprompta lasciva carmina, ac de bellis amoribus pestilentes libros. Sunt &, qui hæc in varias linguas transfundunt. At hujusmodi libri sine offensa, sine reprehensione offeruntur dominabus, & leguntur avide etiam à puellis Novellæ Bocatii, Facetiæ Pogii, adulteria Euryali cum Lucretia, bella & amores Tristanni, & Lanceloti, & similia, in quibus nequitiæ assuescunt fœminæ legendo: quarum quæ in his libris plurimum edocta est, quæ horum jacere scit dicteria, & ex horum disciplina cum procis in multas horas facundè confabulari, hæc demum vocatur fœmina probè aulica. Quo miror, cordatos istos ac nasutissimos censores, qui res parvas tantis sæpe tragœdiis exagitant, circa hujusmodi non modò simulatè, sed & in illis perlegendis, traducendis, exponendis, plurimum occupari, idq; etiam capita religionis Episcopos qualis ille Angolemensis, qui amatorias Ovidii Heroum epistolas in Gallicum sermonem convertit. Tales habent aulicæ dominæ plerumque sacrorum suorum mystas: qui cùm nullos unquam didicerunt bonos autores, nec tantillum quidem bonæ eruditionis habent, quomodo possunt illi hæc mea probare, ab illorum instituto longe diversa. Tu igitur nunc libellos illos audenter offerto, nec putes Agrippam tuum, cujus nomen Ab ægris pedibus, pleriq; interpretantur, adeo podagricum, qui non audeat cum illis cordatis aulicis censoribus in arenam descendere. Non sum optimarum literarum tam exarmatus, qui non valeam & hæc mea defendere, simul & adversarios hostes confodere. Vale fœlicissime. Ex Lugduno, prima Maji, Anno 1526.

Agrippa Amico S. IV.

IAm propè annus est, ornatissime vir, quando Lugduni nobiscum fueras, vix ad triduum inde scripsi ad te pluries: accepi autem ex te literarum omnino nihl. nunc iterum nactus hunc opportunum nuncium, virum mihi amicum & fidum, qui iturus rediturusque has tibi defert, tuas ad me relaturus, mitto simul aliquid nugarum mearum, declamatiunculam de Matrimonio Latinam, eandemque in vulgare Gallicum idioma traductam. illam tibi, hanc uxori tuæ (cui me plurimum commendari cupio) legendam destino, mitto etiam prognosticum

ſticum quoddam, idque meum, ex quo judicabis, quàm egregius evaſerim aſtrologus. tu verò per hunc latorem remiſſurus es Coſmographiam Ptolomæi, quam Lugduni mihi pollicitus fuiſti. denique, ſi quid penes me eſt, quod tibi queat cōducere, nihil petes abs me fruſtra. Vale fœliciſſime. Lugduni, decimaoctava Aprilis, Anno 1526. Domino præſidi, cæteriſq; amicis noſtris omnibus me commendari opto, illoſque unà tecum optime ſalvere & valere jubeo. Salutat te uxor mea, ominaturque omne bonum. Saluta mihi Antonium medicum, virum cyclice doctum.

Amicus ad Agrippam. LXV.

ACcepi literas tuas, candidiſſime vir, & cum eis libellulos, pro quibus gratias agimus & uxor & ego: miſiſſem Coſmographiam Ptolomæi, quam pollicitus ſum, niſi ea me fraudaſſet Martinus Pictor, qui jam decurſis octo menſibus commodatò illam à me acceptam necdum reſtituit. Nec arbitreris me hæc cauſari, quò revocetur donatio: qui noſti, quam tenaciſſimus ſim obſervator promiſſi. Niſi intra proximas nundinas reſtituta, accipies à me pro tuo arbitrio aliam, qualem tibi apud bibliopolas delegeris. ego jam ad tres menſes ita articulari morbo diſtorqueor, ut fere in rabiem deciderim, nec adhuc eſt ulla certa ſalus, quanquam dolores jamjam ſævire deſierint, quanquam adhuc tamen ambulare nequeam. tu ſi quid certi remedii habes, rogo, ut tibi amico & quidem peculiari communicare velis, & cum dabitur occaſio, vicaria talione rependam. Novi hîc nihil habetur, quod dignum admonitione ſit. Si quid interea à me velis, utere & abutere opera mea pro arbitrio. Nihil enim habes in rebus tuis tam tuum, quam Cōradum. Uxor mea tibi mille & conſorti tuæ mille ſalutes precatur. Vale, & me, ut conſueviſti, inter tuos addictiſſimos adnumera. Chamberiaci, 5. Maji, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. VI.

ACcepi literas tuas ex Burdegalia ad me datas, Capellane amiciſſime, idemque ſemper obſervandiſſime, non modicum malorum meorum ſolamen. noſti enim, quæ me hîc oppugnet fortuna, poſteaquam Princeps noſter hinc abiit. non eſt, quod dicam amplius: Pandoræ ollam adaperui, bona ferè omnia evolarunt, ſola in labro reſtitit ἐλπίς, ſpes ſcilicet: & huic jam propè creverunt alæ. hoc modo abſente Principe

propè

propè totus perii: nec habeo, qui mihi subveniat, aut capiti, aut pectori, aut pedibus: obstupui cerebro, plus quàm Niobe: cordi nil inest consilii: quò refugiendum sit, ignoro: mustela fiam, an vespertilio, incertum est: illa decies in die mutat locum, hæc lucifuga non audet in publicum progredi, nisi per tenebras, & sese committere nocti: ad Deorum aliquem si convertar, quis me exaudiet: nisi tu mihi Divus aliquis efficiare, vel Apollo, vel Æsculapius? ac tantorum malorum remedium aliquod non tam vaticineris consilio, quam re ipsa invenias. Quòd si juxta mei nominis etymologiam, ægris procedat pedibus, tu Mercurius efficiare, ac pedibus illis alas connecte, & quos mei nominis fautores noveris, in venireque poteris, tibi adjunge, aggredere, corripe, roga, obtestare, compelle, extorque: adde preces, supplicia, querelas, suspiria, lachrymas, & quicquid est, quo divos flectere solent homines: ego efficiam, ut nec tibi, nec illorum ulli unquam ingratus futurus sim. Cæterum scribo Illustrissimæ Principi, ac Dominæ nostræ: ejus epistolæ exemplar his inclusum conspicies. tu literas illi reddito ea opportunitate, ut vel ipsa lectura sit, vel se coram legi audiat. Denique, quid mihi, qua ratione, quo ordine, qua via, quo consilio agendum sit, quibusve auxiliis opus sit, tu apud eandem Dominam nostram facile, quod spero, constitues & impetrabis. Reliquum autem est, ut quæstorem suum Barguinum exores, ut in favorem meum scribat Lugdunum ad Martinum Trecensem, quò de constituto mihi à Principe stipendio, quod hactenus debetur, nunc tandem solvat, ni me una litera plusquàm medicum evasurum passurus sit. Vale felicissimè. Salutat te uxor mea, precaturque tibi omne bonum. Salutat te etiam Claudius Sacerdos meos. deliberavi illum ad te mittere. sic namque & literarum mearum & negotii mei me posse certiorem fieri arbitror, cum cæteri nuncii omnes ferme dubii sunt. Iterum vale. Ex Lugduno, 6. Maii, Anno 1526.

Suo Michaeli de Arando, Episcopo Sancti Pauli in Delphinatu, pio ac verè Theologo, Domino suo observandissimo, Henricus Cornelius Agrippa S. D. in omnium salute IESV CHRISTO.

VII.

MUlta quondam de conjugio doctissimè scripsit gravis autor Theophrastus: qua occasionem meretrices omnes in se concitavit, è quibus prosilit Leontium Metrodori scortum, quæ contra tantum virum etiam librum ederet. unde tandem

dem proverbium natum est, Arborem suspendio eligendam. Sic scripsi ego præteritis diebus declamatiunculam de Sacramento Matrimonii, quam Illustrissimæ Principi dedicavi, cujus sermo, ut scripsit ad me Capellanus noster, nonnullos, qui tamen de eruditorum numero censeri volunt, offendit. Verum ego non video, fortè, ut fieri solet, in re propria cæcutiens, quid illi in libera declamatione tantopere criminari valeant. Quòd si Matrimonii Sacramentum illis nimium extulisse videar, agant ipsi partes castitatis suæ, & facilè concedam illis hanc, licet inter Sacramenta non numeretur, tamen esse huic Sacramento longè præferendam. Si quid aliud est, quod illos malè habet, deberent mihi errata mea, modò publica sunt, in faciem prostituere potius, quàm post terga apud aliquot aulicas mulierculas, sive etiam dominas, in calumniam trahere, sic namque illorum monita, qua decet reverentia, benignè exciperem, meque illis vel exponerem, vel purgarem, vel emendarem, ageremque admonitorum condignas gratias. Scio autem, quod duo sunt in declamatione nostra nodi, quorum me modestissimè commonuit Reverendissimus Pater Cænalis. Episcopus Vinciensis, vir admodum sorbonicè doctus. Unum, quòd videar asserere, conjuges propter adulterium separatos, posse contrahere cum aliis. Respondi illi, me illud non intendere, sed quod ejus loci præcedens, sequensque sermo ostendit, agere me illic de Matrimonii unitate, quæ juxta verba Domini individua carnis unione consistit: quam unitatem ego nulla alia divortii causa posse dissolvi ajo, nisi sola fornicatione, ubi caro jam in plures dividitur. Præterea si quis ultra hæc urgeret me alterius sensus interpretatione, dixi illi, scire me, qui hunc quoque tuerentur, Origenem, Ambrosium, Gratianum & plerosque jurisconsultos: sed & Pollentium, contra quem de hac re, citra tamen hæresis crimen, disputat Augustinus, rursus editis libris suam sententiam sic tueri, ut difficile sit judicare de victoria: habere me præterea exempla aliquorum Episcoporum, & factum Ecclesiæ, quæ quod agit, autoritate Dei agit: quæ autoritas non minor est in Ecclesia, quàm olim fuit in synagoga. Si ergo Moyses in synagoga contra divinam legem, quæ fuit ab initio, concessit Judæis quacunque etiam alia de causa, repudiatis conjugibus, aliis copulari, posse etiam Pontificem, post rejectam Ecclesiastica autoritate adulteram concedere innocenti alias nuptias. Neque enim in Evangelio legitur, quòd mulier, quæ repudiato marito alium duxerit, mœchatur, sed quòd qui repudiatam duxerit, mœchatur. Itaque

que in hoc negotio liberam esse Ecclesiæ autoritatem, connubia hæc pro rationabili causa concedere, sicut adimere. Nã Hostiensis, Panormitanus, Vincentius, & plerique alii canonici juris interpretes non verentur dicere, Papam gravi aliqua de causa posse etiam dispensare contra totum novum Testamentum, salvis duntaxat fidei articulis: quos tamen illius sit interpretari. atque hi Doctores sic scribentes, interim habentur maximè orthodoxi. Tandem dixi, hanc disputationem non facere ad declamationem meam, sed priorẽ mentis meæ expositionem: remisique ad Erasmi annotationes, ac ejusdem contra Leum apologias. Alterum verò, quod adnotat dictus Episcopus, id erat, quòd inter eos, quos à Matrimonii lege exemptos dixi, ajebam, qui acti spiritu Dei, perpetuam castitatem delegerunt: urgebat eum hoc verbum. Perpetuam, tanquam rigidum nimis & asperum his, qui pro tempore experiuntur in se vires castitatis, nolentes infirmitatem suam adligare perpetuitati. Respondi me idcirco non scripsisse, Qui voverunt, sed Qui delegerunt, aliquo videlicet bono proposito, quo stante & durante exempti sunt à lege Matrimonii, nec prius incipiunt obligari connubio, donec incipiant uri. ni forte aulici illi mystæ putent, melius esse scortari, quàm nubere. His auditis, Reverendus Pater ille acquievit sententiæ: oravitque & consuluit sic per epistolam declarari, ut auferretur offendiculum: tandem cætera omnia laudavit. Nec cogitare possum, quos offendere possunt reliqua, ni fortè aliquos aulicarum nuptiarum consultores, ne dicam lenones. quibus hæc declamatio offam eripere videatur, aut fortè qui lascivia perditi, tanquam insanientes equi, ut ait Hieremias, ad uxores proximi libenter adhinniunt, & adprobari cuperent sua vitia multitudine peccantium. Tuæ autem fortitudini hanc declamatiunculam, Illustrissimæ Principi tuæ dicatam, nunc insuper tuendam commendo: teque ad hoc certamen provoco contra ejusmodi Cerberos Herculis instar, pro hujus Sacramenti gloria, pro absentis mei defensione, pro veritate ipsa fœliciter validissimeque certaturum. Vale fœlicissimè, E Lugduno, 7 Maji, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. VIII.

SI ab astris est hominum vita atque fortuna, quid sollicitamur? quin Deo hæc & cœlis, qui nec errare, nec malum agere possunt, relinquimus? atque homines cùm sumus, nihil ultra vires nostras, sed humana duntaxat sapimus? Quin & Christiani cùm sumus, credentes Christo, linquamus horas, & momenta

menta Deo Patri, qui ea posuit in sua potestate. Quòd si, quæ diximus, ab astris non sunt, ædepol in vacuum currit omnis astrologus. Sed est hominum genus adeo timidulum, qui, tanquam pueri, ad lemurum fabulas plus timent, creduntque magis ea quæ non sunt, quàm ea quæ sunt. idcirco rerum futurarum cognoscendarum nimia aviditate cæcutientes, quò res est minus possibilis, ut reversurum universorum diluvium, hanc eò timent magis: atque quò res est verisimilis minus, ut astrologicis delectionibus rerum fatales leges posse defraudari, hanc eò magis credunt: qui, si non essent astrologi, procul dubio perirent fame. Atque hi apud me instant, ut ex me futuorum occultorumque prognosticum accipiant, ac si mea professio ea ipsa sit, nec alia ab astrologia. Hos ergo ne frauder opinione sua, hoc adscriptum prognosticum, idque duplici glossa vestitum, licet post Kalendas editum, illis remitto, ut sciant, qualem me opinantur astrologum, talem esse etiam prophetam, & me scire eorum frui stultitia. Vale.

Agrippa ad Amicum. IX.

NEscio, an plane venia dignum sit, Reverende Pater, me, vix trium dierum habita tecum consuetudine, aliquid abs te petere, etiam sine ullis meis meritis præcedentibns: sed quia te non latêre arbitror, quanta mihi sit fueritque jam pluribus annis cum propinquis & affinibus tuis familiaritatis amicitiæq; necessitudo, confido, quòd me non solu ab hac præsumptuositate absolvas, sed & gratiam benevolentiamque tuam mihi insuper sis conduplicaturus, Ea spe, quid te oratum velim, nunc aperiam. Rex noster cum ad Massiliensem obsidionem solvendam procederet, pollicitus erat nescio quod grande bonum: rem hanc pro me procurandam suscepit ex commmisso Regis Dominus de Rayns capitaneus cataphractorum: is modò obiit mortem: conscius tamen est regiæ pollicitationis Dominu s Senascallus Lugdunensis cõpater meus, cui unà cum istis scribo in idipsum: deinde Princeps mea, Regis mater discedens Lugduno, prohibuit ibi domicilium figere, pollicita, sese evocaturum me in penitiorem aliquam Gallicam urbem, ubi, composita re familiari, paratiorem me haberet in ministerio Quid de me futurum sit, ignoro, ac dubito vereorque, ne, occupatis principibus jam maximis negotiis, ego interim absens excidam memoria, quò tandem diuturna expectatio mihi ad famem redeat. Oro itaque humanitatem tuam, ut hanc unam pro me curam suscipere dig-

neris,

neris.atque aliquando, & quoties ibi opportunum videbitur, apud Regiam Majeſtatem ac penes Principem meam, Regis matrem, de me mentionem aliquam oriri facias: oſtendaſque me illis fore non omnino inutilem, meque illis, qua potes, de meliore nota & charum & commendatum reddas. ſcio namq;, quantum commoditatis mihi commendatio tua adlatura ſit, ſi me hac gratia tua impartiri velis. Sed & illud te admonitum eſſe velim, mihi non ſolum re ipſa, ſed rei celeritate opus eſſe. Si quid ergo de me ſtatuere decreverint, ſive Rex ſive mater Regis: oro cures id quam citiſſimè expediatur: atque ego curabo, quòd tuam Reverentiam mihi profuiſſe nunquam pœniteat. Vale ſœliciſſimè, & his audacibus parcito literis. Ex Lugduno, ſexta Maji, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. X.

QUòd uſque in hunc diem diſtulerim ad te ſcribere, in cauſa fuit quæſtoris noſtri Barguini abſentia. is, ut eſt bonarum literarum literatorumque amantiſſimus, pollicitus eſt facturum, ut Lugduni à Martino à Troja tui ſtipendii pecuniæ dinumerentur. nihil minus tui abſentis, quam præſentis, rem curavi. Domina non denegat ſe aliquando facturam, quod cupis, ſed in longum protrahit, nec putes eam in rebus meis, quam in tuis, diligentiorem. Utrumque ſollicitabo, urgeboq; Barguinum, ut quamprimum tibi provideat. Ajunt Regem noſtrum, poſteaquam Pariſiis fuerit Chamberiacum conceſſurum, ut ſancto Sudario vota perſolvat. tunc facilius erit rem tuam componere. Literas tuas, quas de operibus Caloni mentionem faciebas, non accepi. Fuimus hactenus & adhuc ſumus in peregrinatione quam tædioſiſſima. Utinam mihi quieſcendum eſſet ab his curiæ procellis. eſt mihi curialis vita quam maximè exoſa. Natalem Tholoſanum vidi Bajonæ. pollicitus erat Burdegaliæ me convenire: ſed nec hominem vidi, nec, quò pervenerit, intelligere potui. Gratia Domini noſtri JESU Chriſti tecum & cum modeſtiſſima conſorte tua. Cogniaco, decima ſeptima Maji, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XI.

DOlore artetico, quo te adeo diſtorqueri ſcribis, adfectum te doleo quam maximè. Utinam omne hoc malum, & ſi quod reliquum eſt, in N. (hem calamum compeſco) de me peſſimè meritum, devolaſſet. Remedium tibi mitto his literis incluſum, videlicet confectionem in tabulis laxativam, qua

qua cum consilio medici uteris, humorum peccantium subductione, prius tamen per syrupos jam digestorum præmissa: deinde cataplasma, quo instante dolore intenso pro ejus sedatione, & agitatæ materiæ resolutione dolenti membro applicabis. Porro de secretissimis meis mitto per me jam in pluribus expertum unguentum, quod etiam apud te secretum manere cupio: cujus usu summam assequeris curationis. Cosmograghia Ptòlomæi, quoniam penes te non est, facilè carere possum usque dum recuperaveris. Si alia quævis bonorum librorum volumina apud te dulpa sunt, eorum, quod superest, mihi impartiare, scis enim, quàm sim ego helluo librorũ, nec ullam supellectilem mihi magis parare curem aliam. Vale fœlicissimè, & valetudinem tuam imprimis & diligenter curato. De Achille nostro scire cupio, num illum pœnituerit adhuc cucullæ, & quòd libertatem commutaverit Calopodus. Uxor mea unà mecum, ambo nos, ambos vos, te & uxorem tuam, optimè salvere atque valere jubemus. Ex Lugduno, decimaseptima maji, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XII.

LIteras tuas Illustrissimæ Dominæ nostræ præsentavi: sed de ea re, quam ego tecum speramus, nihil certi definivit. scis, quanta uti consueverit dilatione in negotiis expediendis. quod ego in re propria satis sum expertus, & quotidie experior. qui jam tot annos eandem sollicitavi in re unica, quam necdum sum consecutus, & consequi fermè despero, etsi non infrequenter pollicita erat se facturam. Ejusdem Dominæ quæstor scribit ad Martinum Trecensem pro solvendo tibi tuo stipendio. Tractatur apud nos negotium pacis. quisnam tamen futurus sit exitus, incertum est. Ago gratias de tuis prognosticis. unum illorum dedi Barguino nostro. Die crastina hinc solvemus ad Parisios, exinde ad S. Germanum profecturi. Salutari cupio meo nomine modestissimam uxorem tuam, & Dominum Claudium Sacerdotem tuum, scripsisti, si bene memini, illum te velle mittere ad nos, sed id ne feceris. nam incerta est mihi sedes. Vale. Cogniaci, vicesimasexta Maii, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XIII.

FEstinantia tabellarii effecit, ut nunc tecum paucis agerem Barguinus tua causa scripsit ad Martinum Trecensem. Dominus Episcopus Vasatensis in tuam commendationem allocutus est Regem. qui cùm bonam de te haberet opinionem, nunc

nunc meliorem concepit, &, ut uno verbo meum erga animū intelligas, crede mihi, rem tuam, atque meam, vel multò diligentius curabo. Vale Angolismæ, prima Junii, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XIV.

REdditæ fuerunt mihi literæ tuæ, quibus acceptis & intellectis allocutus sum regiam Majestatem de meritis tuis, & promissis tibi stipendiis, ille mihi optimum dedit responsum, teneasque pro certo, te apud illum esse in optima æstimatione, & quod stipendia pollicita habebis, & majora. Dominus Capellanus dixit mihi scripsisse se cuidam thezaurario Lugduni commoranti, de mandato ipsius Dominæ matris, Regis, ut de stipendio tibi consueto solvat debitam pecuniam. Ego semper habeo negotia tua apud Regem commendata: & si quid præterea potero aliud pro dominatione tua, semper ero paratus pro posse adimplere. quæcunque videro esse ad honorem & utilitatem tuam. Tu scribe mihi sæpius: in hoc rem gratissimam mihi facies. Vale. Ex Petragoricensi civitate, secunda Junii, Anno 1526.

Reverendo Patri ac Domino, Domino Symphoriano, Episcopo Vasatensi, Domino suo observandissimo, Henricus Cornelius Agrippa S. D. XV.

VIx eloqui possum, ornatissime Præsul, quanto gaudio me affecerit epistola tua, qua mihi Regiæ Majestatis benevolentiam beneficentiamque indicasti: quanta denique me tibi obligaveris observantia, qui tanta pro me apud eandem Regiam Majestatem operatus es, & majora te facturum insuper pollliceris. Cogitanti itaque mihi, quoniam studiorum meorum testimonio pro tanto beneficio animi in te mei gratitudinem aliquam ostendere possem, ac circumspectanti, quæ in chartacea mea suppellectile recondita tenerem, subito offerebat sese oratio quædam, sive dicam epistola, quæ quondam ad quorundam amicorum improbas preces respondere deliberavi, ac illos à gentilis theologiæ studiis dehortari ad evangelicam doctrinam. Hanc itaque relegens pauculis recognovi, dignum arbitratus argumentum, quo te donarem per hoc breve temporis spatium, quo mihi facultas non est ampliora scribere, nec tibi qui ex officio tuo apud Regiam Majestatem nunc aliis studiis ac curis occuparis. otium adest āpliora perlegere. Optimum proinde ratus sum de re utili ac profutura

parvum libellum mittere, quàm de vilioribus & abjectioris momenti amplissimum volumen. Accipe igitur nunc fœlici auspicio nostrum, quantulumcunque est, licet majora virtus tua mereatur, literarium munusculum: ipsumque non ab exiguitate voluminis, sed ab utilitate ac veritate doctrinæ studiique in te mei observantia existimato. Dehortationem autem hanc ideo tibi inscriptam voluimus, ut te illius argumenti exhibeas patronum, ac Christianissimo Regi vestro persuadeas, ut pro sui nominis præcellentia, quo Christianissimus vocatur, ac debito suo, in hoc Christiamissimo regno, Christi literas ab omni gentili, exotica & adulterina doctrina repurgatas, ac etiam à sophistarum laqueis liberas, liberè docere jubeat atque tueatur: in hoc siquidem suo Christianissimo nomini dignissimum piissimumque Regem sese exhibiturus. Vale feliciss imè, &, quo cœpisti, amore me diligere ne cessa, ac Regiæ Majestati charum commendatumque redde atque conserva. Iterum vale. E Lugduno, decima Junii, Anno humanæ sulutis 1526.

Agrippa ad Amicum. XVI.

OCtava hujus mensis ex præsentium latore laconicā quandam schedam tuam, quam prima ejusdem festino calamo ad me scripseras, accepi: quas autem priores à decimaseptima Maji ad me scripsisti, posteriores ego hujus mensis undecima accepi: & simul quas antea misisti, datas Maji 17. omnes quidem literæ tuæ narrant dinumerandam mihi Lugduni pecuniam: sic præceptum à Domina, scriptum à Barguino: idem etiam Domini Episcopi Vasatensis, Domini Senescalli Lugdunensis, & Baronis Laurencini literæ sonant, atque hac spe sola jam egregiè beatificatus sum: cæterum ne mica quidem pecuniarum hactenus data est: ac Martinus Trecensis sibi nihil à Barguino scriptum, nihilque commissum ait, & mihi res mea jam non (quod dicitur) ad retia, sed ad telam rediit aranearum, ac dimissis bonis avibus, muscas venari cogor Claudius Sacerdos per me missus Friburgum rediit à biduo citra. quid attulerit, narrare non capit festina hæc epistola. Mitto libellum quendam Domino Episcopo Vasatensi inscriptum. hunc oro, ut reddas, ut Reverentiæ suæ commendatum facias, Verum tu ad literas meas omnes nondum integrum responsum dedisti: & quid de Matrimonio nostro actum æstimatumque sit. Vale. Proximis literis ampliora scripturus sum. tu interim persevera in re mea procuranda, atque ego tibi non verbis, sed reipsa & opera gratias agam, si modò sic Deus ipse

nostra

nostra direxerit negotia, ut tibi unquam in aliquo prodesse queam. Iterum vale. Ex Lugduno, decimaquarta Junii, rapidissimo calamo, Anno 1526.

Frater Petrus Lavindus, Ordinis Prædicatorum, Sacræ Theologiæ Magister, Henrico Cornelio Agrippæ, Iurisconsulto, Medico & Theologo Trismegisto, eruditissimo & eloquentissimo salutem. XVII.

VIrorum & doctissime & eloquentissime salve. Olim cùm declamationis Quadragesimalis officium apud Lugdunenses exercerem, tuam doctissimam Dominationem cum aliquot amicis nostris in cænobio Prædicatorum sæpè sum allocutus: nunc autem quia cognovi, iterum te apud Lugdunum esse, nolui præsentium latorem, mei amantissimum, eò sine literis ad te meis accedere. Scripsissem autem literas ampliores, nisi maximâ oppressus essem animi ãgustiâ, quam referet tibi is, qui has redditurus est literas. cui, ut mihi ipsi præsenti, credas, & si quippiam auxilii impendere valeas, id facias etiam atque etiam oro. utinam hîc adesses, ut te & alloqui & amplecti possem. Vale bonarum literarum decus. Ex Mariscomensi cœnobio, idibus Junii, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam XVIII.

VEllem ego, clarissime Vir, his meis ad te literarum mearum primitiis me tibi non tristia sed jucunda nunciare potuisse. Nunc verò aliter res sese obtulit, & te hæc scire convenit, quæ contigerunt adversa, si modò ea adversa nominanda sunt, quæ à Deo atque natura, tanquam inevitabili quadam lege, nobis inferuntur. Mortuus est amicus noster Guilhelmus, medicus Divionensis: qui cùm die Jovis præteritâ plus justo oppleto fructibus stomacho cænasset, incidit in colicam primò, deinde in iliacam perniciosam, cui malo ipse non parum addidit (ut solent homines in rebus propriis cæcutire) perverso medendi ordine, adeo quod mirum sit hominem tamdiu versatum intra medicorum canones, tunc, cùm maxime illi opus esset, potissimum aberrasse. Vocatus fui ego post triduum ægritudinis suæ. veni ad illum jacentem in lectulo & graviter afflictum. aderat febris continua, cum forti caumate atque singultibus: malum in his morbis prognosticum. vocavi Nicolaum medicum, is

occupatus erat alibi. advocavi etiam Dionysium Thurini: is accessit nobis die postera. quid dicam? invenimus signa prioribus pejora: frigescentia extrema, pulsum formicantem, & quæ solet præmittere perniciosum atque immedicabile mortis malum: jussimus administrari sacra, & religioni Christianæ illum vota persolvere: sic extinctus est die hesterna hora vespertina, & adpulit quò currebat, & quò eum ipsi sequemur. Tuum nunc est, relictam ejus uxorem consolari & juvare prolem. nihil melius impendere poteris amico defuncto. Nam mœstitia, luctus, vestium umbra & squalor illum nec excitare, nec juvare possunt, & superstiti conjugi ad dolorem etiam damnum adferent. Quid plura? tu in his rebus longè melius consilium præstabis, quàm abs me accipere poteris. Vale fœlix, & Dominum Petrum Turelli meo nomine salvere jubeas. Iterum vale. Ex Lugduno, decima sexta Junii, Anno 1526.

Reverendo Patri, Sacræ Theologiæ Magistro, ac Dominicanæ professionis, in Christo Fratri, Magistro Petro Lavinio, Henricus Cornelius Agrippa S. D.

XIX.

ASTrologiam divinatoriam, sive (ut dicitur) judiciariam, non aliam esse, quàm superstitiosorum hominum fallacem conjecturam, qui de rebus incertis scientiam fecerunt, in qua decipiantur, in comperto habent fermè docti omnes, hanc præterea rident nobilissimi quiq; philosophi, repellunt Christiani theologi, sacraque Ecclesiæ concilia damnârunt. at tu modò, cujus officium est alios ab his vanitatibus dehortari, oppressus, vel potius cæcutiens, nescio, qua, ut scribis, animi angustia, ad hanc, tanquam ad sacram anchoram, confugis, & tanquam non sit Deus in Israël, mittis ad consulendum Deum in Accoron. numne putas juvabunt te astrologi cœlorum, sive aruspices cœli? Esto, per discursum humanæ rationis & sensuum experientiam cùm probatæ sint hæ scientiæ, tamen opinionum varietate, illarumque ambigua obscuritate sic involutæ sunt, ut sæpissimè mentem nostram præstigient, judiciumque rationis pervertant, & deceptos nos difficilè cogant, sicut ait Esaias, in multitudine consiliorum suorum. Esto insuper, multa vera prædicent astrologi: fateor, sed & multa simul profundunt mendacia. ubi autem possunt hæc discerni? Vana sunt omnia & incerta, & quantò plus laboraverit homo ad quærendum, ut ait Salomon, tantò minus inveniet: & etiamsi

iamsi dixerit sapiens, se nosse, non poterit tamen reperire. Ne tamen tergiversari videar, & laborem pro amico subterfugere, quò voti tui compos fias, faciam pro te, quantum de his didici & memini, si modo primum commovero, nolle me, ut his judiciis plus fidei tribuas, quàm conveniat ab homine Christiano ac religioso atq; theologo. Cæterum verò si quid hæc scripta mea correptionis habere videntur, in eam partem accipe, qua me non modò Jurisconsultum & medicum, sed & theologum salutasti, atq; quatenus ego pro Christianæ fidei jurejurando tibi proximo & in Christo fratri teneor inter te & me solum. hæc repentino calamo ad te scripsi. Quod superest, cum eo nũcio, qui tuas ad me detulit literas, accipies. Vale fœlicissime. Ex Lugduno, decima octava Junii, Anno salutis nostræ, 1526.

Suo Ioanni Rogerio Brennonio, Curato Sanctæ Crucis apud Metenses, Henricus Cornelius Agrippa
S. D. XX.

OCcurrit mihi pridie in via Christophorus præsentium lator, quem nosti. hunc ut conspexi, toto animo exultavi, percunctatus, num quas ex te mihi referret literas, ubi ait, nullas. mox consternatus, nunquid tibi sinistri aliquid advenerit, anxius exquiro, tandem, intellectis omnibus, & te bene valere & prospere agere, illumque in culpa esse, qui me anno elapso non qua debuit, diligentia perquisisset, redii ad meipsum: dolui tamen permaxime, me nullas tuas hoc biennio accepisse literas, nec ullum habere, qui meas ad te curet, fidum internuncium ea tamen de re diligentius requirens. narravit mihi hic lator esse, nescio quem, mercatorem apud Burgum Divi Nicolai, qui illorum curat ad Lugdunum negotium: tu rem hanc melius percunctare: & si is, vel alius quispiam homo bonæ fidei est, per illum mihi ad proximas nundinas rescribe, & me de omnibus certiorem redde, mittasque librum Stenographiæ Tritemii. Præterea scis me quondam composuisse ac scripsisse currenti mea litera in oblongo volumine quandam Geomantiam, ab ea vulgari longe diversam: hæc penes me periit, nescio quomodo: anne vel illam dum Metis discederem. penes te reliquerim si ita est, vel eandem, vel ejus duplum ad me remitte. Cæterum ego adhuc Lugduni maneo, sed incerta sede. Rex siquidem ipse, ejusque mater, Princeps mea. fortassis in penitiorem aliquam regni urbem traducturi sunt. Quicquid de me futurum sit, scies: modò non desit fidus nun-

cius. Tu,quæ ad me missurus es, fac ad manus Domini receptoris Claudii Laurencini,qui præceptoris Divi Joannis Metensis frater germanus est,perveniant: simulque quid ex Colonia novi habeas,quid agant mater tua, soror atque nepotes, rescribas:illosque de statu & valore meo certiores reddere cures. Commendo tibi funeralia charæ quondam conjugis in Ecclesia tua sepultæ,ne quid circa illa omittatur: quin, ut disposuimus & fundavimus,sic omnia executa sint & exequantur: idq; te per ejus,quæ secum tibi mecumq; consuetudo fuit,memoriam, perque sacrum perpetuæ amicitiæ nostræ vinculum etiam atque etiam obtestor salutabis mihi Tismannũ, & Carbonejum,& Tyrium nostrum,cæterosque amicos omnes: atq; auriculas Jacobi librarii nam (quod audio) ipse pro Lutheranismo illas solas Metis reliquit,reliquus totus absens: attamen ob veterem consuetudinem,vel inauriculatum, salutari volo: quin te inprimis optimè valere jubeo. Ex Lugduno, 23. Junii, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XX.

HEri vesperi ostensæ fuerunt mihi literæ Reverendi Episcopi Vasatensis ad Petrum Sallam cognatum suum, in quibus mei mentio erat,talis videlicet: Dominam Principem nostram rursus & iterum præcepisse, dinumerandam mihi Lugduni pecuniam pensionis meæ: sed hac spe jam multis literis confirmatus, hactenus egregiè pastus: verum pecuniarum ne semissem quidem degustavi. locutus sum adhuc heri Martino Trecensi: is ait recepisse se à Barguino literas pro dinumerandis pecuniis,nescio quibus: verum mei in illas nullam omnino mentionem esse: negatque, ad me quippiam se habere mandatorum. Itaque quid monstri alatur, non satis intelligo: & ego longius absum, quàm ut rem meam procurare possim. Hoc autem non ideo scribo,quod de tua in re mea diligentia & mutua inter nos benovolentia subdubitem, sed quod quæstoris nostri vel aliorum, à quibus res hæc pendet, negligentiam reformidem: quibus ego forte, tanquam peregrinus homo,atque illorum obsequiis ineptus, posthabendus ac projiciendus censeor: de te verò prorsus dubium mihi nullum est, quin in numero me habeas amicorum: qui cum quo magis esse cupio, hoc avidius literas tuas quotidie expecto, quæ sic me suspensum habent,ut quid agere debeam, prorsus ignorem. Te igitur nunc iterum oro,qua potes, apud Principem

pem nostram commendatione me adjuves: sim minus, saltem tu me desperare jubeas. Scripsi tibi à decimaquarta hujus mensis per servitorem Baronis Laurencini compatris mei, misique unà libellum Reverendo Episcopo Vasatensi destinatum: nescio adhuc si receperis: tu rescribas velim, & sæpè & amplè & ad omnia atque singula respondeas, nam de multis ad te scripsi hactenus, atque nihil hucusque respondisti. Salutat te uxor mea, precaturq; tibi omne bonum. Dominus Claudius rursum abiit in Germaniam, brevi reversurus, una cum opere, quod nosti. Vale felicissimè. Ex Lugduno, ultima Junii, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XXII.

EX literis tuis, Reverende Præsul, facilè perspexi, quantum mihi fortuna promittat boni, cum tu me in numerum amicorum tuorum suscepisti, ac te mihi adjutorem præstitisti, ac Regiæ Majestatis gratiam benevolentiamque impetrasti. Itaque nunc totum me tibi dedo: tuum consilium tuumque imperium sectari statuo: & quicquid apud Christianissimum Regem nostrum de me statueris, gratissimum acceptissimumque habebo: quin & te pro me fœlicia conaturum non diffido, sed ego fortassis longius absum, quam ut votis meis satisfieri possit. oportet siquidem fortunæ etiam diligentiam præsentiamque esse conjunctam. ego autem detrusus sum in hunc angulum, tantaque indigentia captivatus, ut pedem referre non possum, cùm de pensione mea ne obulus quidem adhuc dinumeratus est, quamvis tua Reverentia, atque Capellanus jam sæpè ad me scripsistis, præceptum à Domina, ut Lugduni solveretur stipendium: verum qui id facturus erat, negat se quippiam in mandatis habere: preterea si tua Reverentia apud Regiam Majestatem non juverit, perii totus: verum ego, ut multa quidem à te mihi magna & præclara polliceor, tamen gratius atque optatius, quam hoc, nunc aliud non expecto. Quod si apud Regiam Majestatem ad præsens magna procurare non liceat, poteris tamen mediocria, quanquam propitio tuo numine temporis accessu, cui inservire semper necessum est, etiam majora non desperem. Vale fœlicissimè. Ex Lugduno, ultima Junii, Anno millesimo quingentesimo vigesimo sexto.

Agrippæ scribit Amicus, Amico. XXIII.

DEderam literas ad te his diebus, sed antequam mitterentur, periêre: in illis continebatur, quæstorem Barovinum cuidam Antonio Bullon Lugdunensi tuæ pensionis dinumerandas pecunias commisisse: libellos tuos de Matrimonio susceperunt grato animo Illustrissimæ Principes. Audivimus cõflictum fuisse inter archiducem & statum popularem: sed superato archiducis exercitu, quingentos ex nobilibus suspensos vitam finivisse. quid verum sit, tu apud Lugdunum explorato & rescribe: etiam quod intelligere potuisti de statu Regis Ungariæ & Turca. Noster Faber Stapulensis hodie hinc discedens, Blésios petit, ubi deputatum est ei domicilium. Vale cum uxore tua. Ex Angolesmo, vicesima nona Junii, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XXIV.

HIs diebus elapsis, magnifice Domine, accepi libellum tuum mihi dedicatum, ad corroborationem fidei nostræ, validissimum pariter & elegantissimum: pro quo gratias tibi immensas reddo, reddamque in posterum & semper. misi tibi pridie literas Domini Capellani amici tui fidelis, virique probissimi. Cæterum si quid pro magnificentia tua possim aliud, ipsa præcipiat, & ego mandata pro posse meo executioni mandabo. Vale. Ex itinere, ex oppido de Maule, quinta Julii, Rex n. continuat iter versus Parisios, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XXV.

QUas à vicesima nona Junii ex Angolesmo ad me dedisti literas, Capellane amicissime, has septimo Julii accepi, est in illis, Barguinum nostrum cuidam Antonio Bullon Lugdunensi stipendii mei solutionem demandasse. Si Barguinus mihi faveret, ut scribis, pecuniasq; stipendii mei mihi dinumeratas vellet, non ad illum Antonium, quem hinc absentem novit, me relegasset: quin vel Martino Trecensi, ut jãdudum deliberatum erat, vel alteri cupiam hîc residenti. sive presenti, negotium meum demãdasset: ego die illa, qua literas tuas accepi, unà cum D. Ademario de Bellojoco, Castellorum judice, viro ornatissimo, & mihi hic uno omnium faventissimo, vix convenimus Antonii illius fratrem Thomam Bullon: is sibi commissam stipendii mei solutionem tantum non negavit: ajebat autem, sibi his verbis commissam, putà si posset, si superessent pecuniæ: tandem dixit, sese revisurum literas suas, & in crastinum

ſtinum reſponſurum:die itaque craſtino, dum ſoliciti hominem frequentius quærebamus, is domilatens fingebat abſentiam, donec profunda noctis hora magis ſatiati januam illius relinqueremus: die verò ſequenti improviſum illum offendit præfatus Caſtellorum judex, rogatque & pro me inſtat: reſpondet ille, ſeſe mox conventurum me domi meæ & acturum mecum de ſtipendii rationibus, eoque mendacio ſeſe abſolvens, eadem hora conſcenſo equo abiit, ut fertur in aulam. Vides, ut ab nebulonibus deludimur? Cogita, ut oppugnant me mala undique, & illa quidem longe plura majoraq; quàm ſcribere queam: nec adeſt amicus ullus, qui re adjuvet: verbis omnes conſolantur inanibus, & qui mihi lucro & honori eſſe debuerat aulæ titulus, damno eſt, adaugetque cum invidia contemptum: neque verò æquum eſt, quod audio, indignari mihi Principem, qui refutato, ut noſti, ampliori ſtipendio abeuntem illam ſæpe recuſarem: neque verò ignoro, me in aula majore cum lucro & dignitate degere, ac Principi noſtræ pariter diligentiore obſervantia, promptiore & paratiore obſequio inſervire potuiſſe: neque ego aliud cupiebam magis, modò priùs illa conſtituiſſet certum mihi pro uxore & familia domicilium: quam nefas eſſet me relinquere improviſam: pollicebatur id ſe facturam recedens. itaque obviam egreſſura è Cæſareis carceribus Chriſtianiſſimo Regi, manere me juſſit Lugduni adhuc ad modicum tempus, nec de figendo domicilio diſponendaque re domeſtica ſollicitum eſſe. nam ſeſe brevi, utcunque ſors daret, aut Lugdunum reverſuram, aut me evocaturam, traducturamque in penitiorem aliquam Galliæ urbem, hac ſpe continuò ſuſpenſus, nec manendi, nec abeundi ullum nuntium accepi uſque adhuc: vivoque cum tam copioſa familia mea, velut peregrinus, in diverſorio, idque in urbe omnium diſpendioſiſſima, magno impenſarum cumulo, & damno non immodico. Tu ſcribis, Dominam facturam aliquando quod cupio: ſed in longum omnia protrahere, nec in tuis eſſe diligentiorem. Quid ſi ego interea periero? Certè nulla me ſervare poterit tam tarda fortuna, quantumcunque etiam potens dea. Fortè litandum illi dices ſacrificio aliquo, ariete, vel tauro, aut potius altilibus, ut illi accreſcant alæ, advoletque ocyus: ſed tanta mihi rerum omnium penuria eſt, ut ne farre quidem, nec thure id facere queam. Te oro illam pro me implorato. ſcio nihil non impetrabis, ſi vota nuncupes. ſed nervis tuis omnibus opus eſt, ſuaſu, precibus, conſilio, gratia, autoritate, etiam importunitate, & quicquid eſt artis, qua divos fle-

ctere ſolent homines. Inſta ergò fortiter & celeriter apud Principem noſtrã: adhibe amicos noſtros omnes: D. Epiſcopum Vaſatenſem, D. Seneſchallum Lugdunenſem, & alios quoſque quære, arripe, roga, obteſtare, extorque, expone illis fortunam meam, monſtra teſtes Epiſtolas meas, communica conſilia, adde preces, querelas, lachrymas, etiam minas, & vim, & bellum, & quicquid oportere videbitur inferto: ut unà tecum agant cum Principe noſtra, ne me, qui omnem ſpem in illam locatam habeo, qui propter Regem atque ipſam reliqui omnia, & propè perdidi omnia, in ultimam adducat deſperationem. nam, crede mihi, eò ſe inclinant res meæ atque animus, ni tuis precibus illiuſque celeri adjuver auxilio, malo aliquo utar conſilio, ſiquidem & malis artibus nonnunquam bona fortuna parata eſt. Vale, & me ſerva ſine tuo ſuffragio periclitaturum. Salutat te uxor mea, totaque familia. Ex Lugduno, decima quinta Julii, Anno 1526.

Ioannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ S. D. XXVI.

SAlve mi Agrippa. Quam petis abs me Tritemii Steganographiam, jamdudum, ut ad te mitterem, accuratiſſimè paraveram: ſed id mihi interea incommodo plurimum fuit, quòd nec aderat fidelis nuntius, cui tutò id negotii committere auſerim, nec etiam apud quos vitam ageres, mihi ſatis certò conſtabat: ſed tandem Chriſtophorus non lætus nuntius de te læta nuntia referens, animum meum abundè explevit gaudio. Siquidem tibi, & uxori, ac liberis bene eſſe, ut & mihi. Nunc etiam forte fortuna commodum nuntium nacti ſumus, præſentium latorem ſcil. tibi olim, apud Italos dum vitam ageres, ut reor, notum, qui utriuſque voluptati ac menti pro votis ſatisfaciet. quem per amicitiam noſtram jam olim arctiſſimo vinculo contractam, commendatum haberi velis. Eſt enim juvenis nequaquam Philoſophiæ & Medicinæ ignarus: cujus conſuetudine ac familiaritate per aliquot menſes, quod nomen tuum ac famam integerrimè apud nos magnifecit, uſus ſum: interea verò ejus probitas, mores & erudito mihi ſatis perſpecta (ni fallor) fuit. Quapropter audentius iſti, quàm cuicunq, alteri, noſtrum iſtud arcaniſſimum negotium, quod tu proximis literis efflagitabas, committere non diſtuli: atque etiam fiduciâ quâdam ducor: fideliſſimè omnia apud te pertracturum. Quapropter etiam te rogatum eſſe velim, ut eum in ſervitium domeſticum recipere velis, ſi id commodè fieri poteſt,

potest. nam & ad majora tuo auxilio promoveri potest. Quòd si id commodè fieri non potest, velis saltem apud quenquam nobilem, aut Principem provehere, ut Pædagogus aliquorum Nobilium esse possit. Nam in literis Latinis & Græcis nonnihil præstare poterit, ut tu ipse temporis successu melius considerabis. Valemus omnes, præter Tilmannum, qui ægritudine maxima ac longa detentus, ad tuos ire non potest. Carboneus etiam de tuis nihil scit. Vale. Tyrius noster, qui ad majora semper est paratus, nec desistit, sed frequenter est ebrius. Utinam daret mihi Deus, ut tecum liceret adhuc per diem unum aut alterum confabulari. quod quandoq; fore non diffido. Marianus noster infra quindenam negotiaturus Lugdunum se transferet, per quem rescribam tibi, & tu iterum mihi. Vale, Anno 1526. festo Magdalenæ.

Iohannes Rogerius Brennonius Henrico Cornelio Agrippæ S. D. XXVII.

SAlve mi Agrippa, Etsi nunc opus sit, quòd ad te rescribam, cùm pridie scilicet Magdalenæ, per Joannem Paulum Flammingum ad te rescripserim, votisque tuis omnibus tutiori secretiorique, quâm potui, via omninò satisfecerim, nihilque sit, quod ab hesterno apud nos novi prodierit: placuit tamen per latorem præsentium, etiam concivem nostrum, qui frequenter apud vos negotia sua pertractare solitus est, has nostras incultas iterum mittere. nam non quod rhetorem, sed narratorem sapiant, sed & præcipuè quòd mihi de negotiis nostris respondeas, scil. steganographiàmve receperis, geomantiam pariter, cujus apud nos aliis negotiis distractus, oblitus eras, Quòd si mihi pro votis, prout spero, respondeas, revera beabis. Uxoris tuæ annua obsequia in die obitus ejus, prout voluisti, celebramus: videlicet pridie Mortuorum vigilias, postridie verò Missam solennem facientes, Dominica quoque die præcedenti quàm hoc faciamus, è suggesto nos id facturos in ea septimana, publicamus Carboneus noster ad Coloniam in brevi se profecturum prædicat, qui de parentum tuorum valetudine (ut ait) perscrutabitur, tuamque eisdem patefacere poterit. Tyrius noster aquam dulcem repperit, in qua omne metallum ad calorem solis facile dissolvitur. eam autem ex urina esse factam scias. separavit enim quatuor elementa more physico, & ex terra sulphur *naturæ* substraxit. quod dum sua aqua mixtum fuit, omne Metallum facile dissolvit. Idem ex Chelidonia probavimus. Credimus igitur

exo-

ex omni re putrefacta sive ex ovibus, sive ex carnibus, sive ex pane, sive ex herbis quibuscunq;, eandem aquam fieri posse. Vale. Die subsequenti Magdalenæ, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XXVIII.

SAlve mi Agrippa doctissime Scio te prima fronte miraturum atque cogitaturum, quid monstri est istud, ad me illi ignotum scribentis. verùm ubi totam Comœdiam, mihi autem Tragœdiam intellexeris, cessabis mirari: & spero innata tibi humanitate annues nostris votis. Accedo igitur ad narrationem, ne diutius te suspendam Qui ista ad te scribit, adolescens est, annorum juxta viginti quatuor, Medicinarum studiosus, atque abditioris Philosophiæ avidissimus. qui mensibus aliquot apud Metenses medicum agens consuetudine Pastoris S Crucis familiarissimè usus est: fortè fortuna dum die quodam unà philosopharemur, adferuntur ex Lugduno tuæ literę. Ille, ut erat amicus, illas coram nobis legit. Scribebas autem pro libro tuo Geomantico, & Tritemii Steganographia. cupiebat ille tibi mittere, cogitabundus, quem mortalium ad tam secreti oneris habiturus esset nuntium. verebatur enim ne fortè libri illi in illorum manus inciderēt, qui omnia judicant prius quam intelligant, itaque manet res per aliquot dies suspensa. Ego autem cupidus aliquando videndi te, & qui jam ad dignitatem tuam literas commendatitias habebam à Laurentio Phrysio, post dies aliquot dico nostro Pastori me velle Lugdunum inviseret atq; experiri, si quid splendoris Gallia mihi posset adferre Scio autem, quàm arctissimo amoris vinculo tu eum doctissimo hoc Agrippa jungaris: Quæso igitur per nostram conversationem me illi commmendes, ut me ad servitiū suum recipiat, aut apud alium quempiam promoveat, prout illi idoneus videor: Ego in illius & in tui gratiam suscipiam meis humeris hos libros illi referendos, nulli alteri daturus, quam illi ipsi meis manibus: gaudebat ille, & ego altera die ac cingo me pedestri itineri. Quid multa? priusquam ad Lingones veniremus, spoliatus sum à quodam, cui me socium adjunxeram, in itinere Itaque coactus sum apud Lingonem urbem pedem figere, si fortè praxi Medica tantum argenti corradere queam, quo meam institutam profectionem ad te perficiam. Rogo igitur, mi humanissime Corneli, velis mihi per harum latorem mittere duos coronatos aureos. mox ego unà cum tuis libris ad te volabo, & omnibus servitii modis pensabo. Quòd si aleæ practica, quæ mihi, cùm hæc scriberem, adhuc

rrat

erat incertissima, paulò fœliciùs arriserit, tuos tibi coronatos sanctissimè restituam. Sed vide, mi doctissime Agrippa, quam ingeniosa sit paupertas: quales non ludos nonnunquam comminiscitur. Oro tamen te, veniamque precor in isto meo, quod narrabo, temerario quidem, necessario tamen, fuco. Fingo istis Lingonibus, me habere fratrem Medicum stipendiarium regium hoc fuco illis gratior effectus, me satis benigniter amplectuntur: neque sum omninò mutus: ornarem verbis. Te verò nunc ora atque obtestor, qui nostri Pastoris S. Crucis amoris vinculum, per tuam Geomantiam & Steganographiam, quæ apud me sunt, & per me sanctissima fide ad te deferentur, ne aliud apud hunc latorem loquaris, patiarisque me simulare tibi fratrem esse. Vale in Christo Domino. Ex urbe Lingonum, altera Christophori & Jacobi, Anno 1526.

Agrippa Capellano S. XXIX.

SCripsi tibi a decima quinta Julii in fasciculis Martini Trecensis, Capellane amicissime, quemadmodum à Thoma Bullon fraudatus solutione stipendii mei, insuper & delusus sim. nescio, an redditæ tibi literæ fideliter fuerint. nam ego, quia illis nondum respondisti, gravem animi dolorem patior: jamque in tot malorum voragines præcipitiaque conjectus sum, ut nec emergere, nec conservari possim, & frustra ventura sint postliminia auxilia: qui dũ hinc quidem Principis nostræ promissis impulsus, inde verò spe profuga repulsus, Ixionis more rotor furiis omnibus agitatus, etiam humanitatis sensum propè amisi, & ad omnia factus sum inutilis: ni forte eò aptior sim vaticiniis, quibus pleriq; plurimum pollere putant furentes: quasi, qui humanos sensus amiserint, assequantur divinos: &, quæ sapiens nõ videt, prævideat insanus. Quod si hæc Philosophia in me locum habet, convertar ad vaticinia, ut obsequar Dominæ, utinam bona vaticinaturus, sed quæ bona prodire poterint à furiis & Hecate? Cassandra Trojana, Polybus Corinthius, Remigius Rhodius, Cornelius Patavinus, & quotquot alios furentes vates narrat Antiquitas, nil unquã, nisi mortes, cædes, bella, strages prænuntiarunt: neq; verò alia prævidere arbitror posse furentes, quam quę opera futura sunt furentium. Vereor itaque, ne & ego similia vaticinaturus sim, nisi mihi bonus aliquis Apollo, pulsis furiis, sui solis aureis radiis copiosè illuxerit. At tunc accingar fatidico tripode, & quicquid excusero vaticinii, vel conjecturæ, protinus remittã Principi. Sed interim suspicione ego egregiè famescam: exequar

quar tamen vaticinia Astrologiæ superstitionis quorum Princeps ipsa tam avida existit: sed, ut nosti. invitus & coactus violentis Principis precibus. Scripsi autem Seneschallo, ut admoneat illam, ne ad tam indignum artificium ingenio meo diutius abutatur, nec in has nugas ulteriùs impingere cogat, qui multò fœlicioribus studiis illi inserviri queam. Vale, & quem præsentia non potes, saltem crebris tuis literis consolare. Salutat te uxor mea, totaque samalia, & Claudius sacerdos meus, qui rediit ex Germania. Tu saluta mea nomine Fabrum Stapulensem. Ex Lugduno, tertio Augusti, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XXX.

SCripsi ad te ultima Junii, deinde à decima quinta Julii quatuor Epistolas uno fasciculo complexas, missas opera Martini Trecensis cum suis fasculis ad Burguinum destinatis. scripsit & sæpiusculè idem Martinus in mei commendationem dicto Barguino, verùm ille, cum ad singula alia respõdeat, mei nullam unquam mentionem fecit: quæ res me in suspitionem ducit, Barguinum nostrũ vel me penitùs contemnere, vel iniquiore in me animo esse, simulque dubitare facit, ne fasciculis literarum mearum inter manus suas perierit, tibique qua debuit, fide ob mei coutemptum, vel odium, non sit redditus. scripsi tibi rursus ab hujus mensis tertio. abs te autem ad omnes has nihil omninò responsum est. quod tuum silentium mihi animum propê enecavit. nam solis tuis literis hactenus vitam produco. Multa ad te scripsi, & de multis nihil superest calamo, nisi tibi regeminatas querelas & lamenta inculcare velim, qualiter hîc vanis expectationibus suspensus, à Barguino contemptus, à Bullione delusus, à Principe neglectus, & quæ una expectantium conditio est, dum inde ventura expecto bona, amitto præsentia: & damnum certum sub ambigua spe pati cogor. Utinam desperare liceret. Sed de hoc latiùs tibi scripsi in prioribus. Tu si nunc aliud præstare non poteris, saltem animum præsta & calamum, scribere, quas meas acceperis, quas non acceperis Epistolas. Cæterùm multa sunt apud me, quæ te scire convenit, & etiam quæ Principem, sed nonnisi tutissimis committenda literis. Nihil horum ergò rescribã, nisi tu prior rescripseris. ubi sis, quomodo valeas, ubi mansurus & futurus sis. Exequar Astrologicas Regis nòstri revolutiones, sed invitus, ut scis, & coactus violentis Principis nostræ precibus: quæ utinam ad tam indignũ artificium ingenio meo non abuteretur, nec in has nugas impingere

gere cogeret, cùm illi longè fœlicioribus in studiis inservire queam, Vale fœlicissimè. Ex Lugduno octava Augusti, Anno 1526. Salutat te uxor mea. Iterum vale, & rescribe celeriter.

Agrippa N. Præsuli S. XXXI.

AB ultimo Junii scripsi Paternitati tuæ, reverende Præsul, nescio si acceperis. nullum siquidem ex te accepi responsum. Quod si per occupationes tuas factum est, facilè pati debeo: si verò tu literis meis fraudatus fueris permultum doleo, illas tibi mihique periisse, in quibus tibi omnem animi mei significationem feci. nunc aliud nihil scribo, quam quod scripsi priùs, ut pro me procures apud Regiam Majestatem reddi illum mihi beneficum, quem hactenus benevolum reddidisti. Scio, quantum apud eum valeas & quantum ego mihi de te polliceor, faciamque ut gratitudine & observantia in te singularià nemine superari possim. Oro Reverentiam tuam, ut cures, quo promissum mihi à Domina stipendium solvatur. Lugduni nihil siquidem accepi abs recessu Domini usque adhuc, & quæstores, quibus mandata est solutio, me mirum in modum deluserunt. sicut latè scripsi ad Capellanum. Vale fœlicissimè. Ex Lugduno, 8, Aug, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XXXII.

POstremas tuas, vir ornatissime literas accepimus à quinta Maji datas: respondimus eisdem decimo septimo, & contra Artheticam tuam simul, quæ optima visa sunt, remedia misimus sed priùs quàm literæ meæ ad manus tuas pervenissent, tu è Podagrico factus pegasus, etiam altissimos Alpium montes transvolasti: literæ tamen nostræ in manibus uxoris tuæ, cui me plurimum commendari cupio, tibi reddendæ, ad reditum tuum relictæ fuerunt: ad quas quia nondum respondisti, nunc, ut respondeas, tecum expostulo: atque si Cosmographiam tuam recuperaveris, ad nos, ut pollicitus es, remittas, vel aliis quibusdam bonarum literarum voluminibus, quibus facilè carere potes, seu quorum tibi Exemplaria dupla sunt, nostræ Bibliothecæ suppellectilem locupletãdum cures. Cæterum nunc, ut scripsi ad te in prioribus, de Achille nostro scire cupio, quomodo illi conveniat cum cuculla & calopodiis, & sua illa larvatorum familia: an, sicut olim, egregiè percalluit artem placitatoriam, sciens ad omne arbitrium uti legibus easque adinventis glossis fingere, refingere, flectere, subterfugere, & quamvis opinionem aliã his præstigiis preferre, eam-

eamque vel justam, vel dubiam, vel iniquam reddere, ipsaque jura juribus profligare? itàne nunc calleat artem fratricam, sive cucullonicam, hoc est, sycophanticam: sciatque personata sanctimonia, ac impudendi mendicitate quocunque pervolare: & perfricata fronte, importuna hypocrisi undiqe pecunias corradere, modò non tangat nudis digitis: nullius quæstus pudere in foro, in choro, in tēplis, in scholis, in aulis, in palatiis, in Conciliis, in conviviis, tabernis, tonstrinis, in publicis & privatis Colloquiis, in confessionibus, in disputationibus, in concionibus, è subsellis, è cathedris, è pulpitiis, è suggestis impudenter illorum artibus spargere in vulgus indulgentiarum nenias, vendere sua benefacta. emetiri cæremonias, & a Mercatoribus usurariis & à nobilibus prædonibus malè partorum prædam extorquere, & à crassis civibus & indocta plebecula superstitiosisque aniculis emungere nummos: &, serpentis exemplo, stultas mulierculas primùm allicere, & per illas sibi aditum parare ad fallendos viros: denique omnium negotiis se miscere compingere Matrimonia male cohærentia, intervertere testamenta, componere lites, reformare sacras virgines: sed omnia hæc non, nisi suo compendio. Hæc si sciat, & quæ plura scribere non patitur festina Epistola, nunquam pigebit factum fuisse ex advocato fraterculum: sin minus, melius illi foret relegatum ἐς κόρακας, vel in triremes potius. Vale fœlicissimè. E Lugduno, undecima Augusti, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XXXIII.

ACcepi literas tuas adolescens eruditissime. legi & intellexi. quæ narras, nunc meum accipe consilium. habes in civitate Lingonensi præsentium latorem Thomam Pharmacopolam, & alium istū tuarum literarum latorē, Nicolaum Gauterottum, viros admodum probos, & qui te amore & benevolentia amplectuntur singulari, atque simul mea commendatione, etiam beneficentia ac omnimodo promotione te juvabunt modò tu ipse tibi ne desis fide & diligentia. mane ergo illic & persevera, ac prænominatorum virorum consiliis crede, hos audi & sequere. estoque patiens ad tempus: si quidem nemo subitò fit summus. Si Lugdunum veneris, crede mihi, nihil hic proficies, nec ego te juvare potero absente aula Præterea cùm possis Lingionis in libertate & cum lucro vivere, stultus sanè judicabere, si alibi te servituti impegeris. Libros, quos à Curato S. Crucis unà cum literis ad me deferendos accepisti, occlusos huic Thomæ prænominato trades, qui eos tutò

satis

ſatis ad me deferri faciet. Præterea ſive tu venturus ſis ad nos, ſive noſtro conſilio manſurus ſis apud Lingones, prænominatus hic Thomas, præſentium lator, meo nomine, ſi ea te urgeat neceſſitas, ad duos uſque aureos, ut poſtulaſti, tibi ſubveniet. Cæterùm tu ne me dictorum librorum expectatione fraudaveris: quin illos dicto Thomæ traditos, ad me quàm citiſſimè tutiſſimeque mittendos procures, atque ſollicites. Vale. E Lugduno, viceſima tertia Auguſti, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XXXIV.

REdditæ ſunt mihi literæ tuæ ſuaves profectò & eruditæ, quibus ſum maximè oblectatus. erant enim plenæ amoris, fidei & charitatis, non ob in tantum, quod tu mei memineris, quem ſemel atque iterum tantum cum Leonardo Pomaro Lugduni olim vidiſti, ſed quod in illis me & amicè admones, & ſi quid ex te velim, operam tuam polliceris. Itaque non me latet, te plurimum admirari, cum ſim tam parvo terrarum interſtitio à te ſejunctus, quod literis tuis ad me ex Lugduno ſuperiori menſe Junii datis, reſponſum à longè ſerius ſit, quàm tu fortaſſe deſiderabas, & ipſæ literæ meritò poſtulabant. Id cur ita evenit, paucis accipe. In hanc uſque diem hujus fidiſſimi nuntii, egregii ſanè viri, & tui amantiſſimi, ad te profectionem expectavi. ex eo, & quidem veriſſimè, quæ apud me aguntur, cognoſces, & quid te velim meâ causâ acturum. quod ut facias, etiam atque etiam oro, tuos labores ſum compenſaturus pro viribus. ne dubites. Decrevi aliquibus negotiis terminatis Lugdunum petere, ut tè omnigena bonarum literarum eruditione pollentem, & coràm videam & alloquar: nihil enim mihi, eruditiſſime Agrippa, aut curæ, aut cordi eſt magis, quàm tecum veras audire & reddere voces. Vale fœliciſſimè Lavinii tui memor. Ex Cœnobio Prædicatorio apud Matiſcum, viceſima tertia luce Auguſti, Anno Chriſtianæ ſalutis 1526.

Agrippa Amico. XXXV.

TOties jam ad te ſcripſi, Natali ornatiſſime, & quod doleo, ſurdiſſimè tacentiſſimeque, ut pudeat te iterare literas, cum videam eas tibi faſtidio ſimul & ludibrio eſſe: atque ex tanta literarum mearum copia, præter ſilentium & contemptum aliud conſecutus ſim nihil, quamvis multa ob eam, quæ Lugduni inter nos interceſſerat mutua benevolentia, de te mihi perſuaſeram, te pollicitis aliquando ſatisfacturum puta-

bam, præcipuè cum pauca quædam & ea quidem non magna, plenus desideriorum ex te petiissem, qui ea mihi tam liberalissimè promiseras. sed ea omnia nunc, quantum ad te attinet, evanuerunt, cùm videam te hominem, quem promissa non obligant, ac te tua illa Chrysosophia adeò elatum esse, ut nos minoris fortunæ homunculos contemnendos censeas. Itaque quid reliquum spei in te habendum putem, non intelligo: nisi tu literis ad te datis, quas ne hostes despicere aut contemnere solent, aliquod remiseris responsum: sin minus, ego hac Epistola ampliùs ad te scribendi mihi modum ponam, finemq; faciam. ne surdo fabulas decantare videar. Vale fœlix. Ex Lugduno, vicesima quarta Augusti, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XXXVI.

ADmirabar hactenus, Capellane suavissime, quid monstri esset, quòd tot literis meis nullum remitteres responsum, nec habebam, quod suspicarer: sed à triduo citrà intellexi te absentem ab aula Aurelianum petiisse. Itaque mirari desino. Sed vehementer doleo, si illæ ad te meæ Epistolæ perierint, aliorumque in manus inciderint. in illis siquidem tibi omnem fortunam meam, repetitis infelicibus querelis, declaravi, ac simul Barguini contemptum, Bullonisque fraudem abundè satis exposui: quorum opera non solum Principis pensione defraudor, sed etiam alienis beneficiis privor, & quam unicam mihi salutem securitatemque ipsa desperatio præstare potest, ea quoque destituor, nam quamdiu isthic desperare non licebit, aliunde quicquam acceptare nefas est. Sed inani spe captivatus Principis nostræ, fortè nunquam ventura auxilia unà cum præsentibus bonis amitto. Claudius, meus Sacerdos, iterum abiit in Germaniam, exploraturus ea quæ nosti, jamq; in secundum Mensem abest, nondum reversurus, donec cognoverit omnia. Sunt, quæ te scire vellem sed non committenda dubiis literis. si ita sors nostra tulerit, ut te coràm colloqui liceret, auditurus esses omnia. Perfeci his diebus revolutiones illas Astrologicæ superstitionis, quarum Pinceps nostra tam avida existit. Sed cùm tu absis ab aula. non est, cui tradam mittamque, nisi Pinceps ipsa designaverit, cui illas tradi volet. quod an factura sit, nescio. admoneri illam feci per Seneschallum nostrum, si modò ille nostras acceperit literas. Salutat te uxor mea omnisque familia. Vale fœlicissimè.

Ex Lugduno, vicesima quinta Augusti,
Anno 1526.

Amicus ad Agrippam XXXVII.

NUper ad te scripsi, doctissime Agrippa, literasque deferendas commisi Antonio Bullion, qui pollicitus est iterum se tua causa scripturum ad fratrem Lugduni commorantem, ut quamprimum tibi persolvatur annuum stipendium. Hunc (mihi crede) & Barguinum sollicitavi ad importunitatem usque ac tædium, & id quidem multò diligentius, quàm si res mea ageretur, licèt dicerent se tuis votis satisfecisse. Heri Domina cùm me accersiri jussisset, dixit, se vidisse è manibus Lugdunensis Seneschalli literas tuas, quibus abuti judiciis Astrologicis illam, & spe vana superstitiosaque fide duci, insimules, quod eidem submolestum fuit. Jussit itaque scriberem ad te, ut quiescas, quantum spectat ad observationem Astrologicorum præsagiorum, sine quibus tamen te plurimi facit: & cum illa de te mihi fuit sermo non sine singulari commendatione, ut hactenus semper consuevi. Rumor est quotidianus, nos Lugdunum brevi profecturos. Laudarem, si per otium id fieri posset, quòd transferres nonnihil de Christianismo ad Christianissimum Regem, quod illi per D Episcopum Vasatensem tuo nomine offerri posset. scio enim futurum Regi quàm gratissimum. Non existimes velim ulla locorum distantia, aut diuturni temporis fluxu vostram apud me amicitiam, vel minimo quidem puncto imminutam esse. Quòd autem res tua pro desiderio non promovetur, desines mirari, si meam fortunam consideres. A Lugduno citra vix triduo potui esse domi. Sperabam illius repetendæ mihi facultatem dari, sed nequaquam impetrari potui. Quales quantique fuerint mihi labores in hac ultima peregrinatione, tibi considerandum relinquo: & per has miserias nihil mihi lucri accedit, præterquam quòd, quantò magis senesco, tantò mihi laborum perpetiendorum superesse video. Faber Stapulensis & Copus noster uterque jussit te salutarem eorum nomine. Vale cum charissima conjuge, cui me unicè commendo. Ex Blesiis, vicesima octava Augusti, Anno 1525.

Amicus ad Agrippam. XXXVIII.

DAtæ sunt mihi tuæ literæ, doctissime Agrippa quas ut legi & intellexi, tuum amicum & utilissimum consilium non possum non exosculari, præsertim in tantis rerum angustiis constitutus, ut nesciam, sitne magis consilio, an re-

 ipsa

ipſa opus. Tu autem trepidanti mihi utroque ſuccurriſti, nempe conſilio ſaluberrimo, & deprompta etiam pecunia, quæ mihi in hac neceſſitate multò gratior & commodior fuit, quàm olim Ducati triginta. Jam nihil eſt, quod animum meum ulteriùs urgeat, niſi quod pro tanta munificentia tua habere quidem gratias, referre autem nequaquam poſſum. Verùm ut es vir omni humanitate & prudentia pleniſſimus, ita animum meum remunerandi paratiſſimum, in his meis anguſtiis gratanter accipies. Manebo itaque pro tuo conſilio apud Lingones, ſi quid mihi praxis præſtare poſſit. Sed deſunt mihi, fateor, præcipua Medici ornamenta, ætas videlicet grandior, & cultus pompoſior. ex his enim populus judicat Medicum. Tradidi huic Thomæ pharmacopolæ tuos libros ad te referendos. is mihi ex gratia tuæ benignitatis duos coronatos aureos tuo nomine dedit, pro quibus utinam ſim ſolvendo. Scribam aliâs ad te latius, ſi tu modò Lugduno non diſcedas. Vale. Ex Lingonibus, pridie Kalendas Sept. Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XXXIX.

SUperioribus diebus accepi literas tuas datas octava Auguſti, Magnifice Agrippa: & jam paucis antea diebus ſcripſi tibi, in qua optima æſtimatione apud Regiam Majeſtatem habitus ſis. Cæterùm Capellanus, ille optimus amicus tuus, ſcribit ad te literas his incluſas. Crede illius conſilio, quia bonus eſt, & ſapiens, & totus tibi deditus. Ego quicquid pro te potero, præcipe: adimplebo enim, nec deero, quoties oportunum fuerit apud Regiam Majeſtatem de tuo valore mentionem facere. Datum Chenonceaux prope Amboſiam, die prima Sept. Anno 1526.

Amicus Agrippæ ſuo. XL.

LIteras his diebus ad te deferendas, commiſi Reverendo D. Vaſatenſi. Rem tuam nunc Barguinus, qui te (ni fallor) amat, nec Bullionus neglexerunt. quantum mihi perſuadent: Utinam literas tuas Lugdunenſis Seneſchallus non communicaſſet illuſtriſſimæ Dominæ: nam illæ nunc me in re tua ſilere prorſus & obmuteſcere compellunt. Quanquam ille id per imprudentiam fecerit, ignorans, quam in partem acceptura eſſet Domina illarum ſententiam, ſicut ex noviſſimis literis noſtris intelligere potuiſti. nihil ominus tamen revolutiones illas annorum ad ipſam Dominam, quaſi nihil harum re-

rum

rum intellexeris, mittere non differas. Verùm ego quia in ea re ſuſpectus non videor, ad ipſum Seneſchallum dirigas præſentandas, quas ubi Domina acceptas mihi, ut ſpero, communicaverit, tum erit mihi pro te legitima Apologiæ occaſio. Crede mihi, nuſquam tibi deerit meus quantuluſcunque favor & diligentia. Etſi mihi ipſi ſim prorſus inutilis, tamen amicis non inutilis eſſe percupio. Vale. Ex Chenonceaux, prima Sept. Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XLI.

AD literas tuas, quas à viceſima octava Auguſti ad me dediſti, Capellane integerrime, reſpondi hoc manè, aliud nil ſupereſt. ſed idipſum tibi repeto, me ab iſto Bullione mirum in modum fraudatum. tuas literas, quas illi ad me deferendas tradidiſſe ſcribis, non accepiſſe me ſcias: & fratrem ejuſdem Bullionis negare, ſibi quicquam ſcriptum, aut commiſſum. Niſi tu procures, ut à Martino Trecenſi ſolvatur ſtipendium, ego ab hoc Bullione nihil unquam præter bullatas nugas recepturus ſum. Vale fœliciſſimè. Ex Lugduno, 11. Sept. Anno 1526. Salutat te chariſſima conjunx mea, quæ laborat duplici tertiana, timeoque admodum, ne ob animi mœſtitiam labatur in quartanam. Hujus ludi furaciſſimi illi quæſtores mihi cauſa ſunt: ut dii deæque omnes illos malè perdant: tu autem iterum atque iterum fœliciſſimè. Vale.

Agrippa ad Amicum. XLII.

DIe heſternâ conveni rurſus fratrem illis Antonii Bullionis tuis literis ac ſimul viro quodam gravi & amico comitatus, tandemque faſſus eſt ille ſcriptum ſibi à fratre, ubi, neſcio, quas pecunias receperit, ſoluturum ſe mihi. Cæterùm literas illas tuas, quas tute mihi, Antonio illi Bullioni creditas mandaſſe ſcribis, nullas ſe accepiſſe ait: tu ſcis, quantis egeo. Cuperem ego ſolutionem meam ad Martinum Trecenſem potius, quam ad iſtos Bulliones relegari. Attamen ſi iſti Bulliones non bullas, ſed pecunias mihi pariant, pacatus ero: ſin minus, vindicabo me importunis Epiſtolis, niſi quòd has fortè tu faſtidies, illi deſpicient, ego interim fameſcam. De reliquis reſpondi tibi in prioribus. Salutem dicito Copo atque Stapulenſi, offeraſque omne meum obſequium. Salutat te uxor mea adhuc ægrotans. Vale fœliciſſime Ex Lugduno decima quinta Sept. Anno 1526. feſtino calamo.

Agrippa ad Amicum. XLIII.

ANnon licebit perfidos nebulones appellare nugacissimos istos quæstores, Capelliane integerrime, qui tibi de solutione stipendii mei tam magnifica mēdacia profundunt, rem autem & pecuniam in meam perniciem hactenus continent? quin & literas tuas, mihi etiam pecunia ipsa gratiores, quas scribis te Antonio Bulloni mihi deferendas credidisse, mala sua perfidia interceperunt. Ego à decima nona Junii nullas, præter has posteriores datas Blesis vicesima octava Augusti, tuas accepi alias: plures autem & sæpè interim ad te scripsi nescio, si tu pariter omnes acceperis meas. Ego toto hoc quatriduo, à quo tuas accepi literas, fratrem illius Bullionis persecutus sum, à quo præter bullas & nugas aliud refero nihil. Quid monstri alatur, non satis intelligo. doleo & tædet me tot molestissimis meis Epistolis quotidie tibi caput obtundere, ac tantum tibi oneris imponere, atque illos furacissimos quæstores te & me gratis ludibrio habere: sed non tantum unquam in nos valere poterit illorum nequitia, ut de tua erga me fide diligentia vel tantillum subdubitem. Veruntamen adhuc semel & unum hoc te instare oportebit, si quid penes illos autoritatis te habiturum putas. ut videlicet solutio stipendii committatur Martino Trecensi sic namque fieri poterit, ut hîc aliquas accepturus sim pecunias. his siquidem solis egeo, non bullis non ampullis. Vale fœlicissimè. Salutat te uxor mea, sed languidula etiam, cùm sit gravida: atque certè hic solus hactenus defuit malorum meorum cumulo, nisi hunc etiam adjecisset fortuna colophonem. Iterum vale. E Lugduno, decima sexta Sept. Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XLIV.

UT ad ea tibi respondeam. quæ de Principis nostræ jussu ad me scripsisti, Capellane amicissime, gaudeo me ab impio illo Astrologicorum judiciorum labore exoneratum, atque occasionem superesse ipsi Principi nostræ, si modò opera uti velit, longe fœlicioribus studiis inserviturum. Veruntamen non parum erravit, quisquis ille fuerit, qui meas ad Seneschallum literas ostendit Principi, illamque forte iniquiorem mihi reddiderit: sed scio nihil in illis esse, quod offendat, modò desit, qui aulica invidia iniquiore intemperamento scripta nostra detorqueat. Reliquum verò, quod admones, transferen-

ferendum aliquid de Christianismo ad Christianissimum Regem, res hæc non modicam considerationem requirit, maturaque deliberatione pensitanda est: utrum conveniat magis, vel aliena traducere, vel propria meditata proferre, adhuc hæsito. honestum est propriis armis decertare, aut tutius fortè sub alieno clypeo delitescere: tutissimum autem, tacere. Nam hodie, ut vides, Christiana veritas nullo securiori modo colitur, quàm stupore & silentio, ne fortè corripiamur à Prædicatorum hæreticorum inquisitoribus, ac Sorbonicis illis in Lege, non quidem Mosaica, nec itidem Christiana, sed Aristotelica, doctissimis Scribis ac Pharisæis: qui nos fasciculorum metu cogant ad palinodias. Scripsi his diebus volumen satis amplum, cui de Incertitudine & vanitate scientiarum, atque excellentia Verbi Dei titulum feci. Tu, si aliquando videbis, credo, laudabis argumentum: admiraberis tractationem, & judicabis Regia Celsitudine non indignum: sed ego illud Regi dedicaturus non sum invenit namque opus illud patronum sui cupidissimum, & de me optimè meritum. Verùm scribo nunc pyromachiam, & non tam scribo, quàm ipsa experientia ostendo, jamque habeo apud me non modicis sumptibus paratos architecturæ & bellicarum machinarum meæ inventionis Modulos admodum utiles simul & perniciosos, & quales hactenus (quod sciam) nostra non viderit ætas. Hæc fortassis Regi ipsi & cognitione gratiora, & usu adversus hostes multò utiliora futura essent. sed adhuc hæreo animo, ambiguus, quid facturus sim, planeque Academicon illud accidit, ut nihil adhuc statuere queam, multis admodum ingratitudinis exemplis, simul atque Periclis mercede Phalaridisque præmiis deterritus. Sed nondum nosti omnia, mi Capellane, quæ & quanta lateant sub Agrippæ tui pallio. Quòd si aliquando Sylenum meum explicare liceret, tunc visurus esses, quantum poterit Agrippa tuus præstare Principi atque Regi. Sed de his hactenus. Tu ad me rescribe sæpius, ac simul de aulicis rumoribus certiorem redde. Vale fœlicissimè. Saluta meo nomine Copum & Fabrum. E Lugduno decima sexta Sept. Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XLV.

DIci non posset, nec ullis eloquentiæ viribus satis explicari eruditissime Agrippa, quantum gaudii & lætitiæ in cordis mei penetralia incesserit, cùm nuper mihi summo Dei Opt. Maximi beneficio datum est, cùm Lugduni his diebus essem, te & videre & alloqui. Gratias, non quas debeo, sed quas possum, tuæ doctissimæ Dominationi ago: si facultas adesset, libentius relaturus, tum ob multitudinem, tum ob magnitudinem tuorum in me beneficiorum. nihil enim prætermisisti eorum, quę amici causa effici possent, quin hilari admodum facie præstiteris. Quod pollicitus sum munusculum, tibi trasmittendum curavi, quo oculorum aciem diurno nocturnoque bonarum literarum assiduo labore penè hebetatam reveles. Cæterum obrutus negotiorum multitudine tecum longior nunc esse nō possum: ero autem cum temporis oportunitas occurrerit. Saluta conjugem, cum qua & liberis diu, & quidem fœlicissimè, vale. Ex Cœnobio Prædicatorio Matiscensi. decima septima Sept, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XLVI.

EGo, amicissime Capellane, ab hoc Bullione præter bullas nihil accipere queo. sic terminum termino producit, & bullas bullis accumulat, ut mihi res ferè ad laqueum & famem redierit. itaque nisi id efficias, ut mihi à Martino Trecensi solutio destinetur, nihil actum erit: id oro facias, si me salvum velis. Cæterùm nunc alia fortuna in manibus est, quam si tu mihi retinere poteris, profectò beabis. Ægrotat hic vir quidam, imò jam fermè moritur, huic officium quoddam est id si intercessione Principis nostræ, seu alio quovis medio pro me impetraveris, salvus ero. Utere ergò omni tua industria, & festina diligentia, atque unà cum D. Vatasensi, cui simul in hanc rem scripsi, illius negotii curam habe, & me quàmprimum certiorem redde. ad reliqua jamdudum respondi. Vale fœlicissimè. E Lugduno decima octava Sept Anno 1526. rapidissimo calamo. Nomen viri atque officii in hac inclusa schedula conspicies.

Agrippa ad Amicum XLVII.

SAlve Antistes integerrime. Hac hora admonuit me vir quidam amicus, & mihi ex animo benè volens, quendam hic ad mortem usque graviter ægrotare. est autem illi officium.

id pro

id pro me apud Regiam Majestatem facillimè impetrare poteris, vel ut Regia Celsitudo idipsum pro me reservari faciat. quòd si effeceris, perpetuò me beabis, tibique ex obligatissimo multò adhuc obligatiorem reddideris. De reliquis, quæ ad me scripsisti, ex Capellano nostro omnem accipies sententiam. Illud te præterea precatum cupio, ut agas, quò solutio stipendii mei committatur Martino Trecensi. nam ego ab hoc Bullione, cui hactenus res commissa est præter bullas & inania verba nihil accipio.. Vale felicissime. E Lugduno, decima octava Septembris, Anno 1522. festino calamo.

Amicus ad Agrippam. XLVIII.

EA ipsa hora, qua triplices literæ tuæ venerunt ad me, paratus eram scribere ad te His diebus Illustrissima Domina inquisivit à me, scripsissem ne ad te, quod jusserat: cumque viderem oportunam mihi oblatam occasionem, qua possem in tui commendationem deflectere, cœpi omni ex parte, & id quoque admodum copiosè & appositè, enarrare ingenii acumen, dexteritatem, diligentiam & multifariam doctrinam, qua polles: propensam etiam animi tui voluntatem erga ejusdem Dominæ servitium: sed nescio quis malignus spiritus, & sive conjectura mihi illum indicare & depingere videatur, partam illam gratiam apud Dominam sic obliteravit, ut subdubitem de continuanda pensionis solutione Unum huic malo remedium superesse video, si scilicet, tanquam hujus rei nescius, ad eandem scribas, tibi nonnulla esse in componendis bellicis machinis, in ædificandis propugnaculis, quæ tibi in animo sunt præsentare Christianissimo Regi, modò illa jusserit: si etiam de annorum revolutionib. ejusdem Domini nonnulla jam tibi parata sunt, ne te existimet per ejus absentiam fuisse negligentiorem, eadem ad eam mittas: & si eam irritaverit, quod ad Seneschallum Lugdunensem scripseras, veruntamen quantum confido, videbit æquo animo. Sed hæc, aut similia nullo pacto ad me mittas præsentanda, ne horum consiliorum suspicionem ingeras, sed potius ad Dominum Episcopum Vasatensem, qui te unicè amat & qui pollicitus est mihi, se præsentaturum, quicquid miseris: aut, si videbitur, potes scribere ad eundem Reverendum Dominum, dicat Regiæ Majestati, rerum bellicarum multa apud te esse, haud vulgaria & hactenus incognita. scio Regem harum rerum cognitione incredibiliter delectari, & in omnibus iis, quæ sunt architecturæ. Consulo tamen nullo pacto prætermittas, quin

ad Dominam scribas, tibi in omnibus promptum, & paratum esse animum, ad quæcunq; jusserit, sed de astrologicis judiciis condemnendis nihil prorsus scribas. Burguinus noster est Turonis, ad quem unas tuarum literarum hodie mittam. Scribam tuam solutionem committat Martino Trecensi. Domina nunc affligitur atroci junctuararum morbo, aut verius rabie: totam noctem duxit insomnem, cum clamorib. ferè continuis. Considerare potes, quantum nunc ocii mihi sit insuper & tædii, qui plusquam per annum non nisi triduo fuit domi: & cum quiescere tandem spero, insperatis negotiis desperandi oboritur occasio. Saluta modestissimam tuam consortem nomine meo. Salutabo tua ex patre Fabrum & Copum: Audivimus Turcam, victoria potitum adversus Ungariæ Regem, universum regnum occupare, & eundem Austriam versus castra metari. Scripsit Langeus ex Urbe ad Regem, in Apulia innumeratæ multitudinis corvos, ita ut solis radios interciperent, crudelissimè belligerasse, & ne ingens cadaverum copia pestilenti contagione aërem corrumperet, coacti sunt inde corpora in terram recondere. In Sicilia tanta locustarum copia fuit, ut omnia virentia abroderent, solis vitibus intactis: cumque eis deficeret victus, pars in mare sese dedit præcipitem: pars inedia periit. Hoc quid portendat, nemo te melius judicaverit. Si nonnulla sint rerum novarum apud te, quæ mihi communicaveris; dabis mihi occasionem tui memoriam faciendi. Vale in Christo Domino. Ex Chambourg, vicesima sexta Septembris, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. XLIX.

QUas ex Ambrosia à prima hujus mensis ad me dedisti amicissimas literas, integerrime Præsul, ob eas gratiam habeo immensam. Sed vereor admodum, ne prius quam tua humanitas mihi à Rege nostro bonum aliquod expresserit, ego antea perierim. sic namque toto hoc anno meus me exercuit genius malus, ut nisi Christus Opt. Max. infractum servasset animum, jamdudum fabulam agerem apud manes. Tragœdiam malorũ meorum cognoscere poteris ex tam multis meis ad D. Capellanum hactenus datis literis: & quemadmodum, dum Principis nostræ pollicitis confisus, rejectis omnibus aliis conditionibus, illius beneficentiam expecto, jussus ab illa Lugduno non discedere, interim hic pensio Principis non solvitur, & quæstores me ludibrio habent. Thomas Bullon, cui à fratre Antonio Bullon jam ante menses aliquot solutio mea commissa fertur, verba dat, & chimæras fingit, ludique

proca-

procraſtinando ad Kalen,græcas. Accepi prætereà Principem ipſam mihi nonnihil indignari idq; ſine culpa mea:ſed ob,neſcio cujus, improviſum errorem. Rem ipſam ex Seneſchallo Lugdunenſi,compatre meo,atq; exD.Capellano lucidius cognoſces. Cæterum ſcripſi ad eundem D. Capellanum ab hujus menſis decimaſexta,cujuſmodi Palladis Bellonæq; opus Regi noſtro paraverim, & quæ reliqua penes me latent, hactenus non viſa, cum ad defendendum tum ad offendendum, validiſſimæ, perniciosiſſimæque architectrices & bellicæ machinæ, quas in Regis nôſtri adſervo adventum, niſi me tanta ſubſidiorum mora cum his aliò cogat deficere. Nam ſi ſic futurum eſt, aliquo ſaltem etiam vel malo conſilio vivere oportebit eſurientem,& â perfido Samaritano accipere.quod non accepit à ſuæ religionis Sacerdote & Levita. Atq;jam aliàs ego & ſæpe ab aliquibus Principibus in gentib. promiſſis petitus ſum, etjam ab hoſtibus: ſed ego hucuſq; Regiæ Majeſtati ejuſque genitrici Principi noſtræ me devovi, nec me aliorum quorumcunq; promiſſa,non ulla propoſita præmia,nulla dona, nulla lucra ab hoc inſtituto avertere hactenus potuerunt: poterunt autē aliquando iniqua Principis indignatio atq; meus juſtus dolor,coactaq; vivendi neceſſitas. Quocirca nunc ex reverenda Paternitate tua ſcire cupio, quæ ſpes in Rege noſtro atque ejus matre mihi repoſita eſt , atque quo ſubſidio interim vita producenda ſit. nam otioſa Principū benevolentia, quæ videl. rem & pecuniam continet,ſpem ſolam inanib. promiſſis producit tanquā crocodili lachrymis,ac veluti riſu Sardonio, nihil crudelius ego nunc,atq; illius aculeū, ſentio ad medullas cùm ea ſpe atq; expectatione jam res meæ omnes ac præteritorum præſentiumq; bonorū fortuna tota conciderint. Quocirca nunc iterum atq; iterum oro reverendam Paternitatem tuam , ut qui mihi Regiam Majeſtatem hactenus benevolam reddidiſti,nunc mihi reddas etiam beneficam: atq; qnamdiu hinc abſens eſt, aliquo interea mihi provideat ſubſidio quo alere poſſim familiam, eaq; incœpta perficere, quæ ſuæ Majeſtati gratiſſima ſunt futura,& ſimul profutura. Verum hoc niſi citiſſimè feceris, nihil feceris, adeò me urget celeritas, æquè atque rei neceſſitas Prætereà ſi efficere poteris apud Barguinum atque Antonium Bullonum Principis noſtræ quæſtores, ut ſolutio penſionis ab illa mihi deputatæ ſolvatur Lugduni per Martinum à Troja, ſive Trecenſem, quæſtorem Regium, magno me affeceris beneficio.nā ab hoc Thoma Bullione, illius Antonii fratre, per inanes pullas nihil extorquere valeo.

Jam

iam veniam abs te postulo, qui Reverentiæ tuæ tantum oneris impono, idque absque ullis meis meritis: confidoque fore, ut pro solita tua clementia huic necessariæ audaciæ ac insolentiæ meæ non solum parcas atque ignoscas, sed inconstantissimè quoque enitaris, ut quæ ego per hæc scripta mea confidenter spero, tua opera confidentius etiam accepturus sim. Vale felicissimè. Ex Lugduno, penultima Septembris, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. L.

NIl nisi meras nugas tibi abs Barguino & Bullione persuasas, Capellane amicissime, res ipsa palam testatur, siquidem in tot ærumnis constitutus, ne obulum hucusque ab hoc Bullione potui exprimere, sed procrastinando solutionem producit ad Kalendas græcas. nisi Martino Trecensi committatur negotium meum, nihil fiet, & mihi ex hac dispendiosissima urbe aliò demigrandum erit, fortè vel ad hostes Principum nostrorum redituro, quos nuper pro illis deserui meo magno malo, eò me impellente Principis nostræ promissa sperataque grátia, ut malo consilio bona fortuna mihi quærenda sit. Vale feliciſsime. Ex Lugduno, penultima Septembris. Anno 1520. Salutat te charissima conjunx mea, fortunarum mearum patientissima comes.

Agrippa ad Amicum. LI.

REsponsurus tibi ad ea, quæ de Principis nostrę erga me indignatione jam duplicatis literis nunciasti, Capellane amicissime, scito non esse animum meum velle vivere in illius odio, nulla aut tam levissima occasione concepta. Dicat ergo sententiam, & pectus aperiat, si culpam habeo, pœnam non deprecor: sin minus, quid ob nullum crimen, ob nullam culpam, sed ob literas nulla malevolentia, nulla perfidia, sed fortè improviso errore, ac inconsiderata linguæ libertate scriptas, hac plumbea indignatione plector. Fortè adfuit canis quispiam aulicus, qui illas malignius interpretatus est. At scio quam difficile est cani lectum sternere, quia accubiturus huic illucque in gyrum volvitur, ut nescire cogamur, ut capiti pulvinar supponendum sit. Sic aulici isti canis, literarum venatores, qui Principibus à secretis sunt, in tot sæpe sententias vertuntur, ut quam in partem casuri sint, nesciamus. hi si cui sint malè propitii, nihil erit tam benè, tam sanctè, tam castè, tam fideliter, tam simpliciter scriptum, quod illi prorsus suis interpretamentis non faciant iniquum, perfidum, criminosum. Unde fit,

deſit, ut dum Principi ſervire cupimus, dum placere putamus nihil ritè fecerimus: omnis labor perierit, omne corruerit obſequium. At ego, quæ ſcripſi, ſcripſi zelo amoris & fidelis obſequii cupidiſſimus, Principi noſtræ melioribus & honeſtioribus, eiſdemque etiam gratiſſimis & utiliſſimis, cum ſibi tum Regi totique regno ſtudiis operibuſque inſervire. quod quidem facere & ſcio, & poſſum, & valeo, &, ſi ipſa patiatur, etiam volo: atque hoc zelo jam omnem illius in me benevolentiam obliteraſſe videor. Si ſic eſt, atque eò me nunc vocant adverſa fata mea, impetranda eſt venia, quòd me abdicet, ut me ad malorũ meorum patientiam meliori modo parare queam, quam inani ſpe tam infirmæ tamque offenſibilis benevolentiæ recuperandæ perire inſontem. Hæc tecum amiciſſime Capellane, fari libuit audacius, quòd conſcius mihi ſum nullius erga Principem noſtram commiſſi, aut cogitati facinoris. Cæterum nunc, quod conſulis, de mittendis prognoſticis, mihi ſecus videtur, cogitans, ne plus inde offendatur, cum in his lectura ſit, quæ malit ignorare: atque ego, ut noſti, adulari neſcio. Ego præterea, acceptis de his prioribus literis tuis, mox deſtiti ab opere & abjeci, gaviſus etiam me de his ſortilegis nugis utcunque exoneratum. Reliquum ad ea quæ per Reverendum Dominum Vaſatenſem ad me mandaſti, reſpondi tibi nuper, literaſque deferendas tradidi cuidam à quæſtoribus (ſi rectè memini nominis) Joanni Laurino, qui ſub Barguino agere ſolebat, dum eſſet aula apud Lugdunum. Vale feliciſſimè, & me de ſingulis certiorem redde. E Lugduno, ultima Septembris, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum LII.

HEri manè deambulans in templo D. Joannis, Capellane amiciſſime, arripuit me vir quidam, ut videbatur, haud inimicus, deducenſque in angulum, percunctabatur de ſtatu meo aulico, an quid haberem certi? Retuli, quæ ſcire putabam. At ille inquit, ego ſum Barguino quæſtori à miniſterio, & te amicè admoneo ne inani opinione ſeducaris, ſed rebus tuis tutiori via conſulas. Jam nuper enim vidi te in penſionariorum regiſtro cancellatum. Egi homini gratias amicæ commonitionis, jamque poſt eventum vates eſſe cœpi, & his ſtultus ſapere didici, cognovique, verum eſſe, quod vulgò dicitur, hanc Principis tuæ (jam enim mea eſſe deſiit) benevolentiam nonniſi beneloquentiam ac muliebrem ſimultatem eſſe. Memini ego ſcriptum in divinis literis: Nolite confidere in Principibus: legi apud Philoſophos, Non eſſe confidendum in mulie-

mulieribus,& sub ferula quondam ex Virgilio didici: Varium & mutabile semper fœmina. Atq; ego bis stultus, divinorum humanorumq; monitorum immemor,me & Principi pariter & mulieri in uno (ut Sorbonicè loquar) supposito, tanquam ex Hippocentaurorum genere,copulato concredidi:&tanquã jumentum & asinum aurigàndum dedi. O terque quaterque stultus Agrippa qui clarus imaginibus avitis, clarus propriis titulis,militia,doctrinaq;partis,clarus tot publicis muneribus pace & bello optimè gestis, qui tandem, quò liberius vivere possem, à publicis muneribus me sequestravi, & ad quietiorem hanc medicæ artis, & quam hactenus celebri fama ad miraculum usq; cum multorum salute exercui,professionem me contuli,iterumq; à Principibus & Regibus ad honores & stipendia expeditus, diu abstinui, donec uni huic & Principi & mulieri ultrò me obtuli mancipium, abs qua nunc hospitior, ac si ad nullum aliquod egregium facinus utilis sim, nec aliarum rerum aliquid scire aut agere possim,medicus cùm sim & cum stercoribus & urinis rem habeam, adeò non clarus, non liber,sed obscurus,etiam stultus bisq; stultus factum, dum saniore consilio mederi studeo insano mulieris animo, quodque ulcus acu tetigerim, admonens, ne esset plus æquo superstitiosis vaticiniis dedita, ne nimium ex illis pendeat, ne pateretur in his nugis meum conteri ingenium, ne animum meum sublimioribus studiis aptum, rebusq; benè gerendis, idoneum, vanitate illarum marcescere sineret, sic indignationis facilitate ebulliit,ut repentè pẽsione privaret, sic indignũque præmio judicaret: sic ad nomen meum obsurduit, ut ne terebro quidem aures ejus amplius aperiri queant: adeoq; intractabilis facta est, ut tu etiam illi familiarissimus cogare in re mea obmutescere. Atq; hoc nunc tecum expostulare habeo. Capellane amicissime,non, quod ademptum stipendium: nõ, quòd privatus Domina: sed quòd hæc, si scivisti, non admonuisti,non indicasti. quod si fecisses, jam dudum finem haberet hæc tragœdia, & ego haberem Principem forte inter hostes vestros, qui ministerio meo indigens, servitium meum perlibenter sibi delegisset, qui per hanc æstatem me omnibus votis & promissis exposcebat, ubi ẽt hoc lucrifecissem, quòd crassiori stipendio exceptus, ac digniori officio functus fuissem, virumque pro fæmina commutassem, hoc est quod toties præsagiente animo ad te scripsi, scil. quandiu hîc inani spe hærerem, oblatam aliunde rem certam amittterem, admotamq; proximè bonam fortunam Tantali instar non possem capessere,atq;

re, atque non modò Principis ſtipendio hîc fraudari, ſed & inani ſpe deluſum, ſimul etiam alienis bonis deſtitui, ac damnũ certum perpeti ſub ambigua ſpe, dimiſſiſque bonis avibus, muſcas venaturum. Vides nunc, ut ego malorum iſtorum pulchrè mihi vates fuerim, atque tu me in morem terreſtris ranę ſitientem tot tragicis epiſtolis fruſtra vociferari paſſus ſis? hæc tecum. Proinde pro hac fide Dominæ tuæ ſervata remuneror pefidiâ, videl. non admonitus, ſed clanculum & poſt terga abdicatus. Si mihi herus fuiſſet mercator, vel lanio, vel aliquis infimæ ſortis ruſticus, herave conſimilis, nunquam me ſervum ſuum pepuliſſent non præmonitum, etiamſi culpa non vacaſſem. Verum hac aula ſine culpa, ſine crimine, clam me, extruſus ſum, atque deinceps ſpe vana interim, lactatus, & omnibus optimis aliunde conditionibus renunciare paſſus, ad omnium ſortunarum mearũ naufragium propè adactus ſum. Adhunc modum me probitas & ſervata Principi tuæ fides evertit, atque hæc (ſi diis placet) Principis tuæ nominabitur autoritas, quæ in privata quavis perſona vocaretur perfidia & proditio. Neque verò hæc ego de principe ipſa vel dixiſſe vel cogitaſſe volo, ſed de illis aulicis harpyis, quæ ſuadelis ſuis Principis nomine authoritateque abutentes, quibus non niſi detractiones, fraudes, ſycophantiæ, & quæque ſimilia proſunt nequitiarum genera, qui huic penſiunculæ meæ inhiantes, hanc mihi velut Phyneo obſonium, ipſis è faucibus præripuerunt. Jam tandem, mi Capellane, hic finis eſt hujus tragœdiæ videlicet Ego deſtitutus hac Principe, & aliis conditionibus ſtulte refutatis, omnib. veſtris offenſus, ſola innocentia tutus,

Cantabo vacuus coram latrone viator,

animoſiuſque deinceps & loqui audebo & ſcribere. Quem enim metuam amplius, qui cum fortuna ipſa ad extremum uſque eſſem luctatus ſum, qui ſpem ipſam deſperando jam vicerim, ac tanquam Anteus in terram proſtratus, fortior reſurgam, adeò ut nemo ultra vincere me poterit, niſi forte Hercules aliquis me tollat. Forſan rides me, Capellane, tanquam Ajacem abjudicatis armis inſanitatem, ac armenta hominum loco trucidantem: ſed legiſti, puto, aliquando, quid mus contulerit leoni, quid ſcarabeus nocuerit aquilæ. Nolim ego tamen nunc in murem, aut ſcarabeum trãsformari, ſed in Timonem aliquem miſanthropum verti, ſi modò Mercurius aliquis miſſus abs Jove novum Plutum adduxerit, illiſq; aulicis corvis, qui iniquis obtrectationibus, inſidiis, ſycophantiis Principem corrumpentes, illius odium mihi conflârunt, & inſontem

tem me illius odio obnoxium reddiderunt: denique post terga clandestinè, adeo repentè, tam perfidè, & proditoriè ejecerunt, ac immedicabilium malorum illorum autores sunt, ligone aliquo cominus caput tuberibus opplere congestisque saxis etiam eminus ac procul lapidum grandine petitos obruere, eorumque fucos, adulationes, detractiones, furta, proditiones, nigro calculo signare, & chartis illinita atris, omnibus linguis evulgare, illosque sub diali loco palam catamidiandos exponere. atque his finis esto tragœdiæ: Quod superest, mihi uni nunc cogitandum & agendum relinquitur, atque primum, ut, quemadmodum à stipendio, à præstito Dominæ fidelitatis Sacramento æquè pariterque liber sim, ut si alia quævis me respexerit bona fortuna, liceat hanc vel cum illius offensa apprehendere. Tu nunc, amicissime Capellane, fœlicissimè vale, & me literis tuis, quocunque futurus sim: sæpissimè alloquere, in hoc mihi rem facturus omnium gratissimam. Salutat te charissima mea conjux. Ex Lngduno octava Octobris, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. LIII.

ACcepi hodie literas tuas, colendissime Præsul, datas à vicesima sexta Septembris, quib. respondeas ad illas, quas festino calamo scripsi Reverentiæ tuæ a decima octava ejusdem. Cæterum scripsi adhuc Reverentiæ tuæ & D. Seneschallo ac Domino Capellano ab ejusdem penultima satis longas epistolas, quarum responsum ex die in diem expecto. Quod officium desideratum pro me impetrare, visum tibi non esse, doleo: siquidem vacat nunc, & jam ab aliis sublatum erit, mihique vix unquam similis arridebit occasio. de reliquis omnibus ex Domino Capellano accipies meam sententiam. scripsi equidem illi & pridie & hodie per amplas literas, animumque omnem detexi. tua Dominatio instet pro me apud Regem. nam aqud Dominã nulla spes mihi reliqua est. Verùm illud præcave, ne sicut hactenus, in otiosam benevolentiam inani spe confisus, Æsopici canis instar, & umbram perdam & obsonium. Cæterum verò eorũ quæ scribis, ego Regi nihil mittere queo, cum hæc non modico dispendio prius instruenda forent, & ornari deberent. quod mihi nunc difficillimum est. nam quod mihi ex pensione debebatur, non solvitur, & reliquum totum cancellatũ intelligo: & quas alias conditiones mihi externi principes quidam hac æstate obtulerunt, propter fidem Dominæ datam servatamque refutavi: & qui pluribus sellis sedere poteram, omnibus excussis in nudo solo derelictus sum. Quicquid

quid ergo facturus es, fac citò: & me de actis & agendis quam primum certiorem redde. Habeo jam nuper per me excogitatos modos aliquos, quibus possum regio ærario qnotannis non modica pecuniarum talenta applicare, etiam absque populi gravamine, sed & magno cum reipublicæ commodo plebisque congratulatione: sed non sum illa dicturus, nisi ipsius ego primum de hujus inventionis meæ præfectura certus sim. Scribo ad Dominam, literarum illarum exemplum simul mitto ad Capellanum, quod in suis manibus videbis & leges: deinde, si videbitur, poteris illas literas opportuna hora offerre ipsi Dominæ, ita tamen ut vel ipsa legat, vel de verbo ad verbum legi præsens audiat, ne quando quis aulicus canis aliter, quàm scriptum est, recitet. Vale fœlicissimé. Ex Lugduno, decima Octobris, Anno 1626.

Agrippa ad Amicum. LIV.

SCripsi ad te pridie, Capellane amicissime, quibus tibi totius tragœdiæ meæ extremum actum peroravi. Hodie aliæ mihi sunt redditæ literæ tuæ, & à Reverendo Domino Vasatensi unà cum suis ex Chamburgo à vicesima sexta Septembris transmissæ. Hæ jam nova adferunt consilia, nescio quanti valitura, obtemperabo tamen, quatenus citra damnum facere potero. scribo ad Dominam, cujus epistolæ exemplum hic inclusum conspicies. valeat, quantum possit. Si quid inde boni sequetur, præter spem eveniet. ego nihilominus etiam aliunde venabor prædam, nec fidem illi debeo, quæ mihi non debet stipendium. nam ubi illa me rejecit ex aula, ego illam abjeci ex animo, nihil unquam spei, nec fidei habiturus in tam levem, varium & mutabilem fœmineum sexum, nisi quantum reipsa videro, palpitansque deprehendero. Proinde jam, qui novis consiliis revocor in aulam, accipe, quas mihi leges præscripsero: Ut probè aulicum agam, egregiè adulabor, fide parcus, verborum prodigus, cõsilio obscurus oraculornm instar ambiguus, sed lucrum sequar, meumque commodum præferam omnibus: amicitiam nullam, nisi lucri causa, colam: mihi ipsi sapiam, neminem laudabo nisi artificiose, cuilibet detraham. sed & cum meo compendio, quos potero, protrudam: ipseque pluribus sedebo sellis: aulicos hospites & cæteros, qui lucrum non adferunt, tanquam steriles arbores, despiciam omnes: nullius fidei credam, nullius amicitiæ fidam, conjectabor omnia in malam partem, meditaborque vindictam, Principem observabo tantum & adorabo, sed non nisi aut timore aut meo

compendio illi adulabor, adsentabor, parasitabor: his decretis me rursus in aulam recepero. Tu quoque, Capellane amicissime si aulicè sapere vis, tibi vel eadem, vel similia statuas: aliàs profectò similes evademus jumentis senio confectis, quorum ne pellis quidem perinde, ut aliorum animantium, est usui. En vides, ut emancipatus aula, miro quodam prodigio protinus effectus sum aulicus. Scribit ad me Dominus Episcopus Vasatensis, esse tui consilii, mittenda Regi instrumenta Pyromachiæ atque librum. Verum tu scis me Matrimonii mei nuper jacturam fecisse, à quo dum gratiam expectabam, calumniam passus sum, vereor, ne in isto mihi accidat simile. Præterea liber hic in volumen satis amplum excrevit, & architectrices illæ poliorceticarum organopoceticarumq; machinarum moduli, cæteraque pyromachiæ instrumenta hactenus per me magnis laboribus & sumptibus perfecta, non tam facilè emittam è manibus: & nisi citò me præveniat Regis beneficium, aliis hæc, etiam vel hostibus profutura sunt: Astrologica judicia, sicut scripsi tibi antea, neque perfeci, neque perficiam, donec Domina nostris literis responsum remiserit, atque jusserit. Vides, mi Capellane, quale monstrum evaserim, supraque humanam capacitatem miraculum factus sum, religiosus videlicet & aulicus, utrorumque contrariorum rituum tam pertinax observator, dum hinc quidem juxta verbum Scripturæ nolo confidere in Principibus, in quibus non est salus: inde vero ex aulica disciplina nihil pro illis facturus sum, nisi prævio lucro. Cæterum vero scire ex te cupio, quisnam sit ille meus genius malus, qui Principis animum sic obsedit, ut omnem partam nobis dudum gratiam obliterarit: quò illum religioso aliquo exorcismo exterminemus, vel magico aliquo sacrificio placemus, vel nos barbaris deorum nominibus cabalisticisque pentaculis contra illum muniamus. Vale. Salutat te amantissima mea conjunx, rursus vale, & si quis rumor est Regem huc venturum esse, quàm ocius rescribe. Ex Lugduno, decima Octobri, Anno 1526.

Ioanni Capellano, Physico regio, Henricus Cornelius Agrippa S. D. LV.

QUæ de Siculis Neapolitanisq; prodigiis per Langium ex urbe Roma Regi tuo nunciatis ad me scripsisti, Capellane amicissime, fuere quam gratissima. Fortè meum aliquod de illis expectatis judicium, Audi igitur, si vera sunt prodigia hæc quid

quid ex biblica mea astrologia de illis conjectari posse visum est. Locustas à loco usto & vastato (sic nuncupari plerique non inelegantes putant Grammatici quia virentia omnia vastant exuruntque) regem non habent, testante id Salomone in Proverbiis, sed turmatim volant: mirum tamen ordinem servant, adeoque in nocendo potentes sunt, ut ne homines quidem illis quovis ingenio queant obsistere. has autem Auster adducit ventus urens, ut ait Exodus. Quin & Plinius Italiam ex Africa illarum cohorte infestari scribit. Ventus autem ex occidente flans, illas in mare præcipitat, ut est in eodem Exodo: rursusq; per mare ejectæ, sæpissimè pestilentiam excitant. Autor verò Apocalypsis regem illis præfecit Angelum abyssi, hoc est, Satanicæ religionis pseudoprophetam, cui nomen Hebraicè Abbaddon, Græcè autem Apollyon, quod interpretatur Perdens, dissipans & exterminans. Hieronymus quoque per locustas Medorum & Chaldæorum imperium exponit. Ex his itaque nunc prodigiis illius sensum facile colligimus, quoniam ex Asia & Africa venturi sunt crudeles populi, qui, locustarum instar, multitudine & celeritate sua cooperient terram, occupabuntque illam, deprædabuntur & devastabunt, videl. Mauri & Turcæ Mahumeticæ sectæ gentes, quibus vinum gustare nefas est: (ideoque locustæ illæ, quod scribis, virentibus omnibus erosis, solas vites reliquerunt intactas.) saturatique præda, pars illorum regrediens alias terræ plagas infestabit, remeabitque ad suos, pars occupatam Siciliæ insulam, seu aliam ejus Trigoni provinciam possidebit: nec poterit inde, nisi valida ex occidente Hispanorum manu propelli.

Sed jam ad corvos vadamus hi funesto colore atri, rapaces, immundi victus, carnivori, morticiniis semper inhiantes, voce inamœna & expavescibili, tristis auspicii, nil nisi nocere norunt, omnibus infensi, ne propriis quidem parentibus parcentes, quos etiam famescentes concerpunt: solis proditricibus vulpibus amici: tauros autem præ cæteris animantibus maximè invadunt: ex omni autem corpore oculos præcipuè appetunt: præterea super omnia animantia habentur contumacia insignes: quod Noe historia & Apollinis fabula utrobique attestantur. His itaque consideratis, non dissonum videbitur, illos cum pravis sacerdotibus componere. nam illi etiam rapaces, avari, funeribus inhiantes, ex mortuorum exequiis, veluti morticiniis, victum divitiasque sibi vendicantes, ex toto Ecclesiæ corpore oculis maxime illu-

 dentes,

dentes, superstitiosi sua hypocrysi, vanisque cæremoniarum pompis plebam excæcantes. Per corvos itaque plerique Doctores malos sacerdotes exponunt, utrique siquidem atri, fusci, funesti & immundi sunt. Ob easdem similitudines Scriptura corvos interpretatur immundos peccatores, gentesque rebelles ac contumaces, & inobedientiæ populos plebemque cruentam, factiosam ac dominorum suorum contemptricem, quam semper comitatur desolatio atque destructio. Quæ omnia pulchrè & clarè ex Mose, Osea, Sophonia Prophetis, & ex Salomone colligimus. Ejusmodi autem plerique sunt Italiæ Prælati, proceres & populi, qui in se conversi civilibus armis non procul à Neapolitano regno intestino bello cadent, illicque omnis concidet utriusque factionis Italica improbitas. Ut autem hæc tibi exemplis aliquibus clariora sint: en, legitur apud Sabellicum, pridie quam essent Veneti ad Sapientiam oppidum Ligustico bello victi, corvos adversis inter se agminibus conflixisse, cadaveraque supra eorum classem triremesque respersa. Legitur etiam in Pii Papæ Cosmagraphia, cruentum illud bellum, quo magnanimus ille Joannes Burgundiæ dux contra Leodienses populos, collatis signis pugnans: hostium plus triginta millia cecidit, paulo ante falconum corvorumque prodigiosam pugnam præcessisse, victoria penes falcones manente, corvis omnibus ad internecionem deletis. Est etiam, quod præterii, Romanis & Hungaris nonnihil cum corvis commune, ut quia aliquando corvus civitate donatus, ac moriens civili pompa publicis exequiis cohonestatus. Erat etiam Romæ nobilis admodum Corvinorum familia, ex qua Rex Hungariæ Matthias se descendisse gloriabatur, cui involans in galeam Valerii Tribuni corvus, Galliumque hostem pariter expugnans, nomen dedit. ex quo hæc ales Gallis ipsis inauspicatissima habita est. Quid autem id, de quo nunc agimus, prodigium vestris Gallis portendat, exquirere nunc mea indignatio prohibet, indignitasque illorum non admittit. Indignatus siquidem eos prodigiorum autor, sive Natura is sit, sive major illâ Deus, passam hactenus cladem turpem, exercitus fugam, ducum miserabilem cædem, regisq; dedecoram captivitatem, nullo cometa, nullo portento, nullo ostento, nullo omine, nullo prodigio præmonstrare præmonereq; dignatus est. Sed ite nunc oppugnaturi Neapolim, & cum Achab vestro ascendite in Ramod Galaad. nam corvi ominantur vobis victoriam. vix redibit mingens ad parietem. Hæc tibi repentino hoc calamo scribere dedit animus tan-

quam

quam intelligendi satis, quæ principibus tuis longiore sermone numeratioribusque Scripturarũ testimoniis allegoriisque ac typis recensenda forent, ni fortè obsit illis, quòd hæc astrologia non sonat illorum auriculis, sicut ethnica ariolorum tintinnabula. Dei enim comminationes, tanquam Pharaoni & Ægyptiis, surdis illis fabulæ sunt. Nunc autem, ut & ego tuis novis nova rependam, accepi hoc manè apud Basileam, insignem Germaniæ civitatem, lucente sole claro & quieto, medio die ignem è cælo decidisse in civitatis illius armamentarium, idque cum omni apparatu machinarum, tormentorum, pulverumque ac reliqua munitione, conflagrasse: etiam homines aliquot in hoc incendio una periisse. Hæc si vera sunt, quid indicent, conjectare poterimus exemplis: uno ex Livio narrante, quemadmodum Macedonio bello Regis armamentarium conflagaverit, de quo postea Romani egerunt triumphum: alio autem proximis annis viso in arce Mediolanensi, ubi per omnia simile accidit paulo antea quam pulsis Gallis in Hispanorum manus veniret. Indubiam itaque status principatusque mutationem portendere videtur. Verum quia Hæbreorum doctores per ignem exponunt regnum Macedonum, cui hodie Turca præest, Basilæa autem unica inter Germaniæ civitates regium nomen obtinet, caveant sibi Germani à Turca. Siquidem hoc prodigium alicujus regni sui comminatur excidium, atq; fortasse nihil hoc ad Basilienses. Sed audisti arbitror, quæ illic circa fidei nostræ mysteria versetur contentio. Igne igitur illic opus est cœlesti, ceu qualem Dominus aliquando misit in os Hieremiæ, ut sit credentibus lumen, incredulis verò supplicium, bonis omnibus ignis pacis, accendens charitatem, & consumens arma instrumentaque contentionum, malis autem incendium & vastatio. Vale fœlicissimè. Ex Lugduno, undecima Octobris, Anno 1526.

Ioanni Capellano, Physico regio, Henricus Cornelius Agrippa,
S. D. LVI.

SAlve mi amicissime Capellane, & ter quaterque salve. Valeant principes, valeant reges, valeant Nini, valeant Semiramides, valeat omnis robusta improbitas. Benedictus Dominus. Divites facti sumus, modò vera sit fabula. Vir quidam gentilitius, mihi à multis annis amicus, auri semina ad nos detulit, eaque in oblongi colli cucurbitula, in forniculam nostram, cœparum in agris instar, plantavit, igniculoque, ceu phœbo calore, atque, ut gallinæ solent ova incubantes, die

noctuque fovemus, expectamusque propediem nascituros ingentes fœtus aureos. qui si ritè excludatur, Midiam ipsum vel auro superabimus, vel saltem auriculis, illisque giganteis Ninis ac Semiramidibus Longum valere dicemus: & tu nunc ditissimè felicissimèque vale. Ex Lugduno, ab tuo auratissimo, vel auriculatissimo futuro Agrippa, 21. Octobris, Anno 1626.

Agrippa ad Amicum. LVII.

TOties jam frustra ad te literas dedi, etiam de tanto silentio tuo frustra tecum expostulatus sum, ut ipse mihi ulterius tacendum decreverim, nisi Reverendus Pater Navarrenorum Regis confessor, cujus opera istę ad te deferuntur literæ, pridie mihi benevolentiam tuam integritatemque testatus fuisset, ac te mearum literarum hactenus accepisse nullas. Hinc resipiscens stomachum omnem inter scelestos illos literarum nostrarum compilatores, qui nos tam nequiter desideriis nostris fraudârunt, evomui, ac te ab imputato crimine jam absolvo: idque duntaxat ratum esto, si ad istas quam proximè respondeas. Cæterum nunc longiores ad te literas dare, & quæ in prioribus scripta sunt repetere, festinus harum latoris recessus non patitur. Tuscis, quæ mihi discedens Lugduno pollicitus es. si nunc miseris, rem mihi feceris omnium gratissimam: egoque fidem tuam probatam habens, ero tibi ad omnia in omnibus semper obligatissimus. Vale felicissimè. Salutat te charissima conjux mea. Iterum vale. Ex Lugduno, 15. Octobris, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LVIII.

LIteras tuas, quas ad me scribunt Curatus S. Crucis atque Laurentius Phrysius, unà cum libris nostris accepimus. duos aureos coronatos & quinque solidos persolvimus, tibi gratias habemus, & si qua via consilioque & juvamine prodesse tibi poterimus, perlibenter tentabimus, faciemusqne. tu si ad Mediomatricos revertêre, Curatum meo nomine salutabis. nullum adhuc illi responsum remisimus, idque excusabis Scribere tamen eum ad me jubebis. Responsurus illi sum ad Proximas nundinas. Laurentium Phrysium meo nomine salutandum cures. scriberem illi & sæpius & libentissimè, si scirem, quis mediis tutas nostras ad illum dirigere possem epistolas. Cæterum vale. Ex Lugduno, 16. Octobris, Anno 1626.

Agrippa

Agrippa ad Amicum. LIX.

SÆpè ad te ſcripſi, amantiſſime vir: tu verò ad noſtras literas ſic obſurduiſti, ut prçter ſilentium nihil remiſeris aliud. hoc nunc tecum expoſtulo, ac te læſæ amicitiæ reum ago: quo crimine ſi te non purgaveris, ſi non reſcripſeris, ſi non reſponderis, bellum tibi omnino indictum ſcias, moxque tragicis epiſtolis te oppugnare adoriar. Vale fœliciſſimè, ſed reſcribere, & Ptolomæum mitte. Saluta mihi conjugem tuam, E Lugduno, viceſimaſecunda Octobris, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. LX.

FAc tantum pro me, ut tractatum, quem aliâs edidiſti de Peccato originali, pauliſper accommodes. Cæterum non dedi oblivioni in negotio tuo alloqui Thomam Bullionum, qui mihi ſpopondit traditurum totum negotium tuum illi D. electo Verando Chalendato. Si aliquid ab aula habueris, mihi reſcribito Saluta meo nomine, ſi opportunitas adſit, militem illum à Vauzellis, nec propterea negligas me recommendatum facere tuæ chariſſimæ uxori. Vale Ex Condriacho, die ſecunda Novembris, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LXI.

SAluto te, & ſalutat te uxor mea. Militem Vauzellum non vidimus à quadriduo: Ex aula nec rem, nec verba accepi. Thomam Bullionum pro mendaci nebulone habeo. Electum Chalendatum probum virum exiſtimo. Sed ego inter illius bonam voluntatem & Bullionis fraudulentam ſponſionem, tanquam hircus in vepribus, hæreo, Librum noſtrum abs te poſtulatum mitto. Sed heus tu, nullum mihi aliud exemplar eſt: Dominus S. Valerii ad biduum hinc diſceſſurus eſt. hunc ſi tu in tempore pro me alloqui voluiſſes, bene mecum egiſſes. nunc mora tua ſubvertit negotium. Dices mihi, te melius hoc in aliud tempus effecturum Reſpõdet tibi vetus proverbium Intempeſtivum beneficium non eſt beneficium, atque ego interim ſpe illa non alo familiam. Vale. Ex Lugduno, tertia Novembris, Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LXII.

COgitabundus his diebus, Capellane amiciſſime, quòd nam hoc eſſet meum in Epiſtola ad Seneſchallum ſcriptum, quod adeò offenderit Principis tuæ, aliâs mite & tra-

ctibile ingenium, ut subita indignatione, tanquam furore percita, nullo animo suo deliberandi dato spatio, me qui ad calamitatem usq; suam secutus sum fidem, cùm potissimè beneficium expectarem, tam repente abdicaret stipendio, in eaque præcipiti ira sic perseveret, ut amicis meis omnibusq; pro me dicentibus suæ clausæ sint aures, ad detractionem verò invidorum sint apertæ, qui sic jam naturam illius perverterunt, ut plus liceat apud illam alienæ credulitati, quā suę innatę quondam clementiæ meæq; innocentiæ: nō potuit tanta culpa esse si admonui, ut divinæ providentiæ patientes, astrologicas perniciosas nugas relinqueret, nec meum ingenium honestarum artium disciplinis præditum, hac superstitiosa professione pateretur corrumpi: quippe qui possem illi melioribus prodesse studiis, si me illorum potius, quam astrologicæ artis, si modò ars est ac non inane ludibrium, exercitio malit experiri. Esto hæc, ut honosta censebam fortè libertius, quam par erat: attamē fideli mente sic suasi: atq; hæc suadendi licentia, sic ut & potuit & debuit zelo fidei imputari, sic nec potuit, nec debuit tam pertinaci indignatione ira in rabiem versa ulcisci. Quis n. principi cuicunq; suasurus foret. quis cum illo consiliorū sermonem sociare auserit, si suasisse periculum erit, & consilium dedisse pro crimine habendum est, idq; fortè, si stolidum, inutile, aut inefficax: pœnis & suppliciis luendum sit? nova profectò hæc & inaudita tyrannis esset. cogitavi ergo subesse oportere altius quoddam malum, quod animum Dominæ sic urat: idque cùm profundius cogitando frustra inquirerē, ipsa cogitatione fatigatus, fortè, levandi animi gratia, ut soleo sacrum Bibliorum volumen arripio, idq; aperiens protinus occurrit ad manum historia Jezabel, juxtaq; verbum Achab de Michea Propheta inquiente, odi eum, qui non prophetat mihi bonum. Attonitus de improviso oraculo, rediit in mentem scripsisse me Seneschallo, comperisse me in Borbonii natalitiis revolutionibus, illum, frustratis vestris exercitibus, etiam in hunc annū victorem fore. erupi in risum, sed Sardonicum: dixique intra me: O infelix Propheta hoc vaticinio: jam omnem Principis tuæ gratiam concacasti: hoc est ulcus, hic antrax, hic carbo, hic cancer ille, quem Noli me tangere dicunt, quem tu imprudens tetigisti etiam cauterio. profectò hinc fenestra, hinc posticum, hinc ostium, hinc janua, hinc porta, hinc valvæ adulatoribus, assentationibus, detractoribus, cæteroque tempestatum populo contra te adapertæ sunt: jam livor occupat Principis pręcordia, ideoq; aures non recipiunt consilium, & verba pacis

pacis pro te dicentium ira vertit in scandalum, cœpique & ego aulico ingenio conjectari omnia in priorem partem. Miserum me, qui hactenus non didici illius & hujus aurium voluptati, sed nudæ rerum veritati studere, ac tamdiu frustra inter aulicas artes versatus: qui, cùm his mihi maximè opus fuerat, tunc potissimùm neglexerim. Sciebam Borbonium hostem esse, sed ignorabam illum tam pestilentem hominem, & plus quàm olim Telechines, Illyrios, Thessalosq; noxios populos, & quàm Scythicas perniciosas fœminas, periculosiorem, ut etiam solum nomen ejus secum ferat venenum. Sed & nesciebam me prædario Astrologum conductum, quodque mihi, quod ars illa dictat, monendi dicendique jus relictum non esset, occurritq; exemplò Orintius Parrhisiorum insignis Mathematicus & Astrologus, qui dum veriora, quàm poterat, vaticinaverat, iniquissima captivitate diutinè vexatus est: jamq; ajebam ad me, quid, si reliqua misisses prognostica? procul dubio ex fumo in flammam te conjecisses. Nam quæ tu de Borbonio imprudens vaticinasti, fortè nimis vera res ipsa jam manifesta facit. Quid, si cetera mala ominatus fuisses, proh deûm atque hominum fidem, nunquid, quæso, sicut Micheas, non sum mentitus Regi bona, aut sicut Balaam nescivi maledicere Borbonio, iccircò reus sum? Non inficior Astrologiam daturum fuisse spiritum mendacem in ore omnium prophetantium per illam: sed quis Balaam poterit detestari, quem Deus non detestatur: aut maledicere, cui non maledicit Deus? Nonne victoria Principum est in manu ejus, & ipse affert suppresso potentiam adversus eos, qui deprimebant eum: & mendaces ostendit, qui maculaverunt illum? Nunquid pro Deo ego sum, ut immutem verbum veritatis? Hoc illud crimen meum, hoc scelus, hoc facinus, hoc venenum, hic aculeus, hęc spicula, quæ Principis tuæ animum vulnerarunt, quæ exulcerarunt, quæ tabefecerunt: jamjam reus sum, indicio Borbonius sum, hostis sum. Si Borbonius ego sum, ipsi testari possunt tanti Ducis plerique proceres, qui me, cùm Friburgo Helvetiorum discederem, importunis precibus magnisque pollicitis præmiis, in illius obsequium traducere conabantur. Quid in illis tunc responderim quidque egerim, testabuntur cùm ejusdem Ducis aliquot Capitanei, tum illi primipilares nobiles ab Eylens agnati mei, qui cum Borbonio faverent, ego illos cum quatuor millibus expeditis peditibus Borbonio adduxi: induxi autem devotos Regi, omnemque meam fortunam in hoc exposui ac simul ære alieno obstrinxi, pro quorum remuneratione, cæsis

noſtris, & uno agnatorum meorum deſiderato, altero graviter vulnerato, inſuper neq; pactorum, neq; promiſſorũ, neque ſub ſchedis publicis militari lege obligatorum fides nobis ſervata eſt: ubi ſi Borbonii partes ſecuti fuiſſemus, veſtris ſpoliis divites eſſemus, inſuper & victoria fœlices: nec opus fuiſſet, me hic ex aurato milite Principis tuæ ſcatophagum Medicũ fieri: at ſperabam benevolentia illius, quemadmodum ipſa pollicita erat, me apud Regem inſtauraturum. Verùm Rex me hactenus oblivione neglexit abſentẽ, ſed Domina tua, cujus fidem præ cæteris ſecutus ſum, quia illã paulò liberiùs admonui futurorum malorum, impatiens veri, incontinens iræ, intemperans vindictæ, jam me contemnit, abdicavit, repulit, expulit, vicitque gratiã meriti detractorum atrocitas: atq; ego, qui, deſtituro Borbonio, meipſum, quò pro omnibus viribus Regem juvarem, fortunis meis omnibus exui, nunc ille Borbonius ſum. At non ſunt Borbonii trigaleati illi lepores ac transfugæ deſertores, qui relinquentes captivandum Borbonio Regem ſuum, ipſi, vix cõſpectis hoſtibus, ſanis membris, integris armis, ſalviſque rebus profugerunt in patriam, jamq; actum erat de Gallorum regno, niſi Dominus miſertus fuiſſet veſtri. Ite ergò nunc, & adorate ariolos cœlorum, à quibus veniant vobis, quæ ventura ſunt. Nonne Deus exercituum eſt, qui benedixit vobis? ut capto rege veſtro infelix regnum ſalvaret in manu mulieris, atque, ſicut in Iſraël tempore Deboræ, deficientibus viris mulier egerit imperium Galliæ, ac tam prudenter ſtrenueque rexerit, ut non meliùs olim Semiramis, aut Athalia. atque hæc, ut egregia Dominæ tuæ laus eſt juxta verbum Scripturæ, ſic univerſorum Galliæ procerum inſigne eſt opprobrium, totiuſque populi ac regni infœlicitas, quia non eſt in illis inventus Princeps dignus pro imperio: & defecerunt ſapientes à conſilio, & fortes eorum profugerunt à bello, & requieruut ſub ſtola mulieris hæc laus eſt Principis tuæ Nec mihi hîc aliquis ingerat pro lapidothe, ſive baruchia ventricoſum illum rabulam, cujus conſilia, tanquam Pythonis, ſunt in ventre, & virtus ejus eſt in patinis. non eſt galea ſalutis in capite ipſius. De his autem, quod reliquum futurum ſupereſt, manet alta mente repoſtum. Vides, mi Capellane, cujuſmodi ſim Propheta. ſi quis hac arte me conducere velit vatem, patiar me vel Pontificem ariolorum fieri. Cæterùm contemno omnes Baboynos & Bulliones & quoſcunque ſimiles, ſuperbiæ, invidiæ, detractionis, diſſimulationis, aſſentationis, adulationis, proditionis, cæterorumque aulicorum vitiorum ideas: mihi ſatis eſt ex-

est extrusum me alieno scelere, non me crimine. Quid autem aliud fecerunt postici illi nebulones, nisi quòd me Principis iræ obtulerunt: ipsam autem Principem mihi ludibrio exposuerunt, quippe quæ me quondam in delitiis habebat, nunc odit, & pro ignavo, inerte, inutili aspernatur, etiam vel pro hodie habet: Ego contrà, qui promissa ejus hactenus pro oraculis habenda putabam, nunc didici dictis, promissis, scriptis, literis, sigillisque illius fidem nullam esse habendam, nisi ex illorum nebulonum arbitrio: illam tamen egregiam Principem fatebor, sed sui sexus levitate illorumque assentatorum fraude perniciosa, Principum teste, timendam: jamque, quod aliquando in Antiquorum traditionibus didici, facto insuper in me periculo, verum comperi, Principes esse omnium hominum genus ingratissimum, qui nullum amant ex animo, nulli fidem se debere putant, nisi ex sua libidine: nullius malo, etiam ne de morte pro illis suscepta, compatiuntur: quin & sæpe affligunt bene meritos, illisque non modò gratiam conferre non cogitant, sed insuper persequuntur injuriâ, nonnunquam proscribunt & bonis omnibus spoliant, etiam vitam adimunt, sicut in Barone Plancejaco nuper omnibus cognitum & manifestum est. Possem alia hujus crudelitatis exempla recentissima ante oculos ponere, si, ut clara, sic tuta illius esset veritas. Quare & nos nec Principes ejusmodi amare debemus, nisi pro compendio: nec fidem illis habere, nisi pro jam acceptis: nec de calamitatibus illorum dolere, sed gaudere, quia manus Domini est, quæ tetegit illos, salvum facere volentis populum suum à manibus illorum Atque hæc, mi Capellane, olim meminisse juvabit. Erunt adhuc nostra sydera, vivemusque fœlicioribus astris, qui nunc vivimus adversis. Sæpè namque desperatio melioris spei causa fuit, & vexatio acuit ingenium. Strenua enim ingenia non tam secunda pugna, quàm adversa, ipsaque rerum desperatione efferuntur. Hactenus ut gregarius miles dimicavi, mox pugnabo cataphractus: animosiùs deinceps agere videbis, animosiùs loqui. Sed tu parce iræ nostræ. nullum siquidem animal tam invalidum, quod iratum non excandescat. Nisi integritatem animi erga me tui notam haberem, non tam periculosa libertate ad te scriberem. Scis, quoniam angustiati animi nullum majus sôlatium est, quàm habere amicum, qui cum, ut tecum ipso, loquaris. talis tu mihi es, quem scio non minus pro mea salute, quàm pro tua propria, esse sollicitum. tu unus mihi pluris es, quàm Princeps cum tota reliqua aula. Esto bono animo, & no-

& noli pro me amplius loqui ad Dominam, nec immedicabilem iram illius mitigare coneris. faciat hoc, si velit: Seneschallus noster, qui huic iræ, licet sine culpa sua, occasionẽ præbuit. Præterea cave tu ulteriùs mihi inscribas Consiliario, aut Medico Dominæ deteſtor hunc titulum, omnemque ſpem, quam ex ea conceperam, damno: omnem fidem, quam illi juravi, revoco: nec ultrà illam ego pro Principe mea, (jam enim eſſe desiiit) ſed pro atrociſſima & perfida quadam Jeſabele, mihi habendam decrevi: ſi quatenus animum ejus citiùs aſſentatorum detractio, quàm mea offenſa evertat, ſi tantum poteſt in illam detractorum nequitia, ut ſit illi veri ratio virtutumque diſciplina contemptui, ſi fidele obſequium compenſat odio, ſi benemeritum beneficio indignum judicat: ſi ſua cauſa egentem, ope, auxilio & benevolentia ſpoliat: ſedeat nunc medius quiſcunque vir probus, & judicet: procul dubio in illis animi nequitia comprehendetur, in me nonniſi fortuna poterit accuſari. Vale fœliciſſime. Sed & ſalutabis mihi Fabrum & Copum & Budæum literarum & virtutum Patriarchas, cæteroſque, quicunque te & me amant: opto illis omnibus, ſalvi ſint, & proſperentur: reliquos aulicos dii perdant. odi enim jam ego pariter & Principes & aulas. Iterum vale. Salutat te chariſſima conjux mea, fidiſſima noſtræ fortunæ comes E Lugduno, die 3. Nov. Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. LXIII.

SI vales, gaudeo, mi colendiſſime Agrippa: ego quidem valeo, utinam ex ſententia. ſubtraxi me à Lingonibus, quod ibi diutius eſuriem pati non poſſem. contuli me ad oppidum, cui nomen Novum Caſtrum apud Lotharingos. ubi melioris fortunæ ſpe Principis adventum indies præſtolor, à quo mihi ſtipendium promittunt ejus oppidi Magiſtratus. Te igitur nunc rogo per tui ingenii candorem, induſtriam, ſolertiam, ſagacitatem, modeſtiam, & deniqueper magnum illum heroem, quem Amorem vocat Plato, velis tuum Joannem Paulum commendatione tua promovere apud aliquem ex his ſatrapis, qui Duci à latere ſunt, qualis eſt ille tui obſervantiſſimus Abbas S. Antonii, qui præterea omnes ſtudioſos, ut mihi dictum eſt, ſumma humanitate amplectitur. ſcio enim quemcunque tu illi commendaveris, fore illi commendatiſſimum. Age ergò, mi doctiſſime Agrippa, atque omnium ſtudioſorum patrone, reſpice tuum amicum, licet de facie tibi ignotum animo tamen notiſſimum, & literis non contemnendorum

rum virorum tibi commendatum. Literas si quas misisti per latorem tuorum librorum, non accepi, eò quòd tunc à Lingonibus discesseram. argumentum earum mihi, si molestum non sit, per harum latorem rescribito. Vale, festino calamo ex Novo castro, sexto nonas Nov. Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LXIV.

IN quo articulo rerum mearum fortuna constituta sit, jam sæpè vos & amplis Epistolis commonui, reverendissime Pater, tuque amicissime Capellane. Vos autem hactenus obdormistis actionem meam totam, atque nec rem, nec verba remittitis integra: cumque, ut sæpissime ad vos scripsi, omnia facilius, quàm moram, perpeti potero. vos mora vestra insuper augetis periculum. Qui itaque me jam & Principis stipendio illiusque Magnificis plus quam veris promissis destitutum, & furacissimorum quæstorum & bullisicorum fraude circumventum, & amicorum intempestiva postergatum opera video, ipse mihi tale consilium constitui. Satius esse inter optimam conscientiam & iniquissimam fortunam strenuè perire, quàm tardè convalescere: atque cùm hactenus pro me nihil effeceritis, jubeo vos deinceps quiescere, nec ulterius ullam mei curam agere, quippe segnes medicos & lenta remedia meus morbus non expetit, atque Hippocrates vetat desperatis adhibere Medicamina. Vos itaque valete aulicè, sed fœlicissimè: & mei obliviscimini. Valete. Abs Bullione nihil unquam accepi, nec accepturum ultrà confido. Utinam Barguinus negasset mihi solutionem apertè, & non sic, hoc interposito nebulone, me lusisset. Iterum valete. Ex Lugduno, 10. Nov. Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. LXV.

SAlve, mi cognate fidissime. Jam tempus est & occasio opportuna vindicandi nos de Gallorum perfidia, quibus nobis tam nefariè illuserunt. Tu igitur, visis præsentibus, quàm primùm te itineri accinge, & cum hoc meo servulo protinus ad me veni, eundum enim tibi est celerrimè in castra Cæsarea, & conveniendus Borbonius, futurus illi gratissimus nuntius. cætera coram intelliges. Vale, & Capitaneo Claudio, Ottoni, Joanni, Francisco, fratribus tuis Germanis, mihi cognatis, & & meo & uxoris meæ nomine infinitas salutes dicito. Datum apud montem Legionum, sive, ut vulgò vocant, Montlai propè Lugdunum.

Agrip-

Agrippa ad Amicum. LXVI.

SApiens mulier, & mihi amica soror, D. Episcope Vasatensis, uxor Petri Salla, tantum tandem effecit apud Thomam Bullionem, ut ille incautus sibi ostenderet, quas habebat meæ solutionis literas, illasque corripiens illa, mox ad me transmisit: erant autem literæ cujusdam donationis factæ quibusdam aulicis, D. Roberto de Caulx & Loysio Faron, ut latius Seneschallo nostro jam antea scripsi. Iratus Bulleus, & muliebri astutia se circumventum dolens, repetit abs me literas, primùm ad paucos dies solutionem pollicitus, deinde additis etiam minis, ni reddidero, effecturum se ut ne obulum unquam pecuniarum illarum accepturus forem. Ego contra, me sibi literas non redditurum, qui me tot mendaciis fefellerit, sed judicii tenore executioni mandaturum: quòd si, quò minùs succedat, ipse in causa sit, me literas illas remissurum Dominæ, ostensurum quæstorum illorum fraudes, qui retentis meis pecuniis, mihi alieno debito eoque coram judicibus litigando imponant. hoc metu atque aliquot gravium virorum improbrio victus, ille bullator nequam post quatriduum sub ipsa D. Martini vigilia pudore & ita prægnantissimus numeravit, partu admodum doloso: etiam fortè doleroso, si Latinè liceat, scribere debui. Sed audi dolum, reliquamque quæstorum fraudem. Protulit nostra bulla ex aula missam schedam, ad cujus exemplar recognitionis literas, quas quitantiam vocant, coram duobus Notariis per me fieri postulavit: erat scriptura adeò fraudulenta, aulicis dolis & furacium quæstorum technis sic conflata, ut ab omnibus (ostendi siquidem, quot potui, voluique eorum nequitiam palàm esse) Jurisconsultis ac tabellionibus explosa pro iniqua, captiosa & circumventitia damnaretur. Jamque Bulleus eo pudore ac tot Jurisperitorum sententia denuo victus, coactus est consueti styli æquam quitantiam abs me recipere, atque sic tarda noctis hora peracta fabula est, & quisque domum suam abimus, ille cum suis bullis & ampullis, ego cum meis posthumis pecuniis, gratias Deo agens quod me liberaverit ab ore leonis, oransque, ut sic mihi deinceps provideat, ne cogar rursus descendere in infernum vivens. hanc Comœdiam te scire volui. Vale fœlicissimè.

Ex Lugduno, decima quinta Nov. Anno 1526. repentino calamo. Salutat te uxor mea, & valere jubet.

Agrippa ad Amicum. LXVII.

TAntis curis nunc premor, ut vix otium detur ad te scribendi. scripsi autem ad te diebus præteritis, dum arbitror te adhuc Lingonis esse. Nunc cum ex literis tuis acceperim, te in Novo castro Lotharingorum degere, jubeo te priùs ad Lingones Epistolas nostras recuperare. Cæterùm commendo te duobus amicis meis, & apud Principem acceptis potentibusque, uni Abbati, alteri equestris ordinis nobili: apud Abbatem D. Antonii non est mihi tanta familiaritas: sed is, cui scribo, illis à sacro fonte filius est: tum exemplum literarum ad te simul remitto. Vale fœlix. E Lugduno, 29. Nov. Anno 1526. rapidissimo calamo.

Agrippa ad Amicum. LXVIII.

QUi hasce vobis reddit literas, colendissimi Viri, adolescens est, nomine Joannes Paulus, natione Flandrus, professione Physicus, mihi autem aliquot eruditorum virorum literis non sine singulari virtutum nomine commendatus his cùm ad me, ut accepi, contenderet, spoliatus in itinere restitit apud Lingones: exinde se contulit in Novum castrum Lotharingiæ, hunc itaque si mihi commendatum, ob amicitiam Lugduni vobiscum contractam, vobis rursus commendo, ut sic illi vestris ope, auxilio, commendatione assistatis, ut intelligat me etiam, licèt apud Lotharingos non sim, tamen non segnes illic amicos habere, nec vos (quod confido) me hoc amoris vestri experimento fefelleretis. Cæterum quod vos scire volo, hoc est. Inveni tandem projiciendorum igneorum globorum machinam, cui in velocitate, in facilitate, & in compendio non est par: quin & alia his similia plura. sed de his nihil, nisi coram, vobiscum acturus sum. Valete ambo, & fœlicissimè. Ex Lugduno, decima nona Nov. Anno 1526. rapidissimo calamo, ut videtis, apud noctem cæcutientibus luminibus.

Amicus ad Agrippam LXIX.

MAgnifice Domine, his diebus elapsis accepi literas tuas quas reddidit mihi Dominus Seneschallus Lugdunensis, sed & heri in alio fasciculo accepi alias literas tuas, quarum unæ directæ erant Domino Capellano, & aliæ sibi mihique simul: ex quibus videtur, Dominationem tuam nobis subiratam, atque imputare nobis negligentiam. In quo certè de no-

de nostra optima voluntate & affectione erga Dominationem tuam non rectè æstimandi. nulla in nobis culpa est : sed hujus curiæ cõsuetudo, in qua nihil repentè expediri potest. Verùm ego, quantum in me est, relictis omnibus aliis curis, instabo pro negotiis Dominationis tuæ pro toto meo posse. Dominus Capellanus idem pollicetur, qui & ipse infra biduum Dominationi tuæ respondebit. Vale. Datum apud S. Germanum, vicesima Nov. Anno 1526.

Amicus ad Agrippam. XXX.

TErnas literas tuas simul complicatas nudius quartus recepi & heri eas legi, quas ad Reverendissimum D. Vasatensem & me destinasti. Procul omni dubio, si qualis sit mea in curia miseria & calamitas, conspicari posses, non posses non compati, & eam, quam de me lenitatis & negligentiæ suspicionem jam concepisti, protinus exueres. sum enim non Tantalus alter, sed ταλάνταλος, qui in re aliena multò vigilantior esse consuevi, quam in propia præsertim in tua: nec meminisse possum de alio, aut consanguineo, aut affine, aut alia quacunque necessitudine mihi conjuncto, pro quo tantum fuerim solicitus. Per hos etiamnum dies continuò exploravi opportunitatem tui memoriam adhuc refricandi apud Dominam, occasionem sumpturus ab illa ingeniosa tua conjectura de iis portentis, quæ in Parthenopeo & Siculo regno apparuerunt. Si post hanc hyemem, quod suspicamur, Lugnunum profecti fuerimus, poterit facilè, quantum confido, apud Regiam Majestatem aliquid impetrari. Scis, quod desideratur in curia, nõ fieri pro arbitrio. quod mea magno damno hactenus sum semper expertus, etsi non vulgaris de mea quantalacunque doctrina & industria habeatur opinio. sed (ut est in adagio) non omnibus datum est adire Corinthum, nec Gallis facilè est in Albionem trajiciendi facultas aquilone sæviente, & Mari procelloso & tempestuoso. Reverendissimus D. rem etiam tuam non minus cordi habet, quam ego. At idipsum nemo est mortalium, qui hoc negotium expeditiùs & efficaciùs tractare & curare possit R. D. Bituricensi, qui te plurimi facit, quemque audio in curiam propediem rediturum. Vale, simulq; valere percupio modestissimam filiam. Ex S. Germano vicesima prima Nov. Anno 1526.

Hiero-

Hieronymo Montio, Physico, Henricus Cornelius Agrippa S. D. LXXI.

GRatissima mihi fuit Epistola tua, Hieronyme mi amicissime: gratumque munusculum tui ignivomi fontis Commentarius, licet jam dudum libellus ille inter Bibliothecę meæ ornamenta abs me locatus esset. De aqua illa mirifica gauderem effectum aliquem vidisse. nam opiniones ut rem non probant, nec mutant, ita nihil mihi persuadere possunt. Phialæ fragmenta conspexi variis coloribus aspersa. Verùm ego jamdudum hæc figmentorum ostenta in multis comperio, in quibus impostorum illorum vulgus laborat. Verùm quo tu subjecto agaris, decipiarisve, scire delectarer, quò crebrioribus literarum certaminibus tecum agendi haberemus argumentum. Vale fœlicissimè. Ex Lugduno, vicesima tertia Nov. Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LXXII.

QUòd ad me hactenus non scripsisti, nec ullum tot tantisque meis literis dedisti responsum, vir amicissime, & admirabar taciturnitatem tuam, & irascebar negligentiæ. Verùm cum nuper occurrisset in lectione Evangelium illud de Divite epulone sepulto in inferno, & nuncios ad fratres postulante, mox & admirari & irasci desii, cogitans & te in inferno esse; unde juxta Evangelicam lectionem nefas est nuntium remittere. Annon in inferno es, mi amice, qui es in aula? tibi dæmonum habitatio est, qui illic suis artibus, humana licet effigie, regnant, atque ubi scelerum schola est, & animarum jactura ingens: ac quicquid uspiam est perfidiæ ac doli, quicquid crudelitatis & inclementiæ, quicquid effrenatæ superbiæ & rapacis avaritiæ, quicquid obscœnæ libidinis ac fœdissimæ impudicitiæ, quicquid nefandæ impietatis & morum pessimorum, totum illic acervatim cumulatissimè inest: ubi stupra, raptus, incestus, adulteria, Principum & Nobilium ludi sunt: ubi fastus & tumor, ira, livor, fœdaque cupido cum sociis suis imperant: ubi criminum omnium procellæ, virtutumque omnium inenarrabile naufragium. Quò palam videre possumus, non aliter quàm òlim Pharaoni atque Ægypto, iratum illis Deum & mittentem in illos iram indignationis & tribulationis, immissiones per angelos malos, tradens eos in desideria cordis eorum, in immunditiam, in passiones ignominiæ, in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avari-

tia, nequitia, plenos homicidiis, contentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos & elatos, inventores malorum, & quæ reliqua Paulus commemorat ad Romanos. Quicquid cogitant, venum est: quicquid loquuntur, fraus est: quicquid laudant, turpe est: quicquid probant, malum est. siquidem jamjam virtutum & bonorum hostes esse decreverunt: quorum promptus ad omne flagitium animus: quorum quò pollutior vita est, eò clarior: quò plus scelerum, eò plus gloriæ & præmii. Pessimus quisque illic provehitur, optimus quisque opprimitur: simplices irridentur, audax inertia erigitur, sapientiæ nullus locus est, & rationis imperium fortunæ traditum, qua omnes temerè præcipitesque, Ixionis instar, volvuntur. Malitia scientiæ nomen habet, & pro consilio amentia est, omnia bona ex ordine. Spes, fides, charitas, pietas, justitia, libertas, prorsus extincta & jampridem sepulta sunt. Veritas pro summo & multis crucibus expiando crimine est. siquidem tales sunt vestri aulici, quibus nemo veritatem dicere possit absque gravi convitio, sed tanquam antiqui gigantes (ut ait Ecclesiast.) extollunt se in peccatis suis. quos rursus in Proverb vocat Scriptura convivas inferorum, & habitationem eorum profundum inferni. Annon illic infernus est, ubi tot parentes à seculo gigantes. ubi robustus contra Deum venator, & superba Babylone cœlum petens turrificus Nemroth, & pharetrata filii amore æstuans terribilisque Semiramis, ubi templorum prædo Deorumque contemptor, & pastus cæde suorum vesanus Cambises, & Prophetarum Domini persecutrix atrox Jesabel, ubi Ilii eversor, spreto Cassandræ fatidicæ sororis consilio, adulter Alexander, & infœlix in rabiem versa mater Hecuba, ubi impius fratrum occisor spurius Abimelech, & infesta regio sanguine scelerata Athalia, ubi pinguis & ventricosus viduarum & orphanorum artifex Amalechites Agag, ac molli sermone viri proditrix fraudulenta Dalila, ubi impetuosus Nero, & imperiosa senatrix Semiamita cum suo Heliogabalo, ubi flagitio celebris Pausanias & Erostratus, ac postergato pudore famæ suæ prodiga posteritatisque contemptrix impudica Messalina, ubi tenebricosus Pluto circumfusus sceleratissimorum nebulonum frequentia, acieque pessimorum satellitum, & stipata furiis atra Proserpina, ubi fœdifragus Antiochius & prostitutæ fidei stuprata Cleopatra, ubi omnia consumens vorax tricerberus, & infensa superis tabida pallentique forma personata Hecate, ubi sævus Rhadamanthus & crudelis Clytæmnestra,

ſtra, ubi tremendus Minos urnam verſans hominumque fata permiſcens, & inexorabiles Parcæ intempeſtivum ſtamen abrumpentes, ubi Dei odium rufus & hiſpidus Eſau, & naturæ improperium terrifico tauro ſuppoſita Paſiphae, ubi tenebroſa domus, carcereſque horrendi quibus

----- Mixtumq; genus, prolesq; biformis

Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ, ubi immanis Tition, ubi centimanus Giges, ubi perfidus Buſiris, ubi triſtis tremenſque Cacus, ubi inſatiabilis Liacon, ubi exitialis Procruſtes:

Multi præterea, quos fama obſcura recondit:

denique, ubi furens Medea, ubi præſtigiatrix Circe, ubi perniciosæ Gorgones, ubi inſanientes furiæ, ubi fœdæ harpiæ, ubi improbæ ſyrenes, Scyllæque biformes, ubi horrendi ſtruthiones, ubi rapaces gryphi avidique dracones, ubi Cete, ubi Behemoth, ubi Leviathan, & quicquid fatalium monſtrorum uſpiam apud veteres legimus ſcriptores, & quicquid infelicis portenti uſpiam ſtupet coacta natura, habitat atque viſitur: ubi repunt aviculæ, volant aſini, vulpes in equis ambulant, & trunci incedunt pedibus, lupi in ſubſelliis, oves in vinculis, corvi in tectis, ſues in lectis, columbæ in ſtercoribus:

Centauri in foribus, atq; in præſepibus urſi:

ubi omne virtutum genus ſuos patitur carnifices atque tyrannos.

Non, mihi ſi lingua centum ſint, oraq; centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere poſſem.

Sed quò me rapit furor? quò me oblitum periculi proripuit audens veritas? quò me malorum impulit odium: quid dixi: quid ad te ſcripſi? Fortè tibi iſta audire nefas eſt, & mihi illa tacere onus eſt: nec habeo, quòd illud fidentius, quàm in tuas aures, deponam. Sed an hæc audias, ignoro: certé multa ad te locutus ſum hactenus, quæ fruſtra audiſti. Sed jam tandem audi & para te ad exitum. Propè eſt Ariadne, quæ ſalutare filum texit, & perplexum ire irremeabilis labyrinthi tacita ope oſtendet: aderunt & Dædali artes & Ulyſſea conſilia. his ſtipatus auxiliis,

Maturato fugam, atq; ab littore rumpito funem,
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum:

Fuge Æthneos fratres concilium horrendum, fuge truces populos, nefarias aulicorum cohortes: feſtina omni ſtudio, generoſoque hujus inferni contemptu remeare ad ſuperos. Redde

 te no-

te nobis affabilem nostrisque tam multis scriptis saltem vel paululum responde, nec me, licèt cæca fortuna vexatum, contemnendum putes. Sunt mihi alii, qui me vendicent, divi quos inferorum vestrorum portæ per se contremiscunt. sunt, qui me adjutent amici, quos inferi vestri ignorant: sunt aliæ vires, quas ne suspicari quidem poterunt. Vale fœlicissimè, sed nomen, ac locum, inscriptionem ac manum & annulum ne quære. Scis, ubi sum, & vocem loquentis & scribentis stylum nosti, penult. Nov. Anno 1526.

Ioanni Capellano Henricus Cornelius Agrippa *S. D.* LXXIII.

NUper ex homine in Salamandram migrabar, Capellane amicissime, & Regi tuo Pyromachiam scribere institui: sed supervenerunt mihi heri D. Seneschalli literæ: is scribit, non licere Plutonem nostrum aggredi nisi placata priùs Proserpina, tum & aliis quibusdam divis. Cogitavi itaque, si tot Deos dæmonesque placare atq; ex tam tenui supellectile mea Charonti stipem, Cerebro offam, Proserpinæ ramum offerre oporteat, ipsum me, consumpto, omni oleo Plutoni pro flamma vix fumum allaturum. Præterea admonitus ab amicis & probis viris, & stultum & impium esse, ignem inferno addere, agnoscens impietatem meam, detestari cœpi.

Tartareos sine fine Deos, & lumine cæcum
Infernum, atq; ignem infandum & gelidam Salamandram.

Nihil ergò de mea Pyromachia pollicerare mutavi enim consilium, & non est ultra, qui fuit animus. Vale ex Lugduno, 1. Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LXXIV.

ANnon jam illud ipsum verum facitis, R. P. tuque amicissime Capellane, quod scripsi: vos scilicet neque rem, neque verba remittere integra? En, fatemini vos literarum mearum fasciculos, quos misi à fine Septembris, à medio Octobris, à principio Novembris, accepisse omneis: verum ad unam posteriorem, quam ambobus junctum scripsi, tantùm respondetis, & tanquam ab Echo progeniti, duntaxat ultimas syllabas refertis, & me tot tantisque literis ad vos scribentem clamantemque non exauditis. vestroq; officio me simul ac literarum vestrarum voluptate destituitis. Profectò haud æquum facitis, qui tam inhumaniter mecum agitis, qui literas meas, quas ne hostes quidem despicere solent, contemptui habetis & ludibrio:

brio: &, ubi vos ad vivum tetegi, irascimini. ego autem nunc vobis iterum mando, ut à sollicitudine mei quiescatis. nolo siquidem operam vestram vobis mihique perditam esse, nec quicquam vobis oneris ultrà abs me impositū volo, nisi quod amicitiæ jure mihi debetis, ut scil. rescribatis, & ad singula respondeatis. quod si facere contempseritis, per has feriales bellum vobis indictum esto. Et si hactenus satis infœliciter pugnaverim in vestra gallinaria, & me malè habuerit gallina vestra, tamen non verebor, si oporteat etiam vos testiculatissimos gallos gallinaceos aggredi, obruamq; vos literarum mearum cumulis, donec vos ad omnem horam canere faciam, vel victos comedam in patinis. Interea valete, & gaudete apud gallinas vestras: sed cavete, ne vos ex gallis faciant capos. Hæc vobiscum jocari libuit, ut cognascatis, me nunc apud superos agentem bilem omnem evomuisse in infernum. Iterum valete, & fœlicissimè. Ex Lugduno, 3. Dec. Anno 1526.

Agrippa ad Amicum. LXXV.

PRofectò perpulchrè aulam vestram Corinthio lupanari assimilâsti, Capellane amicissime, scribens ad me, non omnibus esse integrum Corinthum petere. At, mehercle, jam Corinthia illa Lais nimium supraque vires constitit, & quid ultrà humanitatis, aut clementiæ, aut gratiæ inde sperare possem, ignoro: melliti sunt sermones ejus supra oleum, & ipsi sunt jacula. Quæ scribis de reverendissimo D Bituricensi, tibi hoc in manu esto, adire hominem, narrare omnem fabulam, ostendere etiam (si videbitur) tot meas epistolas. poteris autem ostendere omnes, prẹter unum infernum. Si ille quippiam pro me, quod sentiam, prius quàm aliò devolutus aliis fidem dedero, effecerit, habeo in promptu, quo illi condignas queam referre gratias. Sed tu nihil respondes, quid actum sit de his literis, quas scripsi Dominæ tuæ, quarum simul ad te Exemplar misi. Cæterùm scripsi ad te diebus proximis: res omnis bellè procedit, sed modicè. Sed ego te nunc per omnes superûm inferumque Deos Deasque adiuro perque mutuæ amicitiæ sacratissima jura obtestor, ut mihi resribas, nec me celare velis, quisnam sit ille malignus diabolus, qui, ut aliâs ad me scripsisti, sic omnem apud Principem tuam gratiam meam obliteravit. hoc ipso nihil mihi facere poteris gratius. Vale nunc apud tuam Corinthum vel salacissimorum hircorum stabulū. Sed de flumine vivo, aut Tantali fonte potiùs sæpissime continuòque abluito, ne loci viciniæque contagione ipse puoque Corin-

Corinthium hircum nobis oleas. Iterum nunc feliciſſimè vale è ſuperis. Ex Lugduno, 3. Decemb. Anno 1526. Salutat te chariſſima noſtra conjunx.

Amicus ad Agrippam. LXXVI.

HOdie literas tuas recepi die tertia Septemb. doctiſſime Agrippa alteras, & ipſas quidem geminas recepi Pariſiis, ubi pluſquam per menſem à curiali tædio ſeceſſeram, recreandi animi gratia. Scis, quàm aſſiduus fermè & totus ſim curialis, & quam mei quantulacunque ingenioli & doctrina & in mordendo dexteritas, non omninò nihili pendatur. cui tamen ſic fortuna adverſata eſt, ut poſt tot annos ex meis laboribus præter annua ſtipendia nihil obtigerit, & utinam pro te abſente fœliciùs, quàm pro me ipſo præſente, patrocinari poſſem, quod quidem efficere conabor pro virili parte, quoties occaſio ſe obtulerit. ſuſpicaberis forſan, negotium tuum apud me tractari verbis tenus, factis procul, quanquam mihi hactenus ſemper fuerit longè alia de amicis ſolicitudo. Rumor eſt Regem noſtrum brevi conceſſurum Lugdunum, ubi omne hoc negotium exactiùs tuorum amicorum auxilio dirigi poterit. Si tamen interim juſſeris me aliquid moliri, minimè recuſabo. De tuis ad D. literis, quo animo acceperit, nihil habeo compertum. Archiepiſcopo Biturigum melius eſſet, & eidem gratius futurum quod tu ipſe ad illum ſcriberes, quàm illi oſtendere eas literas, quas ad me ſcripſiſti, in quibus omnibus nonnihil eſt amaroris. Scis rerum univerſarum ſeriem pro divina voluntate, non pro deſiderio noſtro continua ſucceſſione procedere, & nunc ſuas directiones, nunc retrogradationes obtinere. Vale cum modeſtiſſima tua conſorte & univerſa familia. Ex ſancto Germano, viceſima nona Decembr. Anno 1526.

EPISTOLARUM
LIBER V.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA ad Amicum.

EPISTOLA I.

SAlve spectabilis atque ornatissime Francisce, Constat, Sassones, quos vulgò nunc Saxones vocamus, gentes vetustissimas, quemadmodum & Francos, utrasque vera origine Germanas fuisse indigenas, & nequaquam à Trojanorum aut Græcorum (ut multi fabulantur) profugis reliquiis traxisse originem, quam sententiam non parum promovent, etiam, quæ in hunc diem extant insculpta saxis eorum antiquissima monumenta. Erat autem prima Sassonum sedes ea provincia, quæ hodie Westphalia dicitur: Francorum autem Sicambria, Germaniæ provincia, Sassonibus vicina. Nam de Scythica illa Sicambria quæ scribit, nescio quis, barbarus Hunnibaldus, præter ipsum nullus alius prior meminit Historiographus. Sic etiam de Macedonia Saxonum origine principium dedit Vitikindus quidam, cujus fabulam tuus secutus est Petrus Cara orator, sive adulator: quemadmodum Hunnibaldum sequuti sunt Gregorius Turonensis, Rhegino atque Sigebertus. Verùm licet gentes has constat fuisse in Germania antiquissimas, & primos incolas, nomina tamen eorum atque limites (ut quotidiè adhuc fieri videmus) variis eventibus sæpè mutata fuisse, non ambiuimus. Nam Sicambri primum sub Antonio & Probo Imperatoribus Franci appellari cæpti sunt: sicut de his apud Trebellium Pollionem legimus: & Thuringorum, qui ab antiquo Saxones fuerunt, nomen sub Valentiniani Imperatoris temporibus emersit. Saxonum autem nomẽ in Germania vetus, cujus omnes veteres meminére, & ante omnium scriptorum memoriam antiquissimum est & in hunc diem indelebile perseverans, ut non difficile sit illorum nugas convincere, qui Vitikindum secuti, Saxones Macedonum sobolem ajunt, pulsisque Thuringis eas regiones occupasse. Fateor autem & Saxonum & Francorum & Suevorum limites mutatos sæpè fuisse, non autem gentem. Sed & genus hominum

quadam gloriæ cupiditate inductum, ut ad antiquissimos Duces originem suam extendere conentur; quorsum cum in sua gente pervenire nequeant, ne cum aliis quicquam habeant commmune, ad externas origenes fabulasque recurrunt, nihil non commentientes, quò generis sui claritatem astruant, non intelligentes, longè præclarissimum esse, ab antiquissima & suis sedibus invicta gente originem ducere, quam ab externis exulibus profugisque latrunculis processisse. Cæterum quod de Cattis quæris, hi fuêre etiam antiqui Saxonū populi. Quos hodie Moranos nominamus, de his quod superest, non capit Epistolaris angustia, & plura scribere temporis inopiâ non conceditur. Comperies autem, quæ desiderio tuo satisfacere poterunt, apud Procopium, Hermannum, Urspergensem, Sigebertum Geblacensem, Joannem Grammaticum Saxoniensem historiographum: item apud Irenicum, Nauclerum & Tritemium, & quem vidisti, Albertum * qui historiam suam ex antiquissimis Saxonum archivis collegit. Verum si vel tibi liceret Lugdunum petere, vel mihi Amniacum, plura coram dissereremus. Quin & habeo alia tibi dicere, si cœli non mentiantur, D. Comitis Principis tui negotia ac bonam fortunam concernentia, cui & ego hanc optimam fœlilissimamque ominor. Reliquum commendabis me eidem D. Comiti, offeresque ei omne meum obsequium. Salutabis meo nomine D. de Costis: & Vincentium Physicum, cæterosque, quos nosti, amicos meos omnes: & tu nunc fœlicissimè vale; sed & sæpè ad nos scribe, in hoc rem mihi facturus gratissimam. E Lugduno, 3. Jan. Anno 1527.

Amicus ad Agrippam. II.

TUæ mihi literæ, doctissime Agrippa, multis modis jucundissimæ fuerunt, ad quas non licuit mihi per mea negotia respondere: hactenus enim Vienna absui, ut cum parentibus, qui te plurima salute impertiunt. Menses aliquot agitarem. Cæterum quod de me quæris, ex qua scil. Materia illud (ut sic dicam) ἀλεξιτήριον efficitur, id coram atque viva (ut ajunt) voce exponam, quandoquidem ad te brevi accedam. Veruntamen quò honesta literarum velitatione, qua etiam Socraticos emunctæ naris homines uti solitos ferunt, mecum agas, ecce tibi argumentum: Ex uno secundum sensum simplici mixtum, quale ἀλεξιτήριον, sive aurum est. fieri potest nec istis, ut opinor, reclamat Aristoteles, cujus, si memini, hæc sunt verba quarta Metaphys. Fit naturale mixtum ex humido siccoq;.

Præter-

Præterea ex occasione hujus citationis venit in mentem locus quidam, qui me diu torsit, libro de Sensu & sens. ubi scribitur, Menses patiuntur viri suo modo, ut mulieres. cujus interpretationem à te omnifaria prædito doctrina audacter petam, quoniam de me polliceri tibi nihil non potes, quod ego possim. Vale diutissimè tua nobili cum familia. Ex Vienna, vicesima quarta Januarii, Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. III.

QUia aulicæ ille nugæ etiam penes nos rumorem sparserant, venturos vos Lugdunum: idcircò, Capellane amicissime, distuli ad te scribere usq; adhuc: nunc verò nugis illis in ventum suum reversis, oblatoque mihi fido hoc nuncio, scribere ad te constitui, & literis tuis respondere, quò me sanum esse scias & salvum, & auram haurire inter superos, qui jam apud manes in umbram propè versus eram, quoniam contra Scripturæ monita audivi mulierem alienam & extraneam quæ mollit sermones suos, & verba dulcia facit, & declinavi ad illam, & de calice ejus bibi aquas furtivas, & de manu ejus comedi panem absconditum, & non consideravi, quòd ibi erant gigantes, & in profundo inferni convivæ illius. & qui applicatur illi, descendet ad inferos, & qui abscesserit ab illa, salvatur, atque ego stultissimus hominum in hac dura gravique necessitate constitutus, oblitus originis meæ, inops consilii, adversus hostem, non nisi ab ipsa hoste, opem poscebam atque sperabam, donec omnium amicorum opera, omnique hominum auxilio destitutus, venit ad me Angelus Domini, & eripuit me ab ore inferni, & dedit vigere lumen cœli, & bonis omnibus per eum repleti sumus. hic est vir ille, de quo aliàs ad te loquuti sumus. Nihil itaq; te nunc ultra pro me in aula moliri volo, nec quicquam aliud abs te postulo, nisi, quod jam pluribus literis postulavi hactenus, ut significes mihi, quis fuerit spiritus ille malignus, ut tu aliàs ad me scripsisti, qui sic apud Principem tuam gratiam meam obliteravit. hoc solum, nec aliud quicquam, abs te scire cupio. hunc nosse mihi optatius est, quam omnes regis tui atque ejus matris Principis tuæ; omniumque aulicorum gratificantes gratias, quarum commodo necessitatis tempore defraudatus sum, atque nunc ultra non egeo: &, si egeo, amodò nec spero, nec confido: nec volo. Ingenuus enim animus semel justè iratus, nunquam mitigatus in naturam revertitur. Nihil itaque aliud nunc animo meditor, quam vindictam, hoc est egregium aulicarum injuriarum

contemptum. Etsi non desit nobis ingenium nocendi doctum etiam potentioribus, muliebris tamen injuriæ contemptu melius, quam ultione, mihi plectendæ videntur. Nec me fugit Ecclesiasticus, qui inquit, Non esse caput iniquius super caput colubri, nec ira super ira in mulieris: quin & melius cohabitare leoni & draconi, quàm cum muliere nequam. Sicut igitur animalia venenosa tutius est vitare, quam capere: sic hostem mulierem nullo melius modo vinci posse arbitror, quàm fuga & latebris. Ne autem quis putare queat, tacitum aliquod esse in me vitium, quod Principis tuæ aula indignum me fecerit, atq; propter quod sic absens & clandestinè abdicatus ejectusque sim: (nam etsi nulla certa culpa accusatus sim, pulsus tamen hoc ipso omnibus accusari judicarique videor, &, ut est in proverbio, Trahitur in pejus, quicquid non exprimitur.) ipse igitur totius negotii illius seriem prodere constitui. Siquidem æquè generosi animi officium arbitror, nullam velle pati calumniam, nec injuriam, atque vitæ innocentiæque suæ omnibus rationem reddere, idque jam nullo melius modo posse facere visum est quàm publicatis illis familiaribus nostris epistolis, quæ hanc tragœdiam in omni vico & platea palam ludant, nullusq; futurus sit locus, ubi illustris hæc fabula non innotescat Displiceat, cui velit, incurram aulicorum omnium, etiam & Regis & Principis tuæ implacabilem iram perpetuumque odium, ne flocci hæc facio, modò res ipsa patescat Utcunque enim cesserit res, modò æquè periculosum est tacere ac dicere Omnia pati paratus sum potius, quàm famæ facere jacturam, pondusve suscipere infamiæ Quin & quæsitum virtute odium, partamque veritate invidiam inter titulos honoresque numerabo. Denique, ubi, quod expecto brevi, tutus in portu navigavero, ostendam tunc tuæ Semiamiræ qualem illa hominem projecerit. Cæterum scripsi ad te à die penultima Septembris anni elapsi, & alias eodem die de eadem re ad D. Episcopum Vasatensem longas epistolas, sed illas omnes jam ex literis tuis interceptas intelligo, & fortè alias meas plures tibi non esse redditas: sed ut est in vulgari proverbio, animalia quæque tandem in officina pellionum congregari, sic & epistolæ illæ omnes redibunt sub prœlo Vale fœlicissimè. E Lugduno, quinta Februarii, Anno 1527. ad Romanum calculum. Salutat te uxor mea. Salutabis meo nomine D. Episcopum Vasatensem, ac Dominum eleemosinarium Ponterasium: quin & Fabrum & Copum.

Illustrissi-

Illustrissimo Principi, Carolo, Borbonii duci, & Cæsarei exercitus per Italiam Imperatori strenuissimo, Henricus Cornelius Agrippa S. D. IV.

REm mihi ab Excellentia tua injunctam, Princeps Illustrissime, licet multum temporis postulabat, tamen magnitudine studii ac diligentiæ brevissimo tempore peregi. Quòd si non in reliquis desiderio tuo meæq; voluntati satisfacere potui, scis, non mea culpa, sed temporum præcipitio tuorumque negligentia actum esse. Veruntamen res adhuc in eo statu sunt, ut nondum opera omnis, tempusque deperierint. Itaque ignosces, & non tam quid egerim, quàm quid facere voluerim, expendas. Cura autem ad me quamprimum rescribere, quid ultra me facturum velis, & ubi perfecero, residua quoque negotia illa dirigenda sunt. Atque ego interim cum omni conatu laborabo, & aut immoriar, aut perficiam, quod tua Excellentia tam avidè desiderat: atque ego tuo desiderio satisfacere tam vehementer cupio & volo, maximè contra tales hostes. De oblata mihi ab Excellentia tua præfectura infinitas gratias ago. siquidem mihi jam pax est in castris, bellum atque præda in libris est. Venire ad te nequeo, causas tibi narrabit hic meus affinis, per quem tibi cum postulata expeditione simul etiam consilium meum transmitto, quid videlicet facturus sis extremo tempore. Vale. Ex Lugduno, vicesima sexta Februarii, Anno 1527.

Amicus ad Agrippam V.

LEvandi animi gratia & corporis valetudini consulendi causa plures dies absens fui à curia, doctissime Agrippa, nunc ruri, nunc in Parhisina urbe, ubi mihi cum humanissimis viris & clarissimis quam gratissima & suavissima fuit consuetudo. à quibus utinam nunquam separari licet. quoties verò ab eis discedens regredior in curiam, toties ab illa animi tranquillitate & corporis integritate transferor in animi tædium & corporis languorem. Quòd rectè & feliciter valeas, admodum gaudeo. Quem autem nosse cupis, indignus est, de quo cognoscendo sis usque adeo solicitus. Desiderarem etiam generosi & fœcundi ingenii tui dexteritatem ad meliorem frugem potius converti, quam ad hæc, quæ tractanda tibi, & dicato volumine exaggeranda polliceris. Vale quam fœlicissimè cum modestissima filia, mihi etiam quam charissima. Ex S. Germano, decimo Martii, Anno 1529.

Ad Bar-

Ad Barbonium Ducem Agrippa. VI.

ACcepi rursus nuncium tuum cum tuis credentiarum literis, Princeps illustrissime, intellexi mētem tuam, & gavisus sum, & tibi gratias habeo: laudoque quòd, quid hostes facturi sint, prævideris, quodq; consiliis eorum præveniens, occurristi. Verum memineris, tibi non tam viribus & armis cum hostibus, quam etiam ingenio & prudentia cum Fortuna esse decertandum, Atque in his quantum tibi præstare valeam, hic præsentium lator indicabit, atque alia multa cui in illis, tanquam mihi ipsi præsenti, plenariam fidem habeto, sicut & tua excellentia tuorum me illi màndatorum fidem habere jussisti, Non te conturbet hostium illorum potentia, quæ non in propriis viribus, sed in aliena fragilitate & mutua inter se diffidentia fundata est; jamq; fata illis propinquam stragem suamque perniciem denunciant. mox illa superba mœnia vix oppugnata corruere videbis. Eia ergo nunc, strenuissime Princeps, quem tantæ victoriæ ducem fata constituunt, rumpe moras; perge intrepidè, quò cœpisti; prosperè: aggredere fortiter, pugna constanter habes electissimorum militum armatas acies, adest cœlorum favor, aderit & justi belli vindex Deus, nihil formidaveris. ingens siquidem te manet gloriæ triumphus Vale. Ex Lugduno, penultima Martii, Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. VII.

INstans hujus latoris recessus, Capellane amicissime, non patitur longiorem epistolam scribere. Quòd autem ad tuam postremam à decima Martii ad me datam, hactenus non respondi, causam accipies à D. Seneschallo nostro compatre, & reliqua alia, cui satis longas literas remitto. Quod scribis, virum, quem tantopere nosse cupio, indignum esse, de quo cognoscendo usque adeo sim solicitus, jam injurius mihi es, si bi amicissimi desiderium. Esto ille, quisquis est, certè nequam non esse non poterit. sed tu hominem ipsum tandem edicito, jam toties per me adjuratus. Cæterùm vale fœlicissimè. salutat te uxor nostra, quæ hac Quadragesima jam quartum nobis filium peperit. Saluta nobis R. D. Vasatensem quin & Fabrum atque Maurinum, ipsumque Joannem Parisiensem Pictorem. Iterum vale E Lugduno decimaseptima Maij, Anno 1527.

Agrippa

Agrippa ad Amicum. VIII.

DIonysius Thurini, Doctor physicus Lugdunensis, tibi natus & amicus, de me autem taliter benemeritus, ut nihil illi, quod sibi conducere queat negare debeam, nunc litem habet, nescio quam, devolutam ad senatum Parisiensem. agitur autem inter fratres magna contentione, nec minore periculo. patronum habet illic, qui suam partem tueatur, neminem. instat apud me, existimans causam totam in tua manu positam, ut se tibi meis epistolis commendem, dignus haud dubio omnium commendatione, sed & dignus ope & patrocinio tuo. Oro itaque humanitatem tuam, ut, sublatis iniquis delationibus semotis quibusdam juris diverticulis, justitiam, illi, æquitate juris postulante, facias accelerari: omnemq; illi favorem tuum, servata integritate, ut præstes, vehementer oro. majora siquidem ultra hæc cum præstare iniquum foret, non petimus. in hoc me tibi plurimum perpetuoque obligabis obnoxium. Cæterum verò Joannem Parisiensem nostrum optimè valere cupio. sed & Lugdunum ad nos reverti, vel me aliquando ad illum posse transferri. Quid autem agat ipse, & quid agam ego, nec ille, nec ego scio, adeo nulla afficimur scribendi molestia. Quòd autem ego illi non scripserim, est, unde spero veniam, à sua scilicet tantundem taciturnitate: quæ etsi mihi molestissima sit, in hoc tamen plurimum auxiliabitur. Vale felicissimè. E Lugduno, tertia Aprilis, Anno 1527.

Agrippa ad Amicum IX.

SI unquam quicquam penes te valent, aut valituræ sunt preces meæ, Capellane amicissime, nunc nunc te oro, supplico, deprecor, obtestor, ut licentiæ ac emancipationis meæ ex aula Dominæ tuæ rescriptum impetres, idque protinus remittas, in hoc siquidem me non tam fœlicem, quam beatum simul effeceris, nec minus, atque olim Gregorius Papa, si vera est fabula, Trajanum, quem ex inferis revocatum in beatorum choros remisit. Salutat te uxor mea. Vale felicissime. Ex Lugduno, decima septima Julii, Anno 1527. festino calamo, latius scripsi D. Seneschallo, compatri meo. conscium te confore velim.

Agrippa ad Amicum. X.

JAm sæpe ad te scripsi, Capellane amicissime: & tu egregiè conticescis, nec respondes quicquam. Verùm hæc non tua

culpa, sed mea infœlicitas, si modò inferi sine culpa sunt, & infœlices sunt superi Scio enim, sacris edoctus eloquiis, quia ex inferno nefas est nuncium remittere, & tu eò forte etiam ultra læthæum gurgitem transvectus es, quia minus nostri meminisse queas ideo hoc tuum silentium, nō tua culpa est. Mihi verò nec Hercules ullus, nec Orpheus aliquis pro nuncio est, qui ad te vivus descendat in infernum, & revertatur incolumis. Atque hæc mea infelicitas est. Quod si nunc literæ meę tibi molestæ sunt, & tu respondendi afficiaris tædio, agamus deinceps, ut quid agas tu, & quid agam ego, nec tu, nec ego sciamus: verumq; reddemus proverbium illud, quo dicitur: Vera amicitia non habitat aulas. Cæterum nobis nec Proserpina, nec Plutone ulterius opus est. Ideoq; cupio te perficere, quod scripsi tibi à decima septima Julii. Salutat te uxor mea. Vale felicissime. E Lugduno, duodecima Augusti, Anno 1527.

Agrippa ad Amicum XI.

VIx tantum otii est, ut petitioni tuæ vel tantillum respondeam, vir ornatissime. Itaque quod presentibus his literis non datur absolvi, coram expediemus, si modo tu, ut scribis, brevi apud nos adfuturus sis. Mittimus Nauclerum, Irenicum & Gebacensem. numerati sunt pro pretio quinque, ut vocantur, Franci. Cæteri autores uon reperiuntur, verum curabo adferri ad proximas nundinas. Cæterum scio, quia annalia vestra Principes tuos ab Ottonibus derivant: quod si verum est, falsò illis hîc Saxonum arma gerunt, quæ suis vulgò inscribunt clypeis. siquidem hæc non Ottonum, neque priscorum Saxonum insignia erat, sed alterius tribus, cui post pulsum Henricum Superbum Saxoniæ ducatus commissus est. Priores enim albicantem equum in rubro ferebant. Sed de his latius coram differemus, ostendamque simul, ex quo duce Saxones nomen ducant. Reliquum Joanni Alemanno à Voseri ad præsens non scribo: tu me illi & excusatum & commendatum habe, illudque meo ex consilio referas, illum & honori & utilitati consulturum, si parumper ad nos concesserit. ego illum usque audhuc non absque mei ignominia, sed & totis viribus propugnando tueor, ac tantam illius moram defendo. Verum ipse neque venit, neque scribit, & me suæ culpæ obnoxium reumque facit & mendacem. Præterea qnæ mihi toties & verbis & literis pollicitus est, atque ego non minori desiderio postulavi, amicitiæ omnis immemor, aut velut desertor nec præsentia præstat, nec literis. hæc illi meo nomine referas,

ac er-

ac erratorum in amicum amicè corripias. ſed & benè valere jubeas, & tu nunc feliciſſimè vale. E Lugduno, decimaſexta Sept. Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. XII.

DEſperabam ego jamdudum de tua erga me benevolentia recordationeque, Natali ornatiſſime, ut qui tot ac tantas ad te dederim literas, ac nihil unquam ex te acceperim reſponſi. Verum cùm pridie oſtendiſſet mihi literas tuas R. P. Confeſſor Regis Navarræ, in quibus erat, te ternas ad me dediſſe epiſtolas, ac ſimul miſiſſe, quæ tanto deſiderio ex te poſtulaveram, ſecreta quædam, mox totus revixi, ſpemque omnem receperam: ſed dolore maximo afficior, quum ego nec literas illas tuas, neque ſecreta illa undecunque acceperim, neque Capellanus in ſuis ad me literis de his ullam mentionem facit. Nunc ergo te rurſus oro, deprecor, obteſtor, ut quamprimum ad nos reſcribas, ſecretaque illa rurſus remittas: eaque fido nuncio Lugdunum dirigas ibi ſiquidem maneo uſque adhuc, hoſpitatus in domo Epiſcopali apud conventum fratrum Auguſtinianorum. Cæterum ſecreta illa quò minus divulgentur, ſecreto charactere, ut noſti, ad me remittas. Oro autem iterum, ut hæc quàm citiſſimè expedias. incertus ſiquidem ego ſum, quandiu hîc manſurus ſim: nec, quò mihi migrandum ſit, ſatis ſcio. Vale fœliciſſimè cum tota familia tua. Salutat te uxor mea. Iterum vale. E Lugduno, viceſimaprima Sept. Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. XIII.

SÆpe jam ad te literas dedi fruſtra, Capellane amiciſſime, & tanquam ſurdo tragœdiam luſi: & quia non reſpondes, deinceps tacere decrevi, nec ulterius ſilentibus apud inferos umbris tuis meis ſtrepitibus obturbare. Sed pridie nova occurrit ſcribendi occaſio, quæ rurſus contra hoc inſtitutum meum cogit tartareas ſedes inamabiles aulæ hoc epiſtolio repetere. Hec autem ea eſt: ſcripſit ad me his diebus Natalis Toleſanus, ſeſe plures ad me dediſſe literas, ſimulque miſiſſe ſecreta quædam, omniaque hæc ad manus tuas in aulam direxiſſe. Reſtat ergo, ſi hæc accepiſti, ut ea ad nos, qua decet, bona fide remittas: ſin minus acceperis, de his diligenter inquiras, & literis tuis me certiorem reddas. Quin etiam ad ea, quæ prioribus literis ad te ſcripſi, reſpondeas. Cæterum vale & aulicum illum infernum aliquando deſere, teque refer cœli melioris ad auras. E Lugduno, viceſimatertia Sept. Anno 1527.

Veno-

Venerabili Patri, Sacræ Theologiæ Magistro, Aurelio ab Aquapendente, Augustiniano, Henricus Cornelius Agrippa S. D.

XIV.

EX literis, quas ad me à secundo huius mensis dedisti, perspexi erga me animi tui candorē, P.R. & cognovi te virum cyclicè doctum, eorumq; quæ adhuc in tenebris delitescunt curiosum exploratorem. gavisus sum ilico, atq; mihi ipsi gratulor, nactum me amicitiā talis viri, qui cum possem aliquando & genium & ingenium excolere, teq; nunc, teste hoc chirographo, inter amicissimos recipio. Sed heus tu, qui sunt duces tui, quos sequeris? tu qui audes irremeabilem domum intrare Dædali, atq; tremendi Minois ire per excubias, & te cōmittere Parcis? Qui sunt magistri tui? tu, qui versaris circa immensa, ausus conari vagū stabilem, perfidum assidum, ac deorum omnium fugacissimum reddere vel ipsa Adrastia constantiorem? Cave, ne decipiare ab his, qui fuerunt decepti. Neque enim hic te dirigere poterit quantacunq; librorū lectio, qnum non nisi mera ænigmata sonent. O quanta leguntur scripta de inexpugnabili magicæ artis potentia, de prodigiosis astrologorum imaginibus, de monstrifica alchimistarum metamorphosi, deque lapide illo benedicto quo, Midæ instar, contacta æra mox omnia in aurum argentum ve permutentur: quæ omnia comperiuntur vana, ficta & falsa, quoties ad literam practicantur. Atq; tamen traduntur ista, scribunturq; à magnis gravissimisque philosophis & sanctis viris, quorum traditiones quis audebit dicere falsas? Quinimo credere impium esset, illos data opera scripsisse mendacia. Alius est ergo sensus, quam literis traditur: isque variis obductus mysteriis, sed hactenus à nullo Magistrorum palam explicatus, quem, nescio, si quis sine perito fidoque Magistro, sola librorum le&ione possit assequi, nisi fuerit divino numine illustratus, quod datur paucissimis. Ideoque in vacuum currunt multi, qui hæc secretissima Naturæ arcana persequuntur, ad nudam lectionis seriem referentes animum. Nam inauspicato ingenio à verò intellectu prolapsi, in falsas imaginationes exteriorum spiritum vafrramentis irretiti, illorum, quorum dominari datum est, periculosi servi effecti sunt, & ignorantes semetipsos abeunt retrò post vestigia gregum suorum, quærentes extra se, quod intus possident: Atque hoc est, quod te nunc scire volo, quia nobis ipsis est omnium mirabilium effectuum operatur: qui quicquid

quid portentosi Mathematici, quicquid prodigiosi Magi, quicquid invidentes Naturæ persecutores Alchimistæ, quicquid dæmonibus deteriores malefici necromantes promittere audent, ipse novit discernere & efficere, idque sine omni crimine, sine Dei offensa, sine religionis injuria. In nobis, inquam, est ille mirandorum operator,

Nos habitat, non tartara: sed nec sydera cœli,
Spiritus in nobis qui viget, illa facit.

Verùm de his nobis quàm latissimè tecum conferendum esset, & coram. Non enim committuntur hæc literis, nec scribuntur calamo, sed spiritu spiritui paucis sacrisque verbis infunduntur, idque, si quando nos ad te venire contigerit. Cæterùm quos postulas libros, aliqui illorum aliquando fuerunt penes me, sed jam non sunt. Qui verò penes vos circumferuntur libri adolescentiæ meæ de Occulta philosophia intitulati, horum priores duo in multis deficiunt: tertius totus mancus est, nec nisi scriptorum meorum epitoma quoddam continet. Sed ego totum opus, favente Domino, integrum recognitumque aliquando in lucem dabo. Clave tamen operis solis amicissimis reservata, quorum te unum esse ne dubites. Vale fœlicissimè. E Lugduno, vicesimaquarta Septembris, Anno 1527.

Amicus ad Agrippam. XV.

SAlutem plurimam. Prælegit mihi tuas literas Aurelius noster, imò utriq; communis amicus, quibus mirè me adfecit: Verum illud inprimis mihi fuit gratissimum, quòd te intelligam haud quaquam abhorrere a nostra Antuerpia. quòd si adveneris, crede mihi, longè gratissimus advenies & ausim polliceri, te inventurum amicos tui & observantissimos & integerrimos. Quantum ad me spectat, non deero officio candidissimi amici: imò fratris amantissimi. nec video causam, cur malevis manere in Gallia Lugdunensi, quam tua Belgica, quæ te produxit. Consentaneum enim est, ut patriam illustres, & Spartam, quam nactus es, exornes Persuasum mihi planè habeo, Augustinum Furnarium non improbaturum invitationem meam. tu vide, ut quam mox advoles Raptim. Antuerpiæ, è curia nostra, decimaseptima Octobris, Anno 1527.

Amicus ad Agrippam. XVI.

SI animi mei fœlicitatem, quam ex tuis literis nactus esse videor, doctissime Corneli, absens penetrares, introspiceres, nulla me alia re longius abesse ab his, quos beatam vitam de-

gere existimamus, prçterquam quod in signem hanc animi tui in me humanitatem non modò re, sed nec ipsa cogitatione superari posse opinor. Nam ut solitam eruditionem, qua pleno undiq; feruntur alveo, ut candorem illum in scribendo tuum, quo abstrusissima philosophiæ arcana exultare videntur, in ipsa quidem literarum salutatione ita omnia humanitatis odore refragabant, ut continuò ad te unum inter tot hominem millia, velut ad Deum cælitus demissum, victus ac consternatus suspicarer: quæ illa est humanitas, ut me non solum moribus & doctrina tibi longè inferiorem, sed nulla ex parte conferendum in amicorum tuorum cætum & admiseris & coopraveris? Quid, quòd ea demum pollicearis, quæ nec auro, nec lapillis, non ulla ingenti aut ubertate aut diligentia consequi possumus, quæ vel sublimia ingenia in admirationem rapiunt, quæ item ad longinquas regiones philosophorum coronam impulerunt O utinam istis tuis moribus quandoque fortuna respondeat: Ego quidem, qui tanti muneris particulam deleri nunquam posse arbitror, si memoriam gratiamque perennem pollicear, in quod vulgares omnes subterfugiunt, dilaberer, qui dum beneficium rependere tergiversantur, ad animum memoriamque fugientes, cuncta in se collata, etiam si maxima fuerint, officia referre putant. Unum tamen certo habeas velim idemque mihi maxime est in votis, ut me pluris, quam cæteri mortales opes, regna, imperia, hanc tuam erga me benevolentiam facere existimes. Ipsa hæc, si dabitur occasio, testificabitur. Nunc autem in tua juratus verba, tibi me fidissimum mi idem dedo, condono ac commendo, ac mihi posse gratius contingere scias nihil, quam si vitam spiritumq; meum tibi consecratum, eadem, qua sese offert, animi magnitudine recipias. Petis, quos ad explicandas Labyrinthi domos, seu ambages duces delegerim: quasi ego vel Charonta armatus, vel sine offa soporifera Cerberum adortus fuerim, atque intrepidus hæc subterranea regna obturbare ausa, illud non præsenserim.

----- Facilis descensus Averni:
Sed revocare gradum, superasq; evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est -----

Non mea me adeo effert opinio, qui natatore Delio hæc profundissima Naturæ fluenta ingredientem me indigere nõ percipiam: sed ab ineunte ætate cùm insana hac animi mei cupiditate laborasse fateor, ut, quod maximè ridendum, fatigatum animum quantacunque futilium librorum lectio præstiterit nunquam,

nunquã, sic eò sæpius ventum, ut nihil ea re puerilius, & stultius esse judicaverim, ac in Plinii multorumque aliorum doctissimorum sententiam non solum manibus, sed etiam pedibus irem. Incidi denique in libellum tuum de Occulta philosophia, quem in adolescentia scripsisse te ais. O doctam divinamque adolescentiam: submonuit me illico titulus: tum paulò intentius ac avidius perlegens principia, media ac finem, animum admiratione consternarunt: sic victa deniq, fides, auctus amor. Quòd si ex pectore est, quod literis testificaras, hoc est, quod me in amicissimorum tuorum numerum adscripseris jam mihi liceat effari, quod fermè est apud Poetam:

Hic mihi dux, autor, deus hic cur sumq; per auras
Diriget in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum---------

Quo fit, ut si Antuerpiam, quæ tibi simul perdulce ac gratum pollicetur hospitium, veneris, si me à fundamentis initiandum susceperis, ut ille inquit, in cœlo sum. Vale. Antuerpiæ, die decimanona Octobris, 1527.

Amicus ad Agrippam. XVII.

SI quod Domina mihi sæpe pollicita erat, mansisset integrum, R. P. Domine colendissime, certe ipse ego meo functus officio venissem, & me tibi exhibuissem: sed cum, ut est aulica perfidia, in hoc angulo relictus fui, non potui hactenus pedem referre absq; gravi meo incommodo, coactusq; sum iter meum differre in meliorem occasionem. atq; hæc nunc in manibus est, quamobrem, favente Deo, intra paucos dies cum tota familia & suppellectile hinc migrabo, hæc natalitia Domini festa acturus apud Parisios, ni forte contingat longius ire. nam longius instat iter, & ultra Parisium progrediendum est. Agam autem iter per Ligerim fluvium, & Briariam, qui locus, aut audio, tibi vicinus est. illic ajunt, trajiciendum esse unius diei itinere in aliud flumen, quod nos Parisium usq; devehit, fac ergo ut cum Briariam venero, nova de te intelligam ab hospite, aut alio quovis, cui id commiseris. Nam morari illic diutius nõ potero. instat enim iter grande & magni dispendii. Cæterum gaudeo me tanti esse apud te, quòd tenearis mei desiderio, habeoq; ubi gratias, & paratus sum tibi hujus benevolentiæ vices rependere: & si quid aliud penes me est, quo tibi gratificari queam, nec eo quidem frustraberis. De reliquis coram, tu fac, te ut inveniã, aut tu me invenias. Valeat fœlicissime R. T. P. cui me plurimũ commendo. Salutat te uxor mea, & precatur tibi omne bonum. Iterum

 vale.

vale. Ex Lugduno, decima quinta Novembris, Anno 1527. festino calamo. Si ex Abbatia Divi Benedicti, ubi tu habitas, æquè bene trajicere valeam ad alternum illum fluvium, qui Parisium ducit, & tibi gratum facere potero, descenderem istuc usque. tu fac mandata tua apud Briaram intelligam, & ego pro posse obsequar in omnibus.

Agrippa ad Amicum. VXIII.

INgratissimus ego sum omnium, qui vivunt, hominum, spectabilis & doctissime vir, si tuum in me amorem, si tua in me studia, si tua optima monita atque consilia non obviis manibus acceptem, si non agnoscam, si non etiam sequar, qui prius abs te fui amatus propè, quam cognitus, qui absenti mihi ac nondum noto amplissimorum virorum cohortes in amicitiam solicitas, quique ad meam me felicitatem vocas, & ad patriæ gloriam hortaris quid facere potero, aut dicere, aut respondere? vicisti me, fateor, benevolentia tua, quia prævenisti me & me captivum abducis, sed utinam ego in eo statu aliquando futurus sim, ut possem tecum hac pugna benevolentiæ sic contendere, quò abs te videri nequeam superatus. Veniam igitur Antuerpiam, quanto celeriùs præ commoditate familiæ per hanc hyemis tempestatem licebit, & me tibi exhibebo, ut me protinus redimam, non montibus, nec auro, sed fide, observantia, vigilia in tuum obsequium & honorem quàm amplissimis: interim veniam dabis tarditati meæ. Nam est mihi imbecillis traducenda familia, ac iter difficile, tempus grave, & facultas exigua, eaque Gallorum perfidia exhausta. Sed Augustinus Furnarius, mihi æterna memoria colendus, tibique non vulgaris amicus, omnem pollicitus est operam, cujus auxilio mox & ingrediar iter, & ingressum maturabo. tu age, vir humanissime, persta in sententia. faciam ego, quò in tua de me opinione tu minimè fallaris. Vale felicissimè. E Lugduno, decimaseptima Novembris, Anno 1527.

Venerabili Patri, Sacræ Theologiæ Magistro, Aurelio ab Aquapendente, Augustiniano, Henricus Cornelius Agrippa S. D. XIX.

EX humanissimis tuis literis, venerande Pater, quasi ad speculum animum tuum introspexi totum, illumque amplector totus, voloque sic tibi persuasum habeas, te mihi supra, quàm literis demonstrari possit, gratissimum fore, altissimeq;

insidere

insidere animo: me verò talem esse, qui ex abundantia cordis hoc scribam, quique eos: qui se meæ amicitiæ commiserunt, nulla unquam tempestate soleam deserere. Quare ut tu vota consequaris tua, meis non minora, ego propediē ad te veniam: ubi, cum coram dabitur mutuas audire & reddere voces, scio amicitiam nostram indissolubilem fore, perpetuoq; duraturam. Jam verò quod ad postulatam philosophiam attinet, te scire volo, quòd omnium rerum cognoscere opificem ipsum Deum, in illum tota similitudinis imagine ceu essentiali quodam contactu sive vincula transire, quò ipse transformeris, efficiareque Deus, ea demum vera solidaq; philosophia sit: quemadmodum de moyse ait Dominus, inquiens: Ecce ego constitui te Deum Pharaonis. Hæc est illa vera & summa mirabilium operum occultissima philosophia. Clavis ejus Intellectus est quando enim altiora intelligimus, tantò sublimiores induimus virtutes, tantoq; majora & facilius & efficacius operamur. Verùm intellectus noster carni inclusus corruptibili, nisi viam carnis superaverit, fueritque propriam naturam sortitus, divinis illis virtutibus non poterit uniri (non enim, nisi sibi quàm similibus congrediuntur) ac pervidendis illis occultissimis Dei & Naturæ secretis omnino inefficax est: atq;

Hoc opus hic labor est, superas evadere ad auras,

Quomodo enim qui in cinere & mortali pulvere seipsum amisit, Deum ipsum inveniet? quomodo aprehendet spiritualia carni immersus & sanguini? an videbit Dominum homo, & vivet? Quem fructum adferet granum frumenti, si prius mortuum non fuerit? Mori enim oportet, mori inquam, mundo & carni, ac sensibus omnibus, ac toti homini animali, qui velit ad hæc secretorum penetralia ingredi: non, quòd corpus separetur ab anima: sed, quòd anima relinquat corpus. de qua morte Paulus scribit Colossensibus: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo: & alibi clarius de seipso ait, Scio hominem, in corpore, vel extra corpus, nescio (Deus scit) raptum usque ad tertium cœlum: & quæ reliqua sequuntur. Hac, inquam, preciosa in conspectu Domini morte mori opòrtet, quod contingit paucissimis, & fortè non semper. Nam id pauci, quos æquus amavit.

Iupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,

diis geniti potuere: primùm, qui non ex carne & sanguine, sed ex Deo nati sunt: proximè, qui Naturæ beneficio ac cœlorum genethliaco dono ad id dignificati sunt. cæteris meritis nituntur & arte, de quib. viva vox te certiorem reddat. Verùm hoc

 te admo-

te admonitum volo, ne circa me decipiaris, ac si ego aliquando divina passus, tibi ista prædicem, aut tale quid mihi arrogare velim, vel concedi posse sperem. qui hactenus humano sanguine sacratus miles, semper ferè aulicus, tum carnis vinculo charissimę uxori alligatus, omnibusque instabilis fortunæ flatibus expositus, totusque à carne, à mundo, a domesticis curis transversum actus, tam sublimia immortalium deorum dona non sum adsecutus: sed accipi me volo velut indicem, qui ipse semper præ foribus manens, aliis, quod iter ingrediendum sit, ostendo. Cæterum de amore in te meo tu quidem minimè falleris. beneficiis meis quid debeas, non video, quippe qui non contulerim in te quicquam, nisi quòd paratus sum, dum dabitur occasio, conferre omnia. Tu nunc felicissimè vale. Ex Lugduno, decima nona Nov. Anno. 1527.

Agrippa ad Amicum XX.

SAlve Augustine, mihi in omne ævũ observandissime, Quod ad te scribam, te dignum non habeo. Ego à quo die hinc abiisti, circa iter meum tota solicitudine in componendis sarcinulis, disponẽdo familię, redimendis negotiis occupatissimus, hodie primùm rem omnem absolvi, tuo adjutorio, tuo juvamine, tua opera: sine quibus ego jam non tam fabulam agerem, quam tragœdiam. Cras igitur tuo fœlici auspicio iter ingrediar Antuerpiam. quò cum favente Deo, salvus venero, crebras & longas rerum omnium ex me recipies epistolas: nec epistolas modo, sed & magnarum rerum volumina, quę te immortalem reddant, ac posteritati omni semper desideratissimum. Salutat te uxor mea, precaturq; omne bonum: optamus autem ambo, ut cum tuo commodo & integra prosperitate brevi revertaris Antuerpiam. Mittimus tibi cum residuis machinis pontem nostrum, opus quidem rude & abortivũ ac proportione carẽs, ingenio tamen & industria facilitateq; haud contemnendum. Sed ubi Antuerpiam venerimus, ego haud machinam novam omnibus numeris denuo absolvam. Scripsit ad me ex Parisiis Joannes Stratius, eruditus adolescens, qui tibi collati in me beneficii infinitas gratias agit. Vale. Ex Lugduno, quarta Decem. Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. XXI.

HEri vesperi, R. P. veni Briaram cum tota familia. ubi cùm de te per singula diversoria inquirerem, nec literas ullas, nec verbum ullum de te comperi. præterii itaq; usque Guiennam,

nam neque istic ullum de te nuncium percepi hodie igitur iter meum continuo usque Motargum : exinde per flumen ad Parisios, sicut ad te scripsimus nuper illic me invenies, si me colloqui cupis, auditurusque es reliqua. hospitabor autem in vico Divi Martini, in diversorio cui aureum prælum index est. ibi te expectabo per biduum, aut triduum. Vix diutius morari potero. Nam, sicut scripsi ad te, longius iter mihi agendum est. remigro enim in patriam meam tu nunc optime vale. Ex Guienna, è diversorio trium Regum, decimasexta Decembris, Anno 1526.

Amicus ad Agrippam XXII.

NOn potui per occupationes, in curando affectu Regiæ Majestatis & ejus matris, quæ nonnihil tædii in renibus sensit, tuum tractare & prosequi negotium : nec putes me negligentiæ criminandum, verum intra biduum spero me satisfacturum tuo desiderio. desiderâram, ut citius id fieri posset, &, ut Parisiis te commonueram, Biturigensem præsulem salutares, & Dominum Seneschallum, qui te unice amat, aut uterque, aut horum alter in gratiam Regiæ Matris te insinuaret quod per facile factu judicarem qui enim pollent ingenio, præsertim in iis artibus reconditis, quibus cæteros vincis magni semper ab eodem Rege æstimari consueverunt. Rogo, ut digneris mihi communicare literarum situ obliteratarum recognoscendi modum, ut is liber Græcus, qui apud me est, non parum medicis necessarius, suo autori restituatur. Vale. Ex S. Germano, ultima ultimi mensis, Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. XXIII.

QUid hoc est consilii, Capellane amicissime, ut qui ipse rogandus nunc est, atq; donis stipendiisque devinciendus, illi suadeas, ut, imploratis mediatoribus, sese Regis gratiæ insinuari faciat ? tantum hoc abest animo, ut malim me vel cum Regis indignatione proscriptum iri, modò semel nũc hoc regnum tutò egredi liceat, quam sic animo dejici. Ego cum salvo conductu licentiam meam scripto accipere cupio, hanc postulo, hanc volo, propter hanc ab itinere meo plus quadraginta leucis huc diverti, non absq; multo dispendio, hanc istic expecto dispendio non minori, siquidem jamjam vicesimos ferme coronatos aureos expendi in diversorio. hãc si Princeps tua principum more mihi datura sit unà cum decenti viatico, sive muliebri avaritia me tot damnis onustum dimissura sit vacuum, scio ego, quas pro alterutro illi relaturus sim gratias.

Quòd si me quid velit ego rogandus venio, non me rursus illi insinuare debeo: si me ignorat illa oculatissima mulierum, qui sim, quæ sciam, quid valeam, quæ possim, discat ab his, qui me nôrunt, vel hactenus me experiri debuisset, aut jam experiatur vel apud hostes. Sed ego illi melius consultum volo, ut videlicet virum semel malè demissum nunquam denuo recipiat in ministerium. ea siquidem est ingenui animi integritas, ut semel justa ratione iratus, nunquam mitigatus in naturam revertatur. Cæterum tu boni consule, & quid actum sit, aut fieri possit, remitte. Mitto tibi, quæ postulasti. Vale. E Lutetia Parisiorum ipso die Kalendarum Januarii, Anno 1528. Romano calculo.

Agrippa ad Amicum. XXIV.

VEnturum me Antuerpiam scripsi tibi ex Lugduno à decimaquinta Novembris: recessi autem inde sexta Decembris, præmissa bibliotheca mea per Lotharingiam, quam nunc Antuerpiam in domum D Augustini Furnarii adplicuisse puto. Ego autem cum uxore & familia per Ligerim & Sequanum fluvios descendens, vicesima die ejusdem mensis veni Lutetiam, atque istic maneo, mansurusque adhuc ad paucos dies. Nam sunt mihi expedienda hic aulica quædam negotia, atque expecto simul, quas peto à Rege, ejusque matre, literas dimissorias & alias, quas vocant salvi conductus. Ipsi autem nova eaque adaucta pollicentur stipendia, quò me retineant: Verum ego nullis promissis, nedum collatis etiam vel aureis montibus, à proposito itinere dimoveri potero, etiam licet maximè egeam, ac quasi defecerit viaticum, quod me corraso interim isthic lucello aliquo, novum conflare opus est, quo residuum iter perficiam Antuerpiam: quò cùm venero, tuo fretus consilio, facilè me fortunæ ipsius victorem triumphatoremque evasurum spero: tu interea hanc meam morulam æquo animo feras. Vale. Ex Lutetia Parisiorum, à decimaseptima Januarii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXV.

SI his, quæ hinc recedens mihi pollicitus es, atque deinde literis quoque tuis confirmasti, mi Capellane, procuraturum te meas literas dimissorias, quas jam Domina tua annuerat sese mihi daturam, his inquam, si satisfactum esset, laudarem operam tuam, haberemque tibi condignas gratias, atque ego jam iter meum prosequerer, neque istic absumerer in diversorio:

ſorio: ſin minus, quid monſtri alatur, ſcire velim. Neque enim cauſam video ullam, cur me in tuam operam ſic fruſtra confidere paſſurus ſis. Non te excuſare poterit Regis tui immedicabilis languor, minus ejus mors, ſi ſalva intercesſerit, quin amicitiæ noſtræ prævaricator deſertorve habeare. Nunc ergò reſponde, an pro me quicquam facturus ſis, an ego alium procuratorem invocaturus ſim. ſat enim jam & ultrà in diverſorio mihi expenſum eſt, tempuſque perficiendi incepti itineris inſtat. Scripſi Dominæ tuæ jam literas, nihil accepi reſponſi ex te ſcire vellem, quid illa ad meas literas Sed & Cancellarius veſter neſcio quid olfecit, ſunt, qui ejus nomine me nunc magnis promiſſis & ingenti ſpe futurorum bonorum adoriantur, etiam de ſuo ſtipendio offerentes ut maneam: verùm ego his gallicis nugis jamdudum ſatiatus, nullis promiſſis, nedum collatis aureis montibus retineri potero: ſiquidem alia promiſſa, quò illas opes jam facilè contemnere & vel ſuperare valeam. Cæterùm tu mihi literas ſalvi conductus à Domina tua curato id ſi feceris, eſt, quo te remunerer: ſi deſeris, eſt &, quo ego te deſtituam. Vale fœliciſſimè, & jam tandem reſponde, qui ad priores literas meas adhuc reſpondiſti nihil. Ex Lutetia Pariſiorum, 21. Jan. Anno 1528.

Amicus ad Agrippam. XXVI.

SOlebant veteres edito Proverbio inſignem ſtultitiam notare, Noctuas Athenas inferre. Sed non minoris ſtultitiæ eſt, impietatis autem maximæ, dæmones inferno addere Scis, quem dico infernum, illam inquam, ſcelerum ſcholam, quam indignatus alibi ſuis coloribus egregiè depinxi, aulam. Sed nunquam antea tam juſta ſcribendi ſimul & indignandi occaſio data eſt, atq; nunc, ſi per occupationes liceret rem pro dignitate tractare. Continere tamen nequeo calamum, quin argumentum ejus tibi exponam. Audi nunc igitur rem ſtultam ſimul & impiam. Accerſitus eſt è Germania non modicis ſumptibus vir quidam dæmoniorum, hoc eſt Magus, in quo poteſtas dæmonum inhabitat, ut, ſicut Jamnes & Mambres reſtiterunt Moyſi, ſic iſte reſiſtat Cæſari. Perſuaſum enim eſt illis à patre mēdaciorum, illum futurorum omnium præſcium, arcanorum quorumcunque conſiliorum conſcium, ac deliberatarum cogitationum interpretem: tanta præterea præditum poteſtate, ut poſſit regios pueros reducere per aëra, quemadmodum legitur Abakuk cum ſuo pulmento traductus ad lacum leonum, poſſetque, ſicut Heliſæus obſeſſus in Dothaim,

ostendere montes plenos equorũ & curruũ igneorum, exercitumq; plurimũ: insuper & revelare ac trãsferre thesauros terræ, quasq; volet, coget nuptias amoresq;, aut dirimet, deploratos quoq; curabit morbos stygio pharmaco, putà radicatam ethicã, confirmatam hydropen, inossatam elephantiam, & quam

Solvere nodosam nescit medicina podagram:
Multaq; præterea, quæ fama obscura recondit.

Vides, ubi fides eorum locata est, ubi spes reposita, qui elementa, cœlum, fata, naturam, providentiam, Deum, omnia unius Magi imperio subjicere conantur, & regni quærunt salutem à publicæ salutis hostibus, dæmonib. dicentes in corde suo cum Ochozia. Non est Deus in Israël, eamus ad consulendum Belsebub deum Acharon, & sicut Saul locutus ad Pythonem, Philistii impugnant adversum me, & Dominus recessit à me, & exaudire noluit: vocavi ego te. Adeone & penes istos desperatum est de Deo, ut requirenda censuerint auxilia dœmonum? Nonne hoc est juxta verbum Judæ & Petri, Dominũ nostrum JESUM Christum Salvatorem, qui nos redemit, Deum abnegare, & superinducere sibi celerem perditionem? Nonne thesaurizant sibi iram indignitionis Domini, mittentem in eos immissiones per angelos malos? Nonne traditi sunt in reprobum sensum, qui veritatem arcani consilii petunt à patre mendaciorum diabolo, & victoriam postulant aliundè, quàm à Domino exercituum? Atque tamen huic tam nefario idololatriæ & sacrilegorum artifici audaciam præstat, quæ istis tam impensè favet orthodoxa illa mater, & Christianissimi filii accommodatur autoritas, & è sacris pecuniis largiuntur munera, conniventibus etiam atque tam nefariam operam conducentibus columnis Ecclesiæ, Episcopis & Cardinalibus, & impietatis Ministro impii applaudunt proceres, quemadmodum operibus lupi congratulantur corui. Quod magis peccatum cõmiserunt Pharao, Balach, Saul, Achab cum sua Jezabel, Ochozias, Nabuchodonosor, Balthasar, Sennacherib, & cæteri cultores Baal? Vocavit Pharao contra Moysen Magos suos, & illi victi in tertia plaga, confessi sunt digitum Dei: rex autem obstinatus per decem plagas, periit in mari rubro. Vocavit Balach Moabites Balaam ariolum, ut malediceret Israël, & Deus ipse maledictionem convertit in benedictionem. Balach verò maledictus est. Quid Saulo Samuelis sui, aut Pythonis profuere responsa? Nonne confessus est in monte Gelboe? Achab & Jesabel nefariis nuptiis conjuncti, confidebant in Prophetas Baal, & juxta verbum Dei egressus est spiritus mendax in ore omni-

omnium Prophetarum Achab ascensuro in Ramo Galaad prospera promittentium, ceciditq; Achab, & Jesabel præcipitata est, & canes comederunt eos. Corripitur Asa Rex Juda a Propheta Domini, quia in ægritudine sua non quæsivit Dominũ, sed in artem Medicorum confisus est. Nonne majus peccatum habituri sunt, qui relinquentes Deum Salvatorem, & salubres naturæ vires salutem quærunt a Sathana? fecit ita quondam Ochozias, propterea que audivit à Propheta Domini: Supra lectum quem ascendisti, non descendes, sed morte morieris. Percurratur cæterorum infidelium regum series, etiam gentilium historiæ Zoroastes Dietherus, Crœsus, Pompejus, Pyrrhus, Crassus, Nero, Julianus: quid lucrati sunt in magis & divinatoribus suis, qui mentiti sunt illis fœlicia? nonne omnes ad nihilum redacti sunt, & malè perierunt in peccatis suis? Sic solent impiæ illæ nugæ semper perniciem suis adferre cultoribus, quibus profectò qui maximè confidunt, maximè omnium redduntur infœlicissimi. Non inficior, sunt artes, sunt ingenia, quibus citra Dei offensam, citra fidei & Religionis injuriam tueri possunt regna, explorari consilia, vinci hostes, eripi captivi, adaugeri divitiæ, conciliari hominum benevolentia, depelli ægritudines, conservari sanitas, prolongari vita, restitui juventutis robur: sunt insuper sacræ Religionis intercessiones, publicæ supplicationes, privatæ bonorum preces, quibus non solùm iram Dei flectere, sed & simul illum nobis beneficium impetrare possumus. Quòd si præterea ars quædam est præscientiæ & mirandorum operum, certè hæc istis nugatoribus & dæmoniorum mancipiis incognita est: quippe explorare de futuris, aut imminentibus, aliisve occultis, & quæ hominibus divinitus portenduntur, Veridicas sententias, atque operari virtutum communem Naturæ consuetudinem excedentia, nonnisi profundæ & perfectæ doctrinæ, integerrimæque vitæ ac fidei est, non hominum levissimorum ac indoctorum hominibus autem innocentibus & doctis in lege Domini pro voto fidei servit omnis creatura, & exaudiuntur ad omnia quæcunque petierint. Sic Heliam corvus pavit, & ad preces ejus terra fructus retinet, cœlum negat pluviam, & in impios evomit ignes suos. Sic Helisæo serviunt ursi, militant Angeli, flumina siccis transeuntur pedibus Danieli, posita ferocitate neglectaque fame, adblaudiuntur leones: & succensus in fornace ignis non urit pueros. Ejusmodi sunt non Magorum, non dæmoniorum, sed fidelium divinorumque hominum opera. Non enim dœmones, sed spiritus

Dei

Dei ministrant illis Sunt, fateor, aliqui, etiam in hũc diem, & fortè plures, viri sapientia graves, scientia insignes, virtutibus & potestatibus pollentes, vita & moribus integri, prudentia invicti, etiam ætate & robore dispositi, ut Reipub. consilio & opera plurimorum possint prodesse, sed hos aulici vestri contemnunt, ut ab instituo eorum longè diversos, quibus pro sapientia malitia est, fraus & dolus pro consilio astus & calliditas pro scientia, deceptio & perfidia pro prudentia est: religionis locum possidet superstitio, & in afflictionibus blasphematur Deus. & quæ, ut ait Apostolus, in infirmitate perficitur, fides contemnitur, sed recurritur ad invocamenta dæmonum: bonus quisque apud eos irridetur, audax hypocrisis provehitur, veritas pro crimine est, laus & præmia stultitiæ & scelerib. reposita sunt. O stulti & impii, qui his artibus stabilire vultis regnum, quibus olim potentissima imperii ceciderunt, funditusque eversa sunt, de quibus verè dictum est per Hieremiam: Cecidit corona nostra: ve, quia peccavimus. Quod utinam non tam verè, quàm excogitata ingeniosa sorte in vos quadraret. Siquidem ille versiculus, collectis invicem numeralib literis, MCVI. annum exprimit M.D.XXIV. quo juxta vestrum calculum Rex vester apud Papiam captus est. Nonne hæc vidistis, & admirati estis, quæ ante facta quam fuissent, impossibilia judicastis? & adhuc superbitis & obdurati estis in infelicitatib. vestris contemnitis Prophetas, & Dei comminationes vobis pro fabulis sunt. En propè est, & adhuc videbitis, & sentietis Magnalia Dei in orbe terrarum, & collapsi in fata contremiscetis, quia veniet super vos repentè miseria, quam nescitis. quò tunc fugietis? State cum incantatoribus vestris, & cum multitudine Maleficorum vestrorum, si fortè quid prosint vobis aut possitis fieri fortiores. Nonne accersitus germanicus Magus salvabit vos & mendaces faciet Prophetas, ac prævalebit contra iram Domini, liberabit vos a malo? Non sic impii, non sic: nisi Dominus ædificaverit & custodierit civitates & regnum, in vanum laborant & vigilant omnes custodes ejus. Solius Dei est, non dæmonum, non Magorum, suspendere aut mutare Prophetarum sententiam. Si vos toto corde conversi ad ejus misericordiam, vestrã mutaveritis malitiam atq; perfidiam: & is se ad vos convertet misericors. Sic namque Nabuchodonosor Danielis consilio peccata eleemosynis redimens, & iniquitates in misericordiis pauperũ, imminentẽ Dei iram ad tempus effugit, donec in aula Babylonis voce elationis suæ rursus illam in se revocavit. Achab impiissimus cum sua Jesabel, cui

bel, cui mortem per Heliam Dominus nunciavit, quia conversus est ad Deum, factus est iterum sermo Domini ad Heliam, quia reveritus est Achab faciem meam, non inducam malum in diebus ejus. Ninivitæ, quia ex edicto Regis & Principum egerunt pœnitentiam ad prædicationem Jonæ, ab imminenti protinus excidio liberati sunt. Intimavit Esaias Ezechiæ sententiam, ut disponeret domui suæ, citò moriturus: ille oravit, & flevit, & sanatus est, adauctis ei annis vitæ quindecim. Sic enim ad eum per eundem Prophetam locutus est Dominus: Vidi lachrymas tuas, & exaudivi orationem tuam: ecce ego adjiciam super dies tuos quindecim annos. Insuper & de manu Regis Assyriorum eruam te, & civitatem istam, & protegam eam. Tantum potuit conversio & oratio pii Regis, ut qui pro se solo oravit, tamen non pro se solo impetravit, sed etiam pro civitate & populo. Solus Dominus est, qui salvum facit Regem, & qui sapientiam dat filio Regis. Ad hunc Magistrum nostrum confugere oportet, qui quærunt salutem, non ad Magos & ariolos. Induimini justitiam, & timete Dominum vos, qui quæritis fœlicia: si regni firmitas quæritur, scriptum est: Justi hæreditabunt terram. In memoria æterna erit justus, & in æternum non commovebitur. Si securitas quæritur, qui timent Dominum, ab auditione mala non timebunt, sed & omnes despicient inimicos: si honor & opes quæruntur, gloria & divitiæ in domo ejus: si laus & fruor, generatio rectorum benedicetur: si potentia, potens in terra erit ipse, & semen ejus, fortitudo ejus exaltabitur in gloria: si nuptiæ, & conjugii prosperitas, uxor ejus, sicut vitis abundans in lateribus domus, & filii ejus, sicut novellæ olivarum: si corporis sanitas & robur, non dabit Dominus sanctos suos videre corruptionem. In omnibus beatus est vir, qui timet Dominum, qui immaculatus in via, qui non abiit in consilio impiorum, qui miseretur super egenum & pauperem. nam in die mala liberabit eum Dominus, & non tradet eum in manus inimicorum ejus. Peccatores autem videbunt, & irascentur, dentibus frement, & tabescent, desiderium eorum peribit. Hæc nunc admonuisse satis. Nolo enim curiosiùs hanc rem prosequi, ne fortè malitia subjectæ materiæ calamum protrudat, quò non expedit. Vale. Ex Lutetia Parisiorum, 23. Febr. Anno 1528. Romano calculo: Gallico autem adhuc Anno 1527.

Agrippa ad Amicum. XXVII.

SCripsi humanitati tuæ in prioribus, Paule mi observandissime, quemadmodum à Lugduno discedens salubri aura & amœ-

amœna tempestate, prospero itinere, sed sumptibus non immodicis quindecim dierum itinere Lutetiam Parisiorum perveni cum tota familia, omnibusque meis salvis sanisque: inveni illic aulam: adlocutus sum Principem quondam meam, Regis matrem: petii literas quas vocant, salvi conductus: dissimulat illa indignationē, quòd discessurus sim: mox blanditur, ut maneam: tandem pollicetur, quas opto literas: jubetque expectarre ad tempus: facio ego, ut qui aliter nequeam: illa abit ad S. Germanum: maneo ego Parisi: illic interim agitur mecum multis pollicitationibus ac promissis, alisq; gallicis nugis, ut mutem abeundi sententiam. Ego, ubi me honestis quibusdam & necessariis rationibus jam sæpè admodum constanterque excusavi, quas postulavi literas, jam ferè ad tres menses cum multo dispendio atque expensa expectatas, proximis his diebus ægrè tandem obtinui: jamq; meditor residuum itineris mei Antuerpiam versus: sed iturus per infensos limites, per medios enses, per hostiles turmas, plebemque cruentam, idque cum uxore & pueris residuoque onere acturus sum. quod utinam mihi æque fœlix faustumque futurum sit, ut laboriosum plenumque periculo. Quo die autem hinc abiturus sum, nescio, nec planè constituere possum. detineor enim quibusdam curis, neque satis viatici superest quicquid autem, & quando statuero, quicquid fecero, facturusque ero, ego te certiorem reddam Scribo D. Augustino Epistolam: hanc illi reddendam cures si quas tu ad me habueris Epistolas, has, ut potes, dirige Antuerpiam, scribeque me illic indubitatò adfuturum, quàm primùm potero hinc abire: illi interim res meas habeant in bona custodia. Salutat vos uxor mea, precaturque omne bonum. Valemus omnes sani & salvi: lucrum istic mihi permodicum, & quod vix æquat expensas Amici multi, & veteres & recentes, sed omni mihi fastidio sunt, donec venero, Antuerpiam, sedes ubi fata quietas pollicentur. eò ubi venero, tunc divis vobis vota nuncupabo, reddamque oblationes & holocausta: tunc imponam super altare tuum vitulos. Tu nunc fœlicissime vale. E Lutetia Parisiorum, 17. Martii, Anno 1528, festino calamo.

Agrippa ad Amicum. XXVIII.

COgnovisse te jam arbitror ex prioribus literis meis, Augustine observandissime, quàm commode Lugduno discedens iter meum Lutetiam usq, per saluberrimam humanissimamq; auram explicui. Verùm cum ex Principis jussu, tum aliis aulicis commentis ac gallicis nugis detentus, istic subsistere

stere

ſtere coactus ſum diutius quàm ſperaveram, atque pauciſſimis diebus citrà tandem abeundi licentiam ægrè obtinui: ſed & abſque ullo avaræ Principis munere, ſive beneficio, quæ me jam per tres menſes inanibus promiſſis & magnis meis ſumptibus in diverſorio detinuit. Non poſſum tamen de mora hac admodum dolere, quòd mihi interim contigerit fortuna omnium auſpicatiſſima inveni præterea iſtic veteres amicos, & conquiſivi novos, etiam viros arcanarum literarum eruditiſſimos, didicique & vidi permulta, quæ hactenus ignoravi quo factum eſt, ut nihil iſtic tam triſte tamq; adverſum mihi contingere potuerit, quod propter hæc ipſa non feram aut libentius, aut patientius omnia tamen (ut verum fatear) vertuntur in faſtidium, nec quieſcit animus, donec fuero Antuerpiæ, ſedes ubi fata quietas promittunt: ſed & donec te illic convenero, ac te fœlicitatis meæ reddidero patricipem, difficilè enim, mi Auguſtine, verbis ullis, aut ſcriptis exprimere queo, quantum tui tenear deſiderio. nullo enim temporis momento tui non meminiſſe queo, qui immenſam in me beneficiorum tuorum menſuram indies experiar. Jam igitur paro reſiduum itineris mei. Tu nunc fœliciſſimè vale. Valere te cupit uxor mea, precaturque omnia fœlicia. nos rectè valemus. Iterum vale. Ex Lutetia Pariſiorum, 17. Martii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXIX.

FRater Aureli, vir integerrime & amice obſervandiſſime, ſcripſi tibi nuper, ſignificans me Lugduno abiiſſe, & Pariſiis detineri aliquibus aulicis negotiis, atque ut literas ſalvi conductus acciperem, atq; has nunc ad quatuor fermè menſes expectatas, tandem proximis iſtis dieb. obtinui. Sed hanc Scyllam nunc prætergreſſus, in Charybdim lapſus ſum. defecit enim me viaticum, nec inveni adhuc qui mihi ſuccurrat, aut mutuum det Antuerpiæ reſtituendum, malitia temporis bellorumque hoſtilitate obſtante. En vides, qualem ludum mihi paret virtuti ſemper inimica fortuna, & jam mihi cum uxore & parvulis eundum ad vos eſt per nudos enſes, per infeſtos limites, per hoſtilia agmina: nec iſta me retinent, modò adſit viaticum. lucrum iſtic permodicum, & quod vix præſtat expenſas, tu boni conſule, procureſque per Antuerpienſes Mercatores hinc me redemptum iri, qui iſtic mihi accipiendi viatici fidem faciant illic reddituro. Ego tamen in ſpem ſum mox accipiendi aliunde. quod ſi ſucceſſerit, protinus ad vos hinc avolabo. Supereſt aliud, quod me angit: opus habeo ſalvo conductu à Prin-

Principe Margarita illud oportet mihi impetres. Sum enim comitatus numero decem personarum, cum oneribus, sarcinis, & cæteris impedimentis. Salvum conductum hunc fac omni diligentia & protinus procures, mittasque securo nuntio Cameracum in manus Nicolai Majoris, ut cum fuero ego Peronæ, hunc ab illo expetiturus, illic in veniam. Cæterùm mihi veniam da qui tantum tibi oneris impono, etiam eorum fortè, quæ tu non potes: sed potes obtinere apud eos, qui possunt. Fac igitur istæ, incultæ licet & abortivæ, literæ meæ tantum apud te pondus habeant, quantum ego scribendi confido habituras. Cùm autem Antuerpiam venero, tunc imponam super altare tuum vitulos. Vale fœlicissimè. Ex Lutetia Parisiorum, ut vides, festino calamo, ult. Martii, Anno 1628.

Agrippa ad Amicum. XXX.

PRidie conscribi feceram literas in favorem mei, nomine Principis Vandemiensis, de quo nuper loquebar tibi, ad Capitaneos, qui in limitibus sunt. illas sibi significandas obtulerunt quidam amici mei, qui se apud eum non parum posse putabant. At ille, conspecto, sive audito nomine meo, præcipiti ira repentè dirupit papyrum totam, inquiens, se nequaquam signaturum in favorem divinatoris. Ecce hunc honorem, hoc lucrum accipio ex obsequio & famulatu Dominæ tuæ exhibito. Sed redeam ad Principem illum, sive illum Vindemiarum Ducem. Accepto hoc illius responso, occurrit cominus proverbium, aut Principem aut stultum. Considerans itaque hominem illum præposterè religiosum, & ingenio simul inertem, ut qui nihil sapiat, nisi in patinis & calicibus, & quem quisque ex naso facilè noscat, aut dijudicet: subrisi apud meipsum veniam dans stultitiæ, sed tamen iratus sum in nequam illos, qui hæc illi malitiosè suggesserunt, sive Barbonius ille quæstor, ne dicam & proditor, fuerit, sive aliud quodvis aulicæ invidiæ mancipium. Totius tamen mali occasio abs tua Principe est, quæ abusa quondam opera mea in Astrologicis nugis, supra ingens damnum his me titulis decoravit, atque interim non licebit de illa conqueri, nec irasci, ne dicat imprudenter de illa locutus, & super inducam mihi laqueum. Vale. E Lutetia Parisiorum, ult Martii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXXI.

QUando angore turbatus sit animus meus, ex hesterna relatione partim cognoscere potuisti, vir integerrime. Sum enim

enim

enim iſtic nunc in quartum menſem defixus in diverſorio tota cum familia fortunæ omnes atque ſupellectiles jamdudum præmiſſa ſunt Antuerpïam, quo & me ſubſequi neceſſe habeo, atque ut ſeſe tempeſtas hæc contulit, per infeſtos limites, per medios enſes, per hoſtilia agmina, plebeſque cruentas, idque cum chariſſima uxore, & parvulis: nec ulla hic vel majora me rrtinere poterint pericula eundū enim eſt, ni fortunæ omnis meæ ſubverſor fideique deſertor eſſe velim, quam ego nec pro ullo auro venalem, nec pro quovis ſublimi gradu commutabilem habeo, nec periculo ullo exterritam, atque illam nunc captivavit in me viris probis invida egeſtas, abſumpto reſiduo viatico, quod iſtic alieno ære conflare oportet novum apud nummularios pro quo heſternę tuæ literæ admodum validam ſpem dedêre mihi: quas hoc veſpere reddidi Petro Spinæ, oſtēdique ſimul. quæ mihi ſint credentiarum literæ ad Andorpios. reddit ille plena ſpei bonæ verba, & ſe tuam humanitatem ſuper his adlocuturum. Fac ergò, quòd, ut potes, ita velis, quam literis tuis mihi ſpem conciliaſti, hanc, ubi nummularius hic te allocutus fuerit, coram quoq; ac præſentanea commendatione confirmes. Scio equidem & cognoſco, quantum mihi commendatio tua profutura ſit: atque ego, quod ſupereſt, ipſi nummulario eam fidem ſecuritatemq; dabo, qualem ille expetit, atque ego hoc temporis & loci potero præſtare. Quod autem tuæ clementiæ debebitur, utinam non tam verbis, quam re ipſa, aut opere condignè reddere queam Sed faciam, enitar, elaborabo, quoties ſeſe occaſio obtulerit, quò tuam clementiam mihi profuiſſe nunquam pœniteat. Cæterùm quod abs te mihi injunctum negotium eſt, nunc verſo in manibus: atq; in breves dies tibi exactum referam. Vale fœliciſſimè E diverſorio noſtro, 1. April. Anno 1528.

Henricus Cornelius Agrippa N. XXXII.

NOn putabam unquam eventurum mihi, ut cogerer experiri amicos. Verum cùm præſens ſors mea in eam neceſſitatem me impegerit, te unum reſervaveram, ad quem poſtremò veluti ad ſacram anchoram, confugerem. Cumque te unum, qui mihi tam magnificis blandimentis palpare ſolitus eſſes, amicorum omnium amantiſſimum putate. Nunc, ubi mihi experiundæ amicitiæ tuæ neceſſitatis ingruit, te non amicum, ſed truculentiſſimum hoſtem experior, qui me quaſi capta perdendi oportunitate, hoc loci, ubi ſcias me minus cognitum, ac propè nullos amicos habentem in rerum mearum

tristi absentia, peregrinum cum uxore & parvulis, in diversorio exhaustum, sic repentè deseris, cum tamen, cujus tibi conscius esse debes, tute tuo suasu & consilio hujus calamitatis meæ non minima causa sis. Nunc igitur cum tu ipse detexeris illam tuam adulatricem hypocrisin, perspectūque mihi sit, tuum non verum fuisse, sed simulatum amorem, quo hucusque mihi illusisti: en testibus hac mea manu & annulo renuntio amicitiæ tuæ, detestor consuetudinem tuam, contemno quæcunque ex te sperare potuero, ac deinceps te mihi pro perniciosissimo adulatore, ac crudelissimo hoste habiturum decerno, idque eo animo ac ea memoria, quæ nunquam mitigata in oblivionem revertatur, optoque tibi, ut, sicut me toto animo in te confisum turpissima inhumanitate ingratitudineque deseris ac destituis, sic te deserat Christus, sic te destituant hæc paschalia Sacramenta. Denique meminisse debueras, potuisse me tibi nonnunquam plurimum prodesse. Quod si nocendi cupido esset, nec premerem altum alto corde dolorem, nosti me habere scientiam & potestatem in te, quibus si voluntas quoque aliquando accessura sit, quid superest, nisi quod est in proverbio. Arborem quæras ad suspendium? E diversorio nostro in Parisiorum Lutetia, ipsa die Veneris sancta, quæ est 10. April, Annno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXXIII.

QUæ me occasio hactenus morata sit, quæ etiam nunc moretur, quòminus veniam Antuerpiam, quo denique mihi opus sit remedio, Aureli pater venerande observandeque, ex literis, quas ad te hactenus dedimus, novisse poteris: adhuc hæreo istic in diversorio, prope nullos amicos habens, etiam invisus jam infensusque Gallis ferè omnibus, quia istinc ad vos migraturus sum. Salvum conductum nihilominus non absque magna difficultate magnoque dispendio obtinui. Sed & jam etiam alio mihi salvo conductu à Margarita Principe opus est. In his quid te curaturum velim, scripsi tibi nuper. Si potero ego istic residuum corradere viaticum, aut vel alieno ære id conflare penes Mercatorem aliquem, qui tantundem mihi concredat pecuniarum, proxima hebdomata hinc discedam cum omni familia atque impedimentis, perque varios casus, per tot discrimina rerum tendam Antuerpiam: neque vero ullus detinet me periculorum metus, sed detinet inopia. Quod si semel ad vos venero, scio me vobis futurum non in-

gra-

gratum. Sed de istis plura scribere non conceditur propter infensos limites, qui intercipiunt, quicquid trãsit literarũ. Quod superest, præsentium lator ipse narrabit. Commendo tibi Bibliothecam meam, reliquamq; supellectilem, quæ nuper præmisimus, omnia ut salva atque in toto sint. Vale felicissimè, & mei curam habe. E Lutetia Parisiorum, 16. April. Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXXIV.

IAm res mea ad sacram anchoram redacta est, ego uxor, parvuli, persona, fortuna, honor, fama, reputatio, omnia in periculo sunt. deserunt amici, negligunt necessarii, destituunt cæteri omnes, ni tu, omnis residua spes mea, mihi celerrimè subvenias, totus perditus ero. O utinam hæc scripta mea tantum penes te virium atque fidei habitura sint, qnantum ego scribens hæc in te confido: atque tu mihi, ut potes, ita velles celerem adferre opem: dico equidem & posco celerem, nam hoc instans malum meum jam nullas ultra patitur inducias. Adoro igitur te nunc, esto mihi (quòd, ut potes, ita velis) juvans pater, esto mihi Deus, ne me contemnas, ne negligas, ne deseras, ne producas in exitium, te totis viribus supplicabundus obtestor. nam in te uno ac solo jam mihi salutis anchora refugiique portus reposita sunt, qui spontanea tua benevolentia sine ullis meis meritis à multis annis & nunc toties mihi operam tuam obtulisti. Manda igitur nunc, mihi Domine, virtuti tuæ, confirma nunc hanc spem, quam hactenus operatus es in nobis: fer opẽ amico idque aliàs absq; tuo auxilio perituro. sin minus, quam citissimè jubeas desperari, ne vel hanc saltem, quæ unica miseris salus superest, Nullam sperare salutem, defraudes, ac descendam in infernum vivens. Vale fœlicissimè. E diversorio nostro in Lutetia Parisiorum, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXV.

LIteras tuas, quas in favorem meique Apologiam scripsisti ad Principem Vandomium, eidem non fuerunt redditæ. Nam qui illi à secretis est, conspectis lectisque literis tuis ubi vidit mei mentionem fieri, suppressit, & reddidit nobis responsum, non ausum se semel refutata à Domino suo secundariò replicare. Tu igitur si Principem illum in aula alloquaris, meamque illi cognitam feceris innocentiam, fortè obtinebis, quas pro me optaturus sis literas, quarum Exemplar tibi cum istis remitto. Esto igitur diligens, quantum potes &

velis pro amico, impetratasque literas aliudve responsum ad me protinus remitte. Cæterum cum se occasio dederit loquendi de me apud Dominam tuam, potes illi ostendere, quod lucrum, quem honorem, quam famam, quod nomen mihi attulerit suus famulatus, etiam apud Principes vestros. Quocirca licet fortè imprudenter, non tamen malitiosè, nec absque justo dolore conqueror. Vale fœlicissimè: sed &, quando Lutetiam reversurus sis, nuntia, & rescribe. Cupio enim videre te adhuc & colloqui secretius prius quàm hinc abeam. E diversorio nostro in Lutetia Parisiorum, 18. April. Anno 1528. celerrimo calamo. Salutat te uxor mea.

Agrippa ad Amicum. XXXVI.

DEbuerat ille à secretis Vandomii Ducis, tanquam nescius quid in illis contineretur, præsentare literas tuas, metuit, quod sine criminatione agere potuit. Ituri sumus in curiam, aut hodie, aut cras. ubi, quod petis fideliter curabo. Apud Dominam, ubi se obtulerit occasio, quam etiam suscitare possum, amicè loquar pro amico, vel confidenter. Ejus rei quam moliris, eventum, qualiscunque fuerit, mihi significato. quàm primùm potero, Parisios redibo. Vale cum modestissima uxore, quàm plurimùm salvere jubeo. Ex S. Germano, 21. April. Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXXVII.

SCribis ad me, responsum tibi à Principe tua, me de ipsa & Rege plura imprudenter locutum esse, fateor crimẽ, agnosco conscientiam, laudavi olim, & hactenus, nunc vituperavi: illud non sine mendacio, sed seductus illius hypocrisi: alterum veris quidem argumentis, sed fortè cum periculo. utrumque ergò imprudenter. hinc quidem incuriosus, inde verò deceptus. Quod si quid horum rescierit, non est quod miter, neque enim deesse puto apud inferos Hecate sua dœmonia, quæ illi renuntient omnia, quorum etiam vester infernus plenus est, adulatorum, detractorum, renunciatorum, calumniatorum, sycophantarum, pseudolorum, famicidarum, parasitorum hypocritarum, & si qua reliqua dæmonum vocabula officiaque, qui illic humana sub effigie regnant: quos ut ego in tenebris suis minimè queo agnoscere, sic illi, quæ ego in luce operor, facilimè queunt deprehendere. Sed cùm nati sint ex patre mendaciorum diabolo, etiam si qua verè maledicta sunt, non ut malè dictâ sunt, verè referunt, sed inquinant menda-

mendaciis ne sint ipsi etiam minùs maledici: atque hoc est verè diabolos esse, videlicet criminatores, qui sicut Jamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic ipsi resistunt veritati: hoc est verè Heccaten esse, illis fidem habere, illis præesse atque tueri. Verùm tãtum abest, quòd ego quid mali imprecer Principi tuæ, ut cuperem illam in longas dies proli suæ supervivere. Cognitura siquidem tunc foret, utrùm amore, an odio digna sit, visuraque & palpitatura, qui hactenus illi fuerint veri, qui falsi amici, qui adulatores, qui parasitæ, qui baboini & proditores, qui bullæ & bullones, qui illi ante oculos adsentantur, post terga verò maledicunt: judicaturaque tunc esset, quid inter fraudulentam dissimulationem & liberam veri linguam intersit. Vale. Ex Lutetia Parisiorum, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XXXIIX.

QUoties existimo expeditum me itineri, mi Augustine, omnium, qui vivunt hominum observandissime, ut hinc abeam Antuerpiam, quo ire nuper constitutum est, & quotidie illuc anhelo, toties involutus istis novis negotiis, per varias occupationes impedimendaque & obstacula non licet mihi hanc lutosissimam Lutetiam egredi: quo fit, ut adhuc nescire cogar, quando istuc ibo, neque tamen duxi diutius differendum. Nam ab initio, ut aliàs tibi scripsi, detinet me istic Principis jussio. successit literarum dimissoriarum in pluscυlos menses prorogatio: interim nova bella orta sunt: audimus præterea, exortas seditiones maximas in Flandria atque Brabantia: dehortantur me & vetant amici omnes, ne uxorem cum parvulis tanto exponam periculo, eamque conjiciam in manus prædonum & raptorum. quorum promptus in omne flagitium animus, quos penes salvi conductus literæ nullam habituræ sint autoritatem, jubentque expectare tempus quietum, quod proximè adfuturum suspicantur: jamque rursus novis nugis vocor in aulam, sed frustra: ut qui hanc jam in perpetuum abjuravi. Scripsi jam pluries ad fratrem Aurelium, & tantæ moræ meæ causas reddidi, sed nullum recipere potui responsum: neque certus sum ego, si literæ meæ tuto ad illum pervenerint. scis enim, quantum chaos interest Lutetiam Antuerpiam inter: dico autem armorum & prædonum, qui intercipiunt quicquid transit literarum. Te igitur oro, quo percursorem aliquem è vestris scribam Antuerpiam, resque meas sic illis commendes, ut salvæ atquè in tuto sint, donec, volente

lente Deo, atque fortuna, juvantibusque amicis ipsis, ego illuc salvus advenero. Cæterùm verò oro, ut mihi protinus istinc rescribas, ut quid agas, quomodo valeas, quando & ubi apud nos adfuturus sis, ubi te conveniam, quid me pro te agere velis, quid præcipias, quid jubeas, scire valeam: atque ego pro tuo arbitratu, pro tuo consilio, pro tuo jussu atque imperio ero tibi in omnibus obsequentissimus, laudumque tuarum non inelegans nec sterilis præco futurus, commerentibus hoc illis tuis heroicis virtutibus, collatisque tuis in me beneficiis. Salutat te uxor mea, ominaturque omne bonum cupidissima & ipsa videndi te, & abs hinc migrandi Antuerpiam, sedes ubi fata quietas datura sint. Cæterùm quas istic ad me daturus es literas, dirigas ad manus Petri Billardi Mercatoris Parisiensis, commorantis in vico D. Dionysii prope templum Innocentium: rescribas autem, oro, quàm citissimè. Ego vix intra mensem hinc discedere potero: nec scio, si manere oporteat diutius. Vale fœlicissimè. E Lutetia Parisiorum, die 3. Maii, Anno 1528.

Amicus ad Agrippam. XXXIX.

SAlvus sis, Agrippa doctissime. Hodie sciam, quidnam fecerit. M. Nicolaus super tuo negotio: iboque ad eum, data si expediat, opera, & tibi, cum primùm vacabit, calculum meum exhibebo. quamvis multa sint, quæ tam apertè recesserunt à veritate, ut novis penitus videntur indigere fundamentis, & me ab hoc negotio deterreant. Interea si libeat promissum canem ad nos per hunc mittere, tu mihi rem gratissimam facies. Si voles scire, an masculum potius, quàm fœminam exoptem, in tua erit libertate, quod volueris facere. quamvis multo pluris sim facturus masculum, quàm fœminam, & quasi ipsum cogar à te petere: ego verò, in quibus potero, conabor tibi vice versa gratificari. Vale, Anno 1528.

Amicus ad Agrippam. XL.

SOllicitavi, Agrippa doctissime, M. Nocolaum pro re tua, tandem is mihi dixit, sese in curia perdidisse formulam tuam, quam illi coram te exhibueram. Si verum dicat, nescio. Si igitur habueris Exemplar, remitte ipsum ad me, & ipse Nicolaus suo modo calculum indubitanter pollicitus est. Ego etiam, si tibi via meliori prodesse potero, non parcam labori. Interea tibi commendo promissum canem masculum, quem tuo consilio adhuc matri relinquendum judico. Benè vale. Anno 1528.

Amicus

Amicus ad Agrippam. XLI.

SAlve Agrippa doctissime. Quidam amicorum meorum, vir satis eruditus etiam in Mathematicis, te cupit hodie ad prandium apud se recipere. aderit M. Nicolaus unà cum primario nostro Collegii. Si placet, dignaberis adesse. ego n. pollicitus sum, te facilè ad ipsum amicum accessurum. Vale, & optatum mihi da responsum, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XLII.

DOleo vehementer, non licere mihi nunc interesse tuę cœnæ, vehementius doleo, non me posse præsenti officio animi mei studium comprobare: vehementissimè quidem, ex ipso malo importuno, quo nunc ab honesto officio erga meos mihi videor abduci. tamen pro summa nostra fide nihil dubito, quo pacto hæc sis interpretaturus, nimirnm ut cui absenti omnia possis injungere, per fidissimum Mercurium possis committere, ut quod doloris intempestivitas, præsenti officio & observantię detrahet, hoc absentis diligentia & exactissima cura compenset. licet nunc ergò jocari, quo citiùs per Deum convalescam. quod, obsecro, hoc jocandi genus? scilicet ut ipse in te te transmutet, nominisque tui possessione detrudam, quòd nũc, qui pedibus laborem, meliùs dici possem Agrippa, quàm tu ipse, qui incolumis sanusque totus Minervæ duplicis trophæa insignibus tuis præfers. Sed nec sic volo esse notum, stolidus, anceps, interpresque, ut quod honoris sit nomen, hoc nunc tibi suspectum sit faciam, ut tuis quoque male mulctatis Grammaticis inserar, & quo nihil indignius, tandem sensu amisso in aliud convertar. Boni consule, & vale, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XLIII.

GRatias ago tibi, Capellane amicissime, qui mei memor es. Securitatis literas, quas mihi paratas scribis, nescio quas, nisi eas, quas ego à Principe vindemiarum (sic enim, ni erravero, puto Latinè vocandum) postulavi commendatitias, ut capitanei, qui in limitibus sunt, mihi meo impendio aliquot equitum Comitatum dent, qui me conducant ad loca tutiora. Nàm & salvum conductum, & sat literarum jam a Rege ipso habeo. Sed nõ defendunt literæ à latronibus, adversus ordinariam prosunt militiam. Cæterùm quod de personis & tempore scire vis, accipe. Datus est mihi salvus conductus à vicesima quinta die Februarii proximè lapsi ad sex menses futuros pro

decem personis, videl. me & uxore, quatuor filiis, una pedissequa, duobus servulis, & uno puero cursore, cum omnibus meis oneribus & impedimentis sarcinisque: huic tenori oportet & cæteræ literæ respondeant. Verùm quando hinc ego abiturus sum, nescire cogor, deficiente mihi viatico, tu ubi istuc venturus sis, loquar tecum latius. Tu fac te nobis apud lutosissimam hanc Lùtetiam quàm proxime exhibeas præsentem. Sed & quem de me apud Dominam sermonem habueris, scire velim Salutat te charissima conjunx mea. Vale. E diversorio nostro D. Barbaræ vici harpyarum, sive maris citharæ, Lutetiæ, die 6. Maii, Annò 1528.

Amicus Amico. XLIV.

SAlve Orenti humanissime. Quòd loci amœnitate inter vernos luciniarum modulos musicaris, gaudeo: Quòd dulci amicorum consuetudine prosperaque valetudine frueris, lætor: quòd cæleste tuum ingenium haud minus cœlestibus artibus fœliciter excolas, admodum laudo: sed quòd hinc absis, doleo: quòd mutuis colloquiorum fabulis non convivamus plurimum tristor. Salutat te uxor mea, cupitque abs te nobilibus illis puellis pariter & matri earundem plurimum commendari. Nos istic adhuc hæremus in diversorio inopiæ clavo defixi: nec quomodo mansuri, nec quomodo abituri, certus sum. Ubi miseris ad me opusculum de Motus octavæ sphæræ calculo, rem mihi feceris optatissimam, simulque me tibi plurimum obligaveris. Vale fœlicissime. E diversorio nostro ad D. Barbaræ imaginem in vico citharæ, aut, si scribere licet, harpyiarum potiùs, prima Junii, Anno 1528. apud Lutetiam.

Agrippa ad Amicum. XLV.

QUanto expensarum damno putas me istic cum tota familia decem personarum numero, & in rerum mearum tristi absentia manere in diversorio, Aureli frater, & amice charissime? Si me libenter istic morari putas, erras quàm maxime. Tantum abest, grata nobis ut sit Lutetia, vel Gallia tota, ut cum charissima conjuge præ dolore & tristitia fere contabescamus. Adeò nos tenet adeundæ Antuerpiæ desiderium, ut omnis, quantumcunque parva morula, istic nobis ævum videatur. debetur nobis ex aula non parva pecuniarum summa. hæc ita differtur, ut ne sperare quidem possim me illius vel minimam particulam accepturum. Lucri nihil accedit, quod non totum rursus absumat diversorium: neque hucusq; tantundem corarade-

radere potui, ut residuum ad vos migrandi supersit viaticum. Accedunt ad hæc itinerum infesta pericula armorum lues, malorum omnium cumulus. Vides, quo invidæ fortunæ clavo in hac lutosissima Lutetia defixus sum. Audio tamen susurrari istic, datum iri moram bello, quam treugam vocant. id si brevi futurum est, multum admodum me juvabit. Cæterum oro te, rogo & supplico, ad tot meas epistolas ad te Lutetia nunc missas saltem vel una laconica scheda responde: & si re juvare non potes, saltem consilium da, & tuarum literarum spiritu consolare. Ego istic in hac tristi mora die & nocte ingenio & calamo armatus pugno in papyrum. hoc unicum istic mihi solatium est. Fasciculum mittendarum ad me literarum tuarum trades Antuerpię D. Joan. rustici: diriges Lutetiam ad Petrum Billadi mercatorem, in vico Divi Dionysii prope templum Innocentium commorantis. Sed & te interim nunc supplex oro, ne me negligas, ne deseras, ne contemnas: quin citissime harum responsum ad me rescribas. &, quo potes, bono consilio adjuves: præterea si quid novi ex Augustino nostro habeas, & si is brevi Antverpiam venturus est, idipsum quoque scribas. Vale felicissime. Ex Lutetia Parisiorum, tertia Junii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XLVI.

QUis sub tempestatibus fluctuet hactenus, ex me didicisti vidistique, Capellane amicissime: Verum non erat hoc invidæ fortunæ satis, ut istic in rerum mearum tristi absentia tot mensibus oppignoratum & ad medullas usque exhaustum teneret in diversorio, ni etiam omnem residuam supellectilem meam ipsamque super omnia bona divitiasque gratiorem bibliothecam meam: quæ omnia jam ante natalitia Christi festa Antuerpiam præmisi, mihi surripere conetur, quò nihil mihi residui supersit quam laqueus ad suspendium. Ita siquidem accepi apud Flandros omnia Gallorum bona proscribi, quodq; si non brevi doceam authenticis testimoniis, me invitum istic detentum, atque jam ante bellorum feciales extra Dominæ tuæ servitium abactum, omnia mea extrema sententia proscriptum iri intelligo. En vides, quem colophonem tot malis meis fortuna adjicere nititur. hæc sunt egregia illa lucra honoresque, quæ Dominæ tuæ gratia mihi attulit. Quid faciam reliquum? in te solo nunc salutis anchora est. Fer ergo nunc opem, atque illam quidem celerem: aliâs & mihi & tibi periero, jamque naufragio proximus sum: à quo si me eripueris, si me

ſervaveris, totum me tibi lucratus es. quod, ut potes, ita velis, te nunc ſummis viribus obteſtor: ſi relinquis jam me, perdidiſti, deſtruxiſti, occidiſti. Verum id tibi perſuaſum eſto, niſi mihi citiſſimè celerrimeq; ſuccurras, nihil profeceris. non enim mortuos ſuſcitabit medicus, nec deploratis proderũt pharmaca, nec revelare poterit intempeſtivum beneficium, quando jam totus periero. Fac ergo nunc non ſpem mihi polliciteris, ſed feras opem: nec tam opem quidem, quàm illam pariter celerrimam. Vale fœliciſſimè. Salutat te mœſtiſſima mea conjunx, oratque noſtræ ſortis ut miſerearis & adjuves. Ex diverſorio noſtro, decima quarta Junii, Anno 1528.

Amicus ad Agrippam. XLVII.

ILlico tuæ mihi redduntur literæ: vix reſcribendi datum otium vel breviſſimè: jam manibus ac pedibus operam do, ut tibi viaticum mittatur: doleo, quod non ſcripſeris, qua tibi pecuniarum ſumma opus eſſet. curabo tamen, ut ad viaticum abũde tibi provideatur. cætera cum hîc fueris abunde ſuppetent. vix pererranti mihi tuas literas datum eſt reſcribendi ſpatium. ſed quæ calamo attingere tempus non permittit, tu cogitatione attingas. habes Aurelium doctis omnibus amiciſſimum. Vale. Plura ſcribam per primum tabellarium: ac ſpero fero, quòd, vix his lectis, alteræ cum viatico reddentur. Secunda Julii. Eodem temporis momento, quo tuas legi, reſcripſi. Vale iterum, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XLVIII.

AUreli, frater & amice, Paterq; venerande, ſalve. Sive tu ad literas meas obſurdueris, obdormieriſve, ſive illæ tibi faſtidio aut ludibrio ſint, ſive tu me contemnendum reſponſoq; indignum putes, ſive quid aliud penes te monſtri alatur, utrum ſuſpicari liceat, incertus ſum. res in propatulo eſt, me ex tanta mearum literarum copia, quas ne hoſtes quidem deſpicere ſolent, præter ſilentium ex te recepiſſe nihil: cùm tamen reſponſum tuum plenus deſideriorum avidiſſimè aqs te flagitârim. Quò minus autem ſiniſtrum quid de te ſuſpicer, facit, quòd perſuaſi mihi amicitiam noſtram integerrimam perpetuamque fore, & non vulgarem, ut quæ non in carne & ſanguine, nec incorruptibilius hujus mundi, ſed in virtute & ſpiritu inter nos contracta ſit, ſciamque & habeam, quibus poſſim te vel perpetuò beatum reddere. quod, ut poſſim, ita velim, tibi in manu eſt, eritque, dum ad te venero. Veniam autem

autem in vita fortuna, & vel ipsis fatis, fortè in ruinam & resurrectionem multorum: tu nihilominus protinus festino celerrimoque calamo ad me rescribe, etiam vel perituras literas. Vale fœlicissimè. Cætera præsentium lator narrabit. Iterum vale Ex Lutetia Parisiorum, die nona Julli,i Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. XLIX.

PUtabam te mihi, Capellane amicissime, multù diligentiorem amicum esse:& si quid mihi immineret periculi te primum futurum admonitorem. Nunc autem, te tacente ab aliis præmonitus sum, taque incuriosus rerum mearum, pateris, me per ignorantiam labi ferè in laqueum. Fac ergo nunc præbeas te amicum, non quidem aulicum, sed tamen aulica curiositate, verum & integrum, & Dominæ tuæ gratiam mihi remereare, aut saltem ab ejus indignatione me exemptum fac, ac negotium meum Illustrissimo Domino Comiti Subaudiensi consule, idque protinus & cito, ne me procrastinando perditum iri cogas. Vale. E Lutitia Parisiorum, decimatertia Julii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. L.

SI ad te non accedo, spectabilis vir, non est, quòd mireris. admonitus siquidem sum indignari mihi Principem, cujus præcipitem iram vereor. non tuam autoritatem contemno, neque verò culpam ullam in me agnosco: sed scio principum irâ nonnunquam prostratam jacuisse innocentiam, quos penes tantum sæpe potest detractorum calumnia, ut non solum si quid à nobis erratum fuerit, sed etiam quæ à nobis benè gesta sunt, timeamus. Mihi itaque extero ac peregrino homini istic minus noto, nullosq; amicos aut necessarios istic habenti, quanto magis putas declinandum esse aulicæ invidiæ periculum, donec me principi expurgavero, innocentiamque meam notam fecero? quod equidem facturum me non ambigo, si modò delatores illi non ambas illius possederint auriculas, jamque scripsi ego Principi, qui loqui hactenus prohibitus sum: atque utinam, qui post terga apud illam proscindor, coram purgare me possem, atque tu medius sederes judex: non dubito, quin omnis hujus indignationis causam, non culpam, sed invidiam deprehensurus sis. Cætera bonus iste pastor narrabit. Vale fœlicissimè. E cœnobio Carmelitarum apud Lutetiam Parisiorum, decimasexta Julii, Anno 1528.

Agrippa

Agrippa ad Amicum. LI.

TAndem, invita fortuna, superatis fatis, venit Autuerpiam tuus Agrippa, Aureli integerrime. venit autem non totus, sed potiore sui parte desiderata tu, ubi, & quando conveniendus es, per hunc gerulum nunciato. interim me cælatum habeas volo siquidem, tanquam Ulysses cognosci istic à nemine cupio, donec te prius adlocutum consuluerò, Nestorem. Vale. Antuerpiæ, vicesima tertia Julii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. LII.

SAlve, mi Capellane. Longanimis & patiens est Dominus Deus, ut ad pœnitentiam adducat peccatores, quia autem secundum duritiem cordis eorum contemnunt benignitatem ejus, non effugient judicium Dei. Occidit nuper Borbonius Naboth, & impia Jesabel possedit vineam illius. tu scis, quòd illa clanculum perdidit Prophetas, viros justos, & quos alios excruciat pane tribulationis & aqua angustiæ. Scis miseram Baronis Planciacii necem, & qui toties fidem, famam, fortunam omnem ipsamque vitam pro illis obstrinxit, cujusmodi illi redditæ sint gratiæ? Scis, quam tragœdiam moverit Catholica illa nostra epistola ad amicum, & tanquam Thesbites Helias, odiosus factus sum Jesabeli propter veritatem & justitiam & insectatus ad mortem: sed Angelus Domini præmonuit me, & à muliere mala liberavit me. Nil superest, nisi ut præcipitetur Jesabel & commedant illam canes, & perdantur omnes cultores Baal. Cave ergo tibi, & fuge malorum consortia in tempore opportuno, ne forte etiam te corripiat manus Domini, & pereas cum mingentibus ad parietem, dum veniret Hiehu percutere domum Achab vestri, & vendicare sanguinem innocentis & servorum Domini de manu Jesabel. Rumor hîc est Baboinum Lyaonem fœtus suos copulasse spuriis Medusæ, ut fieret una caro & unum corpus cum illa. Cave, ne te devoret Cæterum scis, quæ mihi pollicitus es, fac fidem serves, eaque ad me quamprimum remittas. Vale fœlicissimè. Ex Antuerpia. 25. Julii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. LIII.

IAm triduum præteriit, quòd venimus Antuerpiam, te visundi amplexandique cupidissimi. per idem hoc triduum quæsivimus te, misimus domum tuam. sed citius errantem Ulyssem latentem ve Achillem, aut raptam reperissemus Proserpi

ſerpinam, quam te. Nunc igitur aut ubi erres, aut ubi lateas, aut quò abductus ſis, fac ſciamus, ut & quando, & ubi à nobis conveniri velis, idipſum quoque ſcire poſſimus. Vale. Antuerpiæ, viceſimaſeptima Julii, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. LIV.

O Pater Aureli, Pater Aureli, citius mihi nuncium ferret ignavus bubo, dirum mortalibus omen, quam iſte Mechlineus cygnus, in auſpiciis quamvis lætiſſimus ales: ego nec de Auguſtino noſtro, nec de illius umbra ex hoc cygno quicquam diſcere queo, nec ipſe hîc pertranſiit, neque Joannes Juſtinianus illi obviam hic pertranſiit. meri fumi ſunt, quos mercatores illi nobis obſundunt, ſed quid hoc commenti ſit, quid alatur monſtri, homo cum ſim deſtitutus ſpiritu, divinare nequeo. quod præſens eſt malum, id video, id ſentio, id palpito. ubi nunc fides illorum, qui ſe polliciti erant amicos? in te uno reliqua ſpes eſt. utinam & tuus non vacillet animus, atque tu, quod potes, ſic velis adferre celerem opem. Vale Antuerpiæ viceſimaquarta Aug. Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. LV.

HEu, quid nuncias, mi chariſſime cognate, tam periculoſo morbo laborat mea chariſſima conjunx, illaque gravida, & me abſente, qui ipſe tam grandi vitæ periculo vix me ſubtraxi ſolum, ut illam tandem ſalvam reducerem, que ſola mihi pro animo, pro ſpiritu, pro ingenio, pro ſalute, pro ipſa deniq; vita eſt? heu, quam male cecidit hæc alea? ego hic nunc miſerè crucior? Lutetiæ miſerabilius perit uxor: nec ullum illi adferre poſſum ſolamen. illachrymantur filii: luget tota familia, & ſuam ipſius animam pertranſit hic gladius. O utinam deberem ego ſolus hoc anathema fieri, & illa ſalva eſſet: Quid faciam? quò me vertam, quem implorem? præter te alium habeo iſtic neminem. ſcio, illa tibi præſens gravis eſt, & ego abſens jam literis tibi cogor eſſe moleſtus: ſed veniam poſco, non enim habeo alium, cui moleſtus ſim. in te uno & ſolo omnis ſpes eſt. fac preces meæ atque hæ literæ tantum penes te virium ac fidei habituræ ſint, quantum ego in te confido. ne parce ſumptui, ne parce diligentiæ, adhibe quoſcunque medicos, ſed illos optimos, ut revaleat uxor: In hoc & me pariter ſervaveris, & tibi omnes nos perpetuò devinxeris. Vale, & protinus omnia ſcribe. Antuerpiæ viceſimaquatra Auguſti, Anno 1528. feſtino calamo.

Agrippa

Agrippa ad Amicum LVI.

SAlvum te huc advenisse admodum gaudemus, candidissime Augustine. nihil te nobis hoc tempre tuo adventu contingere potuit cum optandum, tum necessarium magis: ita & tibi nostram præsentiam haud minus gratam profuturamque speramus. siquidem hîc locus est hic occasio est, adest cùm instructus, tum fidus comes Aurelius, cui eadem, quæ nobis ingenia sunt. tu nunc triadem complens, nihil nobis impossibile relinquis. quin te una nobiscum & nunc fœlicem & in posterum immortalem reddamus, modò jacto hoc fundamento non sis defuturus. Cæterum quando te conveniri velis, manda nullius enim rei cupidior sum, quam te videndi, & amplectendi colloquendiq;. vix me continere queo quin ad te advolem. Fac ergo, ne nos hac tua præsentia diutius frustreris. Vale felicissimè. Antuerpię, undecima Augusti, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. LVII.

DE reducenda huc uxore mea reliquaque familia jam viaticum misimus. parũper adhuc illi deest. hunc colophonem si per bancum tuum tu adjeceris, salvi erimus, sine tuo hoc auxilio perituri. quicquid autem in me contuleris, qua decet, bona fide restituam, nihil aliud oneris Posthac tibi impositurus: insuper tanti sub hac urgente necessitate collati in me beneficii, quoties occasio dabitur, futurus non ingratus. Fac igitur nunc hanc unam gratiam abs te impetremus, qui abs te solo nunc pendemus patrono: idque ut potes, ita velis, ni me tibi, tanquam ethnicum & publicanum, habendum censeas. Vale feliciſſimè, Antuerpiæ altera Octob. Anno 1528

Amicus ad Agrippam. LVIII.

COgnate candidissime salutem. Non possum nou suspicari, quendam, cui tu plurimum fides, infidelitatis, reum esse eò quòd non citiùs curaverit nostras litteras tibi reddendas, quas ego illi plus tribus abhinc hębdomatibus commiseram tradendas cuidam mercatori Antuerpiensi, quem se in manu habere asserebat, qui istuc citissimè iter facturus esset, nec potui præter illum reperire alium, cui tutò meas exponere ausus fuissem: neque liceat expressum nuncium mittere propter metum hostium. Non est ergo, quòd molesto sis animo, aut mihi negligentiam imputes qui omne quod in me est feci, quo te de omnibus semper certiorem facerem. Scio te dilationem hauc

hanc ægrè tulisse: sed tu meditare, quot & quanta in causa fuerunt & ecce, jam menses duo, & nihil adhuc præter verba & literas accepimus, exceptis octo coronatis cum dimidio, quos misisti per Dominum Michaelem de Moneglia, & sexaginta coronatos, quos cum postremis literis tuis accepimus: cæterum à Magistro Jacobo Calcho. Sed miratus sum, quòd non expresseris summam, cùm scribas te illi residuam partem pecuniarum tradidisse. Quòd si etiam jam nuper omnem pecuniam accepissemus, tamen quia adhuc ægrotabat cognata mea, tua uxor, nequaquam illam tanti itineris discrimini exposuissem: nunc verò, quia sanata est, & treugæ redintegratæ sunt, quam proximè, volente Deo illam tibi cum filiis tuis & familia, cæterisq; impedimentis omnibus salvis Antuerpiam usque adducam. Vale, Annno 1528.

Agrippa ad Amicum. LIX.

MItto revolutionem natalitiam D. Camilli. Cæterum ego ad te, veluti ad tripodem, aut, si mavelis Sybillam, vel prophetam, perfugio, quando tu mundi adyta unus penetrasti, unusque naturę omnium parentis ex uberibus pependisti, nude id tam mirandum proficiscatur, quòd cum perpetuo rotentur sydera lapsu, ac, ut Platoni visum est, non secus atque pisces in aqua, agitentur, immobiles tamen causant effectus, ut ignem calidum, aërem levem, terram siccam, humectam, aquam: sic beluis omnibus alias fixas passiones indiderunt. quid verò memorem innumeras propemodum affectiones hominibus ingenitas? quas ut præter unam omnes taceam, dic, rogo te per sydera, elementa, animantia, ac uxorculam animi tui plusquam dimidium, qua vi, quo agendi impetu illam ferream adamantinamque obstinationem, alterutri nostrum (non dico mihi, sed tibi) astra conciliàrint, pro qua adversum ulmos, stimulos, laminas, crucesque, nervos, cathenas, carceres, numellas, pedicas, boias, torroresque acerrimos, non modò pugnares, sed velut fortissimus Imperator triumphares? non posses credere, quantum ego id scire appetam. tu si me docueris, (potes quidem, es enim in illa veteranus exercitatissimus) ultra Imperatores, Sybillas, prophetas perpetuum te laudavero. Vale. Antuerpia, Anno 1528.

Amicus ad Agrippam. LX.

SPlendide Ludovice salve. Accepi nuncium, adfuturum hoc die apud Mechliniam uxorem meam, reliquamque familiam

liam hanc si inviseris, si salutaveris, magna me adfeceris cùm gratia, tum gloria. cupio n., cognoscat me Mechliniæ habere amicos. comitatur illam quidam affinis meus, vir doctus, & qui Reipublicæ nostræ plurimum prodesse posset. ex hoc intelliges nova omnia, quæ ferat Gallia. ego tibi hominem aliâs ampliori sermone commendaturus sum prius quam hinc abeat, & in quam res nobis plurimum prodesse possit, significabo. Vale fœlicissimè, Antuerpiæ, 5. Nov. Anno 1528,

Amicus ad Agrippam. XLI.

ADventu Agrippinæ cave ne plus nimio læteris. modum nec minus servandum esse in prosperis, quam in adversis, jam pridem didicimus. Ipse in concinnandis meis sarcinulis ac misera supellectile totus opprimor, quin aream concinno, in quam aves præpingues includam. Tu Teletine maritum ad auri crepidinas insulas relegato. in ea re corpus, mentem animumq; figito, ubi deorum interpres acrium sorore Phœbus in arma ignemq; ferantur, habebis me non modò spectatorem, sed Steropem, ita ut humani capitis hostem atq; decoctorem sim omnino superaturus. Interea cum uxorcula tua vale: ac si quid ab illius intuitu vacet, non me dedigneris invisere.

Amicus ad Agrippam LXII.

ACcedit aliquid hac nocte, quod mihi risus occasionem præstitit maximam. Primum in ipso fermè accubitu advenere duo juvenes: qui ubi primum Rubinũ conspexere, gratulari sibi mutuò incœperunt: tum ilico sunt ambo adorti eundem, atq; se ita in illum injecerunt, ut facile dignosceres intimam consuetudinem. ad hoc palam de ejusdem officina sunt sermones habiti, cujus te etiam participem esse dicebant nec nec de me esse validissimam suspicionem. Ego risum vix adhuc contineo, ut qui cogitem vel de Venere suspectum me haberi, vel de Vulcano. Sic feliciter cænam absolvimus. palatus quippe inter egregia fercula, mens cum Vulcano ac Venere. Dixi cras Rubino horam primam pomeridianam. Non des oblivioni Camilli nostri negotium. pisciculos falsos undiq; inquiri jussi. cras, si copia mihi fiat, vorabitis. Vale. Salutem dicito cognato. Anno 1528.

Amicus ad Agrippam. LXIII.

SAlutem plurimam, Agrippa mi colendissime Etsi presentia corporis absim, corde tamen continuò tecum sum. & cùm

maximo tædio afficerer, si grata consuetudine tua minus fruerer: eo citiùs reditum meum accelerabo, ut unà cum Aurelio nostro semper congratulemur. Tu interim cura rem executioni mandare, ut commune desiderium tua causa maxime omnes adsequamur Guliermo tuo, si adhuc adsit, me commendatum reddas. Dominam uxorem tuam meo nomine salutato. Nicolaum consobrinum meum, quem ex tota corde diligo, commendatum habe. Quid ultra ad te scribam, nescio Scito Augustinum tuum omnino fore Circææ. decimasexta Novembris, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum. LXIV.

GRatulor tibi, & quidem vehementer, generose, & Reverende Domine, quòd in Corbejensem comitem atq; Abbatem restitutus sis, quodque liberatus es litigiorum molestia, optoque ut ea dignitas & principatus tibi fœlix, faustus, & longo tempore duraturus existat, sperans confidensque, te insuper adhuc ad sublimius quoddam fastigium conscensurum. quod mihi non minus jucundum esset, quàm tibi decorum. Sed ignoscas mihi, si nihil te dignum tibi scripserim, nec ullo studiorum meorum munere congratulatus sim. Certè voluntas ardentissima est: sed deest facultas. nondum enim me collegi, nondum ad me redii, nondum, quam nosti præteritam fortunarum mearum cladem, superavi. Ubi autem ad aliquam tranquillitatem rediero, redieritque fortuna, quæ possit nostrum literarum ociolum alere, tunc ita in te locatum senties meum obsequendi studium, ut nihil non sim facturus, quod & facere possim, & tuo honori conducere cognoverim. Vale fœlicissimè, & me ama, quem certè cùm literas ames, odisse non poteris. Ex Antuerpia, mense Decembri, Anno 1528.

Agrippa ad Amicum Iuris studiosum. LXV.

QUanti hîc ego te fecerim, ac aliis, qui mihi cùm veteri, tum recenti consuetudine, aut amicitia conjuncti sunt, fieri voluerim, atque etiam in te ornando, tuoque nomine augendo amplificandoq; nullum amici officium prætermiserim mi Joannes, abundè fortis ex aliorum literis accipere poteris, si qui hic tibi residui sunt amici & aliqua necessitudine juncti, qui te de rebus tuis certiorem reddant. Ego sanè nominis tui acerrimus defensor sic pro te depugnavi, ut me non paucorum invidiæ objecerim, qui de te planè aliter loquuntur suspicanturque. Apud parentem tuum sic causam tuam perora-

vi,ut facile & multo cum fœnore rediturus sis in gratiam, totiusque anteactæ tragœdiæ comicum finem impositurus, si tu modò facturus sis quod ego facturum me pollicitus sum & abs te fieri facilè potest atq; debet. Idipsum est, si desinas tam vagus frustra circumagi, & te civilis juris disciplinæ tantisper mancipaveris, quousq; scholasticam laureā consequaris. Hoc ego te facturum pollicitus sum, idque ipsum te facere nunc hortor, admoneo, suadeo, consulo. Scio ego mores tuos ingenuos, & animum gloriæ cupidum: scio liberalia studia tua, & laudo & probo omnia: sed hoc non Probo, te, destituta postergataq; sacrosancta, ac paulo minus divina Juris sapientia, in illis rebus discendis tam curiosum esse, tamque dignas exstimare, in quibus omnem operam, tempus, ocium, ætatemque consumere velis, quæ te sine hac clarum efficere non possunt, perparumq; aut nihil per sese ad vitæ commoditatem conferre possunt emolumenti. Neq; verò ego te ab istis tuis studiis totum retrahere intendo, aut te in vasta illa ingentium commentariorum barbara volumina impingere, sed te ad Pandectas duntaxat, prudentissima simul & elegantissima veterum Jurisconsultorum oracula revoco. non Accursios, Bartolos, Baldos, sed Ulpianum, Paulum, Cajum, Scævolam, cæterosque illos singularis sapientiœ pariter & elegantis doctrinæ Magistros te sequi volo. Hi fontes, dimissis quibusque impuritatis glossatorum rivulis, commentatorumque lacunis, tibi ad summam jurium eloquentiæq; eruditionem adipiscendam revera sufficient, in quibus si te adhuc per annum unum, aut alterum exercere velis, præter insignem doctoratus titulum, nominisque celebrem famam id quoque fructus adsequeris, ut rerum humanarum negotia quàm prudentissimè tractare curareque possis, atq; non solum privatis amicis, sed & omnibus in commune prodesse, tuamq; & progeniem & patriam illustrare, erisq; honori simul & formidini his quibus fortè nunc ridiculo es & ludibrio, divitiasque amplissimas unà cum dignitatum præeminentia consequeris: quibus aliter tanquam indignus destitueris. Sola siquidem hac, dico juris scientia, duce, nec ulla alia, apud Reges, apud Imperatores, apud Pontifices, ad altissimum honoris, dignitatis, authoritatis, gloriæ, divitiarumque fastigium conscendere potes: atque officia magistratus, legationes consulatus, judiciorumque potestates, sacerdotia, pontificatusque consequeris. Egenus, inops, obscurus esse poteris nunquam. nam undique ad Jurisconsultum confluunt pecuniæ, & quod apud Ciceronem ait Crassus, Domus Juris-

consul-

consulti totius oraculum civitatis, quam frequens semper turba frequentat. Habes præterea parentem ea apud Cæsarem fide atque autoritate virum, cui si hoc ipso obsecundatus fueris, nihil residuæ fœlicitatis tibi in hac vita sit defuturum. Pone tibi ante oculos velim, & recogita, quod mihi jam multis testib. cognitum est, quantis fortunis ob neglecta legum studia ac contemptum, metuendam maximè Christiano filio, parentis indignationem hactenus excideris: cogita etiam, si, quod omni conatu tibi nitendum est, parentem placueris, si illi paulisper morem geras, illiq; iterum charior futurus sis, quantis bonis rursus cumulaberis. En habes meam communicationem, habes meum consilium, meam persuasionem: habes, quid ego de te pollicitus sim: quo uno & solo parentem placabis: qui tibi, si hoc iter ingressus fueris, in nullo erit defuturus. Fac ergo nunc redi in viam. Quod, ut potes ita velis. Velle autem non solum debes, & potes, sed & obligaris. Quòd si parentis salutare præceptum, & amicorum honestum utileque consilium non probas, poteris ipsa quoque Dei mandata stultè improbare. Dei siquidem sacrosanctum mandatum est. Parentibus esse obediendum. Quod si pollicitationem meam minimè irritam fieri passurus sis, habebis me interea talem nominis ac famæ tuæ tutorem, ut nec mea ego melius possem, nec tu ipse tua tueri magis velles. Vale. Salutat te uxor mea, optatq; tibi omne bonum: nos cum tota familia optimè prosperrimeque valemus. Sed heus tu, quæ hæc tua perversitas, à die, qua hinc abiisti, ut ne unicam epistolam, vel Laconicam schedam parenti tuo remiseris? Annon putas id illum ægre ferre, & te aliquando, aut egestate, aut alia occasione ad scribendum compulsum, illius, responsa tunc sera pœnitentia frustra desideraturum? Tu igitur sapere si vis, scribe, crebroque rescribe, ac parentem placare stude, quæ res, crede mihi, tibi benevertet. Iterum vale. Ex Antuerpia, vicesima octava Jan. Anno 1529.

Amicus ad Agrippam. LXVI.

ERuditissime vir, non inducas animum, me tui huic immemorem fuisse, cui si operæ meæ aliquis usus esse possit, libentissime illam darem tanquam amicissimo: sed quod non minus doleo, quàm tu, spes ea, quam conceperam nonnihil pro mea virili de te benemerendi, omninò me frustrata est. Medicus enim serenissimæ Dominæ Margaretæ sententiam & animum mutavit, atque hic remansurus est, licet splendidis conditionibus hinc in suam patriam accerseretur: quibus tamen præsentem fortunam prætulit, licet longe aliud præ se

ferre non desisteret, eam ob rem credo, quo salarium augeretur. Utcunque sit inpræsentiarum, boni consulas meum animum tibi addictissimum, quem me re utcunque non potuisse declarare doleo. Olim autem si qui incidat, in quo tibi mei usus aliquis esse poterit, semper tuus sum, quando voles. Vale, E Mechlinia, decima septima Januarii, Anno 1519.

Agrippa studiosum admonet. LXVII.

NUllo infortunio vel tibi ipsi dignus videberis. mi Joannes, si rectè mediteris, qualem parentē offendas, & quam pronam tibi arridentemque fortunam postergas. Utinam istam tuam animi impotentiam, & conscientiæ tuæ perniciosam, & fortunis tuis inutilem, ut ut vehementissimè etiam officiat, posses vincere, ac cum parente tuo redire in gratiam: ad quod ut manibus pedibusque enitaris, te & admonui nuper, & nunc iterum etiam atque etiam hortor, mi Joannes Taline prognatum familia, qui posses in libertate & cum decore vivere, sic agere vitam omnino servilem, sordidam, & afflictam, servire aliquot aulicis spongiis, ac sitibundis pumicibus, apud illos esurire, illis operam locare, illis prælegere, castigare, cōponere, meditari? Taceo, quòd te fortè etiam ad viliora servitia abutantur, à quibus nihil te dignum sperare possis, qui ipsi ea sitiant, quæ tu jam, si velis, possideris. Recedendum igitur tibi consulo ab his, à quibus nihil doctrinæ, nihil honoris, nihil dignitatis, nihil compendii capitur. Linquendus tibi est ille lunaticus protonotarius, & versipellis Burgundio, & parendum est omni modo parenti tuo. Si illius legitimus filius & hæres esse vis, si illi præ cæteris fratribus tuis charior esse vis, si vis esse longævus super terram, & dies videre bonos, possidere bona terræ, & promereri cœlum, parenti obedias necesse est. Atque is vult te Aureliam, aut Dolam remigrare, legibus operam dare, quousque doctoratus insigina consecutus sis, quæ tibi longè amplius solidiusque decus allatura sunt, quam aulica servitus. Luctandum igitur tibi est, ut his studiis assuescas. Tum non dubito, quin mox futurum sit, ut fatearis nullam disciplinam tibi placere magis, si modò optimos illius autores tibi legendos proponas: de quibus latius scripsi tibi in prioribus. Hæc est parentis tui una & immobilis sententia, ad versus quam si quid postulas, scio ego illum nihil daturum. Quod si pertinaciori inobedientia illum acrius exacerbaveris, tum ne tantillum quidem spei superesit reliquum: si obsequaris, beatus eris, & tandem intelliges, quæ ego pro tuo commodo apud

pud illum operaturus sum,& operabor. Vale & teipsum tibi serva. Ex Antuerpia, septima Martii, Anno 1529. Salutat te uxor mea partui proxima.

Agrippa ad Amicum. LXVIII.

SAlve Capellane amicissime. Scripsi nũc ad te sæpe, sed pauci momenti & nullius periculi literas, nisi quòd te de statu & fortunis meis certiorem redderem: verum nullum hactenus abs te recepi responsum, quamvis mihi longè expectatissimum. Cæterum nosti, quæ mihi Parisii pollicitus es. Nunc igitur te iterum compello, & per veteris amicitiæ vincula, per promissorum jura te obtestor, hæc mihi utcunq; nisi prodi timeas distribuas, atque quamprimum transmittas opera præsentium latoris: deinde scribas, quid agas. & ubi ac quomodo ad te tutas dare potero literas. sic namque sæpe & plura ad te scripturus sum remissurus etiam rem, quam hic perfecimus, longè tibi gratissimam futuram. Vale. Valere te itidem jubet uxor mea, quæ hesterna die jam quintum mihi filium peperit. Iterum vale. Ex Antuerpia, 14. Martii, Anno 1529. ad Romanum calculum.

Amicus ad Agrippam. LXIX.

EX quo hinc discessisti, nihil à te literarum vidimus, quantum certè à nobis acceperis, ignoro. hoc scio, plus ternas me ad te dedisse: unæ tantum, quas à patre accepi, significant te proximo superiore mense ad me rescripsisse. doleo multum nihil redditum nobis. meminit enim & tui erga nos studii & fidei datæ, in rerum nostrarum cura, de qua tu aliquid ad nos oro quamprimum: nam nescio, quò propediem patroni nostri veteris consilia nos aut casus abripient. Erigimur non incerta spe patroni nostri promissis, in beneficii aut magnæ liberalitatis possessionem. Quòd si contingat, impartiemus tibi tuisque commodi nostri partem: Tuarum est partium absentis famam tueri, & amorem nostri conservare. Est nobis hic summa familiaritas & magna amicitia cum sene quodam perfestivo, & docto, multoque linguarum ac rerum usu claro. nosti hominem, ni fallor, nomen est Nicolaus de Charo monte. Juvenis hic eruditissimus, multisque mihi de rebus charo & magnus, de Nicolai vario ingenio quædam indicabit. nam & illi multus cum eo usus est. Eidem huic nostro trades ad nos perferendos Chiromantiæ nostræ libellos, quibus nos defessi ab aulæ strepitu oblectemus. Si quid hic possum, impera. Vale cum jucundissima uxore, & charissimis liberis. Parisiis, ex vetusto hospitio, die Veneris sancto, Anno 1529.

Amicus ad Agrippam. LXX.

VEnissem ipse ad te, D. Agrippa, causa nostri Stratii, sed ita multæ rerum mearum curæ àliò atque alio me distrahunt, ut sine jactura facere non potuerim, quare te oro, lectis ejus literis, quas nunc ad te mitto, perficere velis quod petit autem, ni fallor, chiromanticos libellos, quod ad illum portabo bona fide. Si quid literarum addideris, aut aliud à me factum desideraveris, utriusque vestrum nomine efficiam diligenter. Doleo me non posse tuo colloquio frui. intelligo enim ex amicis, raram quandam in te esse rerum cognitionem atque scientiã, in qua laude excellere pulcherrimum est. Bene vale. Gandavi, mense Aprilis, die decima, Anno 1529. Quicquid ad Stratium dare velis, harum literarum nuncio ad me ferendum dabis. Spero me propediem rediturum.

Amicus ad Agrippam. LXXI.

ERuditissime Domine Doctor salve. Hodie ad me misit domicella quædam, cujusdam Secretarii oppidi Lovaniensis uxor, ut ad te literas mitterem, quibus orarem, vellet humanitas tua venire Lovanium illius visendæ gratia, quæ profectò languit quatuor ac quinque pepetuos annos, petens auxilium à medicis audivit tui famam, cupitque Lovanium venias, & se liberatum iri credit, si tui præsentiam habeat, relaturaque est magno cum fœnore gratias, & tibi non mediocres sum acturus. Vale Ex nostro pædagogio Lilianorum, secundo nonas Junii, Anno 1529.

Amicus domesticus Agrippæ Domino suo absenti. LXXII.

OMnia domi salva sunt, uxorcula magis ac magis in horas singulas validior fit. liberi gaudent, cantillant, rident, crescunt. Maria sedulò uxorculæ valetudinem curat. Tarot, Franza, Musa, concubinæ, diu noctuque personant, furibusq; cruces minitantur. quin quotidie per viridarium deambulantes, satis vereor ne pro canibus aut hortorum dii, aut agricolæ vel certè philosophi, hoc est academici fiant. Ciccionus tuus cum altero Socratio uxori blandiuntur, applaudunt ac pro marito interdum oscula impetrant. Reliqua turba domus, ancilla ancillatur, Hercules herculatur, Aurelius chimicatur, omnia denique bene. rerum tuarum exceptorem composui, qui me nomine tuo invasit egregiè miror, cur tu ex ea re ne nutum quidem mihi innueris, cætera omnia disposui ad vires nostras.

hæc ad te ſcribere juſſit uxor, quo tu tranquilliori animo Domini tui præpoſiti ſanitatem curares, citiuſque ad eam remigrare valeas. ego nomine meo nihil habeo quod certè ſcribam. noſti quippe animum meum, noſti ſtudium noſti mores. nulli, quamdiu ad nos redieris, occaſioni ſum defuturus. tu contrà fac mutuo ames, & tuis modò doctis ac animo candidis amicis, quantum potes, inſinuà. Vale. Uxor Domino tuo fortunas, valetudinem, fœlicitatem omnia ad nutum imprecatur. ac illi fortè commendari cupit. Iterum vale. Antuerpiæ, Anno 1529.

Agrippa Amico domeſtico. LXXIII.

EXhilarârunt me utræq; tuæ epiſtolæ, cùm quòd uxor chariſſima benè valeat, tum quòd cætera negotia benè procedant. Sed de his parcè admodum ſcribis. quare ſcire velim, num olidum ſtillicidium jam in copia deguttarit, atq; an denigratam Dianam jamq; ad inferos Proſerpinam factam nondum in tribuendo ſuo templo exaltaris, atq; quid illi deorum ille alypis nuncius attulerit. Cæterùm commendo tibi uxorem, filios, familiam, Tarottum cum ſua familia, cæteraq; omnia. Mariam majorem ſalvere jubeo, minorem virgulari: Herculem non tam herculari, quàm baculari cupio: Margaretam ſanam. ſcio, quàm ſum externa commendatione tibi curæ. Vale. Sed & Dominum Auguſtinum plurimum valere jubeo, & uxori meæ me omnibus modis commendatum habe. Iterum vale. Ex Mechlinia, feſtino calamo, decimaquinta Julii, Anno 1529. Si ſervulus ille, quem Magiſter oratorii ad me miſſurus eſt, venerit Antuerpiam, excipias, & retineatur domi, aut in occurſum mihi huc mittatur.

Amicus ad Agrippam. LXXIV.

SAlutat te vetuſtiſſima uxor, major Maria, ac turba canum. Eramus fermè in ipſo prandio, cùm tuæ nobis literulæ redduntur: quæ quàm melitiſſimas epulas fecerint uxorculæ, dii boni, quam dictu difficillimum, accipies cum his faſciculum literarum, nam poſt eas, quas à me accepiſti, cùm mihi redderentur literæ à Magiſtro illo oratorii, ad te illico eas uxori reddidi, quæ ilico Joannem Martinum accerſivit, ac per eum Gallicè ad te ſcripſit. Summo manè juſſit ad te ſcribi Auguſt. in eam, quam leges, ſententiam. Stillicidium, quod noſti, quam rarum & quàm parum ſcatet, ita ut nobis polliceri prolixitatem videatur, etſi non deeſt ſtudium atq; continua diligentia.

Diana eclipsim jam passa, cum Cyllenio intra candidissimum coitura est thalamum, ut quam ex eclypsi contraxerat palledinem, abluat excutiatque. Ex Antuerpia, Anno 1529.

Agrippa ad Amicos domi relictos. LXXV.

MAnere mihi grave est, abire nefas. graviter siquidem laborat Dominus jam moribundus, nec quenquam alium vult medicum. sic in uno me hæret. passus est his diebus tussim malignam, cum defluxu catharri acuti. utroq; hoc malo liberavimus illum triduo quæ circa pedes & tibias patitur, & hæc jam bene habent. sed perniciosus antiquus morbus est, ex quo periculum est. fluxus est diversus, lientericus, diarricus, tenasmonicus, à debilitate virtutis retentivæ stomachi & intestinorum: tenasmum, intra biduum sustuli. cæterum fluxum, quantum possumus, moderamus: curare impossibile est. siquidem ut cõtinuus fluxus dejicit virtutem, sic retentus opprimit eandem. itaq; inter has utrasque Scyllas tandem naufragari necesse est, nos ad sacram anchoram jam confugimus. sed natura diuturnitate morbi ac senio effœta, in actum non deducit medicamina. heri sacra ministrari fecimus, ex pharmaco, quod ex Antuerpia adferri jussimus, paulo restitutus, est validior. Adstant parentes & multi magnifici viri: jubent manere me & extrema omnia experiri videtis, quis clavis hîc defixus sum. Servus, qui istinc rediit, narravit, uxorem benevalere, duntaxat de stomacho aliquid conqueri. sic ille mihi redeundi ad vos occasionem præripuit. puto intra biduum me resolutum fore. neq; verò ultra diuturnus esse poterit hic morbus, quin uno, aut altero modorum, aut in salutem tendat, aut terminetur in exitium. Ego quamprimum aliquam occasionem nactus fuero, mox advolabo, vel aliquot horas vobiscum mansurus. vos interea Vulcani sacris immorantes, Æthnæum Stillicidium cumulare ne desistite: reliquam massam continuò decoquite. eò siquidem maturior reddetur. Cęterum oro me vobis commendatum haberi, & excusatum, qui invitus à vobis absum. Commendo vobis charissimam conjugem meam, ut valeat. & vos modò valete. Ex Mechlinia, decima tertia Junii. Anno 1529.

Amici domestici ad Agrippam. LXYVI.

ACcepimus ad decimam noctis horam literas tuas. cras illas legendas D. Augustino reddam. Primum scito, Dominum Augustinum mihi jussisse. ut te denuo literis peterẽ, rogaremq;

remque,ut Antuerpiam redires:verùm nil vereor. ubi tuas legerit, quin excuſationem tuam, quæ illius etiam eſt humanitas, gratiſſimè admittat, & bono animo id biduum ſe maceret: tu verò interea temporis,quantum potes, excogita ac meditare quicquam,quod rei noſtræ faſtigium optatum adferat:adferet autem,ut ſpero,modò Æthnæum illud ſtillicidium uberiùs ſcatere valeat.reliquas maſſas. quòd deſiccatæ ad amiſſim eſſe videbantur,amovimus à priſtino & aridò alveo, & in alterum ad tui imitationem locavimus. ac tẽperato calori maturamus, Cynthiam & Cyllenium unà junximus intra tranſlucidiſſimum thalamum. is eſt rerum noſtrarum ſtatus. Tu igitur, quando aliquid ocii ſuccidere poteris, ad nos advolato ad aliquot horas. Uxorlula te ſalutat, & ſanitati non modò reſtituta eſt,ſed alterum induit vultum,hoc eſt maximè hilarem. nunquam adhuc egreſſa eſt domo, quod auræ deſideraverit ſerenitatem. Salutat te millies,doletq; ſe non poſſe literas effigiare.ut tecum literis jocaretur: rogat inſuper,quàm maximè poteſt, ut quando iſthinc divelli poteris,ad nos curſites, gratificaturus ad diem amicis tuis. hæc ex ejus ore ad te ſcribuntur hora noctis undecima,ilicò tuis lectis. Vale ac ſanitati ſtude. Tarot, Franza,Muza,Cicconius.Balaſſa valent,ſalutant, redeas citò precantur.Maria major tibi ſalutem dicit: minor cum Hercule ac Margareta te iſtic diutiſſimè commorari facilè ferrent. Iterum vale.Ex Antuerpia,Anno,1529.

Amicus domeſticus ad Agrippam. LXXVII.

SCripturo ad te dextra eſt uxor,læva Maria:illarum utraque dictitant verba,quare ſi,quæ ad nos ſpectant, non ritè ſcripſero,dabis veniam mihi.nam nec aures, nec manus habeo ferreas.Primum hodie abs te literas accepit uxor: quæ quoniã Gallica lingua ſunt ſcriptæ,nõ recte illas legimus.verùm quid tu in terris habere potes gratius? valet uxor reſtituta viribus pulchritudine,gratiâ nihil illi deſit, ſi te habeat ac fruatur dies ac noctes:id continuo ſuſpirat. Verum ut prudens ac honeſta non minùs,quam venuſta, ita etiam perpendit, quam ſit tibi compendioſum ac laudabile iſtic tamdiu morari,quandiu dominus tuus meliuſculè valere incipiat: propterea fortiter hos dies,quibus abes,ſe macerat. Tu igitur illius valetudini ſtude, tum ut per te dominus valeat, tum etiam ut uxori gratificeris. Maria valeat, ac poſt tuum reditum religabitur ad breviſſimas Gyaras,omnia quæ domi tuæ pertinent. ſunt in optimo ſtatu. Uxor bellè valet fortiter,phalaricè tauricè. Canes nunc deambulant

bulant per viridarium, nunc Dominam circumſtant, nunc dormiunt, latrant, vorant. Liberi etiam optimè. Nihil eſt igitur, quòd tu interea temporis crucieris, nec quòd de amicis dubites: quandiu ſpiritus hos reget artus, amori meo in te integerrimo non deero. Res noſtra ſat fœliciter progrederetur cras reſcribam uberiùs. jam profectio nuncii, canes, prandium, omnia calamum interturbant. eſto bono animo. Uxor te plus quàm millies ſalutat: Maria, Aurelius, Auguſtinus, Emanuel. ſcribe in poſterum Latinè ad uxorem, ut illi ſim Mercurius. Si ad ſingula literarum tuarum non reſpondetur, ſcito me Romanum non Gallicum. Quamdiu iſtic manſeris, non deero domui tuæ, quantum pro viribus potero. Vale Ex Antuerpia, Anno 1529.

Amicus domeſticus ad Agrippam LXXVIII.

QUàm varia eſt rerum omnium viciſſitudo. Uxorcula quę heri valebat, noctem duxit infœliciſſimam. jam antiqua valetudinis argumenta apparent, propterea duximus eſſe ad te ſcribendum in hoc initio perſuaſimus illi, ut Jacobum Medicum conſulat, ſed præter te vult habere neminem quin juſſit ilico ad te mittendum eſſe, ut huc, ſi fieri poſſit, advoles. Jam in tua cauſa non eſt quod amplius ſcribam Vale. Ex Antuerpia, Anno 1529.

Amicus Medicus ad Agrippam. LXXIX.

QUod de mea fortuna ſcire cupis, ſcias eandem ejuſdemque conditionis ſemper eſſe. de fœliciori (quando ita Chriſto placet) non video mihi ſperandum. tui nulla eſt memoria, præterquam apud amicos, qui te non minus abſentem, quàm præſentem venerantur & amant. Salutabo, quos tuo nomine ſalutari jubes. cujus vices doles, fœliciter cum Chriſto vivit, apud quem de hoſtibus reportavit triumphum. Scis omnia è divina voluntate dependere. Rogo cum primum poteris, mihi communicato de parte una gemmas perficiente, & ſi fieri poſſit antequàm hinc abeamus. Literas, quas ad me poſthac ſcripturus es dirigere poteris, aut ad Dominæ meæ apothecarium, aut Pariſiis apud Baſilenſem Bibliopolam. Sunt hic ex Anglis Gonſtaldus Epiſcopus Londinenſis, & Thomas Morus, viri doctiſſimi, quibus paro conſilium adverſus peſtilentiam: quod cum abſolutum fuerit, tibi reſcribetur.
Vale Ex Cameriaco, viceſima ſecunda Julii,
Anno 1529.

Amicus

Amicus ad Agrippam LXXX.

CUm propter imbrium abundantiam non potuerim iter accelerare, nondum introivi aulam. nam vesperorum hora huc applicui. & cum à lecto surgerem, advenit veredarius is, è cujus manu hanc suscipies. Nonnulli ferunt, omnes pacis conditiones jungendorum Matrimoniorum causa fore conclusas, cæteri dicunt multa adhuc superesse. De regio in hanc urbem adventu dubium est. Stabimus, ut communis fama acclamat, hic diebus multis, & spero latiùs ad te scribere. Supervenit è Parisio quidam pinguis Minervæ vir, è cujus manu, quicquid habere potero, habeo: mittam, & redde precor vices, ut cum novercante fortuna aperto Marte præliemur. Mitte, si quid habes, hicque caduceator præclaram tuam sponsam ex me salvere jubet. Vale. Cameriaci in domo Franciscana, hac feria sexta, Julii penult. Anno 1529.

Agrippa ad Amicum. LXXXI.

O Utinam tibi mi amicissime cognate, non tristia, non mœsta, non dolentia nuntiare possem, deberemq; : sed longe aliorsum iniquisisima sors mea adhunc calamũ deflectit, perii totus, occidi, perditus sum. perdidi namq; , quæ mihi unicũ erat vitæ solatium, & dulcissimum laborum solamen, amantissimam conjugem meam. Ah, perdita mihi est, & mortua est? sed æterna gloria habet illã. Intellexisti, mi Guilhelme, quomodo à Paschate citrà cœperit ægrotare gravi admodum, cum multis Appendicibus malis morbo. nihil illi unquam deesse passus sum: non Medicos, non remedia, non custodes. non sumptus, non servitia, non omnis generis solatia: ter liberata est, ter récedit, ter remedicatum est, jamque integræ sanitati restituta per integrum ferme mensem optime valuit, in omni prosperitate & lætitia agebat, arridebat nobis fortuna undique, jamque nova & amplior domus in dies nova instaurabatur supellectile, dum altera die D. Laurentii, invasit illam febris pestilentialis validissima, cum abcessu inguinis: mox exhibita omnis generis remedia: nihil, quod conferre posset intus aut foris, omissum est: custodiæ & servitia diligentissima addita, atque ego à látere suo dies noctesque ne uno passu unquam discessi: nemo illam fugit, adeòque ab omnibus dilecta: jamq; in quartum diem paulò meliùs habere visa est: sed, proh dolor, nulla profuerunt remedia, quin septimo die, quæ erat septima Augusti, manè horam circiter nonam magno labore,

sed sa-

ſed ſano intellectu, conſtanti in Deum animo, & innocenti conſcientia aſtantibus nobis reddidit ſpiritum, peſtilentia ſeſe per univerſum corpus magnis maculis effundente. Ah, mortua eſt maximo meo dolore, maximo meo malo, maximo parvulorum noſtrorum incommodo, magno omnium, qui eam noverant, luctu. Nota jam erat annos xxvj. minus diebus xxiii, ab omnibus ubique locorum ob multijugas virtutes ſuas inſignemque pudicitiam ſemper dilecta & reverita: vixit mecum, ut noſti, per annos 8. uno menſe minus, ſummo ſemper cum amore & pace, nunquam ira inter nos fuit, ſupra quam ſol occumberet: omnem meam adverſam fortunam, paupertatem, exilium, fugam, pericula, æquo animo mecum perpeſſa eſt, jamq; omnia mala tandem ſuperaveramus, jucundam & quietam vitam deinceps acturi. Ambiebat jam illã ob prædicatam ob omnibus virtutem Margareta princeps, jamque etiam honorum & divitiarũ multæ occaſiones in manibus erant. Quid multa? non ad duas horas ſupervixit, cùm adferrentur nobis nova lucroſiſſima Nihil ad hujus ſeculi fœlicitatem nobis defuturum erat, ſi ipſa ſupervixiſſet; ſed hæc (proh dolor) periit, ipſa mihi, & cum ipſa perierunt mihi omnia: corruit animus totus. proſternata mens. & vita mea adhuc ſub contagionis periculo eſt: non eſt, quod conſoletur me: domus mea in manib. ancillæ & Herculis relicta eſt, malè cuſtodita: filii cum Maria ancillula in alienam domum collocati poſt paucos dies ob nequiſſimæ puellæ ſordidam petulantiam ejecti, rurſus aliò demigrare coacti ſunt: ſum ego cum unico ſervo & illo ægrotante in diverſorio quodam: ſecretus lateo, dies noctesque amiciſſimam conjugem lugens, & me miſerè excrucians. Accedunt me quotidiè Auguſtinns & Aurelius, qui me & chariſſimam conjugem meam in omnibus malis & periculis & contagione nunquam deſeruerunt. En habes, mi Forbiti, mi cognate, & meam & chariſſimæ conjugis meæ miſerabilem tragœdiam, quanto ſuccinctius illam hoc lachrymoſo calamo tibi deſcribere potui. O utinam affuiſſes: quantum illi atttuliſſes ſolatium: Ah, quoties moribunda deſideravit te: quoties inclamavit te: quoties ſuſpiravit te: juſſit me tibi Extremum valedicere, & hæc ſcribere, orans te, ut dimittas illi, ſi quid peccaverit in te, utq; Deum pro ſe devotè exores. Cæterum in prioribus ægritudinib. ſuis vovit illa votum viſitationis D. Claudio, hoc onus moribunda jam tibi impoſuit, obnixè ſupplicãs, ut cum te in patriam redire, aut circa regiones illas vicinum iter agere cõtingat, ut ſua cauſa ad divi illius limina deflectas, obla-

oblatisque pro ea sacris precibus ac cerea imaguncula, eam hoc voto liberes. idem nunc etiam ego te sui causa suppellex o-ro: faciam & ego pro ea simile, si sit mihi vita superstes. Cæterum adhuc oro te, ut quæ in catenulam auream pro illa impensurus eras, hæc nunc pro salute animæ suæ in meliorem usum, in sacra aut eleemosynas, erogare velis. Reliqua adhuc per multa supersunt, quæ mihi tecũ, amicissime Forboti, tractanda & consulenda forent, de disponenda residua vita mea ac providendo miseris nostris: quæ omnia & alia multa tecum agi queunt Epistola, sed tuam requirunt cum consilio præsentiam sunt mihi hîc, fateor aliqui quidem fideles amici, quid diversa & singula bene consulunt: verũ in te tenuo mihi sinceri consilii confidentia reposita est, sicq; injunxit mihi moribunda charissima conjux, ut deinceps tuo consilio obsequerer, teque mihi patronum & filiorum nostrorum protectorem adsciscerem. Ejus itaque monitis inhærens, nunc obsequi vellẽ, cuperemque quàm maximè, sic ubi tui mihi copia esse queat. Magna adhuc tibi dicere habeo, mi Guilielme sed non potes ea audire modò. Fac protinus rescribas ad me, si quãdo ad nos venturus sis. Ad postremum literarum tuarum fasciculũ, quẽ attulit F. Jacob. Chalcus, non respondi tibi. eram enim absens apud Mechliniã diebus multis, cum illæ mihi tarde redderentur, turbavitq; me postea morbus charissimæ uxoris, quò minus ad te scripsi. jamque totus ego omniaq; mea collapsa sunt, nec quicquã ulteriùs in hac vita jucundum esse poterit, amissa dilectissima conjuge, quæ una me in vita, in solatio, in hominum amicitia, in omnibus servare solebat incolumem. Vale, & Deum ipsum pro nobis exora, & pro salute charissimæ conjugis meæ, cognatæ tuæ, suppliciter precare: de cujus tamen salute tantum abest quod dubitem, ut ego illam mihi intercessorem apud Christum piis precibus constanter implorem. Iterum vale. Ex Antuerpia, Anno 2519.

Agrippa ad Amicum. LXXXII.

O Utinam adhuc in eo statu essem, in quo etiã, cum tu proxime apud me esses Antuerpiæ, Pater venerande observãdeque: non cogerer te tam mœstissima Epistola salutare. sed cecidit omnis fortuna mea. cecidit animus, & vita in dubio est. perdidi namque, quam tu vidisti, amantissimam meam conjugem. quæ cum jam à trimestri languore restituta, aliquot dies sanam, lætam ac prosperam ageret vitam, ipsa alterà die post festum D. Laurentii correpta febre pestilentiali, ac peste

ipsa

ipſa ſeptimo die mortua eſt, me ad extremum vitæ ſpiraculum illi noctes dieſque ſemper aſſidente: mortua eſt ſano intellectu, conſtanti in Deum animo, innocenti conſcientia: nec dubito, quin æterna gloria habeat illam, te nihilominus nunc ſupplex oro, ut tuis ſacris precibus Deum pro illa exores, & meæ tam aſperrimæ ſortis miſerearis. Scripſi tibi ex Antuerpia poſt diſceſſum tuum, & miſi faſciculum Cameracum in manus Guardiani conventus veſtri, in quo erant & ad Capellanum literæ meæ: ſcripſi utriſque vobis aliqua bona, ut illa communicaretis inter vos mutuò, & tibi per reginam domus, quæ petiiſti, expoſui. Nunc oro, ſi quid apud te eſt, ſi quod habes opuſculum breve mihi impartiare: in hoc me meamque poſteritatem tibi tuiſque perpetuò devinxeris. rem, quam operatus ſum, tibi & Capellano noſtro unà cum tuis literis in eodem prædicto faſciculo miſi: jam perfeci à biduo, aut triduo antequàm uxor chariſſima ægrotare cœpiſſet. ſucceſſit optatum, & inventum eſt lucrum, ſed non quantum tantis laboribus & longi temporis operi ſatis reſponderet. Si quid aliud bonæ fortunæ acciderit, faciam te omnium bonorum meorum participem. te autem ſupplex oro, mei ut memineris, neque negligas, neque deſeras: quin protinus ad me reſcribas: quæcunque autem me ſecretò ſcire velis, ipſa regina domus tutiſſimè exponet. Vale fœliciſſimè, & Deum pro chariſſima conjuge noſtra & pro me ſimul deprecare. Iterum vale. Ex Antuerpia, Anno 1529.

Agrippa ad Amicum. LXXXIII.

SAlve Capellane amiciſſime. Si vales, benè eſt tibi: ego certè iniquiſſimè valeo, ſic demerentibus peccatis meis. Abſtulit ſiquidem à me Deus dilectiſſimam cordis mei, & ſuſtulit ſolatium vitæ meæ, chariſſimam conjugem meam, quæ altera die poſt D. Laurentii feſtum correpta peſte, ſeptimo poſt die nullis juvantibus remediis mortua eſt, cum integra animi fide & innocentia, ut non dubitem, quin gloria æterna habeat illam: Ah me miſerum: jam toties perii, nec quicquam ultrà in hac vita jucundum eſſe poterit. Noviſti tu in parte, mi Capellane, vitam noſtram, quanta in pace, in tranquillitate, in unitiſſimo amore conjunctam, quanta illa mecum incommoda & mala æquo animo perpeſſa eſt, jamque ſuperaveramus ferè omnem adverſam fortunam, proſperam deinceps & quietam cum liberis noſtris acturi vitam, cùm ipſa mihi, proh dolor, jam ſubitò periit, & cum ipſa perierunt mihi omnia, & vita mea adhuc ſub

ſub contagionis periculo eſt. nunquam enim, quamdiu ægrotabat, ad extremum uſque ſpiritum dies noctéſque à latere ſuo diſceſſi: totus conſternatus ſum: nec eſt, quod conſoletur me: omni conſilio & auxilio privatus, quid acturus, quid facturus ſum omninò neſcius: te ſupplex oro, mi Capellane, Deum ipſum pro chariſſimæ conjugis meæ, quæ te in vita hac ſemper admodum dilexit & reverita eſt, ſalute deprecare, & mei miſerere, & quantum potes, & me & prolem ſervare ſtude: & ſi quid habes, nunc mihi communices: ego ſi quid adeptus fuero bonorum, nihil eorum te celabo. ſcripſi tibi poſtremis literis meis ad Cameracum, miſi tibi aliqua miraculoſa, & alia quædam reverendo Patri confeſſori, ut communicaretis mutuò. Inter illa, quæ operabar, & poſtea complevi, ſucceſſit quidem benè, & inventum eſt lucrum, ſed non quod tanti temporis operoſis laborib. reſponderet. multum tamen eſſet, qui poſſit operari in multo: ſed improbus ille labor eſſet, & mihi impoſſibilis. A Magiſtro oratorii adhuc nihil literarum accepi. ſpero te illi reliquiſſe aliquid boni mihi communicandum. Cæterùm oro te, ut quamprimùm & protinus ad me reſcribas: & ſi quid habes certi, quale mihi profuturum putas, nēc celare velis, ſed miraculosè remittas, & literas tuas, quando tutiùs poteris. Antuerpiam dirigas. Vale fœliciſſimè, & Deum pro chariſſima conjuge mea & pro me pariter exorato. Iterum vale. Ex Antuerpia, Anno 1529.

Agrippa ad Amicum. LXXXIV.

IAmdudum tribus literis ſignificavi tibi, obſervandiſſime cognate, inſignem calamitatem meam, amantiſſimæ conjugis miſerabile fatum, Herculis & Mariæ interitum, ſervi & ancillæ utriuſque periculoſum morbum: ſolus ego cum filiis ſalvi ſumus uſq; adhuc, & jam horrenda eademq; ſubitanea epidimia hanc urbē invaſit, & mortui ſunt plurimi: pauci manent intacti. Ego nunc extra diverſorium maneo apud Auguſtinum Eurnarium. ſaluti fui multis contra hoc incognitum malum. quo remedio utor, accipies à Petro Billado, in quo firmiter confido, ſi, quod abſit, aut tibi, aut amicis tuis accidat hic morbus, quem non dubito univerſam Galliam pervaſurum. Cæterum quæ me fortuna maneat, neſcio. vocor ad Regem Angliæ magnis conditionibus ſed id mihi non convenit. Cæſareæ Majeſtatis Cancellarius pollicetur, ſi in Cæſaris aulam conferre me velim, ſeſe me ad ſummum evecturum faſtigium: jamque etiam Auguſtinus literas accepit abs Marchione, quo-

quodam, qui me olim cognovit. hic summis precibus pollicitationibusque me cum tota familia in Italiam revocat. in hac aula apud Margaretam principem etiam honesta offertur conditio, sed emolumenti minoris. Quid eligam nescio, & nihil adhuc statuere possum. Malim ego in libertate vivere, quam me servituti ingerere. Verùm non meæ voluptatis, sed filiorum rationem, quod illis profuturum sit, me habere decet. hîc tuum velim consilium. quod utinam non literis, sed voce ex te capere possem. multa siquidem tecum mihi loquenda essent, quæ nulla capere potest Epistola. Vale, amicissime cognate, & Deum ipsum piis precibus pro salute charissimæ conjugis meæ & cognatæ tuæ supplex exora. Cæterum si quid est, narrabit tibi horum lator, Petrus Billadi. Te oro ad me protinus rescribas, & me de omnibus certiorem facito. Iterum vale, & conservet te Deus in omni sanitate & prosperitate. Ex Antuerpia, 4. Octobr. Anno 1529.

Agrippa ad Amicum. LXXXV.

IAm pluribus literis, cognate observantissime, tibi fortunæ nostræ tragœdiam exposui: deinde redditæ sunt mihi tuæ literæ, & illæ etiam doloris atque mœroris plenæ. manus Domini tetigit me, & sustulit solatium vitæ meæ: non est quicquam ultrà, quod jucundũ esse poterit: nec est, quod consoletur me: nondum remigravi in domum meam, nec disposui filiis cæterisque rebus meis: impedivit siquidem nos novum pestis genus, quod omnem hanc provinciam subitò invasit. nec dubito etiam vestrum hemisphærium irrepturum: hujus remedia misi tibi proximis diebus per Petrum Billadum, & quò saluti tuæ tuorumque melius consultum sit, ego tibi morbi genus aperiam, & quomodo præscrutaberis, & curaberis, iterum describam. Est enim morbus hic febris quædam, quia calor est innaturalis, accensus & motus à centro in superficiem: & licet terminetur in xxiiij horis, non tamen est febris ephimera, quia cum horripilatione & rigore incipit, & cum sudore non torido, sed humoroso, plurimoque perdurat, atque cum calore intensiore, quàm in ephimera. Non est etiam febris hectica, quod ex pulsu, urina, exacerbatione & velocitate curæ facilè cognoscitur. Est ergò febris putrida, humoralis, non quidem sanguinea, non cholerica, non phlegmatica, nõ melancholica pura, sed pestilentialis cujus materia est maligna, venenosa, cholerica, subtili sanguini permixta, cujus singna sunt manifesta, quia est in ea vehemens calor & angustia, soda pulsativa & alienatio

& ru-

& rubore faciei, cum inflammatione maxillarum. quæ omnia arguunt super choleram & sanguinem: atque sunt cum istis perturbatio intrinseca circa pectus & thoracem, cum tristitia & anxietate & casu virtutes, ac spasmo membrorum nervosorum, estq; sudor fœtoris horribilis & in pluribus exeunt morbillæ, aut sanguinem expuunt: quæ quidem sunt propria febris pestilentialis. Verùm quoniam materia peccans in hac febre superficialis est, non profundata, & subtilitate sua disposita expulsione, hinc est, quòd natura stimulata malignitate illius, subitò movetur ad faciendum crisim, quę tunc plurimum est salubris, si non cadat error in regimine: nec obstat huic dictum Galeni commento XIII. super secundo aphorismorum inquientis, Omnem crisim plus attinere saluti, quàm morti, excepta ea, quæ in febri pestilentiali fit. nam illud tunc ratum est, quando materia in profundo putrefacta est. Habes ecce morbi notitiam. nunc accipe remedia. Vt ergò preserveris, uterebis vel ter in hebdomada pilulis pestilẽtialibus, communib. reformatis cum modico olei amigdalarum dulcium. sic n. efficitur, ut non indurescant, capiasque unam aut plures per horam ante cœnam: utere etiam manè in aurora, & serò eundo dormitum ex præservativis theriacalibus contra pestem, quorum plura excellentia comperies in uno libello contra pestilentiam. ad Episcopum Cirenensem edito. Ego autem particulare præservativum feci tale. Capiatur granorum juniperi uncia una: herbæ scabiosæ manipulus medius, & una nux muscata: coquantur omnia in quatuor libris aquæ, & media libra aceti, ad teriæ partis consumptionem, & exhibeatur de hac decoctione cochlear unum, aut duo, manè & serò. Curativum autem remedium composui tale ex mente Avicennæ de cura variolarum & morbillorum ad expellendam caliditatem à partibus cordis, & materiam peccantem à centro ad circumferentiam, quibus addidi ea, quę pestifero veneno appropriata sunt. Accipiantur ergò ficuum siccarum, passularum mundatarum, dactylorum enucleatarum, de singulis uncia una: lentium excorticarum unciæ tres, seminis citri uncia media scandalorum rubeorum, rosarum rubearum, radicum dictamini, gentianæ, zedoariæ, fænicu li, petrosilini, granorum juniperi, de singulis drachmæ duæ: macis drachma una: coquantur omnia in quatuor libris aquæ fontis, vel, quod melius est, in aquis scabiosæ & fœniculi, ad consumptionem tertiæ partis: & de hac decoctione exhibeatur tepidè cyathus unus, aut plures à principio, & etiam in progressu hujus mali, sentiet namque æger subitò juva-

juvamen notabile, & ego cum hoc remedio multis Italicis succurri, & communicavi illud Magiſtro Jacobo de Caſtro, Medico Antuerpienſi, qui eodem primùm uxori ſuæ, deinde innumeris aliis porrò ſibiipſi ſaluti fuit. Præterea Domino Joanni Mariæ phyſico Margaretæ Principis, viſum eſt idipſum optimum remedium: ſed conſuluit decoctionem fieri cum aceto, aut infuſionem rerum prædictarum primùm in aceto fieri: & ego aſſentior illi, facioque in poſterum ad ſupradicta addi mediam libram aceti, & ſic decoctionem perfici. Cæterùm, mi cognate, ut ſcias, quomodo patiens regendus ſit, ne nimis prolixam Epiſtolam pariam, mitto ad te libellum Magiſtri Jacobi prænominati, in quo omnem reliquam hujus negotii ſeriem compendioſè traditam invenies. Non occurrit, quod ad te ſcribam aliud, niſi quia commendo tibi chariſſimam conjugem meam, cognatam tuam, ſemper piis ad Deum precibus proſequendam. Vale, ac ſaluti & ſanitati tuæ ſtude: ego cum filiis valemus ſani. Deo protectore, uſque adhuc. Ex Antuerpia, 13. Octobr. Anno 1529.

EPISTOLARUM
LIBER VI.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA ad Amicum.

EPISTOLA I.

PLura ſunt in cauſa, quibus tuus ad nos adventus pernecessarius eſſe videtur. Primum, quòd Antonius Gunnus, qui Lugduno nuper venit, mecum eſt, aliqua communicaturus tibi, ut ait, non inutilia. eſt, ut noſti, vir gravis, & tibi amicus, ſi quis alius. Alterum, quòd negotia noſtra tam lento procedunt gradu, ut ſit nobis Platonicus annus expectandus. Quare tuo indigemus conſilio, ac opera: ac, ſi fieri poteſt, ut nobis non diem unum, vel alterum, ſed aliquod tantùm mutues horas. quod tam nobis erit gratum, quàm quod gratiſſimum eſſe poteſt. Vale, ac reſcribe, Anno 1530.

Agrippa ad Amicum. II.

NEſcio, quo meo fato accidat, ut quotquot docti viri Antuerpiam veniunt, ad me primum curſitent, Hodie ad me venit

venit Zelandus quidam, non tam doctus, quam candidus. visurus est te circa secundam, & quædam petiturus. Commendatus mihi à Petro Ægidio, illi verò ab Erasmo. Hæc tibi volui significare, ut pari abs te complectatur benevolentia, qua duo hi cādidissimi viri sunt doctissimum juvenem prosequuti. Ego etiam curarē id abs te beneficii impetrare, nisi satis esse conspicerem, quanti sit prædictorum virorum apud te autoritas. Vale, Anno 1530.

Ad Illustrissimum Principem Austriæ, Margaretham, Henrici Cornelij Agrippæ Epistola.

III.

GAudeo quam maxime, & auspicatissimum mihi omen duco, Princeps serenissima, tuæque Celsitudini immortales gratias ago, quòd me tam fœlicissimo Cæsareæ coronationis argumento collatum per te mihi jamdudum Indiciarii & Historiographi munus volueris exordiri. quod mihi admodum jucundum est, ut nec majorem animo meo optare voluptatem, nec famæ & nominis mei dilatandi meliorem occasionem sperare potuissem. scio enim & fateor, magis mihi ex tam augustissimi Imper. celebrationi, quam suæ Majestati, cui ad gloriæ amplitudinem nihil adjici potest, ex hoc opere meo futuram nominis celebritatem. Quocirca iterum nunc tibi, Princeps illustrissima, ingentes gratias ago, agāq; dum vivam: quòd me unum ex multis ad id decoris elegisti & extulisti: Aggrediarque nunc à Celsitudine tua mihi delegatum, & à me in vestram totiusque Austriacæ & Burgundiæ domus vestræ gloriam susceqtum munus, Cæsareæque coronationis historiam, Serenitatis tuæ jussu protinus absolvam. Veruntamen non parum me conturbant cum multarum rerum commemorandarum instructionis penuria, tum hujus historiæ necessitate quadam præcipitanda editio, quò minus copiosa, minusq; elimata prodiret. Quare hanc legens, veniam dabis, excusabisque si sermo ejus humilior sit, quàm exigat tantę celebritatis pompa. Quod sicut ego de me ingenuè fateor, ita nec alium quempiam, quantumvis licet loquentem, etiam omnibus ab arte conquisitis coloribus, condigna elegantia hanc assequi posse putem, tamen si spatium mihi daretur, abundantioraque rerum gestarum documenta non defuerint, fortè non minore copia dicendique ornatu ea traditurus essem, quam alii, fide tamen & diligentia interea cessurus nemini. Denique beneficentissimè mecum actum reputabo, si mihi tua Celsitudo

hoc indulſerit, ut ex hac qualicunque mea opera, ſi non promptitudinis & eloquentiæ, ſaltem diligentiæ & fidei devotique obſequii referam teſtimonium. Quam gratiam ſi mihi Serenitas tua conceſſerit, non recuſabo omne reſiduum vitæ tempus, quod mihi deinceps divina voluntate conceſſum erit, quantumcunque à cura rei familiaris mihi dabitur otii, totum id in ſacratiſſimæ Cæſareæ Majeſtatis tuæq; Celſitudinis magnificentiſſima geſta deſcribenda conferre: polliceorque, ſemperque præſtabo, mihi neque in narrando fidem, neque in inquirendo diligentiam, neque in nominis veſtri veſtræq; proſapiæ gloria celebranda induſtriam defuturam, idq; me omni vitæ meæ tempore enixurum, elaboraturum, effecturum, quò hoc indiciarii & Hiſtoriographi munus à Celſitudine tua in me non malè poſitum videatur. Accipe igitur nunc, sereniſſima Princeps, hilari vultu hanc à me Ceſareæ coronationis hiſtoriolam, frugum mearum primitias, ſic tibi debitas, ut ego graviſſimè reprehendendus ſim, & tua Celſitudo mihi juſtiſſimè ſuccenſere debeat, ſi illas, quales quales ſint, non tui nomini conſecrarem: deinceps, faventibus ſuperis, majori cum ornatu, & elimatiore calamo editos maturiores fructus frequenter acceptura. Vale fœliciſſimè.

Ad generoſiſſimum Comitem Agrippa. IV.

ALexander ille Magnus, generoſiſſime Comes, cùm aliquando ſpectandæ urbis gratia Athenas conceſſiſſet, & gloriabundi cives magnifica ædificia, arcus triumphales, coloſſos, obeliſcos, pyramides, trophæa ſtatuas illi oſtentarent. Non ego, inquit, viri Athenienſes, veſtris invideo ædificiis, ſed rerum à vobis magnificè geſtarum monumentis. Cognovit enim Rex prudentiſſimus, quantumcunque etiam in longum hæ ſtructuræ duraturæ videantur, tandem cum annis deficere. aut ſaltem obliterari: præterea uni ſemper affixa loco, non latè famam ſpargere, nec factorum omnimodam veritatem modumque exprimere: contra hiſtoriam immortale & ampliſſimum rerum geſtarum monumentum ubique locorum, & omni tempore, omnibus linguis, omnibus gentibus & populis, omnia cum voluptate enarrare, & omnibus in rebus negotiiſque utiliſſima exempla præſtare. Hinc idem Rex rerum gerendarum gloriæque cupidiſſimus, ne ſua facta vetuſtate temporum poſteritati intermorerentur, Caliſthenem, Ariſtotelis cognatum, & Ariſtobulum ſcriptorem, & Oneſicritum hiſtoricum, qui ei ejus res geſtas conſcriberent, in Indiam uſque perduxit. cujus exemplum multi deinceps Romanorum

ſecuti

secuti, ut essent, qui eorum magnifica facta celebrarent, Historiographos omni honoris genere prosecuti sunt, factorumque suorum testes magnis stipendiis circumducebant. Sic Scipio Polybium, L. Muræna Athenæum, Fulvius Ennium, Cato Athenodorum, Pompejus Passidonium & Theophanem, Marcus Antonius Boetium quendam, Augustus Polydorum & Xenarchum, Tiberius Theopompum, Nerva Ælianum & Frontinum, Trajanus Plutarchum & Dionem, & alii plerique proprio ingenio freti rerum à se gestarum ipsimet Commentaria scripserunt, sicut Julius Cæsar, illumque imitatus Octavianus Augustus. Cognoverunt enim cum strenuissimi, tum sapientissimi illi viri, nulla tam plena gloriæ gesta, quæ non una cum ætate occasura essent, si non historicorum traditione ab interitu vindicarentur. Hinc consuetudo illa laudabilis apud posteros Reges & Principes, tum etiam Pontifices emersit, ut Indiciarios & Historiographos publicis stipendiis sibi conducerent, & Archivis eorum præficerent, ne frustratis, & brevi in oblivionem casuris tantis pro Repub. laboribus contenderent. Ad quod munus cùm me nuper illustrissima Princeps nostra extulisset, & nulla hactenus data fuisset scribendi materia, his proximis diebus Cæsareæ Majest. Augustalem coronationem describere jussit, quam ex innocentia, nec minus egena instructione, quantum potui, ad plenioris historię imaginem formatam edere acceleravi. acceleravi autem, inquam, ne fortè nimia cunctatio & mora, ut nonnunquam accidere solet præcepti operis gratiam imminueret, tum quòd ad alia & majora scribenda me evocatum iri putarem. Hanc itaque historiolam, quod debui, serenissimæ Principi, velut collati in me publici muneris primitias dedicavi. Hanc nunc etiam tuæ Amplitudini commendatam cupio, quem sciam historiarum lectione non solùm delectari, sed etiam earundem ad vitæ institutionem cognoscere utilitatem, quantumque rerum antè gestarum notitia, & heroicorum virorum exempla ad imperandi regendique prudentiam conducunt. Quapropter, ut res vir patria & progenitoribus nobilissimus, & magnificorum gestorum excellentissimo stemmate prognatus, (quorum tanta semper fuit prudentia, tanta innocentia, tanta in rebus omnibus fides, tanta benignitas & mansuetudo, tanta rursus strenuitatum constantia, & in administrandis publicis muneribus continentia) tantarum provinciarum gebernium tibi non tam ab Imperatoribus traditum, quàm hæreditaria quadam successione à majoribus agnatum accepisti. Sed hæc omnia,

mnia, & quæ plura sunt etiam, cùm totam vitam optimis exempli transigas, provinciam tuam indefessis curis justissimè administres, præclara quæque facinora magna strenuitate geras omnia inquam, vana, ne dicam stulta, erunt, si hæc nullam apud futura secula habitura sint laudem. Quam autem habitura erunt, si nullā de his posteri legent historiam? En habes, splendidissime heros, studii & voti mei professionem. Abs te autem peto, ut hanc apud serenissimam Principem prosequi non graveris, nihil ego interim veriturus, hanc suæ Celsitudini tuæque sublimitati gratissimam futuram. quandoquidem ea semper fuit literarum dignitas, ut dicari eas sibi Principes & Reges semper honestum gloriosumque putaverunt. Vale.

Amicus ad Agrippam V.

BArbara illa experimenta, quæ vidisti, quoniam haud parū ad dedicatissimum palatum tuū facere nuper animadvertissem, magne Aprippa, turpicula illicò abrepta veste, Romano habitu perspicua tibi cernenda mitto, odiosi ingratique conspectus expertia: quæ grato suscipias animo, experturus, quum graviora tibi fastidio fuerint. Non enim licet homini semper à rebus humanis sese ita sequestrare, ut sincerus reddatur aptusque ad divinos quosque suscipiendos adflatus. Verùm cum tanta sit divinæ exuberantia providentiæ, ad ostendenda nobis signa, ut vel in virgultis, frumento, aqua. & plerisque id genus rebus indicia prębeat non modò præsentium (ut interim præterita omittam) sed & futurorum, quibus, utpote rebus creatis, mirabiliter inanimatis animam, immobilibus motum. rationis expertibus rationem & intelligentiam quandam præstare videtur, ut Jamblichus ait: Nihil est apud me indubitatius, quam duas hasce res mysteriis esse accommodatissimas. quod adeò notum esse reor omnibus, ut minimè testimonio egeat. Tu itaque illis fœlix utitor. & me tuæ divinæ doctrinæ anhelantissimum sectatorem, ejusque apud omnes non clancurarium laudatorem mellia tua, qua hactenus aliisti, alimonia non privato. Vale jubar unicum.

Amicus ad Agrippam. VI.

NOn plus ferventer, aut accuratè suum Ulyssem casta præstolabatur Penelope, quàm heri horà per te pollicita, ingenue mi Agrippa, splen didissimeque Domine, te præstolabar, ivissemque denuo ad te, si nox non obstitisset: quæ mihi longior mense fuit. Cùm autem primum dies apparuit, velocissi-

cissimo cursu ad domum, in qua te heri conveneram properavi, sed solum obviavit quædam honesta virago, quæ te alibi pernoctasse asseruit diutius licuit hic commori. placuitque, ut te hodie ad prandium haberem, licet mihi sit grandis festinaque via, quæ me ad accelerandum urget. Manda igitur per hunc, si venire decreveris, & qua hora. multa enim sum Dominationi tuæ dicturus, quæ hesterna luce à memoria evanuerunt nusquam enim cum amicis satis. Cæterùm tabellarius, è cujus manu hanc accipies, compatriota est, qui extorris & colonus est. petit herum, cui possit inservire, donec quidem dederit oblivioni infortunium. si eum dirigere poteris, charitatem non parvam peregisse arbitrabor. ætatem habet. pro se loquetur. ipsum audies. Fœlix vale. Ex D. Jacobi cauponaria, 6. Sept. Anno 1530.

Henrici Cornelij Agrippa ad Senatum Cæsareum apud Mechliniam residentem attestatio. VII.

REquisitus ego Henricus Cornelius Agrippa ab honorabili viro Magistro Joanne Theobaldo, Medicæ & Astrologicæ artium Professore, ut sibi coram claritudine vestra contra Antuerpianorum Medicorum calumnias, de Medicæ artis sufficientia attestarer: quia ego, cum eandem artem apud Reges Principesque olim publicis stipendiis professus sim, iccircò videar illi gravius aliquod de hac posse ferre judicium: nolui itaque justa petenti, quod æquum est, denegare Fateor autem ex vero testorque, quia ego M. Joannem Theobaldum novi. & Antuerpianòs Medicos cognosco: sed quæ inter illos controversia est, meo judicio nonnisi mera injuria est, qua solet hoc invidum Medicorum genus porcorum ritu sibi stercora invidere, ac de lotio & retrimentis, quoties contingat, alterum alteri matulam aut concham stercorariam. præripere, magnis contentionib. digladiati sordidi lucelli gratia. Quod verò ad Medicam artem attinet, ego prænominatum Magistrum Joannem Theobaldum ea peritia præditum attestor, ut si mihi aut meorum cuivis ægrotandum sit, malle me in manibus ejus potius, quàm cujusvis cæterorum Antuerpianorum Medicorum periclitari. Artem autem medendi hic ego voco, non illam Logistam, sive Sophisticam Medicinam. quæ licèt naturalis Philosophiæ non infima pars sit, medendis tamen ægris non admodum necessaria est, cum circa voces potius & contorta quædam sophismata scholasticosque Syllogismos, quàm circa res & sincera Medicamina

na verſetur, quam iccircò Serapion, ſplendidiſſimus Medicus, nihil ad medendi artem pertinere profeſſus eſt. Artem ergò Medicam, de quà hæc controverſia eſt, non aliam hîc dicimus, niſi illam prorſus mechanicam & operatricem Medicinam, quæ, ut fatetur Theſſalus ille vetuſtiſſimus olim Medicus neq; Dialectica, neq; Mathematica, nec ullis ſcholaſticis diſciplinis indiget: quam idem ipſe 6. menſibus ſeſe traditurum promittebat: quam etiam Serapion, nonniſi in uſu & experimentis collocatam dicit: cui conſentit etiam Cornel. Celſus Roman. Medicus, ad curandi rationem, inquiens, nihil magis conferre, quàm experientiam, qua conſtat doctiſſimos Medicos non rarò abs ruſtica anu victos: qua conſtat etiam hunc M. Joannem Theobaldum plurimos reſtituiſſe, quos illi Antuerpiani Doctores pro deploratis reliquerunt. Atque hęc cauſa eſt in vidię. hoc litis hujus caput & cauda hoc vulnus, hoc ulcus, quod illis dolet, quod urit, quod ſtimulat: quia ipſi Doctores cùm ſint, vincuntur ab idiotis. Atque hic nunc quærere operæpretium eſſet, cur non attentarint hanc litem, quando ſudoriferum illud malum per hanc urbem graſſabatur, annon tunc palam viſum & cognitum eſt, qui fuerint utiliores Reipubl. Medici? nonne tunc Doctores illi è civitate profugi, contra ſacramentum ſuum Magiſtratui præſtitum & debitam publicis ſtipendiis ſervitutem populum deſeruerunt? Sed M. Joanne Theobaldo paucisque aliis huic civitati ſtrenuè ſalubriterque ſuccurrentibus, licet iſtis ſcholaſticis Medicis, & ſeſquipedalibus Doctoribus ſua ſophiſmata nectere, & de vita ac ſanitate noſtra cornutis Syllogiſmis diſputare, ac pronuntiare obſcuras ſententias. Habeant ſibi contendendi & opinandi gloriam, & ſcholaſticorum titulorum honores, primas in ordine ſtationes, & nominis ſui publica ſtipendia: verùm apud ægrotorum lectulos, ubi non ad diſputandum, ſed ad curandum conducitur Medicus, non invideant aliis, ſi qui norint nobis expertis innoxiiſq; remediis, vel melius etiam cōſulere, etiam quando ipſi jam ægrum (ut ajunt) Prognoſticis reliquerunt, ſiquidem in Evangeliis jam non ſacerdos, nec levites, ſed ſamaritanus, qui miſericordiam fecit ſuper ægro, quem illi prætererant, à Domino probatus eſt. Sumus hic in patria libera, ſub libero imperio, ubi unicuique ex ſua arte vivere & compendium facere licet, modò citra Reipublicæ detrimentum exerceat hanc libertatem veſtrum eſt tueri atque conſervare. hanc veſter implorat M. Joannes Theobaldus, cujus ingenium cùm Deus juverit, ut aliquid didicerit, experientia conſecutum ſit,

colit. cognoverit, profecerit, profuerit, eo sibi divino dono frui liceat, cùm ad proprium commodum, tum ad totius reipublicæ utilitatem, multorumque salutem: sin aliter, jam non illi modò, sed & universo populo, servitutis frænum injectum est, cùm non licebit cuiquam, quem velit, medicum deligere, cogaturque à præfinitis aliquot etiam vel invidiosis Magistris remedia petere. quod quam æquum est, vestra nunc judicet prudentia. Datum Antuerpiæ, Anno 1530.

Agrippa Studiosum admonet. VIII.

MIrabere haud immeritò, splendide Vir, quænam me capiat fiducia tuam sic meis literis compellandi & amplitudinem & præstantiam. Certè eximiæ tuæ virtutes & egregia facinora id faciunt, ut cui te præsentem videre & loquentem audire & jucunda pariter ac veneranda præsentia tua frui non datur, magni muneris loco futurum sit, si te per epistolam compellare permittas, non aliud abs te contendentem, quàm ut me in clientulorum & amicorum tuorum album adscribi patiaris, qui te non tantum diligam & amem, verum & admirer, colam & venerer. Quòd si rudem non dedigneris calamum & vacat tibi legere, quod ego aliquando in variis disciplinis profecerim, in hac ipsa declamatione nostra, de Vanitate scientiarum inscripta, quam ad te mittimus, conspicies, in qua tamen innumeros typographi errores excusabis. Reliquos libellos nostros, de Præstantia fœminei sexus, de Sacro Matrimonio, de Originali peccato, de cognoscendo Deo, de Vitanda gentili theologia, & alia quædam olim typis excusa, jamdudum te & vidisse & legisse arbitror: de quibus omnibus quid tua præstantia sentiat, qui præsens non potes, per epistolas tuas saltem nos instruas: cujus judicium erit semper mihi in utramvis partem ratum atque gratissimum. Vale fæliciſſimè. Ex Mechlinia, mense Decembr. Anno 1530.

Amicus ad Agrippam. IX.

REcepi literas tuas, Agrippa mi suavissime, cum opusculo tuo de Vanitate omnium scientiarum. lætor te ad has nostras regiones belgicas commigrasse. Nos enim hìc barbari & elegantiæ inimici, anseres inter argutos strepimus olores. Omnipotentem precor, ut te longævum & incolumen in his regionibus esse sint. tali enim viro, naturali ingenio acutissimo, judicio acerrimo, omni genere literarum doctissimo, & rerum experientia peritissimo, elegantiaque non mediocri

nobis opus erat, ut hæc linguæ Latinæ barbaries, quæ nunc passim viget, procul à nobis expellatur, & Romanorum elegantia paulatim reduci possit. Insuper ne lingua quidem, aut calamo tibi explicare possem, quanto gaudio me affecisti hanc scientiarum & Magistrorum vanitatem describendo. Ego enim quarundam illarum inutilitatem ac falsam credulitatem jamdiu me percepisse fateor: aliàs verò, quæ utiles ac etiam necessariæ judicantur, à præceptoribus tamen perversè & ineptè eas doceri invenio. Itaq; fecit indignatio versum, & animum meum ita stimulavit, ut ne tacere quidem potui, sed opuscula quædam edidi in quibus judicium meum descripsi, non invectivis, probris, aut conviciis, sed mentem meam tantummodo aperui, ne lectores ac studiosi juvenes his vanis artibus & inutilibus falsa crudelitate irritoque labore amplius deciperentur, dolens, tot puerorum etiam & virorum ingenia acutissima his vanis scientiis detineri, & à bonis literis retardari. Imprimis Grammaticam artem condemnavi, judicans illam lingvæ Latinæ non esse fundamentum, ut ajunt Grãmatici, sed impedimentum maximum, & omnium aliorum artium retardationem. quod rationibus, autoritatibus & experientia præcipuè comprobavi, non obstinatione tamen, aut fatua pertinacitate sed sub ferula & correctione doctiorum. Quid enim homo barbarus inter barbaros & aulicos ignaros. ac lingvæ Latinæ inimicos enutritus, in hac re affirmare possit, qui nunquam in gymnasiis, universitatibus, aut scholis publicis interfuit? Secundò Rhetoricam reprobavi: tertio Logicam: quartò Astrologiam & omnes divinationes: Magicam & alias artes omnes quæ ab ea dependent, Geomantiam, Pyromantiam, Æromantiam, Nigromantiam & alias similes, tum auguria, auspicia, aruspicia, & ejusdem generis alias multas, quibus multi ac etiam magni nominis viri jamdudum decepti fuerunt, ut ex operibus eorum patet, nisi id ostentatione, aut lucri gratia fecerint. De Grammatica opusculum edidi, cui titulum de Grammaticorum concordia imposui, hoc Horatii versiculo impulsus, ubi ait in Arte poëtica:

Grammatici certant, & adhuc sub Iudice lis est.

Insuper in operibus horum Grammaticorũ ultimum semper priores reprehendentem, & conviciis insectantem inveni. mirabar maximè. tãdem ex natura artis ipsius hoc accidisse compertus sum, ut tu optime in initio opusculi tui tetigisti. Alia quædam opuscula incœpi, quæ nunquam perficere ausus fui, neq; cuiquam ostendere. Nunc autem hoc opusculo tuo animatus,

matus, tuaque autoritate confisus, hoc opusculum de Grammaticorum concordia perficere decrevi, & tibi videndum mittere duxi, ut quid erratum sit, mihi fideliter rescribere velis: ego lubens omnia corrigam, ac tibi gratias immortales agam. Vale. Cominii, ex arce nostra, octava Jan. Anno 1530.

Reverendissimo in Christo Patri ac D. Domino Ioanni Carundeleto, Archiepiscopo Panormitano, privati Cæsarei consilii per inferiorem Germaniam atque Burgundiam supremo Præsidi, Henricus Cornelius Agrippa, ejusdem Cæsareæ Majestatis à Consiliis & archivis Indiciarius

S.D.X.

POstquam, ornatissime Præsul, diis immortalibus ita visum, ut serenissimam Principem nostram Magaritam nobis tam importunis fatis velut è mediis manibus surriperent, cogitavi illius manibus veterum more inferias mittere, ac funebri oratione publicè parentari, ejusque vitam, educationem, mores, virtutem, fortunam, resque gestas, licet modicis, veris tamen laudibus perstringere, neque verò conquiescere animo ullo modo mihi posse videbar, donec meum in illam studium observantiamque, ea oratione & præsentibus & posteris manifesta facerem. Arrepto ita lugubri calamo fateor, vim intuli consopito ingenio & quæ tum ingens animi dolor, & piissimæ Principis lachrimosa memoria mihi suggesserunt, nulla artis nec ordinis observantia, in hanc flebilem mœstamque orationem protinus & sine mora contuli, minus malum ratus, si non rhetoricis coloribus adeo elaboratam ac diuturna præmeditatione conditam orationem, vel cum ingenii mei periculo ederem, quàm si nimia meditationis mora officio meo in tempore non responderem. Circumspicienti autē mihi, quemnam orationi huic nostræ quærerem patronum, sub cujus auspicio, velut amuleto quodam in publicum exiret, tu unus, Reverendissime ornatissimeq; Antistes, mihi occurristi multis rationibus deligendus, cui hanc inscriberem. Cernebam enim, quanta in te semper aulæ hujus sita est autoritas, qua prudentia, qua dexteritate, qua omnium benevolentia cuncta administras, ac privati Cæsarei consilii per has provincias supremus Præses, sic semper Divæ Margaritæ clementissimæ Principi nostræ adstitisti, ut sine tuo consilio ac autoritate non ageret quicquam: cujus dignitatis & gloriæ ut semper studiosissimus fuisti, ita nunc quoque æternis ejus laudi-

laudibus impensissime faves. Quare ego me tibi rem non ingratam facturum puto, si hanc meam qualemcunque orationem tuo nomini inscripsero. quæ etsi non tanto verborum lepore, sermonis elegantia, sententiarum pondere, compositionis ordine tibi admodum probanda videbitur, spero tamen, quod studium & pietatem meam in optimam principem non sis improbatarus. Quòd si tibi nimis prolixa videatur oratio, ubi recitanda erit, facilè illi aliquiq decidemus. Scribendo tamen, & edendo de tam clarissimæ Principis laudibus nunquam quisquam esse poterit nimis plolixus Vale Mechliniæ, decimo Kalendas Januarias, Anno salutis millesimo, quingentesimo, tricesimo.

Agrippa ad Amicum. XI.

Mitto quaterniones duos, cæteros, ni fallor, habes. ego adhuc si meliusculè me habeam, puto me ad te venturum nil oberit. si pares cænam Pythagoricam, præcipuè caules pro me condiendos. Ab Augustino nihil postea literarum habui. Imò adhuc incertum mihi est, an illum fasciculum literarum receperit, quem, dum essemus Mechliniæ, cursorum præfecto assignavimus. Perditus omnino sum, si ille literarum fasciculus ad manus suas non devenerit. erant quippe in eo, quæ tam ad illum, quàm ad te & ad me, aliqua compendii maximi. Cæterùm rogo, ut mittas illum defectum ex libro de Vanitate scientiarum. jam siquidem cum excussore transegi. De monstro solari ad me scripsisti nihil, nec, si tibi placeat, nec, quid somnolerius ille, ille vini pernicies statuat. Alterum monstrum infra biduum videbis: siquidem diebus his occupatissimo, non fuit ocium mihi conficiendi illius. Pecunias si receperis, scribe & libellos. deceptus sum à bibliopola, quin non ligatos, uti promiserat, dedit, sed dissolutos. Vale, & nos ama. Antuerpiæ decimatertia Januarii, Anno 1531, Veneram ad literarum calcem, cùm tuæ ad me redditæ sunt. De adventu meo fiet, quod postulas: pecunias aliquot misi. libros ego ipse hic divendam, & tibi aliunde pecunias expiscabor. Iterum vale.

Henricus Cornelius Agrippa ad Lectorem operis de Occulta Philosophia. XII.

NOn dubito, quin titulus libri nostri de Occulta Philosophia, sive de Magia, raritate sua quãplurimos alliciat ad legendum, inter quos nonnulli obliquæ opinionis, mente languidi, multi etiam maligni & ingenium nostri ingrati accedent,

cedent, qui temeraria sua ignorantia nomen Magiȩ in deteriorem partem accipientes, vix conspecto titulo clamabunt. Nos vetitas artes docere, hæresium semina jacere, piis auribus offendiculo, præclaris ingeniis scandalo esse, maleficum esse, superstitiosum esse, dæmoniacum esse, Magus qui sim. Quibus si respondeam, Magum apud literatos viros non maleficum, non superstitiosum, non dæmoniacum sonare, sed sapientem, sed sacerdotem, sed prophetam: Sybillas Magas fuisse, proinde de Christo tam apertissimè prophetasse: jam verò & Magos ex mirabilibus mundi arcanis ipsius mundi autorem Christum cognovisse natum, omniumque primos venisse ad illum adorandum: ipsumq; Magiæ nomen acceptum philosophis, laudatum à theologis, etiam ipsi Evangelio non ingratum: credo ego, istos tam pertinacis supercilii censores Sybillis, & sanctis Magis, & vel ipso Evangelio prius sibi interdicturos, quàm ipsum Magiæ nomen recepturi sint in gratiam, adeò conscientiæ suæ consulentes, ut nec Apollo, nec Musæ omnes, neque Angelus de cœlo me ab illorum execratione vendicare queant. quibus & ego nunc consulo, ne nostra scripta legant, nec intelligant, nec meminerint. nam noxia sunt, venenosa sunt, Acherontis ostium est in hoc libro, lapides loquitur, caveant ne cerebrum illis excutiat. Vos autem qui æqua mente ad legendum venitis, si tantam prudentiæ discretionem adhibueritis, quanta in melle legendo apes, jam securi legite. puto namq; vos & utilitatis haud parum, & voluptatis plurimum accepturos. Quod si qua repereritis, quæ vobis non placent, mittite illa, nec utimini. nam & ego vobis illa non probo, sed narro. Cætera tamen propterea non respuite. nam & medicorum volumina inspicientibus contingit cum antidotis & pharmacis simul etiam venena legere Fateor præterea, Magiam ipsam multa supervacua, & ad ostentationem curiosa docere prodigia: simul hæc, ut vana, relinquite: causas tamen illorum ne ignorate. Quæ verò ad hominum utilitatem ad avertendos malos eventus, ad destruendum maleficia, ad curandos morbos, ad exterminanda phantasmata, ad conservandam vitæ, honoris, fortunæ dexteritatem sine Dei offensa, sine religionis injuria fieri possunt, quis illa non tam utilia censeat, quàm etiam necessaria? Sed quia admonui vos, multa me narrando potius, quam affirmando scripsisse, (sic enim opus esse visum fuerat, quò pauciora præteriremus) multa insuper Platonicorum cæterorumque gentilium Philosophorum placita secuti sumus, ubi instituto nostro scribendi sugge-

ſuggerebant argumentum, ideo, ſi alicubi erratum ſit, ſive quid liberius dictum, ignoſcite adoleſcentiæ noſtræ, qui minor quàm adoleſcens, hoc opus compoſui, ut poſſim me excuſare ac dicere, dum etiam parvulus loquebar ut parvulus ſapiebam ut parvulus: factus autem vir evacuavi, quæ erant parvuli, ac in libro noſtro de Vanitate & incertitudine ſcientiarum hunc librum magna ex parte retractavi. Sed hîc me iterum fortè redarguetis, inquientes, Ecce juvenis ſcripſiſti, & ſenior retractaſti, ut quid ergo edidiſti? Fateor: juvenis admodum hos libros ſcribere aggreſſus ſum, ſpe tamen, illos aliquando correctiores locupletioreſque emiſſurus, atq; ea cauſa Joanni Trithemio Abbati Peapolitano, quondam Spanheimenſi, viro arcanarum rerum admodum induſtrio, primùm illos obtuli corrigendos. Contigit autem poſtea, ut ineptum opus priuſquam illi ſummam manum impoſuiſſem, corruptis exemplaribus truncum & impolitum circumferretur atque in Italia, in Gallia, in Germania, per multorum manus volitaret, jamque nonnulli, impatientiùs, neſcio, an impudentius, ipſum informe opus ſub prælum exponere volebant: quo uno perculſus malo, ipſe ego edere conſtitui, cogitans, minus periculi fore ſi libri iſti paulò caſtigatiores mea manu prodirent, quàm ſi laceri per incondita fragmenta invulgarentur per manus aliorum. Præterea nullum nefas ratus ſum, ſi juventutis meæ ſpecimen perire non ſinerem. Addidimus autem nonnulla capitula, inſeruimus etiam pleraque, quæ prætermittere incurioſum videbatur, quod curioſus lector ex ipſius phraſis inæqualitate facilè deprehendere poterit. Noluimus enim opus ipſum totum innovare, &, ut ajunt, totam telam retexere, ſed paulùm caſtigare, atque aliquid ſplendoris infundere. Quapropter iterum nunc, quæſo te candide Lector, ne de præſenti tempore editionis iſta libres, ſed veniam des curioſæ juventuti, ſi quid fortè ſecus, quam placeat, in iſtis deprehendes. Vale.

Reverendiſſimo in Chriſto Patri, ac Principi Illuſtriſſimo, Hermanno è Comitibus Vuydæ, Dei gratia S. Colonienſis Eccleſiæ Archiepiſcopo, ſacri Romani Imperij Principi Electori, & per Italiam Archicancellario, VVeſtphaliæ & Angariæ Duci, &c. ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Legato nato, & in Pontificialibus Vicario Generali, Henricus Cornelius Agrippa ab Nettesheym S. D.

XIII.

EA eſt illuſtris famæ tuæ celebritas, Reverendiſſime & Illuſtriſſime Princeps: ea virtutum tuarum magnitudo & doctrinæ

ctrinæ ſplendor,&ſrequensoptimarum literarũ exercitium,& cum ſolida prudentia gravis oratio, & elegans dicendi promptitudo.multarum rerum cognitio,conſtans religio,acmores laudatiſſimi,quib.ſupra communem aliorum conſuetudinem prǽditus es:taceo priſcas eminentis nobilitatis imagines.ac divitiarum cùm antiquarum,tum novarum theſauros,amplitudinem dominii,ſacrarumq;dignitatum mitras,quorum etiam præſtantia anteſtas cum corporis decenti forma robore: quæ licet omnia maxima ſint.ego te tamen his omnibus longè majorem exiſtimo heroicis illis&ſuperilluſtribus tuis virtutibus, quib ſanè effeciſti, ut quantò quiſque doctior eſt, ac virtutum amantior,tantò magis benevolentiæ tuæ ſeſe cupiat inſinuari. Unde & ipſe etiam illud decus tuum petendũ mihi conſtitui, ſedParthorum more,hoc,inquam,eſt,non ſine munere.quem equidem ſalutandi Principis morem,à priſcorum uſq; ſæculis in hæc noſtra tempora derivatum, & ad uſq; hoc obſervatum videmus. Cumque viderem alios quoſq; viros egregiè doctos, doctrinarum ſuarũ pulchris magniſq; muneribus te ornare, ne ſolus ego,velut cultus& venerationis tuæ deſertor,ad tuam Amplitudinem vacuis manibus applicare auſſim, cogitabundus ac circumſpiciens in cella mea libraria, quo munere tam inſignem Principem condonare poſſem, en inter recondita offerebant ſeſe ſubitò libri de Occulta philoſophia, ſive de Magia: quos juvenis admodum ſcribere aggreſſus, & jam multis annis, vel oblitus,intermiſeram: mox tuæ amplitudinis veneratione ad illos conſummandos, velut ad vota reddenda, properavi: ſanè quod perſuaderem mihi, nihil me tibi gratius dare poſſe,quàm antiquiſſimæ abſtruſiſſimæq; doctrinæ novum opus, opus, inquam, curioſæ juventutis noſtræ,ſed antiquitatis doctrinam, auſim dicere, à nullis hactenus reſtituere tentatam. Attamen non in hoc tibi adſcribuntur hæc noſtra, quòd te digna ſint, ſed ut patefaciant mihi aditum ab benevolentiam tuam. Quæſo itaque, ſi non eſt improbum, habeant apud te quandam excuſationem. Nam tibi vota prǽfaturus ſum,ſi hæc juventutis meæ ſtudia tuæ Amplitudinis auſpicio in notitiam veniant,ac,fugata invidia, perennitatis jure illorum remaneat memoria nobis ad fructum bonæ conſcientiæ, cùm plura in illis etiam ſeniori mihi viſa ſint cùm utiliſſima, tum cognitu neceſſaria. Habes itaq; opus non tam juventutis, quàm etiam præſentis ætatis noſtræ. Multa ſiquidem juvenilis operis errata caſtigavi, multa compluribus locis interſulſi,multis capitibus adauxi, quæ ex ipſa orationis inæqualitate facilè deprehendi poſſunt:

possunt: atque sic cognosces me per omnem ætatem meam tuis obsequiis fore devotum. Vale, fœlicis Coloniæ fœlicissimus Princeps. Ex Mechlinia, Anno 1531. mense Januario.

Amicus ad Agrippam. XIV.

LIbrum tuum de Vanitate scientiarum. Agrippa mi observandissime, volui offerre Domino Principi Coloniensi, sed Dominus de Malardiam antea unum Reverendissimæ Dominationi suę tuo nomine obtulit. significavi illi alium de Occulta Philosophia Reverendissimæ Dominationi suæ dedicatum, & quod jam imprimeretur Antuerpiæ, ostendiq; quaterniones quinque, quos apud me habebam probavit ingenium tuum, teque summa existimatione apud præfatum Principem esse, quodq; brevi pro te missurus sit. alius de te sermo mihi non fuit, nec præfatum Dominum de Malard conveni. Itaque quem mihi dederas librū Reverendissimo Domino Coloniensi præsentandū, tuo nomine dedi Cornelio Sceppero, qui dixit mihi, illum à doctis quibusq; probari. Curia est in motu, & ego pro expeditione nostra maxime occupatus sum, ita ut tempus nō fuerit civitatem tuam perlustrare Optarem omnia nostra, ut spero, felicissimè succedere. quod faxit Deus. Electio, credo, hoc die publicatur. Obsidio Budæ soluta dicitur, intravitque subsidium Turcæ. Principes & civitates Imperii accordarunt Cæsari peditum quadraginta millia militum, & equitum octo millia contra Turcam. Negotia fidei ad Concilium intra annum promulgandum remissa sunt. De rebus Italiæ nihil novi habeo. Curia intra dies quinq; hinc abibit Aquisgranum : ubi, facta coronatione, Rex Ferdinādus revertetur in Germaniam. Cæsar Bruxellas petet, ubi nos per hunc mensem absuturos spero. Bene vale Ex Colonia, decima die Januarii. Anno 1531.

Agrippa ad Amicum. XV.

QUuod ad te scribam, non habeo aliud, nisi quòd ego hîc egregiè esurio, ab istis aulicis diis totus præteritus. quid magnus ille Jupiter, suspicari nequeo. ego quanto fuerim in periculo, jamprimum rescivi. tantum enim, dictum est mihi, prævaluerant cuculliones illi apud Dominam, sed muliebriter religiosam Principem, ut nisi illa mox periisset, jam ego, quod maximū crimen est, monachalis Majestatis sacræque cucullæ reus, tanquā in religionem Christianam impius, periturus fuissē: sed & nūc audio illos adversum me multo crudelius instare

instare apud Cæsares, & librum nostrum de Vanitate magnis calumniis onustũ tradidisse Ferdinando Cæsari primum, qui illum tradiderit Carolo Augusto graviter indignato suas literas suaque sigilla illi præfixa, mihiq; comminato nescioq quas Cantharidum minas. itaque jam non aliud expecto, nisi ut verificentur omnia illa, quorum ego in præfatione ad lectorem mihi vates fui. Sed interea ex te scire cupio, quid tu de negotio nostro acceperis, num mihi aliquando tam propitius futurus sit iste novus Jupiter, ut liceat mihi reliquos istos minutulos deos dæmonesq; floci pendere: sin minus, saltem me possem aut aquilinis exuviis, aut marini vituli pelle adversus illius fulmina obarmare, vel lauri umbra protegere. Vale, & Cornelium Scepperum meo nomine salvere jube. & protinus rescribe. Ex Mechlinia, decimanona Jan. Anno 1531.

Amicus ad Agrippam. XVI.

GRatias & pax in Christo JESU. Mirum, quàm gaudeam & propè exultem, mi amantissime Agrippa, audiens te istic, tanquam alterum Danielem in lacu leonum, esse excitatum qui gloriam Christi tam libere profitearis, etiam literarum monumentis verbum Dei extollens. Perge igitur, & Dominus erit tecum, haud dubito, cum sua gratia & spiritu. Mihi certè nihil gratius feceris, quàm si non solum me examini amicorum tuorum aggregaveris, sed etiam si, quod commodè poteris per compatrem tuum Gabrielem Stendelinum, amicum meum singularem, mecum libellos tuos communicaveris. Vertet enim id, mihi crede, in laudem Dei. Bene vale. Cursim Aldenburgi in Misnia, orientali, undecima Februarii, Anno 1531.

Agrippa ad Amicum. XVII.

TArditatem adventus mei molestam esse tibi non dubito, propter expectationem & desiderium videndi tabulam illam geomanticam Scepperi, quam sanè monstrabo tibi, dum venero: Veniam autem ante octiduum, si Deo placet. Hactenus enim multis & variis negotiis impeditus fui graviter, maximè ob acerbam amici mortem, medici nostri, cujus geberum tu habes. is nudiustertius mediocriter constiturus erat: post cænam verò, nihil dum mali sentienti, cùm se parat cubitum, leni tussicula erupta est vena, quam rosam vocant, & repente diffluente copiosius sanguine instar gurgitis suffocatus est,

tus est, magno omnium nostrum animi cum dolore & commiseratione. Vale. A vicesimaseptima Aprilis, Anno 1530.

Reverendissimo in Christo Patri, ac Illustrissimo Principi ac Domino, D. Eberhardo, tituli S Chrysogoni Presbytero, Cardinali, Antistiti Principi Leodiensi, Henricus Cornelius Agrippa S.D.P. XVIII.

QUod jam multis antea diebus ex Reverendissimo Domino Apostolicæ Sedis Legato Laurentio Campejo Cardinale, ejusque Secretario D. Luca & D. Bernardo œconomo tum etiam ex Serenissimi Poloniæ Regis oratore Joanne Dantisco Episcopo Culmensi accepi, Pater ac Princeps Reverendissime illustrissimeque, id hodie apud Celsitudinem tuam coram audivi & perspexi, quòd videl. magnitudine beneficentiæ tuæ meum negotium apud Cæs. Majestatem promovendum suscepisti, in quo certè ego fortunæ meæ haud parum congratulor, quæ cum me multis hic obligatum esse voluit, etiam tuę Celsitudini potissimum obligavit, qui non solùm, quod potes, idque velis, auxilium ferre sed etiam quid in me dignum auxilio sit, facilè cognoscere atque dijudicare queas. Atque utinam ea nunc esset fortuna mea, talisve reditura sit, quæ olim, quò non tam capere ex tua Amplitudine beneficium, quam eidem etiam referre possem, profectò audentius abs te auxilium peterem, tuamque operam liberiùs postularem. Verum ego hactenus partim occasione Cæsaris, partim aliis adversæ fortunæ procellis ingentia damna passus, ad patientiam malorum meorum ad experimentum amicorum adactus, in obscuro vivere coactus sum, ferè cognitus à nemine, ut cui cum fortuna etiam amici defecerint, qui omnes ferè sub idem tempus alii in longinquas legationes distracti absentes sunt, Neq; ultrò propter hæc omnia cecidit animus, neque torpet, neque defessus est. Quin imò est adhuc, quod olim constante fortuna erat, sanum pectus, vivax consilium, rerum gerendarum industria, in adeundis periculis audacia; sunt literæ, sunt artes, sunt linguæ, est rerum novarum prompta inventio, est externarum solida memoria, sunt avitæ nobilitatis imagines, militaria insigna, scholastici tituli, & benè gestorum munerum. Pontificum, Cæsarum, Regum, Principumque & Magistratuum clara testimonia. Proinde & pater & avi & atavi & tritavi Cæsarum Romanorum Austriacorumque Principum à longo ævo ministri fuerunt. Horum vestigia & ego insecutus, divo Maxi-

vo Maximiliano Cæsari & pace & bello non segniter inservivi. Deinde & sub aliis Regibus & Principibus multa & literis, & militia, & legationibus gessi, longè peregrinavi, multa vidi, multa expertus, multa didici, & novi, & memini, & quantum mihi natura dedit ingenii, docuit ars, cumulavit studium, instruxit experientia, tot vidi, tot novi, tot gessi, ut non dubitem, me etiam apud hunc Carolum Cæsarem nostrum posse insignem & gloriam & mercedem promereri. modò materia, occasio, favor non sint defutura, atque sint, qui me, quis sim, quid sciam, quid valeam, quid possim, queant velintque cognoscere. Hæc me oportet Cæsari offerre primùm, qui meus naturalis Princeps est, cujus majoribus majores mei servierunt, cujus avo servivi ego, & nunc servio etiam suæ Majestati indiciarii munere, cui nuper præfecit me Princeps Margareta Cæsaris nomine, accepto sacramento meo ac jurejurando in manus Reverendissimi Archipræsulis Panormitani, idq; muneris jam supra annum & medium gessi propriis impensis, & verso domicilio, traducta familia, me in aulam contuli, renunciato omni externo commodo, imposita negotia sic peregi, ut nemo melius. Neque tamen adhuc usque datum, neque statutum debitum stipendium est. Quòd si nunc igitur talis sum, cujus opera Cæsari accepta esse possit, statuatur, unde vivam, certum stipendium: sin minus, compensent peracta servitia, & exoneratum damno ulterius frustra sperare prohibeant, liceatque vel aliena beneficentia frui, qui interea sub Reverendissimi Domini Legati pennis sperabo. Hæc ego nunc Celsitudini tuæ nimis prolixè, nimisque licenter, & fortè etiam arroganter narrasse videbor, & tibi molestus fuit tam longa epistola: homo incognitus & pusillus. Sed tu, quæso, ne huic libertati meæ succenseas, sed clementiæ moribusque tuis gratulare, qui hanc mihi fiduciam subministrant, cujus eam magnificentiam, eam autoritatem esse scio, ut, quod mihi longi temporis tædio, indefessa solicitudine, nec minore dispendio, spe ambigua, cæterisque aulicis molestiis prosequendum foret, id tuam Celsitudinem apud Cæsaream Majestatem uno verbo posse efficere, Ego verò, ubi felicior fortuna sic mea direxerit negotia quo tuæ Amplitudini in aliquo prodesse, aut aliter usui fore ac inservire queam, non verbis tantùm, sed re ipsa atque opera gratias agere conabor. Vale fœlicissimè Candavi, duodecima Maii,

Anno 1531.

Doctissimo ac ornatissimo viro, Henrico Cornelio Agrippa, comprimis amico Eustachius Chapusius S,D. XIX.

QUandoquidem sive fortuna, sive vitæ utriusque nostrum ratio atque institutum ita fert, mi Agrippa, ut coram, quæ volumus, commentari non liceat, proximum putavi, ut subinde mutuis literis colloqueremur, & illam suavissimam consuetudinem hujusmodi literarum xeniolis ac fomentis tantisper aleremus, dum per fortunam coram, quæ viderentur, dicendi potestas fieret: non quòd amicitiam nostram tam fragilem tamque nutabundam putem, ut illi talibus tibicinibus ac fulturis aliqua ex parte sit opus, sed quòd, necessarias non dixerim, ita jucundas amicorum literas esse nemo paulò humanior inficiaturus sit. Quo consilio & nunc quidem paucis ac tumulanter, & posthac tum fusius, tùm sæpius ad te scribere in animum induxi, simul quo testatum habeas, tui memoriam etiamnum apud me integram ac incolumem esse, obiter te admonens, ut pari fide nostri meminisse velis, id quod te non dubito facere, simul quò leviculum quid, & quod tu nullo negotio præstare potes, abs te impetrem. De priore videmur satis De posteriore sic habe. Libellis tuis, quorum alteri de Vanitate scientiarum, alteri de Occulta philosophia titulum fecisti, magno consensu hic ab eruditis ac studiosis omnibus applauditur, libellis, inquam, si quidem crassitudine aut chartæ numero eos æstimemus. Cæterùm si ex fruge, si ex penitissima reconditissimaque eruditione eos metiamur, jure audies, mi Agrippa, quod à Martiale Persius sæpius in libro memoratur, Cornelius uno Quamlevis in tota Marsus Amazonide, ubi scientiarum vanitatem retegis, non illarum modò, quas cyclacas vocant, sed mechanicarum etiam ac manualiarum propè omnium. Quanquam nomenclaturam duntaxat tam variarum rerum facere nonnisi singularis, sive ingenii, sive memoriæ fidelissimæ, sive potius utriusque, esse possit, tamen sic in unaquaque declamas, sic singula velut in numerato tibi constant, ut perpetuò in ea sola (de liberalibus dico) versatus videri possis. ut taceam miracnli instar videri posse te id ætatis tantam tam multiiugarum rerum cognitionem præterea esse assecutum. Jam verò de Occulta philosophia quid dicam per te prorsus è tenebris eruta? quæ plerique ab hominibus desiisse sciri putabant. Sed volo parciùs, ne in os videar: & vino, ut ajunt, vendibili nil opus hedera. Tantùm admoneo, ut hoc ingenio atque industria mactus pergas, &

studio-

de ſtudioſis bene mereri, & te id genus lucubrationibus immortalitati conſecrare. Sed jam, quod initio inſtitui, dicam paucis. Non eſt obſcurum, dum de pellicatu ſermonem haberes, quem virorum perſtrinxeris ea in parte, cùm ingeris. Neſcio cuidam regi perſuaſum, &c. Et utinam tam ille verum eſſe intelligat, quam id abs te non minus verè, quam falſe proditum eſt. Cæterùm ne id videaris non conſtanti judicio, ſed temere ac inconſideratiùs dixiſſe, maximopere te rogatum velim, ut in tuæ exiſtimationis vel meam, aut publicæ utilitatis & tranquillitatis gratiam, poſtquam jam abs te jacta eſt alea, ſententiam illam illuſtriorem ac probabiliorem facere non graveris, facturus crede mihi, non exiguum operæ pretium, & ſimul reginam omnium gratiſſimam tibi conciliaveris, meque, cui jam olim es chariſſimus, tibi non vulgariter obſtrinxeris. Si vis, nemo eſt, qui poterit argumentum illud te uno tractare fœlicius: voles autem, ſi alioqui quicquam mea cauſa ſis facturus, & ego jam eam de te fiduciam concepi, ut putem te nihil mea cauſa recuſaturum. tu vide, ne nos fruſtreris, & quò certius ac facilius id præſtare poſſis, agnoſcaſque, veniant quaque parte ſagittæ, mitto ad te libellum, qui ſolus ſit auſus prodire in gratiam Regis: ſed variis & innumeri prodierunt, qui tueantur res Reginæ, ex quibus unum tamen mitto, quamplurimos miſſurus, ſi hoc abs te expeti ſenſero. Vale. Londini, viceſima ſexta Junii, Anno 1531.

Clariſſimo viro D. Euſtochio Chapuſio, Cæſareæ Majeſtatis apud Anglorum Regem oratori, Henricus Cornelius Agrippa S. D. X.X.

COgnita mihi eſt à multis annis tua in me benevolentia, Euſtochi clariſſime: nunc verò eò mihi perſpicatior facta eſt, quò me invidiæ pelagus plenis velis navigantem, ac ſævis jactatum tempeſtatibus ad majora impellis pericula, hoc exiſtimo: ad inſignem gloriam vocas, quam nullis unquam abſque magnis periculis redimere conceſſum eſt. Vide, quem in locum me conſtituas, qui me adverſus totius Galliæ & Italiæ famatiſſima gymnaſia, tum adverſus hujus mundi potentiſſimos Reges expoſtulas pugilem, ac ſi non Roffenſis, Eraſmus. Vives, Eckius, Cochleus, Saſgerus, Faber, & cæteri omnes adverſus hæreticos ſtipendiati, athletæ me longè opulentiores, fortioreſq; & multis admodum aſſeclis ſtipati. Ego verò tam ſolus ſum, ut, ſi cecidero, non habeam ſublevantem me. At,

hercle, forti opus eſt ſtabilique viro, non terga ferente in dubium, qui publicam perniciem privata redimere debeat. Vide tu, in quem locum me conſtituas Ego vidi & legi, quem miſiſti librum, & quas peſtiferæ conjurationis collegiorum turba congeſſit errorum ſententias, quibus ſplendidiſſimam Reginam, totius patriæ lumen, denſiſſimis tenebris involvere cupiunt, tantæ Majeſtatis contemptui etiam religionis incuriam ſociantes, pleniſque temeritate ſermonibus flagrantiſſimam Regio errori facem ſubjicientes. Non eſt mihi incognitum, quis artibus res hæc apud Pariſiorum Sorbonam tractata eſt, quæ cæteris tanti ſceleris auſum temerario porrexit exemplo. vix me continere queo, quin imitatus poëtam illum exclamem, Dicite ſorbonici in theologia quid valet aurum? Quantum pietatis & fidei illorum pectore clauſum putabimus, quorum venalis magis, quàm ſincera conſcientia eſt? qui extimeſcendas univerſo orbi Chriſtiano determinationes auro venales fecerunt, ac ſervatam tot annis fidei & ſinceritatis opinionem nunc tandem extrema avaritiæ infamia corrupuerunt. neque verò minus deforme fuit, ſuffragia Magiſtrorum noſtrorum cenſu, non æquitate exquirere, & formidoloſam omnibus illorum determinationem precio ſibi mercari faventem, partiumq; emptivis ſuffragiis aucupari, quod liberis ſententiis erat impetrandum. Hanccine camerinam me movere vis, & adverſus hoc hominum genus collatis ſignis pugnare jubes, ac ſi, quod ais, nemo hoc argumentum me uno, ſi velim, tractare poſſet fœlicius: atque ſi ego non ſatis inſenſum theologorum & ſcholaſticorum omnium odium præterita hac Vanitatis declamatione mihi peperiſſem, paucioreſque in univerſitatibus, in aulis, in toto ferè orbe amicos habeam, quam hoſtes, quorum opera factum eſt, ut mihi ſuſpecta ſit Anglia, inſenſa Gallia, etiam à Cæſare noſtro, cujus beneficentia pro obſequio ſperare debueram, indignationem, ſi diis placet, virtutis præmium referam. Hæc iſtis mihi dantur venerandæ literaturæ & præſtiti obſequii atque laboris ſtipendia, tam infœlici ſydere nato, ut ſemper ingratis ſoleam ſervire Principibus. Neque verò iſta me tibi narrare putes, quòd laborem hunc plena tua fiducia mihi injunctum, conquiſitis excuſationibus ſubterfugere, aut tantæ Reginæ gratiam recuſare & velut contemnere velim, aut tam ſim puſilanimus, ut ſententiæ meæ, quam in libro de Vanitate ſcientiarum protuli, tuendæ perſeverantiſſimus propugnator exiſtere metuam, aut tam enervis doctrinæ, ut librum illum, qui potius lubrica

lubrica Sophiſtarum opinione, quàm ſolido ſcripturarum robore contextus eſt, cui non niſi iniquiſſimorum ſuffragiorũ conſenſus autoritatis umbram tribuit, nequeam expugnare, ſed temporis & ocii opportunitatem operiri, autoritatiſque occaſionem & ſcribendi libertatem facultatemque aucupari me oportebit, nè caduca & fragili potentia tantum bellum aggrediar. Cæſaris namque & Mariæ illius ſororis mandato licentiaque opus eſt. At mihi penes illos neque commendator, neque fautor eſt, & declamatio de Vanitate ſcientiarum me illis iniqua æſtimatione in viſum fecit. Quòd ſi tu hæc nobis impetraveris, confido me hoc negotium cum interrita dicendi libertate & fandi copia, tum invincibilibus ſcrtptûris, inexpugnabilibuſq; rationibus, non minore fælicitate, quàm audacia & acturum & peracturum. Tu ſi quid in hanc rem facturus ſis, fac citò, & quid me facere velis, protinus ſignifica. Nam Cæſar intra paucos dies hinc migraturus eſt. Ego ubi maneam quoque divertam, incertus ſum. Nullus hic mihi ad rem augendam locus eſt, niſi valedixero virtuti & veritati. tam firma manet vetus ſententia, ut cum fatis exeat aula, qui vult eſſe pius. Mitto ad te orationem meam in funere Divæ Margaretæ Principis habitam, jamq; manu mea alicubi à typographi erroribus emendatam: tu cæteros, qui in gratiam Reginæ ſcripti ſunt, libellos mittere ne graveris, in hoc facturus mihi rem omnium gratiſſimam. Nam Roffenſis libellus admodum placuit, utinam liceret illi viro liberè omnia proloqui, nihil ob metum reticere. Vale, & me omnib. amicis commendatum habe. Ex omnium bonarum literarum atq; virtutum noverca aula Cæſarea, nunc Bruxellis 12. Kalen. Auguſti, Anno 1531. Quas ad me remiſſurus es literas, eas dirige in domum Reverendiſſimi Domini Legati Cardinalis Campegii, qui unicus meus Mœcenas, & ſine quo ego ſub iſto inanimi pecore (aureo vellere dicere volui) rapaciſſimorum luporum præda factus fuiſſem. Ad illius itaque œconomum, quem vocant Domus Magiſtrum, literas tuas dirigito. Iterum vale.

Ad Cæſareæ Majeſtatis privatum Conſilium ſupplicatio Henrici Cornelii Agrippæ. XXI.

CLaritudinem veſtram ampliſſimi Senatores, quotidianis turbare in curſibus, atque tot repetitis urgere ſupplicationibus, teſtor ſuperos & Deum ipſũ, non minus, quàm hoc eandem veſtram nauſeat Claritudinem, & me tædere: ſed haud utrobique par eſt, quum veſtræ ſublimitatis autoritas id

ſolo juſſu præſtare poteſt, quod ego à Cæſarea Majeſtate jamdudum anxius expecto. Dico autem anxius, non quòd de petitionis meæ æquitate & juſtiſſima ratione diffidam, Cæſariſve judicium reformidem, ſed de qua pendeo, aliquorum hominum fidem, qui me fortè velut peregrinum hominem minus notum-minus amicorum hîc habentem, rejiciendum & contemnendum cenſent: neq; qui ſim, quid ſciam, quid valeam, quid præſtare poſſim, velint Cæſarem coognoſcere: atque utinam præterea non etiam obtrectarent. quorum opera jam tot vanis procraſtinationibus hactenus ſuſpenſus, à finantiarum quæſtoribus proſtergatus, à Cæſare contemptus, dum ventura quæq; expectarem commoda, bona amiſi præſentia, damnum certum ſub promiſſorum ſtipendiorum ambigua ſpe paſſus ſum, quouſq; alieno ære obſtrictus, & uſuris propè præſcriptus, deſtitutus auxilio, dum ſequor aulam, abſens domicilio, eſurit familia, illachrymantur filii, perſequuntur creditores, & cum damno creſcit mortalis egeſtas, etiam ne perſonæ meæ ſecurus ſum. Hæccine venerandæ literaturæ & commiſſi muneris, præſtitiq; obſequii à Cæſare ſtipendia accipio? quòd ad reſtim, ad laqueum, ad deſperationem propè adactus ſum atq; utinam certò deſperare liceret, & ſolutus jurejurando Cæſari præſtito deletus eſſem de illo Cæſareo libro vitæ, in quo non modò fortuna mea, ſed & ſpes quoque mea captivata eſt. Verum de veſtra Claritudine aliquanto mihi melior opinio eſt, ut qui non adeò crudeles ſitis, ut ne inſontem, perire ſinatis, & ob exiguum debitorum ſummam, auxilii inopem relicturi ſitis. ſed quod in veſtra poteſtate ſitum eſt, ut ſi numerare ſtipẽdium laborumve mercedem promptum non ſit, dilationem ſolvendorum debitorum, quæ ſæpè per nos externis mercatoribus ad plures annos etiam pro maximis debitis, nec abſque reipublicæ onere concedi ſolita eſt, mihi aulico veſtro ſaltem ad modicum tempus non ſitis denegaturi, quouſque à Cæſare aut conſtituto ſtipendio, aut meritorum præmio detur, unde ſolvam, aut ab illo abſolutus repudiatuſque liceat frui alienis beneficiis. Hanc unam ab autoritate veſtra mihi præſtari gratiam poſtulo, cedatque creditoribus, quicquid id eſt quod ego promeruiſſe ſtipendii cenſebor, habeantque fidejuſſorem Cæſarem pro qua iſta patior Quòd ſi ſecus vobis perſuaſum eſt agere, certe nullus alius mihi neq; ad ſatisfaciendum, neque ad ſupplicandum locus vacabit, atque alio quovis tunc vel peſſimo conſilio vivere oportebit eſurientem & deſperatum, ad illud tunc cùm Cæſaris ingratitudine, tum veſtrœ ſeveritatis inclemen-

clementia, meoque juſtiſſimodolore vivendique neceſſitate compulſum. Bruxellæ, Anno 1531.

Alia ad idem conſilium ſupplicatio. XXII.

SI ſuper illis, quæ mihi D. Margarita Princeps conſtituit, & expediri toties juſſit per finantiarum illos finiſſimos, ut ita loquar, proceres ſatisfactum fuiſſet, non haberem, quod nunc de Cæſare conquererer. Verùm quum me ab illis inanibus pollicitationibus ſuſpenſum, vanis dilationibus poſtergatum, falſis promiſſis deluſum, tandem deprehendiſſem, & me, adempto fructu, fruſtra laborē accepiſſe cognoviſſem, quorſum aliò mihi recurrendum eſt, quam ad vos Cæſaris Conſiliarios? nam illi, inſtar Pilati, lotis manibus rem meam rejecerunt in Cęſarem, quem jam ſupra ſeptimum menſem ſupplicabundus dum ſequor, ſtatuæ magis, quàm homini canere, videor. Sic ille me in morem terreſtris ranæ ſitientem fruſtra vociferari paſſus eſt, atq; dum peregrinus in diverſorio magno diſpendiorum onere & damno non immodico malum malo accumulo, eſurit familia, creſcit æs alienum, perſequuntur creditores. ipſe ego judicio veſtro periclitor, nec muneris mei ſtipendium, nec meritorum præmium, nec laborum mercedem, nec ſolvendorum debitorum meorum dilationem, ob æquiſſimas cauſas juſtiſſimaſq; rationes mihi cōcedenda impetrare queo: atq; majus fortaſſis futurum nunc eſt damnum meum, quam quod debito mihi ſtipendio reſarciri queat aut redimere illud velit Cæſaris parſimonia, ne dicam avaritia. Quorſum igitur aliò quam ad vos viros ſapientia graves, æquitate conſpicuos, prudentia ſpectabiles, mihi recurrendum eſt? An me ignoratis, ò oculatiſſimi virorum? ipſa opera mea me vobis prodere potuerunt, aut hactenus de me periculum facere potuiſſetis. An me contemnitis, deſpicitis, refugitis?

------non durus genuit me cautibus horrens
Caucaſus, Hircanæq; admôrunt ubera tygres.

Sum enim non ſolum ingenuus, ſed & ſpectabilis genere, nec tantum clarus imaginibus avitis, ſed & propriis titulis militia doctrinaque partis, nec modò ſcholaſticis tyaris, ſed etiam militaribus inſignibus decoratus, qui ſub diverſorum Regum Imperatoribus militiæ præfectus, nitido coruſcans ære ſtrenua edidi facinora: inde per Italiæ, Galliæ, Germaniæ, celebrata gymnaſia pulpito donatus, publicis theatris prælegi, ſplendida fama Doctor: ſunt mihi horum aliorumque bene geſtorum munerum ſummorum Pontificum, Cæſarum, Regumque & Potentatuum clara teſtimonia. Multa olim fœlicis

cis fortunæ experimentis evectus præstare potui, etiam Regibus & Principibus, qui nunc indignante fortuna mihi ipsi vix queo sufficere. At fortè exulabit aliquandiu fortuna mea, non expirabit: vivemus aliquando fælicioribus astris, qui nunc agimur adversis. Sunt adhuc mihi & plus quàm olim, optimæ literæ ingenuæque artes, inveniendarum rerum novarum pervicax ingenium, sanum pectus, vivax consilium, rerum gerendarum industria, in adeundis periculis audacia, in sustinendis laboribus vires, atque ad paranda accepta Regibus facinora infractus animus: sunt & variorum populorum linguæ, & mores, & cum multarum rerum experientia etiam solida memoria. Quòd si Silenum illum invertere oporteat, essent etiam astus, calliditas, versutia uterq; dolus, & malorum quorumvis scientia atque potestas, ingeniumque nocendi doctum, etiam potentioribus. Hæc quoties in meipsum ingressus recogito, non possum nec debeo, nec volo ulterius hoc miseriæ cœno volutari, tam magno meo meorumque cum damno, tum ignominia & exitio. At quorsum alio mihi recurrendum est, quàm ad vos Magistros in Israël, quos decet ista Cæsari evangelizare primum: qui si me condigna veneratione & præmio suum agnoverit, nulli unquam alteri Principi serviturus sum lubentiùs, quàm sibi, cujus majoribus mei progenitores longa serie servierunt: vosque pariter me lucrati fueritis vobis semper obsequentissimum. Quod si me Cæsar ipse repulerit, convertar tunc ad gentes fortè, quæ non verentur illum, si fortè clementiam, quam in naturali Principe meo non reperiero, apud externos populos, vel hostes patriæ, efferataque barbarorum ingenia consequi valeam, & prætereuntibus mecum sacerdote Levita excipiat Samaritanus. Neque verò quisquam Regum unquam adeò est aut fortuna fœlix, aut imperio potens, aut sapientia efficax, ut nullis egeat hominibus, qui fide, constantia, audientia, prudentia, taciturnitate illi aut domi adsint consilio, aut foris curent Reipublicæ suæ negotia. Nec me latet, quo nunc in pelago fluctuent res Cæsaris, etiam quas fortè arcanas & maximè reconditas putatis, nec tam sum improvidus, quin ex ratione præteritorum etiam de futuris, circa aliquam quamvis divinationē, conjectare sciam. Certè si unquam aliquando Cæsari opus fuit hominibus, nunc omnium potissimè & maximè opus est, non secus atque mihi opus est Principe, qui mea opera utatur, abs quo mihi egregio aliquo facinore famam, honorem & opes rursus accumulem: non qui me ociosa cunctatione fallat, & spe ina-

spe inani perire sinat. At, ne vos lateat, sunt, fateor, & Pontifices, & Reges, & Principes, & Respublicæ, qui me propositis magnificis condictionibus ad munera, ad honores, ad officia expetunt, quiq; non solum stipendia, sed & domicilia, prædia, possessiones, filiorumq; bẽneficam curam cum his offerunt: sed eo malorum clavo hîc defixus teneor, ut si etiam ad proximum lapidem me optima quævis fortuna maneat, hanc tamen nequeam arripere. Quin tantali convivium hic ludere cogor, admotaq; ore tenus poma, & aquas esuriens sitiensq; capessere nequeo: hoc ipso etiam Tantalo miserior, quod mihi hîc ne uno quidem illo inferiorum solatio, quod ajunt: Nullam sperare salutem, frui liceat: adeo mihi nec sperandi, nec desperandi, facultas conceditur, nam aliunde spem auxiliũve capere, quàm à Cæsare, cui jurejurando astrictus sum, non tam nefas esset, quàm crimen Majestatis. Proinde cum mea salus, si qua futura est, non magis in auxilio, quàm in auxilii celeritate consistat, non video, quid sperare potero ab hoc Cæsare quavis cochlea & testudine tardiore, qui cunctando jam ad hanc ultimam me adegit calamitatem. Quorsum igitur alio nunc mihi recurrendum, quàm ad vos ejus Consiliarios, quibus data est potestas, quos vultis, in album recipiendi, &, quos vultis, submovendi? Nunc ergo aut facite me apud Cæsarem esse aliquid, aut me à præstito Cæsari jureiurando liberare, ut, illo me repudiante, si aliunde quævis bona fortuna me respexerit, liceat hanc vel cum illius offensa, obviis manib apprehendere. Si alterutrum horum præstiteritis, nõ habebo, quod de vobis aliquando iure conqueri possim: sin neutrum, & me patrocinii vestri indigum à clementię vestrę sinu repuleritis, quam neminem supplicum unquam difficilem habere decet, iam cogeretis me acceptam ea repulsa iniuriam ad novarum rerum licentiam transferre, & malo aliquo consilio (ceu quale Hermocles dedit Pausaniæ) uti oportere, sive quod docet Satyrus ille inquiens.

Aude aliquid brevibus Gyaris, vel carcere dignum,
Si vis esse aliquid.---------

Quin & malis artibus sæpissime bona fortuna parta est. & perituro melius est anceps experiri consilium, quàm nullum. Sæpissime n humana desperatio ut speratis fallitur, insperata facilius assequitur, & fortuna virtute prædita scelere recuperanda est. Sed interea memineritis, inter Æsopi Apologos esse, murem aliquando subvenisse leoni, & scarabeum expugnasse

aquilam. multæ siquidem perpusillæ bestiolæ sunt, quæ contemptæ maximis etiam beluis rem facessant. Nullus tam abjectæ sortis, qui non possit per occasionem prodesse amicis, & nocere inimicis, etiam potentissimo cuique. Nullus ingenui animi vir tam unquam prostratus jacet, cui pudor, ira, dolor ingens, & pertinax necessitas novas vires novasque artes non suppeditent, quem non fortem & ad omne facinus intrepidum reddant, etiamque sagacem. Nolim tamen ego pro mure scarabeus fieri. Quid autem futurus sim, in vestro consilio & Cæsaris arbitrio repositum est Potestis vos me Cæsari servare: potestis etiam me illi perdere. Vos boni consulite, & meæ huic amaritudini ignoscite. nullum enim tam pusillum animal est, quod angustiatum non excandescat. Atque ipsi scitis carere crimine, quod extremæ calamitatis necessitate committitur. Quòd si quid peccavi, simque vel asinariæ molæ reus, jam satis supplicii eo ipso de me sumptum est, illo usque adactus, quòd cogor non tam pro merito stipendio pro mercede laborum, pro præmio virtutum, quàm pro securitate personæ meæ, pro vita parvulorum meorum, atque pro abdicatione, pro repudio, pro ipsa denique desperandi licentia supplicare, Bruxellæ, Anno 1531.

Agrippa in Carcerem conjectus ad Amicum.

XXIII.

CUm ante hoc triduum, Vir clarissime, & tua autoritate & totius privati Cæsarei consilii decreto Alexio Falco interdictum sit quicquam infra quindecim dies adversum me attentare. nihilominus ille, contempta autoritate vestra, me hoc manè per Bruxellanos apparitores in carcerem conjici fecit, sese unà cum Joanne Plato utrisque stipatoribus, sed perfidis nebulonibus, comitantibus. quod illorum factum & intentata in me eorum violentia in tuæ præstantiæ ignominiam & totius Consilii Cæsarei ac Senatorii Ordinis vestri opprobrium non vergere non potest. Verùm tueamini vos vestram autoritatem, quando lubet, mihi præsentaneo opus est remedio. Te igitur nunc appello, quòd, ut potes, ita velis, autoritate tua succurras, atque hoc injusto carcere liberum restituas, meque fortunæ rationem habeas: quem non vitium, sed virtus pessum dedit, quemque nullum crimen, nullum scelus, nulla improbitas, nulla lex, nullum jus, nulla æquitas sed Cæsaris ingratitudo & consiliariorum negligentia afflixit. Vale. Ex carcere civitatis Bruxellarum, 21. Augusti, Anno 1531.

Amicus

Amicus ad Agrippam. XXIV.

SP. Cùm libertate adii Reverendissimum Panormitanum, tui, ut mihi semper visus est, virtutumq; tuarum apprimè studiosum: eique significavi tuum rerumque tuarum statum infortuniorum plenum, rogavique Reverendissimi Domini. D. Legati nomine, ut pro justitia tibi adesse velit, remque hanc separatim aperui, ex qua detentus es. quod ut commodius & planius facerem, literas ei reddidi. respondit perhumaniter, daturum se quamprimum operam ut liber evaderes jussitque, ut ad te scriberem, ut interim bono sis animo, dixime redituruṁ ad horam, quod renuit. seque pollicitus est missurum è suis aliquem, qui significaret Domino Reverendissimo liberationem tuam Quòd si, ut accepit, præstabit, non erit opus, ut denuò redeam: sin secus, quod nolim inciderit, redibo, neque ulli aut labori aut operę parcam, ut cum libertati, tum nobis tui amantissimis hodie restituaris omninò. Vale, fortique animo sis. Ex curia Reverendissimi Domini Legati, 21. August. Anno 1531.

Agrippa ad Iudices. XXV.

DIlationem solvendorum debitorum hactenus concedere noluistis: tum Cæsarem fidejussorem accipere renuitis. Quid mihi proderit vestræ autoritatis implorare clementia, si æqua petentem repellitis? Quid valet apud vos Cæsaris fides, si illum fidejussorem refugitis? An fortè illum de hoc hominum genere esse putatis, quos promissa non obligant? Quam tum vultis me ex istis haurire sententiam aliam, nisi aulicam hanc vestram benevolentiam nonnisi blandiloquentiam ac fraudulentam simultatem esse, illasque datas mihi tam magnificas aulicorum titulorum exemptionum privilegiorumque Cæsaris literas & sigilla, nonnisi meras nugas & ampullas esse, atque illa tum prodigia stipendiorum & beneficiorum promissa, esse non aliud quam verborum inanium crepitum fumumque plus quàm Poëticum, atque, quod est in fabulis de Echo nympha, nil nisi meras voces sine corpore? Ohe, hæccine mihi præbebitis scribendæ Cæsareæ historiæ laudis suę indicia, inclementiam, avaritiam, ingratitudinem, literarum fidefragium posteritati propalanda? Dicite mihi, an decorum est Cæsari, quòd ego suus Indiciarius jurejurando sibi adstrictus, jam propè ad biennium vacuum stipendio munus gessisse, & dempta mercede obsequium præstitisse debeam? qui dum supplicabundus hanc aulam sequi cogor, si

non

non excepiſſet me Reverendiſſimus Legatus Apoſtolicus Cardinalis Campegius, fame periiſſe potueram. Fortè cum multis mihi hoc commune malum eſſe dixeritis, nec me ſolum aliena vivere quadra, ſed & omnes ferè Cæſaris ſtipatores, ſatellites, oſtiarios, etiam qui illi à cubiculo ſunt, id agere, quos paſſim menſas circumire alienas, viciſſimque & alternatim per Oratorum adventitiorumque ſatraparum, curias, veluti menſalium ſermonum exploratores aut paraſitos, ſua prandia & cœnas emendicare videmus, & tanquam lupos fabulæ ſupervenientes ſermones quoſque liberiores odioſa ſua præſentia reſtinguere non immodica Cæſaris ignominia. Hic velim vos aliquando audiretis, quæ ſæpiſſimè audio ego: videretis, quæ video ego. Certe ſi Cæſaris honos vobis cordi eſſet, aliter illi conſulueritis, nec tam luſcis oculis avaritiæ ſuæ conniveritis, quaſi non ſit turpe Cæſari, ſuos ſtipatores mercedis inopia laceros, obæratoſque proceres præcario victum quærere, quodque vos me ſuum Indiciarium coram vobis litibus deſtinatum, carceriſque terroribus vexatum, cùm habeam mihi debitorem Cæſarem, illo præterito, jubetis emendicare ab amicis quod ſolvam creditoribus. Quæ hæc veſtra æquitas, quæ juſtitia eſt? anne ſummum jus in ſumma injuria vobis repoſitum eſt? Annon ſatis dedecoris & injuriæ paſſus vobis videor, qui contra jus & æquum, contra decretum veſtrum, contemptaque autoritate veſtra, & pendente coram vobis lite, alieni judicii violentia, inſtar latronis & ſacrilegi ductus coram omni populo, atque in carcerem conjectus ſum, niſi vos me ultra tantam ignominiam etiam mendicitatis ludibrio exponere velitis? Hæccine veſtra ſunt remedia? Sub qua unquam tyrannide, quantumvis barbara, ſæva, fera, truculenta, crudeli, auditum aut lectum eſt, hominem literatura venerandum, virtutibus colendum, obſequiorum benemeritis præmiandum, innocentia innoxium, taliter mulctatum, quàm me à vobis, & ſub hoc Cæſare, Principe, ut dicitur, quantum in ſe eſt clementiſſimo? Aut agnoſcite Cæſarem mihi debere aliquid aut non debere. Si debet, habere illud in depoſitum, habete illum fide juſſorem, ni illum fide prorſus carere cenſueritis. Quòd ſi non debet, liberate me à jurejurando, & ego non ſolùm inveniam quod ſolvam creditoribus, ſed & calamitatem hanc mox in fœlicitatem commutavero. Veruntamen ſcitis ipſi & fatemini, inſignem mihi factam eſſe injuriam ac jure deberi mihi & honoris & damni reparationem, longè ſuperiorem illo quod abs me putatur. eadem cauſa eſt debito-

rum

rum & injuriarum, ad idem judicium spectat, simul, non separatim agenda terminandaque est, decet reconventionem illam habere vim depositi. At vobis major, quam mihi, facta est injuria: sed majus meum dedecus & damnum. Quocirca & procuratorem fiscalem mihi adsciscere postulo. Quò si vos in adversarii mei gratiam, cùm vestram, tum Cæsaris ignominiam ulcisci nolueritis, ego, qualisqualis sum, meæ famæ crudelis & honoris mei prodigus esse nec debeo, nec volo, nec illatam mihi injuriam pro qualitate personæ meæ tam pauci æstimandam censeo. Quin quòd ultra læsi honoris mei reparationem ad utilem emendam jure mihi credere debeat plus decuplo superaturum sit id, quod abs me petitur, debitum. Quòd si cedere cogor violentiæ, & potentioribus par esse non potero, infirmitati fortunæ meæ imputabitur: verùm honoris mei vindictam & injuriarum ultionem, si data aliquando oportunitate vindicare neglexero, hoc certè ignaviæ, pusillanimitatis & excordiæ vitium esset. quod ab ingenuis animis tam semper alienum fuit, ut multi quam honoris sui vindictam judicum sententia non obtinuerunt, alii vi, alii dolo, alii sicariatu & veneficiis prosequi non dubitarint. Vos nō dubito, quin facietis, quod æquum & justum est. Bruxellis, Anno 1531.

Agrippæ Protestatio iudiciaria. XXVI.

SI, pendente lite, à debitore creditorem extra judicium solutionem accepisse constiterit, num secundariò solvere tenebitur in judicio? Quid si creditor vi, aut rapina sibi sive solverit, sive pignus abripuerit, aut irreparabile damnum eandem ob causam intulerit, num etiam damnabitur illi debitor in judicio? Alexius Falcovi & violentia rapuit mihi bonum nomen meum, rapuit bonam famam meam, contumeliatus est in personam meam, & irreparabilem intulit mihi cum damno & corporis & honoris injuriam: nonne ipse sibi satisfecit supra sortem debiti, atque ex creditore factus est debitor, ex actore reus, ex civili criminosus? An gratis ista ego passus ero? Reddat mihi bonum nomen meum, reddat mihi bonam famam meam, restituat honorem, repetat injuriam, reficiat damnum & interesse: desinat petere, qui factus est debitor: cesset agere, qui reus factus est judicio. Non iniquum peto, non diversum ago, de eadem re lis & causa est, & actio inseparabiliter sibi cohærens, quæ eodem judicio, eadem instantia, una sententia simul terminanda est. Puto, nulla lex, nul-

nullum judicium, nullum jus, nulla æquitas aut me condemnare poterit, aut illum reddere indemnem. Quòd si, testibus legibus, malè meriti nulla debent justitia, nec fide gaudere, quantò magis nullum meretur judicii favorem sentire, qui in judicium tam atrociter commiserit? si vim vi repellere licet, quantò plus jure? Si dolosus doloso in nullo tenetur, quantò minus doloso innoxius? Si culpa cum culpa compensari debet, quantò plus justa reconventione? Hæc oro, & illatam etiam vobis injuriam vestræ claritudinis cùm justitia, tum æquitas ante oculus habeat, nec me insontem & sine vestro favore periturum, tam inclementer perdere velit, qui me vobis humillimè semper commendo. Bruxellis, Anno 1531.

Agrippa ad Cæsarem. XXVII.

Ad eam miseriam ob tuum servitium redactus sum, metuende Cæsar, ut præter vitæ exitium majorem mihi irrogagare non poteris: & licèt nuper mihi, nescio qua inclementia, & aures tuas occluseris, & oculos tuos à supplicatione mea averteris, denuò tamen, veluti in moribundis solet Natura, ultimum conatum experturus ad te supplex redeo, non aliud petiturus, nisi, quod si à clementia tua debitum virtuti & labori præmium impetrare non liceat, saltem ab indignatione tua, si qua erga me est, obtineam repulsam: quodque sperare non licet, subeas desperare, & solutum me â jurejurando tuæ Majestati præstito, repudiumque liberum abire sinas: & huic desperationi meæ admodum coactissimæ ne succenseas, necessitatique exlegi veniam tribuas. Bruxellis, Anno 1521.

Agrippa ad Amicum. XXVIII.

Requisitus ab Amplitudine tua, Pater Reverendissime, ut quæ mea opinio sit super Cometa hesterno vespere viso, brevi scripto aperirem, non ignoro, quàm temerariæ arrogantiæ id mihi imputari posset, ad tantam præstantiã tuam aliquid de his rebus non satis comperta veritate. nec exacto judicio scribere. Maximum autem crimen ratus sum, tuę Humanitatis, cui plurimum debeo, præcepto, in tempore non respondere. Malui itaque erroris & vel temeritatis subire periculum, quàm inobedientiæ incurrere crimen, sciens, jamdudum ex Sacris literis edoctus, pluris esse obedientiã, quàm victimam. Itaque in tam tristi laborum meorum absentia, quod mihi de his rebus velut umbra quædam memoria heret, jam proferam in medium. Qui de astrorum judiciis scripserunt, novem aut fortè

fortè decem narrant Cometarum stellarum genera. Neque tamen inficior alia, & ab his diversa Cometarum genera à posteris comperta, & olim ultra triginta duo genera Cometarum à Stoicis depicta. Hinc pogonios, acontios, piphios, phitetes, cerarios, lampades, hippeas & ejusmodi plures à Græcis nuncupatos. Sed ego vulgatum apud Astrologos numerū sequar, qui horum unum Saturnium vocant, qui plumbeo livore pallens, caudam non adeò protensam habet, ut cæteri. Denique Jovis duos, quorum nnus argentum ab argento splendore & cauda lucidissima nuncupatur, alter Rosa dicitur, qui majusculus formam habet tanquam faciem hominis, caudā prolixam, & colorem in citrinum vergentem, velut aurum argento mixtum: estque lucidissimus. Post hos Marti adscribunt quatuor. horum unus Pertica dicitur ardens & igneus, cujus cauda unico radio in longnm instar ardentis lanceæ protensa: alter dicitur Veru, priori haud dissimilis, nisi quia caudam undulatam veluti continuò vibrantem habet: tertius Tenacula, à bifurcata cauda, nomen tenet: quartus Rubea matura nominatur colore rubeo & igneo, cauda multis radiis protēso. Proinde Veneris est unus, qui dicitur Miles, omnium fere perniciosissimus, qui corpore grandi, cauda longissima, candens ac refulgens. Porrò unus datur Mercurio, & dicitur Dominus Astoriæ, colore citrino & radianti, corpore crispo, undique brevib. radiis veluti barba emissis unde etiam Barbatus à plerisque nuncupatur cauda ejus non nimium protensa, neq; admodum lucida: Hæc si rectè memoria teneo, contemplatus hesternum cometem, illum aut Saturnium, aut Mercurialem existimo. videbatur enim mihi pallens & livido colore refulgens, quo ipsa etiam Saturni stella relucet: tum cauda neque prolixa admodum, neq; lucida: quia verò crispatus aliquantulum apparuit, & velocioris transitus quàm si cœli motum sequetur, hoc ad Mercurium attinet. nihil tamen de natura illius adferre ausim quousq; eum & melius contemplatus & acutius mihi perspecta fuerit. Verùm, quod de situ ejus deprehendi, corpus erat hesterno vespere ad occidentē sub tertia facie leonis pendens, cauda ejus recta linea protendebatur per duas posteriores stellas majoris ursæ, in stellam polarem, id est, ex occidente in septentrionem: movebatur autem motu aliquo & irregulari & quasi trepidante. descendens & occidens versus dexteram. Verum quid portendere videatur, ex multis considerationib. aucupari necessum est. Primum ex natura planetæ, quem imitatur: deinde ex natura signi, sub quo apparet & ambulat: tertiò

ex natura ſyderis aut ſtellæ beheme̜, à qua pendent: deinde perquirendæ ſunt Principum nativitates & intronizationes revolutioneſque, ut ſciatur, ſi in alicujus eorum nativitatis intronizationis revulutioni ſive ceciderit horoſcopum: aut ſi fortè ſignum profectionis, aut locum directionis, aut locum hilech alicujus iſtorum occupaverit. quod ſi compertum habeatur, ſuſpicari licebit de illo Principe, non modicam illi, aut vitæ, aut honoris, aut regni, aut fortunæ imminere periculum: tum quod de Principum, id etiam de regnorum & ortu & revolutionibus horoſcopiſque accipiendum eſt. Hæc ſunt, Reverendiſſime Pater, quæ utcunque reminiſcens hoc abortivo feſtivoque calamo tuæ humanitati tradere potui, qui me hoc manè reſpondere juſſiſti, alias exactiori perquiſitione eam rem tibi declaraturus, ſi & librorum & ocii copia non ſint defutura: multam enim requirit diligentiã hoc divinationis genus. nam niſi quis juſtis inſtrumentis Cometæ declinationem, latitudinem, aſcenſionem rectam & obliquam diſtantiam à ſole, ejuſque motum ab initio apparitionis ſuæ uſq; in finem noverit, quin & caudæ illius conſimiles diſpoſitiones verſioneſq; ſcrutatus fuerit, nihil rectè prognoſticaverit. Illud autem dicere non verebor, quòd quemadmodum corpus Cometæ eſt ſignificatior eventus futuri, ita cauda eſt oſtenſor regionis, ubi hæc potiſſimum futura ſunt. Quia igitur cauda hujus Cometæ ſeptentrionẽ verſus rectè protẽditur, certè quicquid id eſt, quod per illum comminatur, ſive ſignificatur, in illis regionibus, illarumque triangulis ſortietur effectum. Valeat fœliciſſimè tua reverentiſſima Paternitas, cui me humillimè commendo.

Doctiſſimo ac Ornatiſſimo viro, Henrico Cornelio Agrippa, Euſtochius Chapuſius S. D. XXIX.

MAgnopere ſum proximis tuis ad me literis delectatum, doctiſſime Corneli, non tam quia elegantes atque eruditæ eſſent, & benè facundæ, quamvis hoc etiam nomine per quã placent tua omnia: quàm quòd veterem illam amicitiam noſtram ac ſuaviſſimam conſuetudinem ſic vivam referebant, ſic ſpirabant recentem vegetamque, ut abſentia atq; ſolitudo, qua jam annos aliquot diſpeſcimur, non modo damni aliquid aut imminutionis non attulerit, ut etiam incrementi aliquid atque auctarii videatur acceſſiſſe, luculento nimirum & aperto argumento, non ea ratione hanc conſuetudinẽ à nobis ſuſceptam initamque eſſe, qua vulgus hominum ſolet, qui ſtultè ac temerè bracteatam quandam, ut ita loquar, ac ſuperficiariam amicitiam ad tempus, hoc eſt, tantiſper dum corporibus præ-

ſentes

sentes sunt, metiuntur, & in summis duntaxat labris natitantem habent, non etiam impressam animo: in quos Propertianum illud rectissimè quadrat:

Quam procul est oculis, tam procul ibit amor.

Superos comprecor, mi Agrippa, ut hanc benevolentiam, qua uterq; alterum arctissimè cōplectimur, perpetuam esse velint atq; vitalem. Sed nunc, paucis istis sic præmissis, ad rei, qua de nobis hoc tempore institutus est sermo, caput perveniamus. Meritò te amo, mi Agrippa, ac facio plurimi, qui, quod proximis dieb. magno ardore abs te contendi id me tam facilè tamq; benignè pateris impetrare. profectò si quid unquam à me vicissim postulabis, quod quidem in me sit situm, faxo, ut ne postulaveris frustra, sentiesq; cū eo tibi rem esse, qui non segnius neq; libentius beneficium in loco dare velit, quàm accipere. & quanquam initio nōn hil tergiversari videaris, varias causificationes adferens in medium, quò negotium abs te amolitus in alios, putà vel in Erasmū, vel in Vivem, vel in Cochleum & cæteros rejicias, nihil agis. O bone, hæc ego modestiæ atque prudentiæ tuæ, ut debeo, tribuo: modestiæ sanè est, quod te intra mediocritatem ponens, alios ad tam præclaram facinus patrandū putes præ te accersendos, quos & ingenio, eruditionis gloria & dicendi facultate ac copia te ducis præstantiores. sed de hoc viderimus mox. Jam verò quis non videat prudentiæ illud esse, & quidem nō vulgaris, dū rem omnem diligenter atq; ad amussim perpendens, acutè & graviter pespicis, quàm numeris omnb absolutū requirat artificem, ac proinde sub vereris, ne tantæ sarcinæ semel in humeros admissæ si deprehenda ris impar, malignis & vitiligatoribus hominib. ridendum te ac exsibilandū propines: sic fortasse cum animo tuo rationē iniens, si captivus ille Alexandri exercitus peritissimus sagittandi artifex, ut erat dictus, obq; eam rem corā Alexandro adductus quo specimē aliquod artis daret, mortis periculū adire maluit potiùs, quam de fama atque existimatione periclitari: quantò fecero consultius, si me, meo, quod ajunt, pede dimetiens, contineā à re tam ardua manus: & profectò perquàm eleganter & graviter, nec minus verè à Thucydide scriptum est, Inscitiam audax quiddam esse & sibi perfidens contra eruditionem atq; prudentiam subtimidam & verecundam esse ac cuntabundam. At ego utraq; de causa multò magis in spem vocor, fore, ut si res sit tibi cordi, ut cōfido esse siq; admoveas manū, ut nemo mortalium sit argumentū illud fœlicius ac majore cum energia tractaturus: id quod scripsi ad te proximis meis literis,

neq; adduci possum, ut dictum ipsum mutatum velim: quanquam tu subinde me admoneas, etiam atque etiam videam, in quem te locum constituam, in quod vocem discrimen. Sed heus tu, non ait Plautinus Pyrgopolymeas, praeclarum nullum sine periculo facimus. Novi, novi, eruditissime Agrippa, in quam arenam, in quam palestram te extraham: novi, in quam arenam quem pugilem devocem: novi, inquam, vires ingenii: novi ad quidvis, tum dicendum, tum lucubrandum incredibilem praesentiam, suppellectilem ditissimam, memoriam infinitam dicendi copiam illaboratam quidem & simplicem, puram tamen, & ob hoc ad docendum ac persuadendum idoneam magis ac propriam, novi praeter Cyclias, quas vocant, disciplinas ad unguem omnes perceptas, insuper legum tam divinarum, quam humanarum, sacrarum quoque Scripturarum suprà, quàm credi possit, absolutam cognitionem. Certè dum una frequentes essemus, sepenumerò mira mihi fuit eruditionis tuae omnijuga varietas, & ingenii tui praesentia illa itaque enthusiasmus verè entheus, meritoque vocari te posse putem, quod de Berbaldo grammatico Picum Mirandulanum dixisse ferunt, vivam & loquentem Bibliothecã. Quae omnia cum ita se habeant, (neque enim ad adulationem, aut gratiam loquor) tu modò vide, mi Corneli, (patere, quaeso, ut te id admoneam) ne talentum tuum defodias in terram, aliquando malae collocatae sortis severissimo Domino daturus poenas: quin potius, quod ille tibi concredidit tam affluenter, fac reponas cum quanto potes foenore. Sed insipidus ego, qui te de his obtundam. Jam verò ut nonnihil de illis dicamus, in quos te velle videris exonerare, ut de Erasmo nihil statuam temerè, quem eruditi & candidi plerique omnes, ceu Phoenicem eximunt ordini, de reliquis fidenter dico, idque illorum pace, ac bona venia fieri perquam velim, neminẽ eorum esse, quem tibi praeferendum (ne quid dicam amplius) esse censeam: ac ne illud quidem satis adhuc mecum constitui, num Erasmus ipse dabit, ille ut est placidissimus, dicto veniam, nisi quod in dicendo canorum quid & propemodum inimitabile habet, quodque in animos hominum leniter ac placidè illabitur argumentorum densitate, quibus in hac re potissimũm est opus, te sit superaturus. Quòd si tunc hanc laudem non agnoscas, (es namque singulari modestia praeditus) certè illud dabis, Erasmum jampridem Reginae studium atque favorem suum approbasse, edito ad illam de Matrimonio Christiano copioso & erudito syntagmate, Vives quoq;, dum Christianam foeminam insti-

instituit, vicẽ suam officio functus videri potest. Cochleus etiam, quãdo quidem in eãdem rem nonnuallam scripserit, quæ ad te propediem, ubi transcripta erunt, mittemus, non videtur locũ reliquisse, ut jure ejus officium desiderari possit. Sed quid? fac omnes accinctos esse ad scribendũ: fac arripuisse calamos, quò tam speciosam laudem sibi vendicent. nonne palam in medio atq; adeò in commune positam scripsit Horatius? Hæc occupantis sit, sit obnixè atq; acriter contendentis. Alibi simus civiles, cedamus de via largiamur priores aliis: hic pia quadam & generosa superbia enitendũ est ad summa proximusq; non quidem cubito submovendus ulli, sed industria, sed contentione ante vertendus. Mobile quid est virtus, loco stare nescit semperq; unius acquisitio ad majus aliquid gradus est, non cõsistentia: hoc vel maximè indicio palàm nobis faciens, originem cœlitus se traxisse. Et postea tu, si Musis placet, tot modis instructus, tot commoditatibus suffultus, alicui tam præclari facinoris gloriã cedes, nedum admittes in participatum: Explica, quæso te, mi Agrippa, istius ingenii tui energiã ac vires, evolve divitias fac tui periculum quid valeas, quid possis, vel illo solo fisus, in causa præsertim tam pia, qui infantium linguas disertas facit, qui Asinam Balaam, stupidissimum alioqui brutum, adversus nefarii hominis impietatem fecit vocalem. Atq; invidiosa, inquis, res est, & periculosæ plenum opus aleæ, si & unus & privatus homuncio adversus tantum Regẽ vel hiscere ausim, si tot Academiarum spiculatorum carbonum examina in me sustineã provocare. Primum de Rege, mi Agrippa, sic habe. Quanquã omnis amor præceps & cæcus esse consuevit, vel Poëtis & pictoribus testibus, tamen Rex ipse hactenus semper fuit etiamnum est sani consilii & probè oculatus, ut rem legib. judiciis bonorum atq; eruditorum hominum calculis, non vi, aut armis transigi velit, hac certè parte cordati Principis officio functus. At illis adeò malè sit, malè feriatis pestibus & intempestivis turbatorib. qui primi optimo Principi & uxoris amantissimo virus istud adflârunt: primi prępostaram hanc religionem ejus instillarunt animo, primùm interjunctissimos cum corporum tum animorũ copula tot annos perpetua concordia conjugatos frigidum interspeserunt. Quos ergò, sed nebulones illos, suæ conscientiæ suæq; synteresi relinquamus ex carnificandos quibus judicib. quoquo gentiũ se vertant, quibuscunq; strophis ac fucis malitiã suã incrustent pallientq; nunquam absolventur siquidẽ, ut est in Satyris, Judice se nemo nocens absolvitur. Interim hactenus nobis

ac Reginæ gratulandum, quòd Rex ipse, quãvis per gnatones aliquot, vel flamma cibum paratos petere, obnixè ac validè in deteriorem partẽ impellatur, tamen (ut dixi) legib. se & eruditorum judicio permittit. Quò fit, ut pro sua æquitate, aut nihil, aut leviter illis succenseat, qui cõtra se pronunciant modò rem argumentis, &, ut tantò Monarcha dignũ est, pertractent, id quod te facturum nihil prorsus addubito. Sed, age, fac rem secus habere: certè, mi Agrippa, non possum hoc loco, quin, quod sentio, dicam paucis. infœliciter videl. nos operam locare perdiscendis disciplinis, percipiẽdis divinis pariter atq; humanis, pervestigandæ deniq; veritati, si, ubi publica utilitas usum nostri desiderat, ubi pietas, ubi religio, tum eam mussitamus abscondimusve, non aliter faciẽtes, quam similes tota illa militari panoplia ad patriæ ac penatium defensionem instructus, mox conspecto hoste, vel gratia, vel metu abjiciat arma, aut dissimulet. Actum est mi Agrippa, de morũ integritate, de Philosophia Christiana, si personas hominũ respicimus: quin potiùs, Aristot. exemplo, hominis primum ethnici, deinde nõ in totum apud scriptores adulationis suspicione liberi, sic dicimus: Amicus Socrates, amicus Plato, amicus Rex magis amica veritas. Sed & illud te perspicere atq; animi cogitatione veluti percipere non ambigo, si procedat, quas turbas, quos tumultus Christianæ Reipub. jam annis aliquot satis superq; vexatæ datura videatur. Porrò & illud mihi considera, nihil te absurdi, nihil à majorum nostrorũ ac sanctorum Patrum exẽplis alienum facturum Agerem exemplis, nisi hæc ad te non forent aliud, quàm juxta parœmiam, aquas in mare. attingam tamen. Cogita Esaiam: Dispone, inquit Ezechiæ Regi, domui tuæ, &c. Cogita Nathan, qua libertate atque constantia homicidii ac stupri David arguerit: mox sub Christum passum offert se Joannes, unicum tuendæ veritatis exemplar ac typus: offerunt se è recentioribus Chrysostomus & Ambrosius, uterque magno animi robore adversus impios Principes usi. Sed dicis mihi, plerisqne libertas ista atque παῤῥησία exitio fuit: multi mortem plures exilium, odium, contemptum, ejusque generis calamitates innumeras pro mercede retulerunt: quibus ego uno verbo sic occurram: Alibi parcus sis vitæ, hic, si opus esset. in causa tam pia, pulchrum foret vitam pro laude pacisci. Quanquam hinc, ut dixi, nihil malè metuendum sit ac ne omninò quidẽ offensæ aliquid: modò, quo monui, res moderamine gerantur. Quare hæc nunc missa facimus. De Magistris nostris quod metuis, scil. tu, quod pueri solent, fulmen è vitro:

vitro:quaſi verò neſcias,ab ãnis iſtis paucis quib. Orbis naſum habere cœpit,Cumanos illos aſinos deſiiſſe eſſe terrori,nimirũ τῇ λεοντῇ detracta. Sorbona illa,aut,ſi mavis, Sorbonis, cũ ſuis illis pediſſequis fortiter cõtẽnenda eſt:lucernarii illi tenebriores& baubatores ignaviſſimi,clamoſi,tamẽ ridendi ſunt,ac fulminũ quorundã inſtar habẽdi quæ bruta propterea Phyſici vocare ſolent,quòd tametſi magno impetu collabantur,irrita tamen & citra noxiã ruunt.ſaltem cum Demoſt. eò tãtum impudentiæ atq; perfidiæ ſibi evadere permitterẽt, ut tacerent modo,non ẽt aperte veritatem oppugnarent.nam illũ ſynãche,&, ut falſe exclamavit alius archyranche,mutũ duntaxat fecit. At hos contrà vel Stenthore vocaliores atque obſtreperos magis fecit quæſtus ventriſq; negotium,nempe alioqui ſi ex animo& quod ita ſentirent,pronũciãrunt ſententiã,ſtupidiſſimi in ſulſiſſimiq; ſint oportet:ſin in re tã ſeria gratiæ&favoris potiorem rationẽ habuerunt,quid, quæſo,illis perfidioſius?quid impudentius?puid talibus conſcientiis deploratius?Quò digniores ſunt,doctiſſime Agrippa,ut illorum ſive fraude, ſive inſcitia in apertum extracta,quemadmodum in fabulis Veneris Martiſque nequitias retegit Phœbus, per te ridiculo ac conſpuendo etiam mortalibus ſint ſpectaculo.Sed non potui non effuſe ridere,ubi eo veniſſem legendo. Dicite Sorbonici, in Theologia quid facit aurum?at ego continuo rogabam cum Virgilio:

Auri ſacra fames,quid non mortalia cogis
Pectora?--------

rogabam cum Philippo Macedonum Rege: Quid non impetrat,quò non penetret aſellus auro onuſtus atque adeò.ſi permittis,habeo,quod pro illis tibi reſpondeam: Auro fit,Agrippa,ut ne potemur perditiùs, potitemus meraciùs ἐκ θεο ἐγκάπερο,cuticula curetur nitidius,ventri ac palato ſit melius, breviter ſorbeatur multis modis latius,reliqua ex te divinato. Verum iſtis hic modus eſto,ſi modò uno verbo abſolvero, quò magnis ambagibus circuivero. Nihil aliud quàm ridere Magiſtris noſtris convenit,&,ut Ariſtophanis verbo utar, ἀντιπαραπέρδει. Ergo ſuſcipies ſcribendi provinciam, modò id noſtra opera tibi perficiatur,ut vel Cæſaris,vel Mariæ ſororis mãdato atq; autoritate ſcribere videaris, potius quam privato & tuopte impulſu. Puto,quo minus invidiæ aut calumnię loci ſit reliquum.& probatur equidem mihi conſilium,ac proinde Regina ipſa intra dies paucos ſcribet vel ad Cæſarem, vel ad Mariam,quo tibi illorum autoritate liberius, quæ videbitur, ſcribendi poteſtas fiat. Mi Agrippa,ſi hac in re cum mihi, tum Reginæ

ginæ strenuè ac sedulò morem gesseris, profectò vel in me recipio futurum, sicq; ego advigilabo, ut te nunquam obsequii tantæ Principi pœniteat impensi: & quanquam ipsa per se ea animi generositate prædita est, ut meis calcaribus nihil fuerit opus, advigilabo tamen: tu modò cura talem te nobis in hoc conflictu pugilem præbeas, qualem te animo concepimus, qualemque, ut præstes, omninò secundum Deum in tua est manu. Hìc ego scribendi finem facturus eram, nisi visum fuisset dicere de hoc, quod Cæsarem subinfensum tibi, & paulò alienatione erga te animo esse, quàm solet, quereris, ob virtutem, ut verè scribis, & liberiorem illam, sed perinde veram declamationem de Vanitate scientiarum: hìc quod dicam, aliud habeo nihil, nisi quod optimam spem in clementissimi lenissimique Principis ingenio collocatam habeam, apud quem tametsi fuci quidam atque opici muros, ignavum utiq; pecus, & alienæ industriæ arrodendæ natum, ad tempus autoritatis aliquid invenerint, ut sunt placidissima quæque ingenia ad credulitatem ferè procliviora, tamen ne credas perpetuum ac ne diuturnum quidem istud fore. Citò, crede mihi. hic nymbulus serenabitur. Quod si exemplis dolor tuus levari potest, jam inde ab initio Græcorum historias memoria repetamus: repetamus Romanorum: annon apud illos clarissimi quique viri & de Republica optimè meriti Ostracismis civitate pulsi sunt? apud istos aut ad Gades, vel Gyaras, aut alioqui aliquo gentium jussi sunt exulare? ut ne commemorem alia graviora, quorum nihil simile tibi intentatur. Quare fac forti atque infracto & te digno sis animo. Melius, ajunt, cras forsan habebis. Et quidam è recentioribus non infœliciter scripsit,

Nemo vel ingenti mersus desperat in unda,
Sæpè fit expulsa nube serena dies.

Sed ecce & aliud subsidium, idq; indubitatum & sacræ anchoræ instar. En habes clarissimum illum ac nobilem heroem D. Ludovicum à Flandria, D. de Prato, virum, præter alias innumerabiles dotes, quibus ornatissimus est, tanta in dicendo vehementia atq; acrimonia, ut vel apud iniquum judicem quidvis persuadere ac probare posset. dicas Periclem quendam, aut Ogmium Herculem esse: tanta rursus apud Cæsarem gratia atque autoritate, ut te, vel si nocentissimus sis, cum illo queat reducere in gratiam, nedum insonti & perditorum hominum invidia, grato patrocinari non possit: postremò utriq; nostrum tam amicum, tam ex animo faventem, quæ viri humanitas est, ut nihil non facturum confidam, quod e re ac dignitate nostra

sit

ſit. Hoc tu Jove deprecatore ac fautore fultus, mi Agrippa, minutis iſtis & patellaribus diis, hoc eſt, veſanis rabulis, vel laqueum auſis mandare. Ego quoque vel abſens per literas atq; amicos, aut ubi ad aulam revocabor, coram polliceor me non poſtremæ diligentiæ, &, ut ſpero, non peſſima cum gratia propugnatorem dignitatis tuæ futurum: tu modò perfer & obdura,

Ac ne cede malis, ſed contra audentior ito.

dabit enim Deus his quoque finem. Sed heus tu, an non hæc ſcribendi occaſio vel præſentiſſima, & cum primis opportuna videri debet, aut reconciliandæ Cæſaris benevolentiæ, aut arctius etiam demerendæ. non hæc ſine numine divûm eveniunt, ὥστε ὥστε πάντα καλῶς. adhuc nos aliquis Deus reſpicit. Vale. Funebrem orationem tuam legi avide & diligenter: quam ut nunc non laudem effuſius, (καὶ γάρ τοι αὐτὴ ἑαυτὴν ὠφελεῖ) perplacuit. Typographo ſubiraſcor: quod illam tot tamque pudendis mendis illeverit. Iterum vale Londini, decima ſeptembris, Anno 1531.

Amicus ad Agrippam. XXX.

SP. Domine Agrippa, heri ſub noctem amicus quidã meus, cui nonnihil apud D. Hoſtratum fuerat negotii, mihi retulit, ſeſe illic cognoviſſe ex ore, ni fallor, ipſius D. Hoſtrati, parari adverſus tuos de Vanitate ſcientiarum libros neſcio quod mandatum, ſive edictum prohibitorium, ne quis illos vel vendere poſthac, vel legere audeat. id quoniam tua referre, ut ſcires exiſtimavi, non potui quin ſtatim tibi indicerem, quò poſſes, re adhuc aliquo modo integra, vel mature occurrere commoda apud D. Dominum inſinuatione, vel aliter tuæ exiſtmationi, ut commodiſſimum videbitur proſpicere. Unde verò hæc turba veniat, ab Lovanienſibuſne, an aliunde deprehendere nondum certò potui. Vale. Anno 1531.

Amicus ad Agrippam. XXXI.

SP. vir clariſſime, jampridem volitas hic per omnium ora, præſertim ob novum opus, quod edidiſti de Vanitate diſciplinarum: de quo quum eruditi complures ad me ſcripſerunt, mihi tamen nondum videre contigit. in eo conſentiunt, illic eſſe libertatis affatim, de cæteris variant ſententiæ. Curabo quamprimum ut habeam, ac totum devorabo. Hic Andreas ſacerdos mea ſententia modeſtus ac pius huc ſe contulit, ut Eraſmum inviſeret: ſed, ſperato theſauro, carbones repperit.

Nunc tuum expedit congressum, nonnihil liquidioris sapientiæ è tuo pectore hausturus. Videtur unicè amare tuum ingenium, ac libellum de Occulta philosophia perpetuum habet itineris comitem. Eum tibi non commendo, sed per illum potius tibi commendari cupio. Ubi perlegero librum tuum, scribam ad te copiosius. Interim præcor, ut quàm prosperrimè valeas, Datum Friburgi Brisgoiæ, decima tertia calendas Octobris, Anno 1531

Amicus ad Agrippam. XXXII.

QUidam provincias lustrârunt, & novos populos quidam adierunt, mariaque transierunt, ut eos, quos ex libris noverat, coram quoque viderent, sicut Pythagoras Memphiticos vates, & Plato Ægyptum & Architam Tarentiuum, eamque oram Italiæ quæ quondam Magna Græcia dicebatur, laboriosissimè peragrârunt, sic Apollonius intravit Persas, pertransivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit, & pervenit ad Brachmannos: ut Hyarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem audiret dicentem: inde per Decem populos reversus Alexandriam perrexit in Æthiopiam, ut gymnsophistas & famosissimam solis mensam videret in fabulo, uti Hieronymus refert. Sic debui, & meritò, servus & ignorantiæ captivus à Gallis ad Germanos transire, ut Erasmum & Agrippam, maximè lacteo fonte manantes, dominos suos, & philosophos, & theologos, doctoresq; egregios, & famosos per totam Europam, & viderem & audirem loquentes, & docentes. Unde Friburgum primò petii, & ipsum D meum Erasmum, à quo humanissimè susceptus, eidem duo vel tria proposui dubia, aut quæstiones de illa Occulta philosophia, quam Magiam naturalem & Cabalam vocitant, & de Alchimia unam: sed quasi fumum, aut verba sola parvi fecit præfatam Magiam: primò utramque, vel omnem Magiam, & ipsam divinam cabalam: & pluris fecit dictam alchimiam, sed dixit, tot esse ad eam porticus, quod est difficillimus ad eam ingressus & accessus. Hinc tandem ipsum rogavi, ut saltem quid per me scriberet ad Dominum meum Agrippam, ut majorem haberem occasionem & tutiorem accessum ad eum, quod libentissime concessit & fecit. inde cum literis suis petii Argentinam, & postea Spiram, in qua Cæsarem expectavi, & cum eo Dominum meum Agrippam per tres hebdomadas fere. Tunc cùm primum intellexi Cæsarem ante Festum natalis Domini, vel forte in

tè in hac hyeme non venturum Spiram, illico viam arripui ad Coloniam,& ad Bruxellas,cum laboribus & expensis & periculis sæpè,ut antea,non modicis:sed nil mihi difficile, ut veritatem percipiam, quæ est in Christo Jesu, quem tamen Dei filium & hominem verum redemptorem meum, vitam æternam mihi daturum firmissimè credo, & spero, ipsumque medium & umbram ejus, aut imaginem, quæ est Natura completa ad omnia,juxta illud evangelicum, Ego sum via, veritas & vita,&c. Hinc advenio, ut à Domino meo,cùm placuerit, enodatis & enucleatis quæstionibus nostris doctus redeam. O utinam coram oculis Domini mei Agrippæ inveniret servus suus aut famulus gratiam, ut ei in aliquo etiam sine stipendiis inservire valeret & famulari, & quid beni tandem ab eo reportaret,vel ipse ego talem reperirem, qualem Bovillus aliquando invenit Trithemium,non magum, ut dixit, postea, &ut communiter sumitur Magus à vulgo,aut ignaro, sed bonum Magum, & sapientem, aut philosophum doctissimum. ut per eum,vel per D. meum Agrippam me sacra lympha spargere possem & vivo flumine abluere: quò fatalibus his ignorantiæ larvis exutus, in hominem devenirem, ut videre possem & percipere illam Occultam philosophiam, quam in pyrographia dare protinus promisit, & ut non modò ænigmata & occulta picatricis caperem cum similibus, sed etiam ipsa sacræ disciplinæ ac geographicæ eloquia perfectè possem percipere. Quid me detinet, ut etiam vestigia ejus non sequar & deosculer? cui laudes dignas persolvere non est nostræ opis: quia nec Hebræus, nec Græcus, nec ferè Latinus ego, sed ignarus in cunctis, coram tanto viro etiam loqui vereor, nec possem meam ignorantiam non fateri, nisi omnino tacerem: sed confortatus in verbis suis ubi ait, Quia nihil scire fœlicissima vita, vires mihi præbuit. loquar ego, ut novi, licet me non doctum, aut philosophum, sed tamen hominem in asinum transformatum,quasi alter Apulejus ut cœpi, & sequitur, aperiam. Etsi,quicunq; occulta naturæ & philosophorum arcana ostendit & manifestat ignaris,est maledictus, qui tamen doctis & sapieutiæ amatorib ostendit, hic lauro est coronandus, hic credo digna locutus, ut in cœlo suo physico voluit Dominus Ulstadius,& quamvis ignarus sim plurium, & indoctus amator, tamen sim bonarum artium & sapientiæ cupidus,qui tot provincias & regna lustravi, & transivi per leucas ducentas & ultra, cum laboribus & periculis non modicis, ut dixi,ut ad te Dominum meum venirem docendus, & si à principe

principe nemo debet redire vacuus, nec à fortiori. nec à docto aut philosopho, qui, sicut gratis accepit, gratis etiam dare petentibus jussus est. Ad quod advertens præfatus Dominus Ulstadius de libro prædicto ait, Licet enim pro indoctis æquè ac pro doctis ediderimus, non tamen abs re id factum esse quilibet invidus sciat, quum sumus omnium creaturarum genitor atque pater æquo lumine solari & probos & improbos visitet. maledictus enim est, qui propriam utilitatem reipublicæ commodo præponit: nec nobis solum nati sumus, sed & partem de nobis sibi vendicat patria, & partem amici, sicut Cicero docuit, & Salomon absconditam sapientiam & absconditum thesaurum nihil prodesse dixit: item scribebat D. Trithemius ad D. meum Agrippam, Ne sinas tam excellentes ingenii tui vires otio tepescere: te, qua possumus, instantia monemus, petimus & rogamus, quatenus & tuo de labore ad meliora semper exercites, & lumen veræ sapientiæ, quo maximè & divinitus illustraris, etiam ignorantibus demonstres. Docilem ergo, benevolum & attentum discipulum charitas & benevolentia tua, qua cunctis provides disciplinis, corripiet, & instruet doctrinis, ut tibi teneatur perpetuò, & pro salute tua Altissimo offerat hostias pacificas. Vale, præsidium & dulce decus meum, Anno 1531.

Doctissimo ac ornatissimo Viro Henrico Cornelio Agrippæ Eustochius Chapusius S. D. XXXIII.

QUanquā ita ferè naturā comparatum est, optime Agrippa, ut deteriora ad tempus vincant, tamen is est veritatis genius, ea indoles atq; energia, ut tandem emergat, ac se promat in lucem, quomodo nunc Lutetiæ evenisse videmus. nam cùm Sorbonici, sive subornaticii magna ex parte adversus Reginam pronunciandum censerent, multi tamen inculpatæ vitæ, ac sanioris doctrinæ & judicii adversus tam potentes & tam conjuratas phalanges ausi sunt stare à veritate, atque unus illorum sive suo solius, sive omnium nomine, etiam scripto libro sententiam suam testatus est. Eum librum nunc ad te mitto, non quòd existimem te talibus Theses egere. quid enim hoc foret aliud, quam aquam ad mare, aut in sylvam, quod ajunt ligna: verum ut, si in animum induxisti aliquid super eadem re commentari non instructior sis, sed animosior atque ardentior. Neq; enim tam sumus ingenii atq; eruditionis tuæ præposteri, neque tam insipidi æstimatores, quin sciamus, te

ex tuo confertissimo penu posse & erudiriora multò & locupletiora promere: sed tamen quando Plinius scripsit, nullum librum tam malum esse, qui non aliqua ex parte prosit, non fuerit fortassis abs re perlegere, vel in hoc tantùm, ut dixi, ut majores animos, majorem spiritum rei aggrediundæ concipias. Age, mi Corneli, excute temetipsum, & istas tuas vires explica in re tam præclara, neque patere tam speciosam laudem uni tibi desponsam, tibi consecrata, ab alio præripi: sed quando super hac re scripsimus non ita primum pluribus, volumus nunc esse coactiores. Est hic Florentinus quidam, Petrus de Bardis, homo mihi familiarissimus, & inter primos charus, candoris eximii, ipse studiosus & studiosorum amans supra quam dici possit, tuæ verò eruditionis admirator, quantus ne credi quidem potest: is vehementer cupit tibi innotescere, unaque inire amicitiam ac necessitudinem. Quare si ad se scribas tribus verbis, faceres & mihi rem gratam, & tibi hominem officiosissimum dignumque, mihi crede, qui in amicorum tuorum album asscribatur, miris modis tantillo officio devinxeris. Vale, mi suavissime Agrippa, & me redama. Londini, 25. Nov. Anno 1531.

Amicus ad Agrippam. XXXIV.

NEgotia tua pro libris recuperandis nobis injuncta, colendissime Domine, juxta posse peregimus, ex quibus invenimus, quos ad te defert famulus tuus: reliquos verò, quia nondum impressi fuère, vix poterit Dominatio tua reperire, nisi forte aut Romæ, aut Avenione. Ille etiam Doctor legum, qui Samuelis Cabalam habet non est hic, sed ab anno vel circa abiit cum uxore sua in regionem suam, unde non rediit: sicut nobis retulit soror dictæ uxoris suæ, misitque postea pro libris suis & nobilibus cæteris, quos habuit, licet diu manserit hîc etiam cum uxore per annos viginti: sed quia dulce solum cuique, ad propria rediit. & modò est à Ghamberi in Sabaudia, & vocatur Magister Humbertus Veillet, ad quem locum accedendo, & ad partes alias prædictas, aut versus eas ascendendo pro dictis libris poteris, si placet, leviter hominem mittere: interim tamen pro posse meo curabo, ut primum & secundum dictæ cabalæ Samuelis habeam, & mecum ad te deferam: nec redibo, ne videar tibi illudere, aut mentiri, nisi habeam: pro qua mittam his diebus aut nuncium, aut hominem: & quia est magna distantia, etiam per centum leucas & quinque etiam per mare in quandum insulam, in qua est frater meus,

ter meus, & cum eo libri mei, quod quidem mare in hyeme ob maris & temporis, sive eundo, sive rdeundo, in disputationem, non leviter transferatur, vix ante Purificationem Mariæ, vel fortè Quadragesimam potero recuperare: & si egomet irem, posset intervenire novum impedimentum, nec etiam, sicut alius, sic citò venirem: sed cùm primum habuerim, die proxima sequenti ad te redibo, & tempore dicto pendente librarias Parisias plures visitabo, ut, si quid reperiam, quod te delectet, mecum deferam. Multum tristor ex equo, sicut etiam tristatus est famulus, qui compulsus fuit alium emere, & suum dimittere infirmum, de quo culpandus non venio, eo quòd non petii, ut mitteret eum D. Bernardus: fecissem namque solus ea, quæ simul fecimus: sed sibi placuit mittere. in brevi tamen spero equum convalescere & sanum. Literas tuas, quibus competunt, adhuc non dedi, quia D. Capellanus, adhuc medicus regius, semper est in curia, in qua etiam sunt & D. de N. & D. Petrus Billady, pro quibusdam negotiis suis: & cognatus D. Guilielmus Furbiti extra urbem prædicat, sed expectantur & sperantur in Natali Domini: & cùm venerint, faciam, quod in me est, & quòd responsionem habeas. Interim, rogo, memento mei, qui redibo, ne dubites, & tibi nova dicam, quia nondum novisti hominem, sed scribas interim responsa ad quæsita, & quæ in memoriali reliqui fac, precor, aut ut facias, memoriæ commanda, & quòd non incurram iracundiam aut indignationem D. Bernardi, si, quod cupiebat, non habuit, & de equo suo: quia per me non stetit, aut venit: & si non vadam ante Purificationem Mariæ, mitte litteras pro me ad fratrem coci vestri, per quas insinues, ubi te reperiam & curiam, & quæ ex me volueris: si sim insuper in gratia Domini Bernardi, quoniam spero quandoque illum lætiorem reddere, eo favente, qui solus omnia potest, qui te incolumem usque ad terminum ab eo constitutum custodiat, & donec videas & habeas naturam completam. Vale. Raptim ex Parisiis, sexta Idus Decembris, Anno 1531.

Agrippa ad Amicum. XXXV.

IAmdudum ac sæpè contendit à me D. Augustinus, physicus, vir eruditissimus, & utrique communis amicus, ut tuæ magnitudini aliquas scriberem literas, idem nunc non minore instantia jubet, qui apud vos est, Cæsareæ Majestatis orator Eustochius Chapusius, vir doctrina juxta ac sapientia suspiciendus à quibus cùm humanitatem, virtutem, simul ac probitatem, &

tem,& qua erga me afficeris benevolentiam tuam admodum prædicàri audiam,ſumpſi mihi ad ſcribendas has literas audaciam. At expectas tu forte ex me inſignem aliquam doctrinam,egregiamve rem quempiam literis meis indicarier : ſed falleris.nihil eſt,quod vel ad dignitatem tuam,vel ad fortunas tuas,vel ad virtutes tuas ex me accedere poſſet. Voluntatis tamen meæ qualecunque ſit ſtudium, ſignificabo: ut intelligas, antiquiſſimum mihi inſtitutum eſſe illis obſequium meum dedicare, quibus pro meritis ac virtutibus nihil unquam magni præſtari poteſt in quorum numerum & te facilè admittimus.tuiſque illis inſignibus virtutibus noſtrum quoque animum conſecramus Vale Ex has omnium bonarum literarum virtutumque novercula aula Cæſarea,apud Bruxellas,decimaſeptima Decembris,Anno 1531. Salutabis meo nomine Dominum Euſtochium oratorem Cæſaris,cui idcirco non ſcribibimus, quòd brevibus epiſtolis illi reſpondere non poſſumus, quas vellem longiſſimas ſcribere , meæ non admittunt infauſtiſſimæ occupationes.Iterum vale.

Agrippa ad Eraſmum. XXXVI.

LIteras tuas , colendiſſime Eraſme, à 13. Calend. Octobris ad me datas,accepi quintas nonas Novembris. Vix dici queat,neque tu forte, ſi dicatur , fidem habeas , quàm incomparabili lętitia effectus ſim.hac inſigni in me animi tui humanitate , qui me ignotum tibi hominem non ſolum literis tuis illuſtrare dignatus ſis , ſed etiam plus præſtas , quã ſperare liceat Declamationem noſtram de Vanitate ſcientiarum atque excellentia verbi Dei totam te lecturum tuamque de illa ſententiam te mihi uberius perſcripturum,polliceris. Age ergo nunc,precor,Domine mi Eraſme,tantillum laboris tui Agrippæ cauſa ne refugias,& quid tua præſtantia de hac ſentiat, mihi ſignifices.tuus enim ſum , & in tua juratus verba tibi me fidiſſimum militem dedo , condono & commendo, cujus judicium erit ſemper mihi loco antiquæ & venerandæ autoritatis,tantumq; de humanitate tua mihi perſuadeo, ut te credam noſtram libertatem dicendique licentiam boni conſulturum. noſti enim,quid ſit declamatio. Sed & illud te admonitum volo , me de his,quæ ad religionem attinent, nequaquam ſecus ſentire,quam ſentit eccleſia Catholica. Andream ſacerdotem, tuarum literarum latorem, virum pium ac modeſtum & propriis virtutib.& tuis literis mihi commendatiſſimum , detinui apud me aliquot diebus. Utinam is ſim,qui ſuis deſideriis ſatiſfacere

facere queam: aut talis aliquando futurus sim, qualem ille me existimat. Vale felicissimè, illudq; certò scias, nihil posse mihi gratius contingere, quam si spiritus meus tibi consecratus, eadem, qua offertur, animi magnitudine recipiatur. Iterum vale. Ex hac omnium bonarum literarum virtutumque noverca aula Cæsarea, apud Bruxellas, decimo tertio Cal. Jan. Anno 1531.

Amicus ad Agrippam XXXVII.

NIhil de te audivi ab eo tempore, quo Gandavo discedentes sejungebamur, magno certè animi dolore Maximè enim te semper amavi propter ingenii & genii similitudinem. Sed posset consolari librorum tuorum copia: qui utinam omnes extarent, quos scripsisti. De Occulta philosophia, non dubito, quin sequentibus seculis immortalitati gloriam sint habituri, si edideris. quod ego, si te hortari possem, non cessarem, quin persuaderem. Cupio itaque cognoscere an venient in lucem. nam mihi dixeris tuo amico & addictissimo. Nunc reddita mihi est Geomantia Ptolemæi Regis Elytropiam filiam suam, de qua sæpè tecum locutus sum: si velis uti ea, fac me certiorem nam dubitabam ubi nunc esses, quod pro certo scire non potui. Si quo alio modo te adjuvare, aut ornare possim, nihil quicquam gratius fecerim, tu jube tantùm. Oro, fac nos de statu tuo & rebus literariis aliquando certiores, etsi sciam te semper esse occupatissimum. Sed hanc audaciam ignosce mihi. amor tui me huc impulit. Vale Salutant te D. Decanus, & Leonardus Casperottus Brugis, vicesima Decemb. Anno 1531.

EPISTOLARUM LIBER VI.

Archiepiscopus Coloniensis ad Agrippam. I.

EPISTOLA I.

Enerande, sincere, dilecte, cum nobis nuper tuus liber, quem, cùm adhuc juvenem ageres, de Occulta philosophia edidisses, inq; tua cella libraria diu oblitum resumpsisses, & jam nobis dedicasses, quò nos ad tuam amicitiam invitare visus es, oblatus fuisset, perlegimus epistolā, qua plura nobis amoris affe-

ris affectu potiùs, quam recto judicio tributa suspicamur, quæque longè aliter, si coram adesses, experiri posses: nihilominus tamen te, quem in prædicta philosophia eruditum, inque nostra Coloniensi patria oriundum cognovimus, summa gratia & favore complectimur. Quapropter his proximis diebus, cùm Cæsarea Majestas ad comitias Ratisponenses ascensura, apud nos Bonnæ esset, de te percontari fecimus, sed te adhuc Bruxellis esse intelleximus. Quare te hortamur, ad nos, quamprimum tibi opportunum fuerit, venias, ut tecum, quæ literis commendari non convenit, conferamus, tuumque erga nos hucusque incognitum amorem mutuis collationibus firmemus. In hoc facies nobis rem gratam, omni gratia & favore cum prosequutione viatici compensandam. Vale. Ex arce nostra Poppelstorff, prima die Febr. Anno 1532.

Agrippa ad Amicum. II.

SAlve præceptor & benefactor observantissime, mi Domine Bernharde. A tempore, quo hinc abiit Cæsar, usque ad hunc diem non sum expeditus ab istis fœneratoribus & publicanis, quod finantiarios vocant. hodie pro pecuniis datæ sunt alternatæ literæ, quibus remittor ad nescio quem pagum, ubi meo dispendio exacturus sum hanc quadraginta aureorum carolorum exiguam summam. Cæterum hic nihil bonæ spei reliquum habeo. post cras repetam Mechliniam. exinde sub hasta me venalem exponam. primum prætorem sequar, qualemcunque sors obtulerit. siquidem hunc ingratissimum Cæsarem omnino detestor, & omnem spem, quam ex illo conceperam, damno, omni fidei illi renunciaturus. neque tamen aliud illi imprecor, nisi ut faciat illi Deus misericordiam, quam fecit cum Nabuchodonosor, quem ex bestia restituit in hominem. Expecto abs beneficentia tua Galatinum: & si quis alius raræ disciplinæ libellus. Plura, quæ scribam, non habeo, atque eò brevior sum scribendo, quòd harum lator Augustinus Furnarius, communis amicus, oretenus narraturus tibi est omnem rerum mearum statum, apud quem te summè precàtum volo, me commendatum serves, & librum nostrum ex Genua abs illo recuperandum cures atque procures, & sit illius nobis omnibus transsumpti copia, neque cabalam Samuelis recuperandam negligas. Perinde alphabetum illud vetus Hebræum, quod tibi pollicitus est D. Petrus ille Hollandus, quem tanto gigantei corporis fastigio prodiga rerum natura donavit, ubi acceperis, ad me etiam transmitti cures. Vale fœlicissimè: sed

& Reverendissimo D. meo, D. Legato, mihi perpetuò colendissimo, commendatum & charum me redde. Saluta mihi Reverendum D. Episcopum Feltrensem, & D. Lucam, cæterosque omnes, quorum nomina huic inserere epistolæ modum excederet. Ego, dispositis quietiore statu rebus meis singulis, singulas per ocium jucundas epistolas dabo. Iterum vale, & me tibi commendatissimum habe. Bruxellis, die sexta Februarii, Anno 1532.

Agrippa ad Amicum III.

QUo in statu res meæ versentur, vir ornatissime, ipse mihi jamdudum vates fui. Hæreo adhuc inter istos fœneratores & publicanos finantiarios, tanquam hircus in vepribus, remittor à Pilato ad Herodem, & noster Panormitanus Caiaphas non prophetat mihi bonum, itaque omnino statui hanc Ægyptiam servitutem exuere, & nisi satisfacturi sint mihi, suscitabo in illos muscas & cimices & ranas & locustas, egredi arque, & ero spiritus persecutor, & malorum omnium instigator adversus monstrificos illos Mydas, omnium, qui unquam fuerunt, ingratissimos, innovaboque adagium, Scarabeus aquilam. Cætera ex literis meis ad D. Bernardum datis accipies. Respondi Lovaniensibus calumniatoribus modestè quidem, sed non sine sale & aceto etiam atque sinapi, procul omni oleo. edam in publicum, quamprimum licebit, fortè non absque nova tragœdia, ut solet nova veritas novum gignere odium, nec deerunt, quibus placitura erit hæc tragœdia. Vale fœlicissimè, & me Reverendissimo D. meo, D. Legato, humilimè commendatum habe. Bruxellis, sexta Februarii, Anno 1532. Reliqua, quæ hîc aguntur, ex sequentibus notis secundum regulas tibi Bruxellæ datas, facilè intelliges.

Agrippa ad Archiepiscopum Coloniensem. IV.

SPerabam me cum Cæsare iturum Coloniam, ut inviserem Amplitudinem tuam, Princeps Reverendissime & Illustrissime, offerremq; tuæ sublimitati residuos tuo nomini dicatos de Occultiore philosophia libros, quos continuo usque adhuc, nescius, si tuæ Celsitudini gratum futurum sit, ut edantur. Quod ubi gratum rescivero, mox editurus essem: si minus gratum, lateant perpetuò, & vel pereant. Cætera narrabit præsentium lator. Is es, cui librum de Vanitate scientiam inscripsimus. Si quid præterea aliud est, in quo tuæ Amplitudini gratificari

tificari possim, & meum non dedigneris obsequium, præcipe, & factum intelliges. Vale. Septima Februarii, Anno 1532.

Agrippa ad Archiepiscopum Coloniensem. V.

SCripsi Amplitudini tuæ, Princeps Reverendissime & Illustrissimè, ab hujus mensis septimo per Augustinum Furnarium Genuensem: triduo pòst invenit me hic tuus tabellarius, qui me errabundus de civitate in civitatem quæritabat. ea siquidem erat utriusque fortuna, ut aliò ille ingrediens me quæritaret, ego paulo antea & ferè eodem momento ingressus essem. Is obtulit mihi tuæ Celsitudinis literas quàm humanissimas, pro quarum responso non aliud nunc scripturus sum, quàm me ante mediam Quadragesimam, &, si fieri poterit, citius apud tuam Celsitudinem adfuturum. Quanquam ob exiguas meas vires pro meritis & virtutibus tuis, vel ad dignitatem, vel ad fortunas tuas nihil magni ex me accedere possit, tamen id meæ erga te voluntatis & obedientiæ qualecunque sit studium, sic tibi dedicatum constituo, quòd te scire volo, me insignibus istis tuis virtutibus vitam ipsam, nedum obsequium & famulatum meum consecrare. Vale fœlicissimè. Ex Mechlinia, die decimo Februarii, Anno 1532.

Agrippa ad Erasmum. VI.

LIteris illis tuis humanissimis, quas detulit ad me Andreas Sacerdos, respondi nuper, Erasme colendissime, curaviq; per manus Maximiliani Transylvam meas tibi reddendas. an acceperis, nescio puto autem accepisse, licet ego ex te aliud acceperim nihil, quippe absens à Brabantia, plures dies fui apud Reverendissimum & Illustrissimum Principem electorem Archipræsulem Coloniensem, qui te unicè & amat & veneratur: sæpissimè nobis sermo est de tua integerrima & invincibili doctrina: sunt apud illũ multi tui nominis præcones, inter quos Tilemannus de Fossa tui nominis cultor studiosissimus. hic cum narrasset se habere opportunum ad te nuncium, iniquum duxi illum abire meis literis vacuum, & si nihil habeam, quod nunc ad te scribam aliud, quàm esse me tibi perpetuò addictissimum obligatissimumque, qui me hominem ignotum & humilioris literaturæ prior tuis literis illustrare dignatus es. Cùm ergo ea sit humanitas tua, quòd præclarus obscuri literas non despicis: parcito huic audaciæ meæ, qui te rogo, ut mihi per ocium aliquando rescribas. Spero siquidem inde brevi futurum inter nos etiam de magnis rebus ultro citroque sæ-

pissimè scribendi & rescribendi argumentum. Vale fœlicissimè. Ex Agrippina Colonia, decimaseptima Martii, Anno 1532. Adhuc per mensem unum hic mansurus sum, inde abiturus in Brabantiam

Amicus ad Agrippam VII.

ET si literis responderam, quas mihi abs te Augustinus Furnarius reddidit. non, ut nostra necessitudo expostulabat, sed ut meæ occupationes & temporis exiguitas patiebatur, veritus tamen, ne meæ parum fideliter redditæ fuerint, has ejusdem penè tenoris, sed non plenitudinis, ad te scribere statui, quibus te moneo atque hortor, ut id, quod effugere non possumus, forti animo ferendum putes: id quod melius scis, quàm ego: licet non pauci sint, qui affirment, nos facere fortunam deam, cœloque locare. Increbuit de te semel atque iterum apud quosdam & probitate & doctrina atque autoritate præstantes viros sermo, qui fortunam tuam accusabant: alii, ut est mortalium sententia varia, te tui mali causam ajebant, atque Satyricam illam libertatem tuam vituperabant: omnes tamen ingenii acuitatem, & multiplicem lectionem memoriamq; in te admirabantur. Ingolstadii conveni Apianum illum mathematicum: ubi etiam alios quosdam inveni non ineruditos: omnes profectò à te erant, & extollebant ingenium tuum, & te variæ lectionis hominem prædicabant: satyrismum tamen notabant. Quocirca te rogo, quoniam, quæ semel præteriit hora, non potest redire, ut in futurum parciùs ac temperatius utaris dicendi libertate, animadvertasque, ne ratio ab impetu vincatur. Hæc ad te scribo non temere, qui mihi amicissimus es, quem fraternè amo, & cui omnia ex voto succedere cupio. Dii boni, cur non adsum vel consiliorum particeps, vel solicitudinis levator, vel adjutor, in quo possem. Sed quando tanta locorum intercapedine disiungimur, te oro, ut rebus tuis consulas, ne te auferant aliorum pollicitationes & consilia. tibi enim consilium non deest, ne te præcipites. Utinam ad nos advolare tibi fuisset integrum. omnibus enim esses clarissimus, & præsertim Domino Lucæ, qui omnem operam, industriam & facultatem pollicetur, & fortassè inopinatum tibi bonum parabit, ubi occasio sese obtulerit: mitto reliquos nostros, qui integram voluntatem in te retinent: mea autem oppella nunquam tibi deesset, quam sine ulla exceptione tibi polliceor. sed quid polliceor, cùm te aliter juvare non possim, nisi Ezechielis rotæ te & me ab his miseriis in cœ-

in cœlum raperent. Sed ne à proposito digrediar, ad literas tuas redeo. Libros, quos petis, ubicunque invenero, ad te mittam hic enim nihil boni est. Si quid novi exibit, quod te dignum videtur, te imperriam. Typhæus ille ubi se occuluerit, certè nescio. nec Moguntiæ, nec hic unquam videre potui, & de alphabeto illo Mosaico, quo ante Esdræ tempora usi sunt prophetæ, me frustratus est. quapropter hoc illi tantum imprecor malum, ut Jovis iram non experiatur, sed ex gigante ut pigmæus evadat: cabalam Samuelis recuperandam curabo, recuperatam non desiderabis: procurabo etiam librum tuum à D. Augustino ut Genua evehatur: sed utinam promissa sortiantur effectum. Si quid novi isticapparuerit, te rogo, ut me certiorem facias. cupio enim aliquid videre, quod meo faciat instituto. In re mea mystica continuè diu noctuque persevero legendo. omnia invenio & in novo & in veteri testamento & in sacris historiis, quæ ex animi sententia in rem meam cadunt, adeo ut mihi videatur à Deo factum esse istud, & fortè erit mirabile in oculis nostris. An putas me ad medium dormire diem, & fruges consumere frustra? in manib. habeo memorabilium omnium ætatum chronicos & commentarios propter rationem temporum, quam ego ad amussim corripam, ni fallor, quòd non credo, cùm regulæ non à me, sed à Deo procedant. licèt enim multa benè dicant Veterum commentarii, in multis tamen hallucinātur. mea symphonia quatuor vocibus constat, quæ eodem sono, consonantia & harmonia usq; ad mundi finem perfectè modulantur. nam à præfato opifice confectæ sunt. imitabitur illud sapientiæ, Omnia in numero, pondere & mensura quarta voce addita consistunt, ex quibus conflata fuit illa cantio, Gloria in excelsis Deo, &c. & concordabit cum illo Esdræ, Vade & pondera mihi ignem, aut, mensura mihi flatum venti, aut revoca diem quæ præteriit. cætera Mercurio tuo colligas. Fortè putas me insanire, qui tibi hæc scribo. Deus permittat, ut possim ad optatum pervenire finem. fortassis non videbor operam & oleum perdidisse, & tui non ero immemor. Hæc ad te familiariter scribo. Libros tuos de Occulta philosophia in finem reservo, tanquam omnem statuam ornaturos, quibus libentius studerem, si fuissent impressi. Brevi Norimbergam sum iturus. vellem abs te intelligere, si tibi cordi sit, ut imprimantur, dummodò lucrum ad te redeat. ego enim ex meis volo impendere pecuniis potius, quàm ex tuis habere. Bononium pictorem tibi commendo. D. Ludovicum Lucenam mihi millies salutabis, à quo aliquid

habere cuperem ad literarum Hebraicarum ſignificationem declarandam : & ſi quid aliud apud ipſum latitat. forſan aliquando ita prodeſſe illi potero, ut in terram bonam, non in ſpinis & lapidibus ſeminaſſe ſenſerit, velimque illi dicas, hominem quem ad me venturum dixerat, adhuc non vidiſſe : utinam veniret. ſed de his hactenus. Velim, mi Agrippa, ut mihi ignoſcas, ſi tardius & brevius ad te ſcribam, quam noſtra amicitia requirit. alterum enim occupationibus meis, alterum ingenio eſt adſcribendum, qui amicos non verbis, ſed rejuvare & volo & ſoleo. Marius noſter cras in Italiam proficiſcetur, cui ſcribendi munus imponebam. Scito tamen, quòd inanem dimittam neminem, quem iſthuc venturum putabo. Idem ut facias, te etiam atque etiam rogo. tuæ enim literæ mihi erunt quàm jucundiſſimæ. Si quid exhibebitur iſtic, cura ut ſciam. Hodie veni ex quodam cubiculo, ubi ex tuis amicis intellexi, quòd pro te neſcio quid cuditur, utinam aſpiret fortuna. Vale, & me ama. Ratisbonæ, octavo Kalendas Aprilis, Anno 1532.

Amicus ad Agrippam. VIII.

SP. Ita vivam, ut nihil mihi durius, aut moleſtius incidere in gratiam poterat, quàm quòd, ut de te audio, in tam honeſta cauſa adhuc labores. Nunquam ſperavi Panormitanum tibi defuturum. videbatur enim, quantum ex illius vultu atq; ſermone conjici poterat, amico atque adeo propenſo eſſe erga te animo. Verum de hominum voluntatibus difficilis eſt conjectura. Tu tamen, ſi me audies, moderatè, ut verè Philoſophum hominem decet, atq; æquo animo omnia perferes : neque deſperabis meliorem indies fieri poſſe fortunæ tuæ conditionem. Equidem quod ad me attinet, pro mutuo amore noſtro tibi me ac mea omnia, quantulacunque ſunt, fraternè polliceor, ſcribamque quamprimum, ut te pervelle mihi ſiſignificas, ad quendam amicum meum, cujus nõ vulgaris eſt apud Pontificem Maximum autoritas, daboque operam, ut, quod petis, impetremus. Ad reliqua epiſtolæ tuæ, quæ notis involviſti, non reſcribo. ea enim intelligere minus potui. Fac igitur, ſi mea ames, ut mihi notas illas prorſus aperias, deſque operam, ut illis ego quoque uti poſſim, ſi aliqua fortè eſſent ſcribenda. quę in alienas manus nollemus incidere. Reverendiſſimus Legatus totaque domus noſtra te ſalutat. Bene vale, & quam ſæpiſſimè ad nos ſcribe. Ratisbonæ, octavo Kalendas Aprilis, Anno 1532.

Amicus ad Agrippam. IX.

S. D. Misissem tibi jamdudum responsiones Erasmi ad censuras theologorum Parisiensium, si adfuisset hîc aliquis, cui illas concredere licuisset: semel atque iterum accessi ad curiam Domini nostri Reverendissimi, sciscitaturus, num adesset aliquis qui isthuc profecturus esset: sed toties me fefellit tũ spes mea, dum opinio de re mihi abs te commissa concepta: tandem ad me venit Pater Gerardus Sledanus, ac me tuo nomine commonuit libri illius, quem avidè expectas, nempe Erasmi responsionum: simulque coram me mentionem habuit vini illius, quod idem Dominus ille noster, imò meus, si mihi id licet dicere, Princeps scilicet, & humanissimus, & naturâ optimus, mihi se missurum hyeme superiore recepit, sed per occupationes gravissimas, quibus inqies ejus gratia verè grata variè multisque modis distringitur, oblitus est, & tamen aliquando missurus, cui videl. Principi te oro etiam atque etiam, quàm potes, me quamplurimum commendes: atque ipse per ferias Paschales ejus gratiam invisissem, si per corporis mei vires licuisset, & in quo jam ipse expertus sum me calculo vexari, id quod nunquam futurum arbitrabar, quoad viverem: sed res indicat atque ostendit, nihil non expectandum nobis, quicquid malorum homini accidere potest, dum vixerit, quantumvis idem sibi robustus ac validus videatur. Novarum rerũ nihil propemodum habeo, quod ad te scribam, nisi quòd eo ipso die, quo hæc ad te scripsi, ex Magistro Godofredo Hitorpio bibliopola intellexi, Helveticos nondum satis sibi utrimque confidere, ac proinde à multis timeri, ne ad pugnam denuo congressi sint, & commissuri inter se, & sicut creverunt annis superioribus potentia ac robore, undiq; civitatibus ad se contractis ac coadunatis sibi, ita deinceps sensim minuantur ac decrescant: & id tandem in se experiantur, quod olim Græciæ civitates de quibus Justinus historicus & Paulus Orosius referunt, ut quæ cum singulæ sibi imperium constituere cogitassent, ipsæ ad summam redactæ sint servitutem quod utinam & ipsa Germania aliquando non experiretur. Egi cum Magistro Godofrido, de quo paulo supra, ut delarationes Erasmi nunc ad te mittantur, quas in vigilia Paschę tibi misissem, si tantummodo per literas me monuisses, aut misisses, qui hujus me admonuisset. Vale. Coloniæ, quarto Aprilis, Anno 1533.

Amicus ad Agrippam. X.

TUas à vicesima sexta Junii ad me latas sunt dies quatuor quòd accepi, Agrippa mi colendissime. ex illis atque ex literis per te scriptis magistro domus cognovi, quorsum fortuna te conduxerit, profectò eram de hac re in maxima expectatione. unde quamprimum huc appuli, ad te literas dedi & ad Aurelium destinavi. Respondit ille, quòd non eras Mechlinię, nec se scire, ubi esses. postea scripsit, quòd ad Principem Coloniensem iveris. id quod ex meipso jam conjectabar. verum dubitabam, an familiam sospitem traduxisses, quod ut accepi commodè factum, congratulor omni fortunæ tuæ, & ubi contigerit me in Brabantiam reverti, te invisam, & tecum aliquot plures morabor dies. tu interim me advisabis, quomodo negotia tua accommodaveris, & si absolveris librum tuum de Occulta philosophia, quem cum imprimendum dederis, duo ad me exemplaria destinabis, duo etiam exemplaria apologiæ tuæ & querelæ tuæ, quæ ab omnib. desiderantur feci ego extremam diligentiam in perquirendo librum tuum cabalisticum, quem mihi ante annos aliquot mecum Genuam perferendum concessisti, sed hactenus non fuit reperibilis, donec ego ipse vadam Genuam, quem repertum Magister domus transsumptum ad te mittet. is amat te unicè. adest apud nos Lucas Gauricus brevi in Italiam reversurus, qui pollicitus est se daturum dicto D. Magistro domus plura notanda. quæ omnia quamprimum tibi communicabuntur. Reverendissimus D. Legatus recessurus est in Italiam, cum primum venerit huc Cardinalis à Medices, qui jam deputatus est Legatus ad bellum contra Turcas. Cæsar dedit illi Episcopatum Majoricæ, reditus aureorum quatuor millium annui, verum abstulit Episcopatum de Oscar, reditus aureorum duûm millium quingentorum. carebo itaque hoc refrigerio, ubi Reverendissimus ille abjerit. Ego præterea à meo recessu ex Bruxellis continuò ferè ægrotavi: nunc autem melius habeo, sed nondum in tuto sum: quid de me futurum sit, scies omnia. Frater meus Thomas atque D. Julianus obnixè se tibi commendant. Cupimus plurimum & maximè desideramus apud nos præsentiam tuam, potissimè in tanta rerum varietate, ubi plura comperies, quæ notanda forent. Si scivissem, quo debuissem destinare literas, indies ad te scripsissem, & de singulis fecissem te certiorem. nunc autem tales feruntur sententiæ. Regem Ferdinandum fuisse in Bohemia, inde obtinuisse sexaginta millia peditum, & aliquem nume-

numerum equitum, cum aliquot munitionibus: ex Moravia hominum viginti quinque millia: ex Silesia viginti millia: ex Austria & cæteris provinciis patrimonialibus numerum peditum quindecim millium & aliquem numerum equitum: subsidium Imperii fertur esse quadraginta millium peditum, & octo millium equitum. Cæsar daturus est peditum triginta duo millia, quorum viginti millia recipiet ex Italia Duce Marchione Aguasto, reliqua duodecim millia conscripta sunt in Germania, Ducibus Capitaneo Thamysia & Maximiliano. nam Dominus Caspar Frunspergius & Marcus Syttychonus illud renuerunt: colligit etiam equitum sex millia, videl. duo millia ex Italia Duce Ferdinando Gonzaga, reliquos ex Burgundia & Flandria. Pontifex pollicetur soluturum se equites levis armaturæ Hungaros decem millia, & quadraginta mille aureos in singulos menses. Ajunt, Reverendissimum Cardinalē Leodiensum missurum quinque mille pedes & equites quingentos Duce Brederodio. Rex Christianissimus cum Rege Angliæ in nullo subveniunt. Ajunt, Turcam fuisse in Belgrado ad festum D. Joannis Baptistæ, & moraturum ibidem diebus decem. Embray Bassa præcedet cum parte exercitus, cujus magnitudo est innumerabilis: veniunt illi in subsidium Tartari, qui jam transierunt auream Chersonessum: præterea Dux Vallachiæ & Moldaviæ. Verum de classe Turcica non est timendum. nam in Janua paratur classis nostra quæ sola sufficiens erit se opponere Turcis. præterea Veneti habent triremes octoginta armatas, ut fertur. In dieta hac Ratisponensi nihil resolutum percipio Galli cuperent perturbare negotia Italiæ, potissimum civitatis nostræ. quod si propositum illorum sit, expectabunt arbitror, quousque exercitus Cæsaris ex Italia recesserit, & classis maritima ex Genua. Orator Regis occultum quendam tractatum agebat cum aliquot Principibus Germaniæ, cujus successum tibi mando in literis. Hæc sunt, Agrippa mi, quæ hactenus intelligere potui. si quid aliud emergat, scies ex me omnia, hoc tamen conditione, ut copiosius ad me rescribas. Audio Hollandos contra Ostrosaxones velle bellum movere. sed Regis Daniæ negotia non benè procedere. tu quid de his rebus intellexeris, rescribe, tuumque judicium adde. Domino de La Rocha & Eleemosynario tuo nomine salutem dixi. & historiam Borbonicam petii: quamdiu non sint expediti, minimè illam daturos confido: sollicitabo tamen apud illos continuò, & ubi primum dederint quamprimū ad te mittam. Super divisione bonorum rebellium Neapolis modò fa-

cta, plura tibi scribenda essent, quorum summa hęc est: Omnes, qui Cæsarem adjuvârunt, qui bona, qui vitam pro eo deposuerunt, irremunerati remanserunt, qui adversæ factionis hostes illius nati sunt, qui arma contra illum tulerũt, omnes fuerunt optimè & secundum vota sua expediti. Mortuus est Neapoli Cardin. Columna: in vice Regem suffectus dicitur Marchio de Villafrancka. Cęsaris consilia adhuc per eos aguntur, per quos cùm tu adesses. Cæsaris filius Hispaniarum Princeps, graviter ægrotare dicitur. Cęterùm qualem ordinem in recipienda pensione tua Cæsarea reliqueris, scire cupio. Vale, & mei sis memor Ex Ratispona, 17. Jul. Anno 1532.

Erasmus ad Agrippam. XI.

QUum huc rediisset Polyphemus è Ratisbona, & languebam & ædificabam, quo mihi nihil molestius: & obruebar studiorum laboribus, itaque mallem serius ad te scribere, quàm committere, ut jure queri possis te non accepisse justam Epistolam. Bellum cum Turca suscepimus, cunctis malè ominantibus. Eò mittendi erant robusti bonis lateribus, ac benè vocales. Benè vale, Corneli doctissime. Ex nundinis scribam & alacriùs & copiosiùs. Friburgi, Jacobi, Anno 1532.

Agrippa ad Amicum Cardinalem Campegium.
XII.

CUm me tuæ sublimitati, cùm ob propensum ejus erga me favorem, tum ob collata in me beneficia, atque ob patrocinium adversus illos, qui Cæsarem totamque Cæsaris aulam in meam perniciem irritârunt, & propemodum persuaserunt, plurimis maximisque nominibus obligatum esse cognoscam, Pater reverendissime, veniam mihi dabis, si gravioribus quoque nominibus cupiam me tibi reddere obligatorem, rursusque te patrem virtute præstantissimum & literatura eruditissimum orem, ut in tuendo Agrippa tam verere clientulo tuo tui similis esse velis, eademque animi clementia me suscipere digneris: quod enim ad te iterum confugio, autor mihi est ignara pudoris necessitas, qui jussu Cæsaris tuoque hortatu cogor me ab impietatis crimine vindicare, atque hanc pugnam aggredi, taleque certamen suscipere, ut capitale impietatis crimen agnoscam, si obticescam, nimiumque obfuturum sit famæ meæ, si negligam, nimisque periculorum, si detrectem pugnare contra fortiter quod cùm sine adversariorum dolore & vulneribus fieri nequeat, periculosum mihi visum est, absque strenuæ eruditionis pariter & æquissimi judicii Patrono in

hanc

hanc arenam deſcendere. En prodit Apologia noſtra adverſus Lovanienſem aliquot Rabinorum calumnias, ad quas quanta cum celeritate reſpondi, nulli meliores teſtes ſunt, quam vir ille ornatiſſimus Dominus Lucas Bonfius tuæ ſublimitatis Secretarius, qui non modicam Apologiæ noſtræ partem vidit, legitque, atque Venerabilis Dominus Bernardus Paltrinus tuæ Amplitudinis œconomus, in cujus cubiculo dies noctesque importuno ſtudio peregi omnia. ita quod cum datus eſſet mihi libellus adverſariorum ad diem dicimum quintum Decembris, ego Apologiam hanc reddiderim ante ultimas Kalendas Februarii, tradidique Mechlinienſis Senatus Præſidi, non editurus in publicum, niſi accepto priùs Senatus illius Decreto, à quo mihi tranſumptum calumnioſorum illorum articulorum tranſmiſſum eſſet. Quamvis judicium & ſententiam ejus negotii jam pœna anteceſſerit, & incognita cauſa ex ſola ſuſpicione damnatus eſſem ab his, qui poſthabita Senatus autoritate, ſibi judicandi libertatem uſurpaſſent, quique accuſatores cum eſſent & inimici, non tam judicandi quàm opprimenti mei cauſam quærebant. Qui igitur nunc ſupra decimum ferè menſem fruſtra expectavi Senatus illius Decretum, ne honoris mei prodigus, & famæ meæ crudelis, innocentiæque meæ deſertor, tam crudelem hæreſis, impietatis, & ſcandali infamiam, quàm mihi ſceleſtiſſimi illi ſcriptorum meorum falſarii & perfidi famicidæ impegerunt, ſilentio meo agnoſcere videar, cogor illam vel ante judicium, in paucis recognitam & nonnullis adjectis, in publicum edere, idque ſub tui nominis protectione. quod quidem eo audentiùs facio, quod etiam tua Amplitudo me adhortata eſſet, ut reſponderem, & me de tam horribilibus criminibus purgarem, ſed lenitatem mihi injungens atque modeſtiam. Unde ego mihi non permiſi tam liberè loqui, nec tam vehementer reſpondere, quàm perfidi illi calumniatores mei commeruerunt: qui quod noſti, non iſtis articulis contra me egerunt, ſed innumeris aliis clancularii inſidiis & capitalibus criminationibus, multiſque ſubornatis ſycophantiis multo aconito conditis. Tantum lethalis veneni in aula Cæſaris apud Principes viros, & in Templariis concionibus apud imperitam multitudinem adverſnm me effuderunt, ut difficillimum ſit mihi ad tam proditorias perſecutiones ubique habere bonum ſtomachum, quorum calumniæ quædam ejus generis ſunt, ut quemvis etiam excelſum animum poſſent à tranquilitate dimovere, & ad quas

lenis esse nec possim, nec admodum debeam. Sicubi ergò in hac Apologia paulò liberiùs in malos malè loquor, sitque aliquid amaritudinis, meo jure id me facere puto, mihique in illos dicere arbitror edito nomine meo palam, &, præcipiente Cæsare, me defendere contra eorum calumnias, detractiones & maledicta, quæ ipsi præter autoritatem, tacitis nominibus suis, clanculum, & post terga, proditoriè & in me sibi licere permiserunt. Certè non ignorabam ab initio declamationis meæ, me invidiam eruditionis præmium recepturum quodq; mihi obviatura esset gymnasiarcharum ferocitas, Sophistarum astus, scholasticorum insidiæ, Magistrorum nostrorum furor, Pseudomonachorum doli, & omnia mihi pulchrè prædivinaveram: sed arbitrabar illos eruditorum & proborum virorum more, aut in diversam partem declamaturos, & adversus me scripturos, aut disputationem publicam indicturos fuisse, non tot falsæ linguæ apparatibus insectaturos, nō tot mendacibus calumniis apud Cæsarem capitis expetituros. Quòd si scriberent, aut disputarent, qui tunc valiturus essem, non facto. Certè eruditionem eorum non vereor, violentiam autem pertimesco, non ignarus, quanto periculo vivam in ea multitudine, queîs cum videam mihi æternum bellum esse susceptum, præsertim cum tanta sit tyrannis eorum impunitas. Sed qui quondam disputationes indicere solebant scholarum Magistri, nunc inscitiæ suæ conscientia confusi, illas exhorrent, violentiaq; damnare prætendunt, quod deberent rationibus convincere. Scio à quorum judicio pendeat Cæsar, quales illi adsint Theologi. scio, quàm odiosa sit veritas, sed justo sub judice vincet, nec terrebitur crimine innocens: at dicere causam apud eos, contra quos scripsissem, grave est. Quòd si Cæsar nosset totius negotii circumstantias, quas passus sum injurias, ac illi paterent, quæ ego scripsi, fortassis propensior illius esset in me animus, nec me inter postremos numeraret: sed in aulis Regum plerumque plus valet detractorum improbitas, quàm bonorum favor. nec solum ille reus est, qui falsum de alio profert, sed etiam is, qui aurem citò criminibus præbet. nec me læsissent calumniæ, nec illis persuasissent malæ illæ linguæ, si nō invenissent sibi similes auriculas: sed confido innocentia mea, quo fit, ut non confundar, nec aliud cupio, quàm æquum & intelligentem iudicem qualis tu es unus. Propterea nunc iterum atque iterum oro amplitudinem tuam, ut non graveris animum tuum, licet plurimis gravissimisque negotiis occupatissimum, mihi tantisper accommodare, nostraque scripta & respon-

responsa expendere velis, donec causam omnem perdiscas: nec molestè feras, si te, quod fortè plerique dicturi sunt, tam odioso argumento prᴇficiam patronum. non enim molesta, nec odiosa tibi fore puto, quæ adversus perfidos falsarios, & impios sycophantas, fidei & pietatis negotia tueantur. Faxit Deus, ut Ecclesia sua ab omni Hæreticorum impietate, & Sophistarum tenebris expurgata, in pristinum splendorem restituatur, qui de prosperet & incolumem conservet, & omnibus bonis impleat & repleat. Vale fœlicissimè.

Agrippa ad Melanchthonem. XIII.

SI quid peccati est, quòd, nulla occasione præbita, te virum præstantem, & eruditione summum, hac extemporanea Epistola compellem, Philippe Melanchthon, omnibus nominibus colendissime, totum id in hunc Ambrosium rejiciendum, qui hujus impudentiæ mihi fuit autor & impulior. Quòd autem ad te tantum virum scribere debeam, nullum in promptu est te dignum argumentum, nisi fortassis quod te scire convenit, æternum bellum mihi susceptum esse cum Lovaniensibus Theologistis, in quod certamen me protraxit audens veritas: sed eo sub judice dimicare hactenus compellor, qui est hostis omnis veritatis, peritque mihi & virtus, & gloria, & res, & fides irato tyranno, cujus pertinacem indignationem & ingratitudinem ergo magnitudinem servitiorum meorum inauditam jam biennium pertuli, & magna patientiᴇ constantia propemodum vici, nisi nova veritas continuò novum mihi adderet odium Utinam hic Nabuchodonosor aliquando ex bestia rediret in hominem aut ego relinquere possem istud Ur Chaldæorum. Sed satis jam argumenti aliàs largiùs longiusq; scribendi datum est. Deus te servet incolumem, ut omnia tibi pro desiderio Christiani animi tui prospera fœliciaq; contingant. Salutabis mihi invictum illum hæreticum Martinum Lutherum, qui, ut in actibus ait Paulus, servit Deo secundum sectam quam hæresim vocant Salutabis etiam Spalatinum veterem amicum meum: & tu nunc fœlicissimè vale. Ex Francofordia Mœni, 17. Sept. Anno 1532.

Agrippa ad Amicum. XIV.

AD articulos illos, quos mihi pro impiis & scandalosis impia illa Lovaniensium Theosophistarum cohors objecit quanta cum celeritate responderim, nemo te melior testis erit ornatissime Luca, qui Apologiæ nostræ non modicam partem

tunc

tunc & vidisti & legisti & audisti. Hanc cum jam ante decimum mensem reddidissem. Senatui Mechliniensi, à quo egō paulò ante articulorum illorum transsumptum accepissem, nihilque in hac causa actum perciperem, decrevi nihilominus famæ meæ consulere. Edidi itaque Apologiam. & illam reverendissimi Domini & Patroni mei D. Laurentii Campegii Cardin. tutelæ commendavi, æquitate causæ hanc audaciam mihi subministrante. Sed ut est in Proverbio, veterem ferendo injuriam invitamus novam. Ita profectò verum experior, qui quantò me istis barbaris humiliorem exhibeo, tantò factus sum contemptibilior. Quid multa? à tempore recessus vestri nihil omnium mihi servatum est, quæ recepta fuerunt, illaque egregia Cæsaris diplomata, mimimeræ nugæ & inanes bullæ facta sunt, & quod de Echo dici solet, voces sine corpore. Ingenuè fateor, me à Burgundionibus illis pluseulum fidei & probitatis expectasse, quam ipsi factis suis erga me declararunt, atque Gallorum de illis sonat Proverbium, quo vocant proditores Burgundos. Quia igitur nihil humanitatis, aut clementiæ, aut aliquid omninò justitiæ ab illis sperare possum, statui omnem bilem evomere, omnemque historiam retexere, & luci palàm exponere. Itaque subjecimus Apologiæ nostræ. Querelam Eustochio Chapusio, Cæsaris apud Anglorum Regem Oratori adscriptam. pariter omnia excuduntur Basileæ. quæ si nunc absoluta erunt, is gerulus secum feret aliquot Exemplaria, reverendissimo, ac tibi, & D. Bernardo distribuenda: sin minus ego, ubi absoluta fuerint, protinus mitti curabo. Libri nostri de Occultiore Philosophia Coloniæ sub prælo sunt. hæc circa proxima Natalitia prodibuut horum quoq; aliquot volumina mittam. Tu interea mei memor sis, & pro quibus jam sæpissimè te interpellavi, Pontificis sive breve, sive diploma mihi impetres, & me reverendissimo Domino meo Cardinali Campegio charum commendatumque conserves, & omnibus boni consulas. Vale fœlicissimè. Ex Bonna, 13. Novemb. Anno 1532.

Agrippa ad Amicum. XV.

MUlta tibi debeo, & multum te amo: atque utinam in potestate mea esset, ita tecum mutuis officiis decertare, quam in promptu est amore mutuo respondere. Nunc ita se habet fortuna mea, ut nihil aliud queam, quàm fateri & testari, quòd ubicunqne agit Bernardus, ibi fidissimum esse Agrippæ patronum & benefactorum? ubicunque agit Agrippa, ibi esse Bernardi obligatissimum clientulum & amicum. De negotiis

gotiis meis apud Brabantos Burgundiones sic se res habet: Cæsarei quæstores stipendium non solvunt, & fraudibus suis afflictum insuper verborum fastu obruunt. nihil omnium, quę mihi à Cæsare Decreta erant, observatum est: omnem pecuniam Turca absumpsit: ego me cum familia proripui, Bibliothecamque abduxi: sed vereor, nisi Deus aliquis interveniens fabulæ finem imponat, vix absque periculo me hanc fortunæ luctam superaturum. Liber noster de Occulta Philosophia auctus, correctus, castigatus, sub prælo est, & jam aliquot quaterniones excussi sunt: totus prodibit circa hæc festa Natalitia: tunc, si tutum securumque nactus fuero nuncium, aliquot volumina ad te mittam: sin minus, hunc gerulum reversurum expectabo. Interea oro ad me scribas, ubi degas, quid geras, quid rerum arcanarum adeptus sis: an cabalam Samuelis, & librum nostrum ab Augustino Furnario receperis: denique, si qua ejusmodi sunt, me reddere velis participem, atque aliquid bonorum librorum mitte. Vale fœlicissime, & me Reverendissimo Domino meo Cardinali Campegio commendatum redde, omnemque familiam meo nomine salvere jube. Ex Bonna, 13. Novemb. Anno 1532.

Agrippa Cratandro Typographo S. XVI.

SCribimus Domino Erasmo Roterodamo: quas literas ad illum tutò deferri cures, oro te, mi solertissime Cratander: in hoc facturus mihi rem gratissimam. de Apologia, & querela nostra, quæ proximis nundinis Francofordiæ a nobis accepisti, excudenda quid actum sit, scire velim, cupio enim, ut quàm proximè in lucem prodeant. Tu ubi primùm absolveris, mitte meo nomine Exemplar unum D. Erasmo, & mihi aliquot alia. Quod si fortè jam absolvisti, da huic gerulo tria volumina. est enim chartophorus reverendissimi Cardin Campegii, cui videl. dedicata est ipsa Apologia, ut referat Patrono suo. Meus amanuensis in exscribendis reliquis opusculis meis diligentem operam navat, quæ ad futuras nundinas ad te adferam Francofordiàm. Vale, & istis meis responde, & literas tuas Coloniam ad Sotherum dirige. Ex Bonna 13. Novemb. Anno 1532.

Agrippa ad Erasmum. XVII.

EX literis tuis, candidissime Erasme, quas mihi Polyphemus ante nundinas reddidit, accepi te & languore corpusculi, & labore studiorum, & ædificandi molestia obrutum, non

non potuisse tunc longiores ad me literas dedisse: pollicebaris tamen post nundinas & alacriùs & copiosiùs te scripturum. Itaque expectabundus tuarum literarum nolui tibi molestus esse usque adhuc: nunc verò nactus nuntii hujus oportunitatem, statui rursus silentia rumpere, non quòd te cum expostulem, sed ut te admoneam me nullas tuas accepisse, ne quando, si fortè scripsisses, & interceptæ mihi perierint, meum in respondendo silentium ignaviæ aut ingratitudinis vitio abs te jure argui possit. Scripturus igitur ad me literas, destinabis Coloniam ad Tilmannum de Fossa Ego quas ad te redditurus sum, destinabo Basileam ad Frobenium, vel Cratandrum. sic spero neuter nostrûm fraudabitur. Cæterùm, quod de scire volo, bellum mihi est cum Lovaniensibus Theosophistis, hactenus variis insidiis in meis castris oppugnatus velitari eruptione me defendi: nunc autem ingravescente prælio, patefactis foribus, in apertam pugnam prorupi cataphractus non sunt illos destituta Coloniensium & Parisiensium subsidia: mihi quę futura sint præsidia, nescio, nisi quòd ea causa fretus, quam nulla expugnare potest contradictio, non ulla maculare potest falsitas, quæ nec ab Advocatorum penuria, nec à fraude judicum ullum pati potest detrimentum. Sic munitus non dubito me vel solum exponere periculo: sed si vicero certamen, non minor tua, quàm mea futura est gloria, qui non minus tuis, quàm propriis armis atque telis strenuè pugno, eoque audentiùs in hunc campum prosilio, videbisque proximè prodeuntem imperterrita libertate novum in arma militem. tunc tu ridebis, scio: alii admirabuntur: Sophistæ crepabunt medium: ego interea aut vicero, aut evasero. Vale, & boni consule. Ex Bonna, 13. Novemb. Anno 1531.

Agrippa ad Erasmum. XVIII.

PUdet me, colendissime Erasme, tot infundis literis, & quæ pręter salve & vale nihil habent amplius, occupationes tuas interpellare: sed cùm huc transiret iste tuus servulus, tuas mihi impartiens salutes, turpissimæ ingratitudinis accusari possem, si non scriberem. Impatiens itaq; silentii tui nominis veneratio, hunc abortivum calamum coëgit, non aliud nunciantem, quàm si quid apud me est, quod tibi conducere putes, utere opera mea. nam neque tardum, neque defatigatum offendes tui Agrippæ animum, scripsi præstantiæ tuæ à decimo tertio hujus mensis per Reverendissimi Cardinalis Campegii chartophorum, quas literas tibi redditurus erat Cretander Basiliensis

Typo-

Typographus, ex quibus intelliges, quale bellum mihi est cum Theologis. Vale fœlicissimè. Ex Bonna, 12. Novemb. Anno 1532.

Erasmus ad Agrippam XIX.

SAlutem P. Hactenus vir eruditissime, tuis literis non respondi, satius esse ducens, omnino silere, quam negligenter respondere. hactenus sanè expectatum est ocium, sed hactenus non datum. Quem chartophorum narres, nescio: nec tuam Epistolam historiæ Theologicæ narratricem Cratander reddidit. Si quid posthac autem mihi bona fide reddi cupis, fac tradas Hieronymo Frobenio. Tibi cum crabronibus rem esse doleo. Explica te quantum potes. Paucis bene cessit cum illis conflictari. Ad novam hirundinem scribam copiosius, favente Christo Interim tibi persuade, Erasmum esse de numero bene cupientium Agrippæ. Vale. Friburgi, nono die Decembris, Anno 1532.

Spectabili ornatissimoq́ue Viro, Ioanni Khreuttero, Serenissimæ Dominæ Hungariæ & Bohemiæ Reginæ Secretario, Henricus Cornelius Agrippa, S. D.

XX.

QUid agis, mi Khreuttere, quid vales, quid Sacellanus Doctor vere pius, quid nummularius vester, quid Præfectus coquinæ, quid Doctor Troccharus, quid cæteri Germani? Utinam liceret aliquando mutuo convictu gaudere, aut nunc saltem ad sesquihoram colloqui, ut malè pereant, qui me à vestro sodalitio abstrahunt, Publicani aliquot rapacissimi, digni qui corvos in cruce pascant. Attamen qui corpora prohibent, animos prohibere non possunt. Quin sicut locorum spaciis disjungimur, ita animis prope constituti sumus. Confido itaque, quòd tu in meis negotiis non minus absenti, quàm præsenti sis patrocinaturus. En, à læsa patientia audaciam mutuatus, rupto silentio, victo pudore, tandem scribo serenissimæ Reginæ Mariæ, omnemque illi meam narro Tragœdiam, quomodo hactenus à versutis illis Burgundionibus callidè delusus, fraudulenter circumventus, flagitiosè falsus, & impie deceptus fui, officiique mei stipendium, statutam à Cæsare pensionem, & obsequii præmium repeto. Quæ omnia quò plane intelligas, mitto ad te cum istis transumptum literarum mearum, quas ad Celsitudinem suam scribo: præterea etiam duplum supplicationum mearum, quibus tempore calamitatis meæ, & Cæsarem & suum Burgundicum consilium interpella-

pellavi,ut ex illis perdiscas, & scias omnia, meminerisque, ut quando quotiesque oportunè fieri potest, apud Reginam ipsam quod in hanc rem sit,pro me loquaris, excusesq; meam dicendi libertatem, ne Burgundionum illorum fraude & obtrectatione in mei odium inducta, mihi succenseat. Porrò mitto Epistolas Cæsarei apud Anglorum Regem Oratoris Eustochii Chapusii,viri eruditissimi juxta & prudentissimi,in quibus respondendi. Academiis pro Regina Angliæ onus mihi imposuit. Has literas, & quid ego illi responderim,cupio Reginam Mariam legere, aut ex te intelligere. Verùm hîc nunc anxius vereor primùm, ne Regina ipsa nostras tam longas literas aut legere respuat, aut negligat, aut illis longè vestitis stipitibus legendas tradat,qui tamen propter stuporem ingenii frustra omnia lecturi sunt, nec ullam pagellam sane intellecturi,tum propter vetus odium,si qua fortè intelligent, perversè interpretaturi sunt. Deinde vereor, ne inclyta Regina circumsessa à personatis istis statis-non sit sui arbitrii. Quæ licet nomen & titulum rectricis habeat, illi tamen omne regimen & imperium ad se trahant, & sine provocatione pertinacissimè sibi vendicent, aut sic Reginæ occupent aures, sic illis insideant, ut dum illos in res vel maximè detestabiles consultantes audire coguntur, vix aperiantur aliis vel sanioribus etiam consiliis. O quanta ego tunc indignatione consternatus contristatusque fui, quando inclitam Reginam prima illa in illarum provinciarum imperium investitura sua, sublatis sibi veris Germanis, viris, in quam, prudentia gravibus, consilio invictis,fide incorruptis,illis versipellibus & auro gallico corruptissimis Burgundionibus circumseptam viderem,quorum tantum venenum est, ut omnem probissimæ indolis Principem depravare possent.Sed spero,quia non succedet in perpetuum fraus,neque semper proficient doli, aderunt aliquando tam scelestæ colluvioni sua tempora, quando, confracta populi patientia, illos omnes uno die tota perdet provincia, plebsque seditionū fluctibus concitata publica vi injuriis eorū occurrat, Intolerabilia sua servitutesque excutiens, publicis armis libertatem prosequatur. Annon putabimus tunc illos atrocissimæ tyrannidis suæ, consternatæ amentiæ plebi meritas pænas daturos? Certè hoc Eclipses, hoc Cometæ, hoc terræmotus,hoc diluvia, & quæ proximè præcesserunt, cum varia prodigia,tum cœlestia omnia proclamant. Atque ego hæc non ex dubiis conjecturæ modis, nec ex animi perturbatione à vera ratione transversum actus, sed ex veris vaticiniorum &

oracu

oraculorum, prædictionum prænotionumque artibus tibi prædico, & illis de me pessimè meritis insuper sic ominor & imprecor, oroque Deum suppliciter, ut tradat illos in manus Sathanæ me vivente & vidente, sed ut spiritus salvus fiat. In Reginam autem scias me sic affectum, ut sibi ex animo optimè velim, honoremque suum & existimationem suam defensam, imperium & potentiam suam auctam semper cupiã, semperque exoptem. Sed ad te nunc revertor, mi Khreuttere, te exoratum volo, ut hanc meam ad serenissimam Reginam Epistolam, qualis qualis sit, quemcunque etiam eventum sortitura, Celsitudini suæ exhibere ne formides: aut, si id meliùs videbitur, per alium interpositum, sed te præsente, exhiberi cures, tuque jam omnium instructus & conscius causam meam ipsi Reginæ exponas, ingeras, &, quoties oportunum erit, te memores, responsumque solerter procures. Præterea, quod facilè potes, quid in negotio meo inter Publicanos illos finantiarios & reliquos illos privati consilii mystas agatur, diligentissimè perquiras: amicitiam tamen in te meam apud illos dissimules: sic namque facilè audies intelligesque omnia, quæ in me absentem dicuntur deliberanturque: exploratisque illorum adversum me consiliis, cum illorum mysteriis non sis obnoxius, me per Epistolas tuas mone, ut æquum est, amicum, ut, si istic nulla mihi spes sit, aliunde quæram huic malo remedium. Fac ergo, ut cognoscam, Khreuttero non secus absentes, quàm præsentes amicos curæ esse. Cæterùm verò Exemplaria omnium harum literarum, si videbitur, inter amicos dissemina donec ego illa sub prælo edidero. Volo enim hanc Burgundicam perfidiam notam omnibus fore, etiamsi debeam ab illa Cæsarea pensione propterea excidere. Neque verò scribo, quia fidam hanc pensionem mihi solvendam, sed ut ædificem carbones super capita eorum, habeamque validiorem occasionem ultionis, dum sese mihi vindictæ obtulerit oportunitas, quia iterum negaturi sunt, nisi fortè Reginæ imperium illos ad satisfaciendum compulerit, meumq; justissimum dolorem suæ æquitatis clementia vicerit, in cujus gratiam fortè remissurus illis essem omnia, alias cum in illos, tum in suos per me, perque meos, perpetua hostilitate omnibus nocendi modis vindicanda. Vale fœlicissimè, & his nostris protinus responde.

Ex Bonna.

Sereniſſimi Principi, Mariæ Hungariæ & Bohemiæ Reginæ, ac inferioris Gallo Germaniæ Proregi, Henricus Cornelius Agrippa S.D. XXI.

NOn eram his literis interpellaturus Celſitudinem tuam, Maria Regina illuſtriſſima, clariſſimorum avorum neptis, sereniſſimo patre edita: nec te tot provinciarum rectricem plurimis & graviſſimis occupatam negotiis in re modica fatigaturus forem, niſi mecum propriæ ſortis impelleret neceſſitas, tum arbitrarer non omnino in commodum futurum, ſi mei nactus fueris notitiam, qui tibi non modico uſui eſſe, & nonnunquam etiam prodeſſe poſſem, tuamque memoriam inter cæteros laudum tuarum præcones non poſtrema fide & autoritate poſteritati commendare: & quamvis virtutum tuarum hactenus nullam mihi habere contingit experientiam, tamen confiſus de conſtantiſſima fama, qua te omnes prædicant, tam maſculam Reginam, ſic muliebri corpore virilem animum & avitarum virtutum habitum æquantem, ut niſi refragetur ſexus, Regem te exiſtimari poſſe, quæ fœmina etiam adverſis eventibus eundem animum, eandem conſtantiam & magnanimitatem ſervans multis Principibus viris, virilitatis virtutem gloriamque præripias: quo teſtimonio majora adhuc de indole tua ſpe præſumens, quam fama accepiſſem & te nunc & in poſterum hanc de te conceptam bonæ ſpei opinionem non tam expleturam, quam ſuperaturam, credens non minus audenter, quàm fiducialiter Celſitudinem tuam proximè & nullo mediatore adire conſtitui, homo licet infacundus & tibi incognitus, ſed quem aliquando cognoviſſe fortaſſis non pœnitebit. Non eſt ergò quod huic audaciæ meæ ſuccenſeas, ſed optimæ famæ tuæ graluleris, quæ hanc mihi fiduciam ſubminiſtrat, nec adulatorias blanditias, deforme ſimul & grave Regum præcipitium fatalemque Principum peſtem, ex me tibi verearis. Ars ea procul à meis moribus abeſt. Neque deſpexeris irata libertatem meam, ſi loquor, ut ſentio ſum enim homo liber, apertns, ſine fuco & diſſimulandi neſcius. At tunc, quæſo, qui ſim, qui fuerim, quod ſtudium, & qua occaſione ad te ſcribam, quid petiturus, ſummatim cognoſcere tædio non ſit, nec graveris mihi animum tuum tantiſper accomodare, donec cauſam omnem perdiſcas, ſermonemque meum, licet paulò longiorem & liberiorem quàm expedire pleriſque videri poſſet, pro morum tuorum bonitate patienter audias, humaniter excipias, & diligenter attendas. Majores mei ab avis & atavis Auſtriacis Principibus

pibus ſemper addicti, virtutum ſuarum præclara inſignia fortunaſq; reportarunt. Horum ego nixus veſtigiis ab illius aulæ vita, quæ majores meos aluiſſet, non abhorrui. hinc avo tuo D. Maximiliano Cæſari à prima ætate deſtinatus, aliquandiu illi à minoribus ſecretis fui, deinde in Italicis caſtris ſeptennio illius ſtipendio militavi: poſtea varia legatione functus, nunc literis, nunc militia, diverſo conditionis habitu geminam utriuſq; laudem æquavi: pericula quoque varia ſuperatus, nunc miſerrimis, nunc fœliciſſimis par habitus, utriuſque fortunæ menſuram implevi: jamque octo linguarum mediocriter doctus, ſed illarum, ſeu adeò peritus, ut ſingulis non loqui modò & intelligere, ſed & eleganter orare, dictare & transferre noverim, tum præter multimodam etiam abſtruſarum rerum cognitionem: peritiam & cyclicam eruditionem, utriuſque juris & Medicinarum Doctor evaſi, antea etiam auratus eques, quem ordinem non precariò mihi redemi, non a tranſmarina peregrinatione mutuavi, non in Regum inthroniſatione impudenti inſolentia ſurripui, ſed in publicis prælijs media acie bellica virtute commerui. Defuncto Maximiliano avo tuo ſub variis & Principibus & Ariſtocratiarum Optimatibus & Democratiarum Magiſtratibus, per Italiam, per Hiſpaniam, per Angliam, perque Gallias, nunc militia, nunc literis, ſtipendia merui: multa præclara facinora peſſi, multa ſtrenuè per petravi, quorum mihi fide digniſſimi & teſtes ſunt & teſtimonia. Tandem poſt multos mari terraque emenſos labores feſſus, ærumnis ſuperioris ſtudii habitum tranquillioris vitæ meditatione mutare decrevi, ſedemque mihi inter Allobroges elegi, ubi vitam ab externis negotiis procul tranſactæ eruditionis uſu omnium ſecuriſſimam ducerem: ſed victus aliquot Principum virorum multis admodum literis & precibus, in Lugdunenſem Galliam conceſſi, ubi inter cætera munera Regiæ matris Phyſicus aliquot annis extiti, quouſq; à Duce Borbonio primum deinde etiam à Mercurino Cancellario evocatus, non indignum ratus Galliæ aulæ, in qua jam, etſi noñulla injuria affectus eſſem, licet aliàs inter Gallos omni venerationis & benevolentiæ ſtudio ſemper cultus fuiſſem, deſertorem agere, ac illi me Principi me devovere, cui jam à progenitorib. meis ſemper deſtinatus fuiſſem. Itaq; magno rei familiaris meæ damno, nec minore impenſa, dehortantibus omnibus amicis meis, & ſiniſtrum fulmen augurantibus, inter infeſtos bellorum tumultus per medios hoſtes, ſummo etiam vitæ periculo cum omni familia mea Gallia egrediens, quia Cæſarem

in Hiſpanias petere non licuit, in hanc Burgundicam aulam me contuli: ubi cum loco mutata fortuna, omnes bonæ fœlicitates meæ me deſeruerunt. nam mortuo Borbonio defunctoque Mecurino, cognitus à nemine, & res & fides cum pollicitationibus perierunt. Interea tamen Margareta Princeps conſtituerat me Cæſaris indiciarium, juſſitque Cæſareos publicanos, quos Finantiatores vocant, quaſi fœnorum anticipatores, juſtum mihi taxare & ſtatuere ſtipendium. quod dum ſępiuſculè proſequerer, nũc apud Hocſtratum Comitem, nunc apud Panormitanum protopræſulē, hoc publicanorum, illo privati conſilii Præſidibus, illi dilationis excuſationes varias benevolentiæ ſimulatione componentes, bono animo eſſe jubent, nec dubitare ſtatuendum ſtipendium ab initio ſuſcepti & adminiſtrati muneris mihi inſontem fore numerandum. His pollicitationum figmentis & compoſitis blanditiarum laqueis circumventus, dum ea ſpe credulus promiſſorũ ſuorum fidem ſecutus ſum, nihil illorum fide fallacius reperi, nihil illorum promiſſis damnoſius inveni. hoc initium fuit ſummorum dolorum, ſic verſipelles inter Burgundos ab inſonti principio redactus ſum ad miſerrimam egeſtatem. Parce, precor, calamo, quem juſtus dolor excuſat, & neſcia blanditiarum integritas agreſtiorem reddit: jamque defuncta Margareta Principe mea, reſidua ſpes in uno fortunatiſſimo Cæſare ſita erat: quem dum adventantem integrum annum maximo meo commodo, & alieni æris diſpendio ſequor, quum virtute venerationem, & præſtito obſequio laborum mercedem meruiſſem, ille, neſcio, quorum improborum impulſu pro veneratione perſecutionem, pro præmio pœnam propè irrogavit: jamque, tanquam in Cyclopis antro, illud pulcherrimum lireraturæ donum in præmium benignitatis exitio proprio mihi fuerat compenſandum, niſi Apoſtolicæ Sedis Legatus Laurentius Campegius & Leodienſium Antiſtites Erhardus à Marka, ambo eruditiſſimi & reverendiſſimi Cardinales, & æquioris judicii Principes, Majeſtatem illius ad meliorem ſenſum revocaſſent. Atque hæc tanta Cæſaris indignatio nonniſi ob ſcriptam declamationem de Vanitate ſcientiarum & excellentia verbi Dei: quam ſi Cæſar potius ſolida oculorum fide legiſſet intellexiſſet, quam ad improborum inſtigatorum impulſum cæco præſumptæ ſuſpicionis augurio, ac inconſulta perſuaſionis credulitate menſus fuiſſet, facilè cognoſcere potuiſſet, in quot & quantis illi uſui eſſe poſſem, nec me omninò inter poſtremos numeraſſet.

Quòd

Quòd si nunc inflictas mihi apud Cæsarem calumnias numerem, si laceratæ famæ atrocitatem referam, & quomodo Cæsareus Indiciarius ad insolentis stipatoris plenum ignominiæ ludibrium redactus fuerim, si captivitatis injustæ ignominiam, & permixtam ludibrio aulicorum insolentiam, atque inter tot acerbissimos casus etiam meruendi Cæsaris odium, & negatam mihi à Cœsareis justitiariis justitiam recenseam, vix ingenti volumine omnia complecti possem. Transeo, qui interea gloriæ suæ meo labore partam abrogârunt operam & quarum rerum ego sementem jeci, illi absque negotio fructum messuerunt, & ex meis laboribus præmium retulerunt. Præterea cum inter has angustias nec a tenacitate Cæsaris virtutum præmium, nec ab illius indignatione postulatam repudii libertatem impetrare potuissē. nec præ aulica invidia illi plane innotescere liceret, longe minorem magnificentia sua & spe mea atque meritis meis gratitudinem expertus sum, statutumque stipendium, sed longe impar & infra muneris mei onus, si hoc solo & vivere & laborare & indicia temporum rerumque hinc inde exquirere debeam. Sed ut solent exiguo lætari munere, quos sors diuturnæ tenuisset inopiæ, acceptavi magnopulenti Cæsaris humilem mercedulam, datumque est stipendii diploma, intus & exteriùs multis Scribarum publicanorum consignatum manibus, appensa in rubra cera Cæsaris aquila, quo solidiorem fidei speciem præseferre videretur. Hoc diplomate & ea spe dives, futuræque fraudis ignorantia beatus, abii ex aula illa, in qua sciebam mihi pauciores amicos esse, quàm æmulos, quàm hostes, veritate odium, virtute invidiam pariente, ubi rediissem Mechliniam, quò minore dispendio instituerem domesticam impensam, vigore Cæsarei privilegii petii à civitatis illius publicanis remitti mihi cervisiæ impositionem, rem quidem leviculam, & quibusque minimis Principis ministris concessam. Quam ut obtinere non potui, hìc primū sensi illud tam munitissimum & quod indubitatæ fidei esse sperabam, Cæsareum diploma mihi inutile & illis ridiculum esse, jamque in proximo erat festum D Joannis Baptistæ, quo numeranda erat mihi prima stipendii portio. urgebant creditores, instabant fœnatores: accessi quæstorem Mycautium, ajebat proxime soluturum, scripsit solvendorum quitantiam: ego subsignavi: ea spe creditores omnes suspendi, firmum ratus, ut ea portione in singulos distributa, singulos pacarem. cumque mihi tam magnis à fortuna detrimentis affecto nihil relinqueretur ad vitæ u-

 sum,

ſum,nec ullum in aula preſidium haberem, ſecedendum mihi erat Mechlinia,ſi volui omnino vivere.Itaq; cum familia mea me ſubduxi in Germaniam,fretus Illuſtriſſimi Principis Electoris& Archipreſulis Colonienſis beneficentia.relicta tamen Mechliniæ domo cum ſupellectile & muliercula cuſtode,rediturus aliquando, quando præ creditoribus liberè liceret ibi agere. interea domeſtici diſpendii parſimonia, & ſtipendiarii cenſus auctione creditorib. ſolutionis fidem ſervaturus: confiſus inſuper apud tuam Celſitudinem & quoſcunq; æqui judicii probos cenſores,non tam probo cariturum, quàm etiam laudem conſecuturum, ſi tempori conſuluiſſem. Sed dum ea confidentia injurioſus alienæ malitiæ iſtic abſum,nunciatur, quod Mycautius queſtor circumventum me eludat ſtipendio, negatque ſoluturum ſe abſenti,etiam eam partem, quam præſens adhuc commerui,neſcio cui hoc lucrum quæſiturus:licet interpretur hoc hominum genus lucrum eſſe Cæſaris , quicquid fraude,aut vi,aut violentia ſibi acquirant. At ego non abſum,quamdiu iſtic domicilium habeo,& ſupellectilem. atque interea ego non modo Brabãtiæ Ducis,nõ Flandriæ, aut Hollandiæ Comitis, ſed Cæſaris indiciarius ſum : nec abſum, qui ſub Imperio ſum,qui ubicunq; ſum, æquè meo fungor officio, quod non Spongiæ inſtar uni loco adſtringitur, ſed de cujus natura eſt variò peregrinari,rerum& geſtorum occaſiones aucupari,temporum oportunitati ſervire.Nonne olim preceſſor meus Joannes Marius Belga indiciarii munere functus, nunc Italiam, nunc Galliam&Franciam immorabatur,ſemper ubique ſuo fretus ſtipendio. nec me Cæſar certo loco alligavit,ſed liberum pro functione officii ſtipendium (quam iccircò penſionem nuncupavit,quod perſonam ſequatur) contulit. cujus privilegia & diplomata (juxta ſcripti juris deciſionem) largiſſimè interpretanda ſunt. Nec ego, licet abſensBrabantia,interea muneris mei ſtudium deſerui,qui interea Gallici belli, pro Cæſare in Italia per Borbonium geſti,hiſtoriam concepi,&hujus Turciæ expeditionis indicia ex ipſis caſtris cum in Italiã, tum&Germaniam apud diverſosPrincipes miſſa,ſumma cum ſolertia collegi. Sed longe majus his negotium pro veſtri ſanguinis decore, pro tua,inquam,matertera Angliæ celebratiſſima Regina meis humeris impoſitum ſuſcepi:in quo licet multi hactenus operam ſuam collocârunt , nullus adhuc nodum rei diſſecuit.Hoc ideò ſcribo : ut eo argumento declarem tibi, non tam obeundi, quàm etiam ſuperandi muneris mei voluntatem non deeſſe, & me longè majoribus operam navare poſ-

ſe,

ſe, quam conſcribendis chronicis. Itaque unà cum hac mitto ad Celſitudinis tuæ Secretarium Joannem Khreutterũ, tranſſumptum literarum ſuper eo negotio mihi ſcriptarum, ut inde cognoſcas, à quo id negotii mihi committatur, habeaſque teſtem tantum virum. videaſque, quem me ille cognoſcat & faciat, qui tantum oneris meis humeris imponere confidat, & me talibus admiſceri negotiis velit: idq; jam aggreſſus proſequar, ſi tua Celſitudo inſuper juſſerit. alias refrigeſcet animus, ſi mihi extra gratiam laborandum erit. Ut itaque ſummatim nunc concludam, quia pauci tacentis egeſtatem æſtimant, aut ſilentia neceſſitudinem metiuntur, ſupplicamus Celſitudini tuæ, ipſa etiam æquitate id poſtulante, ut penſiunculam mihi à Cæſare conſtitutam ſolvi jubeas, atque emeritam hactenus pecuniam creditoribus meis diſtribui, quò ſic alieno ære liberatus, aliquando ad Celſitudinem tuam redire liceat, quò liberius commodiuſque tunc meo miniſterio fruaris. Stipendii itaque debitum abs te audacter expetere non formido, quod jure mihi deberi ſcio: abs te, inquã, ut Gubernatrice, ſive Prorege, ſive Procæſare, ſive quovis alio nomine in hac præfectura te fas eſt invocare, inclitam Reginam nam ab illis, qui nunc apud te ſunt Cæſarei conſiliarii & quæſtores, tantum abeſt, ut aliquid humanitatis, aut clementiæ, aut omnino quicquam juſtitiæ expectem, ut mihi firmiſſime perſuadeam, tametſi juſtum & æquum poſtulo, vix tamen futurum, ut illi faciant, aut fieri permittant, ſciamq; non defuturos ex illis, qui abſentiam meam multis & gravibus obtrectationum notis apud Celſitudinem tuam laceraturi ſint, ut illorum inducta calumniis mihi ſuccenſeas: quò ſic, quod nec æquitas, nec jus publicum illis concedere poteſt, tu illis in mei contemptum promiſſura ſis, tuaque autoritate abutantur ad animi ſui ſatiandum odium, qui cum adulationem, detractationem, calumniam, ſycophãtiam, perfidiam, dolum, ſupplantationem, violentiam, oppreſſionem, ingratitudinem, crudelitatem cæteraq; aulica vitia, inter ſordes non ducunt. Facilè permitto illis, ut fruantur ſua impudentia, etſi non neſciam, quantum in aula valeat nocentium linguarum faſcinum, potiſſimè ubi ſimiles ſibi repererint auriculas: ipſa tandem veritas juſto ſub judice vincet. Quare ſi ita tibi perſuaſerint, ut, ſpreto obſequio meo, & contempta opera mea, nolis me ulterius hoc indiciarii munere fungi, libentiſſimè cedam hoc officium, in quo præmium infra periculum eſt, ut ſi quis liberam aliquando exprimat hiſtoriæ veritatem, ab illis cicatricoſis cenſoribus audiat reus Majeſtatis.

Malo ego cedere officio, quàm si ingratissimis hominibus ulterius gratis laborare oporteat, aut debitam mercedem insuper precibus extorquere, & donis emere ab hoc ancipiti hominum genere, quorum venalis magis, quam utilis beneficentia est quos rarissimè quis amicos habet, qui non habet nummos. dabunt ipsi tibi sine me Cæsaris indiciarium, & facundiorem, & blandiorem, si non veracem. verùm cum me conscribendarum historiarum jamdudum jurisjurandi religione, fidei & veritatis debitorem Cæsari reddiderunt dignum & justum est, nt me jurejurando solutum, datoq; dimissorio diplomate liberum dimittant, priusq; me nulla demeriti culpa prævia officio extrudant, solvantq; præteritorum temporum laborumque stipendium, priusquam alium substituant, ni fortè tantum avaritiæ pectora illorum obsideat, ut in perniciem animæ suæ alienæ mercedis rapina ditescere pro gloria habeat, & tam exiguam mercedulam mihi surripere turpe non ducant. Nunc ergo imperiali autoritate & masculo animo præcipiat illis Celsitudo tua, ut faciant, quod æquum & justum est, neque Cæsarei diplomatis autoritatem evertentes, illud, velut aliquod emplastrum vellus, sibi ridiculo habeant, aliisque ludibrio exponant. Quòd si constitutum stipendium, aut laborum mercedem ab illis non impetrare potero, jure tunc apud omnis nationis Principes & populos omnibus linguis conqueri licebit & testari hanc Burgundicam ingratitudiné, ingenueque fatebor, me ab illis plusculum fidei & probitatis expectasse quàm vulgatum de illis gallicum proverbium sonat, & ipsi factis suis erga me declarârunt, qui dolis & fraudibus instructi sinceram fiduciam meam probrosis insidiis circumvenerunt, laborum & præstiti obsequii mercede spoliaverunt, benemerita ingratitudine compensârunt, gratiæ loco dolum & fallaciam erogarunt, culpa eorum egentem ptæsidio vacuum dimiserunt, equestre & doctorale decus meum contumeliis conculcarunt, virtuti & eruditioni meæ plena turpitudinis insolentia ignominiam repẽdere non erubuerunt, capitalib sycophantiis traduxerunr infelicitatis meę vulneribus fastu suo illuserunt, fortunæ meæ contemptu suis fraudib afflictum insuper injuriis obruerunt, & tanquam idigenarum injuriis obnoxio sententiam non æquitate, sed adversariorum favore dixerunt meæ innocentiæ pœnam, offensoris violentiæ impunitatem decreverunt, laxataque legumque severitate convulsisque statuti juris munimentis petitam justitiam negarunt, quam unam inter cætera intolerandam improbitatem apud

pud antiquitatum historias fame-ferro, flammis, omniq; vindictæ genere tantùm non, sed & veneno sæpissimè vitam legimus, & jura ipsa repræsaliis vindicare permittunt, ad quas si confugere oporteat, atq; ea mihi voluntas futura sit, non forent mihi defutura potentiorum auxilia, nec destitura nocendi ingenia. Sed in tuæ Sublimitatis æquitate melior mihi spes & fiducia est, quæ inclita Regina ea eruditione, prudentia, æquitate, constantia, ac incorrupti animi fortitudine, ad hæc hanc vulgari erga bonas literas animi propensione prædita es, ut nihil non masculum, nihil fœmineū præter sexum ac formam in te miro splendore relucescat, quæ sic justitiam & fidem & æquitatem tuearis, ut nihil justi & æqui abs tua magnanimitate me impetraturum diffidam, unde ultionis partib. prætermissis, interno conscientiæ eorum rubore, si tamen in illis aliqua conscientiæ scintilla relucet vindice contētus, malo illorum insaniæ parcere, meāque sententiam solvere, quam tuæ Clementiæ offensam contrahere: malo illos propter tuas inclitas virtutes non solum fœminis, sed & viris imitabiles injuriam condonare, quam ob illorum odium tua gratia carere. Veniam tamen dabis dolori meo, si palpandi nescius, malui illos apud Celsitudinem tuam verioribus monitis objurgare, quam tuam Clementiam blandioribus adulationibus fallere: cujus si tu propiorem consuetudinem aliquādo nactus fueris, nec pudebit te obsequii mei, nec pœnitebit beneficii tui. Vale fœlicissimè, detq; Deus tibi consiliarios justos & fidos, & auro gallico non corruptibiles, neq; finantiarios, castis manibus, nō furaces, non plebis ac reipub. devoratores, ut sic obtineas in pace salutem & gaudium, inter seditiosos populos securitatem, contra hostes victoriam, in omnibus operibus tuis gloriam integram & sempiternam. Ex Bonna.

Amicus ad Agrippam. XXII.

Micorum literę, Agrippa mi amantissime, plerunq; mihi gratæ accidere solent: verùm ubi tuas accipio, non possum non maximè lætari, tum propter nostram mutuam benevolentiam, quæ talis est, ut nihil addi ei possit, tum etiam propter communia studia nostra, quæ quidem jamdiu simul aucta sunt, nec aliquid nomine tuo ad me perferri potest, quod non mihi gratum sit ac perjucundum. Ut autem literis tuis Bonnæ 13 Novembris à te ad me datis occupatissimus ego respondeam, primum omnium tibi persuadeas velim animum voluntatemq; tuam erga me propensam mihi etiam atque etiam perspectissimam esse. Cæterū de solutione tibi non facta.

angor

angor vehementer. quòd Turca ille, nobis certè Turca, vel hinc longè absens præsens emunxit argentum, tempori nobis vel invitis serviendum est. De rebus meis sic habeto, me perpetuò detentum esse curis ac negotiis curiæ Reverendissimi nostri Campegii, donec aliud superis de me visum fuerit, Misi ad te Alphabetum hebraicum, ut vocant, Esdræ. Præterea Venetiis ad te curavi Petri Galatini librum per manus cujusdam mei nepotis commorantis in curia Cæsarea Ratisbonæ, & quem nobis postea fama attulit fato concessisse. Idcircò, ut sæpe dicebas, tanto ne carceres thesauro, eundem librum denuo destinavi per Joannem Scorman, qui hinc pluríb. jam diebus discessit. Hoc amplius nolo te ignorare, me in itinere meo Italico Patavii convenisse Patrem Franciscum Georgium Venetum, qui librum de Harmonia mundi conscripsit, qui cùm iturus esset Venetias conferre, eumque alloqui cujus humanitate, brevissimo colloquio, eoque ex itinere, ac penè furtivo vix mihi perfrui licuit per quartam horæ partem, cùm tamen nostris illis mysteriis ne longissimum quidem tempus satis esse possit videretur: verùm naturarum festinationi parere coacti sumus: neq; plura cum eo cõferre potuimus, qui quidem, postquam de te, & de nostris studiis mentionem fecissem, mirum in modum ingenio tuo gavisus est, mihique pollicitus est quicquid posset, in rem meam facturum libentissimè seque mea hac causa me Venetiiis septem menses expectaturum. Illud & quidem affirmavit eos Hebræos libros, quos & tu & ego tantopere & cupimus & perquirimus, apud se esse, neque eos mihi negaturum: verùm legendos, non autem exscribendos, cùm id præcipuè causaretur, rem nimis & longam & difficilem fore. Quicquid autem esset, in quo se nobis obsequi posse animadverteret, daturum operam, ut extaret ejus eximia voluntas ad nostra studia, quibus deberi omnium adjumenta fassus est. Ego verò nihil sum omissurus quò nonnihil amplius ab eo possit obtineri, atque illud præterea etiam atque etiam videbo, si quos Reverendissimi Egidii superiore mense defuncti libros quos his de rebus electissimos reliquit, consequi valeam: ij autem ad Reverendissimi D. Brundusini manus deventuri creduntur, qui, ut est omniũ humanitatum parens, sese jam obtulit attestaturum quantopere nostras literas fovendas ducat. Interim verò Pontificis Cæsarisque huc adventum secutus: proinde non proprio, sed alieno nutu ad agẽdum compellor. Librum tuum de Occulta philosophia inscriptum ubi auctum & recognitum videro, beatum me dicam. Misi insuper

ſuper literas tuas D. Lucam Bonſium, apud quem ſæpè literis meis & coram & procul ſalutem nomine tuo dixi. Præterea mihi viſum, certiorem facere de nova Tyberis inundatione, qui denuo ad XIII. Kal Januarias totam Urbem inundavit, interim te cum tota familia rectè valere cupio: & ego quidem valeo, cæteriſque nos omnes, quibus commendatione tuæ valdè cordi fuerunt, pariterque te ſalutamus, meq; tibi rebuſq; tuis præſtò eſſe confidas velim: rogoque, ut aliquando cum aliquid eris nactus ocii, ad me ſcribas. De rebus novis nihil eſt, niſi quod Reverendiſſimus Egidius præfatus, in literis Hebraicis doctiſſimus, menſe acto, cùm veſperi ſanus eſſet mane repentino fato correptus eſt. Reverendiſſimus deinde Anconitanus, in jure omnium conſultiſſimus, & Reverendiſſimus Valentinus vitam cum morte commutârunt. Fama adhuc incerta eſt de morte Reverendiſſimi Triulcii. Aloiſius præterea Gonzaga, quem tibi in Flandria ſatis notũ eſſe ſcio, omnium doctiſſimus & fortiſſimus, ſtipendiis Sanctiſſimi noſtri Papæ merens dum quoddum oppidum oppugnaret, tormento minori trajectus periit, uxorem armis adeptam in maximo luctu ac mœrore relinquens. In ſpeculatione mea omnia dicta & figurata per prophetas. præcipuè de inundatione & diviſione linguarum & per Moyſen geſta de ſolatione, ac multa alia, quæ in ſacra Scriptura inveniuntur, ſignificantùr & ſpeculantur à principio mundi uſque ad incarnationem & effabilitatem ſancti verbi & diem Nativitatis & ſanctæ Crucis, ac in quo omnia myſteria conſumpta ſunt, demum diem ſanctæ Reſurrectionis cum pleno ſigno Jonæ prophetæ, ac quartò diem Aſcenſionis: & ultimò & quintò, in quem à Patre miſſus eſt, Spiritus S. in Apoſtolis: de quibus rebus, donec illos libros legero, nihil poſſum propalare, quos pro viribus meis habere enitar, ut tu eorum quoque fias particeps, & finem myſteriis meis imponam: quod ſi dii me amabunt, citò faciam. Exemplum ponam tibi in iſta ſpeculatione. ſive ſpeculo, ſi modò ita dixero. ſicut aliàs mihi oſtendiſti in eodem ſpeculo, cognoſcere in imagine picta partem vivam à parte mortua: quod ſi opus eſſet inducere perſonam vivam pro veritate rei, ita ratione perſonarum vivam in præſentia adducam ſatis eſt me melius ſcire, invenire, ac oſtendere ſecreta divinare cum verbis, ſed indigerem in hac re tanta tuæ linguæ, ſicut Moyſes indiguit Aaron. Gratias agas verbis meis Monterolo tuo. Videtur enim mihi conſecutum eſſe ſubſcriptionem Nabuchodonoſoris in ſcriptura Hieremiæ Prophetæ, in qua promittebat, quando

quando factus esset Rex Hierusalem sanctam patriam suam non destructurum esse, & cùm civitas obsideretur vallareturque, Hieremias venit ad Regem, ut sibi observaret scripturam, quàm priùs antè habebat, cùm quæreret, non habebat: sic mihi quotidie accidit, qui cùm circumquæram D. de Monterolo, eum invenire non possim. Quantum verò pertineat ad librum D. Augustini de Fornariis puto eum ad te omnia scribere. Cabala autem Samuelis mihi promissa fuerat. sed frater ille Georgius dixit, me in ea parum posse proficere. Reverendissimum D. nostrum verbis tuis salutavi, mihique commisit, ut te pariter resalutarem. Sic & ego Masinusque nepos meus idem facimus, quos commendatos in omnibus habeas velim. Datum Bononiæ, 5 Kalendas Januarii, Anno 1532.

Amicus ad Agrippam. XXII.

NOn admireris, Agrippa mi colendissime, si literas ad te minimè dederim, cùm non habeam commoditatem cursorum, qui per Bonnam transeunt, etsi id maximè cuperē, nec aliud magis in votis habeam, quàm loqui tecū per literas, cùm id in præsentia coram assequi non liceat. In recessu nostro ex Ratisbona, tuas literas accepi, quibus responsum paraveram equidem, sed illarum lator ad me non rediit. fuimus postea ita ut firmum locum nullibi haberemus, plura incommoda in itinere pertulimus: tandem huc appulimus, ubi tuæ à decimasexta Novembris ad me datæ sunt literæ, quibus ex me scire postulas, quid rerū novarum hîc geratur. Sed omittam nunc res Turcarum: pariter etiam Germanorum, quas te ad plenū scire puto. Adsunt hîc Papa atque Cæsar. Quid inter eos tractetur, non satis intelligimus. Dubito valde, ne id pecus circumveniatur à lupo. Multi multa dicunt. Opinio mea est, agere habeant de concilio generali, neq; Papam id recusaturum, cùm habeat occasionem paratissimam. consentiet enim in concilium, dummodo Cæsar ipse personaliter sit affuturus. quod sit minimè futurum. nam & Cæsar ipse & gubernatores omnes nimio afficiuntur desiderio redeundi in Hispaniam. Quò semel reversus Cæsar, vix unquam regredietur foras, idque etiam manifestè cognovimus in rebus Hungaricis, in quibus sempiternam gloriam sibi vendicare poterat Cæsar, orbemq; Christianum ad multos annos securum reddere ab incursione Turcarum quem omnem ob Hispaniarum desiderium, non sine grandi ignaviæ & ignominiæ nota post terga reliquid. Nunc faciam te certiorem, quid sentiant de rebus præsentibus. intendunt in negotiis Italiæ: sub qua forma & ordine hanc habeant,

beant, dimittere statui: verum de hac re possent fieri majora commentaria, quam ea quæ scripta sunt super corpore legum. Quid sentiat vulgus, omittam meum judicium est, dimittant, quem velint ordinem; certò erimus habituri bellū, postquam Cæsar Italia excesserit. Plura ad hoc me movent, tria sunt tamen potissima. nam scimus, quòd raròvel nunquam indignationes in ingenuis animis & pectore magnorum virorum extinguuntur, maximè ubi conceptæ sunt per publicum opprobrium. Nunc vide tu, si hæc locum habeant in sanctissimo Patre & Christianismo Rege, tam enormiter à Cæsare offensis. Deinde etiam, quis animus sit Serenissimo Anglorum Regi in Cæsarem, qui illius publicè repudiare vult amitam in his tamen quisque illorum temporis opportunitatem expectat. Interea Cæsarem variis negotiis suspensum tenent, & à magnis ad majores expensas cogunt, quò sic tandem exhaustum thesauris semivacuum in opinatè aggrediantur. Præterea tumultus bellici ab Italis desiderantur, multis id cupientibus pro privatis passionibus, aliis ob non redditam meritam remunerationem. Dux Mediolani omnium bonorum extenuatus est. Venetis id non displicet, putantibus, data quacunque occasione, se posse tibi dilatare imperium suum: in regno Neapolitano satrapæ omnes & nobiles conqueruntur de Cæsare, tam illi, qui profactione Cæsaris steterunt, quam illi, qui sunt exules. Senenses cuperent Cæsarem rursus videre in necessitate constitutum, & eorum egere opera, ingratitutinis suæ futuri haud immemores. Lucenses maximis odiis illum prosequuntur. De civitate nostra Genuensi nihil dico. satis est tibi nullum esse qui de Cæsare sibi gratuletur. Tu prudens cogita, quæ parturire habeant ejusmodi animi. Andreas aureus noster expugnavit quatuor arces Græciæ potuisset plura loca occupare, si non defuisset illi miles tamen Coronas muniit & Petras, duo, ut dicunt, loca fortissima. Ejus classis rediit in Apuliam, inde navigatura Genuam, ubi aderunt etiam triremes Hispanorum pro reducendo Cæsare. Andreas ipse ex Neapoli terrestri itinere revertitur ad Cæsarem, quem expectamus horandi: ubi venerit, quicquid attulerit novi, singula intelliges. Cardinales duo Galli videlicet de Tarba & de Agromont,, venientes ex aula Regis Christianissimi, hîc intra triduum expectantur adfuturi. ajunt unà cum illis venire Admiraldum. quod negotii ferant, scies postea. Hæc sunt, mi Agrippa, quæ scribenda ad te occurrunt. Tu quid de rebus Germaniæ & Daciæ sentias, rescribe. Ego

be. Ego adhuc aluam Cæsaris prosequor: ille more suo fovet nos blandis verbis: nihil tamen hactenus in negotio nostro expedire potuimus. Librum tuum nondum recuperavi. ubi venero Genuam, quamprimùm recuperavero, ad te mittam. Cæsar ubi abierit in Hispaniam, puto me reversurum in Brabantiam quod si fiat, te invisam Bonnæ. D. Julianus & Thomas frater meas te plurima salute impartiunt. Vale, & me ama. Bononiæ, vicesima septima Decembris, Anno 1532.

Amicus ad Agrippam. XXIV.

S. P. Proximis his diebus ante Natalitia Christi festa Conradus Colyn [ordinis Prædicatorum, hæreticæ pravitatis inquisitor, detulit ad senatum, libros tuos de Occulta philosophia vehementer esse de hæresi suspectos. Proinde haudquaquam ferendum, ut in hac civitate typis excudantur, sicque rem exacerbavit, ut à senatu vocatus Soter, jussus sit adferre, quod excusum erat. id traditum est inquisitori, ut censuram suam adhibeat, num editio libri permitti debeat. Jam quo in te sint animo Monachi, præsertim Prædicatorii, sic tibi perspectum est, ut non sit opus literis declarare. Quare cuperem utrique nostrum hac in re consultum, cùm agatur te tuo honore & meo dispendio. tametsi operis editio non sit à senatu prohibita, neque Soter cesset absolutionem maturare. Hæc tamen omnino te scire volui, ut venienti, si quod sit, malo occurramus Nec videtur abs re fore, ut originale diploma Imperatoris de concesso tibi privilegio ad me quamprimum mittas. Vale, doctissime Agrippa. Si quid rescribere velis, fac, ut literæ tuæ ad diem Jovis adsint. nam profectionem in Brabantiam paro quare non licet diutius differre. Ex Colonia, prima Januarii, Anno 1533.

Typographus ad Agrippam. XXV.

S. P. Infausto sydere tua prognata est Occulta philosophia, Doctor doctissime, siquidem facessere nobis cæperunt negotium officiales & fiscales Reverendissimi inhibitione ad me missa maxima censura prohibentes, ne ulterius quicquam imprimatur, nisi prius examinato exemplari ab illis. Ego cũ hærerem, quidnam agerem, absente nimirum Hetorpio, qui nudiusquartus in Brabantiam est profectus, communicato cum nonnullis consilio, id accepi consilii, ut ad tuam confugerem prudentiã, Tuum igitur erit, id quod facilè te effecturum non dubito, ut ex Principis tui cancellaria ad præfatos officialem

atque

atque Fiscales literas extorqueas, ut principis jussu hæc laxetur inhibitio. Quod nisi tua fecerit humanitas, non video, quid restet agendum. Ego interim, dum redeat præsentium lator literarum, imprimere cessabo. Rem omnem latius exponet tabellarius. Valeat Dominatio tua. Ex officina nostra, raptim, altera post Epiphaniam, Anno 1553.

Clarissimis Viris, urbis Agrippinæ, Romanorumq; Coloniæ Senatoribus & Consulibus, Henricus Cornelius Agrippa ab Nettesheym, S. D.

XXVI.

PErlatum est ad aures meas, clarissimi Senatores, quendam (ut vocant, salva veritate) Reverendum P. Conradum de Ulma ordinis Prædicatorum, hæreticorum Magistrum, in publicis conciliis vestris magnis criminationibus contra me egisse, ut liber meus de Occultiore philosophia, sive de Magia intitulatus, qui nunc in vestra civitate sub prælo excuditur, tanquam si sit doctrina hæreticus & lectione nefarius, excudi prohibeatur, atq; cùm liber ille jam nuper per aliquos ecclesię Prælatos & Doctores sacrarum humanarumq; literarum eruditissimos, & ex Cæsaris consilio ad hoc specialiter deputatos commissarios, examinatus & probatus fuerit, deinde etiam totius Cæsarei concilii assensu admissus, & ejusdem Cæsareæ Majestatis authentico diplomate & appensa in rubra cera Cæsaris aquila privilegiatus, insuper Antuerpiæ & postea etiã Parisiis sine contradictione impressus & publicè venditur & distractus sit, nihilominus tamen præfatus ater Monachus, nigraq; majestate verendus, inquisitoris titulo insaniens, ac sibi sceptra supra Cæsarem, velut scarabeus supra aquilam, arrogans, rursus hunc librum sua censura examinandũ à vobis postulavit, &, quod valde miror, & jure vobiscum expostulare possem, cùm vos Cæsareæ Majestatis diplomata tueri, & vestris civib. circa illa patrocinari debeatis, contra, vestro mandato excussos jam quaterniones præfato Monacho examinandos, ipsum libri nostri Typographum Joannem Soterum tradere compulistis, quod quàm æquum, quam justum est, sedeat medius quiscunq; vir probus & integer, & cujus aures sunt deceptu difficiles, ac judicet. An debeam ego ultra Cæsareos censores, supra Cæsareum concilium, post Cæsarei diplomatis privilegium, alios eruditionis meæ penitus ignotos, veluti Minerva sues sustinere, & accusatores pariter & judices? cùm librum illum nuper in orbem egressum omnes boni doctique

collaudarunt.quod plures etiam,alii,illustres ,alii religiosi viri suis epistolis ad me testati sunt. Quod si etiã soli essent mihi illi Cæsarei censores, satis me abundate testibus neq; aliorum egere approbatione ducerem. hominum enim præstantiam, non numerũ pro digno testimonio ducimus: temerariam autem, & ignavam multitudinem pro solitudine & nullo testimonio habemus. Sed ne qua vestram claritudinẽ offendat de me falsa opinio propter ipsum Magiæ vulgo execratũ nomen, ipsaq, sycophantæ, illius, inquã, monachi subdola hypocrysis, qua me blasphemum & hæreticum , eo quòd aliena & vel repugnantia à sacra Scriptura dissero, vobis persuadere conatur, scire vos volo,fateorq; lubens , atque ex vero fateor , multa in illo libro nostro tractari,quæ cum pietate Christiana atque Sacris scripturis non cohæreant , quæ tamen protinus hæretica censenda non sunt , nisi fortè & vos simul esse velitis hæretici, quorum senatusconsulta &plebiscita rarissimè consonant cum Evangelio. Jam verò cum peccatum omne cõtra sacram scripturam fit,& ecclesia ipsa sine peccato esse non potest , tamen illam propterea dicere hæreticam , plus quàm hæreticum esset.Meus autem liber Ethnicorum philosophorum placita,atque illa antiquitatis antiquissima tractat, paucis etiam eruditissimis viris hactenus cognita:ab illorum autem sophistarum adhuc nullo intellecta,neque visa.At,hercle,est aliquis etiam, & nescio an maximus , ex nostro libro sapientiæ fructus,& qualis fortè ex nullis aliis philosophorum scriptis alius. Quòd si ethnicam omnẽ philosophiam, propterea quòd à fide Christiana & Sacris scripturis aliena est, totam damnandam & projiciendam censent, projiciant suũ inprimis Aristotelem, projiciant Averroem Christianis dogmatibus repugnantissimos, qui tamen hodie in Christianis gymnasiis omnium maximè habentur in manibus,projiciant suum Thomam&Albertum, & reliquos doctores suos, qui ejusdem philosophi ethnica placita proponunt. Sed offendit istos delicatos asinos non philosophiæ,sed Magiæ&Cabalæ suspiciosum nomen- At si meminerunt, Picus Mirandulanus,& Capnion Phorcensis jam convicerunt,nullas esse scientias,quæ nos de rebus cùm naturalibus,tum cœlestibus atque divinis,etiam de Christi divinitate, magis certificent,quàm Magia & Cabala. Nonne satis erat, asinos istos semel atq; iterum ad hunc lapidem lapsos esse.nisi rursus atque iterum in enndem impingere conentur? O indomabiles beluas. O imperiosum sophistam Coloniensium genus, qui ad perniciem omnium bonarum literarum nati sunt:

ſunt: qui cum nihil viderint antiquitatis, nihil arcanarum diſciplinarum ſciant, nihil bonarum artium capiant, omnia accuſare & damnare prætendunt, quæ ipſi non intelligunt. Itane olim aliquot non infimi nominis Magiſtro noſtri Colonienſes in domo Joannis Rinck, viri ſplendidiſſimi, quondam civis & conſulis veſtri, convivantes, inventa Polygraphia Trithemii Abbatis Spanheimenſis, mox contractis ſuperciliis, ac concriſpatis naribus, hæreſes, ſcandala, dæmonia, larvas, terriculamenta, phantaſticabantur, jamq; convenie͂dum inquiſitorem penſitabant, grandem concitaturi tragœdiam inter cætera, ob inventam ibi Archimedis angeliophoram aviculam, donec poſt ſcrupuloſam illam ignorantiam errorem ſuum edocti rubore tamen craſſæ inſcitiæ ſuæ, ſimul & conſcientiæ ſuæ malignitate confuſi, abirent aſini illi grandiorib. auriculis, quàm acceſſerant. Quid mirum ergo, cum in ejuſmodi truncorum & ſtipitum manibus veſtra Univerſitas conſiſtat, ſi omnes bonæ artes à civitate veſtra exulare cogantur? Sed veſtram patientiam, viri Spectatiſſimi, ne dicam veſtri animi imbecillitatem, demiror, & iterum atque iterum demiror, quòd ab hujuſmodi hominum monſtris tam frequenter deluſi, tam inſignia proventuum veſtrorum damna paſſi, tam copioſo & abundanti olim ſtudentium numero ſpoliati, tam celeberrima urbis veſtræ fama diminuti, adhuc illorum hypocritarum præſtigiis, tam profundo ſomno demulcti jacetis, & nondum oculos aperire, & lumen reſpicere poteſtis. Unde opportunum nunc mihi videtur, & amore patriæ cogor vobis vera narrare, & hanc malorum lernam vobis detegere, quæ tot damna, tot probra, tot dedecora reipublicæ veſtræ invexit, & quotidie adhuc invehit. Neq; verò vos penitus ignoraturos puto. Viri ſapientiſſimi, neque civium veſtrorum excidiſſe memoria arbitror, qui illa in hunc diem adhuc apud ſe deplorant, quæ noſtra recenti ætate apud veſtram urbem perfidus Dominicanorum furor molitus fuerat, & reliqua Theologiſtarum intentavit avaritiæ violentia, qui ad unum omnes in hoc conſpiraſſe videbantur, ut ex tota Germania, ſicut jam antea ex veſtra urbe, funditus & à radice extirparent omnes bonas artes atque literas, dum nacti aliquot Peperſcorni Chriſtianiſtæ, ſive judeaſtri ineptiſſimos libellos, illis tanquam inſolubili fundamento innixi, egregia illa calumniarum ſuarum caſtra, cum perpetua illorum infamia ſuperſtruerent, atque hoc dementulato ſignifero, tanquam alteram Trojam expugnaturi, decennale illud bellum contra Capnionem geſſerunt, in quo omnis

mnis illorum doctrina, robur, vires, honor, fama simul pariterq; occiderunt, deinde qua infœlicitate Erasmum Roterodamum, orbis Christiani lumen, sorditie eorũ commaculare aggressi sunt, & qua nequitia Hermannum comitem Nuenariũ, illustrem & doctissimum virum, persecuti sunt & qua Universitatis vestræ jactura Petrum Ravennatem, celeberrimũ utriusq; juris Doctorem atque lectorem splendidissimum pepulerunt, vos non puto oblitos: quin & jamdiu antea quendam Joannem Æsticampanum, virum doctrina & morib. insignem, qui in vestra civitate Plinium, cùm utilissimam, tum necessariam lectionem profitebatur, non solum scholis publicis seclusserunt, sed & tanta invidentiæ rabie persecuti sunt, donec civitatem ipsam relinquere adegerint, adeo semper optimis literis infensi, & doctissimos quosq; viros perosi. Unde nunc etiam mihi spem atq; animum præsumo, me numerandũ fore inter doctos & eruditos viros, si non ob aliud, certè ob hoc, quod porci illi nunc me expostulãt, cui scabiẽ suam affricare velint, quodque scripta mea illis non placent, quibus omnia docta & erudita displicent, adeo ut vix aliquem reperiamus insigniter doctum probumque virum, qui ab illis non sit lacessitus, magno civitatis vestræ malo atque dedecore, ut apud reliquas nationes jam in proverbium abierit, quoties velint aliquod egregiè insulsum consilium exprimere, dicant, Coloniense suffragium: atq; hanc universitatem vestram jam omnes uno ore calamitosam optimorum studiorum persecutricem, & futiliũ quarumcunque literarum pertinacissimam propugnatricem appellent. En, habetis, exempla malitiæ, malitiæ dicere putavi: nunc etiam victoriæ triumphos, & quanta illorum utilitas in ecclesia, accipite. Nam cùm recenter exortus fuisset Martinus Lutherus, omnibus etiam exercitatissimis theosophistis formidabilis antagonista, cumq; tunc adhuc Parisiensis famatissima schola, atq; ipsius Romani senatus consistorium de illo judicium ferre cespitarent, isti vestri procaces Magistri nostri, congestis aliquot præcocibus articulis, illum sine argumentis, sine rationibus, sine scripturis, sine authoritate, & sine doctrina, tamen (ut dicebant) doctrinaliter hæreseos condemnârunt. Verùm cùm hæc eorum condemnatio nullam opem attulisset ecclesiæ, & nullorum ferè indignationem concitasset in Martinum, sed multorum risum atque contemptum in Colonienses ipsos Magistros nostros excitasset, jamque illorum stimulis agitatum adeò procurrisset invaluissetque Lutheranum malum, ut & Pontifex & Cæsar contra statuerent,

&

& Martinum hæreticum declararent,& multi eruditi pro Romana Ecclesia scripturarum arma arriperent, sufficiet tunc illis vestris Magistris nostris sua nuda & inermis cōdemnatio, & jam trinmphum agebant de victoria. Cæterùm ab Ecclesiæ subsidio profugi & desertores, penitus obmutuerunt, & aliis hanc heresim improbandam reliquerunt. Unū tamen illorum excipio, Jacobum Hostratum, tunc Prædicatorum ordinis hæreticorum Magistrum, vulgo & veraciter dictum, qui taliter scripsit contra Lutheranas hæreses, ut ipse se proderet hæreticorum omnium pestilentissimum. Sed ne quis vestrûm, illius olim amicus, aut illius hypocrisi excæcatus, vel aliter deceptus, me non favore veritatis, sed aut invidia, aut alia offensa ista dicere putet, rem ipsam digito mōstrabo nam in libro suo contra Lutheranos, quem Reverēdissimo Cardinali ac Illustri Principi & Episcopo Leodiensi dedicavit, in illius lib 2. disp. 3 paulo ante finem 1. capite sic ait: Scimus enim consecratione super debitam materiam ritè facta, Christum esse in Sacramento, non autem quod sub hac vel illa determinata hostia Christus contineatur. Neq; tamen putetis, hunc solum articulum apud illum reperiri hæreticum, sed alii multi, quos cùm hic nimis longum, vobisque tædiosum foret referre, enumerabo alibi, in eo scil. libro, quem de fratrum Prædicatorum sceleribus & hæresibus inscripsi, ubi infecta sæpius veneno sacramenta, ementita sæpissimè miracula, interemptos veneno Reges & Principes, proditas urbes & respublicas, seductos populos, assertasque hæreses, & cætera ejusmodi heroum illorum facinora flagitiaque in varias transfusa linguas, omnique populo exposita, dilucidè narrabo. Sed & qui nunc apud vos est Hostrati illius in hæreticorum magistratu successor, Magister noster Conradus, non multò infœlicius, ut accepi, & ipse rem Lutheranam promovit, præsertim apud suos Ulmenses, ubi tam doctè, tam piè contra Lutheranos clamasse dicitur, ut totam illam insignem urbem cum admodum amplo adjacenti territorio effecerit Lutheranam, etiam cum unversi conventus sui excidio, fratribus suis omnibus unà secum propulsis. Nonne satius esset huic Monacho sui conventus curam gerere, suis fratribus ova & caseos præmendicare, non excitare turbas & querelas, labefactare famam bonorum virorum, agere ardelionem alienorum negotiorum, vendicare sibi imperium supra Cæsarem, & illius consiliariorum doctissimorum virorū censuras, cùm deberet pro professione sua omnibus exemplum præbere humilitatis? At prætexit belua, fungi se inquisitorio

officio. Inquirat ergo primum in errores & hæreses suorũ Prædicatorum Monachorũ, Vincentii. Augustini, Justiniani, Sylvestri Prieratis, Jacobe de Violis, Jacobi Hostrati, in qũib. permultos inveniet errores, qui offendunt animos aliorum theologorum, nec in istum meum librum sit tam odiosè exoculatus, qui non theologiam, sed philosophiam profitetur. Sed solent isti porci & lutose sues, quoties est aliquid, quod displicet, quod non intelligunt, obgrunnire hæreses, scandala, offendicula, superstitiones, maleficia, atque omnem ethnicam philosophiam præter suum pestilentem Aristotelem, paganismum & perfidiam exponunt. Magiæ vocabulum non pro absoluta illa philosophiæ consummatione, sed pro maleficiorum artificio (cujusmodi ipsi olim insigni & memorabili Universitatis vestræ infamia in suo Malleo meleficarum tradiderunt) interpretantur: tum & sacrosanctam Cabalam pro Judaismo traducunt: astrologiã & cæteras mathematicas disciplinas sortilegiorum probris adlatrant, ac abrogatis & mutatis legib. damnant, ac Modestini Jurisconsulti sententiâ crimen falsi committunt. Nonne, juxta Terentii verbum, faciunt intelligendo, ut nihil intelligant? qui cùm me accusare & damnare prætendunt, Joannẽm Picum Mirandulanum, Marsilium Ficinũ Florentinum, Joannem Capnionem Phorcensem, Petrum Galatinum Romanum, Paulum Ricium Papiensem, Franciscum de Georgiis Venetum & minoritanum, nostra ætate cõmendatissimæ doctrinæ viros, tum suum Thomam, & Albertum, & Baconem, & Guiliermum Parisiensem, & Petrum de Aliaco, & Arnoldum de Villa nova, & ex remotiore antiquitate Psellum, Chalcidium, Prudentium, & alios innumeros Christianos Doctores, qui in ethnica philosophia desuidantes, Aristotelem, Platonem, Lucretium, Plinium, Jamblichum, Porphyrium, Proculum, Synesium Ammonium, Hermetem, Hipparchum, Alchindum, & alios plures commentati sunt: quorum libri palam & puplicè prostant, & in Italia, Gallia, Germania, in ipsa deniq; arce ecclesiæ urbe Romana etiã summis Pontificibus dedicata, grata, accepta, & eorum privileg[illegible]s munita, impressa sunt: quos ego mihi autores habeo, simul damnant. quorũ ego malim ęmulari negligentiam, quàm istorum vespertilionum obscuram diligentiam, qui cum se artium liberalium & philosophiæ Magistros, & sacræ Theologiæ Magistros nostros vocari volũt, penè omnia ignorant, & nullam illarum artium, quas tanto magnificorum titulorũ fastu profitentur, sciunt omnino, nec Grammaticam quidem & Diale-

Dialecticam, nisi Alexandri Galli, & Petri Hispani, norunt ullam aliam, & pro honestis studiis, quæ olim & nunc semper in pretio sunt, non nisi meras nugas & dediscenda deliramenta docent, & quos illis suis baccalaureatus, licentiatus, & Magisterii titulis allectos, erudiendos suscipiūt discipulos, deteriores remittunt, quàm acceperint, similes meretricibus, quæ externo ornatu adolescentulis cupidinem quidem sui instillant, sed eos irretitos miserè perdunt, atq; his asineis umbris & personatis titulis hactenus stulti parentes crediderunt, & filios suos in illorum prostibula corrumpendos magno pretio locaverunt. His fumis & nebulis excæcatis oculis vestris, hactenus vicerunt isti effœminati nebulones, sicci pumices, fontes sine aqua & plebi & civib vestris miserè imposuerunt: horum temporicorū opera & interpretamine factum est, ut vos, vestriq; cives per universam Germaniam rusticitatis titulo habeamini insignes, nec nos ipsi adhuc ad saniorē sensum revocati etiam armis urbis vestræ duos rusticos excussoria flagella gerentes appingi facitis, ita edocti ab illis indoctis Magistris, qui vobis colonum pro rustico, coloniā pro rusticorum habitaculo interpretati sunt, cūm Colonia dicta sit ab introductis Romanis civibus atq; legibus sitq; hoc ipso cæteris urbibus & oppidis, quæ Romanorum coloniæ deductæ non sunt, longe præstantior atq; nobilior, cùm coloniarum omnium civis Romani, & Romani juris, ac gentilia Romanaque nobilitate præstantes. Sed ut asini omnes herbas cupiunt, spinas, tribulos, & carduos esse, sic porci illi voluerunt vos rusticos esse, ut quorum proprium sit saginare porcos, ipsi tanto liberius in vestra viscera grassarentur. Memini ego, dum junior adhuc in illorum theatris versarer, quales tunc ubi præsidebant porci, quos tamen vos me longè meliùs novisse arbitror, sed memoriam vestram paululum refricare liceat. Nonne ex illis fuit Magister noster Bommelchen rector primarius unius bursarum, homo in extremum senium & moribus & sermone turpissimus, perniciosissimum scholasticæ juventutis exemplum? Æquavit illum, & fortè superavit Magister noster Cornelius de Breda, Pastor Ecclesiæ S. Martini minoris, homo cùm insolentissimus, tum sordidissimæ & perniciosæ consuetudinis confabulationisque, & quem non puduit sese civibus & proceribus mensarum & conviviorum morionem prostituere: ob cujusmodi turpes excessus Hermanni Lantgravii tunc Archiepiscopi Coloniensis iram & indignationem non raròexpertus, aliquando etiā pœnas dedit: is tamen adeò

magnus habebatur apud Magiſtros noſtros, ut quicquid à theologico illorum magiſtratu agendum eſſet, ſive præſidendum, ſive declamandum, ſive orandum, ſive ſcholaſticorũ graduũ tituli conferendi, id præ cæteris huic uni infami & ridiculoſo theologico hiſtrioni præ ſummo primarioq; committeretur. An non illi Magiſtri noſtri voluerunt ſcholam ſuam cæni volutabrum eſſe, qui tibi tales præfecerunt promotores? Sed jam ēt promotos eorum ſpecteris. Inter hos primò occurrit mihi memoriæ quidam nomine Joannes Raym, ab illis gymnaſiarchis veſtris in Magiſtrum artium promotus atq; ejus tituli prætextu in ſacerdotem ordinatus, & canonicatum ad Apoſtolos adeptus: qui nec legere ſciebat quicqnam rectè, nec canere, nec miſſam unquam præter unam primam celebrare potuit, neq; horas canonicas legere novit. ob quam craſſiſſimam ignorantiam coactus eſt à collegis ſuis abire Daventriam in ludum puerorum, & poſt tam inſignem Colonienſis Magiſterii gradum àtq; titulum, poſt ſacerdotalem ſacrũ ordinem, & canonicatus dignitatem, rurſus grammaticalia rudimenta diſcere ſub ferula & ſceptris pædagogorum. Fuit & alius, (nomen non memini) non tamen multis annis poſtea, ab eiſdem magiſtrificis architectis in artiũ Magiſtrum promotus, homo mirè inſanus, & atræ bilis furore vexatus. Sed ad theologos redeo, in quibus ſumma cum doctrina etiam morum integritas ſpectanda venit. Nonne in Magiſtros noſtros ab illis aſciti fuerunt Henricus de Berchen, Canonicus in Capitolio, atque alius Franco Andreas Boſphorus, vulgò Ochſenfurt, ſcholaſticus apud Divum Geryonē, utriq; nullius literaturæ homines, ſed & moribus tam in compoſitis, ut ferè omnium riſib. expoſiti haberentur. Promoverunt etiam iidem Magiſtrorum noſtrorum protoplaſtæ in Theologię licentiatũ quendam Theodoricum Weſtphalũ, hominem quidem ſimplicem & pium, ſed non ſecundũ ſcientiã, verùm nullius literaturæ, qui quicquid habuit theologici farciminis, non niſi ex aurea legenda, viſione Tundali, Arnoldo Boſchmanno, quatuor noviſſimis, peregrinatione Bràndani, purgatorio Patricii, & ex libro Conſolationis animarũ, & theutonicis aliquot poſtillis, ſimilibuſque trivialibus nugis & fabùlis totum hauſerat. Similis luti alium quendam plaſmaverunt ſine doctrina, ſine literis, ſed hominem callidum atq; verſutum, eoque aptiorem illorum ſycophantiis. Monachum ordinis Carmelitarum, quem ob id ſolum meritum, quòd Magiſtrorum noſtrorum Colonienſium contra Capnionem calumnias, nunc toto Chriſtiano orbi cognitas,

nitas, sollicitaret, Theologica sua aureola remunerarunt, parumq; absuit, quin etiam illum suum Ajacem Peperscornum, adhuc neophytã, si aliquot verba semilatina effutire novisset, & uxorcula caruissent, in Theologici Magistri nostratus ordinẽ accivissent. Possem illius furfuris pleraq; alia similia excrementa in conspectum producere, ni vererer illorum nimiũ pedorẽ vos sustinere non posse: sed arbitror vestrã sapientiam his paucis ex innumera multitudine vobis propositis exẽplis satis tandem intellecturos, cujusmodi hactenus saginitas porcos & asinos, testamentorum vestrorum atque hæreditatum cauponatores, orphanorum, viduarum & pupillorum vestrorum devoratores, ædium, negotiorum, omniumque actuum, vestrorum ardeliones: qui cum nullas bonas habeant literas, nullas sciant ad vitæ usum proficuas artes, omnes tamen pinguia possideant Sacerdotia, ingentesque cumulent opes & divitias, unde putatis, hæc illis obvenire, nisi ex circumventis & deceptis vestris uxoribus, & bonorum vestrorum fraudulentis latrociniis. Possem vobis horum verissima exẽpla referre, nisi civium vestrorum pudori parcendum, & patriæ meę rationem habendã ducerem. Sum enim & ego, si forte nescitis, civitate vestra oriundus, & prima pueritia apud vos enutritus: deinde omnem ætatem usque adhuc in externarum regionum exploratione etiã cum patrimonii mei jactura exercens, ultroneũq; exilium amplexus, sic me, & literis, & militia, & variarum linguarum, gentium, nationum, morum consuetudinum, notitia & experientia præparavi, ut vestræ Reipubl. aliquando non tam necessarius, quàm utilis esse potuissem: sed quoties reversus sum in vestram urbem, meam autem patriam, tanquam Ulysses domum reversus & cognitus à nemine, vix inveni, minùs etiam inter sanguine propinquos, qui mihi diceret Ave: fortassis ut impleatur Scriptura dicẽs: Non est Propheta acceptus in propria patria. Ego tamen meam virtutem pro aliorũ vitiis non commutabo, quin Coloniam mihi semper charissimam patriam, vosq;, qui estis & futuri estis illius decuriones, senatores, consules, rectores, omnibus virib. hortabor. ut huic gravissimo malo, huic perniciosissimæ vestri splendoris pesti, rotione & cõsilio, vel a tot passis famæ & bonorum vestrorum detrimentis petito, tandem ocurratis, atq; hanc Academiam, sive universitatem vestram, à fœdissima illa Sophistarum barbarie, tumidis istis Cumanis asinis, qui jam annis pluribus summo cum civitatis vestræ dedecore & jactura in perniciem adolescentiæ & filiorum vestrorum perdurant, & bonarum li-

Agrippæ origo.

terarum ſtudiis obſiſtunt,purgetis, & à veſtris finibus procul exterminetis: Doctores autem & Rectores alios conſtituatis, viros graves,tales, qui bonarum literarum gnari & eruditi, vita & moribus integri,veſtræ civitatis&advenam quamcunque adoleſcentiam florentiſſimis elegantiſſimiſque diſciplinis, pulcherrimis ingeniis excolentes,inuſtam hactenus Univerſitati veſtræ ignominiam abſtergant, illamq; priſtino ſuo nitori reſtituant,& illuſtrem dignam encomiis reddant, ſtatuiſque ut Theologi veſtri nativam ſacræ Scripturæ doceant puritatem,& qui hactenus mendacib. titulis in Univerſitatis veſtræ grandem ignominiam ſeſe artium & Philoſophiæ&cæterarum diſciplinarum Magiſtros & doctores jactitabant, nunc tandem doctrinæ meritis gradus ſuijuſtos titulos laureaſque aſſequantur:ſic etiam medicos ſalubrioreſqne fœlicioreſq; habebitis,& Juriſconſulti veſtri æquiores ac Reipubl.veſtræ utiliores commodioreſque evadent. Hæc niſi fiant, Univerſitatem veſtram incolumem ſervare certè non poteritis. Diceris fortè, quis noſtrum iſta faciet, ſi ipſi ſcholarum Rectores & Præſides id non faciunt? Certè ſi illis permittis reformationis hujus negotium,in eodem ſemper luto hærebitis, cumunuſquiſq; illorum talem geſtiat formare Academiam, in qua ipſe maximè in pretio ſit futurus,ut hactenus aſinus inter aſinos,porcus inter porcos. Veſtra eſt Univerſitas,veſtri in illa præcipuè erudiuntur filii,veſtrum negotium agitur. Veſtrum ergò eſt omnia rectè ordinare, prudenter ſtatuere, ſapienter diſponere,ſanctè reformare,ut veſtræ civitatis honor & utilitas ſuadent,niſi fortè vultis filiis veſtris,ignavos potius,quàm eruditos,præeſſe Magiſtros,& ad hoc inſtitui,ut omnes bonas literas neſciant,oderint, perſequanturque atque in civitatem veſtram competat,quod olim in Epheſios. Nemo apud nos ſit frugi:ſi quis extiterit,in alio loco,& apud alios ſit ille. Quod ſi filios veſtros,quos Reipubl.veſtræ profuturos genuiſtis,bonarum literarum gratia ad externas urbes & Univerſitates peregrè mittitis erudiendos, cur in veſtra urbe illos his ſtudiis fraudatis? Cur artes & literas non recipitis peregrinas, qui filios veſtros illarum gratia emittitis ad peregrinos? Quis tum ad erudiendos filios ſuos Coloniam mittere velit, ubi exulant bonæ literæ,ubi frugi eſſe,eruditi & eloquentes fieri, palàm prohibeantur, ubi optimarum diſciplinarum & cujuſcunque elegantioris doctrinæ libri imprimi,diſtrahi,prælegi, & haberi inhibeantur?Atque ſic hactenus pulchrè conati ſunt, tumultuoſi iſti Sophiſtæ,qui Univerſitatem veſtram jam propè ad-

pè ad nihilum redegerunt,& cum cæteræ omnes urbes& Reipubl. resipiscant, &, pulsis illis inveteratis dierum malorum Sophistis, aut scarabeis illis in suis sterquiliniis derelictis, optimarum literarum scholas, conductis amplo stipendio Viris egregiis, instaurant, vos hactenus obdormiscitis, vestramque Universitatem inclinatam propè ad interitum negligitis, & cum undique passim resipiscant multi Doctores & Magistri, agnoscentes se olim operam impensam & tempus in fœlicibus illis studiis & futilibus dogmatibus perdidisse, & cùm se eximios Doctores putarent, nonnisi magnos asinos evasisse, & tandem non erubescant in ipso senio & post illum suum indoctissimum Magistratum nostratum velut postliminio discere, quæ olim discipuli scire debuerant: soli Colonienses Theosophistæ non sunt, sicut cæteri hominum, nec possunt errare, soli illi per capillos tenent Spiritum S. & noverunt omnia, cum sint asini omnium obstinatissimi. Quòd si nunc prisci illi urbis vestræ gubernatores Senatoresque sepulcris suis exeuntes, Reipubl, à se formatæ syndicatum vobiscum expostularent, quid putatis illos dicturos, quod tam celebrem olim Universitatem vestram, magnis sumptibus, laboribus & precibus ab ipsis huic urbi comparatam, vos taliter cum obscurari & obtenebrari patimini, tum penitus deperire, funditusque extingui sustineatis? Nemo certè negare potest, urbem vestram, civesque vestros omnibus Germaniæ civitatibus rerum atque morum magnificentia anteponendam, si unus ille bonarum literarum splendor vobis non deesset. Polletis enim omnibus fortunæ bonis & divitiis locupletes, nullius, ad vitæ & magnificentiæ usum egetis, sed hæc omnia apud vos mortua sunt, & velut in pariete picta: quoniam quibus hæc vivificari & animari debeant, anima caretis, hoc est bonis literis non polletis, in quibus solis splendor, honor, dignitas, & immortalis in longævam posteritatem gloria continetur: cætera omnia concidunt hominum monumenta, domus, turres, templa, statuæ, sepulchra, epitaphia: pereunt divitiæ, aut dissipantur diripiunturque, nec perpetuos illos hæredes patiuntur, & familiarum posteritas & nomina deficiunt, & insurgunt aliæ, & his rursus aliæ, succedunt, & omnia abeunt in oblivionem, solæ bonæ literæ & artes velut anima sunt Reipublicæ, & quæ solæ adferunt gloriam immortalem & memoriam apud posteros sempiternam. Quis ergò nequeat satis demirari, vos homines laudis & gloriæ, ut decet, cupidissimos, illa, unde hæc potissime pen-

mè pendent proficiſcunturque, optimas literas adeò negligere & quaſi contemnere? Hæc vos ita admonuiſſe me compulit debitus patriæ amor. Si audieritis, & grato animo exceperitis, gaudebo me non omnino ſteriles has edidiſſe voces: ſin minus, feci ego, quod debui, & bonam voluntatem erga patriam meam oſtendi. Vos liberi relicti eſtis in manus conſilii veſtri: vos rem ipſam, & ante rem ipſius exitum ſapienter conſiderate. Nunc ad meum redeo negotium, ad meum, inquam, librum, cujus quaterniones poſtquam illi veſtro hæreticorum Magiſtro tradendos adjudicaſtis, vos pulchrè, Pilati inſtar, lotis manibus, reſiduo negocio exoneraſtis, cum nos hanc in vobis ſpem & fiduciam habere debeamus, vos privilegiorum nobis à Cæſare conceſſorum futuros haud dubiò patronos & vindices, ut qui teneamini Cæſarea diplomata, mandata, privilegia manu tenere, tueri & defendere, ni fortè alium habetis Regem, quam Cæſarem, aut non eſtis amici Cæſaris, veſtroſque cives circa illa ab externa injuria tutari, atque illis pro ſuo jure, pro veſtro libertatis intereſſe, etiam contra quaſcunque iniquas forenſium tabularum vexationes patrocinari. accepi enim dum hæc ſcriberem, Sotherum à procuratoribus fiſcalibus coram Colonienſi Officiali nunc vexari. Non tam miror ſeditioſorum illorum rabularum impudentiam, quam veſtram in tuendis civibus veſtris cum deſidia negligentiam, maximè contra tales ſanguiſugas, quorum nihil eſt in Remp. veſtram peſtilentiùs, & civibus veſtris exitialius malum, qui autoritate fori & officio ſuo contra mentem Principis variis modis abutentes, præter innumeram calamitatem, quam ſecum ſemper adferunt, cives veſtros, arreptis quibuſcunque & quantumcunq; etiam iniquis occaſionibus, litibus implicant, quorum quos nummatiores vident, prorogatis judiciorũ proceſſibus pecunia continuò ſpoliant: qui verò tenuiores ſunt, ab his, quarum rerum in ſingulos dies eget uſus, abripiunt, & à ſe totos pendére cogunt, pavidamque plebem territant minaciis atque id genus aliis ſycophantiarum ſtrophis, in urbe veſtra tyrannidem exercent: cui malo miror vos non proſpicere. Neque verò propter me iſta dico, ſed propter veſtros cives, à quib. ego rogatus ſum & inſtanter exoratus, ut hunc meum librum illis excudendum concederem, cum ego illum majore cum commodo meo, & ſine contradictione aliis exteris Typographis tradere potuiſſem. ſed malui id lucri veſtris favere civibus. Quin habeo adhuc alia multa deſiderata eruditionis meæ monumenta, unde aliquot millia nummûm aureorum con-

conflari possent: quod lucrum etiam vestris civibus libenter adjecturus essem, si vos illud pati possetis: si minus, habeant illud alii. Verùm de libro nostro, qui nunc illic excuditur, iterū dico, quòd nihil tractet Christianæ Theologiæ, ut sub hæreseos judicium cadere debeat: sed brevi prodibit alius meus ex Basileo. liber totus Theologicus, quem ego Apostolici Legati consilio hortatus, & à Cæsare jussus scripsi: in hunc intendant nervos suos vestri Theosophistæ, si quid virium habent: cætera relinquant, quæ non sunt sui fori, quæque minimè intelligunt, nec unquam intellecturi sunt. Vos autem fœlicissimè valete, Universitatem vestram à tam fœda Sophistarum colluvione purgate, bonas literas restituite: in omni honore, utilitate & virtute crescite: Cæsaris autoritatem & privilegia defendite, & meæ huic tam liberæ admonitioni, imperterritæq; veritatis libertati veniam date. Ex Bonna, 11. Jan. Anno 1533.

Reverendissimo Illustrissimoq; Principi Electori, Hermanno ab Wyda, Archiepiscopo Coloniensi, Administratori Paderbornensi, Westphaliæ & Angariæ Duci, &c. supplicat Henricus Cornelius Agrippa. XXVII.

LIbrum nostrum de occultiore Philosophia, Princeps illustrissime, hactenus per Cæsareos Commissarios, illosque Ecclesiæ Prælatos, & Doctores eruditissimos, examinatum, comprobatum & subsignatum, deinde etiam Cæsarei consilii assensu admissum, & ejusdem Cæsareæ Majestatis authentico diplomate, & appensa in rubra cera Cæsaris aquila privilegiatum, insuper Antuerpiæ, & postea, etiam Parisii sine contradictione impressum, & publicè distractum, tuæ Celsitudinis apud Coloniam nuncupati procuratores fiscales, nescio qua præsumpta autoritate, prætextu nominis tui, & Officialis tui sub Ecclesiasticis & pœnalibus censuris illic imprimendum prohiberi procurant, illum tanquam de hæresi suspectum prætendentes, cùm liber ille tantum abest ab hæresi, ut nihil tractet Christiani negotii, sed totus in Philosophia versetur, atque ethnicis disciplinis, & quæ sub hæreseos judicium non cadunt, sicut alia multa, quæ in publicis scholis versantur sine contradictione Commentaria in Aristotelem, Averroem, Platonem, Plotinum, Jamblichum, Porphyrium, Proculum, & ejusmodi Philosophorum, nihil cum religione Christiana commune habentium, sed & sacris Scripturis in multis adversantium: neque tamen omne, quod sacris literis contrarium est, protinus hæresis est. Si namque omnes quantulicunque pecca-

Ecclesia vera est sine peccato, li-

peccatores hæretici essent, ipsaque Ecclesia, cum sine peccato non sit, esset hæretica, ipse Thomas & Albertus, & multi alii sancti Doctores, qui in Aristotelem & alios ethnicos Philosophos & Poëtas scribentes, eorum mentem exponunt, essent hæretici. Porrò cum iste liber noster talis sit, qui eorum excedens ingenia à nullis illorum intelligatur, nec intelligi possit, & in quem illos non secus atque olim in Pici Mirandulæ de Magia & Cabala conclusiones, & in Capnionis Cabalisticam artem, cum alia rursus inscitiæ & ignaviæ suæ infamia impingere contingat: iniquum & injustum foret, quod post Cæsaream censuram adhuc ego eruditionis meæ, velut Minerva suem, penitus ignarus sustinere debeam accusatores, & illos pariter judices: & quoniam planè violentum & temerarium & fortè etiam tyrannicum sit, præsumptuosos illos rabulas ad perniciem bonarum literarum instructos sibi supra Cæsarem sceptra & judicium arrogare, iccircò de illorum temeraria arrogantia Celsitudini tuæ conqueri cogor, & te Imperii Principem & Electorem, pro tuendo Imperialis indulti & privilegii autoritate & valore contra eidem rebelles perduelliones invocare & supplicare, quod præfatis illis tuis Coloniensibus Fiscalibus & Officialibus, qui prætextu nominis tui, autoritate tua & officio suo abutentes, & Cæsarei diplomatis robur evertentes, jubeas ab hac iniqua & injusta accusatione & inhibitione desistere, & civibus tuis Coloniensibus hanc ex nostri ingenii laboribus lucrandi panis occasionem non invidere. Cæterum Celsitudine tua mihi in omnibus jugiter præcipiendo, &c.

cet ejus membra peccato sint obnoxia. Nec obstat, quòd membra faciãt Ecclesiam. Caput enim cui membra conformari debent, est sine peccato.

Agrippa ad Archiepiscopum Coloniensem. XXVIII.

QUoniam adversarii mei jam integram hebdomadam consultantes hactenus non invenerunt, quod tuæ Celsitudinis literis responderent, Princeps illustrissime, quid aliud conjectari licebit, quàm non invenire illos, quàm prætexent honestam calumniæ suæ causam. Quare nunc iterum excellentiæ tuæ supplico, ut submotis iniquis quibusque dilationibus & judiciorum minaciis, Officialium tuorum inhibitionem cessare jubeas, atque ut nos privilegio nobis à Cæsare concesso frui permittant, & Typographum nostrum ulteriùs molestare desistant, præcipere digneris; neque nos tanti temporis jactura & dispendiorum impensarumque damno ob tam frivolas rudium Sophistarum suspiciones afficere velin. Quòd si post excusum librum, qui non Theologiam, sed Philosophiam

phiam profitetur, aliquid adversus illum, aut me illius autorem, moliri velint, non recusabo Celsitudinis tuæ judicium. Verùm illos tumidos inflatosque Sophistas, quorum cerebrum est in ventre, ingenium in patinis, quis æquo animo ferre poterit, aut debeat, etiam accusatores pariter & judices? &c.

Amicus ad Agrippam. XXIX.

DEbita salute & recommendatione præmissa. Spectabilis Vir, Patroneque semper observande, utriusque nostrum Patronus D. Bernardus de Paltrineriis, reverendissimi D. Cardin. Campegii Magister domus, quendam librum præstantiæ vestræ per familiarem meum nunc præsentandum Bononiæ tradidit ut ex ejusdem D. Dernardi literis latiùs intelliget, nolens tamen omnem suæ mentis affectum literis prædictis, sed mihi committere. Affectat syncerè vestræ præstantiæ & salutem & commodum, jussitque, ut ejus intuitu eidem significarem: quòd, si decens conveniensque locus, atque conditiones & facultates honestæ in curia reverendissimi D. Coloniensis assignatæ, præstantiæ vestræ congruæ non forent, hoc sibi significare velimus quantocyus. Nam & conditiones & locum præstantiæ vestræ convenientes & utiles atque decentes eandem in favorem ejusdem habere & scire. Si quid igitur desuper aut alias præstantia vestra eidem D. Bernardo significare velit, placeat huic meo familiari consignare: quam Deus optimus summusque diu & fœlicem conservare dignetur. Ex prædio trium virorum de Emere prope civitatem Monasterium, 8. Febr. Anno 1533.

Agrippa ad Archipræsulem Coloniensem. XXX.

BIs hactenus supplicavi Celsitudini tuæ, Princeps illustrissime, ut juberes quòd officiales tui apud Coloniam Cæsareo privilegio mihi super imprimendis libris meis eorumq; ratificatione & approbatione concesso, me frui & uti permitterent: jamque tertiò scripsit Excellentia tua, ut me meo juri permitterent, aut producerent, si quā adversum me haberent causam: res hæc jam supra sextam hebdomadam inanibus nugis dilata est. quod patienter quidem, sed non absque insigni damno & dispendio hucusque sustinui, expectabundus, quem partum elephantes illi adversum me edituri essent. Nunc verò cum me nihil aliud efficere video, quàm ferendo unā injuriam invitare & aliā atq; adversorios meos nihil causæ nihil rationis, nihil autoritatis contra me hactenus produxisse, sed fallaci prętextu jus me-

Jus meum atque privilegium velle eludere, & iniquis dilationibus his proximis Francofordianis nundinis me fraudare, & in irreparabile damnum adducere: insuper eò arrogantiæ & ambitionis sese efferentes, eò autoritatis sibi præsumunt, unde illos & leges & jura quæq; procul extrudunt, qui se supra Cæsareos censores, supra Cæsarea Decreta judices constituunt, ac si plus valiturum sit, imò pro lege & imperio habendum sit, quod ipsi machinantur, Cæsaris verò privilegium suorumque censorum judicia nihil valere debeant præ illorum sententia: cogor rursus tuæ Celsitudini supplicare, & te justissimum & æquissimum Principem per jus & æquum obtestari, quòd apud tuos Officiales improbitati & sycophantiæ locum esse non patiaris, neque me pro calumniatorum meorum violentis consiliis & improbis suggestionibus, refixis pro libidine sua legibus, contra jus & privilegium mihi à Cæsarea Majestate concessum, ulteriùs molestari sustineas: quin rursus & cum effectu jubeas præfatis tuis officialibus, quòd, remissa & deposita inhibitione sua, cum iniqua, tum violenta, me privilegio meo & frui & uti permittant, cujus valori & autoritati etiam leges ubique cedunt & concedunt, & contra quod nulli impunè licere debet quicquam designare. Cæterùm verò si quid Magistris nostris Coloniensibus in opere meo displicuerit, quod criminari illos libido incesset, velintque adversus me insigne aliquod doctrinæ & sanctimoniæ suæ specimen edere, ego me coram Celsitudine tua ad tuum mandatum & jussum semper promptum, paratum & præsentem exhibebo, illis responsurus & tuæ Celsitudinis judicium in utramvis partem libenter subiturus, confidoque, quòd, meis salvis, non secus, atque de Capnione, hærebit in illis Magistris nostris perpetua calumniarum suarum infamia.

Agrippa ad Amicum. XXXI.

VAldè admiror pigritiam tuam, mi Godefride, quòd me de reb. nostris non reddas certiorem, quomodo agatur cum Philosophia nostra apud illos omnium bonarum literarum osores. Fac ergò sciam omnia, ut si quo alio opus erit consilio, provideam in tempore. Verùm tu vide nemini fidas, nec ullis blanditiis eò te perduci sinas, ut exemplar librorum nostrorũ cuiquam tradas: dic apud me esse, te mihi restituisse. Nam te scire volo, nullum mihi aliud duplum esse. Ideò vereor quam maximè, ne mihi tot annorum labores, tot abstrusissimarum rerum rarissimorumque autorum laboriosissimæ exploratio-
nes

nes incautæ fidei incuriâ pereant. Quòd si his diebus apud me fuisset Exemplar, ego, adhibitis tribus aut quatuor Scriptoribus, intra biduum aut triduum excepissem totum, deinde facilè permisissem unum illorum Theologis, ut insanirent in illo suo more. Deinde vide, ne privilegium in manibus illorum perdatur. quod licet jam expirasse videbitur, tamen quod ad libri approbationem nunquam expirat. Præterea est apud me signatura examinorum in privilegio nominatorum, perquam facilè ostendere poterimus, si opus sit, omnes & singulos libros fuisse probatos Porrò si isti rem nimium differant, quò nos frustrentur proximis nundinis, consultissimum mihi videtur, ut residuum hîc apud Bonnam excudatur. est mihi domus ampla, & loca non incommoda. Tu vide, quid melius sit, & me de omnibus singulis per hunc gerulum certiorem redde, ac sæpè mihi rescribere ne pigriteris. Vale, Ex Bonna, ipso die Purificationis Mariæ Virginis, Anno 1533.

Amicus ad Agrippam. XXXII.

SP. Pigritiam meam non immeritò accusares, doctissime Agrippa, ubi per eos, qui sunt à consiliis Reverendissimo D. Archiepiscopo nostro rescivissem, quid tibi scribendum fuisset: verum hactenus etiam post diligentissimam solicitationem meam nihil certi scire potui, quod ad te scriberem. Ego, ostenso originali privilegio Imperatoris, una cum Philosophia Parisiis excusa, recepi ad me originale Imper. privilegium, relicta apud eos copia Antuerpiæ excusa. Ne dubites, quin hoc & reliqua, de quibus scribis, diligentissime apud me servabuntur. Ubi posses procurare apud Principem Electorem, ut ejus ordinarius revocet inhibitionem, per eum contra Typographum Soterum decretam, nos pulchrè procederemus ad operis absolutionem, vel ipsis Theologis invitis. Id facilè poterit Princeps absq; omni suspicione, attenta Cæsaris approbatione. Hoc apud eum curabis, ubi per oportunitatem licebit. Opus erit negotium nostrum maturare: alioqui opus non poterit ad proximas nundinas absolvi. Senatus, attenta Cæsaris approbatione, nihil prohibebit: totum negotium pendet à Principe, & ejus ordinario: tametsi optarem te non tam acriter ad Senatum scripsisse. Quod reliquum est, mi Agrippa, ne dubites, cùm aliquid rescivero, quod tui scire intersit, quin te reddam de omnibus certiorem. Cæterum quas ad me misisti literas in Brabantia reddendas, heri ad me reportatæ sunt. proinde quid de illis fieri velis, me facies per literas certiorem. Benè

vale, doctissime simul & charissime Agrippa. Ex Colonia postridie Purificationis Mariæ Virginis, Anno 1533.

Amicus ad Agrippam. XXXII.

VOlebat Petrus Quentel suis impensis curare excudendo libros tuos de Magia, sive Occultiore Philosophia, idque apud Melchiorem Typographum: hoc dissuasit Vicarius Carthusianorum. Quentel tradidit librum Conrado Ulmensi inquisitori, ut eum legeret, & suam censuram adhiberet, an liber edi & divulgari deberet, necne: Conradus inquisitor parvo Epistolio Vicario Carthusianorum respondit, quod apud med ipsius manu scriptum servatur, cujus Epistolii exemplum hoc est: S. P. & commendationem, venerande pater Vicarie. Non vellem contraniti, quoniam liber plenus est naturalibus, nec porrigit se usque ad simplicium seductionem. Sinite imprimi si volunt. Salutem domicello Petro, & valete. Hoc te scire omninò volui, & proferam in medium, ubi opus erit Epistolium de manu Conradi Ulmensis scriptum.

Reverendissimo Illustrissimoq; Principi Electori & Domino D. Hermanno ab VVyda, Archiepiscopo Coloniensi & Paderbornensi, Duci VVestphaliæ, & Angariæ Comiti, &c. Domino suo clementissimo, supplicat Henricus Cornelius Agrippa. XXXIV.

VIsis atque perpensis Coloniensium Magistrorum objectionibus: Princeps illustrissime, per quas, dum librum meum de Occultiore Philosophia suspectum reddere conantur, nullis locis revictis, sed in genere detortas sine distinctione Scripturas, & in obligatorias autoritates præferentes, aliud alio confundunt, & cum se residuos libros nondum vidisse fateantur, solis suspicionibus & præsumptionibus (sicut ajunt juxta tradita in priore libro intenti, de incognitis judicium pronunciare non verentur: cum tamen Parisienses scrupulosissimi Theologi illum per eos revisum, in sua Universitate imprimi & distrahi permiserunt, & ille etiam Coloniensis inquisitor Conradus Cullon sua quadam ad Carthusianum Priorem Epistola illum Petro Quentel Typographo Coloniensi imprimere volenti permisit, insuper & commendavit: proinde quum omnes & singuli autores, quorum traditionibus ego innitor, impressi sunt, & sine contradictione publicè leguntur, & in omnium amnibus versantur, & plurimi Catholici viri meis similia eademq; scripsêre, quorum scripta palam præstant, etiam privilegiorum indultis ac publicis rescriptis ad-

missa

missa, omniumq; consensu recepta: consideret Celsitudo tua, quam iniquum & non ferendum sit, Cæsareæ Majest. de eisdem & similibus autoritatem indultumque ab istis Magistris Coloniensibus improbari, cùm tamen ego nihil horum sine majorum exemplo, sine doctiorum censura & judicio, sine Cæsareorum consiliariorum Senatus consensu, Cæsarique ex certa scientia indulto gesserim. Itaque nunc iterum atque iterum supplico tibi sacri Romani Imperii Principi Electori, & Cæsareorum privilegiorum & rescriptorum conservatori, ut me privilegio mihi à Cæsarea Majestate concesso, sine ulteriori dilatione tandem uti & frui facias, & sine contradictione potiri, nec tanto damno me pariter atque Typographum contra jus & æquum affici patiaris. Cæterùm paratus coram Celsitudine tua, quoties requisitus fuero, non solùm ad ea, quæ hactenus Magistri illi produxerunt, ad quæ hesterna die festino calamo respondi, & tuæ Celsitudini tradidi, sed etiam ad omnia & singula, quæ prænominati Magistri adversum me in posterum objicere velint, respondere tuumque super his judicium expectare. Datum Bonnæ, 6. Maji, Anno 1533.

Agrippa Cantiunculæ I. C. S. XXXV.

MUltæ ac magnæ contentiones olim mihi fuerunt cum Monachis, charissime Cantiuncula, quorum aliquibus modestis expostulationibus, aliis amarulentioribus Apologiis respondi, alios silentio præterii: & cum essent mihi cum illis privatæ contentiones, nolui unquam aliquid horum in publicum edere, ne fortè paucorum culpa multitudinis redundaret ignominiam. Verùm, ut est in Proverbio, qui veterem fert injuriam, invitat novam, illi patientia atque silentio meo abusi, continuò novas contra me machinabantur insidias, easque sibi mutuò per manus tradebant accipiebantque: tandem cum nuper edidissem declamationem illam de Vanitate scientiarum atque excellentia verbi Dei, quam in hoc ipsum scripsi. partim ut segniora ingenia ad defendenda bonarum literarum studia excitarem, partim ut Monachis istis concionatoribus arguendorum in omni exercitii genere vitiorum non frigida argumenta conferrem, illi hoc beneficium meum ingrato pensantes animo, pariter omnes communem hostilitatem mihi indixerunt, jamque passim à suggestis, à pulpitis, in publicis concionibus, apud promiscuam plebem magnis vociferationibus adversum me clamabant irascebanturque, atque nullam impietatem, nullam hæresim, nullum contu-

meliæ probrum in me non transferebant, mirisque gesticulationibus, putà illisis digitis, jactatis manibus raptimque retractis, collisis dentibus, fremendo, conspuendo vicissimque scapendo caput, & rodendo ungues, & calcitrando pedibus insanientes, nullum penitus amentię genus omittebant, quo Principis & populi odium iracundiamque in me excitarent: sed gratia Domini liberavit me ab insidiis bestiæ multorum capitum, & ab unguibus feræ rapacissimæ, jamque cognovi verò veriùs esse, qui veterem fert injuriam, invitat novam, eamque esse hypocritarum illorum naturam. Ut quò quisque illis mitiorem prœbeat, eò efferantur insolentius, eoque arrogantius, quosque contemnant, insectentur, & veluti tyrannide quadam persequantur. Si quis verò imperitus illis atrociore sermone resistat in faciem, huncjam magis metuant, quàm oderint. Sic Hieronymus ille vir pius & sanctus, cui jam improbè olim oblatratum est, adversarios omnes atrociori persatione obruebat vincebatque. cognovit enim, quod vulgò dicitur, acri cane occupandum esse lupum, nec quicquam maledicorum linguas frænare magis, quam mordacioris alterius linguæ metum. Quia igitur cognovi illos immortales & inextinguibiles inimicitias gerere, illasque alterum alteri concinnandas per manus tradere, nostraque patientia atque silentio insolentiores evadere, deliberavi cum his, qui mihi jam communem hostilitatem indixissent, quique in ingenium nostrum ingrati, beneficium pro injuria reputant, apertas gerendas esse inimicitias, voloque mihi cum universa hac improborum Sophistarum & excullionum colluvione æternum bellum esse susceptum, & quicquid hactenus cum his nebulonibus mihi negotii fuerit, postliminio resuscitare, illosque suis coloribus depictos sub dio palam omnium oculis exponere, ut videant populi, intelligant nationes, cognoscat mundus per quos homines tot seculis seducti & decepti fuerint. Occurrit itaque mihi his diebus ad manus Apologia illa pro B. Annæ monogamia, qua olim respondi cuidam Claudio Salini Conventus Prædicatorum, tunc priori in urbe Metensi, ad quandam suas ineptias, quam tu illo tempore & vidisti & legisti: qua legenda cum te olim delectatum esse sciam, talisque mihi visa sit, quæ ad te proficisci possit, iccircò unus à me es electus, cui illam dedicarem, qui pro singulari inter nos amicitia quicquid esse meum noveris, æquo judicio sis accepturus, & tuis auspiciis defensurus. Vale,

Anno 1533.

Agrippæ Præfatio ad Lectorem in Disputationem suam de D. Annæ monogamia. XXXVI.

VEre pium ac Christianum est, candide Lector, Sanctorum vitas dignis prosequi præconiis; sed mendacia illis con-ere, & incompertas Genealogias comminisci, hoc impio-m histrionum opus est, At reperiuntur nunc passim in istis centioris ætatis Martyrologiis atque Sanctorum, ut vocant, gendis tot prodigiosa mendacia, & digna risu deliria, tot su-rstitiosa phantasmate, & gentium Mythologiis non minus ulosa, quæ si legant Judæi, Turcæ & Pagani, annon putas lebunt nos, & religionem suam nostrâ multò meliorem pu-bunt, ut quæ multò minus habeat fabularum? Attamen ta-s sunt sermones istorum histrionum Cathedralium, quos bs imperita & superstitiosæ vetulæ oraculi habent loco. i deficiente illos antiquitatum notitia, suis propriis adin-ntionibus confisi, nullam fere cujusvis Martyris aut Con-ssoris legendam incorruptam reliquerunt, cui non aliquid perstitiosè admentiti sint, quasi fas sit etiam fabulis & men-ciis propagare religionem, atqui omne id liceat in sacris, icquid humanæ leges tolerant in profanis: horum, dico, hi-ionum operâ falsa illa opinio de B. Annæ trigamia in ani-os populi seminata est & irrigata, quousque sic convaluit, ut fficile eradicetur: ad quam tamen extirpandam post doctis-mum illum Jacobum Fabrum Stapulensem hac præsenti di-utatione laboravi haud segniter: sed an effecerim, an conse-tus sim, nunc tui sit judicii. Vale.

Præfatio in Opuscula Godoschalci Moncordij.

XXXVII.

NActus sum per hanc hyemen, candide Lector, familiaritatem cujusdam, cum sacrarum literarum, tum pii animi & ptimæ conscientiæ religiosi Viri atque Ordinis Cisterciensis onachi, Godoschalci Moncordii, brevique apud illum o-imi amici locum consecutus sum, ita quod mihi non paucæ uditionis suæ librorum copiam facit: quos cùm non minus ligenter, quàm avidè perlegissem, cognovissemque illius gmata valida Scripturarum autoritate atque concinna ra-onum veritate suffulta, mox cogitavi operæ pretium me fa-urum, si illa in publicum prodirent. Selegi itaque nonnulla lius opuscula, quæ mihi ad Evangelicæ veritatis instructio-em, notitiamque plurimum facere visa sunt: itaque probatæ dei ac diligentiæ Viro Joanni N. Bibliopolæ Norimbergen-

ſi, ad publicam Reipubl. Chriſtianæ utilitatem excudenda tradidi, quæ ſi qua decet, diligentia & candore perlegeris, & tibi pompam non deſideraveris, ſcio plurimum placebunt: placebunt autem eò magis, quò Colonienſibus Theologaſtris plurimum diſplicent, quibus diſplicent omnia bona, apud quos etiam pietas hæreſis eſt: qui cùm in omnes cenſoriam virgulam ſibi arrogant, omneſque damnare præſumunt, neminem unquam rectè aut juſtè accuſarunt, nullum unquam Scripturis & rationibus revincere potuerunt, nuſquam unquam Reipubl. Chriſtianæ in tanta hæreſum & ſchiſmatum perſeçutione profuerunt, nunquam utile quicquam docuerunt, ſcripſerunt, aut conſulerunt, ſed omnes ſuas vires in contemnandis alienis laboribus locatas habent, pioſque & Chriſtianos viros per aucupia verborum depravare, & à recto abducere nitentes, omnia verba & dicta, & ſcripta eorum, quibus invident, aut quos oderunt, in pejorem partem falsò interpretantur: qui cùm hujuſmodi ſycophantiis hactenus perturbarunt omnia, & nequitia eorum jam toto orbi Chriſtiano cognita ſit, etiam adverſus hunc venerabilem partem aperta magis perſpicuaq; tibi patebit. Accipe igitur nunc benigno animo hnnc verè religioſum & pium autorem ſermone licet incultiorem, tamen Evangelicæ veritatis defenſorem egregium, cujus vita ut ab animi faſtu, ſic ſermo ob omni pompa alienus eſt: cujus ſcripta ſi tibi accepta & probata eſſe cognovero, mox alia ejuſdem autoris & varia in lucem dabo. Benè vale. Anno 1533.

Agrippa ad Eraſmum. XXVIII.

MUltis & magnis de rebus ad te ſcripturus forem, ter maxime Eraſme, niſi ex te plura majoraque expectarem. ſic namque prioribus literis tuis polliceris, te per ocium longas eaſque neceſſarias literas ad me daturum: ſed occupationes tuas ulteriùs interpellare non audeo, eo quòd talem me fateor, qui tibi, quòd te dignum eſt, retribuere non poſſim. tuas tamen literas ſummo deſiderio exopto, rogoque, ut qui te grandi diligit affectu, Agrippam tuum ne contemnas. Libellus meus, quem adverſus aliquot Theologiſtas Baſileæ excudendum tradidi, re infecta ad me rediit, eò quod nonnullos offendiſſet. Is nunc excudetur alibi. ſcripſi ad te de hac re latiùs, ſed eas literas tibi non fuiſſe redditas, ex tuis cognovi, pariterque ex Cratandro intellexi: ſed de his aliàs. Cæterùm nunc quod te ſcire convenit, reverendiſſimus atque illuſtriſſimus Princeps & Elector Archiepiſcopus Colonienſis, qui ſcriptorū

tuo

tuorum studiosissimus, te unicè diligit, amat, observat & veneratur, tecum auspicari cupit amicitiam, teque coram videre & audire desiderat, jussitque ad te scriberem, scíremque ex te, si per hanc æstatem sese accedere velis Bonnam, sive Coloniam, aliquot vel pauculos dies illi morem gesturus: effecturum se, ut te itineris illius minimè pœniteat. Tu, quid facturus sis, rescribe. Unũ hoc scio, si venturus sis, offendes Principem Christianissimi animi, & penes quem Chriastianæ Reipubl. ac publicæ tranquillitati tu plurimum conferre atque prodesse poteris. Vale fœlicissimè, 10. April Anno 1533. festino calamo.

Agrippa Khreuttero S. XXXIX.

ANte nuper præterita Natalitia festa scripsi serentissimæ Reginæ Mariæ satis longas literas: scripsi etiam tuæ spectabilitati, mi charissime Khreuttere: pariter atque aliarum quarundam literarum transumpta simul misi tibi tradenda: sed cùm abesset mercator ille, in quem confidebam, fasciculus ille ad me reversus est: itaque secundariò eundem misi tuæ spectabilitati tradendum per Reverendissimi Cardin. Campegii chartophorum: is Bruxella oriundus, nomine Petrus ac olim, si rectè memini, redo, & qui Bruxellæ in hospitio Campegii ostiarium agebat, etiam uxorem Bruxellæ habet, hic, ut accepi, apud Bruxellas decubuit ægrotus, quò minus ad me rediit: tamen literas meas illum tibi bona fidæ reddidisse confido. sin minus, hominem inquirito. sunt enim in illis quædam ad te secretò scripta, quæ non expediret in alienas manus prodita. Tu verò, oro atque instanter oro, protinus responde, literasq; tuas, quo securiores sint, ad Godefridum Hetorpium Bibliopolam Coloniensem dirige, idque facilè ac tutissimè poteris per quendam illius factorem, nomine Joannem Gymmenich Bibliopolam in Pantho majore apud Antuerpiam. Cæterùm, quòd te scire volo, pleraque opera mea sub prælò versantur, quæ tamen his nundinis absolvi non potuerunt: absolventur autem circa proxima festa Pentecostes, quæ ubi proditura sunt, mox te reddam omnium participem. Alia multa ad te scripturus essem, quæ non audeo, his malè tutis committere literis. Tu, oro, protinus rescribe & qua via, quomodo frequentiores securioresque invicem dare & reddere queamus literas, consule. Vale fœlicissimè, ex Francofordia, 10. April, Anno 1533.

Amicus ad Agrippam. XL.

SScripsi pridem ad te paucis, significans in opere tuo illo, libro de Vanitate scientiarum doctrinam hic doctissimis quibusque placuisse. nondum enim ipse legeram, aliquanto Pòst nactus librum commodato, jussi famulum à cœna recitare. nec enim alias vacabat, & ipse cœnatus ab omni studio temperare cogor. Placuit δείνωσις & copia, nec video, cur tantoperè indignentur Monachi. Ut vituperas malos, ita laudas bonos, sed illi tantum amant laudari. Quod tum tibi suasi, rursus suadeo, ut, si commodè possis, extrices te ab ista contentione. Sit tibi exemplo Ludovicus Barguinus, quem nihil aliud perdidit quàm in Monachos ac Theologos simplex libertas, vir alioqui moribus inculpatissimis. Sæpiùs illi suasi, ut arte explicaret sese ex eo negotio, illum fefellit victoriæ spes. Quòd si non potes effugere, quin experiare Martis aleam, vide, ut è turri pugnes, nec te committas illorum manibus. Illud imprimis cave, ne me isti negotio admisceas. plus satis oneror invidia, ea res & me gravabit, & tibi magis obfuerit, quàm profuerit. idem rogâram Barguinum, & ille promittebat, sed fefellit, plus suo tribuens animo, quàm meo consilio. Exitum vides. Ne tantulum quidem fuisset periculi, si meis consiliis obtemperasset. toties illi occinebam, nec Theologos, nec Monachos vinci posse, etiamsi haberet causam meliorem, quàm habuit S. Paulus. Et si quid haberem apud te autoritatis, etiam atque etiam monerem, ut istuc operæ, quod insumpturus es periculosæ digladiationi, impendas liberalibus studiis provehendi. In præsentia non vacabat pluribus. scribo enim plurimis amicis. Vale Friburgi, 21 April. Anno 1533.

Agrippa ad Amicum XLI.

GRatia & pax Domini nostri Jesu Christi cum Spiritu suo, Amen. Ut nosti, vir sagacissime, quanta sit hujus ęvi nostri malitia, quanta religionis & pietatis Evangelicæ jactura. quo fato, nescio, quidam me, licet ignarum, è latissima & Catholica Ecclesia in quem Lutheranæ factionis angulum suo judicio protrudere gestiẽtes, ad investigandas nonnullarum quæstionum rimulas compulerunt. Verùm, ut solet quæstio quæstionem, & lis litem apud rixæ cupidos gignere, quantò me respõsionum mearum obicibus è fovea sinistræ suspicionis explicare conabar, tantò graviùs in lutum calumniis adversariorum impegi. Tandem sententiam meam tuæ discretioni recensendam

dam cùm obtulissem, tibi prosus aliter, quàm rabinis illis calumniensibus visum fuit. Quamvis autem nihil minus instituissem, quàm hac tempestate de mea tenuitate quicquam in medium proferre, cùm tot eruditissimi viri è proscenio in arenã quotidie prosiliant, tamen quia tibi videbantur in gloriam Christi lucubratiunculæ meæ nonnihil operæ collaturæ, malui profectui multorum solertius inquirendi ansam, & me peritioribus ausum loquendi præbere, quàm silentio meo videri erubuisse profiteri, quod intimo corde sensi. Vela itaq; ventis commisi, &, si quid erravi, ut sunt fortasse nonnulla minus apertè promulgata, tuæ & aliorum præstantissimorum censurę lima vel eradenda vel corrigenda humiliter exhibui. Scio nempe quàm sint plerique sinceri & æqui judices, qui nomine ecclesiæ de doctrinis inquirendi pronunciandique sibi vendicant autoritatem. Videat ergo tota ecclesia, & discernat inter scabiẽ & lepram, inter hæreticam pervicaciam & oscitaniam. Talibus ergo conditionibus, ut nosti, præmissis, utrum mea perlustraveris, utrumve quædam eorum chalcotyporum arte procuraveris evulganda, quæso te, mihi rescribere digneris, utq; tuo consilio me præmunias adversus tyrannidem hæreticæ pravitatis incitatorum, qui bonis omnibus interitum moliuntur, ut absq; pudore Maozim auro lapidibusque preciosis colendum paucissimis contradictorib. è medio sublatis, quodlibetica magistralitate vulgo persuadeant. Vellem etiam communicares mihi citra incommodum tuum, si quid egregii facinoris habes profuturum evangelico negotio. Vale, & intra biduum rescribas oro nam ultra triduum lator præsentium Bonæ moraturus non est. Datum in monasterio, cui nomen Alemanicum, est Buscus Divi Georgii in districtu Juliacensi cis urbem Aquensem, Anno 1533. vicesimaoctova Aprilis,

Colonien-sib. sci-licet.

Amicus ad Agrippam. XLII.

SP. Quod ad te scribo, vir doctissime, quasi peregrinus & ignotus, facit meus in te singularis favor & amicitia, & profectò calamum hunc agrestem retraxissem, nisi tua confisus benevolentia & humanitate fuissem: quoniam quidem tam doctum undequaq; alloqui philosophum erubui. Verùm cùm audierim, tantum virum in metallorum transmutationibus nonnihil conversari, mox animus magis magisque, exardebat, quisnam easdem mecum cogitabam doctius rimari possit, quàm is, qui naturalibus imbutus scientiis, noscitur doctissimis? cui ne assentari videar, per te exemplaria emanata ma-

ximè erudita probant. Nihil præterea amplius, nihilque mihi ſuavius, quàm à tanto taliq; eruditiſſimo viro edoceri: meam operam,& quicquid ſaltem poſſum, ſi quid valeo, tibi viro doctiſſimo polliceor & voveo: me quoque quem in dediſſimum diſcipulum offero, commendatum accipias. Vale, & ad Neſtoreos annos vive fœlix, Germaniæ decus. Raptim ex Heidelberga, viceſimaquinta Maii, Anno 1533.

Agrippa ad Amicum. XLIII.

LIteras tuas, humaniſſime vir, reddidit mihi hic tuus Joannes Scheurius. qui ſi me offendiſſet domi meæ, non reverteretur ad te vacuus: nunc autem in hac eremo detinui illum apud me diebus aliquot, illius jucundiſſima conſabulatione admodum delectatus, ſed non ſatiatus, totus namque dies inerravimus ſaltus, lucos, nemora, ſylvas, dumeta, per abrupta montium, per abyſſos convallium, perque immania ſaxa, de variis rebus ſermonem miſcentes maximo meo ſolatio, ſed interim dolens ſecretorum aliquot librorum meorum abſentiam, quò minùs illum remitterem ſine munere. nam cùm nuper conveniſſet me Francofordiæ, ubi auſpicata inter nos prima amicitia, dedi illi rem quampiam experiundam, quam quia ſibi rectè ſucceſſiſſe retulit admodum gaudeo. Quando autem ad me revertetur, dabo, quæ tuæ præſtantiæ referat, majora & meliora initæ amicitiæ noſtræ monumenta. Sed ne longior ſim, ipſe tuus Joannes narrabit tibi omnia. habet inſuper commiſſum ſibi nuntium ab Illuſtriſſimo Principe meo ad Doctorem Joannem Hasfurdium, cui pariter & me per te plurimum commendari cupio. Spero autem futuram occaſionem, ut vos aliquando & fortè brevi conveniam Heidelbergæ, ubi de ſingulis coràm longè latéque differemus. Vale. Ex thermis Wertrigiis, 11. Jun. Anno 1533.

Agrippa ad Amicum. XLIV.

ILluſtriſſimus Princeps Archiepiſc. Colonienſis cupit ad ſe venire Doctorem Medicum illum, qui fuit apud bonæ memoriæ fratrem ſuum Joannem Comitem ab Wyda, in thermis Emſeranis: nomen illius putat eſſe Admiratum: ego arbitror eum eſſe, quem apud te vidi, & locutus ſum virum egregiè eruditum: ſed nomen excidit memoria: quòd ſi is eſt, magis gaudebo illius in hac eremo poſſe frui jucundis conſabulationibus. Propterea nunc ad te ſcribo, neq; privatus tantùm ſed nomine Pripcipis mei ad te ſcribo, & tibi id oneris impono,

no,quæ præfatum Doctorem Admiratum,sive is sit, quem ego puto,sive alius, quem Jacobus Doctor noster noverit, ad nos venire impellas:quem Princeps ipse sicut ad se venire cupit,ita benigna liberalitate excipiet atque remittet. Vale. Ex thermis Wertrigiis, 22. Jun. Anno 1533. Salutabis meo nomine Antonium Adelberti,qui unà apud nos fuit domi tuæ. Iterum vale.

Amicus ad Agrippam. XLV.

SAlutem & fœlicitatem. Candide, multisque nominibus observandissime vir, nosti,quam sim tibi tuisque votis propensissimè adstrictus : ob id præsentem D. Doctorem Sigismundum Admiratum eò permovi, ut sese itineri accingeret : sed non est is, quem Dominatio tua commendatissimum habere, quique convivio nostro Confluentino interfuerat Joannes Dryander. Quòd si ille & ego accersiremur, utique solatii gratia,maximè autem tui visendi cupiditate veniremus.Miratus sum, cur hæc in commendationem nostram non curaveris. Vale, & successus vestros thermarumque delitias nobis expone,&jocum istum meum æqui bonique consule.ExConfluentia,14.Jun. Anno 1533.

Agrippa ad Amicos nomine Principis. XLVI.

DOmino Doctori Dryandro, ægrotorum salvatori, Antonio Adelberti causarum licitatori,Cornelio Favio mellico,quo pharmacorum pinsitori,ter trinæ tripliciter triplices à tribus tres magnæ tribus modis salutes dicuntur. Salvere vos tres jubet revevendissimus & illustrissimus Princeps Elector Archiepisc.Coloniensis,& vos ad se venire,cupit, vestram sibi auspicaturus cum notitia amicitiam. Salutamus vos etiam ego atque Doctor Jacobus, atq; istinc vos venientes hîc expectamus.Sed heus vos,non medicatum,nō pharmacatum, non causidicatum vos vocat Princeps meus,sed confabulatum, sed potum,sed lusum & lavatum,siquidem hîc nobis pro Medico coquus est, culina cum penu pro myropolio sunt, dapifera mensa pro tribunali est.Qua te tu,Dryander,mitte tuos hypocraticos Canones,non hîc ægrotatur, sed oblectatur : tuque, Corneli,linque favum mel, &pharmaca, non hîc medicatur, sed potatur egregiè : &tu, Antoni, linque rixosos libellos & appellationes,nō hîc litigatur,sed luditur,sed jocatur. Veruntamen vacui ne veneritis. quippe si quid est vobis delicatioris disciplinæ & amœnioris doctrinæ, comportate. nam de hujusmo-

jusmodi rebus vobis cum Principe conversandum est, & nos curabimus ne vacui abhinc revertamini, sed bene saturos potosque, &, si lubet, etiam lavatos vos domum remittemus. Valete, & venite ocyus. Ex thermis Vertrigiis, vicesima Junii Anno 1533.

Dryander Agrippæ S. XLVII.

SP. Quantis laudibus id vehere debeam, nescio, quod Reverendissimus illustrissimusq; Princeps elector ac Archipræsul Coloniensis dignissimus nos homunciones tam humaniter salutat, tam amicè ad colloquia invitat, tam deniq; animo minimè fucato omnes nos sibi præsentes cupit. Hanc veram heroum virtutem in prisci seculi quantumvis & magni nominis Monarchis non usque adeò raram mirari non est, ut qui subinde, deposita illa purpura, relictaque mensa regia, vel apud Diogenem dolio sese volutantem oblectari, vel Aristippum olera lavantem ejusdem cænæ habere convivam neutiquam erubuerunt. Verùm hoc nostro corruptissimo seculo, ubi pro honore dedecus, pro literis aurum, pro virtute vitium, pro veris amicis adulatores in aulis Principum magni fiunt evehunturq;, reperiri qui pristinam hanc imitetur Principum humanitatem, id denique miri loco quis non ducat, Agrippa mi charissime? Quare ferè tibi hanc fœlicitatem invideo, cui apud tam prudentem, tam humanum, tam denique eruditis viris expositum agere contingat Principem. Ludis tu quidem, vel literarum amore obcæcatus: frustraris, si me vel eruditione, vel Mathematicarum artium institutione Principi ulla in re satisfacere posse putes. Quare frustra me Hippocratis canones deponere, Ptolemæum Euclidemq; remittere jubes tenuis, quantum mihi sit & curta supellex, fortassis, ut antea plerunque, sic proximè, ubi in Cornelii nostri domo, Musarum omnium asylo in mediam usque noctem conferremus, deprehendisse poteras. Verum hæc mea tenuitas quamvis optimè me monere queat, quòd non solum à Principis, immò & tui præsentia abstineam, accidit & hoc quo ego natus sum infœlici sidere, incommodum, quòd ante triduum febri laborare cœpi. Desinat nunc Huttenus, olim communis noster, febri succensere, quod Poëtam, liberum genus hominum invadere ausa sit. Jam & modicis negotium facessere didicit. Quid jam ego nisi creberrimè audio, Medice, cura teipsum? vel, Alios salvos fecit, se nunc liberet, si est Dei filius, & credemus ei. Ovidium jam mihi renasci cupio, qui diris in febrim scriptis meam innocentiam ulciscatur, quid me tam jucundo,

cundo, tam optato defraudet Principis & vestri colloquio. Restat, quò tu apud Reverendissimum Illustrissimumque Principem Dryandrum tuum commendes, meque, cur non venire liceat, pro tua, qua polles, eloquentia excuses. Cornelius noster, antequam ego decumberem, sæpius mecum egit, quò unà ad te lavatum proficisceremur: jam multò magis ardet. Nullum non movet lapidem, quò vel ipse vobis adesse queat. Sed quid facias? ubi fortuna repugnat; frustra tu intenderis hamum. Uxorem domi habet. non dico dies, sed horas numerat, quo partum excludat. Domesticam rem officinæque curam, quam habet, ipse nosti. Diutius ergo ab ædibus abesse jam minimè licet. Excusatissimum ergo hunc habere volo. Doctori Jacobo, dein ochsen, qui subinde me quam humanissimè salutavit, cujus & majorem familiaritatem habere cupio, quam officiosissimè me commendabis. Spero nos aliquando conventuros, ubi ad satietatem usque mutuis colloquiis nos oblectemus. In eremo illa, in qua jam agis, sat ocii tibi esse puto. Verbosius ergo tecum agere volui, alioqui vix tua studia meis nugis interpellare ausim. Has literas febris meæ paroxysmus me ipsum neutiquam exscribere permisit, aliena itaque opera usus me subscripsi. Vale, dulcissime Corneli. Confluentiæ, vicesima secunda Junii, Anno 1533.

Amicus ad Agrippam. XLVIII.

S. D. P. Tuæ jam ad me datæ literulæ maximam mihi voluptatem attulerunt, mi doctissime pariter & humanissime Agrippa, libensq; laudatissimo tuo Principi morem gererem, temerario etiam ausu, & sponte, tantum abest, ut non tam liberaliter atque humanissimè invitatus, si per valetudinem & occupationes quoquo modo liceret. Proinde, ne humanissimus ille Princeps, qui me abjectum homunicionem in suæ Amplitudinis & notitiam & familiaritatem admittere, quid dicam, non dedignatur, imò cupit & desiderat, hac sua expectatione omnia frustretur, mitto ad te præsentem f. Pelagii eremitæ Majoricani libellum ad Libanium Gallum, philosophum, pro anacriseos operatione Archipræsuli tuo meo nomine præsentandum, ea tamen lege, ut lectus & relectus tandem ad me redeat. Præterea te istic dissolventem atq; abeuntem coram expecto. eorum omnium, quæ in arcanis meis sunt, & Principi non displicere intellexero, & conscium & participem te facturus. Tu bene vale, & Reverendissimæ suæ Paternitati commēdatum me habeto. Datum veloci calamo, 10. Kal. Julii, 1533.

Finis Epistolarum.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ ORATIO, IN PRÆLECTIONEM CONVIVII Platonis, Amoris laudem continens.

SI quid eſt Uſpiam in natura humana magnipendendum (candidiſſimi Auditores) perpetuam nobis quod voluptatem pariat. unum hoc & omne, nihilque aliud conſtat eſſe, quàm (ſi ſaltem unico verbo effari poſſim) Amorem, quò nihil ſublimius, nihil præcellentius, nihil expetibilius inveniri poteſt quicquam. Omnia noſtra terminabuntur in bonum, ſi hic ſolus nobis præſto ſit amor. Hic cui adeſt, nihil prorſus deeſſe poteſt, tanta ejus potentia, tanta ſublimitas, tanta gloria. Qui hunc repudiat, nullus exiſtit. Iccircò de amore tanquam de virtutum omnium ſummo apice maximeque expetendo, hic diſſerere conſtitui, & quid de illo olim didicerim & expertus fuerim, narrare. Deinde, quid divinus ille Plato in ſuo Convivio de Amore ſcriptum reliquit, per ordinem vobis prælegere & exponere decrevi. Hujus autem ſermonis cauſam & autorem eundem ipſum, Amorem exiſtimate : Amoris namque fulgoribus ego accenſus, Amorem vobis prædico. Abſint autem hac veneranda lectione, quicunque terrenis obvoluti ſordibus, Baccho atque illi hortorum Deo mancipati, Amorem ipſum divinum munus, porcorum atque canum ritu in lutum proſternunt. Vos autem viri caſtiſſimi Dianæ Palladique ſacri adeſte fœliciter, divinumque myſterium diligenter audite: & ut vos Orphei ad Muſæum carminibus alloquar:

Vos qui virtutem colitis, vos ad mea tantum,
Dicta aures adhibete, animoſq; intendite veſtros.
Contrà, qui ſanctas leges contemnitis, hinc vos
Effugite, & procul hinc miſeri procul ite profani.

Sed modò ad Amorem ipſum properemus, ejuſq; antiquitatē & naturam proprietateſq; ſcrutemur. Moyſes ille ſanctiſſimus Hebræorum legiſſator in principio libri Creationis mundi, his verbis Amorem explicat, inquiens: In principio creavit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, & Spiritus Domini ferebatur

tur super aquas: Dixitque Deus, fiat lux: & facta est lux. Hoc exponentes & Hebræorum & Christianorum Doctores, mundum informem & invisibilem significari dicunt: Spiritum autem Domini, spiritum Amoris, qui pulsa discordia ex informi & invisibili chaos produxerit ipsum invisibilem mundum formarum ac lucis plenissimum. Proinde Hermes atque Orpheus Amorem in ipsius Chaos sinu locaverunt, cæterisque Diis omnibus fuisse priorem. Et Phædrus apud Platonem vocat illum Deorum omnium antiquissimum: Et Plato causam, cur mundum hunc creavit Deus: Empedocles causam bonorum omnium: Euripides autem cooperatorem sapientiæ. Plerique Poëtarum Herebi filium dicunt. Sed nolumus hîc Poëtarum figmenta in testimonium adducere, dum volumus vera prosequi. Ideoque Catholicorum Doctorum sententiam audiamus. Hi dicunt Deum esse Amatorem, atque ex Deo omnem amorem procedere. Hoc Prophetæ, hoc Apostoli, hoc universus Theologorum Ordo affirmant. Sic sacer Dionysius primum Amorem in Deo propria sua luce accensum foras resplendere dicit, & fulgore suo per varias creaturas diffusa, varios in illis amores inspirare. Hic omnia continet, hic terram cum cælo conciliat, omnia perficit, superiora ad inferiora inclinat, æqualia conjungit, & inferna ad superiora convertit. Hæc de Amoris antiquitate & origine hactenus. Nunc quid sit Amor, definiamus: cuncta enim per definitionem, ut Dialectici testantur, apertiora sunt, & magis elucescunt. Amorem itaque beatus ille Dionysius definit, esse virtutem unitivam. Augustinus, appetitum rei propter seipsum. Bernardus, ordinatam & vehementem voluntatem ad bonum. Alii Theologi dicunt esse conjunctionem amantis cum amato. Nonnulli, desiderium possidendi, utendi, fruendi, opinati pulchri & boni. Plerique esse spem irrequietam timori conjunctam. Tullius dicit Amorem esse benevelle. Seneca, vigorem animi & excessum mentis. Dantes, esse Inclinationem animi in rem concupitam. Marius Æquicola, esse desiderium boni, quo illud nobis semper adesse & possidere cupimus. Peripatetici ferè omnes dicunt, Amorem esse argumentum benevolentiæ propter apparentem venustatem. Academici autem, esse desiderium fruendæ pulchritudinis. Omnes tandem conveniunt in hac summa, non aliud esse Amorem, quàm desiderium pulchritudinis. Et hæc apud omnes Philosophos & Theologos propria amoris definitio habetur. Illud enim quisque amat, cujus pulchritudinem diligit.

Sic

Sic angeli, divinam pulchritudinem: homines, corporis speciosi figuram diligunt. Pulchritudo autem omnis, sive incorporea sive corporea sit, nihil aliud est, quã divini vultus splendor in rebus creatis relucens. Omnis igitur amans, nihil terrenum, nihil corporeum, nihil humanum, sed divinum aliquod amat. Atque hinc est, cur in illis qui corporis formosi figuram diligunt, nullo prorsus formosi visu, tactu, sensu & usu, amoris incendiũ extinguatur, non unum corpus hoc vel illud desiderant, sed aliud quiddam occultum præter corpoream formositatem circa formam illam latens, per corpus illud formosum refulgens, quod amantes clam affectant, stupent, amant & admirantur. Quocirca quid potissimũ cupiat, quid quærat, quid patiatur amator, ignorat: quia divinum vultum ignorat, cujus lux occulta, splendorem sui quendam omnib. infundit: hunc sentimus, hoc excitamur, lucem vero ipsam ignoramus. Ideoque quid cupiat amator, quid quærat, quid patiatur, ignorat: quia divinum vultum ignorat. Eadem ergo plerumque accidit amantibus, quod amati aspectum quodammodo timent, verentur, verecundantur & venerantur: Quod etiam quicunque potentissimi ac sapientissimi etiam circa infirmum quodvis amatum patiuntur: quia non humanum aut terrenum est quod eos occupat, quum vis humana sit in illis longè excellentior. Quid ergo nisi divini vultus atque luminis splendor, in ipso formoso corpore quasi Dei imago emicans & amantes omnes stupescere compellens? Nonne Salomon i de sapientissimis Judæorum Rex, atq; Aristoteles Peripateticorum princeps, utriq; amasiis suis divinos honores exhibuere? Stultissimi profecto, nisi forte non mulierem in muliere, sed amorem ipsum ipsamque summam pulchritudinem in quodam sui repræsentativo simulacro adorârint. Vultis modò amorem ipsum, rem prorsus divinam vobis latius declaremus. Non poterit id fieri, qui cœlestia capere vix possumus, nisi cogamus ipsum ad moralem nostram philosophiam descendere. Et quomodo sponte sua omnes virtutes, omnesque moralis philosophiæ partes ipse & regit & complectitur & moderatur, ostendamus: Temperantiam, fortitudinem, justitiam & prudentiam. Unde Augustinus ait: Amor est temperantia, qua amans voluntatem suam contemperat & subdit voluntati amati. Est fortitudo, quia omnia sustinere paratus est propter amatum. Est justitia, quia solus sine metu & odio cum ratione dominatur. Est prudentia, quia omni sapientia adornat amantem, & solus prævidere potest futura, & eligere bona. Anima enim amore vacua, necessa-

necessariò malevola est, inquam, teste Scriptura, non intrabit sapientia: quam iccirco Hiero. tenebrosam vocat. Virtuti autem dat operam omnis qui amat, ut amoris vicissitudine dignus sit. Præterea, cum amor ipse pulchritudinem semper desiderat, omnes turpes & inordinatas cupiditates aspernantur: hinc amator omnis à turpibus abstinet, decora semper & magnifica ardenti amore aggreditur, quatenus placere conatur amato: & studens placere uni, placet omnibus. Obscæna fugit, oditque deformia, ne contemptui sit amato. Concupiscentias omnes terrenasque ambitiones, dignitatum, honorum, divitiarum facilè contemnit, & præ amore pro nihilo habet: nec immerito quidem, quum divina humanis longe sint anteponenda. Unde Titius Maximus ait, Amorem sic adhærere pulchritudini, ut de nulla alia re esse possit. Ideoque ait improprie dici, Darium amare divitias ‘ Xerxem imperium, Agesilaum honorem, Calippum aurum: cum ille non sit amor, sed species quædam desiderii voluptatis quod sæpe tendit in perniciem: Pulchritudo autem nunquam est perniciosa, neque ducens ad malum. Quia igitur amor omnis pulchritudinem desiderat; liquidò apparet, hunc carnalis libidinis appetitum; non Amorem esse, sed Amori maxime contrarium: quoniam ea rabies & lascivia ad obscæna trahit & doformia: deformitas verò & pulchritudo maxime invicem contrariantur: necesse igitur est Amori libidinem esse contrariam. Præterea, cum omnis pulchritudo, vel est spiritualis, vel vocalis, vel corporea, illa mente cognoscitur, hæc auditu percipitur, ista visu cernitur: certe amator omnis, solis contẽplatione, auditu, visu, fruitur amore: reliqui ergo sẽsus & appetitus, puta tactus, gustus, olfactus, oscula, basia, suavia, amplexus, non sunt Amoris, sed petulantiæ & lasciviæ, habentes quidem umbram quandam Amoris, veritatem autem ejus abnegantes Quare hunc lascivum & umbratilem Amorem pleriq; describunt esse, absconditum ardorem, delectabile vulnus, dulce venenum, gratam amaritudinem, amabile malum, letum supplicium, blandum interitum, cujus comites sunt: timor, spes, suspicio, solicitudo, zelotypia, pœnæ, tormenta, cruciatus, langvores, dolores, diffidia, iræ, lites, reconciliationes, querelæ, blasphemiæ, maledicta, lachrymæ, suspiria, fastidium, pœnitentia & innumera alia similia: Verus autem Amor in virtute non in lascivia est: ipse n. continentia & temperantia omnem obscœnam libidinem procul pellit, verecundia sua domat omnem appetitum qui honestati adversatur, honestate sua omnem illicitam concupiscentiam

vincit. Ubi verus & integer Amor, ibi omnis modestia. ibi omnis justitia, ibi nulla contumelia, ibi perpetua pax. Pacis amor Deus est, pacem venerantur amantes. Ubi verus amor, ibi securitas, ibi concordia, ibi fœlicitas, ibi communia omnia. Contra, nulla pericula, nullæ insidiæ, nullę dissensiones, nullę miseriæ, nullæ lites, furta, homicidia neq; prælia. Porrò quòd infinitæ penè leges & universa moralis Philosophia cōtendunt & vix tandem assequuntur, solus Amor brevissimo tempore præstat. Solo enim in Amore consistit, ut vitatis malis, turpibus, injustis: bona, honesta & justa sequamur. Sine Amore justititia est causa belli: fortitudo non est sine iracundia, nō prudentia absque malitia, non temperantia sine impatientia. Ubi Amor adest, ibi virtutum omnium unio & concordia. De fortitudine etiam Amoris nullum nobis dubium sit: quid enim Amore fortius, quid magnificentius, quid potentius, cujus imperio non solum homines sed etiam Dii ipsi subjiciūtur. Unde Orpheus atq; Hesiodus inquiunt: Mortalium & immortalium mentes Amore domari. Phædrus apud Platonē vocat amorem magnum Deum, diis hominibusq; mirandum. Idem apud Euripidem in vanum Græcos ait Jovi olympia, Apollini Pythia sacra facere, quum solus amor adoratione dignissimus sit, cujus neque in cœlis, neque in abyssis, neque inter nos mortales neq; inter Deos ipsos ulla major petētia sit. Diis aliis Mars fortitudine præstat, Venus sola hunc domat: Mars autē Venerem nunquam, quod apud Astrologos manifestum est. Hinc Seneca ait amorem potenter regnare in universo mundo, & Jovem indomitis flāmis accendere, bellicosum Martem sua face compescere, fulmineum Vulcanum inter Ætneos ignes illæsum unica scintilla sua exurere. Quòd si furtitudo aliqua in audacia consistat, quid fortius, quid audacius amante, ad quæq; etiam pericula propter amatum intrepidè subeunda. Omne in amore malum, si patiare, leve est. Nullum hominem ait Plato, tam inertem fore aut ignavum, quem amor non reddat æqualem fortissimo cuiquam. Hinc exercitum illum fore invincibilem dicit, qui constat ex amantibus. Narrat etiam Plutarchus fuisse cohortem amantium, quæ sacra ideò vocata est, quæque per multos annos durans, innumerabilia fortitudinis suæ experimenta dedit. Lacedęmonii etiam quoties conflictum aliquem inituri essent, amori prius sacrificabant, eorum ordines ex amantibus constituebant. Amoris potentia jubente (inquit Plato) animalia quæque ruunt in præcipitia, despiciunt pericula, manifestam mortem non excludunt: etiam munitissima & imbecil-

becillia quæq; animalcula contra robustissima pugnare, & vel mori parata sunt. Testatur Virgilius pisces omnes & aviculas accendi amore, nec ullo alio tempore leones, ursos, tigres esse ferociores, tunc equos, non frena, non saxa, non rupes, non flumina retinent. Tunc bella gerunt tauri, pugnantq; aliàs timidissimi cervi. Sic inter cuncta animalia gravissima bella suscitat amor, nec ulla major vindicta, quàm quæ ob amoris injuriam expetitur: omnem iram minuit, quæ propter amorem suscepta est, quod de Turno Virgilius, & de Medea ostendit Seneca Reddit enim amor amantem, ut in propulsandis injuriis fortissimum, ita etiam inferendis laboribus patientissimum. Amor enim facit, ut libenter patiamur incommoda, feramus injurias, exponamus nos periculis Quot anxios dolores patiẽter sustinuerũt Penelope propter Ulyssem, Laodamea propter Protesilaum, Porcia propter Brutum, Cornelia propter Pompejum. Et aliæ multæ illustres fœminæ, quantis sese periculis ob amorem virorum suorum obtulerunt, ut ne mortem, ipsam terribilium omnium terribilissimum excluderent? Alceste Admeti regis uxor pro marito mori voluit. Idem voluit Tiberius Gracchus pro uxore sua Cornelia. Laodamea proficiscente ad sacras. Ilii pugnas Protesilao exanguis corruit: deind accepto de illius morte nuntio, supervivere noluit Dido Phœnissa post fatalem viri obitum, ne alteri jungeretur seipsam interemit, nec Portia post Bruti mortem superesse voluit. Quid de amore Orphei ad Eurydicem dicemus? nonne uxoris causa ad inferos usque descendit? Neque verò tam in obeundis periculis, quàm etiam in excludendis potens est Amor Nonne Amor Ariadnæ servavit Theseum? Et amor concubinæ regis Numidarum, Marium? Quantum profuit Mosi Amor Æthiopissæ, & Alcibiadi Amor Tunicæ Reginæ Lacedæmoniorum? Sed & Amor Hester universorum Judæorum genus non solum servavit, sed etiam maximè honoribus decoravit atque refecit. Denique quid profuerint Romanis amores mulierum in obsidione Capuæ, in Tarento, in Massilia, longum esset referre. Nonne amori Plotinæ debemus optimum illum Cæsarem Adrianum? notæ sunt historiæ quamplurimæ, tam de amore mulierum ad viros, quam virorum ad mulieres. Proinde fortitudinem Amoris, vel ex hoc apprehendere, quôd amori omnia parẽt, ipse verò nulli. Omnia vincit Amor. Dii cœlestes, homines & animalia & corporea omnia, sapientes, fortes, potentes, divites & reges, omnes Amoris subjiciuntur imperio, Amor verò nullius. Non divitum munera emunt Amorem, non ulla

dignitas neque nobilitas. Nescit Amor magnis cedere divitiis. Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti. Nescit Amor priscis cedere imaginibus. Marcus Cato patricius Romanus Imperator potentissimus, senator & orator sapientissimus, plebejam puellam arsit & in uxorem accepit. Simile fecit Pisistratus Atheniensium tyrannus, accepta in uxorem Thimonossa rustica puella. Alexander ille Magnus, præ omnibus adamavit Romanam ignobilem fœminam, atque in uxorem accepit, Similiter & magnus ille Demetrius ardebat Lamiam tibicinem. Et magnus Pompejus Floram nobile scortum, Psammitichus Ægypti Rex Rhodopen meretriculam uxorem accepit. Quin & recentiori ævo fecit idem Andreas Palæologus Peleponensi despotam nobilissimus. Ea denique est Amoris libertas, quod nullæ Regum potentumque minæ ut amemus, cogere possunt: neque Deus etiam ipse cogit Amorem, quia ab initio liberum fore decrevit. Ea est fortitudo Amoris, ac potentia, ut vim omnibus inferat, solus ipse omnium effugiat violentiam, nihil est uspiam quod Amorem effugiat. Amor omnibus inest & per omnia propagatur, estque omnium effector & conservator. Unde Augustinus animam citra Amorem vocat extinctam, nec ea vacare posse, pudico vel impudico. Hinc Dionysius in libris de divinis nominibus dicit Amorem ipsum utcunque illum intelligamus, sive divinum, sive angelicum, sive spiritualem, sive animalem, sive naturalem, esse ipsum insitivam quandam commiscentemq; virtutem, quæ superiora ad inferiorum providentiam movet, inferiora ad superiora convertit, æqualia ad socialem secum invicem dilectionem conciliat. Hinc causæ omnes, effectus suos tanquam proprias suas imagines amant: similiter effectus omnes, causas suas tanquam sui conservatrices redamant. Sic à superioribus descendendo, Deus Angelos, illi cum Deo animas, hæ cum illis corpora sua fœliciter amant, regunt & gubernant. Rursus ab inferioribus ascendendo, corpora animas suas vehementer diligunt, nec absq; summo dolore ab illis separantur: animæ cœlestium gloriam, cœlestes summi Dei majestatem sanctissimè amant atq; venerantur. Hinc in ipsis supercœlestibus hierarchiis Seraphini omnium supremum locum tenent, qui non aliud quàm amor interpretantur. Amore movent intelligentiæ orbes cælorum: amore cœli inferioribus sua munera largiuntur: amore, stellæ lumen suum in elementa diffundunt. Amor ipse est moderator omnium cœlestium motuum & influxuum, rector elementorum & conservator

vator omnium creaturarum. Hic radix vitæ, promotor ſalutis, extinguit languores, vivificat moribundos, illuminat ſapientes, inſtruit ignorantes, reducit errantes, mitigat iratos, humiliat ſuperbos, conſolatur oppreſſos, promovet deſtitutos. Ipſe eſt manſuetudo ſemper coruſcans, ſeipſum ſolus exaltans, ſemper quærens occaſionem benefaciendi. Ipſe dator deliciarum, joci, lepôris, facetiarum & oblectationum omnium, qui nulla læditur obtrectatione, eſtq; omnium actionum noſtrarum extremum deſideratiſſimum. Hinc Orpheus appellat, amorem ſolertem, benignum, omnium claves habentem, omnium regentem habenas. Omnia amore reguntur & exiſtunt. Amor omnis generationis & propagationis autor: neq; Deum ipſum, ut inquit Dionyſ. permiſit in ſeipſo manere ſine germine. Hinc homines & animalia omnia amore rapiuntur ad procreandum ſobolem, ut ſpeciem ſuam quadam ſucceſſione ſervent perpetuam: ut reddant naturæ, quod mutuo acceperunt: ut imaginẽ ſui viventem ſculpant in filiis. Similiter brutorum & hominũ nulla generatio ſine amore: eo ſemoto, vacua plantis jaceret terra: nam herbæ plantæ & arbores amore ſua ſemina propagant, ut ſibi ſimilia gignant. Amor itaque non ſolum omnia facit, ſed ẽt omnia conſervat & auget, omniumque eſt effector & conſervator. Tanta vis amoris eſt, ut ſolus poſſit humanum genus in perpetuo eſſe, in perpetua conſervatione, ſucceſſione, honeſtate, virtute, temperantia, juſtitia, fortitudine, magnificentia & pace ſervare: quod neq; prudentia, neq; eloquentia, neq; vis armorum atq; legum abſque amore efficere poſſũt. Ipſe eſt moderator juſtitiæ & æquitatis. Ipſe fugat infamiam, compeſcit ambitionem, pellit odia. extirpat malevolentiã, ſemper nova gaudia humanis afferens ingeniis. Nihil illi grave, nihil moleſtum. Nuſquam ſuperfluus, nuſquam dminutus, ſemper ſibi ipſi conſtans, & non excedẽs terminos mediocritatis. Ipſe eſt autor omnis manſuetudinis, humanitatis, clementiæ & liberalitatis, quod de Alexandro erga filias Darii, de Maſiniſſa ega Sophonisbam, de Julio Cæſare erga Cleopatram teſtantur hiſtoriæ. Amorem verò eſſe prudentiſſimum, nemo eſt qui id vel de ipſo non ſentiat. Ipſe n. mentem noſtram elevat, & nobiliſſimarum invẽtionum capacem reddit, acuit ſenſus, excitat ingenium, removet omnemm inertiam ruſticitatem, exornat virtutib. animum, naturæq; defectus arte ſupplet, etiam corpus eleganti habitudine decorat, munditia continet, hominemque cum lætitia & hilaritate in vita conſervat. Ipſe eſt Magiſter, ductor & via in omni actione noſtra.

noſtra. Ipſe principium fœliciſſimu, medium firmiſſimũ, finis perfectiſſimus, radix vitæ, conſervatio humanæ ſpeciei, ratio naturæ, & copula univerſi. Ideò vocat illum Heſiodus omniũ principium, per mundũ omnibus prævidens. Plutarchus vocat deorũ miniſtrum, Orpheus etiã neceſſitati anteponit, & tribus illis inexoptabilib. Parcis imperare dicit. Prudentiæ autẽ ejus experimentum ex innumeris illud habetis lucidiſſimũ, quòd recitat Bocatius de Simone Cyprio, qui ex ſtolido & ruſticiſſimo, ob Amorem puellæ cujuſdam ſubitò evaſit humaniſſimus, diſertiſſimus, ſtrenuiſſimus & prudentiſſimus. Eſt igitur Amor prudentiſſimus, ſiquidem hebetiſſimi quique amoris radio aſpirante, hoc eſt, amando, redduntur acutiſſimi. Reddit enim amor amantem ad res gerendas prudentem & magnanimum, ad loquendum diſertum & facundum, ad converſationem hominum facetum, ad ludos jucundum, ad ſeria quæq; conſultiſſimum. Reddit amor amantem in actionibus cautum, circumſpectum, providũ: in ſtudiis docilem, diligentem & intelligentem: in conſultatione rerum omnium ſagacem, ſolertem & ſapientem. Si amare ſtultum aut turpe eſſet, nõ amaſſent tot illuſtriſſimi pariter & ſapientiſſimi viri, Adrianus, Titus, Alcibiades, Themiſtocles, Porus, Demetrius, illeque ſanctiſſimus David & ſanctiſſimus Salomon: ipſeq; divinus Plato, Socrates & Ariſtoteles, Virgilius, Ovidius, Tibullus, Catullus, Propertius Petrarcha, Dantes & omnes fermè Philoſophi & Poëtæ. Quin & apud Scythas, ut autor eſt Lucian. in multo majore autoritate, honeſtate, veneratione & reverentia habetur, qui plures habet amicos, quam qui divitias poſſidet & regna. Deniq; prudentiæ amoris omnibus hoc evidentius lucidiſſimumq; argumentum eſt, quod amor Magiſter eſt artium ſcientiarumque, omniumq; virtutum autor & gubernator. Philoſophia ipſa divinarum & humanarum rerum cognitio, ab amore nomen habet: virtutum etiam definitio non alia eſt, quàm amor ordinatus: neq; quiſquam unquam artem aliquam aut ſcientiam invenire potuiſſet, niſi illum inveſtigationis & inveniendi amor incitaſſet. Quis rectè docere aut diſcere artẽ aliquam aut ſcientiam poſſet, niſi ille qui docet doctrinam ipſam & diſcipulos diligat, & diſcipuli diſciplinam ipſam ament & avidè cupiant: Solo namq; amore facilimè adipiſcitur quæcunq; ars & ſcientia, quæ omni alio medio ſine amore fruſtra inveſtigatur. Accedit ad hoc, quod in ſingulis artib. & ſcientiis artifices ipſi nihil aliud quærunt & curant, quàm amorem: Eſtq; amor omniũ artium ſcientiarumq; finis. Hoc modo ſacræ Theologiæ facultas in

tas in

tas in eo potiſſimum verſatur, ut doceat quæ hominum officia amet Deus: quomodo Deum ritè amare debeamus: quomodo Deo amici fieri ritè poſſumus. Sic in morali Philoſophia nihil aliud quæritur, quam ut homines ſibi invicem amici ſint, nemo alteri faciat quod ſibi nolit fieri: deneque, quis amor ad patriam, ad principẽ, ad parentes, ad cognatos, ad benefactores, ad majores, ad alios omnes tam ad vivos quam ad defunctos ſit adhibẽdus. Simili ratione medicina nihil aliud curat, quàm quatuor corporis humores invicem amici ſint atque permaneant, atq; quos cibos & potus, quos vivendi & medendi uſus amet natura. Similiter in agricultura nihil aliud conſideratur, quàm quæ terra cujuſmodi ſemina & quam culturam, amet, & quis colendi modus à ſingulis plantis & arboribus diligatur. Similis in reliquis artib. & ſcientiis conſideratio eſt. Jam habetis modo quis & quid ſit amor, quis verus amator, quæ amoris unitas, virtus, poteſtas, honeſtas, utilitas & neceſſitas. Hortor igitur vos nunc & admoneo, ut amorem, rem profectò divinam, totis viribus amplectimini Amemus igitur omnes, amemus imprimis Deum, poſt Deum uxoris amor rebus omnibus anteponatur. Amemus patriam, pro qua ſemper viri ſapientiſſimi & ſanctiſſimi multo periculo, multos labores, etiam mortem ipſam libenter impigreque ſuſceperunt. Amemus principem juſttitiæ autorẽ, amemus parentes, cognatos, benefactoros. Amemus nos mutuo, hoc enim præ cæteris præcipit Chriſtus in Evangelio, dicens, Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem. Amemus omnes quotquot ſumus nobiliſſimũ fœmineum ſexum, à quo omne noſtrum eſſe, omniſq; noſtri generis propagatio & conſervatio (quod aliàs brevi periturum eſſet) omniſq; familia & Reſpubl. dependet: quod neque Romanæ urbis conditorem latuit, qui quum fœminis careret, cum Sabinis atrociſſimum bellum ſuſcipere non formidavit: cognovit enim, imperium hoc quod moliebatur, ſi mulieres non adeſſent, minimè duraturum. Verum de mulierum præcellentia & nobilitate, nolumus latiùs evagari, quia ſpecialem de his libellum daturi ſumus. Hoc vos, hîc admonuiſſe ſatis ſit, quòd quicunq; mulieres naturali appetitu non amaverint, ab omnibus virtutibus ſunt excluſi. Amare igitur mulieres tantum abeſt à culpa, ut non amare, ſit turpiſſimum vitium. Virtuti autem dat operam omnis amans, ut amicæ placeat. Sic hunc in armis exercet amor, illum in literis, & ſtudet unuſquiſque id agere, propter quod ante amicæ faciem laudetur. Adverſabitur iſtis fortè aliquis triſtis tetricus hypocrita, &

rugosæ frontis incurvicervicus, cucullio, qui dum Curios simulat, Bacchonalia vivit, & de castitate loquens, clunes agitat, dicetque me vobis falsa dogmata concinere, docili ingenio vestro scandalum ponere, piis aurib. offendiculo esse, vitæ præcipere, turpes mores docere, sacra cum prohanis confundere, amorem carnalem à divino distinguere: producet exempla, amore collapsos Adam, Samsonem, Loth, David & Salomonem, Nessum, Phaonem, Medeam atque Didonem. Huic vos respondebitis, esse amorem essentiam unam non divinam, sed & necessariam, quæ totum hoc universum moderatur atq; gubernat: quæ quatenus in diversis subjectis diversimodè recipitur, diversa recipit nomina. Hinc dicimus hunc amorem divinum, illum mundanũ, alium sensualem, alium corporeum: & hunc vulgò laudamus, illum vituperamus: nihilominus tamen una manet eademq; essentia amoris, quæ cũ omnino bona sit, nullum ab eo malum procedere potest. Itaq; qualiscunque amor, malus esse nec dici potest: sed imperiti homines plerumq; loquuntur de amore secundum dispositionem patientis: unde persuadere nobis conantur, quendam amorem esse detestabilem & malorum causam, quum revera mala hæc quę ipsi ex amore provenire dicunt, non proveniunt à defectu objecti, sed à malitia subjecti: non ergo mulieres, non amor illorum causa malorum sunt: sed culpa illorum est, qui amare recte nesciverunt. Dicent iterum, solum Deum amandũ essem. Non eo inficias, neque n. sic ego amandas censeo creaturas, ut creatorem ipsum negligamus, sed ut ipsum in omnibus amemus, & in Deo amemus omnia, in corporibus Dei umbram, in animis Dei imaginem, in Angelis Dei similitudinem. Nunc igitur securi amate Amor omnium bonorum est causa, principium, effector, conservator, finis & præmium, imò & suiipsius pręmium: quia non est pręmium prẹter amorem, quod amore sit dignum: Hinc est quod omnis qui amat, amorem præcipuè amat: id enim solum vult ab amante potissimum, ut redamet amantem. Hinc in ipsa etiam corporea pulchritudine nõ tam delectant forma & mores pulchri, licet nos trahant vi admiranda: sed si sentimus nos redamari, ipsa redamatio nos longè plus quàm sola pulchritudo ligat atq; constringit. Hinc omnem diligentiam, solitudinem, curam & obsequium in hoc exponimus, ut amantes simus redamati: quod ubi consecuti sumus, fœlicissimos nos existimamus: supra omnem n. voluptatem est fruitio amoris. Nolite igitur negligere amorem, nolite oblivisci amoris. Amemus imprimis Deũ, nulla alia re dignas

Deo

Deo gratias referre poſſimus quàm amando. Ille amor beatiſſimus pulcherrimus & optimus, ſupernè ab intelligibili uſque ad inferiora deſcendens, ad divinam pulchritudinem, mentem noſtram congregat atque convertit, nos quoque in omni operatione conſervat, & effectus ad vota largitur, virtutem ſupplicationibus noſtris adminiſtrans. Hinc apud Homerum legitur, Chryſen Apollo ſupplicantem exaudivit, quia ſibi amicus erat. Et in Evangeliis legitur de muliere peccatrice: Dimittuntur illi peccata multa, quia dilexit multum. Minus etiam peccat, quiſquis propter amorem peccat, citiuſq; illi condonatur peccatum. ſic multi ſanctiſſimi Prophetæ & Sapientes propter amorem mulierum nonnunquam Dei neglexerunt mandata, ſed veniam impetrârunt. David ille ſanctiſſimus, amoris cauſa adulterium cum homicidio commiſit: nec ſolum veniam meruit, ſed adulteram inſuper divina diſpenſatione uxorem retinuit, & in ſemine illius ſucceſſionem regni accepit, ipſo amore vel Deum placante, vel crimen excuſante. Amor itaque peccata delet, animas in cœlum reducit, beatitudinis diſtribuit gradus, gaudium largitur ęternum: nemo enim in cœlum aſcendere poteſt, niſi qui cœlorum Regi ſummè placeat: placet autem ei maximè ille, qui eum maximè diligit, dico autem maxime, quia Dei amor nec menſuram nec modum habet, ſed ex tota anima, ex tota mente ſupra omnem menſuram Deum diligere oportet: qui quum ſummum bonum & ſummum pulchrum ſit, illius amor ſupremus, optimus & pulcherrimus eſt. Amor etiam creaturarum bonus, pulcher & honeſtus eſt, quia Dei operum eſt, qui creavit omnia bona, ſed ille amor menſuram & modum habet: Unde ſi quis creaturas majore cura amet quàm Deum, is à vero amore excidit, & tota aberrat via. Verùm ut omnis exceſſivus amor amantem convertit, & quodammodo tranſmutat in amatum: ſic perfectus ad Deum amor, animam noſtram ad Deum convertit & tranſmutat, efficitque Deo penitus ſimilem, tanquam propriam Dei imaginem, & hæc eſt ſumma hominum fœlicitas, Deum ſcilicet fieri.

Oratio, habita Papiæ in prælectione Hermetis Triſmegiſti, de poteſtate & ſapientia Dei, Anno M. D. XV.

CONſiderans Illuſtriſſime Marchio, præſtantiſſimi Patres, ornatiſſimique Viri, varios humanarum rerum tumultus, ſimul atque duram novercalis fortunæ ſortem, qua per integrum nunc triennii curriculum bellorum armorumque impl-

plicitus negotiis usque fatigatus sum, diu & multum cogitavi argumentaque multa in pectus institui, ac multis modis egomet mecum eam rem disputavi, quànam ratione quòve consilio & ope post procellosum illum, utrasque prætergressus scyllas, sanguinolenti maris transitum feliciorem denuò nancisci possem vitæ portum. Occurrebat mihi magnoperè necessarium esse fungi munere aliquo, & eo potissimum, quod plurimum honestatis nec minus fungi in se contineat. Atque id repperi nunc tale quidem, quod cum decore peragere possum, quodque à mea professione atque militia non est alienum. Abditiora videl. sublimioris divinæque Philosophiæ mysteria in florentissimo hoc Gymnasio vobis & reserare & interpretari. Nam cum ab ineunte ætate multijugis literis eruditus, cœlestium influxu divinoque genio ab ingenio naturali corroboratus rerum secretissimarum naturam, ipsiusq; naturæ ordinem spectaculum omnium amœnissimum contemplatus sim, nihil magis ad me attinere arbitror, quàm ut sacrosanctam hanc amplexus Philosophiam, ducem me præstem iis, qui ea maximè eruditione sunt digni, ut in Tycinensi Gymnasio optimi quique adolescentes nostro munere atque opera, depromptis ex nostris thesauris novis atque veteribus sacræ illius Philosophiæ fructus intellectuque consequantur. Sed vereor hic (consummatissimi adjutores) ne qua fortassis animum vestrum subeat indignatio ac me non modò arrogantiæ, præsumptionis ac insolentię, verùm, etiam temeritatis vitio arguatis, quòd ipse ego ut homo sic in natione barbarus, exercitio hactenus miles, habitu exotico, hanc Cathedram conscendere, atque in tam cruda & immatura ætate tanta vobis & ea præsertim polliceri audeam, quæ præ rerum magnitudine gravissimum aliàs ac maturum inveteratumque Doctorem expectant. Verùm cum ad vestri intellectus perspicaciam & promptitudinem, & ad vestram erga studia optima diligentiam atque constantiam me converto, meamque haud ignaviter aliàs exercitatam & legendi & interpretandi consuetudinem cum his confero, nihil prorsus erit quod in hac re vel de capacitate vestra, vel de ingenio meo diffidam. Neque verò junior ipsa ætas prohibet, quin possemus æquè benè vel meliusculè interdum quam seniores aliquid discernere: si quidem non ætate sed ingenio inspiratione que provenit intelligentia: neque enim numerus annorum & multitudo dierum dant scientiam, sed ingenium cœlitus infusum, ac spiritus Domini sapientiam præstat etiam parvulis quod in libro Job plerisque

risque rationibus attestatur Helius filius Barachielis Buzitius. Quod si exempla quæritis, Samuel cùm esset pusillus, accepit Spiritum Domini Salomon quoque & Josias in juventute acceperunt sapientiam, & Daniel per duodecim annorum. Spiritu S. repletus est, & Paulus Apostolus non vult Timothei juventutem contemni. Et Jeremias audivit à Domino, noli dicere quia juvenis sum ego. Et Ignatius ad Nagnesianam Ecclesiam scribens ait, non longi temporis sunt sapientes neque senes sciũt prudentiam, sed spiritus ipse qui est in hominibus. Neq; etiam mireris Marchio Illustris Joannes Gonzaga strenuiss. militum Dux, quod cum me proximis his annis fœlicissimis Cæsareis castris militibus Præfectum cognosceres, nunc me sacrarum literarum Præpositum pulpito cernas. Neque etiam vos candidissimi auditotes deterreat ipsum militis cruentum nomen, eò quòd Plato ipse ethnicus & Dionysius Christianus severiter præcipiant, sacra nonnisi à sacris viris contrectari debere. Unde me quispiam tanquam humano sanguine, in quo juxta Mose verbum, jam non semel manus nostras consecravimus, pollutum, iccircò perinde ac prophanum respuendum fore existimet. Nulla vos tam sinistra insensaque opinio vel fascinet vel seducat. An nescitis apud veteres Poëtas ac Philosophos Palladem atq; Bellonam unam ac eandem literarum militiæq; deam extitisse? Habemus præstantissimorum virorum exempla, qui ob hoc ipsum divinis laudibus præcipuè celebrata sunt, quod utrisque & militiæ & literarum studiis claruerunt. Non dico nunc Demosthenem illum, qui ut extitit strenuus orator, tam erat ignavus miles. Vix enim conspectis hostib. abjecto clypeo in fugam se turpiter convertit: sed invictos Catones, Curios, Fabios, Decios, Scipiones, innumerosq; alios tàm Latinorum quàm Græcorum Duces: Præ cæteris verò Julium illum Cæsarem & Christianę Reipubl. augustum, Carolum cognomento Magnum: qui utriq; utrisque sic operam navârunt, ut discerni non queat, utro magis valuerint. Possem hujuscemodi multos adducere, sed cum non sit præsentis intentionis meæ velle laudare militiam, satis erit si hoc vos commoneam, Christum ipsum Centurionem militum sic extulisse, ut diceret, se non invenisse majorem fidem in Israël. Et Propheta ipse ob hoc singulares Deo agit gratias: Quia docet manus ejus ad prælium & digitos ejus ad bellum. Jacob item Patriarcha benedicens filio suo Judæ, ajebat: Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum. Est enim militia divina benedictio divinumque institutum, ut in Machabæorum historia

storia sacræ nobis literæ tradunt. Ubi Jeremias Propheta Domini visus est extendisse dexteram suam, strenuoq; militi Judæ Machabæo aureum gladium porrexisse inquiens: Accipe gladium sanctum, munus à Deo, in quo concides adversarios populi mei. Quo verbo & me consecravit invictissimus Imper. meus, dum adolescentior & quasi puer adhuc accepto è manu sua gladio, haud sine fœlici fortunatoq; Martis successu miles insigniebar. Sed ut semel finiam & ad animi institutum redeam, August. in lib. de verb. Domini, & Gregor scribens universis Neapolitanorum militibus, ipseque Decretorum Compilator Gratianus, ex illorum aliorumque sanctorum Patrum testimoniis unamiter concludunt, Militiam nulli imputari in peccatum, neminemque propter militiam a sacris Ordinibus debere repelli. Nec refert cui quis militet, etiamsi infideli, dummodo fidem & reverentiam impleat militia; nam & David militavit Achis Regi Philistinorum, & multi fideles atque S. Diocletiano & Juliano aliisque ethnicis Cæsaribus militasse leguntur, fide semper incolumi & laudata, Ne itaque nos inter prophanos connumeremur, catholica Canonum sanctio, divinumque militiæ institutum, sacrarumque attrectatio literarum nos excusant: Siquidem & Lactantio Firmiano placet eos qui sacras literas docent, haud secus atque quibus Antistitum manus impositæ sunt Sacerdotes sacros existimari debere. Quin & milites ipsi à Psalmista sancti dicuntur, inquiente: Utique gloria hæc est omnibus sanctis ejus. Exultationes Dei in gutture eorum, & gladii ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Quod si quem vestrum scandalizet, barbarum hominem in Lizeto gymnasio bonas literas interpretari, is sciat barbaros etiam homines esse rationales, & frui cœlo, atq; linguæ nostræ Mercurium, pectorique nostro Saturnum, quorum ille interpretandi, hic arcanæ contemplationis autor, fœlici cœlorum dono non defuisse. Quod si quem insuetum scholis militare sagum transversum agit, respondet illi Plutarchus. Non, inquiens, Philosophum facit promissior barba & vestis pertrita, nec idem Isiacos linostolia: & quod vulgò dicitur Proverbium: Habitus Monachum non perficit: neque enim plantam cortex facit, sed vegetalis natura: neque jumenta corium, sed sensibilis anima: nec humani corporis habitus sapientem, sed cœlestis ratio spiritalisque intelligentia. Ædepol multa sunt auditores, quę efficacissimis rationibus ad su-

adſuſceptam provinciam proſequendam nos adhortantur, & admonent adjuvantque Amici ſcil. qui innumeris in me collatis beneficiis, magnum mihi ad cœpta proſequenda ſtimulum adhibent, quibus eo ipſo morem gerendum duximus. Compellit me etiam Evangelica religio, ne erga Deum hominesque ingratus eſſe convincar, talentum quoque mihi con creditum ſuffodere videar, atque lumen ſub modio abſcondere, ne denique mihi, quæ ficulneæ, maledictio contingat, quæ fructum ſuum non dedit in tempore ſuo Itaque juxta verbum libri Sapientiæ, quæ ſine fictione didici, ſine invidia communico, & honeſtatem eorum non abſcondo. Alliciunt me inſuper haud parum patria, urbs, locus, tempus, otium, tranquillitas, atque poſt tot bella pax atque libertas, quæ omnia nobis Illuſtriſſimus atq; invictiſſimus de hoſtibus triumphator Hercules Maximilianus Sforita Mediolani Dux octavus, ſingulari ſua virtute ac ſapientia conciliat, continet & adauget. Qua de re Deum immortalem oramus, ut cum perpetuò fœlicem fortunatum faciat, egregiaſque ejus laudes Celſitudinis, fortunæ, virtutis, ingenii, rerum geſtarum gerendarumq; in memoriam ſeculorum omnium conſervet & augmentet, ut omnia denique ei ex deſiderio optimi animi ſui, quo nocere nemini, prodeſſe verò omnibus velit, proſperè glorioſeque ſuccedant. Deberem etiam nunc ſplendidiſſ. Joannes Gonzaga, tuis ampliſſimis virtutibus congruenter congratulari, atque condignas meritaſque illis contribuere laudes : Tua ſtrennè geſta, ſapientiſſimè conſulta, promptiſſimè adinventa in medium denarrare, ſi ſermonum unda ſenſuumque flamma mihi ſuppeteret: in aliud autem tempus hæc reſervabimus, nullaque unquam abolebit oblivio. Atque nunc unde digreſſus ſum redibo, & quod propoſitum meum ſit in hanc ſuſcepta provincia id paucis verbis aperiã Animus eſt, Hermetis. Triſmegiſti Dialogos de Sapientia & poteſtate divina inſcriptos, interpretari: quocirca prius nunc de Hermete ipſo Triſmegiſto, cujus teſtimonio præ cæteris uti inſtitutum eſt, ut quis quantuſque fuerit, & quo tempore floruerit, dignoſcatur, pauca dicemus: deinde quæ in Dialogis, quos explanare intendimus, dogmata contineantur, brevi argumento docebimus. Legimus itaque apud Moyſen magnum illum Hebræorum legiſlatorem atq; Principem, in ſuo Geneſeos libro Abrahamum ipſum Judæorum Patriarcham mortua uxore ſua Sara, plures ex pellicib. filios ſuſcepiſſe: Inter quos unus erat nomine Mydan. Is genuit filium Enoch nomine, qui ob interpretãdi ſcientiam,

tiam, qua clarus habebatur. appellatus est Hermes sive Mercurius, quod uterq; interpretē sonat. Is itaque noster est Hermes, qui apud Hebræos Enoch vocatus, Abrahæ ex Mydan filio nepos. Cujus rei gravis juxta ac fidus testis est autorque peregrinus, Rab Abraham de Avenazre in volum. suo Astrologico. Adstipulatur ei quod scribit Euseb. lib. suo de temporib. Cum esset Isaac Abrahæ filius 80. annorum, Jacob verò ex Isaac Abrahæ nepos annorum 20. Osyrim apud Græcos inter Deos relatum, eodemque tempore floruisse apud Ægyptios alium Abrahæ nepotem Enoch nomine. Accedunt adhæc quæ recitat Diodor, Sicul de antiq. gestis. Præterea Lactant. & alii pleriq; antiquitatum scriptores testantur, eo tempore quo vixit Osyris, floruisse Mercurium, qui postea vocatus est Trismegistus: Osyris namque ingenti exercitu orbem peragrans, ut homines ab agresti rudique vita ad cultiorem nitidioremq; reduceret, Ægypti regno rerumque omnium cura Isidi uxori relicto, adjunxit ei Mercurium, cujus consilio in rebus agendis uteretur, quandoquidem prudentia ac sanctitate cæteros mortales antecelleret. Hunc ferunt interemisse Argum, Ægyptiis leges & literas dedisse, verba in ordinem redegisse, multisque indidisse reb. nomina, isq; apud Ægyptios primus astrorum observator, syderum cursus certis numeris descripsit, primusq; numerorū rationem vocumq; harmonias adinvenit. Palestræ quoq; ad exercendas corporis vires, Medicinę insuper ac lyrę repertorē ferunt, atq; oleæ plantam, non, quod Græci fabulantur, à Minerva, sed ab eo repertam, Ipse etiā Græcis interpretandi scientiā contulit. ac primus inter philosophos à Physicis ac Mathematibus disciplinis ad divinorum contemplationem conscendit. Primus qui omnem sapientiæ semitam perscrutatus oratione licet modica immensa tamen sententiis de vera sapiētia scripsit. Primus omniū de Majestate Dei, de ordine spirituum, de animarū naturis sapiētissimè disseruit. Primus itaq; Theologiæ appellatus est autor & inventor: ferturq; universalia sacrorum cōplexus, conscripsisse viginti sex millia, quingenta & viginti quinq; librorum volumina, in quib. admiranda arcana, secretissimique mysteria ac stupenda pandit oracula: non n. ut Philosopus duntaxat locutus est, verum etiam ut Propheta multa præsagivit. Nam priscæ religionis ruinam, novæ fidei ortum, Christi adventum, futurum judicium, mortuorum resurrectionem, renovationem sæculi, beatorum gloriam, peccatoruui tormenta prævidit atque prædixit. Qua de causa ambigit August. peritiane syderum, an revelatione spirituum illa cogno-

cognoverit: Lactantius ipsum inter Sybillas ac Prohetas connumerare non dubitat, Hic itaq; Mercurius noster, ut acumine intelligentiæ Philosophos omnes excessit, ita sacerdos perinde constitutus sanctimonia vitæ, divinorumq; cultu universis sacerdotibus præstitit: Unde in tanta hominum veneratione habitus est, ut post Osyridem ab Ægyptiis Rex appellaretur. Mos enim illis erat, quod & Plato recitat, ex Philosophorum numero sacerdotes, ex sacerdotum cœtu Regem sibi deligere. Regiam itaque dignitatem adeptus Mercurius, constitutione legum, administratione regni ac gestorum magnitudine, cæterorum Regum gloriam obscuravit, unde meritò Trismegistus, hoc est, ter maximus nuncupatus est, quoniam maximus & sapientissimus Philosophus, maximus ac religiosissimus sacerdos, maximus ac gloriosissimus Rex extiterit, quapropter pro suæ virtutis admiratione divinos honores populus illi consecravit. Tunc pro Deo habitus in cœlos relatus, planetarum imus, præ cæteris ingenii ac scientiarum largitor, illius nomine insignitus, templa numinis sui erecta quamplurima Nomen ejus proprium ob reverentiam quandam vulgò ac temerè effari vetitum. Primus anni mensis penes Ægyptios suo nomini dedicatus. Oppidum quoque ab eo conditum extat, quod in hunc usque diem Hermipolis, hoc est Mercurii civitas, appellatur. Narrat etiam de ipso Chalcidius moribundum illum astantes his verbis allocutum. Hactenus filii pulsus à patria vixi peregrinus & exul, nunc vero incolumis patriam repeto. Cumq; post paululum temporis solutis corporis vinculis à vobis discessero, nequaquam me tanquam mortuum lugeatis, nam ad illam optimam beatamque civitatem regredior, ad quam universi cives per mortis corruptionem venturi sunt Ibi namque Deus solus est, summus Princeps, qui cives suos replet suavitate mirifica, Sed de autore hæc hactenus. De opere illius modo dicamus. Ejus titulus est Pimander, sive de Sapientia & potestate Dei. Est autem liber iste elegantia sermonis refertissimus, copia sententiarum gravissimus, plenus gratiæ & decoris, plenus sapientiæ & mysteriorum. Continet enim in se vetustissimæ Theologiæ profundissima mysteria, ac utriusque Philosophiæ latentia arcana, quæ omnia non tam continet quàm explicat: Docet enim nos, Quis Deus, Quis mundus, Quid mens, Quid uterq; dæmon Quid anima, Quis providentiæ ordo, Quæ & unde fati necessitas, Quæ naturæ lex, Quod hominum phas, Quæ religio, Quæ sacra instituta, ritus, phana, observationes sacraque mysteria, instruit

nos

nos præterea de cognitione suiipsius, de ascensu intellectus, de arcanis precibus, de divino connubio, deque regenerationis sacrrmento, atque ut paucis cuncta complectar, docet nos ritè scire atque callere leges divinorum, phas sacrorum, jusque religionum, & quo pacto fœlicitatem religione divina debeamus adipisci, quoque pacto mentem nostram, qua sola veritatem apprehendere possumus, ritè debeamus excolere. Ea enim est magorum sapientumq; vulgata sententia. Quòd nisi mens atque animus benè valuerint, corpus ipsum benè valere non posse: tunc autem hominem verè sanum esse, quando anima & corpus ita copulantur & inter se conveniunt, ut firmitas mentis corporis viribus non sit inferior. Firmam autem robustamque mentem, per quam sine fallacia mirabilia & cognoscimus & operamur, quomodo possimus adipisci, ipse nos Mercurii Pimander edocet. Quæ omnia vobis, ut autoris verba id expostulant, partim theologicè, partim philosophicè, partim dialectico rheoricoque more enucleabimus, enumerantes scripturas, autoritates, sententias, opiniones, exempla & experientias ad rem ipsam pertinentes: Sacrorum denique Canonum Civiliumq; legum sanctiones dum dabitur occasio, haud impertinenter adducentes. Ignoscat mihi utriusque Philosophiæ ac Medicinarum facultas, ignosat mihi sacræ Theologiæ schola, ignoscat mihi veneranda Canonum sanctio, legumque reverenda Majestas, si quædam aliquando suorum dogmatum paradoxa interpretari discernereque conabor. Nam etsi scio harum rerum in hoc gymnasio in immensum me excellentiores Doctores ordinariosque lectores haberi, nullum illis facturum me arbitror injuriam, sed operam illis accommodaturum, si cum illis hujusmodi doctrinarum fructus in alios divisero: Multa siquidem illorum & scio & intelligo, & memini, polliceorque vobis effecturum me totis viribus, ut nihil sit in suscepta materia tam difficile, tam intricatum, tam obscurum, tamque arduum cuicunque facultati aut scientiæ ea traditio consonet, quòd me interprete non assequamini omnes, intelligentia, favente nobis ipso ter maximi Mercurii Pimandro mente divinæ potentiæ Domino videlicet nostro JESU Christo Nazareno crucifixo, qui verus pimander, qui magni consilii Angelus vero mentis lumine illustrat: quem verum Deum & verum hominem, regenerationis autorem confitemur, futurique patrem seculi judicem expectamus. Vos igitur illustrissimi candidissimique Viri, vos qui virtutem colitis, vos ad mea tantum dicta aures adhibete, animosque intendite

dite vestros: Contra, qui sanctas leges contemnitis, hinc vos effugite, & procul hinc miseri, procul ite profani. Vos autem qui divina amatis, quique rerum arcanarum estis percupidi, & circa abditioris Philosophiæ symbola, ac mirabilium Dei operum reconditas vires, plenissimasque mysteriorum antiqui seculi traditiones curiosi estis exploratores, vos inquam adeste fœliciter, divinaque Pymandri mysteria attento animo audite. Conabor quippe vobis cum Trismegisto scientiæ decorem enunciare, ostendamque vobis quæ ratio sit consequendi intelligentiæ lumen, sapientiæque sermones auribus vestris infundam, quod dum abs me agitur, vos quæso attenti sitis, atque sicut auribus ita & animis verba nostra excipite, nostrosque labores silentio, animadvertentia, diligentia ac constantia vestra remunerate.

Protestatio.

VErum quia circa divina sæpè solet humana decipi consideratio, & nos quidem non Dii sed homines sumus, nec humani quicquam nobis abesse putamus, nullo pacto vos latere volo, palamque coram te illustrissime Joannes Gonzaga coram vobis venerabilibus ac Deo amabilibus cum Scholasticis tum Ecclesiasticis Patribus, coram omnibus vobis clarissimis auditoribus coram serpentibus terræ, volatilibus cœli, piscibus maris & universis pecoribus campi, coram cœlo terraque protestor, quòd quæcunque abs me uspiam dicta scriptáve sunt, atque in posterum dicentur scribenturque, his nolo quenquam plus assentiri, quod & ego ipse facio, quàm ab Ecclesia Catholica fideliumque choro, ac sacro Episcoporum Collegio, ejusque capite summo Pontifice comprobatui; quibus omnia dicta mea & dicenda, scripta ac scribenda subjicio, & omnib ejus negotii censendi & judicandi potestatem habentibus, paratissimus semper ab illis & à quovis melius sentiente, fraterna Christianaque charitate erudiri & corrigi, & stare cujuslibet melius sentientis & intelligentis sententiæ. Quæ quemadmodum vobis nunc dico, ita in omnibus lectionibus meis ac lectionum partibus, lecturis, dictis, scriptis, dicendis ac scribendis quibusque meis, repetita esse volo, atque ea sic coram Deo & omni creatura protestor.

Censura.

REliquum adhuc superest unum, quod silentio prætereundum minimè censeo. Idque diligenter quæso advertite.

Tria potissimum in usu sunt penes Scholasticos disserendi genera: Unum à Stoicis ac Peripateticis plurimum exercitatum, qui videlicet proposita re vel quæstione aliqua, alterum aut certam ejus partem disputando defendunt atq; adprobant, reliquas circa hanc opiniones confutantes: Alterum apud Academicos ac Socraticos usitatum, qui in medium adducta re aliqua vel quæstione, diversas ad id quod investigatur sententias rationesque adferentes, illisque pluribus præpositis & ad rem ipsam invicem collatis, quod ex his verisimilius probabiliusque visum fuerit, id eligunt atque adfirmant: Hos utrosque modos in lectionibus nostris observare intendimus Tertium verò disserendi genus Scepticorum est, quos penes nihil certum est quod sequantur, sed omnia illis indifferentia sunt, ideoque de omnibus in utranque partem disputant, & quæ naturæ ordine disjuncta distinctaque sunt permiscent atque confundunt, & perinde ac gigantes montibus montes accumulantes, bellum contra Deos gerere videntur, dum aliquot instructi Syllogismis, homines rixosi ac meretriculis loquatiores, incunctanter audent quavis de re cum quovis linguam conferre: litigiosis enim quibusdam altercationum captiunculis ac sophismatum jaculis armari, omnium disciplinarum etiam sacrarum literarum fores se posse diffringere & penetrare arbitrantur: atque hi à quibusque consummatis Philosophis ac Theologis aspernantur respuunturque Horum scientiam Jacobus Apostolus appellat terrenam, animalem, diabolicam: Paulus segregatus gentium Doctor in suis ad Titum, Timotheum Epistolis, stultam, vanam inutilem & contentiosam vocat. Super quo scribens Hieronymus: Dialectici, inquit, solent argumentationibus retia obtendere & vagam Rethoricæ libertatem Syllogismorum spineta concludere, in ea totos dies ac noctes conterentes, ut vel interrogent vel respondeant, vel dent propositionem vel accipiant, assumant, confirment atque concludant, quos quidem contentiosos vocat Apostolus Hæc Hieronymus. Sed & multa contra eos loquuntur Gregorius Nazianzenus in libro secundo de Theologia, & Urbanus Papa scribens: Antiochenis, & B. Athanasius in epistola quæ Enclion dicitur ad Ægypti & Libyæ Episcopos, Divus item Ambrosius in libro de Trinitate, & multi alii sancti Patres, quorum verba brevitatis causa adducere obmitto. Ex quorum dictis Gratianus Decretista XXX. d. Nonne eligimus. Et XXIV. quæst. II. cap. Transferunt, contra hos argumentatores constituit:

ſtituit. Sed & leges civiles Codic. de ſumma Trinit. lege III. frenum illis injiciunt. Quemadmodum itaque argumentatores iſti à quibuſque ſplendidiſſimis Philoſophis ſanctiſſimis Theologis ac celeberrimis utriuſque Juriſperitis repelluntur, ſic etiam illos à noſtris lectionibus quam longè abeſſe volumus: nullius equidem vel argumenta vel quæſtiones in Cathedra recipere intendimus. Verùm ne doctorum Virorum judicium vereri videar, neque etiam diſcipulorum meorum ingenio contra id quod pollicitus ſum, non velle ſatisfacere videar, atque ne quis æſtimet nos reſponſionis penuria declinare certamen, iccircò cuicunque vel circa autoris verba, vel circa teſtimonia per nos adducta vel aliter recitata ſeu expoſita, quippiam exigere vel contradicere libuerit, huic in fine lectionis verbo vel ſcripto id agere licebit, cui ad ſingula verba & ſententias in ſubſequenti lectione abundè reſpondentes ſatisfaciemus. Quòd ſi incommodum id erit, ſcripta ſcriptis referemus. Fecerunt ſic veteres Theologi, ex Græcis Origenes, Baſilius, Athanaſius, Cyrillus, Didymus, Euſebius, Chryſoſtomus, Nazianzenus: ex Latinis Tertullianus, Ruffinus, Hieronymus, Auguſtinus & illorum plures alii qui quidem ſancti viri nihil magis odere unquam quàm verboſam illam contentionem, in qua plus ſtomacho quàm ratione certatur, plus ad vanam linguæ ac memoriæ gloriam, quàm ad per veſtigandam veritatem: neque verè aliud moliuntur diſceptatores iſti, quàm ut Phariſaica hypocriſi circumveniant hominem, donec capiant in verbo. Quod ſi quis ante iſtos verbo non labatur, hunc juxta ſententiam Jacobi Apoſtoli, oportebit eſſe perfectiſſimum.

Gratiarum Actio.

CÆterùm non exiſtimâram me in tanta præſtantiſſimorum Virorum illuſtri corona hodie verba facturum, qui tanquam rutilantia cœli ſydera cœleſtiumque divina numina mente, lumine, motu, terrenos quoſque actus moderantia atque agentia, ſtudium noſtrum tam exhilarârunt, ſibique uſque adeò devinxêre, ut quo debueram eloquio gratias agere minimè queam. Quapropter etiam numinum inſtar tu Illuſtriſſime Joannes Gonzago invicte militum Dux, Voſque celeberrimi viri me in armis militem, in literis nunc Doctorem, vobiſque devotum addictumque pectus meum

benigno animo suscipite. Vos insuper canddissimi auditores opera, non secus ac lingua vobis mecum dabitur, satisfacturum ducite.

Oratio pro quodam Doctorando.

MAgna mihi Gratia est colendissimi Patres ornatissimique Viri, nec jucundior nec clarior ulla sors hodie mihi obtingere potuit, quàm ut hac solenni Cathedra donatus orationem dicturus sim, maximè apud vos gravissimos doctissimosq; viros, coram quorum doctrina, nihil obscurum dici, nihilque non rectè intelligi potest, ita ut ego nec falsum aliquid vobis prædicare possim, nec vera justaque mihi obesse debeant. Nunc igitur de qua re & qua de causa de eadem ad præsens disserere sit animus, paucis accipite: De justitia & jure illorum contrariis, de utrorumque administratione, meritis simul & de meritis dicemus, ut in qua facultate coronam hodie accipio, quod ego meminero recepte à Doctoribus meis boni disciplinæ, quæ insuper illius docendi exercendiq; sit mihi voluntas, quæ præmiorum spes palàm dignoscatis. Primum itaque quid sit justitia, definiamus, cuncta enim per definitionem (ut Dialectico more loquar) apertiora sunt & magis elucescunt. Neque vos pro incurioso habeatis, si divisionem nullam proposuero, de justitia absoluta & abstracta, fori & conscientiæ, politica & naturali, & si qua reliqua membra sint. Sed justitia prout est actus justi judicis determinatus, ad ipsum justum dici putetis. Quæ ab Ulpiano Jurisconsulto, deinceps ab Imperatore Justin. de Just. & Jur. l. definitur, esse constans & perpetua voluntas jus suum unicuique tribuens. Quam definitionem frater Astensis ita convertit, dicens: Justitia est habitus secundum quem aliquis constanti & perpetua voluntate jus suum unicuique tribuit. Accipitur autem in hac definitione voluntas pro actu generali, nou pro potentia: solent n. habitus definiri per actus, non per potentiam: Jus verò accipitur pro re justa, quam ita vel Princeps vel Judex vel populus vel consuetudo, vel lex vel natura vel religio vel necessitas jusserit. Ultima autem hujus definitionis particula designat actum justitiæ per comparationem ad propriam materiam & objectum: Objectum autem justitiæ jus est. unde secundum Isidorum justitia dicitur, quasi juris status, & habetur de verbor. significat. actus justitiæ judicium executor. Judex in quantum talis, hoc est, secundum Isidorum in quantum jus dicens. Unde judex malè judicans erro-

errore vel dolo, in eo quod malè judicat, non est Judex, cum non sit in eo justitia, 23. quæst. 2. cap, 1. Neminem ergò imperitum vel improbum decet esse judicem, nam ille per ignaviam ignorat, quam profitetur justitiam: hic per odium & cupiditatem corrumpit ipsam pro qua judicaturus est veritatem. Justitiæ enim propria sunt & inseparabiliter cohærent, ut variis rerum gradibus atque formis, varias pro modo suo vires, motiones, actionesque distribuat, his quoque pro dignitate varias dotes, varios exitus atque terminos, atque ut in suis gradibus officiisque quæque secura permaneant, ne aliis alia confundantur, singula suum exequantur munus statumq; suum, & id quod suum est, & quod sibi convenit, teneant & exequantur, nec usurpent sibi quod à se alienum est, & proprium aliorum. Hæc igitur est nulla imperitia, nulla iniquitate violata justitia, per quam ædificata est Respubl. & constituti sunt Reges & judices, cujus sententia est in lege & judicio, in quibus Rex præcipit & regit subditos, quos subjicit justitia, in qua sola est salus Regis & subditorum. Hæc ubi regnat justitia, omnia felicitate gaudent, omnia terminantur in bonum. Ubi justitia, ibi nullæ contumeliæ, nullæ factiones, nulla dissensio, nulla prælia, nullæ insidiæ, nulla pericula, sed omnis modestia, concordia, perpetuaque pax & omne bonum. Ipsa est gloria Regis, pax populi, tutamen patriæ, libertas plebis, disciplina subditorum, sine qua neque domus, neque civitas, neque exercitus, neque commercium ullum consistere potest, adeò ubique necessaria, ut hac sublata, ne mundus quidem subsisteret: non infernus: non paradysus illa carere potest, quamvis illic omnes aliæ virtutes absint, hîc ob vitæ beatitudinem, non amplius necessariæ. Tanta est ejus potentia, tanta sublimitas, tanta gloria. Ubi ipsa adest, nihil abesse potest: ubi verò deficit, nullæ virtutes constare possunt. Nam prudentię si desit justitia, transit in versutiam, fortitudo sine ipsa labitur in pertinaciam, temperantia convertitur in desidiam, amor in turpem voluptatem, benevolentia in adulationem, Respubl. in tyrannidem, religio, in superstitionem, nec ulla virtutum in suo esse subsistere potest incorrupta. Hæc sola si desit justitia, quæ unica & sola contra omne vitiornm genus pugnans, potens est comparare hominem Deo, & facere Deo compotentem, ut ejus potestas à nemine possit superari, cujus justitia à nullo possit corrumpi, ergò metum omnem abjicit justus, integer vitæ scelerumque purus, non egens Mauri iaculis nec arcu, nec venenatis gravida sagittis

 gittis

gittis pharetra. Cujus rei Ariſtides & Fabritius documento ſunt quam inſeparabilis ſit juſtititia, cum illi non auro, non ſummis victoriis à juſtitiæ gradu depelli potuerint: quibus è contrariò locati ſunt, qui ſeipſos etiam magnis devictis imperiis, arguentes, cupiditatibus reſiſtere non potuerunt. Cum alius auro victus ſit, qualis Pigmaleon & Anthenor: alius affinem occiderit, alius patriam parentemq; perdiderit cupiditate, alius ira impulſus juſtitiam dereliquerit, amicitiam fidēq; corruperit, alius imperii cupiditate ductus impotentiam animi juſtitiam abjecerit, ut Romæ Sylla & Marius, & Curio: apud Hebræos Jeroboam & Mambres: alius libidine preſſus, à juſtitia decidit, ut Romæ Appius Claudius, apud Hebræos etiam ipſe ſanctus David Et ut ad ſuperiora redeam, verè dicere poſſumus cum Hieronymo ad Demetriadem, quoniam omnium virtutum ſpecies, uno juſtitiæ nomine continentur. Uude Ambroſius in Hexameron ait: Ubi prudentia, ibi malitia: ubi fortitudo, ibi & iracundia: ubi temperantia, ibi impatientia, plerumque autem alia vitia: ubi autem juſtitia, ibi concordia eſt cæterarum virtutum. non n. per ſe pars eſt, ſed mater eſt omnium. Hæc itaq; juſtitia ut eſt virtutum omnium Domina, ita & noſtra juris facultas omnium aliarum facultatum judex eſt atq; Regina: quod ita eſſe multis argumentis oſtenderem, niſi jam ab antiquo vobis id non ſolum ſufficienter perſuaſum, ſed & rationabili demonſtratione reique veritate ipſaq; experientia ſcirem eſſe notiſſimum. Hoc igitur omiſſo, ad injuſtitiam veniamus, quæ juſtitiæ eſt oppoſita, in qua declaranda non eſt opus ſermonem latiùs diffundere, cum ex ſupradictis ea in oppoſitum ſenſum cōvertendo ſatis cognoſci poſſit. Nam cognito uno contrariorum cognoſcitur & reliquum, ut dicit lex Inſtitut. de his qui ſui vel alien. jur. ſunt §. Videamus & ff. de Accuſ. & inſcript. l. Qui accuſare. quibus conſonat verbum illud Ariſtotelis in libro de Cœlo & mundo prolatum. Quod oppoſita juxta ſe poſita magis eluceſcunt. Eſt itaque injuſtitia, ut deſcribit eam Ariſtot. lib. 1. Rhethoricorum. per quam aliena contra leges retinentur. Et quoniam unumquodque vitium tantò gravius eſt, quantò magis repugnat virtuti oppoſitæ, ideo duplicem denotant Doctores injuſtitiam: unam, quam vocant illegalem quæ opponitur juſtitiæ legali, quam politicam nominamus, & hæc quantum ad intentionem & actionem propter contemptum boni communis, eſt vitium generale, & ſecundum eſſentiam & objectum,

ſcil.

scil. in quantum respicit objectum speciale, ipsa est vitium speciale. Aliam dicunt injustitiam secundum modum inæqualitatis ad alterum, & est vitium speciale utroque modo opposita justitiæ particulari, inferens nocumentum alteri, de se repugnans charitati, & utraque hęc injustitia est peccatum mortale, & maximè in eo qui scienter facit injustitiam. Si quis verò per ignorantiam dictaverit injustam sententiam, hæc ignorantia neminem excusat, quoniam potuerit habere copiam Jurisperitorum, ff. de Jur. & fac. ig. l. regula, vel si sua scientia studio & labore faciliter scire potuit rectum judicium, Cod. de Ing. manu. l. 3. ff. quis or. in bono poss. ser. in bonorum, l. 11. Unde juxta Ulpianum, Qui iniquam vel injustam sententiam dixerit, injuriam facit parti læsæ. Omne enim quod non fit jure, injuria est, 14. quæst. cap. quid dicam. Sed de justitia & jure eorumque contrariis hæc hactenus. Modo judices ipsos describamus. Oportet justum quemque judicem, quod ipse aliis præcipit semet observare, ne quando alium judicans, in se ferat sententiam 3. quæst. 7. Judicet. Deinde ut causæ veritatem plenè investiget, jurisque ordinem non pervertat, ac secundum authentica statua judicet, non sit acceptor personarum, sed pauperem audiat sicut divitem, peregrinum ut indigenam, parvum ut magnum. juxta verbum Domini, Deuter. 1. non declinet favore vel clamore multorum, sicut præcipitur Exod. 25. Ne sequaris turbam ad faciendum malum, neque in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut à verò devies. Nullas preces inter judicium alterius partis admittat, nec alicui plus debito compatiatur, nec propter timorem alicujus à rectitudine Judicii deviet. Unde dicitur Exod 23. Pauperi non compatiaris in judicio, & Ecclesiastici 7. Noli quærere fieri Judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne fortè extimescas faciem potentis. Oportet enim Judicem sic directum & roboratum esse, ut minis illebrisque contemptis, non aliter agat quàm Deus, natura, civilitasque dictaverint. Legem ipsam tanquam Deum ante oculos habeat. Se verò non legis Dominum, sed fidum interpretem diligentemque ministrum existimet. Hæc qui observat, hic justus Judex: qui justus Judex esse velit, hæc illum servare necesse est. Hinc Sapient. 5. dicitur justo Judici: Induet pro thorace justitiam, & accepiet pro galea rectum judicium, sumet scutum inexpugnabile æquitatem, acuet iram suam in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Hinc justi Judices inter reliquos dignitatis suæ titulos

tulos clarissimi appellantur, & à contrario Judices iniqui dicuntur turpissimi ff. de Senat. l. fœminæ. & Spe.de Jur. omni judi.si.versic. Maximi sunt. sunt autem iniqui judices, qui (ut ait Lotetius quondam Cardinalis, postea dictus Innocentius, in opusculo de miseria hominis) non attendunt merita causarum, sed merita personarum: non jura, sed munera: non justitiam sed pecuniam: non quod ratio dictat, sed quod voluptas affectat: non quod lex sentit, sed quod animus capit: non inclinantes mentem ad justitiam, sed justitiam ad suum commodum & ad suam mentem declinantes. Pauperum causam cum mora negligunt, divitum causas cum instantia promovent, in illis rigorem extentunt, in istis cum mansuetudine dispensant. Hæc ille. Quod si intrat in Conventum ipsorum vir annulum gerens aureum cum veste candida introierit & pauper in sordido habitu, intendunt in eum qui indutus est veste præclara, & dicunt ei: Tu sede hic, pauperi verò dicunt: Tu sta hic, aut sede sub scabello pedum nostrorum, mortificantes animas quæ non moriuntur, vivificantes animas quæ non vivunt, ut legitur xi quæst. 3. Plerunque. Et sunt verba Zachariæ Prophetæ, quæ exponens Gregorius ait in homilia 26. Non morientem mortificat, qui justam condemnat: & victurum vivificat, qui reum à supplicio solvit. Uterque eorum inquit Salomon Proverb. 17. & qui justificat impium, & qui condemnat justum, abominabilis est apud Deum, imò & apud proximum & populum. Unde Proverb. 24. legitur: Qui dicunt impio justus es, maledicent ei populi, & detestabuntur eum tribus. Redditur itaque iniquus judex omnibus, primum Deo, cujus præsentiam præceptumque contemnit. Omnis enim judex, ut legitur Paralip. 2:19. non hominis exercet judicium, sed Dei: & quodcunque indicaverit, in eum redundabit. Offendit etiam Rempub. cujus maximè interest, ut rectè judicent filii hominum, & quieta sit provincia Regum, ut in Cap. ut fame de sentent. excommun Et lege, vulneratus ad L. Aquil. ff. & lib. congruit, de offic. præ. Offendit & proximum, cui infert injuriam, ut de crim. fal. cap. 2. Et ita propter enormitatem offensæ unico delicto pluribus tenetur. L. 1. ff de Injur. Et cap Cum desideres, §. final. de sentent excom. Et cap Parochiam. eod titulo. Tenetur enim parti quam læsit, non solum in re quam perdidit per litis sententiam, sed etiam ad omnia damna passa & litis discrimina. prout dicitur L. 1. de pœn. ind. mal. Inn. & in Jure authenticorum condemnatur in triplum, si civilis sit, si

sit, si trivialis, punitur in confiscatione propriæ substantiæ, & in exilium mittitur, ut in authent. ut legitur in exord. lib, 3. parag. si quis autem. & L. diversorum. ff. de variis & extraord. cog. l. u. tenetur læso in quantum bonum & æquum videtur religioni judicantis: tenetur & crimine falsi, quia falsarius est & falsitatem commisit, & pœnam deportationis & perpetui exilii & ultimi supplicii meretur. ff. ad l. Cor. de fal. L. 1. parag. qui judicem. & §. ultim. Insuper infamis est, C. de pœn. iudi. mal. jud. L. ij. Et crudelis in jure dicitur xi. q. 1. nolo. Hæc in foro civili, qamvis multa prætereo. De foro canonico, quæ pœnę statuuntur, nemo vestrum ignorat, qui legeretis terribilem illam & metuendam decretalem per Nioolaū quartum Christi vicarium, in concilio Lugdunensi editam, recitatam lib. 6. Decretalium, titulo de re judic. Cum æterni tribunal judicis ante quod omnes stabimus. Item ubi iniquus judex in sententia maledictionum per annum suspenditur ab officio, hoc est, secundum Joannem Andreæ in Novella, quod tanto tempore careat officio judicandi: & si sacerdos est, divina non celebret, & alias horas canonicas in ecclesia solenniter non inofficiet. Si sit diaconus, evangelium non pronunciet, Si subdiaconus, epistolam legere non præsumat: ac insuqer propter execrabilem criminis sui enormitatem omnes aliæ pænæ alicubi per canones & leges pronunciatæ & pronunciandæ in eundem locum habeant. Denique nisi pœnituerint, & omnibus offensis satisfecerint apud illum judicem, ubi vix justus salvabitur, qui malè judicata & judicabit, & restituet justitiam injuriam passis in die iræ & maledictionis, die calamitatis & miseriæ, die retributionis & justitiæ, certè delebuntur de libro viventium & cum justis non scribentur. Væ, hoc est, damnatio æterna erit illis qui condiderunt leges iniquas, & scribentes injustitiam scripserunt, justificârunt impium pro muneribus, & justitiam justi abstulerunt ab eo, & percusserunt animam innocentis. Nunc ergo ut me quam brevissimè recolligam, Sciant se omnes qui justitiæ præsunt, & qui se pontificii juris legumque interpretes ac doctores appellari volunt, teneri & obligatos esse ex professione nominis sui & dignitatis suæ, prius servave legem quam præcipere, prius docere populum verbo & exemplo legis canones regulasq; vivendi, quam incautos tam graviter punire: necesse est enim, ut qui legem servare debeant, legem ipsam prius cognoscant, alioquin jus ipsum summa esset injuria, & lex ipsa nihil aliud quam subdolum rete iniquitatis. Tenetur insuper prius ostendere gratiam & misericor-

diam legis, quàm violentiam & pœnam. Puniant deinde non imprudentes sed malevolos, doleantque causam esse puniendi, punitos deinde revocent ad honestam emendationem. hoc est opus proborum Jurisconsultorum: qui secus agunt, sciant se erga Deum & justitiam ipsam de dignitate & professione malè meritos esse. Nos igitur omnes unanimes, quicunque hanc sublimem & sacrosanctam juris facultatem tanta autoritate profidemur, induamus pro thorace justitiam, & accipiamus pro galea rectum judicium: sumamus scutum inexpugnabile veritatem, acuamus iram in lanceam, & sic pugnabit nobiscum orbis terrarum contra errores iniquorum, & insensatos.

Oratio ad Metensium Dominos, dum in illorum advocatum, syndicum & oratorem acceptaretur.

SI voluptatem erga vos meam, Amplissimi Patres Domini mei metuendi, pari eloquio dicendique elegantia adimplere possem, deberem jam hanc tam insignem Rempublicam nostram, vestrasque in hac eadem administranda egregias laudes non minus ornatissimo atque longo semone extollere, vestræque clementiæ condignas gratias agere, qui me ad hoc præsens advocati & oratoris vestri munus nullis meis meritis præcedentibus, tanto dispendio & longanimi expectatione evocare dignati estis. Sed ut laudare vos non mihi modò, sed omnibus ferè perquam facile est, ita condignas vobis gratias remetiri apud me præsertim difficilimum est Nulli n. nisi penitus elingui, in tanta virtutum vestrarum ubertate celebranda, quarum copia atque splendor, verborum abundantiam facilè accumulat dicenti, deesse posset oratio. Ego tamen in hoc mihi ad præsens & consultò temperare constitui, ne quis me vestræ Celsitudini arbitretur, vestram gratiam adulationis assentatiuncula velle aucupari credat. Neque etiam vos estis tales, qui laudes vestras verbis prædicatas audiri plusquam operibus præstitas palam ab omnib cerni cupiatis Sufficit vobis constantissima fama vestra, qua ob tam invictam justitiam, tam infatigabilem prudentiam, tam castissimam clementiam, tam innocentem temperantiam, tam religiosam fidem, præ cæterarum civitatum Reipublicæq; rectoribus, per cæteras civitates, regna & nationes, magni & clari estis, ut nulla uspiam sit Respublica, quæ hanc vestram iis virtutibus præcellat, vix æquare possit, idque adeò notum est, ut probatione

tione nō egeat, mihiq; id citra adulationis suspicionem liceat testari. Optoque apud omnipotentem Deum, ut hanc ipsam Rempublicam vestram perpetuò secundet, felicem fortunatamque faciat eximiasque vestras laudes virtutis, fortunæ, rerum gestarum gerendarumque in perpetuam memoriam illæsas conservet & àugmentet, ut omnia vobis ad ornamētum, incrementum, dignitatem & amplitudinem Reipub. ac nominis vestri prospero gloriosoque eventu succedant, mihique apud vestram Clementiam, tam optimam opinionem dignitatemque adepto, id quoque detur, per quod vestræ de me existimationi aliquandò condigna gratiarū repensa satisfaciam. Hoc autem eò mihi difficillimum est, quò scio me vobis plus debere quàm possim persolvere. Nec ignoro quanta sit Advocati & Oratoris provincia, in qua exemplo Demosthene, Cicerone, Hortensio, excellentissima ingenia sępissimè succumbunt. Mihi autem ingenium perquam mediocre, prout homo sum paucioris experientię ac literaturæ minoris, nec inficior, etiam eloquentia tenuissima Neque enim is sum, cujus vox tanta suavitate delectet, cujus verba tanto ornatu splendeant, cujus sententiæ tanta gravitate vincant, cujus oratio tanta vi persuadeat, ac si Cicero vel Demosthenes aliquis essem, sed mediocritas quædam est mihi loquendi duntaxat, non eloquendi, & in rerum veritate enuncianda, nō in proloquendo, phaleratis verbis fucatas sententias. Nec vos in hoc me improbabitis, qui vera libenter auditis, scelusque esset tanquam læsæ majestatis, coram vobis incerta fucataque dicere, nedum falsa. Integritatis meæ testis est mihi præsentia mea: si alia probitatis meæ indicia quæritis, possim fidei causa ostendere ea, quæ nota sunt, patriam non obscuram, progeniem non ignobilem, familiam non pudendam domum non sordidam, mores inculpatos, vitam sine crimine, famam apud probatissimos viros sine macula, non indignus aliquando habitus, cui à summo Pontifice, ab Imperatore, à multis Prælatis ac Regulis fides & gratiæ haberentur, quem filium & amicum vocarent, qnorum mensa convivis assiderem, quorum familiaribus epistolis ac publicis literis sum veneratus, quòs virtutis meæ testes usque mecum adservo, longè mihi gratiores quam pecunias, quarum ego nunquam cupidus fui, nec ubi adsunt unquam avarus. Verum postquam uxorem duxi, à publicis negotiis principumque ultra sortem meam familiaritate, ut quæ longè plus ambitionis habeat atque periculi quam tranquillitatis, abstinere proposui, & pro-

pria deinceps industria vixi, meisque me angustiis continui sorte mea contentus, variasque fortunæ ambages infracto animo pertuli, nulli onerosus. Postquam autem vestra Celsitudo jam pluribus literis, misso insuper ad me vestro Secretario, me in Oratorem suum postulasset, ipseque Dominus Præceptor Rivi-eversi-atque illius frater germanus præceptor Metensis unà cum magnifico barone & genitore suo, quibus plurimum debeo, idipsum à me multis precibus contenderent, nephas arbitratus sum tantorum virorū ac de me optimè meritorum preces rejicere, vestramq; gratiam contemnere. Itaq; spretis omnibus aliis commoditatibus ac magnificis titulis, quorum plures tunc apud Allobroges mihi proponebãtur, vobis me firma deliberatione dedicavi, confidens me taliter effecturum, ut hæc de me tam optima opinio vestra non omnino frustretur. Sèd ne diutius huic sermoni insistens vobis molestus sim, ac majorum negotiorum cōsultandorum tempus præoccupem, non aliud agendum restat reliquum, nisi ut ego qua maximè possim veneratione, devotione, religione, pollicear demq; fidem, me nusquam vobis nulla in re, consilio fide, taciturnitate, & reliquis muneris hujus debitis ac onerib. quacunq; sors ceciderit, defuturum. Faciam ergo nunc quod me decet, vos accipite quod vobis debetur. En habetis me quem jamdudum optastis. Titulum Advocati & Oratoris vestri amplector. Recognosco vos Dominos meos certos & indubitatos, vobisq; omnem reverentiam, obedientiam ac fidem exhibeo, qualem Orator, & ad consilia Reipub. vestræ admissus, jure & consuetudine præstare tenetur, & quicquid vestræ Reipubl. causa efficere præceperitis, quam studiosissimè prosequar, experiar, enitar, faciam, perficiam, neq; fidei, neq; industriæ, neq; diligentiæ unquam defuturus. En facultas, persona, animus, omnia in vestra potentia sunt. Hæc dixi vobis brevius, quo vestra prudentia ex paucis multa percipere solet, nobisque veniam dari postulamus, si non vestram Celsitudinem concedentem, sed secundum vires nostras temporisque indigentiam extemporaneam orationem diximus.

Oratio ad Senatum Lucenburgiorum pro Dominis suis Metensibus habita

CElsitudinem vestram, clarissimi Senatores, tot repetitis turbare commonstrationibus testamur superos & Deum ipsum, non minus quam id eandem vestram nauseat Celsitudinem

dinem, & meos Dominos tædere. Sed haud utrobique par eſt, cum veſtræ ſublimitatis autoritas id ſolo juſſu poteſt, quod nos citra tamen juris ambiguum dubii expectamus. Non quod juſtititiam æquitatemve formidemus, nō quod veſtræ ſententiæ unius aut alterius utriuſve exitum timeamus, ſed inconſtantiam formidamus eorum, quibuſcum nobis negotium eſt, publicanorum, hoc eſt, redemptorum vectigalium veſtrorum, à quibus cives noſtri ut alienigneæ & peregrini homines, tanquam indigenarum veſtrorum injuriis obnoxii ſint, non modico damno affecti ſunt ſimul & injuria. Cauſa hæc pendet coram judici veſtro, magno noſtrorum cum incommodo tum impenſa. Pendet ab annó ultra in hunc uſque diem. Interim vobis ſæpè à noſtri civibus in ea cauſa ſupplicatum eſt, articulatum eſt, ſcriptum eſt. Exhortati ſunt vos Domini mei civitatis Mediomatricum Decuriones plus ſemel, vos feciſtis quod in vobis fuit, ſcripſiſtis, mandaſtis, præcepiſtis iſtis veſtris redemptoribus quod æquum fuit. Si decretis veſtris obeditum eſt, laudamus operam: ſin minus, quid monſtri alatur, non ſatis intelligimus. Conſtat, quòd redemptores illi, neque hoc neque illud auſcultant, ſed obdormierunt ad literas veſtras, non abſque noſtrorum & damno & injuria. Quæ res, ſi audendum eſt verum fateri, neque modeſtiæ proborum virorum neque continentiæ publicorum munerum officia videntur. Debuiſſet revera redemptoribus iſtis pudori fuiſſe, ſiquidem regii veſtri ſenatus mandatis hactenus non fuerunt obtemperantes, vel ſic ſe ac tales præſtitiſſent, ut tanquam de officio eorum male meriti, aliquando jure argui non poſſent. Quod ſi juſtitiæ prompta largitas claros fecit ſenatores, quæ & ſemper & omnibus à nobis conceſſa eſt, vos eandem nobis quoque confidimus conceſſuros, omnemque hanc controverſiàm & litem in hac præſenti congregatione veſtra, & per vos ſtatuta hodierna die, veſtra ſenatoria ſententia ſopituram. Pro hoc poſtremo nunc miſerum me Domini mei, obteſtanturq; Celſitudinem veſtram, ut ſublatis quibuſque iniquis exactionibus, ſemotis quibuſque judicii ſubterfugiis damnoſiſque dilationibus judicium civibus noſtris, æquitate juris ſuadente, velitis accelerare. Cæterum nunc quod cauſæ hujus caput eſt (dico quod ad exactionis vectigalium noſtrorum novitatem attinet) hæc res Dominis meis hucuſque viſa eſt ultra jus & æquum, ultra hactenus & ab antiquo obſervatam veterem conſuetudinem inducta, nec ullo ſano conſilio ſenatorioque decreto roborata. Fortaſſis ſunt aliqui ex iſtis mercenariis redempto-

demptoribus & publicanis, qui excogitatis novis titulis sese Reipub. vestræ probè consulere contendunt: si ejusmodi exactionum rapacitate, à vicinis populis quam plurimum emunxerint, ac tanquam auri spongiæ vicinorum opes exugentes in fiscum vestrum intulerint, quasi omnis Reipub. fœlicitas, in ampliandis vectigalibus contineatur, quorum tamen bona pars in privatam eorum arcam dilabitur. Quòd si horum rationes prævalebunt, si ita mentibus vestris persuasum est, frustra nobis ad orandum hic locus vacaret. Sed Dominis meis de Celsitudine vestra longè melior opinio est, ut qui sitis cùm æquissimi tum justissimi animi, quo vestræ Reipublicæ quàm plurimum prodesse, alterius non nocere velitis, tum simul integerrimæ prudentiæ scientiæque in pectore vestro jura omnia recondita habentes, ipsas de novis vectigalibus non instituendis leges censurasq; non ignoretis. Itaque orant vos Domini mei, ne patiamini exemplum hujusmodi induci, quo fiet ut exactio generet exactionem, innovatio generet innovationem. Quòd si sic futurum est, ut ita metiantur exactiones, quem tandem futurum arbitramini exigendi vel modum vel finem, nisi fortè Deo ipso repetundarum acturo, aliquando malè gesti muneris rationem reddendam? Nollent Domini mei juri vestro quicquam derogare, nollent in suo dominio subditos vestros supra veterem morem illa innovata exactione gravare. Ut ergo minimum dubium sit, & nulla controversià, vos idem quoque erga nostros cives facturos speramus. Quòd si præscripta per vos imperiali potestate auctoritateque Lateranensium concilii id vobis justum videatur, ut liceat vobis vectigalia taliter extendere, sitque vobis talis prærogativa libertas: jam occasionem dederitis Dominis meis etiam sua vectigalia extendendi, ac victa per vestrorum excessus nostra temperantia, in vestros populos consimilia rependere. Facturi autem id sint nec ne, jam vobis in manu est, vos bono publico consulite occasio dum est. Cæterum Dominis meis Celsitudini vestræ integerrimo animo deditissimis, semperque vobis bona, prospera gloriosaque ominantibus, de his quod superest, litem suam partes declamabunt.

Oratio, in salutatione cujusdam Principis & Episcopi pro Metensibus scripta.

ADsunt hic præsentes, præstantissime Præsul simul atque Princeps illustrissime, adsunt inquam ex decurionibus civitatis hujus ad hoc ordinati, ut omnium eorum totiusq; populi

puli ac civitatis nomine salutent excellentiam tuam, congratulentur hoc jucundissimo adventui tuo. Adsum & ego à Dominis meis ad hoc muneris deputatus, qui eorum erga excellentiam tuam optimum affectum omni sermonis fuco semoto, veridica oratione exponam, qui certè, ut brevissimè dicam, talis est. Salutant te Domini mei quàm maxima veneratione, reverentia & honore id eos facere decet, tuæ excellentiæ debetur, tua sublimis dignitas deposcit, ac infatigabiles virtutes tuæ merentur: Congratulantur hoc jucundissimo adventui tuo, ominantes ut te benè secundent superi, semperque in melius provehant, omnemque fortunæ invidiam abs te procul arceant, offeruntq; tibi quantum in eis est, omnem benevolentiam, favorem, beneficentiam, & si quid penes eos aliud est, quod excellentiæ tuæ conducere queat. In quorum testimonium domant te munusculo quodam, non tanquam tanta tua sublimitate digno, sed tanquam signo seu monumento eorum erga te benevolentiæ amicitiæque quo testentur tibi integritatem animi sui, significent tibi optimam voluntatem suam, exponant tibi semper promptum paratissimumque obsequium suum, orantque excellentiam tuam id ipsum eo animo abs te gratum & acceptum haberi.

Oratio in salutatione cuiusdam magnifici viri pro Dominis Metensibus scripta.

VEtus mos est civitatis nostræ splendide Vir, & apud magnificos Dominos meos eorumq; prædecessores pro eorum optima voluntate laudabili consuetudine observatus, quasque eximii alicujus status personas per eorum civitatem transeuntes, jucunda quadam gratulatione, addito etiam munusculo aliquo, tanquam amicitiæ suæ benevolentiæque pignore salutare. Quod cum hodie mihi à Dominis meis erga magnificentiam tuam efficere injunctū est, deberem jam pro illustri natalium tuorum gratia, pro integritate viriū tuarum, pro virtutum tuarum uberrima copia egregias laudes tuas, si non omnes saltem aliquas condigno sermonis eloquio complecti, tuoq; adventui condigna oratione congratulari. Sed ne sermonis prolixitate tibi jam in itinere defesso, aliisque arduis negotiis intento molestus sim vel impedimento, tum ne dicendi colore publicæ integritati fideiq; Dominorum meorum tanquam adulantium tibi obesse videar, ab hoc consultò mihi temperare constitui, relinquens ea vulgatissimæ ac constan-

ſtantiſſimæ famæ tuæ, qua & apud nos apud cæteras provincias magno probitatis exemplo, magno virtutum gloriæque ſplendore clarus haberis, longeque plus laudabilis es, quam id mea etiamſi elaboratiſſima ſit oratio, explicare poſſet. Faciam igitur quod reliquum me decet, tu accipe quod tibi debetur: Accipe, inquam, ſalutem Dominorum meorum tibi quàm maxima reverentia exhibitam. Accipe eorum in te munuſculum hoc benevolentię ſuæ monumentum. Demum ſi quid eſt, quod eos colloqui velis, parata tibi promptaque dabitur audientia. Quod ſi etiam loci patriæque viſendæ cupidus huc acceſſeris, En habes hîc urbem antiquiſſimam, quondam Romanorum ſociam & amicam, poſtea clariſſimorum Regum ſedem invictam, porro inter ſacri Romani imperii civitates haud minimam, in qua quicquid rerum antiquiſſimarum novarumque animum tuum cognoſcere oblectat, omnium luſtrandorum libera erit facultas, Dominis meis in omnibus tibi ſemperque benè ominantibus.

Oratio, per quendam affinem ſuum Carmelitanum, ſacræ Theologiæ baccalaureum formatum, in acceptione Regentiæ, Pariſiis habita.

SI unus ego ex Periandri Corinthii aut Lycophronis ſchola eſſem, qui fœlicitatem ipſam in gloria & honore locaſſe feruntur, ſuſceptor amantiſſime, multum gauderem me his ornatiſſimi eloquii tui divitiis coram tantis viris tam cumulatiſſimè laudatum, inſuper & hac roſea veluti ovali corona tam magnificè adornatum. Sed ipſa cùm profeſſæ religionis humilitas, tum ipſa humanitatis meæ mediocritas faciunt, quò minus haſce tam inſignes laudes, quas tua eruditio mihi cæcutiente amore adſcribit, pro meis agnoſcam, admirorque colendiſſimi Patres, quidnam commoverit reverentiam veſtram, poſt alia multa in me collata beneficia, me his ornamentis tituliſque decorare, huic ſublimi loca ſufficere tanta venerationis pompa comitari. Certè non ſum is, cui tam egregiæ laudes ac ſplendidi tituli, tam ſublimia pulpita conveniāt. Veſtra hæc munera ſunt, vobis iſta debentur encomia, qui tanquam cœleſtia cœli ſydera, divinæ & humanæ ſapientiæ lumine repleti coruſcatis, à quibus mihi longè ſatiùs eſſet doceri quàm laudari, quam coronari, quam proferri. Sed veſtra hæc eſt erga me humanitas & benevolentia, non meum meritum. Quicquid ergo iſtic nunc de me benè dictum eſt, totum id veſtræ refero benevolentiæ, ſed & totum me in vobis debere

bere fateor. Conabor igitur & nitar favente Christo vestrisque conatibus, aliquando evadere, qualem nunc me prædicatum audistis aut fortè opinamini, vobisque dum dabitur occasio, de tanto in me collato honore, non minus re quam sermone me satisfacturum dicite. Sed jam precor vos Domini, modica hæc amicitiæ & obsequii pignora, vinum videlicet lætitiæ symbolum, fructusque futurorum bonorum indices, hilari animo mecum convivantes excipite. Vos fratres amantissimi, currite, festinate, & clarissimis istis Dominis meis singula diligenti cura ministrate.

Oratio pro filio Christierni, serenissimi Daniæ, Noruegiæ & Sueciæ Regis, &c. habita in adventu Cæsaris.

SI mihi Imperator Auguste, Domine & avuncule colendissime, vincendus esset hic gemebundus animi dolor, quo divam Margaretam amitam & prope plus quam matrem nostram, ac omnium optimam principem, tam acerbo fato amissam lugemus, multo effusiore gaudio jam tuæ majestatis adventui gratulaturus forem, & ultra quam ætatis & studii mei quantulacunque fert opinio, sermonis mei nervos omnes in te uno salutando intenderem. Nunc verò uno hoc eodemque tempore, & summa tristitia & pari lætitia distractus, nam hinc doloris magnitudine superatus, inde reverenda specie venerationis tuæ attentus, redigor ad silentium, nec ulla est mihi sermonis facultas, attamen tum tacens tum loquens usquequaque tuæ majestati gratulor. Congratulantur & mecum astantes hæ principes, mihi quidem sorores unicæ dilectæ, tibi vero ex sorore æquè atque ego nepotes. Tuo adventui gratulamur, tua præsentia solamur, tuæ clementiæ gratias agamus. Cujus alta bonitas præsens comitas, non patietur nos penitus orbatos esse, nec spoliatos spe bona relinquet. Agimus etiam gratias pro ingentibus illis beneficiis, quibus nos diva princeps amita nostra, non secus ac propriam prolē hactenus prosecuta est. Pro cujus æterna gloria, cum aliud majus referre nequimus, Deum ipsum indefessis precibus incessanter oramus. Tibi autem Imperator clementissime inprimis illustrem Regem, Dominum & parentem nostrum, tuæ majestatis fratrem sororium, cùm has adstantes puellas principes sorores meas meque simul tuos nepotes, tum omnem nostram familiam commendamus, tuoq; patrocinio devovemus, atque ne nos deseras, ne negligas, ne consueta tua benevolentia & favore destituas, ego unus omnium voto, tuam Clementiam

ſupplex oro atque obteſtor, qui Deum Opt. Max. in tui nominis famam & gloriam, utque tibi omnia proſperè feliciſſimèque ſuccedant, obnixè pevpetuoque deprecabimur.

Oratio, habita in funere divæ Margaretæ Auſtriacorum & Burgundorum Principis æterna memoria digniſſimæ.

VEtuſtiſſima majorum inſtituta ſunt, reverendiſſimi, illuſtriſſimi, clariſſimi, generoſi, nobiles, egregii, prudentes & præſtantiſſimi viri voſque cæteri auditores omnes attentiſſimi laudabili conſuetudine ab illis ad nos uſq; derivata clariſſimorum Principum, quicunq; magnitudine rerum aut domi aut foris, aut pace aut bello geſtarum, aut alia quavis vitæ gloria floruiſſent, cum luce hac exceſſiſſent quam ornatiſſima fieri potuit oratione à ſummis autoritate viris & dicendi copia affluentiſſimis Oratoribus, narrando eorum vitam omnem, ortum, curſum, exitum reſq; geſtas, adornatis laudibns funera celebrari, ac compoſita ſermonis pompa publicè illis parentari. Quod cùm mihi hodie injunctum ſit manus, divæ Principis noſtræ Margaretæ & Germaniæ & Burgundiæ unici decoris, funus perorare, funus inquā, tam acerbum & flebile, quod non ſolum provinciales lugent, ſed etiam exteri populi certatim illachrymantur, quod etiam dolent flentq; hoſtes, vixque univerſus Chriſtianus orbis ſibi temperat à lachrymis, impiū eſſet non parère, & onus hoc, licet humeris meis longè impar & pergrave, uno modo recuſare, qui unus ſum ex omnibus, qui hanc mihi delatam provinciam refutare nullo modo poſſum nec debeo. Optarem autem nunc mihi eam ingenii felicitatem, orationis vim ac dicendi copiam, ut cujus vitæ & rerum geſtarum laudes in præſentia vobis enarraturus huc conceſſi, quibus deceret orationis & verborum inſignib, ritè poſſem abſolvere. Certè nulla mihi mediocritas in tam celeberrimæ Principis funere perorando adhibenda eſſet, in cujus vita omnia ampliſſima, excellentiſſima, eminētiſſimaq; fuerunt. Sed non mihi tantū eſt ingenii, non mentis, non ſpiritus, non virium, qui quanto magis in divinæ hujus principis laudem celebrandam animum intendo, eo mihi res ipſa ſeſe ſublimiorem difficilioremq; offert. Neq; verò cuïquam poſſibile puto, ētſi omnes id molirentur, omnes ejus laudes attingere, quæ principum omnium decus & inſignium mulierum quæ ſunt, quæq; fuerunt unquam extitit honeſtiſſima atq; nobiliſſima, foris domiq; præclariſſima, majorum nobilitate illuſtriſſima, omnium virtutum genere ornatiſſima, ornamentum patriæ,

decus

decus totius fœminei sexus, nec fœminis solū illustribus, sed & clarissimis viris inimitabile exemplar, nec nostra solum ætate, sed omni temporum posteritate memorabilis, quippe qua nulla ætas nec tulit nec feret majorem, vixq; ei parem. Quod tantum dicendi flumen, quod tam uberrimum orationis genus, quod posset cum ejus incredibilib. & divinis laudib. comparari? Unde in tam immenso virtutum agmine potissimum dicendi sumemus initium? Num laudabimus genus & nobilitatem? cujus tanta erat nobilitas tanta claritas, tanta præstantia generis, ut omnes Christiani orbis reges atq; principes propinquitate sanguinis & generis affinitate cōtingeret, quorum plurimorum oratores, summos viros, sed afflictos & atro colore, mutato vestitu huc missos videtis ad honestandum hoc funus, & celebrandum clarissimæ principis exequias. An laudabimus modestiam, prudentiā, æquitatem, mansuetudinem, pietatem, constantiam, justitiam, religionem? undique tot admirabiles & heroicæ ejus virtutes sese proferunt, quibus supra quam humana conditio pateretur nomen suum æternitati cōsecravit, ut in posterum sancta divinaq; princeps habeatur. An res gestas extollemus? Tanta sunt ejus præclarissima facinora, ut penè mirandum sit tanta ac tot simul fœminam patrare potuisse, quibus jam non summam reginam, non summam imperatricem, sed numen, sed deam in terris sese præbuit colendam. Hæc omnia cum non modò longissimum, sed penitus infinitum ac impossibile sit oratione velle complecti, quæ magnis historiarum voluminibus vix explicari possent: tamen narraturus sum de splendore & laudibus ejus, non quanta se offerunt, sed quantum temporis angustia patitur. Itaq; capita rerum duntaxat, non res ipsas perstringemus, atq; de his ipsis etiam multis admodum pauca quædam, & ea breviter expeditèque dicemus, & ea sola, quæ sunt exploratissima, quorum testes hîc adsunt, qui hæc omnia aut planè viderunt, audiverunt, cognoverunt, experti sunt, quippe de nobilitate clarissimi generis sui, de præclarissimis virtutibus & integerrimè acta vita, de rebus per illam magnificentissimè & supra omnem opinionem gloriosissimè gestis, de quibus omnibus dicturi sumus, falli non possunt. Hos ego mihi judices, hos mihi testes adhibeo, horum præsentia fretus, nunc rem ipsam audentius aggrediar. Sed illud vos inprimis admonitos volo, me non juxta rhetorum præcepta, è vulgatis illis demonstratoriis locis artificiosam orationem velle contexere, non enim quod ars, sed quod ingens animi dolor, & sui impotens suggerit,

affectus, quæ occurrunt memoriæ sparsim, & nullo artificioso ordine colligemus. Quem enim ordinem servare potero in re, in qua omnia sunt acerba, tristia, confusa, funesta, & potius fletu, luctu, lamentis, lachrymis, quam verborum leporibus & eleganti sententiarum ordine exprimenda, etsi illum dicendi series maximè expostulatur? Sed ut à nobilitate generis narrandi initium faciam, habuit hæc gloriosissima princeps nostra paternum genus ex Germania orbis terrarum provincia amplissima, atque ex gente Austria, totius Germaniæ familia antiquissima, super illustri quidem & excelsa, nec solum hoc tempore clara, sed etiam Drusi & Trajani temporibus propriis Regibus semper potentissima, atque post receptam Christianam religionem, semper Regum Cæsarumq; progenitrix præ cæteris fœcundissima. Hodiè verò cùm multitudine summorum ducum, tum potentia invictissimorum Regum & Imperatorum, ac fœlicitate parti imperii, in toto Christiano orbe prima & suprema. Maternum autem genus habuit ex Gallia, provincia æquè latissima, & ab omni ævo nobilissima, atque ex Burgunda gente non minus potentissimorum Regum ac magnitudine rerum gestarum, multarumque & in Gallia, & in Germania provinciarum atque gentium imperio celeberrima. Quod si nunc Reges potentissimos, si duces præstantissimos, qui per superiora tempora ex utraque hac stirpe, ceu è fontibus totius nobilitatis processerunt, recensere vellem, & hac una ratione complecti, nec triduo quidem dicendi finem facturus essem. Quis enim ignorat, cumulatas fuisse omnis orbis Christiani vires, ut nobis hanc serenissimam Principem Margaretam ac ejus fratrem germanum Philippum Castellæ Regem, atque per illum hunc Carolum Augustum ac Ferdinandum Ungariæ & Bohemiæ Regem jam etiam Cæsarem producerent. Sed nos in progenitoribus suis enumerandis sermonem hunc non extendemus, non amplificabimus, sed brevitate quanta fieri potest maxima, in angustum comprimentes, de iis velut delibando recensebimus. Habuit Diva nostra Princeps patrem Maximilianum Archiregem atq; Cæsarem invictissimum, & superioribus illis Augustis non æquandum modò, sed in multis etiam anteferendum. Paternum avum habuit Fredericum tertium Imperatorem, principem omnium justissimum clementissimum, piissimum, cognomento pacificum. Hinc cum Carolus Belgarum atque Burgundionum princeps metuendissimus Novesium inferioris Germaniæ oppidum copiosissimo exercitu obsideret, evocatus

tus tum Fredericus à circumvicinis principibus & civitatibus, comparata imperii viribus non contemnenda bellica expeditione Novesium contendit. Ubi pacificus Imperator pro hostilitate, pro pugna, pro bello rebus omnibus optima pace optime compositis, & oppidum insuperabili obsidione liberavit, & intra cum Carolo strenuissimo principe strictissima amicitia ejus unicam filiam nomine Mariam, virginem splendidissimam atque pudicissimam, multarum provinciarum atque gentium hæredem, filio suo, quem diximus, Maximiliano sponsam impetravit. Hæc extitit divæ Principis nostræ mater, hic verò pater, illi utrique avi, viri profectò de quibus cum Ecclesiastico verè dicere poterimus, quorum pietates non defuerunt, & cum semine eorum perseverat bona hæreditas, filii eorum & nepotes eorum propter eos in æternum manent, semen eorum & gloria eorum non derelinquetur, nomen eorum vivit in generationem & generationem. paterna illi avia fuit Helionora, Eduardi Lusitaniæ Regis filia, consecrata & uncta impetratrix, vereq; Augusta Aviam autem maternam habuit ex Borboniorum ducibus atq; Francorum regib prognatam, genere æquè nobilissimam & clarissimam suorum temporum, laudatissimique nominis fœminam, nomen illi erat Isabella. En stirpis hujus nobilitatem, vetustatem, gloriam, de quibus nunquam satis multa dici possent. En semina en radices, quæ pulcherrimum hunc & preciosissimum fructum protulerunt. Sed hæc de nobilitatis præcellentia hactenus. de qua tamen non ea quæ pro magnitudine rei dici potuissent complexi sumus, sed duntaxat quæ visa sunt memoratu necessaria Nolumus enim sic majorum suorum laudibus niti, quod videamur suas proprias proferee non posse. Ipsa nobis diva Princeps nostra laudanda est, ipsa nobis suiis propriis colorib. & lineamentis exprimenda. Princeps quæ forma venusta, moribus modestissimis, prudentia præstans, & quæ ætatem suam honestissimis, eisdemq; clarissimis facinorib. peregerit. longè peregrinaverit, multa viderit, multa peregerit, semper maximis in rebus maxima cum laude versata, & omnium quos ætas nostra tulerit optima atq; clarissima. Nata est in hanc lucem Princeps serenissima, anno humanæ redemptionis Millesimo quadringentisimo septuagesimo nono, mense Januario, die decima, hora horologii antemeridiana 11. nata in celeberrima Advaticorum urbe. videl. Bruxellarum, atque per Reverendum D. Ferricum Tornacensem Episcopum juxta ritum Ecclesiæ in templo Divæ Gudulæ persacrum baptisma

ſima Chriſtianæ religioni initiata, fide jubentibus illuſtribus principibus Philippo à Ravenſtein è ducibus Clivorum, & Joanne Auſteraniæ principe, atque ſuperilluſtri Domina Margareta, materni Avi ſecunda conjuge, ad cujus imitationem nomen huic divæ Principi noſtræ tunc impoſitum eſt. Nata eſt autem, quo tempore fames, peſtes, bella, factiones, & omnium tragicorum malorum agmen quaſi mare quoddam exundans erat, univerſas has provincias ira, rabie, odio, ſanguine, cæde, ſcelere in volvens atque permiſcens, dum plebs ſeditioſa & rerum novarum cupida tumultuabatur, cives mutuo ardebant odio, diſſidebant in varias factiones nobiles, inſurgebant populi, diſcordabant rectores, patria omnis in ambiguo erat, & plura hoſtis poſſidebat. Inter has denſiſſimas afflictionum tenebras nata diva Princeps, tanquam nova quædam lux per univerſam provinciam viſa eſt diffundi. O altiſſimum divinorum conſiliorum abyſſum, ô infinitam divinæ bonitatis providentiam, ô ſummam Dei clementiam, qui (quod credendum eſt) propter demerita noſtra, conſtitutis nobis inter tot ærumnas & calamitates, abundantibus malis noſtris ſua abundavit & gratia, & talem nobis principem in lucem produxit, quæ nos, patriam, quæ penates, tot periculis, tot diſcriminibus fuerat liberatura. Ipſa enim nutritionis annos vix egreſſa, quibus parentibus, quib. majoribus originem traxiſſet, ſupra ætatem ad miraculum ſpectantium oſtendit, tum multa de ſe pollicebatur præclara & excelſa indoles, ut ætatem fama, famam admiratio, admirationem virtus vinceret, eſſetque apud omnes populos expectationis admirandæ. Nec fefellit illos opinio. Siquidem defuncta paulo poſt matre ejus Maria principe clariſſima, ac viduo parente ejus divo Maximiliano Cæſare, & immortale bellum eſſet nobis cum Francigenis, & vicinia omnis armis fremeret, ſola ipſa tunc ſolidæ pacis inſtrumentum, medium, nodus & copula comperta eſt, atque provincialium opera Carolo Francorum Delphino, ac Lodovici undecimi Francorum Regis filio unigenito in matrimonium deſponſata, vix trium annorum nata, in Franciam adducta eſt, ubi maxima cum pompa, nec minori cum lætitia & gratulatione excepta, à præfato Lodovico ſapientiſſimo Rege, nõ irrito nec vano omine pacifica cognominata eſt. Manſit in aula Regis omni celebritatis genere honorata, educata inter nobiliſſimas puellas, optimiſque moribus imbuta, tantum de ſe ſubito per univerſum hoc regnum adultæ jam nobiltiatis ſpecimen præbuit, ut à cunctis velut numen quoddam veneraretur

raretur revereretur. Quam præclarissimam & generis & educationis morumque nobilitatem, etiam corporis elegantia & animi ornamenta sociabant. Erat enim illi vultus perbenignus & jucundissimus, aspectus hilaris, plenus autoritatis & gratiæ Dignitas oculorum talis, ut nitidissimum quendam nobilitatis splendorē profundere viderentur: gratia oris maxima, vox suavis & sermo expeditus, summa totius corporis elegantia, & quæ regium atq; imperatorium quiddam præ se ferre venustate quadam majore quàm humana videretur. Ad tam præclaram corporis venustatem accesserunt honestas, mansuetudo, modestia, pudor, verecundia, cæteraq; virtutes tantæ, ut se tanquam exemplum & speculum quoddam virtutum, omnibus præbet contemplandam Nulla præclarior, nulla nobilior, nulla amabilior puella habebatur, sic cæteras omnes puellas atq; virgines nobilitate, gratia, virtutibus anteibat. Verùm mortuo Ludovico Francorum rege cum Carolus rerum potiretur, persuasus à regni primoribus ut Britanniam imperio suo adjiceret, Margaretam jam adultam, nobilitate, venustate ac morum integritate licet nulli secundam, repudiavit, & Francisci Britonum ducis defuncti superstitem unicam filiam, Britanniæ hæredem, divo Maximiliano Cæsari per oratores desponsatam, Britonibus ingenti prælio victis accepit uxorem. Utrunq; factum cum maximorum bellorum potissima causa fuisse debuerat, tamen contentionem & injuriam hanc omnem, ipsa licet repudiata Margareta princeps, nova pace sopivit. Caroli autem repudium (mirum) quam constanter tulerit, quanta animi magnitudine toleravit erit. Jamq; præclara illa adolescentiæ indoles, integritas, cum antea semper superaret ætatem, magis magisq; inclarescere cœpit atque per singulos virtutum gradus majori cum ratione consiloque insurgere, maximis rebus par ingenium. difficillimis non minorem constantiam exhibuit. Vitæ probitas singularis, animus benignus, & qui nunquam ad iracundiam, nunquam ad odium nunquam ad inferendas injurias, nunquam ad vindictã, nunquam ad bella, sed semper ad beneficentiam, laudem, concordiam ac pacem flectebatur, tantumque de se subito apud omnes populos adultæ jam & plusquam masculæ virtutis specimen præbuit, ut fama ejus non in istis atque finitimis provinciis clausa teneretur, sed per remotissimas nationes lõge lateque extensa, maxima cum laude & admiratione vagaret, & publica omnium vox esset, nullam unqam natam esse

hac principe clariorem, nec meliorem. Hac constantissima atque optima fama permotus Ferdinandus Hispaniarum magnificentissimus Rex, cum experientissimus tum acerrimi ingenii Princeps, sic in hanc indolis altitudinem exarsit, ut post toties devictos Afros, & aucto imperio suo Granatæ regno, conquisitis etiam & subactis ad Antipodas usque multis admodum & opulentissimis insulis, jam tot urbibus, tot oppidis, tot regnis auctus, tot clarissimis victoriis terra marique nobilitatus, tot immortalibus triumphis celeberrimus, nihil inter tantæ felicitatis titulos prius haberet, quam ut hanc laudatissimam puellam Divam Principem nostram, Margaretam inquam, quam tunc multi Reges & Principes appeterent, ambirent, observarent, filio suo unigenito, tot opulentissimorum regnorum ac potentissimorū principatuum successori, desponsare posset. Itaque ut id conficeret, summo studio, nec minori ingenio annixus, missis splendidissima legatione Oratoribus summis viris, voti sui supra opinionem compos factus, non solum nobilissima puella nobilissimo Hispaniarum infanti despondetur, sed ipse etiam Philippum Divæ Margaretæ germanum fratrem florentem adolescentem, & Principem omnium, quos nostra ætas tulerit optimum atque clarissimum, sibi generum ac filiæ suæ maritum. Proinde nunc Margarita nobilissima puella conscensa navi, & ingenti classe in Hispanias navigatura, cum illam jam alia maria tenerent, excitatis procellis in classem ejus effervescebant, sævisque jactata fluctibus, ad Anglicum litus compulsa, cùm sævientibus undis perdurare maris intemperies, plus integrum mensem anchoris hærere coacta; nunquam interea ad litus egressa est. Quam tunc Henricus Septimus Anglorum Rex, & unus sui seculi Regum opulentissimus magnificentissimusque instaurata classe ejus, recentibus commeatibus, insignib. & verè regiis muneribus ac omni honorificentia prosecutus est. Solvensq; deinde ex Anglico litore in altum progressa, illisis inter se navibus, soluta proca cum naufragium timeretur, in scapham paucis admodum sociata insilens, ut in aliam navim abduceretur, tempestuosis fluctibus exponitur. Circumcirca mortis pericula imperabant lachrimabant omnes, ingemiscebant, singultiebant, non tam proprium quam tantæ Principis casum: & extensis ad cœlum manibus, divos inclinantes vota nuncupabant. Sed qua animi fortitudine, qua patientia, qua constantia imperterrita puella hos undarum rapidos insultus, & manifesta vitæ discrimina toleraverit,

rit, restiterit, effugerit, his qui aderant, qui viderunt, qui experti sunt, res divina potius quam humana visa est, nec ulla nisi divina vi liberatam indubitatè credunt, omnesque in illa tanquam miraculum admirati sunt, in tanto periculo tantam fortitudinem, tantam constantiam, tantam patientiam, quæ proculdubio singularem & plus quàm virilem animi magnitudinem ad res maximas præsagiebant. Sed & (quàm ferè præterii) res sempiterna memoria digna est, quòd cum juxta Nantium in eo periculo morem, manus sibi cum aliquot aureis obligaretur, ut erat Gallicè tum prosa, tum rithmo facundè docta, ipsa sibi Epitaphium lusit, atque in certa tum allegari jussit, in hæc verba:

Cygyst Margola noble Damiselle,
Que fut deux fois mortes, & encore est puelle.

Tandem cum superatis periculis in Hispaniam ventum esset, qua pompa, qua veneratione, qua reverentia, qua observatione, qua honorificentia, quibus magnificentiæ triumphis tunc excepta semperq; culta fuerit, cōjicere magis possumus quàm explicare, effusi omnis sexus, omnis ætas, litora, vias, compita, campos complent, ut benignissimam Principem, commune omnium gaudium conspicerent, & vel gestu vel nuta salutarent. Quippe Rex ipse tantæ felicitatis suæ gaudium publico eoque aureo numismate ad perpetuam memoriam testatus est, in quo illud Evangelicum verbum legitur: Inventa autem margarita una pretiosa. Verùm si singulos qui illi in Hispaniis magnificentię honores exhibiti sunt, hîc enumerare deberem, profectò nullum oratio inventura esset exitum. Neq; præterea hic aliorum gesta recitare, sed Divæ Principis nostræ proprias virtutes enarrare constitutum est, quæ ut erat tunc puella facundissima & vivacissimi ingenii, Hispanicam linguam paucis mensibus edocta, tanta sermonis suavitate, animi mansuetudine, morum comitate ac imperatoria quadam & indicibili gratia effulsit, ut gratia cum dignitate, dignitas cum gloria & autoritate certarent: nullis laboribus, non industriæ, non diligentiæ, non solertiæ pro gloria comparanda pepercit. Nihil inconsultè tentavit, nihil nisi cum laude peregit Hispanias omnes in longum & transversum ad Galdes usque magna cum laude peragravit, universo populo, quacunque transibat quàm gratissima, ac si jucundissimo suo adventu omnium salus advenisset. Quam profectò si quis non laudasset, non extulisset, non adorasset, veluti majestatis reus, in penates, in patriam, in principem infensissimus, & ingratissimus huic seculo ab omni-

bus judicatus fuiſſet, tantam gratiam ſibi apud Hiſpanos omnes, populos profectò ingenio & judicio pollentes, brevi comparavit heroicis illis ſuis virtutibus. Nam ſalutabat libenter omnes: comitate & manſuetudine plus quàm ſolent privati, ſermones ejus ſemper læti, feſtivi, perjucundi, & pro tempore rerum auditorumque conditione, gravitate ſimul & prudentia referti, ſemper autem honeſtate & majeſtate pleni. Audiebat omnes perhumaniter, reſpondebat perbenigniter, neminem à ſe triſtem diſcedere permittebat. Facilitas & benignitas in familiam incredibilis. Tanta ſemper modeſtia, ut neque factis neque dictis quenquam unquam laceſſeret, nemini unquam detraheret, neminem unquam vituperaverit: quin & alienos errores quamplurimos aut blandè benigneque excuſaret, aut ſi excuſationem non reciperent modeſtè caſtigaret, virtutes omnes honoribus & beneficiis perſequeretur, benefacta omnia quantumcunque modica, magis tamen laudibus extolleret. Acerrima ſemper alienæ laudis, dignitatis, honoris propugnatrix: nec in illos quidem, qui cum eam, tum majores ejus aliquando non parvis affecerunt injuriis, unquam vel unum verbum refuderit contumeliæ. Quæ cum jam etiam in eo rerum ſtatu atque fortuna conſtituta eſſet, ut multa ſibi in adverſarios & licere & poſſe cognoſceret, nullam tamen unquam vindictam, nullum bellum, nihil hoſtile, nihil violentum machinata eſt, ſed malevolentiam omnem potius beneficio extinguere, quàm injurias bello & vindicta ulciſci nitebatur: ita omnia ejus propoſita, ſtudia, conatus, voluntas ad unum ſemper finem ſpectarunt pacis & concordiæ, juſtititiam ita peculiarem, quaſi hæreditatis jure ſibi relictam, cuſtodiebat: ſed clementia ſic temperatam, ut in maximis delictis mediocri pœna contenta eſſet. Liberalitate & magnificentia admodum laudatiſſima, & ut erat in ea ſumma nobilitatis majeſtas cum ſumma animi magnitudine, conſilio, prudentia, fide, conſtantia, continentia cunjuncta, ita erat in ea ſumma divini cultus pietas, ſumma Chriſtianæ fidei Religio. His heroicis virtutibus effecit, ut jam non ſolum Hiſpania, & Gallia, ſed Germania, ſed Italia, ſed univerſus orbis Chriſtianus hanc unam loquerentur, laudarent, celebrarent, virtuteſque tantas in adoleſcentula, in fœmina ſtupeſcerent & admirarentur. Quod ſi omnes divini animi ſui ſuper excelſas virtutes retexere vellem, nunquam præ multitudine & affluentia illarum finis futurus eſſet orationi, & anguſtia temporis, & quæ ſupereſt rerum agendarum moles nos adhortamur, ut illa

illa in præſentia mittentes, ad ulteriora procedamus. Cum itaque jam & D. Margareta, Princeps omnium Reginarum ſplendor, in Hiſpaniis, omni honoris & dilectionis genere celeberrima haberetur, non potuit hoc ferre probis omnibus ſemper inimica fortuna, quæ ut ſuperiùs audiſtis, cum jam primum illam Francia repudiatam remiſiſſet, deinde in Hiſpanias navigantem tempeſtatibus & naufragiis oppugnaſſet, rurſus tunc eam Principem, in quam Charites omnes, tot ornamenta contulerint, funeſta clade proſtravit. Nam maritum ſuum, præſtantem adoleſcentem, & in quem Ferdinandus Rex & tota præterea Hiſpania, non dubias ſpes collocaverant, fore ut per illum ex Margareta Principe immortalitatem quandam, jam per tot ſecula vetuſtiſſimæ Gothorum propagini adipiſcerentur, ante triennium concitata, inexorabili Parcarum ſorte abſtulit. Nec diu pòſt filium, quem geſtabat utero, in quo tota reſidua ſpes collocata erat, vix dum natum, non abſque propriæ vitæ periculo, pari clade ſurripuit, tota Hiſpania mox ingenti luctu completa, cum tandem non ſupereſſet cui tot regna deſtinarentur, alius hæres, ſiquidem & prior Ferdinandi filia Regi Luſitaniæ deſponſata, una atque filius ejus ſub eundem annum obierant. Philippus D. Margaretæ frater, cui altera Ferdinandi Regis filia collocata fuerat, tanto imperio ſucceſſor deſignatur: atque omne Hiſpaniarum imperium à validiſſimis Gothorum Ducibus, per quiuque ſupra octoginta coronatos Reges perpetua ſucceſſione ſtrenuiſſime rectum, tunc ad Auſtriacam familiam translatum eſt. Margareta verò amiſſo viro & filio, ex Hiſpanis in patriam rediens, per Gallias & Francorum regnum iter fecit: ubi per totum regnum, quacunque tranſibat, omni magnificentia honorificentiaque affecta, per ſingula oppida & civitates officioſiſſimè excepta, in ejus gratiam & ſingularis clementiæ Symbolum aperti carceres, donata venia ſontibus, impunitas conceſſa maleficis, innumeraque alia reverentiæ officia ſingulari favore illi exhibita: nec minori favore & reverentia reverſa in hanc ſuam patriam, à Provincialibus excipitur. Non enim poteſt diu in occulto latere virtus. Splendet undique & remotè lucet, & quo magis diverſa fortuna atteritur, hoc ſemper exurgit illuſtrior. Ergò cum una eſſet Margareta Princeps virtutum decus, & lucerna optimis moribus & exemplis prælucens, vix annum domi morata, à Philiberto Allobrogum & Pedemontium ſubalpinæ Galliæ, Italiæque florentiſſimo Principe

cipe in matrimonium postulatur. Is ducum longè potentissimus, Imperatoria & Regia stirpe natus, cujus fines in Gallia & in Italia longè latéque diffusi: hinc Allobrogibus, Carocellis, Centronibus: Caturigis, Latobrogis, Veragis, Vocontiis. Antuatibus, Segusianis, Sequanis, Lemanis & aliis plerisque populis imperat: inde verò subalpinam Italiam, quæ Pedemontium dicitur, provinciam amplissimam, oppidis & arcibus populatissimam possidet, cum quibus & Augustam prætoriam, Sybillinam, Eporedium, Apollineas, Vercellias Phætonteam, Taurinum, Montem vicum, ab Annibale olim admiratam munitissimas civitates, & ad Ligusticum mare Niceam nobilissimam urbem, atque portum Herculis, quæ hodie dicitur Villa Franca, trophæis Cæsaris claram tenent: utrisque & generis nobilitate, & ditionis amplitudine illustrissimus, & plerisque etiam Regibus anteferendus. Paternum & avitum genus à priscis illis Saxonibus & Othonum familia, nunquam interrupta posteritate recta linea accepit: Maternum autem genus, ex antiquo Francorum sanguine traxit. Mater illi fuit Margareta Borbonensis, illustrium Matronarum Princeps sapientissima, & Isabellæ illius quæ nostræ Principis materna avia extitit, soror germana. Huic tam generoso ac simul formosissimo Principi cum jam nobilissima venustissimaque Princeps Margareta faustissimis omnibus nupta esset, ut erat jam maturioris adolescentiæ, annum agens circiter secundum supra vigesimum, tum aliis virtutibus, tam præcipuè consilio, prudentia, æquitate, justitia, & incredibili Religionis observantia, per universas illas provincias, tanquam cœlestem quandam lucem effundebat. Tanta sapientia pollebat, ut judicium ejus velut divinum quoddam oraculum, sanctitatis honestatisque plenum haberetur. Quibus illustribus virtutibus sic Allobroges omnes atque Pedemontanos Italos in sui dilectionem, reverentiam & admirationem traxit, ut omnes ejus mansuetudinem colerent, majestatem observarent, judiciumque pertimescerent: tantam tamq; amplissimam autoritatem, tantum animorum consensum, tantam fidem adhibentes, ut nihil contra ejus sententiam faciendum decernendumq; putarent. Proinde applausus erat maximus videre, nullam fœminam viro gratiorem quam illam suo, non virum ulli tam cordi fuisse uxori atq; ille suæ. Dii boni quanta voluptas, florentissimo Principi nuptā clarissimam Principem, juvenem juveni, pulcherrimam pulcherrimo, amantissimam amantissimo, ut jam nullam fœlicitatē illis fatorū indulgentia majorē tribue-

tribuere potuisset, quam ut in hoc perjucundo amore, & tranquillo otio, auspicatæ prolis parentes facti, illis in extremam senectam requiescendum fuisset. Verùm invidit hoc illis nimium crudelis fortuna, ac tam fœlicissimum conjugiū post paucos annos indignissima clade funestavit. Nondum enim 4. annos nupta, nullius prolis mater facta, amantissimum maritum extulit. Nec diu postea etiā germanū fratrem suū Philippum, Castellæ gloriosiss. Regem, Hispan. omnium Principem, acerba fatorum serie amisit. O fatorum æmula, crudelis & impia fortuna. Hæc tua scelera, hæc tua facinora, hæc tua ludibria, quæ probis omnibus insidiosa & infesta, nonnisi ignavis & improbis impense faves. Num tibi satis erat, quæ in hanc optimam Principem indignissimè lusisti hactenus, nisi rursus atq; iterum illi tam amantissimū maritum, tam dilectissimum fratrem, utrosq, florentissimos Principes, è complexu, è sinu tam immaturo interitu tam immaniter eriperes. Quæ Principes à fortuna tot laboribus, tot ærumnis, tot acerbis eventibus persecuta dici aut fingi potest? Quæ unquam orbis Regina in tanto fastigio ejusmodi bella cum fortuna gessit invicta, sicut hæc nostra splendidissima Margareta? nihil à virtute majorum suorum degenerans, nec ad res magnas gerēdas animū gerens remissiorem. Et licet adhuc junior, duodetriginta añorum esset, perpetuo tamen manere vidua secum cōstituit omnemq; reliquam vitam in cœlibatu pudicissimè vixit. Clades omnes calamitatesq, domesticas, interitū viri, mortem fratris ita cōstanter moderateq; pertulit, doloris acerbitatem, violentiā fortunæ, animi magnitudine coercens, comprimens atque vincens, hoc usurpato Gallico verbo (fortune infortune fortune) infelicem sortem suam posteritati testari contenta. Philippo Margaretæ fratre & principe nostro, sub cujus imperio jam aliquot annos felicissima pace fruebamur vita defuncto, rursus claudicare cœperunt, quæ vivo eo pacta fuerūt, rursusq; ad dubiū statum, ad regimē incertū redacti, & inimicorum nostrorum insidiis, insultibus, prædis incursionibus expositi eramus, hostesq; finitimi, non virtute sua, sed calamitate nostra fortiores facti, res novas moliebantur. Bellorum magna suspicio, undiq; arma prorūpere, cuncta timore trepidare videbatur: nec ullum avertendi belli nec suscipiendi, nec sustinendi consilium, nec vincendi ulla spes erat. Præterea Principes patrii provincialesq; & cæteri tum nobiles tam cives & plebei in diversa distracti, omnis provincia plena terroris erat. Quid faciendum erat in rebus desperatis? Abesse cogebatur Maximilianus Cæsar, Carolus

nepos

nepos adhuc pueritia imbecillis: non erat, quo Duce tantum malum amoliri speraremus, nullum præsidium erat, nisi in Deorum immortalium suppliciis, quorum intercessione placatus omnipotens Deus, qui nos non usque adeò exosos habuit, Provincialibus & Rectoribus tandem unanimem mentem dedit, & procul circumspicientibus Margaretam Principem viduam, & in suis antipherenis sese continentem illis ostendit, quæ sola propulsandi belli, & concordandi tot diffidentes populos, tuendiq; nepotes commodissima esset atq; securissima. Hanc tunc omnes certatim nuncupabant, hanc clamabant, hanc volebant, hanc communi voto gubernatricem sibi tot potentes provinciæ postulabant. Quod ut volebant, ut optabant, atq; eo tempore optandum maximè fuerat, ita concessit Maximilianus Cæsar, atque ipsam D. Principem Margaretam hujus imperii cohæredem, justissimam rectricem agnovit, summa autoritate constituit, summa pietate pronunciavit, ipsique omnium harum provinciarum imperium tradidit gubernandum: cujus curam omnem, ipsa non minori cum in parentem tum in patriam pietate suscepit: rediensque iterum in hanc patriam, velut nomen aliquod è cœlis in salutem hominum prolapsum, sic mox iratissimorum hominum mentes flexit, tumultus plebis sedavit, privatas nobilium inimicitias sustulit, contentiones provincialium acerrimas pacificavit, suspiciones omnes abstulit, obsequium civitatum, benevolentiam rectorū inter se conciliavit, rem omnem ita composuit, ut & optimatum dignitatem non minuerit, & populares à potentum violentis concussionibus tutos conservaverit. Vestram denique ò nobiles dignitatem quo studio defenderit atque auxerit, fortunata illa ordinis vestri conditio testatur. Tum ad finium custodiam conversa, recensendo arces, distribuendo præsidia, recognoscendo præfecturas, arces & munimenta ab hostibus jampridem diruta & incensa refecit, munitiora turribus & mœnibus oppida suis ordinibus instruxit: nullos labores nullas occupationes, nullas molestias declinavit nullis consultationibus, nullis interponendis decretis defuit, omni tempore pro patria, pro Republ. impeditissima, quousque omnia compleret. provincias omnes, quarum acceperat ditionem, sic administravit, ut ejus imperium probarent omnes, pœniteret neminem. Erat in ea quoddam temperamentum severitatis atque clementiæ, ut nunquam à justitia misericordiam, nunquam à misericordia justitiam remitteret, omnibus reddendo jure, & libellos sua manu subscribendo, promptissima

ma

ma. Diligens in consultando. Cum provincialibus de rebus majoribus, nonnunquam etiam cum externarum gentium legatis deliberando, quæ ad publicam pacem & Reipub. salutem conducere videbantur. Omnibus semper & majoribus & minoribus mansuetissimam sese exhibebat, hospites & externos legatos oratoresque magnificentissimè excipiebat, victus aulæ suæ largus, & rerum omnium affluentissimus. Neque verò postremum inter laudes ejus reposuero, quòd ut erat illi vox sonora, expedita lingua, promptum ingenium fluens & elegans sermo gravis & sententiosa oratio, plurium linguarum sciens, sæpissime orare solebat ad populum: non rarò etiam externorum principum oratoribus, cùm ornatissima oratione, tum prudentissima gravitate respondere. Cæterùm nihil unquam per tyrannidem egit, sed omnia æquitate & justitia gessit. Ipsa nobiles in cõcordia, civitates in tranquillitate, universũ populum in pace conservabat. Splendebat nobilitas, fulgebat aula, vigebat omnium artium quæstus, crescebant tabernæ, affluebant mercimonia, confluebant mercatores, augebantur nundinæ, florebant studia literarum, omnia felicitate gaudebant. Quod itaque subactis bellorum ardoribus, pacatis hostium animis, pulcherrima hac pace, totius inferioris Germaniæ concordia, imperii gloria, vicinorum omnium quiete nos tuti & læti domi forisque viveremus, nullis oppressi vectigalibus, nullis obstricti exactionibus, nullis angariis aut perangariis, nullis indictis aut superindictis onerati, sed liberis commeatibus, commerciis præ cæteris nationibus omnium fœlicissimi haberemur, totum hoc illius cura, illius opus erat, nec quemquam vestrùm esse arbitror. cui non sint hæc jampridem cognita. Magnus nobis est hic campus, magnus cursus ad laudem apertus. Sed temporis ratio non patitur, nec auditorum præsentia postulat omnem gestorum illius seriem, & quas ter maxima Princeps laudes merita est, retexere: Neque enim id nunc ago, majora enim sunt quàm ut eis ulla quadret oratio. Verùm ex immensa illorum turba pauca quædam atque præcipua decerpam: quæ etsi etiam tacente me vos non ignorare non dubitem, paucis tamen hæc aperire, & memoriam vestram breviter quasi excitare admovereque pergam. Nam ab initio hujus imperii filii, cum Geldrorum Dux tunc hostis minacissimus, & adjutus Gallicis armis, hanc provinciam ingenti metu perterreret, & Francorum milites jam primum Campagniæ fines prædabundo exercitu ingressi, direpto Tornaco insigni Campagniæ pago, post annum deinde reversi & op-

perfluxi

preſſuri Dieſtum oppidum, repulſi, incenſo Hala oppidulo, obſeſſis, captis & direptis Thennis, opimis ſpoliis onuſti redeuntes, cum in Arduenna ſylva præoccupati nocte conſediſſent, à Namurcenſibus intercepti, & plebeiorum pauca manu fuſi & trucidati eſſent: Et Margareta Princeps tam recenti imperio ſe Francorum potentiæ imparem fore conſideraſſet, quo conſilio, qua ſingulari prudentia, quo infracto animo Henricum Anglorum Regem tunc ſibi adjunxerit; ac Francorum & Geldrorum vim repreſſerit, patriam latrociniis liberaverit, & nos felici pace frui fecerit, nemo veſtrum eſt qui ignoret. Non multo poſt, ſed eodem ferè tempore fremeſcebat tota Germania bellis, fervebat vehementius Gallia, æſtuabat Hiſpania, incendebatur armis Italis, non Anglia, non remota Scotia pacem habebant, non ipſe ROMANUS PONTIFEX ab armis quieſcebat, iterumque nobis circumcirca hoſtis imminebat totus orbis terrore & formidine plenus erat: ſola tunc Margareta Princeps diſſidentem Chriſtianitatem pacavit, & ſuo quaſi natu reſtituit: quæ tot potentiſſimorum invictiſſimorumque Regum arma tunc in unos Venetos converſa fuerunt, quia mole & magnitudine Imperii ſui vicinis exitio imminere videbantur. Non ſunt ſolùm hæc audita vobis & in triviis decantata, ipſi vidiſtis, ipſi interfuiſtis inquam, anno ſalutis Milleſimo quingenteſimo octavo. Quid nunc illa quæ poſtea egit, quàm famigerata, quàm mira, quàm memoranda? Quod Friſios populos, populos, inquam, acerrimos & efferos, gentemque ferociſſimam ac planè ad effrenæ libertatis propugnationem natam, & ingentibus viribus rebellantem, illorum provinciam ampliſſimam & invictam, urbeſque opulentiſſimas munitiſſimaſque ſua virtute, ſua conſtantia, ſuo conſilio, non tam armorum quàm benevolentiæ vinculis ad deditionem compulerit, huicque Imperio adiecerit & imperata facere coëgerit: Quod nec Philippus frater, nec Maximilianus pater, nec Carolus maternus avus potentiſſimi & bellicoſiſſimi Principes aſſequi potuerunt. At hodie gentes illæ quantumvis efferæ, & quæ antea nil niſi libertatem & arma fremebant pacatæ omnes conquieſcunt, illiuſque imperio admodum lætantur. Illius fatum nunc tota illa provincia luget, luget, inquam, principem, quam in omne poſteritatem admiratura potius ſit, quàm aliam unquam ſimilem habitura. Annon etiam omnimoda gloria digniſſimum facinus eſt quæſo, quòd bellum illud poſtremum cum Celdrorum Duce toties jam antea ſemper metuendo hoſte ſuſce-

ſuſceptum, tanta cum virtute animique magnitudine geſſit, quouſque tam potenti Principi ac hoſti, pacis & perpetui fœderis conditiones dixerit atque ut communi ſerviret tranquillitati adegerit. Injuriarum & antiquæ hoſtilitatis uſque adeò oblita, ut quem autoritate & armis ad concordiam reduxerit, etiam comitate & benevolentia in mutuam gratiam & amorem receperit, pluſque novis officiis demerita fuerit amicum, quàm armis adorta ſit hoſtem. Non minus præclarum vereque Imperatorium facinus, quod Trajectum civitatem opulentiſſimam populumque potentem, omnemque ſuperiorem & inferiorem adjacentem provinciam ſubactam Brabantiæ partim, partimque Hollandiæ ſubjecit, imperiumque hoc tot viribus, tot oppidis, tot arcibus adauxit. Nec malè nota dico, conſtant oppida plus decem & octo inſignia & præclara ac munitiſſima. Stant arces oppidaq; alia & municipia omnia quidem egregia & munita ultra ducenta, quæ huic imperio adjecit. Prætereo arcem illam munitiſſimam mœnibus, turribus, foſſis, propugnaculis, copia rerum viribuſq; inſtructiſſimam, quam ipſa pro tuenda Trajectenſi urbe ac pro coërcendis ſeditionibus recentibus his annis extruxit. Dicet hîc forte aliquis, & contractiori vultu arguet, communem hanc plurimorum Optimatum atque Ducum laudem me huic uni atque ſoli adſcribere: quod ego inficiari non auderem, niſi tanta fuiſſet in Principe hac autoritas, ut cæteri omnes ejus nutum obſervarent: & quod illa prius ſuo conſilio deliberaſſet, ſequerentur, parerent, obtemperarent, ac diſſentienti adverſaretur nemo. Cui univerſus populus ſic parebat, ut huic uni & inermi & fœminæ, cederent viri atque armati omnes. Cujus nutu tota provincia vel ab armis flectebatur ad pacem, vel à pace ad imperium concitabatur armorum. Quod etſi multorum ad hæc quæ diximus præclara facinora acceſſerunt, quibus ſuas laudes non invidemus, non auferimus, non detrahimus: unius tamen Principis conſilio & autoritate regebantur omnia: fateor enim ingenuè, non me poſſe unius Margaretæ Principis geſta narrare, quin ſimul etiam colligenda ſint multa in hac una multorum ornamenta, de quorum laudibus atque ſplendore, cum & multa & illa quidem præclara atque illuſtria ſeſe dicenda offerant, cum non ſit hoc noſtri inſtituti, multa præclara tranſeunda mihi eſſe video. Tranſeo igitur nunc ad id quod potiſſimum eſt, atque omnium linguis & literis monumentiſque extollendum: Quod cum inter Carolum Cæſarem & Franciſcum Francorũ Regem, poſt tot cruentiſſima bella, jam

tremas etiam injurias ventum eſſet, & utrique deplorata concordia videretur, nec ſpes ulla pacis eſſet, niſi utramvis in partem bellorum victoria maxima mortalium clade alteri exitium attuliſſet: tam dirum, tam pertinax, tam calamitoſum & univerſo orbi Chriſtiano exitiale diſſidium, quod non à potentiſſimis Regibus, non à Chriſtianæ religionis ſummo Pontifice componi nec placari potuit. ipſa, & ipſa quidem ſola, & ad ſuam ſententiam compoſuit, reſtituit, refecit. O divinam divinæ Principis ſapientiam. O nunc tam & infatigabilem prudentiam. O potentiſſimam virtutem. O clementiam æterna memoria celebrandam. O præclariſſimum facinus, nullo unquam tempore intermoriturum. Sola ipſa, atque ſic ſola, ut nulla ſecum alia id ſibi arrogare queat, execrandum ab omnibus, & exacerbatum tot injuriis odium, quod tam multos annos inter invictiſſimos Reges inolevit, è medio ſubſtulit & extinxit. Sola injectam clariſſimis Regibus, (haud dubio ſtygiis erynnibus hanc imminentibus) abyſſalem caliginem illuſtravit, Regeſque ſibi mutuò infenſiſſimos hoſtes, non ſolum pace & concordia conciliavit, ſed & perpetuis propinquitatis atque neceſſitudinis vinculis adſtrinxit, affinitate, & fraterno amore arictiſſimè conjunxit, copulavit, adunavit, injuriarumque omnium oblita potentiſſimis & antiquiſſimis hoſtibus, qui cum patre ſuo, cum avo ſuo, cum ſocero ſuo, cum nepotibus ſuis, tot cruentiſſima & atrocia bella toties geſſerunt, ſalutem dedit: etiam de ſuis ſuorumque cum fortunis tum viribus non nimium remittens, inſuper & officiis demeruit atqut vicit. Ubi ſunt nunc tota ac tantæ tamq; incredibiles virtutes, magnanimitas, prudentia, conſilium, juſtitia, liberalitas, clementia, munificentia? Ubi venuſtas, valetudo, agilitas, dexteritas? ubi nobilitas, quæ vel ſola, digna erat imperio? ubi rerum geſtarum gloria? ubi Princeps illa, quæ perpetua luce illuſtrium exemplorum patriam noſtram illuminabat atque illuſtrabat optimis inſtitutis? Proh dolor, extincta eſt, extinctum eſt nobis lumen illud nobilitatis clariſſimum & ſplendidiſſimum. Diſceſſit præſidium patriæ, ſplendor, gratia, conſilium autoritaſque: quæ plebis incolumitatem, quæ civium concordiam, quæ nobilium ſplendorem, quæ omnium noſtrûm ſalutem ſtudioſiſſimè ſemper diligèntiſſimeque curavit: quæ tot capitales inimicitias, tot privata odia toties repreſſit, ſopivit, & extinxit: quæ toties diſſidentes Chriſtianos Principes conciliavit, pacavit, & felici paci reſtituit: quæ has potentiſſimas provincias tam multos annos

nos

nus ita rexit & gubernavit, ut nihil ille ſub ſuo imperio perpeſſæ ſint calamitatis: ita conſervavit, ut cæteris circum vicinis provinciis & populis, diuturnis & continuis bellis vexatis, nos ſoli tranquilliſſimè pacatiſſimèque viveremus. O verè optimam ac heroicam Principem. O felices atque perbeatos populos, quibus talem Principem atque gubernatricem habere contigit. O nunc miſeros & calamitoſos, quibus talem rurſus contigit amittere: haud dubiè noſtris demeritis peccatis id exigentibus. Qui cum indigni facti eſſemus tanta Principe, ideò Deus illam nobis abſtulit, quod ſuam eſſe maluerit: Nam cum vix quinquaginta duos annos confecerit, immatura fatorum acerbitate nobis ſublata & extincta eſt, extinctæ ſimul tot præclariſſimæ virtutes, quas nunc fleri magis quam laudibus ullis exprimere convenit. Heu nos miſeros, heu nos infelices! An fortè ſperare audebimus aliam, quæ conſilio, quæ prudentia, quæ tanta rerum experientia, Reipublicæ ſtudiis invigilare, eamque regere & adminiſtrare, & qualem ab hac diva Principe relictam acceperit, talem continere & conſervare poſſit? O utinam id non tam ſperare quàm vere confimare poſſemus. Sed quàm difficile eſt magnorum ædificiorum fundamenta, ſine totius ſtructuræ concuſſione aliò transferri: tam difficillimum eſt imperium, quodcunque abſque Reipublicæ ingenti turbatione aliò deferri. Quæ erit illa, quæ gratia, conſilio, moderatione, juſtitia, experientia, magnitudine animi, & Reipublicæ adminiſtrandæ ſcientia illi conferri, aut vitæ integritate, autoritate, rerum geſtarum gloria illam adæquare poſſit? Quæ una erat præ ſui ſexus ordinibus æternis præconiis extollenda, cui nulla ſecula majorem, nedum parem, protulerunt. Heu erepta eſt nobis Princeps illa & gubernatrix, atque præſidium firmum & conſtans, quæ libertatem noſtram, quæ pacem, quæ otium, quæ tranquillitatem, quæ ſalutem noſtram ſtudioſiſſimè atque acerrimè defendebat: cujus præſidio quamdiu vixit freti, nullum periculum, nulla tempeſtas nobis nocere potuerunt. Qua nunc ſublata, relicta eſt omnis provincia inſtar navis, quæ undis inſurgentibus, ſpoliata Magiſtro & ſolito carens gubernaculo, æſtuoſiſſimis fluctibus atque procellis agitatur. Sed nequaquam eſt nobis deſperandum. Non eſt abbreviata manus Domini, quæ nos protegat. Habemus Carolum Imperatorem feliciſſimum, & Ferdinandum Cæſarem ſtrenuiſſimum, utrumque Auguſtum, in quorum fidem & ſecuritatem omnia fata & ſucceſſus noſtros

tutò collocare & possumus & debemus Est etiam illorum soror Maria Illustrissima, nuper Ungariæ Regina, nunc vidua: quæ si nobis gubernatrix contingat, sperare licet illam hac D. Margareta amita sua nobis non minus beneficam futuram. Ad te ergò nunc mihi gloriosissimè Cæsar, quanta possum maxima atq; altissima voce sermo vertendus est : præreptam jam tibi talem amitam , sed plusquam matrem, cujus salute non minima tua salus tranquillitasque constabat. Amisisti sociam curarum tuarum, præsidium consiliorum tuorum, omnis fortunæ & dignitatis tuæ procuratricem, tot provinciarum tuarum prefectam , quæ tantas ærumnas, tantos labores pro dignitate & defensione imperii tui sæpè suscepit, tot tumultuantes fluctus sæpè sedavit, hostes (quicunque tibi contigerant) superavit, pacavit, reconciliavit: fines patrios & aviti regni tibi latissimè propagavit & amplicavit: ipsa tibi victoriam, patriæ pacem, civibus concordiam, plebi præsidia, opem defensionemque reliquit. Tuam gloriam omni semper studio procuravit defenditque. Res à te gestas omnes, tanquam digitis numerabat, prædicabat, recitabat. Cumque post amissum virum adhuc juvenis esset, in tuam gratiam cœlebs vivere delegit, ne hæredum, si quot genuisset, divisione, regnum tuum debilitaret. Deum omnipotem, sic quotidie in successus tuos religiosissimè precabatur, ut quem magis propè tibi quàm sibi cuperet esse propitium. Sed à te digressus ô maximè Cæsar, ad Deum optimum maximum orationem convertam. Hujus illa religionem semper observandissime coluit; semper in illa cum gloria sine superstitione vixit, pro illa cum gloria acerrimè pugnavit Germanicis hæresibus sic restitit, ut ni ipsa fuisset, provinciæ istæ omnes supra quàm superior Germania in profundissimas errorum hæreses prolapsæ fuissent. Huc etiam spectat, quod inprimis dicendum erat, fundata per illam sacra officia, refectas sacras ædes, restituta templa, & basilicas à fundamentis magnificentissimè extructas. quæ passim extant & celebrantur, & quæ illa virtutis & religionis suæ monumenta reliquit. Quàm illa Dii boni apud Segusios, Bressanos hodie vocant, in suburbiis civitatis Burgensis augustissimum templum D. Nicolao Tollentino sacrum à fundamentis condidit, ac conventum fratrum Augustinianorum magnæ congregationis Longobardiæ ibidem piè sanctèq; fundavit agros, municipia & census perpetuos cõtulit, quibus fratribus illis in singulos annos abundanter providit: in templi verò & Monasterii extructione supra ducenta millia aureorum impendit

pondit,& adhuc plus viginti millia pro absolvendo tanto ædificio impendenda restant. Illic maritus suus Philibertus, ibi mariti mater Margareta, sumptuosissimo Mausoleo sepulti jacent, quos penes & ipsa sepulturam delegit. Jam verò & apud Morinos, Flandros inquã, extra oppidum Brugis in suburbio templum erat, D. Virginis annunciationi dedicatum, & a certis religiosis fratribus cultum: quibus tandem intra urbem rranslatis, vacans & desertum templum diva Princeps introductis Monialibus sororibus, quas rubras vocant, restituit, atque in singulos annos statutis censibus cumulatissimo & verè regio munere dotavit. Præterea in eadem urbe in templo D Virginis, ubi Mariæ Principis matris suæ corpus requiescit, ubi & Philippus fratris sui cor repositum est, queis cum ipsa cor suum voluit reponi, ingentia dona cotulit. Non minus etiam in regno Castellæ in civitate Avila, in conventu fratrum B. Dominici, quos penes prior maritus Joannes Hispaniarum infans sepultus est, pro illius salute, & lampades perpetuas, perpetuasque preces ingenti ære constituit. Transeo innumera alia pietatis & munificentiæ suæ religiosa dona, templis, sacellis, xenodochiis variis in locis exhibita: quæ si omnia prosequi vellem, ipsa nos eorundem copia obrueret. Sed illud præterire non possum nec debeo: Cum esset à longo ævo inter thesauros Ducibus subaudiæ sacrosanctum Salvatoris nostri sudarium, quud illi quocunque irent cæteras inter prophanas sarcinas pro amuleto circumferebant: id ubi rescivit Margareta nostra, Princeps religione & pietate insignis, indignum scelus arbitrata tã sacratissimum thesaurum, sic inter prophanorum manus inhonoratum versari, capsam auream valore plus duodecim millium aureorum donavit, in qua repositum custodiretur, marito persuasit: quia unà secum magnificentissimum sacellum in arce Camberacensi, constituto ibidem Canonicorum Collegio, maximis sumptibus extruxerunt: ubi deinceps omni reverentia adservatum, stupendis claret prodigiis atq; miraculis: quibus procul dubio divina clemẽtia ostendit, hanc à religiosissima Principe impensam sacrosancto sudario venerationem reverentiamque fuisse sibi acceptam atque gratissimam. Sed habes hoc ex Austriaca & Burgundica utraque familia, qui à suscepta semel Catholica Religione, pietate insignes, in Ecclesiam munificentissimi semper extiterunt. Possem recensere ex utriusque familiæ atavis multos admodum, qui pro fide Christi adserenda, pro Ecclesiæ majestate tuenda, sanguinem admirabili constantia, effude-

runt, & qui pro fidei constantia ac vitæ sanctimonia in divos relati sunt. Sed ponam orationi modum: satis enim habet laudum quæ ita vixit, ut nulla fuerit charitate in pauperes, munificientia in religiosos, honorificentia in sacerdotes, observantia in Pontifices, cum honestate morum, integritate vitæ, syncceritate fidei illi præferenda: ut si in comparationem veniamus cum priscis illis reginis, certè nulla secula nobis non cessura sint: neque ullam laudem tantam comperiemus, quæ ad magnitudinem meritorum suorum possit accedere. Cujus vita omnis integerrima, cujus adolescentia non otio, non voluptatibus confracta, sed quę juventutem honestissimis exercuit laboribus, reliquam omnem ætatem negotiis & virtuti intentam, tum maxima dignitate, autoritate, gratia, tum optimis consiliis, & illustribus factis adornavit, adversa quàm plurima passa, utramq; fortunam experta, magnitudine animi utramq; vicit & sub jugum misit, nec prosperis unquam elata, nec fracta adversis. Patriæ saluti & præsidio fuit, omne genus hominum, etiam inimicos beneficiis affecit juvit plurimos, offendit neminem: nec divina nec humana jura contempsit, nihil unquam flagitiose, nihil crudele, nihil avare gessit: fautrix bonorum amatrix concordiæ, conservatrix pacis, corde, ore, animo, factis, dictis integerrima fide, justitia, pietate, religione, cæterisque quæ ad sanctissimam ornatissimamque principem pertinere possunt accumulatissima. Sed amisimus, heu amisimus lucem illam, cujus splendore omnes illustrabamur. Amisimus illam sacram anchoram, in quam spes nostræ tutissimæ & certissimæ confidebant. Miserrimè sumus afflicti, nihil calamitosius universæ patriæ, nihil incommodius, nihil tristius nihil dolentius nobis hoc tempore evenire potuisset. Quid agemus, quid habemus in quo nos possimus consolari nunc morte sanctissimæ principis? Sordemus in obscuro omnes, flemus omnes, lugemus omnes. lugent omnes inferioris Germaniæ provinciæ, civitates, oppida, villæ, pagi, vicus, & patria omnis in luctu, planctu fletu, mœrore & acerbitate versantur. Luget omnis ætas, omnis sexus, omnis status, magni, parvi, decrepiti, senes, juvenes, infantes, mares, fœminæ, virgines, innuptæque puellæ. Lugent Morini, Arrebates, Artesi, Aduari, Batavi, Frisii, Namurtii, Nervii. Cymbri, Hannonii, Lucemburgii, Trajectini, extinctam illam gubernatricem suam tam beneficam atque clementem. Luget Burgundia, lugent Caroletenses. Luget Mechlinia tam humanissimam Dominam atq; regnatricem. Luget Sabaudia omnisque subalpina Gallia extinctam

tinctam tam piam atque pudicissimam suam custodem. Lugent matronæ atq; puellæ, & omnis fœmineus sexus fati ejus acerbitatem, amissam, surreptam, sublatam, quæ erat omnium virtutum exemplum, ac totius sexus sui decus & ornamentum. Lugemus omnes, qui eam amisimus. Lugent amici, lugent etiam hostes, quibus toties ipsa pacem reddidit. Lugent invictissimus Imp. Carolus, lugent potentissimus Rex Ungariæ & Cæsar Ferdinandus, causam doloris omnium justissimam habentes. lugent cæteri Christiani orbis principes & reges, qui omnes illi affinitate conjuncti sunt, tantæ principis jacturam, quorum oratores hîc magna parte videmus, voce, vultu, gemitu, vestitu funestos atque afflictos, & inter acerbissimos luctus nostros mœrore confectos lachrymari. Sed ab his digressus, orationem ad vos ô Provinciales convertam, ad vos nunc loquor. Quid lugetis? quid lachrymamini? quid fletis? Nolite flere super tam beatissimam principem, sed flete super vos & super filios vestros. Nihil illa passa est mali per mortem, cujus vita preclarè acta, nullis turpibus illecebris, voluptatibus, cupiditatibus inquinata, nullo flagitio, nullo impietatis scelere contaminata extiterit. Quòd si honestas & pudicitia corporis, si animi virtutes & optimi mores, si observantia justitiæ & religionis, si rerum optimè gestarum gloria & præmium, si pietas in parentes, in, patriam in amicos, etiam in hostes: si protectio pupillorum & viduarum, si auxilium pauperum & orphanorum, si consolatio afflictorum, si labores pro Catholica Religione tuenda suscepti, si exterminatio hæresum, si constans & indubitata fides, si bona opera quæ in hac vita peraguntur, si mors patientissimè & cum ferventi in Deum amore excepta, animum postquam corpore excessit possunt efficere beatum, nequaquam nobis dubium erit, hanc beatissimam principem nostram Margaretam. rectà in cœlum migrasse ubi paratus est illi locus, in quo cum Diis immortalibus fœlicissimo semper ævo fruatur. Absit ergò putemus illi aliquid contigisse mali: nobis verò & successoribus nostris ingentia inde succedunt incommoda, quibus sublata hac rectrice (nisi Cæsar providerit fortasse) rursus discordiæ, injuriæ, factiones, finitimorum contemptus & hostium, qui jam nihil audebunt, & omnia molientur, insultus imminebunt. Quare non jam principis hujus mortem. sed provinciarum istarum, sed totius patriæ casum calamitatumque, jacturam & manifestam cladem vobis censeo deplorandam. Ipsa superstite, omnes fœlices nos prædicabant: ea autem

vita defuncta, omnia in luctam & lachrymas abvertuntur, & non est qui miseriam nostram consoletur. Sed hæ omnes nostræ querelæ sunt, de illa nihil dubitandum est, quippæ quæ miseras has terras cœlesti illo & æterno domicilio commutavit. Cujus certissimam nobis fidem faciunt, cum benè acta vita, tum quòd omnia ea diligentissimè absolverit, quæ Catholicam & orthodoxam Principem decent. Imminentem sibi mortem interrita expectavit: sacrosancta Ecclesiæ Sacramenta, & salutis nostræ viaticum devotissimè suscepit. Et ut in vita fuerat omni modestia mansuetissima, ita in mortis pugna summa cum tranquillitate decessit, religiosissimeque Deo omnipotenti reddidit spiritum. Mechliniæ vivens sedem sibi delegit: ibi moribunda obiit, hoc currente anno salutis humanæ M. D. XXX. ætatis suæ ferè quinquagesimo secundo gubernii sui fermè vicesimo secundo aut tertio. Decessit primo Calend. Decembr. hora una & media post medium noctis. Sepulchrum & monumentum corporis sui esse voluit Burgis apud Sedusios, Cor suum Brugis penes Morinos vel Flandros. Viscera sibi vendicavit Mechlinia. Hoc amoris officium marito, illud sanguinis & naturæ necessitate parenti, hæc benevolentiæ vinculis patriæ debebantur. At nunc tandem orationi finem impono, ne mea impotenti facundia tam sanctissimæ Principis laudes denigrare plus quàm celebrare videar. Celebrabuntur enim melius & copiosius historiis, nec ætas ulla sua præconia conticescet: admirabuntur & obstupescent virtutes suas posteri, inter divasque relatam omni pietate venerabuntur.

HEN-

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ ARMATÆ MILITIÆ EQUITIS AURATI, Sacræ Cæsareæ Majestatis à consiliis & archivis Indiciarii,

DE DUPLICI CORONATIONE CÆSARIS apud Bononiam Historiola

PRÆFATIO AD LECTORES.

PRæfari mihi licet (quod his qui interfuerunt testibus verissimum est) triumphum maximè memorabilem, & multorum fide majorem me scripturum, quo invictissimus Cæsar Carolus ejus nominis V. cum Hispaniarum tum utriusque Germaniæ & Romanorum archirex, à sumo Christianæ religionis Pontifice Clemente VII. apud celeberrimam Flaminiæ urbem Bononiam, primum in Longobardorũ Regem, deinde etiã in Romanorũ Imperatorẽ mundique Dominum coronatus est. Putabitis ut arbitror, ex rei magnitudine fortè ingenium meum metientes, pro sublimitate & Celsitudine tantæ majestatis, me nimium multa magno volumina scripturum. Atque revera optaveram ego plura quæ scriberem, quorum maximam partem post terga relinquere, vestramque in his expectationem, invitus licet, fallere cogor, sermonis ubertate ob instructionis inopiam exclusa, quam non nisi tumultuario exemplari festino calamo ex Italia ad serenissimam Principem nostram divam Margaretam transmissam, cùm ejus jussu in publicũ edendam accepissem, ea officii mei necessitate inductus, qua obedientiæ meæ sacramento debitam pietatem pro virium mearum captu exhiberem, editionem acceleravi, nephas arbitratus tantæ Principis, cui mos omnino gerendus erat, desiderium differre, aut publicum hoc & communis lætitiæ argumentum diutius suspendere. Non est ergo ut hoc loci ex me effusam sparsamque historiam expectetis, qualem non dubito alios plerosque, cum Germanos tum Hispanos & Italos, qui huic tam felicissimo spectaculo interfuerunt, in singula propensi, singula comprehensi, singulorum memores, rem maximam maxima etiam

eloquentia & exactiore descriptione tradituros: quam ego etiam alibi inter annales ampliorem, & fortè feliciori stilo tradere conabor. Sed nunc epitomen duntaxat eorum quæ gesta sunt, & amplissimi triumphi breve compendium, quæque magis in aperto sunt, è multis potiora accipietis: quorum festivissimis spectaculis licet impar & humi depressa mea serpat oratio, in hoc tamen non improbabilis erit, quòd ex fide recitantur omnia, quam longè plus quàm eloquentiam ipsa desiderat historia.

QVOMODO CAROLVS CÆSAR IN LONGObardorum Regem coronatus est.

ANno à Christo nato Tricesimo supra millesimum quingentesimum, existentibus in Bononia celeberrima Flaminiæ urbe, sanctissimo Patre Clemente VII. summo Romanorum Pontifice, atque Divo Carolo Cæsare ejus nominis V. Hispaniæ, Germaniæ & Romanorũ Archirege, ad quem tum multi Principes & Legati, ac diversarum provinciarum Proceres, omnisque Italica nobilitas effuso quodam & maximo comitatu, ingensq; populorum multitudo confluxerat venerandum, 8. Calen. Martias, in maxima omnium gratulatione Longobardica coronatio cœpta est. Dies ille ubique festus, ubique solennis agebatur. Civitas tota frequens profusaque in honorificentiam Cæsaris ferebatur Indictum justicium, clausæ tabernæ, expurgatæ plateæ omnes, & virentibus frontibus instratæ. Exornatæ tapetibus parietes, personabant campanæ, resonabant timpana, modulabantur tibiæ, ubiq; exultantium voces audiebantur, omnia urbis loca ingentia lætitię signa præ se ferebant. Jamque invalescente die, cunctisq; quæ ad Regiæ Coronationis magnificentiam conducere videbantur magnifico apparatu dispositis, duo Cardinei ordinis purpurati Patres, videl. Medices & Dorius Cardinales protinus palatium adeunt, ubi erat invictissimus Cæsar, Rex Catholicus purpurea ac diversis ramusculis argento crispato intextis variegata talari toga indutus, aliquot principibus innumeraque Italorum, Hispanorum, Burgundionum, & utriusque Germaniæ Alemannorum aliarumque diversarum nationum nobilitate stipatus: qui à reverendissimis illis Patribus primum quibus decuit officiis salutatus, magno omnium applausu ad Longobardicæ Coronationis sacrum, quod in ejusdem palatii sacello instructum erat, hoc quem dicemus ordine producitur. Prægrediebatur Cæsarem ornata auro & purpura, magnificis sumpti-

ſumptibus ingens nobilitas. Poſt cujus agmen ſuccedebant innumeri Barones, Comites, Marchiones, & plerique duces ac principes. E quibus proxime antecedebant Cæſarem, inclytus dux Aſcaloniæ, & Marchio à Moja, qui regium enſem in ſua vagina Cæſari præferebat, Tum generoſus Marchio Aſturicæ, regale ſceptrum gerebat. Deinde magnificentiſſimus Alexander de Medices, ſummi Pontificis nepos, & dux Pennæ, aureum illud pomum mundi typum ferebat Demum illuſtris Princeps, ſacri Romani imperii vicarius perpetuus, Boniſacius Palæologus, Marchio Montis ferrati, regiam coronā ambabus manibus geſtabat. E veſtigiò Divus Cæſar medius inter illos duos reverendiſſimos Cardinales incedebat: quem à tergo proxime ſequebatur, ſtrenuus ac illuſtris Princeps, Henricus Comes à Naſſau, & Marchio Zenettæ, aurei velleris miles, ac Cæſarei cubiculi præfectus primarius. Poſt quem externorum Regum ac Principum, variarumque gentium auratis veſtibus Oratores & Legati: tum purpurati Senatores, candidati Conſules, ac Scriniorum Magiſtri, Secretorum ſcribæ atque Quæſtores, reliquorum aulicorum agmina, ſingula pro ſui ordinis dignitatiſque gradu diſcriminatim ſuccedebant. Hac inſigni pompa, ad (quod diximus) ſacellum uſque itum eſt, præſtolabatur Cæſarem reverendiſſimus Cardinalis Dertuſenſis, qui clariſſimo pontificatus habitu indutus, in pontificia ſella ſedebat ad altare, multorum antiſtitum cæterorumque eccleſiæ Prælatorum turba ſociatus. Cui exhibens Cæſar debitam reverentiam, ab eodem quibus decuit officiis & honoribus excipitur. Converſus deinde Cæſar ad altare, genubus flexis adorabat. Quem aſſumentes prædicti duo Cardinales, fecerunt ſedere in medio ipſorum: & principes illi qui Coronationis inſignia portaverant, ſuis per ordinem locis ſedere juſſi ſunt. Tum infulatus Cardinalis accepto prius à Cæſare conſueto jurejurando, & mandato beatiſſimi Patris illi per Breve Apoſtolicum ab Epiſcopo Maltæ præſentatum ſacris quibuſdam preculis ab hoc inſtitutis benedicens, auſpicatiſſimum feliciſſimæ Coronationis dedit exordium. Productuſque eſt Cæſar ad altare. Ibidem per aliquot ſacrorum ceremonias preceſq; & invocata alta voce quā litaniā vocant, ſanctorum ſuffragia, provolutus in ſtratum illi magnifice paratum jacebat. Peractis precibus illis, acceſſerunt Cæſarem illuſtris Comes a Nauſſau, & alter generoſæ nobilitatis vir Dominus de Noir, Comes, Cæſarei corporis ſecundarius cuſtos: qui attollentes Cæſarem, exuerunt illum utraque veſte ſua, ſuperiore

riore videlicet toga & interiore subucula: relaxatisque thorace & camisia, spatulas cum toto dextro brachio denudaverunt. Quem cardinalis ille sacrorum antistes, statis ceremoniis precibusq; sacrosancto catechuminorum oleo intra spatulas & in dextro brachio perunxit. Et R. P. Guilielmus Vandanasse Cauriensis Episcopus, Cæsareæ Majestatis Eleemosynarius primarius, cotum manibus gestans, uncta loca detergebat. His peractis revestitus suo habitu Cæsar, ductus est in sacrarium: ubi sumpta regia abolla, toga videlicet argentea prælonga & desuper cincta, superindutusque regio patagio, ex villosa purpura auro crisdato intertexta, armelinis candidissimis pellib. suffulto, cujus rejectum in terga humerale, circum spatulas diffusum pendebat. Hoc regio ornatu tecto capite consueto birro, medio duorum Cardinalium regrediuntem Cæsarem cum Principibus, generosus vir Adrianus à Croy Rhodii Dominus & Cæsareæ Majestatis architriclinus primarius, levata Indica arũdine præibat, illustri comite de Nassau à tergo prælongæ abollæ pariter, atq; patagii fimbrias sustinente: ductusque est Cæsar in solium, quod illi juxta summi Pontificis cathedram paratum erat Non longè sedebant cæteri principes, circumstabantq; purpurati proceres. Jamq; adventare cernebatur beatissimus Pater summus Pontifex suis Cardinalibus & multis admodum Episcopis Ecclesiæq; Prælatis comitatus. Quo ad sacelli ostium appropinquante, assurgens de solio suo Cæsar illi in occursum progressus, quam maxima potuit honorificentia Pontificem excepit, à quo vicissim benignissime consalutatus, pariter cum illo ad altare regressus est, ubi utrisque & Pontifici & Cæsari magnificis stragulis, ac aureis pulvinis instrata pulpita parata erant. Jamque procumbente ante solium suum Cæsare, Pontifex flexis genubus inclinato capite rem divinam quam missam dicimus exorditur. Prælectoq; cofessionis symbolo. ac data reatuum absolutione, pontificiam cathedram conscendit, Cæsare pariter in suo solio, cæterisq; Cardinalibus & principibus suis in subselliis sedentibus: Posita enim erant coronationis insignia supra altare. Interea Reverendissimus Cardinalis Dertusensis, papalem (ut vocant) missam solennibus ceremoniis peragebat. Cumq; ventum esset ad canticum illud, quod (quia ad gradus pulpiti cantatur) gradale dicunt, productus est Cæsar per Cardinales illos, qui sibi collaterales assidebant, ad Pontificem, coram quo procumbens in genua nudo capite, ab eodem precibus aliquot sacrisque ceremoniis benedictus est. Posuitque Pontifex in de-

xtræ

xtrę manus annularem illius digitum, annulum quem Pistaurienſis Epiſcopus paratum tenebat, cui magni pretii adamas infixus erat: accinxitq; illum gladio ſuper femur ſuum. Quem elevatus in pedes Cæſar educens, & ter in aera vibratum, terq; in terras defixum, porro ſupra ſiniſtrum brachium ſuum reclinatum, repoſuit in vaginam ad ſiniſtrum latus ſuum: rurſuſq; procũbens in genua, coronam quam vocant chalybeam, Pontifex non abſque ſolennibus ceremoniis capiti ejus impoſuit, regemq; Longobardiæ pronunciavit: ponẽſq; in manu ejus ſceptrum & mundum, adſingula ſacris quibuſdam precib. & ceremoniis benedicens, plenariam regni tradidit adminiſtrationẽ. Quem poſtea ad pedum beatorum oſcula provolutum, & gratias agentem, Reverendiſſimi Cardinales attollentes, in regium ſolium inthroniſârunt, regemque Longobardiæ proclamârunt. Tunc aſſurgens in pedes beatiſſimus Pontifex illud divorum Ambroſii & Auguſtini jubileum canticum: (Te Deum laudamus,) alta voce exorditur. Quod perinde Pontificii autores ſuaviſſima vocum melodia proſecuti ſunt. Continuata deinde ſuis utrobique obſervatis ritibus Miſſarum ſolennitate cum caneretur antiphona illa, quam offertorium dicunt, proceſſit ad altare Cæſar, & oblato munere ſuo, ſacri calicis operculum (patinam vocant) oſculatus eſt. Rurſuſque ad canticum Agnus Dei, accedens ad oſculum pacis Pontificem in maxillam dextram ſumma cum reverentia oſculatur. Cumque jam poſtrema Miſſæ antiphona (quæ communionis nomen habet) caneretur, productus iterum ad altare Cæſar, ibiq; in genua recumbens, orationi religioſiſſimè intentus, ab ipſo Reverendiſſimo Cardinale, qui pontificiam Miſſam peregerat, ſacratiſſimo Euchariſtiæ Sacramento refectus eſt. Porrò peractis omnibus beatiſſimus Pater ſummus Pontifex benedicens populo, centum annorum pœnitentiã ſingulis condonavit. Accipiens deinde per manum Cæſarem, que venerant pompa maximo omnium cum gaudio regrediuntur in palatium, ubi mutuo ſibi congratulantes conſalutanteſque, unuſquiſque reverſus eſt in triclinium ſuum. Eadem die poſt ſacram coronationem pomeridianis horis ingreſſus eſt Bononiam, magnificentiſſimus Princeps Franciſcus Maria Rovera dux Urbini, Romanæ urbis præfectus Cæſareus, cui generoſus D à Rhodio, Cæſareæ domus Magiſter primarius, cum multis Cæſareæ aulæ ſatrapis obviam profectus Cæſareæ Majeſtatis verbis honorificentiſſimè excepit: neque minus pleriq; Cardinales & Epiſcopi cum pontificiis aulicis eidem duci occurrentes,

currentes, utrorumq; magnifica pompa in urbem traductus est. Residuumque diei illius festivissima lætitia transactum instaurati magnificis sumptibus ornatissimi triumphi, extructi arcus, parati ludi: variaque gaudiorum spectacula, quæ urbs superba publico ærario, tum officiosi cives privatis sumptibus ultrò exhibuerunt. Per universam orbem, perq; suburbia, per singula compita, cantibus & tibiis dulcissimisque variorum musicę instrumentorum modulis personabant tripudiantium catervæ, felicem sibi illum diem congratulantes, ac Carolo Cæsari magnis lætitię clamoribus applaudentes: excitati ignes tanta copia, ut nocturnas tenebras flammarum splendore exuperarent, totamque cum die noctem felicissimis gaudiis peregerunt.

Quid sequenti Longobardicam Coronationem die actum est.

POstera die perdurātib. adhuc publicis præcedentium gaudiorum ostentis, civibusque Bononiensibus adhuc majora molientibus, nuntiatur interea adventus potentissimi Allobrogum principi, quem ducem Sabaudiæ hodie appellamus, tum aliorum quorundam è Germania superiore principum in quorum occursum repente undarum in speciem effusa populi utriusque sexus multitudo extra urbem, omnes vias opplevit. densissimisque turbarum globis principibus illis quam longissimè procedere obviam gestiebat. Conspicitur primum illustrissimus Sabaudiæ dux Carolus, & Carolo divo Cæsari cognatus, cum insigni antistitum, abbatum, comitum, baronum, aliorumque nobilissimorum virorum, auro & purpura resplendentium ornatissima turba, innumera equitum multitudine longa phalanga adventare. Quod ubi in aula Cæsaris rescitum est, illustris comes Henricus à Nassau, cum ornatissimo Cæsareorum procerum agmine adventanti Allobrogum principi occurrens, regiis Cæsareæ Majestatis verbis salutem illi annunciabat, felicemque adventum gratulabatur. Traduxitque intra urbem in palatium ad Cæsarem primum: cujus manum exosculatus, & ab illo benignissimè exceptus, post mutuas aliquot confabulationes dimittitur, accedensq; Pontificem, post pedum beatorum oscula traducitur in diversorium suum illi magnificentissime paratum, ubi ad imperatoriæ coronationis pompam (quæ in sequentem diem futura erat) se interea magnificentissimo ornatu apparabat. Non multo post Allobrogū principis ingressum venit serenissimi principis Ferdinandi, Ungariæ & Bohemiæ Regis & Austriæ Ar-

archidu-

chiducis, Cæsareæ Majestatis germani fratris legatus & Orator, nobilis & reverendus D. Bernhardus, Episcopus Tridentinus. Venit etiam ex comitibus Palatinis Rheni atq; Bavariæ ducibus, illustrissimus Princeps Philippus, Cæsareæ Majestatis agnatus, uterque Teutonico apparatu & equitum numero conspicuus, magnoque nobilium & equestris ordinis strenuorum virorum agmine stipatus: qui vicissim non minori consalutationis pompa congratulationisq; gaudio excepti, sua ad diversoria magno omnium applausu traducti sunt. Nimis longum foret recensere, quibus honoribus principes illi à summo Pontifice, à Cæsare, à Patribus, à Bononiensi magistratu excepti sint: quibusq; felicissimis studiis dies illa transacta est, tota in principum illorum ingressum occupata. Omnes plateæ, omnes domus, omnes fenestræ, omnia compita conspicientium multitudine complentur. Occurritur illis undiq; ornatissimis consalutantium, talemq; illis Cæsarem congratulantium pompis. Hinc insignes apicibus sacerdotes, & vetustissimæ scholæ, omni doctrinarum genere insignes, cum discipulis doctores: inde conspicua gravitate togati senatores, & municipali purpura venerandi civitatis consules, festivaque nobilitatis juventus. Feruntur omnes gaudio, singulaq; loca publica lætitia occupabat. Ipsa plebs passim portas & fenestras virentibus sertis coronabat, alii ad nocturna lumina funabula parabant, alii lignorum strues congerebant, alii fasces pice & bitumine illitas ad flammam fomenta subjiciebant, alii ad solennia sequentia diei spectacula, triumphales àrcus multiformes instaurabant, alii trophæa erigebant, alii ludorum magnificentiam adornabant, alii partas de hostibus innumerabiles Cæsaris victorias, superbe magnificeque effingebant, alii inventas novas terras, & ad Antipodas usque toto Oceano quæsitas remotissimas insulas ostentabant. Nullus aut ætate aut valetudine tam imbecillis, qui otio detineretur, qui non aliquid ad publicum gaudium, pari lætitia diligentiaque aut excogitaret aut optaretur: non matronæ: non virgines, non pueri, non tremulæ anus titubantesque senes suis muneribus, vacabant, quo felicissimam Caroli Cæsaris in Romanorum Imperatorem coronationem, auspicatissima solennitatis pompa perpetuæ posterum memoriæ consecrarent. Sic tota illa dies cum in Illustrissimorum Principum illorum ingressum & consalutationem, tum in Cæsareæ Majestatis in Romanorum Imperatorem futuram postera die coronationem, concelebrandam, festivissimis laboribus transacta est,

Qua pompa augustalis coronatio incœpta sit, & quo ordine summus Pontifex templum Divi Petronij ingressus.

DEscribenda nobis nunc est Augustalis coronationis solennitas, quæ postridie à Longobardica coronatione peragenda restabat. Erat illa dies sexta Cal. Martias, dies ter felicissima terq; albo calculo signanda, dies qua in hanc lucem editus Cæsar maxima omnium spe, nec vana quidem, mundi Dominus natus est, dies qua de Gallis ab antiquo hostib. jam sæpè antea victor, tum etiam triumphator, capto illorum Rege, gloriosissima & inaudita superis temporib. semperq; veneranda victoria potitus, unde tandem hæc nobis cum Gallis felicissima pax & affinitas parta est. Qua eadem die nunc Augustale Romani imperii diadema, è septimi Clementis summi Christianorum pontificis beatissimis manib. suscepit. Jamjam aderat optatissima illa dies, qua fugato atrę noctis nubilo cœlum matutino crepusculo, disjecta obscura tenebrarum caligine, ante solis exorientis radios adhuc propriæ lucis candore resplenderet, cum discursu triumphali nobilium turbę plateas complent, tantaque hilaritudine cuncta gaudebant, & serena facie gestiebant, ut præter peculiarem morem et equi & canes, & quæq; domestica hominibus animalia jucundis gestib. vocibusq; exultare sentirentur, canoræque aviculæ suavissimos concentus ultra consuetum adsonarent, exultantiumque vocibus ipsum cœlum reboaret. Admurmurabant dulci Zephyro perflati arbores, erumpentibusque adoriferis floribus turgentibusque gemmis, amœna viridaria arridebant. Sic campi, sic nemora, sic prata florentulo virore alacritatem præ se ferebant, ut non bruma, sed ver ipsum pareret. Omnis creatura futurum Imperatorem temporum Dominum orbisque totius rectorem, velut numen aliquod cœlitus demissum venerare videbatur. Longum esset hic referre incredibilem inæstimabilemq; vestium ornatum, quibus inter se cum compositi Hispani, tum magnifici Itali & profusi Burgundiones, & vinci impatientes Germani, magnificentissimis sumptibus concertabant & quisque quibus potuit quam maximo sumptu comparatis, suum præ cæteris in Cæsarem affectum ostentare nitebatur. Hi aureis, illi argenteis, isti holosericis alii polymitis, alii planis, alii villosis tũ infectis purpura & tinctis murice & cocco, tum Attalica Semiramidaque textura & Phrygio opere elaboratis, insertisque cum unionibus variarum gemmarum lapillis

pillis resplendebant. Equi omnibus tales, quales Turno fuisse describit Virgilius, & Homerus ad Trojam venisse narrat Memnonis. Ea erat pomparum solennitas, cui nihil adjici ad gloriæ magnitudinem potuisset. Jamque crescentibus orientis solis radiis illux erat clara dies, cum principes & satrapæ cæterique nobiles, palatium protinus adeunt, ubi in amplissimam basilicam, ad alteram palatii contignationem ascendentes, omnes ad Cæsarem conveniunt, Quod ubi rescisset pontifex, dispositaque esse omnia ipse prior pontificio ornatu sacrisque vestibus indutus, multis admodum Cardinalibus & Episcopis singulis in pontificalibus eorum sociatus, templum divi Petronii hoc ordine ingreditur: Prægrediebantur bini & bini cubicularii, ostiarii & scribæ apostolici. Post illos duodecim Bononiensis scholæ veterani legum doctores equestri ordine & palatinatus dignitate à Cæsare recenter donati. Deinde octo ejusdem civitatis viri patricii venerabili pompa succedebant quos sequebatur Rector universitatis sua purpura superbus. Deinde prætor urbis Bononiensis, quem potestatē vulgo vocant, in veste aurata admodum conspicuus. Postea ibant auditores Rotæ cæteriq; judiciorum officiales. Demum LIII. cum Episcopi tum Archiepiscopi, singuli in pontificalibus suis venerabiles. Hos proximè sequebantur reverendissimi Cardinales per ordinem videlicet Medices, Dorias, Grimaldus, Gaddi, Mantuanus, Pisanus, S Crucis Cornarus, Grimannus, Perusius, Ravennates, Inchefordius, Campegius, Anconitanus, Sanctorum quatuor, Senensis, Farnesius, singuli in suis mytris & palliis, quæ pluvialia vocant, quorum patagium scuti instar in terga dependet. Dehinc duo ecclesiæ tribuni sive capitanei, quos Italicum vulgus confalonerios vocat, magnanimus comes Ludovicus Rangon, & magnificus Dominus Laurentius Cibo, ambo armati incedebant. Post quos adhuc alii tres reverendissimi Cardinales, Ceserinus, Cæsius & Cibo, beatissimo Pontifici assistentes ambulabant, in quorum medio sanctissimus Pater Clemens ejus nominis Papa septimus, pontificio ornatu triplici diademate coronatus, in aurea pontificali cathedra ab octo purpuratis stipatoribus sub aureo umbraculo sublimis ferebatur: Quem deinceps ingens abbatum, protonotariorum, aliorumque cum ecclesiasticorum prælatorum tum secularium nobiliumque satraparum magnatumque turba sequebatur. Cumque jam beatissimus Pontifex intra templum prædictum ad altare majus usque applicuisset, singulis sua loca occupantibus, incœptum est offi-

cium, quam concinentibus Psalmis, Tertiam vocant: tum exhibita Pontifici consueta obedientia à seniori Cardinalium Farnesio incœpta, singulis deinceps pro suæ creationis ordine Cardinalibus manum Pontificis deosculantibus. Proinde singuli Archiepiscopi, post etiam Episcopi consimili ordine ad pedum oscula processerunt. Interea missi sunt duo ex Reverendissimorum Cardinalium cœtu, videlicet Salviatus & Rodolphus Diaconi Cardinales, ut Cæsarem adducerent in templum, qui hac quam nunc dicemus pompa palatio egreditur.

Quo ordine ex Palatio itum est in templum.

ANteibat ingens nobilium puerorum caterva, pulcherimam de se speciem præbens: subsequebantur magno numero fulgidæ nobilitatis & equestris ordinis viri, omnes quidem magnifico ornatu spectabiles. Deinde complures barones, comites, marchiones & plerique duces, & sacri Romani Imperii Principes, quibus Cæsareæ aulæ diversorum munerum præfecti, satrapæ succedebant: Deinde externorum Regum atque Principum, videlicet Franciæ, Angliæ, Scotiæ, Lusitaniæ sive Portugaliæ, Ungariæ, Poloniæ, Bohemiæ, Austriæ, Sabaudiæ, tum etiam Cæsaris multorum suorum regnorum principatuumque Castellę Legionum, Arragoniæ, Navarræ, Neapolis, Siciliæ, Granatæ, Burgundiæ totiusque Austrasiæ & reliquorum paludati Heraldi, cæterique cum Feciales tum Caduceatores & Corynophori inspectione digni ambulabant. Post quos Cæsareæ aulæ architriclini, quos vocant Magistros domus, cum suis arundinibus (Scipiones antiqui vocant) bini & bini pariter incedebant. Supremus autem & primarius Magister, generosus Dominus à Rhodio, elevata arundine sui sequebatur illos solus. Continuo Cæsar, & qui coronationis insignia ferebant Principes, hoc ordine successerunt Primum ibat illustris princeps Bonifacius Palæologus Marchio Montisferrati, toga holoserica coccinea indutus & supervestitus ex villosa purpura, patagiata chlamyde, candidissimis armellinis pellibus suffulta, tum & maximi sumptus gemmata tyara caput ejus integebat, sacrumque Imperiale sceptrum aureum magnificentissima cum arte tum impensa elaboratum, dextera præferebat. Juxtà sequebatur illum: strenuissimus & magnanimus Princeps Franciscus Maria-Rovera, dux Urbini, etiam suo ducali ornatu incedens, qui Imperatorium gladium (cujus capulus & vagina arte aurifica &

gemmata supra omnem æstimationem ad miraculum spectantium sunt elaborata) sua dextera elevatum attollebat. Insequuntur istos per per ordinem, ex Palatinis Rheni & Bavariç ducibus illustris Princeps Philippus, ducali purpura ac tyara magnificè ornatus, qui aureum mundum manibus sustinebat. Deinde potentissimus Sabaudiæ Dux Carolus in suo ducali habitu tam superbissimo sumptu elaborato, ut tyara illius supra C. millia ducatorum æstimata sit. Hic sacrum Imperii diadema ex auro obryzo pretiosissimis lapillis refertum, adeoquè sumptuosum, ut omnem ęstimationem excedat ambabus manibus gestabat. E vestigio Divus Cæsar Carolus abolla regia vestitus, superindutus ex crispato auro Babilonicæ texturæ prælongo patagio, corona regia insignis, medius inter prænominatos illos duos pontificio ornatu insulatos diaconos Cardinales incedebat, ejusque postremas fimbrias illustris Comes Henricus à Nassau sustinebat. Proxime deinde sequebantur quatuor insignes Episcopi, tum Regũ Franciæ, Angliæ, Scotiæ, Portugaliæ, Ungariæ, Bohemiæ, Poloniæ, ducis Ferrariæ aliorumque Principum, tum Venetorum, Genuensium, Senensium, Lucensium, Florentinorum, & aliarum gentium Oratores atq; Legati, clarissimi quidem omnes. Postremo Cæsarei consilii Senatores ac viri consulares secrètorumque scribæ, & reliqua togatorum turba suis discreta ordinibus succedebat. Deniq; post longum illorum ordinem novissimo loco fulgentes auro loricati aliquot bipenniferi, processionis totius pompam claudebant.

Quibus Ceremoniјs Augustalis Coronatio peracta est, atque generosus Adrianus de Croy Dominus à Rhodio, in Comitem provectus est.

CONvenerat omnis hæc multitudo, in ea quam diximus altiore palatii basilica, ex qua narrato ordine in inferiorem, quæ in primo solario est, basilicam descendebat. Erat ibi perforato muro constructum ostium peramplum, à quo extremus pons sublimis utraque parte munitus, & undique virentibus sertis ex hedera, myrtò lauroque vestitus, insertis pontificiis & Cæsareis clypeis, per forum medium ad ostium templi divi Petronii per ducentos ferme passus, ea altitudine, qua erat prima palatii contignatio, sublimis protèndebatur, atque exinde intra templum in chorum usque contra altare majus paulatim declinabat: ad cujus extremum contra

ostium templi in sublimi suggesto fabricatum sacellum, divæ virginis intra turres phanum repræsentabat: per hunc pontem in templum usque tota pompa sublimi procedebat. Cumque jam Cæsar ipse ad sacellum usque (quod diximus ad extremum pontis extructum) pervenisset, à Romanis canonicis & decano divi Petri (qui ad hoc ex urbe Romana Bononiam venerat) correptus, ductus est intra sacellum ad altare, ubi paratum illi erat pulpitum pretioso tapeto ac aureo hypocorismate instratum, in quod recumbens in genua Cæsar, post brevem orationculam jusjurandum beato Petro ejusque sanctissimo Vicario Romano Pontifici præstitit, in manus Salviati Cardinalis, ea forma, qua Ludovicum Caroli filium jurasse, Decreta confirmant. Tunc per venerabilem Ciceræ Episcopum Ariostum Ferrariensem summi Pontificis architriclinum indutus Cæsar linostolio, quod superpellicium vocant, acceptaq; quæ dicitur amicia in canonicum S. Petri investitus est. Cui sic stanti ante altare, decanus & singuli per ordinem canonici, exhibita augustali reverentia, manus deosculati sunt. Egressus deinde sacellum illud, à duobus illis ducibus Cardinalibus medio interceptus, traductus est intra templum, ad cujus ostium ab aliis duobus reverendissimis & post priorem senioribus Episcopis Cardinalibus, Anconitano & sanctorum quatuor coronatorum, summa cum honorificentia obviam exceptus, post certas preculas intra templum abducitur. Vix Cæsar cum Cardinalibus prætergressus ostium templi, insequentibus aliquot armatis stipatoribus; pons ipse super quem ingrediebantur xx. fermè pedum longitudine confractus corruit, cecideruntque innumeri, unus aut alter moribundi, pauci vulnerati inventi sunt: res ab omnibus miraculo tenus habita, non omnes unà periisse. Plerique hanc rem in omen vertentes, ex confracto ponte nullum deinceps alium Imperatorem coronatum iri, vaticinari ausi sunt. Jamque Cæsar ingressus templum ad sacellum divo Gregorio intitulatum traducitur, ubi positis superpellicio atque amicia, per venerabilem Cauriensem antistitem, sacris vestibus, humerali & alba, & Dalmatia, & tibialibus, & sandaliis indutus est, ac imperiali trabea circumdatus, quæ Babylonicis ac Phtygiis artib. contexta & insertis pretiosissimis gemmis multiformiter variegata, sic ut cum descriptione sit difficilis, tum pondere ferè importabilis, magnificentia ejus etiam supra omne pretium inæstimabilis, existat. Hoc sacro atque pretiosissimo habitu adornatus Cæsar, duobus præsulibus à quovis latere, videlicet

Barrensi,

Barrensi, Palatinensi, Brixensi & Cauriensi, ac illustri comiti de Nassau à tergo, gemmatæ trabeæ grave pondus sustinentibus, medius duorum Cardinalium ad medium usque templi, cui loco Rotæ Porphyreæ nomen indiderant, traductus est: ibi trinam benedictionem accipiens, proinde ducitur ad altare majus, quod divi Petri Apostoli Romanam aram repræsentabat. Ibi super auream mattam, aureo pluvino subdito provolutus, usque post cantatas litanias aliaque suffragia, permansit: quem postea attollentes duo Cardinales, videl. Campegius prior presbyterorum, & Cibo prior diaconorum, in sacellum divo Mauritio adscriptum, abduxerunt: ibi per præstantissimum Patrem Cardinalem Farnesium Ostiensem antistitem, & Cardinalium Episcoporum priorem, sed & totius reverendissimorum Cardinalium collegii seniorem atque decanum (exutus prius & solutus vestibus) sacrosancto chrysmate, a dextræ manus restricta usque in cubitum, atque intra utrasque spatulas in dorso, non sine sacratissimis benedictionibus & ceremoniarum ritibus delinitus est. & per venerandum Cauriensem Episcopum detersus & quo fuerat indutus sacro pretiosoque amictu restitutus. Tunc rursus Salviatus & Rudolphus Cardinales qui Farnesio astiterant, una cum illo conducunt eum ad summum Pontificem primum, qui sacro Pontificii ornatu in sancta Apostolica cathedra omnipotentis Dei Vicarius sedebat juxta altare. Cui exhibens solennem reveremiam Cæsar, super stratum magnificentissimum ante illum procumbebat. Accedens autem ad altare Pontifex, rem divinam pari religione, maxima cum solennitate inchoavit, peractaque confessione cum absolutione, ac intonato per eum alta voce Missæ introitu, & suffito altari, accedens Pontificem Divus Cæsar osculatus est illum in maxilla & in pectore: deinde præcedentibus Principibus atq; coronationis insignia ferentibus, tractus est Cæsar in solium, quod illi paratum erat in imo chori, quo etiam abductus erat Pontifex, in cathedram illi paratam. Redeuntesque Principes ad altare, posuerunt insignia, quæ per Ceremoniarum Magistrum qui sacris præerat, locata sunt super altare, reversique sunt Principes ad Cæsarem in subsellia sua. Interea cum res divina diversis ceremoniis usque post canonicæ epistolę lectionem (quam duo acolyti. Joannes Alberinus subdiaconus Apostolicus Latine, & Braccius Martellus camerarius Pontificis Græcè canebant) peracta esset, adduxerunt Cæsarem prædicti duo Cardinales ad Pontificem ante quem super pulvillo aureo Attalicæ stra-

gulæ injecto in genua procubuit. Tunc per Episcopum Pistauriensem sublatus ex altari sacer gladius, & datus Diacono Cardinali, è cujus manibus accipiens illum Pontifex, & eductum & è vagina sua benedicens, dedit in dextram Cæsari, & belli jura tradidit, inquiens: Accipe gladium sanctum, munus à Deo, in quo concides adversarios populi Dei Jsrael. Quem rursus accipiens è manu Cæsaris, qui Missæ ministrabat Diaconus Cardinalis, remisit in vaginam reddiditque Pontifici: qui juvantibus Cardinalibus accinxit illo Cæsarem super femur suum sinistrum Tunc surgens in pedes Cæsar, eductum gladium valida dextra ter in aëra vibravit, & ad singulas vices aciem in terram defixit. Porrò remisit illum in vaginam suam & reclinavit se in genua ante pontificem: qui solennibus ceremoniis, ad singula benedicens, aureum illud pomum mundi repræsentaculum, dextræ: atque sceptrum immortale virtutis & fidei pignus, sinistræ manibus ejus per vices imponens, orbis imperium illi tradidit gubernandum, quod & ille magno animo regendum suscepit: Postremò solennissimis ceremoniis sanctissimisque benedictionibus imperiale diadema sacrato capiti imposuit, sacratissimum illi Imperatoris nomen characteremque contribuens. Mox omnis ætas, sexus & ordo, ad sacrati capitis diadematisque conspectum effusissimo gaudio stupefacti, & quasi extra se positi sunt. Quorum intimam candidissimi animi lætitiam, quæ res magis exprimere potuit quàm lachrymæ, quæ passim spectantium genas irrigabant: Tunc provolutus ad pedum beatorum oscula Imperator, jacentem illum ad pedes suos Clemens pontifex clementissimo affatu, juvantibus Catdinalibus attollit. Tum discinctus est & gladius, & evaginatus traditus est strenuissimo duci Urbinati, præferendus. Tum duo illi reverendissimi Cardinales, Salviatus, & Rudolphus, Imperatorem jam diademate coronatum, in sinistra sceptrum, in dextra mundum gestantem, in thronum suum, qui juxta summi pontificis cathedram magnificentissime apparatus erat, produxerunt: & statutis ceremoniis inthronisarunt Carolum V. Romanorum Imperatorem semper Augustum, mundi totius Dominum, universis principib us & populis semper venerandum metuendumque denunciantes. Sedebatque Imperator ad sinistram Pontificis, superior primo Cardinali Episcopo: assidebantque illi duo Cardinales Diaconi, sicut assidere solent Pontifici, & qnatuor Episcopi. Interea cantata sunt pro Imperatore suf-

re ſuffragia,quam Litaniam vocant, in vocantibus divos Cardinalibus Diaconis,& reſpondentibus cantoribus: Tu illum adjuvà: loco illius quod dici ſolet: Ora pro nobis. Finitis tandem ſuffragiorum ſupplicationibus, ſanctum Domini Evangelium utraque lingua, primum Latina per Cardinalem Ceſerinum,deinde Græca per Archiepiſcopum Rhodiorum, alta voce lectum eſt, Poſtea fidei Chriſtianæ Nicenum ſymbolum dulciſſima harmonia cantatum. Cumque ad Offertorium ventum eſſet, Imperator depoſitis in manus principum diademate,ſceptro & pomo, ac ſimul magnificentiſſima illa trabea, nudus capite in ſacra Dalmatica tunica procedens ad altare, obtulit munus ſuum ad pedes Pontificis. Erat autem munus xxx. nummùm aureorum, & ſinguli valoris ducatorum x eò quod eſſet ei dies illa natalitia, qua jam xxx. ætatis annum complevit. Conſuevit enim quotannis die illa totidem nummos aureos offerre, quot annorum tunc compleſſet ætatem. Facta oblatione offertur Pontifici ſolennibus ritibus lavamen:qui lotis manibus acceſſit ad altare: quem ſecutus Imperator,miniſtravit illi, & hoſtias & vinum, & aquam ſacrificanda porrigens, deinde flexis genibus procubuit in pulpitum.aureis periſtromate & pulvinis conſtratum, quod illi paratum erat ad cornu altaris, permanſitque ibi intentus ſacro Miſſæ canoni uſquequo caneretur: Agnus Dei. Tum ſurgens adiit pontificem,illumque oſculo pacis in dextra maxilla atque in pectore deoſculatus eſt. Tum ſecutus pontificem ab altari,ambo reverſi ſunt ad ſedes ſuas: juxta quas proſtrati in genua, junctis manibus, nudis capitibus, devotiſſimis orationibus intenti, ſacratiſſimum Euchariſtiæ pabulum ſumma cum religione expectabant, quam ſummus ſacerdos & pontifex ſuper patinam reliquerat in altari. Accipienſque Cardinalis Cibo, qui Diaconus Miſſæ miniſtrabat, ſacram patinam, elevanſque ante altare, coram univerſo populo monſtrabat, tradiditque deinde alteri Cardinali Ceſis, qui ſubdiaconum agebat. Hic accipiens illam, religioſiſſima reverentia pertulit ad Pontificem: qui accipiens manibus Euchariſtiam, quæ majuſcula hoſtia erat, benedixit & fregit per medium,, in cujus una parte devotiſſima mentis contemplatione Chriſti Corpus depaſtus eſt. Deinde allato ſibi benedicto Calice, ſacratiſſimum Chriſti Sanguinem aureo calamo pari devotione exuxit: porrò ex alio calice vinum ablutionis hauſit. Deinde fregit alteram partem hoſtiæ, deditque duobus Cardinalibus,Cæſariano Diacono, & Alberi-

no ſubdiacono. Communicato Pontifice & duobus illis Cardinalibus, procubuit ante illum Imperator: coram quo illuſtris comes à Naſſau, & generoſus Dominus à Rhodio: hic cubiculi, illi architriclinii, præfecti primarii, magnificentiſſimam mappam ex byſſo auroque contextam, atque ex margaritis aliiſque pretioſis lapillis elaborato ſumptuoſo limbo circumdatam, tenebant Tum Pontifex Imperatori ſacroſanctiſſimum dominici corporis Sacramentum, in alia minore hoſtia propriis manibus miniſtravit. Quod cum ille devotiſſima reverentia accepiſſet, ſurgens, Pontificem in maxillam obſculatur: rurſuſque recumbens in genua, è manibus diaconi Cardinalis, vinum, quod vocant perceptionis, recepit, prægustante ſibi Reverendo Caurienſi Epiſcopo. Deinde pluribus orationibus à Pontifice benedictus, ſurgens regreſſus eſt in thronum ſuum indutuſque Imperiali trabea, acceptis in manibus mundo atque ſceptro, impoſito ſacro capiti diademate, vocari ad ſe juſſiit generoſum virum Adrianum à Croy Rhodii Dominum, jamdudum aurei velleris militiæ adſcitum ac architriclinio ſupra cæteros præfectum: cui ante majeſtatem ſuam procumbenti, in hæc verba locutus eſt: Non me latent generoſe Adriane majorum tuorum vetuſtiſſimæ nobilitatis imagines, eorundemque in prædeceſſores noſtros ingentia merita. Sed nec tuam in majorum tuorum virtute imitanda conſtantiam ignoro, qui tua ſtrenuè geſta magnificeque facta expertus, dignum virtutibus tuis præmium referre ſtatuens, te unum vocavi & elegi, in quem hujus ſacri diadematis primitias impenderem, teque, quod & merita tua depoſcunt & virtutes tuæ merentur, in ſacri Romani Imperii Comitem proveherem. Quæ dignitas nunc noſtro Imperio gloria, tibique ac tuis ſucceſſoribus perpetuum decus eſto: Sacri Romani Imperii comes bona fide appellantor, tuoque Rhodio dominio, cum adjacentibus illi terris tuis, tu & ſucceſſores tui, deinceps Comitatus titulo fruuntor, æqualem cum cæteris Rom. Imp. comitibus dignitatem habentor, paribus honoribus, privilegiis, præeminentiis libertateq; ſine ulla contradictione utuntur. Qui in iſtis contradicere tibi auſus fuerit, aut obſtinatus non paruerit, ſacri Romani Imp. rebellis, & Majeſtatis noſtræ reus habentor. Attonitus inſperatæ dignitatis gaudio Rhodius Comes, cum longiore ſermone Imperatori gratias dicere intenderet, Pontifex ad altare conceſſit, Miſſamque cum benedictione peregit, omnibus & ſingulis cum in templo tum foris, Imperialis coronationis venera-

nerationi intentis, plenariam peccatorum omnium remissionem condonans.

Quæ in foro & civitate durantibus sacris interea gesta sunt, & quo apparatu Bononiensis populus coronatum Imperatorem videre gestiens, excipiebat.

DUm hæc quæ diximus in templo geruntur, erant in foro quod ante templum est, eremæ marmoreæ duę columnę, supra quas insidentes, una prægrandis ac biceps aquila, duoque à lateribus inaurati leones, qui Epistomiorum fungentes officio, interea quo sacra peragebantur perque totam diem & profundam noctem, hinc leones album, inde aquila rubrum, suavissima vina continuò profundebant: juxta verò auratis cornibus & ungulis bos Trojanus, varii generis minutis bestiolis cum quadrupedibus tum volatilibus infarcitus, integer in prælonga ac robustissima cuspide volutus torrebatur. Pluebant à fenestris panes artolagani, placentulæ, brachiola, panesque dulciarii, tum fructus varii, poma, pira, castaneæ nuces, & incrustatæ zaccaro avellanæ, amygdalæ, coriandri, atque id genus plura, quæ expectabundam plebem juventutemque interea cum reficerent tum solatiarentur. Præterea ingens electissimorum militum exercitus, multiplici cataphractorum equitum turma, gemina & Hispanorum & Germanorum peditum acie, numerosisque sclopetariorum sagittariis, tum supra viginti ingentium bombardarum machinis instructus, ne qua seditio oriretur, omnes aditus occupabat, ac circa palatium atque templum custodias agebat: cui Antonius de Leva Dux primarius, nomine Gæsaris imperabat. Eratque ipse armatus totus, sedens in Cathedra sua in foro ante Prætorium, & cæteri militum Duces, cum Hispani, tum Burgundiones & Alemanni juxta illum. Peractis sacris data est mora quieti, dictaque Imperatori Panegyrica quousque populus templo excederet, cæterique ad processionis pompam sese conscensis equis in ordinem disponerent. Jam ergò promiscuus utriusque sexus populus, qui supra centum millia hominum æstimatus est, egrediens templo, per varias turmas & cuneos Imperatorem suum videre gestiens, quo ille ingressurus esset, ferebatur: omnes sui ordinis & decoris obliti, quem sors cuique locum obtulisset, occupabat. Conscendunt alii tecta, & summis pendent tegulis, alii trabibus insident, alii columnis implexi, alii muris hærent: omnes fene-

ſtræ, omnesrimulæ ſuis ſpectatoribus refertæ: perforati parietes & diruptæ maceries, quo oculos ſuos tam expectati Imperatoris ſpectaculo populus expleret, nullus locus non occupatus, ne iis quidem, qui nonniſi ruinoſum & periculo proximum caperet veſtigium. Laborabant referta hominum pondere tecta, neque minus vias omnes denſiſſimæ populi turbæ opplebant: non ætas, non ſexus, non valetudo, quenquam detinere potuit, omnes pari gaudio, pari alacritate ad novi Imperatoris ſpectaculum tanquam ad numen aliquod in communem omnium ſalutem è cœlis demiſſum, procurrere. Quid referam civitatis apparatus, publicè privatimque ſupra modum adornatos. Quacunque via ingreſſus erat Imperator, expurgatæ plateæ, & viridibus juncis graminibuſque, & multorum colorum floribus inſperſæ, ſuaviſſimos odores latè profundebant. Parietes omnes peripetaſmatibus auro purpuraque diſtinctis, & hinc atque hinc longè pendentibus latè radiabant, affixaque Matronarum ſumptuoſa monilia, pendētiaque longis tractibus aurea balthea, tum aurea & argentea vaſa inſtar ſcalarum per gradus expoſita, crebris repercuſſi ſolis radiis fulgurabant: neque minus venuſtiſſimæ quæq; mulieres & puellæ in feneſtris & porticibus per diſtincta intervalla diſpoſitæ pretioſiſſimis veſtibus & monilibus ornatæ, tranſeuntium quorumque oculos perſtringebant. Sed vicit privata ſtudia publicus apparatus. Extructi arcus triumphales, erecta trophea, æditi ludi, celebratæ multæ admodum Imperatoris fœliciſſimæ victoriæ, parata ad omnes angulos ſpectaculorum oſtenta, & inſcripta aureis literis encomiorum & panegyricorum heroica carmina. Nihil unquam viſum aut etiam auditum feſtivius, nihil lætius, nihil magnificentius ejus diei ſpectaculo.

Qua pompa poſt coronationem publica proceſſio habita eſt.

CÆterum nunc proceſſionis Ordo recitandus eſt: Digreſſa enim a templo plebe, Pontifex ſummis Sacerdotalibus interea exutus, acceptaque in caput magnificentiſſima corona ac triplici inſignita tyara, unà cum Imperatore diademate coronato, templo prodibat: ad oſtium productus eſt Pontifici nivei candoris equus gradarius aureis habenis, ac monili frontalitio purpureoque ephippio inſignis. Ad cujus ſtrapedes inſiliente Pontifice cum Imperator manum appoſuiſſet, vix paſſus hæc clementiſſimus pater, his verbis Imperatorem

rem alloquitur: Nequaquam id feceris fili mi Imperatorq; invicte. Satis mihi supraque satis humanitatis tuæ obsequentissima voluntas, quam tamen non in meam personam, sed illius cujus vices gero, habeo acceptissimam. Cumque jam inscendisset equum Pontifex, apprehendens frenum Imper. ductoris obsequium illi aliquot passus exhibiturus: quod beatissimus pater nequaquam passus est. Tum datus est Imperatori equus, etiam niveo candore & sublimi altitudine illustris quin magnificentissimè ephippiatus phaleratusque auro & gemmis undique refulgens: cui insidens Imperator, altior omnibus eminebat, ut à cunctis conspiceretur. Post cæteri Principes totaque nobilitas conscensis equis, hoc ordine procedebant, ut duo & duo pariter ambularent, Pontificii à dextris, Cæsarei à finistris præequitabant, cocco & purpura relucentes, cum Cardinalium Pontificumque, tum Principum, secularium familiares ministri. Sequebantur auro & argento magnificè fulgentes pōtificii ac Imperatorii satrapæ, & phaleratis equis bellorum maximi Duces. Post quorum agmen duodecim Bononiensis populi vexilla alba, rubra cruce insignita, totidem signiferi pedites præferebant. Quos è vestigio Tribuni plebis sequebantur, quibus sexdecim Bonenensium Collegiorum rubra vexilla succedebant, post quæ Bononiensis scholæ duodecim Legum Doctores, sua purpura aureisque armillis insignes, atque Bononiensis urbis Gubernator elevatam arundinem tenens, suis lateronibus & satellitibus stipatus: tum nobilis & strenuus vir Angelus Raynuntius Capitaneus justitiæ, phalerato equo insidens, armatus & aurea lacinia superamictus, Bononiensis urbis vexillum attollebat. Deinde quatuor rubra vexilla totidem pontificii satellites, quos vocant cursores, ferebant: ad quę pontificii cubicularii atque ipsa Ducis Pennæ familia sequebatur. Post quos antiquum populi Romani vexillum Julius Cæsarinus Comes portabat. Deinde quod dicitur D. Georgii vexillum junior Marchio Anguillariæ gestabat. Postea Romani Imperii Aquilam generosus ex Vergeria prosapia Baro Autregius attollebat: succedebat, vexillum pontificis, vexillum Ecclesiæ, porrò vexillum Crucis: quorum primum Comes Ludovicus Rangon, alterum nobilis Baro Gabriel Romanæ militiæ tribunus, tertium Magnificus Laurentius Cibo nudo capite gestabant. Sequebantur deinde sex albicantes equi superbissimis ephippiis phalerisque magnificentissimè adornati, quos totidem purpurati helciarii à manibus ducebant.

Tum

Tum quatuor Pontificis insignes tyaras totidem cubicularii ferebant, quos deinde longissimus cæterorum cubiculariorum, acalytorum & Pontificiæ aulæ Clericorum, Scribarumque ordo sequutus, tum causidicorum, advocatorum & Injurisconsultorum ingens numerus. Porrò auditores Rotæ suo cocco & Purpura insignes obequitabant. Sequebantur deinde tympanistarum, tibicinum, cornicum, tubicinum, singuli suum, taratantara tonantium multitudo non modica. Quos è vestigio sequuntur ostiarii janitores, lictores, virgiferi, bacularei, corynophori: deinde Principum Regumque & Imperatoriæ Majest, Heraldi suis paludamentis ac phaleris magnificentissimi His succedebant diversornm populorum tum Principum atque Regum oratores & legati. Postea subdiaconus quidam summi Pontificis pastoralem baculum triplici cruce insignitum præferebat, post quem alter pontificiam prædivitem tyaram ostentabat. Sequuntur alii duo, qui totidem ardentibus lychnis aurea candelabra gestabant. Deinde Dominici corporis adorandum Sacramentum in sua capsula, super nivei candoris aurato tegmine magnificè phalerato gradario ferebatur sub holoserico umbraculo, quod duodecim Bononienfium cum viri patricii tum Doctores physici sustentabāt atque duodecim candidæ ceræ ardentibus tedis Pontificii cubicularii ab utraque parte comitabantur. Proximè deinde sequebatur summi Pontificis sacrista, candidam virgam manu gestans. Tum procodebant celeberrima pompa, ad septuaginta ferè diversi ordinis & per sua distincta agmina Comites, Marchiones, Duces & Principes, omnes aureis vestibus, & singuli suis lateronibus & satellitibus magnificè stipati. Quos deinceps ferè ducenti holoserico & polymito vestitu superbissimi satrapæ, etiam suo satellitio stipati per ordinem sequebantur. Postea elevatis arundinibus suis Imperatorii architriclini, quos Magistros domus vocant, tum & Magnus Magister, jam Comes à Rhodio succedebat solus, quem proximè armorum Rex Heraldus, cui à Burgundia nomen est, paludatus antecedebat aureo argenteoque numismate plenas bulgas (hypoperas alii vocant) ab equi ephippio suspensas ferens, è quibus ad utraque viæ latera, cum inter eundum tum inter redeundum plenis manibus in plebem spargebat, Imperatoris liberalitatem proclamans, quę tunc Imperium, Imperium, Imperium vivat Carolus Imp. Catholicus, vicissim acclamabat. Erat autem numisma qnod largiebatur, Imper. effigiem, cum inscriptione, CAROLUS V. IMPERATOR AUGU-

AUGUSTUS, ab una parte inſculptam habens: ab alia verò ejuſdem D. Imperatoris ſphrageticum ſingnum, duas, videl. columnas, in quorum medio annorum Chriſti numerus arithmeticis apicibus expreſſus erat, circumſcriptumq; PLUS ULTRA. Poſt magnum domus Magiſtrum purpuratorum patrum, reverendiſſimorum videl. Cardinalium cœtus, ſuo cardineo ornatu procedebat: ſequebantur ſuo ordine Principes illi ſuperiùs nominati, ſacri imperii inſigna ferentes. E veſtigio beatiſſimus Pontifex, atque à ſiniſtris ejus D. Imperator diademate illo ſumptuoſiſſimo coronatus, aurea gemmataque trabea circumamictus, ſed illa ſuperineſtimabili quam antea diximus propter importabile pondus relicta, ambo eodem ſub umbraculo, quod à tribus Venetorum Oratoribus, & aliis tribus Bononienſium patriciis attollebatur, mirifico decore incedebant. Quos ab utroque ſatere Pontificii Imperatoriique laterones, cum Hiſpani cum Burgundiones, & Germani Alemanique ſatellites longiſſimo tractu à plebis intercurſu conſtipabant. Acclamabant omnis ſexus: omnis ætas, omnis ſtatus, vivat Carolus, vivat Imperator, Imperii quoque nomen in cœlum tollebant: tum redolentiſſima diapaſmata impoſita thymiateriis adolebant, cypriòque pulvere tranſeuntes perfundebant. Sequebantur proximè à tergo Pontificem duo cubicularii, & duo alii ob Pontificis in eos fidem ac benevolentiam conſpicui viri horum unus illis à ſecretis ſcriba, alter verò vitæ illius valetudiniſque præ cæteris curam agens Phyſicus atque medicus, Imperatori verò proximè ſuccedebant illuſtris Comes à Naſſau, deinde Archiepiſcopus Bartenſis, pòſt Caurienſis Epiſcopus, demumque generoſus ſimul & reverendus Georgius Auſtrius Epiſcopus Brixienſis, poſtea ſpectabilis vir Nicolaus Pernotus Dominus Grandivallis tum ſpectabilis Dominus Michael Majus, Imperatoriæ Majeſtatis apud ſummum Pontificem Orator perpetuus: porrò innumeri Canonum legumque Doctores ac viri Conſulares, multi etiam Eccleſiaſtici proceres & Prælati. Horum omnium turbam poſtremò premebant longis ordinibus cataphractorum equitum galeatæ phalanges, ſuis ſignis teſſeriſque diſtinctœ, ut quæ Marchioni Aſcolenſi, quæ Comiti à Rhodio, quæ Baroni Antregio, quæ Viennæ Domino, quæ Baroni S. Saturnini cæteriſque ſtrenuiſſimis Ducibus paterent, facilè internoſcerentur, quorum agmen àuratis loricis inter lucentes hypotoxotæ claudebant. Hæc celeberrima pompa Pontifex atque Imp. ad divi Domini

tem-

mini templum versus progrediebantur. Cumque medium itineris ad quingentos fermè passus pariter jam emensi essent, tunc multa honorificentia sese consalutantes, Pontifex benedicens Imperatori, per aliam viam divertens, cum suis stipatoribus ad palatium regressus est, Imperatore suis cum Ordinibus ad præfatum templum procedente. Cumque jam desiliisset equo ad fores templi, aderant ibi ex Urbe Roma in albis suis Canonici D. Joannis ad Lateranum, qui Imperatorem qua decuit reverentia excipientes institutis ad id ceremoniis, in Canonicum eum Lateranensem adsciverunt. Tum Imp. divi Patris Dominici sacram ædem ingressus, Deo gratias agens, adorabat ad altare, peractisque precibus sumpto in caput diademate, paratum ibi solium conscendens assumensque in manus cum autem pomum tum evaginatum gladium, multos & strenuos & benè meritos viros equestri ordini ascivit, ac aurata militia condonavit. His peractis rursus conscendens equum Imperator, eadem qua venerat pompa, sed per aliam viam palatium versus regreditur. Itaque jam arcubus & spectaculis omnibus præteritis & perlustratis, ubi ad forum ventum est, exemplò qui restiterunt ad custodiam supra octo millia delectæ militiæ cum Hispani tum Germani pedites, sclopetas omnes tum majores machinas tanta sonitu fulgureque exonerant, ac si Jupiter ipse quicquid uspiam in thesauris suis fulminum tonitruorumque conclusum habuerit, id totum pariter simulque tunc cœlo demisisset. Præterea personabant in cœlum campanæ, tum verò vario genere tympanorum, tibiarum tubarumque nubes perstrepebant. Tum populus omnis ingentibus clamoribus Imperii vocem in cœlum efferens, Caroli nomen ejusque victorias & triumphos indefessis vocibus extollebat. Omnes supinis manibus gratias agebant Deo gratulabanturque novo Imp. applaudebant mutuò sibiipsis, felicem Carolum Augustum, felicem eo Imp. Italiam, felices sese omnes qui eum diem vidissent, exclamabant. Tum excitati per universam urbem ignes, turres omnes festivis facibus & impositis stipitibus flammis coruscabant, fenestræ omnes lucernis, cedis, & cujuscunque generis ficti luminis cœlestium syderum splendorem vincebant: suburbia præterea & circumquaque adjacentes pagi oppida, villæ & castella, accensis in cœlum ignibus diei noctem æqualem reddebant, pulsantibusque campanis lætitiæ signa latè monstrabant. Nulla species pulchrior, nulla pompa felicior, nullus triumphus illustrior unquam visus est. Nulla dierum, quos anna-

annalium vetustas consecratos in literis habet, cujus tam insignis gratulatio, tam effusum gaudium, tam celebres triumphi cum fuerint tum esse debuerint, unquam à condita urbe, Bononiensi populo illuxit.

De reditu Imperatoris in palatium & convivii solennis apparatu.

HAc magnificentissima pompa inclinâte se jam die, reversusque ad palatium Imperator desiliens equo, primum eos qui signa & vexilla præferebant, tum umbraculum gestaverant, & alios plerosque cum nobiles tum cives & Scholasticos equestris ordinis auratos milites procreavit. Deinde Basilicam amplissimam aulam auratis laqueariis de Babylonicis perispetasmatibus suspensam tapetisque instratam, principibus comitantibus ascendit. Cernebantur ibi appensi laquearibus argenti polymixi pensialiaque candelabra, quæ luminosis cereis redolentibusque lychnis referta, lumina latè profundebant. Conspiciebatur ibi etiam extructus amplissimus abacus, varii generis aureis escariis & poculis, puta lancibus & lebetibus, œnophoris, amphoris, phialis, scyphis, cyathis, pateris tragematrariis miro artificio cælatis, gemmatisque calicibus, & id genus epitrapeziis consertus. Ad caput autem Basilicæ sub aureo conopæo Imperatoris mensa sita erat, & juxta non longè altera mensa, qua magnificentissimus Sabaudiæ Dux cæterique Principes, qui coronationis insignia portarunt, recumbituri essent. Erant etiam cæteris principibus ac prælatis primoribusque satrapis suspensa peristromatibus & instrata auleis, suisque abacis & mensis magnificè parata cœnacula. Jam hora aderat convivii, & instructis mensis accumbebat summum thronum Imperator, ac deinde per ordinem cæteri Principes suas mensas accumbunt. Dantur aquæ manibus, & solenni Oratione mensæ benedicitur. Tunc primores satrapæ (Dapiferos idcircò vocant) præeuntibus cum suis scipionibus architriclinis, argenteis canistris panem, & auratis patinis varia tuceta, leucophaga, frictellas, tortas, & quicquid præclarum ars Apitia excogitare potuit, inferunt. Deinde secundis mensis grandioribus lancibus exquisitissimas per ordinem epulas copiose apponunt, assa, elixa, jusculenta, frixa, pastilia, promulsidaria, pultaria, crustulenta, aliaque lautissimorum eduliorum genera sapidissimis succorum multijugis condimentis suffusa, multa quoque supra appetentiam discumbentium magnificentiæ causa illata sunt. Porrò tertiis mensis quæ

cœnam

cœnam clauderent, variegata conquinariis artificiis multarum figurarum tragemata bellatiaque ministrabantur: nec deerant tota convivio varii generis generosissima vina, stabantque præstò pincernæ, pocula singulis pro libito ingerentes, propinatoresque ad omnes epulas & pocula prægustabant. Illud quoque magnificæ liberalitatis spectaculum multis admirationi fuit, quòd post singulas dapes levatæ mappæ & mantilia, unà cum auratis argenteisque patinis & lancibus, cumque cibariis à fenestris in forum præda plebi projiciebantur, structoribus interea alia supra alia imponentibus. Cumq; jam absoluta esset cœna, dilutis pro more odoratissima aquæ manibus, remotis mensis, iterum solennibus precibus redditæ sunt Deo gratiæ. Tunc Imperator accepto in manus sacro gladio, plurimos rursus cum nobiles tum consulares viros ad equestris ordinis honorem dignitatemque provexit, Magna denique parte noctis transacta, Principes singuli consalutato Imperatore, ad sua diversoria cubitum facessunt, populo Bononiensi adhuc pluribus florulentis diebus ignitisque noctibus festivitatis celebritatem jugiter continuante.

Totius Operis Peroratio.

DIcite io Pæan, & io bis dicite Pæan: illa enim quæ omnibus horis omnium votis indefessis precibus semper optavimus, illa inquam felicissima dies tandem nobis illuxit. Coronatus est Carolus V. Imper. semper Augustus, cujus in Italiam adventu mox pacati hostes, discessum ab armis, composita bella, confœderati Principes & Respublicæ, sedati tumultus, revocati in concordiam factiosi optimates, totaque Italia post tot armorum miserrimam afflictionem à gravissimo tyrannidis jugo vindicata, & vera Imperii luce recreata securitati & libertati restituta est. Sola Florentia restat armis & obsidione cincta, quæ (si summi Pontificis prætensa jura paterentur) ipsa quoque Imperatoris nutibus lubentissimè obsequeretur, Cæteræ omnes Christianæ nationes tanti Imperatoris, aut pietate devinctæ, aut metu quietæ sunt. Quem Principem divinitus constitutum & ab ipso Deo repertum, vocatum, electum atq; missum ad hoc amplissimum Imperium moderandum videmus. Cujus gloria humanum modum supergressa, ipsaque rerum gestarum insperata magnitudo, & inimicorum suorum victores exercitus divinitus profligati testantur, quia non est alius Princeps qui habeat sic

appro-

appropinquantem sibi Deum, sicut adest illi Dominus Deus noster: quo auspicio jam divinare audemus, non nisi novum & ingens, majusque miraculum secuturum: nullum autem majus neque Reipublicæ Christianæ salubrius evenire poterit, quam quod sublatis quæ circa religionem nostram in Germania factiones grassantur, expnrgatisque & extinctis pravis errorum opinionibus: (quod in proximis istis Germanorum comitiis cùm divino consilio, tum Imperatoris obsequio futurum certò speramus) ecclesiæ catholicæ pacem tranquillitatem restituat, Deinde etiam has suas provincias, licet felicissima pace fruentes, adventum numinis sui illustret, reddatque feliciores, quo sic tandem pacato orbe Christiano, unanimi principum & populorum consensu, contra immanissimos Turcas Christianæ religionis sanguinarios hostes, victrices ferat aquilas, favente Deo optimo, maximo, æterno. Quem nos suppliciter, obnixè & indefinenter, omniq; votorum nuncupatione precamur, ut Carolum V. optimum hũmani generis Imperatorem Augustum, in longissimos annos nobis & posteris nostris) neque verò illi melius quicquam optare possumus, quàm quò fruitur ipsi) semper felicissimum, invictissimum, triumphatorem, conservet & augeat, utque omnia sibi pro desiderio divini animi sui, quo nocere quidem nemini, prodesse verò omnibus velit ad incrementum Christianæ religionis, imperii amplitudinem, & nominis gloriæque immortalitatem prospere feliciffimeque succedant. Et nos omnes tam optimo felicissimoque Imperatore, obedientia, fide, gratitudine, dignos reddat & diutissimè frui concedat.

FINIS.

HENRICI CORNELII AGRIPPÆ IN TRIUMPHALEM CAROLI CÆsaris coronationem Epigramma.

Roma tuus sileat Cæsar sileantq; triumphi,
Et quæ testantur pegmata facta ducum.
En quid miramur Graios iuvenemq; potentem,
Quem meritò magnum secula prisca canunt?
Majus habet terras numen, majorq; triumphus,
Majus & imperium, gloria, fama decus.
Diis genitus, pietate nitens, juvenilibus annis
Carolus & bello clarior atque toga.
Arma movet Gallis, Helvetica corda retundit,
Et tua nil trepidat tela Britanne ferox.
Eridanus croceo decurrit sanguine, Tybris
Illachrymat, Rhodanum tristior unda premit.
Vos etiam Ligures & Punica littora, Iberum
Quam nocuit sero hunc coluisse deum.
Nec modo Christicolas, verum Garamantes & Indos,
Arctoosq; simul continet, urget, habet.
Ergo age qui solus, qui victor in orbe triumphas
Carole, subjectis parce, superba domans.

Ejusdem Epigramma ad Flaminem Bononiam

Quid modo te Memphis laudem, tantumq; laboris
Assyrii, & quicquid septem miracula mundi
Corda ciere virùm, doctosq; ad carmina vates?
Nil modò Niliaci fuerint quandoque Quirites
Sola triumphales modò digna Bononia laudes
Sola refers, quantum fulgentia sydera terris
Urbibus in cunctis præcellis vertice tantum
Te propter Musæ Latium, te propter eandem
Pallas, & afflati divino numine phœbi
Incoluere simul legum & veneranda potestas.
At modò Cæsar adest, trepidat huo numine mundus,
Cæsar adest, meritos præbes tu sola triumphos,
Quum multi, sua fata lugent, quum latus Iberus

defluit

Defluit, ac Renus Romanaq; mœnia fumant,
Helvetijq; latent bellacia pectora Martis.
Tu modo captivos proceres, Gallumq; subactum,
Innumerosq; alios, quicquid vel Indica tellus
Continet, ad Mauros ostendis læta triumphos.

Ejusdem aliud Epigramma in persona Caroli Cæsaris.

Carolus ille ego sum quintus hoc nomine Cæsar,
Natus ad imperium, Romana ut sceptra tenerem.
Est animus fessas mutasq; reponere leges,
Iura tribunorum, fasces, priscosq; Quirites,
Patritios revocare viros, sanctumq; senatum,
Reddere primævo Capitolia prisca nitori,
Oppressos revelare manu, frenare superbos
Consilijs armisq; meis, jurisq; vetusti
Legibus & veterum servato tramite morum
Omnia in antiquam correcta reducere pacem.

Ejusdem Epigramma in Imaginem Caroli equo insidentis,

Carolus Augustus belloq; & pace triumphans,
Quantum pugnaci conspiciendus equo,
Audet & infreno sese committere cursu,
Hæc docet artifici picta figura manu.

Ejusdem Epigramma in Persona Mercurmi olim Cæsaris cancellarii

Rexerat imperium Cæsar felicibus astris
Inter mortales cùm mihi vita foret.
Omnia tunc superùm nutu testabitur omnis
Hostis, qui contra duxerat arma deos.
Dijs nunc iratis revocatus ad æthera cœlum
Appetimus, mirum ni modo cuncta ruunt.

Ejusdem Epigramma in Emblema nobilis domini Rosebaldii.

Tristitiam Alecto curasq; Megera, sed atrox
Omnia Ctesiphone suspicione ferunt.

Mox Acheron lachrymas prudens oblivio & unguem
Opponit, picta hæc Gallica verba monent.

In idem aliud ejusdem.

Cuncta modo Alectoq; Megeraq; Ctesiphoneq;
Mœstitia, curis anxietate ferunt
Nox Acheron lachrymis, prudens oblivio & ungvem
Opponit medium, ut Gallica lingva monet.

Hilarii Bertulphi Ledii Epigramma ad D. Bernhardum Paltemerium, Reverendissimi Cardinalis Campegii Apostolici legati, œconomum.

Quid rogo portendit nimium tam pomifer annus,
Vix tot habet frondes, mala quod arbor habet,
Agrippa? quid heri visus Bernharde cometes?
Multorum ille: sed hic, unius interitum.
Cujus at interitum? si non est Cæsaris, ut sit
Quantumvis magni principis, exiguum est,
Exiguum est fateor, si non & Principis hujus,
Quo sibi pontificem sospite Cæsar habet.

Ejusdem Hilarii in Canem Agrippæ, cui nomen erat, Filiolus, Epitaphium.

Hospes, Filiolus quod eram, ter amabile nomen,
Quod mihi Filiolo nobile nomen erat,
Non mirum: Dominus me famigeratus amabat
Agrippa, ingenij cognitor ille mei.
Quippe cui haudquaquam rationis inanis habebar,
Cui tam gratus eram, quam bene fidus hero.
Particula est homini, divinæ cœlitus auræ,
Magna mihi humanæ portio mentis erat.

Aliud.

Hic hospes tibi Filiolus jaceo Agrippinus,
In vita tantum non homo, morte canis:

Aliud.

Filiolum Dominus me cur Agrippa vocaret,
In causa est, memori mente minister eram.
Atque adeo in cunctis fueram paulo minus, idquod
Natus patri etiam, non modo servus hero.

Aliud.

Quis neget esse animum & quoddam divinius illis
Ingenium canibus qui comitantur herum.
Qui Dominum toties à grassatore tuentur,
Testem Volcatij quis neget esse canem?
Quippe à suburbano rure Asturcone revertens,
Nonne animam Dominus debuit ille cani?
Testis item Licij cantatus Iasonis alter,
Quum post fata sui jam nihil esset heri.
Ille sanatorij neque Cælius ordinis esset
Casus ab armata, ni canis ante, manu.
Si paradigma etiam tibi nobile, regia conjunx,
A cane Consynge dilacerata suo.
Res mira est, potuit non agnovisse puellam,
Quam canis uxorem noverat esse prius?
Forsitan haud visa est illi, quum scilicet uxor
Lascive nimium luderet usa joco.
Quid memorem Populi Romani ast ante corona
(O quam spectata est digna canina fides)
Corpus ut extinctum domini, mæsto ululatu
Ad projecta canis detulit ora cibum.
In Tyberim natitans ter sustentare Cadaver
Conatus Tanta est Romule bruta fides.
Pro domino pugnant soli, sua nomina soli
Agnoscunt memores, plus elephante canes.
Quod si adeo insertis magna experientia parvis,
Vis tanta ingenij si vel araneolo,
Disceptator item superat si Gryllus Vlyssem
Plutarcho, solida nec rationis eget:
Cujus, si qua alijs, quota pars animantibus, et si
Præsertim canibus, particula ulla catis
Agrippæ cujus hic habuit paulominus assem
Vnciolam humanæ si modo mentis habent.

Aliud.

Quis mage Filio.o famulus dextraq; sinistraq;
Obsequio & memori mente sequutus herum?
Quis quam Filiolus fido plus corde sodalis
Atque comes domino quam fuit iste suo?
Ee quod præsidium haud temerè corrumpitur aquè,
Quod minus obsonii quaritet, atque stipis?

Filiolus, reduci comes huc illuc abeunti
Planè invidutus nocte dieq; fuit,
Quid quæso excubijs inconvenientius unquam
Filioli? observat pervigil ut dominum,
Quo propulsata est maiore injuria nixu,
Quis potius dominum quo teneatur habet?
Filiolo domini nihil unquam ut amantius uno,
Hic & in hoc constans semper amore fuit
Filioli, domino nil contra ut amantius uno,
Vni & in hac summus, nunc ita morte dolor.
Vsque adeo agnovit perfectum illius amorem,
Hæc cynico ut faceret carmina digna tapho.
Nempe creaturæ naturam insignis amandam
Duxit, & eximium vel canis ingenium.
Plures sanè homines, qui nil ingratius unquam
Terra tulit, digni vita & honore minus
Quam canis hic noster, cui non sine nomine nomen
Filiolo, Grylli cætera vultu homines.
Heu obijt, domini monumentum hoc fiat amoris
Vana haud gloriolæ. sic aberit Nemesis.

Hilarii Bertulphi Ledii in Generosam dominam Janam Loysiam Tytiam Gebennensem, Henrici Cornelii Agrippæ conjugem.

Quum Veneris Iuno cingulum sibi posceret, in quo
Insit amabilitas omnis, & omnis amor,
In quod amatori vice posset ferre marito
Arctius amplecti, quo petit una suum.
At Venus, hoc alia sub quercu collige sodes,
Illius hac nunc copia nulla mihi est.
Quin petis hac una præstanteis dote Gebennas,
Quas Rodanus latas abluit inter aquas?
Henrici est inibi præsignis Iana Loysa,
Agrippæ conjux, quœ modo ceston habet.

Reverendi P. Magistri Aurelii ab Aqua pendente, Augusti niani Epigramma ad eandem.

Curarum Agrippæ requies tu Iana Loysa,
Delitium sola es solatiumq; tui,
Cui Venus & Charites pulcherrima dona dedere,
Quæ tibi Pierides contribuere simul.
Quam meritò doctum tibi cœlica numina vatem
Fatidicumq; simul contribuere virum
Doctrina hic specimen, Veneris tu tu gratia magne,
Vndiq; conveniunt gratia, flamma, fides.
Eja age, ardentem ardens complectere virum,
Perge, & amplexu delitiare precor.
Oscula iunge simul fidissima pignora amoris,
Quo tibi perpetuus concelebratur honos.

Ejusdem Aurelii, in eandem defunctam Epigramma.

Laudarunt alii formam, quam Luna Loysa
Egregiam superi contribuere tibi:
Ille pudicitiam pleno fert carmine. Pallis
Inquit vive mihi docta Loysa diu.
Et quis non mores, & grandia verba modumq;,
Et genus, & Chariten concelebrare velit?
Impia parca nimis heu violenta quid ausa es
Divinum hominibus surripuisse iubar?
Vos superi retinete animum, retinete Loysam,
Iana quidem digna est nectare & ambrosia.

Ad eruditissimum virum Henricum Cornelium Agrippam Decasticon.

Vt tua Corneli Pallas, tua maxima virtus
Afflat Apollineo pectus amore meum,
Non apud, non ignis nostro sic utiles ævo,
Vt sunt Pierii fœdera sancta gregis.
Luminibus ferò sors obtulit invida nostris
Tot bona, tot nobis interiere dies.
Corrigitur dulci iactura gravissima fructu,
Est vetus à longa mos properare mora.

Tarda sibi validas acquiret gratia vires,
Vincamus stabili tempora prisca fide.

Marius Celsus Colentinus.

Cur sylvas traxisse ferunt, cur flumina fingunt
Orphea, Threicio detinuisse sono?
Tartareosq; deos fidibus movisse canoris,
Eumenidasq; feras, tergeminumq; canem?
Saxa Cytheronis Cadmea in mœnia dicunt
Quare Amphionia sponte coisse lyra?
Agrippæ facunda docet te pagina lector,
Quæ posset Matres flectere Strimonias.
Præterea Oceani fluctus tibi monstrat aheno
Exiguo clausos, parvulus iste labor.

Hilarii Bertulphi Ledii hendecasyllabi ad Alardetum Canonicum Gebennensem.

SOlo nomine iam recens Agrippa
(Alardete tuis decus Gebennis)
Audito mihi, protinus per omnes
Iure numina sanctiora musas,
Vero verius esse, quod bonarum
(Sed si quis bene norit his abuti)
Nugarum cecinit parens Homerus,
Ιατρὸς γὰρ ἀνὴρ, ut inquit, ἀνδρῶν
Ἐστὶ ἀντάξιος addiditque πολλῶν.
Ausim huc addere nunc & ipse πάντων.
Sed quum nobilitas libens Agrippam,
Quanquam nobilis est sat ipse per se,
Facundia mihi buccinatione,
Vtq; ars cura, fides, parec in illo
Certent colligis: Ingeni geniiq;,
Vi præstans, adeo boni feratur,
Ne mi secula quis vetustiora
Nec cantet medicos diu celebres,
Hinc sunt, Hippocrates abi, Machaon
Grandi cum Podalirio facessat
Tantum non simulò Apollinare
Hinc te numen ad insulas beatas,

Maternam nisi mens adire Delon
Legarem, nisi tam potens praesses.
Ex aequo medicis vatibusq;
In queis omnibus emicans Agrippa est.
Ceu tu sydera cum minora condis,
Nedum vel superat vel aequat omnes
Modis omnibus & recentiores,
Modis omnibus & vetustiores.
Da mihi secla tam recentiora,
Cerno bis medicos beatiores
Iam Copus, Linacrus, Ruelliusq;
Adsurgent (mihi dictat hoc Apollo)
Cedet mirificus Leonicenus.
Adsurges (prait hic Apollo vati)
Quin dicam omnia docte cum diserto
Cedes Symphortane Marliano.
Cantet non Italus Leonicenum,
Non Anglus Linacrum, nec ipse Copum
(Erasmo licet audiente dicam)
Germanus merito licet celebret
Imprimis alias, nec ipse jactet
Gallus Campegium Ruelliumq;.
Si qui sint alii super sedendum est,
In quos barbaries recondit atra,
Et damnat tenebris latebricosis,
Et damnat latebris tenebricosis.

Aliud ejusdem.

Alardete sacris decus Camoenis,
Quidam nunc mihi vellicavit aurem,
Non augur tamen is potens Apollo,
Pontam putat hanc recentioris
Sublatam mihi clausulam poetae,
Me furem mage (si placet Laverna)
Me clamat mage, non Lavernionem.
Non ausus plagiarium vocare.
Credo nec libet id licet, liceret
Nec forsan licet id, licet liberet
Vt barbasculus undecunq; vates.
At ô desperеam miser, miserq;
Ceu fur emoriar, probatiores
Vnquam si mihi contigit videre

Pontani hendecasyllabos poeta.
Iurato mihi credit ille nunquam.
Atqui quid vetat impeditq; vates.
Vnum quo minus ac subinde versum.
Quem doctus cecinit Catullus olim,
Quem nuper benè condidit Marullus,
Germanus canat hinc & inde Gallus,
Queis est ingeniis nihil negatum?
Sed nunc quo faciem satis superq;
Moroso tibi tam probe diserto,
Non ipsi mea iam minus probatur.
Quam Pontanica mi placet coronis.
Quo circa tibi concinam libenter,
Non dicam tenebris latebricosis,
Adfectans duplicabilem tropiscum:
Sed dicam tenebris Lupoldianis.
Quod si nec placet hoc nec adlubescit,
Gingolphi potius vel Ortuini.

Aliud.

Quid mi suggeris ò Apollo? dixtin?
Præstanti omnibus & modis Agrippæ
Cedet mirificus Leonicenus?
Nec victoria nec triumphus ipsum,
Nec præferre potest λέοντα νέικη,
Quid Nice? heus ò Apollo crimen ingens
Per Musas capital Apollo noster
Nice est grandior hac Leoniceni,
Hacq; syllaba, quam brevem sonabas,
Longa longior intonante Græco est.
Græcè nescio, sat scio latinè.
Olim Græcus eram, nec ut latinus
Essem cura fuit, satis disertus,
Sed nihil præterea sat id putaram,
At oracula cum darem Pelasgis
Primò, dein Latiisq; barbarisq;
Respondere nisi perinde Græco,
Cortinæ, tripodesq; Phœbadesq;
Sed quo nunc resipiscerem pudore
Adfectus rosco frequenter ad nos
Musæ me quoq; tunc sagaciores
Oratum undiq; principes Latini

Misere

Misere eloquij viro, disertos.
Et quid dissimulo? meis utrinq;
Plane ludibrio fui Camœnis.
Audivi innumeros, sed ut potentis
Callentem modo Erasmum,
Et Græce simul & simul latinè,
Idq; examine semper æquilibrij.
Agnovi attonitus stupens, & ore
Vt suspensus inaudij rotundo.
Hinc sacra, inde prophana disserentem
Crebro quàm sacra quàm prophana mistim.
Mox incessit Apollini Cupido
Imprimis Latialiter loquendi
Hinc discens studiosius Latinè,
Et cura mage pertinace Græcè
Pene didici, tibi ne mirum id?
Nec mirum mihi, si subinde lapsus,
Si tempuscula syllaba, quod ajunt.
Quid quæso hac morula magis nimium?
Crassa conduplico supinitate,
Et nostri veniam dabunt Magistri,
Quis parvi Paracletus est momenti.
Momenti. Quid Apollo, dic quid hoc est?
Mirum. jam quoq; lapsus es Latinè,
Mi quamvis faciles & hoc Magistri
Condonant, tamen id putate factum
A me composito, ut videre discant,
Quantum id quod pretiosius legentes,
Summum temporis interim tonantem
Quo fraudant magis indies in horas.
Cui tam spiritus est brevis per illos.
At major mihi nunc volo triumphus
Et victoria sit Leonicens.
Quanquam nolo mei sit hac Agrippa.
Aut præstantior, aut magis celebris.
Ni quamvis rapui, tamen Latinè
(Graiorum crepidæ crepent licebit.)
Vt prudentius, Idolon, libenter:
Dic, si non placet hoc, tamen licenter,
Cur Gray Latio disertiores?
Tandem non id Apollini licebit?
Quòd si non facit hoc satis peritis,

Quis

Quis non syllaba res minuta passim
Et magnis quoq; digna res magistris.
Hic præstare habeam sat est utraq;,
Iam nunc deniq; quid necesse novi.
A Græca simul & simul Latina
Constans, altera ut alteri nocere
Ne possit, studiosus auspicabor.
Sic sic utraq; condocenda lingua est,
Sed non mi faciles erant magistri.
At si nunc hominum deûmq; sollers
Sum consultus, ut eligam disertum
E multis mihi millibus magistrum.
Erasmum lego, sive Capnionem,
Majus sum quibus ipse conspicatus
Nil surgens. medicus, cadesve. Vterq;
O quam Nestora vincit eloquentem,
Si tam Nestora vinceret Triseclem
Parcarum vetat quod malarum.
His vitam sed Agrippa prærogabis.
Atqui dum studijs laboriosus
Sacris inq; peditus est uterq;,
Eheu semper uterq; non leones,
Sed leo habet hinc, & inde stygas
Rudenteis magis atq; rugientes.
Et Germania nunc habet disertos,
Vix tum me juvenes adultiores,
Vix dum flore genas revestientes
Formandum his potius libenter ipsum
Summittam modo me. meumq; plectrum.
Quo, si confieri queat, senectus
Vt par est, venerabilis quiescat.
In promptu datur ecce vel Melanchton.
Offertur Sapidusve. Listriusve.

FINIS.